

GEORGE SAND

CONSUELO

FORDÍTOTTA SZÁVAI NÁNDOR

ELSŐ KÖTET

1

- Bizony, kisasszonykák, csak csóválják a fejüket, ha éppen kedvük tartja; a legrendesebb, a legjobb tanítványom a kis... De nem, mégsem mondom meg; mert rajta kívül nincs több szerény lány az osztályomban, s tartok tőle, ha megmondom a nevét, ő is tüstént elveszítené ezt a ritka erényét, pedig de jó volna, ha mindnyájan ...

- *In nomine Patris, et Filii, et Spiritus Sancti*¹ - énekelt Constanza kihívó arccal.

- *Amen* - zengte rá kórusban a többi kislány.

- Csúnya bácsi! - mondta elbűvölő fintorral Clorinda, s ahogy az énekmester szikkadt, ráncos ujjai az orgona néma billentyűin nyugodtak, könnyedén rácsapott legyezője nyelével.

- Hagyjuk ezt! - mondta az öreg tanár, s arcán annak az embernek a kiábrándultsága, aki negyven éve, és mindennap hat órán át néz szembe a gyereklányok egymást követő nemzedékeinek incselkedésével és pajkosságával. - Mégis megmondom - folytatta, pápaszemét a tokjába, burnótos szelencéjét pedig a zsebébe süllyesztve, s közben a viláért sem nézett volna e csúfolódó és megbolydult méhrajra -, megmondom, signora Clorinda, hogy nem maga az a szerény, szorgalmas, engedelmes, figyelmes, jó gyermek, maga sem, signora Constanza, sem maga, signora Zuletta, sem signora Rosina, s Michele még kevésbé...

- Akkor én ... - Nem te, hanem én ... - Mégiscsak én! - Én! - Én! - kiáltott ötven szóke, barna kislány, fuvalázó vagy éles hangon, ahogy sirályok csapnak le vijjogva egy szerencsétlen kagylóra, amelyet a hullámverés a part homokján felejtett.

A kagyló, vagyis a maestro (s állítom, egyetlen metafora sem illett volna jobban szögletes mozdulataihoz, gyöngyszínű szeméhez, piros foltokkal tarkázott arcához, s főleg professzori parókájának ezernyi ágaskodó, merev, fehér kis fürtjéhez), a maestro, mondom, bár amikor fel akart állni, háromszor is visszalökték a padjára, nyugodt és rendíthetetlen maradt, akár a viharokban dajkált és edzett kagyló, és sokáig kérette magát, mielőtt megmondta volna, kinek szól ez az elismerés, amellyel mindig fukarkodott, és amelyet most azonban ilyen bőkezűen szórt. Végül, mintha csak szándéka ellenére engedne a csipkelődésével keltett kérdésözönnök, kezébe vette karmesteri pálcáját, amellyel az ütemet szokta jelezni, s megosztotta, majd két sorba terelte fegyelmetlen nyáját. Aztán komoly arccal megindult a bájos fejek kettős sorfala közt, s csak a karzat kiszögellésénél állt meg, ott, ahol egy leány kuporgott a lépcsőkön. A leányka meggörnyedt és összehúzódott, akár egy kis majom, a térdén könyökölve ujjjaival befogta a fülét, hogy ne hallja a lármát, s félhangon, nehogy a többieket zavarja, a leckéjét ismételtette: a maestro pedig ünnepélyes diadallal megállt, lába megfeszült, karja előrelendült, mint ama Páris pásztoré, csakhogy ő nem a legszebbnek, hanem a legjobbnak ítélte az almát.

---

¹ Az Atyának és Fiúnak és Szentlélek Istennek nevében.

- Consuelo? a spanyol lány? - kiáltották a fiatal kóristák elképedve, s aztán olyan általános homéri kacaj tört ki belőlük, hogy a harag és felháborodás pírja vontá be a tanár fenséges homlokát.

A kis Consuelo, aki egyre befogta fülét, egy szót sem hallott e párbeszédéből, és szórakozottan csapongó tekintete sem látott semmit, mert teljesen lekötötte a munkája. Egy ideig nem is tudta, miért ez a nagy lárma. Aztán észrevette, hogy mindenki órá figyel, füléről térdére ejtette a kezét, a füzetét meg térdéről a földre, és meredten az ámulattól, cseppet sem zavartan, csak kissé megrémülve, végül is felkelt, és maga mögé nézett, nincsen-e ott valami furcsa tárgy vagy nevetséges személy, és nem az okozza-e, nem pedig ő, e hangos derűtséget.

- Consuelo - mondta a maestro, és további magyarázkodás helyett megfogta a kezét -, gyere csak, kisleányom, énekelj el nekem Pergolese *Salve Regina*-ját, amelyet te csak két hete tanulsz, Clorinda viszont egy év óta.

Consuelo nem válaszolt, s minden félelem, büszkeség vagy zavar nélkül az orgonához kísérté az ének mestert, aki a billentyűsor elé ülve diadalmas arccal adta meg a hangot fiatal tanítványának. Ekkor Consuelo énekelni kezdett; egyszerű könnyedséggel szállt a dallam, s a legszebb hang szárnyán, amely valaha is felcsendült a katedrális öblös boltívei alatt. Tétovázás nélkül énekelte a *Salve Regina*-t, hibátlanul teltek és tiszták voltak hosszan kitarított hangjai, és ha kellett, a staccatói. Odaadó engedelmességgel követte mestere utasításait, csodálatos képességeivel formát adott a tudós férfi közvetlen és értelmes szándékának, és gyermeki tapasztalatlanságával és könnyedségével véghezvitte azt, amit kiforrott énekesek tudásukkal, gyakorlatukkal, lelkes odaadásukkal sem tudtak mindig megvalósítani: hibátlan tökéletességgel énekelte.

- Jól van, lányom - mondta az öreg mester, aki sosem pazarolta bókjait. - Becsületesen tanultál, és lelkiismerettel énekelte. Legközelebb Scarlatti kantátáját énekeled majd el, azt, amit nemrég tanítottam neked.

- *Si, signor professore*² - felelte Consuelo. - Elmehetek?

- Menj csak, gyermekem. Az óra véget ért, kisasszonyok.

Consuelo egy kis kosárba rakta füzetét, ceruzáit, meg kicsiny fekete papírlegyezőjét, minden spanyol és velencei nő elmaradhatatlan játékszerét, amit ő ugyan sosem használt, bár mindig magával vitt. Aztán eltűnt az orgonasípok mögött, egy egér könnyedségével szaladt le a templomba vezető titokzatos lépcsőn, a főhajóban egy pillanatra letérdelt, és amikor ki akart menni, egy szép fiatal nemesurat látott a szenteltvíztartó mellett. A fiatalember mosolygott, és odanyújtotta neki a szenteltvízhintőt. Consuelo elfogadta, és egy olyan leány közvetlenségével nézett a férfira, aki még nem tudja és nem érzi magát nőnek; keresztet vetett, és ugyanakkor köszönetet is mondott, olyan kedvesen vegyítve a kettőt, hogy a nemesúr hangosan felkacagott. Consuelo is elnevette magát, de aztán, mintha eszébe jutott volna, hogy várják, neki-iramodott, s egy szempillantás alatt elhagyta a küszöböt, a lépcsőket, az előcsarnokot.

A tanár eközben másodszor is mellénye bő zsebébe süllyesztette pápaszemét, és elcsendesedett tanítványaihoz fordult:

- Szégyelljék magukat, szép kisasszonykák - mondta. - Csak ez az egy kislány tud tisztességesen szólót énekelni, pedig ő a legfiatalabb, és legkésőbb is jött az osztályba; a kórusban pedig, bárhogy bolondozzanak is körülötte, az ő hangja mindig olyan határozott és tiszta,

---

² Igenis tanár úr.

mintha zongorán ütnék le. Mert van benne igyekezet és türelem, és az, ami magukban nincs és nem is lesz soha, egyikükben sem: *lelkiismeret!*

- Megint elhangzott a nagy szó! - kiáltotta Constanza, amikor az öreg kiment. - Az órán csak harminckilencszer mondta, és belebetegedett volna, ha nem mondhatja negyvenedszer is.

- Csoda, hogy ez a Consuelo töri magát? - mondta Zuletta. - Hiszen szegény, mint a templom egere, tanulnia kell valamit, hogy megéljen belőle.

- Hallom, az anyja cigányasszony - fűzte hozzá Michelina -, ő meg az utcán és vásárokon énekelt, mielőtt ide került volna. Igaz, szép hangja van; de az esze, mint a tyúké! Mindent könyv nélkül tanul meg a szerencsétlen, szolgálai módon követi a tanár utasításait, a többit meg jó tüdejére bízta.

- Akármilyen jó a tüdeje, és ha ráadásul még értelmes is volna - mondta a szépséges Clorinda -, bizony nem cserélnék vele, ha arcunkat is ki kéne cserélni.

- Pedig nem veszítene sokat! - gonoszkodott Constanza, aki nem szívesen ismerte el Clorinda szépségét.

- Consuelo sem éppen gyönyörű - szólt közbe egy másik lány. - Sárga, akár a húsvéti gyertya, nagy szemében pedig semmi élet; aztán meg rosszul is öltözködik. Valóságos csúfság a szerencsétlen...

- Szegény lány se nem gazdag, se nem szép, micsoda csapás!

E szavakkal be is fejezték Consuelo magasztalását: sajnálták, hogy megvigasztalódjanak, mert csodálniuk kellett énekét.

2

Mindez Velencében történt, körülbelül száz évvel ezelőtt, a Mendicanti-templomban, s a híres maestro, Porpora, éppen azt a zenés vecsernyéjét próbálta, amelyet rákövetkező vasárnap, Nagyboldogasszony ünnepén ugyanitt kellett vezényelnie. A fiatal kóristák pedig, akiket olyan keményen megpirongatott, különböző *scuolák*³ növendékei voltak, ahol állami költségen nevelték őket, akik aztán a köztársaságtól hozományt is kaptak, hogy férjhez menjenek, vagy hogy kolostorba lépjenek, legalábbis így mondja Jean-Jacques Rousseau, aki ugyanebben az időben és ugyanebben a templomban csodálta e gyönyörű hangokat. Biztosan jól emlékszel még, kedves olvasóm, ezekre a részletekre, és arra az elragadó történetre is, amelyet Rousseau a *Vallomások* könyvében ezzel kapcsolatban elmesél. Nem is másolom ide e varázsos lapokat, mert akkor nem olvasnád tovább az enyéimet; én sem cselekednék másként, jó olvasóm. De remélem, nincs a kezed ügyében a *Vallomások* kötete, és folytatom történetemet.

Ezek a fiatal teremtések nem voltak mind egyformán szegények, és biztos, hogy bármilyen becsületesen végezte is a dolgát a közigazgatás, olyanok is befurakodtak közéjük, akik számításból és nem szükségből végezték el itt művészi tanulmányaikat és alapozták meg életpályájukat a köztársaság költségén. Az ilyenek aztán megfeledkeztek az egyenlőség szent törvényéről, pedig éppen ennek nevében engedték meg nekik, hogy lopva beüljenek szegény testvéreik mellé a padokba. Nem is választották mindnyájan azt az egyszerű életet, amelyet a köztársaság szánt nekik. Mindig akadt közöttük, aki csak felhasználta az ingyenes nevelés előnyeit, de aztán lemondott hozományáról, hogy ragyogóbb életpályát keressen. A közigaz-

---

³ Iskolák.

gatás azt is elkerülhetetlennek tartotta, hogy olykor nomád életet élő, szegény és Velencében csak ideiglenesen tartózkodó művészek gyermekeit is felvegye a zenetanfolyamokra. Ilyen volt a kis Consuelo is, aki Spanyolországban született, hogy aztán Szentpéterváron, Konstantinápolyon, Mexikón, Archangelszken, vagy más, csupán cigány népségnek való utakon át jusson el Itáliába.

Pedig csak foglalkozása és a szóbeszéd szerint volt cigány; nem lehetett füstös fajtának mondani, sem indusnak, de még izraelitának sem. Inkább jó spanyol vérből született, talán régi mór keveredésből, mivel meglehetősen barna volt, és az egész lényén eluralkodó nyugalom nem éppen a kóbor fajtákat jellemezte. Nem mintha rosszat akarnék mondani ezekről a fajtákról. Ha én találtam volna ki Consuelo alakját, talán, nem tagadom, Izrael törzséből vettem volna, vagy még messzebbről; de ezt a lányt, szervezete is erről tanúskodik, Izmael bordájából teremtették. Igaz, nem láttam, mert még nem vagyok százéves, de így állítják, s ennek nem tudok ellentmondani. Nem volt meg benne a lázas féktelenségnek és a szenttelen közönynek az a keveréke, amely a *zingarellákra*⁴ jellemző, sem az a makacs kíváncsiság és tolakodó koldulás, amit nyomorgó *ebreáknál*⁵ láthatunk. Nyugodt volt, mint a lagúnák vize, s ugyanakkor olyan fürge, mint a könnyű gondolák, amelyek szünet nélkül cirkálnak a tükrén.

Mivel gyorsan nőtt, anyja pedig nagyon szegény volt, mindig egy évvel rövidebb ruhákat hordott, így hosszú kamaszlába, mely megszokta, hogy lássák, valami közvetlenséget és szilajságot adott neki: elbűvölő és szánalomra méltó volt egyszerre. Hogy a lábfeje kicsi volt-e, ezt senki sem tudta, olyan nyomorúságos cipőt hordott. Viszont szűk és a varratoknál egyre felfeslő ruhákba szorított dereka karcsú és hajlékony volt, akár egy pálmafa, de minden forma, kerekség, csáberő híján. Szegény leány nem is gondolt ilyesmire, hiszen az Adriai-tenger szőke, fehér és gömbölyű leányai minduntalan majomnak, citromnak, szerecsennek csúfolták, és nem is figyelt volna senki e kerek, sápadt, jelentéktelen arcra, ha rövid, sűrű, füle mögé fésült haja, s komoly, minden külső dologra közönyös tekintete nem sugároz valami különös és fanyar varázst. Egy kevésbé tetszetős arc egyre jobban elveszíti a tetszés képességét. Aki hordozza, közönyös lévén a többieknek, önmaga iránt is közönyössé válik, nemtörődömsége kiül az arcára, és egyre jobban taszítja mások tekintetét. A szépség viszont állandóan figyel, díszíti, óvja, szemléli, és talán így is mondhatjuk, egy folyton előtte lebegő, képzeletbeli tükörbe vetíti magát. A rútság elfelejti és elhagyja magát. De kétféle rútság van: amelyik szenved, és a düh meg az irigység fegyverével tiltakozik a külvilág véleménye ellen: ez az egyedüli, az igazi rútság; a másik viszont jámbor és gondtalan, belenyugszik sorsába, nem kerüli és nem hívja ki az ítéletet, és így, ha a szemnek nem, legalább a szívnek tetszik: ilyen volt Consuelo rútsága. A nagyszívű emberek, akik érdeklődtek iránta, mindenekelőtt sajnálták, hogy nem szép; aztán megsimogatták a fejét, olyan közvetlen kedvességgel, ahogy egy szép fejet sosem szoktak, és hozzátették: „Derék teremtésnek látszol”; Consuelo pedig nagyon örült, jóllehet tudta, hogy ez azt jelenti: „Mást nem mondhatok.”

Eközben a szép és fiatal nagyúr, aki a szenteltvízhintőt nyújtotta neki, továbbra is a templom kapujában maradt, és megvárta, amíg a *scolarók*⁶ egyenkint elhaladnak előtte. Nagy figyelemmel nézte őket, és amikor Clorinda, a legszebb, odaért, szenteltvizet adott neki az ujjával, hogy megérinthesse a leány ujját. A kis kórlista elvörösödött büszkeségében, restelkedve és

---

⁴ Cigánylány.

⁵ Zsidólány.

⁶ Tanulók.

kihívóan nézett a fiatalemberre, olyan tekintettel, amelyben nem volt sem gőg, sem szemérem, aztán elszaladt.

Amikor a lányok már eltűntek a kolostorban, a gáláns patrícius visszament a templomhajóba, és itt megszólította az öreg tanárt, aki csak lassan totyogott le a kórusról.

- Bacchus nevére! - kiáltotta. - Mondja meg tüstént kedves mesterem, melyik tanítványa énekelte a *Salve Reginá-t*?

- Miért kérdi, Zustiniani gróf uram? - mondta rá a tanár, amikor már kiértek a templomból.

- Hogy kifejezzem szerencsekívánataimat - felelte a patrícius. - Már jó ideje hallgatom az ön vecsernyéit, de még a próbáit is; mert tudja, én a templomi muzsika rajongója vagyok. Most először hallom, hogy ilyen tökéletesen éneklük Pergolesét; ami meg a hangot illeti, még sosem találkoztam ilyen csodával.

- Krisztusra mondom - felelte a tanár -, ez való igaz - és méltóságteljesen s élvezettel szippantott a tubákos szelencéjéből.

- Mondja meg, könyörgök, annak az égi teremtésnek a nevét, aki ilyen gyönyörűséggel ajándékozott meg. Bármilyen szigorúan ítélt, és bárhogy panaszkodik is, ön Itália egyik legjobb iskolájává tette a scuoláját; kórusai kitűnőek, szólóénekesnői figyelemre méltóak; de olyan nagyszerű és komoly zenét tanít nekik, hogy fiatal lányok ritkán éreztetik meg minden szépségét...

- Nem éreztetik - mondta a tanár szomorúan -, mivel maguk sem érzik! Bőviben vagyunk, hála Istennek, friss, tisztán csengő, nagy terjedelmű hangoknak; de ami a zenei érzék adományát illeti, sajna, az ritka és tökéletlen!

- Most legalább eggyel büszkélkedhetik, és aki még hozzá csodálatosan tehetséges: a hangszer pompás, zenei érzéke tökéletes, tudása hibátlan. Mondja meg végre a nevét.

- Élvezte, ugye, az énekét? - folytatta a tanár, hogy kitérjen a válaszadás elől.

- A szívem mélyébe tört, könnyeket csalt a szemembe, és olyan egyszerű eszközökkel, olyan keresetlenül, hogy először nem is értettem a dolgot. Aztán eszembe jutott, amit már sokszor mondott nekem, drága mesterem, miközben isteni művészetére oktatótt, és most először értettem meg, mennyire igaza van.

- Mit is mondtam önnek? - kérdezte a maestro diadalmas arccal.

- Azt mondta - felelte a gróf -, hogy csak az nagy, igaz és szép a művészetben, ami egyszerű.

- Azt is mondtam, ugye, hogy választékosság is van, meg csillogás és lelemény, és hogy gyakran ezeket a tulajdonságokat is észre kell venni és megtapsolni?

- Igen, mondta, de mindjárt hozzátette, hogy valóságos szakadék tátong a lángész megnyilvánulása és e másodlagos képességek között. Nos, kedves mesterem, az ön énekesnője az egyik oldalon van, egymagában, a többiek meg mind a másikon.

- Bizony, bizony, bölcsen szól - jegyezte meg a tanár a kezét dörzsölve.

- Hogy hívják? - kérdezte újra a gróf.

- Kit? - kérdezte a ravasz tanár.

- *Per Dio santo!*⁷ hát azt a szirént, vagy ha tetszik, arkangyalt, akit előbb hallottam.

---

⁷ Az Isten szerelmére.

- Miért akarja megtudni a nevét, gróf uram? - kérdezte Porpora szigorú hangon.
- Miért akarja eltitkolni, tanár uram?
- Mindjárt megmondom, csak előbb halljam, mi célja van ezzel a makacs kíváncsiszkodással.
- Vajon nem természetes, hogy szinte ellenállhatatlan érzés ösztökél bennünket arra, hogy megismerjük, megnevezzük és lássuk, amit csodálunk?
- Nos, gróf úr, ez nem egyedüli indítéka; engedje meg, hogy megcáfoljam. Ön, tudom, nagyon szereti és érti a zenét; de a San Samuele színház tulajdonosa is, és azzal szeret főképp dicsőséget aratni, s ezt még érdekeinél is többre tartja, hogy megszerzi magának Itália legnagyobb tehetségeit és legszebb hangjait. Tudja, hogy mi jól oktatunk, hogy csak nálunk folynak komoly tanulmányok, és mi képezzük a nagy zenészeket. Corillát már elcsalta tőlünk; és mivel talán hamarosan öntől is elcsalja egy másik színház, most itt leselkedik iskolánk körül, hogy lássa, nem neveltünk-e egy új Corillát, akit zsákmányul ejthetne... Ez az igazság, gróf uram, vallja be, hogy ez a színtiszta igazság.
- És ha így volna is, kedves maestro - mosolygott a gróf -, mit törődik vele, és mi a kifogása?
- Az a baj, gróf uram, és igen nagy baj, hogy ön megrontja és tönkreteszi ezeket a szegény teremtéseket.
- Hogy értsem ezt, kérlelhetetlen mesterem? És mióta őrzi arkangyali pallosával e törekeny erényeket?
- Értse úgy, ahogy illik, gróf uram. Én nem törekenységükkel törődöm, sem az erényükkel; de igenis törődöm a tehetségükkel, amelyet az önök színházai megcsúfolnak és bemocskolnak, mert közönséges és ízetlen zenét énekeltenek velük. Hát lehet-e keserűség és szégyenkezés nélkül nézni, hogy ez a Corilla, aki már csodálatosan értette a komoly művészetet, most a rivaldafényt választotta az oltár gyertyái helyett, s a köznapit a magasztos, az incselkedést az imádság, a nevetségeset a fennkölt helyett. Albinonit meg a borbély Apollinit Allegri és Palestrina helyett?
- Így hát zord szigora megtagadja tőlem a leány nevét, pedig nem is forralhatok semmit ellene, hiszen azt sem tudom, van-e tehetsége a színpadra.
- Igen, megtagadom.
- Azt hiszi, nem találom meg?
- Ha megmakacsolja magát, sajna, megtalálja: de én mindent megpróbálok, hogy ne tudja elvenni tőlünk.
- Nos, kedves mesterem, félig már legyőztem: mert láttam, megéreztem, megismertem azt az isteni csodalényt.
- Valóban? - mondta a mester óvatos és gyanakvó arccal. - És biztos benne?
- A szememmel meg a szívemmel ismertem fel, s hogy ön is lássa, hogy nem tévedek, megrajzolom az arcképét. Magas, azt hiszem, ő a legmagasabb valamennyi tanítványa közül: fehér, mint a Friuli hegyek hava, és rózsaszín, mint a verőfényes hajnal pírija; a haja arany, a szeme azúr, kedvesen gömbölyded, s az ujján kis rubint, meg is égette a kezem varázstüzével, amikor hozzáértem.
- Pompás! - kiáltott Porpora gúnyosan. - Akkor nincs mit rejtegetnem; e szépség neve Clorinda. Csak keresse meg csábító ajánlataival; adjon neki aranyat, gyémántot, rongyokat. Könnyen megnyeri társulatának, s ez a lány talán helyettesíti is majd Corillát, mert a mai

színházközönség többre becsüli a szép vállat a szép hangnál, a tüzes szemet a magasrendű értelemnél.

- Mégis tévedtem volna, kedves mesterem - mondta a gróf kissé zavartan -, s Clorinda csak közönséges szépség volna?

- És ha az én szirénem, istennőm vagy arkangyalom, nem is tudom már, hogyan nevezte, minden volna, csak nem szép? - folytatta a mester ingerkedve.

- Ha nincs kellő külseje, könyörgök, ne is mutassa meg soha, mert nagyon megsebezne a csalódás. Ha csupán csak rút, még imádkozhatnám; de nem szerződteném a színházamba, mert egy nő tehetsége szépség nélkül néha csak balsorsot ad, meddő harcot és szenvedést. De mire figyel, mesterem, miért állt meg?

- Mert már itt vagyunk a gondolák kikötőhelyén, és egyet sem látok. És ön, gróf uram, mire figyel ön?

- Azt nézem, hogy az a fiú ott, a kikötő lépcsőjén, aki egy csúnyácska lány mellett ül, nem Anzoleto-e, a kis pártfogoltam, a legértelmesebb és legcsinosabb plebejus, akit ismerek. Nézze csak meg, kedves maestro, önt nem kevésbé érdekelheti, mint engem. Nincs Velencében hozzá hasonló tenor; szenvedélyesen szereti a zenét, képességei pedig hihetetlenek. Már rég szólni akartam róla, már azért is, hogy megkérjem, adjon neki órákat. Mert ezt a fiút arra szánom, hogy színházam egyik híressége legyen, s remélem, pár év múlva busásan kárpótol fáradozásomért. Hé, *Zoto*,⁸ gyere csak, fiam, hadd mutassalak be a hírneves Porpora mesternek.

Anzoleto gondtalanul lógatta a vízbe mezítelen lábát, s egy vastag túvel kagylókat lyukasztott, azt a színes fajtát, amelyet Velencében oly költői módon *fiore di marénak*⁹ neveznek. Hogy a gróf hangját hallotta, kihúzta a lábát a vízből. Csupán kopott rövid nadrágot, meg finom, de erősen szakadozott inget viselt, melyből kivillant egy antik Bacchuséhoz hasonlatos szép, formás válla. A fiatal faunok görög szépsége csillogott rajta, s arcán valami sajátos, de pogány szobrászatban gyakran ábrázolt keverék: álmodó mélabú és gondtalan csúfolódás. Göndör, de selymes haja, melynek világító szőkeségét rőt-re szítta a nap, ezernyi dús és apró fürtöskében hullott alabástrom nyakára. Minden vonása páratlan szépségről tanúskodott; de átható, tinta-fekete tekintetének túlságosan merész fénye nem tetszett a tanárnak. A fiú gyorsan felállt, a kagylókat a mellette ülő lány ölébe dobta, s miközben társnője tovább fűzte és kis arany gyöngyökkel keverte őket, a grófhöz lépett, és a város szokása szerint kezét csókolt neki.

- Valóban csinos fiú - mondta a tanár, és megveregette a fiatalember arcát. - De úgy látom, nagyon gyermekes dologgal szórakozik, mert hiszen tizennyolc éves már, igaz?

- Nemsokára tizenkilenc, *sior profesor* - felelte Anzoleto velencei tájszólással -, de csak azért szórakozom kagylókkal, hogy segítek Consuelónak, aki nyakékeket csinál belőlük.

- Consuelo - szólt a tanár, és a gróf meg Anzoleto társaságában odalépett a tanítványához -, nem gondoltam volna, hogy szereted az ilyen csecsebecsét.

- Ó, nem magamnak csinálom, tanár úr - felelte Consuelo, s csak félig kelt föl, nehogy a kötényébe gyűjtött kagylók a vízbe hulljanak. - Eladom őket, hogy rizst meg kukoricát vegyek az árukon.

---

⁸ Anzoleto: Angelo kicsinyített alakja, velencei tájszólásban. Anzolo: becézve Zoto.

⁹ Tengeri virág.

- Szegény lány - mondta Porpora -, az anyját is ő tartja el. Hallgass rám, Consuelo: ha bajban vagytok anyáddal, fordulj hozzám; de azt megtiltom, hallod-e, hogy koldulj!
  - Nem kell megtiltania, *sior profesor* - vágott közbe Anzoletto -, úgysem tenné meg; és én sem engedném.
  - Te? Hiszen te is kolduskenyéren élsz - mondta a gróf.
  - Nincs más vagyonom, igaz, csak a gróf úr kegyessége; de osztozkodunk a kislánnyal.
  - Rokonod?
  - Nem, idegenből jött, Consuelo a neve.
  - Consuelo? Milyen furcsa név - mondta a gróf.
  - Szép név, *illustrissime* - folytatta Anzoletto. - Annyit jelent, hogy vigasz.
  - No, jó! A barátnőd, ha jól sejtem, ugye?
  - A menyasszonyom, gróf úr.
  - Máris? No lám, még csak kölykök, és már házasságról álmodznak.
  - Azon a napon, amikor *illustrissime* szerződött majd a San Samuele színházba, tüstént egybekelünk.
  - No, akkor még várhattok egy ideig, gyermekeim.
  - Szívesen várunk - mondta Consuelo az ártatlanság derűs nyugalmaival.
- A gróf és a maestro pár pillanatig még elszórakozott az ifjú pár nyílt és bizakodó beszédén, aztán másnapra a maestróhoz rendelték Anzoletót, hogy az öreg mester meghallgassa az énekét, majd a komolyan tevékenykedő fiatalokat magukra hagyták, és eltávoztak.
- Nos, milyennek találja a kislányt? - kérdezte a tanár Zustinianitól.
  - Már találkoztam vele, nem is olyan régen; elég csúnyácska hozzá, hogy a közismert mondást igazolja: Egy tizennyolc éves fiatalember szemében minden nő szép.
  - Úgy van - felelte a tanár. - Most már meg is mondhatom, hogy az ön szirénje, titokzatos szépsége, isteni énekesnője nem más, mint Consuelo.
  - Consuelo? Ez a szurtos gyereklány? Ez a girhes, fekete szöcske? Nem hiszem, maestro.
  - Bizony ő az, gróf uram. Elragadó primadonna volna, ugye?
- A gróf megállt, visszafordult, még egyszer, a távolból, megnézte Consuelót, aztán komikus kétségbeeséssel összekulcsolta a kezét:
- Mennyei gondviselés! - kiáltotta. - Ez egyszer alaposan melléfogtál: hogy lophattad a tehetség tüzét ilyen tökéletlen formába?
  - Lemond hát bűnös szándékáról? - kérdezte a tanár.
  - Persze, hogy lemondok.
  - Megígéri? - erősködött Porpora.
  - Esküszöm - felelte a gróf.

Anzoletto, ez a tizenkilenc éves szép fiú, Olaszország ege alatt látta meg a napvilágot, és vadon nőtt fel, akár egy tengeri sirály. Elhagyott, szegény árva volt, de mint a szerelem gyermekei, és nyilván ő is ilyennek született, boldog a jelenében és bizakodó a jövőjében.

Minden áldott napját Velence kövein, Consuelo mellett töltötte, határtalan szabadságban, s gondolhatjuk, nem ez a lány volt első szerelme. Már megismerte a könnyű gyönyört, amely sokszor felkínálkozott neki, s ha a mi szomorú éghajlatunk alatt él, és a természet nem ajándékozta meg ilyen pompás szervezettel, réges-rég elkopott s talán meg is romlott volna. Fiatalon érett meg, hosszan tartó, erőteljes férfiasság várt rá, de szíve tiszta maradt, és akarata parancsolt érzékeinek. Véletlenül találkozott a kis spanyol lánnyal, aki madonnaszobrok előtt ájtatos himnuszokat énekelt; és hogy a hangját gyakorolja, borongós esteiken, a szabad ég alatt ő is vele dalolt. Aztán a Lido fővényén találkoztak, kagylókat gyűjtöttek, a fiú, hogy megegye őket, a leány, hogy füzereket és ékszereket készítsen. Aztán templomban találkoztak, a leány forró szívvel imádkozott Istenhez, a fiú meg forró szemmel nézte a szép hölgyeket. És eközben Consuelo mindig olyan jó, olyan szelíd, olyan vidám, olyan szolgálatkész volt, hogy Anzoletto, bár maga sem tudta, miért és hogyan, barátja és elválaszthatatlan társa lett. A fiú a szerelemnek eddig csak gyönyörét ismerte. Consuelo iránt barátságot érzett. De mivel olyan ország és nép gyermeke volt, ahol minden ragaszkodásban a szenvedély tüze lobog, barátságát sem nevezhette másnak, csak szerelemnek. Consuelo elfogadta ezt a szót, de előbb így szólt Anzoletóhoz: „Ha azt mondd, szerelmesem vagy, akkor biztosan feleségül akarsz venni.” Mire Anzoletto: „Természetesen, ha te is akarsz, egybekelünk.”

Így hát megállapodtak. Anzoletónak talán csak játék volt az egész, de Consuelo teljes szívvel hitt neki. De az bizonyos, hogy e fiatal szívben máris olyan ellentétes érzések és olyan bonyolult indulatok éltek, amilyenek fásult emberek életét kavarrják fel és bontják meg.

Anzoletót csupán csak mohó vágy és szilaj indulat hajtotta, csak azt szerette, ami gyönyörére volt, kerülte és gyűlölte, ami elronthatta volna örömét, s mint vérbeli művész, félelmetes feszültséggel fürkészte és érzékelte az életet, és úgy vélte, hogy szeretői olyan szenvedélyek kínját és veszedelmét hozzák rá, amelyeket ő nem fog fel teljességükben. De időnkint felkereste őket, mert űzte a vágya, aztán a jóllakottság vagy a csalódás megint elkergette. És miután ez a különös gyermek ilyen közönséges és méltatlan módon elpazarolta életerejé feleslegét, szelíd társaságra, tiszta és derűs érzésekre vágyott, ő is elmondhatta volna, amit később Jean-Jacques: „Milyen nagyon igaz, hogy nem a kicsapongás féktelensége, hanem az együttélés egyszerű öröme kapcsol legszorosabban a nőkhöz.” Anzoletto nem is sejtette, mi az a varázslat, amely Consuelóhoz köti, nem tudta, mi a szép, s hogy csinos-e vagy rút ez a lány, hiszen ő maga is egyrészt még kölyök volt, mivel korához nem illő játékokat játszott vele, és másrészt férfi, mert hogy aggályosan tisztelte tizennégy éves gyermekségét: így éltek ők ketten a város forgatagában, Velence márványain és hullámain, olyan boldogan, tisztán és rejtetten, és csaknem olyan poétikusan, ahogy Paul és Virginie a puszták narancsfái alatt. Bár a legteljesebb és legveszedelmesebb szabadságban éltek - család nélkül, éber és gyengéd anya nélkül, aki erényre intette volna őket, hűséges cseléd nélkül, aki este értük ment és hazakísérte volna őket, és még egy kutya sem figyelmeztette őket a veszélyre -, soha semmilyen formában el nem buktak. Nyitott bárkáiban járták be a lagúnákat, minden órában és minden időben, evezők és kormányos nélkül; egyedül kóboroltak a mocsaras fővényen, vezető nélkül, óra nélkül, fittyet hányva a növekvő dagálynak; utcasarkokon, szőlőlombokok alatt hevenyészett kápolnában énekeltek, nem törődve a kései órával, és nem remélve más fekhelyet, csak a nap tűzétől még mindig langyos kőkockákat. Megálltak Pulcinella színháza előtt, szenvedélyes figyelemmel követték a bábfigurák királynőjének, a szép Corisande-nak tüneményes drámáját,

s eszükbe sem jutott, hogy nem ebédeltek, és tán vacsorázni sem fognak. Gyönyörrel vetették magukat a karnevál eszeveszett forgatagába, s nem volt más jelmezük, csak a fiú kifordított zekéje, s egy óriás, kopott szalagsokor a leány füle mellett. Pompás lakomát ültek egy híd korlátja alatt vagy egy palota lépcsőin, s nem ettek mást, csak tengeri gyümölcsöt,¹⁰ citromhéjat vagy nyers köményszárat. Egyszóval vidám és szabad életet éltek, és ők sem váltottak több veszedelmes cirógatást vagy szerelmes szót, mint két hasonló korú és hasonló nemű úrigyermek. Múltak a napok, múltak az évek. Anzoletónak új szeretői voltak; Consuelo nem is sejtette, hogy más szerelem is van a világon, mint amelyet iránta éreznek. Nagylánnyá nőtt, és sosem gondolt arra, hogy most már tartózkodóban kéne viselkednie jegyesével; a fiú pedig látta, hogy nő és formálódik szerelmese, de nem lett türelmetlen, és nem akart változtatni a felhőtlen, ártatlan, derűs és aggálytalan kapcsolaton.

Négy éve már, hogy Porpora mester és Zustiniani gróf bemutatták egymásnak *kis zenészeiket*, és ez idő óta a gróf egyszer sem gondolt a kis egyházi énekesnőre; ez idő óta a tanár is elfelejtette már a szép Anzoletót, mivel első meghallgatásakor nem fedezte fel benne azokat a tulajdonságokat, amelyeket tanítványaitól megkívánt: mindenekelőtt a komoly és türelmes értelem adományát, aztán valami végtelen, önmagát megsemmisítő szerénységet a mesterrel szemben, és harmadjára az előzetes zenei ismeretek teljes hiányát, amelyeket ő maga akart megadni.

- Csak olyan tanítványt ajánljanak nekem - mondogatta -, akinek agya mint a tiszta lap vagy a szűz viasz, amelyre én írhatom az első jeleket. Nincs annyi időm, hogy egy álló esztendeig a rosszról szoktassam le, mielőtt a jóra oktathatnám. Ha azt akarják, hogy palatáblára írjak, tisztán adják nekem. De ez nem elég, jó minőségű palatáblát adjanak. Ha nagyon vastag, nem tudom megmarkolni; ha nagyon vékony, eltörik a kezem alatt.

Így aztán, bár elismerte Anzoletó rendkívüli tehetségét, az első óra után bosszús és gúnyos alázattal jelentette a grófnak, hogy az ő módszere nem alkalmas ilyen fejlett tanítvány számára, és persze nem is kell neki válogatni mesterekben: *bármelyik megfelelne, hiszen csak fékezni és késleltetni kell e pompás hanganyag természetes fejlődését és legyőzhetetlen kibontakozását.*

A gróf Mellifiore tanárhoz küldte pártfogoltját, aki futamokon, kádenciákon, majd egyre gyorsuló, ékes trillákon át vezetve a fiatalembert, teljesen kibontotta ragyogó képességeit; s amikor Anzoletó huszonhárom éves lett, aki csak hallotta a gróf szalonjában, mindenki alkalmasnak tartotta akár az első szerepek sikeres alakítására is a San Samuele színházban.

Egy este végső és elhatározó próbára hívták a zenekedvelő nemességet és minden nevesebb művészt, aki akkoriban Velencében tartózkodott. Először életében Anzoletó levetette plebejusi rongyait, fekete kabátot és selyemmellényt öltött magára, berakta és meghintette szép haját, s csatos cipőben, választékos magatartással, lábujjhegyen a csembalóhoz siklott; itt száz gyertya fényében, kétszáz vagy talán háromszáz hallgatójával szemben, figyelmével követte a bevezető ütemeket, majd mély lélegzetet vett, és maradéktalan tehetségével, becsvágyával, hangja áradó gazdagságával elindult azon az életpályán, ahol nem egy bizottság és nem egy bíró, hanem az egész közönség tartja egyik kezében a palmaágat, a másikban a füttyülőt.

Ne kérjük tehát, izgatott volt-e Anzoletó lelke mélyén; ámbár ez nagyon kevésbé látszott, és amikor átható pillantása titkon figyelve a nők tekintetét, megérezte azt a rejtett jóindulatot, amelyet ritkán tagadnak meg szép fiataloktól, a zeneértő hallgatók pedig, meglepődve e hang

---

¹⁰ Különbféle közönséges és nagyon olcsó kagylófajták, Velence népének ínycsalatai.

tiszta csengésétől és szárnyalásától, bólintottak, és helyeslően suttogtak, öröm és remény hullámozott fel benne. Megint csak először életében, Anzoleto, akit eddig köznapi módon érleltek és köznapi módon tanítottak, megérezte, hogy ő nem köznapi ember, és a diadal szükségétől és indulatától hajtva, meglepő erővel, eredetiséggel és lendülettel énekelt. Hangvétele, igaz, nem volt mindig tiszta, és a darab minden egyes részletét nem tudta hibátlanul megszólaltatni, de egy-egy merész hangjával, váratlan villanásaival, magával ragadó dallamvezetésével újra meg újra meghódította a hallgatóit. Nem tudta ugyan mindig kifejezni azt, amit a szerző elképzelt, viszont nemegyszer olyan effektusokat teremtett, amelyekre senki sem gondolt, sem az alkotó, aki a művet megteremtette, sem a tanár, aki tolmácsolta, sem egyetlen énekes, aki eddig előadta. E merészségek megragadták és fellelkesítették a közönséget. Tíz ügyetlenségét is megbocsátották egyetlen újításáért, egyetlen személyes érzéséért tíz lázadását a módszer ellen. Mert való igaz, hogy a művészetben a lángész egyetlen villanása, új hódítások legkisebb távlata is jobban lenyűgözi az embereket, mint a már birtokba vett tudás minden fénye és tökéletessége.

Talán senki sem fogta fel a lelkesedés okát, és senki sem szabadult hatásától. Corilla nyitotta meg az estélyt, és mindenki megtapsolta ragyogó áriáját; ám a fiatal kezdő sikere olyan árnyékba borította az övét, hogy a művésznő nem tudta elfojtani haragos indulatát. De amikor a sok dicsérettől és elismeréstől megrészegetett Anzoleto megint a csembalóhoz lépett, alázattal s ugyanakkor merészen meghajolt az ott ülő művésznő előtt, és így szólt hozzá: - Királynője az éneknek és királynője a szépségnek, egyetlen bátorító pillantásával sem erősítené a szegény szerencsétlent, aki rettegi és imádja önt?

Az ifjú vakmerőségétől meglepett primadonna most maga előtt látta e szép arcot, amelyet eddig alig méltatott figyelemre; mert egy hiú és körülrajongott nő hogyan is venne észre egy szegény, ismeretlen fiatalembert? De most látta, és lenyűgözte a fiú szépsége: megperzselte Anzoleto szemének tüze, s Corilla réveteg, mély tekintete az ifjúra tapadt, mintegy megpecsételve hírneve oklevelét. Ezen az emlékezetes estén Anzoleto meghódította a közönséget, és lefegyverezte legveszedelmesebb ellenségét; mert a szép énekesnő nemcsak a színpadon, hanem a kormányzaton és Zustiniani gróf dolgozószobájában is uralkodott.

4

A lelkes s szinte már eszeveszett taps közepette, amelyet Anzoleto éneke és előadóművészete kiváltott, egyetlen hallgató maradt néma, mint a szfinx, és rejtélyes, mint egy hieroglifa: Porpora, a tudós tanár és híres zeneszerző mozdulatlanul ült a székén, összeszorított lábbal, kezét a térdén nyugtatva, akárcsak az egyiptomi istenek. Miközben gáláns kartársa, Mellifiore tanár, magának tulajdonítva Anzoleto sikerének minden érdemét, a hölgyek körül pávaskodott, s a férfiaknak még tekintetét is könnyed hajlongással köszöngette, az egyházi énekek mestere, mintha csak mély gondolatokba merülne, a földre sütötte a szemét, összevonta szemöldökét, szigorúan összeszorította a száját. Amikor a társaság, amely aznap este a doge feleségének nagy bálján volt hivatalos, lassankint elment, s csak a legrajongóbb zenebarátok álltak a csembaló körül, néhány hölgy és neves művész társaságában, Zustiniani gróf odalépett a komor maestróhoz:

- Minek duzzog így a modernnek miatt, kedves professzorom - mondta néki. - Ne gondolja, hogy hallgatása bármilyen hatással volna rám. Ön végletesen elzárna a fülét a világi zene és e csodálatosan új művészet elől. De szíve akarata ellenére is megnyílt, és magába fogadta a kísértés mérgét.

- Drága, jó *sior profesor* - mondta tájszólásban az elragadó Corilla, a *scuola* gyermekes modorában szólítva régi mesterét -, ne tagadja meg tőlem azt a kegyet...

- Soha, szerencsétlen gyermek - kiáltott a mester félig nevetve, de bosszúsan is, hogy állhatatlan tanítványa így hízeleg neki. - Miben közösködhetnénk mi ketten? Nem ismerlek többé. Próbálkozz másnál csábos mosolyoddal és csalfa csicssergéseddel.

- Lám, máris megszeliődött - mondta Corilla, s egyik kezével a kezdő énekes karjába kapaszkodott, a másikkal meg a tanár hatalmas fehér nyakkendőjét gyűrögette. - Gyere csak, Zoto, hajts térdet egész Itália legtudósabb énekmestere előtt. Alázkodj meg, gyermekem, engeszteld ki szigorát. Többre kell becsülnöd egyetlen szavát, ha ugyan méltat rá, mint a hírnév minden harsonáját.

- Nagyon szigorú volt velem, tanár úr - mondta Anzoletto, és kissé csúfolódó szerénységgel hajolt meg a mester előtt -, pedig négy év óta más gondolatom sincs, mint hogy arra bírjam, vonja vissza kegyetlen ítéletét; és ha ma este sem sikerült, nem tudom, lesz-e bátorságom, hogy átkával terhelt valaha is közönség elé lépjek.

- Gyermekem - mondta a tanár, és olyan frissen ugrott fel, olyan meggyőződéssel beszélt, hogy ez a rendszerint megtört, keserű öreg most sugárzón fenségesnek látszott -, hagyd csak a nőkre e mézes, álnok szavakat. Sose szólj a hízelgés lealacsonyító nyelvén, feletteseidhez sem, és még kevésbé ahhoz, kinek véleményét szíved mélyén elveted. Egy órával ezelőtt még szegény, ismeretlen, reszkető ifjú voltál, jövőd egy hajszálon múlt: torkod egyetlen hangjától, képességeid pillanatnyi kibicsaklásától, hallgatóid szeszélyétől függött. A véletlen, az erőfeszítés, egy szerencsés pillanat most gazdaggá, híressé és arcaatlanná tett. Megnyílt előtted az élet, csak tovább kell lépned, egyre tovább, amíg erőd bírja. Most pedig figyelj, mert először, s talán utoljára hallod az igazságot. Rossz úton jársz, rosszul énekelsz, s a rossz zenét szereted. Nem tudsz semmit, semmit sem tanultál meg alaposan. Csak gyakorlatod van, meg valami készséged. Könnyen tűzbe jössz, fuvolázol, csicseregsz, mint azok a kedves és kacér kisasszonyok, akiknek megbocsátja az ember a nyávogást, mert hogy nem tudnak énekelni. De te nem tudsz frazírozni, rosszul ejted a szöveget, hangsúlyozásod közönséges, stílusod hamis, mesterkéltségek. Mégse veszítsd el a bátorságod; sok hibád van ugyan, de lehetőséged is, hogy legyőzd őket; mert benned olyan képességek vannak, amelyeket sem az oktatás, sem a munka nem adhat; megvan benned az, amit sem a rossz tanácsok, sem a rossz példák el nem vehetnek, a szent tűz... a lángész lobogása! Ez a tűz, sajna, semmit sem világít meg, a lángész terméketlen marad... mert látom a szemedben, ahogy a hangodból is éreztem, hogy nem ismered az igazi művészetet, nem hiszel a nagy mestereknek, nem tisztelsz a nagy alkotásokat; a dicsőséget szereted, csak a dicsőséget, és azt is csupán önmagáért... Mi lehetnél volna, mi lehetnél még most is... De nem, már késő, sorsod a meteoréhoz lesz hasonló, akárcsak...

És a tanár hirtelen mozdulattal a fejére csapta a kalapját, megfordult, és kisietett; senkitől sem köszönt el, mert teljesen elmerült talányos ítélete gondolataiban.

Bár mindenki nevetni próbált a maestro bogarain, a hangulat kissé megdermedt, és pár pillanatig a kétség és bánat érzése lebegett a teremben. Anzoletto volt az első, aki láthatóan megfélemlített az öreg mesterről, bár szavai az öröm, a büszkeség, a harag és a becsvágy váltakozó indulatait korbácsolták fel benne, és további életét is meghatározták. Most azonban mintha csak Corilla kegye érdekelte volna; és ezt olyan hevesen bizonygatta, hogy a szép énekesnő már az első alkalommal szerelemre gyulladt iránta. Zustiniani gróf nem volt nagyon féltékeny, és talán tudta is az okát, miért ne zavarja túlságosan a szeretőjét. Amellett színházának fénye és dicsősége minden más dolognál jobban érdekelte: nem mintha mohón

ragaszkodott volna vagyonához, hanem mivel valóban fanatikusan szerette azt, amit *szépművészetnek* hívnak. Ez szerintem olyan kifejezés, amely bizonyos köznapi, teljesen olasz, következésképp szenvedélyes és különösebb árnyaltság nélküli érzésnek felel meg. A *művészet kultusza*, amely már modernebb kifejezés, és száz évvel ezelőtt nem mindenki használta, egészen mást jelent, mint a *szépművészetek izléses értéke*. A gróf valóban jó ízlésű ember volt, ahogyan akkoriban értették e szót, műkedvelő, semmi egyéb. De nem volt számára nagyobb dolog a világon, mint hogy ízlését kielégítse. Szeretett foglalkozni a közönséggel, és szerette, ha a közönség foglalkozik vele; abban lelte örömét, ha művészekkel találkozott, ha a divatot irányította, ha a színházról meg az ő pompájáról, fényűző életéről, elragadó modorról beszéltek. Vagyis benne is megvolt a vidéki nagyurak uralkodó szenvedélye, a hivalkodás. Tudta, hogy akkor elégítheti ki és szórakoztathatja legjobban a várost, ha színházat vásárol, és azt ő maga irányítja. De igazán akkor lett volna boldog, ha az egész köztársaságot az asztalához ültetheti! Amikor idegenek megkérdezték Porporát, hogy ki az a Zustiniani gróf, az öreg mester általában így felelt:

- Olyan ember, aki szeret vacsorákat adni, és a színházában is úgy kínálja a zenét, mint asztalánál a fácánokat.

Hajnali egy órakor már mindenki hazament.

- Anzolo - kérdezte Corilla, aki egy erkély benyílójában egyedül maradt a fiatalemberrel -, hol a lakásod?

E váratlan kérdésre Anzoleto úgy érezte, hogy arca szinte egyszerre lesz piros és sápadt; mert hogyan vallja be e csodálatos és pazar szépségnek, hogy legtöbbször maga sem tudja, hová hajtsa le a fejét? De még ezt is könnyebb lett volna bevallani, mint arról a nyomorúságos odúról szólni, ahol meghúzódik, ha ugyan jókedvében vagy szükségből nem a szabad ég alatt hál.

- Talán különösnek találod a kérdésemet? - nevetett Corilla a fiú zavarán.

- Azon tűnődtem - felelte Anzoleto nagy lélekjelenléttel -, mely királyi palota vagy tündérekastély volna méltó hajléka annak a büszke halandónak, aki Corilla szerelmes pillantásának emlékével térne nyugovóra.

- Mit jelentsen ez, kis hízelgő? - kérdezte a szép énekesnő, és pokoli készlete legtüzesebb pillantását lövellte a fiatalemberre.

- Hogy én nem vagyok ebben a szerencsés helyzetben - felelte Anzoleto -, de ha mégis így volna, az ég és a tenger közt szeretnék lakni, akár a csillagok.

- Vagy mint a *cuccalék*? - kacagott az énekesnő. - Pedig tudjuk, a sirályok egyszerűsége már szállóige lett, s rájuk is vonatkozik a velencei népi mondás: *mafla, mint egy cserebogár*.

- Csak csúfolódjon, vessen meg - felelte Anzoleto -, de azt hiszem, ez is jobb, mintha egyáltalán nem foglalkozna velem.

- Nos - mondta Corilla -, mivel csak metaforákban válaszolsz, magammal vislek a gondolámon, bár így talán messzebb jutunk a lakásodtól és nem közelebb. Vess magadra, ha pórul jársz.

- Ez lett volna hát kíváncsiszkodásának oka, signora? Ha így van, válaszom rövid és világos: az ön palotájának lépcsőin lakom.

- Akkor hát itt, ezeken a lépcsőkön várj rám - mondta most Corilla suttogva -, mert Zustiniani még rossz néven vehetné azt a jóindulatot, amellyel ízetlenségeidet hallgatom.

Hiúsága első lendületében Anzoleto kiosont, leszaladt a palota kikötőjéhez, s Corilla gondolája mögött kuporogva, mámoros szíve gyors verésén mérte a másodperceket. De az énekesnő csak nem jelent meg a palota lépcsőin, s most már józanabb gondolatok sűrűsödtek a fiatalember élénk és becsvágyó agyában. „Corilla, gondolta, most hatalmas, de mi lesz, ha a grófnak nem tetszik, hogy kedvesének tetszem? Vagy ha a primadonna könnyű győzelmem miatt elveszíti hatalmát, mivel közös urunk véglegesen kiábrándul csapodár szeretőjéből?”

E kínos zavarában Anzoleto már a lépcsőt méregette a szemével, vajon van-e még ideje felszaladni, és szaladt volna is, ha most nem jelennek meg fáklyák az előcsarnokban, és mögöttük, már az első lépcsőn, maga a szép Corilla, hermelin palástjába burkolózva, s vele több ragyogó lovas, aki velencei szokás szerint mind az ő kerek könyökét akarta megtámasztani tenyerével, hogy lesegítse a lépcsősoron.

- Mit áll itt, mint a sóbálvány? - mondta a primadonna gondolása a megzavarodott ifjúnak. - Bújjon be gyorsan, ha egyszer megengedték, vagy szaladjon le a parton, mert a gróf úr is itt van ám a signora mellett.

Anzoleto ijedtében, nem is tudva, hogy mit csinál, egy ugrással a gondola mélyébe rejtőzött. Közben döbbsen és kétségbeesve gondolt arra, mit szól majd a gróf, ha szeretőjével a gondolába szállva, ott találja arcátlan pártfogoltját. Rettegése egyre keservesebb lett, mert már öt perce kuporgott rejtékhelyén. A signora a lépcsősor közepén megállt. Egyre beszélt, hangosan nevetgált a kísérőivel, majd egy futamon vitatkozva, több hangnemben is elénekelt. Világos, szárnyaló hangja a csatorna palotái és kupolái közt veszett el, ahogy a hajnal előtt felkeltett kakas kukorékolása is elvész az éjszaka csendjében.

Anzoleto nem bírta tovább, és elhatározta, hogy a gondola másik oldalán levő nyíláson át a vízbe veti magát. Már lecsúszta az üveget fekete bársonykeretében, már kidugta az egyik lábát, amikor a hajó farán ülő második evezős a fülke falánál feléje hajolt, és halkán azt mondta neki:

- Énekelnek, ez azt jelenti, hogy maradjon nyugton, és semmitől se féljen.

„Még nem ismerem a szokásokat” - gondolta Anzoleto, és nem mozdult, bár némi gyötrő félelem szorongatta a szívét. Corilla hetykén a gondola orráig vezette a gróft, itt állva maradt, és míg a ladik el nem indult, egyre-másra *felicissima nőttét*¹¹ kívánt a kedvesének, majd új szerelmese mellé ült, oly természetesen és nyugodtan, mintha arcátlan játékaival nem kockáztatta volna a fiú életét és a maga szerencsáját.

- Nézze csak Corillát! - mondta Zustiniani Barberigo grófnak. - A fejemet teszem rá, hogy nincs egyedül a gondolában.

- Miért gondolja? - kérdezte Barberigo.

- Mert ezerszer is megkért, hogy kísérjem el a palotájába.

- És nem féltékeny?

- Már rég kigyógyultam ebből a gyengeségből. Sokért nem adnám, ha a primadonnánk megszeretne valakit, és szívesen maradna Velencében, mert mostanában folyton utazási terveivel fenyegetőzik. Ha csak hűtlen lenne hozzám, hamar megvigasztalódnék, de hangját és tehetségét nem tudnám pótolni, sem azt a lelkesedést, amellyel a San Samuele színház közönsége fellépéseit fogadja.

---

¹¹ Itt: szerencsés jóestét.

- Értem; de ki lehet az a boldog halandó, akit bolondos hercegnőnk ma este kitüntetett?

A két gróf sorra vett mindenkit, akit Corilla az estély folyamán észrevehetett és bátoríthatott. Anzoletót egyikük sem említette.

5

Anzoletót lágyan ringatták a hullámok és az éjszaka csendes árnyai, de miközben kábán, zaklatott szívvel ült Velence leghíresebb szépsége mellett, heves harc dúlt lelkében. Egyrészt mind kényszerítőbben érezte izzó vágyakozását, amelyet csak szított önelégült hiúsága, de ugyanakkor rettegett is, hogy hamarosan ráunnak, megcsúfolják, kidobják, csalfa módon bevádolják a grófnál, és ez lehűtötte rajongását. Óvatos volt, ravasz, vérbeli velencei, és nemhiába vágyódott már hat év óta a színház után, jól megnézte, ki az a csillogó, magabiztos nő, aki ott minden cselszövést irányít. Joggal gondolta, hogy uralma e hölgy mellett nagyon rövid életű lesz; és csak azért nem tért ki a veszedelmes tisztesség elől, mivel nem vélte ilyen közelinek, és Corilla egy csapással elbűvölte és elrabolta szívét, ő maga csak hízelkedni akart, hogy megtűriék, és lám fiatalsága, szépsége, kezdődő hírneve szerelemre lobbantotta a primadonnát. „Egy menekvésem van csak - gondolta Anzoletto a megfigyelések és következtetések bámulatos gyorsaságával, ami csupán néhány csodálatosan rendszeres elme sajátja -, félelmetesnek kell mutatkoznom, különben keserű és nevetséges csalódás követi diadalom napját. De hogyan viselkedjem, hogy féljen tőlem, szegény ördögtől, a poklok e királynéja?” Anzoletto gyorsan határozott. Gyanakvást, féltékenységet és keserőséget színlelt, s e szertelen tetszelgése meghökkentette a primadonnát. Lángoló, könnyed beszélgetésüket így foglalhatnánk össze:

Anzoletto

Tudom, hogy nem szeret, sosem is fog szeretni, ezért vagyok olyan szomorú és tehetetlen maga mellett.

Corilla

És ha szeretnélek?

Anzoletto

Az még nagyobb baj volna, mivel mély örvénybe zuhannék a mennyországból, s alighogy jövő boldogságom árán meghódítanám, egy óra múlva talán már el is veszíteném.

Corilla

Miért gondolod, hogy ilyen állhatatlan vagyok?

Anzoletto

Először is semmiségem miatt. Aztán meg, mivel sok rosszat mondanak magáról.

Corilla

És ki rágalmoz így engem?

Anzoletto

Minden férfi, mivel minden férfi imádja.

Corilla

Ha tehát bolond fővel megszeretnék, és ezt meg is mondanám, te visszautasítanál?

Anzoleto

Nem tudom, volna-e elég erőm, hogy elmeneküljek; de ha volna, biztos, hogy soha többé nem akarnám látni.

- Nos - mondta Corilla -, már csupa kíváncsiságból is megpróbálom... Anzoleto, azt hiszem, szeretlek.

- Én nem hiszem - felelte a fiú. - S csak azért maradok, mert tudom, hogy csúfolódik velem. Így aztán nem félek, és kevésbé vagyok sebezhető.

- Látom, elmés párharcot akarsz velem vívni.

- Miért ne? Nem vagyok nagyon félelmetes, s könnyen legyőzhet, hiszen magam adtam a kezébe fegyvert.

- Milyen fegyvert?

- Nagyon egyszerűt. Ha komolyan mondja, amivel előbb csak ugratott, megdermedek a rémülettől, és elmenekülök.

- Eredeti pofa vagy, s látom, vigyázni kell veled. Te nemcsak az illatát akarod élvezni a rózsának, magát a virágot is letépnéd, és üveg alá préselnéd. Sosem gondoltam volna, hogy a te korodban ilyen vakmerő és akaratos legyen egy fiatalember.

- Most pedig megvet?

- Ellenkezőleg: még vonzóbbnak talállak. Jó éjszakát, Anzoleto, hamarosan találkozunk.

Odanyújtotta szép kezét, s az ifjú szenvedélyesen megcsókolta. „Elég jól csináltam” - gondolta, és máris eltűnt a csatornát szegélyező árkdok alatt.

Mivel nem remélhette, hogy ilyen késői órában kinyissák a viskót, ahol meg szokott húzódni, arra gondolt, valamelyik küszöb elé fekszik, és ott keresi azt az angyali nyugalmat, amit csak gyermekek és szegények ismernek. De most, először életében, egyik követ sem találta elég tisztának, hogy ráfeküdjön. Bár Velence utcái fehérebbek és ragyogóbbak, mint bárhol a világon, egy finom szövetből készült és választékosan szabott ruhának ez a fekhely mégis túlságosan poros volt. Meg az illendőségre is kellett gondolnia! Ugyanazok a hajósok, akik reggel, e lépcsőkön felsietve, gondosan kikerülték volna a fiatal plebejus rongyait, ha így találják, nyilván sértegetnék, és talán szándékosan be is mocskolnák a léha fényűzés e váratlan képét. Mit is gondolnának erről a fiataleberről, aki selyemharisnyában, finom és csipkés fehérneműben szabad ég alatt alszik? Hogy vágyakozott most jó régi vörösesbarna köpenye után, amely kopott volt és fakó, de még mindig kétujjnyi vastag, és reggelenként jól megvédte a Velence vizeiből felszálló mérges ködöktől. Február vége felé jártak, és e tájon a nap ilyenkor már fényesen és forrón ragyog, de az éjszakák még nagyon hidegek. Anzoleto arra gondolt, hogy megbújik egy gondolában; ott sorakoztak a part mellett, de valamennyi kulcsra volt zárva. Végül talált egyet, amelynek az ajtaja engedett; de alighogy belépett, egy emberi testbe botlott, és ráesett. A gondolás volt, itt töltötte az éjszakát.

- Az ördögbe is! - tört elő egy vaskos, rekedt hang a sötét kamra mélyéből. - Kicsoda maga, és mit keres itt?

- Te vagy az, Zanetto? - mondta Anzoleto, megismerve a hangot, örült, hogy ide tévedt, mert a gondolás mindig jóakarattal volt iránta. - Engedd, hogy melléd feküdjek, és a fülkédben töltssem az éjszakát.

- Hát te ki vagy? - kérdezte Zanetto.

- Anzoleto. Nem ismeresz meg?

- Nem bizony, hogy vinne el az ördög. Anzoletonak nem lehet ilyen ruhája, ha ugyan nem lopta valahol. Hordd el magad! Ha maga a doge volnál is, akkor sem engednék a bárkámba olyan embert, aki finom ruhában jár, de nincs egy zuga, ahol megpihenhetne.

„No lám - gondolta Anzoleto -, Zustiniani gróf kegye és jósága eddig több bajt és veszélyt hozott a nyakamra, mint amennyi előnnyel járt. Ideje, hogy némi pénz is megerősítse sikereimet, és pár arany csörögjön a zsebemben, mert csak akkor felelhetek meg a szerepnek, amelyet eljátszatnak velem.”

Mogorván kóborolt az elhagyott utcákon, nem mert megállni, nehogy megszáradjon rajta a düh és fáradtság okozta veríték. „Csak meg ne fázzak, be ne rekedjek holnapra - gondolta. Másnap a gróf talán valami ostoba kritikusnak is bemutatja az ő csodaénekesét, s ha pihenés, álom és hajlék nélkül töltött éjszaka után akár a legkisebb gombóc is van a torkomban, mindjárt hangoskodni kezd majd, hogy lám, nem is tud énekelni; a gróf úr pedig, aki ismer engem, ellenkezik: Hallotta volna tegnap este! - Mire a másik: Szóval egyenetlen a hangja. Talán az egészségével van baj? Vagy talán - teszi hozzá egy harmadik - nagyon kifáradt tegnap. Még fiatal, nem tud több napon át énekelni. Várni kellene, gróf úr, míg megérik és megerősödik, veszélyes volna már most színházzal próbálkoznia. - A gróf pedig azt mondja: Az ördögbe is, mihez kezdek veled, ha két ária után bereked. - És akkor, hogy jó erőben és egészségben tartsanak, lélekszakadtáig gyakorolnom kell, és addig edzik a tüdőmet, míg tönkre nem megy a hangom. Hogy a fene vinné el a nagyurak jóságát! Mikor leszek végre szabad, mikor vesz szárnyaira a hírnév, a közönség kegye, a színházak vetélkedése, mikor énekelhetek a szalonjaikban csupa leereszkedéssel, mikor tárgyalhatok velük erőm tudatában?”

Miközben így tépelődött, Anzoleto egy kis térre ért. Velencében *cortének* hívják a házaknak ezt a tömörülését, amelyek mind egyazon helyre nyílnak, de semmi közük az udvarhoz, és inkább olyasmire hasonlítanak, amit Párizsban *citének* nevezünk. De ezeknek az állítólagos udvaroknak az elrendezése korántsem olyan szabályos, elegáns és gondozott, mint a modern *square*-eké. Inkább afféle sötét kis terek, olykor valóságos zsákutcák, máskor meg átjárók két városnegyed között; nem nagyon forgalmasak, s lakóik vagyontalan, rang nélküli emberek, többnyire a nép gyermekei, munkások vagy mosónők, akik a házak között kifeszített kötelekre teregetik a fehérneműt, s a járókelők megadással viselik el ezt a kényelmetlenséget, hiszen legtöbbször csak megtűrik őket, mert nem volna joguk arra menni. Jaj annak a szegény művésznek, akit a szükség arra visz, hogy ezekben a nyugodt zugokban válassza meg szobáját, itt, Velence szívében, alig két lépésre a széles csatornáktól és a pompás épületektől, ahol már feltárulkoznak a proletár élet egyszerű, lármás és kissé tisztátalan szokásai. Jaj néki, ha csendben szeretne elmélkedni, mert egy pillanatig sem lesz nyugalma, és hajnaltól napestig mást sem hall, mint a szűkös téren játszó, vonító, kotkodácsoló, kiáltozó gyermekek, tyúkok, kutyák lármáját, a házak küszöbén gyülekező asszonyok tereferéjét, a műhelyekben dolgozó munkások énekét. Itt már az is csendnek számít, ha nem jelenik meg *improvisatore*,¹² aki addig üvölti szonettjeit vagy ditirambusait, míg minden ablakból meg nem kapja a garasát,

---

¹² Rögtönző költő.

vagy fel nem veri a sátrát a *Brighella*,¹³ hogy vég nélkül ismétелgesse az *avvocato, il tedesco e il diavolo*¹⁴ párbeszédeit, mindig újra kezdte szóáradatát, mert a szájtátva hallgató gyermekek rongyos zsebéből még egyetlen petákat sem tudott előcsalni.

De éjjel, amikor már csend borul e tájra, és a fehér hold békés fénye világítja meg a kőkockákat, e különböző korban épült, minden rend és hivalkodás nélkül sorakozó, mély árnyakkal tagolt és torz kecsességükben is titokzatos házak rendetlensége végtelenül regényes együttest alkot. Minden megszépül a hold világában; a legjelentéktelenebb építkezési próbálkozás is megnő, és sajátos jelleget kap; minden repkénnyel befuttatott erkély spanyol regényre emlékeztet, és lovagi történetek szépséges kalandjait idézi a képzeletben. A tiszta lég, amelyben e sötét és szögletes kereten túl, távoli épületek sápadt kupolái fürödnek, a legkisebb részletnek is valami elmosódó, harmonikus színt ad, ami vég nélküli álmodozásra csábít.

Amikor a toronyórák, egymással versengve, elütötték a hajnali kettőt, Anzoletto már a San-Fantino templom közelében, a Corte-Minellin járt. Valami titkos ösztön irányította egy lény felé, akinek képét és nevét egyszer sem idézte fel naplemente óta. Alighogy a zárt térre lépett, édes hang szölongatta nevének utolsó szótagjain; és ahogy felemelte a fejét, könnyű árnyat látott a házak egyikének legnyomorúságosabb teraszán. Egy pillanattal később kinyílt a ház kapuja: Consuelo állt ott, kartonszoknyában, s azzal a régi, fekete selyemköntössel a hátán, amely valamikor anyjának díszruhája volt. Kezét nyújtotta az ifjúnak, a másikat meg ajkára tette, hogy csendre intse. Lábujjhegyen és tapogatózva mentek fel a kopott fa csigalépcsőn; és amikor már a tető alatt, a kis teraszon ültek, megkezdődött az a csókokkal tarkított suttozás, amelyet minden éjjel hallani a tetők alatt, olyan ez, mint valami rejtélyes zsongás, vagy mintha surrogó légi szellemek röpködnének párosával a velencei házakon piros turbánként terpeszkedő kémények körül.

- Szegény szívecském - mondta Anzoletto -, ilyen sokáig vártál rám?

- De hiszen te mondtad, hogy eljössz, és elmeséled, hogyan sikerült az estély? Mondd is el gyorsan, jól énekeltél, örültek neked, megtapsoltak, megkaptad a szerződést?

- Inkább te mondd el, drágám - suttozta Anzoletto, akit, hogy a szegény lány ennyi bizalommal és ilyen kedvesen várta, hirtelen lelkifurdalás kezdett gyötörni -, nem türelmetlenkedtél-e, hogy ilyen sokáig késtem, nem vagy-e fáradt a hosszú várakozástól, nem fáztál-e a teraszon, ettél-e este, nem haragszol-e, hogy csak most jöttem, nem vádoltál-e, nem voltál-e nyugtalan?

- Egy cseppet sem - felelte a lány, és ártatlan szívvel átkarolta a fiút. - Türelmetlen voltam, igaz, de nem ellened; fáradt voltam, és fáztam, de most, hogy itt vagy, már nem érzem; hogy ettem-e, arra nem is emlékszem; s hogy vádoltalak-e... miért vádoltalak volna? hogy haragszom-e rád? Soha.

- Angyal vagy - mondta Anzoletto, és megcsókolta a lányt. - Te vagy az én vigaszom; ha tudnád, milyen álnok és kemény az emberi szív!

- Sajna! De mi történt? miért bántották *lelkem gyermekét*? - mondta Consuelo, anyanyelvének merész és szenvedélyes metaforáival vegyítve a kedves velencei tájszólást.

---

¹³ Az olasz commedia dell'arte fehérbe öltözött, lisztes képű alakja, aki rögtönzött, vidám jeleneteket adott elő.

¹⁴ Az ügyvéd, a német és az ördög voltak a jelenetek visszatérő szereplői.

Anzoleto elmondta, ami történt, még széptevését is Corilla körül, s főleg a primadonna kihívó incselkedéseit. De sajátos módon mondta el a dolgokat; csak azt és annyit, ami nem bántotta Consuelót, hiszen tetteiben is, szándékában is hű maradt hozzá, és ez *csaknem* a teljes igazság volt. De van egy századrésze az igazságnak, amelyet semmilyen ügyészi vizsgálat ki nem derít, egyetlen fél sem gyón meg ügyvédjének, egyetlen döntés sem érint, hacsak véletlenül nem, mert ebben a parányi tényben vagy szándékban, amely soha nem jut napvilágra, benne foglaltatik a teljes ok, indíték és cél, egyszóval a veleje minden nagy pernek, amelyeket mindig rosszul tárnak fel, és rosszul döntenek el, bármilyen szenvedélyesen szóljanak is a felek, és bármilyen hideg fővel ítélkezzenek is a bírák.

Hogy visszatérjünk Anzoletóhoz, nem szükséges elmondani, mely vétkeket hallgatta el, hogyan adta elő a maga módján a közönség előtt érzett heves felindulását, és hogyan feledkezett meg izgalmáról a gondolában. Azt hiszem, a gondoláról nem is szólt, hízelkedését meg csak fölényes ügyeskedésnek mondta, amivel, anélkül, hogy megbántotta volna, sikerült megmenekülnie a primadonna félelmes kacérságától. Ha már e fiatal léhűtő nem akarta elmondani a dolog lényegét, vagyis azt a veszélyes kísértést, amelytől csak óvatossága és figyelmes körültekintése mentette meg, miért kockáztatta akkor, kérde ön, kedves olvasónóm, hogy féltékennyé tegye Consuelót? Ön kérde ezt tőlem, asszonyom? Nem meséli-e el ön is szíve szerint való szerelmesének, akarom mondani urának, a sok bókot, amellyel körülhalmozzák, a sok udvarlót, akit elutasít, a sok vetélytársat, akit érette áldozott fel, és pedig nemcsak esküvője előtt, hanem azután is, minden báli estén, tegnap, sőt ma reggel is? Vallja be, asszonyom, ha szép, ahogy hinni szeretném, ön sem cselekszik másként, a fejemet teszem rá, mint Anzoleto, nem azért, hogy önmaga értékét emelje, s azért sem, hogy fájdalmat okozzon egy féltékeny léleknek, vagy még büszkébbé tegye az ön kegyére amúgy is büszke szívet, hanem mivel olyan jó ezeket a dolgokat elmondani, s közben úgy tenni, mintha csak kötelességünket teljesítenénk, olyan jó gyónni, ha gyónásunk csupa kérdés. Csakhogy, asszonyom, ön csupán a *csaknem mindet* gyónja meg. Van egy kis semmiség, amelyről sosem szól: a tekintetéről, a mosolyáról, amellyel az elbizakodott széptevők arcátlan nyilatkozatát kihívta. Ez a mosoly, ez a tekintet, ez a semmiség éppen a gondola, amelyről Anzoleto, hangosan idézve az éjszaka megrészegítő emlékeit, bizony egyszerűen megfeledkezett. Szerencséjére a kis spanyol lány még nem tudta, mi a féltékenység: csak a sokat szenvedett lelkek ismerik e rút, keserű érzést, és Consuelo nemcsak derűs volt, hanem boldog is szerelmében. Egyetlen körülmény nyugtalanította csupán: az a hízelgő és szigorú jóslat, amelyet tiszteletre méltó mestere, Porpora tanár Anzoleto imádott fejére idézett. Még egyszer elmondatta tehát a maestro utolsó szavait, s miután Anzoleto újra és híven beszámolt róluk, hosszasan elgondolkozott, de nem mondott semmit.

- Consuelina - mondta Anzoleto, nem nagyon ügyelve a lány álmodozására -, bevallom, nagyon hűvös itt a levegő. Félek, hogy megfázol. Ne feledd, drágám, hogy a te hangodban, még inkább, mint az enyémben, van egész jövőnk...

- Sosem fázom meg - felelte a leány -, de a te szép öltönyöd nagyon könnyű. Vedd a válladra a köpenyemet.

- Mit kezdjek ezzel a szerencsétlen lyukas selyemdarabbal? Jobb volna, ha félórát pihenhetnék a szobádban.

- Nem bánom - mondta Consuelo -, de ott nem szabad beszélnünk, mert a szomszédok meghallhatnák, és rosszra gondolnának. Nem mintha gonoszak volnának; látják, hogy szeretjük egymást, és nem nagyon gyötörnek miatta, mivel tudják, hogy sosem jársz hozzám éjjel. Mégis jobb volna, ha otthon aludnál.

- Nem mehetek haza, csak reggel nyitnak kaput, és még három órát kéne dideregnem. Hallod, hogy vacog a fogam?

- Hát akkor gyere - mondta Consuelo, és felállt -, majd bezárlak a szobámba, én meg visszajövök ide, így aztán, ha valaki lát minket, azt is látja, hogy nem viselkedem illetlenül.

Bevezette a fiút: elég tágas, ütött-kopott szoba volt, a falakon itt-ott festett virágok ütköztek ki egy második, csaknem ugyanolyan málladozó festék alól. Szögletes faágy, tengeri moszattal töltött szalmazsák, nagyon tiszta, de ezernyi színes ronggyal foltozott pamut pikétakaró, szalmaszék, kis asztal, nagyon régi gitár, filigrán Krisztus: e szegényes kincseket még anyja hagyta rá; aztán egy kis spinét, féregrágtá, öreg kották, amelyeket a jólelkű Porpora professzor kölcsönzött néki: íme így lakott a fiatal művész, egy szegény cigányasszony lánya, egy nagy mester tanítványa és egy szép kalandor szerelmese.

Mivel csak egy szék volt a szobában, az asztalon meg csupa kotta, Anzoletto csupán az ágyra telepedhetett, amit mindjárt meg is tett. Alighogy odaült a szélére, erőt vett rajta a fáradtság, és a vánkosul szolgáló nagy gyapjúpárnára hajtva a fejét, így szólt:

- Drága kis asszonykám, e pillanatban minden hátralevő évemet odaadnám, ha csak egy órát aludhatnék most, s ráadásul még a világ minden kincsét, ha a takarót is a lábamra húzhatnám. Még sosem fáztam úgy, mint ebben az átkozott ruhában, és valósággal didergek az álomságtól, mintha lázas volnék.

Consuelo egy pillanatig habozott. Tizennyolc éves volt és árva, csak Istennek tartozott számadással tetteiért. Mint az evangélium szavának, úgy hitt Anzoletto ígéretének, s nem félt tőle, hogy a fiú megutálja vagy elhagyja, ha engedne vágyának. De valami szeméremézésből, amit Anzoletto sosem sértett és nem is kisebbitett benne, most valahogy nyersnek tartotta a fiú kérését. Odalépett hozzá, s megfogta a kezét. Valóban jéghideg volt, s amikor Anzoletto is megfogta, és a fejéhez emelte a lány kezét, Consuelo érezte, hogy a homloka egészen tüzes.

- Beteg vagy - mondta, s aggodalma minden más érzését elhallgattatta. - Aludj egy órát.

Anzoletto nem kérette magát.

- Jóságos vagy, mint maga az Úristen! - sóhajtotta, amikor a moszatmatracon kinyújtózkodott.

Consuelo betakarta; aztán az egyik sarokban keresett néhány ócska ruhát, ami még megmaradt neki, és bebugyolálta a fiú lábát.

- Anzoletto - mondta halkán, anyás gondoskodása közben -, ez az ágy, amelyben most alszol, ugyanaz, amelyben anyámmal aludtam élete utolsó éveiben; ebben halt meg, itt takartam be a szemfödővel, és itt virrasztottam felette zokogva és imádkoztam, míg a halottasbárka érte nem jött, hogy örökre elvigye. Nos, most megmondom, mit kellett neki ígérnem élete utolsó órájában. „Consuelo, mondta, esküdj Krisztusra, hogy Anzoletto nem foglalja el a helyemet ebben az ágyban, míg egy pap össze nem ad benneteket.”

- És megesküdteél?

- Megesküdtem. De most, amikor megengedem, hogy itt aludj, nem az anyám helyét adom neked, hanem az enyémet.

- És te, szegénykém, te nem alszol? - mondta Anzoletto, és minden erejét összeszedve felemelkedett. - Ó, én nyomorult gyáva, inkább kimegyek az utcára, s ott alszom.

- Maradj - mondta Consuelo, és szelíd erőszakkal visszanyomta a fiút -, te beteg vagy, én meg egészséges. Anyám jó katolikusként halt meg, most az égben lakik, és minden órában lát minket. Tudja, hogy megtartottad néki adott ígéretedet, és nem hagytál el engem. És tudja,

hogy halála óta szerelmünk éppen olyan becsületes, mint annak előtte volt. Látja, hogy e pillanatban sem teszek semmi rosszat, és nem gondolok rosszra. Nyugodjék lelke békében!

Consuelo keresztet vetett, Anzoletto pedig már aludt.

- Kimegyek a teraszra - tette hozzá Consuelo - s egy rózsafüzért mondok, hogy ne legyen lázad - s már ment is.

- Jóságos, mint az Úristen - motyogta Anzoletto, s nem is vette észre, hogy már egyedül van. A lány valóban kiment, hogy elimádkozza a rózsafüzért. Aztán visszajött, megnézte, nem beteg-e a fiú, s mivel Anzoletto békésen aludt, sokáig és áhítatosan figyelte a hold fényében vőlegénye sápadt arcát.

Nem akart elaludni, s mivel eszébe jutott, hogy az est izgalmai miatt elhanyagolta munkáját, meggyújtotta a lámpát, kicsiny asztalához ült, és megírta azt a darabot, amelyet Porpora mester másnapra kért tőle.

6

Filozofikus közönye és új szerelmei ellenére - amelyek miatt Corilla eléggé ügyetlenül színlelte, hogy féltékeny - Zustiniani gróf nem volt olyan érzéketlen, ahogy mutatta, bolondos kedvese arcátlan szeszélyei iránt. Jószívű ember volt, gyenge és könnyelmű, de csak életmódjánál és társadalmi helyzeténél fogva romlott. Bár nem akarta, nagyon fájt a szíve, hogy a leány ilyen hálátlan az ő bőkezűségével szemben, s bár ebben az időben (Velencében csakúgy, mint Párizsban) nagyon illetlen dolog volt féltékenynek mutatkozni, olasz gögje lázadozott a nevetséges és szálnalmas szerep ellen, amelyet Corilla neki osztott ki.

Aznap este tehát, amikor Anzoletto a Zustiniani-palotában tündöklött, a gróf, miután Barberigo barátjával oly kellemesen eltréfálgozott Corilla ledérségéről, mihelyt kiürültek a szalonok, és elaludtak a fáklyák, fogta köpenyét és kardját, s hogy végre *tisztán* lásson, Corilla palotájába sietett.

Hiába találta egymagában, nem nyugodott meg, hanem halkán tárgyalni kezdett az evezőssel, aki a primadonna gondolóját az erre a célra fenntartott boltív alá kormányozta. Néhány arany megnyitotta a fiatalember száját, s a gróf hamarosan meggyőződött, hogy nem csalódott feltevésében: Corillát valóban elkísérte valaki. De azt már nem tudta meg, hogy ki volt az útítárs; a gondolás maga sem tudta. Százszor látta már Anzoletót a színház vagy a Zustiniani-palota környékén, de éjjel nem ismerte meg fekete ruhájában és rizsporos hajával.

Ez a kibogozhatatlan rejtély véglegesen elkedvetlenítette a grófot. Ha kicsúfolhatja a vetélytársát, még megvigasztalódott volna; ez volt az egyetlen ízléses bosszú, és e hivalkodó, gondtalan világban épp olyan kegyetlen, mint a gyilkosság komoly szenvedélyek idején. Nem tudott aludni; s mielőtt Porpora tanár megkezdte volna zeneóráját a szegény leányok konzervatóriumában, elment a scuola di Mendicantiba, abba a terembe, ahol a fiatal tanítványok szoktak gyülekezni.

Az utóbbi években a gróf kapcsolata lényegesen megváltozott a tudós professzorral. Már nem volt zenei ellenfele, inkább szövetségese, s bizonyos értelemben főnöke. Sok pénzt adott a kitűnő mester által irányított intézetnek, s hálából őt bízták meg a legfőbb irányítással. A két barát most a legnagyobb egyetértésben élt, már amennyire ezt a tanárnak a divatos zene iránt érzett ellenszenvé lehetővé tette; de mivel a gróf bőkezűen támogatta oktató munkáját, és a komoly zenét is segítette, Porpora ellenszenvé megenyhült. Amellett a San Samuele színház éppen most mutatta be a mester új operáját.

- Kedves mesterem - mondta Zustiniani, s egy sarokba vonult Porporával -, oda kell adnia egy tanítványát a színháznak, sőt arra kérem, ön mondja meg, ki helyettesíthetné legelőnyösebben Corillát. Ez az énekesnő kifáradt, hangja megfakult, szeszélyei sok bajt okoznak, és a közönség hamarosan ráun. Ideje már, hogy egy jó *succeditrice*¹⁵ lépjen a helyébe. (Bocsáss meg, kedves olvasóm, nem a gróf találta ki ezt a szót, olaszul így mondják.)

- Nincs itt magának való énekesnő - felelte szárazon Porpora.

- Ugyan, ugyan, kedves maestro - kiáltotta a gróf -, megint zsémbeskedik? Hát rendjén van, hogy miután annyi áldozattal támogattam zenei munkásságát, ön a legkisebb szívességet is megtagadja, amikor én kérek segítséget és tanácsot?

- Nincs már jogom, hogy megtagadjam, gróf úr - felelte a professzor -, a színtiszta igazságot mondtam, s jó barátként, aki az ön érdekeit szolgálja. Nincs senki az énekiskolámban, aki pótolná Corillát. Nem tartok róla többet, mint amit megérdemel; de ha nem is vélem komoly értéknek e leány tehetségét, el kell ismernem, hogy érti a mesterségét, nagy a gyakorlata és a készsége, s olyan a kapcsolata a közönség érzékeivel, amit csak sok évi gyakorlattal lehet megteremteni, s amit kezdők csak hosszú idő után sajátítanak el.

- Mindez igaz - mondta a gróf -, de elvégre mi formáltuk Corillát, mi segítettük első lépéseit, és mi fogadtattuk el a közönséggel; szépségével vívja ki sikerének háromnegyed részét, és az ön iskolájában vannak csinos lányok. Ezt nem tagadja, ugye, kedves mesterem? Van-e, vallja be, szebb teremtés Clorindánál a földkerekségen?

- De negédes, kiállhatatlan és cseppet sem természetes... Igaz, talán elbűvölné a közönséget nevetséges fintoraival... de hamisan énekel, nincs lelke, sem érzéke... Igaz, a közönségnek sincs, füle pedig még kevésbé... de Clorindában sem emlékezet, sem ügyesség, és valami sikeres szélhámosság sem menthetné meg a fiaskótól, pedig ez sok embernek sikerül.

A tanár most megpillantotta Anzoletót, aki a gróf kegyenceként s azzal az ürüggyel, hogy beszélni akar vele, az osztályterembe sompolygott, s most egy sarokban meghúzódva hallgatta a beszélgetést.

- Mindegy - mondta a gróf nem törődve a mester haragos rosszindulatával -, mégis megpróbálom. Már rég nem hallottam Clorindát. Hívassa ide, s vele az öt-hat legcsinosabb lányt. Gyere csak, Anzoletó - tette hozzá nevetve -, már elég tudós vagy, hogy egy fiatal professzor komoly képével járkalj. Menj le a kertbe, válaszd ki a legszebb lányokat, és mondd meg nekik, hogy itt várjuk őket, a professzor úr meg én.

Anzoletó kisietett; de akár huncutkodásból, akár mert titkos szándékai voltak, a legrútabbakkal tért vissza, s Jean-Jacques most is így kiálthatott volna: „Sofia félszemű volt, Cattina meg sánta.”

Mulattak e szerepcserén, s miután jót nevettek magukban, visszaküldték a kisasszonyokat, és azokat hívták, akiket a tanár jelölt meg. Most egy elragadó csoport lépett a szobába, s velük Clorinda.

- Csodálatos a haja! - súgta a gróf a professzor fülébe, amikor maga előtt látta e gyönyörű szőke hajfonatokat.

- A fején több van, mint a fejében - mondta a zord bíró, és nem is halkan.

---

¹⁵ Utód.

Egy óra hosszat hallgatták őket, de a gróf végül elvesztette a türelmét, s miután szíves bókokat mondott a kisasszonyoknak, halkán a tanár fülébe súgta: „Nincs mit kezdeni ezekkel a papagájokkal” - és már ment is.

- Ha megengedi kegyelmességed - szólt illedelmesen Anzoletto, amikor a lépcsőházban voltak -, én is adhatnék tanácsot gróf úr gondjával kapcsolatban...

- Beszélj - mondta a gróf -, talán ismered azt a csodalényt, akit keresünk?

- Ismerem, kegyelmes uram.

- És melyik tengerből akarod kihalászni e gyöngyszemet?

- Csak az osztály zugából, ahová a ravasz Porpora mester elrejtí, valahányszor kegyelmességed megszépléli női seregét.

- Hogyan? Volna a scuolában egy gyémánt, amelynek csillogását sohasem láttam? Így rászédett volna Porpora mester...

- Illustrissime, a gyémánt, amelyről szólok, nem a scuola része. Szegény lány, csak a kórusban énekel, ha szükség van rá, s a professzor könyörületből, de talán inkább a művészet kedvéért, külön foglalkozik vele.

- Akkor ennek a szegény lánynak rendkívüli képességei lehetnek, mert a mestert nem könnyű kielégíteni, s amellet nagyon takarékos az idejével meg a fáradságával. Talán hallottam is énekelni, anélkül, hogy ismerném?

- Egyszer valóban hallotta kegyelmességed, nagyon régen, amikor ez a tehetség még gyermek volt. Ma erős, dolgos nagylány, tudós, mint egy professzor, s ha csak egyetlen trillát énekelne Corilla mellett a színházban, a közönség mindjárt kifütyülné addigi primadonnáját.

- És sohasem énekel közönség előtt? A mester egyetlen motettát sem mondatott vele a nagy vecsernyéken?

- Régebben, kegyelmes uram, a mester boldog volt, valahányszor a templomban szerepeltethette; de amióta a scolarék, féltékenységéből és bosszúvágyból, azzal fenyegetőznek, hogy lekergettik a kórusról, ha megint közójük merészkedik...

- Biztosan feslett élete miatt...

- Jóságos Isten! ez a lány, kegyelmes uram, olyan makulátlanul szűz, akár az egek kapuja! De szegény és alacsony származású... akárcsak én, illustrissime, akit csak kegyelmed jóakarata emelt ilyen magasra; és ezek a szívtelen háripiák azzal is fenyegetőznek, hogy panaszt tesznek a gróf úrnál, mert hiszen Porpora mester szabálytalanul járt el, amikor egy idegen lányt jogtalanul az osztályába fogadott.

- Hol hallhatnám ezt a csodát?

- Kegyeskedjék parancsot adni a professzor úrnak, hogy mutassa be a lány képességeit, s akkor ítéphet a hangjáról és énekművészetéről.

- Olyan határozottan beszélsz, hogy kedvem volna meghallgatni. De azt mondd, hogy már hallottam... Biztosan nagyon régen volt, sehogyan sem emlékszem...

- A Mendicanti-templomban, egy próbán, Pergolese *Salve Reginá*-ját énekelte...

- Tudom már - kiáltotta a gróf -, csodálatos, magabiztos, elbűvölő hang volt!

- Pedig akkor még gyermek volt, tizennégy éves.

- Igen, persze... de úgy emlékszem, nem volt nagyon csinos.
  - Hogy nem csinos, kegyelmes uram! - mondta Anzoletto döbbenten.
  - Hogy hívják?... Igen, emlékszem, spanyol lány volt, s a neve nagyon furcsa...
  - Consuelo, kegyelmes uram.
  - Igen, te meg szerelmes voltál, és feleségül akartad venni, jót is neveltünk a professzorral. Consuelo! persze, ő az, a professzor, kedvence, nagyon értelmes, de nagyon csúf lány!
  - Csúf? - ismételte Anzoletto álmélkodva.
  - Bizony, gyermekem. Talán most is szereted?
  - A barátnőm, illustrissime.
  - Barátnő nálunk testvért is jelenthet, meg szeretőt is. Melyik a kettő közül?
  - Testvérem, gróf úr.
  - Nos, akkor megmondhatom a véleményemet, anélkül, hogy megbántanálak. Semmi értelme a javaslatodnak. Corillát csak egy szépséges tündérrel helyettesíthetjük, a te Consuelód pedig, most már jól emlékszem, nem is csúnya, egyenesen visszataszító.
- E pillanatban egy barátja szólította meg és vonta félre a grófot. A meghökkent Anzoletto magára maradt, és sóhajtva ismételte: „Visszataszító...”

7

Talán csodálkozol, kedves olvasóm, de mégis igaz, hogy Anzoletto sosem gondolt arra, vajon szép-e vagy rút Consuelo. Consuelo teljesen magányos, ismeretlen lény volt Velencében, és senki sem törte a fejét, hogy a feledés és homály e fátyla mögött kellemes vagy jelentéktelen formában mutatkozik-e meg a leány értelme és jósága. Porpora már csak a művészetet érzékelte, s Consuelóban csupán a művésznőt látta. Szomszédai a Corte-Minellin botránkozás nélkül figyelték ártatlan szerelmét. Velencében nem nagyon szigorúak ilyen dolgokban. Sokszor jósolgatták ugyan, hogy nem lesz boldog ezzel a széllelbéelt fiatalemberrel, és tanácsolták is neki, keressen inkább magának egy derék, jámbor munkásembert. A leány mindig azt felelte, hogy mivel neki sincs se családja se támasza, így Anzoletto tökéletesen megfelel; és mivel hat év óta nem múlt el nap, hogy ne lettek volna együtt, és sosem titkolóztak, sosem veszekedtek, az emberek végül is megszokták ezt a szabad és felbonthatatlan egyezséget. Egyetlen szomszédnak sem jutott volna eszébe, hogy Anzoletto *amicájának*¹⁶ tegye a szépet. Vajon csak feltételezett jegyessége miatt, vagy nagy szegénysége okából? Vagy talán azért, mert egyikük sem találta elég vonzónak? Ez az utolsó feltevés nagyon valószínű.

De hát köztudomású, hogy a tizenkettedik és tizennegyedik életévük között a lányok általában soványak, esetlenek, és nincs harmónia a testalkatukban, vonásaikban, mozdulataikban. Tizenöt éves korukban aztán új bőrbe bújnak (legalábbis így mondják a vénasszonyok); és aki addig ijesztőnek látszott, az az átalakulás e rövid fáradozása után, ha nem is szép, de legalább kellemes külsejű lesz. Azt is megfigyelték, hogy nem kedvező egy leányka jövőjére, ha nagyon korán megcsinosodik.

---

¹⁶ Barátnő, szerető.

Minthogy, akárcsak minden leánytársa, Consuelo is learatta a serdülőkor természetét, nem mondták többé róla, hogy csúf; és valóban nem is volt az. De mivel nem született hercegisasszonynak, sem infánsnőnek, nem tolongtak körülötte udvaroncok, akik fennhangon hirdették volna, hogy lám, a királyi gyermek szemlátomást szépül; és mivel nem volt senki, aki gyengéd gondossággal egyengette volna jövőjét, senki sem vette magának azt a fáradságot, hogy így szóljon Anzoletóhoz: „Nem kell majd pirulnod, ha bemutatod menyasszonyodat.”

Épp olyan időben beszéltek tehát néki a leány csúfságáról, amikor ennek semmi alapja sem volt: és mivel hosszú évek óta se jót, se rosszat nem hallott Consuelo külsejéről, egészen megfélekedett a dologról. Hiúsága is másutt keresett kielégülést. Színházról, hírnévről álmodozott, és nem volt ideje, hogy hódításaival kérkedjen. Aztán meg az a kíváncsiság, ami az első ifjúkor vágyait szítja, nála nagyrészt kielégült. Mondtam, hogy tizennyolc éves korában már nem volt mit tanulnia. Huszonkét éves korában szinte csömört érzett már; és akár huszonkét, akár tizennyolc éves korában, az izgalom nélkül adott és szégyenkezés nélkül viszonzott ártatlan csókjaik ellenére, Consuelo iránt érzett ragaszkodása épp olyan zavartalan volt, mint valaha régen, gyermekkorukban.

Hogy ne csodálkozzunk túlságosan a fiatalember erényes nyugalmán, amivel egyébként cseppet sem dicsekedett, meg kell jegyezni, hogy a nagy szabadság, amelyben e gyermekek történetünk elején éltek, idővel megváltozott, és egyre csökkent. Tizenhat éves koráig Consuelo hovatovább csavargó életet élt, a konzervatórium után Anzoletóval kóborolt, majd a Piazzetta lépcsőin ülve leckéit ismételtette, s egy marok rizst ebédelt. Ekkor történt, hogy anyja, aki esténként, gitárral a kezében és tálcával a lába előtt, kávéházakban énekelt, összeesett a kimerültségtől, és a Corte-Minelli egyik legnyomorúságosabb padlásszobájában meghúzódva, lassan elsenyvedt. A jószívű Consuelo nem akarta, hogy anyja magára maradjon, és felhagyott addigi életével. Amikor kegyes mestere nem adott neki órákat, varrt vagy kottáival foglalkozott, de mindig zsarnoki és keserű anyja mellett, aki kegyetlen volt vele gyermekkorában, és most a szeme láttára bátorság és türelem nélkül haldoklott. Consuelo gyermeki odaadása és derűs gondossága egy pillanatra sem lankadt. Fiatal örömeit, szabadságát, barangoló életét, mindent, még szerelmét is, keserűség és habozás nélkül feláldozta. Anzoletó sokat panaszkodott, s amikor látta, hogy semmi foganata szemrehányásainak, elhatározta, hogy a szórakozásban keres feledést; de nem tudta megtenni. Nem volt kitartó a munkájában, mint Consuelo; gyorsan és rosszul tanult mesterénél, aki gyorsan és rosszul tanította, mivel csak a gróf által ígért órabérre gondolt. Mindez kapóra jött Anzoletónak, akiben a természet gazdagsága pótolta, már amennyire ez lehetséges, az elvesztegetett időt és a rossz oktatás következményeit; így aztán sok üres órája volt, s nagyon hiányzott néki Consuelo hűsége, vidám barátsága. Kora és osztálya szenvedélyeivel próbálkozott; kocsmákba járt, és itt léhűtők társaságában eljátszotta azokat a kis összegeket, amelyeket Zustiniani gróftól időnkint kapott. Ez az élet két-három hétig kedvére is volt, majd azt kellett tapasztalnia, hogy kedélye, egészsége és hangja is megsínyli; hogy a *far niente*¹⁷ nem kicsapongás, s hogy a kicsapongás nem az ő eleme. Mivel jól felfogott önszeretete megvédte a rossz szenvedélyektől, most a magányt kereste, és tanulmányaiba mélyedt; de ijesztően búbanatosnak és nehéznek találta a magányt. Most látta csak, hogy tehetségének éppúgy szüksége van Consuelóra, mint boldogságának. Consuelo dolgos volt és kitartó, úgy élt a zenében, mint madár a levegőben vagy hal a vízben, szeretett megküzdeni a nehézségekkel, s legfeljebb gyermeki módon gondolt győzelmei jelentőségére, mégis valami végzet hajtotta, hogy minden akadályon áttörve, a művészet titkaiba hatoljon, ahogy a növények csíráját is titokzatos ösztön

---

¹⁷ Semmittevés.

lőki a föld ellenállásán át a fény felé, egyszóval olyan ritka szerencsés természete volt, amelynek a munka csak öröm, igaz pihenés, természetes és szükséges állapot, és akinek a tétlenség pedig, ha egyáltalán tétlen tudna lenni, csupa fáradtság, kóros senyvedés, lassú elhalás volna. De nem ismeri a tétlenséget; látszólagos semmittevése is munka; álmodozása sem csapongó, hanem inkább elmélkedés. Ha cselekedni látjuk, azt hisszük, hogy alkot, pedig csak azt, amit már megalkotott, juttatja kifejezésre.

Azt mondod most, kedves olvasóm, hogy sosem láttál még ilyen kivételes természetet. Én meg azt felelem, szeretett olvasóm, hogy én is csupán egyetlenegyét ismertem, és azt is csak azért, mert öregebb vagyok nálad. Miért is nem mondhatom, hogy saját szegény agyamon vizsgáltam ennek az értelmi tevékenységnek isteni rejtélyét! De, sajna, olvasó barátom, mi nem tanulmányozhatjuk önmagunkon, te sem, én sem.

Consuelo folyton dolgozott, s ez szórakozás volt néki: órákig konokul kitarzott amellet, hogy szabad és szeszélyes énekléssel vagy kották tanulmányozásával legyőzze azokat a nehézségeket, amelyek előtt Anzoletto egymagában megtorpant volna; és minden szándék nélkül, a versengés gondolata nélkül, a fiút is arra bírta, hogy vele tartson, segítse, megértse, feleljen néki, hol gyermekes kacagások közben, hol meg ama költői és teremő *fantasia*¹⁸ szárnyán, amely Itáliában és Spanyolországban a nép fiainak sajátja. Mivel így Anzoletto már jó pár éve átítatódott Consuelo szellemével, amelynek forrását, bár nem értette, mégiscsak megismerte, és észrevétlenül elsajátította, s mivel másrészt lustasága bénította, zenei tudásában különös módon keveredett a tudás, a tudatlanság, az ihlet és a léhaság, az erő és az ügyefogyottság, a lendület és a gyengeség. Nem csoda hát, hogy énekét hallva, Porpora mester maga is elveszett ítéletei és feltevései szövevényében. A professzor nem tudta, hogy Anzoletto minden kincsét Consuelónak köszönheti; egyszer keményen megdorgálta a leányt, hogy e mihasznával csavarog, és azóta nem látta őket együtt. Consuelo nem akarta elveszíteni a mester jóakarátát, és sohasem mutatkozott előtte az ifjú társaságában; ha pedig meglátta az utcán, és Anzoletto is vele volt, egy macska ügyességével ugrott az első oszlop mögé, vagy bújt meg egy gondola mélyén.

Ez az óvatossága akkor sem szűnt meg, amikor beteg anyja mellett töltötte napjait, Anzoletto pedig, nem tudva már elviselni távollétét, amely üressé tette életét, céltalanná minden reményét és ihletét, és még a levegőt is mérgezetté körülötte, visszatért hozzá, hogy megossa vele magányos estéit és a haldokló öregasszony gonoszkodásait és dührohamait. Néhány hónappal halála előtt a szerencsétlen énekesnő teljesen megtört, s mivel leányának odaadása is legyőzte, szelídebb érzelmek fakadtak fel lelkében. Anzoletto gondoskodását is megszokta, a fiú pedig, bár e szelídség ellenkezett természetével, szintén megszokta, hogy derűs buzgalommal és meleg gyengésséggel ápolja az erőtlen és szenvedő asszonyt. De Anzoletto egyébként is kiegyensúlyozott, jóakarátú lélek volt. A két fiatal buzgalma végül is megindította a haldokló anyát, s utolsó órájában megeskette őket, hogy sosem hagyják el egymást. Anzoletto megígérte, sőt az ünnepélyes pillanatban valami komoly ellágyulást is érzett, olyasfélét, amit eladdig még sosem tapasztalt. Az asszony egyébként megkönnyítette kötelezettségét, mert azt mondta:

- Akár barátnőd lesz, akár testvéred, szeretőd vagy feleséged, minthogy csak téged ismer, és mást meghallgatni sem akar, ne hagyd el soha.

---

¹⁸ Képzelet.

Aztán nagyon ügyes és üdvös tanácsot vélt adni a lányának, nem is gondolva rá, vajon megvalósítható-e vagy sem, és amint már láttuk, titkon megeskette, hogy nem enged barátjának, mielőtt egy pap össze nem adja őket. Consuelo meg is esküdött, mivel nem sejtette, hogy a független és vallástalan szellemű Anzoleto nagyon nehézé teszi majd e terv megvalósítását.

Amikor árvaságra jutott, Consuelo továbbra is varrogatott, hogy biztosítsa mindennapos életét, és tanulta a zenét, hogy részt kérhessen Anzoleto jövőjéből. Két év óta, hogy egymágra maradt a padlásszobában, a fiú mindennap feljött hozzá, bár semmi szenvedélyt nem érzett iránta, de más nők iránt sem, mert mindennél drágább volt néki a leány közelsége és az az öröm, hogy mellette élhet.

Nem ismerte ugyan Consuelo valódi képességeit, de volt annyi ízlése és ítélőképessége, hogy tudja, e leánynak nagyobb a tudománya és a tehetsége, mint a San Samuele színház bármelyik énekesnőjének, beleértve Corillát is. A kölcsönös szeretet és vonzalom most már azzal a reménnyel, sőt bizonyossággal erősödött, hogy közös érdekeik vannak, és ezek majd eredményes, ragyogó életet biztosítanak nekik. Consuelo sosem gondolt a jövőre, és nem fárasztotta magát hiú tervezgetésekkel. Akkor is zenével foglalkozott volna, ha csak szíve hajlamát követi; és az érdekközösség, amely e téren kialakult köztük, neki csak a boldogság és szeretet egyezségét jelentette. Anzoleto tehát nem szólt néki arról a szándékáról, hogy sietteti álmuk megvalósulását; s amikor Zustiniani azon törte a fejét, kivel pótolhatná Corillát, az éles elméjű ifjú megsejtette gazdája gondjait, s gyorsan elébe tárta imént említett javaslatát.

De Consuelo rútsága, e váratlan, különös, s ha a gróf nem tévedett, legyőzhetetlen akadály zavart és rettegést keltett a lelkében. Ahogy a Corte-Minelli felé bandukolt, minden pillanatban megállt, hogy ebben az új megvilágításban idézze fel barátnője képét, s vég nélkül ismételte a szorongató kérdést: nem csinos? rút? visszataszító?

8

- Mit bámulsz úgy rám? - kérdezte Consuelo, mert amióta megérkezett, Anzoleto különös arccal és szó nélkül vizsgálta. - Úgy csinálsz, mintha még sohasem láttál volna.

- Így is van, Consuelo - felelte a fiú. - Még sohasem láttalak.

- Nem vagy ép eszednél? - bámult a leány. - Mit jelentsen ez?

- Istenem, Istenem, magam sem tudom - kiáltotta Anzoleto. - Nagy, fekete folt borul az agyamra, azért nem látlak.

- Szűzanyám, beteg vagy, kedvesem?

- Nem vagyok beteg, drágám. Nyugodj meg, s próbáljunk tisztán látni. Mondd, Consuelina, szépnek találasz engem?

- Persze, hiszen szeretlek.

- És milyennek találnál, ha nem szeretnél?

- Mit tudom én!

- Ha más férfiakat látsz, észreveszed, hogy csinosak vagy csúnyák?

- Persze; de téged csinosabbnak talállak, mint akár a legcsinosabbakat.

- Azért-e, mert csinos vagyok, vagy azért, mert szeretsz?

- Azt hiszem, mind a kettőért. Különb is, mindenki azt mondja, hogy szép vagy, és te magad is tudod. De miért olyan fontos ez?
- Azt akarom tudni, hogy szeretnél-e, ha csúnya volnék.
- Talán nem is venném észre.
- Azt hiszed hát, hogy egy csúnya lényt is lehet szeretni?
- Miért ne? Hiszen te is szeretsz engem.
- Te csúnya volnál, Consuelo? Mondd meg őszintén, felelj, csúnya vagy?
- Mindig azt mondták nekem. Nem látod?
- Nem, hitemre, nem látom.
- Akkor meg én is szépek érzem magam, és örülök neki.
- Hogy most ilyen szépen, ilyen kedvesen és szeretettel nézel rám, Consuelo, szebbnek látlak, mint akár Corillát. De szeretném tudni, káprázat-e ez, vagy valóság. Ismerem arcodat, s tetszik is, mivel csupa becsület, s ha haragos vagyok, megnyugtat, ha szomorú, felvidít, ha levert, új erőt ad. De alakodat nem ismerem. Nem tudom, Consuelo, csúnya-e vagy szép.
- De miért olyan fontos ez, kérdezem újra.
- Tudnom kell. Mondd meg, szerethet-e egy csinos férfi egy rút nőt.
- Hiszen te is szeretted szegény anyámat, pedig valóságos csontváz volt már. Én pedig annyira szerettem.
- Nem láttad csúnyának?
- Nem. És te?
- Sosem gondoltam erre. De szerelemmel szeretni, Consuelo... mert hiszen én szerelemmel szeretlek, ugye? Nem tudok nélküled meglenni, nem tudok elválni tőled. Ez a szerelem, nem?
- Mi más volna?
- Barátság is lehetne.
- Persze, barátság is lehetne.

Consuelo döbbenet elhallgatott, és nagy figyelemmel nézte a fiút; Anzoletto pedig, mélabúsan töprengve, először tette fel magának a kérdést, szerelmet vagy barátságot érez-e Consuelo iránt; s hogy érzékeinek e nyugalma, amely oly békéssé teszi a lánnyal töltött óráit, tiszteletből fakad-e, vagy talán csak közönyből. Először életében, egy fiatalember szemével nézte a lányt, némi zavarral vizsgálgatta homlokát, szemét, alakját, e sok részletet, amelyet eddig csak eszményi egységként és értelme fátylán át látott. Consuelo pedig, először életében, feszengve és zavartan tűrte a fiú tekintetét; elpirult, a szíve hevesen vert, tekintete félresiklott, mert nem tudott Anzoletto szemébe nézni. S mivel a fiú hallgatott, és ő sem merte megtörni a csendet, valami mondhatatlan rettegés fogta el, nagy könnycseppek harmatoztak az arcán, és kezébe temetve a fejét, végre megszólalt:

- Látom már - mondta -, azt akarod mondani, hogy ezentúl csak barátnőd lehetek.
- Nem, nem, nem ezt mondtam, nem is fogom soha mondani! - kiáltott Anzoletto, megrémülve a könnyektől, amelyeket először életében ő okozott; megint fellobbant benne a testvéri gyengédség, és átölelte a leányt. De mivel Consuelo elfordította a fejét, a fiú hűvös és nyugodt arca helyett a fekete csipkekendővel csak félig takart, forró vállát csókolta meg.

Ha a szenvedély tüze hirtelen lobban fel egy erőteljes, de még gyermeki tisztaságát őrző szervezetben, heves, szinte fájdalmas megrázkódtatást okoz.

- Nem tudom, mi van velem - mondta Consuelo, és sosem érzett félelemmel tépte ki magát a fiú karjaiból -, nem vagyok jól, azt hiszem, meghalok.

- Ne halj meg - mondta Anzoleto, s utánaugorva megint átölelte -, szép vagy, Consuelo, esküszöm, szép vagy.

Ebben a pillanatban Consuelo valóban szép volt; s habár Anzoleto művészi szempontból nem volt bizonyos benne, mégis könnyen esküdött, mert szíve mélyén érezte.

- De Anzoleto - mondta a leány sápadtan és leverten -, miért akarod mindenáron, hogy szép legyek?

- Nem szeretnél szép lenni, édes Consuelo?

- De igen, a te kedvedért.

- És a többiekért?

- Mit törődöm a többiekkel.

- És ha ettől függne a jövőnk?

És látva, hogy milyen nyugtalaná tette barátnőjét, Anzoleto keresetlenül elmondta beszélgetését a gróffal; és amikor Zustiniani kevésbé hízelgő kifejezéseit is elismételte, a jó Consuelo lassankint megnyugodva, mert most már érteni vélte, miről van szó, hangosan felkacagott, és megtörölte nedves szemét.

- Nem nyugtalanít, nem bánt a dolog? - csodálkozott döbbenetben Anzoleto, hogy e lányban ilyen kevés hiúság van. - Persze, mert tudod, te kis kacér, hogy nem vagy csúnya.

- Nézd - felelte Consuelo mosolyogva -, ha már komolyan veszed ezt a bolondságot, meg kell hogy nyugtassalak egy kicsit. Sosem voltam kacér: nem vagyok szép, s nem akarok nevetéséges lenni. De már csúnya sem vagyok.

- Mondták? Ki mondta, Consuelo?

- Először is anyám, aki sohasem aggódott külsőm miatt. Mindig azt mondta, hogy meg fogok változni, s hogy gyermekkorában ő még nálam is csúnyább volt; és akik ismerték, mind azt mondták, hogy húszéves korában ő volt a legszebb lány Burgosban. Te magad is tudod, hogy a kávéházakban, ahol énekelt, aki csak látta, mindjárt megjegyezte, hogy ez a nő valamikor nagyon szép lehetett. Látod, szegény kedvesem, ilyen a szegények szépsége; egy villanás csupán: az ember még nem szép, aztán már nem az. Talán én is szép leszek, ki tudja? ha kialszom magam, kedvemre ehetek, és nem kell túlságosan fáradoznom.

- Consuelo, mi ketten mindig együtt maradunk; hamarosan gazdag leszek, s akkor te is megkapsz mindent, s kedvedre megszépülhetsz.

- Jaj de jó! A többit bízzuk az Úristenne.

- De ez nem segít a mai bajunkon, azt kéne tudnunk, elég szépnek talál-e a gróf a színház számára.

- Átkozott gróf, csak ne legyen túlságosan igényes.

- Először is, nem vagy csúnya.

- Nem, nem vagyok csúnya. Nemrég hallottam, hogy az üvegcsiszoló, aki itt szemben lakik, azt mondta a feleségének: „Tudod, ez a kis Consuelo nem is csúnya! Csinos alakja van, ha nevet, mindenkit felvidít, és valósággal megszépül, amikor énekel.”
- És mit felelt az üvegcsiszoló felesége?
- Azt mondta: „Mi közöd hozzá, te vén kecske? Törődj inkább a munkáddal. Egy házasember ne nézegesse a lányokat.”
- Haragudott?
- Nagyon.
- Jó jel. Érezte, hogy igazat mondott az ura. És aztán?
- Aztán Mocenigo grófné, aki mindig jó volt hozzám, és sok munkát ad nekem, múltkor, amikor nála jártam, azt mondta Ancillo doktornak: „Nézze csak, doktor úr, hogy megnőtt ez a *zitella*,¹⁹ milyen fehér a bőre, és sudár az alakja.”
- És mit felelt a doktor?
- Azt mondta: „Bacchusra! igaza van, asszonyom. Alig ismertem rá; a hidegvérű fajtából való: bőre mindjárt világosabb lesz, ha egy kis húst szed magára. Szép lány lesz, meglátja.”
- És aztán?
- Aztán a Santa-Chiara kolostor főnöknője, tudod, oltárhímzéseket csinál nekik, azt mondta egyik nővérnek: „Ugye, igazam volt? A kis Consuelo a mi Szent Cecéliánkra hasonlít. Valahányszor a képe előtt imádkozom, erre a kicsire kell gondolnom; és akkor érette is imádkozom, hogy sose engedjen a bűn csábításának, és csak a mi szent templomunkban énekeljen.”
- És mit felelt a nővér?
- A nővér azt mondta: „Igaza van, máter, nagyon is igaza van.” Én meg gyorsan bementem a templomukba, és megnéztem a Szent Cecéliát, valami nagy mester festette, és szép, nagyon, nagyon szép.
- És valóban hasonlít rád?
- Egy kicsit.
- Ezt sohasem mondtad nekem.
- Nem gondoltam rá.
- Tehát szép vagy, drága Consuelo.
- Nem hiszem; de már nem vagyok olyan csúnya, ahogy régebben mondták. Annyi biztos, hogy már nem mondják, hogy csúnya vagyok. De talán csak azért nem, mert azt gondolják, most már fájna nekem.
- Consuelina, nézz csak rám. Először is, gyönyörű a szemed.
- De nagy a szám - nevetett Consuelo, s egy kis törött tükördarabot vett elő, az ő szegényes „állótükkrét”, hogy megnézze magát.

---

¹⁹ Leányka, velencei tájszólásban.

- Nem éppen kicsi - folytatta Anzoletto -, de milyen szép fogaid vannak; akár egy gyöngysor, s csak úgy villognak, amikor nevelsz.

- Akkor mondj valami tréfásat, amikor a grófnál leszünk, hogy nevessek.

- A hajad is csodálatos, Consuelo.

- Az igaz. Akarod látni? - Kivette a tüket, a fekete hajzuhatag a földig hullt alá, s mint egy sötét tükrön, úgy csillogtak rajta a napsugarak.

- A mellkasod domború, a derekad mint a nádszál, a vállad pedig... a vállad nagyon szép, Consuelo. Miért rejtegeted előttem? Csak azt szeretném látni, amit úgyis meg kell mutatnod a közönségnek.

- A lábam elég formás - mondta Consuelo, hogy elterelje a beszélgetést. És mutatta is kicsiny, igazi andalúziai lábát, amelyet Velencében csak ritkán látni.

- A kezed is elbűvölő - folytatta Anzoletto, s most először csókolta meg ezt a kezét, amelyet eddig csak barátként szorongatott. - A karodat is szeretném látni.

- De hiszen százszor is láttad - mondta a lány, és levette hosszú szárú félkesztyűjét.

- Nem, sosem láttam - felelte Anzoletto, akiben ez az ártatlan és veszélyes vizsgálódás különös indulatokat lobbantott fel.

Megint elhallgatott, de nem tudta szemét levenni a lányról, akit minden pillantása mintha újjávarázsolt és megszépített volna.

Talán eddig sem volt teljesen vak; csakhogy a leány, talán először életében, nem látszott közönyösnek, s a közönyt csak hibátlan arcvonások mutathatják szépnek. Ebben a pillanatban - hogy még ott reszketett szívében az izgalom, mert megsebeztek, és hogy visszanyerte természetes bizakodását, de mégis benne maradt egy alig érzékelhető és nem az ébredő kacérságból, hanem az átértett és tudatos szeméremből fakadó zavar - olyan áttetszően sápadt lett az arca, olyan tiszta és derűs a tekintete, hogy valósággal a Santa-Chiara templombeli nonák Szent Cecíliája lett.

Anzoletto nem látott más semmit, csak a leányt. A nap lenyugodott; a tágas szoba, amelyet csupán egyetlen kis ablak világított meg, gyorsan besötétedett; mintha valami megfoghatatlan gyönyör árama keringett volna e félhomályban, amely még szebbé tette Consuelót. Anzoletto egy pillanatig arra gondolt, hogy enged egyre parancsolóbb és egyre gyötrőbb vágyának, s e bódulatot valami hideg számítás felvillanása is kísérte. Arra gondolt, szerelmes tusakodással próbára teszi Consuelo szépségét: vajon ugyanolyan hatással van-e rá, mint azoké a nőké, akiket mindenki szépnek mondott, és akiket meghódított. De aztán megrettent, mert e kísértést méltatlannak érezte ahhoz, aki okozta. Vágyakozása egyre mélyebb lett, s szerette volna, ha e különös gyönyörézés sosem ér véget.

Consuelo nem tudta többé elviselni zavarát, felállt, s erőlködve, hogy megint vidáman, gondtalanul nézhessenek egymás szemébe, széles színésznői mozdulatokkal fel s alá járt a szobában, s mintha színpadon volna, kissé túlzott hangsúllyal néhány operarészletet énekelt.

- Csodálatos vagy! - kiáltott Anzoletto, elragadtatva a meglepetéstől, hogy komédiázni látja a leányt, akit erről az oldaláról nem ismert.

- Nem éppen csodálatos - mondta Consuelo és megint leült -, csak tréfálsz, ugye?

- Színpadon csodálatos volna. Nincs benne semmi túlzás, esküszöm. Ha látna, Corilla valósággal megveszne a féltékenységtől; mert ez épp olyan lenyűgöző, mint amit ő csinál, amikor lelkesen tapsolnak neki.

- Kedves, jó Anzoletto - felelte Consuelo -, nem akarom, hogy Corilla ilyen majomkodás miatt megvesszen a féltékenységtől, s ha a közönség csak azért tapsolna nekem, mivel őt utánzom, inkább sose jelenjek meg előtte.

- Vagyis jobban csinálod majd, mint ő.

- Remélem, vagy meg sem próbálom.

- Hát hogyan csinálod majd?

- Még nem tudom.

- Próbáld meg.

- Nem, mert ez csak üres álmodozás, és ne is szőjünk ilyen szép terveket, míg el nem döntik, hogy csúnya vagyok-e, vagy sem. Talán bolondok vagyunk mind a ketten, s ahogy a gróf úr mondja, Consuelo valóban visszataszító.

Ez a feltevés most elég erőt adott Anzoletónak, hogy elmenjen.

9

Életének ebben a korszakában - amelyet életrajzírói alig ismernek - Itália egyik legjobb zeneszerzője, a tizennyolcadik század legnagyobb énektanára, Scarlatti tanítványa, Hasse zeneszerző, Farinelli, Caffarelli, Salimbini, Hubert (akit *Porporinónak* neveztek) énekesek, Mingotti, Gabrielli, Molteni énekesnők mestere, egyszóval kora leghíresebb énekiskolájának atyja, Niccola Porpora, a mellőzöttség, nyomor és kétségbeesés határán sínylődött Velencében. Pedig valamikor ugyanitt az Ospedaletto konzervatóriumot vezette, és életének ez az időszaka ragyogó volt. Ekkor írta és adatta elő legszebb operáit, legszebb kantátáit és legjelentősebb egyházi darabjait. 1728-ban Bécsbe hívták, s itt rövid küzdelem után elnyerte VI. Károly császár kegyét. A szász udvarban is sikere volt,²⁰ majd Londonba hívták, ahol az a megtiszteltetés érte, hogy Händellel, a mesterek mesterével vetélkedhetett. Bár a német zeneszerző csillaga ekkor már hanyatlóban volt, mégis az ő lángesze győzedelmeskedett, s az önéretében megbántott és anyagiakban is megtépázott Porpora visszament Bécsbe, s itt csendben, de nem minden kínlás nélkül egy másik konzervatóriumot vezetett. Még írt operákat, de csak nagy nehézséggel adatta elő őket; az utolsót, bár Velencében szerezte, Londonban játszották, minden siker nélkül. Lángeszére már némi árnyék borult, s csak a vagyon és a dicsőség adhatta volna vissza régi fényét; de Hasse, Farinelli és Caffarelli egyre jobban magára hagyta, s ez a hálátlanság véglegesen összetörte a szívét, megkeserítette jellemét, megmérgezte öregkorát. Tudjuk, hogy szegényen, vigasztalanul halt meg, Nápolyban, nyolcvanadik életévében.

Abban az időben, mikor Zustiniani gróf, előre látta és szinte óhajtotta Corilla bukását, és az énekesnő utódját kereste, Porporát heves epebántalmak gyötörték, s bosszúsága sem volt mindig indokolatlan; mert Velencében szerették és énekelték ugyan Jomelli, Lotti, Carissimi, Gasparani és más kitűnő mesterek zenéjét, de ugyanekkor Cocchi, del Buini, Salvator Apollini és más többé-kevésbé helybeli szerzők buffo-zenéjét is válogatás nélkül kedvelték, mivel ez a könnyed, köznapi stílus hízelgett a középszerű szellemek ízlésének. A jogosan ingerült Porpora nem kedvelhette Hasse operáit. A tiszteletre méltó és szerencsétlen mester elfordította

---

²⁰ Énekre és zeneszerzésre tanította a szász választófejedelem leányát, aki később a francia trónörökös felesége, XVI. Lajos, XVIII. Lajos és X. Károly anyja lett.

tehát szívét és fülét a modern zenétől, és a régiek dicsőségével és tekintélyével akarta eltiporni. Túlságosan szigorú ítélete még Galuppi kecses szerzeményeit és Chiozzetto, e népszerű velencei komponista eredeti fantáziáit is keményen sújtotta. Végül már csak Martini atyáról, Durantéről, Monteverdiről, Palestrináról lehetett előtte beszélni; nem tudom, hogy legalább Marcello és Leo kegyelmet talált-e nála. Ezért fogadta tehát hidegen és szomorúan Zustiniani gróf első puhatolózását ismeretlen tanítványával, a szegény Consuelóval kapcsolatban, pedig ő is szerette volna, ha a leány megtalálja a boldogságot és a dicsőséget; tapasztalt énekmester volt, s így jól tudta, mit ér és mit érdemel Consuelo. De mivel most csak arra gondolt, hogy beszennyezik ezt a tiszta és a régi mesterek szent ihletén táplált tehetséget, döbbsen lehajtotta a fejét, és azt mondta a grófnak:

- Vigye hát el ezt a makulátlan szellemet, ezt a szűzies lelket; vesse oda a kutyáknak, szolgál-tassa ki a csordának, hiszen ma ez a sorsa minden igaz tehetségnek.

Ez a komoly és ugyanakkor komikus fájdalom valami képet is adott a grófnak a leány értékéről, hiszen az igényes mester láthatóan ragaszkodott hozzá.

- Drága maestro - kiáltotta Zustiniani -, valóban ez volna a véleménye? Ilyen rendkívüli, ilyen isteni lény ez a Consuelo?

- Majd meghallja - mondta Porpora megadó arccal. Aztán hozzátette: - Úgy látszik, ez a végzete.

A gróf végül is valamelyest megvidította a komor mestert, mert megígérte neki, hogy ezentúl alaposan megfontolja, milyen operákat mutat be színházában. Ha megszabadul Corillától, mondta, nem mutat be többé rossz darabokat, mert e fércművek előadása és sikere egyedül Corilla szeszélyének eredménye volt. Ügyesen még azt is sejtette, hogy ezentúl Hassét is jobban megnézi, s kijelentette, ha Porpora írna egy operát Consuelo számára, az a nap, amelyen a tanítvány kettős dicsőséget hozna mesterének, hiszen az ő gondolatát fejezné ki, és a tőle tanult stílusban, az a nap a San Samuele színház zenei diadalának és egyben a gróf életének legszebb napja volna.

Így lassankint meggyőzte Porporát, aki kissé megenyhült, sőt titokban már kívánta is Consuelo szereplését, mivel eddig attól félt, hogy a leány sikere csak vetélytársa műveinek adna új ragyogást. Mivel azonban a gróf Consuelo külseje miatt nyugtalanzkodott, nem akarta, hogy négy szemközt és ilyen váratlanul hallgassa meg.

- Nem állíthatom - felelte a gróf sürgető kérdéseire -, hogy tökéletes szépség. Egy ilyen félénk, szegényesen öltözött leánynak elő kell készülnie: kissé csinosítania is kell magát, törődnie a ruhatárával, hiszen a nép egyszerű gyermeke, akire senki sem visel gondot, s most egyszerre egy nagyúr és ráadásul bírása előtt kell megjelennie. Amellett Consuelo csak tehetsége fényében mutatkozik meg igaz valójában. Egyszerre kell látni és hallani. Hagyja rám a dolgot: ha nem lesz vele elégedett, a lány nálam marad, megtalálom a módját, hogy jó apáca legyen belőle, az iskola dicsősége, aki majd sok kitűnő tanulót nevel.

Mert ilyen jövőről álmodott addig Porpora, valahányszor csak Consuelóra gondolt.

Amikor aztán találkozott a tanítványával, elmondta neki, hogy a gróf meg fogja hallgatni, és majd ítélni róla. És mivel a leány nagy ártatlanul arról a félelméről szólt, hogy nem találják majd elég csinosnak, Porpora elhitette vele, hogy a kórus rácsozott része mögött énekel, a gróf pedig lenn lesz a templomban. Csak azt tanácsolta neki, hogy öltözzön fel tisztességesen, mivel utána bemutatják Zustinianinak; és habár maga is szegény volt, a nemes szívű tanár némi pénzt is adott a leánynak.

A rémült és izgatott Consuelo életében először foglalkozott saját személyével, s igyekezett előkészíteni a ruháját és a hangját; ez utóbbit gyorsan kipróbálta, s olyan frissnek, erőteljesnek, hajlékonynak találta, hogy a meghatottan és álmélkodva figyelő Anzoletónak többször is elismételte: „Jaj, miért is kívánnak mást egy énekesnőtől, mint hogy énekelni tudjon?”

10

Az ünnepélyes nap előtt Anzoletó bereteszelve találta Consuelo ajtaját, s miután egy negyed-óraig a lépcsőházban várt, végül megláthatta díszbe öltözött barátnőjét, aki afféle főpróbát akart tartani előtte. Csinos, nagyvirágos kasmír-ruha volt rajta, fekete csipkekendő, a haja rizsposos. Annyira megváltozott, hogy Anzoletó pár pillanattal bizonytalankodott, és nem tudta eldönteni, használ vagy árt-e barátnőjének ez az átváltozás. Consuelót tördőfésként érte a határozatlanság, amelyet nagyon jól láthatott a fiú szemében.

- Istenem! - kiáltotta. - Látom, nem tetszem neked így. Kinek leszek akkor kedvére, ha az, aki szeret, az sem tart vonzónak?

- Várj egy kicsit - felelte Anzoletó -, először is bámulom, milyen hajlékony vagy hosszú fűződben, s milyen finom az arcod ebben a csipkekeretben. Csodálatosan lobogtatod szoknyád bő ráncait. Kár, hogy nem fekete a hajad... legalábbis így gondolom... De hát ez népi szokás, s te holnap signora leszel.

- És miért kell, hogy signora legyek? Gyűlölöm a rizsport, a legszebb nőket is ízetlenné teszi és megöregíti. Mintha nem is én volnék ez a cicomás lány, és hidd el, nem tetszem így magamnak, és látom, neked sem tetszem. Ma reggel ott voltam a próbán, és csak bámultam Clorindát új ruhájában. Olyan ragyogó volt, olyan magabiztos, olyan szép (ó, milyen boldog lehet, őt nem kell kétszer megnézni, hogy felfedezzék a szépségét), hogy rémület fog el, ha arra gondolok, együtt kell a gróf előtt megjelennünk.

- Légy nyugodt, a gróf már látta, de hallotta is.

- Rosszul énekelt?

- Mint mindig.

- Ó, kedvesem, a vetélkedés megrontja a szívet. Ha néhány nappal ezelőtt Clorinda, aki hiúsága ellenére is jó lány, kudarcot vall bírása előtt, én is osztoztam volna fájdalmában és megalázottságában. És most, látom, örülök neki! Küzdeni, irigykedni, egymás ártalmára lenni, s mindezt egy férfiert, akit nem szeretünk, még csak nem is ismerünk. Nagyon szomorú vagyok, édes szerelmem, s azt hiszem, épp annyira félek a sikertől, mint a kudarcotól. Úgy érzem, vége a boldogságunknak, és holnap, a próba után, bárhogy végződjék is, más lány jön vissza ebbe a szobába, mint aki addig itt lakott.

Két nagy könnycsepp csillogott Consuelo arcán.

- No lám, már sírsz is? - kiáltott Anzoletó. - Légy józan eszednél! Megduzzad a szemed, és elveszíti ragyogását. Vigyázz a szemedre, Consuelo, ne csúfítsd el a szemedet, hiszen ez a legszebb ékességed.

- Vagy a legkisebb hibám - mondta a lány letörülve a könnyeit. - Ha az ember a világnak adja magát, úgy látszik, sírnia sem szabad.

Barátja egyre vigasztalta, de a leány egész nap szomorú volt; és amikor este magára maradt, gondosan leverte a rizsport, lebontotta és kisimította ébenfekete haját, kis sötét selyemruhába bújt: még elég jó állapotban volt, vasárnap szokta hordani, s ahogy valódi képét látta a tükör-

ben, lassankint visszanyerte önbizalmát. Aztán buzgón elmondta esti imáját, anyjára gondolt, meghatódott, elsírta magát, és elaludt. Amikor Anzoletto másnap érte jött, hogy a templomba kísérje, spinétje előtt találta, amint szokott vasárnapi ruhájában és hajviseletével versenydarabját gyakorolja.

- Mi történt? - kiáltotta a fiú. - Meg sem fésülködtél, nem vetted fel a díszruhádát? Mindjárt mennünk kell, te meg itt álmodozol.

- Kedvesem - felelte a lány határozottan -, igenis, megfésülködtem, felöltöztem, s most már nyugodt vagyok, így akarok maradni. A szép ruhák sehogy sem illenek hozzám, s neked is jobban tetszik, ha fekete a hajam és nem rizsposos. Fűzőben nem tudok lélegzeni. Ne is ellenkezz, így maradok. Istentől kértem ihletet, és anyámtól, hogy irányítsa lépteimet. Isten azt sugallta, legyek egyszerű és szerény. Anyám pedig megjelent álmomban, és ugyanazt mondta, amit életében is mindig: „Igyekezzél jól énekelni, a többit bízd a Gondviselésre.” Láttam, hogy a szekrénybe zárja szép ruhámat, csipkéimet, szalagjaimat; fekete ruhámat, fehér muszlin fejkendőmet pedig ágyam mellé, a székre teszi. Amikor felébredtem, ugyanazt cselekedtem, amit ő az álmomban: a szekrénybe raktam a díszes holmikát, és felvettem a fekete ruhámat meg a fejkendőt: lám, kész is vagyok. És hogy már nem akarok tőlem idegen eszközökkel tetszeni, visszanyertem a bátorságomat. Hallgasd meg inkább az énekemet, hidd el, ezen múlik minden.

Egy futamot énekelt.

- Szentséges ég, elvesztünk! - kiáltott Anzoletto. - Hangod fátyolos, a szemed vörös. Biztosan sírtál este, Consuelo, és most megvan a baj! Elvesztünk, mondom, és micsoda örület, hogy gyászruhába bújsz ezen az ünnepi napon, a fekete szín szerencsétlenséget hoz, és elcsúfít. Vedd fel gyorsan a szép ruhádát, én meg elszaladok, és veszek egy kis pirosítót. Hiszen olyan sápadt vagy, mint valami kísértet.

Heves vita támadt közöttük. Anzoletto kissé goromba is volt. A szegény leány lelkébe megint bánat költözött, ismét hullottak a könnyei. Anzoletót ez még csak jobban ingerelte, de veszekedésük közben egyszerre ütött az óra, a végzetes óra, egynegyed kettő előtt, s már csak annyi idejük maradt, hogy a templomba rohanjanak, s egészen kifulladásra érkezzenek meg. Anzoletto dühödten káromolta az eget. Consuelo, sápadtabban és remegőbben, mint a lagúnák vizében fürdő hajnali csillag, egy utolsó pillantást vetett kicsiny, csorba tükrébe; majd megfordulva vadul Anzoletto karjába vetette magát.

- Kedvesem! - kiáltotta. - Ne korholj, ne szidalmaz. Inkább csókolj meg jó erősen, hadd tűnjön el az arcomról a halálos sápadtság. Legyen csókok az oltár izzó szene, amely Ésaías ajkát illeté, és ne sújtsdon haragjával az Úristen, mert kétkedtünk segedelmében.

Majd gyorsan a fejére húzta muszlinkendőjét, és maga után vonva döbbszent szerelmesét, beszaladt a Mendicanti-templomba, ahol már nagy tömeg gyűlt egybe, hogy meghallgassa Porpora szép zenéjét. Anzoletto félholtan az izgalomtól felrohant az erkélyre, ahol a gróf várta; Consuelo pedig a kórusra ment, a lányok már csatasorba álltak, a tanár pedig pulpitusát rendezgette. Consuelo nem tudta, hogy a gróf erkélyéről jobban látni a kórust, mint a templomot, s hogy a nagyúr máris nézi, és minden mozdulatát megfigyeli.

De arcvonásait még nem láthatta; mert amikor Consuelo felért, térdre hullott, kezébe temette a fejét, és buzgó fohászt mondott. „Uram Jézusom, imádkozta szíve mélyéből, nem kérem tőled, jól tudod, hogy vetélytársnőim rovására felemelj, őket pedig megalázzad. Tudod, hogy nem akarok a nagyvilágban és e világ művészetének élni, sem a bűn ösvényein tévelyegve a te szeretetedet megtagadni. Tudod, lelkemben nincsen gőg, és csak hogy azzal élhessek, akit anyám engedett szeretnem, hogy tőle soha el ne váljak, hogy őt vidámmá és boldoggá

tehessem, csakis azért kérlek, segíts, tedd nemessé hangomat és gondolatomat, miközben a te dicsőségedet zengem.”

Amikor a zenekar első hangjai már a helyére szólították, Consuelo lassan felállt; kendője a vállára hullott, és a szomszéd erkély izgatott és türelmetlen nézői végre meglátták arcát. Milyen csodálatosan megváltozott a leány arca, aki előbb, megtörve a fáradtságtól és rettegéstől, olyan sápadt és levert volt. Magas homloka mintha mennyei fényben fürödne, s derűs és jóságos vonásain csupa szelíd és emelkedett nemesség. Nyugodt tekintetében nyoma sem volt annak a kicsinyes szenvedélynek, amely világi sikert keres és áhít. Inkább komoly-nak látszott, elgondolkozónak és rejtélyesnek, s nem lehetett tisztelet és meghatottság nélkül rátekinteni.

- Bátorság, leányom - mondta a professzor halkán. - Egy nagy mester művét énekeled, és a mester maga is itt van, hogy meghallgasson.

- Kicsoda? Marcello? - kérdezte Consuelo, látva, hogy a tanár Marcello zoltárait teregeti ki a pulpituson.

Valóban Marcello, élete alkonyán, még egyszer utoljára visszajött hazájába, Velencébe, amelynek dicsőségét mint zeneszerző, író és tanácstag egyaránt öregbítette. Nagyon tisztelte Porporát. Az öreg mester megkérte, hogy hallgassa meg énekiskoláját, és most meglepetéssel akart neki szolgálni: Consuelo, aki kitűnően ismerte e művet, bevezetésül Marcello csodálatos zoltárát énekli: *I cieli immensi narrano*. Egyetlen darab sem fejezte volna ki jobban azt a vallásos lobogást, amely e nemes lány lelkét eltöltötte. Mihelyt felcsillantak előtte e szárnyaló, szabad ének első sorai, úgy érezte, valami magasabbrendű világba emelkedik. Feledve Zustiniani grófot, vetélytársnői rosszindulatú tekintetét és még Anzoletót is, csak Istenre gondolt, meg Marcellóra, akit most, hogy a magasztos ég dicsőségét zengi, közvetítőnek érzett maga és a mennyei világ között. Mert nem ez-e a legszebb téma, nem ez-e a legnagyobb eszme?

*I cieli immensi narrano
Del grande Iddio la gloria;
Il firmamento lucido
All' universo annunzia
Quanto siano mirabili
Della sua destra le opere.*²¹

Isteni tűz világított a leány arcán, szent láng csillogott nagy fekete szemében, s a boltívet máris betöltötte e tiszta, hasonlíthatatlan, diadalmas, valóban rendkívüli hang, amilyen csak egy nagy szívvel párosult nagy tehetségéből szállhat fel. Alig hallgatott néhány ütemet, Marcello szemében máris a gyönyörűség könnye csillogott. A gróf sem tudta legyőzni izgalmát, és felkiáltott:

- Krisztus szent nevére, milyen gyönyörű lány! Mintha csak Szent Cecíliát látnám, Szent Terézt vagy Szent Consuelót! Csupa költészet, csupa zene, maga a megtestesült hit!

---

²¹ A roppant ég beszéli
Dicsőségét az Úrnak
A mindenségbe küldi
Hírét a tiszta mennybolt,
Hogy mily csodálatosak
Jobbjának alkotási.

Anzoleto felugrott, görcsösen megkapaszkodott az erkély rácsában, mert remegő lábán nem tudott megállni, majd levegő után kapkodva félig ájultan, az örömtől és a büszkeségtől szinte részegen hanyatlott vissza a székére.

Csak a szent hely iránt érzett tisztelet tartotta vissza a számos zenekedvelőt és a templomot teljesen megtöltő tömeget, nehogy tapsviharban törjön ki, mintha csak színházban volnának. A gróf türelmetlenségében nem is várta meg a szertartás végét, és a kórusra sietett, hogy kifejezze csodálatát Porporának és Consuelónak. A leánynak tehát, mikor a papok zsolozsmájukat mondták, a gróf erkélyére kellett mennie, hogy ott meghallgassa Marcello dicséretét és köszönetét. A mester annyira elérzékenyült, hogy alig tudott megszólalni.

- Leányom - kezdte akadozva -, fogadd egy haldokló áldását és háláját. Évek halálos szenvedéseit feledtetted velem egyetlen pillanat alatt. Érzem, csoda történt velem, és hangod varázslatára gyötrő, szünni nem akaró fájdalom örökre elcsendesedett bennem. Ha az angyalok ott fenn úgy énekelnek, mint te, bár hagyhatnám el rögtön ezt a földet, hogy örökké ízlelhessem a gyönyörűséget, amelyben most részesítettél. Légy áldott, gyermekem, és boldog, ahogy megéredemled. Hallottam Faustinát, Romaninát, Cuzzonit, a földkerekség e legnagyobb énekesnőit, de ők is csak jelentéktelen kezdők hozzád képest. Neked jutott osztályrészül, hogy tudasd a világgal, amit még sosem hallott, hogy olyan érzéseket ébressz benne, amilyeneket még egyetlen ember sem érzett.

E csodálatos dicséretre Consuelo mintha megsemmisült és összetört volna, lehajtotta a fejét, félig letérdelt, és szótlánul, sápadt ajkához emelte a halhatatlan haldokló kezét; aztán kiegyenesedett, Anzoleto-ra nézett, és szemrehányás volt a tekintetében: Hálátlan, ugye nem bíztál bennem.

11

Az istentisztelet hátralevő részében Consuelo ismét olyan erővel és tehetséggel énekelt, hogy Zustiniani gróf megmaradt aggályait is eloszlatta. Egymagában vezette, támogatta, lelkesítette a kórust, sorban énekelt minden szólammal, bizonyosságot tett hangja bámulatos terjedelméről és változatos színeiről, tüdeje kimeríthetetlen erejéről, vagy, hogy pontosabban szóljunk, tudása tökéletességéről; mert aki tud énekelni, nem fárad el, s Consuelo olyan kevés erőfeszítéssel és fáradsággal énekelt, ahogy mások lélegzenek. Hangjának telt és árnyalt csengése társnői száz hangját is túlszárnyalta, nem mintha kiabált volna, ahogy némely énekes teszi, akiben nincs ihlet és lélektelenül énekel, hanem mivel csengése hibátlanul tiszta, ejtése tökéletesen tagolt volt, s legkisebb rezdülésében is érezte és megértette a zenét, amit kifejezett. A köznapi tehetségek, a friss hangok, a megalkuvó igyekezetek e nyájában egyedül ő volt zenész és mester. Így ösztönösen és hivalkodás nélkül uralkodott a többieken, s amíg az énekszámok véget nem értek, mindenki természetesen és szükségesnek érezte elsőbbségét. Utána azonban a kóristák lelkükben forrtak a dühtől és a haragtól; s aki előbb, gyengeségét érezve, őt kérdezte s szinte kérlelte tekintetével, most magának tulajdonította a dicséreteket, amelyekkel a közönség Porpora iskoláját elhalmozta. A mester csak mosolygott, s nem felelt a dicséretekre, de közben Consuelóra nézett, s Anzoleto jól értette, mire gondol.

Az üdvözlégység és az áldás után a kóristák mind részt vettek azon az ingyenc lakomán, amelyet a gróf a kolostor egyik társalgójában adott. A rács két oldalán egy-egy nagy, félhold alakú asztal állt egymással szemben; középen egy óriási pástétom méreteire szabott nyílás, amelyen át maga a gróf kínálta, elbűvölő kedvességgel, a vezető apácákat és a tanítványokat. Az utóbbiak, intézeti ruhában, tizesével váltották egymást a túlsó oldalon. A főnökasszony egészen elöl ült, Zustiniani jobbján, s csak a rács választotta el tőle. A gróf másik oldalán üres maradt egy

szék. A világi oldalon levő asztal körül Marcello, Porpora, a negyed plébánosa, a szertartást végző papok, néhány zenekedvelő patrícius és a Scuola polgári vezetői foglaltak helyet; a szép Anzoleto is itt ült, fekete ruhában, karddal az oldalán. A fiatal énekesnők ilyen alkalmakkor nagyon vidámak szoktak lenni; a jó falatok, a férfitársaság gyönyörei, az izgalom, hogy tessenek, vagy legalábbis észrevegyék őket, élénkké és csacsogóvá teszi őket. De a lakoma mégis komor és kényszeredett volt. A gróf terve máris kiszivárgott (lehet-e titok egy kolostor falai körül, amely előbb vagy utóbb ki ne tudódjék?), és mindegyik leány azt a titkos reményt dédelgette a szívében, hogy Porpora őt ajánlja majd Corilla utódjául. A ravasz professzor még bátorított is egyeseket, talán azért, hogy jobban énekeljenek Marcello jelenlétében, talán csak bosszúvágyból, hogy az ő jövő bosszúságukkal fizessen azért a sok bosszúságért, amelyet az órákon neki okoztak. Annyi bizonyos, hogy a künnlakó Clorinda erre a napra pompásan kiöltözködött, és azt várta, hogy ő ül majd a gróf jobbján. De amikor a rongyos Consuelo, ez a *csúfság*, akit mindig igyekezett megvetni, most pedig az iskola egyetlen énekesnőjének és szépségének kiáltottak ki, fekete ruhájában és nyugodt arccal a gróf és Marcello közé ült, Clorinda valósággal rút lett dühében, olyan rút, amilyen Consuelo sosem volt, s maga Vénusz is lenne, ha alacsonyrendű, gonosz indulat fogná el. Anzoleto figyelmesen nézte, s hogy diadalát élvezze, a leány mellé ült, csúfolódó bókokkal halmozta el, amelyeket Clorinda nem értett, és így hamarosan megvigasztalódott. Azt hitte, meghódítja Anzoleto, és így áll bosszút vetélytársnőjén. Mindent elkövetett tehát, hogy lenyűgözze szépségével, de túlságosan ostoba volt, Consuelo kedvese pedig nagyon ravasz, és ez az egyenlőtlen küzdelem csak nevetségessé tette a szép énekesnőt.

Zustiniani gróf közben Consuelóval beszélgetett, és nem kevésbé bámulta társalgása varázsát, tapintatát, értelmességét, mint előbb a templomban éneke erejét és tehetségét. Bár a lány cseppet sem volt kacér, meleg egyszerűsége, derűs közvetlensége mindenkiben valami váratlan, ellenállhatatlan rokonszenvet ébresztett. Amikor a lakoma véget ért, a gróf barátaival együtt a leányt is meghívta egy kis gondolasétára, hogy együtt élvezzék az esti friss levegőt. Marcello rossz egészsége miatt nem tartott velük, de Porpora, Barberigo gróf és néhány patrícius örömmel fogadta az ajánlatot. Anzoleto is magukkal vitték. Consuelo megijedt, hogy egyedül marad a férfiakkal, s halkán arra kérte a grófot, hogy Clorindát is szíveskedjék meghívni; a gróf pedig, aki nem értette Anzoleto játékát a szegény lánnyal, örült, hogy kegyeltje nem menyasszonyával lesz elfoglalva. A nemes gróf elég könnyed ember volt, jó kiállású és gazdag, s színháztulajdonos is, nem csoda hát, hogy városának és korának laza erkölcsi rendkívül önhibáztatóvá tették. Bosszút akart állni a *csalfa* Corillán, s mivel a görög bor és a zene okozta mámor is fűtötte, egészen természetesnek vélte, hogy Consuelónak udvaroljon. A leány mellé ült tehát a gondolában, s miután úgy rendezte a dolgot, hogy a másik fiatal pár a bárka túlsó végén foglaljon helyet, majd felfalta szemével friss áldozatát. A jámbor Consuelo azonban sehogy sem értette meg a férfi mohó és jelentőségteljes tekintetét. Ártatlan becsületességében sosem gondolt volna arra, hogy barátja pártfogójának ilyen gonosz szándékai vannak, s természetes szerénységében, amelyet e nap fényes diadala sem rontott meg, még csak lehetségesnek sem tartotta, hogy így közeledjenek hozzá. Tisztelettel tekintett tehát az illusztris nagyúrra, aki Anzoleto mellett most őt is kegyeibe fogadta, és semmi rosszra nem gondolva, önfeledten élvezte a sétahajózás örömeit.

E nyugalom és jóhiszeműség annyira meglepte a grófot, hogy már nem is tudta: egy védtelen lélek boldog megadását jelentse-e, vagy pedig a tökéletes ártatlanság együgyűségét.

Pedig egy olaszországi leány tizennyolc éves korában sok mindent tud, akarom mondani: *tudott*, főleg száz évvel ezelőtt, s különösen ha olyan *barátja* volt, mint Anzoleto. A valószínűség tehát a gróf reményeinek kedvezett. Mégis, valahányszor megfogta pártfogoltja kezét,

vagy át akarta ölelni derekát, valami furcsa félelem mindig visszatartotta, egyre határozatlanabb lett, sőt megmagyarázhatatlan tisztelettel nézett a leányra.

Barberigo is nagyon vonzónak találta Consuelo friss egyszerűségét; ő is udvarolni szeretett volna néki, de otromba dolognak tartotta volna, ha barátja terveit megzavarja. „Adassék meg mindenkinek az illő tisztelet - gondolta, amikor a kéjes mámor fényét látta Zustiniani szemében -, az én időm is eljön.” De mivel fiatal hölgyek társaságában nem szokta a csillagokat nézni, felháborodott, hogy az a fajankó Anzoleto teljesen lefoglalja a szőke Clorindát. Odalépett hát hozzájuk, és meg akarta értetni a fiatal tenoristával, hogy evezőlapátot kéne inkább forgatnia és nem szép kisasszonyokkal enyelegni. Anzoleto rendkívül eszes volt ugyan, de nem eléggé jólnevelt, hogy mindjárt az első szóból értsen. Egyébként is valami arcátlansággal határos gög lobogott benne a patríciusokkal szemben. Tiszta szívéből gyűlölte őket, és álnok, simulékony modorával csak belső megvetését álcázta. Barberigo, látva, hogy a fiatalember örül, ha kötekedhet vele, kegyetlen bosszút forralt.

- Figyelje csak - mondta hangosan Clorindának -, barátnője, Consuelo egyre újabb sikereket arat. Mi mindenre nem áhítozik egyetlen napon! Azzal sem elégszik meg, hogy éneke szépségével az egész várost meghódította, hízelkedő tekintetével a szegény gróf fejét is el akarja csavarni. Zustiniani barátom még fülíg belehabarodik, ha ugyan máris nem szerelmes, és Corilla csillaga, úgy látszik, lehanyatlott.

- Ó, ettől nem kell tartani - felelte Clorinda alamuszi arccal. - Consuelo Anzoletot szereti, ezt a fiatalembert itt; jegyesek. Nem is tudom, hány éve már, hogy imádják egymást.

- Én meg nem is tudom, hány év szerelmét lehet egy szempillantás alatt elfelejteni - mondta Barberigo -, főleg, ha olyan férfiért kell elfelejteni, mint Zustiniani. Nem ez a véleménye, szép Clorinda?

Anzoleto nem bírta sokáig ezt a csúfolódást. Máris ezer kígyó mardosta a szívét. Ilyesmivel még sosem törődött, nem is gondolt rá: gyanútlan szívvel örült barátnője diadalának, s azért ingerkedett már két órája az est szerencsétlen áldozatával, hogy leplezze örömét, és ilyen közvetett módon legyezgesse hiúságát. Miután pár csípős megjegyzést váltott Barberigo gróffal, úgy tett, mintha arra a zenei vitára figyelne, amelyet a bárka közepén Porpora az utasokkal kezdeményezett; aztán lassan eltávolodott a lánytól, akinek kegyeiért nem akart többet versengeni, és az éjszaka homályában a hajó orra felé siklott. De amikor bele akart szólni menyasszonya és a gróf beszélgetésébe, észrevette, hogy Zustinianinak sehogy sincs inyére ez a tolokodás; a gróf hidegen, sőt elutasító hangon felelt neki. Anzoleto megkockázott néhány bátoratlan kérdést, de a nagyúr csak foghegyről válaszolt, s végül azt ajánlotta az ifjúnak, hogy hallgassa meg, milyen mély és bölcs dolgokat mond Porpora a kontrapunktról.

- A nagy Porpora nem az én mesterem - felelte Anzoleto könnyedén, hogy valahogy leplezze forró dühét -, hanem Consuelóé; s ha drága, szeretett kegyelmességed is jónak látná - folytatta, sokatmondó, hízelgő arccal hajolva a gróf felé -, az én szegény Consuelómnak nem is kéne mástól órákat vennie, csak öreg mesterétől...

- Drága, szeretett Zoto - felelte a gróf kedvesen csúfolódó hangon -, csak egy szót súgok a fülébe - és a fiú felé hajolva így folytatta: - Biztosan adott már menyasszonyának erkölcsani órákat, s ezek nyilván sebezhetetlenné tették. Ha pedig én most másfajta órát akarok neki adni, ma este, gondolom, jogom van rá.

Anzoleto úgy érezte, mintha tetőtől talpig megdermedne.

- Kegyelmességed talán megmagyarázná szavait? - dadogta.

- Mindjárt megérti, kegyelmes barátom - felelte a gróf csengő hangon -: *gondolát gondoláért.*

Anzoleto rémülettel vette tudomásul, hogy a gróf tud légyottjáról Corillával. A bolond és vakmerő lány egy szenvedélyes veszekedésük alkalmával még dicsekedett is vele Zustinianinak. A bűnös ifjú hiába színlelt meglepetést.

- Hallgassa meg inkább, mit mond Porpora a nápolyi iskola elveiről - folytatta a gróf. - Aztán elismétli nekem, mert nagyon érdekel.

- Veszem észre, kegyelmes uram - felelte Anzoleto dühösen, s már-már mindenre elszántan.

- Hát nem mégy? - kérdezte Consuelo ártatlanul, csodálkozva vőlegénye habozásán. - Akkor majd én megyek, gróf úr. Meglátja, milyen odaadó szolgálója vagyok.

És mielőtt a gróf visszatarthatta volna, könnyedén átlendült a padon, amely öreg mesterétől elválasztotta, és Porpora lábához ült.

A gróf pedig látva, hogy úgysem jutott sokra a lánnyal, okosabbnak tartotta, ha alakoskodik.

- Anzoleto - mondta mosolyogva és jó erősen megráncigálta pártfogoltja fülét -, ezzel ki is elégült bosszúvágyam. Pedig megközelítően sem mentem olyan messze, mint te, bűnös szándékodban. Mert más dolog, hogy én itt tíz ember jelenlétében egy negyedórát beszélgetek a szeretőddel, és megint más, amit te csináltál az enyémmel egy zárt gondolában.

- Kegyelmes gróf úr - kiáltott Anzoleto izgatottan -, becsületesemre esküszöm...

- És hol a becsületed? - folytatta a gróf. - Talán a bal füledben? - És most ugyanúgy kezdte gyötörni ezt a szerencsétlen fület, ahogy előbb a másikkal tette.

- Olyan ostobának vélné kegyelmességed pártfogoltját - mondta Anzoleto, aki már visszanyerte lélekjelenlétét -, hogy képesnek tartja ilyen hiba elkövetésére?

- Akár elkövette, akár nem - felelte a gróf szárazon -, már cseppet sem érdekel a dolog. - És ő is Consuelo mellé ült.

12

A zenei vita Zustiniani gróf palotájának szalonjában folytatódott. Éjfél felé jöttek ide, hogy csokoládét és szorbetet igyanak. A művészet technikájáról a stílusra, az eszmékre, a régi és új formákra, s végül a kifejezésre tértek át, majd a művészekről beszéltek, s arról, hogyan éreznek és hogyan adnak ennek hangot. Porpora csodálattal szólt mesteréről, Scarlattiról, aki már patetikus jelleget adott egyházi szerzeményeinek. De ennél tovább nem ment, mivel világias cifrázatokkal, nyújtásokkal, futamokkal már nem akarta ékesíteni az egyházi zenét.

- Ezzel azt akarja mondani - kérdezte Anzoleto -, hogy uraságod elítéli a futamokat és bonyolult cifrázatokat, amelyeknek pedig jeles tanítványa, Farinelli sikerét és hírnevét köszönheti?

- Csak a templomban ítélem el őket - felelte a maestro. - Színházban megengedhetőnek tartom; de csak megfelelő helyen és mérséklettel alkalmazva. Az ilyen díszítés legyen ízléses, árnyalt, józan, leleményes, és modulációiban ne csak a témához alkalmazkodjék, hanem az ábrázolt személyhez is, a szenvedélyhez, amely fűti, és a helyzethez, amelyben mozog. Nimfák vagy pásztorlányok madárként is csicsereghetnek, vagy akár a forrás csobogását utánozhatják; de Medea vagy Dido csak zokoghat, vagy sebzett oroszlánként jajdulhat. A kacér lány szeszélyes és keresett cifrázatokkal díszítheti bolondos kavatínáit. Corilla kitűnő ezekben a szerepekben, de ha mély érzéseket, háborgó szenvedélyeket akar kifejezni, mindjárt ízetlen lesz az éneke; hiába erőlködik, hiába öblösíti hangját és mellét: egy-egy túlságosan kitarított nyújtás, félresikerült futam nevetséges paródiává változtatja a fenséges hatást,

amelyre törekszik. Mindnyájan hallották Faustina Bordonit, aki most Hasse felesége. Nagyon tehetséges, és a neki illő szerepekben nem is volt vetélytársa. De jött Cuzzoni, és tiszta s mély érzéssel szólaltatta meg az imádság, a fájdalom, a gyengédség hangját, s a könnyek, amelyeket hallgatói szemébe csalt, egy pillanat alatt elmosták Faustina érzékekhez szóló csodáinak emlékét. Mert a tehetség anyagból való, a lángész lélekből. Van, ami mulattat, és van, ami megihat; ami bámulatba ejt, és ami elkápráztat. Tudom, a fortélyoknak is megvan a maguk előnye; én is tanítottam őket növendékeimnek, hasznos eszközként, de már szinte bánom, mert látom, hogy sokan visszaélnek velük, s a szükségeset a feleslegesnek, a hallgatók igaz elérékenyülését a lázas és múltó gyönyör elismerő, zajos tapsainak áldozzák.

Senki sem vitatta ezt a tanulságot, amely minden művészetben örökké igaz, és mindig érvényre jut emelkedett lelkek különböző megnyilvánulásaiban. A gróf azonban, mivel tudni akarta, hogyan énekelne Consuelo világi zenét, kissé ellenkezett Porpora szigorú elveivel; de látva, hogy a szerény leány nem cáfolja eretnek nézeteit, hanem egyre öreg mesterét nézi, mintha tőle várná a megcáfolhatatlan választ, elhatározta, hogy egyenesen nekitámad, és megkérdezte tőle, vajon színpadon is olyan tartózkodó és szűzies szívvel énekelne-e, mint a templomban.

- Nem hiszem, hogy ott ugyanolyan ihletet találnék - felelte a leány őszinte alázattal -, és attól tartok, hogy rosszabbul is énekelnék.

- Ez a szerény és szellemes válasz megnyugtat - mondta a gróf -, s gondolom, elég ihletet kap a mi lelkes, érdeklődő, és bevallom, kissé elkényeztetett közönségünktől, hogy azokat a csillogó nehézségeket is tanulmányozza, amelyeket a hallgatók napról napra olyan mohón várnak.

- Tanulmányozza! - mondta Porpora finom mosollyal.

- Tanulmányozza! - kiáltott Anzoleto fölényes megvetéssel.

- Igen, persze, tanulmányoznom kell őket - felelte Consuelo szokott szerény hangján. - Bár ebben az előadásmódban is van némi gyakorlatom, nem hiszem, hogy máris felvehetném a versenyt színpadunk kitűnő énekesnőivel...

- Hazudsz! - kiáltott Anzoleto izgatottan. - Hazudik, kegyelmes uram! Szíveskedjék utasítást adni, hogy énekelje el a műsor legbonyolultabb, legnehezebb áriáit, és mindjárt látni méltóztatik, hogy mire képes.

- Attól félek, már fáradt... - mondta a gróf, de szemében máris a türelmetlenség és a vágy tüze lobogott.

Consuelo engedelmesen Porporára nézett, mintha mestere utasítását várná.

- Rendben van - mondta a tanár -, minthogy nem fárad el olyan gyorsan, és kevesen is vagyunk, e szakértő kör most megvizsgálhatja tanítványom sokoldalú tehetségét. Válasszon egy áriát, gróf úr, és kísérelje maga csembalón.

- Hangja és jelenléte annyira lenyűgözne - felelte Zustiniani -, hogy folytonosan melléütnék. Miért nem ön kíséri, professzor uram?

- Látni akarom, hogyan énekel - mondta Porpora. - Mert, köztünk maradjon, bár nagyon sokszor hallottam, még sosem gondoltam arra, hogy lássam is. Pedig tudnom kell, hogyan tartja magát, mit csinál a szájával és a szemével. Nos, kelj fel, leányom; e próbát már az én kedvemért is meg kell állnod.

- Majd én kísérem - mondta Anzoleto, a csembalóhoz ülve.

- Félni fogok, ha tanár úr néz - mondta Consuelo Porporának.

- Az ostoba ember féljen - felelte a mester. - Aki valóban szereti művészetét, semmitől sem fél. Ha reszketsz, hiúság szól belőled; ha cserbenhagynak képességeid, csak délibáb tehetséged van, és akkor én mondom elsőnek: Consuelo fabatkát sem ér.

És cseppet sem törődve a szerencsétlen következményekkel, amivel az ilyen gyengéd bátorítás járhat, a professzor felrakta pápaszemét, elhúzta a székét, hogy szemben legyen tanítványával, s hogy megadja a bevezető zene ritmusát, kopogni kezdett a csembaló hátán. Galuppi vígoperájából, a *Diavolessá*-ból választottak egy ragyogó, ötletes és nehéz áriát, mivel ez a zene a lehető legnagyobb ellentétben volt Marcello zsoltárával, amelyben a leány délután diadalmaskodott. Consuelo olyan istenadta tehetség volt, hogy, bár még alig próbálkozott ilyesmivel, erőteljes és hajlékony hangja az akkor divatos fortélyokat is játszva meg tudta oldani. Porpora maga javasolta néki, hogy ilyen gyakorlatokat is végezzen, és néha ellenőrizte is, hogy nem hanyagolja-e el őket. De annyi időt és figyelmet sosem fordított rájuk, hogy meglássa, mire képes bámulatos tanítványa ezen a téren is. Hogy megbosszulja mestere nyers szavait, Consuelo ötletesen egyre bonyolította a *Diavolessa* amúgy is bonyolult áriáját: olyan cifrázatokkal és futamokkal teldotta meg, amilyeneket addig lehetetlennek tartottak, és olyan nyugodtan rögtönzött, mintha előre lekottázta és gondosan megtanulta volna őket. Modulációi olyan kiszámítottak, olyan sodró és pokoli erejűek voltak, áradó derűjével olyan szívszaggató hangok keveredtek, hogy a hallgatók egyre az ámulat és rettegés közt hányódtak, Porpora pedig egyszerre felugrott, és így kiáltott:

- Te magad vagy az ördög!

Consuelo olyan erőteljes crescendóval fejezte be az énekét, hogy a jelenlevők önfeledten tapsoltak, a lány pedig nevetve ült vissza a helyére.

- Gonosz gyermek! - mondta Porpora. - Micsoda tréfát üztél velem? Látszik, nem vettél komolyan. Titkoltad előttem tanulmányaid és tehetséged egy részét. Már jó ideje semmire sem taníthattalak, és te csak képmutatásból jártál óráimra, vagy talán azért, hogy az alkotás és a tanítás titkait is ellessed tőlem, s így minden téren túlszárnyalj, én pedig egy öreg maradi szerepére süllyedjek.

- Drága mesterem - felelte Consuelo -, csak azt a tréfát engedtem meg magamnak, amit ön Károly császárral. Hiszen elmesélte, ugye, a történetet? A császári felség nem szerette a trillákat, és megtiltotta, hogy akár egyet is beírjon az oratóriumába, ön pedig aggályosan engedelmeskedett a parancsnak, de csak a mű végéig, ahol viszont nagyon izléses és nagyon tapintatos leckét adott a felséges úrnak: a záró fuga három emelkedő trillával kezdődött, és ezek a *stretta* minden szólamában vég nélkül ismétlődtek. Ma este a cifrázatok túlzásai ellen szólt, s aztán megparancsolta, hogy én is ebben vétkezzem. Túlságosan is vétkeztem, hogy megmutassam, én is túlzásba tudok vinni egy hibát, amelyet egyébként szívesen vállalok.

- Hát nem megmondtam, hogy te magad vagy az ördög - felelte Porpora. - Most pedig valami emberségeset énekelj nekünk, és úgy énekelj, ahogy érzed; mert látom, nem lehetek többé a mestered.

- Mindig az én tisztelt és szeretett mesterem marad - kiáltotta Consuelo, és Porpora nyakába vetve magát, szinte megfojtotta ölelésével. - Önnek köszönöm kenyeremet, és azt, hogy tíz éve tanít. Ó, drága mesterem! mondják, sokan voltak hálátlanok: vonja meg Isten tőlem szeretetét és hangomat, és azonnal, ha a gőg és a hálátlanság mérgét hordom szívemben.

Porpora elsápadt, néhány szót motyogott, és atyai csókot lehelt tanítványa homlokára: de egy könnyet is oda hullatott; Consuelo nem merte letörölni, s érezte, mint szárad lassan a homlokán e magányos agg és szerencsétlen lángész fájdalmas, jéghideg könnycseppje. Mély megrendülés, szinte vallásos rettegés vett erőt rajta; megtört a jókedve és a lendülete is az est

hátralevő részén. Egy órával később, miután a csodálat, a meglepetés, az elragadtatás minden formulájával elhalmozták már, de mélabúját nem tudták eloszlatni, arra kérték, hogy drámai tehetségéből is adjon ízelítőt. Consuelo Jomelli operájának, *Az elhagyott Didó*-nak egyik áriáját énekelte; sosem érezte még ilyen szükségét annak, hogy elzokogja bánatát; fenséges volt nagyságában, egyszerűségében, szenvedélyességében, s arca még szebb, mint a templomban: mintha a láz borzongása csillogott volna rajta, szeme pedig borús villámokat lövellt. Nem szent volt már, több, szerelmében vergődő asszony. A gróf s barátja, Barberigo, Anzoleto, s gondolom, maga Porpora is, szinte eszét vesztette a gyönyörűségtől. Clorinda fuldoklott kétségbeesésében. Zustiniani felajánlotta Consuelónak, hogy már másnap megfogalmazzák és aláírják szerződését, s a lány akkor egy másik kegyet is kért tőle, és mindjárt ígérte is, hogy teljesíti - a régi lovagok módján -, anélkül, hogy tudná, miről van szó. A gróf szavát adta, aztán elváltak, fáradtan a gyönyörűséges izgalomtól, amelyet csak nagy események idéznek elő, és felsőbbrendű lények adnak.

13

Miközben Consuelo e sok diadalát aratta, Anzoleto annyira egynek érezte magát vele, hogy teljesen megfedkezett önmagáról. De amikor a gróf búcsút véve tőle, megemlítette jegyese szerződését, az övéről pedig nem szólt, a fiatalember észrevette, milyen hidegen bánik vele pártfogója, és félelme, hogy végérvényesen eljátszotta ura kegyét, egyszerre elrontotta minden eddigi örömét. Már arra gondolt, hogy magára hagyja Consuelót, aki Porpora karján ment le a lépcsőn, és Zustiniani lába elé veti magát; de most gyűlölettel gondolt rá, és dicséretére legyen mondva, ellenállt a kísértésnek, hogy megalázkodjék ura előtt. Amikor búcsút vett Porporától, hogy gyalog hazakísérje Consuelót, a gróf gondolása megállította, és azt mondta, hogy a gróf parancsára neki kell Consuelót hazavinni. Az ifjú érezte, hogy hideg veríték ül ki a homlokán.

- A signora megszokta a gyaloglást - mondta ingerülten. - Hálásan köszöni a gróf úr figyelmét.

- Mi jögron utasít el az ő nevében? - kérdezte a gróf, aki mögöttük állt.

Anzoleto megfordult, s látta, hogy a gróf nem fedetlen fővel jött le, ahogy a vendégeit kikísérő házigazda szokta, hanem köpennyel a vállán, karddal, főveggel a kezében, mint aki éjjeli kalandra indul. Olyan féktelen düh fogta el, hogy már arra gondolt, a gróf oldalába mélyesztí keskeny, éles törét, amelyet Velence minden egyszerű gyermeke ruházatába rejtett zsebében hordoz.

- Remélem, asszonyom - folytatta a gróf határozott hangon, most már Consuelóhoz fordulva -, nem sért meg azzal, hogy elutasítja gondolámat, és azzal a kegyel is kítüntet, hogy karomra támaszkodva száll be.

A jóhiszemű Consuelo, aki semmit sem vett észre mindabból, ami körülötte történik, elfogadta és megköszönte az ajánlatot, majd szép, kerek könyökét a gróf tenyerére támasztva, minden további ceremónia nélkül a gondolába ugrott. Most néma, de erőteljes párbeszéd kezdődött a gróf és Anzoleto között. A gróf, egyik lábával a paron, a másikkal a bárkán állva, Anzoletot figyelte, aki a terasz utolsó lépcsőfokán várt, és a grótot figyelte, de vad arccal, s törét a zsebében szorongatva. Ha csak egy lépést is tesz a bárka felé, a gróf elveszett. E gyors és hangtalan jelenet velencei jellegét éppen az adja meg, hogy a két szereplő méregette egymást, de egyikük sem siettette a várható katasztrófát. A gróf csak arra gondolt, hogy látszólagos habozásával gyötörje vetélytársát, és sokáig várt, bár jól látta és nagyon is jól értette Anzoleto gyilkolásra kész mozdulatát. Anzoletonak is volt annyi ereje, hogy ne fedje fel nyíltan szándékát, és várjon, míg a gróf véget vet kegyetlen tréfájának, vagy lemond életéről.

Két perc múlt el így, Anzoletónak maga az örökkévalóság, a gróf viszont sztoikus fölényel állta a fiú tekintetét, majd mélyen meghajolva a leány előtt, a fiatalemberhez fordult:

- Megengedem - mondta neki -, hogy maga is a gondolába üljön; legalább megtanulja, hogyan viselkedik egy jól nevelt ember.

Hátralépett, hogy utat adjon Anzoletónak. Aztán parancsot adott a gondolásnak, hogy a Corte-Minelli felé evezzen, ő maga pedig mozdulatlanul, szoborként állt a parton, mint aki fölényesen várja megalázott vetélytársa új gyilkossági szándékát.

- Honnan tudja a gróf, hogy hol a lakásod? - volt Anzoletó első kérdése, amikor már eltávolodtak Zustiniani palotájától.

- Megmondtam neki - felelte Consuelo.

- És miért mondtad meg?

- Mert kérdezte.

- Hát nem látod, hogy miért akarja tudni?

- Nyilván azért, hogy hazavitsessen.

- Azt hiszed, csak azért? Nem gondolod, hogy meg akar látogatni?

- Meglátogatni? Engem? Micsoda bolond gondolat. Abban a nyomorúságos szobámban? Ez túlzott udvariasság volna a részéről, amit nem is kívánhatok tőle.

- Jobb is, ha nem kívánod, Consuelo; mert ez a túlzott udvariasság túlzott szégyent hozna rád.

- Szégyent? Miért kéne szégyellnem magamat? Csupa olyan dolgot mondasz ma este, Anzoletó, amit nem értek, és furcsának is tartom, hogy folyton ezekről a felfoghatatlan dolgokról beszélsz, nem pedig az örömről, hogy ilyen váratlan és hihetetlen módon sikerült minden.

- Valóban váratlanul - felelte Anzoletó keserűen.

- Éreztem, hogy a vecsernyén, meg este is, amikor megtapsoltak, még nálam is jobban meg-részegültél. Csupa szenvedély volt az arcod, amikor rám néztél, és azért örültem olyan nagyon a boldogságomnak, mivel a te szemedben láttam a tükörképét. De most egy ideje borús vagy, és furcsa, mint amikor nincs mit ennünk, vagy bizonytalan jövőnk miatt rettegünk.

- Most sincs okom, hogy örüljek a jövőmnek. Talán nem bizonytalan, de semmi vonzót nem tartogat számomra.

- Mi kéne még? Egy hete sincs, hogy felléptél a grófnál, és óriási sikered volt.

- Az én sikeremet a grófnál, kedvesem, nagyon is árnyékba borította a tiéd. De hiszen ezt te is jól tudod.

- Remélem, nincs így. De ha így volna is, mi sohasem lehetünk féltékenyek egymásra.

Ennek a keresetlen szónak gyengéd és ellenállhatatlan igazsága visszaadta Anzoletó lelke békéjét.

- Igazad van - mondta, magához szorítva jegyesét -, mi sohasem lehetünk féltékenyek egymásra, mivel nem csálhatjuk meg egymást.

De alig mondta ki e szavakat, máris sajtó lelki-furdalással gondolt kezdődő kalandjára Corillával, és attól is félt, hogy őt megbüntethesse, a gróf felfedi a történetet a lány előtt, ha már némi bátortást vél tapasztalni Consuelo viselkedésében. Megint borús gondolatok rohantak meg, és a leány is tünődve nézett maga elé.

- Miért mondtad - kérdezte rövid hallgatás után -, hogy mi nem csálhatjuk meg egymást? Biztosan így van; de miért gondoltál rá?

- Nézd - kezdte Anzoletto halkán -, ne beszéljünk többet ilyesmiről a gondolában; attól tartok, meghallják, amit mondunk, és beszámolnak róla a grófnak. Ez a selyem és bársony lepel nagyon vékony, és a nagyúri evezősök füle négyszeresen élesebb és finomabb, mint a piaci evezősöké... Hadd menjek veled a szobádba - folytatta, amikor a gondola letette őket a Corte-Minelli bejáratánál.

- De hiszen tudod, abban állapodtunk meg, hogy éjjel nem jössz hozzám - felelte a lány.

- Ó, ne utasíts el - kiáltott Anzoletto -, csupa kétséget és vihart kavarnál a lelkemben.

Consuelo megrémült e szavaktól, de még jobban jegyese hangjának csengésétől, és nem merte elutasítani. És amikor meggyújtotta a lámpát, és bevonta a függönyöket, látva a fiatal ember sötét, töprengő arcát, átölelte a nyakát:

- Milyen búbánatosnak és nyugtalannak látszol - mondta szomorúan. - Mi van veled?

- Hát nem tudod, Consuelo? Nem is sejtjed?

- Igazán nem tudom.

- Esküdj meg, hogy csak nem is sejtjed! Esküdj anyád lelkére, Krisztusodra, akihez minden reggel és minden este imádkozol.

- Esküszöm Krisztusomra és anyám lelkére.

- És szerelmünkre?

- Szerelmünkre és örök üdvösségünkre.

- Hiszek neked, Consuelo; mert először hazudtál volna életemben.

- És most megmagyarázod...?

- Nem mondok semmit. Talán hamarosan meg kell magyaráznom... Ó, ha eljön az a pillanat, már magad is érteni fogod. Átok, igen, átok sújt mindkettőnkre azon a napon, amikor megtudod, mit szenvedek most.

- Jó Istenem, hát milyen balszerencse fenyeget minket? És micsoda átok árnyékában kellett e nyomorúságos szobába lépnünk, ahol eddig sosem voltak titkaink egymás előtt? De reggel, amikor elmentem, mintha éreztem volna, hogy kétségbeeséssel a lelkemben térek ide vissza. Mit vétettem hát, hogy egy ilyen szép napnak sem tudjak örülni? Nem fohászkodtam-e buzgón és őszintén Istenhez? Nem vettem-e el a gőg minden kísértését? Nem énekeltem-e lehető legjobb tehetséggel? Nem szenvedtem-e Clorinda megaláztatásától? Nem csikartam-e ki a gróftól, anélkül, hogy sejtette volna és visszavonhatná, azt az ígétét, hogy Clorinda lesz a *seconda-donna*²² társulatunkban? Mi rosszat tettem hát, ismétlem, hogy azoktól a rémségektől rettegek, amelyeket te sejtessz, és én máris átérzek, hiszen szenvedsz tőlük?

- Valóban, Consuelo, megkérted a grófot, hogy Clorindát is szerződtesse?

---

²² Második donna.

- Igen, így is lesz, ha a gróf állja a szavát. Szegény lány mindig a színpadról álmodozott, és nincs is más lehetősége.

- Azt hiszed talán, hogy a gróf elküldi Rosalbát, aki mégiscsak tud valamit, a tudatlan Clorinda kedvéért?

- Rosalba majd csak boldogul nővérével, Corillával, ami meg Clorindát illeti, adunk neki órákat, megtanítjuk, hogyan érvényesítse a hangját, hiszen elég jó. A közönség meg nem lesz túlságosan szigorú egy ilyen szép lánnyal. És ha csak harmadik donnának fogadják is el, az is szerződés, legalább megél, és elkezdheti a pályáját.

- Szent vagy, Consuelo. Hát nem veszed észre, hogy ez a buta liba elfogadja ugyan jótéteményeidet, de bár boldognak kéne lennie, ha csak harmadik vagy negyedik donnának szerződtek, sosem bocsátja meg neked, hogy te vagy az első.

- Mit bánom én, ha akár hálátlan lesz is. Tudom, milyen gyakori a hálátlanság, és hogy az emberek...

- Tudod? te? - nevetett Anzoletto, és régi testvéri szeretetével ölelte magához a leányt.

- Igen, tudom - felelte a lány boldogan, hogy sikerült felvidítania a fiút. - Mindig szemem előtt van, és mindig is a lelkemben fogom hordozni nemes mesterem, Porpora képét. Gyakran mondott előttem sejtelmes és keserű szavakat, amelyekről azt hitte, úgysem értem őket, de mélyen a szívembe vésődtek, és mindig is ott maradnak. Mesterem sokat szenvedett, és emésztí a gond. Tőle tudom, mély bánatából, indulatos méltatlankodásaiból, akaratlan beszédéből, hogy a művészek veszélyesebb és gonoszabb emberek, semmint gondolnád, angyalom; hogy a közönség felületes, kegyetlen, feledékeny és igazságtalan; hogy egy nagy pályafutás súlyos kereszt, a dicsőség pedig tövises koszorú! Igen, tudom, és olyan sokat gondoltam már erre, hogy elég erősnek érzem magam: nem fogok túlságosan csodálkozni, sem szenvedni, ha engem is ilyen sors ér. Ezért nem részegedtem meg, látod, mai diadalomtól; s ezért nem bátortalanítanak el most a te sötét gondolataid. Nem értem még őket, de tudom, ha szeretsz és velem maradsz, mindig lesz elég erőm, hogy ne gyűlöljem meg az emberiséget, mint szegény mesterem, aki nemes szívű aggastyán, de ugyanakkor szerencsétlen gyermek is.

Ahogy barátnője szavait hallgatta, Anzoletto lassan visszanyerte nyugalma és bátorságát. A leány igen nagy hatással volt rá, s szilárd jelleme és tiszta szándékai szerencsésen pótolták mindazt, ami a fiúból hiányzott. Alig beszélgettek egy negyedórát, máris elmosódtak a féltékenység rémképei; s amikor Consuelo megint faggatni kezdte, Anzoletto annyira restelkedett, hogy e tiszta és becsületes lányt gyanúsította meg, hogy más okát adta nyugtalanságának.

- Csak egytől félek - mondta -, a gróf talán sokkal jobbnak vél téged nálam, engem meg egyenesen méltatlannak arra, hogy veled együtt szerepeljek a közönség előtt. Nem is énekeltem ma este, pedig azt hittem, hogy egy kettőst adunk elő. Mintha el is felejtette volna, hogy a világon vagyok. Azt sem vette észre, hogy milyen ügyesen kísértelek a csembalón. Aztán csak a te szerződésedről beszélt, az enyémet meg sem említette. Nem tűnt ez fel neked?

- Nem is gondoltam arra, hogy nélküled szerződtesz. Hát nem tudja, hogy a világ minden kincséért sem vállalnám ezt, hiszen jegyesek vagyunk, szeretjük egymást? Nem szóltál neki róla?

- Mondtam, de talán azt hiszi, csak hetvenkedtem.

- Nos, akkor majd én büszkélkedem neki szerelmemmel, Anzoleto; olyan határozottan mondom meg neki, hogy nem kételkedhet többé. De biztosan csak rémképeket látsz: a gróf azért nem szólt a te szerződésedről, mert ez már elhatározott dolog, hiszen múltkor olyan sikeresen énekeltél előtte.

- De nincs aláírva. A tiédet meg holnap aláírják: ő maga mondta.

- Hát azt hiszed, aláírom nélküled? Nem, soha. Jó, hogy figyelmeztettél. Az én nevem csak a tied alatt állhat.

- Esküszöl?

- Ugyan! Hát folyton esküdnöm kell olyan dolgok miatt, amelyeket úgyis tudsz? Úgy látszik, ma este mégsem szeretsz, vagy talán csak gyötörni akarsz; mert úgy teszel, mintha azt hinnéd, hogy nem szeretlek.

E gondolatra Consuelo szeme könnyes lett, s duzzogó arccal ült le, ami még elragadóbbá tette.

„No lám - gondolta Anzoleto -, milyen ostoba tökfilkó vagyok. Hogy hihettem akár egy pillanatig is, hogy a gróf úrrá lesz e leány tiszta lelkén, csorbítatlan szerelmén? Hiszen elég tapasztalt férfi, és biztosan mindjárt látta, hogy Consuelo nem neki való falat; az este is csak azért adta át olyan nagylelkűen a helyét a gondolában, mert tudta, hogy csak a nevetséges öntelt szerepét játszhatja a lány mellett. Nem, nem, a pályám biztos, a helyzetem rendíthetetlen. Csak lángoljon Consuelóért, csak szeresse, udvaroljon neki, minden az én malmomra hajtja a vizet. A kislány kicsikarja tőle, amit akar, és nem fizet érte semmit. Hamarosan jobban érti majd a dolgát, mint én, amellet határozott, óvatos, és így a drágalátos gróf úr vágyakozása csupán az én előnyömet és dicsőségemet szolgálja.”

S megszabadulva kétségeitől, barátnője lábaihoz vetette magát, szabadjára engedve szenvedélyes elragadtatását, amelyet féltékenysége néhány órája elfojtott benne.

- Ó, szépségem, szentem, ördögfiókám, királynóm - kiáltotta -, bocsáss meg, hogy magamra gondoltam, és nem borultam mindjárt térdre előtted, ahogy tennem kellett volna, mihelyt egyedül maradtunk e szobában. Pedig veszekedtem veled ma reggel, s csak a földön csúsza térhettem volna vissza. Hogy mosolyoghatsz rám, Consuelo, hogyan szerethetsz egy ilyen vadállatot? Törd össze legyeződöt az arcomon, taposs meg szépséges lábaddal. Százszorosan több vagy nálam, s mától fogva örökre a te rabszolgád leszek.

- Nem érdelek ilyen szép szavakat - felelte a leány, átengedve magát a fiú ölelésének. - Megértem és megbocsátom kusza gondolataidat. Féltél, tudom, hogy elszakítanak tőlem, hogy megosztják életünket, amely csak egy lehet mindkettőnk számára, s ez volt az oka kétségeidnek és bánatodnak. Nem bíztál eléggé a jó Istenben, s ez nagyobb baj, mintha gyávasággal vádoltál volna engem. De majd imádkozom érted, s azt mondom: „Uram, bocsáss meg neki, ahogy én is megbocsátok.”

Ahogy ilyen áradón és egyszerűen szólt szerelméről, s szavaiba, mint mindig, valami spanyolos áhítat is vegyült, telve emberi gyengédséggel és ártatlan megalkuvásokkal, Consuelo nagyon szép volt; a nap fáradtsága és izgalmi olyan édes bágyadtságot varázsoltak arcára, hogy Anzoleto, akinek vágyát máris felkorbácsolta a dicsőség fénye, amely a leány körül lebegett, és új alakjában mutatta, a vad szenvedély tüzét érezte eddig testvéri szeretettel dédelgetett nővérkéje iránt. Olyan ember volt, aki csak olyanokért lelkesedett, akiket ünnepeltek, irigyeltek, és mások is megkívtak, és hogy most magáénak érezte annyi kigyúló és forrongó vágy tárgyát, benne is ellenállhatatlanul fellobbant a vágy: Consuelo, most először, valóban veszedelemben forgott a karjai közt.

- Légy a szeretóm, légy a feleségem - esdeklett a fiú elfulladt hangon. - Légy az enyém teljesen és örökre.

- Tied leszek, mihelyt akarod - felelte Consuelo angyali mosollyal. - Már holnap, ha kívánod.

- Holnap! Miért holnap?

- Igazad van, éjfél elmúlt, már ma egybekelhetünk. Mihelyt felkel a nap, keresünk egy papot. Szüleink nem élnek, nem kell hát sokat törődnünk a ceremóniával. Megvan a szép kasmír-ruhám, még egyszer sem vettem fel. Tudod, kedvesem, amikor varrtam, arra gondoltam: nem lesz pénzem menyasszonyi ruhára, s ha barátom egy nap elhatározza, hogy feleségül vesz, ebben kell a templomba mennem, pedig már viseltem. Ez balszerencsét hoz, legalább is így mondják. Így hát, amikor anyám megjelent álmomban, hogy a szekrénybe tegye a ruhát, tudta szegényke, mit csinál. Minden rendben van tehát; holnap virradatkor örök hűséget esküszünk egymásnak. Biztosan csak arra vártál, te gonosz, hogy megbizonyosodj, nem is vagyok olyan csúnya.

- Ó, Consuelo - kiáltott Anzoletto szorongva -, de hiszen te gyermek vagy még, valóságos gyermek. Nem kelhetünk így egybe, egyik napról a másikra, anélkül, hogy meg ne tudják, s a gróf meg Porpora, akiknek támogatására még szükségünk van, nagyon megharagudnának, ha nem kérdezzük meg véleményüket, s még csak nem is értesítjük őket. A te öreg mestered nem nagyon szível engem, a gróf pedig, jó forrásból tudom, nem szereti, ha énekesnői férjhez mennek. Időt kell tehát nyernünk, hogy hozzájáruljanak a házasságunkhoz; ha pedig titokban kelünk egybe, akkor is szükségünk van pár napra, hogy ügyesen hajtsuk végre ezt a kényes dolgot. A San Samuelébe nem mehetünk, ott mindenki ismer minket, s elég, ha csak egy vénasszony van ott, egy óra múlva az egész plébánia tudna a házasságunkról.

- Látod, erre nem gondoltam - mondta Consuelo - De hát miről beszéltél akkor előbb? Miért mondtad, te gonosz: „Légy a feleségem”, ha tudtad, hogy nem kelhetünk egybe? Nem én szóltam elsőnek róla, Anzoletto. Bár sokszor gondoltam már rá, hogy elég érettek vagyunk a házasságra, és nem is sejtettem azokat az akadályokat, amelyekről beszélsz, kötelességemnek éreztem, hogy a te elővigyázatosságodra, vagy mondjam? a te kezdeményezésedre bízam magam. Mert láttam, te nem tartottad nagyon sürgősnek, hogy feleséged legyek, s nem is haragudtam ezért. Gyakran mondtad nekem, hogy az ember csak akkor alapítson családot, ha el is tudja látni, ehhez pedig keresetre van szüksége. Anyám is így mondta, én sem gondolhatom másként. Ha mindezt figyelembe vesszük, még ma is korai volna. Előbb meg kell kapnunk, ugye, a szerződésünket. És azt is meg kell várnunk, hogy a közönség némileg a kegyébe fogadjon. Első szereplésünk után megint beszélünk a dologról. De miért vagy olyan sápadt, Anzoletto? A jó Istenre, miért szorítod úgy össze az öklödet? Hát nem vagyunk boldogok? Esküvel kell kötni magunkat, hogy szeressük és segítsük egymást?

- Ó, Consuelo, milyen nyugodt, milyen tiszta, milyen hideg vagy te - kiáltott Anzoletto keserű dühvel.

- Én! hideg? - kiáltott a spanyol lány döbbenet, és belepirult a felháborodásba.

- Én, sajna, úgy szeretlek, ahogy egy nőt szeretünk, te meg úgy hallgatsz engem, és úgy válaszolsz nekem, mint egy gyermek. Te csak a barátságot ismered, s nem tudod, mi a szerelem. Én lobogok, szenvedek, a lábamnál halok meg, te meg papról, ruháról, színházról beszélsz.

Consuelo, aki hirtelen felugrott, most zavartan és remegve ült vissza a helyére. Sokáig hallgatott; és amikor Anzoletto ismét meg akarta ölelni, szelíden ellökte a fiút.

- Hallgass ide - mondta -, lássunk végre tisztán, és lássuk egymást is. Te gyermeknek vélsz engem, de kényeskedés volna a részemről, ha nem vallanám be, hogy már mindent értek. Nem hiába jártam be, s sokszor kétes emberekkel, Európa nagy részét, nem hiába láttam közvetlen közelből a csavargó művészek szabad és féktelen szokásait, nem hiába fedtem fel, sajna, anyám rosszul rejtett titkait, én is tudom, amit egyébként minden korombeli szegény leány tud. De arra, Anzoletto, sosem mertem gondolni, hogy azt kívánod tőlem, szegiem meg eskümet, amelyet haldokló anyám kezébe Istennek tettem. Nem sokat törődöm azzal, amit patrícius hölgyek, akiknek nemegyszer hallottam beszélgetését, jó hírűeknek neveznek. Nem sokat számítok ebben a világban, s becsületemet nem kötöm ahhoz, amit ez a világ az én tisztaságomról gondol; de ahhoz igenis kötöm, hogy megtartsam, amit ígértem, és tiédet is ahhoz kötöm, hogy te is megtartsad. Talán nem vagyok olyan jó katolikus, ahogy szeretném. Alig kaptam vallásos oktatást. Nem lehetnek olyan szép ételelveim és olyan szép erkölcsi szabályaim, mint a scuola kisasszonyainak, akiket kolostorban nevelnek, s reggeltől estig isteni tudományokra oktatnak. Úgy gyakorlom a vallásomat, ahogy tudom és tehetem. Nem hiszem, hogy szerelmünknek, mivel hevesebb lett az évek múlásával, tisztátalanná kell válnia. Nem tartom számon, hány csókot adok neked, de tudom, hogy nem szegtük meg anyánknak adott szavunkat, és e könnyen leküzdhető türelmetlenségért nem is akarom megszegni.

- Könnyen leküzdhető! - kiáltott Anzoletto, és hevesen magához szorította a leányt. - Könnyen leküzdhető! Mondtam, ugye, hogy hideg vagy?

- Legyek hideg, ha akarod - felelte a leány, kibontakozva a fiú karjából. - Isten, ki a szívemben olvas, tudja, mennyire szeretlek.

- Hát akkor borulj az ő keblére - mondta Anzoletto dühösen -, ha az enyémen nem találsz megnyugvást. De már megyek is, hogy ne legyek istenkáromló.

És azzal az ajtóhoz rohant, mivel azt hitte, hogy a leány majd visszatartja, hiszen legkisebb veszekedésük után sem tudott elválni tőle anélkül, hogy ne próbálná megengesztelni. Consuelo valóban felugrott, de aztán megtorpant, majd amikor a fiú már künn volt, ő is az ajtóhoz sietett, a zárra tette a kezét, hogy kinyissa és visszahívja. Mégis, mintha valami emberfeletti erő irányítaná, belökte a reteszt a fiú mögött; majd összetörve e túlságosan kegyetlen összezapástól, ájultan a padlóra zuhant, és így is maradt hajnalig.

14

- Bevallom, bolondul szerelmes vagyok - mondta ugyanazon az éjjelen Zustiniani barátjának, Barberigo grófnak. Hajnali két óra felé járt az idő, és a két nagyúr a palota erkélyén ült a sötét, csendes éjszakában.

- Ami azt jelenti, ugye, hogy én meg ne legyek - felelte a fiatal, hódító külsejű Barberigo. - Nem is erősködöm, mivel tied az elsőbbség joga. Viszont arra kérlek, figyelmeztess, ha Corilla megint behálóz, mert akkor én is megpróbálom a szerencsém.

- Ne is gondolj ilyesmire, ha szeretsz. Corilla csak játék volt nekem. De látom az arcodon, hogy nem hiszel nekem.

- Nem, hiszek neked, csak arra gondolok, hogy nagyon komoly játék lehet az, amelynek a kedvéért annyi pénzt fecsérünk, és olyan sok bolondságot teszünk.

- Vegyük inkább úgy, hogy egy kellemes játék minden áldozatot megér. De most nem csupán a vágy követelődik bennem, hanem azt hiszem, valami szenvedély. Sosem láttam még ily különös szépséget; olyan, mint egy lámpás, időnkint elhalványodik, de mikor alig pislákol, s

máris azt vélnéd, mindjárt elalszik, egyszerre olyan fényben lobog, hogy, mint költőink mondják, a csillagok is elhalványodnak mellette.

- Ó - sóhajtott Barberigo -, arra a kis fekete ruhára meg fehér gallékkára gondolok, e félig szegényes, félig apácai öltözékre, arra a megnyerő, közvetlen modorra, amelyben nyoma sincs a kacérságnak, arra a sápadt, nyugodt s első pillantásra semmitmondó arcra, és hogy megváltozik s megistenül minden egy csapásra, amikor e leány génusza sugallatára énekelni kezd! Boldog lehetsz, Zustiniani, hogy útját egyengeted e bontakozó tehetségnek!

- Bár biztosnak érezhetném e boldogságot, amelyet irigyelsz tőlem, Barberigo! De attól félek, Consuelóban nem élnek azok a női szenvedélyek, amelyeket olyan jól ismerek, s mindig könnyen fel tudtam használni. Képzeld, barátom, egy álló napig figyeltem és vizsgáltam ezt a lányt, mégis rejtély maradt előttem. Ő nyugodt volt, én meg annyira ügyefogyott, hogy azt hiszem, a gyötrő szerelem máris teljesen megvakított.

- Látom, nagyon gyötörhet, ha ennyire elvakított a szerelmed. Engem azonban nem kábít el a remény, és röviden megmagyarázom neked, amit te nem értesz. Consuelo kis ártatlan virág; azt a siheder Anzoletót szereti; néhány napig még szeretni is fogja; s ha erőszakot akarsz tenni e gyermeki vonzódáson, csak új erőt adsz neki. De ha azt színleled, hogy nem törödsz vele, a lány akaratlanul is összehasonlít benneteket, és egykettőre elillan a szerelme.

- De ez a fajankó olyan szép, mint maga Apolló, a hangja is gyönyörű, nagy sikere lesz. Corilla is egészen belebolondult. Nem kényelmes vetélytárs, ha egyszer a lánynak jó szeme van.

- De Anzoletó szegény, te meg gazdag vagy; ismeretlen kezdő, te meg hatalmas nagyúr. Azt kéne tudni - folytatta Barberigo -, szeretője-e a lánynak, vagy csak barátja. Ha szeretője, Consuelo egykettőre kiábrándul belőle; de ha csupán barátja, valami bizonytalanság, küzdelem kezdődik majd közöttük, s ez csak meghosszabbítja a te gyötrő kételyeidet.

- Azt kéne hát kívánnom, amitől rettenetesen félek, és dühroham fog el, ha csak a lehetőségére gondolok! Neked mi a véleményed?

- Azt hiszem, nincs köztük semmi.

- Lehetetlen! A fiú mohó, merész, féktelen, s te is tudod, milyen erkölcstelen az effajta népség.

- Consuelo minden tekintetben kivételes jelenség. Nincs még elég tapasztalásod, kedves Zustiniani, bármennyi sikered volt is a nőknél, ha nem látod e leány minden mozdulatában, szavában, tekintetében, hogy tiszta, mint a sziklák mélyén rejtőző kristály.

- Micsoda öröm ezt hallanom!

- Ugyan! Milyen örület, micsoda előítélet! Ha szereted Consuelót, már holnap férjhez kell adnod, hadd érezze a kötöttség súlyát, a féltékenység gyötrelmeit, egy igazságtalan és csapodár férj bosszantó ellenőrzését; mert alig múlik el egy hét, s a szép Anzoletó mindezt éreztetni fogja vele. Megfigyeltem, hogyan csapongott tegnap Consuelo és Clorinda között, s máris látom minden bűnét és végső balszerencsését. Kövesd tanácsomat, barátom, meglátod, hálás leszel nekem. Ilyen embereknél könnyű megbontani a házasság kötelékét, és az effajta nőknél, te is tudod, a szerelem csupa lobogó képzelődés, s az akadályok lobbantják lángra.

- Kétségbe ejtenek a szavaid - felelte a gróf -, mégis érzem, igazad van.

Zustiniani gróf csúfot vallott, mivel e jelenetnek olyan részese is volt, akire nem számítottak, és aki minden szót hallott. Amikor Anzoletto kirohant Consuelo szobájából, megint fellobbant benne a féltékenység, és pártfogója palotájához sietett; ott settenkedett az erkély alatt, mivel attól tartott, hogy a gróf meg akarja szöktetni a lányt, ami akkor felettébb divatos s a patriáciusok számára jóformán büntetlen kaland volt. A beszélgetés végét már nem hallotta, mivel a hold egyre magasabbra emelkedett a paloták fölött, s ferdén hulló sugarai mind jobban kirajzolták a fiú árnyékát a kövezeten, és a két nagyúr, látva, hogy valaki hallgatja őket az erkély alatt, a szobába ment, és becsukta az ablakot.

Anzoletto is eltűnt, és most volt ideje, hogy elgondolkozzon a dolgon. Éppen eleget hallott, hogy tudja, mihez tartsa magát, és hogy a maga hasznára fordítsa Barberigo erényes tanácsait. Alig aludt két órát, és máris a Corte-Minellire szaladt. Az ajtó még be volt reteszelve, de a rozoga fatáblák hasadékain át Anzoletto láthatta Consuelót: a lány felöltözve aludt az ágyon, arcán a halál ólmos mozdulatlansága. A hajnal frissége felébresztette ugyan a kábulatából, és Consuelo fekhelyére vonszolta magát, de annyi ereje már nem volt, hogy levetkőzzék. Anzoletto pár pillanatig nyugtalanul nézte, mert hiszen lelkiismerete is gyötörte; aztán egyre jobban megijedt, mivel ez a kábult álom sehogy sem egyezett Consuelo friss és tevékeny természetével; türelmetlenségében elővette kését, óvatosan kitérítette az egyik nyílást, amelyen keresztül pengéjével eltolhatta a reteszt. Ez persze nem járt zaj nélkül, de a halálosan kimerült Consuelo nem ébredt fel. Anzoletto besurrant a szobába, az ágy fejéhez térdelt, s itt is maradt, míg a lány ki nem nyitotta a szemét. Amikor Consuelo megpillantotta, első meglepetésében nagyon megörült; de aztán mindjárt visszahúzta a fiú felé tárt karját, és rémülten elfordult.

- Lám, már rettegsz tőlem, s ahelyett, hogy megcsókolnál, menekülsz tőlem - mondta Anzoletto fájdalmas arccal. - Hibás vagyok, tudom, de kegyetlenül bűnhődöm. Bocsáss meg, Consuelo, meglátod, nem kell többé félned tőlem. Már egy jó órája itt vagyok, és nézem, ahogy alszol. Ó, bocsáss meg, testvérkém, először és utoljára kellett korholnod és elutasítanod testvéredet. Soha nem sértem meg többé vétkes indulatommal szerelmünk szentségét. Hagyj el, kergess el, ha megszegem eskümet. Szűzi fekhelyedre, szegény édesanyád halálos ágyára esküszöm, hogy tiszteletben tartalak, ahogy eddig is tartottalak, s ha akarod, csókot sem kérek már tőled, amíg egy pap meg nem áldott minket. Meg vagy elégedve velem, édes, szent Consuelóm?

A leány válasz helyett szívéhez szorította és könnyeivel öntözte a fiú szőke fejét. Elérzékenyülése könnyített a lelkén; aztán visszahullva kemény kis vánkosára, így szólt:

- Bevallom - mondta -, hogy teljesen össze vagyok törve. Egész éjjel nem tudtam behunyni a szemem, hiszen olyan csúnyán váltunk el egymástól.

- Aludj, Consuelo, aludj, anygalkám - felelte Anzoletto -, gondolj arra az éjszakára, amikor megengedted, hogy az ágyadban aludjam, te meg imádkoztál, és ennél a kis asztalnál dolgoztál. Most én virrasztok itt, és én őrzöm álmodat. Aludj, gyermekem; én majd a kottáidat nézegetem, és halkan dúdolólok, amíg te egy-két órát pihensz. Senki sem törődik velünk (ha ugyan ma törődnének is), míg be nem esteledik. Aludj hát, s e bizalmaddal bizonyítsd, hogy megbocsátasz és hiszel nekem.

Consuelo csak egy üdvözült mosollyal válaszolt. A fiú megcsókolta a homlokát, a kis asztalhoz ült, a lány pedig elaludt, s az édes álmok csakhamar mosolyt csaltak az ajkára.

Anzoletto olyan sokáig élt mellette az ártatlanság nyugalmában, hogy, az indulat egyetlen napja után, most sem esett nagyon nehezére e megszokott magatartása. A testvéri szeretet úgyszólván lelkének természetes állapota volt. Amit előző éjjel Zustiniani erkélye alatt hallott,

egyébként is csak megerősítette elhatározásában: „Köszönöm, jó uraim - gondolta -, kitűnő leckét kaptam az úri erkölcsről, s a kis *fajankó* élni fog velem, nem jobban és nem kevésbé, mint egy előkelő ficsúr. Minthogy a birtoklás lehűti a szerelmet, a házasság meg jóllakottsággal és csömörrel jár, majd ügyelünk, hogy tisztán lobogjon ez a láng, amelyet könnyűszerrel el akarnak oltani. Majd őrizkedünk a féltékenységtől és a hűtlenségtől, sőt a szerelem gyönyöreitől is. Illusztris és bölcs Barberigo, jóslata máris meghallgatásra talált, s nagyszerű dolog, ha az ön iskolájába járhat az ember.”

Miközben Anzoleto az asztalra könyökölve és kezébe temetve arcát hosszan eltűnődött, őt is elnyomta az álom, hiszen alig aludt ezen az éjszakán. De álma könnyű volt, és napnyugtakor felállt, hogy megnézze, alszik-e még Consuelo. A lenyugvó nap lángjai bíborban fűrésztötték a rozzant ágyat és a szép alvó leányt. Consuelo a feje fölött függő filigrán feszület lábához erősítette fehér muszlin kendőjét, s e könnyű fátyol most beárnyékolta rugalmas, csodálatosan formált testét; e rózsaszín félhomályban, ellankadva, mint egy virág az alkony közeledtekor, halovány fehér válla szép fekete hajának zuhatagában, keze egybekulcsolva a mellén, mint egy fehér márvány szűz a síremlékén, olyan tiszta, olyan angyali volt ez a leány, hogy Anzoleto így kiáltott fel magában:

- Ó, Zustiniani gróf, miért nem látod e pillanatban, és engem is mellette, féltékeny és szorgos örét e kincsnek, amelyre hiába áhítazol.

E pillanatban tompa nesz hallatszott kívülről; Anzoleto figyelt: víz csobbant a rozzant ház lábánál, Consuelo szobája alatt. A szegényes Corte-Minellin vajmi ritkán kötöttek ki gondolk; egyébként is valami démon látnoki erőt adott most az ifjúnak. Egy székre állt; a csatorna felőli oldalon kis kerek lyuk volt a szoba falán, közvetlenül a mennyezet alatt. Anzoleto Zustinianit pillantotta meg; a gróf éppen kiszállt a bárkájából, és a parton játszó félmeztelen gyermekeknél érdeklődött. A fiú nem tudta, felébressze-e barátnőjét, vagy bereteszelve hagyja az ajtót. De az alatt a tíz perc alatt, amíg a gróf kérdezősködött, és Consuelo szobáját kereste, elég ideje maradt, hogy ördögi hidegvérrel fogadhassa a vendéget. Kinyitotta tehát a reteszt, hogy bárki akadálytalanul és zaj nélkül bejöhessen; aztán visszaült a kis asztalhoz, tollat fogott, mint aki kottát másol. Szíve hevesen dobogott, de arca nyugodt és kifürkészhetetlen volt.

A gróf valóban belépett, lábujjhegyen, boldogan, hogy meglepheti pártfogoltját. Annak is örült, hogy ilyen nyomorúságos helyre érkezett, mivel azt remélte, hogy a lány ínséges helyzete könnyebbé teszi a megrontását. A már aláírt szerződést is magával hozta, és egy pillanatig sem gondolt arra, hogy nem fogadják szívesen, ha ilyen útlevéllal érkezik. De ahogy meglátta ezt a különös szentélyt, ahol egy imádatra méltó leány az angyalok álmát alussza, s mellette tisztességtudó vagy kielégült szerelmesét, szegény Zustiniani elvesztette biztonságát, majd belebotlott köpenyébe, amely hódító redőkben hullott le a válláról, az asztal és az ágy között topogott, mert nem tudta, hogy kihez forduljon. Anzoleto most elégtételt szerzett az előző esti jelenetért, amikor a gróf olyan kegyetlenül megsértette a gondolanál.

- Uram és mesterem - kiáltott felugorva, mintha meglepődne e váratlan látogatáson -, mindjárt felébresztem a... menyasszonyomat.

- Ne bánts - felelte a gróf, leküzdve zavarát, és hátat fordított a fiúnak, hogy kedvére nézhesse az alvó Consuelót.

- Örülök, hogy így látom. Megtiltom, hogy felébreszd.

„Jó, jó csak bámuld - mondta magában Anzoleto -, én is így gondoltam.”

Consuelo nem ébredt fel; a gróf pedig derűs, kedves arccal, halkán áradozni kezdett.

- Igazad volt, Zoto - mondta könnyedén. - Consuelo Itália legjobb énekesnője, és nagyon tévedtem, amikor azt hittem, hogy nem ő a legszebb nő a világon.

- Pedig kegyelmességed egyenesen visszataszítónak vélte - gúnyolódott Anzoletto.

- Biztosan elmondtad neki, milyen gorombán szoltam róla. De majd olyan meggyőzőn kérem bocsánatát, hogy nem árthatsz többé nekem hibáim felhánytorgatásával.

- Hogy önnek ártanék, kegyelmes uram! Hát hogy tehetném, még ha gondolnék is ilyesmire?

Consuelo megmozdult.

- Hadd, ébredjen magától - mondta a gróf -, akkor kevésbé lepődik meg. Te pedig rakd le az asztalt, odateszem a szerződést, hogy ünnepélyesen felolvassam neki. Nézd csak - folytatta, amikor Anzoletto megtette, amit kívánt -, elolvashatod, mielőtt Consuelo látná.

- Szerződést kap, mielőtt a színpadi próbát megállná! Milyen nagyszerű, milyen csodálatos, nemes gazdám! És mindjárt fellép? nem is kell várnia, míg Corilla szerződése lejár?

- Ilyen csekélységgel nem törődöm. Corillának ezer zecchino bánatpénz jár: kifizetjük, és rendben van a dolog.

- De ha Corilla ármánykodik?

- Ha ármánykodik, az ólomkamrákba csukatjuk.

- Kegyelmességed, hála Istennek, mindig talál egy jó megoldást.

- Bizony, Zoto - felelte a gróf fölényesen -, mi már ilyenek vagyunk; ha megkívánunk valamit, senki sem keresztezheti terveinket.

- És a szerződés feltételei ugyanazok, mint Corilláé? Egy ismeretlen kezdő, aki még nem alapozta meg hírnevét, ugyanolyan feltételeket kapna, mint a népszerű, körülrajongott énekesnő?

- Az új énekesnő még népszerűbb lesz; és ha nincs megelégedve a régire szabott feltételekkel, csak egy szót kell szólnia, s megduplázzuk a tiszteletdíját. Tőle függ minden - folytatta kissé hangosabban, mert látta, hogy Consuelo felébredt -, saját kezében van a sorsa.

Consuelo mindezt félálomban hallotta. Amikor megdörzsölte a szemét, és látta, hogy nem álmodik, kibújt az ágyából, és nem sokat törődve e furcsa helyzettel, sem rendetlen külsejével, megigazította a haját, magára húzta a kendőjét, s gyanútlan közvetlenséggel beszélni kezdett.

- Gróf úr - mondta -, ez túlzott nagylelkűség, s arcátlanság volna, ha visszaélnék vele. Nem írom alá a szerződést, míg ki nem próbálom a képességeimet a közönség előtt, mert nem volna becsületes dolog. Talán nem tetszem nekik, s szereplésem kudarccal végződhet, talán ki is fütyülhetnek. Ha aznap rekedt vagyok, vagy lámpalázás, vagy éppen csúnya, önt mégis köti a szava, és biztosan nem vonná vissza, mivel túlságosan büszke, én viszont nem élnék vele, mivel én is büszke vagyok.

- Hogy csúnya volna, Consuelo! - kiáltott a gróf, lángoló tekintetével körülölelve a leányt. - Csúnya? Nézze csak magát, hogy most milyen - s kezénél fogva a tükör elé vezette Consuelót.

- Ha ebben a ruhájában is elragadó, milyen lesz diadala fényében, drágakövekkel és szép kelmékkel ékesítve?

Ezekre az arcátlan szavakra Anzoletto a fogát csikorgatta dühében. De hogy Consuelo derűs közönnyel fogadta e szokványos és izetlen bókokat, hamarosan megnyugodott.

- Kegyelmes uram - mondta a leány, és eltolta a tükörcserepet, amelyet a gróf arca elé tartott -, vigyázzon, nehogy maradék tükrömet is eltörje. Sohasem volt más tüköröm, és ragaszkodom hozzá, mivel sosem tévesztett meg. Akár csúnya vagyok, akár szép, bőkezűségét nem fogadhatom el. És azt is őszintén meg kell mondanom, hogy nem lépek fel, és nem is írom alá a szerződést, csak ha jegyesem is szerződést kap; mert nem kívánok más színházat és más közönséget, csakis az övét. Nem válhatunk el egymástól, hiszen házasok leszünk.

Ez a váratlan kijelentés kissé megzavarta a grófot, de hamarosan összeszedte magát.

- Igaza van, Consuelo - felelte -, és én sem akarom magukat elválasztani. Zoto ugyanakkor kezdi színházi szereplését, mint ön. De azt nem hallgathatjuk el, hogy a tehetsége, bármilyen jelentős legyen is, nem ér föl a magáéval...

- Ezt nem hiszem, kegyelmes uram - felelt hevesen Consuelo, és elvörösödött, mintha személyes sérelem érte volna.

- Tudom, elsősorban az ön tanítványa, és nem azé a mesteré, akit én adtam neki - mondta Zustiniani mosolyogva. - Ne is tiltakozzék. Amikor meghitt barátságukról hallott, Porpora így kiáltott: „Most már értem, honnan az a csillogás, amelyet eddig sehogy sem tudtam hibáival egyeztetni.”

- Hálás köszönetem a *signor professornak* - mondta Anzoletto kényszeredetten nevetve.

- Majd belátja, hogy tévedett - mondta Consuelo vidáman. - És a közönség is meg fogja cáfolni a drága, jó mestert.

- Ének dolgában a drága, jó mester a legjobb bíró és a legjobb szakember a földkerekségen - felelte a gróf. - Anzoletto még sokat tanulhat öntől, és nyilván meg is teszi. De, ismétlem, az ő szerződésének a feltételeit nem rögzíthetjük, amíg nem ismerjük a közönség véleményét. Próbálkozzék tehát, és majd az igazságnak és jóindulatunknak megfelelően jutalmazzuk, mert ez utóbbiban egy pillanatig sem kételkedhet.

- Próbálkozzék tehát, és vele én is - mondta Consuelo. - Szolgálatára állunk a gróf úrnak. De addig ne legyen szerződés, sem aláírás, ebből nem engedhetek...

- Talán nincs megelégedve a szerződés feltételeivel? Akkor szabja meg őket maga, Consuelo; itt a toll, írjon, törüljön a kedve szerint: az én nevem már ott van.

Consuelo megfogta a tollat. Anzoletto elsápadt; a gróf titokban figyelte, és az ujjja köré csavart csipkegallérja végét harapdálta örömeiben. Consuelo egy nagy X-et rajzolt a szerződésre, a gróf aláírása felett megmaradt üres helyre pedig a következőket írta: „A jövő hónap folyamán, első szereplésük után a San Samuele színházban, Anzoletto és Consuelo együttesen kötnek szerződést a Zustiniani gróf úr által megállapított feltételek szerint.” Gyorsan aláírta, majd szerelmesének adta át a tollat.

Anzoletto, mielőtt aláírta volna, egyetlen szempillantásával átfutotta a szöveget, az olvasás és az aláírás alig fél percig tartott. A gróf a fiú válla fölött olvasta a sorokat.

- Consuelo - mondta -, ön különös, de csodálatos teremtés is. Jöjjenek velem vacsorázni mindketten - és eltépte a szerződést, majd kezét nyújtotta a lánynak. Consuelo elfogadta, de megkérte a grófot, várjon rá a gondolában Anzoletóval, míg ő rendbe szedi magát.

„No lám - gondolta, amikor magára maradt -, mégis lesz pénzem menyegzői ruhára.” Aztán felvette a virágos kasmírruháját, megigazította a haját, és miközben leszaladt a lépcsőn, egy rövid futamot énekelt friss, erőteljes hangján. A gróf túlzott udvariassággal, a bejáratnál várt rá Anzoletóval. A lány azt hitte, a gondolánál van, és csaknem a karjaiba szaladt. De gyorsan

félresiklott, megfogta és az ország szokása szerint ajkához emelte a gróf kezét, tiszteletudón, mint egy alárendelt, aki betartja az illő távolságot: aztán megfordult, völegénye nyakába vetette magát, és meg sem várva kissé megbántott pártfogója segítségét, bolondosan, jókedvűen a gondolába ugrott.

15

A gróf látva, hogy Consuelót nem szédíti meg a pénz, a hiúság kísértésével próbálkozott, és ékszereket, drága ruhákat ajánlott a lánynak: Consuelo visszautasította. Zustiniani először azt gondolta, hogy a lány átlát titkos szándékán; de aztán megértette, hogy csak természetes büszkeségről van szó, s hogy a lány semmit sem akar elfogadni, amíg színházi szereplésével meg nem érdemli. A gróf csak egy fehér selyemruhát és köpenyt tudott ráerőszakolni: azt mondta, hogy a kasmírruha sehogy sem illik az ő szalonjába, és kérte a lányt, hogy az ő kedvéért mondjon le népi viseletéről. Consuelo engedett, divatos varrónők méregették hajlékony derekát, és nem is rossz eredménnyel, amellet cseppet sem takarékoskodtak az anyaggal. Consuelo két nap alatt divatos hölgygé változott, mert egy finom gyöngysort is el kellett fogadnia: a gróf fizetségként ajánlotta neki azért az estért, amikor a leány előtte és barátai előtt énekelt. Az új Consuelo is szép volt, nem úgy, ahogy az ő szépségéhez illett, hanem amilyennek lennie kellett, hogy köznapi szemek is értékeljék. De az eredmény sohasem volt maradéktalan. Első pillantásra Consuelo nem bűvölt el és nem nyűgözött le senkit. Mindig sápadt volt, és munkás, szerény lénye nem adhatott tekintetének olyan varázsos fényt, amilyet azoknál a nőknél látunk, akiknek a csillogás egyetlen gondjuk. Jellemében és külsejében egyaránt komoly és elgondolkozó volt. Ha valaki látta, amint étkezik, közömbös dolgokról beszél, vagy a nagyvilági élet szokványos szórakozásai közepette udvariasan unatkozik, sosem gondolt volna arra, hogy ez a lány szép. De ha derűs lelkéből fakadó jókedve mosolyt csalt arcára, máris kellemesnek tartották a külsejét. Ha pedig még élénkebb lett, őszintén érdeklődött a körülötte levő dolgok iránt, meghatódott, lelkesedett, ha megmutatkozott belső érzése és rejtett ereje, akkor tehetsége és szeretete záporozó tűzében lángolt és teljesen más lénygé változott: mindenkit megbűvölt, szenvedélyre lobbantott, leigázott, bár ő maga mit sem tudott e rejtélyes hatalmáról.

Így aztán a gróf váltig csodálkozott, s valahogy gyötrődött is szerelmes vágyakozása miatt. E nagyvilági férfiban egy művészlélek igénye is élt, amely eddig ugyan sosem nyilvánult meg, de Consuelo hatására lassan formát öltött. Ez azonban még nem volt elegendő hozzá, hogy az öntelt patrícius belássa, milyen hiúk és szegényesek eszközei, amelyeket más nők meghódításánál sikeresen alkalmazott ugyan, de Consuelo esetében teljesen hatástalanok maradtak.

A gróf mégis erőt vett türelmetlenségén, és most a vetélkedés csáberejével próbálkozott. Meghívta a lányt színházi páholyába, hogy Consuelo lássa Corilla sikerét, és benne is feltámadjon a becsvágy. De a kísérletezés eredménye egészen más volt, mint amit Zustiniani várt. A lány némán, közönyösen, fáradtan hagyta el a színházat, nem hatotta meg a láрма, sem a tapsvihar. Corilla, gondolta, nem hibátlan tehetség, nincs benne igazán művészi szárnyalás, sem nemesen csengő szenvedély. Önmagát pedig már elég erősnek vélte, hogy megítélje ezt az üres és mesterkéltn művészetet, amelynek forrását egy zilált és önző élet rontotta meg. Közönyös arccal tapsolt, néhány szokványos dicséretet mondott, s cseppet sem játszott meg a nagylelkű álmélkodás komédiáját vetélytársnőjével szemben, mivel nem csodálta, és nem is félt tőle. A gróf egy pillanatig azt hitte, hogy Consuelót titkolt féltékenység gyötri, talán nem is a primadonna tehetsége, inkább sikere miatt.

- Ez a siker - mondta - semmi ahhoz képest, amilyen a magáé lesz, s csak arra jó, hogy elképzelhesse, milyen diadal várja, ha majd a közönség előtt is úgy szerepel, ahogy előttünk énekelt. Remélem, nem ijed meg attól, amit itt lát.

- Cseppet sem, kegyelmes uram - felelte Consuelo mosolyogva. - Nem félek a közönségtől, mert sohasem gondolok rá. Arra gondolok, hogyan tehetném teljessé ezt a szerepet, amelyet Corilla olyan ragyogóan énekel, de amelyben több is van, nemcsak az, amit ő lát benne.

- Hogyan? Nem gondol a közönségre?

- Nem: a partitúrára gondolok, a szerző szándékára, a szerep szellemére, a zenekarra, amelyben van jó és rossz, az előbbire támaszkodni kell, az utóbbit túlszárnyalni, bármilyen erőfeszítésbe kerül is. A kórusokat figyelem, nem mindig kielégítők, s határozottabban kéne fogni őket; azokra a részekre ügyelek, amelyeknél szükség lesz minden képességre, tehát erőt kell gyűjtenem számukra. Láthatja, gróf úr, mennyi mindenre kell gondolnom, mielőtt a közönségre gondolhatnék, mert a közönség semmit sem tud minderről, és nem is taníthat meg rá.

A lány komoly vizsgálódása és biztos ítélete annyira meglepte Zustinianit, hogy nem mert több kérdést feltenni, és ijedten gondolt arra, milyen kevés befolyása lehet a hozzá hasonló gavalléroknak egy ilyen értékes és nemes szellemre.

A két kezdő énekes fellépését az ilyenkor szokásos hírverés előzte meg, ami folytonos viták és ellentétek forrása lett a gróf és Porpora, Consuelo és szerelmese közt. Az öreg mester és kiváló tanítványa elítélte a hangzatos bejelentéseket és azt a sok csúf szélhámoskodást, amelyek arcátlanságát és rosszhiszeműségét mi azóta még alaposan megsokszoroztuk. Velencében, abban az időben, a hírlapok nem játszottak nagy szerepet ilyen dolgokban. Nem készítették elő módszeresen a közönség összetételét; nem ismerték a reklám mély lehetőségeit, az életrajzi közlemények szájaskodását, s még azt a hatásos gépezetet sem, amelyet szervezett tapsnak neveznek. Voltak viszont hatékony cselszövések, féktelen ármánykodások; de mindez kis csoportokban játszódott le s csak a közönség erejével, amely önfeledten imádott némelyeket, és őszintén elvetett másokat. Nem is mindig a művészet volt az indítéka. A művésztől és a tehetségtől idegen szenvedélyek, kicsinyek vagy nagyok, küzdöttek egymással a szentélyben. De akkoriban még nem leplezték az ellentétek okait, s nem igazolták kérlelhetetlen műértéssel. Mindez tehát éppolyan egyértelműen emberi volt, akárcsak ma, de megnyilvánulásait kevésbé rontotta meg a civilizáció.

Zustiniani az ilyen dolgokat nagyúri fölényvel és nem a színházigazgató odaadásával irányította, kérkedése hatalmasabb hajtóerő volt, mint a közönséges ügyeskedők mohósága. Ő a szalonokban készítette elő közönségét, itt *melengette* előadásai sikerét. Eszközei nem voltak tehát alacsonyrendűek, sem hitványak; de mindig érezni lehetett gyermekes hiúságát, s amellet gáláns kalandjait és az előkelő társaság ügyesen irányított pletykáit is a maga javára fordította. Most darabonkint szedte szét, és művészi tökélyvel, azt az épületet, amelyet annak idején saját kezével emelt Corilla dicsőségére. Mindenki látta, hogy új dicsőséget alapoz meg, s mivel azt hitték, hogy az állítólagos csodalény, akit fel akart léptetni, testestül-lelkestül az övé - pedig szegény Consuelo még nem is sejtette a gróf iránta táplált érzelmeit -, máris egész Velence arról beszélt, hogy Zustiniani megunta Corillát, és új szeretőjét szerződteti a régi helyére. Egyesek meg is toldották a hírt: „Becsapja a közönséget, és saját színházának is nagy kárt okoz; mert új kedvence valami utcai énekesnő, aki *semmit* sem tud, csak éppen szép hangja és tűrhető pofija van.”

Így aztán cselszövésekbe kezdtek Corilla érdekében, aki maga részéről a feláldozott vetélytársnő szerepét játszotta meg, s arra kérte imádói nagy seregét, hogy törjék le, ők és barátaik, a kis cigánylány, a *Zingarella* arcátlan becsvágyait. Consuelónak is volt tábora, asszonyok, akiknek férjét vagy szeretőjét Corilla elhódította, vagy akár csak szemet vetett rájuk, meg férjek, akik azt akarták, hogy bizonyos velencei Don Juanok inkább az új énekesnőnek, s ne az ő feleségüknek tegyék a szépet, végül Corilla visszautasított vagy elhagyott hódolói, akik most a vetélytársnő diadalától várták bosszújukat.

Ami a valódi *dilettanti di musica*²³ csoportját illeti, ők is két táborra oszlottak; részben a komoly mesterek, Porpora, Marcello, Jomelli stb. reményeiben osztozkodtak, és a jó hagyományok és a jó zeneművek visszatérését várták e kitűnő művésznő fellépésétől; a másodrendű szerzők viszont, akiknek könnyed műveit Corilla mindig előnyben részesítette, sikereiket féltették az új énekesnőtől. Ugyanígy voltak a zenészek is, akik attól tartottak, hogy rég elfelejtett darabokat kell tanulniuk, és komolyan dolgozniuk; a színház egész személyzete, amely a jelentős szereplőváltásokat követő újításoktól rettegett; s még a kulisszatologatók, meg a színházi fodrászok is, mindenki izgalomban volt a San Samuelében, ellenezte vagy pártolta az újítást; s meg kell mondani, hogy az egész köztársaság is többet foglalkozott ezzel az eseménnyel, mint a Luigi Pisani dogét békésen felváltó Pietro Grimaldi doge első hivatalos intézkedéseivel.

Consuelót bosszantotta és nagyon lehangolta a sok huzavona és nehézség, amellyel új életútja kezdődött. Rögton hozzá akart látni a munkához, és saját tehetségétől és az új darab tanulmányozásától várt mindent. Sehogy sem értette az ezernyi cselszövést, amelynek csak kárát látta, és semmi hasznát, és amelyet teljesen feleslegesnek érzett. De a gróf, aki közelebbről ismerte a mesterség titkait, és azt akarta, hogy irigyeljék, és ne ócsárolják megálmodott boldogságát, nem sajnálta a fáradságot, hogy minél több párthívet szerezzen új énekesnőjének. Minden áldott nap meghívta palotájába, bemutatta a város és a környék arisztokratáinak. A szerény és lelkében gyötrődő Consuelo csak vonakodva engedett, de újra és újra énekelnie kellett, s minden alkalommal ragyogó, döntő, végleges győzelmet aratott.

Anzoleto nem értett egyet barátnőjével, és cseppet sem vetette meg e másodlagos eszközöket. Sikere azonban közelről sem volt olyan biztos, mint Consuelóé. Először is a gróf elég lanyhán foglalkozott az ügyével; a tenorista pedig, akit fel kellett váltania, elsőrendű tehetség volt, és Anzoleto nem remélhette, hogy könnyen elfeledtetni a közönséggel. Igaz, ő is minden este énekelt a grófnál; Consuelo a duettekben őt juttatta érvényre, s egészen rendkívüli módon, de a fiú egyébként is, e nála kiválóbb tehetség delejes hatására, gyakran sikeresen remekelt. Nagyon sok tapsot kapott tehát, és nagyon bátorították, de szép hangja csak első hallásra ejtette bámulatba az embereket, s miután Consuelót is megismerték, Anzoletonál nagyon nyilvánvaló volt a kezdet határozatlansága, amit nagy rémületére ő maga is megfigyelt. Ilyenkor lelkes dühvel kell dolgozni; de hiába biztatta Consuelo, hiába várta minden reggel a Corte-Minellin, ahol az illőbb lakást kereső gróf könyörgése ellenére továbbra is megmaradt: Anzoleto egyre lótot-futott, látogatásokat tett, kért, sürgetett, bonyolított, annyi nyomorúságos gondba és bajba keveredett, hogy sem ideje, sem ereje nem maradt a tanulásra.

E sok riadalma közepette arra gondolt, hogy elsősorban Corilla veszélyezteti sikerét, s mivel tudta, hogy a gróf nem találkozik és már nem is törődik vele, elhatározta, hogy meglátogatja, és meg is nyeri magának. Arról már hallott, hogy Corilla nagyon derűsen és valami filozofikus fölényvel fogadja Zustiniani pálfordulását és bosszúját; hogy ragyogó ajánlatot kapott a párizsi

---

²³ Zenekedvelők.

olasz Operától, és már csak vetélytársnője kudarcára vár, mert ebben teljesen bizonyos, de mindenekfelett nagyon jól mulat a gróf és környezete ábrándjain. Anzoletto arra gondolt, ha csalárdan és óvatosan közeledik hozzá, lefegyverzi e félelmetes ellenfelét; ezért a lehető legcsinosabban felöltözködött, behintette magát illatszerrel, s egy délután, a szieszta idején, amikor a látogatások ritkák és a paloták csendesek, felkereste Corillát otthonában.

16

Egyedül találta Corillát pompás budoárjában, egy heverőn fekve, s ahogy akkor mondták, szívrabló pongyolában. Amikor Anzoletto napvilágnál pillantotta meg a nő megváltozott arcát, arra gondolt, hogy Corilla mégsem lehet olyan biztos Consuelo dolgában, mint ahogy hűséges párthívei szertekürtölik. A primadonna mégis derűsen fogadta, s tréfásan megpacskolta a fiú arcát.

- Hát te vagy, kis gézengúz? - mondta, s intett komornájának, hogy menjen ki, és csukja be az ajtót. - Biztosan megint szép mesékkel érkezel, és azt gondolod, talán még elhitetted velem, hogy nem te vagy a legcsalfább széptevő és a legagyafúrta dicsőségshajhász a világon. Kegyed nagyon is öntelt fickó, ha azt hiszi, hogy kétségbeesem, mivel annyi szép bók után egyszerűen faképnél hagyott; és nagyon ostoba, ha azt gondolja, hogy a kegyeire áhítozom, mert bizony egy nap sem múlt el, és én tökéletesen elfelejtettem.

- Egy egész nap! ez nagyon sok - felelte Anzoletto, s megcsókolta Corilla hatalmas, nehéz karját. - Ó, milyen büszke volnék, ha elhihetném; de tudom, eléggé öntelt voltam ugyan, hogy elhiggyem, amit mondott...

- Felejtsd el, amit mondtam, csak ezt tanácsolhatom. Ha eljöttél volna hozzám, zárva talátlad volna az ajtót. De honnan ez az arcátlanság, hogy ma felkeresel?

- A jó ízlés azt kívánja, hogy ne a kegyeltek előtt hajbókoljunk, hanem azoknak vigyük szívünket és odaadásunkat, akik...

- Fejezd csak be nyugodtan! akik kicsöppentek a kegyekből... Nagyon nemes és emberséges cselekedet ez a részedről, illusztris barátom.

Corilla most fekete selyemvánkosára dőlve sikongva nevetett, de azért vigyázott, hogy természetes maradjon.

Jóllehet a kegyvesztett primadonna már elvesztette fiatalos frissességét, és a déli napfény sem kedvezett neki, az utóbbi idők sok bosszúsága pedig valahogy duzzadtá meg elmosódottá tette arcvonásait, Anzoletto, aki még sosem volt egyedül ilyen cicomás és híres nővel, valami különös, zavaros vágyat érzett lelke sötét mélységeiben, ott, ahová Consuelo sosem akart alászállni, és ahonnan ő is száműzte e leány tiszta képét. Fiatalon megrontott férfiak érezhetnek még barátságot becsületes, mesterkéletlen nő iránt; de hogy szenvedélyre lobbanjanak, kacér kezdeményezésre van szükségük. Anzoletto a szerelem szavaival válaszolt Corilla csúfolódására: hazugsággal kezdte, és most őszintén érezte őket. Szerelemről beszélek, mert hiszen így mondják; de tulajdonképpen csúfot üzünk e szép szóból, ha azt a vonzalmat nevezzük így, amelyet a Corilla-fajta hideg-kacér nők keltenek. Amikor az énekesnő látta Anzoletto izgalmát, megenyhült, és most már barátságosabban incselkedett vele.

- Akkor este, bevallom, tetszettél nekem - mondta -, de nincs valami jó véleményem rólad. Tudom, becsvágyó vagy, tehát hamis és minden hűtlenségre kapható: nem mernék megbízni benned. Egy bizonyos éjjelen a féltékeny játszottad a gondolámban; valóságos kényúrként viselkedtél. Némi változás, igaz, patríciusaink ízetlen széptevése után; de te megcsaltál, gyáva

gyermek, mást szeretnél, ma is szereted, és feleségül veszed... Nos, kit?... Jól tudom, kit: ellenséget, vetélytársamat, egy kezdő senkit, Zustiniani új szeretőjét. Ez mindkettőnk szégyene, mindhármunké, mind a négyünké - folytatta akaratán kívül egyre izgatottabban s kivonva kezét Anzoletto kezéből.

- Kegyetlen - felelte a fiú, és megint meg akarta ragadni e párnás kezét -, meg kell értenie, mi ment végbe bennem, amikor először láttam, és nem azzal törődnie, mi foglalkoztatott e végzetes pillanat előtt. Ami pedig azóta történt, arról nem tudhat, s nem is nagyon fontos, hogy most erre gondoljunk.

- Ilyen rejtelmes szavakkal meg célzásokkal nem sokra mégy. Még mindig szereted a Zingarellát, feleségül veszed?

- Ha szeretném, miért nem vettem máris feleségül?

- Talán, mert a gróf nem engedi. Ma már mindenki tudja, hogy szemet vetett rá. Azt is mondják, minden oka megvan a türelmetlenségre, a kislánynak meg még inkább.

E becsmérő szavakra Anzoletto elvörösödött, mert hiszen szívében mindenkinek felett tisztelte Consuelót.

- Látom, nagyon bánt a feltételezésem - folytatta Corilla -, rendben van. Csak ezt akartam tudni. Szereted; mikor veszed hát feleségül?

- Soha.

- Vagyis osztozkodtok? Gondolom, mennyire kegyel téged a gróf úr!

- Az ég szerelmére, asszonyom, ne beszéljünk a grófról, sem senki másról, csak mi kettőnkéről.

- Nem bánom - mondta Corilla. - Vagyis ebben az órában volt szeretőm és a te jövőendő feleséged...

Anzoletto felháborodott. Felállt, hogy elmenjen. De mi lesz akkor? Csak még jobban szítja e nő gyűlöletét, pedig azért jött ide, hogy lecsillapítsa. Nem tudta, mit tegyen, rettentően elkeserítette és megalázta ez a maga választotta szerep.

Corilla égett a vágytól, hogy hűtlenségre bírja a fiút; nem mintha szerette volna, de legalább így akart bosszút állni Consuelón, mivel nem volt bizonyos benne, hogy jogosan gyalázta-e.

- Látod - mondta Anzoletónak, és elbűvölő tekintetével a budoár küszöbéhez láncolta a fiút -, igazam van, hogy nem bízom benned: most is megcsalsz valakit. Vagy őt, vagy engem.

- Egyiküket sem - kiáltott Anzoletto, s hogy önmaga előtt igazolja magát, így folytatta: - Nem vagyok a szeretője, nem is voltam soha. Nem szerelemmel szeretem, hiszen nem vagyok féltékeny a grófra.

- Újabb maszlag! Annyira féltékeny vagy, hogy tagadod, nálam pedig csak gyógyulást vagy szórakozást keresel. Hálásan köszönöm!

- Nem vagyok féltékeny, ismétlem; s hogy bebizonyítsam, nem bosszúvágyból beszélek, azt is megmondom, hogy a gróf sem a szeretője, ahogy én sem vagyok az, mivel Consuelo ártatlan, akár egy gyermek, s maga ellen is csak egyetlen ember vétkezett, és pedig Zustiniani gróf.

- Akkor hát azt sem bánod, ha kifütyültem a Zingarellát? Mellettem ülsz majd a páholyomban, te is fütyülsz, és utána te leszel egyedüli szeretőm. Fogadd el gyorsan, mert talán meg-gondolom magam.

- Ó, jaj, asszonyom, meg akarja hát akadályozni, hogy fellépjek? Mert biztosan tudja, hogy Consuelóval együtt kell fellépnem. Ha kifütyülteti, én is haragjának áldozata leszek: Consuelóval énekelek, és vele bukom el. Mit tettem, én szerencsétlen, hogy így nehezteljen rám. Gyönyörű szép és, sajna, gyászos álmat dédelgettem magamban. Egész este azon ábrándoztam, hogy némi rokonszenvvel gondol rám, és az ön pártfogásában lelem meg a sikert. És lám, megvet, gyűlöl engem, aki mindig szerettem, és olyan nagyon tiszteltem, hogy közeledni sem mertem. Nos, asszonyom, elégítse ki gyűlöletét. Tegyen tönkre, döntsön kárhózatba, zárja el érvényesülésem útját. Csak most, titokban mondja meg, hogy nem gyűlöl, és én szívesen vállalom haragja nyilvános jeleit.

- Álnok kígyó - kiáltott Corilla -, talán az anyatejjel szívta magadba a hízélgés mérget, amely nyelvedről és szemedből árad? Sokért nem adnám, ha ismernélek és értenélek: de félek tőled, mivel túlságosan vonzó szerető és nagyon veszedelmes ellenség vagy.

- Én, ellenség? Próbálkozni sem mernék ilyesmivel, még ha nem is bilincselnének meg hasonlíthatatlan bájai. Vannak-e egyáltalán ellenségei, isteni Corilla? Lehetnek-e ellenségei Velencében, ahol mindenki ismeri, és ahol osztatlanul uralkodik? Valami szerelmes civódás fájdalmas csalódást okoz a grófnak. El akarja önt távolítani, hogy ne szenvedjen többé. Ekkor útjába vetődik egy kislány, aki némi képességeket mutat, és ég a vágytól, hogy felléphessen. Bűn ez egy szegény gyermek részéről, aki retteg, ha csak kiejtik előtte az ön nevét, s ő maga mindig tisztelettel veszi ajkára e nevet? Ön olyan arcátlan szándékokat tulajdonít szegénykének, amilyenekről álmodni sem merészelne. A gróf, igaz, meg akarja kedveltetni barátaival, és ezek csupa előzékenységből, túlzással szólnak a leány érdemeiről; az ön barátai viszont mérgükben rágalmakat hangoztatnak, hogy önt elkeserítsék és megszorítsák, pedig ha, mint illenék, csupán az ön csorbíthatatlan dicsőségéről és vetélytársnője remegéséről szólnának, egyszerűen visszaadnák, szépséges Corilla, lelke nyugalmát. Innen ez a sok rossz érzés, amely meglep és annyira megdöbben, hogy nem is tudom, hogyan oszlassam el.

- Nagyon is jól tudod, te átkozott nyelvű - mondta Corilla, és kéjes ellágyulással, de még mindig gyanakodva nézett a fiúra. - Hallgatom mézízű szavaidat, de értelmem azt súgja, hogy óvakodjam tőled. Fejemet teszem rá, hogy ez a Consuelo istenien szép, bár nekem az ellenkezőjét mondják, és némi tehetsége is van, bár másféle, mint az enyém, hiszen Porpora, akit nagyon szigorú bírónak tudok, az egekig magasztalja.

- Ismeri Porporát? Akkor azt is tudja, milyen furcsa természet, csupa rögeszme. Gyűlöl minden eredetiséget és minden újítást is az énekművészetben. Ha aztán egy kislány áhítattal hallgatja fecsegését, szolgálai lélekkel követi pedáns útmutatásait, s ráadásul tisztán éneklő hangskálákat, az öreg máris kijelenti, hogy tanítványa többet ér, mint bármelyik csoda, akit a közönség bálványoz. Mióta gyötri magát ennek a vén bolondnak a bogaraival?

- Hát nem tehetséges?

- Szép hangja van, és tisztességesen énekel a templomban, de nyilván semmit sem konyít a színházhoz. Ami meg hangjának erejét illeti, amire a színpadon szüksége volna, annyira megbénítja a félelem, hogy attól lehet tartani, azt a kevés képességét is elveszíti, amellyel az ég megáldotta.

- Fél? Nekem inkább azt mondták, hogy csupa arcátlanság.

- Szegény kislány, hát ennyire haragszanak rá? Majd maga is meghallja, isteni Corilla, s nyilván nemes szánakozás tölti el a szívét, s inkább bátorítja, ahelyett, hogy kifütyültetné, amint előbb csúfolódva mondotta.

- Vagy te tévesztesz meg, vagy pedig barátaim vezettek félre.

- Barátai önmagukat tévesztették meg. Tolakodó buzgalmukban megrémültek, hogy Consuelo talán vetélytársnője lehet: egy gyermektől ijedtek meg! ön miatt ijedeztek! Ó, milyen rosszul szeretik önt ezek az emberek, hiszen olyan kevésbé ismerik. Ó, ha az a szerencse érne, hogy a barátja lehessenek, én jobban tudnám, kicsoda Corilla, és nem sérteném meg azzal, hogy egy vetélytársnőjével ijesztgessem, ha akár Faustina vagy Molteni volna is az.

- Ne gondold, hogy megijedtem. Nem vagyok féltékeny, sem gonosz; s mivel mások sikerei sosem ártottak nekem, nem is törődtem velük. De ha arra gondolok, hogy valaki kihívóan viselkedik, és bántani akar...

- Ide hozzam hát a kis Consuelót, az ön lába elé? Már rég maga is eljött volna, ha van bátorsága, hogy támogatását és tanácsait kérje. De ez a gyermek olyan félénk! És magát is megrágalmazták előtte. Neki is elmondták, hogy maga kegyetlen, bosszúvágyó, és meg akarja buktatni.

- Ezt mondták neki? Akkor értem, miért vagy itt.

- Nem, asszonyom, nem érti; mert én egy pillanatig sem hittem el ezeket a rágalmakat, és nem is fogom elhinni. Nem, asszonyom, ön nem ért meg engem.

E szavakra Anzoletto, a vágyódás és a szerelem félreérthetetlen kifejezésével az arcán, s szinte villámokat lövellve fekete szemével, térdre hullott Corilla előtt.

Corilla nem volt éppen együgyű, sem rövidlátó; de ahogy túlságosan öntelt nőkkel megesik, a hiúság gyakran vastag kendőt borított a szemére, s ilyenkor a legnyilvánvalóbb kelepccékbe is beleesett. A szerelemben egyébként is adakozó volt, s Anzoletto a legszebb fiú, akit valaha látott. Nem tudott hát ellenállni mézes szavainak, s miután megízlelte a bosszú gyönyörét, a birtoklás vágya teljesen a fiatalemberhez kapcsolta. Egy héttel első találkozásuk után már a bolondulásig szerette Anzoletót, s féltékenységeiben meg szenvedélyes indulataiban mindig azzal fenyegetőzött, hogy elárulja meghitt titkukat. Anzoletto is szerelmes volt a maga módján (bár szívében sosem lett teljesen hűtlen Consuelóhoz), de vállalkozásának túlságosan gyors és teljes sikerétől meg is rémült. Mégis bízott benne, hogy uralma nem ér egyhamar véget, és eléri célját, vagyis megakadályozza Corillát abban a tervében, hogy ártson az ő pályakezdetének és Consuelo sikerének. Nagyon ügyesen hízelgett szeretőjének, s ismerte a módját, hogy pokolian őszinte látszatot adjon hazugságainak. Behálózta, meggyőzte, lefegyverezte az énekesnőt; még azt is elhitette vele, hogy nincs szebb női tulajdonság, mint a nagylelkűség, szelídség, őszinteség; és ügyesen megrajzolta neki azt a szerepet, amelyet Consuelóval szemben a közönség előtt kell eljátszania, ha nem akarja, hogy ő, Anzoletto, meggyűlölje és megvesse. Gyengéden szigorú tudott lenni; s dicséretei mögé rejtve fenyegetőzését, úgy tett, mintha jóságos angyalnak tartaná Corillát. A szegény énekesnő már minden szerepet eljátszott budoárjában, de ezt az egyet nem; s a színpadon is mindig rosszul játszotta. Mégis engedett, mivel félt, hogy elveszti gyönyörűségét, amellyel még nem lakott jól, s amelyet Anzoletto néha különböző ürügyekkel elodázott, hogy annál kívánatosabbá tegye. A fiú azt is elhitette Corillával, hogy a gróf csalódása ellenére még mindig szereti, s bár az ellenkezővel dicsekszik, titkon féltékeny rá.

- Ha megtudná - mondta -, milyen boldog vagyok veled, vége volna fellépésemnek, és talán életpályámnak is; amikor szelességedben elárultad neki irántad érzett szerelmemet, nagyon elhidegedett tőlem, ha pedig megtudná, hogy most én vigasztallak, halálra üldözne gyűlöletével.

Ez persze a mostani új helyzetben nagyon kevésbé volt valószínű; a gróf inkább örült volna, ha megtudja, hogy Anzoletto hűtlen lett menyasszonyához. De a hiú Corilla szívesen hallgatta e szavakat, s Anzoletónak jegyese iránt táplált érzéseitől sem tartott. Valahányszor a fiú erről beszélt, és az istenekre esküdözött, hogy mindig csak testvére volt a lánynak, annyi őszinteség

csengett a hangjában, már csak azért is, mert valójában igazat mondott, hogy Corilla féltékenysége lecsillapodott. Végre elkövetkezett a nagy nap, és a cselszövés, amelyet Corilla előkészített, teljesen elcsendesedett. Az énekesnő inkább ellentétes céllal tevékenykedett, mivel meg volt győződve, hogy a félénk és tapasztalatlan Consuelo úgyszólván megbukik, s Anzoleto végtelenül hálás lesz neki, ha nem ő okozza a lány bukását. Ráadásul a fiú olyan ügyes volt, hogy Corillát legodaadóbb párthíveivel is összevesztette, mert féltékenységet színlelt, valahányszor megjelentek nála, és valósággal kényszerítette a szeretőjét, hogy kissé nyersen adja ki az útjukat.

Miközben így tevékenykedett a homályban, hogy kijátssza annak a nőnek a reménykedéseit, akit minden éjjel karjaiba szorított, a ravasz velencei egészen más szerepet játszott, amikor a grófnál vagy Consuelónál volt. Nekik azzal dicsekedett, hogy ügyeskedésével, haszonleső látogatásaival, merész hazugságaival leszerelte közös diadaluk veszedelmes ellenfelét. A léha és kissé pletykaéhes gróf nagyon jól mulatott pártfogoltja történeteiben. Hízelt a hiúságának, hogy Corilla, mint Anzoleto mesélte, bánkodik szakításuk miatt, s a fiatalembert gyáva aljasságokra is biztatta, olyan kegyetlen könnyedséggel, ahogy ez színházi és gáláns kapcsolatokban eléggé szokásos. De Consuelo csodálkozott, és nagyon bánkódott.

- Jobban tennéd - mondta -, ha hangodat gyakorolnád, és szerepedet tanulnád. Azt hiszed talán, sokat tettél, hogy így leszerelted ellenfelünket? Egy kristálytisza hang, egy jól megoldott futam nagyobb hatással van a pártatlan közönségre, mint az irigyek hallgatása. Csak a közönségre szabad gondolnod, de te, sajna, látom, nem gondolsz vele.

- Légy nyugodt, drága Consuelo - felelte a fiú. - Te azt hiszed, a közönség érti a zenét, és amellet pártatlan is; ez a te nagy tévedésed. Akik értik a dolgot, szinte sosem jóhiszeműek, és akik jóhiszeműek, olyan kevéssé értik a zenét, hogy némi vakmerőséggel könnyen elkápráztathatjuk és befolyásolhatjuk őket.

17

A siker mohó vágya és Corilla ölelő karja annyira lekötötte Anzoletoét, hogy a gróf iránt érzett féltékenysége teljesen elcsendesedett. Szerencséjére Consuelónak nem volt szüksége erkölcsös és éber védelmezőre. Saját ártatlansága óvta, nem is vette észre Zustiniani vakmerő közeledési kísérleteit, és éppen ezzel tartotta távol a gróftól. Két hét elmúltával a tapasztalt velencei főúr már jól látta, hogy a lányban nem lobognak azok a nagyvilági szenvedélyek, amelyek a nők romlását okozzák, s most mindent megtett, hogy felkeltse őket. De mivel ezen a téren sem jutott előbbre, nem akarta sietségével tönkretenni reményeit. Ha Anzoleto gyanakvó figyelme útjában állt volna, bosszúságában talán erőltette volna a dolgot; Anzoleto azonban semmiben sem akadályozta, Consuelo pedig semmit sem sejtett: így a gróf figyelmességétől remélte, hogy előbb-utóbb nélkülözhetetlenné válik. Tapintatos kedvességével, árnyaltos udvarlásával valósággal elhalmozta a lányt, Consuelo viszont e bálványozást csakis pártfogója finom és bőkezű szokásainak, szenvedélyes zenerajongásának és természetes jóságának tulajdonította. Őszinte barátsággal, szent hálával gondolt a grófra; Zustiniani pedig, bár e tiszta lélek odaadása boldoggá és nyugtalaná tette, némi aggodalommal gondolt arra, hogyan viselkedik majd a leány, ha ő egyszer mégis meg akarja törni a jeget.

Miközben a gróf szorongva és mégis jólesően adta át magát ennek az új érzésének (csalódásában némileg vigasztalta, hogy egész Velence meg volt győződve szerelmes diadaláról), Corillában is valami változás történt. Szerelmes volt, ha nem is nemesen, de legalább teljes szívével; szeszélyes, uralkodni vágyó lelke fiatal Adoniszának igájába görnyedt. Maga a szemérmetlen Vénusz volt, aki imádja gyönyörűség vadászatát, s először életében retteg és

megalázkodik a szeretett halandó előtt. Odaadásában olyan erényeket színlelt, amelyek sohasem éltek benne, s most édes és kéjes ellágyulással játszotta meg őket; mert olyan nagyon igaz, hogy ha egy másik lényre viszi át önmaga bálványozását, a nagyságra és odaadásra legkevésbé hajlamos lélek is felemelkedik és megnemesedik.

Corilla mély vonzalma tehetségében is megmutatkozott, s a színházban is észrevették, hogy természetesebben és több átérzéssel játssza a szenvedélyes szerepeket. De mivel jelleme és természetének lényege valahogy kettőbe tört, és e változását heves és gyötrő belső válság okozta, testi ereje nem bírta ezt a küzdelmet; mindennap meglepetve látták, egyesek kárörömmel, mások őszinte ijedelemmel, hogyan fogyatkoznak képességei. Hangja időnkint megcsuklott. Rövid lélegzete és bizonytalan hangvétele fakóvá tette improvizációinak ragyogó szeszélyeit, rémülete és elkeseredése pedig egyre jobban gyengítette. A Consuelo fellépését megelőző előadáson olyan hamisan énekelt, annyi ragyogó alkalmat mulasztott el, hogy barátai is lanyhán tapsoltak, s az elégedetlen mormogás ereje csakhamar őket is elhallgattatta.

Végre elérkezett a nagy nap, és a terem annyira megtelt, hogy lélegzeni is alig lehetett. Corilla, feketébe öltözve, sápadtan, izgatottan, megtépázott lélekkel, mert egyrészt félt, hogy szeretője megbukik, s másrészt félt, hogy vetélytársnője diadalmaskodik, a színpad felett levő homályos kis páholyában ült. Velence arisztokráciájának és szépeinek színe-java hármas félkörök ragyogásában mutogatta virágait és ékköveit. Gavallérok lepték el a kulisszákat, és ahogy akkor szokásban volt, a színpad egy részét. A doge felesége az első páholyban ült, s körülötte a köztársaság méltóságai. Maga Porpora vezényelte a zenekart, Zustiniani gróf Consuelo öltözőjének ajtajánál várt új primadonnájára, Anzoletto pedig, a kor kacér ízlésének megfelelő antik harcós díszekben, a kulisszák mögé surrant, és egy nagy pohár ciprusi bort hajtott le, hogy biztosan álljon a lábán.

Az operát nem klasszikus szerző írta, de újító sem, nem volt meg benne a régiek szigora, de a modernnek merészsége sem: egy idegen zenész ismeretlen művét adták elő. Hogy elkerülje a cselszövéseket, amelyeket akár saját, akár más ismert szerző neve a vetélytársak részéről felidézett volna, Porpora, aki mindenekelőtt tanítványa sikerére gondolt, egy fiatal német első dalművét, az *Ipermestrá*-t javasolta és tanította be. Szerzőjének, mondta, nincsenek ellenségei, sem hívei Itáliában, sem másutt a világon, s egyébként Christoph Glucknak hívják.

Amikor Anzoletto megjelent a színpadon, a bámulat moraja hullámozott végig a termen. A tenorista, akinek helyére lépett, csodálatos énekes volt, de makacsul ragaszkodott a szerepléshez, és a színpadon érte el az a kor, amely fakóvá teszi a hangot és puffedtté az arcot; a hálátlan közönség nem nagyon sajnálta tehát, a szépnem pedig, amely inkább a szemével, mint a fülével hallgat, nagyon örült, hogy a testes, rezes arcú öreg helyett egy huszonnégy éves ifjú áll előttük, frissen, mint egy rózsa, szőkén, mint maga Phoibosz, és nyúlánkan, mintha Pheidiasz faragta volna, egyszóval a lagúnák igazi fia: *bianco, crespo e grassotto*.²⁴

Anzoletto túlságosan izgatott volt, első áriája nem nagyon sikerült, de csodálatos hangjával, kecses mozdulataival, néhány új és szerencsés hangvétellel mégis meghódította a nőket és a velenceieket. Tehetséges, mondták, nagy jövő előtt áll: háromszor megtapsolták, és kétszer a kulisszák mögül is visszahívták, ahogy ezt Itáliában és Velencében szokták, sokkal inkább, mint máshol.

Sikere felbátorította, és amikor Ipermestra oldalán lépett a színre, már nem félt. De ez a jelenet Consuelóé volt: csak őt látták, csak őt hallgatták. „Ő az - súgták egymásnak -, igen, ő. - Kicsoda? A spanyol lány? - Igen, az új énekesnő, *Zustiniani kedvese*.”

---

²⁴ Fehér (bőrű), göndör (hajú), kövérkés.

Consuelo komolyan, hidegen lépett a színpadra. Végignézett a közönségen, minden megalázkodás és kacérság nélkül köszönte meg pártfogói tapsát, és olyan határozottan, olyan csengőn, olyan diadalmas biztonsággal kezdte recitativóját, hogy már az első frázis után a bámulat kiáltása hangzott fel a terem minden részén.

- Ó, félrevezetett a hitszegő - kiáltott fel Corilla, félelmetes pillantást vetve Anzoletóra, aki nem tudta megállni, hogy ne nézzen fel, alig rejtett mosollyal, riadt szeretője felé.

Corilla zokogva hanyatlott páholya mélyére.

Consuelo folytatta énekét. Az öreg Lotti remegő hangját hallották a terem egyik sarkában.

- *Amici miei, questo è un portento!*²⁵

Consuelo befejezte első nagy áriáját. Tízszer is félbeszakították; halljuk! kiáltoztak; hétszer visszahívták a színpadra; őrvongtek lelkesedésükben. A velencei zeneszereteket most végre mindent elsöprő s ugyanakkor nevetséges erejében mutatkozhatott.

- Mi van velük, hogy így kiáltoznak? - kérdezte Consuelo a kulisszák mögött, amikor a földszint tombolása megint a függöny elé parancsolta. - Mintha meg akarnának kövezni.

E pillanattól kezdődően csak mellékesen foglalkoztak Anzoletóval. Jól bántak vele, mert hiszen mindenki elégedett volt; elnéző közönnyel hallgatták, ha gyengébben énekelt, viszont nem vigasztalták meleg tapssal, valahányszor felülemelkedett hibáin, s a fiatal tenorista hamarosan megértette, hogy ha külseje tetszik is a nőknek, a közönség lármás, hangadó része, vagyis a férfiak tábora, nem sokat törődik vele, és csak a primadonnát üdvözli viharos lelkesedésével. Akik meg ellenséges szándékkal jöttek, még egy pissenést sem kockáztattak meg, s talán hárman sem voltak közöttük, akik ellenálltak a közvéleménynek és annak a sodró vágnak, hogy megtapsolják az est csodáját.

Az operának igen nagy sikere volt, bár a zenekart alig hallgatták, és senki sem foglalkozott a zenével. Olaszos, hajlékony, mérsékelten szenvedélyes zene volt, és, mint mondják, még nem érezte az *Alceste* és az *Orpheus* későbbi szerzőjét. Senki sem talált benne olyan váratlan szépségeket, amelyektől meghökkent volna. A német maestrót már az első felvonás után a függöny elé hívták, s vele a két kezdő énekest, sőt Clorindát is, aki, Consuelo pártfogásával, a második szerepet énekelhette: éles hangja kissé sipított ugyan, de szép karjával lefegyverezte a közönséget, mivel elődje, Rosalba, nagyon sovány volt.

Az utolsó felvonásközben Anzoletó, aki lopva figyelte Corillát, s látva az énekesnő egyre növekvő izgalmát, okosabbnak vélte, ha felsiet a páholyába, mivel botránytól tartott. Amikor Corilla megpillantotta a tenoristát, bösz tigrisként vetette rá magát, két-három erőteljes pofont adott neki, és körmével az arcát is feltépte, olyan szerencsétlenül, hogy Anzoletó vére kiserkent, s a nyomokat később festékekkel sem lehetett eltüntetni. A felbőszült énekes dühös ökölcsapással válaszolt, s Corilla félig alétan hullott testvére, Rosalba karjaiba.

- Áruló, gyalázatos *bugiardo*²⁶ - lihegte az énekesnő fuldokolva. - Saját kezemmel pusztítalak el mindkettőtöket, téged, meg azt a drágalátos Consuelódat.

- Ha csak egy lépést, egyetlen mozdulatot teszel ma este, Velence szeme láttára döflek le - felelte Anzoletó sápadtan, összeszorított foggal, és megcsillogtatta húséges törét, amelyet a lagúnák fiainak ügyességével tudott célba dobni.

---

²⁵ Barátaim, ez aztán csoda!

²⁶ Hazug.

- Meg is teszi, ha mondja - suttogta Rosalba rémülten. - Hallgass! Menjünk gyorsan, a halál leselkedik itt ránk.

- Igen, a halál, ne feledjétek - felelte Anzoleto, és kisetve becsapta és kulcsra zárta a páholy ajtaját.

Bár ez a tragikomikus jelenet velencei módra, vagyis gyorsan, rejtve, és, ahogy mondják, *mezzo-voce*²⁷ zajlott le, mégis amikor a fiatal tenorista, arcára szorított zsebkendővel, a színpad falak mögött öltözője felé sietett, mindjárt valami szívbéli civakodásra gyanakodtak; a fodrász pedig, akit gyorsan odahívtak, hogy a görög herceg fűrtjeit hozza rendbe és arcát betapassza, azt mesélte a kóristáknak meg a statisztáknak, hogy egy szerelmes macska karmolta meg a hős arcát. A színház figarója valóban szakértő volt ilyen sebek dolgában, és nem egy hasonló drámát látott már a kulisszák mögött. A történet bejárta tehát a színpadot, átbújt, nem is tudom, hogyan, a függöny alatt, a zenekar székeiről az emeletekre, innen pedig a páholyokba tévedt, hogy végül jócskán megduzzadva, a földszinten telepedjen meg. Anzoleto és Corilla kapcsolatáról nem tudtak, de néhányan látták, hogy a tenorista Clorinda körül sürgölődik, és máris kialakult az általános vélemény: a primadonnára féltékeny *seconda-donna* véresre kaparta a csinos tenorista szemét, és kiverte három fogát.

Némelyek (inkább így kéne mondanom: egyes nők) kétségbeestek, de legtöbben jól mulattak a történeten. Tanakodtak, felfüggesztik-e az előadást, vagy pedig Stefanini, a régi tenorista jelenik-e meg, kottafüzettel a kezében, hogy ő énekelje tovább a szerepet. Felgördült a függöny, s amikor Consuelo a színpadra lépett, nyugodtan és fenségesen, akár a darab kezdetén, mindenről megfélekedtek. Bár szerepe nem volt túlságosan tragikus, ő azzá tette erőteljes játékaival és kifejező énekével. A hallgatók könnyeztek; s amikor a tenorista is megjelent, csupán mosolyt keltett az a vékonyka sebhely az arcán. De nevetséges kalandja miatt sikere nem volt olyan ragyogó, mint amilyen lehetett volna; az est minden dicsősége Consuelóé maradt, s az előadás végén megint lelkesen megtapsolták, és tombolva ünnepelték.

Színház után a Zustiniani-palotában vacsoráztak, s Anzoleto teljesen megfélekedett a páholyba zárt Corilláról, akinek fel kellett törnie az ajtót. Egy ilyen ragyogó előadás végeztével olyan tolongás van a színházban, hogy senki sem vette észre Corilla gyászos menekülését. De másnap a feltört ajtót már kapcsolatba hozták Anzoleto sebével, s gyanakodni kezdtek arra, amit a fiatalember addig olyan gondosan eltitkolt.

Amikor Anzoleto a Consuelo tiszteletére pompásan feldíszített asztalhoz ült, s a velencei irodalom abbéi előző napon rögtönzött szonettekben és madrigálokban ünnepelték az est hősnőjét, egy inas a fiatalember tányérja alá csempészte Corilla levelét. A tenorista lopva olvasta a fenyegető sorokat:

„Ha nem jössz azonnal hozzám, én megyek érted, és bárhová bújssz is, ha akár átkozott Consuelód karjaiba rejtőzködsz, világra szóló botrányt csapok.”

Anzoleto köhögési rohamot színlelt, kisetett, s az előszobában egy kottafüzetből kitépett lapra ceruzával a következőket írta:

„Jer, ha akarsz; késem vár, s vele megvetésem és gyűlöletem.”

---

²⁷ Félhangosan, halkán.

A kényúr jól tudta, hogy a Corillához hasonló természetet csak félelemmel lehet féken tartani, s hogy pillanatnyilag a fenyegetés lesz legjobb eszköze. De bárhogy erőlködött is, komor és szórakozott maradt egész este; s mihelyt felkeltek az asztaltól, eltűnt, hogy Corillához siessen.

Szánalomra méltó állapotban találta a szegény lányt. Dühkitörését könnyek zápora követte; ablakánál ült, a sírástól vörös szemmel, szinte tébolyodott tekintettel; ruhája, melyet haragjában megtépett, rongyokban lógott ziháló mellén. Elküldte a hűgát és a szobalányt; hogy Anzoleto megint mellette volt, pedig attól félt, sosem látja viszont, ismét és mindennek ellenére, öröm ragyogott az arcán. De a fiú nagyon jól ismerte, nem akarta vigasztalni, mivel tudta, ha megbánást és szánakozást mutat, mindjárt fellobban az énekesnő haragja és bosszúvágya. Ezért elhatározta, hogy továbbra is hajthatatlan marad; és bár meghatotta Corilla kétségbeesése, kíméletlen szemrehányásokkal árasztotta el, és kijelentette, csak azért jött, hogy örökre búcsút mondjon neki. Olyan ügyesen játszotta a szerepét, hogy a primadonna térdre borult előtte, az ajtóig csúszott utána, s a mélységes fájdalomtól meggyötörtön könyörgött bocsánatért. Miután Anzoleto megtörte és megsemmisítette szeretőjét, úgy tett, mintha megenyhült volna haragja; és ittasan a büszkeségtől meg nem is tudom, milyen viharos érzéstől, hogy lám ez a szép és büszke nő bűnbánó Magdolnaként fetreng előtte a földön, engedett vágyának, és egyre megújuló mámorral árasztotta el Corillát. De bárhogy kedveskedett is most e megfélemezett nőstény oroszlánival, egy pillanatil sem feledte, hogy veszedelmes ragadozót szorít a karjaiba, és mindvégig a sértett, de a megbocsátó nagyúr szerepét játszotta.

Amikor a hajnal első fényei felcsillantak, a mámoros és megalázott nő a reggeli harmattól hideg erkélyre támasztotta márványfehér karját, és hosszú, fekete hajába temetve sápadt arcát, szelíd, hízegő hangon sírta el minden gyötrelmét, amelyet szerelme miatt érzett.

- Igen - mondta -, féltékeny vagyok, s ha mindenáron tudni akarod, még ennél is gonoszabb: irigy vagyok. Nem tudom elviselni, hogy így, egyetlen szempillantás alatt ellobbanjon tíz év dicsősége, és a kegyetlen, feledékeny tömeg sajnálkozás és kímélet nélkül áldozzon fel egy új és emelkedő hatalom oltárán. Ha majd te is megismered a diadal mámorát és a hanyatlás keserűségét, önmagaddal szemben nem leszel olyan rideg és igényes, mint most énvelem. Még hatalmas vagyok, mondd; dicsfény, siker, gazdagság, pompás remények kísérnek, hogy most új tájakra indulok, ahol új szeretőket fogok meghódítani, s új közönséget megigézni. Ha így volna is, hiszed-e, hogy van bármi a világon, ami megvigasztalhatna, hogy el kell hagyni minden barátomat, hogy elűznek a trónomról, amelyen immár új bálvány ül? És ezt a szégyent, életem első, pályám egyetlen szégyenét a te szemed láttára kell elviselnem; mi több, te hoztad rám ezt a szégyent, te, a szeretőm, az első férfi, akit gyáván, esztelenül szeretek! Azt is mondd, hogy hamis és gonosz vagyok, hogy képmutató nagyságot, hazug nagylelkűséget színleltem előtted; te akartad így, Anzoleto. Vérig sértettek, te meg azt óhajtottad, színleljek nyugalmat, és én nyugodt maradtam; gyanakvó voltam, azt kívántad, higgyek őszinteségben, és én hittem benned; csupa harag és elkeseredés volt a szívem, azt parancsoltad, hogy ne szóljak, és én hallgattam. Tehettem-e többet, mint hogy olyan magatartást erőszakoljak magamra, amely nem az enyém, olyan bátorsággal hivalkodjam, amelyet nem érezhetek? És amikor e bátorságom cserbenhagy, amikor gyötrelmem elviselhetetlen lesz, amikor szinte megőrülök, neked meg szánakoznod kéne megtört szívemen, te megtiporsz, magamra akarsz hagyni, hadd fulladjak meg a mocsárban, amelybe te magad taszítottál! Ó, Anzoleto, bronzból van a szíved, és én olyan semmiség vagyok, mint a part tehetetlen homokja, amelyet a tenger egyre gyötör, és végül elnyel. Korholj, sértegezz, üss, ha már ezt követeli erőd, de legalább szánj meg a szíved mélyén; és bármilyen rossz véleményed legyen is rólam, szerelmem erején ítélj, mivel mértéktelenül szenvedek mindettől, s mégis azt kívánom, hogy tovább szenvedjek.

- De hallgass meg, barátom - folytatta, most már szelídebben, magához ölelve a fiút -, bármennyi szenvedést okoztál is nekem, ez mind semmi azokhoz a gyötrő gondolatokhoz képest, amelyekkel a te jövődre meg a boldogságodra gondolok. Elvesztél, Anzoleto, édes Anzoleto, menthetetlenül elvesztél. Még nem tudod, nem is sejtöd, de én látom, és azt mondom magamban: „Ha legalább az ő kedvéért áldoztak volna fel, ha az ő diadalát szolgálja a bukásom! De nem, neki is kárára van, és én csak eszköz voltam vetélytársnőm kezében, aki mindkettőnket letapos.”

- Mit jelentsen ez, te esztelen - kiáltott Anzoleto -, nem értem, mit akarsz mondani.

- Pedig meg kéne értened! Legalább azt kéne értened, mi történt ma este. Nem vetted észre, milyen hideg volt veled a közönség első felvonásbeli sikered után? Mert utánad, sajna, ő énekelt, és úgy, ahogy mindig is énekelni fog, jobban, mint én, jobban, mint bárki más, és mondjam-e? jobban, mint te, ezerszer jobban, drága Anzoleto. Hát nem látod, hogy ez a nő eltípor téged, már el is típort, mihelyt megszületett? Nem látod, hogy az ő rút arca árnyékba borítja a te szépségedet; mert rút, ebből nem engedek, de azt is tudom, hogy a rút nők, ha tetszenek, hevesebb szenvedélyt, viharosabb szerelmet ébresztenek a férfiakban, mint a világ legtökéletesebb szépségei. Nem látod, hogy máris bálványozzák, bárhová mégy vele, senki sem figyel rád, senki sem vesz észre? Nem tudod, hogy a színházi tehetség csak a siker, a dicsőség légkörében erősödik és fejlődik, ahogy az újszülöttnak is levegőre van szüksége, hogy növekedjék és erősödjék; hogy a legkisebb vetélkedés is megritkítja a levegőt, amelyet a művész magába szív, a fenyegető vetélkedés pedig már valóságos úrt jelent körülöttünk, és a halál mérgeét oltja lelkünkbe? Az én szomorú példám is megmutathatná neked: csak hallanom kellett a vetélytársnőről, pedig nem is ismertem, te meg ártalmatlan báránynak festegtetted, és már egy hónapja meg voltam bénítva, és ahogy diadalának napja közeledett, úgy fakult egyre jobban a hangom, és fogyott az életerőm. Pedig ilyen sikerre a legrosszabb álmomban sem gondoltam! És mi lesz most, hogy ilyen valóságos, ilyen ragyogó, ilyen megtámadhatatlan lett a sikere? Tudod-e, hogy soha többé fel nem léphetek Velencében, s talán Itália egyik színpadán sem, mert elveszíteném a bátorságomat, remegnék, megbénulnék? És ki tudja, lesz-e egyáltalán olyan hely, ahol ez az emlék nem ér utol, ahol nem üldöz és nem kerget egyre messzebb e győztes vetélytársnő neve és jelenléte? Ó, én máris elvesztem; de te is, Anzoleto. Meghaltál, mielőtt éltél volna; ha gonosz volnék, ahogy mondd, most örülnék, én is a te vesztedre törnék, és meg lennék bosszulva; de kétségbeeséssel a szívemben mondom: ha csak egyszer is fellépsz vele Velencében, nincs többé jövőd Velencében; ha elkíséred az útjain, a szégyen és a romlás lesz útítársad. Ha pedig az ő jövedelméből élve, az ő vagyonán osztozkodva, az ő hírneve mögé bújva, mellette töltöd sápadt, nyomorúságos napjaidat, tudod-e, hogy szól majd rólad a közönség? „Ki az a szép fiatalember ott hátul?” - mondják majd, ha meglátnak. „Senki - válaszolnak -, a senkinél is kevesebb: az isteni énekesnő férje vagy szeretője.”

Anzoleto arca borús lett, akár a napkeleten gyülekező viharos felhők.

- Bolond vagy, drága Corilla - felelte. - Consuelo nem olyan félelmetes számodra, mint ahogy beteg képzeleted sugallja. Ami pedig engem illet, már mondtam, hogy nem vagyok a szeretője, sohasem leszek a férje, és nem élek gyenge madárként az ő hatalmas szárnyának árnyékában. Hadd szálljon kedvére. Tágas az ég, van elég hely mindenkinek, akit tehetsége magasra emel. Figyeld csak a verebet, nem repül-e ugyanolyan könnyedén a csatorna felett, mint a nagy tengeri sirály? De hagyjuk az álmodozásokat! már reggel van, mennem kell. Holnap megint találkozunk. Ha azt akarod, hogy eljöjjek, légy szelíd és türelmes, ahogy szeretem, és ami jobban illik szépségedhez, mint a féltékenység sikolyai és dührohamai.

Anzoletót mégis gyászos gondolatok gyötörték, de csak amikor már hazatért, lefeküdt, és majdnem elaludt, csak akkor ötlött fel benne a kérdés, vajon ki kísérhette haza Consuelót a Zustiniani-palotából. Ezt a figyelmességet eddig sohasem hagyta másra.

- Bánja az ördög! - mondta, s nagy ökölcsapásokkal igazgatta a vánkost a feje alatt. - Ha a sors úgy akarja, hogy a gróf elérje a célját, jobb, ha előbb bekövetkezik, és nem később.

18

Amikor Anzoletto felébredt, vele ébredt Zustiniani gróf iránt érzett féltékenysége is. Ezer ellentétes indulat tépte a lelkét. Először is az a másik féltékenység, amelyet Corilla ébresztett benne Consuelo tehetsége és sikere iránt. S ahogy menyasszonya diadalát ahhoz hasonlította, amit megcsalt becsvágyában saját bukásának nevezett, ez a féltékenység egyre jobban rágta a szívét. Aztán megalázottnak is érezte magát, hogy talán a valóságban is elvesztette és nem csupán a közvélemény szemében, e ma már híres és hatalmas nő kegyét, pedig tegnap még egyetlen és kizárólagos szerelmese volt. E két féltékenység valósággal versengett a lelkében, s Anzoletto nem tudta, melyikre hagyatkozzék, hogy elűzze a másikat. Két lehetőség közt kellett választania: vagy elviszi Consuelót, messze a gróftól és Velencétől, hogy másutt próbáljon vele szerencsét, vagy vetélytársára hagyja, s ő maga távozik olyan sikert hajszolva, amelyet a lány nem ellensúlyozhat többé. Egyre gyötrőbb kétségében nem igaz barátnőjénél kereste a nyugalomát, hanem a vihart választotta, és megint Corillához sietett. Az énekesnő aztán egyre szította a tüzet, és az előző napinál is hatásosabb ékesszólással fejtegette a fiú helyzetének hátrányait.

- Senki sem próféta a saját hazájában - mondta -, a te szülővárosod sem kedvező környezet számodra: mindenki láthatta, amint rongyosan e tereken csavarogtál, és még azt is hozzáteheti (az Úristen a megmondhatója, hogyan szeretnek dicsekedni a nemesurak a művészek pártfogásával, akár igazat mondanak, akár nem): „Én emeltem fel a sárból; én láttam meg először a tehetségét; én ajánlottam ennek és ennek; én többre tartottam, mint...” Túlságosan sokáig éltél itt a szabad ég alatt, szegény Anzoletóm, még senki sem sejtette jövődet, de minden járókelő máris észrevette csinos arcodat. Hogyan hódíthatnád meg azokat az embereket, akiknek a gondolóját hajtottad, s hogy néhány garassal megtetézzék fizetségedet, Tasso strófáit énekelted kíséretül, vagy azokat az urakat, akiknek a csomagjait cipelted, hogy legyen mit enned vacsorára. A rút, a magányos Consuelo itt valami különös csodának számít. Egyébként is spanyol, s nem velencei módra beszél. A kiejtése szép, bár kissé furcsa, de hiszen akkor is tetszenék, ha visszataszító volna, mert újat jelent a közönség fülének. Azt a kis sikeredet az első felvonásban nagyrészt szépségednek köszönheted. Az utolsóban viszont már megszokták csinos képedet.

- Meg aztán, tegye csak hozzá, a gyönyörű kis sebhelynek, amelyet magának köszönhetek, és sosem kéne megbocsátanom, szintén volt némi része abban, hogy ezt az utolsó, bár kissé léha varázsomat is elvesztettem.

- Léha a férfiak szemében, de nagyon is komoly a nőkében. Ez utóbbiak uralomra vihetnek a szalonokban, de az előbbieket nélkül nem boldogulsz a színpadon. És hogyan akarod meghódítani őket, ha egy nővel kell versenyezned? Egy nővel, aki nemcsak a komoly zenebarátokat igézi meg, de neme bájával és bűvös erejével azokat a férfiakat is megrészegeti, akik nem értik a zenét! Ó, mennyi tehetségre és tudásra volt szüksége, hogy megküzdjön velem, Stefanininak, Saveriónak, mindenkinek, akivel együtt léptem a színpadra!

- Ha így vesszük, kedves Corilla, melletted épp annyi veszélynek lennék kitéve, mint Consuelo mellett. Ha talán kedvem is lelt volna, hogy veled menjek Franciaországba, most mindenesetre jó leckét kaptam.

E véletlenül kicsúszott szavak mintha fényt gyújtottak volna Corilla elméjében. Látta, hogy a fiú elevenére talált, sokkal jobban, mintsem remélte volna, mert lám, máris felveti a gondolatot, hogy elmegy Velencéből. Reménykedni kezdett, hogy magával viheti a fiút, és minden erejével azon iparkodott, hogy megkedveltesse vele ezt a tervét. Lealacsonyította magát, amennyire csak tehette, s határtalan szerénységgel messze maga fölé emelte vetélytársnőjét. Még bizonygatta is, hogy ő nem elég nagy énekesnő, és nem is elég szép, hogy felgyújtsa a közönség szenvedélyét. És mivel szavai közelebb álltak a valósághoz, semmint szegény Corilla sejtette volna, Anzoleto pedig maga is tudta, hogy Consuelo összehasonlíthatatlanul nagyobb művésznő, nem került nagy fáradságába, hogy elhiggye szeretője szavait. Beszélgetésük során nagyjában megállapodtak tehát, hogy együtt szöknek meg a városból; Anzoleto komolyan gondolt erre, de egy kis ajtót nyitva hagyott, hogy ha mégis megváltoztatná szándékát, felmondhassa az egyezséget.

Corilla, látva határozatlanságát, arra biztatta a fiút, hogy folytassa fellépéseit, mert, mondotta, a későbbi előadásokon nagyobb sikere lesz; magában azonban biztos volt, hogy az elkerülhetetlen megpróbáltatások végképp megutáltatják Anzoletoval Velencét és Consuelót.

Anzoleto szeretője után barátnője lakására sietett, mert valami parancsoló szükség a leányhoz hajtotta. Most először történt, hogy Consuelo szűzies csókja nélkül fejezte be és kezdte meg a napját. De mivel e szerelmes légyottja után restelkedett volna állhatatlansága miatt, igyekezett meggyőzni magát, hogy csak menyasszonya hűtlenségéről akar megbizonyosodni, és véglegesen kiábrándulni szerelméből. Semmi kétség, így okoskodott, hogy a gróf felhasználta az alkalmat meg a csalódást is, amit az ő távolléte okozott a lánynak, és az is bizonyos, hogy egy ilyen nőhódító, ha éjjel magára marad egy lánnyal, feltétlenül eléri célját. E lehetőségre mégis hideg veríték lepte el homlokát; Consuelót, gondolta, most biztosan bánat és lelki-furdalás gyötri, s Anzoleto szinte repült, mert máris könnyek záporában látta a leányt. Aztán egy belső hang, erősebb minden másnál, azt mondta neki, hogy e tiszta és nemes lény nem bukkhatott el ily gyorsan és szégyenletesen, és megláttatta lépteit, mert önmagára gondolt, gyűlöletes viselkedésére, önző becsvágyára, a sok követelésre és hazugságra, amellyel életét és lelkiismeretét megterhelte.

Consuelót az asztala előtt találta, fekete ruhájában, tekintete, magatartása nyugodt és szent volt, amilyennek mindig ismerte. A lány eléje futott, viharzón, mint máskor is, s nyugtalanul, de szemrehányás és bizalmatlanság nélkül érdeklődött, hogy mit csinált, amíg távol volt tőle.

- Nem éreztem magam jól - felelte a fiú szomorúan, mert belső megszügyenülése nagyon bántotta. - Tudod, egy díszlet megsértette az arcom, mutattam is a nyomát, de bár akkor azt mondtam, semmiség az egész, valamiféle agyrázkódást okozott, el is kellett mennem a palotából, mert féltem, hogy elájulok, s egész délelőtt ágyban maradtam.

- Ó, Istenem - mondta Consuelo, és megcsókolta a vetélytársnője által okozott sebet -, rosszul voltál, talán most is rosszul vagy?

- Már nem vagyok rosszul, jót tett a pihenés. Ne is gondolj velem, inkább azt mondd meg, hogyan jöttél haza éjjel egyedül.

- Egyedül? Nem egyedül jöttem, a gróf hazahozott a gondolóján.

- Tudtam! - kiáltott Anzoleto különös hangon. - És biztosan... szépeket is mondott, amikor egyedül maradtatok!

- Mi mást mondhatott volna, mint amit mások előtt már százszor elmondott? Nagyon elkényeztet, és végül még beképzeltté is tette, ha nem védekeznek e betegség ellen. De hát nem is voltunk egyedül; jó mesterem is hazakísért. A drága jó barát!

- Miféle mester? Miféle drága jó barát? - kérdezte Anzoletto megnyugodva és máris új gondoktól gyötörve.

- Porpora! Mi jár hát a fejedben?

- Hogy mi, drága Consuelo? Tegnap esti sikered. Te nem gondolsz rá?

- Kevésbé, mint a tiedre, esküszöm.

- Az enyémmre! Ne csúfolódj, szép húgocskám, az enyém olyan vérszegény volt, hogy már-már bukásra hasonlított.

Consuelo elsápadt döbbenetében. Fegyelmzett természete ellenére sem őrizte meg eléggé hidegvérét, hogy észrevegye, milyen különbség volt a neki és a szerelmesének szóló tapsok között. Az ilyen tetszésnyilvánítás némi zavart is okoz, amelytől a legbölcsebb művész sem tud szabadulni, máskor meg hamis reményeket kelt, mivel némelyek táboruk zajongását a siker jelének vélik. De Consuelo nem is fogta fel a közönség túláradó szeretetét, sőt megremült, és sehogy sem értette ezt a borzalmas lármát, és így nem vette észre, hogy őt jobban ünneplik, mint Anzoletót. Ártatlan szívvel korholta tehát vőlegényét, miért vannak ilyen nagy igényei, s látva, hogy nem tudja meggyőzni, sem bánatát eloszlatni, szelíden a szemére vetette, hogy túlságosan ragaszkodik a dicsőséghez, és igen nagy jelentőséget tulajdonít a világ kegyének.

- Mindig mondtam neked - folytatta -, hogy jobban szereted a művészet eredményeit, mint magát a művészetet. Ha az ember megtette, amit tehet, és úgy érzi, hogy jól, akkor, gondolom, a helyeslés mértéke vajmi keveset változtat a belső megelégedettségen. Emlékezzél arra, mit mondott nekem Porpora, amikor először énekeltem a Zustiniani-palotában. Aki őszinte odaadással szereti a művészetet, annak semmitől sem szabad félnie...

- Te meg a te Porporád - csattant fel bosszúsán Anzoletto -, ti könnyen lubickoltok ezekben a magasztos elvekben. Mi sem egyszerűbb, mint az élet bajairól bölcselkedni, ha csak jó oldalait ismerjük. Porpora ugyan szegény, és sok ellenfele van, de hírneve csorbíthatatlan. Máris elég borostyánt gyűjtött életében, hogy ősz feje nyugodtan pihenjen árnyékukban. Te meg legyőzhetetlennek érzed magad, és szívedet sem rágja a félelem. Egyetlen szárnycsapással emelkedtél magasra, és akiknek nincs szárnyuk, szemükre veted, hogy szédülnek. Ez nem emberséges dolog, Consuelo, és nagyon igazságtalan is. Amellett rám nem is illik az érvelésed: azt mondd, ne törődjünk a közönség véleményével, ha jónak tartjuk, amit csinálunk. De én nem tartom jónak, amit csináltam. Nem látod, hogy rettenetesen elégedetlen vagyok önmagammal? Nem láttad, hogy borzalmas voltam? Nem hallottad, hogy szánalmasan énekeltem?

- Nem, mert nincs így. Nem énekeltél jobban, de rosszabbul sem, mint ahogy szoktál. Izgatott voltál, de ez alig látszott rajtad. Egyébként is izgalmad gyorsan elmúlt, és amit tudsz, azt jól is csináltad.

- És amit nem tudok? - kérdezte Anzoletto. A fáradtságtól és bánattól megtört fekete szeme mereven csillogott.

Consuelo felsóhajtott, egy pillanatig hallgatott, majd megcsókolta a fiút:

- Amit nem tudsz - mondta -, meg kell tanulnod. Ha a próbák alatt komolyan dolgoztál volna... Hányszor mondtam ezt neked. De hagyjuk a szemrehányásokat, inkább gondoljunk arra, hogyan tehetnénk jóvá a hibát. Nézd, nem kell több, csak napi két óra, és úrrá leszünk mindenben, ami még nehezedre esik.

- Egy nap elég volna?
- Egy nap nem, de legfeljebb néhány hónap.
- Pedig holnap ismét fellépek! és megint csak olyanok előtt énekelek, akik a hibáimat figyelik, és nem a képességeimet.
- Hamarosan látni fogják a fejlődést.
- Ki tudja? Ha egyszer nem tetszem nekik!
- Máris bebizonyították az ellenkezőjét.
- Azt akarod mondani, hogy elnézők voltak?
- Igen, azt, kedvesem. Amikor gyenge voltál, jóakarattal hallgattak, ha pedig erős, érdemed szerint ítélték meg.
- Lehet, de biztosan nyomorúságos szerződést kapok csak.
- A gróf mindenben nagyvonalú, és nem takarékoskodik a pénzzel. Egyébként is nekem többet kínál, mint amennyi kettőnknek kell, hogy bőségben élhessünk.
- Persze, hogy a te sikeredből éljek!
- Én is elég sokáig éltem a te segítségeddel.
- Nem pénzről van itt szó. Mit bánom én, mennyit fizet; de talán csak a második, vagy akár a harmadik szerepre szerződted.
- Nincs még egy *primo-uomo*,²⁸ akire most gondolhatna. Régóta számít rád, és csak rólad van szó. Egyébként is csupa jóindulattal gondol rád. Azt mondtad, ellene lesz a házasságunknak. Pedig nincs így, inkább ő is szeretné, ha egybekelnénk, s gyakran megkérdezi, mikor hívom meg az esküvőnkre.
- Igazán? Derék dolog. Nagyon köszönöm, gróf úr!
- Mit jelentsen ez?
- Semmit. Csak egyet még, Consuelo: nem tetted helyesen, hogy nem akadályoztad meg fellépésemet, amíg alapos munkával ki nem javítom a hibáimat, hiszen jól ismered őket. Mert, ismétlem, te valóban ismered a hibáimat.
- Hát nem voltam elég őszinte? Nem figyelmeztettelek elég gyakran? De te mindig csak azt válaszoltad, hogy a közönség úgysem ért a zenéhez; és amikor megtudtam, milyen sikered volt a grófnál, amikor először énekeltél a szalonjában, arra gondoltam...
- Hogy a nagyurak sem értik jobban, mint a karzatok közönsége?...
- Arra gondoltam, hogy a képességeid jobban érvényesülnek, mint a hibáid; azt hiszem, így is volt mind a két esetben.
- „Tulajdonképpen igaza van - gondolta Anzoletto -, s talán el kellene halasztani a fellépésemet... Viszont akkor más tenoristát hívhatnak a helyemre, én meg szerződés nélkül maradok.”
- Hadd hallom - mondta aztán, körbejárva a szobában -, mik is az én hibáim?
- Már sokszor mondtam: hallatlan merészség és kevés előkészület, inkább lázas, mint átélt erőfeszítés, túlságosan tudatos és nem eléggé átérzett drámai hatások. Nem hatoltál eléggé szereped szövevényébe. Részletekben tanultad meg. Csak többé-kevésbé ragyogó jelenetek

---

²⁸ Itt: első férfiének.

sorozatát láttad benne. Nem ragadtad meg fokozatosságában, fejlődésében, sem egységében. Türelmetlen voltál, s hogy mindjárt megmutasd szép hangodat, és némely dologban megnyilvánuló ügyességedet, szinte már belépéskor elmondtad utolsó szavadat. Mindenáron effektusokra vadásztál, s effektusaid mind azonosak voltak. Már az első felvonás végén megismertek, mindent tudtak rólad; de nem tudták, hogy ez minden, és valami csodát vártak befejezésül. Az a valami nem volt meg benned. Lendületed kimerült, hangod elvesztette frissességét. Te is érezted ezt, és egyre jobban erőlködtél; ők is érezték, s nagy meglepetésedre akkor voltak a leghidegebbek, amikor te a legszenvedélyesebbnek vélted magadat. Mert ebben a pillanatban nem a szenvedély fűtötte művészt, hanem a sikert hajhászó színészt látták benned.

- Hogy csinálják a többiek? - dobbantott a lábával Anzoleto. - Hallottam őket, mindenkit hallottam, akit tíz év óta Velencében megtapsoltak. Nem kiabált-e az öreg Stefanini, amikor már fogytán volt a hangja? Mégis lelkesen megtapsolták.

- Igazad van, s nem is értettem, miért hisz neki a közönség. Talán a régi időre emlékeztek, amikor még volt ereje a hangjának, és nem akarták, hogy érezze nyomorúságát.

- No és Corilla, a régi bálvány, akit te döntesz le trónjáról, ő vajon nem mesterkéltlen élezte ki a helyzeteket? Nem erőlködött-e lihegve, hogy rossz volt nézni és hallani? És őszintén szenvedélyes volt-e, valahányszor az egekig magasztalták?

- Éppen mivel mesterkéltnek tartottam az eszközeit, ijesztőnek az effektusait, ízléstelennek és laposnak a játékát meg az énekét, ezért léptem olyan nyugodtan a színpadra: én is meg vagyok győződve, akárcsak te, hogy a közönség nem nagyon ért hozzá.

- Ó - sóhajtott Anzoleto elkeseredetten -, fájó sebemet érinted, szegény Consuelo.

- Miért, kedvesem?

- Hogy miért? Még kérdezed? Tévedtünk, Consuelo. A közönség nagyon is jól érti, amit hall és lát. Amit tudatlansága elrejtene, szíve azt is megsúgja neki. Nagy gyermek, szórakozásra és indulatokra van szüksége. Megelégszik azzal, amit adnak neki; de ha valami jobbat mutatnak, mindjárt egybeveti a régivel, és meg is érti. Corilla még elbűvölte őket múlt héten, pedig hamisan énekelt, és erőtlén volt a hangja. Ekkor jössz te, és Corillának vége: félredobják, eltemetik. Ha megint fellépne, kifütyülnék. Ha vele léptem volna színpadra, teljes lett volna a sikerem, akárcsak a gróf szalonjában, amikor őután énekeltem. Melletted viszont jelentéktelen voltam. Ennek így kellett lennie, és mindig is így lesz. A közönség csak a csillogást ismerte. Drágakőnek vélte az aranyfüstöt, s káprázott a szeme. Aztán finomművű gyémántot mutatnak neki, s mindjárt megérti, hogy csúnyán félrevezették. Nem akar több hamis gyémántot látni, most már felismeri. Ez az én bajom, Consuelo: Én Velencében gyártott üveggő vagyok, te a tengerek mélyén született igazgyöngy.

Consuelo nem értette teljesen e gondolatok mély igazságát és mérhetetlen keserűségét. Vőlegénye szerelmének tulajdonította e szavakat, melyeket csak hízélgésnek vélt, és mosollyal meg cirógatással felelt rájuk. Aztán azt mondta, ha komolyan dolgozik, Anzoleto őt is felül-múlhatja, s hogy bátorítsa, mindjárt hozzátette, hogy nagyon könnyű úgy énekelni, mint ő, Consuelo szokta. Ezt jóhiszeműen mondta, mert őt semmi nehézség nem akasztotta meg, s nem tudta, hogy akiben nincs kitartás és munkaszeretet, annak éppen a munka az első akadály.

Felbátorítva Consuelo őszinteségétől és Corilla álnokságától, mert szeretője is egyre biztatta, csak jelenjen meg újra a közönség előtt, Anzoletto lelkesen dolgozott; az *Ipermestra* második előadásán sokkal tisztábban énekelte az első felvonást, és ezt méltányolták is. Mivel azonban Consuelo sikere is ennek arányában növekedett, a tenorista nem volt meglegedve a magáéval, és másodrendűségének tudata egyre jobban elbátortalanította. Ettől kezdve minden dolog baljós fényben mutatkozott előtte. Úgy érezte, hogy nem is figyelnek rá, hogy a közelében ülő nézők csipős megjegyzésekkel kísérik énekét, s a jóakarató zenebarátok, akik a színpalak mögött bátorítják, mély szánakozással tekintenek rá. Minden dicséretben kettős értelmet látott, és ő, persze, a rosszabbikat vonatkoztatta magára. Amikor a szünetben felszaladt Corilla páholyába, a primadonna színlelt aggodalommal fogadta, s megkérdezte, nem beteg-e.

- Miért lennék beteg? - válaszolt a fiú türelmetlenül.

- Mert hangod ma fátyolos, te meg gondterheltnék látszol. Ne veszítsd el a bátorságod, édes Anzoletto; használd fel képességeidet, ne engedd, hogy megbénítson a félelem vagy a csüggedés.

- Nem énekeltem elég jól az első áriámat?

- Távolról sem olyan jól, mint először. Annyira összeszorult a szívem az ijedségtől, hogy szinte rosszul lettem.

- De hiszen tapsoltak, nem?

- Ugyan!... sebaj, nem akarom elvenni a kedved. Csak folytasd... De vigyázz, hogy tiszta legyen a hangod.

„Consuelo - gondolta a fiú - azt hitte, jó tanácsot ad nekem. Ő ösztönösen cselekszik, és minden sikerül neki. De honnan volna elég tapasztalata, hogy megtanítsa rá, miképpen szelídíthetném meg azt a makacskodó közönséget? Ha az ő útmutatásait követem, lemondok arról, ami jó bennem, s a közönség mégsem méltányolja, hogy választékosabb lett a stílusom. Próbálkozzunk hát megint az első napok vakmerőségével. Hát nem láttam-e saját szememmel, hogy amikor először léptem fel a grófnál, azokat is el tudtam kápráztatni, akiket nem győztem meg? Nem mondta-e a vén Porpora, hogy a tehetség napfoltjait látja rajtam? No jó! a közönség majd eltűri a foltjaimat, és meghajol tehetségem előtt.”

Összeszedte minden erejét, valóságos csodákat művelt a második felvonásban. Meglepődve hallgatták. Egyesek összeverték a tenyerüket, mások meg elhallgattatták a tapsokat. A közönség nagy része azon tűnődött, csodálatos volt-e éneke, vagy borzalmas.

Ha Anzoletónak nem száll inába a bátorsága, talán teljes lett volna a siker. De ez a kudarc annyira megzavarta, hogy egészen kába lett a feje tőle, és a végén elrontotta a szerepét.

A harmadik előadáson megint megjött a bátorsága, s elhatározta, hogy nem követi Consuelo tanácsait: szabadjára engedve képzeletét, a legkülönösebb szeszélyeket, a legszokatlanabb különcködést is megkockáztatta. Micsoda szégyen! Két-három füttyszó hasított a kétségbeesett kísérletezéseit követő csendbe, a nagylelkű, derék közönség elhallgattatta ugyan a füttyülőket, és összeverte a tenyerét; de nem lehetett félreérteni: az embert vigasztalták, a művészt viszont elítélték. Öltözőjébe érve Anzoletto megtépte jelmezét, és mihelyt véget ért a darab, Corilla lakására rohant, s itt is maradt, mivel mérhetetlen dühében elhatározta, hogy akár a világ végére is követi szeretőjét.

Három nap múlt el így, anélkül, hogy Consuelót látta volna. Nem gyűlölte a lányt, nem is hidegedett el tőle (lelkifurdalásoktól gyötrődve, lelke mélyén még mindig szerette, s halálosan szenvedett, hogy nem láthatja), csak mondhatatlanul rettegett tőle. Érezte fölényét, hiszen a nyilvánosság előtt Consuelo valósággal eltiporta nagyságával, ha meg kettesben maradtak, bizalmát és akaratát törte az igájába. Izgalmában nem tudta elrejtteni Corilla előtt, mennyire ragaszkodik nemes lelkű menyasszonyához, és azt sem, hogy még mindig ő irányítja gondolkodását. Corilla eltitkolta keserű csalódását. Sajnálkozott, vallatta a fiút; és amikor megtudta ragaszkodásának a nyitját, végső csapásra készült: Zustiniani tudomására hozatta Anzoletóval való viszonyát, mert, gondolta, a gróf nyilván nem mulasztja el a jó alkalmat, és mindent elmond szíve bálványának, hogy lehetetlenné tegye Anzoletó visszatérését.

Consuelo nagyon csodálkozott, hogy egész nap magára maradt kis padlásszobájában, s végül nyugtalanogni kezdett; mikor a második nap is hiábavaló várakozásban és szorongó félelemben múlt el, este vastag köpenyébe burkolózott (mert a híres énekesnőt már nem védte a névtelenség homálya a rosszindulatú megjegyzésektől), és elszaladt ahhoz a házhoz, amelyben Anzoletó néhány hét óta lakott. A fiúnak itt megfelelőbb otthona volt, mint az előzőek, mivel a gróf sok háza egyikében csinos lakást juttatott pártfogoltjának. De Anzoletó nem volt odahaza, s Consuelo azt is megtudta, hogy jegyese ritkán tölti otthon éjszakáit.

Hütlenségre azonban most sem gondolt. Ismerte a fiú állhatatlan, csapongó természetét, és arra gondolt, hogy nem tudta megszokni fényűző lakását, s egyik régi odújában húzódott meg. Elhatározta, hogy tovább keresi, de amikor megfordult, hogy kimenjen a házból, Porpora mesterrel találta magát szemben.

- Consuelo - mondta az öreg tanár halkán -, hiába rejtegeted előttem arcodat; hallottam a hangodat, s gondolhatod, hogy mindjárt felismertem. Mit csinálsz itt e késői órában, szegény gyermekem, mit keresel ebben a házban?

- A vőlegényemet - felelte Consuelo megragadva a vén mester karját. - Nem tudom, miért szégyelleném ezt legjobb barátom előtt. Tudom, nem tartja helyesnek e vonzalmamat, de mégsem tudnék hazudni. Nyugtalan vagyok. Tegnapelőtt este együtt léptünk fel a színházban, s azóta nem láttam Anzoletót. Biztosan beteg.

- Beteg? Éppen ő? - felelte a tanár vállat vonva. - Jer velem, szegény kislányom, beszélgesünk; s minthogy megnyitottad előttem a szívedet, én is megnyitom neked az enyémet. Nyújtsd a karod, járjunk egyet és beszélgessünk. Figyelj ide, Consuelo, és szívleld meg, amit most mondok. Nem lehetsz e fiatalember felesége, ennek nem szabad megtörténnie. Megtiltom neked, az élő Isten nevében, aki megengedte nekem, hogy atyád helyett atyád lehessenek.

- Ó, mesterem - felelte a lány fájdalmasan -, ne kívánja, hogy lemondjak szerelmemről, inkább az életemet is feláldozom érte.

- Nem kívánom, parancsolom - felelte Porpora határozottan. - Ez a fiú átkozott. Csak gyötrelmet és szegényt hoz rád, ha nem tagadod meg azonnal.

- Kedves mesterem - mondta a lány szomorún hízalgó mosollyal -, már többször mondta nekem; de hiába próbálkoztam, hogy engedelmessédjek. Gyűlöli ezt a szegény fiút. Nem ismeri, és biztos vagyok benne, hogy egyszer meg fog változni a véleménye.

- Consuelo - folytatta a maestro egyre nagyobb erővel -, tudom, hogy eddig csupa komolytalan észrevételt és hiábavaló tilalmat szegeztem neked. Művészként beszéltem a művésznőnek, s vőlegényedben is csak a művészt láttam. Ma férfiként szólok hozzád, s a férfiről szólok, neked, a nőnek. Ez a nő rossz helyen keresi a szerelmet, mivel a férfi méltatlan rá, és az a férfi, aki mondja, biztos benne.

- Jóságos Istenem! Hogy Anzoletto méltatlan a szerelmemre? Egyetlen barátom, pártfogóm, testvérem! Ön nem tudja, kedves mesterem, hogyan szeret, mennyire tisztel ez a fiú, amióta csak élek! Ideje már, hogy mindent elmondjak - és Consuelo elmondta élete történetét, valamint szerelme történetét: a kettő egy történet volt.

Porpora elérékenyült, de nem rendült meg.

- Mindebben - mondta - csak a te ártatlanságodat, erényedet, hűségedet látom. Ami meg őt illeti, neki meg nyilván szüksége volt a társaságra, meg arra, hogy oktasd, mert, bármint vélekedsz is, csakis ennek köszönheti azt a keveset, amit tud, meg amit ér; de bizonyos, hogy ez a tiszta és hűséges vőlegény Velence minden romlott nőjének kegyeltje, hogy bordélyházakban oltogolja azt a tüzet, amelyet te gyújtottál benne, s téged csak kihasznál, viszont másoknál elégíti ki szégyenteljes szenvedélyeit.

- Válogassa meg a szavait - válaszolt Consuelo fojtott hangon. - Mindig úgy hittem önnek, mesterem, akár magának az Úristennek; de Anzoletto dolgában, ezt elhatároztam, zárva tartom fületem és szívemet... Ó jaj, engedje, hogy elmenjek - folytatta, és ki akart bontakozni a tanár karjából -, megöl a szavaival.

- Baljós szenvedélyedet akarom megsemmisíteni, téged pedig az igazság fényével új életre kelteni - felelte Porpora, és háborgó, jóságos szívéhez szorította a leány karját. - Kíméletlen vagyok, tudom, Consuelo. De nem szólhatok másként, s éppen ezért késleltettem, amíg csak tehettem, az utolsó csapást. Azt reméltem, kinyílik a szemed, és magad is meglátod, mi történik körülötted. De te nem okultál a törtétekből, és vakon rohansz a szakadék felé. Nem akarom, hogy belezuhanj. Tíz év óta te vagy az egyetlen lény, akit tisztellek. Nem szabad elpusztulnod, nem szabad.

- De, drága mesterem, miért volnék veszélyben? Azt gondolja, hazudok talán, amikor esküszöm, mindenre, ami szent, hogy sosem szegtem meg anyám halálos ágyán tett eskümet? Anzoletto sem szegte meg. Nem vagyok még a felesége, nem is vagyok hát a szeretője.

- Csak egy szót kell szólnia, és a felesége leszel.

- Anyám ígértette meg velünk.

- Most pedig keresed ezt a fiatalembert, aki nem akar feleségül venni, és nem is teheti.

- Miért ne tehetné?

- Corilla nem engedné...

- Corilla? Mi köze Anzolettóhoz?

- Két lépésre van a lakása... A vőlegényedet keresed... nála megtalálhatjuk. Van bátorságod odamenni?

- Nem, nem! A világ minden kincséért sem mennék oda! - kiáltott Consuelo, s olyan gyengének érezte magát, hogy a falhoz kellett támaszkodnia. - Hagyja meg az életemet, mesterem; ne öljön meg, mielőtt éltem volna. Mert, mondtam már, mindjárt meghalok.

- Fenéig kell ürítened a keserű poharat - folytatta könyörtelenül az öreg mester -, én a Sors küldötte vagyok. Gyengédséggel, jósággal mindig csak hálátlanná, vagyis szerencsétlenné tettem az embereket, meg kell tehát mondanom az igazat azoknak, akiket szeretek. Ez az egyetlen jótett, amelyet a balsors csapásaitól és a sok szenvedéstől megkövült szívem még megtehet. Szánlak, szegény gyermekem, hogy e végzetes válságodban nem áll melletted egy szelídebb és emberségesebb barát. De én már így vagyok megalkotva, és így is cselekszem: a villámcsapás fényével világítok, mivel nem tudok a nap sugaraival melengetni. Nincs hát

köztünk helye gyengeségnek, Consuelo. Lépünk be ebbe a palotába. Azt akarom, hogy a tisztátalan Corilla karjaiban találod vőlegényedet. Ha nem tudsz járni, vezetlek. Ha elalélsz, viszlek. Ó, van még erő a vén Porporában, ha égi düh fűti a szívét.

- Kegyelem, kegyelem! - kiáltott Consuelo a halálnál is sápadtabban. - Hagyjon meg kétségeimben... Csak egy napot még, egyetlen napot, hogy higgyek neki; nem készültem fel erre a szenvedésre.

- Nem, egy napot sem, egyetlen órát sem - felelt az öreg hajthatatlanul -, mert ha elmúlik ez az óra, nem találom meg újra, hogy szemed elé tárjam az igazságot. Ha pedig megadom a napot, amit kérsz, a gyalázatos arra használná, hogy megint hazugságai igájába kényszerítsen. Velem jössz, akarom, parancsolom.

- Jó, megyek - mondta Consuelo szerelme fellobbanásában találva új erőt. - Megyek, hogy megbizonyosodjam az ön igazságtalanságáról és szerelmem hűségéről. Mert Ön méltatlanul megtéveszt, és azt akarja, hogy én is tévedjek. Menjünk hát, maga hóhér! Követem, mert nem félek öntől.

Porpora a szaván fogta; és harapófogó-erejű, inas kezével megragadva a leány karját, maga után vonszolta, míg csak ahhoz a házhoz nem értek, ahol lakott. Beléptek, végigjártak minden folyosót, felmentek minden lépcsőn, és végül egy magas erkélyre jutottak: a lakatlan, alacsony ház fölé Corilla palotája emelkedett. Az épület teljesen elhagyottnak látszott, csak egy nyitott ablak fénylett néma, sötét homlokzatán. Ez az ablak, úgy tetszett, védve volt idegen tekintetektől, mivel egy kiugró erkély elfedte az utcai járókelők elől. Szemben semmi, s távolabb csak a Porpora lakta ház padlásszobái, de ezek más irányba néztek, s onnan nem lehetett megfigyelni az énekesnő palotáját. De Corilla nem tudta, hogy a ház szegletén volt egy ólommal szegélyezett kiugró, afféle fecskéfészek, s a szeszélyes öreg művész itt ült minden este, egy kürtő mögött, hogy távol az emberektől a csillagokat bámulja, és szent vagy szenvedélyes dallamokról ábrándozzon. Így tárta fel előtte a véletlen Anzoletto szerelmeskedésének titkát: Consuelónak csak a megjelölt irányba kellett néznie, hogy szerelmesét kéjes együttlétben lássa vetélytársnőjével. Azonnal elfordult; s Porpora, aki valami kétségbeesett mozdulattól félt, emberfeletti erővel tartotta, majd levezette az alsó emeletre, bevitte a szobájába, becsukta az ajtót és az ablakot, hogy a leány bizonyosra vett kitörése titokban maradjon.

20

De nem volt kitörés. Consuelo dermedten, némán ült a helyén. Porpora szólt hozzá. A leány nem felelt, csak a fejével intett, hogy semmit se kérdezzenek tőle. Aztán felállt, nagy kortyokban megitta a jeges vizet, amely egy kancsóban a csembalón volt, körbejárnak a szobában, majd szóltanul visszaült a helyére, mesterével szemben.

A rideg vénember nem értette meg szenvedése mélységét.

- Ugye, nem tévesztettelek meg? - szólalt meg Porpora. - Mire gondolsz, mit akarsz csinálni?

Fájdalmas remegés rázta meg a szoborszerű, szóltan lányt. Consuelo homlokához emelte a kezét.

- Semmit - mondta -, előbb meg kell értenem, mi történt velem.

- Mit kell itt megérteni?

- Mindent; mert semmit sem értek; keresem balsorsom okát, de semmit sem találok, ami megmagyarázná. Mi rosszat tettem Anzoletóval, hogy nem szeret többé? Micsoda hibát követtem el, hogy ilyen mélységesen megvet? Ön sem tudná megmondani, mesterem, mert hiszen én ismerem a lelkiismeretemet, és semmit sem találok, ami e rejtély kulcsát megadná. Ó, milyen felfoghatatlan csoda! Anyám hitt a bűvös italok erejében: varázsló volna ez a Corilla?

- Szegény gyermekem - mondta a maestro -, igazad van: varázsló működik itt, de Hiúságnak hívják, és bűvös ital is van: Vágy a neve. Corilla adta ugyan neki, de nem ő formálta a lelket, amely olyan szívesen fogadta. A méreg már ott keringett Anzoletó tisztátalan ereiben. Mindig csalárd volt, s az új adag árulóvá tette; hálátlan volt, s most hűtlenné lett.

- Micsoda hiúság? Milyen vágy?

- Hiúság, hogy több legyen másoknál, vágy, hogy több legyen nálad, és düh, hogy te több vagy nála.

- Hogyan higgyem ezt? Hogyan lehet egy férfi féltékeny egy nő sikereire, s gyűlölni-e egy szerető szerelmese dicsőségét? Mennyi dolog van, amit nem tudok, és nem értek.

- Nem is fogod érteni soha, de majd életed minden órájában tapasztalod. Megtudod, hogy egy férfi féltékeny lehet egy nő sikereire, ha a férfi hiú művész, s hogy egy szerető gyűlölni szerelmese dicsőségét, ha a színház légkörében élnek. Mert egy komédiás, Consuelo, nem férfi, hanem nő. Csak beteges hiúsága élteti; csak egyetlen dologra gondol: hiúsága kielégítésére, csak egy célért dolgozik: a hiúság adta mámorért. A női szépség kárára van. A női tehetség háttérbe szorítja vagy vitathatóvá, teszi az övét. Vetélytársa lesz a nő, vagy pontosabban ő vetélkedik a nővel, mert egy kacér nő minden kicsinyessége, igénye, szeszélye, nevetséges vonása meglelhető benne. Ilyen a legtöbb színházi ember. Vannak nagy kivételek, olyan ritkák, olyan elismerésre méltók, hogy meg kell hajolni előttük, és tisztelni őket, akár a legbölcsebb tudósokat, Anzoletó nem kivétel; ő a leghiúbb valamennyi között, s éppen ez magatartásának titka.

- De mily érthetetlen bosszú! Milyen szegényes és haszontalan eszközök! Hogyan kárpótolhatja Corilla a csalódásért, amelyet a közönség okozott neki? Ha őszintén bevallja, hogy szenved... (ó, elég lett volna egyetlen szó), talán megértettem volna; legalábbis vele éreztem volna, s a háttérbe húzódtam volna, hogy helyet adjak neki.

- Az irigy lelkek sajátja, hogy mindenkit gyűlölnék, aki vélt vagy valódi boldogságtól fosztja meg őket. A szeretet pedig, sajna, azokat az örömeiket is gyűlöli, amelyeket nem ő adott szerelmesének. Völegényed irtózáttal gondol a közönségre, amely dicsőséggel halmoz el téged, te pedig vetélytársnódet gyűlöled a gyönyör miatt, amellyel szerelmesedet megrészegeti.

- Mély gondolat ez, mesterem, a végére kell járnom.

- Igaz gondolat. Anzoletó színpadi örömeid miatt gyűlöl téged, te pedig a Corilla karjaiban lelt gyönyörért gyűlölöd őt.

- Nem így van. Sosem tudnám gyűlölni, s ön most megértette velem, hogy gyáva és szégyenteljes dolog volna, ha vetélytársnómet gyűlölném. Nincs más hát, csak a gyönyör, amellyel megrészegeti, és amelyre csak remegve tudok gondolni. De miért? nem tudom. Ha akaratlan ez a bűn, Anzoletó sem vétkes, amikor az én diadalomat gyűlöli.

- Te persze mindjárt úgy magyarázod a dolgot, hogy mentegesd a magatartását és érzelmeit. Nem, Anzoletó szenvedése nem olyan ártatlan és tiszteletre méltó, mint a tiéd. Megcsal és bemocskol téged, te pedig igazolni akarod őt. De hiszen nem gyűlöletet és nem haragot akarok

benned ébreszteni, hanem a közöny nyugalját. E férfi jelleme meghatározza cselekedeteit. Sosem fogod megváltoztatni. Ezt lásd be, és gondold önmagadra.

- Önmagamra! tehát csak magamra? magamra, remény és szerelem nélkül?

- A zenére gondold, az isteni művészetre, Consuelo; mered-e állítani, hogy csupán Anzoleto miatt szereted?

- Önmagáért is szerettem a művészetet; de sohasem választottam el szívemben e két oszthatatlan dolgot: életemet és Anzoleto életét. És nem látom, marad-e belőlem valami, hogy bármit is szeressek, ha már elvesztettem életem szükségszerű felét.

- Anzoleto csak eszme volt számodra, ez az eszme éltetett. Most nagyobb, tisztább, éltetőbb eszmével fogod helyettesíteni. Lelked, tehetség, lényed nem lesz már holmi törékeny és csalóka forma kényére-kedvére kiszolgáltatva: magát a fenséges ideált fogod szemlélni földi burkától szabadultan: a magasságos égbe emelkedsz, szent frigyben magával az Úristennel.

- Arra gondol, hogy apáca legyek, mint már régebben is biztatott?

- Nem, mert akkor egyetlen területre korlátoznád művészi képességeidet, s neked szabadon kell szárnyalnod. Bárhol légy, színházban vagy kolostorban, bármit cselekedj, mindenütt szent lehetsz, égi szűz, a megszentelt ideál jegyese.

- Csupa fenséges szó, amit mond, mesterem, de jelentésüket homály fedi. Engedje, hogy távozzam. Egyedül kell lennem, hogy magamba szálljak, és megismerjem önmagamot.

- Helyesen szólsz, Consuelo, meg kell ismerned magadat. Eddig rosszul ismerted magad, mivel lelkedet és jövődet egy nálad mindenképp alsóbbrendű lénynek szolgáltattad ki. Rosszul ismerted a sorsodat, mivel nem láttad, hogy nincs hozzád hasonló lény a világon, tehát társad sem lehet senki. Neked magányra, korlátlan szabadságra van szükséged. Azt akarom, ne legyen férjed, se szeretőd, se családod, semmiféle szenvedélyed vagy köteléked. Mindig is így fogtam fel létezésedet, így láttam pályafutásodat. Mihelyt egy halandónak adod magad, elveszíted isteni küldetésedet. Ó, bár hittek volna nekem kitűnő tanítványaim, csodás neveltjeim, Mingotti, Molteni, ma nem volna párjuk a világon. De a nő gyenge és különös lény, elvakítja a hiúság, elsodorja az üres vágyakozás, állhatatlanná teszik a szeszélyek. Mit adott nekik kielégített nyugtalanságuk? Viharokat, fáradtságot, tehetségük elszürkülését vagy teljes elvesztését. Nem fűt-e az övéknél nemesebb becsvágy, Consuelo? nem akarsz-e felülemelkedni az élet hamis javain? elfojtani szíved hiú kívánságait, hogy a legszebb koszorú, az istenáldotta művész dicsfénye öveze fejedet cserébe?

Porpora sokáig beszélt még, olyan erővel és ékesszólással, hogy nem is tudom visszaadni. Consuelo lehajtotta fejét, a földre szegezte tekintetét és hallgatta. Csak akkor szólalt meg, amikor a tanár már mindent elmondott.

- Mesterem - mondta -, ön nagy ember; de én nem vagyok elég nagy hozzá, hogy megértsem szavait. Úgy érzem, csúfot tesz az emberi természet, mivel legnemesebb szenvedélyeit tilalmazza. Úgy érzem, elfojtja azokat az ösztönöket, amelyeket Isten adott nekünk, s valami torz, embertelen önzést emel isteni rangra. Talán jobban érteném, ha keresztényibb lennék: majd igyekszem azzá lenni. Mászt nem ígérhetek.

Látszólag nyugodtan, de mély fájdalommal a szívében ment el. A nagy, a kíméletlen művész hazakísérte, s útközben is egyre oktatta, de meggyőzni nem tudta. Mégis jót tett vele, mivel mély és komoly gondolatok végtelen távlatát nyitotta meg elméjében, s e távlatban Anzoleto bűne csupán sajátos esetté zsugorodott, vég nélküli álmodozások fájdalmas, de ünnepélyes

elindítójává. Consuelo hosszú órákig imádkozott, sírt, töprengett; aztán erénye tudatában s egy mindentudó, könyörületes Isten reményében aludt el.

Másnap Porpora felkereste, és elmondta, hogy Anzoletto helyett Stefaninivel próbálják az *Ipermestrá*-t. Anzoletto beteg, ágyban maradt, és siránkozik, hogy nincs hangja. Consuelo mindjárt oda akart szaladni hozzá, hogy ápolja.

- Kíméld meg magad e fáradságtól - mondta a mester. - Semmi baja az égvilágon; a színház orvosa járt nála, ő mondta. Anzoletto este Corillához megy. De Zustiniani gróf, aki jól érti, mit jelent ez a dolog, s nem is nagyon bánja, hogy fiatal tenoristája egyelőre nem lép fel, megtiltotta orvosának, hogy leleplezze a színlelést, és arra kérte a jó Stefaninit, játssza pár napig az ő szerepét.

- Jóságos Istenem, mire gondol hát Anzoletto? Annyira elvesztette volna a bátorságát, hogy ott akarja hagyni a színházat?

- Igen, a San Samuele színházat. Egy hónap múlva Franciaországba megy Corillával. Csodálkozol? Menekül az árnyéktól, amelyet te vetsz rá. Egy kevésbé félelmetes nő kezébe teszi a sorsát, hogy aztán, ha már nem lesz rá szüksége, őt is elárulja.

Consuelo elsápadt, s vadul kalapáló szívére szorította két kezét. Talán még reménykedett, hogy ismét megnyeri magának Anzoletót: szelíden szól hibáiról, felajánlja neki, hogy ő sem lép fel egy ideig. Ez a hír tördöfés volt neki, és sehogy sem fért a fejébe, hogy soha nem látja többé azt, akit annyira szeretett.

- Ó, rossz álom az egész - kiáltotta. - El kell hogy menjek hozzá, hadd magyarázza meg e szándékát. Nem követheti azt a nőt, vesztébe rohan. Nem engedhetem, hogy elpusztuljon, visszatartom, megérettem vele valódi érdekét, ha ugyan igaz, hogy csak érdekét követi... Jöjjön velem, kedves mesterem, ne hagyjuk magára...

- Téged hagylak magadra - kiáltott felháborodva Porpora -, és pedig örökre, ha ilyen gyáván viselkedsz. Könyörögni ennek a nyomorultnak, elhódítani egy Corillától? Ó, Szent Cecíliám, óvakodjál cigány véredtől, fojtsd el fegyelmezetlen, vak ösztöneidet. Jer velem, vár a próba. Ma este akaratom ellenére is örülni fogsz, mert olyan mesterrel énekelsz, mint Stefanini. Egy tudós, szerény, nagy szívű művészt ismersz meg.

Elvonszolta a színházba, s Consuelo először érezte a komédiásélet borzalmát: a közönség igényeihez láncolva el kell fojtani érzéseit, megbéklyózni indulatait, hogy mások érzéseire alkalmazkodjék, mások indulatait hevítse. Ez a próba, majd az öltözködés és az esti előadás rettenetes gyötrelme volt Consuelónak. Anzoletto nem mutatkozott. Consuelónak két nappal később Galuppi opera-buffójában kellett fellépni, az *Arcifanfano re de' matti*-ban. Stefanini kedvéért választották ezt a vidám művet, mivel a tenorista kitűnő komédiás volt. A primadonnának most ugyanazokat a nézőket kellett megnevetetni, akiket addig megríkatott. Elbűvölő, ragyogó s még tréfálkozó is volt, halálos fájdalommal szívében. Kétszer-háromszor az történt, hogy a torkát fojtogató zokogás erőltetett vidámságban tört ki, borzalmas látvány lett volna annak, aki megérti. Öltözőjébe érve görcsös remegés fogta el. A közönség látni akarta, hogy ünnepelhesse; a primadonna késlekedett, a nézők valósággal tomboltak: össze akarták törni a székeket, megrohanni a színpadot. Stefanini félig levetkőzve, halálápadtan, kócos hajjal jött érte; Consuelo hagyta, hogy a színpadra vonszolják, virágesővel szórják meg, egy borostyánkoszorúért még le is kellett hajolnia.

- Micsoda vadállatok - sóhajtotta, amikor már a kulisszák mögött volt.

- Szépséges angyalkám - mondta az öreg énekes, aki kezénél fogva vezette -, látom, nem vagy jól; de az ilyen semmiségek - folytatta, s átadott egy virágcsokrot, amelyet Consuelo számára vett föl a padlóról - csodás gyógyírként enyhítik bajainkat. Majd megszokod, s hamarosan eljön a nap, amikor se bánatot, se fájdalmat nem érzel, kivéve, ha megfeledkeznek a virágcsokrokról.

„Istenem, milyen hiúk és kicsinyesek” - gondolta szegény Consuelo.

Az öltözőben elájult, s a szó szoros értelmében valóságos virágágyra hullott, mert közben a heverőjére dobták a színpadon összeszedett csokrokat. Öltöztetője orvosért szaladt. Zustiniani gróf néhány pillanatig egyedül maradt szép énekesnőjével, aki összetörten, sápadtan feküdt, akárcsak a párnájául szolgáló jázminok. A zavar és mámor e pillanatában Zustiniani gróf elvesztette a fejét, és engedett örült vágyának, hogy csókjaival ébressze fel a lányt. De első csókja gyűlöletes volt Consuelo tiszta ajkának. A lány magához tért, és mintha kígyó csípte volna meg, eltaszította a férfit.

- Távozz tőlem - kiáltotta, szinte lázálomban vergődve -, távozz, szerelem és simogatás és édes szó! Nem kell szerelem, nem kell férj, nem kell szerelmes, nem kell család! Mesterem mondotta. A szabadságot akarom, az eszményt, a magányt, a dicsőséget...

Olyan keserű könnyekbe tört, hogy a rémült gróf a lábaihoz vetette magát, és igyekezett megnyugtatni. De semmi üdvöset nem tudott mondani e sebesült léleknek, s szenvedélye, amely már őrjöngéssé fajult, akarata ellenére is izzóvá tette szavait. Nagyon jól értette e megcsúfolt szerelmes bánatát, s ő maga a reménykedő szerelmes hangján szólt. A lány, mintha hallgatta volna, tébolyult mosollyal az ajkán gépiesen elhúzta a kezét, s a gróf szelíd biztatásnak vélte e mozdulatát. Vannak férfiak, akik nagyvilági társaságban nagyon figyelmesek és tapintatosak, de ilyen esetben csődöt mondanak. Megjött az orvos, s divatos nyugtatót, úgynevezett *cseppket* adott a betegnek. Consuelót aztán köpenyébe burkolták, és gondolájába vitték. A gróf vele maradt, karjaiban fogta, és egyre szerelméről beszélt, olyan ékesen, hogy bízott szavai meggyőző erejében. Egy negyedórával később, minthogy nem kapott választ, egyetlen szóért, egyetlen tekintetért könyörgött.

- Mire kéne válaszolnom? - kérdezte Consuelo, mintha álmából ébredt volna. - Nem hallottam, hogy mit mondott.

Zustiniani először elbátortalanodott, aztán arra gondolt, hogy talán sosem talál többé ilyen jó alkalmat, mivel ez a megtört lélek most nyilván befolyásolhatóbb, mint később, a gondolkodásnak, az értelem uralmának idején. Tovább beszélt tehát, de ugyanazzal a hallgatással találta magát szemben, s ugyanazzal a szórakozottsággal, de karjával és ajkával szemben ösztönös és következetes elutasítással is, bár a lányban már a harag számára sem maradt erő. Amikor a gondola megérkezett, a gróf egy pillanatig vissza akarta tartani Consuelót, hogy egy biztató szót kapjon tőle.

- Ó, gróf úr - felelte a lány fagyos kedvességgel -, meg kell bocsátania, hiszen látja, milyen gyenge vagyok. Nem nagyon hallottam, de értem, mit akart mondani. Igen, nagyon jól értem. Csak ezt az éjszakát kérem, hogy gondolkozhassam, hogy leküzdjem rettenetes zavaromat. Holnap, igen... holnap őszinte választ kap tőlem.

- Holnap, drága Consuelo, de hisz ez egy teljes évszázad; mégis alávetem magam akaratának, ha legalább barátságában reménykedhetem...

- Igen, igen, reménykedjen! - felelte Consuelo különös hangon, egyik lábával a partra lépve. - Ne kövessen - folytatta, s egyetlen parancsoló mozdulatával a gondola mélyére utasította a grófot -, mert különben nem lesz miben reménykednie.

A szégyen és a felháborodás visszaadta erejét; de ideges, lázas erő volt ez, amely, miközben felment a lépcsőn, görcsös kacagásra ingerelte.

- Nagyon vidám, Consuelo kisasszony - tört elő a sötétből egy hang, amely villámcsapásként érte a leányt. - Örülök, hogy ilyen jókedvű.

- Persze, persze - felelte a leány, s görcsösen megmarkolva Anzoleto karját, a szobájába sietett vele. - Köszönöm, Anzoleto, igazad van, hogy örülsz, valóban vidám vagyok, ó, nagyon vidám.

Anzoleto a szobájában várt rá, és már korábban meggyújtotta a lámpát. Amikor a kékes fény feldúlt arcukra hullott, mindegyikük megrémült a másik láttán.

- Nagyon boldogok vagyunk, igaz, Anzoleto? - mondta a lány éles hangon, s ahogy mosolyt erőltetett vonásaira, megeredtek a könnyei. - Hogyan vélekedsz a boldogságunkról?

- Úgy, Consuelo - felelte a fiú égő szemmel, keserű mosollyal -, hogy nehezen törődünk bele, de végül csak megszokjuk.

- Látom, te máris jól megszoktad Corilla budoárját.

- Te meg nagyon megbarátkoztál a gróf úr gondolájával.

- A gróf úr?... Hát tudtad, Anzoleto, hogy a gróf úr szeretőjének akar?

- Igen, tudtam, s hogy ne zavarjalak, drágám, azért vonultam tapintatosan félre.

- Tudtad? És ezt a pillanatot választottad, hogy magamra hagyj?

- Hát nem jól tettem, nem vagy megelégedve a sorsoddal? A gróf biztosan pompás szerető, s egy szegény, bukott, kezdő énekes, gondolom, nem nagyon vetélkedhet vele.

- Porporának igaza volt: maga gyalázatos ember. Menjen innen. Azt sem érdemli meg, hogy igazoljam magam, s érzem, még sajnálkozása is bemocskolna. Menjen innen, mondom! De előbb vegye tudomásul, hogy megint felléphet a San Samuele színházban, ráadásul Corilla mellett, anyám lánya soha többé nem teszi a lábát e színháznak nevezett pestises deszkákra.

- A *zingara* lánya tehát puccos dámát játszik majd a Brenta partján, Zustiniani villájában. Nem rossz élet, sok szerencsét hozzá.

- Ó, anyám! - kiáltott Consuelo, s az ágy lábához vetve magát, a takaróba, a *zingara* szemfedőjébe rejtette az arcát.

Anzoleto megrémült: szíve mélyéig hatolt ez az erőteljes mozdulat és a Consuelo melléből kitörő rettenetes zokogás. Valósággal lesújtotta a lelki furdalás, és barátnőjéhez ugrott, hogy karjaiba zárja és felemelje. De a lány maga állt fel, vad indulattal ellökte a fiút, és kizuszkolta az ajtón.

- Menj innen - kiáltotta -, kiteplek a szívemből, kiteplek az emlékezetemből! Isten veled, örökre, Isten veled!

Anzoleto kegyetlenül önző gondolattal jött ide, és mégis ez volt a legjobb gondolat, amely eszébe juthatott. Nem volt elég ereje hozzá, hogy szakítson menyasszonyával, s közvetítő megoldást talált, amellyel mindent összeegyeztethetne: megmondja a lánynak, hogy az örvénygőn szerelmes Zustiniani a becsületére tör, s így távolítja el majd a színháztól. Anzoleto szándékában megmutatkozott, hogy mennyire tiszteli Consuelo ártatlanságát és büszkeségét. Tudta, hogy a lány nem tűrné el kétértelmű helyzetét, és sohasem fogadna el olyan pártfogást, amely miatt szégyenkeznie kellene. A bűnös és romlott Anzoleto még mindig hitt jegyese tisztaságában, és biztosra vette, hogy pár napos magánya ellenére is makulátlan, hűséges,

odaadó maradt. De hogyan egyeztesse áhítatos csodálatát saját családságával, hogyan maradjon vőlegénye és barátja, anélkül, hogy Corillát elhagyná? Mert szeretője oldalán akart fellépni a színházban, és nem szakíthatott vele éppen abban a pillanatban, amikor teljesen tőle függött a sikere. Mégis e merész és gyáva tervet forgatta a fejében, s úgy bánt Consuelóval, mint az olasz nők madonnaszobrukkal: könyörögnek hozzá a bánat idején, s eltakarják arcát a bűn órájában.

Mivel Consuelo olyan ragyogó és látszólag bolondos is volt buffőszerepében, Anzoletto már attól rettegett, hogy túlságosan sokáig érlelte tervét. És amikor a lány a gróf gondolóján érkezett, s görcsös kacajjal jött fel a lépcsőn, a fiú nem értette meg e tébolyult lélek szenvedését, s valóságos dühroham vett rajta erőt, mivel azt hitte, későn érkezett. De amikor látta, hogy Consuelo felette áll a sértéseknek, őt pedig megvetéssel üzi ki a szobájából, félelme mellett régi tisztelete is feltámadt: sokáig várt a lépcsőkön, majd a parton, mert azt remélte, hogy visszahívják. Még azt is megpróbálta, hogy bekopogjon, és az ajtón át esedezzen bocsánatért. De csak mély csend válaszolt abból a szobából, amelyben soha többé nem lesz együtt Consuelóval. Anzoletto zavartan, csalódottan ment el, de elhatározta, hogy másnap visszajön, és, mint remélte, több szerencsével.

„Annyi baj - gondolta -, tervem mindenképpen sikerül. Consuelo végre tud a gróf szerelméről, bízzuk az időre a többi.”

Nagyon kifáradt, sokáig aludt; délután Corillához ment.

- Nagy újságom van számodra - kiáltott az énekesnő kitárt karral -, Consuelo elment!

- Elment! Kivel ment el, te jóságos Isten? és hová?

- Bécsbe, Porpora küldte, később ő is utána megy. Ez a kis kígyó orrunknál fogva vezetett minket. Szerződése van a császári színházban, s Porpora ott mutatja be új operáját.

- Elment, egyetlen búcsúszó nélkül! - kiáltott Anzoletto az ajtó felé rohanva.

- Már keresheted Velencében - mondta Corilla gonosz kacajjal és diadalmas tekintettel. - Hajnalban hajóra szállt, hogy Palestrinába menjen, és már jó messze a bécsi úton járhat. Zustiniani, aki bízott szerelme sikerében, persze dühöng, hogy becsapták; az ágyában fekszik lázasan. De ide küldte Porporát, hogy megkérjen, énekeljek ma este a színházban; Stefanini pedig, aki már fáradt, és csupán kastélya nyugalma vágyik, szeretné, ha megint te vennéd át a szerepet. Készülj fel tehát rá, hogy holnap te énekelsz az *Ipermestrá*-ban. Most próbára megyek, már várnak. Közben, ha nem hinnél nekem, körülnézhetsz a városban, meglátod, igazat mondtam.

- Te fúria! - kiáltott Anzoletto. - Győztél! de megtiportad az életemet.

S ájultan zuhant a kurtizán perzsaszőnyegére.

21

Consuelo szökése Zustiniani grófot hozta a legnagyobb zavarba. Miután szívesen vette és maga is terjesztette azt a hiedelmet, hogy a csodálatos fiatal énekesnő a szeretője, most azt kellett megmagyaráznia, s úgy, hogy hiúsága se szenvedjen túlságosan csorbát, miért menekült el a lány, alighogy ő az első szerelmes szót kimondta, ilyen váratlan és titokzatos módon pártfogója vágya és reményei elől. Sokan azt gondolták, hogy a gróf féltékeny e páratlan kincsére, és egyik vidéki házában rejtegeti. De amikor Porpora, nyers őszinteségében, amelyből sosem engedett, mindenkinek megmondta, hogy tanítványa Németországba ment, s

ott vár rá, az emberek e különös elhatározás okait kezdték kutatni. Hogy megtévessze őket, a gróf palástolni igyekezett meglepetését és csalódását; de akaratlanul is elárulta bánatát, s a közvélemény nem hitt többé hagyományos szerencséjének. Végül is megtudták az igazság jó részét, vagyis Anzoleto hűtlenségét, Corilla féltékenységét, s mindenki őszintén sajnálta a szegény spanyol lányt, és megértette kétségbeesését.

Anzoleto első dolga az volt, hogy Porporához szaladt, de az öreg mester szigorú volt vele és elutasító:

- Ne faggass, te szívtelen, hűtlen, becsvágyó fiatal - mondta felháborodva. - Nem érdemelted meg e nemes leány szerelmét, s tőlem sosem tudod meg, mi lett vele. Majd vigyázok rá, hogy ne juss a nyomára, és ha egyszer a véletlen mégis összehozna benneteket, képed akkor, remélem, már nem él többé szívében és emlékezetében, legalábbis így szeretném, és mindent meg is teszek ennek érdekében.

Porporától Anzoleto a Corte-Minellire ment. Itt már új lakót talált, s a szoba különféle szerszámokkal volt telezsúfolva. A házban élő üvegmunkás itt rendezte be nagy vidáman a műhelyét.

- Te vagy az, fiacskám? - mondta a fiatal tenoristának. - Örülök, hogy felkerestél az új lakásomban. Nagyon jól érzem magam itt, a feleségem is boldog, mert végre van lent hely a gyermekeknek. Miért jöttél? Consuelina felejtett volna itt valamit? Nézz csak jól körül, gyermekem. Engem nem zavarasz.

- Mi lett a bútorokkal? - kérdezte Anzoleto riadtan. Mélyen megrendítette, hogy semmi nyomát sem leli már Consuelónak, itt, ebben a szobában, ahol elmúlt élete legtisztább örömeit ismerte meg.

- A bútorok lenn vannak az udvaron. Agata anyónak ajándékozta őket, s mondhatom, jól tette. A vénasszony nagyon szegény, s valami kis pénzhez jut így. Ó, Consuelónak mindig arany-szíve volt. Egyetlen garas adósságot sem hagyott hátra, s mielőtt elment, mindenkit meglepett valami csekélységgel. Csak a feszületét vitte magával. De mégiscsak furcsa, hogy úgy utazott el, az éjszaka kellős közepén, s anélkül, hogy bárkit is értesített volna. Porpora mester járt itt reggel, ő intézett el mindent, mint valami hagyatéki végrehajtó. A szomszédok mind nagyon sajnálják, hogy elment; de hát azzal vigasztalódunk, hogy biztosan a Canalazzo²⁹ partján, egy szép palotában fog lakni, mert hiszen gazdag, nagyvilági hölgy lett belőle. Én mindig mondtam, hogy sokat keres majd a hangjával. Hiszen olyan szorgalmasan tanult. Mikor lesz a lagzi, Anzoleto? Remélem, majd tőlem vásárolod a kis ajándékokat, amelyeket a kerület lányai közt osztasz szét.

- Persze, persze - bólintott Anzoleto kábultan.

Halálos fájdalommal a szívében menekült el; az udvaron még látta a környék vénasszonyait, amint Consuelo ágyára és asztalára alkudoztak: az ágyára, amelyen aludni látta, az asztalára, amelyen dolgozni látta.

- Ó, Istenem, hát semmi sem maradt meg tőle! - kiáltott akaratlanul a kezeit tördelve.

Szerette volna ledöfni Corillát.

Három nappal később színpadra lépett Corillával. Mindkettőjüket szégyenteljesen kifütyülték, és a darab befejezése előtt le kellett engedni a függönyt. Anzoleto dühöngött, Corillának szempillája sem rezdült.

---

²⁹ Ma: Canal Grande.

- Hát ezt értem el a te pártfogásoddal - mondta a fiú fenyegető hangon, amikor egyedül maradtak.

A primadonna rendíthetetlen nyugalommal válaszolt:

- Te minden csekélység miatt felizgatod magad, szegény kicsikém; látszik, hogy nem ismered a közönséget, és sosem kellett szeszélyeivel szembeszállnod. Én olyannyira számítottam a mai kudarcra, hogy át sem ismételtém a szerepemet, s csak azért nem szóltam neked róla, mivel tudtam, hogy e várható füttyorkánnal szemben nem lett volna bátorságod a színpadra lépni. De most már tudomásul kell venned, hogy mi vár ránk. Legközelebb még kegyetlenebbül bánnak el velünk. Így lesz ez a harmadik, negyedik, hatodik s talán a nyolcadik előadáson is; de e viharok idején egyfajta ellenzék is formálódik a mi érdekünkben. Ha akár az utolsó csepűrágók volnánk is a világon, az ellenkezés és a független vélemény szelleme egyre buzgóbb párt-híveket állítana mellénk. Sok az olyan ember, aki többnek érzi magát, ha másokat becsmérel, de olyanok is vannak, akik akkor érzik magukat többnek, ha másokat védelmeznek. Tizenkét megpróbáltatás után, miközben a terem valóságos csatatér lesz a füttyszavak és tapsok állandó kereszttüzeiben, a szájaskodók végül kifáradnak, a makacsok duzzogni fognak, mi pedig új időszakba lépünk. A közönségnek az a része, amely, bár maga sem nagyon tudja miért, minket támogatott, elég hidegen hallgatja majd énekünket; afféle első fellépés lesz ez számunkra, s csakis tőlünk függ, adja Isten! hogy izzóvá tegyük a hangulatot és diadalmaskodjunk. Nagy sikert jósolok neked erre az időre, Anzoletto; ekkorra már szétfoszlik a bűvölet, amely most nyomaszt. A bátorítás, az édes dicséretnek levegőjét szívod magadba, s újra megtalálod régi erődöt. Emlékezzél csak, milyen nagy sikered volt Zustinianinál, amikor először léptél fel nála. Azóta nem volt időd, hogy biztossá tedd uralmadat; egy új, ragyogóbb csillag elhomályosította fényedet. De ez a csillag letűnt a horizont mélyén, s most arra kell készülnöd, hogy velem együtt a magasba emelkedj.

Minden úgy történt, ahogy Corilla megjósolta. Igaz, a két szerető pár napig drágán fizetett a közönségnek Consuelo elvesztéséért. De bátran állták a vihart, amely túlságosan heves volt, semhogy sokáig tarthasson. A gróf bátorította Corilla erőfeszítéseit, s miután az évad derekán, amikor Európa jelentős színházai már megkötötték szerződéseiket, hiába próbált Velencébe csalogatni egy *primo-uomót*, Anzoletót is elfogadta harcostársnak abban a küzdelemben, amely a közönség és a színház vezetői közt folyt. Ennek a színháznak igen nagy híre volt, s ezt nem veszíthette el egyik vagy másik szereplője miatt. Személyi változás nem tudta megtörni a megszentelt szokásokat. A páholyokat egész évadra bérelték. A hölgyek itt tartották szalonjukat, s továbbra is itt fogadták hódolóikat. Az igazi zenebarátok egy ideig duzzogtak; de kevesen voltak, és senki sem figyelt rosszkedvükre. Egyébként is belefáradtak már haragjukba, s mikor egy este Corilla igazi tűzzel énekelt, az egész nézőtér visszahívta. A primadonna Anzoletóval együtt jött a függöny elé, bár a tenoristát nem hívták, s Anzoletto szerény, ijedt arccal jelent meg, mintha csak a kényszernek engedne. Ő is kapott azonban a tapsokból, és másnap őt is hívták. Alig múlt el egy hónap, Consuelót, akár egy nyári éjszakában felvillanó villámot, máris mindenki elfelejtette. Corilláért meg rajongtak, akárcsak régebben, s most talán jobban is megérdemelte, mivel a versengés új ihletet, a szerelem pedig érzelmesebb csengést adott énekének, Anzoletto viszont, bár nem szabadult meg hibáitól, érvényesíteni tudta kétségtelen tehetségét. Hibáit már megszokták, tehetségét megcsodálták. Megnyerő külseje elbűvölte a nőket: a szalonok kedvence lett, s a hölgyek már azért is kacérkodtak vele, mivel Corilla féltékenysége még ízesebbé tette ezt a játékot. Clorinda is felhasználta a színpadon minden lehetőségét, vagyis vaskos szépségét, s páratlan ostobaságának ingerlő közönyét, amit a nézők egy része mindig vonzónak talál. Zustiniani, hogy feledje mély bánatát, őt választotta szeretőjéül, gyémántokkal halmozta el, s mindig jobb és jobb szere-

peket adott néki, mivel azt remélte, hogy pótolni fogja Corillát, aki a következő évadra véglegesen Párizsba szerződött.

Corilla minden izgalom nélkül figyelte új vetélytársnőjét, hiszen sem akkor, sem később nem kellett tőle tartania; még segítette is, valami gonosz gyönyörrel, ezt az arcátlan, hideg tehetőségtelenséget, aki semmitől sem riadt vissza. A két teremtes tehát jó egyetértésben élt egymással, s közös akarattal irányította a színházat. Minden komoly művet elutasítottak, Porporáét is, természetesen, s hogy bosszút álljanak rajta, méltatlan vetélytársai operáit vitték színpadra és diadalra. Valósággal szövetséget kötöttek, hogy tönkresilányítsák, ami kedvük ellenére van, és támogassák, ami megalázkodik hatalmuk előtt. Miattuk történt, hogy abban az évben a hanyatlás műveit ünnepelték Velencében, és megfélemeztek arról, hogy valaha az igazi, a nagy zene uralkodott ebben a városban.

Sikere és jó jövedelme ellenére (mert a gróf elég kedvező szerződést kötött vele), Anzoletót mély csömör fogta el: összetört siralmas boldogságának terhe alatt. Szánalmas látvány volt, ahogy a diadalittas Corilla karján a próbákon megjelent: sápadt és senyvedő, szép, mint egy arkangyal, de nevetséges felfuvalkodottságában, arcán az imádott férfiak unalma, és szinte roskadozva és összetörve e könnyen és bőven elnyert mirtuszok és borostyánok súlya alatt. Még az előadásokon is, mintha csak bővérű szeretője hevességével szállt volna szembe, gögösen fölényes és arcátlanul egykedvű maradt. Amikor Corilla szinte felfalta a szemével, az ő tekintete így szólt a közönséghez: „Ne higgyétek, hogy boldoggá tesz ez a viharos szerelem. Inkább az segít nekem, aki megszabadít tőle.”

Mert az történt, hogy a Corilla által megrontott és elkényeztetett Anzoletó öellene fordította mindazt az önzést és hálátlanságot, amelyet szeretője a világ ellen sugallt néki. Már csak egy valóban tiszta és igaz érzés maradt a szívében: szerelme Consuelo iránt, amelyet bűnei sem tudtak elmosni. Olykor megfélemezhetett róla, hiszen felületes természet volt; de meggyógyulni nem tudott, s ez a szerelem gyötrő lelkifurdalásként legbűnösebb tévelygései közepette is visszatért. Corillához is hűtlen volt, ezernyi szerelmes kalandba keveredett, egy nap Clorindával, hogy titokban bosszút álljon a grófon, máskor egy híres és előkelő szépséggel, vagy akár egy maszatos kóristalánnyal. Így hanyódott előkelő budoárok homálya és nyilvános orgiák, Corilla fojtogató ölelése és lakomák gondtalan dőzsölése között, így próbált megszabadulni a múlt kínzó emlékeitől. De e vad és féktelen kicsapongásaiban is mintha mindig egy kísértet lépkedett volna mögötte; s ha az éj közepén, vidám cimborái társaságában gondolája a Corte-Minelli rozzant, sötét házai előtt siklott el, szünni nem akaró zokogás tört fel a melléből.

Corillát éppen kíméletlenségével tartotta rabságban, mivel a hitvány lelkek annál jobban szeretnek, minél inkább gyötrik és megvetik őket, de már a primadonna is kezdett belefáradni e gyászos szenvedélyébe. Azt remélte, hogy legyőzheti és kordában tarthatja ezt a független, vad fiút. Szívósan dolgozott ennek érdekében, semmi áldozattól sem riadt vissza. De amikor be kellett látnia, hogy sosem éri el a célját, gyűlölni kezdte Anzoletót, s már csak a gyönyörúségét és bosszúját kereste. Egy éjjel, hogy Anzoletó Clorindával bolyongott gondoláján, egy másik gondolat pillantott meg: a kioltott lámpás titkos légyottról árulkodott. Nem nagyon ügyelt rá, de a meglepetéstől félt Clorinda mindig résen volt, és azt mondta:

- Menjünk lassabban, a gróf gondolája, megismertem az evezőst.

- Akkor még gyorsabban - felelte Anzoletó -, hadd érjem utol, mert látni szeretném, milyen hűtlenséggel fizet ma éjjel a te hűtlenségedért.

- Nem, nem, menjünk vissza - kiáltott Clorinda. - Nagyon éles a szeme, és finom a füle. Még megzavarnánk.

- Rajta, ha mondom - kiáltott Anzoletto az evezősnek. - Azt a bárkát akarom utolérni, azt, ott előttünk!

Hiába könyörgött és rémüldözött Clorinda, egy szempillantás alatt a nyomában voltak. A két bárka szinte érintette egymást, s Anzoletto hallotta, hogy valaki kuncog a másik gondolában.

- Nagyszerű - mondta -, jó kis csata lesz itt mindjárt: Corilla enyeleg a gróf úrral.

Alighogy így szólt, Anzoletto gondolája orrára ugrott, kivette a lapátot a gondolás kezéből, sebesen a másik bárka felé evezett, ismét elérte, melléje siklott, s akár mert a nevét hallotta Corilla kacajában, akár mivel valami örület szállta meg, fennhangon kiáltozott:

- Kedves Clorinda, nincs szebb nő nálad a világon, és senkit sem imádlak úgy, mint téged.

- Érdekes, ugyanezt mondtam most Corillának - felelt rá a gróf, előlépve a fülkéből, és könnyedén a másik bárka felé sietett. - S hogy most mindkettőnk sétája véget ért, talán cserélhetnénk, hiszen becsületes emberek vagyunk, és azonos értéket adunk egymásnak.

- A gróf úr elismeri tehát becsületes voltomat - felelte Anzoletto ugyanolyan hangon. - Ha kegyelmességed megengedi, odanyújtom a karomat, hogy itt helyben vehesse át a neki járó kincset.

A gróf kinyújtotta a karját, hogy Anzoletóra támaszkodjék, de valami tréfás és megalázó meglepetést tartogatott a fiatalember és közös szeretőik számára. A tenorista azonban vad dühében s fuldokolva a gyűlölettől minden erejével a gróf bárkájára nehezedett, felborította, és szilaj hangon kiáltott:

- Nőt nőért, gróf úr, és *gondolát gondoláért!*

Majd sorsukra hagyva áldozatait, és mit sem törődve a jövőjét féltő Clorinda döbbenetével, vízbe vetette magát, a másik partra úszott, végigrohant a sötét, kanyargós utcákon, a lakására sietett, egy szempillantás alatt átöltözött, magával vive minden pénzét, és az első induló dereglyébe vetette magát; ahogy Trieszt felé hajózott, még egy utolsó pillantást vetett a hajnali fényben lassan kirajzolódó templomtornyokra és kupolákra, s aztán diadalmasan csettintett az ujjával.

22

A Kárpátok nyugati elágazásában, amely Csehországot Bajorországtól elválasztja, és amelyet itt Böhmerwaldnak, vagyis Cseh-erdőnek hívnak, száz évvel ezelőtt még állt az a tágas udvarház, amelyet, nem tudom, milyen hagyomány erejénél fogva, *Óriások kastélya*-nak neveztek. Bár távolról ősi várerődnek látszott, tulajdonképpen nyári lak volt, s szobáit, folyosóit és termeit XIV. Lajosnak akkor már divatjamúlt, de mindig pompás és nemes stílusában rendezték be. Az épületnek azon a szárnyán, ahol a gazdag birtok urai, a Rudolstadt grófok laktak, még a feudális építkezés szigorát is szerencsésen enyhítették.

E cseh származású család a harmincéves háború legtragikusabb időszakában megtagadta a reformációt, és német nevet vett fel. Nemes és vitéz őst, aki hajthatatlan protestáns maradt, kastélya közelében, egy szomszédos hegytetőn gyilkolták meg a fanatikus zsoldosok. Szász családból származó özvegye csak úgy tudta gyermekei vagyonát és életét megmenteni, hogy katolikus hitre tért, és a jezsuiták nevelésére bízta Rudolstadt örököszeit. Két nemzedékkel később Csehország már rabságban volt és néma, az osztrák hatalom megszilárdult, és, legalábbis látszólag, már elfeledték a reformáció dicsőségét és bukását. Rudolstadt urai a római dogmát vallották, odaadón gyakorolták a keresztényi erényeket, és fényűző egyszerűségben

élve birtokaikon, igaz arisztokraták s egyben Mária Terézia hűséges szolgálói voltak. A vitézség próbáját már VI. Károly császár alatt megállták. De mindenki csodálkozott azon, hogy e dicső és hősi család utolsó sarja, a fiatal Albert, Christian von Rudolstadt gróf egyetlen fia nem ragadott fegyvert az épp akkor befejeződő örökösödési háborúban, és bár elérte harmincadik életévét, születésén és vagyonán kívül nem ismert és nem is keresett más nagyságot. E különös viselkedése miatt az uralkodónő már azt gyanította, hogy az ellenséggel cimborál. De amikor Christian gróf abban a megtiszteltetésben részesült, hogy kastélyában fogadhatta a császárnőt, olyan magyarázatot adott fia magatartásáról, amely láthatóan kielégíthette az uralkodónőt. Semmi sem szivárgott ki Mária Terézia és Rudolstadt gróf beszélgetéséből. Sajátos titok vette körül e jámbor és jótékony család szentélyét. Tíz év óta egyetlen szomszéd sem látogatta rendszeresen házukat, s egyetlen esemény, szórakozás vagy politikai vihar sem mozdította ki őket birtokukról. Bőkezűen és tiltakozás nélkül fizették minden háborús hozzájárulásukat, a közélet veszélyei és bajai sohasem érintették őket, vagyis nem úgy éltek, mint a nemesurak általában, s ezért gyanakvással is nézték őket, bár sosem tapasztaltak részükről mást, csak jótetteket és nemes cselekedeteket. Mivel nem tudták, minek tulajdonítsák ezt a közönyös, visszavonult életet, hol embergyűlölettel, hol meg fukarsággal vádolták a Rudolstadtokat; de minthogy a család magatartása folytonosan cáfolta ezeket a feltevéseket, be kellett érniük azzal, hogy holmi közönyben és szenvtelenségben keressék magányos életük okát. Azt mondták, Christian gróf nem akarta egyetlen fiának, neve utolsó örökösének életét e véres háborúban kockára tenni, s a császárnő is hozzájárult ehhez, mivel a hadi szolgálat ellenében olyan jelentős összeget kapott, amellyel egy egész huszárezredet felszerelhetett. A nemes hölgyek viszont, akiknek eladó lányaik voltak, egyre erősítették, hogy a gróf helyesen cselekedett; de amikor megtudták, hogy Christian nyilván saját családjában keres feleséget fia számára, s öccsének, Friedrich bárónak leányával akarja összeházasítani: amikor azt is hallották, hogy a fiatal Amélie bárókisasszony már el is hagyta a prágai kolostort, ahol addig nevelkedett, és unokabátyja mellett, az Óriások kastélyában fog élni, a nemes hölgyek egyértelműen kijelentették, hogy a Rudolstadt-család valóságos farkasfajzat, társtalanok, vadak, ahányan csak vannak. A család titkát csak néhány meg-vesztegethetetlen szolga és odaadó barát ismerte és őrizte meg hűségesen.

Egy este a nemes család vacsoránál ült; rengeteg vad és más tápláló étel volt az asztalon, mert akkor a szláv országokban még így étkeztek ősünk, bár Európa nagy részében már XIV. Lajos udvarának kifinomodott szokásai uralkodtak.

Egész tölgyfatörzsek lángoltak az óriási kályhában, kellemes meleget árasztva a tágas, sötét teremben. Christian gróf éppen hangos szóval mondta a *Benedicite*-t,³⁰ s a család tagjai állva hallgatták. Egész szolgálhad sürgölődött lassú mozdulatokkal szeretett gazdái körül; valamennyien komolyak voltak és öregek, hosszú bajusszal, népi viseletben, mameluk térdnadrágban. A kastély káplánja a gróf jobbán ült, a fiatal Amélie bárókisasszony a balján, vagyis a *szív oldalán*, mondogatta a családfő szigorú, atyás galantériával. Friedrich báró, a másodszülött, akit bátyja mindig fiatal testvérének nevezett, mivel csak hatvanéves volt, velük szemben foglalt helyet. Wenceslawa von Rudolstadt kanonissza, az idősebb nővér, egy púpos és ijesztően sovány, hatvanas vénlány, az asztal végén ült, Albert gróf pedig, Christian fia, Amélie vőlegénye, az utolsó Rudolstadt, sápadt és fanyar arccal a másik oldalon, nemes nagynénjével szemben kereste szórakozottan a helyét.

---

³⁰ Asztali áldás.

Egyikük sem volt beszédes, de Albert talán a többiekénél is kevésbé hajlamos arra, hogy élénkséget vigyen a társalgásba. A káplán olyan odaadóan szolgálta az urait, és olyan nagyon tisztelte a család fejét, hogy, ha csak az nem fordult hozzá, a száját sem merte kinyitni; Christian gróf pedig békés és jámbor lélek lévén, szinte sosem érezte szükségét annak, hogy másokhoz meneküljön gondolatai elől.

Friedrich báró kevésbé mély elme, bár tevékenyebb alkat volt, s az ő szelleme sem túlságosan élénk. Bátyjához hasonlóan szelíd és jóakarátú volt, de kevesebb értelemmel és belső lángolással. Jámborsága csupán a megszokásból és életmódjából fakadt. Egyetlen szenvedélye a vadászat volt. Egész napját lovon töltötte, és esténként izzadtan, zihálva, kiéhezve jött haza, de soha fáradtan, mivel vasból volt a szervezete. Tíz ember helyett evett, harminc helyett ivott, s a vacsora végén már vidáman mesélte, hogyan kapta el a Zafír kutyája a nyulat, hogyan lelte meg a Párduc szuka a farkas nyomát, s hogyan csapott áldozatára Attila nevű sólyma; miután végtelen jóakarattal hallgatták, a tűz mellé ült, csendesen szunyókált fekete bőr karosszékében, míg aztán lánya fel nem ébresztette, mivelhogyan érkezett a lefekvés pillanata.

A kanonissza volt a legbeszédesebb tagja a családnak; akár fecsegőnek is vélhették, mert legalább kétszer megtörtént vele hetenként, hogy negyedóra hosszat is elvitázott a káplánnal a cseh, magyar vagy szász családok genealógiájáról: a kisujjában volt valamennyi, a királyoké éppúgy, mint az utolsó kurtanemesé.

Ami Albert gróftól illeti, az ő külsejében volt valami ijesztő és ünnepélyes a többiek számára, mintha minden mozdulata végzetes jel, minden szava mély bölcselkedés lett volna. Aki nem ismerte a család titkait, semmiképp sem érthette volna, miért tapad rá azonnal, ha csak szóra nyitja a száját, ami nem mindennap történt meg vele, a rokonok és a szolgaszemélyzet tekintete; mély aggodalom, fájdalmas és gyengéd gondoskodás ült ilyenkor az arcokon, csak a fiatal Amélie-én nem, mert ő nemegyszer türelmetlenül vagy csúfolódva nézett unokabátyjára, sőt néha, ha kedve éppen úgy hozta, fölényesen vagy tréfásan merészelt válaszolni néki.

Amélie szőke, kissé élénk színű, jó alakú, mozgékony lány volt, s olyan szép, mint egy makulátlan gyöngyszem. Valahányszor komornája, hogy vigasztalja unalmában, ezt mondta neki, a bárókisasszony így felelt: „Sajna, bús családomba zárt gyöngyszem vagyok, s e borzalmas kastély az én kagylóhéjam.” Az olvasó könnyen megértheti tehát, milyen féktelen madarat tartott zárva ez a könyörtelen kalitka.

Aznap este, különösképpen az első tálaláskor (mert a két öregúrnak, a kanonisszának és a káplánnak az év minden szakában állandó és kiadós volt az étvágya) megint a szokott ünnepélyes csend ülte meg a termet, Albert gróf azonban hirtelen megszólalt.

- Micsoda fertelmes idő! - mondta mély sóhajjal.

Csodálkozva néztek rá: már egy órája a kastélyban tartózkodtak, vastag tölgyfa táblák mögött, s így senki sem vehette volna észre, ha közben borússá és fenyegetővé válik az idő. Csend honolt künn és benn, és semmi sem jelezte a közeledő vihart.

De senki sem mert ellenkezni Alberttal, csak Amélie vonogatta a vállát, s a nyugtalanság rövid pillanata után csakhamar újra kezdődött a villák játéka és a lassú mozdulatokkal váltott tálak csörömpölése.

- Nem hallja a Böhmerwald fenyveseiben a szél vad üvöltését, meg a hegyi patak félelmetesen sodró zúgását? - folytatta Albert most már hangosabban, s mereven az apjára nézve.

Christian gróf nem válaszolt. A báró, aki szerette az egyetértést, s bár egy pillanatra sem tévesztette szem elől a szarvas húsát, amelyet úgy szeletelt atlétakezével, mintha gránitkockákat hasítana, így válaszolt:

- Valóban, napnyugtakor esőt jelzett a szél, és holnapra nagyon rossz időnk lehet.

Albert különös arccal mosolygott, a társaság megint elcsendesedett. De alig múlt el öt perc, rettenetes szélvihar rázta meg a hatalmas ablakok üvegtábláit, üvöltve korbácsolta a várak vizeit, majd olyan éles és panaszos nyögéssel halt el a hegy csúcsain, hogy mindenki elsápadt, csak Albert nem, aki megint mosolygott, ugyanazzal a meghatározhatatlan kifejezéssel, mint az előbb.

- Egy lélek jár erre - mondta -, a vihar felénk taszítja. Imádkoznia kéne, káplán úr, az utazókért, akiket vad hegyeinkben lepett meg a vihar.

- Minden órában s lelkem mélyéből imádkozom mindazokért - felelte remegve a káplán -, akik az élet veszélyes ösvényein s az emberi szenvedélyek viharában bolyongnak.

- Ne is válaszoljon néki, káplán úr - mondta Amélie, ügyet sem vetve a sok pillantásra és kézmozdulatra, amely mind arra kérlelte, hogy ne folytassa ezt a beszélgetést -, hiszen ön is tudja, milyen szívesen gyötri bátyám embertársait efféle rejtélyekkel. Ami engem illet, semmi kedvem, hogy a nyitjukat találgassam.

Albert gróf láthatóan éppoly kevéssé ügyelt húga fölényes szavaira, mint a bárókisasszony az ő rejtelmes beszédére. A fiatal gróf tányérjára könyökölt, ez csaknem mindig üresen és tisztán állt előtte, merev szeme a damasztabroszt figyelte, mintha rózsáit és virágmintáit számolgatná, pedig máris valami delejes álomba mélyedt.

23

Vacsora közben féktelen vihar tört ki. Az esti étkezés mindig két óra hosszat tartott, sem tovább, sem rövidebb ideig, még a böjti napokon sem, amelyeket ugyan áhítattal megtartottak, de a gróf ilyenkor sem engedett szokásaiból, mert ugyanolyan szentnek vélte őket, mint a római egyház parancsait. Gyakran volt vihar ezekben a hegyekben, amelyeknek a lejtőit akkor még hatalmas erdők borították. A százados fák tömegei megsokszorozták a szél és a dörgés zajának és visszhangjának erejét, de a kastély lakói már megszokták ezt, és nem nagyon törődtek vele. Most azonban Albert gróf különös izgalma akaratlanul családjára is áterjedt; s a báró mérgelődött volna, hogy megzavarják étkezése gyönyörében, ha ugyan szelíd természete valaha is haragra lobbanhatott volna. Így aztán csak mélyet sóhajtott, amikor a második húsétel tálalásakor olyan mennydörgés rázta meg az épületet, hogy az inas elhibázta a vadkan-sonka *dióját*, amelyet éppen akkor hámozott ki.

- Ennek is vége! - mondta a báró, és vigasztaló mosollyal nézett a balszerencséje miatt kétségbeesett inasra.

- Igaza van, bátyám - kiáltott hangosan Albert gróf felugorva a helyéről -, vége. Vége a *Huszitá*-nak; lesújtotta a villám. Nem zöldell újra tavasszal.

- Mit jelentsen ez, fiam? - kérdezte bánatosan az öreg Christian -, csak nem a Schreckenstein³¹ nagy tölgyfájáról beszélsz?

- De igen, apám, arról a nagy tölgyfáról beszélek, amelynek ágaira a múlt hetekben több mint száz Ágoston-rendi szerzetest aggattunk.

---

³¹ A rémület köve; több helyet neveznek így azon a vidéken.

- No lám, már heteknek véli az évszázadokat - mondta a kanonissza halkán, és keresztet vetett. - Ha a valóságot látta álmában, kedves gyermekem - folytatta hangosabban, most már öccséhez fordulva -, vagy olyasmit, aminek hamarosan be kell következni (mert képzeletében már többször megtörtént ez a különös véletlen), akkor sem kéne sajnálnunk ezt a félig kiszáradt, csúf tölgyfát, amely, akárcsak az alatta levő szikla, gyászos történeti emlékek képét idézi.

- Ami engem illet - kezdte újra Amélie, fűgén és boldogan, hogy végre koptathatja kicsiny nyelvét -, én csak hálás volnék a viharoknak, ha nem kéne többet azt a borzalmas akasztófát látnom; olyanok az ágai, mint megannyi csontváz, vörös mohával borított törzse meg szinte vért izzad. Valahányszor arra tévedtem esténként, reszketve hallgattam a lombjai közt zúgó szelet, amely mindig a haldoklók utolsó sóhajára emlékeztetett, s ilyenkor elfordítva a fejem és Istennek ajánlva a lelkem, gyorsan tovasiettem.

- Amélie - mondta a fiatal gróf, aki hosszú napok óta talán most először figyelt húga szavaira -, helyesen tette, hogy nem maradt a *Huszita* alatt, ahogy én tettem, nem is egyszer, egész órákon és éjjeleken át. Olyan dolgokat látott és hallott volna, hogy valósággal megdermedt volna a rémülettől, s soha többé ki nem űzhetette volna őket emlékezetéből.

- Hallgasson - kiáltott a bárókisasszony remegve, s kissé felemelkedett, mintha menekülni akarna ettől az asztaltól, amelyre Albert rátámaszkodott -, nem tudom megérteni, hogy pusztá mulattatásból mindig csak rémisztget, ha nagy ritkán szóra nyitja a száját.

- Adná az ég, kedves Amélie - szólt szelíden az öreg Christian -, hogy bátyja csupáncsak mulattatásból mondja ezeket a dolgokat.

- Nem, apám - folytatta Albert gróf -, nagyon is komolyan szólok. A *Rémület kövé*-nek tölgyfája ledőlt, négy részre hasadt, s holnap már küldheti a favágókat, hogy feldarabolják. Ciprust ültetnek a helyére, s ennek neve már nem Huszita lesz, hanem Vezeklő, s a Rémület kövét már régen az *Engesztelés kövé*-nek kellett volna elneveznie.

- Elég, fiam - mondta az aggastyán szorongó félelemmel. - Űzze ki elméjéből e szomorú képeket, és bízva az Úristenre az emberi cselekedetek megítélését.

- A szomorú képek máris eltűntek, apám; most, hogy a vihar lehelete és az ég tüze porba sújtotta a gyötrelem fáját, ők is visszatérnek a semmibe. Az ágakon hintázó csontvázak helyén virágokat és gyümölcsöt látok, egy új törzs friss hajtásain táncoltatja őket a szél. A fekete ember helyett, aki éjjelenként újra és újra meggyújtotta a máglyát, hófehér égi lelket látok, a fejem és apám feje felett lebeg. A vihar elcsendesedik, kedves jó rokonaim. A veszély elmúlt, az utasok menedéket találtak, lelkem meg békességet. Az engesztelés ideje végéhez közeledik. Érzem, hogy újjászületek.

- Bár az igazság szólna belőled, szeretett fiam - felelte az öreg Christian megindultan, mély gyengédséggel a hangjában -, bár megszabadulnál a kísértetektől és látomásoktól, amelyek megrontják nyugalmaidat. Isten kegyelmétől várom, hogy visszaadja az én kedves Albertom reménységét, nyugalját, hitbéli világosságát.

Az aggastyán még be sem fejezhette e szeretetteljes szavait, Albert feje máris lassan az asztalra hanyatlott: mintha békés álom szállt volna a fiatal grófra.

- Mit jelentsen ez? - mondta a bárókisasszony apjának. - Most meg elalszik az asztalnál. Nagyon udvarias, mondhatom.

- Ez a váratlan, mély álom - mondta a káplán, érdeklődéssel figyelve a fiatalembert - szerencsés krízisnek látszik, s gondolom, kedvező fordulatot jelent, legalább egy időre, súlyos helyzetében.

- Senki se szóljon hozzá - mondta Christian gróf -, ne zavarják álmában.

- Irgalmas Isten! - kiáltott lelkesen a kanonissza, imára kulcsolva kezét -, add, hogy megvalósuljon állandó jóslata, és hogy születésének harmincadik fordulója teljes gyógyulását hozza.

- Ámen - felelt ájtatosan a káplán. - Emeljük szívünket az irgalmasság Urához, és hálásan megköszönve esti étkünket, könyörögjünk hozzá, adjon szabadulást e nemes gyermeknek, kit mindnyájan tisztelve szeretünk.

Felemelkedtek, hogy hangos szóval elmondják a hálaadás imáját, és még pár percig állva maradtak, mert mindenki önmagában is fohászkodott az utolsó Rudolstadtért. Az öreg Christian olyan buzgón imádkozott, hogy két nagy könnycsepp gördült végig fonnyadt arcán.

Az aggastyán épp parancsot adott hűséges szolgálóinak, hogy vigyék lakosztályába a fiatal grófot, amikor Friedrich báró, miután sokáig törte a fejét, milyen szolgálattal nyilváníthatná odaadását kedves öccse iránt, gyermekes elégedettséggel az arcán megszólalt:

- Kitűnő gondolatom támadt, bátyám uram. Ha fiad emésztése idején magányos lakosztályában ébred fel, megint sötét gondolatai támadhatnak, hiszen nyilván rossz álmai lesznek. Vitesd a szalonba, s ott ültessék az én karosszékembe. Nincs jobb hely az alvásra az egész kastélyban. Jobban meglesz ott, mint az ágyában, és amikor felébred, játékos tüzet lát szeme gyönyörködtetésére, s baráti arcokat szíve melengetésére.

- Igaza van, öcsém uram - felelt Christian -, valóban a szalonba vitethetjük, ott elalhat a nagy heverőn.

- Vacsora után nagyon ártalmas fekvé aludni - kiáltotta a báró. - Higgye meg, bátyám, tapasztalásból tudom. Az én karosszékembe kell ültetni. Igen, ragaszkodom hozzá, hogy a karosszékemben aludjon.

Christian megértette, hogy nagy fájdalmat okozna öccsének, ha elutasítaná ajánlatát. A fiatal grófot tehát az öreg vadász karosszékében helyezték el, anélkül, hogy Albert felébredt volna, mert álma valósággal önkívületi volt. A báró egy másik székre ült, vidáman és büszkén melengette lábát az ősi időkhöz méltó tűz lángjainál, és diadalmasan mosolygott, valahányszor a káplán megjegyezte, hogy ez az álom biztosan jó hatással lesz Albert grófra. Az öregúr elhatározta, hogy nemcsak karosszékét, hanem vacsora utáni szundítását is feláldozza, és együtt virraszt a családdal; de egy negyedóra múlva már olyan jól megszokta új ülőhelyét, hogy horkolása csakhamar versenyre kelt az egyre távolodó és csendesedő mennydörgéssel.

Egyszerre csak megszólalt a kastély nagy harangja (amely a rendkívüli látogatásokat jelezte), belépett az öreg Hanz, a legrégebbi szolga, és szó nélkül egy levelet nyújtott át Christian grófnak, majd a szomszéd terembe ment, hogy ott várja gazdája utasítását. Christian kinyitotta a levelet, s egy pillantást vetve az aláírásra, a bárókisasszonynak adta a papirost, és megkérte, hogy olvassa fel. A kíváncsi Amélie az egyik gyertyához sietett, és fennhangon olvasni kezdett:

Tisztelve szeretett, kegyelmes gróf uram!

Kegyelmességed azzal tüntetett ki, hogy egy szolgálatot kért tőlem, s ezzel még többet adott, mint eddig bármikor, pedig hálás szívem mindig emlékezik régi jótéteményeire. De bármennyire igyekeztem is, hogy teljesítem tiszteletre méltó parancsait, nem reméltem, hogy a Kegyelmességed által kért személyt gyorsan és hibátlanul megtalálhatom. A körülmények azonban váratlanul kedveztek Kegyelmességed óhajának, s most abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy elküldhetek egy fiatal teremtest, aki részben megfelel a kitűzött feltételeknek. Nem mindegyiknek, sajna. Csak ideiglenesen küldöm tehát, hogy a méltóságos bárókisasszony kevesebb türelmetlenséggel várhasson további kutatásom és igyekezetem eredményére.

Az a személy, aki abban a szerencsés helyzetben lesz, hogy e levelet átadhassa, tanítványom és bizonyos értelemben fogadott leányom, és amint a szeretetre méltó Amélie bárókisasszony kívánta, szorgos, odaadó társalkodónője, s ugyanakkor tudós zenetanára lesz. Nem kapta meg azt a nevelést, amelyet Kegyelmességed egy nevelőnőtől joggal elvár. Több nyelven beszél ugyan s elég könnyedén, de ismeretei talán nem elég alaposak, hogy oktatni is tudja őket. Kitűnően ismeri a zenét, és nagyon szépen énekel. Kegyelmességed meg lesz elégedve tehetségével, hangjával, magatartásával, s nem kevésbé szelíd, határozott jellemével. Családi körükbe fogadhatják, anélkül, hogy bármi ildomtalanyságot követne el, vagy akár csak rossz érzésről tenne tanúságot. Nemes családjukkal szemben vállalt kötelezettségein kívül szabad akar maradni, és nem óhajt tiszteletdíjat elfogadni. Vagyis nem valami *duennát* vagy *udvarhölgyet* ajánlok a bárókisasszonynak, hanem *társat* és *barátnőt*, ahogy ő maga is kérte abban a rövid üzenetében, amelyet saját szépséges kezével irt Kegyelmességed levele végére.

Signore Corner ausztriai nagykövetünk lett, s már csak az útiparancsra várakozik. De majdnem biztos, hogy a parancs csak két hónap múlva érkezik meg. Signore Corner szeretetre méltó neje, egyben nagylelkű tanítványom, engem is Bécsbe akar vinni, ahol pályám szerinte szerencsésebb fordulatot venne. Bár nem hiszek egy jobb jövőben, hálásan veszem jóakarató ajánlatát, mert el akarom hagyni e hálátlan várost, ahol csak csalódás, sérelem, balszerencse volt osztályrészem. Alig várom, hogy viszontlássam Németországot, ahol boldog, szép napokat éltem meg, és az ott élő tiszteletre méltó barátaimat is. Kegyelmességed, bizonyára tudja, egyik első helyet foglalja el e meggyötört, de ma is melegen érző szív emlékezései sorában, s mindig is mélységes szeretettel és hálával gondolok rá. Kegyelmességedre hagyom és bízom tehát fogadott leányomat, vendégszeretetét, áldását és védelmét kérve számára. Leányom a bárókisasszony írást tanúsított buzgalmával és ragaszkodásával hálálja majd meg jóságát. Legkésőbb három hónap múlva érte megyek, s olyan tanítónőt ajánlok helyette, aki tartós szerződést köthet kegyelmes családjával.

Várva a boldog napot, amikor kezembe szoríthatom a legjobb ember kezét, engedje meg, hogy tisztelettel és büszkén valljam magam *chiarissima, stimatissima, illustrissima*³² Kegyelmességed legalázatosabb és legodaadóbb barátjának.

Niccola Porpora
karmester, zeneszerző és énektanár

Velence, 17 ...

Amikor befejezte a levél olvasását, Amélie valósággal táncolt örömeiben, az öreg gróf pedig meghatottan ismételte:

- Derék Porpora, milyen jó barát, milyen kitűnő ember.
- Szó se róla - mondja Wenceslawa kanonissza, aki máris arra gondolt, hogy méltón fogadják a vendéget, s ugyanakkor attól félt, hogy az idegen nő megbontja majd a családi szokásokat -, szeretettel üdvözljük, körünkbe fogadjuk azt a fiatal teremtest... Csak ne unatkozzék nálunk...
- De Christian bátyám - kiáltott a bárókisasszony, ügyet sem vetve nagynénje szavaira -, hol az új barátnőm, a kitűnő mesterem? Talán hamarosan megjön... Olyan türelmetlenül várom...

---

³² Kiváló, mélyen tisztelt, nagybecsű.

Christian gróf csengetett.

- Hanz - kérdezte az öreg szolgát -, ki adta át ezt a levelet?

- Egy hölgy, kegyelmes uram.

- Már itt is volna? - kiáltott Amélie. - Hol van? hol van?

- A felvonóhíd előtt, egy postakocsiban.

- Magára hagyta a kastély kapujában, ahelyett, hogy mindjárt idehozta volna a szalonba.

- Igen, méltóságos bárókisasszony. Átvettem a levelet, megparancsoltam a kocsisnak, hogy gyeplővel a kezében maradjon a lován, megint felvontam a hidat, és a kegyelmes gróf úrhoz siettem a levéllel.

- De hiszen ez hallatlan, megbocsáthatatlan dolog: a kapu előtt várakoztatni vendégeinket ilyen borzalmas időben. Még azt gondolják, hogy várerődben élünk, és bárki közelednék, ellenségnek tartjuk. Siessen, Hanz!

Hanz mozdulatlan maradt, akár egy szobor. Csak szeme árulkodott fájdmáról, hogy nem teljesítheti fiatal úrnője kívánságát; de ha akár ágyúgolyó süvít is a feje fölött, akkor sem változott volna tiszteletteljes mozdulatlansága, amellyel öreg gazdája megfellebbezhetetlen parancsát várta.

- A hűséges Hanz csak kötelességének és a rendelkezéseknek engedelmeskedett - szólt végül Christian gróf, s olyan lassan, hogy Amélie ereiben felforr a vér. - Most menjen, Hanz, nyissa ki a rácsot, és engedje le a hidat. Az egész személyzet legyen ott fáklyával a kezében. Fogadják méltón az utast!

Hanz semmi meglepetést sem mutatott, hogy tüstént be kell vezetnie az idegen nőt, mikor pedig a legközelebbi rokonokat, a legmegbízhatóbb barátokat is csak nagy elővigyázatossággal és sok késlekedés után engedték a kastélyba. A kanonissza kiment, hogy az idegen nő vacsorájáról rendelkezék. Amélie azonnal a felvonóhídhöz szeretett volna szaladni; de nagybátyja, aki maga akarta vendégét fogadni, karját nyújtotta neki, és a heves kis bárókisasszonynak méltóságteljes lassúsággal kellett az előcsarnokba menni: a menekülő, bolyongó Consuelo éppen akkor szállt ki a postakocsiból.

24

Amélie már három hónapja vágyakozott társnő után, nem éppen azért, hogy tanuljon tőle, hanem inkább, hogy elüsse az egyedüllet unalmát, s azóta százszor is elképzelte új barátnőjét. Tudta, milyen mogorva ember Porpora, s attól félt, valami rigolyás, szigorú nevelőnőt küld neki. Ezért titokban írt neki, s közölte vele, hogy nem látna szívesen egy huszonöt évesnél idősebb nevelőnőt, mintha nem lett volna elegendő, ha az öreg rokonaihoz fordul, akik valamennyien imádták, és valósággal lesték óhajait.

Amikor Porpora válaszát olvasta, annyira fellelkesedett, hogy mindjárt megformálta magában új társnője képét, aki zenész, a maestro fogadott lánya, ráadásul fiatal, s főleg velencei, vagyis, Amélie elképzelése szerint, az ő kedvére és hasonlatosságára teremtett lény.

Kissé meghökkent tehát, amikor a megálmodott rózsás arcú, pajkos lány helyett egy sápadt, mélabús, nagyon elfogódott fiatal teremtést látott maga előtt. Mert a szegény szívét gyötrő fájdalmat, meg a hosszú és váratlan utazás fáradalmait most egy új s szinte végzetes élmény tetézte Consuelo lelkében: a vihartól tépett hatalmas fenyevesek, a villámok sápadt fénye a

gyászos éjszakában, s főleg ez a komor kastély, amelyet még félelmetesebbé tett a báró falkáinak üvöltése s a szolgasereg fáklyáinak imbolygó világa. Micsoda ellentét Marcello *formamento lucido*-ja, a velencei éjszakák harmonikus csendje, a szerelem és költészet vidám légkörében töltött napok bizakodó könnyedsége után. Amikor a kocsi aztán lassan begördült, s a lovak patáinak csattogása tompán visszhangzott a hídon, a csapóajtó rácsa pedig borzalmas csikorgással hullott le mögötte, Consuelo úgy érezte, hogy Dante poklába jutott, és Istennek ajánlotta lelkét félelmében.

Egészen feldúltan lépett tehát vendéglátó gazdái elé, és amikor megpillantotta Christian gróf hosszú, sápadt, kor és bánat emésztette arcát, sovány s régimódi ruhájában szinte megmerevedett, magas alakját, azt hitte, egy középkori várúr szellemét pillantja meg, s mivel látomásnak vélte az eléje táruló képet, visszahőkölt, s alig tudta elfojtani rémült sikolyát.

Az öreg gróf, aki csupán a kocsi rázásának és az út fáradalmainak tulajdonította a lány sápadtságát és habozó mozdulatait, karját nyújtotta, hogy felvezesse a lépcsőn, s közben pár érdeklődő, udvarias szót mondott neki. De e kitűnő férfiú, aki már természeténél fogva is hűvös és tartózkodó volt, az utóbbi évek magányos élete következtében annyira elidegenedett a világtól, hogy félnksége megkettőződött, és a látszólag komor és szigorú külseje mögött pedig egy gyermek zavara és bizonytalansága rejtőzködött. Amellett kötelességének érezte, hogy olaszul beszéljen (ezt a nyelvet valamikor jól bírta, de már régen nem gyakorolta), ami növelte elfogódottságát, s így alig pár szót tudott csak kinyögni. Consuelo nem is nagyon értette, s egy árnyalak ismeretlen, titokzatos beszédének vélte őket.

Amélie, aki pedig, hogy meghódítsa, mindjárt új barátnője nyakába akarta vetni magát, néma maradt: a legvállalkozóbb természet is megbénul, ha mások elutasító félnkséggel válaszolnak közeledésére.

Consuelót a tágas ebédlőterembe vezették. A gróf habozott, állva maradt, mert minden tiszteséget meg akart adni vendégének, viszont nem szerette volna, ha meglátja a delejes álomba merült Albertot, a leány pedig félig aléltan az egyik közelében levő székre rogyott.

- Bátyám uram - mondta Amélie, aki megértette az öreg gróf zavarát -, azt hiszem, jobb, ha itt fogadjuk a signorát. Ez a terem melegebb, mint a nagy szalon, s vendégünket, gondolom, nagyon megviselhette hegyeink jeges szélvihara. Fájdalommal látom, hogy egészen kimerült, s biztosan jobban örül egy ízletes vacsorának meg a meleg ágynak, mint a mi udvariasságunknak. Nincs igazam, kedves signora? - tette hozzá, s biztatóan simogatta csinos, párnás kezével Consuelo erőtlén karját.

E friss hang, amely őszinte német nyersséggel ejtette az olasz szavakat, felbátorította Consuelót. A bárókisasszony csinos arcára emelte félelemtől fátyolos szemét, s ez a kölcsönös tekintet mindjárt megtörte a jeget. Consuelo megértette, hogy tanítványa áll előtte, s hogy egy kísértetnek nem lehet ilyen elragadó arca. Viszonozta a bárókisasszony gyengéd kézszorítását, bevallotta, hogy a vihar nagyon megrémítette, s hogy most is zúg a feje a kocsi zörgésétől. Hagyta, hogy Amélie foglalkozzon vele, a tűzhöz vezesse, levegye kabátkáját, a vacsorát is elfogadta, pedig cseppet sem volt éhes, s minthogy fiatal vendéglátója egyre kedvesebben szorgoskodott körülötte, végre ő is magához tért, megint látott, hallott, válaszolt.

Miközben felszolgálták a vacsorát, természetesen Porporáról beszélgettek. Consuelo nagyon örült, hogy az öreg gróf barátjának, vele egyenrangú, sőt szinte felette álló embernek tartja a maestrót. Aztán Consuelo utazásáról esett szó, megkérdezték, melyik irányból jött, s nagyon megviselte-e a vihar.

- Velencében - felelte Consuelo - még váratlanabb és sokkal veszélyesebb viharokhoz szoktunk, mert gondolán járván, akár házunk küszöbén is érhet hajótörés. A mi utcáink vízzel vannak kövezve, s vihar idején a hullámok ott éppúgy csapkodnak, mint a tengeren, s nemegyszer a falhoz vágják a törékeny bárkákat, mielőtt kiköthetnének. Bár sokszor láttam már ilyen baleseteket, és nem is vagyok nagyon gyáva, ma este mégis sokkal jobban megrémültem, mint valaha is életemben, mivel láttam, hogy a villám ledöntött egy hatalmas fát, amely a hegy tetejéről az útra zuhant; a lovak megtorpantak, a postakocsis pedig rémülten kiáltott: *Kidőlt a balsors fája, a Huszita!* Nem magyarázná meg, *signora baronessa*, mit jelentsen ez?

Sem a gróf, sem Amélie nem válaszolt. Megremegtek, és szótlánul egymásra néztek.

- Fiam tehát nem tévedett - szólt végül az aggastyán -, különös, valóban nagyon különös.

S most, hogy megint Albertra gondolt, kiment, hogy megnézzze, alszik-e még. Amélie összekulcsolta a kezét, s ijedten suttopta:

- Varázslat ez, az ördög van velünk.

E különös szavak megint felébresztették Consuelóban azt a babonás rettegést, amelyet akkor érzett, amikor a Rudolstadt-kastélyba lépett. Amélie gyors színeváltozása, a piros térdnadrágos, öreg szolgák ünnepélyes némasága, ez a sok egyformán vörhenyes, széles, szögletes arc, e merev szempárok, amelyeket a vak ragaszkodás és örökös szolgaság tett üressé és élettelenné; e sötét tölgyfával borított hatalmas terem, amelynek baljós homályát a csillár gyertyái sem tudták eloszlatni; a vihar után új vadászatra induló gyöngybagoly vérszomjas vijjogása a kastély körül; a nagy családi arcképek, a faburkolatból kiugró óriási vadkan- és szarvasfejek, minden, a legkisebb részlet is újra felszította alig elcsendesedett izgalmát. A bárókisasszony megjegyzése pedig éppen nem volt nagyon megnyugtató.

- Kedves signora - mondta most Consuelónak, s odalépett hozzá, hogy segítségére legyen -, fel kell készülnie arra, hogy rendkívüli, megmagyarázhatatlan, sokszor visszatetsző, néha ijesztő dolgokat tapasztal itt; valóságos regényrészleteket, amelyeket senki sem hinne el, ha elmondaná, de egyébként is meg kell majd ígérnie, hogy soha, senkinek nem szól róluk.

Miközben a bárókisasszony így beszélt, lassan kinyílt az ajtó, s keretében megjelent Wenceslawa kanonissza óriás púpjával, ferde arcával, szigorú ruházatában, amelyen állandóan ott díszelgett rendjének nagyszalagja; arcán az a szívélyes fenség, amelyet mindig megőrzött, amióta egy emlékezetes napon, Mária Terézia császárnő, magyarországi útjáról visszatérve, abban a rendkívüli tisztességben részesítette az Óriások kastélyát, hogy kíséretével egyetemben egy órát megpihent, és egy pohár mézbort ivott itt. Lassan közeledett Consuelóhoz - aki rémült ámulatban kába szemmel nézte, és még felállni is elfelejtett -, kétszeresen bókolt neki, és gyors német nyelvű üdvözlő beszéde után, amelyet biztosan már jó előre megtanult, mert egészen gépiesen mondta, odalépett a lányhoz, hogy homlokon csókolja. A szegény gyermek, aki a márványnál is hidegebb volt, a halál csókját érezte a fején, s szinte aléltan a rémülettől pár érthetetlen köszönő szót motyogott.

Amikor a kanonissza már átment a szalonba, mert jól látta, hogy hiába kedveskedik, csak félelmet ébreszt vendégükben, Amélie felkacagott.

- Biztosan azt hitte - mondta -, hogy Libuša királynő szelleme jelent meg itt. De nyugodjon meg. Ez a derék kanonissza a nagynéném, szerfelett unalmas; de rendkívül jószágos hölgy.

Alig tért magához újabb ijedelméből, Consuelo máris vaskos magyar csizmák csikorgását hallotta a háta mögött. Súlyos, egyenletes léptek döngették a padlót, s a lány hirtelen új arcot látott, amely olyan tömör, vörös és szögletes volt, hogy a tagbaszakadt szolgák arca is finomnak és sápadtnak látszott mellette; az ismeretlen szótlánul haladt végig a termen, s eltűnt a

nagy ajtó mögött, amelyet az inasok tisztelettudóan kinyitottak volt neki. Consuelo megint remegett, Amélie megint kacagott.

- Ez a férfi - mondta - Rudolstadt báró, a legvadászóbb, legálomszuszekább, a leggyengédebb apa. Most fejezte be első alvását a szalonban. Amikor kilencet üt az óra, felkel karosszékéből, de nem ébred fel: áthalad ezen a termen, se nem lát, se nem hall, felmegy a lépcsőn, s közben tovább alszik: lefekszik anélkül, hogy tudná, pirkadatkor meg olyan frissen, fürgén, tetterre készen ébred, akár egy fiatalember, s máris rohan, hogy vadászatra készítse kutyáit, lovait, sólymait.

Alig fejezte be ezt a magyarázatot, máris megjelent a káplán. Ő is kövér volt, de kurta és sápadt, amilyenek a vízkórosok szoktak lenni. A vaskos szláv természeteknek nem felel meg a szemlélődő életmód, s e szent férfiú pocakja nem egészségről tanúskodott. Némán, mély meghajlással üdvözölte a két hölgyet, pár halk szót váltott az egyik szolgálival, majd ugyanazon az ajtón ment ki, mint előbb a báró. Most Hanz és egy másik báb (a lány nem tudta megkülönböztetni őket, egyformán vaskos és komor volt valamennyi) a szalon felé sietett. Consuelónak már annyi ereje sem volt, hogy mímelje az evést, és a két inas után fordult. De mielőtt átléphetek volna az ajtón, egy új, az eddigieknél megragadóbb jelenség tűnt fel a küszöbön: egy magas termetű, csodálatos, de ijesztőn sápadt arcú fiatalember. Tetőtől talpig feketébe volt öltözve, vállán paszománnyal és aranykapcsokkal díszített cobolyprémes bársonyköntös. Hosszú, kissé rendetlen, ébenfekete haja sápadt arcába hullott, amelyet selymes szakállának természetes hullámai kereteztek. Intett a feléje siető szolgálóknak, akik e parancsoló jelre visszaléptek, és mozdulatlanúságba dermedtek, mintegy megigézve a fiatalember tekintetétől. Az ismeretlen most a mögötte közeledő Christian grófhhoz fordult:

- Higgyc el, apám - mondta harmonikus, nemesen csengő hangon -, soha nem voltam még ilyen nyugodt. Valami nagy fordulat következett be sorsomban, s az ég békéje szállt le házunkra.

- Bár Isten szava szólna a szájadból, gyermekem - felelte az aggastyán, az áldás mozdulatára emelve a kezét.

A fiatalember mélyen apja keze alá hajtotta a fejét; aztán szelíd, békés arccal kiegyenesedett, s a terem közepe felé ment, halványan mosolyogva ujjával érintette Amélie feléje nyújtott kezét, s pár pillanatig mereven Consuelót nézte. A lányban valami önkéntelen tisztelet ébredt, s lesütött szemmel köszöntötte a fiatalembert. De ez nem viszonzta köszöntését, hanem egyre nézte.

- Ez a fiatal teremtés - mondta neki a kanonissza németül -, aki most...

De az ifjú egyetlen mozdulatával megállította, s mintha azt mondta volna: „Ne szóljon hozzám, ne zavarja meg gondolataim menetét.” Majd minden meglepetés és érdeklődés nélkül megfordult, és lassan kiment a nagy ajtón.

- Kedves kisasszony - mondta a kanonissza -, meg kell bocsátania...

- Elnézést kérek, kedves néném - mondta Amélie -, hogy félbeszakítom, de németül szól a signoréhoz, s ő nem érti ezt a nyelvet.

- Bocsásson meg, jó signora - felelt Consuelo olaszul -, sok nyelvet beszéltem gyermekkoromban, mivel sokat utaztam; még jól emlékszem a németre, és tökéletesen megértem. Arra viszont nem vállalkoznék, hogy németül beszéljek; de ha néhány leckét adna nekem, remélem, pár nap alatt megint belejönnék.

- Úgy van vele, kedvesem, mint én az olasszal - mondta a kanonissza németül. - Mindent megérték, amit a kisasszony mond, de nem tudok beszélni a nyelvén. De ha megért, megmondom, hogy öcsém udvariatlan volt, amikor nem üdvözölte, ám bizonyára megbocsátja neki, ha megtudja, hogy nagyon rosszul volt ma este... s aléltása után is olyan gyenge, hogy biztosan nem látta kegyedet... Így történt, ugye, kedves fivérem? - tette hozzá a jó Wenceslawa, egészen megzavarodva hazugságától és Christian gróf tekintetében keresve feloldozást.

- Kedves húgom - felelt az aggastyán -, nagyon jóságos, hogy kiment a fiamat. A signorát meg arra kérem, ne csodálkozzék túlságosan bizonyos dolgokon, amelyeket holnap őszintén feltárunk előtte, azzal a bizalommal, amelyet Porpora fogadott lánya, és, merem remélni, családunk jövőendő barátnője iránt érzünk.

Ebben az órában már mindenki visszavonult, s a házban olyan megcsontosodott szokások uralkodtak, hogy ha a két lány még sokáig az asztalnál marad, akkor a szolgák, valóságos gépek, gondolom, a székeket is elviszik, és a gyertyáikat is elfűjják, mintha senki sem volna már az ebédlőben. Consuelo egyébként is vissza akart vonulni; Amélie egy választékosan berendezett, kényelmes szobába vezette, amelyet az övé mellett vendégének tartott fenn.

- Szívesen elbeszélgetnék még egy-két órát - mondta, amikor a komor képű kanonissza, aki ugyancsak kötelességének érezte, hogy elkísérje vendégüket, már kiment a szobából. - Szeretném tájékoztatni az életünkről, hiszen magának is sok furcsaságot kell majd elviselnie. De olyan fáradtnak látszik, hogy biztosan pihenni akar.

- Szó se róla - felelte Consuelo -, igaz, kissé összetört az utazás, de olyan kába a fejem, hogy úgyszem tudnék aludni izgalmam miatt. Beszéljen hát, nagyon kérem, de németül, hadd tanuljak, mert látom, a gróf úr, s különösen a kanonissza asszony nehezen birkózik az olasszal.

- Kössünk egyezséget - mondta Amélie. - Feküdjön le, hogy fáradt tagjait pihentesse, én meg közben háziköntösömbe bújok, és elbocsátom a komornámat. Aztán visszajövök, ideülök az ágyához, s németül beszélgetünk, amíg el nem álmosodunk. Jó lesz így?

- Nagyon jó - felelte az új nevelőnő.

25

- Tudja, kedvesem... - mondta Amélie, amikor hozzáfogtak a tervbe vett beszélgetéshez. - De csak most veszem észre, hogy nem is tudom a nevét - tette hozzá mosolyogva. - Minek bajlódjunk ezekkel a szertartásos címekkel. Szeretném, ha ezentúl Amélie-nek nevezne, én pedig magát...

- Nekem idegen, nehezen ejthető nevem van - felelte Consuelo. - A kitűnő Porpora mester, amikor ideküldött, úgy rendelkezett, hogy az övét viseljem, mert a pártfogók és mesterek rendesen nevüket is átadják legkedvesebb tanítványaiknak. Így Hubert, a nagy énekest Porporinónak hívják, engem meg az a tisztesség ért, hogy Porporinának nevezhetem magam. De ha nincs ellenére, nevezzen röviden *Niná*-nak.

- Rendben van, legyen hát Nina, kettőnk közt. Most pedig figyeljen ide, mert hosszú történetet kell elmesélnem, s ha nem megyek vissza a távolmúltba, sosem értheti meg, mi történik itt, ebben a házban.

- Csupa figyelem vagyok - mondta az újdonsült Porporina.

- Talán van némi képe, kedves Nina, Csehország történetéről? - mondta a bárókisasszony.

- Sajna - válaszolt Consuelo -, mint mesterem biztosan megírta, nagyon kevés a tanultságom. Legfeljebb a zene történetét ismerem némiképp, de Csehországot nem, és egyetlen más országát sem.

- Akkor - folytatta Amélie - röviden elmondom mindazt, amit tudnia kell, hogy megértse történetemet. Három évszázaddal ezelőtt, és még régebben, ez az elnyomott, igénytelen nép, amelynek körében most él, merész, hősiességű, fékezhetetlen, nagy nemzet volt. Igaz, már akkor is idegen urak pöffeszkedtek itt, s a nép a vallást sem nagyon értette, amelyet rá akartak erőszakolni. Számptalan szerzetes szipolyozta, egy kicsapongó, kegyetlen király megtörte méltóságát, és mindenkit elidegenített magától. Egyre erőteljesebb lett tehát a rejtett düh, a mély gyűlölet, s egy nap kitört a vihar: az idegen urakat elűzték, a vallást megreformálták, a kolostorokat kifosztották és lerombolták, az iszákos Ulászlót börtönbe vetették, és megfosztották koronájától. Husz János és prágai Jeromos kínhalála robbantotta ki a felkelést; e két rettenthetetlen cseh tudós a katolicizmus titkait akarta megvizsgálni és napvilágra hozni, ám egy zsinat megidézte, elítélte és megégezte őket, holott mentességet és szabad vitát ígértek volt nekik. Az árulás és gyalázat olyan mélyen sértette a nemzet becsületét, hogy hosszú évekig tartó háborút hozott Csehországra és Németország nagy részére. Ezt a véres háborút huszita háborúnak nevezték. Mindkét fél számptalan borzalmas büntetést követelt el. A kor erkölcske kegyetlen és könyörtelen volt mindenütt a világon, a pártos szellem és a vallás fanatizmusa pedig még borzalmasabbá tette, s Csehország a rémület jelképe lett Európában. Az ön képzeletét már az is felizgatta, amit most látott e vad országban. Nem akarom még jobban megrémíteni a múlt rettentő jeleneinek felidézésével. Az egyik fél bűneként csupa gyilkolásra, gyűjtogatásra, pestisről, máglyáról, rombolásra, meggyalázott templomokról, felakasztott, megcsonkított, forró szurokba dobott papokról és szerzetesekről kéne szólnom; a másik oldalon pedig lerombolt városokról, felperzselt földekről, árulásról, hazugságról, kegyetlenkedésről, bányavermekbe hajított ezernyi huszítáról, kiknek tetemei egész szakadékokat töltöttek meg, csontjaik pedig, s ellenségeik csontjai, valósággal beborították a mezőket. E borzalmas huszítákat sokáig nem lehetett legyőzni; ma is rémülettel ejtjük ki a nevüket, de titokban bámuljuk hazaszeretetüket, merész állhatatosságukat, legendás vállalkozásaikat, s a fiatalok, mint én is, néha csak nehezen leplezik büszke csodálatukat.

- Miért kell leplezni? - kérdezte ártatlanul Consuelo.

- Mert Csehország e hosszú harcok után megint rabigában görnyed; mert, szegény kis Ninám, nincsen többé Csehország. Uraink tudták, hogy országunk vallásszabadsága azonos politikai szabadságával. Ezért mindkettőt elfojtották.

- Lám - sóhajtott Consuelo -, milyen tudatlan vagyok. Sosem hallottam még ily dolgokról, s nem gondoltam volna, hogy emberek ilyen szerencsétlenek és gonoszok lehetnek.

- Száz évvel Husz János után egy új tudós s új szektás, egy Luther Márton nevű szegény szerzetes megint felébresztette a nemzeti szellemet, és Csehországban meg Németország valamennyi független tartományában gyűlöletessé tette az idegen elnyomást és a pápák uralmát. A leghatalmasabb királyok azonban katolikusok maradtak, nem vallásuk szeretetéért, hanem korlátlan hatalmuk kedvéért. Ausztria egyesült velük, hogy elnyomjon minket, s egy új, harmincévesnek nevezett háború rázta meg és fojtotta el nemzetünket. Csehország már e háború kezdetén az erősebb prédája lett; Ausztria legyőzöttként bánt velünk, elvette hitünket, szabadságunkat, nyelvünket, még nevünket is. Apáink hősiességgel ellenálltak, de egyre jobban ránk nehezedett a császári iga. A véget nem érő harcok, a kivégzések, a kíméletlen adózatások tönkretették és megtizedelték nemességünket, amelynek, már száz éve ennek, végül is menekülnie kellett, vagy megtagadva származását, megnémetesítette a nevét (jól ügyeljen erre), és megfosztva vallásos hite szabadságától, lemondott ősi nemzetiségéről. Elégették a

könyveinket, lerombolták iskoláinkat, egyszóval osztrákokká tettek minket. Ma már csak egyik tartománya vagyunk a birodalomnak, s maga is német szót hall ebben a szláv országban; kell-e többet mondanom?

- És most szenvednek, pirulnak rabságuk miatt? Mindent megértetek, s már teljes szívemből gyűlölöm Ausztriát.

- Ó, ne olyan hangosan! - kiáltott a bárókisasszony. - Senki sem mondhat ilyesmit büntetlenül Csehország sötét ege alatt; a kastélyban is csak egy személy van, Albert bátyám, aki elég merész, és elég örült hozzá, hogy kimondja, amit most maga mondott, kedves Nina!

- Ezért olyan bánatos az arca? Mély tiszteletérzés fogott el, ahogy rátekinttem.

- Ó, Szent Márk térről szabadult szépséges oroszlánkölykőm! - kiáltotta Amélie, meglepődve, mint gyújtja fel a nagylelkűség pírja Consuelo sápadt arcát. - Ne vegye túlságosan komolyan a dolgokat. Pár nap múlva, attól tartok, inkább szánalmat érez bátyám iránt, s nem tiszteletet.

- A kettő ugyan nem zárja ki egymást - szólt Consuelo -, mégis magyarázza meg a dolgot, kedves bárókisasszony.

- Mindjárt megértem - mondta Amélie. - Mi nagyon katolikus család vagyunk, és nagyon hűségesek az egyházhoz és a birodalomhoz. Szász nevet viselünk, és szászági őseink mindig is ragaszkodtak ősi vallásukhoz. Ha az a szerencsétlenség éri, hogy kanonissza néném egy nap elmeséli magának, milyen szolgálatot tettek a szent ügynek német grófi és bárói őseink, akkor meglátja, hogy az eretnokség legkisebb foltja sem szennyezi címerpajzsunkat. Amikor Szászország protestáns volt, a Rudolstadtok inkább protestáns választóikat hagyták el, semmint a római egyház kebelét. De Albert gróf előtt néném sohasem dicsekednék a dolgokkal, mert akkor bátyám olyan meglepő dolgokkal válaszolna, amelyeneket emberi fül még sohasem hallott.

- Mindig csak felcsigázza a kíváncsiságomat, aztán nem elégíti ki. Annyit már megértettem, hogy nemes családjá jelenlétében nem szabad megmutatnom, hogy akárcsak ön, vagy Albert gróf, én is rokonszenvvel gondolok a régi Csehországra. Ne nyugtalankodjék, bárókisasszony, nagyon óvatos leszek. Egyébként is katolikus országban születtem, tisztelem a vallásomat, s az ön családját is, nem esik tehát nehezemre, hogy hallgassak, bármi történjék is.

- Nagyon jól teszi, mert ismételten figyelmeztetem, hogy ezekben a dolgokban nem ismerünk tréfát. Ami meg engem illet, én nagyon jó anyagból vagyok gyúrva. Nem vagyok sem protestáns, sem katolikus. Apácák neveltek; nagyon meguntam már prédikációikat és litániáikat. De itt is utolért ugyanaz az unalom, mivel Wenceslawa néném egy egész közösség merevségét és babonáit egyesíti magában. Én azonban századom gyermeke vagyok, és a lutheránusok nem kevésbé vigasztalan ellenérveihez sem menekülök; ami meg a huszitákat illeti, ez olyan ősrégi történet, hogy nincs rá nagyobb hatással, mint akár a görögök vagy a rómaiak dicsősége. Az én eszményem a francia szellem, s azt hiszem, nincs is más értelem, más filozófia, más műveltség, csak az, amelyet e vidám és szeretetre méltó országban ismernek; néha titokban olvasom írásaikat, s ilyenkor e távolságból, s börtönöm rácsain át, álomképként tűnik fel előttem a boldogság, a szabadság, az örömök e hazája.

- Egyre nagyobb meglepetéssel hallgatom szavait - mondta Consuelo szíve egyszerűségében. - Hiszen előbb, mikor ősi Csehországa nagy tetteiről szólt, csupa hősiesség csengett szavaiban. Azt hittem, maga is cseh lány, és némiképp eretnek.

- Több vagyok, mint eretnek, és több, mint cseh - felelt Amélie nevetve -, kissé hitetlen vagyok, és teljes szívemmel lázadó. Gyűlölök minden kényuralmat, a vallás és a világi élet dolgában egyaránt, magamban pedig protestálok Ausztria ellen, mert nincs nála cifrább és szemforgatóbb nevelőnő.

- Albert gróf is ilyen módon hitetlen? Ő is szereti a francia szellemet? Mert akkor csodálatosan megérthetik egymást.

- Ugyan, cseppet sem értjük egymást, s e szükséges bevezető után hadd szóljak végül őrá:

Nagybátyámnak, Christian grófnak első feleségétől nem volt gyermeke. Negyvenéves korában újra megnősült, második házasságából öt fia született, de egy hozott, öröklött betegség, valamiféle agyláz és állandó fájdalom, őket is, anyjukat is elvitte. Ez a második asszony tiszta cseh vér volt, és, mint mondják, rendkívül szép és nagyon okos. Én nem ismertem. A nagy szalonban majd láthatja az arcképét: ékköves ruhát és skarlát palástot visel. Albert bámulatosan hasonlít rá. Ő a hatodik és utolsó gyermek, az egyetlen, aki harmincadik életévét elérte; nem is minden gyötrelem nélkül: mert nem látszik ugyan betegnek, de nehéz megpróbáltatásokon ment át, s valami agybetegség különös jelei miatt ma is féltik életét. Magunk közt, nem hiszem, hogy jóval túllépné azt a végzetes kort, amelyen anyja sem tudott túljutni. Bár elég öreg apától született, mégis nagyon erőteljes a szervezete; de, mint ahogy ő maga mondja, lelkében van a baj, és ez a baj állandóan növekszik. Már kisgyermek korában furcsa, babonás képek gyötörték tudatát. Még négyéves sem volt, amikor azt mondta, hogy gyakran látja anyját bölcsője mellett, bár a grófné már meghalt, és Albert is részt vett a temetésén. Éjjelenként felriad, hogy válaszoljon neki; Wenceslawa néném annyira megrémült, hogy több nőt rendelt a gyermek hálószobájába, a káplán meg egyre hintette a szenteltvizet, hogy elűzze a szellemet, és tucatosul mondta a miséket az elhunyt lelkének nyugalmaért. De semmi sem használt; a gyermek ugyan sokáig nem beszélt többé a jelenségről, de egy nap bizalmasan megvallotta dajkájának, hogy most is látja *kis mamáját*, de nem akar szólni róla, mivel akkor a káplán úr, hogy ne jöhessen többé vissza, gonosz szavakat mormol a szobájában.

Albert komor, hallgatag gyermek volt. Mindent megtettek, hogy szórakoztassák, játékokkal, vidámságokkal vették körül, de ezektől csak még jobban elszomorodott, végül elhatározták, hogy nem gátolják többé egyedüli örömeiben, a tanulásban, és amikor ezt a szenvedélyét kielégíthette, a gyermek valóban kissé élénkebb lett; de csupán az történt, hogy nyugodt, lemondó mélabúját valami furcsa lelkesültség váltotta fel, s időnkint gyöttrő bánat is, amelynek okait nem lehetett felfedni, sem megelőzni. Ha például szegényeket látott, könnyekbe tört, odaadta nekik minden kis kincsét, s egyre bánkódott és szomorkodott, hogy nem adhat többet. Ha látta, hogy egy gyermeket vernek, vagy parasztot gyötörnek, annyira felháborodott, hogy összeesett, elájult, vagy órák hosszat vonaglott. Mindez jóságos természetet és nagy szívet sejtetett; de ha túlzásba visszük őket, a legjobb tulajdonságok is hibává vagy nevetséges vonássá torzulnak. A fiatal Albertban az értelem nem fejlődött ki egyidőben az érzelemmel és a képzelettel. A történelem tanulmányozása szenvedélyesen érdekelte, de nem világította meg elméjét. Valahányszor emberek bűneiről vagy igazságtalanságáról hallott, kissé együgyű izgalom vett erőt rajta, akár a barbár királyon, aki az Üdvözítő kínszenvedéseinek történetét hallgatva, kardot rántott, és így kiáltott: „Ó, bár ott lettem volna harcosaimmal; akkor nem történt volna meg ilyen dolog, mert én bizony felaprítottam volna azokat a gonosz zsidókat!”

Albert nem tudott megnyugodni abban, hogy az emberek mindig ilyenek voltak, és ma is ilyenek. Igazságtalannak tartotta az Egek Urát, miért nem teremtett mindenkit jónak és együttérzőnek, amilyen ő maga is: nem vette észre, hogy gyengédsége és erénye lassankint hitlenné és embergyűlölővé teszi. Nem értette meg, amit érzett, és tizenhét éves korában épp olyan kevésbé tudott emberek között élni, vagy a rangjának megfelelő szerepet vállalni,

mint akár ha hathónapos csecsemő volna. Ha valaki önző gondolatot fejezett ki előtte, márpedig a mi szegény világunk nincs híján az ilyesminek, s nem is létezhetne nélküle, Albert, mit sem törődve az illető rangjával, vagy családjának iránta való kötelezettségeivel, azonmód megmutatta legyőzhetetlen idegenkedését, és semmi sem bírhatta arra, hogy kedveskedjen vele. A legalantasabb embereket gyűjtötte maga köré, azokat, akikkel mostohán bánt a szerencse vagy akár a természet. Gyermeki játékaiban csak a szegények gyermekeivel értette meg magát, s főleg azokkal, akiknek ostobasága vagy nyomorék teste másokban csupán közönyt vagy irtózatot ébresztett volna. Ezt a különös hajlamát ma sem vesztette el, s hamarosan maga is meggyőződhet róla.

De mivel e furcsa tulajdonságai mellett értelmének, emlékezetének és a művészetek iránti tehetségének is sok szép tanúságát adta, a társaságban sem kellett szégyenkeznie miatta apjának és jó Wenceslawa nénjének, akik sok szeretettel nevelték. Különcködését vidéki magányának, a vadóc természetnek tulajdonították; ha pedig túlzásba vitte, valami ürüggyel elrejtették azok előtt, akik megsértődhetek volna miatta. De számos csodálatos tulajdonsága és sok sikert ígérő képessége ellenére, a gróf és a kanonissza szorongva figyelte, hogy Albert független és sok szempontból érzéketlen természete egyre jobban eltávolodik a társas élet szokásaitól és előírásaitól

- De hiszen - szakította félbe Consuelo - eddig mit sem látok abból az esztelenségből, amelyről szólt.

- Csak azért - felelte Amélie -, mert, gondolom, maga is ilyen nemes lélek, s teljesen ártatlan... De talán kifárasztotta csacsogásom, s már el tudna aludni.

- Nem, nem, kedves bárókisasszony, könyörgök, folytassa - felelt Consuelo.

Amélie most a következőket mesélte.

26

- Azt mondja, kedves Nina, hogy eddig semmi furcsaságot nem látott szegény bátyám magatartásában és cselekedeteiben. Hadd mondjak tehát meggyőzőbb bizonyságokat. Nagybátyám és néném kétségtelenül igen jó keresztények, s nincs náluk könyörületesebb lélek a világon. Mindig két kézzel osztogatták az alamizsnát, és senki nem tehette volna ezt szerényebben és kevesebb hivalkodással. Nos, bátyám mégis úgy vélekedett, hogy az ő életmódjuk is szöges ellentétben van az evangélium szellemével. Azt akarta volna, hogy az első keresztények példájára ők is eladják birtokaikat, s koldusként éljenek, miután minden pénzüket szétosztották a szegények között. Ha nem is pontosan így mondta, hiszen az irántuk érzett tisztelet és szeretet megfékezte a nyelvét, mégsem titkolta, hogy valami ilyesmire gondol, mivel mindig nagyon keserűen beszélt a nyomorultak sorsáról, akik folyton csak dolgoznak és szenvednek, a gazdagok élete ellenben csupa öröm és semmittevés. Ami pénzzel csak rendelkezett, mind másoknak adta, de ez, mondotta, csak egy csepp a tengerben; egyre nagyobb összegeket követelt, nem merték megtagadni tőle, és minden valósággal szétfolyt az ujjai között. Olyan sok pénzt ajándékozott el, hogy egyetlen szűkölködőt sem talál majd a környékünkön; de meg kell mondanom, hogy ez cseppet sincs hasznunkra, mert a kisemberek igényei és szükségletei az engedmények arányában növekszenek, s jó parasztjaink, akik régebben szelídek és alázatosak voltak, most, fiatal uruk bőkezűségének és szép szavainak hatására, egyre kevélyebben emelik fel a fejüket. Ha nem lebeg mindnyájunk felett a császári hatalom, amely elnyom, de ugyanakkor védelmez is bennünket, a szomszéd járások parasztbandái, azt hiszem, már hússzor is kifosztották és feldúlták volna birtokainkat és kastélyainkat, mert a háború kiéheztette, s

Albert gróf kifogyhatatlan könyörületessége (amely harminc mérföldes körzetben ismert) a nyakunkra hozta őket, főleg Károly császár örökösödési háborúskodása óta.

Amikor Christian gróf néhány bölcs intelemmel fordult fiához, és azt mondta neki, ha egyszerre odaad mindent, nem lesz mit adnia másnap, Albert így válaszolt:

„Ugyan, szeretett édesapám, nincs hát tető a fejünk felett, s nem találunk-e menedéket alatta, amíg csak élünk, viszont sok ezer szerencsétlennek a mostoha, hideg ég alatt kell hálnia? Nincs-e mindegyikünknek sokkal több ruhája, mint amennyi kéne, hogy egy rongyokban didergő családot felöltöztessünk? Nem látok-e asztalunkon nap nap után több húst és magyar bort, mint amennyivel egy sereg sínylődő, kimerült koldust lakatnánk jól és erősíteniénk fel? Van-e jogunk bármit megtagadnunk, ha nekünk több van, mint amennyi kell? És ha a szükséges volna is csak, megillet-e bennünket, amikor másoknak ennyi sincs? Megváltozott volna Krisztus törvénye?”

Mit válaszolhatott e szép szavakra a gróf, a kanonissza, a káplán, hiszen a vallás legbuzgóbb és legszigorúbb szellemében nevelték a fiatalembert? Nagy zavarban voltak, hogy Albert szó szerint értelmezi az ígét, és nem akarja elfogadni a korszakok megalkuvásait, pedig, véleményem szerint, ezeken nyugszik a társadalom épülete.

Egészen másként vetődött fel a dolog, amikor politikáról esett szó. Albert borzalmasnak tartotta azokat az emberi törvényeket, amelyek megengedik az uralkodóknak, hogy óriási területeket pusztítsanak el, és emberek millióit mészároltassák le csupán büszkeségük szeszélyéből és hiúságuk érdekében. Olyan hajthatatlan volt ebben a kérdésben, hogy szülei nem engedték Bécsbe, Prágába, sem más nagy városokba, ahol a fiatalember fanatikus erénye rossz szolgálatot tett volna nekik. Vallásos elvei tekintetében sem lehettek nyugodtak, mert Albert rajongó áhítatában sok olyan vonás volt, amely akasztófára és máglyára való eretnekséget jelentett. Gyűlölte a pápákat, Jézus Krisztus e kései apostolait, akik királyokkal szövetkeznek a népek nyugalma és méltósága ellen. Helytelenítette a püspökök fényűzését, a papok világi szellemét, az egyházi férfiak becsvágyát. Egyre Luther és Husz János szavait ismételtette szegény káplánunknak; s eközben órák hosszat térdepelt a kápolna kövén, szentekhez méltó elmélkedésekbe és látomásokba merülve. Az egyház előírásain túlmenően gyakorolta a böjtöket és megtartóztatásokat; mondják, vezeklőövet is hordott, s apja minden tekintélyére és nagynénje gyengéd könyörgésére volt szükség, hogy lemondjon erről az önsanyargatásról, amely csak növelte szegény fejének lázas szertelenségét.

Amikor jó és bölcs rokonai látták, hogy ezen az úton járva, rövid pár év alatt eltékozolja atyai örökségét, ő maga pedig az Anyaszentegyház és a Szent Birodalom ellenségeként börtönbe kerül, fájó szívvel elhatározták, hogy elküldik világot látni, mivel azt remélték, ha megismeri az embereket és alapvető törvényeiket, amelyek a művelt világban nagyjában mindenütt hasonlóak, végül csak beletörődik abba, hogy velük és szokásaik szerint éljen. Nevelőt adtak melléje, egy ravasz jezsuitát, rendkívül eszes nagyvilági embert, aki fél szóból is értett, s azt a feladatát is egyeztette lelkiismeretével, amelyet még kérni sem mertek tőle. Hogy világosan szóljak, egyetlen dologra gondoltak: megrontani, megtörni, a társadalmi szokások igájába hajlítani ezt a vad lelket, cseppenként adagolva neki a becsvágy, a hiúság, a vallási, politikai, erkölcsi közöny csabos és olyannyira szükséges mérgét. Ne vonja össze a szemöldökét e szavakra, kedves Porporina! Derék nagybátyám egyszerű, jó ember, már gyermekkorától megszokta, hogy úgy lássa a dolgokat, ahogy adódnak, s egész életében egyeztetni tudta, minden képmutatás és vizsgálódás nélkül, a türelmet a vallással, a keresztyéni ember kötelességeit a nagyúr hivatásával. Ha pedig a mi korunkban és a mi világunkban csak egyetlen olyan embert találunk a milliók között, mint amilyen Albert, a bölcs világgal és a korral halad, aki

viszont két évezredet akar visszamenni a múltba, az egyszerűen bolond, megbotránkoztatja övéit, és nem is győz meg senkit.

Albert gróf nyolc évig utazott. Bejárta Itáliát, Franciaországot, Angliát, Poroszországot, Lengyelországot, Oroszországot, még a törökök hazáját is; Magyarországon, Dél-Németországon és Bajorországon át jött haza. Hosszú útjai során szerfelett bölcsen viselkedett, nem költekezett többet, csak amennyit rokonai tisztesen megszabtak neki, nagyon szelíd és szeretetteljes leveleket írt nekik, csakis arról szólt, amit látott, egyetlen kérdést sem mélyített el, s jezsuita nevelőjének sem adott okot, hogy magatartásáról vagy hálátlanságáról panaszkodjék.

A múlt év elején érkezett haza, s mint mondják, az első üdvözlő csókok után mindjárt abba a szobába vonult vissza, ahol régebben anyja lakott, néhány órára bezárkózott, majd sápadtan kijött, s magányosan bolyongott a hegyekben.

Eközben az abbé bizalmasan szólt Wenceslawa kanonisszával és a káplánnal, akik megkövetelték, hogy beszéljen őszintén a fiatal gróf testi és lelki állapotáról.

„Albert gróf - mondta a nevelő -, talán mert az utazás valami hirtelen változást idézett elő benne, talán mivel mindazok után, amit nagyságtok gyermekkoráról meséltek nekem, rosszul ítéltem meg, Albert gróf, mondom, együttlétünk első napjától kezdve olyan volt, amilyenek ma is láthatják: szelíd, nyugodt, békés, türelmes s elragadóan udvarias. E nagyszerű magatartásán soha, egy pillanatra sem változtatott, és nagyon igazságtalan volnék, ha akár a legcsekélyebb panasszal is szólnék róla. Amitől félttem, a bolond tékozlások, heves kitörések, nagy szólások, túlzott önsanyargatások, semmit sem tapasztaltam mindebből. Egyszer sem kérte, hogy maga rendelkezék azzal a kis vagyonnal, amelyet rám bízta, és soha, a legkisebb dologgal sem volt elégedetlen. Igaz, mindig megelőztem kívánságait, s ha egy szegény ember közeledett kocsinkhoz, gyorsan adtam neki valamit, mielőtt a kezét nyújthatta volna. Ez a módszerem rendkívül sikeresnek bizonyult, s nyugodtan mondhatom, hogy mivel a nyomor és a rokkantság látványa nem szomorította már ökegyelmessége szemét, a gróf úr, megfigyeltem, egyszer sem gyötrődött régi gondjaival. Sosem hallottam, hogy bárkit megfeddett, bármilyen szokást elítélt, vagy valamely intézményről rossz véleményt mondott volna. Túlzott hitbuzgalmát, amelynek következményeitől annyira félték, láthatóan a nagyvilági emberhez méltó életmód és vallásgyakorlat váltotta fel. Európa legragyogóbb udvaraiban forgolódott, a legelőkelőbb társaságokban járt, anélkül, hogy megrészegetett vagy megbotránkozott volna. Mindenütt felfigyeltek szép arcára, nemes magatartására, csiszolt udvariasságára s ízlésére, amely helyesen megválogatott szavakban is megnyilvánult. Erkölcseiben olyan tiszta maradt, mint egy kitűnően nevelt fiatal leány, de hivalkodó aggályoskodás nélkül. Megtekintette a színházakat, múzeumokat, műemlékeket; egyszerűen, értelmesen beszélt a művészetekről. Egyszerűen sehogy sem értem a nyugtalanságot, amelyet nagyságtoknak okozott, mert sosem ismertem nála józanabb embert. Egyetlen rendkívüli vonás van benne, valami mértéktartás, óvatosság, hidegvér, a szenvedélyek és indulatok teljes hiánya, ami nagyon ritka a hozzá hasonló fiataloknál, akik a természet, a születés és a vagyon minden előnyét élvezik.”

Az abbé előadása csak megerősítette mindazt, amit számos levelében máris közölt a családdal; de mindig attól tartottak, hogy kissé túlozza a dolgot, s csak most nyugodtak meg igazán, hiszen a nevelő megint csak bátyám erkölcsi gyógyulásáról beszélt, holott, ha nem mond igazat, Albert magatartása mindjárt megcáfolta volna szavait. Kedveskedéssel, ajándékokkal halmozták hát el a jezsuitát, s türelmetlenül várták, hogy a fiatal gróf visszatérjen sétájáról. Későre járt, amikor megérkezett, s ahogy vacsorához ültek, mindenki meghökkent arca komor sápadtságán. A viszontlátás első perceiben valami szelíd és mély öröm fényei ragyogtak fel az arcán, aminek most már nyomát se lették. A rokonok meglepődtek, és a terem egy sarkában

halk és nyugtalan hangon faggatták az abbét. A nevelő Albertra nézett, majd csodálkozva visszafordult:

„- Semmi rendkívülit nem látok a gróf úr arcán - felelte. - Nyugodt és békés, mint nyolc éve állandóan, amióta az a megtiszteltetés ért, hogy kísérem le.”

Christian gróf meglepedett a válasszal.

„- Amikor elment - mondta a nővére -, még az ifjúkor rózsái piroslottak az arcán, és olykor, sajna, valami belső láz tüze is, ami élénké tette a hangját, csillogóvá a szemét; azóta viszont megbarnította a déli tájak napja, talán a fáradtság is megviselte kissé, és persze meg is komolyodott, ahogy felnőtt férfihoz illik. Nem találja, kedves nővérem, hogy így sokkal csinosabb?”

„- Valami mély bánatot látok komolysága mögött - felelte jó néném -, s különösnek találom, hogy egy huszonnyolc éves fiatalember ilyen egykedvű és hallgatag legyen. Hiszen alig válaszol kérdéseinkre.”

„- A gróf mindig megválogatta szavait” - felelte a jezsuita.

„- Azelőtt nem volt ilyen - mondta a kanonissza. - Néha ugyan hetekig hallgatott és töprengett, de aztán csak eljötték a kitárulkozás napjai és az ékesszólás órái.”

„- Én még sosem láttam, hogy levetette volna azt a tartózkodását, amelyet nagyságtok most is megfigyelhetnek nála” - mondta ismét a jezsuita.

„- Jobb volna tán, amikor sokat beszélt, és olyan dolgokat mondott, hogy mindnyájan bele-remegtünk - csitította Christian gróf aggályoskodó nővérét -, micsoda női logika!”

„- De legalább élt - sóhajtotta a kanonissza -, most meg mintha túlvilági lény volna, felette minden földi gondnak.”

„- Állandó jellemvonása ez a gróf úrnak - felelte a jezsuita. - Zárkózott ember, senkivel sem közli benyomásait, sőt, ha szabad őszintén beszélnem, nem is nagyon veszi tudomásul a külvilág dolgait. Tartózkodó, tépelődő, mérlegelő egyéniség, s ha ingerelnék, azt hiszem, csak megzavarnánk töprengő lelkét, amely elutasít minden tevékenységet és veszedelmes kezdeményt.”

„- Ó, esküdni mernék, nem ez az igazi egyénisége.” - kiáltott a kanonissza.

„- A kanonissza őkegyessége is belátja majd, hogy elfogultan ítélte e ritka előnyről.”

„- Valóban, kedves nővérem - így a gróf -, én is úgy vélekedem, hogy az abbé úr bölcsen szól. Nem ért-e el, szorgos gondoskodásával olyan eredményt, amilyenre mindig áhítoztunk? Nem hátrált-e el a balsorsot, amelytől rettegtünk? Albert fellegekben járó, tékozló, esztelenül vakmerő fiatal volt. Most pedig olyan lény lett, aki megérdemli embertársai tiszteletét, bizalmát és nagybecsülését.”

„- De színevesztett, mint egy ódon könyv - mondta a kanonissza -, vagy talán csak megmakacsolja magát, s megvetéssel tekint mindenre, ami nem egyezik titkos ösztöneivel. Nem is látszik boldognak, hogy megint velünk van, pedig mi már olyan türelmetlenül vártuk.”

„- A gróf úr türelmetlenül várta a hazatérés pillanatát - folytatta az abbé -, nem mutatta, de én mégis észrevettem. Nagyon is kevésbé árulja el érzelmeit! A természet tartózkodóvá tette.”

„- A természet, éppen ellenkezőleg, közlékenyvé tette - válaszolt hevesen a kanonissza. - Néha végletesen szilaj volt, máskor meg túlságosan gyengéd. Gyakran megharagított, de aztán a karjaimba vetette magát, és mindjárt le voltam fegyverezve.”

„- Velem szemben - mondta az abbé - nem kellett semmit sem jóvátennie.”

„- Jobb ez így, kedves nővérem. Higgyen nekem” - mondta nagybátyám.

„- Ó jaj - kiáltott a kanonissza -, most már mindig ilyen lesz az arca, s ez a gondolat feldúlja, megdermeszti szívemet.”

„- Nemes és büszke arc, egy rangbéli úrhoz illő” - felelt az abbé.

„- Kőből faragott arc - kiáltott a kanonissza. - Mintha csak az anyját látnám, nem úgy, ahogy ismertem, érző, jóindulatú tekintetével, hanem festve, mozdulatlanul és dermedten, tölgyfa keretében.”

„- Csak ismétlem nagyságtoknak - mondta az abbé -, ez Albert gróf megszokott arca nyolc év óta.”

„- Nyolc halálos év, amikor, sajna, senkire sem mosolygott - mondta a jó nagynéne záporozó könnyekkel -, mert ahogy már két órája figyelem, a leghalványabb mosolyt sem láttam összeszorított, sápadt ajkán! Ó, szeretnék odarohanni hozzá, jó erősen a szívemre szorítani, szemére vetni közönyét, még korholni is, mint régebben, hogy lássam, zokogva veti-e megint magát, mint azelőtt, a nyakamba.”

„- Nehogy elkövesse ezt a meggondolatlanságot, kedves nővérem - mondta Christian gróf, és mivel a kanonissza egyre Albertot nézte könnybe lábadt szemmel, megkérte, hogy fordítsa el végre a fejét. - Ne hallgasson gyengéd anyai szívére: hiszen máris eléggé tapasztalhattuk, mennyi kárt okozott a túlságos érzékenység gyermekünk életének és értelmének. Tanácsainkat és az orvosok utasításait követve, az abbé úr megóvta minden nagyobb izgalomtól, és megnyugtatta ezt a viharzó lelket, az efféle gyermekes gyengédség szeszélyei viszont csak kárt tennének munkája eredményében.”

A kanonissza elfogadta testvére érveit, s igyekezett megszokni Albert fagyos arckifejezését; de semmiképp sem tudta megszokni, s gyakran sugdosta Christian fülébe: „Mondjon, amit akar, mégis attól félek, hogy megbutították ezt a mi fiúkat, mert nem embert láttak benne, hanem valami beteg gyermeket.”

Este csókkal búcsúztak; Albert tisztelettel vette apja áldását, s amikor a kanonissza a szívéhez szorította, a fiatal gróf észrevette, hogy nénjének teste reszket, hangja megcsuklik. Ő is reszketni kezdett, s mintha valami éles fájdalom tört volna fel benne, hirtelen kitépte magát nénje karjaiból.

„- Láthatja, kedves nővérem - mondta halkan az öreg gróf -, elszokott az ilyen izgalmaktól, csak fájdalmat okoz neki.”

De ő is nyugtalan volt, s nagyon izgatott; szemével követte a fiát, hogy lássa, nem árul-e el magatartása valami különleges vonzalmat az abbé iránt. De Albert nagyon fagyos udvariassággal köszönt el nevelőjétől.

„- Fiam - mondta a gróf -, azt hiszem, szándéka és szívének kívánsága szerint jártam el, amikor arra kértem az abbé urat, hogy tervével ellentétben ne hagyja el önt, s maradjon a körünkben, ameddig lehetőségei megengedik. Nem szeretném, ha most, hogy végre megint együtt lehetünk, bármilyen veszteség érzése megrontsa boldogságát, s remélem, tiszteletre méltó barátja segíteni fogja benne, hogy felhőtlenül tegye ezt az örömet.”

Albert csupán mély meghajlással válaszolt, s ugyanakkor különös mosoly játszott az ajkán.

„- Sajna - sóhajtott a kanonissza, amikor a fiatalember már eltávozott -, ezentúl mindig ilyen lesz a mosolya.”

- Amikor Albert még távol volt - folytatta elbeszélését Amélie -, a gróf és a kanonissza sok tervet szövögetett az ifjú jövőjéről, s mindenekfölött házasságáról gondolkoztak. Megnyerő külsejével, ősi nevével, még mindig jelentős vagyonával Albert a legjobb házasságkötésekre tarthatott igényt. De ha mégis közönyös és emberkerülő maradt volna, ami miatt nem mutatkozhatna és nem érvényesülne úri társaságokban, más lehetőségre is gondoltak, egy vele egyenrangú leányra, aki unokahúga és az ő nevét viseli, kevésbé gazdag, mint ő, de egyetlen gyermek s amellet elégé csinos, már amilyen egy tizenhat éves lány lehet, aki még üde, s nincs híján annak, amit Franciaországban ördögi bájnak neveznek. Ez a fiatal teremtés Amélie von Rudolstadt, az ön szolgálója és új barátnője.

Ez a lány, így tanácskoztak a kandalló mellett, egyetlen férfit sem látott még. Kolostorban nevelik, és biztosan örülne, ha megszabadulna az apáctól, és férjhez mehetne. Jobb házasságra nem is gondolhat; ha pedig unokabátyjában még mindig maradna némi furcsaság, gyermekkori szokásainak maradványai, a rokon vonzalom meg néhány hónapos együttélés e meghitt körben, biztosan eloszlatja ellenkezését, és már családi érzésből is eltűrné mindazt, amit egy idegen nő sosem tudna elviselni. Apám beleegyezésében egy pillanatig sem kételkedtek, mivel ő sosem akart mást, mint bátyja és Wenceslawa nővére, sőt, hogy pontosabban szóljak, nincs is saját akarata.

Amikor kéthetes szorgos figyelem után azt kellett látniuk, hogy Albert állandó mélabúja és végletes tartózkodása jellemének sajátos vonása, nagybátyám és néném arra a következtetésre jutottak, hogy családjuk utolsó sarja aligha fog tündökölni személyes magatartásával. Albert semmi hajlandóságot sem mutatott társadalmi csillogásra, sem fegyveres vagy diplomáciai szolgálat, vagy akár állami tisztségek iránt. Bármit javasoltak neki, béketűrő hangon válaszolt, s kijelentette, hogy engedelmeskedik rokonai akaratának, de neki semmi szüksége fényűző életre, sem dicsőségre. Ez a közönyös természet tulajdonképpen apjáéknak fokozott mása, mivel az öreg gróf türelme az egykedvűséggel határos, szerénysége pedig csupa lemondás. Nagybátyám egy dologban különbözik csak fiától; valami erőteljes, bár gögtől mentes, érzés él benne a társadalmi kötelezettségek iránt. Albert, úgy látszik, most már megértette családi kötelezettségeit, de a társadalmi kötelezettségekkel, legalábbis abban a formájukban, ahogyan mi látjuk őket, most sem törődött többet, mint gyermekora napjaiban. Apja és az enyém Montecuccoli seregében hadakozik Turenne ellen. A császári fenségtől ihletett vallásos érzéssel szálltak hadba. Koruk kötelessége az volt, hogy vakon engedelmeskedjenek és higgyenek uraikban. A mi időnk már felvilágosultabb, megfosztja az uralkodókat dicsfényüktől, és a merész fiatalok éppoly kevésbé hisznek a koronában, mint a tiarában. Amikor nagybátyám a régi lovagi lángot akarta fellobbantani fiában, látnia kellett, hogy szavai semmit sem jelentenek e fölényesen okoskodó ifjúnak.

„Ha pedig így van, gondolta nagybátyám és néném, ne ellenkezzünk vele. Ne tegyük vitássá e gyógyulást, amely egy kétségbeesett férfi helyett lecsillapodott férfit adott nekünk. Éljen békességben a maga módján, akár tudós filozófusként, mint nem egy őse, akár szenvedélyes vadászként, mint Friedrich öcsénk, akár jótékony, igazságos földesúrként, ahogy mi igyekszünk élni. Éljen már most úgy, ahogy nyugodt, békés aggastyánok szoktak: ő lesz az első Rudolstadt, akinek nem volt ifjúkora. De mivel nem lehet utolsó sarja családuknak, házassítjuk meg gyorsan, hogy nevünk örökösei, e törés után, új fényt hozzanak fajtánk dicsőségére. Talán, ki tudja? éppen a Gondviselés parancsa, hogy őseink hősi vére egy pillanatig lecsillapodjon, s aztán még hevesebben, még büszkébben lüktessen utódaink ereiben.”

Elhatározták tehát, hogy felvetik neki a házasság gondolatát.

Először szelíden szóltak: de mivel ez a megoldás éppolyan kevésbé tetszett neki, mint a többi, egyre komolyabban és sürgetőbben beszéltek. Albert féltékenységével érvelt, meg ügyefogyottságával, amely elfogja, mihelyt nők közelében van.

„Igaz - mondta néném -, az ilyen komoly kérő, mint Albert, fiatal koromban engem is inkább elriasztott, mintsem vonzott volna, s még a púpomat sem adtam volna az udvarlásáért.”

„- Nincs más hátra - mondta nagybátyám -, csak a végső megoldás: Amélie-vel kell összeházasítanunk. Jól ismerte gyermekkorában, hűgának tekinti, vele kevésbé lesz félénk; s mivel a lány határozott, vidám természet, az ő jókedve Albert egyre növekvő komorságát is feloldja majd.”

Albert nem utasította el a tervet, s bár nem szólt nyíltan, beletörődött abba, hogy találkozzunk, és megismerjük egymást. Elhatározták, hogy nekem semmiről sem szabad tudnom, mivel bátyám esetleges vonakodása sértő volna számomra, írtak apámnak; s mihelyt megkapták beleegyezését, máris megtették az első lépéseket, hogy a pápa a rokonságunk miatt szükséges felmentést megadja. Ugyanakkor apám kivett a kolostorból, s egy szép reggel megérkeztünk az Óriások kastélyába, én boldogan, hogy végre szabad levegőt szívhatok, és türelmetlenül is, hogy lássam vőlegényemet; jó apám tele reménységgel, és abban a hitben, hogy elrejtette előlem a tervet, amelyet pedig még útközben, akarata ellenére, minden szavával elárult.

Amikor Albertet megláttam, csak bámultam szép arcát és méltóságteljes magatartását. Bevalom, kedves Nina, hogy amikor kezet csókol, hevesen vert a szívem, s pár napig valósággal elbűvölt a tekintete, de még legjelentéktelenebb szava is. Komoly modora sem volt ellenemre, s ha együtt voltunk, legkevésbé sem látszott kényszeredettnek. Tegezett, mint gyermekkorunk napjaiban, és amikor magázni akart, nehogy az illem ellen vétsen, rokonaink megengedték neki a tegezést, sőt szinte kérlelték is, hogy őrizze meg régi bizalmasságát. Jókedvem néha mosolyra indította, s minden erőlködés nélkül, mire derék néném örömeiben nekem tulajdonította ezt a véglegesnek tartott gyógyulást. Albert mindig kedvesen, szelíden szólt hozzám, ahogy gyermekekhez szoktak, s ezzel is elégedett voltam, mivel azt hittem, hamarosan észreveszi, milyen vonzó az arcom, és szépek a ruháim; mert persze mindig gondosan öltözködtem, hogy tessen neki.

De fájdalmasan csalódtam: nem sokat törődött az arcommal, a ruháimat meg észre sem vette. Egy nap jó néném meg akarta csodáztatni vele azúrkék ruhámat, amely előnyösen simult alakomhoz. Albert azt mondta, milyen szép piros ruha. Nevelője, az abbé, akinek szájából egyre méznél édesebb bókok buggyantak ki, és aki most galantériára is szerette volna neveltjét oktatni, mindjárt közbekiáltott, hogy ő nagyon is érti, miért nem veszi észre Albert ruhám színét. Jó alkalom lett volna ez Albertnak, hogy valami hízelgőt mondjon arcom rózsáiról, vagy hajam arany színéről. De ő csak az abbénak válaszolt, nagyon száraz hangon, hogy neki is van szeme a színek megítélésére, és hogy ez a ruha piros, akár a vér.

Nem tudom, miért, de amikor e nyers és különös szavait hallottam, egyszerre megremegtem. Ránéztem, és megijedtem a tekintetétől. Ettől a naptól kezdve inkább féltem tőle, mint szerettem. Aztán már egyáltalán nem szerettem, ma pedig nem félek tőle, és nem is szeretem. Sajnálom, ennyi az egész. Idővel maga is meglátja, hogy miért, és megért engem.

Másnap a közeli Taus városába kellett volna mennünk, hogy bevásároljunk. Nagyon örültem a kirándulásnak; Albert is velem jött volna, mindketten lóháton. Már útra készen voltam, s vártam, hogy értem jöjjön, és a kezét nyújtsa. A kocsik is vártak az udvaron. De Albert nem jelent meg. Inasa azt mondta, hogy a szokott időben kopogott az ajtaján. Megint odaküldték, nézze meg, hogy készülődik-e már. Albert mindig makacsul ragaszkodott ahhoz, hogy maga öltözködjék, és inasa csak akkor léphetett a szobájába, ha ő már kijött onnan. Az inas hiába

kopogott, Albert nem felelt. Apját nyugtalanította hallgatása, maga ment fel, de nem tudta kinyitni az ajtót, mely belülről volt elrekeszelve, s választ sem kapott. Már aggódni kezdtek, ám az abbé felettébb nyugodtan magyarázta, hogy Albert gyakran önkívületszerű mély álomba zuhan, s ha ilyenkor felverik, napokig nagyon izgatott, és gyakori rosszullet fogja el.

„- De hiszen ez valóságos betegség” - kiáltott fel gyanútlanul a kanonissza.

„- Nem hinném - felelt az abbé. - Sosem tapasztaltam, hogy panaszkodott volna. Orvosokat is hívtam, amikor így aludt, de ők nyomát sem találták a láznak, és a túlzott munkának vagy elmélkedésnek tulajdonították ezt a bágyadtságot. Lelkemre kötötték, hogy ilyenkor ne zavarjam meg nyugalmában, amelyet a dolgok feledése tesz szükségessé.”

„- És gyakran van ez?” - kérdezte nagybátyám.

„- Nyolc év alatt csak ötször vagy hatszor figyeltem meg ezt a jelenséget - felelte az abbé -, és mivel sosem igyekeztem megzavarni, nem voltak káros következményei.”

„- Sokáig tart?” - kérdeztem most én türelmetlenül.

„- Hol hosszabb, hol rövidebb ideig - mondta az abbé -, már aszerint, meddig tartott az álmatlanság, amely megelőzte vagy kiváltotta fáradságát: de nem lehet tudni, hogy pontosan meddig, mivel a gróf úr sohasem emlékezik az okára, vagy pedig nem akarja megmondani. Rendkívül kitartóan dolgozik, de ezt ritka szerénységgel titkolja.”

„- Tudós ember?” - kérdeztem újra.

„- Nagyon tudós.”

„- És sohasem mutatja?”

„- Inkább titkolja, és maga sem sejti.”

„- Mi haszna hát belőle?”

„- A lángész - felelte a hízelgő jezsuita, édeskés pillantást vetve rám - olyan, mint a szépség: az ég adománya, s birtokosában nem ébreszt gögőt, sem izgalmat.”

Megértettem a leckét, s gondolhatja, kedves Nina, csak még jobban bosszankodtam. Úgy döntöttek, hogy nem indulunk, amíg bátyám fel nem ébred; de amikor láttam, hogy két óra múlva sem mozdul, levettem gazdag amazonruhámat, és a hímzőszékemhez ültem, de csak egyre szaggattam a selyemfonalakat, és tévesztettem az öltéseket. Felháborítónak véltem Albert arcátlanságát, hogy közös kirándulásunk előtti éjjel könyveibe feledkezik, most pedig édes álomba merül, én meg türelmetlenül várom. Az idő haladt, s végül le kellett mondani az utazásról. Apám bízott az abbé szavaiban, puskát ragadott, és elment, hogy pár nyulat leterítsen. Néném kevésbé volt nyugodt, hússzor is felment a lépcsőn, fülét az ajtóhoz szorította, de Albertnak még a lélegzetét sem hallotta. A derék kanonissza az én bosszúságom miatt is szomorkodott. Nagybátyám, hogy elüsse szorongását, elővette imakönyvét, s olyan béketűréssel olvasgatott a szalon sarkában, hogy majd kiugrottam mérgemben az ablakon. Este volt már, amikor néném boldogságtól sugárzón jelentette, hogy hallotta, Albert felkelt, és öltözködik. Az abbé azt tanácsolta nekünk, hogy rejtjük el nyugtalanságunkat és meglepetésünket, s ne tegyünk fel kérdéseket a gróf úrnak, inkább szórakoztassuk el, ha azt látjuk, hogy szívére vette ezt a balesetet.

„- Ha a bátyám nem beteg, akkor biztosan rögeszméi vannak” - kiáltottam kissé ingerülten.

Láttam, hogy nagybátyám arca megvonaglik e kemény szóra, s valami lelkifurdalást éreztem. De amikor Albert belépett, s elnézést sem kért, sőt láthatóan nem is sejtette, milyen bajt okozott, felháborodtam és eléggé fagyosan köszöntöttem. Ezt sem vette észre. Gondolatai láthatóan teljesen lekötötték.

Este apám azt hitte, hogy egy kis zene felvidítja majd a fiatalembert. Még sosem énekeltem előtte. Hárfám csak előző nap érkezett meg. Kegyednek, tudós Porporina, igazán nem dicsekedhetek, hogy jártas volnék a zenében. De meglátja, hogy kellemes a hangom, s valami természetes ízlésem is van. Kérettem magam; sírni szerettem volna, nem énekelni. Albert egyetlen szóval sem bátorított. Végül engedtem, de nagyon rosszul énekeltem, s Albert, mintha a fülét hasogattam volna, alig hallgatott meg néhány ütemet, máris udvariatlanul kisietett. Minden büszkeségemet segítségül kellett hívnom, hogy könnyekbe ne törjek, s be tudjam fejezni a dalt, anélkül, hogy szétszaggatnám hárfám húrjait. Néném Albert után sietett, apám elaludt, nagybátyám pedig az ajtónál várta nővérét, hogy megtudja, mi történt a fiával. Csak az abbé maradt velem, s bókokkal halmozott el, ami még jobban ingerelt, mint a többiek közönye.

„- Úgy látszik - mondtam -, unokabátyám nem szereti a zenét.”

„- Inkább nagyon is szereti - felelte az abbé -, már aszerint, hogy...”

„- Aszerint, hogy hogyan énekelnek?” - szakítottam félbe.

„- Aszerint - folytatta minden zavar nélkül -, hogy milyen a lelki állapota; a zene néha jót tesz neki, máskor meg rosszat. Ön bizonyára annyira megindította, hogy attól tartott, nem tudja megőrizni nyugalmát. Menekülése hízelgőbb volt, mint akár a legnagyobb dicséretek.”

Volt valami csípősen alattomos e jezsuita bókjaiban, ami miatt nagyon megutáltam. De, mint mindig hallani fogja, hamarosan megszabadultam tőle.

28

Másnap nagynéném, aki csak akkor beszél, ha valami nagy izgalom gyötri a szívét, szerencsétlenségünkre hosszas társalgásba kezdett az abbéval és a káplánnal. S mivel családi érzéseim kívül, amelyek teljesen lekötik, csak egyetlen szórakozást ismer, mégpedig családi büszkeségét, most is családfáját fejtegette, és azt bizonygatta a két papnak, hogy a mi fajtánk a legtisztább, legnevesebb s legkitűnőbb minden németországi család között, különösképpen női ágon. Az abbé türelmesen, káplánunk pedig tisztelettel hallgatta, de Albert, aki látszólag nem is figyelt a szavaira, hirtelen és szinte hevesen félbeszakította:

„- Az hiszem, kedves néném - mondta -, téves nézetei vannak családunk kiválóságáról. Őseink nemesi rangja és címei, igaz, a távoli múltban gyökereznek; de egy család, amely elveszíti, sőt meg is tagadja a nevét, hogy aztán egy idegen nemzetiségű és vallású nő nevét vegye fel, elveszíti minden jogát, hogy régi erényeivel és a nemzeti dicsőség szolgálatával büszkélkedjék.”

Ez a megjegyzése nagyon bántotta a kanonisszát; de mivel látta, hogy az abbé kíváncsian fülel, kötelességének érezte, hogy válaszoljon.

„Nem osztom a véleményét, kedves gyermekem - mondta. - Gyakran megtörtént már, hogy neves családok még nevesebbek lettek, mégpedig joggal, csak azért, mivel az anyai ág nevét is felvették, nehogy megfosszák magukat attól a tisztességtől, amelyet egy dicső családból származó anyai ős jelentett nekik.”

„- A mi családunkra azonban nem vonatkozik ez a szabály - erősködött Albert nála szokatlan makacssággal. - Megértem, ha két híres nevet egységbe fognak. Jogosnak tartom, ha egy nő, uráéval együtt, a maga nevét is átadja gyermekeinek. De teljesen elvetni az apai nevet, ez már súlyos sértés annak részéről, aki elköveti, és gyávaság annak részéről, aki elfogadja.”

„- Nagyon régi dolgokat emleget, Albert - mondta a kanonissza mély sóhajjal -, és még helytelenebből alkalmazza a szabályt, mint én. Az abbé úr, az ön szavait hallgatva, még azt hihetné, hogy valamelyik férfi ösünk gyávaságra vetemedett; és mivel ön olyan jól ismeri ezeket a dolgokat, pedig, azt hittem, sosem foglalkozott velük, nem kellett volna efféle megjegyzést tennie olyan politikai eseményekről... amelyek, hála Istennek, már nagyon távol vannak tőlünk.”

„- Ha nyugtalanítja a megjegyzésem, elmondom, mi történt, hogy minden sértő feltevéstől megtisztítsam ösünknek, Vitoldnak, az utolsó Rudolstadt grófnak emlékét. Látom, húgomat is érdekli a dolog - folytatta, amikor észrevette, hogy tágra nyílt szemmel figyelem, mert nagyon csodálkoztam, hogy filozófiai nézeteivel és szokásos hallgatagságával ellentétben most ilyen hosszú fejtegetésbe kezd. - Tudja hát meg, Amélie, hogy Vratislav dédapánk alig négyéves volt, amikor anyja, Ulrika von Rudolstadt, kötelességének érezte, hogy szégyenteljesen megfossza apái nevétől, a Podjebrád névtől, és azt a szász nevet adja neki cserébe, amelyet mindketten hordunk, ön szégyenkezés, én viszont dicsekvés nélkül.”

„- Feleslegesnek tartom - mondta Christian bátyám zavartan -, hogy ilyen régmúlt dolgokat feszegezzünk.”

„- De gondolom - folytatta Albert -, nagynéném a Rudolstadtok hősi cselekedeteiről szólva még távolabb ment vissza a múltba, és azt sem értem, miért volna ízléstelenség, ha bármelyikünknek éppen most jutna eszébe, hogy cseh, nem pedig szász származású, hogy Podjebrádnak és nem Rudolstadtnak hívják, és utána olyan eseményekről beszélne, amelyek alig százhusz esztendővel ezelőtt történtek.”

„- Már eddig is tudtam - szólt az abbé, aki nagy figyelemmel hallgatta Albert szavait -, hogy kitűnő családjuk a múltban Podjebrád György nemzeti dinasztiajának volt rokona; de azt nem, hogy egyenes ági leszármazottja, és így a nevét is viseli.”

„- Csak azért - felelte Albert -, mivel nagynéném, bár kitűnően ért családfák ábrázolásához, úgy vélte helyesnek, hogy emlékezetében ledönti az egyetlen és tiszteletre méltó fát, amelynek sarjai vagyunk. De a szomszéd hegyen még áll egy családfa, amelyre dicső és gyászos történetünk véres betűkkel van felírva.”

Mivel Albert egyre lelkesebben beszélt, nagybátyám arca viszont mind komorabb lett, az abbé, bármilyen kíváncsi is volt, más tárgyra akarta terelni a társalgást. De én nem tudtam magamba fojtani érdeklődésemet.

„- Hogy értsem ezt?” - kiáltottam bátyámhoz lépve.

„- Úgy, ahogy egy Podjebrád lánynak értenie kell. Az a vén tölgy, ott a Rémület kövén, amelyet mindennap lát az ablakából, és amely alá ha leül, Amélie, fohászkodjon mindig Istenhez, ez a fa háromszáz esztendővel ezelőtt súlyosabb gyümölcsöket is hordott, és nem csupán száraz makkot, amelyet ma már alig találunk rajta.”

„- Rémületes történet - mondta ijedten a káplán -, s nem is tudom, ki mondhatta el gróf uramnak.”

„- A szájhagyomány, s egy talán még meggyőzőbb hang - felelte Albert. - Mert, káplán úr, hiába égetik el a családi levéltárakat és a történelmi okmányokat; hiába rejtik el a gyerekek elől a régi élet emlékeit; hiába bírják hallgatásra az egyszerű lelket álokoskodással, a gyengét pedig fenyegetéssel; sem a zsarnokság, sem a pokol félelme nem lehet úrrá az ezernyi hangon, amely hozzánk szól a múlt minden tájáról. Nem, nagyon is határozottan, nagyon is érthetően szólnak ezek a rettenetes hangok, és egy pap hangja nem némíthatja el őket. Lelkünkhez szólnak, álmunkban, figyelmes és figyelmeztető kísértetek szájából; fülünkbe susognak a természet változatos hangjával: még a fák törzséből is kitörnek, mint hajdan az istenek hangja a megszentelt erdőben, és apáink vállalkozásairól, bűneiről és balsorsáról mesélnek.”

„- De kedves gyermekem - mondta a kanonissza -, miért marcangolod magad e keserű gondolatokkal és gyászos emlékekkel?”

„- Kegyed családfái tették ezt, kedves néném, és az a hosszú út, amelyet az elmúlt századokba tett, engem arra a tizenöt barátira emlékeztetett, akit saját kezével aggatott a tölgy ágaira egyik ősom... Ő, a legnagyobb, a legrettenetesebb, a legállhatatosabb, az, akit a félelmes félszeműnek hívtak, a legyőzhetetlen, kelyhes Zsiska János.”

A taboriták vezére volt ő, azoké a szektásoké, akiknek ereje, bátorsága és kegyetlensége a huszita háború idején minden vallásharcosén túltett, s fenséges és gyűlölt neve most villámként sújtott az abbéra és a káplánra. Az utóbbi keresztet vetett; nagynéném pedig, kinek széke Alberté mellett volt, ijedten visszahőkölt.

„- Jóságos ég - kiáltotta -, hát miről, kiről beszél ez a gyermek. Ne hallgasson rá, abbé úr! Nem, a mi családunkat soha semmilyen kötelék, semmi kapcsolat nem fűzte ahhoz a kárhozott férfihoz, akinek átkos nevét most hallották.”

„- Csak a maga nevében szóljon, néném - mondta határozottan Albert. - Kegyed lelke mélyén Rudolstadt, bár vérében Podjebrád is. De az én vérem színesebb, mivel néhány cseppel több cseh vér, és tisztább, mivel néhány cseppel kevesebb idegen vér kering ereimben. Anyám családfáján nem talál szászokat, bajorokat, poroszokat: ő tiszta szláv sarj; és mivel kegyed nem sokat törődik olyan nemességgel, amellyel nem büszkélkedhet, hát megmondom én, aki ragaszkodom személyes nemességemhez, megmondom, ha nem tudná, emlékeztetem, ha elfeledte volna, hogy Zsiska Jánosnak volt lánya, aki egy Prahalitz nevű nagyúrhoz ment feleségül, s így anyám, maga is Prahalitz lány, női ágon Zsiska János egyenes leszármazottja, ugyanúgy, ahogy kegyed, néném, a Rudolstadtoké.”

„- Csak álom ez, fiam, tévedés!”...

„- Nem, kedves néném; kérdezze csak meg a káplán urat, aki őszinte szavú, istenfélő ember. Ő maga szemével látta a pergamen-írásokat, amelyek mind ezt bizonyítják.”

„- Én? ” - kiáltott a káplán, halálos sápadtsággal az arcán.

„- Pironkodás nélkül megvallhatja az abbé úr előtt - felelte Albert keserű gúnnyal -, hiszen katolikus papi és osztrák alattvalói kötelességének érezte, hogy mihelyt anyám lehunyta a szemét, mind elégesse őket.”

„- Lelkiismeretem parancsára tettem, s csak Isten volt tanúja cselekedetemnek - mondta a káplán még sápadtabban. - Albert gróf, ki árulhatta el önnek?”

„- Már megmondtam, káplán úr, az a hang, amely erőteljesebben szól, mint a pap hangja.”

„- Milyen hang? ” - kérdeztem kíváncsian.

„- Az, amelyik az álomban szól” - felelte Albert.

„- De hiszen ez semmit sem magyaráz meg, fiam” - mondta Christian gróf elgondolkozva és szomorúan.

„- A vér hangja, apám!” - felelt Albert, olyan hevesen, hogy mindnyájan megremegtünk.

„- Jóságos Istenem - mondta nagybátyám összekulcsolva két kezét -, szegény anyját, sajna, ugyanez a képzelődés, ugyanezek az álmok gyötörték. Biztosan betegségében szólt erről gyermekünknek - tette hozzá, néném felé hajolva -, s ez hozta Albert szellemének e korai megrendülését.”

„- Lehetetlen, Christian - felelte a kanonissza. - Albert még hároméves sem volt, amikor elvesztette anyját.”

„- Én inkább azt tartom valószínűnek - mondta a káplán halkán -, hogy mégiscsak maradt itt valami azokból a hazug és gyalázatos eretnek írásokból, amelyeket az elhunyt grófné családi kegyeletből megőrzött, de erénye sugallatára végső órájában mégiscsak átadott nekem.”

„- Nem, egy sem maradt meg - felelte Albert, aki a káplán minden szavát hallotta, bár ez nagyon halkán beszélt, ő pedig izgalomban fel-alá járkált, s e pillanatban a tágas szalon másik végén volt. - Ön is tudja, káplán úr, hogy mindent megsemmisített, hogy az ő halála másnapján is egyre fürkészett és kutatott az elhunyt szobájában.”

„- Ki segíthette hát, vagy ki vezette így félre emlékezetét, Albert? - kérdezte Christian gróf szigorú hangon. - Melyik hűtlen vagy balga szolgánk merészelte megzavarni ifjú elméjét e családi események nyilvánvalóan túlzott elbeszélésével?”

„- Egyikük sem, apám; hitemre és lelkiismeretemre esküszöm.”

„- Biztosan az emberi fajta ellensége garázdálkodott itt” - szólt a káplán döbbenetben.

„- Valószínűbb és keresztényibb dolog volna - jegyezte meg az abbé -, ha azt gondolnánk, hogy Albert grófnak rendkívüli emlékezete van, és hogy ezek az események, amelyek általában semmi nyomot nem hagynak ilyen zseni korban, mélyen bevésődtek az elméjébe. Amikor megismertem rendkívüli szellemi képességeit, mindjárt gondoltam, hogy értelme nagyon korán fejlődhetett ki; emlékezőtehetsége pedig, mindig megfigyeltem, valósággal a csodával határos.”

„- Csak azért tartja olyan csodálatosnak, abbé úr, mert az ön emlékezete nagyon rossz - felelte Albert szárazon. - Arra sem emlékszik például, hogy mit cselekedett az Úr 1619-ik esztendejében, amikor Podjebrád Vitold, a protestáns, a hűség hős (kegyed nagyapja, kedves néném) vérével öntözte meg a *Rémület kövét*. Biztosan elfeledte már, abbé úr, fogadni mernék, hogy mit tett akkor.”

„- Teljesen elfelejtettem, bevallom” - válaszolt az abbé gúnyos mosollyal, ami nem volt nagyon tapintatos dolog, hiszen már mindnyájan világosan láttuk, hogy Albert félrebeszél.

„- Nos, akkor majd én emlékeztetem rá - folytatta Albert minden zavar nélkül. - A gyilkosokhoz sietett, a császár katonáihoz, és azt mondta nekik, hogy meneküljenek, vagy rejtőzzenek el, mivel a pilseni munkások, akik bátran protestánsoknak vallották magukat, és imádták Vitoldot, máris útnak indultak, hogy megbosszulják urukat, és szét fogják tépni őket, valahányan csak vannak. Aztán Ulrika dédanyámhoz ment, a gyászoló, megdöbbenet özvegyhez, és megígérte neki, hogy kibékíti II. Ferdinánd császárral, megőrzi javait, címeit, szabadságát és gyermekei életét, feltéve, ha követi tanácsait, és jó pénzt fizet szolgálataiért; dédanyám beleegyezett: az anyai szeretet sugallta e gyáva tettét. Nem tartotta tiszteletben nemes ura vértanúhalálát. Ő maga katolikusnak született, s csak Vitold iránt érzett szerelme bírta hitének megtagadására. Nem merté vállalni a nyomort, a kiközösítést, az üldözést, nem őrizte meg

gyermekai számára azt a hitet, amelyet Vitold vérével pecsételt meg, sem azt a nevet, amelyet ura még ragyogóbbá tette, mint valamennyi *huszita, kelyhes, taborita, cseh testvér* és *lutheránus* őse. (Ezek a nevek, kedves Porporina, különböző szektákat jelölnek, amelyek Husz János eretnekségét Lutheréhez kapcsolják, s valószínűleg ezeket követték dicső őseink, a Podjebrádok.) A szász asszony - folytatta Albert - annyira megrémült, hogy végül is engedett. Ön birtokába vette a kastélyt, eltávolította a császári bandákat, megőrizte földjeinket, s óriási autodafét csinált okiratainkból és levéltárunkból. Ezért van, hogy néném, nagy szerencséjére, nem tudta megrajzolni a Podjebrádok családfáját, és így a Rudolstadtok könnyebben emészthető abrakjára vetette magát. Szolgálati jutalmául ön gazdag lett, nagyon gazdag. Három hónappal később megengedték Ulrikának, hogy Bécsbe menjen, és a császár térdét átölelve, könyöröggön jóindulatáért, s cserébe azt a kegyet kapta, hogy elszakíthatta gyermekeit népüktől, a római vallásban neveltethette őket, éppen ön által, s hogy végül annak a zászlónak a szolgálatára esküdjenek, amely ellen apjuk és őseik oly hőiesen harcoltak. Az osztrák kényuralom szolgálói lettünk, én is, fiaim is.”

„- Fiaid, és te magad is?” - kiáltott kétségbeesetten a kanonissza, mert most már látta, hogy Albert elméje megháborodott.

„- Igen, fiaim, Zsigmond és Rudolf” - felelt nagyon komolyan Albert.

„- De hiszen ez apám neve, meg nagybátyámé - mondta Christian gróf. - Miről beszélsz, Albert? Térj végre észhez. Már több mint egy százada, hogy ezek a fájdalmas események a Gondviselés rendeletéből megtörténtek.”

De Albert csak nem engedett. Meg volt győződve, és minket is meg akart győzni, hogy ő Vratislav, Vitold fia, az első Podjebrád, akit anyai nevén Rudolstadtnek hívtak. Elmesélte gyermekkorát, jól emlékezett Vitold gróf erőszakos halálára, amelynek bűnét a jezsuita Dithmarnak tulajdonította (s ez a Dithmar szerinte az abbé volt, az ő nevelője), arról a mély gyűlöletéről beszélt, amelyet gyermekkorában Dithmar, Ausztria, a császáriak és a katolikusok iránt érzett. Aztán emlékei láthatóan megzavarodtak, ezernyi érthetetlen dolgot mondott az örök és folytonos életről, az emberek újjászületéséről e földön, amit azzal a huszita hittétellel támasztott alá, hogy Husz Jánosnak egy századdal halála után újra meg kellett jelennie Csehországban, és itt befejezni a művét; ez a jóslat pedig megvalósult, mivel szerinte Luther a feltámadott Husz János. Egyszóval, beszéde csupa eretnekség, babona, homályos metafizika volt, valami zagyva költészettel keveredve. De mindezt olyan szemmel látható meggyőződéssel adta elő, számtalan részletes, pontos, érdekes emlékképpel mindarról, amit állítólag látott, nemcsak Vratislav szemével, hanem Zsiska Jánoséval, és nem is tudom, hány más halottéval is, akik, mondotta, mind az ő megtestesülései voltak az elmúlt életben, hogy valamennyien tátott szájjal bámultuk, s egyikünknek sem volt bátorsága, hogy félbeszakítsa vagy ellentmondjon neki. Nagybátyám és néném embertelenül szenvedett fiuk örültsége miatt, amely ráadásul vallásghalázó is volt, s szerették volna megismerni mélyebb okát; mert most nyilvánult meg először ilyen nyíltan, és elsősorban a forrását kellett tudni, hogy megküzdhesenek vele. Az abbé azzal próbálkozott, hogy tréfára vegye a dolgot, és elhitesse velünk, Albert gróf csipkelődő, gúnyos szellem, aki most azzal szórakozik, hogy mindannyiunkat elkápráztassa hihetetlen tudásával.

„- Nagyon sokat olvasott - mondta -, s akár minden századok történetét is elmondhatná, fejezetről fejezetre, annyi pontos részlettel, hogy aki csak egy kicsit is csodahívó, mindjárt meg volna győződve, hogy a gróf úr valóban részese volt az elmesélt jeleneteknek.”

A kanonissza, akinek buzgó ájtatossága a babonával határos, s öccsének már-már minden szavát elhitte, nagyon rossz néven vette az abbé magyarázatát, és mindjárt meg is mondta neki, hogy tartogassa jobb időkre ezeket a tréfákat; aztán meg azon fáradozott, hogy jobb belátásra bírja Albertot, és eloszlassa az öccse gondolkodását megzavaró téveszméket.

„- Ne is folytassa, néném - kiáltott Albert türelmetlenül -, mert még megmondom, hogy kicsoda. Eddig nem akartam ilyesmire gondolni, de most mintha valami azt súgná nekem, hogy a szász Ulrika áll előttem.”

„- Ugyan, szegény gyermekem - felelt a kanonissza -, hát azt hiszed, bennem öltött testet ez az óvatos, odaadó nagyanyánk, aki megvédte gyermekei életét, és biztosította utódai vagyonát, függetlenségét, címereit, amelyeket ma is élvezünk? Nos, Albert, annyira szeretem, hogy még többet is megtennék önért: az életemet is feláldoznám, ha ezen az áron megtévedt elméjét megnyugtathatnám.”

Albert néhány pillanatig szigorú, de ugyanakkor megindult tekintettel nézett rá.

„- Nem, nem - mondta végül, s nénjéhez lépve lábaihoz borult -, ön tiszta angyal, s valamikor a husziták fakelyhéből áldozott. De a szász nő is itt van, mert nemegyszer hallottam már a hangját.”

„- Vegye talán úgy, hogy én volnék, Albert - mondtam, mert fel akartam vidítani -, és ne haragudjon rám túlságosan, hogy az Úr 1619-ik esztendejében nem adtam a hóhérok kezére.”

„- Hogy ön volna anyám - mondta rettentő tekintettel nézve rám -, ne mondjon ilyet, mert sosem tudnám megbocsátani. Isten egy erősebb nő ölében adott nekem új életet; Zsiska vérében fürdetett meg, saját lényegemben, amely annak előtte, nem is tudom hogyan, veszendőbe ment. Ne tekintsen rám, Amélie, s főleg ne szóljon hozzám. A maga hangja, Ulrika, okozza a sok bajt, amelytől most szenvedek.”

E szavakra Albert hirtelen kisietett, mi meg elképedve és szomorúan néztünk egymásra, mert nem kételkedhattunk többé benne, hogy elméje megzavarodott.

Délután két óra volt akkor; nemrég ebédeltünk, nagyon békésen, Albert csak vizet ivott. Abban sem reménykedhattunk tehát, hogy mámorában mondta ezeket az eszeveszett szavakat. A káplán és néném mindjárt Albert után sietett, mert azt hitték, rosszul van, és segíteni akartak neki. De hihetetlen dolog történt. Albert eltűnt, mintha a föld nyelte volna el; nem találták a szobájában, sem anyjájában, ahová gyakran bezárkózott, sem a kastély bármelyik zugában; keresték a kertben, a vadasban, a környező erdőkben, a hegyekben. Senki sem látta, sem közelről, sem távolról. Sehol sem maradt meg lábának nyoma Így múlt el a nap és az éjszaka. Senki sem feküdt le a házban. Embereink hajnalig járták a környéket, fáklyával a kezükben.

A család imára gyűlt össze. A következő nap ugyanabban a szorongásban telt el, s a rákövetkező éjszaka ugyanabban a döbbenetben. El sem mondhatom, milyen rettegésben éltem, hiszen sosem szenvedtem, sosem remegtem még ilyen jelentős családi baj miatt. Azt gondoltam, hogy Albert megölte magát, vagy világgá ment. Görcsös fájdalom vett rajtam erőt, lázas betegség támadott meg. Még maradt bennem némi szeretet a rémület mellett, amelyet ez a különös és végzetes lény keltett bennem. Apámban még volt annyi erő, hogy vadászni járjon, és egyre nagyobb távolságokba, mert azt remélte, hogy az erdő egy zugában rálel Albertra. Szegény néném bátran viselte halálos gyötrelmeit, egyre tevékenykedett, engem ápolt, és a többieket is nyugtatta. Nagybátyám éjjel-nappal imádkozott. Ahogy bizakodó hitét és az ég akaratában való sztoikus megnyugvását láttam, sajnáltam, hogy nem él bennem vallásos érzés.

Az abbé némi fájdalmat színlelt, de úgy mutatta, hogy nincs benne semmi nyugtalanság. Igaz, mondta, Albert még sosem tűnt el így, amióta együtt voltak; de gyakran érezte a magány és az elvonultság szükségét. Az abbé arra a következtetésre jutott, hogy e különbségeket csak úgy lehet meggyógyítani, ha nem ellenkeznek velük, sőt nem is nagyon veszik észre őket. Az igazság viszont az volt, hogy ez a cselszövő és mélyen önző alkalmazott csak egy dologgal törődött: a busás javadalmazásával, amelyet nevelői munkájáért kapott, s hogy ezt minél tovább megőrizze, hamis képet adott a családnak tevékenysége eredményéről. Teljesen lefoglalták a maga ügyei és örömei, s Albertet végletes hajlamai prédájául hagyta. Talán gyakran megfigyelte, hogy neveltje beteg vagy akár önkívületben van, s valószínűleg sosem korlátozta szeszélyeit. Ha így történt, biztos, hogy mindezt ügyesen eltitkolta mindenki előtt, aki minket értesíthetett volna; mert nagybátyám sok levelet kapott fia dolgában, de mindegyik csak jót mondott testi állapotáról, és számtalan dicséretet érdeméről. Albertet sehol sem látták betegnek vagy esztelennek. Bárhogy történt is, sosem tudtuk meg, mi ment végbe lelkében utazásainak nyolc esztendeje alatt. Mikor három nap múlva sem tért vissza, az abbé, aki nyilván attól tartott, hogy ez a baleset keresztezi számításait, azt mondta, hogy Prágában keresi meg neveltjét, mert talán oda ment egy ritka könyvet hajszolva.

„- Igazi tudós lélek - tette hozzá -, s az effajta emberek csak kutatásaiknak élnek, és ártatlan szenvedélyük kedvéért akár az egész világról is megfélemlenek.”

Mindjárt útnak indult, és nem is jött többé vissza.

Egyhetes halálos félelem után, amikor már szinte minden reményünket elvesztettük, egy este néném, Albert szobája előtt elhaladva, látta, hogy az ajtó nyitva van, s Albert karosszékében ülve kutyáját simogatja, amely elkísérte titokzatos útján. Ruhája nem volt piszkos, sem szakadt; csak aranyozása feketedett meg, mintha valami nedves helyiségből érkezett, vagy a szabad ég alatt töltötte volna éjszakáit. Cipőjén sem látszott, hogy sokat járt; de szakálla és haja arról tanúskodott, hogy nem sokat törődött külsejével. Ettől a naptól kezdve soha többé nem borotválkozott, és rizsport sem használt, mint a többi férfi; ezért vélhette, kedves Nina, valóságos kísértetnek.

Néném felsikoltott, és feléje rohant.

„- Mi baj van, kedves néném? - kérdezte Albert, megcsókolva a kanonissza kezét. - Úgy tesz, mintha száz éve nem látott volna.”

„- Te szerencsétlen gyermek! - kiáltott az öreg hölgy. - De hiszen már egy hete, hogy szó nélkül itthagytál minket, hét dermesztő nap, hét borzalmas éjszaka múlt már el azóta, hogy egyre keresünk, siratunk, imádkozunk érted.”

„- Hét nap? - nézett csodálkozva Albert néniére. - Talán hét órát akart mondani, kedves néném; mert reggel sétálni mentem, de idejében érkeztem, hogy együtt vacsorázzunk. Miért okoztam volna ilyen nagy nyugtalanságot e rövid távollétemmel?”

„- Persze, persze - mondta néném, aki attól félt, hogy csak súlyosbítja a bajt, ha öccse tudomására hozza -, megbotlott a nyelvem; hét órát akartam mondani. Azért nyugtalankodtam, mert nem szoktál ilyen hosszú ideig sétálni, meg aztán rossz álmot is láttam éjjel: bolond voltam.”

„- Szegény, jóságos nénikém - mondta Albert csókokkal borítva az öreg hölgy kezét -, úgy szeret, mintha még kisgyermek volnék. Apám, remélem, nem nyugtalankodott.”

„- Egyáltalában nem. Az asztalnál vár. Biztosan nagyon éhes vagy.”

„- Nem éppen. Jól ebédeltem.”

„- Hol és mikor, Albert?”

„- Ma délben, itt, a családdal, jó néném. Látom, még nem tért egészen magához. Ó, mennyire sajnálom, hogy ilyen nagy ijedelmet okoztam! De hogy is gondolhattam volna ilyesmire?”

„- Tudod, én már ilyen vagyok. Hadd kérdezzem hát, hol ettél, és hol aludtál, amióta elhagytál minket?”

„- Miért is ettem vagy aludtam volna dél óta?”

„- Nem érzed rosszul magad?”

„- Egy cseppet sem.”

„- Fáradt sem vagy? Biztosan sokat gyalogoltál, talán a hegyeket is megmászta? Ez nagyon kimerítő. Merre jártál?”

Albert a szeméhez emelte a kezét, mint aki kutat az emlékezetében; de semmit sem tudott mondani.

„- Bevallom - felelte -, már magam sem tudom. Nagyon elmerültem a gondolataimban. Csak jártam, és semmire sem néztem, ahogy gyerekkoromban is tettem. Emlékszik? Sosem tudtam válaszolni, amikor kérdezett.”

„- És amikor utaztál, akkor figyeltél arra, amit láatsz?”

„- Néha, de nem mindig. Sok mindent megfigyeltem, más dolgokat azonban, hála Istennek, elfelejtettem.”

„- Miért *hála Istennek*?”

„- Mert borzalmas dolgokat látni szerte a világon” - felelte Albert fölemelve a fejét, és oly sötét arccal nézett a nényére, amilyenek ez még sosem látta.

A kanonissza megértette, hogy csak ártalmára volna Albertnak, ha tovább kérdezné, s nagybátyámhoz szaladt a jó hírrel. Még senki sem tudott róla a kastélyban, senki sem látta, hogy a fiatal gróf megérkezett. Hazatérésének sem volt több nyoma, mint távozásának.

Szegény nagybátyám, aki annyi bátorsággal viselte balszerencsáját, nem tudott úrrá lenni örömén. Elvesztette eszméletét, s amikor fia megjelent előtte, arca megviseltebb volt, mint Alberté. Hosszú útja óta a fiatal gróf, mi legalábbis úgy véltük, sosem vette észre, milyen izgalom van körülötte, de aznap mintha megváltozott volna: egészen más ember volt, mint akit addig ismertünk. Egyre cirógatta apját, nyugtalankodott, hogy ilyen rossz színben van, s tudni akarta az okát. De amikor sejtetni próbálták, sehogy sem értette meg a célzásokat, s olyan jóhiszeműen, annyi biztonsággal válaszolt, hogy be kellett látnunk, ő maga sem tudja, merre járt hétnapos távolléte során.

- Amit most elmesélt, kedves bárókisasszony - mondta Consuelo -, álomnak látszik inkább, mintsem valóságnak, s hogy meghallgattam, álmodozni volna kedvem, nem pedig aludni. Hogyan lehetséges, hogy egy ember úgy éljen hét napig, hogy ne tudjon magáról semmit?

- Mindez semmi ahhoz képest, amit még elmondok; és amíg maga is meg nem látja, hogy cseppet sem túloztam, hanem, hogy rövidebbre fogjam, inkább enyhítettem a dolgot, és addig, s ez természetes, nehezen hihet nekem. Én is, aki pedig tanúja voltam mindannak, amit elmeséltem, én is sokszor eltűnök, vajon varázsló-e Albert, vagy egyszerűen csúfot üz velünk. De későre jár az idő, s azt hiszem, máris visszaéltem jóindulatával.

- Inkább én éltem vissza a magáéval, kedves bárókisasszony - felelte Consuelo -, hiszen biztosan elfáradt már a sok beszédétől. Halasszuk hát holnap estére, ha nincs ellenére, e hihetetlen történet folytatását.

- Rendben van, majd holnap folytatom - mondta Amélie megcsókolva új barátnőjét.

29

Ez a valóban hihetetlen történet sokáig nem hagyta elaludni Consuelót. A sötét, esős éjszaka, e sok vijjogó hang benne is babonás érzéseket ébresztett, olyanokat, amelyeket sosem ismert. Mégis volna valami érthetetlen végzet, tűnődött magában, amely hatalmában tart egyes lényeket? Mit vétett Isten ellen ez a lány, aki olyan nyíltan szólt megsértett hiúságáról, szétfoszlott álmairól? Mi rosszat tettem én, hogy így megcsúfolták, megtörték szívemben egyetlen szerelmemet? És fájdalom! mi bűne van Albert von Rudolstadtnek, hogy saját élete tudatát és irányítását is elvesztette? Milyen borzalmakat tartogat még a Gondviselés Anzoleciónak, hogy így prédájául dobta, mert ezt tette, rossz hajlamainak és piszkos szenvedélyeinek?

Végül elnyomta a fáradtság, elaludt, és kusza, összefüggéstelen álmok tengerébe merült. Kétszer-háromszor felriadt, aztán megint elaludt, nem is tudva, hol van, mert még mindig azt hitte, hogy utazik. Egyre-másra megjelent előtte Porpora, Anzoleto, Zustiniani gróf, Corilla, különös, fájdalmas dolgokat mondtak neki, valami bűnt vetettek a szemére, és ő érezte is terhét, bár nem emlékezett, hogy elkövette. De e látomások mindannyiszor szétfoszlottak Albert képe előtt, mert aztán ő jelent meg előtte, újra és újra, fekete szakállával, merev tekintetével, arannyal díszített gyászruhájában, amelyen, akár egy szemfödön, olykor könnyek is csillogtak.

Amikor aztán egészen felébredt, Amélie-t pillantotta meg ágya mellett, frissen, elegánsan, mosolyogva.

- Tudja-e, kedves Porporina - mondta a bárókisasszony, homlokon csókolva fiatal társnőjét -, hogy magában van valami különös? Sorsom, úgy látszik, azt akarja, hogy rendkívüli lényekkel éljek együtt; mert maga is az, ebben biztos vagyok. Már egy negyedórája nézem, ahogy alszik, mert a nappali fényben is látni akartam, vajon szebb-e, mint én. Bevallom, ez némi gondot okozna nékem, mert bár teljesen és sietősen lemondtam Albert iránt érzett szerelmemről, kissé bosszantana, ha azt kéne látnom, hogy érdeklődéssel tekint magára. Hogy is mondjam? Ő az egyetlen férfi itt, s eddig én voltam az egyetlen nő. Most már ketten vagyunk, és szembe kerülünk egymással, ha engem túlságosan háttérbe szorít.

- Szeret csúfolódní, látom - felelte Consuelo -, ez nem éppen nagylelkű vonás. De hagyja most a gonoszkodást, s mondja meg, mi rendkívüli volna bennem. Talán az, hogy megint csúnya lettem. Másra nem is gondolhatok.

- Megmondom az igazat, Nina. Amikor először láttam meg ma reggel, sápadtan, inkább merev, mint álomba merült nagy szemével, a takarón nyugvó sovány karjával, pillanatnyi diadalérzés ujjongott bennem. Aztán hogy egyre néztem, valahogy megrémültem mozdulatlanságától, és csalhatatlanul királynői magatartásától. Karja, ebben biztos vagyok, egy királynő karja, nyugalomban pedig van valami fölényes, parancsoló vonás, amelyet magam sem értek. Most már borzalmasan szépnek tartom, s szemében mégis van valami szelídség. Mondja meg mindjárt, micsoda lény maga. Egyszerre ébreszt vonzalmat és rettegést: már szégyenlem azt a sok bolondságot, amit éjjel magamról meséltem. Maga még semmit nem mondott önmagáról, és máris tudja szinte minden hibámat.

- Ha királynői külsőm van, amit sosem sejtettem volna - felelte Consuelo szomorú mosollyal -, akkor ez egy trónjavesztett királynő szájalmas külseje lehet csak. Szépségemet pedig mindig nagyon vitathatónak tartottam, ami viszont a magáról való véleményemet illeti, a kedves bárókisasszony őszintesége és jósága csupáncsak jó érzést kelthetett bennem.

- Én valóban őszinte vagyok; de maga, Nina, maga őszinte-e? Igen, tekintetében van valami nagyság, valami egyenesség. De közlékeny-e? Nem hiszem.

- Ami a közlékenységet illeti, lássa be, én nem tehetem az első lépéseket. Most ön az én védelmezőm és sorsom ura, önnek kell hát kezdeményeznie.

- Igaza van. Máris félek éles elméjétől. Ha bolondosnak vél, nem fog, ugye, túlságosan prédikálni?

- Nem is volna jogom. Zenemestere vagyok, semmi több. Egyébként is a nép egyszerű gyermeke, mint amilyen én is vagyok, mindig tudja, hol a helye.

- A nép egyszerű gyermeke, maga, büszke Porporina! Ó, hazudik, ez nem lehet igaz. Inkább valami hercegi család titokzatos gyermekének vélném. Mivel foglalkozott édesanyja?

- Énekelt, akárcsak én.

- És apja?

Consuelo megzavarodott. Nem készült fel a bárókisasszony csacsogón tapintatlan kérdéseire. Az igazság az volt, hogy még sosem hallott apjáról, és nem is gondolt arra, hogy anyját valaha is faggassa róla.

- No, ugye mondtam - kacagott Amélie. - Mindjárt gondoltam, hogy apja csak valami spanyol főúr vagy velencei doge lehet.

Consuelo nagyon sértőnek tartotta ezt a könnyed fecsegést.

- Véleménye szerint - mondta némi nehezteléssel - egy becsületes munkás vagy szegény művész semmiképp sem hagyhat gyermekeire valami természetes érdemet? Mindig durvák és esetlenek volnának hát a nép gyermekei?

- Ez az utolsó mondata Wenceslawa nénémre illő csípősség - mondta a bárókisasszony, és még hangosabban nevetett. - Bocsásson meg, ha megbántottam volna, de hadd építgessek magáról valami csodálatos regényt képzeletemben. De öltözködjék már, és sebtiben, mert hamarosan kongatnak, s néném inkább éhhalálra ítélné családját, semminthogy maga nélkül üljön a reggelihez. Majd segítek kicsomagolni; adja csak a kulcsokat. Biztosan gyönyörű ruhákat hozott ezekben a málhákban Velencéből, s most megtudom, mi ott a divat, mert hogy is tudhatnám, ebben a vad országban, ahol már olyan régen élek.

Consuelo a haját rendezgette, s nem is nagyon ügyelve barátnője szavára, gépiesen odaadta a kulcsot. Amélie gyorsan kinyitotta az egyik málhát, de nagy meglepetésére selymek helyett csak öreg kottákat látott: a sok használatától elkopott füzeteket, meg alig kivehető kézírást.

- Mi a csuda ez? - kiáltotta, gyorsan letörölve csinos ujjacskáit. - Különös ruhatára van, mondhatom, angyalkám!

- Valóságos kincs ez, kedves bárókisasszony - válaszolt Consuelo -, tisztelettel bánjon vele. Kéziratok is vannak köztük, a legnagyobb mesterektől, s a hangomat veszítsem el inkább, mint ezt a gyűjteményt, melyet Porpora bízott rám, és neki kell visszaadnom.

Amélie egy második málhát is kinyitott, itt kottapapiroost látott, meg zenei értekezéseket, könyveket a hangszerelésről, összhangzatról, ellenpontról.

- Értem - nevetett a bárókisasszony -, ez az ékszeres doboza.
- Más nincs - felelte Consuelo -, s remélem, magának is hasznára lesz majd.
- Rendben van, látom már, szigorú mesterem lesz. De megkérdehetem-e, kedves Nina, tisztesség ne essék szólván, hová tette a ruháit?
- Ebbe a dobozba - felelte Consuelo, s mindjárt megkereste, kinyitotta, s egy frissen és gondosan hajtott kis fekete selyemruhát vett ki belőle.
- Ez volna minden? - álmétkodott Amélie.
- Ez minden - mondta Consuelo -, meg persze az úti ruhám. De néhány nap múlva csináltatok egy másik fekete ruhát, hasonlót ehhez, hogy legyen mit váltanom.
- Értem már, kedvesem, biztosan gyászol?
- Talán így van, signora - felelt Consuelo komoly hangon.
- Akkor bocsásson meg. Mindjárt látnom kellett volna magatartásából, hogy valami bánatot hord szívében, és higgye el, ez még kedvesebbé teszi nékem. Még gyorsabban megértjük egymást, hiszen nekem is okom van a szomorkodásra, és én is gyászolhatnám a nekem szánt férjemet. Ó, kedves Nina, ne botránkozzék vig kedélyemen, gyakran csak erőlködés ez, hogy elrejtsem mély fájdalmamat.

Megcsókolták egymást, és lementek a szalonba, ahol már várták őket.

Consuelo mindjárt látta, hogy a kanonissza nagy meglepéssel nézi szerény fekete ruháját, meg az álla alatt zsett-tűvel megerősített fehér kendőjét. Az öreg Christian már kevésbé volt zavarban, mint előző este, de éppolyan szívélyes. Friedrich báró, aki aznap udvariasságból lemondott a vadászatról, egy szót sem tudott mondani, bár ezer bókot is előkészített, hogy hálájáról biztosítsa leánya jövődő mesterét. De melléje ült az asztalnál, s olyan kedves, aprólékos figyelmességgel szolgálta ki, hogy ő maga szinte éhen maradt. A káplán megkérdezte, hogy a pátriárka milyen rendben sorakoztatja körmeneteit Velencében, s milyenek ott a templomi díszítések és szertartások. A leány válaszaiból látta, hogy Consuelo gyakran járt istentiszteletra, s amikor azt is megtudta, hogy miséken énekelt, nagy tisztelettel tekintett új vendégükre.

Az egyetlen ember, akire Consuelo alig merte tekintetét felemelni, Albert gróf volt, éppen mivel ő volt az egyetlen, akire különös érdeklődéssel gondolt. Nem tudta, hogyan fogadta a fiatal gróf. Csak egy tükörben figyelte, ahogy végigmegy a szalonon, s látta, hogy bizonyos gonddal, bár most is feketébe van öltözve. Valóban nagyúri külseje volt, laza szakállja és haja, sötét, sárgás arcbőre azonban inkább egy szép adriai halászlegény hanyag és elgondolkozó fejére emlékeztetett egy nemesúr vállas alakján.

De a fiatal gróf lágyan csengő hangja, amely jólesett Consuelo zenén iskolázott fülének, lassankint felbátorította a leányt, aki most már felemelte a tekintetét. Nagyon meglepődött, hogy egy külsejében és modorában egyaránt józan embert lát maga előtt. Albert keveset beszélt, de nagyon értelmesen, s amikor Consuelo felállt az asztaltól, a fiatal gróf kezét nyújtotta néki, nagy könnyedséggel és udvariassággal, bár ugyanekkor nem nézett rá (előző este óta egyszer sem részesítette ebben a tisztességben). Amikor kezét a képtelen mesék és előző éji álmok valószínűtlen hősének kezébe tette, a leány egész testében remegett; azt hitte, jéghideg lesz ez a kéz, mint egy holttesté. De sima volt és langyos, mint bármelyik gondozott, egészséges ember keze. Igaz, Consuelo ezt sem vette észre. Valósággal szédült belső izgalmában; s Amélie tekintetétől, mert a bárókisasszony minden mozdulatát figyelte, csak még jobban megzavarodott volna, ha nem szedi össze minden erejét, hogy csúfondáros kis barátnőjével

szemben megőrizze méltóságát. Amikor egy székhez értek, bókkal válaszolt Albert gróf mély meghajlására, de egyetlen szót, egyetlen tekintetet sem váltottak eközben.

- Tudja-e, álnok kis Porporina - mondta Amélie, társnője mellé ülve, hogy kedvére sugdos-
hasson a fülébe -, hogy valóságos csodát művelt a bátyámmal?

- Eddig nem nagyon vettem észre - felelte Consuelo.

- Mert nem szíveskedik megfigyelni, hogyan viselkedik velem. Nekem egy év óta egyszer sem nyújtotta a kezét, ha az asztalhoz mentünk vagy onnan távoztunk, önnel pedig elbűvölőn udvarias volt. Igaz, most úgy látszik, jó időszakában van. Az ember még azt hihetné, hogy ön adta vissza értelmét és egészségét. De óvakodjék a látszattól, Nina. Magával sem bánik majd jobban, mint velem. Három napig figyelmes lesz, aztán észre sem veszi, hogy itt van.

- Látom - sóhajtott Consuelo -, meg kell szoknom a csúfolódásait.

- Igaz-e, édes nénikém - súgta most Amélie a kanonisszának, aki melléje ült -, hogy Albert nagyon elbűvölő volt a mi drága Porporinánkkal?

- Ne szóljon ilyen csúfolódva a bátyjáról - felelte szelíden Wenceslawa -, a kisasszony amúgy is hamarosan felfedezi bánatunk okát.

- Nem csúfolódom, kedves nénikém. Albert ma nagyon jól van, s én csak örülök, hogy így látom, mint talán még soha, amióta ide érkeztem. Ha megborotválkozott s a haját is meghintette volna, ahogy mindenki szokta, ma senki sem venné észre, hogy beteg.

- Valóban nagy öröm, hogy ilyen nyugodtnak és egészségesnek látszik - mondta a kanonissza -, de már remélni sem merem, hogy tartós legyen ez a szerencsés állapota.

- Milyen nemes és jóságos a külseje - mondta Consuelo, aki legérzékenyebb pontján akarta megnyerni a kanonissza szívét.

- Úgy találja? - mondta Amélie, s vidáman csúfolódó tekintetével egyre társnőjét figyelte.

- Igen, úgy találom - felelte Consuelo határozottan -, s már tegnap este is megmondtam, signora; soha emberi arc nem ébresztett még bennem ilyen tiszteletet.

- Ó, kedves leányom - mondta a kanonissza, egyszeriben levette cikornyás modorát, hogy megindultan szorongassa Consuelo kezét -, a jó szív akaratlanul is elárulja magát. Pedig attól tartottam, hogy félni fog az én szegény gyermekemtől; mindig olyan nagy fájdalom nekem, ha mások arcán megütközést látok e szenvedéssel szemben! De látom, ön érzékeny teremtés, s mindjárt megértette, hogy ebben a meggyötört, beteg testben nagy s jobb sorsra érdemes lélek lakozik.

Consuelót könnyekig meghatották a kitűnő kanonissza asszony szavai, s nagy szeretettel megcsókolta fonnyadt kezét. Szívében máris több bizalmat és rokonszenvet érzett az öreg púpos nő, mint a fölületes, ragyogó Amélie iránt.

Majd Friedrich báró lépett oda hozzájuk: inkább bátorságában, mint lehetőségeiben bízva valami kegyet akart kérni signora Porporinától. Hölgyek társaságában még bátyjánál is ügyefogyottabb volt (ez a sutaság, úgy látszik, családi vonás, nem nagyon meglepő tehát, ha Albertban a vadságig fokozódott), most is csak motyogni tudott, s közben sűrűn kérte Consuelo bocsánatát; Amélie azonban megértette, s mindjárt lefordította apja szavait.

- Apám azt kérdi - mondta -, volna-e kedve egy kis zenéhez hosszú és fárasztó útja után, s nem élnék-e vissza jóindulatával, ha arra kérnénk, hallgassa meg énekemet, és ítéljen módszeremről.

- Nagyon szívesen - felelte Consuelo, s azonnal felugrott, hogy kinyissa a csemlalót.

- Majd mindjárt meglátja - súgta neki Amélie hangjegyfüzeteit rendezgetve a kottatartón -, hogy Albert menekülni fog a maga és az én szép szemem ellenére is.

Valóban, alig énekelt Amélie pár percig, Albert máris felállt, s lábujjhegyen, mint aki nem akarja, hogy észrevegyék, kiment a teremből.

- Már ez is nagy eredmény - mondta Amélie még mindig suttogva, miközben a billentyűket verte -, ma legalább nem csapta be dühösen az ajtót, ahogy már nemegyszer megtette, amikor énekelt. Most igazán udvarias volt, sőt mondhatnám, egyenesen lovagias.

A káplán, abban a hiú szándékában, hogy Albert távozását elrejtse előlük, a csemlalóhoz lépett, és úgy tett, mintha nagyon figyelne. A család idős tagjai kissé távolabb, félkörben ültek, s tiszteletteljesen várták Consuelo ítéletét tanítványáról.

Amélie nagy merészen Pergolese művét, az *Achille in Sciro* egyik áriáját választotta. Elejétől végig elénekelte, friss, átütő hangon, magabiztosan, de mulatságosan német kiejtéssel, s Consuelónak, aki még sosem hallott ilyesmit, egész erejét össze kellett szedni, hogy ne mosolyogjon minden egyes szónál. Alig hallgatott meg négy ütemet, máris látta, hogy a kis bárókisasszony nem érti az igazi zenét. Hangjának lágy zengése volt ugyan, s biztosan jól is oktatták, de felületes természet lévén, semmit sem tanult meg alaposan. Ugyanebből az okból, cseppet sem kételkedett a maga erejében, és német hidegvérével valósággal agyonvágta a merész és nehéz futamokat. Valamennyit elhibázta, de sohasem jött zavarba, s nagyon egyszerűen akarta palástolni hibáit: erőltette a hangját, csapkodta a billentyűket, új részekkel toldotta meg az ütemet, ha az előzőből kihagyott, s olyan ritmusban, ahogy éppen sikerült, és így annyira megváltoztatta a zene jellegét, hogy Consuelo, ha nincs előtte a hangjegyfűzet, alig tudta volna, mit énekel a tanítványa.

Közben Christian gróf, aki ugyan jól értette a zenét, de azt gondolta, hogy unokahúga éppolyan félnék, amilyen ő lett volna a helyében, időnkint bátorította a lányt; „Jól van, Amélie, micsoda szép zene, valóban, milyen szép zene!”

A kanonissza, akinek nem nagyon volt füle a zenéhez, anyai aggódással kereste Consuelo szemét, hogy kiolvassa belőle véleményét. A báró viszont, aki egyetlen zenét kedvelt csupán, a vadászkiáltások harsogását, s azt képzelte, lánya túlságosan jól énekel, semhogy ő megérthetné, bizalommal várta az ítézés magasztaló szavait. Csak a káplán volt elbűvölve ettől a fülsértő hangtól, mivel ő még ilyesmit sem hallott Amélie megérkezése előtt, s most bárgyú mosollyal az ajkán a dallam ritmusára hintáztatta kerek fejét.

Consuelo mindjárt látta, hogy nagy megdöbbenést keltene a családban, ha megmondaná az igazságot. Ezért elhatározta, hogy csak négy szemközt mondja meg Amélie-nek, mi mindent kell elfelejtenie, mielőtt új dolgokat tanulna, most pedig dicsérte a hangját, kikérdezte tanulmányairól, helyeselte, hogy éppen ezeket a szerzőket választották ki számára, s így nem kellett megmondania, hogy rosszul tanulta őket.

Nagyon elégedetten váltak tehát el e próbálkozás után, amely csak Consuelo számára volt gyötrelmes. Szükségét is érezte, hogy a szobájába zárkozzék azzal a zeneművel, amelyet tanítványa annyira meggyalázott, és most elénekelte magában, hogy megszabaduljon a családi hangverseny gyötrelmes ízétől.

Amikor estefelé megint összejöttek, Consuelo már kevesebb feszélyezettséggel nézett vendéglátóira, mert hiszen jobban ismerte őket, s így bátrabban és részletesebben válaszolt kérdéseikre, amelyeket most ezek is könnyedebben tettek fel neki országáról, művészi tanulmányairól, utazásairól. De ahogy eleve megfogadta magában, önmagáról egy szót sem szólt, csak arról, ami körülötte történt, anélkül, hogy az ő szerepét említette volna. Hiába próbálkozott a kíváncsi Amélie, hogy megtudjon valamit új társnője személyéről. Consuelo elkerülte a csapdákat, s egy pillanatra sem engedett abból az inkognitóból, amelyet fogadalma szerint meg akart őrizni. Nehéz volna pontosan megmondani, mi örömét lelte ebben a titkolózásban. Több oka is volt rá. Először is megígérte, s megesküdült Porporának, olyan szerényen és rejtőzködve él majd, hogy Anzoletto, ha üldözni akarná, sose leljen a nyomára; felesleges óvatosság, hiszen Anzoletto ebben az időben, néhány próbálkozás után, lemondott szándékáról, s csak velencei fellépésével és sikereivel törődött.

Aztán meg Consuelo meg akarta nyerni vendéglátó családjá becsülését és szeretetét, hiszen magányában és fájalmában náluk talált ideiglenes menedéket, s jól tudta, hogy szívesebben fogadnak körükbe egy egyszerű zenészt, aki Porpora tanítványa és énekmester, mint egy primadonnát, aki már színházban is játszott, és híres énekesnő. Megértette, hogy ebben a szerepében nehezen találná meg a helyét e jámbor és egyszerű emberek közt, s hiába ajánlotta Porpora, a színésznőnek, San Samuele csodájának érkezése nagyon meghökkentette volna őket. De ha nincs is ez a két fontos indoka, Consuelo akkor is szükségét érezte volna, hogy hallgasson, és eltitkolja múlt sorsának fényét és nyomorúságát. Minden összefonódott az életében: ereje és gyengesége, dicsősége és szerelme. Ha csak kicsit is fellebbenti a fátylat, mindjárt megmutatkozik lelkének valamelyik sebe; és ezek a sebek túlságosan élők, túlságosan mélyek voltak, semhogy emberi segedelem enyhítést adhatott volna nekik. Egyetlen dologban talált csak némi megnyugvást: áthatolhatatlan falat emelt fájdalmas emlékei és új élete megfontolt erőfeszítései közt. Hogy országot, környezetet, nevet cserélt, minden ismeretlen volt körülötte, és ebben az új szerepében Consuelo új emberré akart változni.

Hogy elvetett már magától minden hiúságot, pedig más nőket éppen ez vigasztalt volna, e bátor lélek megtalálta üdvösségét. És mivel az emberi szánakozásról és a földi dicsőségről is lemondott, egy égi erő segítségét érezte. „Meg kell ismét találnom, mondta magában, régi boldogságom egy részét, azt, amit olyan sokáig éreztem, és ami nagyon egyszerű volt: szerettem az embereket, és ők is szerettek engem. Amikor aztán csodálatukat kerestem, elvesztettem szeretetüket, és drágán fizettem azért a hírnévért, amely nem pótolhatta jóakarataikat. Megint parányi és ismeretlen leszek tehát, hogy ne legyenek irigyeim, sem ellenségeim, és senki se féltékenykedjék rám ezen a földön. A rokonszenv legkisebb jele is simogat, a csodálat leg-harsogóbb tanúságát is keserűség mérgezi. Vannak tán gögös és erős szívek, amelyeket kielégít a dicséret, és vigasztal a diadal, de az enyém, ezt máris kegyetlenül tapasztaltam, nem ilyen. A dicsőség, sajna, elvette tőlem szerelmesem szívét; most az alázattól kérek legalább néhány jó barátot.”

Porpora azonban nem így gondolkozott. Csak azért távolította el Consuelót Velencéből, csak azért védte meg a szenvedély veszélyeitől és gyötrelmeitől, hogy rövid pihenő után megint a becsvágyak színpadára szólítsa, és újra a művészet viharába taszítsa. Nem ismerte jól tanítványát. Nőiesebbnek, vagyis változékonyabbnak hitte, mint amilyen valójában volt. Amikor Consuelót képzeletében felidézte, egy pillanatig sem gondolt arra, hogy most nyugodt, odaadó legyen és csupa szeretet mások iránt, holott a leány már elég erőt talált mindehhez. Az öreg mester inkább azt hitte, hogy tanítványa csupa könny és sóhaj. De arra is gondolt, hogy

ez nem tart majd sokáig, s Consuelo csakhamar kigyógyul szerelméből, megtalálja régi erejét, és rendkívüli tehetsége végül is lángra lobbantja becsvágyát.

Ez a tiszta és jámbor érzés, ahogy Consuelo a Rudolstadt-családban betöltendő szerepét felfogta, már az első naptól kezdve valami szent nyugalommal töltötte el minden szavát és cselekedetét, s arcán is tükröződött. Aki ezt a lányt még Velence ege alatt látta, örömtől és szerelemtől ragyogva, nem nagyon értette volna, hogyan lehet egyszeriben ilyen nyugodt és odaadó, itt, idegenek közt, gyászos erdők mélyén, a múltban meggyalázott, a jövőben pedig reménytelen szerelmével a szívében. Pedig egyszerű oka volt ennek: a jóság ott is erőt talál, ahol a gőg csak kétségbeesést szül. Consuelo szép volt este, szépségének addig ismeretlen fényében. Nem a nagy s önmagát sem ismerő természet dermedtsége volt ez, amely csupán ébredésére vár, nem a kivirágzó lehetőség, amely ámulattal és ujjongva kapja végső formáját. Vagyis sem a *scolare zingarella* fátyolos, érthetetlen szépsége, sem a koronás énekesnő pompázó, elbűvölő szépsége, inkább a tiszta, áhítatos nő lágy, megragadó bája: már ismeri és szent indulatával kormányozza önmagát.

Öreg vendéglátóinak, e derék és egyszerű embereknek, csupán nagylelkű ösztönük világára volt szükségük, hogy belelegezzék, ha szabad így mondanom, azt a titokzatos illatot, amellyel Consuelo angyali lelke levegőjüket megtöltötte. Valahányszor ránéztek, valami jó érzés ébredt bennük, amelyről talán nem is tudtak, simogató szelídsége mégis mintha új élettel töltötte volna meg őket. Albert képességei láthatón most bontakoztak ki először teljes gazdagságukban és szabadon. Kedves, előzékeny volt mindenkivel. Consuelóval is, az illem határain belül, többször szólt hozzá, s szavai mindig azt bizonyították, hogy korántsem vesztette el, ahogy gondolták volt, természetadta emelkedett szellemét és világos ítélezését. A báró nem aludt el, a kanonissza egyszer sem sóhajtott, Christian gróf pedig, aki korának és bánatainak súlya alatt esténként mélabúsan üldögélt karosszékében, most a kandallóhoz támaszkodva, mintegy családja központjában állt, s maga is részt vett abban a könnyed, szinte vidám társalgásban, amely csak kilenc óra tájt ért véget.

- Úgy látszik, az Úristen végre meghallgatta buzgó fohászainkat - mondta a káplán Christian grófnak és a kanonisszának, amikor a báró és a fiatalok távozása után magukra maradtak a szalonban. - Albert gróf ma lépett harmincadik életévébe, és ez az ünnepi nap, amelyet ő is, mi is izgalommal vártunk, megfoghatatlanul nyugodt boldogságban telt el.

- Igen, adjunk hálát az Úristennek! - mondta az öreg gróf. - Nem tudom, nem csupán enyhítő álmot küldött-e nekünk, hogy egy pillanatra megvigasztaljon; de a mai napon, s főleg most este, arról győződtem meg, hogy fiam véglegesen meggyógyult.

- Már elnézését kérem, kedves fivérem - mondta a kanonissza -, és az öné is, káplán úr, hiszen ön mindig azt hitte, hogy az emberi fajta ellensége gyötri Albertot. Én magam mindig úgy vélekedtem, hogy két ellentétes hatalom harcol a lelkéért; mert nemegyszer előfordult, hogy amikor a rossz angyal szavával látszott szólani, a következő pillanatban már az ég nyilatkozott meg szájában. Gondoljanak csak mindarra, amit tegnap este, a vihar idején mondott, meg utolsó szavaira, amikor elhagyott minket: „Az Úr békéje szállt le házunkra.” Albert érezte, hogy a kegyelem csodája valósult meg lelkében, és én éppolyan szilárdan hiszek gyógyulásában, akár az isteni kinyilatkoztatásban.

A káplán nagyon félénk természet volt, s nem fogadta el mindjárt ezt a merész vélekedést. Ha zavarba jött, mindig azt ismételte: „Bízzuk magunkat az örök bölcsességre; Isten a rejtett dolgokban is olvas; emeljük elménket Istenhez”, s több efféle, inkább vigasztaló, mint eredeti gondolatot.

Christian gróf lelkében kettős érzés csatázott: a vágy, hogy elfogadja jó nővére csodavárással színezett aszketizmusát, s a tisztelet gyóntatója aprólékos, elővigyázatos hitbéli magyarázatai iránt. Hogy más tárgyra terelje a beszélgetést, Porporináról szólt, és fennen dicsérte e fiatal teremtés bájos lényét. A kanonissza, aki máris megszerette a leányt, csak megtoldotta e magasztalást, s a káplán áldását adta vendégük iránt érzett vonzalmukra. Arra nem gondoltak, hogy Consuelónak tulajdonítsák azt a csodát, amely mindnyájukban végbement. Élvezték jótéteményeit, de nem ismerték fel forrását; Consuelo, ha tanácsért fordulnak hozzá, maga sem kért volna mást Istentől.

Amélie valamivel pontosabb észrevételeket tett. Nyilvánvaló lett számára, hogy bátyja bizonyos alkalmakkor elegendő önuralommal rendelkezik, és ha különösképpen megvet vagy megbecsül valakit, el tudja rejteni előtte gondolatai zürzavarát. A család egyes rokonai vagy barátai előtt, akiket szeretett vagy gyűlölt, soha, semmilyen külső jellel nem árulta el jelleme különégeit. Így aztán, amikor Consuelo most már sehogy sem értette mindazt, amit előző este mesélt néki, Amélie valamiféle titkos csalódást érzett, s megint fel akarta ébreszteni társnője lelkében azt a rettegést, amely Albert gróffal szemben egyszer már elfogta.

- Úgy bizony, szegény barátnóm - mondta néki -, óvakodjék ettől a megtévesztő nyugalomtól; ez csak afféle pihenőidő nála két válság között. Olyannak látta ma, ahogy én is láttam, a múlt év elején, amikor ebbe a kastélyba érkeztem. Ha magának is azt a sorsot szánják, hogy mások akaratából egy ilyen vizionárius felesége legyen, s hogy néma ellenállását legyőzzék, néma összeesküvéssel környékezzék, vég nélkül fogva tartanak ebben a kastélyban, ahol csupa meglepetés, izgalom, rettegés veszi körül, s könnyekben, ördögűzésben, különségekben lelheti egyetlen szórakozását, egyre várva jövőbelije gyógyulását, amelyben folyton hisznek, és amely sosem következik be, akkor, mondom, maga is kételkedve figyelné Albert csiszolt modorát és családjának kedveskedő szavait.

- Azt mégsem tudom elhinni - mondta Consuelo -, hogy erőszakot tegyenek akaratán, és szándéka ellenére olyan férfihoz adják, akit nem szeret. Családja, úgy látom, valósággal bálványozza önt.

- Nem kényszerítenek, jól tudják, hiába is próbálkoznának. De arra egy pillanatig sem gondolnak, hogy más férfi is van a világon, s csak az Úristen a megmondhatója, mikor mondanak le arról a bolond reménységükről, hogy megint megszeretem Albertot, ahogy kezdetben is szerettem. Aztán meg szegény apám, kinek egyedüli szenvedélye a vadászat, itt pedig alaposan élhet vele, nagyon jól érzi magát ebben az átkozott kastélyban, s mindig talál valami ürügyet, hogy ne menjünk el innen, holott már hússzor is elhatároztuk, de aztán huszadszor is elhalasztottuk elutazásunkat. Ó, kedves Nina, ha tudna valami varázslatot, amellyel a környék valamennyi vadját egyszerre el lehetne pusztítani, a legnagyobb szolgálatot tenné nékem, amit emberi lélektől kaphatnék.

- Sajnos, csak azt tehetem, hogy zenei tanulmányokkal szórakoztassam, meg esti beszélgetéseinkkel, ha éppen nincs kedve aludni. Majd igyekszem, hogy nyugtató és álmhozó szer legyek egyidőben.

- Erről jut eszembe, hogy még nem fejeztem be a történetemet. Mindjárt el is kezdem, nehogy túlságosan későn jusson az ágyba... Néhány nappal titokzatos eltűnése után (miközben egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy csupán hét óráig, nem pedig hét napig volt távol) Albert egyszerre észrevette, hogy az abbé nincs már a kastélyban, és megkérdezte, hová küldték.

„- Itt már semmi szükség nem volt rá - mondták neki -, visszament hát régi helyére. Nem is vette észre, hogy nincs már itt?”

„- Csak azt láttam - felelte Albert -, hogy *valami hiányzik a szenvedéseimből*; de nem értettem, hogy micsoda.”

„- Nagyon szenved hát, Albert?” - kérdezte a kanonissza.

„- Nagyon” - felelt a fiatal gróf olyan hangon, mintha azt kérdezték volna, jól aludt-e.

„- Nagyon terhére volt az abbé?” - kérdezte Christian gróf.

„- Nagyon” - felelt Albert ugyanazon a hangon.

„- S miért nem mondta előbb, fiam. Miért tűrte olyan sokáig egy ellenszenves férfi társaságát, miért nem szólt ellenkezéséről? Kétkedik tán benne, kedves gyermekem, hogy azonnal véget vetettem volna gyötrődésének?”

„- Parányi része volt ez csak fájdalmanak - felelt Albert ijesztő nyugalommal -, s jósága, apám, amelyben egy pillanatig sem kételkedem, csak kis mértékben enyhítette volna, hiszen egy másik felügyelőt adott volna mellém.”

„- Mondja inkább: másik útitársat. Olyan kifejezést használ, fiam, amely sért apai gyengédségemben.”

„- Éppen ez a gyengédsége volt oka, apám, túlzott szorgosságának. Nem tudhatta, mennyi bajt hoz rám, amikor eltávolított öntől és ettől a háztól, mivel a Gondviselés itt jelölte ki a helyemet addig az időig, amikor velem való szándéka beteljesül. Azt hitte, gyógyulásomat és nyugalمامat segíti; én pedig, aki önnél jobban értettem, mi felel meg mindkettőnknek, tudtam, hogy segítenem és engedelmeskednem kell önnek. Ismertem és meg is értettem kötelességemet.”

„- Tudom, ön csupa erény, és szeret minket, Albert; de nem magyarázná meg világosabban gondolatát?”

„- Mi sem egyszerűbb ennél - felelt Albert -, elkövetkezett az ideje.”

Olyan nyugodtan beszélt, hogy mindnyájan azt hittük, végre itt van a boldog pillanat, amikor Albert lelke nem lesz többé kízó rejtély számunkra. Körbefogtuk, szemünkkel, cirógatásainkkal bátorítottuk, hogy öntse ki végre maradéktalanul a szívét. Úgy látszott, ő is elhatározta, hogy bizalmába fogad minket, és így kezdett beszélni:

„- Mindig azt hitték, sőt most is azt hiszik, hogy beteg, sőt tébolyult vagyok. Ha nem élne szívemben végtelen tisztelet és gyengédség önök iránt, talán el is mélyíteném a köztünk tátongó szakadékot, s bebizonyítanám, hogy önök a tévelygések és előítéletek világában élnek, engem viszont a fény és igazság birodalmába vezérelt az Ég. Engem viszont csak akkor érthetnének meg, ha mindenről lemondának, ami nyugalمامukat, vallásukat, biztonságukat adja. Ha akaratom ellenére elragad a lelkesség, és pár óvatlan szót mondok, máris látom, hogy rettenetes fájdalmat okozok, mivel megingatom balhiedelmeiket, és a bennem élő világossággal elkápráztatom meggyengült szemüket. Életük minden mozzanata, minden megszokása, szívük minden rostja, értelmük minden indítéka a hazugság béklyójához, a sötétség törvényéhez tapadt, kapcsolódott, kötődött, s olyan erővel, hogy érzem, halált hozok mindannyiukra, amikor hitet akarok hozni. Mégis van egy hang, amely azt kiáltja nekem éjjel és nappal, a nyugalom idején és a viharok óráiban, hogy fel kell világosítanom, meg kell térítenem önöket. De túlságosan szeretek, és túlságosan gyenge vagyok, semhogy ezt megkísérelném. Ha könnybe borult szemüket, ziháló mellüket, borús homlokukat látom, ha érzem, hogy csak bánatot és iszonyatot hozhatok, akkor menekülök, rejtőzöm, hogy ellenálljak lelkiismeretem kiáltásának és rendeltetésem parancsának. Ez az én bajom, ez az én gyötrelmem, keresztem és kínhalálom. Megértetek-e már engem?”

Nagybátyám, néném és a káplán bizonyos fokig megértette, hogy Albert az övékétől merőben eltérő erkölcsöt és vallást teremtett magának; de a vakbuzgó emberek féltékenysége élt bennük, attól tartottak, hogy túlságosan messze mennek, és nem merték Albertot további szóra bátorítani. Én viszont csak kevéssé ismertem gyermeké és ifjúkora különlegességeit, és így semmit sem értettem. Egyébként is abban az időben én sem voltam sokkal tájékozottabb, mint maga, Nina; nagyon keveset tudtam a huszitizmusról meg Luther vallásáról, amelyről azóta olyan sokat hallottam, mert hiszen Albert és a káplán éppen eleget vitázott róla, és én éppen eleget unatkoztam vitáik során. De akkor meg türelmetlenül vártam, hogy Albert valami részletesebb magyarázatot adjon; de nem adott.

„- Látom - folytatta Albert, mert mindenki hallgatott körülötte -, nem akarnak megérteni, mivel attól félnek, hogy nagyon is megértenek. Legyen hát, ahogy kívánják. Elvakultságuk már rég kimondta az ítéletet, amelynek súlya alatt szenvedek. Örökösen szerencsétlen, örökösen magányos, örökösen idegen vagyok azok körében, akiket szeretek, nincs hát más menekvésem, sem támaszom, csak az a vigasz, amelyet ígérték nekem.”

„- Mi ez a vigasz, fiam? - mondta Christian gróf halálos bánkódással szívében. - Nem jöhet-e tőlünk? Sosem érthetjük meg egymást?”

„- Soha, apám. Szeressük egymást, mert csak ez adatott meg nekünk. Tanúm az ég, hogy ez a roppant, helyrehozhatatlan egyenetlenség sem rontotta meg bennem, egy pillanatra sem, a fiúi szeretetet.”

„- Nem elég ennyi? - mondta a kanonissza megragadva Albert egyik kezét, míg az öreg a másikat szorongatta. - Nem felejtethéd el furcsa hitedet, különös gondolataidat, hogy körünkben csak a szeretetnek élj?”

„- A szeretetnek élek - felelte Albert. - Olyan kincs ez, amelyen jólesően vagy keserűen osztozunk, aszerint, hogy egyezik vagy ellentétes-e vallásos hitünk. Szívünk, Wenceslawa néném, egy ütemre dobban, de értelmünk hadakozik egymással, és ez nagy szerencsétlenség mindnyájunkra. Balsorsunk, tudom, csak évszázadok múltán fog elenyészni, s ezért várok a miénkben a rég ígért kincsre, amely erőt ad majd a reménykedésre.”

„- Miféle kincs ez, Albert? nem mondhatnád meg?”

„- Nem, nem mondhatom meg, mert én sem tudom, de egyszer csak itt lesz. Egyetlen hét sem telik el úgy, hogy anyám ne jelezné álmomban, és az erdő hangjai is egyre ismétlik, valahányszor faggatom őket. Egy angyal repked itt gyakran, felém fordítja sápadt, fénylő arcát a Rémület köve fölött: s e baljós helyen, a tölgy árnyékában, ahol, mikor még Zsiskának hívtak kortársaim, az Úr hangja szállt belém, és először lettem bosszújának eszköze; a szikla lábánál, ahol, amikor Vratislavnak hívtak, láttam, mint hull le Vitold apám megcsonkított és szétroncsolt feje, s e félelmetes bűnhődés megtanított arra, mi a fájdalom és szánakozás; e végzetes jutalom napján, amelyen lutheránus vér mossa le a katolikus vért, s amely gyenge és gyengéd emberré tett, holott, száz évvel előtte, a fanatizmus és rombolás embere voltam...”

„- Jóságos ég - kiáltott néném keresztet vetve -, megint erőt vett rajta az örület!”

„- Ne ellenkezzék velem, nővérem - mondta Christian gróf, nagy erőfeszítéssel, hogy nyugodt maradjon -, hadd magyarázza a dolgát. Beszélj, fiam, mit mondott neked az angyal a Rémület kövén?”

„- Azt mondta, hogy közeleg a vigasz - felelt Albert lelkeségtől ragyogó arccal -, s mikor betöltöm huszonkilencedik évemet, alászáll a szívembe.”

Nagybátyám csüggedten lehajtotta a fejét. Úgy érezte, Albert saját halálára céloz, mert arról a korról beszélt, amikor anyja is meghalt, s mondják, a grófné sokszor megjósolta betegsége idején, hogy sem ő, sem fiai nem érik el harmincadik életévüket. Állítólag Vanda néném is illuminátus volt kissé, hogy többet ne is mondjak; de sohasem tudtam meg pontosan, mi történt vele. Nagyon fájdalmas emlék ez nagybátyámnak, senki sem meri felidézni körülötte.

A káplán el akarta oszlatni a jóslat keltette gyászos gondolatokat, és megkérdezte Albertot, mi a véleménye az abbéről. Az ő személyével kapcsolatban kezdődött ez a beszélgetés.

Albert is erőt vett magán, hogy válaszoljon.

„- Én isteni és örök dolgokról szólok - kezdte némi habozás után -, önök meg múltó rövid perceket, jelentéktelen, gyermekes gondokat emlegetnek, olyasmit, aminek emléke máris elmosódik bennem.”

„- Beszélj csak, fiam, beszélj - szólt újra Christian gróf -, szeretnénk végre megtudni, mi van benned.”

„- Eddig sem ismert, apám - felelte Albert -, s a jövőben sem fog megismerni abban, amit földi életnek nevez. De ha tudni akarja, miért utaztam, miért viseltem el ezt a hűtlen, felületes kísérőt, aki úgy követte lépteimet, mint egy falánk, lusta kutya a vak emberét, hát most megmondom néhány rövid szóval. Máris elég fájdalmat okoztam önnek. Nem akartam, hogy lázadónak lásson intelmeivel, süketnek dorgálásaival szemben. Tudtam, sosem gyógyulok ki abból, amit ön, atyám, tébolynak nevez; de meg akartam őrizni nyugalmukat és reményüket: beleegyeztem hát, hogy útnak induljak, ígéretemet kívánta, hogy sosem válok meg beleegyezése nélkül a mellém adott kalauztól, és az ő vezetésére bízom magam távoli útjaimon. Meg akartam tartani ígéretemet; meg azt is akartam, hogy valahányszor számot ad rólam, szelidségemről és türelmemről szólhasson csupán, és így önben mindig ébren tartsa a remény és biztonság érzését. Szelid és türelmes voltam. Bezártam előtte szívemet és fületem; s ő elég értelmes volt, hogy sose akarja megnyitni. Sétáltatott, öltöztetett, táplált, akár egy gyermeket. Lemondtam a kedvem szerint való életről; beletörődtem, hogy szenvedés, szerencsétlenség, örület uralkodik mindenütt e földön. Láttam az embereket és intézményeiket; részvét váltotta fel szívemben a régi méltatlankodást, mivel felismertem, hogy az elnyomottak balsorsa elviselhetőbb, mint az elnyomóké. Gyermekkoromban csak az áldozatokat szerettem: most a hóhérokon is szánakoztam, szerencsétlen vezeklők ők, a mai nemzedékben hordozzák múlt létükben elkövetett bűneik büntetését, s Isten arra ítéli őket, hogy gonoszak legyenek, ami százszorosan kegyetlenebb szenvedés, mint ártatlan áldozataiké. Ma tehát csak azért adok alamizsnát, hogy megszabaduljak gazdagságom terhétől, de nem gyötöröm többé önt jóslataimmal, mert tudom, nem jött még el a boldogság ideje, mivel, hogy az emberek nyelvén szóljak, messze van még az az idő, amikor jók lehetünk.”

„- És most, hogy megszabadultál felügyelődtől, ahogy te nevezed, hogy nyugodtan élhetsz, mert apránként szünteted meg a nyomor képét körülötted, és senki sem ellenkezik nagylelkű vállalkozásaidal, nem vehetnél most erőt magadon, hogy elűzzed belső forrongásaidat?”

„- Ne tegyenek fel több kérdést, kedves rokonaim - válaszolt Albert -, semmit sem mondok már.”

Meg is tartotta a szavát, és nagyon alaposan; mert egyetlen szó sem hagyta el a száját, egy álló hétig.

Most, kedves Porporina, már néhány rövid szóval befejezhetem Albert történetét, mert, ha nem akarom megismételni, amit máris elmondtam, úgyszólván semmit sem tudok többé mesélni. Az elmúlt másfél évben, amit itt töltöttem, bátyám magatartása csak folytonos ismétlése volt azoknak a hóbortoknak, amelyeket ön is ismer. Csakhogy állítólagos emlékei mindarról, ami ő volt, és amit látott az elmúlt századokban, ijesztően valóságos képet kaptak, mivel valami különleges és hihetetlen képesség mutatkozik benne, ön talán már hallott ilyenmiről, de én sosem hittem volna el, ha nem a magam szemével látom folytonos megnyilvánulásait. Ezt a képességet, mondják, egyes országokban második látásnak hívják; s a babonás emberek mélységes tisztelettel veszik körül azokat, akik birtokában vannak. Nem tudom, mit gondoljak róla, és nem is próbálkozom ésszerű magyarázatával, de ez csak újabb indok számomra, hogy ne legyek olyan férfi felesége, aki száz mérföldnyi távolságból is látná cselekedeteimet, és szinte gondolataimban olvasna. Egy ilyen feleségnek legalábbis szentnek kéne lenni, és hogyan lehet szent egy nő, ha ura az ördögnek adta a lelkét.

- Milyen kedvesen tréfálkozik mindenről - mondta Consuelo -, és valósággal csodálom, hogy derűsen tud szólni olyan dolgokról, amelyek hallatára a hajam is égnek áll. Mi ez a második látás?

- Albert olyan dolgokat lát és hall, amelyeket senki más nem láthat, és nem hallhat. Ha olyan lény érkezik, akit szeret, ő mindjárt tud róla, bár senki sem várta, és már egy órával előtte elébe megy. Ha meg annak jövetelét érzi, aki nem tetszik neki, azonnal visszavonul, és a szobájába zárkózik.

Egy nap, hogy apámmal a hegyi ösvényeken sétált, hirtelen megállt, s nagy kerülőt tett, sziklákon és töviseken tört át, hogy ne kelljen átmennie egy bizonyos helyen, ahol pedig semmi különös nem volt. Néhány pillanattal később, amikor már visszafelé tartottak, Albert ugyanezt a hókuszpókuszt csinálta. Apám megfigyelte, s azzal az ürüggyel, hogy elvesztett valamit, egy fenyő lábához akarta csalni öccsét. Albert láthatón ettől a fenyőtől irtózott. Semmiképp sem közeledett, és arra is ügyelt, hogy a fának az ösvényre vetett árnyékát is elkerülje; mikor pedig apám ide-oda ment rajta, egyre növekvő rossz érzéssel és szorongással figyelte. Apám éppen a fa lábánál állt meg, s Albert most felkiáltott, és könyörgött, hogy menjen onnan. Sokáig nem akarta ezt a hóbortját megmagyarázni, s csak amikor már az egész család kérlelte, akkor mondta meg, hogy ez a fa sírt jelöl, és borzalmas gaztetet követtek el alatta. A káplán azt gondolta, ha Albert valami gyilkosságról tud, amelyet valamikor ezen a helyen követtek el, akkor neki kötelessége, hogy tovább tájékozódjék, mivel meg kell adnia a végső tisztességet az elhunytak maradványainak.

„- Gondolja meg, mit csinál - mondta Albert azzal a csúfolódó s ugyanakkor szomorú arccal, amely olyan jellemző rá. - Egy férfit, nőt és gyermeket talál ott, husziták voltak, s a részeges Ulászló mézároltatta le őket katonáival egy éjjel, amikor a mi erdeinkben rejtőzködött, és attól félt, hogy megfigyelték és elárulják őt és kíséretét.”

Nem szóltak többé a sírról bátyámmal. De Christian gróf tudni akarta, ihletés vagy hóbort volt-e a dolog, s egy éjjel felásatta a helyet, amelyet apám mutatott meg. Egy férfi, egy nő és egy gyermek csontvázát találták. A férfin óriás fapajzs, amilyeneket a husziták használtak, vésett kehely a közepén, erről lehetett felismerni, s latin mondás körös-körül: *Ó, Halál, keserű*

*a te emlékezeted a gonoszoknak! de nyugton hagyod, akinek minden cselekedete igazságos, és számol az elmúlással.*³³

A csontokat az erdő egy távolabbi részébe vitték, s amikor néhány nappal később Albert megint a fenyő lábánál járt, apám látta, hogy minden vonakodás nélkül járkál ott, pedig kővel és homokkal fedték be megint a sírt, s láthatón semmi sem változott. Albert még csak nem is emlékezett izgalmára, amely ezen a helyen elfogta, s amikor beszéltek róla, akkor is nehezen tudta felidézni.

„- Talán téved - mondta apámnak -, egy másik helyen kaphattam *figyelmeztetést*. Biztos vagyok benne, hogy itt semmi nincs; nem érzek hideget, sem fájdalmat, sem remegést a testemben.”

Néném a Gondviselés különös kegyének tulajdonítja ezt a látnoki képességet. De Albert mindig olyan komor, olyan meggyötört és szerencsétlen, hogy sehogy sem lehet érteni, miért adott volna neki a Gondviselés ilyen gyászos tehetséget. Ha hinnék az ördögben, elfogadhatóbbnak vélném a káplán feltevését, mert ő a bukott angyal számlájára írja Albert minden képzelődését. Christian, akiben kiegyensúlyozottabb és szilárdabb vallásos hit él, mint bármelyikünkben, nagyon elfogadható magyarázatát adja e jelenségek jó részének. Azt gondolja, hiába égették a jezsuiták nagy buzgalommal, a harmincéves háború idején és még később is, a Csehországban lelhető eretnek könyveket, s különösképpen azokat, amelyeket az Óriások kastélyában találtak, hiába fürkészett a káplán Vanda néném halála után a ház minden zugában, valami rejtett helyen mégis maradhattak történelmi emlékek a husziták korából, s ezek most Albert kezére jutottak. Azt gondolja, hogy ezek a veszedelmes írások végzetes hatással voltak a fiatalember beteg képzeletére, s Albert most régebbi földi létezése csodálatos emlékének tulajdonítja e ma már ismeretlen események felidézését, holott ezekben a kéziratokban olvashatta pontos leírásukat. Ez természetes magyarázatát adná a nekünk elmesélt történeteknek, meg a napokig és hetekig tartó megmagyarázhatatlan távolléteinek is; mert hozzá kell tennem, hogy ez az eset többször is megisméltődött, és semmiképp sem lehet feltételezni, hogy Albert ilyenkor a kastélyon kívül lett volna. Valahányszor így eltűnt, sehol sem lehetett megtalálni, és abban is biztosak vagyunk, hogy egyetlen paraszt sem adott neki menedéket vagy ételmelet. Azt is tudjuk már, hogy néha letargikus álom vesz erőt rajta, s ilyenkor napokig a szobájába zárkózik. Ha betörik az ajtót, és sürgölődnek körülötte, ideges rángatózás vesz rajta erőt. Most már nem is tesznek ilyesmit. Békén hagyják önkívületében. Ilyenkor rendkívüli dolgok váltják egymást elméjében; de Albert egyetlen hanggal vagy mozdulattal sem árulja el őket; csak később tudjuk meg, mert beszél róluk. Amikor ebből az állapotából felébred, megkönnyebbültnek látszik, és teljesen értelmesnek; de lassankint megint erőt vesz rajta az izgalom, egyre fokozódik, és máris új roham kezdődik. Úgy látszik, előre érzi, milyen sokáig tart a válság; mert ha hosszúnak ígérkezik, elmegy jó messzire, vagy valami rejtekhelyre zárkózik, egy hegyi barlangba, vagy a kastély egyik pincéjébe, amelyet csak ő ismer. Sosem tudtuk felfedezni ezt a búvóhelyét, már azért sem, mivel nehéz Albertra vigyázni; ha követik, figyelik, vagy akár faggatják, betegsége mindjárt veszélyes mértéket ölt. Ezért aztán mindig szabadon hagyják, mert bármily ijesztők voltak eleinte ezek a szökések, már megszoktuk, sőt betegsége kedvező válságának tekintjük őket. Ha Albert eltűnik, néném szenved, nagybátyám imádkozik, de senki sem mozdul, s bevallom, én már nagyon meg-edződtem ebben a dologban. Bánatomat bosszankodás és utálat követte. Inkább meghalnék,

---

³³ O mors, quam est amara memoria tua hominibus injustis, viro quieta cuius omnes res fiunt ordinate et ad hoc. A Bibliából kölcsönzött bölcsesség ez (Prédikátor könyve, XLI. fejezet, V. I. és 3.). De a Biblia gonoszok helyett gazdagokról, igazak helyett szűkölködőkről szól.

semhogy ilyen hóbotos ember felesége legyek. Belátom, csodálatos képességei vannak; de, bár a maga véleménye szerint nem szabad figyelembe vennem e hibáit, hiszen betegségének következményei, bevallom, módfelett ingerelnek, hiszen valóságos kereszt ez már az életemben és családom életében.

- Úgy érzem, nem egészen igazságos, kedves bárókisasszony - mondta Consuelo. - Hogy nem akar Albert gróf felesége lenni, azt már értem, de semmiképp sem foghatom fel, hogy ilyen közönyös iránta.

- Ez azért van, mert sehogy sem tudom kiverni a fejemből azt a gondolatot, hogy ez a szerencsétlen kissé meg is játssza a bolondot. Kétségtelen, hogy nagyon határozott jellem, s ezer esetet is idézhetnénk, amikor nagy akaraterevével uralkodott magán. Kedvére késleltetheti a válságok kezdetét. Megfigyeltem, ha látja, hogy nem vesszük komolyan, óriási erőfeszítéssel fékezi betegségének megnyilvánulásait. Viszont, ha hiszékenynek mutatkozunk vagy remegünk, még túlozza is hóbotjait, és mindenképpen visszaél iránta érzett gyengédségünkkel. Ezért haragszom rá, s nemegyszer kértem már patrónusát, Belzebubot, hogy vigye végül magával, hadd szabaduljunk tőle.

- Kegyetlen tréfa ez - mondta Consuelo -, hiszen Albert gróf nagyon szerencsétlen, s lelki baját inkább költőinek, csodásnak s nem visszataszítónak érzem.

- Válgék egészségére, kedves Porporina - nevetett Amélie. - Csodálja kedvére ezeket a boszorkányfogásokat, ha ugyan hisz bennük. De én inkább jó káplánunk példáját követem: ő Istennek ajánlja a lelkét, és nem keresi e rejtély megoldását; én, igaz, az értelemhez menekülök, de én sem töröm a fejem ezeken a csodákon, pedig biztosan van természetes magyarázat, csak még nem ismerjük. Csupán egy dolog kétségtelen szerencsétlen bátyámnál: értelme teljesen felmondta a szolgálatot, képzelete viszont szárnyát bontogatja, s máris koponyája falát fessegeti. És hogy nyíltan beszéljek, és megismételjem a szót, amelyet szegény Christian bátyámnak végül is sírva kellett kinyögnie Mária Terézia lába előtt, mivel a császárnő nem elégszik meg félszavakkal és féligéretekkel, én is kimondom a csupaszigazságot: Albert von Rudolstadt örült, vagy ha túlságosan nyersnek találja a jelzőt: beteg lelkű.

Consuelo csak mély sóhajjal válaszolt. Ebben a pillanatban gyűlöletes, szívtelen teremtésnek látta Amélie-t. Próbálta ugyan mentetgetni, elképzelte, milyen szomorú, izgalmaktól tépett élete lehetett, mennyit szenvedhetett az elmúlt másfél év alatt. Aztán a maga bajára gondolt: „Ó - mondta magában -, bárcsak elmebaj volna Anzoleto minden hibája. Ha pályakezdetének mámorában és csalódásai miatt téboly tör ki rajta, én, érzem, továbbra is szerettem volna; s ha tudom, hogy csak az örület okozta hűtlenségét és hálátlanságát, most is imádnám, mint valamikor régen, és valósággal repülnék, hogy segítsek rajta.”

Közben több nap múlt el, s Albert gróf modora vagy szavai semmiképp sem igazolták húga bizonykodását szelleme zavaráról. De egy szép nap a káplán akaratlanul ellenkezett vele, mire a fiatal gróf zavaros beszédbe kezdett; aztán, mintha maga is észrevette volna, kirohant a szalonból, és a szobájába zárkózott. Azt hitték, sokáig elmarad; de egy órával később már visszajött, sápadt, meggyötört arccal székről székre vonszolta magát, egyre Consuelo körül keringett, bár láthatóan aznap sem figyelt rá jobban, mint addig, s végül egy ablakmélyedésbe menekülve, tenyerébe hajtotta a fejét, és többé nem mozdult.

Éppen eljött Amélie zeneleckéjének ideje, s a bárókisasszony el is kezdte volna, már csak azért is, súgta Consuelónak, hogy kikergessék ezt a gyászos képű alakot, aki az emberek ajkára fagyasztja a mosolyt, és valóságos kriptahangulatot terjeszt maga körül.

- Azt hiszem - felelte Consuelo -, jobb, ha felmegyünk a szobájába; ott a spinét, azon is kísérhetem. Ha igaz, hogy Albert gróf nem szereti a zenét, miért növelnék gyötrődését, s következésképpen rokonaiét is.

Ezt az utolsó érvet Amélie is méltányolta; felmentek a lakosztályukba, s nyitva hagyták az ajtót, mert némi füst volt a szobában. Amélie megint a maga feje szerint kezdte, és egy hatásos kavatinát akart énekelni; de Consuelo most már szigorúbb volt, és egyszerű, komoly motívumokat ismételtetett vele Palestrina vallásos zenéjéből. A bárókisasszony ásítózott, türelmetlenkedett, s kijelentette, hogy ez barbár, álmosító zene.

- Mert nem érti - mondta Consuelo. - Hadd mutassak be néhány részletet, s mindjárt látni fogja, hogy csodásan alkalmas az éneklésre, s mély értelme és szándéka is van.

A spinéhez ült, és énekelni kezdett. Most először ébresztette fel maga körül az öreg kastély visszhangjait; a magas és hideg falak olyan tisztán adták vissza a dallamot, hogy Consuelo belefeledkezett gyönyörűségébe. Már régóta nem énekel - az óta az est óta, amikor a San Samuele színházban, összeroppanva a fáradtságtól és fájdalomtól, ájultan összeesett -, de hangjának nem ártott a sok szenvedés és izgalom, ellenkezőleg: szebben, csodásabban szárnyalt, mint valaha. Amélie bámulattal és elképedéssel hallgatta: egyszerre megértette, hogy ő nem tud énekelni, s talán nem is tanul meg soha. Ekkor, váratlanul, Albert sápadt, elgondolkodó arca jelent meg a két lány előtt, és ott is maradt a szoba közepén, mozdulatlanul, különös megindultsággal vonásain, egészen a darab végéig. Consuelo csak ekkor vette észre, és kissé megrémült. De Albert térdére ereszkedve s könnyektől nedves, nagy fekete szemét a leányra emelve, hibátlan spanyol nyelven, minden németes kiejtés nélkül, így kiáltott hozzá:

- Ó, Consuelo, Consuelo, végre megtaláltalak!

- Consuelo? - szólt döbbenet a leány ugyanezen a nyelven. - Miért szólít így, jó uram?

- Vigasznak szólítalak - mondta Albert, még mindig spanyolul beszélve -, mert vigaszt ígértek reménytelen életemnek, és te vagy a vigasz, amelyet Isten magányos és gyászos napjaimnak ad.

- Sohasem gondoltam volna - mondta Amélie dühös indulattal -, hogy a zene ilyen csodálatos hatással lehet kedves bátyámra. Nina hangja, bevallom, elég tüneményes, hogy csodát műveljen; mégis figyelmeztetni szeretném mindkettőjüket, hogy udvariasabb dolog volna irányomban, és illőbb általában, ha olyan nyelven beszélnének, amelyet én is értek.

Albert mintha egy szót sem hallott volna jegyese beszédéből, továbbra is a földön térdelt, mondhatatlan ámulattal és elragadtatással nézte Consuelót, és megindult hangon ismételtette:

- Consuelo, Consuelo!

- Hogy szólítja magát? - kérdezte Amélie kissé ingerülten.

- Egy spanyol dalt kér tőlem, de nem ismerem - felelt Consuelo zavartan. - Azt hiszem, jobb, ha nem éneklünk tovább, mert a zene ma láthatóan nagyon felizgatja.

Felállt, hogy kimenjen.

- Consuelo - ismételte Albert spanyolul -, ha elmegy tőlem, vége az életemnek, és nem is akarok többé visszatérni a földre.

E szavakra ájultan Consuelo lába elé hullott; a két lány rémülten szólította az inasokat, hogy vigyék el és ápolják a fiatal gróft.

Albert grófot óvatosan az ágyára fektették; s miközben a két inas, aki idehozta, elsietett, az egyik a káplánért, aki amolyan orvosféle is volt a családban, a másik Christian grófért, aki megparancsolta, hogy mindjárt értesítsék, ha a legkisebb baj is van a fiával, a két leány, Amélie és Consuelo, a kanonisszához szaladt. De mielőtt bármelyikük is visszatérhetett volna a beteghez, ami pedig elég gyorsan megtörtént, Albert eltűnt. Az ajtaja nyitva maradt, az ágyán alig volt nyoma rövid pihenésének, a szobája megszokott rendben. Mindenütt keresték, s ahogy ilyenkor lenni szokott, sehol sem találták. A családon megint az a gyászos megadás vett erőt, amelyről Amélie már beszélt Consuelónak, s szótlan rettegéssel vártak a hóbortos fiatalemberre, mert mindig remélték, és mindig kétkedtek, hogy visszajön-e még.

Consuelo jobban szerette volna, ha Albert rokonai nem tudnak arról a különös jelenetről, amely Amélie szobájában lejátszódott, a bárókisasszony azonban mindent elmondott, s különösen élénk színekkel beszélt arról, milyen váratlan és döbbenetes hatással volt Porporina éneke a fiatalemberre.

- Most már világos - mondta a káplán -, hogy a zene árt neki.

- Ha így van - felelte Consuelo -, majd vigyázok, hogy sose hallja énekemet, s ha a bárókisasszonnyal dolgozunk, olyan jól bezárkózunk, hogy egyetlen hang se szűrődjön ki.

- Nagyon restellem, hogy ilyen fáradságra kényszerül - mondta a kanonissza. - Pedig úgy szeretném, ha kellemesen érezné magát nálunk.

- Bánatukban is osztozni akarok, nemcsak örömeikben - mondta Consuelo -, s csak bizalmukat és barátságukat kérem viszonzásul.

- Maga nemes lélek, gyermekem - mondta a kanonissza, Consuelónak nyújtva sárga elefántcsontként fénylő, hosszú, száraz kezét. - De nem hiszem - tette hozzá -, hogy a zene valóban ártana a mi drága Albertunknak. Mindabból, amit Amélie elmesélt, inkább arra következtethetek, hogy túlságos örömet érzett; s talán csak azért szenved, mivel hallgatni akarta énekét, maga pedig hirtelen abbahagyta. Mit mondott spanyolul? Úgy tudom, kitűnően beszéli ezt a nyelvet, s más nyelveket is, meglepő könnyedséggel tanulta őket utazása közben. Ha megkérdezik tőle, hogyan tud a fejében tartani ilyen sok különböző nyelvet, azt feleli, már születése előtt ismerte őket, egyiket ezerkétszáz évvel ezelőtt beszélte, a másikat, amikor keresztes hadjáraton meg, sajna, Isten tudja, hol járt, és most csak fel kell idéznie őket. S mivel semmit sem akarunk már eltitkolni, kedves signora, megmondom, hogy különös történeteket hall majd arról, amit Albert gróf előzetes életének nevez. De, nagyon kérem, fordítsa le németre, hiszen máris jól beszéli ezt a nyelvet, mindazt, amit anyanyelvén hallott, mert egyikünk sem ért spanyolul.

Consuelo, maga sem tudta, miért, hirtelen zavarba jött. Mégis elhatározta, hogy semmit sem titkol el, és elmondta, Albert gróf könyörgött néki, hogy folytassa énekét, ne menjen el, s egyre ismételtette, hogy Consuelo sok vigaszt hoz neki.

- Vigaszt! - kiáltott a szemfüles Amélie. - Ezt a szót használta? De hisz tudja, kedves néném, milyen jelentős ez a szó Albert szájában.

- Valóban - mondta Wenceslawa -, már gyakran hallottuk ajkán ezt a szót, s számára mindig prófétai értelme volt; de ebben az esetben, gondolom, nagyon természetesen használta.

- És mi volt az a szó, kedves Porporina - makacskodott Amélie -, amelyet egyre ismételtetett? Mert egyet többször is elmondott egymás után, de én olyan zavarban voltam, hogy nem tudtam megjegyezni.

- Magam sem értettem - felelte Consuelo, összeszedve minden erejét, hogy hazudni tudjon.
- Kedves Nina - súgta a fülébe Amélie -, maga nagyon ügyes és óvatos; de én sem vagyok éppen ostoba, s ha jól értettem, maga az a misztikus vigasz, amelyet a látomás Albert harmincadik életévére ígért. Ne is próbálja eltitkolni előttem, hogy maga ezt nálam is jobban megértette; efféle égi küldetésre cseppet sem vagyok féltékeny.
- Szeretnék valamit mondani, kedves Porporina - kezdte a kanonissza pillanatnyi tűnődés után -: véleményünk szerint Albert, valahányszor ilyen titokzatosan, hirtelen és szinte varázsszóra eltűnik, valahol a közelünkben, talán magában a házban rejtőzködik el, olyan bűvőhelyen, amelyet csak ő ismer. Mármost azt gondolom, nem is tudom, miért, ha énekelne, Albert meghallaná, és visszajönne.
- Ha elhihetném... - sóhajtott Consuelo, már-már készségesen.
- De ha Albert valóban a közelünkben volna, és a zene hatása csak növelné a tébolyát... - jegyezte meg féltékenyen Amélie.
- Nos - szólt most Christian gróf -, mégis meg kell kísérelnünk. A hasonlíthatatlan Farinelli énekének, mondják, olyan hatalma volt, hogy a spanyol királyt is felvidította búskomor hangulataiban, a fiatal Dávid pedig, tudjuk, a dühöngő Sault is lecsillapította hárfája szavával. Próbálja meg, nemes szívű Porporina; egy tiszta lélek, mint a magáé, csak jótékony hatással lehet környezetére.

Consuelo megindultan a csembalóhoz ült, és egy spanyol himnuszt énekelt a Vigasztaló Miasszonyunk tiszteletére; még anyjától tanulta, s e szavakkal kezdődött: *Consuelo de mi alma*, vagyis „Lelkem vigasza”. Olyan tiszta hangon és olyan ártatlan áhítattal énekelt, hogy az öreg kastély gazdái szinte megfeledkeztek gyötrő gondjukról, s megint fellobbant bennük a hit és a remény érzése. Mindenütt mély csend uralkodott, künn és benn egyaránt, feltárták az ajtókat és az ablakokat, hogy Consuelo hangja messze szálljon. A hold fénye zöldeesen csillogott a tágas ablakmélyedésekben. Semmi sem mozdult, s valami vallásos nyugalom váltotta fel a lelkek háborgását. De egyszerre mintha egy emberi mellből kitörő mély sóhaj válaszolt volna Consuelo énekének utolsó hangjaira. Oly érthető és olyan hosszan tartó volt ez a sóhaj, hogy mindenki meghallotta, még Friedrich báró is félig felébredt, és felkapta a fejét, mintha szólítanák. Mindenki elsápadt.

Egymásra néztek, s mintha egymást kérdezték volna: Nem én voltam, talán te? Amélie nem tudta elfojtani sikolyát, Consuelo pedig, aki, noha a csembaló mögött ülve távolabb volt a családtól, egészen közletről hallotta a sóhajt, s annyira megrémült, hogy szólni sem tudott.

- Jóságos Istenem - jajdult fel ijedten a kanonissza -, hallották a sóhajt? Szinte a föld mélyéből szakadt fel.

- Dehogyan, néném - kiáltott Amélie -, a fejünk felett suhant el, az éj leheleteként.

- Biztosan egy bagoly volt; a gyertyafény csalhatta be, amikor mi a zenébe feledkeztünk, s most, hogy kirepült az ablakon, szárnyának könnyű csapásait hallottuk.

A káplán mondta ezt, de közben vacogott a foga a rémülettől.

- Talán Albert kutyája járt bent - mondta Christian gróf.

- A Cynabre nincs itt - felelt Amélie. - Bárhol legyen Albert, kutyája mindig vele tart. Egy ember sóhajtott, és nagyon különösen. Ha az ablakhoz merészkednék, megnézném, nem hallgatózik-e valaki a kertben. De nem volna hozzá erőm, ha akár életemet válthatnám meg vele.

- Ha valaki megveti az előítéleteket, és a francia filozófusok módján gondolkozik - mondta halkán Consuelo, és igyekezett mosolyogni -, akkor bátrabbnak kell lennie, kedves bárókisasszony; nos, majd megpróbálom én.

- Ne menjen oda, kedvesem - felelt Amélie hangosan. - Ne játssza a hősnőt, hiszen sápadt, mint a halál, biztosan rosszul lenne.

- Micsoda gyerekséggel vigasztalódsz, kedves Amélie-m - mondta Christian gróf, és lassú, határozott léptekkel az ablakhoz ment.

Kinézett, nem látott senkit, becsukta az ablakot, majd így szólt:

- Úgy látszik, a valóságos bajok nem elégítik ki a nők féktelen képzeletét, s leleményes elméjük új alkalmat keres a gyötrődésre. Nyilván semmi titokzatos nincs ebben a sóhajban. Valamelyikünk annyira meghatódott a signora szép hangjától és rendkívüli tehetségétől, hogy ámulat szakadt fel lelke mélyéből, bár ő maga sem vette észre. Talán én voltam, jóllehet nem tudok róla. Ó, Porporina, ha nem is sikerül meggyógyítania fiamat, legalább mennyei balzsammal enyhítette e sebeket, amelyek nem kevésbé mélyek, mint az övéi.

A szent aggastyán gyötrelmes családi bajai ellenére is mindig bölcs és nyugodt maradt; az ő szava is mennyei balzsamként hatott most, és Consuelo is érezte varázsát. Szeretett volna térdre borulni előtte, és áldását kérni, ahogy áldását kapta Porporának, amikor útnak indult, és Marcellónak, élete egy szép napján, amely azonban baljós és magányos napjainak kezdete lett.

33

Több nap múlt el, de Albert grófról semmit sem hallottak. Consuelo halálos szorongásban élt, és váltig csodálkozott, hogy a Rudolstadt-család e borzalmas bizonytalanságban sem látszott kétségbeesettnek vagy türelmetlennek. Bármilyen kínzó legyen is az aggodalom, a megszokás valami látszólagos közönyt vagy való keménységet ad, ami szinte sérti és megsebzí azokat a lelkeket, akiknek érzékenységét még nem csitította hosszú bajok sora. Consuelo lidércnyomásként érezte e gyászos benyomások és megmagyarázhatatlan események zűrzavarát, és sehogy sem értette, hogy a ház rendjében alig van változás, a kanonissza most is egyre sűrűforog, a báró továbbra is szenvedélyesen vadászik, a káplán a megszokott szabályossággal végzi az ájtatosság mindennapos gyakorlatait, Amélie pedig nem kevésbé vidám és csúfolódó, mint annak előtte. A bárókisasszony derűs élénksége háborította fel legjobban. Sehogy sem értette, hogyan nevetgélhet és bolondozhat fiatal tanítványa, mikor ő maga még olvasni vagy hímezni sem nagyon tudott.

A kanonissza eközben egy szőnyeget készített a kápolna oltára elé. A türelem, ízlés, ügyesség valóságos remekműve volt ez. Alig fordult egyet az öreg hölgy a házban, máris visszaült szövőszékéhez, ha csak néhány öltés kedvéért is, hogy aztán megint a tálalóba, raktárba vagy éléskamrába siessen. És látni kellett volna, milyen jelentőséget tulajdonítottak itt minden parányi ügynek, és hogy e törekeny teremtés milyen jó beosztással, milyen méltóságteljes és kimért léptekkel, de sohasem lankadva, járta be kicsiny birodalma minden részét, s fürkészte végig, napjában százszor is, e sajátos birtokának szűkre szabott, egyhangú területét. Consuelo azt is különösnek találta, micsoda tisztelettel és bámulattal nézik a családban és az egész vidéken az effajta fáradatlan szolgálatot, amelyet az öreg hölgy látható szeretettel és féltékenységgel teljesen magának sajátított ki. Ahogy a legjelentéktelenebb dolgokat is aggályosan mérlegelte, kapzsinak és bizalmatlannak vélhették volna; mégis csupa szív és nagyság volt lelke mélyén, és a döntő pillanatokban. De e nemes vonásai, s főként anyás gyengédsége, amely különösképpen vonzóvá és tiszteletre méltóvá tette Consuelo szemében, e sok jó

tulajdonsága sem emelte volna a többiek előtt a család hősnőjének rangjára; még egy dolog kellett, s főleg ez kellett: a háztartás ünnepélyes kormányzásának e gyermekes vonásai, hogy annak tartsák, ami mindennek ellenére volt, vagyis kivételes eszű, csodálatos jellemű nőnek. Egyetlen nap sem múlt el, hogy Christian gróf, a báró vagy a káplán a tovasiető kanonissza után fordulva el ne ismételte volna:

- Micsoda bölcsesség, milyen lelki erő, mennyi bátorság ebben a törékeny testben...

Még Amélie sem, aki nem látta meg e nemes lélek emelkedettségét e gyermekességek mögött, amelyek más alakban az ő életét is csordultig megtöltötték, még ő sem merte néniét miattuk csúfolni; Consuelo szemében viszont e gyermekes odaadás volt az egyetlen folt a jó Wenceslawa asszony áttetszően tiszta és könnyörületes lelkén. A *zingarella*, aki az élet országútján született, egymagában nevelkedett, és akinek a tehetsége volt egyetlen segítsége és tanítómestere, az idegen leány sehogy sem értette, hogy annyi gondot, iparkodást, szellemi erőfeszítést fordítsanak csupán csak haszontalan tárgyak és hitvány ételek megőrzésére. Neki semmije nem volt, nem is kívánt semmit a világ gazdagságából, s így nagyon szenvedett, amikor azt kellett látnia, hogy egy szép lélek lealacsonyítja magát, és haszontalan dolgokra, búzára, borra, fára, kenderre, bútorra, állatokra fordítja java erejét. Ha felajánlják neki mindezt a sok jót, amelyre a legtöbb ember olyan nagyon áhítozik, ő inkább hajdani boldogságának egyetlen percét kérte volna, régi rongyait, tündöklő egét, szabadságát és tiszta szerelmét Velence lagúnáin; ahogy távolodott e vidám, gondtalan korszakától, és mindjobban elmerült a gyakorlati életnek nevezett jeges légkörben, e keserű és értékes emlék egyre ragyogóbb színekkel rajzolódott ki lelkében.

Szíve összeszorult szeretetében, mikor az éjszaka közeledtével látta, hogy a kanonissza, óriási kulcsomóval a kezében, s nyomában Hanz, maga járja végig az épületeket, az udvarokat, hogy mindent ellenőrizzen, a legkisebb ajtót is bezárja, a legparányibb zugot is megvizsgálja, nem bújik-e ott egy gonosztevő, mintha senki sem aludhatna biztonságban e félelmes falak mögött, csak ha a közeli zsilippel elzárt patak vize bögve lerohan a vár árkaiba, ha a rácsokat lelakatozzák, a hidakat meg felvonják. Consuelo, kósza útjain, sokszor egy ösvény szélén aludt, s anyja lyukas kabátjának egyik szárnya volt minden menedéke. Sokszor Velence habverte fehér kövein köszöntötte a hajnalt, s egy pillanatig sem féltette szemérmes becsületét, egyedüli kincsét, amelyet mindig vigyázva őrzött. Sajna! mondta magában, milyen szánalomra méltók ezek az emberek, hogy annyi gazdagságot kell őrizniük. Éjjel-nappal biztonságukat keresik, és a folytonos hajszában sosincs idejük, hogy megtalálják vagy örüljenek neki. Már ő is sóhajtozott, akárcsak Amélie, ebben a sötét börtönben, az Óriások e komor kastélyában, ahová a napfény is csak elvétve téved be. A bárókisasszony ünnepekről, ékszerekről, hódoló lovagokról álmódzott, Consuelo azonban csak egy rétet, bokrot, bárkát kívánt magának palotául, s körülötte a végtelen látóhatárt, feje fölé pedig a csillagfényes ég szikrázó boltívét.

Mivel a hideg éghajlat és a kastély házirendje miatt nem tehetett már, mint Velencében szokta, hogy éjjel sokáig fennmaradjon, és reggel későn keljen, hosszú napok álmatlansága, izgalma és nyugtalan álmái után lassan beletörődött e zárt élet szigorú törvényébe; hogy aztán kárpótolja magát, reggelenként néha a szomszédos hegyekben sétált. Mihelyt megvirradt, kinyitották a kapukat, és leengedték a hidakat; s mivel Amélie, aki éjjel titokban sokáig regényeket olvasott, és ezért a reggelit jelző harangszóig ágyban maradt, Porporina ezt az időt használta fel arra, hogy friss levegőre menjen, és az erdő harmatos fűvén kószáljon.

Egy reggel, hogy lábujjhegyen lefelé lopakodott, és nagyon vigyázott, hogy ne ébresszen fel senkit, valahogy megzavarodott a lépcsőházak és folyosók véget nem érő sokaságában, mivel még nem nagyon ismerte ki magát a kastélyban. Ahogy a boltívek és átjárók e labirintusában

tévelygett, egy ismeretlen előcsarnokfelébe jutott, s azt hitte, itt talál majd kijáratot a kertek felé. De egy régi stílusú, szép kis kápolnába lépett be; egyetlen rózsablak világított a boltozat csúcsán, sápadt, halvány fénye a középső kőkockákra hullott, s így a helyiség mélye teljesen homályban maradt. A nap még a látóhatár mögött bujkált, szürke, ködös volt a reggel. Consuelo először azt hitte, hogy a kastély kápolnájában van, ahol vasárnap misét hallgatott. Tudta, hogy a kápolna a kertre nyílik; de mielőtt kiment volna, fohással akarta köszönteni a szentélyt, és egy kőkockára térdelt. Művészelkekkel azonban gyakran megesik, hogy külső tárgyak kötik le figyelmüket, mikor pedig elvont eszmék magaslatára akarnak emelkedni, s Consuelót sem kötötte le annyira imája, hogy ne nézzen kíváncsian maga körül. Hamarosan észrevette, hogy nem a kápolnában van, hanem egy olyan helyiségben, ahol még sosem járt. Nem ugyanaz a templomhajó volt ez, és nem ugyanazok a díszítések. Bár az ismeretlen kápolna elég kicsi volt, mégis alig lehetett látni a berendezését, Consuelo figyelmét egy fehér szobor keltette fel: az oltár előtt térdelt, hideg, szigorú merevséggel, ahogy régen a sírokat díszítő szobrokat ábrázolták. A lány azt hitte, a kriptában van, ahol a család dicső ősei nyugosznak, s mivel csehországi tartózkodása óta kissé félénk és babonás lett, gyorsan befejezte az imáját, majd felállt, hogy elmenjen.

De amikor egy utolsó aggódó pillantást vetett a térdelő árnyalakra, amely tíz lépésnyi távolságra lehetett tőle, elámulva látta, hogy a szobor egybekulcsolt kőkezzei elválnak egymástól, a jobb lassú mozdulattal keresztet vet, s ugyanakkor mély sóhaj hallatszik.

Consuelo majd összeesett félelmében, de bárhogy ijedezett, nem tudta levenni szemét a borzalmas szoborról. Mert mégiscsak szobor lehetett, hiszen nem hallotta meg Consuelo rémült kiáltását, hanem ismét csak egybekulcsolta két nagy fehér kezét, s láthatóan semmi kapcsolata nem volt a külvilággal.

34

Ha a leleményes és termékeny Anna Radcliffe lett volna e nagyon is igaz történet jámbor és ügyefogyott elbeszélőjének a helyén, nem mulasztotta volna el, hogy egy fél tucatnyi szép és vonzó kötet során végig ne sétáltassa, kedves olvasónóm, egy sor folyosón, csapóajtón, csigalépcsőn, föld alatti odún és rejtkehelyeken, hogy aztán a hetedik kötetben fölfedje tudós művének minden titkát. De a felvilágosodott olvasónő, és mi őt akarjuk szórakoztatni, talán már nem látná ilyen szívesen, legalábbis a mi időnkben, a regényíró ártatlan hadműveleteit. S mivel egyébként is nehéz volna az orránál fogva vezetni, mi hamarosan meg is mondjuk rejtvényeink minden kulcsszavát. Kettőt mindjárt bevallunk: mihelyt Consuelo visszanyerte hidegvérét, Christian gróftól ismerte fel az előtte megmozduló szoborban: az öreg reggeli imáit mormolta ebben a kis kápolnában; az ájtatos sóhajban pedig, amely - ahogy aggastyánokkal gyakran megesik - öntudatlanul hagyta el a gróf ajkát, ugyanazt az ördögi sóhajt, amelyet nemrég hallott, azon az estén, amikor a Vigasztaló Miasszonyunk himnuszát elénekelt.

Consuelo kissé szégyenkezett rémüldözése miatt, és nehogy megzavarja a buzgón imádkozót, tiszteletből meg a félelemtől mozdulni sem mert. Elképzelni sem lehetett ünnepélyesebb és meghatóbb jelenséget, mint ezt a kövön térdeplő aggastyánt, aki napfelkeltekor Istennek ajánlva szívét olyan mennyei bűvöletbe merült, hogy érzékei fel sem fogták az anyagi világ jelzéseit. Nemes arcán semmi fájdalmas izgalom. A nyitva felejtett ajtón beáramló szellő megborzosolta a nyaka felett ágaskodó hófehér hajkoszorút; boltozatos koponyája, félig csupasz homloka öreg márványok sárgás fényével csillogott. Régimódi barátcsuhára emlékeztető fehér gyapjúköntösében, amely merev, súlyos redőkben omlott sovány tagjaira, valóban egy sírt

ékesítő szoborra hasonlított; és amikor megint mozdulatlanságába merevedett, Consuelónak kétszer is oda kellett néznie, nehogy újra első tévedésébe essen.

Miután figyelmesen megnézte, kissé oldalt is hajolva, hogy jobban lássa, minden csodálata és meghatottsága mellett is azon tűnődött, de valahogy szándéka ellenére, vajon meghallgatásra találhat-e az aggastyán imája szerencsétlen fia gyógyulásáért, s hogy van-e egyáltalában annyi értelem és buzgalom ebben a lélekben, aki a dogmák parancsainak és a sors kemény rendelkezéseinek zúgolódás nélkül engedelmeskedik, mint amennyire Albertnak szüksége van apja részéről. Albertnak is misztikus a lelke, az ő élete is csupa elmélkedés és hitbuzgalom; de mindazok után, amit Amélie mesélt neki, s Consuelo maga is látott a kastélyban töltött pár nap óta, Albert sosem talált tanácsadót, kalauzt, barátot, aki képzeletét irányíthatta, érzelmei hevét csitíthatta, erénye lángoló nyersségét szelídíthette volna. Consuelo egyszerre megértette, hogy Albert magányosnak, idegennek érzi magát ebben a családban, amely makacsul ellentmond neki, vagy titokban szánja, mint afféle eretneket vagy bolondot; már maga is idegennek érezte magát, s valami türelmetlenség fogta el, hogy lám, ez az aggastyán tehetetlenül és véget nem érőn fohászkodik az éghez, mintha a felsőbb hatalmakra hagyatkoznék minden gondjával, ahelyett, hogy ő maga keresné meg, és rátalálva, meggyőzné, hazavinné szőkevény fiát. Mert mégiscsak rettentő kétségbeesés és mondhatatlan belső zavar kell hozzá, hogy egy ilyen jóságos, szerető fiatalember kitépje magát övéi karjából, teljesen megfeledezzen saját személyéről, és arról a nyugtalanságról és gyötrelmről, amelyet oly drága lényeknek okozhat.

Consuelo határozott, egyenes lénye vétkes hanyagságnak vagy durva tévedésnek tartotta azt a következetességet, hogy sosem ellenkezzen Alberttal, és a legijesztőbb helyzetben is nyugalmat színlelnek. Egyfajta gög és önzés ez, s a szűk látókörű hit adja azoknak, akik a türelmetlenség ellenzőjét hordozzák, és az üdvösségnek csak a papi kéz által szigorúan megszabott, egyetlen útját ismerik.

- Irgalmas Istenem - mondta Consuelo, szívében imádkozva -, kevésbé értékes-e neked Albert nagy lelke, ez az égő, jóságos, minden emberi szenvedéltől megtisztult lélek, mint azok a rest és türelmes lelkek, akik elfogadják a világ igazságtalanságait, és zúgolódás nélkül nézik, hogyan tapossák meg a jogot és méltányosságot ezen a földön? Az ördög ihlette-e ezt a fiatalembert, aki már gyermekkorában is a szegények gyermekeinek adta minden díszét és játékát, és mihelyt értelme ébredett, egész gazdagságát akarta odavetni, hogy az emberi nyomorúságon enyhítsen? És ők, ezek a szelíd, jótékony nagyurak, akik meddő könnyekkel szánakoznak, és könnyű adományokkal enyhítik a balsorsot, elég bölcsék-e ők, amikor azt hiszik, imádsággal és a császár meg a pápa iránti hódolattal nyerik meg az eget, nem pedig nagy tettekkel vagy roppant áldozatokkal? Nem, Albert nem örült; egy hang azt mondja lelkem mélyén, hogy ő a legigazabb, legszentebb ember, akit a természet valaha is formált. És ha gyöttrő álmok, furcsa hiedelmek homályosították is el értelme világát, ha végül is tébolyodott lett, ahogy hiszik, mindez csak valami vak ellentmondásnak, a részvét hiányának, a szív magányának siralmas műve. Láttam a cellát, ahová Tassót örülete miatt bezárták, s arra kellett gondolnom, vajon nem az igazságtalanság tapasztalása hajtotta-e végső kétségbeesésbe. Velence szalonjaiban hallottam, hogy bolondnak csúfolják a kereszténység nagy szentjeit, akiknek megható élettörténetén pedig annyit sírtam és álmodoztam gyermekkoromban: csodáikat bűvészkedésnek, kinyilatkoztatásaikat beteges révedezésnek mondták. De ezek az emberek, ez az ájtatos aggastyán, ez a félnék kanonissza, akik hisznek a szentek csodáiban és a költők lángeszében, vajon mi jogon sújtják ők gyermeküket azzal a lealacsonyító, megszégyenítő ítélettel, amilyennel csak tökéletlen és bűntevő emberekre kellene gondolnunk? Örült! De hiszen az örület borzalmas és visszataszító! Isten büntetése nagy bűnök nyomán! az erkölcs gyakorlása tenné örültté az embert! Mindig azt hiszem, ha megroppanunk egy érdemtelen balsors súlya alatt, jogunk van az emberek tiszteletére és szánakozására. És ha én

is megőrültem volna, és Istent káromlom azon a borzalmas napon, amikor Anzoletót egy másik nő karjában láttam, vajon én is elvesztettem volna jogomat keresztény testvéreim tanácsaira, bátorítására, lelki vigaszára? Engem is elűztek volna, és hagyták volna, hogy magamban bolyongjak úttalan utakon, mondván: nincs gyógyír számára; vessünk neki valami alamizsnát, de ne szóljunk hozzá; mert túlságosan szenvedett, és semmit sem érthet többé? Nos, így bánnak a szerencsétlen Albert gróffal! Ruhát, élelmet adnak néki, rendben tartják, vagyis megkapja a gyermeknek járó alamizsnát. De nem szólnak hozzá; hallgatnak, amikor kérdez, lehajtják vagy elfordítják fejüket, amikor bizonygatni akar. Hagyják, hogy meneküljön, amikor magányának borzalma még mélyebb magányba taszítja, várják, hogy visszajöjjön, s közben imádkoznak Istenhez, hogy örködjék felette, vezesse haza épségben és egészségben, mintha egy egész óceán választaná el szeretteitől. Ugyanakkor azt hiszik, hogy nincs messze, énekelnem kell, hogy felébresszem, ha éppen letargikus álomban fekszenne egy fal tövében, vagy valamelyik szomszédos vén fa odvában. De csak nem fürkészték ki az öreg ház minden titkát, nem ástak le az aknáktól átszelt föld mélyébe? Ó, ha én volnék Albert apja vagy nagynénje, minden követ szétdobálnék, hogy megleljem, az erdő minden fáját kivágnám, hogy nyomára jussak.

E gondolatokba mélyedve Consuelo nesztelenül kiment Christian gróf kápolnájából, és végül, maga sem tudta, hogyan, egy szabadba nyíló kapura talált. Az erdő ösvényein bolyongott, a legvadabb, a legáthatolhatatlanabb helyeket keresve, mert valami regényes, hősi ösztön azt súgta néki, hogy megtalálhatja Albert nyomát. E kalandos vállalkozását nem valami szokványos vonzalom ihlette, sem könnyelmű szeszély: Albert, igaz, szinte teljesen betöltötte képzeletét, s újra és újra megjelent álmaiban; de Consuelo nem az iránta rajongó szép fiatalembert kereste e pusztá tájakon, hogy rálelve magára maradhasson vele; nem, ő egy nemes lelkű, szerencsétlen embert keresett, remélve, hogy tiszta buzgalomával megmentheti, vagy legalábbis csillapíthatja kínjait. Ugyanígy keresett volna egy tiszteletre méltó beteg remetét, hogy ápolja, vagy egy eltévedt gyermeket, hogy visszavezesse anyjához. Ő maga is gyermek volt még, de már élt benne az anyai szeretet szikrája, meg valami ártatlan hit, égő szeretet és lelkes bátorság. Úgy tervezgette, úgy kezdte e zarándokútját, ahogy Jeanne d'Arc tervelte és kezdte hazája felszabadítását. Eszébe sem jutott, hogy kicsúfolhatják, elítélhetik elhatározását; fel sem foghatta, miért nem gondolt Amélie erre a tervre, miért nem hajtotta sikeresen végre, hiszen őt a vér szava és nyilván a szerelem reménysége is irányította volna.

Gyors léptekkel ment előre, semmi akadály nem állította meg. E hatalmas erdők csendje már nem telítődött bánatával, sem lelke rémületével. Farkasnyomokat látott a homokon, és nem félt, hogy egy éhes csordával találkozhat. Úgy érezte, isteni kéz irányítja, és sebezhetetlenné teszi. Betéve tudta Tassót, hiszen minden éjjel énekelte a lagúnákon, és most azt képzelte, talizmánja védelmében halad előre, ahogy a nagylelkű Ubaldo járt Rinaldo nyomában az elvarázsolt erdő csapdái közt. Karcún és könnyedén lépdelt a gyökereken és sziklákon, homlokán titkolt büszkeség lángolt, arcán könnyű pír tüzelt. Soha ilyen szép nem volt hősi szerepei színpadán; pedig most éppoly kevésbé gondolt az operára, mint ahogy önmagára sem gondolt, valahányszor a dobogóra lépett.

Időnkint megállt, álmodozott, önmagába mélyedt.

- És ha egyszerre szemben találnám magam vele - mondta magában -, mit mondhatnék neki, hogy meggyőzzem és lecsillapítsam? Semmit sem tudok azokról a titokzatos és mély dolgokról, amelyek nyugtalanítják. Csak a költészet fátylán át értem őket, és alig lebbentették meg új látomásoktól káprázó szemem előtt. Nem elég az együttérzés és a buzgalom, tudomány és ékesszólás is kellene, hogy olyan szavakra leljek, amelyeket e nálam mérhetetlenül nagyobb férfi is meghallgatna, az örült férfi, aki bölcsőbb minden értelmes embernél. Talán Isten ad

ihletet, amikor eljön a pillanat; mert én hiába is kutatnék, csak egyre jobban elvesznék tudatlanságom homályában. Ó, bár én is annyi könyvet olvastam volna a vallásról és a történelemtől, mint Christian gróf és Wenceslawa kanonissza! bár betéve tudnám az egyház minden imáját és hitbuzgalmi rendelkezését, biztosan találnék közöttük olyat, amely hasznomra volna; de a katekizmust is alig értettem, s így csak pár mondata maradt a fejemben, imádkozni meg csak énekkarban tudok. Bármennyire is szeresse a zenét, egy tudós teológust nem győzhetek meg egy ritmussal vagy dalfoszlánnyal. Mindegy! érzem, több erő él akaratos és értő szívemben, mint rokonai minden tudós elmélkedésében, mert ők jók és szelídek ugyan, de hidegek és határozatlanok, akár országuk hava és köde.

35

Consuelo sokáig keringett, bolyongott e hegyet-völgyet borító erdő egyenetlen ösvényein, míg végül egy magas dombra jutott; csupa szikla és rom emelkedett itt, s alig lehetett megkülönböztetni őket, mintha a pusztító emberi kéz féltékeny versenyre kelt volna a romboló idővel. Az enyészet csúcsa volt ez, s a falut, amely valaha itt állt, a híres kelyhes vezér, Zsiska János parancsára gyűjtötták fel, annak a *félelmetes vaknak* a parancsára, akitől Albert, hite szerint, s talán valóban is származott. Egy sötét, gyászos éjszakán ez a vad és fáradhatatlan hadvezér megparancsolta seregének, hogy rohanják meg az Óriások erődjét, amelyet akkor százok védelmeztek a császár nevében; de katonái morogni kezdtek, és Zsiska hallotta, hogy egyikük, nem is messze tőle, így fakadt ki:

- Ez az átkozott vak azt hiszi, hogy akárcsak ő, mi is megvagyunk világosság nélkül.

Zsiska ekkor négy hűséges tanítványához fordult, akik minden útjára elkísérték, lovát vagy szekerét vezették, s pontosan leírták néki az ellenség hadállását és mozdulatait.

- Van itt, ugye, egy falu? - kérdezte az egyikőtől, azzal a bámulatos emlékezettel vagy talá-lékonysággal, ami nála a látás érzékét pótolta.

- Igen, atyám - felelt a taborita vezető -, egy dombon, jobb kezed irányában, éppen az erőddel szemben.

Ekkor Zsiska magához hívatta az elégedetlen katonát, akinek keserű megjegyzését előbb hallotta.

- Fiam - mondta néki -, hallom, panaszkodsz a sötétség miatt. Menj csak gyorsan, és gyűjtsd fel azt a falut, ott a dombon, látod, tőlem jobbra; hadd világítsák a lángok az ostromot és a harcot.

A kegyetlen parancsot azonnal végrehajtották. A lángoló falu világította meg a taboriták rohamát és harcát. Az Óriások erődjét két óra alatt bevették, és Zsiska a kastélyban szállt meg. Másnap reggel katonái észrevették és jelentették néki, hogy a domb csúcsán, ahonnan előző éjjel az erőd harcosainak mozdulatait figyelték, egy fiatal s már erőteljes tölgy, ritka fajta ezen a környéken, frissen és zölden áll a falu üszkös roncsai között, mert, így mondták, a lábánál levő esőmedence nyilván megvédte a körülötte csapkodó lángok hevétől.

- Ismerem ezt a medencét - felelte Zsiska. - Ezek az átkozott falubeliek tíz emberünket fojtották belé, s a rajta levő követ azóta sem emelték fel. Maradjon is ott, legyen síremlékük, hiszen mi egyáltalán nem tartjuk, hogy a római gazda (a kulcsos Péter, akiből szentet csináltak) elutasítja a bolygó lelkeket a mennyország kapujából, csak mert testük nem Belial papjainak kezétől megszentelt földben rothadnak. Nyugodjanak békében testvéreink csontjai e medencében; lelkük él. Máris új testet öltöttek, s e vértanúink is velünk harcolnak, bár nem

ismerjük őket. A falu lakói elnyerték méltó jutalmukat; a tölgy pedig jól tette, hogy ellenállt a tűzvésznek: nem hitetleneknek ad ezentúl enyhülést, dicsőbb sors vár rá. Akasztófára van szükségünk, jobbat nem is találhatnánk. Hozzátok ide a húsz Ágoston-rendi szerzetest, akiket tegnap kolostorukban elfogtunk, és akik nem akarnak velünk tartani. Aggassátok fel őket, annak rendje és módja szerint, e derék tölgy ágaira, mert ez az ékesség, esküszöm, véglegesen visszaadja erejét.

Ahogy mondta, úgy lett. A tölgyet azóta a *Huszitá*-nak nevezik, a medence kövét a *Rémület kövé*-nek, az elpusztított falut pedig a magányos dombtetőn *Schreckenstein*-nek.

Consuelo már hallott erről a baljós történetről, Amélie mesélte el neki, nagyon részletesen. De mivel eddig csak távolról látta ezt a helyet, meg egyszer éjjel, amikor a kastélyba érkezett, nem ismerte volna fel, ha meg nem pillantja az utat átszelő vízmosás mélyén a villámsújtotta tölgy óriás tuskóit, amelyeket a vidék egyetlen lakója, a kastély egyetlen szolgája sem mert felhasogatni, mert több század múltával is babonás félelemmel tekintettek erre a borzalmas emlékre, Zsiska János kortársára.

Albert látomásai és jóslatai még izgalmasabb szint adtak e tragikus helynek. Így hát Consuelo, hogy egyedül volt, és véletlenül a Rémület kövén, mert kimerültségében éppen ide ült, úgy érezte, elhagyja a bátorsága, és mély bánat költözik a szívébe. Nemcsak Albert, a környező hegyek minden lakója mesélte, hogy ijesztő szellemek kísértenek Schreckenstein táján, és az ide merészkedő vadászokat is elűzik. S bár ez a domb egészen közel volt a kastélyhoz, gyakran sok farkas és más vadállat tanyázott itt, menedéket keresve a báró és kopói üldözése elől. Az érzéketlen Friedrich nem nagyon hitte ugyan, hogy magával az ördöggel találhatja magát szemben ezen az átkos helyen, s egyébként is, ha éppen úgy adódik, szívesen megbirkózott volna vele, de a maga módján ő is babonás volt, s mivel nagyon szerette a kutyáit, attól tartott, hogy valami veszély leselkedik itt rájuk, és ismeretlen meggyógyíthatatlan betegségek támadhatják meg őket. Már is több kutyáját elveszítette, mivel megengedte, hogy a domb oldalából kibuggyanó forrásokból igyanak; a víz kristálytisza volt ugyan, de talán az elzárt medencéből, a husziták e régi sírjából tört elő. Ezért mindig éles sípszóval parancsolta vissza uszkárját, a Pankint vagy vizsláját, a Zafírt, ha Schreckenstein irányában kószáltak.

Consuelo elszégyellte magát félelme miatt, s hogy küzdjön ellene, elhatározta, pár pillanatig még a végzetes kövön marad, s aztán is csak lassan távolodik, ahogy ily próbatétel idején egy nyugodt lélekhez illik.

De amikor elfordította tekintetét a megszenesedett tölgyfától, amely vagy kétszáz lábnyira hevert alatta, döbbenet látta, hogy nem ül egyedül a kövön: valami érthetetlen alak telepedett melléje, anélkül hogy bármi nesz jelezte volna érkezését.

Consuelo nagy, kerek, tátott szájú fejet látott maga előtt, vézna, torz és szögletes testet, amely egy szöcskére emlékeztette, és e testen meghatározhatatlan ruhát, amelyet soha seholy nem viseltek, és amely már szennyesnek látszott kopottságában. De bármilyen különös és váratlan volt is ez a jelenség, arca nem volt ijesztő, sem ellenséges. Szelíd, simogató mosoly játszott széles száján, és gyermeketeg kifejezése miatt még tébolyodott tekintete és kapkodó mozdulatai is ártalmatlannak látszottak. Hogy így egymagában maradt egy örülttel, és olyan helyen, ahol nyilvánvalón senki sem siethet segítségére, Consuelo most valóban megrémült, bár a bolond egyre bólogatott feléje, és nagy szeretettel mosolygott rá. Hogy ne ingerelje, ő is viszonzta üdvözlését és fejbólogatásait, de aztán sápadtan, remegve felugrott, és elrohant.

Az örült nem szaladt utána, nem is hívta vissza; csak felmászott a Rémület kövére, szemével követte a leányt, ugrált, hadonászott, a sapkáját lengette, s egy cseh szót kiáltozott, amit Consuelo nem értett. Amikor a leány már jó messze járt, visszanyerte bátorságát, és meg-

fordult, hogy megnézze a bolondot, és meghallgassa, mit mond. Már sajnálta, hogy ennyire megrémült ettől a szerencsétlentől, hiszen csak nemrég gondolta, hogy szánni kell az ilyeneket és védelmezni őket az emberek közönyével és megvetésével szemben.

- Ártalmatlan örült - mondta magában -, talán a szerelem bolondja. Az emberi fölény és érzéketlenség üzhette erre az átkozott sziklára, ahol senki nem mer lakni, s lám, a démonok és kísértetek emberségesebbek embertársainál, mert ők nem űzik el, és nem rontják meg vidám kedélyét. Szegény ember! bolondozol, nevensz, akár egy gyerek, pedig már szürke a szakállad, és görnyedt a hátad. Isten biztosan védelmez és megáld balsorsodban, hiszen kacagó gondolatokat küld néked, és nem tett dühöngővé vagy embergyűlölővé, pedig jogod volna rá.

Az örült, látva, hogy Consuelo meglássítja lépteit, s talán már az ő jóakarató tekintetét is megérti, cseh nyelven szaporán beszélni kezdett; hangja nagyon szelíd, s csúf külsejével ellentétben rendkívül vonzó volt. Consuelo persze nem értette, s arra gondolt, alamizsnát kéne neki adnia; egy pénzdarabot vett ki a zsebéből, felemelte, hogy megmutassa, aztán egy nagy köre tette, és most a kő felé mutogatott. Az örült azonban csak még jobban nevetett, a kezét dörzsölte, s most tört németséggel kezdett beszélni:

- Minek, minek! Zdenkónak semmi sem kell, Zdenko boldog, nagyon boldog! Zdenkónak van vigasza, vigasza, vigasza!

És mintha végre eszébe jutna a szó, amelyet már régóta keresett, vidáman felkiáltott, s nagyon érthetőn, bár rosszul ejtette a szavakat:

- *Consuelo, Consuelo, Consuelo de mi alma!*

Consuelo döbbsen megállt, és spanyolul válaszolt:

- Miért nevezel így? - kiáltotta. - Ki mondta neked ezt a nevet? Érted a nyelvet, amelyen beszélsz?

De hiába várt válaszra, az örült csak ugrándozott, s egyre dörzsölte a kezét, mint aki nagyon elégedett magával; és amíg csak elérte a hang, Consuelo egyre a nevet hallotta, különböző hanglejtéssel, nevetés és örömujjongás közepette, ahogy a beszélő madár ismételteti természetes csicsérgése közben a betanult szót.

Amíg hazafelé tartott, Consuelo egyre tépelődött. „Ki árulhatta el - tűnődött magában - nevem titkát, hogy az első vadember, akivel e magányos tájakon találkozom, mindjárt a fejemhez vágja? Talán látott valahol ez a bolond? Az effajta emberek szeretnek kóborolni, s ő is járhatott Velencében, amikor még ott éltem.” De hiába idézte fel emlékezetében a koldusokat és csavargókat, akiket a rakpartokon vagy a Szent Márk téren látott, egyikük arca sem hasonlított a Rémület köve bolondjához.

Amikor már a felvonóhídon járt, természetesebb és érdekesebb eszmetársítás jutott az eszébe. Elhatározta, hogy utánajár e gyanújának, és örült, hogy ez az első vállalkozása nem volt egészen sikertelen.

36

Amikor már a csendes, levert család körében volt, ő maga pedig csupa remény és lelkeség, lelkifurdalással gondolt szigorára, hogy érzéketlenséggel vádolta e porig sújtott embereket. Christian gróf és a kanonissza alig nyúlt az ételhez, a káplán pedig nem mert kedve szerint enni. Amélie nagyon rosszkedvűnek látszott. Amikor felkeltek a reggelizőasztaltól, az öreg gróf egy pillanatra az ablakhoz állt, mintha a vadaskert homokos ösvényén várná fia érkezését; aztán szomorúan megcsóválta a fejét, s tekintetében csupa lemondás volt: „Megint egy nap, amely rosszul kezdődik, és így is fog végződni.”

Consuelo el akarta őket szórakoztatni, s ezért a csemlalón eljátszotta Porpora néhány nemrég írt egyházi szerzeményét, amelyeket mindig nagy csodálattal és érdeklődéssel hallgattak. Nagyon fájt neki, hogy ennyire bánatosak, és mégsem szólhat nekik reménységéről. De amikor látta, hogy a gróf ismét a könyvét veszi elő, a kanonissza pedig a tüit, s az öreg hölgy őt is a szövöszékhez hívja, mivel tanácsát akarta kérni, hogy az egyik minta közepét kék vagy fehér fonállal díszítse-e, Consuelónak Albertra kellett gondolnia: talán eltévedt, és most esett össze a fáradtságtól és kimerültségtől az erdő egy távoli zugában, vagy éppen kataleptikus roham terítette le, és egy hideg kövön fekszik, védtelenül a farkasok és kígyók között, itt meg a gyengéd Wenceslawa asszony ügyes, serény keze alatt buján nyílik az ezernyi tarka virág, s legfeljebb titkos, de meddő könnyek harmata öntözi őket.

Amikor magára maradt a duzzogó Amélie-vel, megkérdezte tőle, ki az a nyomorék formájú bolond, aki rongyos ruhában járja a vidéket, és gyermekként nevet mindenkire, akivel csak találkozik.

- Biztosan Zdenko! ki volna más? - felelte Amélie. - Még nem látta? Az ember folyton beleütközik, mert Zdenko mindenütt otthon van.

- Ma reggel láttam először - mondta Consuelo. - Azt hittem, Schreckenstein a rezidenciája.

- Ott volt hajnalban? Azt kell hinnem, kedves Nina, hogy maga is meghibbant egy kicsit, ha ilyen elhagyott helyeken jár korán reggel; veszedelmes lényekkel is találkozhat ott, nemcsak ártalmatlan bolondokkal, amilyen ez a szegény Zdenko.

- Talán éhes farkasokkal? - mosolygott Consuelo. - De hiszen a báró úr karabélyá, gondolom, védelme alatt tartja a környéket.

- Nemcsak fenevadakról van szó - mondta Amélie. - Náluk is gonoszabb állatok, útonálló és csavargók veszélyeztetik a környéket. Csak nemrég értek véget a háborúk, éppen elég családot döntöttek nyomorúságba, és most sok koldus pisztollyal a kezében kér alamizsnát. Aztán rengeteg egyiptomi cigány kóborol erre, abból a fajtából, akiket Franciaországban a mi tisztelünkre bohémeknek neveznek, mintha bizony a mi hegyeinkből származnának, holott csak itt ütöttek tanyát, amikor Európában először megjelentek. Ezeket a csavargókat mindenünnen kidobják és elkergetik, fegyveres férfiak előtt gyáván megjuhászodnak, de ha magához hasonló csinos lánnyal találkoznak, egyszerre megjön a bátorságuk; s attól tartok, e kalandos kirándulásaival túlságos kockázatot vállal, ami sehogy sem illik egy józan lényhez, márpedig én ilyenek ismerem az én drága Porporinámat.

- Kedves bárókisasszony - felelt Consuelo -, kegyed ugyan kisebb bajnak tartja a farkasok éles fogait, mint más, rám leselkedő veszedelmeket, mégis, bevallom, én jobban félnék a ragadozóktól, mint a cigányoktól. A cigányok régi ismerőseim, s gyenge, nyomorult, üldözött emberektől nem szoktam rettegni. Ha velük kerülnék szembe, gondolom, megtalálnám azt a hangot, hogy bizalmukat és rokonszenvüket megnyerjem; igaz, rútak, rongyosak, mindenki megveti őket, de én, ha talán akaratom ellenére is, mégis nagyon vonzódok hozzájuk.

- Pompás, kedvesem - kiáltott Amélie egyre növekvő keserúséggel. - Lám, már maga is osztja Albert nemes érzelmeit a koldusok, útonálló és örültek iránt, s nem is csodálkoznék, ha egy reggel e drágalátos Zdenko mocskos, ügyetlen karjára támaszkodva sétálna, ahogy bátyám már nemegyszer megtette.

E szavak hirtelen világosságot gyújtottak Consuelo elméjében: ezt a nyomot kereste beszélgetésük kezdete óta, s hogy megtalálta, mindjárt elfelejtette tanítványa keserúségét.

- Albert gróf talán jó egyetértésben van Zdenkóval? - kérdezte boldogan, s nem is titkolta elégedettségét.

- Zdenko a legkedvesebb, a legmeghittebb barátja - felelte Amélie megvető mosollyal. - Útitársa, titkainak bizalmasa, s mondják, küldönce is az ördöggel folytatott levelezésében. Nincs más ember, csak Zdenko és Albert, aki bármikor a Rémület kövéhez merészkednék, s ők ott aztán afféle csavaros isteni dolgokról vitáznak. S ők az egyedüliek, akik pirulás nélkül leülnek a cigányok mellé a fűre, amikor ezek éppen fenyveseinkben tanyáznak, s esznek is faedényekben kotyvasztott mocskos ételükből; ezt aztán úrvacsorának hívják, s mondhatom, valamennyi színében magukhoz veszik az Urat. Ó, milyen vonzó szerelmes, milyen elbűvölő férj lesz az én Albert bátyám, ha majd azzal a kezével simogatja menyasszonyát, amellyel nemrég egy bélpoklos cigány kezét szorongatta, s azzal a szájával lehel rá csókot, amely a Zdenkóval megosztott kehelyből itta az áldozás borát.

- Mulatságos, amit mond - felelte Consuelo -, de sehogy sem értem.

- Mert nem érdeklí a történelem - folytatta Amélie -, s nem figyelt, amikor a huszitákról meg a protestánsokról beszéltem, pedig pár napja a lelkem is majd kiadom, hogy tudományosan megmagyarázzam bátyám rejtelseit és hajmeresztő szokásait. Hiszen mondtam, hogy a husziták a két szín alatti áldozás kérdésében kaptak össze a római egyházzal. A bázeli zsinat kinyilatkoztatta, hogy istengyalázást követ el az, aki világi személynek bor színében adja Krisztus vérének, mivel, figyelje csak ezt a csodálatos okoskodást! teste és vére egyaránt jelen van mindkét színben, és aki az egyiket eszi, a másikat issza. Már érti?

- Véleményem szerint a zsinati atyák maguk sem értették egymást. Ha logikusan gondolkodnak, azt kellett volna mondaniuk, hogy a borral való áldozás felesleges; de miért volna istengyalázás, ha a kenyér mellé vért is iszik az ember?

- Mert a husziták borzalmasan szomjaztak a vérre, s a zsinati atyák előre látták a fejleményeket. Ők is szomjaztak a nép vérére, de arany színében akarták meginni. A római egyház mindig nagyon áhítozott erre a nedűre, s meg is kapta, mert egyszerűen kifacsarta a népek életéből, a szegények munkájából és fáradásából. A szegények fellázadtak, s az apátságok kincstáraiban meg a püspökök köpenye alatt keresték munkájuk és fáradásuk bérét. Ez a háborúság igazi oka, amit aztán, mondtam már, csak fokozott a nemzeti függetlenség érzése és az idegenek gyűlölete. Az úrvacsora vitája volt a jelkép. Róma és papjai drágakövekkel kirakott aranykehelyből áldoztak; a husziták viszont, fellázadva az egyház fényűzése ellen, és hogy az apostolok szegénységét utánozzák, ragaszkodtak fakelyheikhez. Ezért van aztán, hogy Albert fejébe vette, hogy huszita lesz, bár ezek a régi ellentétek ma már minden értéküket és jelentésüket elvesztették; Albert, aki hite szerint Husz Jánosnál is jobban ismeri Husz János tanításait, kitalál mindenfajta áldozást, s akár az út szélén is áldoz, koldusok, pogányok és agyalágyultak társaságában. A husziták mániája volt, hogy folyton, mindenütt és mindenkiel áldozzanak.

- Mindez nagyon különös - felelte Consuelo -, s bevallom, Albert magatartását csak valami túlzott, a féktelenségig hevített hazaszeretettel tudom megmagyarázni. Gondolata talán nagyon mély, de a formák, amelyekben kifejezésre juttatja, túlságosan gyermetegek egy ilyen komoly és tudós férfi részéről. Nem az alamizsna volna-e az igazi áldozás? Mit jelentsenek ezek az üres, divatjamúlt szertartások, amelyeket a részvevők biztosan nem is értenek?

- Ami az alamizsnát illeti, Albert távolról sem fősvénykedik; ha szabadon hagynák, hamarosan egész vagyonát eltékozolná, és én nem is bánám, ha már mindenét szétosztotta volna kedves koldusai között.

- Miért nem bánná?

- Mert akkor apám lemondana arról a végzetes szándékáról, hogy e démoni férfival való házasságom révén gazdaggá tegyen. Mert - tette hozzá Amélie nem minden fondorlat nélkül - családom egyáltalán nem mondott le e kedves szándékáról. Az elmúlt napokban, amikor Albert szelleme úgy csillogott, mint a lenyugvó nap utolsó sugarai a felhők között, apám újra kezdte az ostromot, és olyan határozottsággal, amit még sosem tapasztaltam nála. Gondolhatja, kedves Porporina, hogy parázs vita kerekedett közöttünk, de ennek egyedüli eredménye az volt, hogy a fogság unalmával akarják megtörni ellenállásomat, mert, gondolják, éhséggel a legmakacsabbul küzdő fellegvárat is lehet győzni. Ha gyenge leszek és alulmaradok, feleségül kell mennem Alberthoz, bár ő sem akarja, én sem akarom, és egy harmadik személy sem, bármilyen közönyösnek mutatkozik is.

- No végre! - felelt Consuelo nevetve. - Már vártam ezt a nyilat, és nyilván ma reggel is csak azért részesültem e hosszú beszélgetés tisztességében, hogy alkalma legyen kilőni. De szívesen fogadom, mert ez a kis féltékenységi komédia azt mutatja, hogy több szeretet maradt szívében Albert iránt, semmint bevallaná.

- Nina - kiáltott Amélie nagy határozottsággal -, felületesen látja a dolgokat, ha valóban ezt hiszi, ha meg szívesen fogadja, nem gondolhat rám sok szeretettel. Heves természet vagyok, talán gögös is, de cseppet sem hamis. Már megmondtam: Albertra haragszom és nem magára, ha, mint látom, jobban kedveli magát, mint engem. Hiúságomat sérti ugyan, de megerősít reményeimben és elhatározásomban. Már alig várom, hogy valami bolondságot kövessen el a maga kedvéért, mert akkor nekem sem kéne őt kímélnem, és igazolva látnám azt az ellen-szenvenemet, amely ellen sokáig küzdöttem, és amelyet végre nem enyhítene a szánakozás, sem a szeretet.

- Adja Isten - szólt Consuelo szelíden -, hogy a szenvedély és ne az igazság szava legyen ez, mert kemény igazság volna, és egy nagyon kegyetlen lény szájából!

Amélie keserősége és indulata, amely minden szaván érzett, csak kevés rezdülést okozott Consuelo nemes lelkében. Pár pillanattal később már csak vállalkozására gondolt; s szépséges álma, hogy Albertot visszahozza családjának, valami ártatlan öröm derűjét adta egyhangú foglalkozásának. Szüksége is volt rá, hogy meneküljön a fenyegető unalomtól, mert ez a betegség, amelyet sosem ismert, és szöges ellentétben is volt tevékeny, munkás természetével, biztosan végzett volna vele. Miután hosszú, unalmas leckét adott szórakozott és engedetlen tanítványának, nem nagyon tehetett mást, mint hogy hangját gyakorolja, és régi mestereit tanulmányozza. Mindig is megvolt ez a vigasza, de most makacsul elvitatták tőle. Amélie nyughatatlan semmittevésében minden pillanatban megzavarta, s gyermekes kérdésekkel, felesleges megjegyzésekkel szakította meg munkáját. A család többi tagja csüggedten ült a helyén. Már öt fájdalmas nap múlt el azóta, hogy a gróf eltűnt, és minden egyes nap csak tetézte a döbbenetet és a kétségbeesést.

Délután Consuelo a kertben sétált Amélie-vel, s egyszerre Zdenkót pillantotta meg a határok túlsó szélén. A bolond, úgy látszott, egymagában beszél, s hangja után következtetve, éppen egy történetet mesélt magának. Consuelo megállt, és megkérte társnőjét, hogy fordítsa le neki, amit ez a különös figura mond.

- Hogy fordíthatnám le ezeket a kusza, értelmetlen álmodozásokat - mondta Amélie vállát vonogatva. - De ha mindenáron tudni akarja, valami ilyesfélét motyog:

„- Volt egyszer egy nagy hegy, egészen fehér, fehér hegy, és mellette egy nagy hegy, egészen fekete, fekete hegy, és mellette egy nagy hegy, egészen vörös, vörös hegy...” Valóban érdeklí?

- Azt hiszem, érdekelne, ha tudnám a folytatását. Ó, mit nem adnék, ha érteném a cseh nyelvet! Szeretném megtanulni.

- Nem olyan könnyű, mint az olasz vagy a spanyol; de maga olyan szorgalmas, hogy ha akarja, ezzel is megbirkózik, és ha éppen kedve van rá, szívesen adok magának órákat.

- Nagyon hálás volnék. De persze csak azzal a feltétellel fogadhatom el szívességét, ha türelmesebb nyelvmester lesz, mint amilyen tanuló. Most mit mond ez a Zdenko?

- Most a hegyek beszélnek: „Vörös, egészen vörös hegy, miért tapostad el az egészen fekete hegyet? és te, fehér, egészen fehér hegy, miért engedted, hogy eltapossák a fekete, egészen fekete hegyet?”

Egyszerre Zdenko halk, remegő hangon énekelni kezdett, de olyan tisztán és szelíden, hogy Consuelo szíve mélyén érezte melegét, így szól a dal:

„Fekete hegyek és fehér hegyek, sok víz kell nektek a vörös hegyről, hogy lemossatok köntöstöket: A büntől fekete, a semmittevéstől fehér köntöstöket, a hazugságtól szennyes köntöstöket, a gőgtől csillogó köntöstöket.

Lám, meg van mentve, tisztára mosva, mindkét köntöstök, amely nem akarta színét változtatni; lám elrongyolódtak, nagyon elrongyolódtak a köntösök, amelyek nem akartak az út porában bemocskolódni.

Lám, minden hegy vörös, nagyon vörös. Az ég minden vize, az ég minden vize kéne, hogy lemoszák őket.”

- Rögtönzés ez, vagy régi népdal? - kérdezte Consuelo.

- Ki tudná megmondani? - felelt Amélie. - Zdenko tudós énekes, és csak úgy ontja magából a dalokat. Parasztjaink szenvedélyesen hallgatják, valósággal szentnek tartják, örütségét pedig inkább az ég adományának, és nem valami természetes fogyatéknak vélik. Etetik, elkényeztetik, s csak rajta áll, hogy neki legyen a környéken a legjobb ruhája és a legmelegebb otthona, mert valósággal versengenek azért a megtiszteltetésért és gyönyörűségért, hogy vendégül láthassák. Azt gondolják, szerencsét meg vagyont hoz annak, akivel együtt van. Ha fenyegető az idő, s Zdenko éppen arra jár, megkönnyebbülnek: „Nem lesz semmi baj, most már húzódik a jégeső.” Ha rossz a termés, megkéri Zdenkót, hogy énekeljen; és mivel mindig termékeny, bőséges évet ígér, a jobb jövő reményével vigasztalódnak a jelen bajain. De Zdenko sehol sem akar megmaradni, csavargó természete egyre az erdők mélyébe űzi. Senki sem tudja, hol húzódik meg éjszaka, hová bújlik a hideg és a vihar elől. Tíz év óta sosem ment más fedél alá, csak az Óriások kastélyába, mivel, mondja, a falusi házakban az ő ősei laknak, és neki nem szabad előttük megjelenie. Albertot azonban a szobájába is követi, s éppolyan odaadó, hűséges hozzá, akár a Cynabre kutya. Albert az egyetlen halandó, aki kedvére rendelkezik e vad függetlenséggel, s egyetlen szavával csillapíthatja féktelen jókedvét, örökös énekét, fáradhatatlan fecsegését. Zdenkónak, mondják, nagyon szép hangja volt, de a sok beszéd, ének és nevetés kimerítette. Nem idősebb Albertnál, de jó ötvenesnek látszik. Gyermekkori pajtások. Abban az időben Zdenko csak félig volt bolond. Régi család fia (egyik őse dicső nevet vívott ki magának a huszita háborúban), s mivel jó emlékezete és egyéb tehetsége is volt, testalkata viszont nagyon vézna, szülei kolostori pályára szánták. Sokáig az egyik kolduló szerzet novíciusainak a csuhájában látták, de sosem tudta megszokni a regulák béklyóját; és amikor egyszer egyik szerzetestársával és a hívek adományaival megrakott számmárral kéregető úton járt, frátert, szamarat, tarisznyát, mindent otthagyt, és hosszú szabadságot vett ki magának az erdőben. Amikor Albert nagy körútjára indult, Zdenko valósággal búskomor lett, eldobta csuháját, és teljesen csavargásra adta magát. Mélabúja lassankint eloszlott; de értelmének az a szikrája, amely minden furcsasága közepette is olyan élénken csillogott, végérvényesen elhamvadt. Már csak zavaros dolgokat beszélt, érthetetlen rögeszmék vettek rajta erőt, s elméje végül teljesen elborult. De mivel senkit sem bánt, erkölcsében

pedig mindig tiszta és józan, inkább gyengeelméjűnek lehet vélni, s nem örültnek. A parasztok úgy nevezik, az *ártatlan*, és mindig is ezen a néven emlegetik.

- Amit csak mond erről a szegény emberről, minden szava egyre rokonszenvesebbé teszi - szólt Consuelo. - Szeretnék vele beszélni. Tud egy kicsit németül?

- Megérti, és úgy-ahogy beszél is. De, mint a cseh parasztok általában, irtózik ettől a nyelvtől. Amellett, látja, éppen álmaiba merült, s talán nem is felel, ha szólnak hozzá.

- Próbáljon saját nyelvén beszélni vele, mondjon neki valamit, hogy észrevegyen minket - erősködött Consuelo.

Amélie többször is átkiáltott: „Zdenko, Zdenko!”, megkérdezte cseh nyelven, hogy jól van-e, és nincs-e valamire szüksége; de azt sem tudta elérni, hogy a bolond felemelje a fejét, és még kevésbé, hogy abbahagyja játékát, amellyel szórakozott: három követ, egy fehéret, egy vöröset és egy feketét koccantott egymáshoz, és boldogan nevetett, ha sikerült feldönteni őket.

- Látja, nem megyünk semmire - mondta Amélie. - Ha nem éhes, vagy nem keresi Albertot, sosem szól hozzánk. Ha éhes, a kastély kapujához megy, és ott vár. Amikor megkapja az ennivalóját, megköszöni és elmegy. Ha Albertot akarja látni, bejön, kopogtat bátyám ajtaján; mindig beengedik, s aztán órák hosszat ott marad, csendben és mozdulatlanul, akár egy félénk gyermek, amikor Albert dolgozik, ha viszont Albert hajlandó meghallgatni, egyszerre vidám és bőbeszédű lesz, de, úgy látszik, sosincs terhére szeretett unokabátyámnak, mindenesetre sokkal kevésbé, mint családunk bármelyik tagja.

- És ha Albert eltűnik, mint például most, Zdenko akkor is jókedvű meg nyugodt marad? Mert hiszen, mint mondta, mindig vele van, szenvedélyesen szereti, és nagyon nekibúsult, amikor Albert hosszú útjára indult.

- Cseppet sem nyugtalankodik. Azt mondja, Albert a jó Istenhez ment, és hamarosan visszajön. Akkor is azt mondta, amikor Albert Európában utazott, s Zdenko lassan bele is törődött a távollétébe.

- És nem gondolja-e, kedves Amélie, hogy Zdenkónak több oka lehet, mint bármelyikünknek, hogy nyugodt maradjon? Nem gyanították még soha, hogy ismeri Albert titkát, s ő vigyáz rá, ha rohama van, vagy letargikus álomba merül?

- Mi is gondoltunk erre, és sokáig minden lépését figyeltük. De akárcsak gazdája, Albert, ő sem szereti, ha ellenőrzik. Amellett a menekülő rókánál is ravaszabb, minden cselet meglát, minden figyelmet megtéveszt, minden erőfeszítést megghiúsít. Meg úgy tűnik, hogy akárcsak Albertban, benne is megvan az a képesség, hogy akkor váljon láthatatlanná, amikor neki tetszik. Néha akkor tűnik el, amikor figyelmesen nézik, s egészen váratlanul, mintha a föld nyílt volna meg alatta, hogy magába fogadja, vagy egy felhő burkolta volna be áthatolhatatlan fátylaival. Legalábbis így mondják embereink, és maga Wenceslawa néném is, aki minden áhítata ellenére kissé szorongva gondol az ördög hatalmára.

- De maga, kedves bárókisasszony, csak nem hiszi el ezeket a képtelenségeket?

- Én Christian bátyám véleményén vagyok. Ő azt mondja, ha Albert misztikus önkívületeiben csak ennek az esztelen embernek a segítségére és támogatására számíthat, nagyon veszélyes volna eltávolítani tőle, és ha folyton figyeljük és megnehezítjük Zdenko mozgását, akkor több órán vagy talán napon át abban is megakadályozzuk, hogy ápolja Albertot, vagy ételt vigyen neki. De, könyörgök, kedves Nina, beszéljünk másról; elegendem van ebből a témából, és ez a félkegyelmű, bevallom, engem kevésbé érdekel, mint magát. Már torkig vagyok meséivel és nótáival, és reszketeg hangja valósággal fáj a fülemnek.

- Csodálom - mondta Consuelo engedelmesen követve társnőjét -, hogy nem érzi ennek a hangnak különös varázsát. Bármilyen színtelen, én vonzóbbnak találom, mint akár a legnagyobb énekesekét.

- Mert már túlságosan sok szép dolgot hallott, és az újdonságot keresi.

- Ennek a félkegyelműnek a hangja elbűvölően szelíd - magyarázta Consuelo -, s dallamainak egyhangúságában más is van, mint amit maga hall: én nagyon vonzó és eredeti gondolatokat érzek bennük.

- Kezdetben - felelt Amélie - még érdekelt a szöveg, hiszen szegény fejem amúgy is tele van ezekkel a dolgokkal; akár a környékbeli emberek, én is azt hittem, hogy régi népdalok, és történelmi eseményeket idéznek. De mivel sosem mondja őket egyformán, meg vagyok győződve, hogy pusztá rögtönzések, és most már látom, hogy nem érdemes meghallgatni őket, bár hegyeink lakói kedvükre való jelképeket sejtenek bennük.

Mihelyt Consuelo meg tudott szabadulni Amélie-től, visszaszaladt a kertbe, s Zdenkót is megtalálta: az árok túlsó szélén, ugyanazon a helyen volt, és még mindig a kövekkel játszott. Mivel Consuelo meg volt győződve, hogy a félkegyelmű titkos kapcsolatot tart Alberttal, a tálalóba sietett, és ellopott egy süteményt, amelyet maga a kanonissza készített mézből és lisztlángból, éspedig igen nagy művészettel. Már régebben megfigyelte, hogy Albert, aki keveset evett, akaratlanul is mindig ebből a süteményből vett, s nénje neki is készítette szeretetteljes gonddal. Fehér kendőbe kötötte a süteményt, s mivel az árok felett át akarta dobni Zdenkónak, szólógnatni kezdte a bolondot. A félkegyelmű láthatóan nem figyelt rá, s Consuelónak most eszébe jutott, hogy Zdenko milyen lelkesen ismételtette az ő nevét, és ezért ő is saját nevét mondta, de német nyelven. Zdenko most már meghallotta, de ebben a pillanatban éppen mélabús volt, és fel sem nézett, csak németül ismételtette a szót, s közben sóhajtozva rázta a fejét: „Vigasz, vigasz!”, mintha csak azt akarta volna mondani: „Már a vigaszban sem reménykedem.”

- Consuelo! - kiáltott most a lány, hogy lássa, vajon spanyol neve ugyanolyan örömet ébreszt-e Zdenkóban, mint reggel.

Zdenko azonnal otthagya a köveit, ugrálni, szökellni kezdett az árok partján, sapkáját a levegőbe dobta, karját a lány felé nyújtotta, arca ragyogott az örömtől és a szeretettől, s közben sebesen beszélt cseh nyelven.

- Albert - kiáltott most Consuelo, és átdobta a süteményt.

Zdenko nevetve elkapta, de nem bontotta ki a kendőt; egyre beszélt, s Consuelo valósággal kétségbeesett, hogy nem érti. De nagyon figyelt, és meg akart jegyezni egy mondatot, amelyet Zdenko üdvözlés formájában többször is elismételt. Zenei hallása segítette benne, hogy pontosan rögzítse a kiejtést. Amikor aztán Zdenko nagy sebesen elrohant, és már-már eltűnt a szeme elől, velencei helyesírással füzetébe jegyezte a mondatot, hogy később megkérdezze értelmét Amélie-től. De mielőtt véglegesen elvált volna Zdenkótól, valami olyasmit akart néki adni, ami finom tapintattal tanúsítaná Albertnak, mennyire érdeklődik iránta. Ezért hangosan szólította a bolondot, és amikor Zdenko, hangja hallatára, engedelmesen visszatért, átdobta neki a még friss és illatos virágcsokrot, amelyet egy órával ezelőtt az üvegházban szedett, és az övéen viselt. Zdenko elkapta, megismételte üdvözléseit, egy ideig még ugrált és kiáltozott, majd bevetette magát a bozótba, ahol egy nyúl is nehezen tört volna utat, és véglegesen eltűnt. Consuelo egy ideig követte az útját, az ágak tetejének mozgása jelezte délkeleti irányban. De aztán szél kerekedett, valamennyi ág hajladozni kezdett, s mivel Consuelo már semmit sem láthatott, visszament a kastélyba, eltökéltebben, mint valaha, hogy folytatja vállalkozását.

Amikor Consuelo megkérte Amélie-t, hogy fordítsa le neki azt a mondatot, amelyet emlékezetébe vésett és a füzetében is leírt, a bárókisasszony azt felelte, hogy semmiképp sem érti, bár szó szerint így fordíthatná e szavakat:

Akit megtagadtak, üdvözljön téged.

- Talán - tette hozzá - Albertra vagy éppen önmagára gondol, s azt akarja mondani, hogy bolondnak tartják, vagyis megtagadják őket, holott egyedül ők értelmesek ezen a földön. De miért keresnének értelmet egy értelmetlen ember szavaiban? Ez a Zdenko igazán nem érdemli meg, hogy annyit foglalkozzék vele.

- A népi hiedelem minden országban azt tartja - felelte Consuelo -, hogy a bolondokban valami felsőbbrendű bölcsesség van, amely hatékonyabb, mint a hideg, tudományos szellemek értelme. Elvégre bennem is élhet osztályom előítélete: én sosem tudnám elhinni, hogy egy bolond vaktában beszél, amikor számunkra érthetetlen szavakat mond.

- Káplánunk ismer minden régi és új népi mondást - mondta Amélie -, s talán ezt is meg tudja magyarázni.

Mindjárt a kedélyes paphoz szaladt, és megkérdezte, hogy meg tudná-e fejteni Zdenko mondatát.

A homályos szavak láthatón valami baljóslatú fényt gyűjtöttek a káplán agyában.

- Jóságos Istenem! - kiáltotta, s arca fehér lett, mint a kréta. - Hol hallotta, bárókisasszony, ezt az istenkáromlást?

- Ha istenkáromlás, nem tudom, miért volna az - felelte Amélie nevetve -, és éppen a magyarázatát várom.

- Szórol szóra, jó németséggel valóban azt jelenti, amit a bárókisasszony mond: „*Akit megtagadtak, üdvözljön téged*”; de igazi értelme, a bálványimádók szájában, alig merem ki-mondani: „*Az ördög legyen veled.*”

- Más szavakkal - s Amélie most még hangosabban kacagott -: „*Menj az ördögbe.*” Kedves üdvözlés, s lám, ezt kapja az ember, drága Nina, ha bolondokkal társalog. Nem gondolta, ugye, hogy ilyen kevésbé szívélyes kívánság bujkál Zdenko megnyerő mosolya és játékos fintorai mögött?

- Zdenko - kiáltott a káplán. - Szóval ez a szerencsétlen félkegyelmű mond ilyeneket? Hála Istennek! Már reszkettem, hogy valaki más volt... de persze tévedtem; ilyesmit csak olyan ember hangoztathat, akit megrontott az ősi eretnokség. De honnan veszi ezeket a ma már szinte ismeretlen és rég elfeledett dolgokat? Csak a gonosz szellem sugallhatta néki.

- De hiszen ez csupán afféle csúf káromkodás, s minden nép nyelvén megtalálhatjuk - mondta Amélie. - A katolikusok is mondják, nemcsak a többiek.

- Ne higgye, bárókisasszony - felelte a káplán. - Azok a tévelygő szellemek, akik így köszönnek, nem átokként mondják, hanem ellenkezőleg, áldásként, és nagy tisztelettel. Ez a fürtelem Lollard híveitől ered; az ő utálatos szektájuk szülte a valdistákat, emezek meg a huszitákat...

- Emezek meg a mai eretnekeket - mondta Amélie komoly arccal, hogy kicsúfolja a derék papot. - Inkább azt magyarázza meg, káplán úr, miféle jókívánság az, ha az ördög figyelmébe ajánljuk felebarátunkat.

- A lollardisták hite szerint az ördög nem ellensége az emberi nemnek, hanem pártfogója és védelmezője. Azt mondták, az ördög valami igazságtalanság és féltékenység áldozata. Szerintük Mihály arkangyal és a többi égi hatalmasság, akik az ördögöt a mélybe taszították, valóságos démonok voltak, Lucifer, Belzebub, Astorotot, Astarte, meg a pokol minden fajzata viszont csupa fény és ártatlanság. Azt vallották, hogy hamarosan véget ér Mihály arkangyal és dicső seregeinek uralma, s az ördög, miután igazságot szolgáltatott neki, átkozott hordájával egyetemben ismét a mennyekben foglal majd helyet. Ezek a gyalázatos eretnekek bűnös hódolattal tisztelték az ördögöt, egymást pedig így köszöntötték: *Akit megtagadtak*, vagyis akit igaztalanul félreismertek és elítéltek, *az üdvözöljön téged*, vagyis legyen pártfogód és segedelmed.

- No lám - mondta Amélie, aki már alig bírt jókedvével -, szép kilátásai vannak az én kis Ninámnak, és már azon sem csodálkoznék, ha tömjénfüsttel kellene kiűzni belőle az ördögöt, nehogy kárt tegyen benne Zdenko áldása.

Consuelót kissé felizgatta ez a tréfa. Nem volt egészen biztos benne, hogy az ördög csak agyrém, a pokol meg csupán költői látomás. Komolyan is vette volna a káplán rémületét és felháborodását, ha a jó pap nem méltatlankodik olyan nagyon Amélie nevetése miatt, ami aztán őt magát tette nevetéssé. Ez a harc a babona és a hitelenség között, amely a szeme előtt zajlott le, nagyon megzavarta Consuelót régi, gyermekkori hitében, és aznap este csak sok nehézséggel tudta elmondani imáit. Kereste értelmét azoknak az ájtatos igéknek, amelyeket eddig minden vizsgálódás nélkül elfogadott, de már nem elégítették ki felzaklatott gondolatait.

„Ha jól látom - tűnődött magában -, kétféle ájtatosságot figyelhettem meg Velencében. Az egyik a papoké, az apácáké, a népé, s talán túlságosan messze is megy, mert a vallás misztériumaival együtt sok babonát is elfogad, *Orcót* (a lagúnák ördögét), Malamocco³⁴ boszorkányait, az aranykutatókat, a horoszkópot, s még szenteknek ajánlott fogadalmakat is, nagyon kevésbé ájtatos, sőt sokszor nagyon bűnös vágyak teljesüléséért. A másik pedig a főpapságé és az előkelő világé, s külső forma csupán; ezek az emberek úgy mennek a templomba, ahogy a színházba is: hogy mutogassák magukat, és szép zenét hallgassanak; mindent kicsúfolnak, nem is vizsgálják a vallás dolgait, mert szerintük nincs mit vizsgálni: szokás és külsőség minden, és semmiképp sem kötelezi a lelkiismeretet. Anzoleto cseppet sem volt vallásos, sokat bántottam is miatta, és féltem hitelensége következményeitől. Mesterem, Porpora... vajon mit hitt ő? nem tudom. Sosem magyarázta meg nekem, pedig életem legfájdalmasabb és legünnepélyesebb pillanatában Istenről és az isteni dolgokról beszélt. Szavai mély hatással voltak rám, de csak rettegést és bizonytalanságot ébresztettek bennem. Úgy vélem, egy féltékeny és végletes Istenben hitt, aki csak egyes embereknek küldött tehetséget és ihletet, azoknak a magányos lényeknek, akik fölénnyel tekintenek felebarátaik szenvedésére és örömére. Szívem nem vállalhatja ezt a kegyetlen vallást, és nem szerethet olyan Istent, aki megtiltja a szeretetet. Ki hát az igaz Isten? Ki mutatja meg nékem? Anyám hívő volt, de mennyi gyermekes bálványozás az áhítatában. Miben higgyek és mit gondoljak? Mondjam, mint a gondtalan Amélie, hogy az értelem az egyedüli Isten? De hisz ő még ezt az Istent sem ismeri, és nem is taníthat meg rá, hiszen nincs nála esztelenebb teremtés. Lehet-e élni vallás nélkül? Mi végre élnék akkor? Miért dolgoznék, mi célból volna bennem részvét, bátorság, nagylelkűség, őszinteség, lelkiismeret, bennem, aki egymagamban vagyok a nagy mindenségben, ha nincs a mindenségben egy Legfelsőbb Lény, aki csupa értelem és szeretet, aki megítél, bátorít, segít, őriz, és megáld engem? Milyen erőt, milyen mámort merítenek az életből azok,

---

³⁴ Velence egyik szigete, ahol temető is van.

akiknek nincs szükségük az emberi forgandóságon és ábrándokon felülemelkedő reményre és szeretetre?”

„Legfőbb Parancsolóm! - fohászkodott magában, megfélelkezve szokásos imája szavairól. - Taníts arra, mit kell cselekednem. Legfőbb Szeretet! taníts arra, mit kell szeretnem. Legfőbb Tudás! taníts arra, mit kell hinnem.”

Miközben így imádkozott és elmélkedett, megfélelkezett az idő múlásáról, s éjfél volt már, amikor lefekvés előtt egy utolsó pillantást akart vetni a holdfényes tájra. Az ablakából nyíló látóhatár a környező hegyek miatt elég szűk volt, de nagyon változatos. Keskeny, kanyargó völgyet látott a mélyben, ezüstös patakkal átszelt hullámzó réteket, aztán, már a látóhatár mélyén, egyenetlen csúcsokat meg mély szakadékokat, és még távolabb, fekete fenyvesekkel borított meredek hegyeket. A lenyugvó hold sugarai helyenkint felcsillantak e szomorú és vadregényes tájon, ahol minden komor volt, a növények zöldje, a kövek közé préselt víz, a mohával és repkénnyel borított sziklák.

Consuelo önkéntelenül is a gyermekkorában látott tájakkal hasonlította össze ezt a képet, s most meglepődve gondolt valamire, ami eddig sosem jutott eszébe: az eléje táruló természet nem volt néki új, talán mert valamikor járt már Csehország e vidékén, vagy másutt látott hasonló helyeket. „Annyit utaztunk anyámmal - gondolta magában -, hogy nem csodálkoznék, ha ide is eltévedtünk volna. Drezdára és Bécsre nagyon jól emlékszem. Talán éppen Csehországon át mentünk egyik fővárosból a másikba. Mégis különös volna, ha éppen ennek a kastélynak egyik fészereiben húzódtunk volna meg, ahol most szívesen látott vendég vagyok, vagy azok előtt a kunyhók előtt énekeltünk volna egy darab kenyérért, amelyeknél Zdenko is a kezét nyújtja, és régi dalait énekl, Zdenko, a kóbor művész, hasonmásom és sorstársam, bármilyen különös legyen is ez.”

Ebben a pillanatban Schreckensteinre tévedt a tekintete; a baljós csúcs egy közeli domb felett magaslott, s Consuelo most vöröses csillogást látott ott az ég áttetszőn kék fényében. Ahogy jobban figyelte, a határozatlan csillogás megnövekedett, eltűnt, majd ismét megjelent, olyan tisztán és élesen, hogy már nem lehetett pusztán káprázat. Akár egy cigánybanda húzódtott meg itt éjszakára, akár útonálló rejtőzködtek a csúcs egyik barlangjában, bizonyos, hogy ebben az órában emberi lények tartózkodtak a Schreckenstein halmán, s Consuelo az igazság Istenéhez intézett buzgó és ártatlan imája után nem hitt többé azokban a csodás és rontó lényekben, akikkel a hagyomány a hegyi tájakat benépesíti. De vajon nem Zdenko gyújtotta-e meg a tüzet, hogy melegedjék a fagyos éjszakában? Ha pedig Zdenko volt, nem Albert kedvéért rakott-e máglyát az erdő száraz gallyaiból? Sokszor láttak már ilyen fényt a Schreckenstein csúcsán; félelemmel beszéltek róla, valami természetfeletti erőnek tulajdonították. Százszor is elismételték, hogy Zsiska öreg tölgyfájának elvarázsolt törzséből tör elő. De a *Huszita* nem volt többé; vagy legalábbis a vízmosás mélyén hevert, a vörös fény pedig a hegy ormán csillogott. Milyen érthetetlen, hogy nem e titokzatos világítótorony fényénél keresték Albert állítólagos rejtekét.

„Ájtatos lelkek nyugodalma! - gondolta Consuelo. - A Gondviselés jótéteménye vagy-e, vagy tökéletlen lelkek hibája?”

Eltűnődött azon, volna-e bátorsága, hogy e késői órában egymagában nekivágjon a Schreckensteinnek, s azt felelte magában, hogy volna, mert a szeretet irányítaná lépteit. De minden kockázat nélkül ábrándozhatott e nemes szándékáról, mivel a kastély zárva volt, és Consuelo semmiképp sem mehetett ki.

Reggel azonban korán ébredt, és mindjárt kiszaladt a Schreckensteinre. Minden csendes volt, sehol egy lélek. A Rémület köve körül nem taposták le a fűvet. Semmi nyoma a tűznek, sem éji látogatóknak. Consuelo bejárta az egész környéket, de semmi áruló jelet nem talált. Egyre szölongatta Zdenkót; fűtülni is próbált, hogy talán a Cynabre ugat rá; a maga nevét is többször elismételte; minden nyelven, amit csak ismert, szétkiáltotta a vigasz szót; néhány ütemet énekelt a spanyol Maria-himnuszából, s Zdenko cseh dalából, amelyet pontosan megjegyzett. Senki sem felelt néki. Csak a lába alatt ropogó száraz zuzmó, a sziklák mélyén csobogó titokzatos vizek válaszoltak.

Consuelo a hasztalan kutatástól kifáradva leült egy kőre, hogy megpihenjen, mielőtt hazamegy, s ekkor egy hervadt, összenyomódott rózsaszirmot pillantott meg a lábánál. Felemelte, kisimította, s ekkor látta, hogy csak arról a csokorról hullhatott le, amelyet Zdenkónak átdobott; a hegyen nem nő vadrózsa, s egyébként sincs most a virágzás ideje. Csak a kastély üvegházában nyílnak rózsák. Ez a parányi nyom is megvigasztalta Consuelót: mégsem volt hasztalan az útja; s egyre jobban meggyőződött, hogy Schreckenstein csúcsán kell keresnie Albertot.

De vajon melyik barlangban rejtőzködik ezen az áthatolhatatlan hegyen? és most nyilván nem volt itt, vagy kataleptikus álomba merült, vagy pedig Consuelo tévedett, amikor azt hitte, hogy hangja nagy hatással van a fiatal grófra, és Albert lelkesedése csak örületének rohama volt, amely semmi nyomot nem hagyott emlékezetében. Talán most is látja és hallja a leányt, de csak nevet erőfeszítésén, s megvetéssel nézi haszontalan próbálkozásait.

Ahogy erre gondolt, Consuelo érezte, hogy lángvörös lesz az arca; megfogadta, nem jön többé ide, és leszaladt a hegyről. Mégis otthagytott egy kosár gyümölcsöt, amelyet magával hozott.

Másnap ugyanezen a helyen találta a kosarat, senki nem nyúlt hozzá. Még a gyümölcsöt borító leveleket sem mozgatta meg egy kíváncsi kéz. Semmibe vették Consuelo ajándékát, vagy Albert és Zdenko nem járt erre? Pedig ezen az éjszakán is felizzott a fenyőgallyak tüzének vörös lámpása.

Consuelo hajnalig virrasztott, hogy alaposan megfigyelje a különös fényt. Látta, hogy időnként elhalványodik, aztán megint új erőre kap, mintha szorgos kéz ügyelne rá. Senki sem látott cigányokat a környéken. Egyetlen idegen sem járt az erdő ösvényein. A parasztok pedig, akiket Consuelo a Rémület kövének különös tüzéről kérdezett, egytől egyig azt felelték, rossz német beszédükkel, hogy nem jó belemélyedni ezekbe a dolgokba, és nem szabad a túlvilág ügyeibe beleavatkozni.

Közben már kilenc nap múlt el Albert eltűnése óta. Soha ilyen sokáig nem maradt el, s a hosszú várakozás, meg a baljós előjelek, amelyek harmincadik életévének közeledtét kísérték, egyre jobban megtörték a család reménykedését. Senki sem tudta már titkolni izalmát. Christian gróf fájdalmasan sóhajtozott; a báró egyetlen vadat sem ejtett portyázásain; a káplán különleges imákat mormolt; Amélie nem mert nevetni, sem fecsegni, s a sápadt, összetört kanonissza feledve házi gondjait, s nem törődve szőnyegével, reggeltől estig olvasóját morzsolgatta, meg kis gyertyákat gyújtogatott a Szent Szűz képe előtt, és mintha még jobban meggörnyedt volna.

Consuelo nagy elhatározásra jutott: azt javasolta, kutassák át alaposan Schreckensteint, beszámolt reggeli sétáiról, a kanonisszának pedig a rózsaszirmról is szólt titokban, meg arról, hogyan figyelte egész éjjel a hegyi tüzet. Amikor azonban Wenceslawa asszony elmondta a tervét, Consuelo nagyon megbánta, hogy így kiöntötte a szívét. A kanonissza ugyanis azt akarta, hogy fogják el és rémisszék meg Zdenkót, aztán vonuljon fel ötven, fáklyával és puskával felszerelt ember, miközben a báró, Hanz és a legbátrabb szolgák kíséretében,

éjféلكor szabályszerűen megrohamozza Schreckensteint, és a káplán leghatékonyabb imáival kiűzi az ördögöt a végzetes kőből. Ilyen váratlan meglepetéssel csak végsőkig megőrjítenék Albertot, és talán ellenállásra is ingerelnék. Consuelo annyit erősködött, olyan szívhez szólóan könyörgött, hogy Wenceslawa asszony megígérte, semmit sem tesz, és semmit sem kezdeményez nélküle. Consuelo végül is a következőket javasolta: menjenek éjjel, ketten a kanonisszával a Schreckenstein csúcsára, s csak Hanz és a káplán kövesse őket bizonyos távolságban, és vizsgálják meg közlelről a hegyi tüzet. Ez a vállalkozás azonban meghaladta az öreg hölgy erejét. Meg volt győződve, hogy boszorkányok gyűléseznek a Rémület kövénel, s Consuelo csak annyit ért el, hogy éjféلكor megnyitják neki a kapukat, és a báró meg még néhány jóakarátú ember fegyvertelenül és a legnagyobb csendben a nyomában megy. Azt is elhatározták, hogy Christian grófnak nem szólnak a vállalkozásról, mert magas kora és gyenge egészsége miatt nem mehet ki az ártalmas, hideg éjszakába, pedig ha hallana róla, ő is velük akarna tartani.

Minden úgy történt, ahogy Consuelo kívánta. A báró, a káplán és Hanz kíséerte el útjára. A lány egymagában volt, száz lépésre kísérete előtt, és Bradamantéhoz méltó bátorsággal sietett Schreckenstein felé. Úgy látta, hogy a világosság a legmagasabb szikla repedésein tör elő, de ahogy a csúcsához közeledett, a fény egyre halványabb lett, s amikor Consuelo már fenn volt, áthatolhatatlan sötétség borult az egész hegyre. Mindenütt csend és a magány borzalma. A leány szölongatta Zdenkót, a Cynabre-t, s bár remegve, még Albertot is hívta. Minden néma maradt, s csak a visszhang válaszolt bizonytalan kiáltásaira.

Consuelo elcsüggedve tért vissza kísérőihez. Ezek váltig magasztalták bátorságát, és most már ők is át merték kutatni a területet, ahol a lány járt, de minden siker nélkül. Szótlatlanul tértek vissza a kastélyba. A kanonissza a küszöbön várta őket, és hogy elmondták tapasztalataikat, utolsó reménysege is szétfoslott.

38

Consuelo, miután a jó Wenceslawa asszony homlokon csókolta, és szomorúan köszönetet mondott neki, felment a szobájába, nagyon óvatosan, nehogy felébressze Amélie-t, akinek nem szóltak a vállalkozásról. Az első emeleten lakott, a kanonissza szobája pedig a földszinten volt. Ahogy a lépcsőn botorkált, Consuelo elejtette a gyertyáját, amely kialudt, mielőtt felemelhetette volna. Azt hitte, gyertyája nélkül is megtalálja a szobáját, annál is inkább, mivel már hajnalodott. De talán mivel nagyon fel volt zaklatva, talán mert ez a nemét meghaladó erőfeszítés megtörte bátorságát, annyira megzavarodott, hogy nem állt meg az első emeleten, ahol a szobája volt, hanem továbbment a második emelet felé, betévedt az Albert szobája felé vezető folyosóra, amely nagyjában az övé felett volt, de egyszerre rémülten megállt, mert egy törékeny, fekete árnyat látott maga előtt, amely, mintha a lába nem is érintené a földet, szinte siklott a padlón, és abban a szobában tűnt el, ahová Consuelo is igyekezett, mivel azt hitte, hogy az övé. A leálynak minden ijedelme mellett is maradt annyi lélekjeleléte, hogy a derengő fényben jól megfigyelje a titokzatos alakot, és úgy vélte, hogy Zdenko formáját és gúnyját ismeri fel benne. De mit keresne ilyen későn Consuelo szobájában, és milyen üzenetet hoz neki? A leány nem érzett elég bátorságot, hogy egyedül maradjon a bolonddal, és lesietett a kanonisszáért. Csak amikor az első emeleten járt, ismerte fel a folyosóját, a szobája ajtaját, és egyszeriben megértette, hogy Zdenko Albert szobájába ment.

Amikor kissé megnyugodott, és megint gondolkozni tudott, ezer kérdés vetődött fel benne. Hogyan hatolhatott be a félkegyelmű, éjnek idején, ebbe a gondosan elzárt kastélyba, amikor a kanonissza és a szolgák minden este olyan alaposan megvizsgálják a kapukat? Zdenko

jelenléte csak megerősítette azt a rég táplált meggyőződését, hogy valahol van egy titkos bejárat a kastélyba, és talán egy föld alatti alagút is a ház és Schreckenstein között. Consuelo gyorsan a kanonissza szobájához szaladt, és bekopogott. Az öreg hölgy, aki már gondosan bezárkózott szigorú cellájába, rémülten felsikoltott, amikor a gyertyafény nélkül érkező sápadt leányt meglátta.

- Nyugodjon meg, kedves asszonyom - mondta Consuelo. - Megint különös dolog történt, de nincsen benne semmi ijesztő. Zdenkót láttam itt benn, Albert gróf szobájába ment.

- Zdenkót? Biztosan álmodik, kedves gyermekem. Hol jött volna be? Minden ajtót gondosan bezártam, ahogy mindig is szoktam, és amikor Schreckenstein hegyén jártak, én magam álltam őrt a kapuban. A híd fel volt vonva, és amikor már visszatértek, ott maradtam, amíg megint fel nem vonták.

- Bárhogy történt, asszonyom, Zdenko Albert gróf szobájában van. Akár személyesen is meggyőződhet róla.

- Már megyek - felelte a kanonissza -, és ha ott találom, azonnal kikergetem, ahogy megérdemli. Biztosan nappal lopózott be a nyomorult. De mi célból? Talán Albertet keresi, vagy őt várja; újabb bizonyítéka, szegény gyermekem, hogy ő sem tudja jobban, hol van a mi fiunk.

- Mégis érdemes volna megkérdezni tőle, nem tud-e valamit - mondta Consuelo.

- Egy pillanat, egy pillanat - szolt a kanonissza, aki lefekvés előtt két szoknyáját levetette, s most illetlennek tartotta a ruházatát, mivel csak három volt rajta -, így mégsem jelenhetek meg egy férfi előtt, kedvesem. Keresse csak meg a káplánt vagy a báró urat, akit elsőnek megtalál... Nem maradhatunk magunkra egy örülltel. De most jut eszembe, egy fiatal teremtes nem kopogtathat be az urak ajtaján... Jól van, jól van, sietek, egy pillanat, és már kész is vagyok.

Magára kapkodta a ruháit, de mivel nagyon sietni akart, sehogy sem jutott előbbre; aztán, hogy megzavarták szokásaiban, ami már rég nem történt meg vele, teljesen elvesztette a fejét. Consuelóban pedig, aki türelmetlenül topogott, mert attól félt, hogy Zdenko közben kimegy Albert szobájából, elrejtőzik valahol a kastélyban, és aztán sosem lelnek rá, feltámadt régi erélye:

- Nagyon kérem, kedves asszonyom - mondta, miközben meggyújtott egy gyertyát -, szíveskedjék az urakért menni, én meg felszaladok, nehogy közben Zdenko megszökjön.

Gyorsan felment a második emeletre, merészen benyitott Albert szobájába; az ajtó könnyen engedett. De a szoba üres volt. Belépett a másik helyiségbe is, felemelte a függönyöket, az ágy alá, a bútorok mögé is benézett. Zdenko már nem volt ott, és semmi nyomot nem hagyott maga után.

- Nincs itt már senki - mondta a kanonisszának, aki sántikálva besietett a szobába, s mögötte Hanz meg a káplán; a báró már aludt, sehogy sem tudták felrázni.

- Attól tartok - mondta a káplán, akit kissé bosszantott, hogy kiugratták az ágyból -, hogy signora Porporina csak rémeket látott.

- Nem, nem, káplán úr - felelte Consuelo nagyon határozottan -, nagyon is éberem láttam a dolgokat.

- És, el kell ismerni, határozottan és nagy odaadással akar segíteni - folytatta a derék káplán. - De olthatatlan reménykedésében, signora, ott is gyanús nyomot lát, ahol, sajna, semmi sincs.

- Atyám - mondta a kanonissza -, Porporinának oroszlánszíve van, értelme meg éles, mint egy doktoré. Ha látta Zdenkót, Zdenko itt volt. Végig kell kutatni a házat; s mivel, hála Istennek, minden zárva van, nem bújhat ki a kezünk közül.

Felébresztették a többi szolgát, és mindenfelé kutattak. Nem volt szekrény, amelyet ki nem nyitottak, bútor, amelyet meg nem mozdítottak volna. A takarmányt is széthányták a tágas padlásokon. Hanz nagy buzgalmában még a báró óriási csizmájába is bekukkantott. Már azt kezdték hinni, hogy Consuelo álmodott; de a lány meg volt győződve, szilárdabban, mint valaha, hogy meg kell találnia a kastély titokzatos bejáratát, és elhatározta, hogy minden akaraterejét ennek felkutatására fordítja. Alig pihent néhány órát, máris megkezdte vizsgálódását. Az épületszárny, amelyben lakott (itt voltak Albert szobái is), a domb mellett emelkedett, s szinte a dombra támaszkodott. Albert maga választotta meg, ezen a regényes helyen, a lakosztályát, és maga is rendezte be: szép kilátás volt innen déli irányba, kelet felé pedig egy virágos teraszra, egy szinten a dolgozószobájával. Nagyon szerette a virágokat, s ritka példányokat gondozott abban a gazdag földben, amelyet e kiszögellés meddő kőkockáira hordtak. A teraszt könyökmagasságú fal vette körül: hatalmas kőkockákból, meredek sziklára épült; a virágos kilátó túloldalán mély szakadékot lehetett látni, s mögötte a Böhmerwald csúcsainak csipkés láncát. Consuelo még sosem járt itt, és csodálattal bámulta a gyönyörű tájat és regényes díszeit. Aztán a káplánhoz fordult, és megkérdezte, mire használták ezt a teraszt, amikor még várerőd állt itt, a főúri kastély helyén.

- Bástyatorony volt - felelte a káplán -, afféle megerősített kilátó, ahonnan az őrség megfigyelhette a völgyben vagy a környező hegyek lejtőin mozgó csapatokat. Nincs egyetlenegy hegyszoros sem a környéken, amelyet ne lehetne szemmel tartani innen. Régen magas fal vette körül ezt a kiszögellést, lőrésekkel minden oldalán, hogy megvédje az őrséget az ellenség nyilaitól vagy golyóitól.

- Ez micsoda? - mutatott Consuelo egy medencére, amely a virágos terasz közepén tátongott, meredek csigalépcsővel az oldalán.

- Ebben a medencében gyűlt össze a sziklák mélyéből fakadó forrás friss vize, ami nagyon értékes kincs egy ostromlott várban.

- Iható víz? - csodálkozott Consuelo, a mocskos, zöldes színű vizet figyelve. - Nagyon zavarosnak látszik.

- Ma már nem iható, legalábbis nem mindig, s Albert gróf csak virágait öntözi vele. Két éve már, hogy valami különös dolog történt ezzel a ciszternával. A forrása, mert mint mondtam, egy forrás táplálja, amely a szomszédos hegy mélyéből fakad, rendkívül szeszélyes lett. Néha hetekig elapad, s ilyenkor Zdenko hoz vizet a nagy udvar kútjáról, hogy Albert gróf megöntözhesse kedves virágait. Aztán egyszerre, egy éjjel leforgása alatt, vagy akár egy órán belül, a medence ismét megtelik ezzel a langyos, zavaros vízzel, amelyet most is lát. Néha nagyon gyorsan kiürül, máskor sokáig megmarad, a víz lassan megtisztul, s végül olyan áttetsző és hideg lesz, mint egy hegyi patak. Ma éjjel hasonló jelenség történhetett, mert tegnap még láttam, hogy a medence tele van tiszta vízzel, most pedig zavaros, mintha közben kiürült és újra megtelt volna.

- Nem szabályszerűen következnek ezek a változások?

- Egyáltalán nem, és én szívesen meg is figyeltem volna ezt a különös jelenséget, de Albert gróf, aki épp olyan szenvedélyesen őrzi szobája és virágos terasza bejáratát, mint amilyen indulatos minden cselekedetében, megtiltotta nekem ezt az ártatlan szórakozást. Úgy véltem, és most is ezt gondolom, hogy a medence mélyén sok a moha és a falgyom, és ezek a növények időnkint eldugaszolják a forrást, de a víz ereje végül is utat tör magának.

- De hogyan magyarázza azt, hogy máskor meg a víz hirtelen eltűnik?

- A gróf nagyon sok vizet használ öntözésre.

- Nagyon sok kar kellene hozzá, gondolom, hogy a medence kiürüljön. Nem mély?

- Hogy nem mély-e? Nem lehet megtalálni a fenekét.

- Ha pedig így van, nem kielégítő a magyarázata, káplán úr - mondta Consuelo csodálkozva a káplán ostobaságán.

- Találjon jobbat - vágott vissza a káplán kissé zavartan és bosszankodva, hogy melléfogott.

„Biztosan találok jobbat” - gondolta Consuelo, s máris e forrás különös szeszélyein tőprengett.

- Ha Albert gróftól kérdezné, hogy miért van ez - folytatta a káplán, aki szellemeskedni próbált, hogy visszanyerje fölényét a világos fejű idegen lánnyal szemben -, ő biztosan azt mondaná, hogy anyjának könnyei apadnak el és hullanak újra a hegy mélyéből. A nevezetes Zdenko pedig, akit olyan éleselméjűnek tart, esküdözne, hogy egy szirén lakik lenn, és búbájosan énekel, csak legyen fül, amely meghallja. Mert ők a *Könnyek forrása*-nak nevezik ezt a kútát. Ami rendkívül költői, de pogány lelkület kell hozzá, hogy el is higgye az ember.

„Nem is fogom elhinni - gondolta Consuelo -, de megtudom, hogyan apadnak el ezek a könnyek.”

- Ami engem illet - folytatta a káplán -, én azon a véleményen vagyok, hogy a medence másik oldalán folyik el a víz...

- Valahogy így kell lenni - tűnődött Consuelo -, különben túlradna a medence az állandóan befolyó víztől.

- Persze, persze - bólogatott a káplán, mert nem akarta bevallani, hogy még sosem gondolt rá -, nem vártunk külföldi szakértőre, hogy ilyen egyszerű dolgot megállapítsunk. De mégiscsak van valami zavar a víz természetes folyásában, mert ma már nem olyan egyenletes a szintje, mint valamikor volt.

- Természetes csatornák ezek, vagy emberkéz építette vízvezetők? - makacskodott Consuelo. - Ezt kéne mindenekeelőtt tudni.

- Sajnos, ezt senki nem tudhatja meg - felelte a káplán -, mivel Albert gróf nem tűri, hogy az ő drága kútjához nyúljanak, és határozottan megtiltotta, hogy valaki is megpróbálja kitisztítani.

- Mindjárt gondoltam - mondta Consuelo, búcsút véve a káplántól -, s azt hiszem, tiszteletben is kell tartanunk az akaratát, mert ki tudja, miféle szerencsétlenség érheti, ha megzavarnánk a szirénjét.

- Úgy látom - dűnnyögte magában a káplán a lány távozása után -, hogy ez a fiatal teremtés nem kevésbé ütődött, mint a gróf úr. Vajon ragályos-e az őrület? Vagy azért küldte-e hozzánk Porpora mester, hogy a friss vidéki levegő eloszlassa az agyában gomolygó ködöket? Olyan makacsul érdeklődik a ciszterna rejtélyes működése iránt, mintha egy velencei csatorna-mérnök leánya volna, és szakértelmét akarná fitogtatni ebben a kérdésben. De utolsó mondata, meg hajnali látomása Zdenkóval kapcsolatban, és az a nyakasság, ahogy éjjel Schrecken-steinre kergetett minket, világosan mutatja, hogy ő is meghibbant egy kissé. Hát most meg nem azt képzelem, hogy a kút fenekén találja meg Albert grófot? Szerencsétlen fiatalok! Miért nem józan értelmeteket és az igazságot találjátok meg ott?

Majd a derék káplán, a vacsorára várakozva, elővette breviáriumát.

„Úgy látszik - gondolta Consuelo -, hogy a tétlen és szenvedélymentes élet különösképpen renyhévé teszi a szellemet, hiszen ez a szent férfi, aki annyit olvasott és tanult, nem is sejti, miért foglalkoztat olyan nagyon ez a kút. Ó, Uram Istenem, bocsásd meg arcátlan szavamat, de vannak szolgálid, akik rosszul élnek értelmükkel. És még Zdenkóról mondják, hogy együgyű.”

Majd Consuelo, alig várva, hogy újra kezdhesse kutatásait, a bárókisasszony szobájába ment, mert elérkezett a szolfézsóra ideje.

39

- Láta-e, hogyan apad a víz és megfigyelte-e néha, amikor emelkedik? - kérdezte este halkán a káplántól, aki éppen csendesen emésztett.

- Mi az? Mi baj van? - egyenesedett fel a székében a testes pap, és a szeme is forgott ijedtében.

- A kútról beszélek - folytatta Consuelo a legnagyobb nyugalommal -, azt kérdezem, személyesen is megfigyelte-e már ezt a különös jelenséget.

- Persze, igen, a kút, már értem - mosolygott elnézőn a káplán. „Megint erőt vett rajta az örület” - gondolta magában.

- Miért nem felel, kedves káplán úr? - folytatta csökönyösen Consuelo. Nem azért macskodott, hogy a derék férfit ingerelje, csak éppen következetes volt, mint minden szellemi tevékenységében.

- Bevallom, kisasszony - felelt a káplán fagyosan -, hogy sosem volt alkalmam ilyen megfigyelésre, és azt is megmondhatom, hogy nem áldoznám fel a kedvéért éjjeli nyugalmamat.

- Persze, persze - mondta Consuelo türelmetlenül.

A káplán vállat vont, és nehézkesen fölállt a székéről, hogy meneküljön ettől a kérdésáradattól.

„Ha senki sem mond le egy órai alvásról - mondta magában Consuelo -, hogy ilyen jelentős dolgot megfigyeljen, akkor itt vagyok én, és ha kell, akár egész éjjel fennmaradok.”

Felvette a kabátját, és a lefekvés órájára várva, körbejárta a kertet.

Hideg, világos éjszaka volt; az esti köd már felszállt, s a telihold egyre magasabbra emelkedett az égen, megsápasztotta a csillagok fényét; száraz és visszhangos volt a levegő. Consuelót felizgatta, de nem törte meg a fáradtság, az álmatlanság, szándékának hősie, de kissé talán túlzó lendülete, s mintha lázas borzongás vett volna rajta erőt, amit az est frissége sem csillapított. Úgy érezte, vállalkozása végére ért. Valami regényes sejtelem, amelyet a Gondviselés bátorításának és egyben parancsának is tartott, egy pillanatig sem engedte nyugodni. Egy füves magaslatra ült, vörösfenyők alá, s a völgy mélyén csobogó patak gyenge, panaszos mormolását hallgatta. De úgy érezte, egy másik, még szelídebb, még panaszosabb hang kíséri a víz moráját, és lassan feléje száll. Consuelo végighevert a fűben, hogy közelebb lévén a földhöz, jobban felfogja e szellőhözta könnyű hangokat. Végül felismerte: Zdenko hangja volt. A bolond németül énekelt; Consuelo megértette a szavakat, amelyek jól-rosszul alkalmazkodtak a cseh dallamhoz, s ez a dallam éppen olyan egyszerű és édesbús volt, mint az, amelyet a leány egyszer már hallott.

„Van ott, van amott egy lélek, csupa kín és munka, szabadulását várja.
Szabadulását, sokszor ígért vigaszát.

A szabadulás bilincsekbe verve, a vigasz meg könyörtelen.

Van ott, van amott egy lélek, csupa kín és munka, belefáradt a várásba.”

Amikor elhalt az ének, Consuelo felállt, tekintetével kereste Zdenkót, bejárta az egész parkot és a kertet, hogy megtalálja, mindenfelé szölongatta, de dolgavégezetlenül kellett hazamennie.

Egy órával később, amikor már elmondták fennhangon a hosszú, közös imát Albert grófért, a családon kívül a ház valamennyi szolgálója is, Consuelo felment a Könnyek forrásához, leült a kút kávájára, a buján és szabadon növő fodorkák meg az Albert ültette íriszek közé, s mereven nézte a mozdulatlan vizet, amelyben a zenitjén álló hold mint valami tükörben fürdette a képét.

Egy órai várakozás után, amikor a bátor gyermek már-már bóbiskolt a fáradtságtól, hirtelen halk morajlást hallott a kútban. Kinyitotta a szemét, s látta, hogy a hold visszfénye megmozdul, megtörik, csillogó körökre szakad a víz tükre. Ugyanakkor a tompa s eleinte alig hallható csobogás egyre határozottabb lett; Consuelo világosan látta, hogy mint valami óriási tölcsérben a víz egyre gyorsabban örvénylik, apad, s egy negyedóra múlva el is tűnik a kút mélyén.

Consuelo a lépcsőkre merészkedett. Ezeket a fokokat nyilván azért építették a kút peremére, hogy a változó magasság ellenére is mindig meríthessenek vizet; részben odaerősített gránitkockákból álltak, részben a sziklába vájták őket, valamennyit csigavonalban. Csúszósak, iszaposak voltak, minden fogódzó nélkül, és iszonyatos mélységbe vezettek. Sötét is volt, s a mérhetetlen szakadék mélyén még félelmetesen csapkodott a víz. Consuelo egyre bizonytalanabban lépkedett a síkos fokokon; végül belátta, hogy esztelen kísérletre vállalkozott, kínlódva felmászott, s kifulladásra, remegve az első lépcsőfokra ült.

Közben a víz mintha egyre menekült volna a hegy mélyébe. A morajlás egyre tompább lett, s végül teljesen elhallgatott. Consuelo arra gondolt, hogy lámpásért megy, s innen felülről vizsgálja meg, amennyire teheti, a medence belsejét. De attól tartott, hogy miközben távol van, megérkezik az, akit vár, és még egy óra hosszat türelmesen üldögélt. Végül halvány csillogást pillantott meg a kút mélyén; s amikor szorongva előrehajolt, látta, hogy a remegő fény egyre jobban emelkedik. Hamarosan kétségtelessé vált előtte, hogy Zdenko mászik fel a csigalépcsőn, s közben a kút peremére erősített vasláncba kapaszkodik. Consuelo nem láthatta a láncot, nem is gondolhatott ilyesmire, mivel nyilván csak bizonyos magasságig vezetett, de hallotta csörgését, ahogy Zdenko időnkint megmarkolta, majd megint elengedte. Zdenko lámpát tartott a kezében, s amikor már csak húsz lábnyira volt a kút kávájától, a lámpát egy horogra akasztotta, amelyet valószínűleg erre a célra erősítettek a sziklafalba. Consuelo állandóan figyelte és látta, hogy a bolond most a sziklák repedéseibe, néhány szívósabb növénybe, s talán a falba vert és meggömbített szögekbe kapaszkodott, mert biztosan jól ismerte az utat. Amikor már kéznyújtásnyira volt tőle, Consuelo a kőfal mögé bújt, amely körbe fogta a kutat, és csak a lépcsőnél szakadt meg. Zdenko kimászott a kútból, a virágágyhoz ment, nagy körültekintéssel válogatni kezdett, egy csokorra való virágot szedett; aztán Albert szobájába ment, s Consuelo az üvegajtón át láthatta, hogy sokáig matat a könyvek közt, mintha keresne valamit, s végül, úgy látszott, meg is találta, mert nevetve és önmagával beszélve ment vissza a ciszternához; hangjából nagy elégedettség áradt, de csak halkán, szinte érthetetlenül beszélt; nyilván szükségét érezte, hogy szokása szerint hangosan gondolkozzék, másrészt azonban félt, hogy felébreszti a kastély lakóit.

Consuelo nem tudta eldönteni, hogy megszólítsa, és megkérje-e, hogy vezesse Alberthoz. Teljesen elkábult mindattól, amit látott, s bár boldog volt, hogy előérzete valónak bizonyult, mégis megijedt vállalkozása gyors sikerétől, és nem merte volna megkockáztatni, hogy máris leszálljon a föld mélyébe, és szembenézzen a sötétben örvénylő vízzel. Zdenko tehát egymagában indult meg a lépcsőn, levette lámpáját a horogról, és eltűnt Consuelo szeme elől. Éneke, mert megint dalolt, annál határozottabb lett, minél jobban közeledett titokzatos búvóhelyéhez:

„A szabadulás bilincsekbe verve, a vigasz meg könnyörtelen.”

Consuelo dobogó szívvel, feszült figyelemmel nézett utána, s tízszer is kísértésben volt, hogy visszahívja. Végül, egy utolsó hősies erőfeszítéssel elhatározta, hogy utánakiált, de aztán arra gondolt, hogy a szerencsétlen hirtelen meglepetésében megszédülhet, és halálra zúzhatja magát a meredek és veszélyes lépcsőkön. Nem szólt tehát, és elhatározta, hogy másnap, ha megint alkalma van rá, bátrabb lesz.

Még megvárta a víz emelkedését, ami most sokkal gyorsabban ment végbe. Alig egy negyed-órával azután, hogy nem hallotta többé Zdenkót, és nem látta lámpája fényét, tompa, mennydörgéshez hasonló moraj hallatszott a mélyből; egyre hevesebben tört fel a víz, vad örvényléssel emelkedett, s tömlőce sziklafalát verdeste dühös tajtékával. Gyors közeledése olyan ijesztő volt, hogy Consuelo reszketett szegény Zdenkóért, és arra gondolt, hogy addig játszik a veszéllyel, addig parancsolgat a természet erőinek, míg végül őt is elragadja az örvény forgataga, s aztán összetörve, holtan kering a kút szájában, mint azok az iszapos növények, amelyek most a víz felszínén úszkálnak.

Pedig biztosan egyszerű volt a szerkezet; talán csak egy zsilipet kellett leengedni vagy fel-emelni, vagy akár csak egy követ odarakni, ha fel akar menni az ember, aztán megint félretolni, ha megint leért. De egyszer melléfoghat, hiszen szegény Zdenko olyan szórakozott, s mindig különös álmainak világában él. Mi történne, ha egy pillanattal korábban emelné fel a követ? Ugyanazon az alagúton érkezik-e, amely egyben a forrás vizének a medre? Pedig, mondta magában Consuelo, egyszer nekem is végig kell mennem rajta, akár vele, akár egymagamban, talán már holnap éjjel, és nem később; hiszen *van ott egy lélek, csupa kín és munka, és belefáradt a várásba*. Nem véletlenül énekelte ezt; és annak is megvolt az oka, hogy Zdenko, aki gyűlöli és csak töri a németet, ma ezen a nyelven szólt.

Consuelo végül lefeküdt, de rettenetes lidércnyomások gyötörték álmában. Láza egyre emelkedett, de ő észre sem vette, mivel csupán erejét és elszántságát érezte. Mégis minden pillanatban felriadt, mert egyre azt képzelte, hogy még mindig a borzalmas lépcsőkön van, és nem tud felkapaszkodni, alatta pedig egyre morajlóbban, egyre gyorsabban emelkedik a víz.

Másnap olyan elgyötörtnek látszott, hogy mindenki csodálkozva nézett rá. A káplán nem tudta megállni, hogy a kanonissza fülébe ne súgja: véleménye szerint *ez a kedves, kellemes teremtés* teljességgel meghibbant; a jó Wenceslawa asszony pedig, aki még sosem tapasztalt ennyi bátorságot és odaadást, már maga is azt kezdte hinni, hogy a fiatal Porporina szertelenségre hajlamos és rendkívül érzékeny idegzetű leány. A kanonissza megbízott a dupla vassal bélelt ajtóknak és az övéhez kapcsolt hűséges kulcsaiban, és már rég nem hitt benne, hogy Zdenko előző éjjel a kastélyban járt, és titokzatosan eltűnt. Meleg, együttérző szavakkal fordult tehát Consuelóhoz, megköszönte, hogy részt vesz a család bajaiban, de kérte, hogy ne kockáztassa egészségét, és váltig bizonygatta - bár lelke mélyén már ő is alig reménykedett benne -, hogy Albert hamarosan visszatér.

Mégis mondhatatlan rettegés és valami új remény szorongatta a szívét, amikor Consuelo csillogó, elégedett tekintettel és szelíd, de büszke mosollyal válaszolt:

- Igaza van, kedves asszonyom, hogy bizalommal vár és reménykedik. Albert gróf él, s gondolom, nem is nagyon beteg, mivel rejtekében könyveire és virágaira vágyik. Ebben egészen biztos vagyok, és be is tudom bizonyítani.

- Mit jelentsen ez, drága gyermekem? - kiáltott a kanonissza, akit máris meggyőzött Consuelo határozottsága. - Mit tudott meg? mit fedezett fel? Beszéljen, könyörgök; adja vissza az élet-erőt egy meggyötört családnak.

- Mondja meg Christian grófnak, hogy fia él, és nincsen messze. Ez olyan való igaz, mint ahogy szeretem és tisztelem önöket.

A kanonissza felugrott, hogy bátyjához szaladjon, mivel az öreg gróf még nem jött le a szalonba, de a káplán tekintete és sóhaja megállította.

- Ne szerezzünk könnyelműen ilyen örömet Christian bátyámnak - mondta a kanonissza, és ő is felsóhajtott. - Ha a tények megcáfolnák kedves biztatását, drága gyermekem, a szerencsétlen apa nem élné túl csalódását.

- Nem hisz a szavamnak? - álmétkodott Consuelo.

- Isten őrizz, nemes lelkű Nina! Csakhogy maga is egy ábránd áldozata lehet. Sajna, velünk már olyan sokszor megtörtént. De azt mondta, kedves leányom, bizonyítékai is vannak. Miféle bizonyítékai? Nem szólhatna róluk?

- Nem mondhatom el... legalábbis azt hiszem, nem szabad elmondanom - kezdte Consuelo kissé zavartan. - Felfedeztem egy titkot, amelyhez Albert gróf nyilván nagyon ragaszkodik, és az ő engedélye nélkül, gondolom, nem árulhatom el.

- Engedélye nélkül! - kiáltott a kanonissza, s tanácstalanul nézett a káplánra. - Találkoztak volna?

A káplán fölényesen vonogatta a vállát, és nem értette meg, milyen fájdalmat okoz hitelenségével a kanonisszának.

- Nem találkoztam vele - folytatta Consuelo -, de hamarosan látni fogom, és remélem, önök is. Ha viszont akarata ellenére elárulom a titkát, akkor, attól félek, csak késleltetném visszaérkezését.

- Bár Isten igazsága lakozna szívedben, nagylelkű teremtés, és ő szólna szájadból - mondta Wenceslawa asszony, és megilletődött, nyugtalan tekintettel nézett Consuelóra. - Őrizd meg titkodat, ha van titkod, és add vissza fiunkat, ha megteheted. Ha valóban megteszed, csak annyit mondhatok, térdre borulok előtted, ahogy most homlokodat csókolom meg... ezt a szegény homlokodat, amely olyan tüzes, olyan harmatos - tette hozzá, miután ajkával érintette a leány forró homlokát, majd meghatott arccal nézett a káplánra.

- Ha örült is - mondta a derék papnak, amikor már magukra maradtak -, mégiscsak jószágos örült, s úgy látszik, nálunk is jobban átérzi szenvedésünket. Ó, atyám! átok van ezen a házon. Valami szédület bódít itt el minden nemes szívet, s napjaink azzal múlnak, hogy szánnunk kell azokat, akiket csodálunk.

- Egy pillanatig sem vonom kétségbe e fiatal teremtés jó szándékát - felelte a káplán. - De valami téboly szól belőle, higgye meg, asszonyom. Biztosan Albert grófról álmódott ma éjjel, s most valóságnak véli látomásait. Ne zaklassa fel ilyen léha feltevésekkel tiszteletre méltó bátyja megadó áhítatos lelkületét. Talán nem is kéne túlságosan bátorítani a signora Porporina merész vállalkozásait... Másfajta veszélyt hozhatnak rá, mint amelyekkel, véleménye szerint, szembenéz...

- Nem értem, mit akar mondani - csodálkozott együgyűen Wenceslawa kanonissza.
- Zavarba hoz, asszonyom - hebegett a derék pap. - Nem is tudom, hogyan mondjam... Mégis úgy vélem, ha titkos kapcsolat jönne létre, bármilyen becsületes és önzetlen kapcsolat, amint ez nyilvánvaló, e fiatal művésznő és a nemes gróf között...
- Mi volna akkor? - csodálkozott a kanonissza kerekre nyílt szemmel.
- Hogy mi volna? Nem gondolja, asszonyom, hogy ez az érdeklődés és együttérzés, amely alapelvében persze nagyon ártatlan, a körülmények biztatására és egy regényes képzelet szárnyán végül is veszélyeztetheti az ifjú énekesnő nyugalalmát és helyzetét?
- Sohasem gondoltam volna ilyesmire - kiáltott a kanonissza, akit nagyon meghökkentett a káplán észrevétele. - Azt hiszi talán, kedves atyám, hogy Albert gróffal való kapcsolatában Porporina megfélemlíthet alantas és bizonytalan helyzetéről, mikor pedig öcsém, egy Rudolstadt gróf, olyan magasan fölötte áll.
- Albert von Rudolstadt gróf akaratán kívül maga is bátoríthatja, mivel megveti és pusztá előítéletnek tartja azokat a tiszteletre méltó előnyöket, amelyeket a rang és a születés ad.
- Nagyon komoly nyugtalanságot ébresztett bennem - mondta Wenceslawa asszony, akiben fellobbant az ősi hiúság és a családi gög, nemes jellemének egyetlen fonákja. - A bűn máris utat tört volna e gyermek szívébe? Kevésbé tiszta indítéka is volna buzgalmának és fáradatlan kutatásának, nem csupán természetes jósága és hozzánk való ragaszkodása?
- Remélni merem, hogy még nincsen baj - felelte a káplán, kinek egyedüli szenvedélye az volt, hogy vélekedése és tanácsai révén fontos szerepet játsszon a családban, bár ugyanakkor mindig aggályos tiszteletet és alázatos odaadást színlelt. - De intenem kell, kedves leányom, hogy éberen figyelje a további eseményeket, és egy pillanatra se feledje e veszélyek lehetőségét. Csak ön vállalhatja ezt a kényes szerepet, és szüksége is lesz óvatosságára és éleslátására, amellyel az ég olyan gazdagon megáldotta.

Ez a beszélgetés teljesen feldúlta a jó Wenceslawa asszonyt, és egészen más okok miatt kezdett nyugtalankodni. Szinte megfélemlített róla, hogy Albert eltűnt, talán haldoklik, talán meg is halt, s csak arra gondolt, hogyan küzdhetne e szeretet ellen, amelyet önmagában *tolakodónak* nevezett; a mese indusához hasonlított, aki egy fára menekült a tigris elől, s miközben a vérengző fenevad lenn leselkedik rá, ő csak az arca körül zümmögő légy bosszantását érzi.

Egész nap Porporina sarkában volt, minden lépését figyelte, minden szavát aggályosan mérlegelte. Hősnőnk, mert a derék Consuelo ebben a pillanatban a szó legteljesebb értelmében az volt, hősnőnk, mondom, ezt hamarosan észre is vette, de távolról sem sejtette az igazságot, hanem a kanonissza nyugtalanságát csak kételkedésének tulajdonította, hogy sikerül-e neki, amint ígérte, visszahoznia Albertot. Egy pillanatig sem gondolt rá, hogy titkolja izgalmát, mert lelkiismerete tiszta volt és nyugodt, s úgy vélte, inkább büszke lehet szándékára, semmint hogy szégyenkeznie kellene miatta. Zavara, amelyet néhány nappal előbb a fiatal gróf iránta mutatott rajongása okozott, teljesen eltűnt, mivel érezte, hogy jóakarátú eltökéltségében nincsen semmi személyes hiúság. Amélie keserű csúfolódásai, mert a bárókisasszony sejtette vállalkozását, ha részleteit nem is ismerte, hidegen hagyták. Alig ügyelt rájuk, csak mosolyával válaszolt, s így az egyre figyelmesebb kanonisszának jutott az a szerep, hogy megfigyelje, boncolgassa őket, és ijesztő értelmet találjon bennük.

Mégis, mivel Wenceslawa asszony úgy figyelte, mint ahogy még soha, Consuelo attól tartott, hogy késleltetik félreértett igyekezetében, s ezért nagyon tartózkodón viselkedett, és így elaltatva a kanonissza éberségét, gyorsan kiszökött a kastélyból, és fűrgén Schreckenstein felé sietett. Egyetlen célja volt csak: hogy találkozzék Zdenkóval, magyarázatot kérjen tőle, és végre megtudja, elvezetné-e őt Alberthoz. Zdenkót már a kastély közelében megtalálta, azon az ösvényen, amely Schreckenstein felé vezetett. Talán maga a bolond is találkozni akart vele, mert alighogy szembekerültek, cseh nyelven megszólította, és szaporán beszélni kezdett.

- Sajna, nem értem, amit mondasz - sóhajtott Consuelo, amikor végre ő is szóhoz jutott. - A németet is alig beszélem, ezt a kemény nyelvet, amely neked a gyűlöletes rabságot, nekem meg a bús száműzetést jelenti. De mert másként nem értjük egymást, fanyalodjál csak erre a nyelvre, én sem beszélem jobban nálad, és ígérem, megtanulok csehül, ha ugyan megtanítasz rá.

Zdenko nyilván örült e szavaknak, mert lecsendesedett, s Consuelónak nyújtotta száraz, kérges kezét. A leány örömmel szorongatta.

- Istennek jó leánya - mondta a bolond németül -, megtanítlak a nyelvemre és minden énekemre. Melyikkel kezdjük?

Consuelo azt gondolta, Zdenko kedvére tesz, ha az ő fordulataival szól hozzá.

- Szeretném - mondta -, ha elénekelnéd Albert gróf balladáját.

- Több, mint kétszázezer ballada szól Albert testvéremről - felelte a bolond. - Ezekre nem taníthatlak; nem értenéd őket. Mindennap újat csinállok, egyik sem hasonlít az előzőhöz. Mászt kérj tőlem.

- Miért nem érteném meg? Én vagyok a vigasz. Számodra Consuelo a nevem, hallod-e? És Albert gróf számára is, mert itt egyedül ő ismer engem.

- Te volnál Consuelo? - mondta Zdenko csúfolódó mosollyal. - Ó, nem tudod, mit mondasz. *A szabadulás bilincsekbe verve...*

- De tudom. *A vigasz meg könyörtelen.* Te nem tudsz semmit, Zdenko. A szabadulás megtörte bilincseit, a vigasz eltépte rabláncát.

- Hazugság, hazugság, örület, igazi német szavak - kiáltott Zdenko; már nem nevetett, nem is ugrándozott többé. - Nem is tudsz énekelni.

- De tudok - felelt Consuelo. - Hallgasd csak.

És elénekelte a hegyek énekének első mondatát. Hibátlanul tudta, mivel Amélie segítségével felidézte és megtanulta szavait.

Zdenko álmélkodva hallgatta, aztán felsóhajtott:

- Nagyon szeretlek, testvérkém, nagyon, nagyon szeretlek. Megtanítsalak egy másik énekre?

- Igen, Albert gróf énekére, először németül tanulnám, aztán csehül is.

- Hogyan kezdődik? - kérdezte Zdenko ravasz mosollyal.

Consuelo énekelni kezdte az előző nap hallott dallamot: „*Van ott, van ott egy lélek, csupa kín és munka...*”

- Ugyan, ez a tegnapi ének, ma már nem tudom - szakította félbe Zdenko.

- Akkor énekeld el a mait.

- De hogy kezdődik? Meg kell mondanod, hogy kezdődik!

- Hogy kezdődik? Megmondom: Albert gróf van ott, ott Schreckensteinben, Schreckenstein barlangjában...

Alig mondta ki Consuelo e szavakat, Zdenko arca és magatartása egyszerre megváltozott. Három lépést hátrált, szemében a méltatlankodás lángja égett, kezét feje fölé emelte, mintha megátkozna Consuelót, és most anyanyelvén kezdett beszélni, egyre indulatosabban és fenyegetőbben.

Consuelo nagyon megijedt, de amikor Zdenko elszaladt, mégis utánakiáltott, mert vele akart menni. A bolond dühösen megfordult, megragadott egy hatalmas követ, és szinte pehelyként emelte fel vékony, erőtlen karjával.

- Zdenko soha senkit nem bántott - kiáltott németül -, Zdenko egy légy szárnyát sem tudná kitépni, és ha egy kisgyermek meg akarná ölni Zdenkót, hagyná, csak ölje meg a kisgyermek. De ha továbbra is rám nézel, ha csak egy szót szólsz hozzám, te gonosz lány, hazug osztrák nő, Zdenko mindjárt eltapos, akár egy férget, még ha az örvénylő vízbe is kell vetnie magát utána, hogy a kiontott emberi vért testéről, lelkéről lemossa.

Consuelo rémülten menekült. Az ösvény végén egy paraszttal találkozott, aki csodálkozott, hogy ilyen sápadtan és ijedten szalad, mintha üldöznék, és megkérdezte, hogy egy farkas vetődött-e az útjába.

Consuelo meg akarta tudni, gyakran vannak-e dührohamai Zdenkónak, és ezért elmondta, hogy az ártatlannal találkozott, és ő ijesztette meg ilyen nagyon.

- Sose féljen az ártatlantól - felelte a paraszt és mosolygott is, mivel azt hitte, valami kényes ifjú hölgygel van dolga. - Zdenko nem gonosz, mindig csak nevet és énekel, vagy történeteket mesél, nem lehet ugyan érteni őket, de nagyon szépek.

- De néha dühbe is jön, és akkor fenyegetőzik, meg követ emel az emberre.

- Soha - felelt a paraszt. - Még sosem tett ilyesmit és nem is fog. Nem kell félni Zdenkótól. Zdenko ártatlan, akár az angyalok.

Amikor Consuelo végre lecsillapodott, arra gondolt, hogy a parasztnak bizonyára igaza van, és ő okozta vigyázatlan szavával az első és egyetlen dührohamot az ártatlan Zdenko életében. Keserű szemrehányást tett önmagának. „Nagyon mohó voltam - mondta magában. - Egy eddig ismeretlen szenvedést okoztam ennek az áldott jó embernek, akiben nincs meg az, amit mi büszkén értelemnek nevezünk, és ez a szenvedés most minduntalan rátörhet. Eddig csak rögeszméi voltak, és talán én tettem örületté.”

Amikor aztán Zdenko haragjának okára gondolt, még szomorúbb lett. Már bizonyos volt benne, hogy helyesen következett, és Albert búvóhelye valóban Schreckenstein mélyében van. Milyen dühödt féltékenységgel rejtegeti titkát Albert és Zdenko, még ölötte is! Ő is átok alatt van hát, neki sincs befolyása Albert grófra. És amikor pillanatnyi ihletében vigaszának nevezte, amikor előző nap Zdenko jelképes énekével hívta őt, amikor a bolondnak elárulta a Consuelo nevet, mindez talán pillanatnyi szeszély volt csak, és nem igaz, állandó vágyakozás, hogy őt, Consuelót, és senki mást, hívja megszabadítására és vigasztalására. Maga a vigasz szó is, amelyet, mintha váratlan megvilágosodásában mondott volna ki, maga ez a szó is véletlen volt csupán. Consuelo senki előtt sem titkolta, hogy spanyolnak született, és anyanyelve az

olasznál is kedvesebb néki. Albertot fellelkesítette az éneke, és nem ismerve erőteljesebb kifejezést, mint azt, amely lelkének vágyát és képzeletének álmát fejezte ki, ezt a szót mondta néki, és olyan nyelven, amelyet tökéletesen ismert, de Consuelón kívül senki más nem értett.

Consuelo sosem szótt erről szárnyaló ábrándokat. Mégis úgy érezte, hogy a véletlen ilyen árnyalt és találékony játéka csak a Gondviselés akaratából születhetett, és képzelete aztán sokat, és különösebb vizsgálódás nélkül keringett e gondolat körül.

Most azonban minden kérdésessé vált. Elfelejtette volna Albert, misztikus rajongása új szakában, azt a rajongást, amelyet iránta érzett? Feleslegessé vált volna ő, Consuelo? nem hozhat többé megkönnyebbülést, szabadulást Albertnak? Vagy talán Zdenko, akiről eddig azt hitte, hogy értelmesen és buzgón szolgálja Albert szándékait, szánalmasabban és komolyabban örült, mint eddig gondolta? Vajon barátja rendelkezése szerint cselekszik-e, vagy éppen ellenére, amikor olyan dühödten igyekszik megakadályozni a lányt abban, hogy Schreckensteint közeledjék, és felfedje az igazságot?

- Nos - kérdezte halkán Amélie, amikor Consuelo hazaérkezett -, látta-e a mi Albertunkat a lenyugvó nap felhőiben? Vagy bámulatos szellemidézésével ma éjjel már ide is varázsolja a kandallón át?

- Meglehet - felelte Consuelo kissé bosszúsan. Először érezte életében, hogy büszkeségében bántják meg. Olyan tiszta odaadással, önzetlen lelkesedéssel kezdett vállalkozásához, hogy szenvedett, mert csúfolták és kigúnyolták, csak mivel nem tudta megtenni, amit akart.

Egész este szomorú volt; a kanonissza észrevette kedélyének hirtelen változását, és persze mindjárt a leány szorongásának is tulajdonította; nyilván attól félt, gondolta, hogy felfedezték a szívében fogant vészes érzést.

A kanonissza különösképpen tévedett. Ha Consuelo akár a legkisebb rezdülését is érezte volna egy új szerelemnek, nem loboghatott volna benne az az élő hit, az a szent bizakodás, amely eddig minden lépésében vezérelte és támogatta. Éppen ellenkezőleg történt, talán még sosem érezte ilyen fájón régi szenvedélyének keserű fellobbanását, mint most, amikor hősi elhatározásaiban és emberbaráti felbuzdulásában keresett menekvést előle.

Amikor este a szobájába ment, egy aranyozott, címeres, régi könyvet talált a spinétjén; mindjárt felismerte: az a kötet volt, amelyet Zdenko előző éjjel Albert szobájából kivitt. Olvasójel volt benne, s Consuelo ott nyitotta ki; a bűnbánat zsoltárát találta a megjelölt lapon: *De profundis clamavi ad te.*³⁵ A latin szavak tintával voltak aláhúzva, és elég frissen, mivel a tinta kissé hozzátapadt a következő oldalhoz. Consuelo végiglapozta a kötetet. Híres, régi biblia volt, az úgynevezett kralici kiadás, amely 1579-ben jelent meg. A leány semmi más jelzést nem talált benne, egyetlen írást, egyetlen lapszéli jegyzetet sem. De nem volt-e eléggé jelentős és eléggé beszédes ez az egyszerű kiáltás a mélyből, s talán szó szerint is, a föld mélységeiből? Micsoda ellentmondás Albert határozott, egyértelmű akarata, és Zdenko nemrég tanúsított magatartása között?

Consuelo képzeletében új lehetőség rémlett fel. Albert betegen, tehetetlenül fekszik föld alatti rejtkehelyén, nyilván Schreckenstein mélyén, s talán éppen Zdenko esztelen gyengédsége tartja fogságban. Talán ennek az örülnek az áldozata, aki a maga módján szereti és rabságban tartja, de mivel időnkint napfényre vágyik, elviszi üzeneteit Consuelónak, viszont, akár félelemből, akár megmagyarázhatatlan szeszélyből, megakadályozza, hogy a leány találkozzék a fogollyal. „Nos, mondta magában Consuelo, elmegyek, bármi veszéllyel kell is szembenéz-

---

³⁵ A mélységből kiáltok hozzád.

nem; elmegyek, vádoljanak bár nevetséges vakmerőséggel az önzők és ostobák; elmegyek, ha akár közönyével alááz meg az, aki hívott. Hogy megalázna? hogyan tehetné, ha valóban örült, akár a szegény Zdenko? Hiszen csak kötelességemet teszem, őket meg csak szánakozással nézhetem. Elmegyek, mert Isten ihlető szava küld, az ő keze lök ellenállhatatlan erővel.”

Megint felújult lelkében és testében előző napjainak lázas állapota, amelyet a Zdenkóval való szerencsétlen találkozás után valami ernyedtt bágyadság váltott fel. Újra megtalálta régi erejét. Amélie-nek nem szólt a könyvről; felbuzdulását és szándékát is eltitkolta, csak vidáman elbeszélgetett vele; és amikor a bárókisasszony már elaludt, felment a Könnyek forrásához, és egy kis tolvajlámpát vitt magával, amelyet még reggel hozott fel a szobájába.

Sokáig várt, a hideg többször Albert szobájába kényszerítette, hogy a helyiség langyos levegőjében melengesse zsibbadt tagjait. Végre meg merte nézni a könyveket; nem polcokon sorakoztak, mint valami könyvtárban, hanem a padlón heverték óriási halmokban, mintha utálattal és megvetéssel dobták volna őket oda. Csaknem valamennyi latinul volt írva, s Consuelo legfeljebb feltételezhetette, hogy hitbéli vitáról szólnak, mégpedig a római egyház szándékával vagy jóváhagyásával. Igyekezett megérteni a címüket, de egyszerre meghallotta a kút vizének a morajlását. Gyorsan kiszaladt, elzárta a lámpáját, a kőperem mögé bújott, és várta, hogy Zdenko feljőjjön. A bolond most nem maradt a teraszon, sem a szobában. Átment a két helyiségen, elhagyta Albert gróf lakosztályát, majd, mint Consuelo később megtudta, a kis kápolna és Christian gróf hálószobájának ajtajához lopakodott, hogy kilesse, fájdalmasan imádkozik vagy nyugodtan alszik-e az aggastyán. Igen gyakran a maga jószándékából érdeklődött így, olyankor is, mint látni fogjuk, amikor Albert nem is kérte.

Consuelo egy pillanatig sem habozott, már kész volt a terve. Nem bízta magát Zdenko értelmére vagy jóakarására; egymagában, kíséret nélkül akar eljutni ahhoz, akit fogságban vél. Biztosan csak egy út vezet a kastély ciszternájától Schreckenstein forrásáig. Talán nehéz és veszélyes út lesz, de biztosan járható, hiszen Zdenko minden éjjel végigmegy rajta. Csak világosság kellett, s Consuelo több gyertyát hozott magával, egy vasdarabot is, meg taplót és tűzkövet, hogy fényt gyújthasson, ha szüksége volna rá. Egészen biztos volt benne, hogy ezen a föld alatti úton Schreckenstein hegyére ér. A kanonissza egyszer egy régi ostromtörténetet mesélt neki. Az Óriások várát, mondta Wenceslawa asszony, a német lovagrend vitézei védték. Vízre nem volt gondjuk, mivel az ebédlőjükben tátongó medencét hegyi források táplálták. Amikor pedig kémeik ki akartak menni, hogy megfigyeljék az ellenséget, kiszáritották a medencét, s egy föld alatti alagúton át a hozzájuk tartozó szomszédos faluba jutottak. Consuelo arra is visszaemlékezett, hogy a helyi krónika szerint a tűzvész óta Schreckensteinnek nevezett dombon álló falu valamikor az Óriások várához tartozott, és ostrom idején titkos összeköttetésben volt vele. Ésszerű volt tehát, a valóságnak megfelelő, hogy itt kereste a föld alatti átjárót.

Mihelyt Zdenko eltűnt, megindult a lépcsőn. De előbb letérdelt. Istennek ajánlotta lelkét, ártatlan lélekkel keresztet vetett, mint a San Samuele színház díszletei mögött is, első fellépése előtt, majd megkezdte útját a meredek csigalépcsőn. Nem nézett le, nehogy megszédüljön, s támaszpontokat keresett a kezével, ahogy Zdenkónál látta. Baj nélkül ért a lánchoz, s amikor megragadta, már nyugodtabbnak érezte magát, és most már le mert nézni a kút mélyére. Vizet látott lenni, s ez egy pillanatra megijesztette. De aztán gondolkozni kezdett. A kút biztosan nagyon mély, de az alagút bejárata, amelyen át Zdenko is jöhetett, valószínűleg magasabban van. Consuelo már az ötvenedik lépcsőfoknál tartott, s fűgén, ügyesen haladt előre; a szalonnokban nevelt leányok sosem ilyen hajlékonyak, a nép gyermekeit viszont megedzik játékaik, s mozgásuk egész életükben megőrzi ezt a bizakodó bátorságot. Egyetlen igazi veszély leselkedett rá: megcsúszhat a nedves lépcsőfokokon. Amikor a kastély egy elhagyott szobájában

ide-oda nézelődött, egy régi, széles karimájú kalapot fedezett fel, Friedrich báró hordta valamikor vadászatain. Feldarabolta, talp formájú részeket készített belőle, és elindulása előtt, mint valami sarut, zsineggel a cipőjéhez erősítette. Előző éjjel megfigyelte, hogy Zdenko is efféle lábbelit viselt. E nemeztalpakkal a lábán a bolond nesztelenül járhatott a kastély folyosóin, s ezért vélte Consuelo, hogy árnyként suhan, és nem jár, ahogy az emberek szokták. A husziták is ilyen sarukat kötöttek hajdan kémeik talpára, sőt lovaik patáira is, ha váratlanul akarták megtámadni az ellenséget.

Az ötvenkettedik lépcsőfoknál Consuelo egy szélesebb kőlapot és egy csúcsívben végződő alacsony üreget talált. Habozás nélkül belépett: egy keskeny és alacsony folyosóra jutott, amelyet emberi kéz épített és boltozott igen nagy gonddal; még nedves volt a nemrég lefolyó víztől, s csak meggörnyedve lehetett benne járni.

Már körülbelül öt perce ment a folyosón, minden akadály és félelem nélkül, amikor valami könnyű zajt vélt hallani a háta mögött. Arra gondolt, Zdenko mászik lefelé, útban Schrecken-stein felé. De neki nagy előnye volt, s megkettőzte lépteit, hogy a veszélyes útitárs ne érhesse be. Zdenko nem sejtette, hogy valaki jár előtte, és semmi oka sem volt, hogy siessen. Miközben a bolond énekeivel meg véget nem érő sirámaival és történeteivel szórakozik, neki elég ideje marad, hogy Alberthoz érjen, és az ő védelmét kérje.

De a zaj egyre hangosabb lett, és morajló, küszködő, csapkodó víz lármájához hasonlított. Mi történhetett? Talán Zdenko fedezte fel a szándékát? Felhúzta volna a zsilipet, hogy megakadályozza útjában, és vízbe fojtja? De hiszen csak akkor tehetné volna meg, ha előtte járna, pedig mögötte volt. Consuelót mégsem nyugtatta meg ez az okoskodás. Zdenko képes volt arra, hogy akár életét is feláldozza, s inkább Consuelóval együtt fullad meg, csak fel ne fedezzék Albert búvóhelyét. De hiszen egyetlen csapot sem látott útközben, sem zsilipet, meg követ sem, amely feltarthatta és visszajára fordíthatta volna a vizet. A víz meg csak előtte lehetett, ő pedig a háta mögött hallotta a zajt. Mégis egyre emelkedett, növekedett, és borzalmas dübörgéssel közeledett. Consuelo, iszonyatos rémületére, most azt vette észre, hogy a folyosó már nem emelkedik, hanem lefelé tart, először csak enyhe lejtéssel, de aztán mind meredekebben. A szerencsétlen leány eltévesztette az utat. Sietségében és a medence mélyéből felszálló sűrű pára miatt nem vette észre a másikkal szemben a sokkal nagyobb boltívet. Abba a csatornába tévedt, amelyen lefolyt a víz, és nem abba, amely a gyűjtőmedencéhez és a forráshoz vezetett. Zdenko ellenkező irányba ment, és nyugodtan felemelte a zsilipet. A víz zuhatagként ömlött a medencébe, a medence a lefolyó magasságáig megtelt, és a víz már a rémülten és lélekszakadva menekülő Consuelo nyomában volt. Ezt a csatornát úgy vájták ki, hogy kevesebb víz folyjon le rajta, mint amennyi a másik oldalon a medencébe ömlik, és mivel a medence már megtelt, a csatorna is hamarosan meg fog telni. Egy perc, egyetlen szempillantás, és ide is elér a víz, a csatorna pedig folyton lefelé tartott, abba az irányba, amerre a víz is hamarosan hömpölyögni fog. A nedvességtől csöpögő boltozat azt mutatta, hogy színültig szokott megtelni. Semmi remény tehát a menekülésre. Hiába rohan, a dühödt áradat előbb-utóbb utoléri a szerencsétlen menekülőt. A dübörögve közeledő víztömeg máris elzárta a levegőt. Szinte perzselő lett a hőség, valósággal fojtogatta a leány torkát, épp olyan elviselhetetlenül, akár a félelem vagy a kétségbeesés. A féktelen hullámok már Consuelo fülébe bögtek, már rozsdás hab lepte el a kőkockákat, s az áradat gyászos hírnökeként már meg is előzte a leányt, aki egyre bizonytalanabban, egyre lassabban szaladt.

- Ó, anyám, édes anyám - kiáltott Consuelo -, fogadj karodba! Ó, Anzoletto, nagyon szerettelek! Ó, Istenem, adj kárpótlást egy jobb életben!

Alighogy ez utolsó jajszavával az éghez fohászkodott, Consuelo hirtelen valami váratlan akadályba botlik. Ó, isteni jószág! Ó, csodatevő szerencse! Keskeny, meredek lépcsőt lát maga előtt, a föld alatti üreg egyik oldalfalára vezet. A félelem és a reménység szárnyai röpitik Consuelót. Homloka már a boltozatot érinti; az áradat alatta nyargal, eléri a lépcsőt, amelyen a leány felszaladt, ellepi az első fokokat, már a leány menekülő lábát nyaldossa, majd elérve annak a boltívnek a tetejét, amelyet Consuelo maga mögött hagyott, a mélység felé tör, és borzalmas csattanással feneketlen medencéjébe zuhan: a hősiesség már egy kis szikláról nézi, négykézláb kúszott ide a sötétben.

Gyertyája kialudt. Szilaj szélroham előzte meg a víztömeg nyargalását. Consuelo az utolsó lépcsőfokra zuhant; e percben már csak az életösztön irányította lépteit, és még nem tudta, hogy megmenekült-e, és nem hoz-e új veszedelmet a lezuhanó víztömeg, s nem a halál fagyos ujjának érintését jelentik-e a hajára hulló hideg cseppek.

Közben a vízgyűjtő lassan megtelik, a víz új és új lefolyókat ér el, amelyek mind a föld mélyébe viszik a gazdag forrás áramát. A morajlás elhalkul, a ködréteg megritkul, s már csak friss, vidám s cseppet sem ijesztő csobogás hallatszik az üregekben. Consuelónak remeg a keze, alig tudja meggyújtani a gyertyát. Szíve még hevesen dobog, de megint megtalálja régi bátorságát. Térdre hullva mond köszönetet Istennek és anyjának. Aztán megvizsgálja a helyet, ahol most van, s lámpásának imbolygó fénye végigpásztázza a környező falakat.

Egy természetalkotta tágas barlang boltozza azt a szakadékot, amelyet Schreckenstein távoli forrása táplál, és ahol a víz a szikla mélyén el is tűnik. A szakadék olyan mély, hogy nem látni a benne hömpölygő vizet, de ha követ dobnak bele, két percig gurul, hogy aztán ágyúdőrejhez hasonló robbanással hulljon a vízbe. A barlang visszhangja megsokszorozza a dörgést, és még sokáig hallatszik a láthatatlan víz csapkodása. Azt vélnéd, valami alvilági falka csahol ott lenn. A barlang egyik falán egy sziklába vájt keskeny, nehezen járható ösvény halad a szakadék szélén, s egy újabb sötét folyosóra nyílik; itt már teljesen véget ér az emberi munka, ez a folyosó egyre távolodik a vizek áramától és zuhatagaitól, és magasabb rétegek felé emelkedik.

Consuelónak ezt az utat kell választania. Nincs más: a víz ellepte és teljesen elzárta azt, amelyen ide érkezett. A barlangban sem várhat, amíg Zdenko visszajön. Halálos a nedvesség, a gyertya már halványodik, pislákol, és hamarosan végleg kialszik.

Consuelo nem tehetetlen ebben a borzalmas helyzetében. Tudja, hogy ez az út nem Schreckenstein felé vezet. Az előtte tátongó folyosók a természet szeszélyéből születtek, s talán zsákutcába torkollanak, vagy olyan labirintusba, amelynek kijáratát sosem találhatja meg. Mégis megkockáztatja az utat, már azért is, hogy egészségesebb menedéket találjon másnap éjjelig. Másnap éjjel visszajön Zdenko; elzárja a vizet, a folyosó kiürül, és a fogoly lány visszamehet a már ismert úton, és újra megláthatja a csillagok fényét.

Consuelo megindult tehát e föld alatti rejtelmek birodalmában; megújult bátorsággal haladt előre, és nagyon ügyelve a talaj változásaira, mindig az emelkedőket választotta, és sosem térítették el útjából a minduntalan felbukkanó látszólag tágasabb és egyenesebb folyosók, így biztos lehetett abban, hogy nem állja útját a víz, és ha szükségesnek látszik, vissza is mehet.

Ezer akadály közt ment előre: óriási kövek torlaszolták el az útját, sértették fel a lábát; gigantikus denevérek, amelyeket a gyertya fénye ébresztett fel komor álmukból, nekicsapódtak a lámpás üvegének, és valósággal alvilági táncot jártak a leány körül. De a meglepetés első

izgalmai után minden új megpróbáltatás csak növelte a leány bátorságát. Néha az óriási, üre-
ges boltozatokról leszakadt hatalmas kötömbökön mászott át, hogy aztán húsz láb magasság-
ban a feje felett újabb fenyegető szikladarabokat lásson, tele repedésekkel, mintha csak egy
lehelet tapasztaná őket a mennyezethez; más helyeken meg olyannyira összeszűkült a folyosó,
hogy Consuelo csak csúsztatva tudott előrejutni a forró, ritka levegőben. Már egy félórája haladt
így, amikor egy éles kanyarban - cseberből vederbe esett: Zdenkóval találta magát szemben. A
bolond úgy meghökkent, hogy valósággal megdermedt ijedtében, de aztán dühbe jött,
méltatlankodott és fenyegetőzött, akár utolsó találkozásukkor.

Ebben a labirintusban, ezer akadály között, s pislákoló lámpásával, amelyet a ritka levegő
minden pillanatban elolthatott, Consuelo nem is gondolt menekülésre. Elhatározta, hogy ke-
ményen megvív életéért. Zdenko örülettől lobogó szeme, habzó szája elárulta, hogy most nem
elégzik meg fenyegetésekkel. A bolond, úgy látszott, kegyetlen elhatározásra jutott. Hatalmas
köveket szedett össze, egymásra rakta őket, hogy eltorlaszolja a szűk folyosót, amelyben
Consuelo volt. Biztosan arra gondolt, ha néhány napig nem engedi le a vizet a medencéből, a
leány éhen hal, ahogy a sejtekbe tolakodó darázs is elpusztul, ha a méhek viasszal zárják el a
kijáratot.

De Zdenko gránitkockákból építette a börtönfalat, és csodálatos gyorsasággal. A vézna és
látszólag gyenge ember rendkívül szívós volt, könnyedén, minden erőlködés nélkül emelgette
és rakta egymásra a nehéz kődarabokat, s Consuelo látta, hiába is ellenkeznek vele. Inkább
visszamegy, és egy másik utat keres, gondolta, ahelyett, hogy felingerelné és valami végletes
elhatározásra bírná az örültet. Mégis megpróbálta, hogy meghassa, meggyőző, kedves szavak-
kal csillapítsa.

- Zdenko - mondta -, mit csinálsz, te esztelen? Albert számon kéri tőled halálomat. Albert
hívott, és vár rám. Barátnője vagyok, vigasza és üdvössége. Barátodat és testvéredet veszítet
el, amikor engem elpusztítasz.

Zdenko azonban nem tágitott, s hogy ne lágyuljon el Consuelo szavaitól, élénk, vidám arccal
énekelni kezdett saját nyelvén, miközben serény, szorgalmas keze egyre építette végzetes
művét.

Már csak egy kő hiányzott, hogy véglegesen megszilárdítsa a torlaszt. Consuelo döbbenet
figyelte. „Nincs annyi erőm - gondolta magában -, hogy lerontsam ezt a falat. Egy óriás karja
kéne hozzá.” Az utolsó kő lezárta az építményt, s Consuelo hamarosan észrevette, hogy a
bolond egy második falat is emel az első mellett. Egy egész bástyát, egy egész erődöt hord ide,
a leány és Albert közé. A bolond egyre énekelt, és látható gyönyörűséggel végezte munkáját.

Váratlanul csodálatos gondolat villant fel Consuelo agyában. Eszébe jutott a nevezetes eretnek
üdvözlés, amelyet Amélie magyarázott még neki, és amely annyira megbotránkoztatta a
káplánt.

- Zdenko! - kiáltotta cseh nyelven, a közöttük emelkedő fal egyik hasadéka felé tapasztva
száját -, Zdenko barátom, *akit megtagadtak, üdvözljön téged.*

E szavakra Zdenko megtorpant, mintha valami földöntúli varázs ereje érintette volna. Nagyot
sóhajtott, ledobta a kezében tartott kötömböt, nekiesett a falnak, s még gyorsabban szedte szét,
mint ahogy építette. Aztán kezét nyújtotta Consuelónak, szótlánul átsegítette a törmeléken,
figyelmesen nézte, különös arccal sóhajtozott, három kulcsot adott neki, amelyet egy vörös
szalag kötött össze, s végül megmutatva neki az utat, így szólt:

- Akit megtagadtak, üdvözljön téged.

- Nem vezetnél oda? - kérdezte a leány. - Az uradhoz akarok menni.

Zdenko megrázta a fejét.

- Nincs uram - mondta. - Volt egy barátom. Most elveszed tőlem. Beteljesedik a végzet. Menj, ahová Isten küld, én itt maradok, és sírva várom, míg visszajössz.

Leült a kőhalomra, kezébe temette arcát, és nem szólt többé.

Consuelo nem maradt sokáig ott, hogy vigasztalja. Attól félt, hogy a bolond megint dührohamot kap; s felhasználva a pillanatot, amikor még uralkodik rajta, gyorsan útnak indult, mert már tudta, hol találja Schreckensteint. Eddigi bizonytalan, kínos útján Consuelo nem jutott nagyon messze, mert Zdenko, hogy elkerülje a vizet, egy sokkal hosszabb folyosón át érkezett, és éppen a két alagút kereszteződésénél találkozott a lánnyal. Mindkettő a kastély, a hozzá tartozó tágas területek meg a kastély dombja alatt kanyargott, az egyik emberi kézzel a sziklába vájva jól kiszámított kerülőt tett, a másik viszont, váratlan fordulataival, folytonos veszélyeket rejtegetett. Consuelo nem sejtette, hogy ebben a pillanatban a park alatt van, s olyan úton jut túl a rácsokon és az árkokon, amelyet a kanonissza minden kulcsa és óvatossága sem zárhatott el előtte. Már jó ideje járt ebben az új folyosóban, amikor egyszerre megremült, és arra gondolt, mégis visszafordul, és lemond vállalkozásáról, hiszen annyi nehézséggel találkozott már, és élete is nem egyszer veszedelemben forgott. Talán új akadályok várnak rá. Mi történik, ha megint fellobban a bolond rosszindulata? Ha utánaszalad, és új fallal zárja be az alagútba? Ha viszont Consuelo lemondana a tervéről, és megkérné Zdenkót, törjön neki utat a vízmedence felé, szárítsa ki a medencét, hogy ő felmelessen benne, akkor a bolond bizonyára örömmel engedelmeskednék neki. De Consuelo félelme még túlságosan friss volt, semhogy szembe mert volna nézni ezzel a hóbortos alakkal. Minél távolabb volt tőle, annál jobban rettegett, s miután bámulatos lélekjelenléttel védte ki bosszúvágyát, most valósággal remegett, valahányszor Zdenko dührohamát emlékezetében felidézte. A bolond elől menekült tehát, mivel nem merte volna újra megkísérelni, hogy lecsitítsa, és már csak azokban a bűvös ajtóknak bízott, amelyeknek kulcsát kezében szorongatta, hogy biztos válaszfalat tudjon önmaga és Zdenko eszeveszett indulatai között.

De Albert, ez a másik örült, akit pedig csökönyösen szelídnék és megértőnek vél, nem fogadja-e majd ő is Zdenkóhoz hasonlóan? Valami sűrű fátyol fedte ezt az egész kalandot, s Consuelo, aki már nem érezte a kezdeti próbálkozások regényes indítékait, azon tűnődött, nem ő-e a legörültebb hármójuk közül, hogy így belevetette magát a veszélyek és rejtelmek e szakadékába, mikor pedig alig volt reménye kedvező megoldásra és gyümölcsöző sikerre.

Pedig már egy tágas alagútban járt, amelyet a középkor emberei vájtak biztos és erős kézzel. A sziklák szabályos kosárivekben voltak kiképezve, nagy egyenletességgel és művészettel. A kevésbé szilárd helyeket, ahol krétás volt a talaj, és beomlástól lehetett tartani, záróköves, keresztív formájában elhelyezett gránitkockák burkolták. Consuelo azonban sietett, s alig ügyelt erre a mesteri munkára, amelynek szilárdsága az évszázadok pusztító hatásának is ellenállt. Azon sem törte a fejét, miért nem tudnak a kastély jelenlegi tulajdonosai erről a bámulatos föld alatti hálózatról. Nyilván találhatott volna magyarázatot, ha felidézi emlékezetében, hogy a reformáció csehországi térhódítása idején, vagyis több mint száz éve a család és a birtok valamennyi történeti okmánya elpusztult; de Consuelo nem nézett se jobbra, se balra, egy gondolata volt csak, hogy megmeneküljön, és hogy végre szilárd földön járhatson, szabadon lélegezhessen és előrejuthasson. Még elég nagy utat kellett megtennie, bár ez a föld alatti járat, amely közvetlenül Schreckenstein felé vezetett, sokkal rövidebb volt, mint a hegyoldalon kanyargó ösvény. Consuelo mégis nagyon hosszúnak találta, s mivel már nem tudott tájékozódni, egyre töprengett, vajon Schreckenstein felé vezet-e útja, s nem egy távolabbi helyen találja-e meg vállalkozása célját.

Egy negyedórai járás után azt látta, hogy a boltozat megint magasabb lesz, s nincs többé nyoma emberi munkának. Pedig ezeket a tágas kőbányákat és csodás barlangokat, amelyeken áthaladt, szintén emberi kéz alkotta. De mivel itt már gazdag növényzet volt, és a levegő is szabadon keringett a repedéseken át, ezek a helyek már nem voltak olyan nyomasztók, mint az előbbiek. Ezer bűvőhely akadt itt, s jól el lehetett rejtőzni a dühödtt ellenség üldözése elől. Consuelo mégis megremegett, mivel víz csobogását hallotta, s ha tréfára lett volna kedve ebben a helyzetben, azt mondta volna, hogy a vadászatról visszatérő Friedrich báró sem irtózik úgy a víztől, mint ő ebben a pillanatban.

Mégis összeszedte erejét, és gondolkozni kezdett. Amióta elhagyta a szakadékot, ahol majd megfulladt, mindig csak fölfelé tartott az útja. S ha Zdenko nem rendelkezik valami érthetetlenül hatalmas és erőteljes vízipréssel, nem küldheti utána félelmetes szövetségését, az áramló vizet. Az is nyilvánvaló volt, hogy valahol kereszteznie kell a csatornát, a zsilipet vagy magát a forrást; és ha még következetesebben tudott volna gondolkozni, csodálkozott volna is, hogy még mindig nem találkozott ezzel a titokzatos áramlással, a ciszternát tápláló Könnyek forrásával.

Azért történt így, mivel a forrás vize a hegy ismeretlen ereiben áramlott, és a derékszögben meggörbülő föld alatti folyosó először a ciszterna közelében, majd Schreckenstein alatt találkozott vele, ahogy Consuelo is csakhamar megfigyelhette. A zsilip tehát távol mögötte volt, azon az úton, amelyen Zdenko egymagában járt, s Consuelo lassan ahhoz a rejtelmes forráshoz közeledett, amelyet évszázadok óta csak két ember látott, Albert és Zdenko. A lány hamarosan meg is pillantotta az áramló vizet, de ez alkalommal félelem és veszély nélkül ment el mellette.

A tiszta, áttetsző víz hangos csobogással folyt szabályos medrében, mellette friss és finom homokkal borított ösvény kanyargott. Itt ismét meglátszott az emberi kéz munkája. Az ösvény illatos, termékeny földek szélén épült; gyönyörű tavirózsák, óriási vízgyomok, színes vadvirágok pompáztak a patak zöldellő partjain, mivel ide sosem tört be a tél gyilkos hidege. A sok rés és repedés elég levegőt bocsátott be, hogy a növények megteremjenek, de elég szűkek voltak, hogy kíváncsi emberi szem ne láthasson be rajtuk. Természetes melegház volt ez, boltívei megvédték a fagytól és a hótól, s ezernyi parányi szellőzőn át elég levegő áramlott belsejébe. Az ember azt vélhette, hogy gondos kéz óvja e szép növények életét, s tisztítja meg a partra vetett homokot a lábát felsértő veszélyes, éles kavicsoktól, és nem is tévedett volna e vélekedésében. Zdenko tette kényelmessé, barátságossá, biztossá Albert bűvőhelyének környezetét.

Consuelo máris megkönnyebbült, mert e kevésbé gyászos, sőt olykor költői szépségű képek lecsitították az átélt borzalmaktól feldúlt képzeletét. És amikor meglátta a hold sápadt sugarait, amelyek a sziklák repedésein átbújva a remegő vizen táncoltak, amikor az erdő fuvallatát is érezte a víz fölé magasló növények mozdulatlan ágain, és egyre közelebb tudta magát a föld felszínéhez, érezte, hogy valósággal újjászületik, és hősies zarándokútjának célja, a végzetes találkozás, már kevésbé gyászos színekben tűnt fel előtte. Az ösvény egyszerre eltért a pataktól, egy frissen épült, rövid folyosóba torkollott, és a leány máris egy kis ajtóval találta magát szemben. Az ajtó hideg volt, mint a vas, de élénkzöld vadborostyán keretezte és tette kecsessé.

És akkor, mikor minden fáradságának és bizonytalanságának a végére ért, és elgyengült kezét már az utolsó akadályra tehetette - amely végtére nem is volt akadály, hiszen a kulcs nála volt -, Consuelo megtorpant, és minden eddigi rémületénél bénítóbb erő vett rajta erőt. Egyedül lép be ebbe a minden emberi tekintet, minden emberi gondolat elől elzárt helyiségbe, hogy itt egy alvó vagy álmodozó férfival találkozzék, akit alig ismer; aki se nem apja, se nem testvére, se

nem férje; aki talán szereti őt, de ő nem tudja és nem is akarja szeretni. „Isten küldött és irányított ide - mondta magában -, a legborzalmasabb veszélyek közepette. Az ő akaratából, de nem az ő védelmében értem célomhoz. Buzgó lélekkel, könyörületes, nyugodt szívvel, tiszta lelkiismerettel, makulátlan önzetlenséggel jövök ide. Talán a halál vár reám, mégsem rettegek ettől a gondolattól. Életem reménytelen lett, és minden sajnálkozás nélkül hagyom el; éreztem egy pillanattal ezelőtt is, sőt már egy álló órája, hogy folytonosan a halállal nézek szembe; mindvégig nyugodt maradtam, holott nem készültem fel rá. Talán Isten kegyelme ez a nyugalom, s utolsó pillanatomat enyhíti vele. Egy dühöngő örült halálos csapása várhat rám, s én mégis egy vértanú határozottságával folytatom utamat. Buzgón hiszek az örök életben, és érzem, ha talán felesleges, de mélyen érzett vallásos igyekezetem okából el is pusztulok, egy boldogabb életet nyerek jutalmul. Ki állít meg? és miért érzek mondhatatlan zavart, az előtt, akinek megmentésére sietek?”

Így küszködött önmagával Consuelo, túlságosan szemérmes lévén, semhogy megértse szemérmét, és szinte önmagát vádolta oktalan felindultsága miatt. Arra egy pillanattal sem gondolt, hogy a halálnál is borzalmasabb veszéllyel kerülhet szembe. Szűzies lelkén át sem villant az a feltevés, hogy egy eszeveszett férfi vad szenvedélyének áldozatául eshet. De ösztönösen félt, hogy vállalkozását talán nem vélik olyan szentnek, olyan magasrendűnek, amilyennek ő érzi egész valójával. Mégis a zárba tolta a kulcsot; tízszer is meg akarta forgatni, de nem tudta rászánni magát. Valami zsibbasztó fáradtság, egész lényét átható ernyedtség bénította meg, éppen abban a percben, amikor irgalmas cselekedetének jutalma várt rá e földön, és az üdvösséget hozó halálé az égben.

42

Végül mégis elhatározta magát. Három kulcs volt nála. Három ajtót kell tehát kinyitnia, két helyiségen keresztül mennie, mielőtt oda érne, ahol Albertot, feltételezése szerint, fogva tartják. Lesz ideje megállnia, ha elhagyja az ereje.

Egy boltíves terembe jutott: csak egy báránybőrrel letakart, száraz páfrányág volt benne, meg egy pár régimódi, agyontaposott cipő, amiből mindjárt látta, hogy Zdenko hálósobájába érkezett. Itt volt az a kis kosár is, amelyben gyümölcsöt vitt a Rémület kövére, és amely két nappal később eltűnt. Majd a második ajtót is kinyitotta, de előbb gondosan bezárta az elsőt, mert még mindig félelemmel gondolt arra, hogy e szoba vad lakója visszajöhet. A második terem ugyancsak boltíves volt, de a falakon gyékény, és mohával díszített farácszat. Egy kályha fűtötte a helyiséget, és nyilván a sziklába vajt csöve idézte elő Schreckenstein csúcsán azt a változó fényt, amelyet Consuelo kétszer is megfigyelt. Albert ágya, akárcsak Zdenkéé, szintén száraz levelekből és növényekből volt vetve, de Zdenko vastag medvebőröket terített rá. Albert ugyan teljes egyenlőséget kívánt kapcsolatukban, s Zdenko el is fogadta, de valahogy mégis kifejezésre kellett juttatnia szenvedélyes gyengédségét és gondoskodását barátja iránt. A Cynabre fogadta Consuelót ebben a szobában: amikor meghallotta a kulcs zörgését, fülét hegyezte, és nyugtalan szemmel leste az ajtót. De a Cynabre-t különös módon nevelte gazdája: Albert barátja és nem őrzője volt.

Kölyökkora óta olyan szigorúan tiltották neki a vonítást és az ugatást, hogy teljesen elvesztette fajtájának ezt a természetes szokását. Ha rossz szándékkal közelednének Alberthez, biztosan rátalálna a hangjára; ha megtámadnák, dühödten védelmezné. De óvatos és figyelmes volt, mint minden magányos lény, és még csak el sem vakkantotta magát, mielőtt nem volt bizonyos a dolgában, és körül nem szaglászta, alaposan meg nem vizsgálta az embereket. Szinte ember módjára, kutató tekintettel közeledett Consuelóhoz, megszagolta ruháját és főleg a

kezét, amelyen megérezte Zdenko kulcsainak szagát; s miután ez teljesen megnyugtatta, már csak arra a jó emlékére gondolt, amelyet a leányról őrzött: Consuelo vállára tette két hatalmas, szőrös mancsát, s csendes, nyugodt örömeben a földet söpörte pompás farkával. E komoly, jó szándékú üdvözlés után az ágyat borító medvebőr szélére feküdt, és az öregkor egykedvűségébe merevedett, bár szemével továbbra is követte Consuelo minden lépését és mozdulatát.

A leány még nem mert a harmadik ajtóhoz közeledni. Előbb körülnézett ebben a remetelakban, hogy berendezéséből lakójának lelki állapotára következtessen. Semmi nyomát nem látta az örületnek vagy a kétségbeesésnek. Minden nagyon tiszta és gondosan elrendezett volt. Albert kabátja és váltóruhái bölényszarvakon lógtak; az ifjú gróf a távoli Litvániából hozta ezeket a ritkaságokat, és most fogasként szolgáltak. Vastag ágakra támaszkodó nyers deszkákon - egy találékony paraszti kéz művészi munkája - számos könyv sorakozott. Az asztal és a két szék ugyanebből az anyagból és ugyanilyen módon készült. Egy növénygyűjtemény és régi kották, valamennyi szláv címmel és szöveggel, amilyeneket Consuelo még sosem látott, minden a remete békés, egyszerű, dolgos szokásairól tanúskodott. A boltozatos mennyezet közepén különös, régiművű vaslámpa függött, és bágyadtan világított e mélabús szentély örök éjszakájában.

Consuelo azt is észrevette, hogy egyetlen fegyver sincs ebben a helyiségben. Bár az erdők gazdag lakói nagyon szeretik a vadászatot és azokat a fényűző tárgyakat, amelyek e szenvedélyük kielégítésére szolgálnak, Albertnak nem volt puskája, sem kése, s öreg kutyája sem tanulta meg a *nagy tudományt*, amiért Friedrich báró persze nagyon szánta és lenézte. Albert irtózott a vértől: és bár láthatóan kevésbé örült az életnek, mint mások, szinte vallásos és határtalan tiszteletet érzett az élet eszméje iránt. Nem volt képes ölni, és látni sem akart ilyesmit, ha akár legalacsonyabb rendű állatot pusztítottak is el. Nagyon érdeklődött a természettudományok iránt, de csak növénytannal és ásványtannal foglalkozott. Már a rovtartant is túlságosan kegyetlen tudománynak tartotta, és egyetlen bogár életét sem áldozta volna kíváncsisága kielégítésére.

Consuelo már tudott erről, s Albert ártatlan foglalatosságainak eszközeit szemlélve, megint felidézte emlékeit. „Nem - mondta magában -, nem szabad félnem egy ilyen szelíd, békés lénytől. Egy szent cellája ez, nem egy örült búvóhelye.” De hiába nyugtatta magát Albert lelki betegségével kapcsolatban, egyre zavartabb és bizonytalanabb lett. Már szinte sajnálta, hogy nem egy örültet vagy haldoklót talál itt; és mivel igazi férfival kellett találkoznia, egyre jobban habozott.

Jó néhány percig tűnődött, de sehogy sem tudta elhatározni, hogyan jelentkezék. Ekkor egy csodálatos hangszer muzsikája ütötte meg a fülét: egy Stradivariusé, amelyből egy tiszta, tudós kéz szomorú és fenséges dallamot csalt elő. Consuelo még sohasem hallott ilyen tökéletes hegedűjátékot, ilyen egyszerű és megható művészt. Nem ismerte a dallamot, de különös, szinte kezdetleges felépítéséből valami nagyon régi, minden általa ismert münél régibb zenére következtetett. Elbűvölten figyelte, és végre megvilágosodott előtte, miért értette meg őt Albert már az első ütem után, amelyet előtte énekelt: Albert is tudja, mi az igazi, komoly zene. Zenei ismeretei talán nem elég sokoldalúak, talán nem látja e művészet minden káprázatos lehetőségét, de lelkében az isteni szikra: a szép értése és szeretete. Amikor Albert befejezte játékát, Consuelo teljesen megnyugodott, és frissen fellobbanó rokonszenvével már kopogni akart az ajtón, amely még elválasztotta őket, amikor az ajtó lassan kinyílt, és az ifjú gróf megjelent a küszöbén, lehajtott fejjel, földre szegezett tekintettel, egyik kezében a hegedűvel, a másikban meg a vonóval. Ijesztően sápadt volt, s haja és ruhája olyan rendetlen, ahogyan Consuelo még sosem látta. Gondterhelt arckifejezése, hanyag, megtört testtartása, mozdulatainak egykedvű közönye ha nem is teljes örületről, de az emberi akarat zavaráról és feladásáról

tanúskodott. Mintha egy emlékezetétől megfosztott, hangtalan kísértet volna, amelyeneket a szláv népek idéznek: éjjelenként gépiesen visszatérnek régi házukba, tesznek, vesznek, de minden ok és cél nélkül, csupán elmúlt életük régi szokásainak engedelmességgel, s nem ismerik fel, nem is látják barátaikat, rémült szolgálókat, akik menekülnek előlük, vagy dermedten a döbbenettől és a félelemtől némán nézik őket.

Így tett Consuelo is, amikor észrevette, hogy Albert nem látja őt, bár csak két lépésre van tőle. A Cynabre felugrott, és megnyalta ura kezét. Albert néhány kedves szót mondott neki cseh nyelven, majd tekintetével követve a kutyát, amely hízelegve közeledett Consuelo felé, figyelmesen nézte a leány lábát, a Zdenkóéhoz hasonló saruját, és hozzá is csehül szólt; Consuelo nem értette a mondatot, de úgy vélte, valami kérést tartalmaz, és az ő nevével végződik.

Hogy ebben az állapotban látta a fiatal grófot, Consuelo minden félnépsége megszűnt. Csak részvétet érzett, a tépett lelkű beteget látta, aki most is őt hívja, bár nem ismeri fel; ezért kezét bizalommal, határozottan a fiatal férfi karjára tette, és spanyolul szólt hozzá, tiszta, átható hangján:

- Itt van Consuelo.

43

Amikor Consuelo megnevezte magát, Albert gróf felemelte a szemét, a leányra nézett, s arcának kifejezése, egész magatartása egyszerre megváltozott. Elejtette értékes hegedűjét, olyan közönyösen, mintha nem is tudná, mire való, és mély megindultsággal, alázatos fájdalommal egybekulcsolta a kezét.

- Végre itt talállak, szegény Vanda, számkivetésem és fájdalmam helyén - kiáltotta olyan mély sóhajjal, hogy majd a szíve szakadt belé. - Édes, drága, szerencsétlen testvérem, nem tudtalak megvédeni, és csak késve álltam érted bosszút. Tudod, ugye, hogy a gyalázatos, aki megbecstelenített, a kínok kínjával pusztult el, s könyörtelen kezem cinkosainak vérében fürdött. Kardom lesújtott az átkozott egyházra, s vére özönében mostam le gyalázatotod, az enyémet, a népemet. Mit kívánsz még, nyugtalan, bosszúra szomjazó lélek? A buzgóság és a harag napja elmúlt; a bánat és a vezeklés ideje következett el. Könnyeimet kérd és imámat, de ne kérj több vért; már irtózom a vértől, nem akarok többé vért ontani, nem, egyetlen cseppet sem! Zsiska János már csak fogyhatatlan könnyekkel és keserű zokogással tölti meg kelyhét.

Albert megzavarodott tekintettel, e hirtelen lelkesedéstől égő arccal, egyre Consuelo körül keringett, és valahányszor a leány csitítani akarta e furcsa kifakadását, borzadva visszahőkölt.

Consuelónak nem is kellett sokat gondolkodnia, hogy megértse Albert örült beszédének alapját. Már sokszor elmesélték neki Zsiska János történetét, és tudta, hogy e félelmetes eretnek húga apáca volt, s egy becstelen szerzetes, még a huszita háború kitörése előtt, meggyalázta; a leány belepusztult fájdalmába és szégyenébe, és Zsiska egész életét e gáztett véget nem érő ünnepélyes bosszújának szentelte. Alberton, valamiféle gondolatkapcsolás révén, megint erőt vett régi rögeszméje, Zsiska Jánosnak vélte magát, és úgy szólt most a leányhoz, mintha szerencsétlen testvére árnyékához beszélne.

Consuelo elhatározta, hogy nem ellenkezik mereven Albert képzelődésével.

- Albert - mondta -, mert már nem János a neved, és az enyém sem Vanda, nézz reám, és meglátod, hogy megváltoztam, ahogy te is megváltoztál, arcodban és jellemedben egyaránt. Azért jöttem, hogy arra emlékeztesselek, amit te magad mondtál nekem. Igen, a buzgóság és a harag napja elmúlt. Az emberi igazság már túlságos elégtételt kapott; most az isteni igazság

eljöveteléről szólok: Isten bocsánatot és feledést parancsol nekünk. Isten már sokallja gyászos emlékezéseidet, makacs ragaszkodásodat a tehetségedhez, amelyet más embereknek nem adott, és ezért megvonja tőled elmúlt létezéseid szilaj és aprólékos felidézésének képességét. Hallod, amit mondok, Albert, most már értesz engem?

- Ó, anyám - felelt Albert sápadtan, remegve és térdre hullva Consuelo előtt, különös riadtsággal nézett fel rá -, hallom és értem szavaidat. Látom, átváltozol, hogy meggyőzz, és engedelmességre bírj engem. Már nem Zsiska Vanda vagy, a meggyalázott szűz, a zokogó apáca. Prahaltiz Vanda vagy, akit az emberek Rudolstadt grófnénak hívtak, és aki méhében hordozta a szerencsétlent, akit most Albertnak hívnak.

- Nem az emberek szeszélyéből hívják önt így - folytatta Consuelo határozottan. - Isten új életet adott önnek, más körülmények közt és új feladatok számára. Ezeket a kötelességeit nem ismeri, Albert, vagy talán megveti őket. Bűnös gögje régi idők távlatába sodorja; a végzet titkait akarja kifürkészni: Istenhez akar hasonlatossá lenni, hogy egyszerre lássa a jelent és a múltat. Én meg azt mondom, és az igazság, a hit ihleti szavaimat: merészség és bűn e visszatekintő pillantás. Természetfölötti emlékezete, amelyet önmagának tulajdonít, balhiedelem csupán. Múló, határozatlan káprázatait vélte bizonyosságnak és ezért tévesztette meg képzelete. Csak ködvárat épített büszkesége, amikor magának követelte ősi történetének legjelentősebb szerepeit. Vigyázzon, nehogy azzá váljon, akinek véli magát. Ne legyen vakmerő: az örök tudás megbüntetheti, és egy pillanatra felnyithatja szemét, s akkor nemcsak azokat a tetteket látja meg előző életében, amelyekkel most büszkélkedik, hanem kevésbé dicséretes hibákat, kevésbé fényes cselekedeteket is.

Albert kezébe temette arcát, és még mindig a földön térdelve, szorongó áhítattal hallgatta a szavakat.

- Beszélj, beszélj, égi hang, figyelemmel hallgatlak, és nem ismerlek fel - suttogta elfulladva. - Ha a hegy angyala vagy, ha, mert így hiszem, az égi látomás vagy, aki olyan sokszor megjelentél előttem a Rémület kövén, akkor beszélj, parancsolj akaratomnak, lelkiismeretemnek, képzeletemnek. Tudod, hogy szorongva keresem a fényt, s csak azért tévelygek a sötétben, mert el akarom oszlatni, hogy hozzád jussak.

- Némi alázat és bizalom meg engedelmesség az emberek számára felfoghatatlan tudomány örök törvényeivel szemben, ez az igazság útja, Albert. Mondjon le lelkében, mondjon le határozottan és véglegesen arról a szándékáról, hogy ismeretei meghaladják múltó és szükséges létezését; és akkor kedves lesz Istennek, hasznos az embereknek, és békességben él önmagával. Alázza meg gögös tudományát; higgyen továbbra is halhatatlanságában, egy pillanatra se kételkedjék az isteni jóságban, amely megbocsátja a múltat és védelmezi a jövőt, de ugyanakkor tegye gazdaggá és emberivé jelen életét, amelyet megvet, holott tisztelnie kéne, és neki adnia teljes lényét, minden erejét, lemondását, szeretetét. Most pedig, Albert, nézzen rám és nyíljon fel végre a szeme. Már nem a testvére, nem az anyja vagyok; barátnője, akit az ég küldött és csodás utakon vezérelt ide, hogy kiszabadítsa a gög és az örület börtönéből. Nézzen rám, és mondja meg, szíve és lelkiismerete szerint mondja, ki vagyok én, és hogyan hívnak.

Albert kábán, remegve emelte fel a fejét, megint a leányra nézett, de már kevesebb örülettel és félelemmel a tekintetében.

- Tátongó szakadékok felett vezet - mondta végül. - Mély szavai megszegyenítik értelmemet (amelyet, balszerencsémre, magasabb rendűnek véltem, mint a többi emberét), és azt parancsolják, hogy ismerjem és értsem meg a jelen időt és az emberi dolgokat. De nem tehetem. Hogy elveszítsem életem egyes szakaszainak emlékezetét, rettenetes válságokon kellene

átesnem; és hogy egy új szakasz világát megtaláljam, olyan erőfeszítésekkel tudnék csak megváltozni, hogy belepusztulnék. Ha azt parancsolja, olyan hatalom nevében, amelyet a magaménál felsőbbrendűnek érzek, hogy az önével egyeztessem gondolkodásomat, engedelmessé kell; de ismerem ezeket a borzalmas küzdelmeket, és tudom, hogy halállal végződnek. Legyen szájalommal irántam, mert ellenállhatatlan bűvöletben tart; segítsen, vagy elpusztulok. Mondja meg a nevét, mert nem ismerem; nem emlékszem, hogy valaha is láttam volna; azt sem tudom, hogy mi a neve. És most itt áll előttem, titokzatos szobor, s hiába keresem mását emlékezetemben. Segítsen, segítsen, mert érzem, meghalok.

Miközben beszélt, Albert arca, amelyen először a láz pírja égett, egyre sápadtabb lett. Consuelo felé nyújtotta a kezét; de aztán a földre kapaszkodott, mintha attól tartana, hogy összeesik.

Consuelo előtt lassankint megvilágosodtak Albert lelki betegségének titkos rugói, és mintha új erőt és ihletet talált volna. Megfogta a fiatal gróf kezét, arra kényszerítette, hogy felálljon, majd az asztal mellé, egy székhez vezette. Albert halálos fáradtsággal a székre rogyott, és meggörnyedt, mintha ájulás környékeznél. A küzdelem, amelyről beszélt, nagyon gyötrelmes lehetett. Megvolt benne az a képesség, hogy elűzze az agyát gyöttrő láz rémképeit, és újra megtalálja értelmé világosságát, de csak egész lényét kimerítő erőfeszítések és szenvedés árán. Ha önként jött ez a visszahatás, frissen és mintegy megújultán támadt fel belőle; de ha a még mindig szívós akaratával érte el, a válság megtörte testének erejét, és merevgörcs fogta el minden tagját. Consuelo megértette, mi megy végbe benne.

- Albert - mondta, s a férfi égő homlokára tette hideg kezét -, ismerem önt, és ez elég. Érdeklődöm ön iránt, többet most ne kívánjon tudni. Megtiltom, hogy akarata megfeszítésével próbáljon felismerni, és szólni hozzám. Csak figyeljen rám; és ha homályosnak tartja szavaimat, ne igyekezzék megfejtetni értelmüket, hanem várjon, míg megmagyarázom. Vesse alá magát, ne tegyen semmit, ne következtessen: csak ennyit akarok. Alá tud-e szállni a szívébe, hogy oda sűrítse egész létét?

- Ó, milyen jót tesz velem - felelte Albert. - Beszéljen még, szóljon mindig így hozzám. Kezében tartja a lelkemet. Bárki legyen is, őrizze meg, ne engedje, hogy elszálljon onnan, mert az Örökkévalóság kapuján zörgetne, és ott összetörné magát. Mondja meg, kicsoda ön, gyorsan mondja meg; és ha nem értem, magyarázza meg, mivel akaratom ellenére is egyre kutatok, és felindulok.

- Consuelo vagyok - mondta a lány -, és ön is tudja, hiszen ösztönösen azt a nyelvet beszéli, amelyet itt csak én érthetek. Barátnője vagyok, akit már régen vár, és egyszer, amikor énekelt, fel is ismert. Ezen a napon elhagyta családját, és azóta itt rejtőzik. Már többször hívott Zdenko útján, de Zdenko, bár parancsait más tekintetben végrehajtja, sosem akart ide vezetni. Ezer veszéllyel dacolva érkeztem...

- Ha Zdenko nem akarta, nem jöhetett volna ide - mondta Albert felegyenesedve. - Csak álom, amit látok, és amit hallottam, csak képzeletem játéka. Ó Istenem, csalóka örömeben ringatsz, s mindjárt nyilvánvalóvá lesz álmaim ellentmondó zűrzavara, és megint csak egymagamban maradok, egyedül a világon, kétségbeeséssel és örületemmel. Ó, Consuelo, Consuelo! gyászos és gyönyörűsége álom! hol az a lény, aki nevedet viseli, és néha arcodat is magára ölti? Nem, csak bennem létezel, csak örületem teremtett téged!

Albert visszahullott az asztalra, kinyújtott karja megmerevedett és hideg lett, mint a márvány.

Consuelo látta, hogy letargikus roham fenyegeti, de ő maga is olyan kimerült volt, s közel az eszméletlenséghez, hogy attól félt, nem tudja késleltetni a rohamot. Kezével próbálta melegengetni Albert kezét, bár az övé sem volt élőbb.

- Istenem - sóhajtotta elhaló hangon és összetört szívvel -, vedd oltalmadba ezt a két szerencsétlent, akik már alig tehetnek valamit egymásért.

Egy magában volt egy haldoklóval, maga is szinte haldokló, és senkitől sem várhatott segítséget, hacsak Zdenkótól nem, de inkább rettegett tőle, semmint remélte, hogy a bolond visszajő.

Imája váratlan izgalmat ébresztett Albertban.

- Valaki imádkozik mellettem - mondta a fiatal gróf, és fel akarta emelni elnehezült fejét. - Nem vagyok egymagamban. Nem, nem vagyok egymagamban - tette hozzá, és mereven nézte Consuelónak az övébe kulcsolódó kezét. - Segítő kéz, titokzatos szájalom, emberi, testvéri részvét, mely békéssé teszi haldoklásomat s hálássá a szívemet.

Consuelo kezére tapasztotta jéghideg ajkát, és sokáig így maradt.

A szemérem tiltakozása magához térítette Consuelót. Nem mertte elvonni a kezét e szerencsétlentől; de mivel már alig volt ereje, Albertra kellett támaszkodnia, és egyaránt küzdve zavarával és kimerültségével, másik kezét a férfi vállára tette.

- Érzem, újjászületek - mondta Albert néhány pillanattal később. - Mintha anyám tartana karjaiban. Ha maga az, Wenceslawa néném, itt mellettem, bocsássa meg, hogy megfedkeztem mindnyájukról, apámról, egész családomról, és még a nevük is elmosódott emlékezetemben. Ne hagyjon el, hazamegyek, de adja vissza Consuelót; Consuelót, akire olyan sokáig vártam, és végül megtaláltam... és most megint nem találok, pedig lélegezni sem tudok többé nélküle.

Consuelo szólni akart; de miközben Albert emlékezete és ereje újjáéledt, Consuelo élete már alig pislákkolt. A sok rémület, fáradtság, izgalom, az emberfeletti erőfeszítések annyira megtörték, hogy nem tudott többé küzdeni. A szó elhalt az ajkán, s érezte, hogy meginog, és minden elhomályosul előtte. Térdre hullott Albert mellett, alélt feje a fiatal férfi mellére hanyatlott. Albert e pillanatban, mintha mély álomból riadna fel, meglátta, felismerte, felkiáltott, és visszanyerte erejét, karjaiba szorította a leányt. A halál egyre sűrűsödő fátylán át Consuelo még látta örömét, és nem rémült meg tőle. Szent öröm volt ez, tisztaság ragyogott benne. A leány lehunyta a szemét, és a megsemmisülés felé hullott, ami nem volt sem álom, sem ébrenlét, hanem közöny és érzéketlenség minden jelenvaló dolog iránt.

44

Amikor Consuelo visszanyerte eszméletét, érezte, hogy egy kemény ágyon ül, s mivel még nem tudta kinyitni a szemét, emlékeit igyekezett rendbe szedni. De annyira elgyengült, hogy csak lassan világosodtak meg a gondolatai; mintha az utóbbi órák fáradtságának és izgalmainak együttese meghaladta volna erejét, hiába igyekezett, sehogy sem tudta emlékezetében felidézni, mi történt vele, amióta Velencét elhagyta. Még távozása is e második hazájából, ahol olyan szép napokat élt át, valahogy álomszerűnek tűnt fel most; nagy megkönnyebbülés volt neki (sajna, túlságosan rövid ideig tartó megkönnyebbülés), hogy egy pillanatig megfedkezhetett számkivetéséről, és a sok bajról, ami megelőzte. Azt képzelte hát, hogy a Corte-Minellin van, szegényes szobájában, s anyja ágyán ül; hogy keserű, heves szóváltása volt Anzoletóval, s még kavarg benne a veszekedés kusza emléke, de már új életre és reménységre ébredt, hiszen a fiú megint mellette van, hallja szaggatott lélegzését, hízelgő, halk szavait. Bágyasztó gyönyörűség, öröm ujjongott fel benne erre a gondolatra, s nagy erőfeszítéssel felemelkedett, hogy lássa bűnbánó barátját, és a kezét nyújtsa neki. De egy hideg, ismeretlen kezet szorongatott az övében, s nem vidám napsugarat látott rózsaszín foltokban fehér függönyén, hanem síri világot, amely, a sötét boltívről alászállva, alig

enyhítette a nedves léghőrt; maga alatt pedig vadállatok nyers bőrét érezte, és e borzalmas csendben egy kísértet képe, Albert sápadt arca hajolt fölője.

Consuelo hirtelen azt hitte, elevenen kriptába zárták; lehuntya a szemét, és fájdalmas jajszóval a száraz levelekből vetett ágyra hanyatlott. Még sok percre volt szüksége, hogy megértse, hol van, és milyen baljós vendéglátó hatalmában. A félelem, amelyet lelkes odaadásában eddig olyan hősiiesen megfékezett és legyőzött, eluralkodott egész valóján, és nem is merte kinyitni a szemét, nehogy meglássa, amitől borzadt, temetése díszait, és a nyitott sírt maga előtt. Máris érzett valamit a homlokán, és odanyúlt. Levelekből font koszorú volt, Albert tette a fejére. Consuelo levette, hogy megnézze, s látta, egy cipruságot tart a kezében.

- Azt hittem, meghaltál, édes lelkem, vigaszom - mondta Albert ágya előtt térdelve -, és mielőtt követtelek volna a sírba, a nász díszével akartalak felékesíteni. Körülöttem nem nőnek virágok. Csak e fekete ciprus ágaiból fonhattam neked menyasszonyi koszorút, íme, itt van, ne utasítsd el. Ha itt kell meghalnunk, hadd esküdjem előbb, hogy ha életben maradnék, sosem volna más feleségem, csak te, és hogy veled együtt, egy felbonthatatlan fogadalom kötelékében halok meg.

- Jegyesek, házasok! - kiáltott rémulten Consuelo, és döbrent tekintettel nézett körül a szobában. - Ki döntött így? Ki áldotta meg ezt a frigyet?

- A sors, angyalom - felelte Albert mondhatatlan szelídséggel és bánattal. - Ne is ellenkezz. Különös sors ez számodra, számomra pedig még különösebb. Te nem értesz engem, Consuelo, mégis meg kell tudnod az igazságot. Előbb megtiltottad nekem, hogy a múltban kutassak. Eltiltottál a régi napok emlékeitől, amit a századok éjszakájának neveznek. Lényem engedelmesskedett neked, s már semmit sem tudok előző életemből. De ismerem és faggattam jelen életemet; egyetlen szempillantással betekintettem, mert felvillant előttem, amikor te a halál karjában nyugodtál. Sorsod arra szán, Consuelo, hogy az enyém légy, és sosem leszel az enyém. Nem szeretsz, sosem is fogsz úgy szeretni, mint én téged. A te szereteted csak könnyörület, odaadásod csak hősiesség. Szent vagy, akit Isten küld nekem, és sosem leszel nő számomra. Meg kell hálnom, mert olyan szerelem emészt, amelyben nem osztozol; mégis feleségem leszel, Consuelo, ahogy máris jegyesem vagy, akár ha itt pusztulunk el, s irgalmad beleegyezik e házasságba, amelyet sohasem pecsétel meg csók, akár ha viszontlátjuk a napvilágot, s te, lelkiismereted parancsára, betöltöd Isten irántam való szándékát.

- Albert gróf - mondta Consuelo, és igyekezett felállni a fekete medvebőrökkel letakart kerevetről, amely halottas ágyra emlékeztetett -, nem tudom, hogy túláradó hálából vagy rohama következtében beszél-e így. Nincs már erőm, hogy megküzdjem látomásaival; ha ellenem fordulnak, aki életem kockáztatásával jöttem ide, hogy segítsen és vigasztaljam, akkor, érzem, már semmit sem tehetek, hogy megvédjem életemet és szabadságomat. Ha jelenlétem haragra lobbantja, és ha Isten is elhagy, legyen meg Isten akarata. Ön nagyon tudós ember, de azt nem tudja, milyen mérgezett az én életem, és milyen kevés sajnálkozással dobom áldozatul.

- Tudom, szerencsétlen vagy, szegény, szent leány! Tudom, töviskoszorút hordasz homlokodon, és én nem szabadíthatlak meg tőle. Nem ismerem balsorsod okát és eseményeit, nem is kérdezem őket. De nagyon kevésbé szeretnék, nagyon méltatlan volnék együttérzésedre, ha nem ismerem fel benned már találkozásunk első napján a lelkedet eltöltő, életedet elemésztő bánatot. Miért rettegnél tőlem, lelkem kincse, Consuelo? Erős és bölcs vagy, Isten oly szavakat sugallt neked, amelyek egy szempillantás alatt meggyőztek és új életre ébresztettek, megzavarodott-e hát hited és értelmed fénye, hogy most barátodtól, hívedtől, rabszolgádtól rettegsz? Térj magadhoz, angyalom, tekints reám. A lábaddal heverek, porban fűrösztve

homlokom, és mindörökre. Mit kívánsz, mit parancsolsz? Ebben a pillanatban akarsz elmenni, és hogy ne is kövessék, soha meg ne jelenjek színed előtt? Milyen áldozatot követelsz? Mily esküt tegyek neked? Mindent megígérhetek, és mindenben engedelmeskedem. Igen, Consuelo, ha kívánod, akár nyugodt, béketűrő ember is lehetek, s látszólag épp olyan józan, mint a többiek. Kevésbé keserűnek, kevésbé félelmesnek találnál akkor? Eddig sohasem tehettem azt, amit akartam; de ezentúl, amit csak kívánsz, minden megadatik nekem. Talán elpusztulok, ha kívánságod szerint megváltozom; de én is csak azt mondhatom, mindig mérgezett volt az én életem, és semmiképp sem bánkódnék, ha éretted vethetném el.

- Kedves, jó, nagylelkű Albert - mondta Consuelo megnyugodva és meghatottan -, magyarázza meg világosabban szavait, engedje, hogy végre mélyebben betekintsek kifürkészhetetlen lelkébe. Az én szememben ön minden embernél kiválóbb ember; és az első pillanattól kezdve, hogy megláttam, tiszteletet és rokonszenvet érzek ön iránt, amit nincs is okom titkolni. Azt hallottam, hogy esztelen, de sosem tudtam elhinni. Amit önről meséltek, minden csak csodálatomat és bizalmamat növelte. Mégis el kellett ismernem, hogy valami mély és különös lelki baj gyötri. És én, talán kissé hivalkodón, de tiszta szívemből meg voltam győződve, hogy enyhíthetem gyötrelmeit. Ön is sokat tett, hogy ez a hit megerősödjék bennem. Eljöttem hát ide, és olyan mély és igaz dolgokat hallok önmagamról és önről, hogy mértéktelen bámulat töltene el, ha nem vegyítené őket különös eszmékkel, és főként olyan fatalizmussal, amelyben nem tudok hinni. Elmondhatok-e mindent, anélkül, hogy megsebezném és fájdalmat okoznék?

- Mondjon el mindent, Consuelo; máris tudom, amit el kell mondania.

- Nos, megmondom, mert megfogadtam magamban. Akik önt szeretik, nem hisznek a gyógyulásában. Úgy vélekednek, hogy tisztelniük, vagyis kímélniük kell azt, amit az ön örületének neveznek; attól tartanak, hogy a végső kétségbeesésbe kergetnék, ha nem titkolnák, hogy ismerik, szánják, rettegik örületét. Én nem hiszek benne, és remegés nélkül megkérdezhetem, hogyan lehetséges, hogy amikor olyan bölcs, néha esztelennek látszik; amikor olyan jó, néha hálátlanság és gőg irányítja cselekedeteit; amikor olyan felvilágosult és vallásos, néha beteg és reménytelen álmódosásokba merül; vagyis egyetlen szóval, miért él egyedül itt, e gyászos pincébe zárva, távol családjától, amely egyre keresi és siratja, távol az emberektől, akiket rajongásig szeret, s távol tőlem, akit hívott és szeretni vél, s aki csak akaratereje csodáteleivel és Isten segédelmével jöhetett ide.

- Életem titkát, sorsom kulcsát kérdi, Consuelo, pedig jobban ismeri nálam. Öntől vártam, hogy felfedje lényemet, és ön tesz fel nekem kérdéseket! Ó, értem; vallomást akar tőlem, hatékony megbánást, döntő elhatározást. Legyen akarata szerint. De egyetlen szempillantás alatt nem ismerhetem, nem ítélem meg magam, s nem változhatok meg. Adjon néhány napot, legalább néhány órát, hogy megtudjam és megmondjam, örült vagyok-e, vagy épeszű ember. Jaj, ó jaj, mindkettő igaz, és éppen az a szerencsétlenségem, hogy nem is kételkedtem benne. De hogy teljesen elveszítem-e majd ítéletemet és akaratomat, vagy le tudom győzni a bennem élő démont, erre a kérdésre most nem adhatok választ. Legyen szánalommal irántam, Consuelo, olyan izgalom dúl még bennem, amely hatalmasabb nálam. Nem tudom, mit mondtam; nem tudom, hány óra telt el, amióta itt van; nem tudom, hogy jött ide Zdenko ellenére, aki nem akarta ide vezetni; azt sem tudom, melyik világban kóvályogtak gondolataim, amikor megjelent előttem. Azt sem tudom, sajna, hány évszázad óta vagyok itt bezárva, tengernyi szenvedéssel küzdve a lényemet roncsoló baj ellen. Ha aztán elmúlik, nem is tudok már erről a szenvedésről, csak valami borzalmas fáradtság marad bennem, kábulat és szorongás, amit szeretnék elűzni... Consuelo, engedje, hogy megfélemedkezzem magamról, ha csak néhány pillanatra is. Akkor kitisztulnak a gondolataim, megoldódik a nyelvem, ígérem, esküszöm. Kíméljen meg a valóság fényétől, hiszen túlságosan sokáig éltem e rettenetes homályban, és

még nem tudnék szembenézni vele. Azt parancsolta, hogy a szívembe sűrítsem egész életemet. Igen, ezt mondta: értelmem és emlékezetem csak azóta működik, hogy szólt hozzám. Nos, ez a szava angyali nyugalmat varázsolt lelkembe. Szívem valósággal újjáéledt, bár szellemem még szunnyad. Nem szeretnék magamról beszélni; eszméim elragadhatnak, és ismét megrémíthetném álmodozásaimmal. Ezentúl csak érzelmeimtől vezetve akarok élni, és ez ismeretlen élet számomra; gyönyörűséges élet is volna, ha a maga rosszállása nélkül adhatnám át magam néki. Ó, Consuelo, miért mondta, hogy a szívembe sűrítsem egész életemet? Magyarázza meg a szavait; engedje, hogy csak önnel foglalkozzam, csak önt lássam és értsem ... vagyis szeressem. Ó, Istenem, szeretek, szeretek egy emberi lényt, aki hozzám hasonló, egész valómmal szeretem. Beléje sűrítetem szeretetem minden lángolását, minden szentségét. Elég boldogság ez nékem, és nem vagyok olyan örült, hogy többet kívánjak.

- Nos, kedves Albert, pihentesse csak szegény lelkét a békés és testvéri gyengédség e szelíd érzésében. Isten a tanúm, hogy félelem és veszély nélkül teheti; mert forró barátságot, odaadó tiszteletet érzek ön iránt, s ezt nem rendítheti meg a köznapi emberek léha beszéde és üres ítélkezése. Titokzatos, isteni sejtésével megértette, hogy valami fájdalom törte meg az életemet, ezt ki is mondta, s a legfőbb igazság adta ajkára e szavakat. Nem szerethetem másként, csupáncsak testvéri szeretettel. De ne mondja, hogy engem csak a könyörület, a szánakozás vezérel. Ha az emberség és az együttérzés elég bátorságot adott, hogy ide jöjjek, most már az erényei iránt érzett rokonszenvből és különös tiszteletből merítem a bátorságot és a jogot is, hogy szóljak önhöz, ahogy teszem. Tagadja meg, és mindörökre, azt a csalóka érzést, amelyet irányomban táplálni vél. Ne beszéljen szerelemről, sem házasságról. Múltam és emlékeim lehetetlenné teszik nekem a szerelmet; a köztünk levő rangkülönbség pedig megalázóvá és elviselhetetlenné a házasság gondolatát. Ha megmakacsolja magát ezekben az álmodozásaiban, vakmerő, sőt bűnös színt adna igyekezetemnek. Szent ígérettel pecsételjük meg azt a boldog készségemet, hogy testvére, barátnője, vigasztalója leszek, valahányszor meg akarja nyitni nekem a szívét; ápolónője, ha a szenvedés komorrá és hallgataggá teszi. Esküdjön meg, hogy sosem lát mást bennem, és nem is szeret másképpen.

- Nagylelkű nő - mondta Albert elsápadva -, bátorságomban bízol, és látom, szerelmemet is ismered, ha már ilyen ígéretet kérsz tőlem. Képes volnék, hogy először életemben hazudjak; arra a becstelenségre is hajlandó volnék, hogy hamis esküt tegyek, ha azt kívánnád tőlem. De nem fogsz ilyet kívánni; megértenéd, hogy újabb izgalmat hoznál életembe, és olyan lelki furdalást a szívembe, amilyen még sohasem szennyezte be. Ne nyugtalanodjék amiatt, hogyan szeretlek, én magam sem tudom, de érzem, szentségtörés volna, ha nem szerelemnek nevezném irántad való vonzalmamat. Minden egyébben alávetem magam: elfogadom szánalmadat, gondoskodásodat, jóságodat, békés barátságodat; csak úgy szólok hozzád, ahogy megengeded; nem lesz egyetlen szavam sem, amely megzavarhatna; egyetlen tekintetem sem, amellyel szemben le kellene sütnöd szemedet; a kezedet sem érintem, ha ez ellenedre van, és ruhádat sem súrolom, ha attól félsz, hogy beszennyezhet a leheletem. De helytelenül cselekszel, ha bizalmatlan vagy velem, inkább a szelíd szenvedélyt erősítsd bennem, mert engem életben tart, és neked sem kell félned tőle. Tudom, hogy szemérmed tiltakozik e szerelem megnyilvánulásai ellen, hiszen nem akarsz viszonyozni, megértem, hogy büszkeséged elutasítja e szenvedély lángolását, hiszen nem akarsz bátorítani, sem elfogadni. Légy nyugodt, félelem nélkül fogadhatod meg, hogy testvérem és vigasztalóm leszel; én pedig megfogadom, hogy testvéred és szolgád leszek. Mást ne is kérj tőlem; nem leszek arcátlan, sem tolakodó. Csak tudd, s ez nekem elég, hogy akár zsarnoki módon is bánhatsz és rendelkezhetsz velem... nem úgy, ahogy testvérünkkel rendelkezünk, hanem olyan lényel, aki teljességgel és örökre nekünk adta magát.

E szavak megnyugtatták Consuelót, de csak jelen helyzetében, mert szorongással gondolt a jövőre. Albert fanatikus odaadása csak mély és legyőzhetetlen szenvedélyéből fakadhatott, s komoly természete, arcának ünnepélyes kifejezése ezt kétségtelenné is tette. Consuelo meghatódott, de ugyanakkor meghökkenve tűnődött, hogy szolgálatára lehet-e egy férfinak, aki ilyen mélyen és maradéktalanul szereti. Sohasem gondolt könnyelműen e kapcsolatokra, és azt is tudta, hogy nincsen nő, aki könnyen boldogulhatna Alberttal. Egy pillanatig sem kételkedett ígéreteiben és becsületességében; de hogyan adhatná vissza nyugalma, ha a fiatal férfi ilyen lángolással szereti, ő pedig nem viszonzhatja érzelmeit. Sőhajtva nyújtotta neki kezét, elgondolkozva, a földre szegezett tekintettel ült az ágyon, és mélabús töprengésekbe merült.

- Albert - mondta végül, s amikor a fiatalemberre emelte a szemét, szorongó és fájdalmas várakozást látott a tekintetében -, nem ismer eléggé, hiszen olyan szerepet szán nekem, amely nagyon kevésbé felel meg a természetemnek. Csak olyan nő fogadhatná el, aki vissza is élne vele. Én nem vagyok kacér, sem gögös, azt hiszem, hiú sem, és nincsen bennem semmi uralkodási vágy. Szerelme boldoggá tenne, ha viszonzni tudnám; ha így volna, mindjárt meg is mondanám. De hogy folytonosan az ellenkezőjét kell hangoztatnom, ez, az ön helyzetében, elég kegyetlen dolog; meg kellett volna kímélnie tőle, mégis kötelességem megtenni, bármilyen kevésbé szeretném, és ha akár a szívem is belészakad, sajnálom, hogy fájdalmat kell önnek okoznom, hogy bánanom kell, amikor pedig az életemet adnám, hogy visszaadhassam boldogságát és egészségét.

- Tudom, csodálatos gyermek - felelt Albert szomorú mosollyal. - Olyan jó, olyan nagy vagy, hogy akár az utolsó emberért is odaadnád életed, de lelkiismereted, ezt is tudom, senki kedvéért nem vállal becsstelenséget. Ne gondold tehát, hogy megbántasz, amikor e bámulatra méltó ridegségedben mutatkozol, e sztoikus fölényedben, amelyet erényed legodaadóbb szána-kozásodban is megőriz. Nem is tudsz megszorítani, Consuelo. Nem voltak ábrándjaim; már megszoktam a kínzó fájdalmakat; tudom, hogy életem csupán gyötrelmes áldozatok sora. Ne tekints hát gyenge embernek, vagy akár gyermeknek, akiben nincsen szív, sem büszkeség; ne ismételd, hogy sohasem fogsz szeretni, mert máris jól tudom. Tudom egész életedet, Consuelo, bár a nevedet sem ismerem, sem a családot, sem életed egyetlen eseményét. Tudom lelked történetét, más nem is érdekel. Szerelmes voltál, most is szerelmes vagy, mindig is szeretni fogod azt a férfit, akiről semmit sem tudok, nem is akarok tudni, és akitől csak akkor vitatlak el, ha te is úgy kívánod. De hidd meg, Consuelo, hogy sosem leszel az övé, az enyém se, magadé se. Isten különleges életet szánt neked, nem keresem és nem látom körülményeit, de ismerem célját és végét. Nagy lelked rabja és áldozata vagy, és sosem lesz más jutalmad ebben az életben, csak erőd tudata és jóságod érzése. Szerencsétlen vagy a világ szemében, mégis és mindennek ellenére te leszel a legnyugodtabb és legboldogabb emberi lény, mert a legjobb és legigazságosabb vagy. Csak a gonoszokat és gyávákat kell száni, ó, drága testvérem, és amíg az emberiség vak és igazságtalan marad, mindig is Krisztus szavára kell figyelniük: *Boldogok, akik háborúságot szenvednek az igazságért*, boldogok, akik sírnak, és arcuk verejtékében dolgoznak.

Olyan erő és méltóság ragyogott most Albert magas, fenséges homlokán, s Consuelo annyira érezte erejét, hogy ebben a pillanatban megfeledkezett szerepéről, nem volt már szigorú barátnő, sem büszke uralkodó, hanem meghajolt e hit és odaadás ihlette férfi hatalma előtt. De már alig állt a lábán, összetörte a fáradság, kimerítette az izgalom. Egyre jobban elerőtlenedett, végül is térdre hullott, összekulcsolta két kezét, és hangosan, túlradó érzéssel imádkozni kezdett.

- Ha te adtad, jóságos Istenem, e jóslatot egy szent szájába - kiáltotta -, legyen meg a te akaratod, és legyen áldott! Gyermekkoromban gyermeki és vidám boldogságot kértem tőled, te pedig nyers és szigorú formájában adtad meg, és én nem tudtam megérteni. Add, hogy kinyíljon a szemem, és megalázkodjék a szívem. Elfogadom, Istenem, e lassan kibontakozó sorsomat, amelyet eddig olyan igazságtalannak tartottam, és csak azt kérem tőled, amit minden ember elvárhat könyörületedtől és igazságosságodtól: hitet, reményt és szeretetet.

Ahogy imádkozott, Consuelo érezte, hogy szeme árja megindul. Nem is igyekezett elfojtani könnyeit. Annyi izgalom és megpróbáltatás után szüksége volt erre a föloldódásra, amely még jobban elgyengítette ugyan, de megkönnyebbülést is hozott. Albert vele sírt és imádkozott, áldotta könnyeit, amelyeket eddig magányában ontott, s most egy tiszta, nagylelkű teremtés könnyeivel vegyíthetett.

- Már éppen eleget beszéltünk önmagunkról - szólt végül Consuelo felállva. - Itt az ideje, hogy másokkal foglalkozzunk, és kötelességeinkre is gondoljunk. Megígértem, hogy visszaviszem rokonaihoz, akik egyre sóhajtoznak magányukban, és már úgy imádkoznak önért, mint egy halottért. Nem adná vissza nyugalmaikat és lelkük örömét, kedves Albert? Nem jönne velem?

- Máris! - kiáltott a fiatal gróf keserűen. - Már el kell válnunk, el kell hagynunk ezt a szent menedéket, ahol csak Isten áll közöttünk, ezt a cellát, amely mondhatatlanul drága nékem, amióta itt vagy, a boldogság szentélyét, amelyet talán sosem látok többé viszont? És miért? hogy a társadalmi kötelességek és előítéletek hideg és hamis világába térjek vissza? Ó, nem, lelkem, életem, adj még egyetlen napot, adj még egy boldog évszázadot. Hadd feledjem a hazugság és igazságtalanság világát, amely lidérces álmoként üldöz; hadd térjek vissza lassan és fokként az úgynevezett értelmes világba. Még nem érzem magam elég erősnek, hogy elviseljem napjuk fényét és örületük látványát. Még szükségem van arra, hogy téged nézzelek, téged hallgassalak. Mindig is csak hosszú tünődés után, és nem hirtelen elhatározással hagytam el rejtekemet; ezt a borzalmas és jótékony rejtekhelyet, rettenetes és megváltó vezeklésem színterét, ahová rohanva, leszögezett fejjel érkezem, amelybe vad örömmel zuhanok, s ahonnan mindig nagyon is indokolt habozás után és nehezen múló bánattal távozom. Te nem tudod, Consuelo, milyen erős kötelékek fűznek ehhez az önként vállalt börtönhöz, nem tudod, hogy egyik énemet hagyom itt, aki az igazi Albert, és nem is tud innen elmenni; ezt az énemet itt mindig újra megtalálom, kísértetképe velem van, és szólít, amikor máshol vagyok. Itt van a hitem, a fényem, a lelkiismeretem, egyszóval igazi életem. Ide hozom kétségbeesésem, félelmemet, örületemet, mert hűségesen követnek, és borzalmas harccal támadnak rám. De, látod, ez ajtó mögött egy szentély van, ahol megfékezem őket, és újjászületek. Szédelegve, bemocskoltan lépek be oda; megtisztultan jövök ki, és senki sem tudja, milyen gyötrelmek árán találok meg ott a türelmet és a megadást. Ne tépj el innen, Consuelo; engedd, hogy lassú léptekkel távozzam, és csak miután elmondtam imáimat.

- Menjünk be együtt, és imádkozzunk - mondta Consuelo. - Utána meg útnak indulunk. Múlik az idő, hamarosan felkel a nap. Nem szabad megtudniuk, milyen módon jött vissza a kastélyba, nem szabad látniuk, amikor megérkezik, s talán azt sem, hogy együtt érkezünk; mert nem akarom elárulni rejtekhelye titkát, Albert, és még senki sem sejtí, hogy felfedeztem. Nem akarom, hogy kikérdezzenek, nem akarok hazudni. Azt akarom, hogy tiszteletteljes hallgatással felelhessek rokonainak, és elhitesse velük, hogy csak valami előérzet és álmodozás sugallta ígéreteimet. Ha látnák, hogy együtt érkezünk, hallgatásomat lázadásnak vélnék; s bár önért, Albert, mindent vállalnék, nem volna helyes, ha feleslegesen kockáztatnám családja bizalmát és ragaszkodását. Siessünk tehát; máris nagyon kimerült vagyok, és ha sokáig itt maradnék, azt a maradék erőmet is elveszíteném, amelyre pedig szükségem van, hogy vissza tudjak menni. Mondja el imáit, és induljunk.

- Kimerült vagy? Pihend ki magad itt, szerelmem! Aludj, én áhítattal virrasztok feletted. Vagy ha nyugtalanít a jelenlétem, zárj be a szomszédos fülkébe. Egy vasajtó lesz közöttünk, és én a *templomban* imádkozom, amíg csak nem szólítasz.

- És miközben ön imádkozik, én meg pihenek, apja további halálos órákat él át, sápadtan és mozdulatlanul, mert így láttam egyszer, meggörnyedten a kortól és a fájdalomtól, s erőtlenül térdel kápolnája kőkockáin, miközben arra vár, hogy az ön halálának hírére az ő szíve is megszűnjön dobogni. Nagynénje pedig toronyról toronyra jár lázas izgalmában, mindig megújuló és mindig csalódott reménnyel, hogy egyszer csak meglátja fiát a hegyek ösvényein. És reggel megint üdvözik egymást a kastélyban, este megint visszavonulnak, kétségbeeséssel a szemükben és halálos szorongással a szívében. Nem szereti a rokonait, Albert, hogy ilyen nagyon gyötri őket, minden kímélet és lelkifurdalás nélkül?

- Consuelo, Consuelo - kiáltott Albert, mintha álmából riadt volna fel -, ne beszélj így, rettenetes fájdalmat okozol nekem. Milyen bünt követtem el? milyen szerencsétlenséget okoztam? miért nyugtalanok? Hány óra múlt már el, mióta elhagytam őket?

- Azt kérdi, hány óra? Kérdezze inkább, hány nap, hány éjszaka, s majdnem hány hét!

- Napok, éjszakák! Hallgasson, Consuelo, ne mondja meg, milyen szerencsétlen vagyok. Tudtam, igaz, hogy itt elveszítem az idő érzékelését, és a földi dolgok emléke nem hatol le a síri világba... De arra sosem gondoltam, hogy napokkal és hetekkel lehet mérni a feledés és tájékozatlanság ez időtartamát.

- Talán szándékos feledés ez, barátom? Itt semmi sem emlékezteti a múltó és megújuló napokra, az örök sötétség pedig elnyeli az éjszakát. Még homokórája sincs, azt hiszem, hogy számon tartsa az időt. Nem azért távolított-e el mindent, ami az órák múlására emlékeztetné, hogy elhallgattassa a természet szavát és a lelkiismeret szemrehányásait?

- Bevallom, valahányszor idejövök, szükségét érzem, hogy kivessék magamból mindent, ami pusztán emberi. De azt nem tudtam, Isten a tanúm, hogy a fájdalom és az elmélkedés ennyire lekötötte lelkemet, és az órák olyan lassan múltak, akár a napok, és a napok olyan gyorsan, mint az órák. Micsoda ember vagyok hát, és miért nem szóltak soha szervezetem ez új torzulásáról?

- Ez a torzulás, éppen ellenkezőleg, egy rendkívüli értelmi erő bizonyítéka, amely azonban nem igaz célját szolgálja, hanem gyászos töprengésekben merül ki. Rokonai elhatározták, hogy eltítkolják, milyen fájdalmat okoz nekik; az ön szenvedését akarták kímélni, amikor a magukéről hallgattak. De, véleményem szerint, igazságtalanok voltak, mivel kétkedtek a szívében; én nem kétkedem benne, Albert, és semmit sem hallgatok el.

- Induljunk, Consuelo, menjünk azonnal - mondta Albert, és gyorsan a vállára dobta a köpenyét. - Micsoda nyomorult féreg vagyok! Fájdalmat okoztam apámnak, akit imádok, nénémnek, akit gyengéden szeretek. Már arra sem vagyok méltó, hogy viszontlássam őket. Ó, nem leszek többé ilyen kíméletlen, inkább megfogadom, bármibe kerüljön nekem, hogy sosem jövök már ide vissza. De nem is lesz áldozat, boldog vagyok, mert baráti szívre leltem, amely figyelmeztet, és jóváteszi hibáimat. Végre van valaki, aki megmondja az igazat rólam, és mindig is meg fogja mondani ugye, szerelmes testvérem?

- Igen, mindig, Albert, esküszöm.

- Jóságos Istenem! aki segítségemre sietett, ő az egyedüli lény, akire hallgathatok, és akinek hihetek. Isten tudja, mit cselekszik. Nem tudtam saját örülemről, és mindig másokat vádoltam. Ha akár nemes apám mondta volna el, amit most magától hallottam, Consuelo, neki sem

hittem volna. Mert maga az igazság és az élet, csak maga adhat nekem meggyőződést, csak maga adhatja megzavarodott szellememnek azt a mennyei biztonságot, amely lényéből árad.

- Menjünk - mondta Consuelo, és segített Albertnak, kinek görcsös, szórakozott keze nem tudta bekapcsolni vállán a köpenyét.

- Igen, menjünk - mondta Albert, és megindultan figyelte a lány baráti készségét -, de előbb esküdj meg, Consuelo, ha megint visszajönnék ide, nem hagysz el; esküdj meg, hogy eljössz értem, ha akár szemrehányásokkal is, hogy hálátlan vagyok, apagyilkos vagyok, és méltatlan a te gondosságodra. Ne engedd, könyörgök, hogy önmagam prédája legyek! Hiszen látod, milyen hatalmad van felettem, egyetlen szavad több hitet és erőt ad nékem, mint évszázadok elmélkedése és imája.

- Ön is esküdjön - felelte Consuelo ellenállhatatlan mosollyal az ajkán, s a vastag köpenytől felbátorítva Albert vállára tette a kezét -, hogy soha többé nem jön ide nélkülem.

- Hát eljönnél velem? - kiáltott az ifjú gróf mámoros tekintettel, de nem merte átölelni a leányt -, esküdj, és én is esküszöm, hogy sosem hagyom el az apai házat parancsod vagy engedélyed nélkül.

- Esküszöm, Isten hallgassa meg és kérje számon e kölcsönös ígéretünket - felelte Consuelo örömtől ragyogó arccal. - Visszajövünk, Albert, és imádkozunk a *templomában*, és megtanít imádkozni, mert eddig senki sem tanított, és elemészt a vágy, hogy megismerjem Istent. Fel-tárja előttem az eget, barátom, én pedig, ha szükség lesz rá, emlékeztetem a földi dolgokra és az emberi élet kötelességeire.

- Isteni testvérem - kiáltott Albert szemében az öröm könnyeivel -, én semmire sem tanít-hatlak, neked kell vállatnod, megismerned, megerősítened engem. Te tanítasz majd mindenre, még az imádságra is. Ó, már nem kell egymagamban lennem, hogy Istenhez emeljem a lel-kemet. Nem kell őseim csontjaira borulnom, hogy megértsem és átérezzem a halhatatlanságot. Elég, ha rád tekintek, és új élettel telt lelkem az ég felé száll, akár a hála himnusza és a megtisztulás tömjénfüstje.

Consuelo maga után vonta; ő maga nyitotta ki és zárta be az ajtókat.

- Cynabre, ide! - kiáltott Albert hűséges társának, s egy lámpát mutatott neki, amelynek jobb szerkezete volt, mint Consuelóénak, és alkalmasabb lehetett ilyen föld alatti útra.

Az értelmes állat büszke elégedettséggel a szájába vette a lámpa nyelét, és egyenletes lép-tekkel megindult előttük, de valahányszor gazdája megállt, ő is megállt, ha kellett, gyorsabban vagy lassabban ment, és mindig az ösvény közepén, nehogy a sziklák vagy a bokrok értékes kincsét megsértsék.

Consuelo csak nehezen vonszolta magát; teljesen össze volt törve: és ha Albert nem támo-gatja, és nem emeli fel mindannyiszor, tízszer is elesett volna. A patak friss, bűbájos partján, a csörgedező víz mellett haladtak.

- Zdenko igen nagy szeretettel gondolja e titokzatos barlangok forrását. Kiegyengeti medrét, mert sokszor kagyló és kavics torlaszolja el az útját. Az itt felnövő sápadt virágokat is ápolja, és megvédi a vizek túlságos ölelésétől.

Consuelo a szikla egy repedésén át felnézett az égre. Egy csillagot látott a feje felett.

- Ez Aldebaran, a cigányok csillaga - mondta Albert. - Csak egy óra múlva hajnalodik.

- Az én csillagom - mondta Consuelo -, mert ha nem is születtem annak, kedves gróf úr, életem afféle cigánylánnyá tett. Anyámat nem is hívták másként Velencében, bár ő mindig tiltakozott ez ellen az elnevezés ellen, amelyet a spanyol előítélet sértőnek tart. És engem akkor is, most is Zingarella néven ismernek ott.

- Miért is nem vagy ennek az üldözött fajtának a gyermeke - felelte Albert -, még jobban szeretnék, ha ugyan lehetséges volna.

Consuelo kötelességének vélte, hogy Rudolstadt grófot származásuk és rangjuk különbségére emlékeztesse, de most eszébe jutott, Amélie mesélte neki egyszer, hogy mennyire vonzódik Albert a szegényekhez és a csavargókhoz. Attól félt tehát, hogy valami ösztönös kacérság szólalt meg benne akarata ellenére, és ezért hallgatott.

De Albert néhány pillanattal később megtörte a csendet.

- Amit most mondott - így folytatta -, nem is tudom, milyen gondolatkapcsolat révén ifjúkorom egy emlékét idézte fel bennem; gyerekes dolog volt, de el kell mondanom, mert amióta megismertem, különös makacssággal többször is felbukkant bennem. Támaszkodjon jobban rám, testvércém, míg elmondom:

...Tizenöt éves lehettem; egyik este egyedül jöttem haza egy ösvényen, amely Schreckenstein mellett a dombokon át a kastély felé vezet. Egyszerre egy nyomorúságosan öltözött, magas, sovány asszonyt láttam, valami csomagot vitt a hátán, és minden sziklánál megállt, hogy leüljön és pihenjen egy keveset. Megszólítottam. Szép volt, bár a nap megégette, a nyomor és a gond fonnyadtá tette arcát. Rongyaiban is megőrizte fájdalmas büszkeségét, és amikor felém nyújtotta kéregető kezét, ez a mozdulata is parancs volt inkább, nem könyörgés. Erszényem már üres volt, és megkértem, jöjjön velem a kastélyba, ahol segítséget, ételmet és éjszakai szállást is adhatok neki.

„- Rendben van - felelte az ismeretlen nő, s idegen kiejtése alapján cigányasszonynak véltem, mert akkor még nem ismertem azokat a nyelveket, amelyeket később, utazásaim során, megtanultam. - Meg is fizethetek a vendéglátásáért - folytatta -, különböző népek dalait énekelem el, mert már sok országot bejártam. Ritkán kérek alamizsnát, csak akkor, ha végső szükségben vagyok.”

„- Szegény asszony - mondtam -, nagyon nehéz terhet cipel, és szegény meztelen lába már csupa seb. Adja ide a csomagot, majd én elviszem, s addig is könnyebben jár.”

„Ez a teher - folytatta a nő mélabús mosollyal - napról napra nehezebb lesz; de nem panaszkodom. Már több éve hordom, sok száz mérföldet tettem meg vele, de nem sajnálom a fáradságot. Sohasem bízom másra, de maga olyan derék gyereknek látszik, hogy odaadom, amíg meg nem érkezünk.”

E szavakra kioldotta a köpenyét, amely teljesen betakarta, és csak gitárjának nyaka látszott ki alóla. Egy öt-hat éves gyermeket pillantottam meg, sápadt és napbarnított volt, mint az anyja, és olyan nyugodt, szelíd az arca, hogy teljesen elérékenyültem. Rongyos volt és sovány, de nem látszott gyengének, és az angyalok álmával aludt a vándorénekesnő görnyedt, forró hátán. Karomba vettem, de alig tudtam vinni, mert a leányka felébredt, s hogy meglátott, sírni és toporzékolni kezdett. Az anyja a maga nyelvén csitította, én meg dajkáltam és simogattam, s végül megnyugodott. Amikor a kastélyba érkeztünk, már a legjobb barátok lettünk. Amikor a szegény asszony már megvacsorázott, ágyat készítettem a kislánynak, s lefektették. Az idegen nő ekkor valami cifra ruhát vett fel, ami még szomorúbb volt, mint a rongyai, bejött az ebédlőbe, és étkezésünk közben spanyol, francia és német románcokat énekelt nekünk. Szép hangja volt, tisztán csengő és érzelmes, s mi élvezettel hallgattuk. Jó néném valósággal elhalmozta

figyelmével és gondosságával. Az idegen nő hálásnak látszott, de büszkén tartózkodó volt, s csak kitérő válaszokat adott kérdéseinkre. Gyermeké még jobban érdekelt, mint ő maga. Szerettem volna látni, eljátszani vele, sőt azt akartam, hogy maradjon nálunk. Valami különös gyengédség ébredt bennem e szerencsétlen kisgyermek iránt, aki már e zsenge korában és ilyen nyomorúságos körülmények között járja a világot. Egész éjjel róla álmodtam, s reggel mindjárt odaszaladtam, hogy lássam. De a cigányasszony már elment, és hiába másztam meg a hegyet, nem láttam őket többé. Már hajnalban felkelt, és délnek indult a gyermekével és az én gitárommal; az övé, nagy bánatára, eltört, és neki ajándékoztam az enyémet.

- Albert, Albert - kiáltott a leány, s valósággal fojtogatta az izgalom. - Ez a gitár Velencében van, mesteremnél, Porporánál, ő őrzi most, de el fogom kérni tőle, hogy halálomig megőrizzem. Ébenfából készült, s két ezüst betű van rajta kirakva, jól emlékszem: A. R. Anyámnak rossz emlékezete volt, mert túlságosan sok dolgot látott életében, és elfelejtette a család meg a kastély nevét, de még az országét is, ahol ez történt vele. De gyakran emlegette, milyen kedvesen fogadta ennek a gitárnak a tulajdonosa, egy szép, fiatal nemesúr, aki sokáig a karjában vitt engem, vele meg úgy beszélt, mint egyenrangú társával. Ó, kedves Albert, én is emlékszem minderre. Ahogy most elmesélte a történetet, az agyamban szunnyadó képek egytől egyig életre keltek bennem. Ezért sejtettem, hogy már láttam valamikor ezeket a hegyeket; ezért akartam mindig kibogozni azokat a zavaros emlékeket, amelyeket ez a táj felidézett bennem; s főként ezért éreztem, amikor önt megláttam, hogy szívem megremeg, homlokom tisztelettel meghajol, mintha egy rég elvesztett és sokszor megsiratott barátot és pártfogót találtam volna meg újra.

- Azt hiszed talán, Consuelo - mondta az ifjú gróf, kebléhez szorítva a leányt -, hogy én nem ismertem rád már az első pillanatban? Hiába nőttél meg, hiába változtál és szépültél meg az évek során. Olyan emlékezetem van (csodálatos, bár sokszor baljós ajándék), amelynek nincs szüksége szemre és szavakra, hogy minden századokat és napokat betekintszen. Nem tudtam, hogy te vagy az én drága Zingarellám; de tudtam, hogy már ismertelek, szerettelek, szívemhez szorítottalak, és ettől a pillanattól kezdve szívem akaratlanul és egész életemre azonosult a tiédde, és együtt dobbant vele.

46

Miközben így beszélgettek, odaértek a két út kereszteződéséhez, ahol Consuelo jövet Zdenkóval összehalálkozott, és már messziről meglátták a lámpát, amely a bolond lábánál állt. Consuelo, aki most már ismerte az ártatlan veszélyes szeszélyeit és rendkívüli erejét, önkéntelenül Alberthoz simult, és meg is mondta, mitől tart.

- Miért fél ettől a szelíd, jó embertől? - kérdezte az ifjú gróf, aki meglepődött, de örült is a leány riadalma miatt. - Zdenko szereti magát, bár tegnap éjjel rossz álmot látott, és ezért ellenszegült kívánságaimnak, és kissé ellenségesen nézte azt a szándékát, hogy ön hozzám jöjjön; de ha kérlelem, gyermekként engedelmeskedik, s csak egy szót kell neki szólnom, mindjárt a lábához borul.

- Ne alázza meg előttem - felelte Consuelo -, ne növelje irántam érzett ellenszenvét. Ha elhagytuk, majd elmondom, komoly okaim vannak, hogy féljek tőle, és kerüljem.

- Zdenko szinte mennyei lény - folytatta Albert -, és nem tudom elhinni, hogy bárkinek félni kellene tőle. Mindig az eksztázis állapotában van, s ez az angyalok tisztaságát és jóságát adja neki.

- Én is csodálom, Albert, az eksztázis állapotát, de ha sokáig tart, betegséggé fajul. Vigyázzon, nehogy tévedésbe essen. Isten nem akarja, hogy az ember megtagadja a való élet érzéseit és tudatát, és túlságosan gyakran egy eszményi világ bizonytalan szemléletébe emelkedjék. Az effajta mámort, a gög és a tétlenség büntetéseként, örület és dührohamok követik.

A Cynabre megállt Zdenko előtt, ragaszkodással és simogatásra várva nézett fel rá, de barátja egyetlen pillantásra sem méltatta. Zdenko kezébe temette arcát, és ugyanazzal a testtartással, ugyanazon a sziklán ült, mint amikor Consuelo elvált tőle. Albert csehül szólt hozzá, de a bolond alig válaszolt. Lemondó arckifejezéssel rázta a fejét, könnycseppek csorogtak a szeméből, és látni sem akarta Consuelót. Albert felemelte a hangját, és határozottabban szólt barátjához; de hangjában gyengédség és bátorítás volt inkább, nem parancs vagy szemrehányás. Zdenko végül felállt, és kezét nyújtotta a leánynak, aki remegve elfogadta.

- Most már nem kell félned tőlem - mondta néki a bolond németül, szelíd, de szomorú tekintettel -, de nagy bajt hozol rám, s érzem, kezded tele a mi szerencsétlenségünkkel.

Előttük haladt, időnként pár szót váltott Alberttal. A szilárd és tágas folyosót követték, Consuelo még nem járt ezen a részen. Egy kerek boltívhez értek, ahol egy emberkéz építette s kőkockákkal kirakott tágas medencében meglátták a forrás vizét. Két lefolyó volt a medencében, az egyiknek a víze a barlangokban veszett el, a másik a kastély kútjához vezetett. Zdenko ezt az utóbbit zárta el, herkulési karjával három hatalmas követ tett a lefolyó nyílása elé, s ilyenkor a ciszterna a boltív és az Albert terasza felé vezető lépcső magasságáig kiürült.

- Ülünk le - mondta a gróf a lánynak -, várnunk kell, amíg a kút víze egy csatornán lefolyik...

- Nagyon jól ismerem ezt a csatornát - mondta Consuelo egész testében remegve.

- Hogy érti ezt? - kérdezte Albert meglepődve.

- Majd később elmondom - felelte Consuelo. - Nem akarom megszorítani, s attól félek, nagyon szívére venné, ha megtudná, milyen veszélyeken mentem át...

- Mit jelentsen ez? - kiáltott Albert, és döbenten Zdenkóra nézett.

Zdenko közönyös arccal néhány cseh szót motyogott, s közben agyagot gyúrt hosszú, barna ujjjaival, hogy betömje a zsilip réseit, és meggyorsítsa a víz folyását.

- Mondja el, mi történt - erősködött Albert izgatottan -, sehogy sem értem Zdenko szavait. Azt állítja, hogy nem ő vezette ide, hanem maga oly föld alatti járatokon érkezett, amelyek, véleményem szerint, teljesen áthatolhatatlanok, és amelyeken egy gyenge nő semmiképp sem törhet át, de meg se kockáztathatja az utat. Azt mondja (de, jóságos Istenem, mi mindent nem mond ez a szerencsétlen), hogy a sors irányította lépteit, és Mihály arkangyal (akit fénylőnek és hatalmasnak nevez) vezette át a vizeken és a szakadékokon.

- Lehet, hogy maga Mihály arkangyal avatkozott a dologba - mondta Consuelo mosolyogva. - Mert valóban a kút lefolyójában jártam, rohanva menekültem az áradat elől, többször is azt hittem, hogy elpusztulok, olyan barlangokba és tárnákba tévedtem, amelyekben hol a levegő hiánya, hol a növekvő víz fenyegetett; de ezek a veszélyek sem voltak rémisztőbbek, mint az a pillanat, amikor a véletlen vagy a Gondviselés már megmutatta ugyan a jó utat, de ugyanakkor Zdenko haragjával is szemben találtam magam.

Consuelo spanyolul beszélt, és most pár szóval elmondta, hogyan fogadta őt a békés Zdenko, hogyan akarta élve eltemetni, és hogy már majdnem sikerült is néki, de ő aztán egy furcsa eretnek mondással lecsillapította a bolond dühét. Hideg veríték ütött ki Albert homlokán, ahogy ezeket a hihetetlen részleteket hallgatta, s többször is félelmetes pillantást vetett Zdenkóra, mintha meg akarná semmisíteni. Amikor előbb találkoztak, Zdenko arcán a lázadás

és megvetés különös kifejezése borongott. Consuelo már attól tartott, hogy a két eszeveszett mindjárt összecsap; mert bár Albert beszédéből mély bölcsesség és gyengéd érzések áradtak az előbb, Consuelo mégis tudta, hogy értelme súlyos válságokon ment át, amelyeket talán sosem hever ki teljesen. Igyekezett tehát megbékíteni őket, és kedves szavakkal hízelgett nekik. De Albert felállt, Zdenkónak adta búvóhelye kulcsait, pár hideg szót mondott neki, s a bolond, úgy látszott, mindjárt engedelmeskedett is néki. Felállt, megfogta a lámpáját, és érthetetlen szavakat dünnyögve valami furcsa dallamon, lassan eltávolodott,

- Consuelo - mondta Albert, amikor a bolond már eltűnt -, ha az a hűséges állat, amely most a lábánál fekszik, megveszne, s ha az én szegény Cynabre-om akaratlan dühében az életét veszélyeztetné, meg kellene ölnöm; s ne gondolja, hogy akár egy pillanatig is haboznék, bár kezem még sosem ontott vért, még az embernél alacsonyabb rendű lényekét sem... Nyugodjon hát meg, semmi veszély nem fenyegeti többé.

- Mit jelentsen ez, Albert? - kérdezte a leány, mert megijedt ettől a váratlan célzástól. - Már nem félek. Elvégre Zdenko ember, bár elvesztette az értelmét, talán a maga hibájából, de részben az önéből is. Ne beszéljen vérről meg büntetésről. Az ön dolga, hogy visszavezesse az igazsághoz, és meggyógyítsa, ahelyett hogy örületét növelné. De menjünk; reszketek, hogy a nap felkel, és nem leszünk otthon.

- Igazad van - mondta Albert útnak indulva. - Bölcsesség szól a szádból, Consuelo. Az én örülségem fertőzte meg ezt a szerencsétlent, s ideje volt, hogy mindkettőnket kiszabadíts abból a szakadékból, amelybe zuhantunk. Engem meggyógyítottál, én is meg akarom gyógyítani Zdenkót... De ha nem sikerül, ha örülete továbbra is veszélyezteti életedet, legyen bár ember Isten előtt, és a gyengédség angyala irántam való érzésében, legyen bár egyetlen igaz barátom, akit e földön ismertem... hidd el, Consuelo, kitépem a szívemből Zdenkót, és te sem látod soha többé.

- Elég, elég, Albert - suttogta Consuelo, mert annyi borzalom után már nem tudta elviselni ennek az új gondolatnak a borzalmát. - Ne gyötörje magát ilyen feltételezésekkel, Albert. Inkább százszor veszítsem el életemet, csak ne tegyem ki az önét ilyen megpróbáltatásnak és kétségbeesésnek.

Albert nem figyelt a szavára, s egészen megháborodottnak látszott. Nem támogatta többé a leányt, észre sem vette, hogy roskadozik, és minden lépésénél megbotlik. Csak azokra a veszélyekre gondolt, amelyeket Consuelo őérette kockáztatott; és rettegésében, ahogy sorra felidézte őket, meg lelkes segítőkészségében és túlaradó hálájában mindenről megfeledkezett, csak ment előre az úton, szinte rohant már, többször hangosan felkiáltott, és nem vette észre, hogy Consuelo csak nehezen vonszolja magát, és egyre jobban elmarad.

E kegyetlen helyzetében Consuelo Zdenkóra gondolt, aki még visszajöhet, meg az áradatra, amelyet megnyithat, amikor majd egyedül, Albert segítsége nélkül kapaszkodik fel a kút lépcsőjén. Mert az ifjú gróf, fellobbanó tébolyában, maga előtt vélte a leányt, és ezt a csalóka látomást követte, miközben Consuelo magára maradt a sötétben. Túlságos megpróbáltatás volt ez egy nőnek, még Consuelónak is. A Cynabre épp olyan gyorsan kaptatott, mint gazdája, és magával vitte a lámpát; Consuelo a cellában hagyta az övét. Az út egyre kanyargott, és a fény minden pillanatban eltűnt. Consuelo egy szögletben megbotlott, elesett, és nem tudott felállni. A halál fagyos lehelete járta át minden tagját. Egy utolsó balsejtelem villant át az agyán. Hogy elrejtse a lépcsőt és a ciszterna alsó nyílását, Zdenko nyilván parancsot kapott, hogy bizonyos idő múlva nyissa meg a zsilipet. Ha nem is a gyűlölet irányítja cselekedeteit, már megszokásból is gondol erre a szükséges elővigyázatosságra. „Mindennek vége - mondta magában Consuelo, mert már a földön sem tudta vonszolni magát. - A kérlelhetetlen végzet áldozata

lettem. Nem menekülök többé ebből a gyászos barlangból; sohasem látom meg Isten napvilágát.”

Már az üreg homályánál is sűrűbb fátyol ereszkedett szemére, keze elzsibbadt, és a végső álmot jelző szenvtelenség gátat vetett félelmének. Egyszerre érzi, hogy két erős kar öleli át, emeli fel és viszi a ciszterna felé. Egy forró szív dobog az övé felett, és melengeti, hízalgó, baráti hang gyengéd szavakat suttog, s a Cynabre siet előtte, lámpával a szájában. Albert jött vissza, ő tartja karjában, ő menti meg, egy anya szenvedélyével, aki elvesztette és meglelte gyermekét. Három perc múlva a csatornánál vannak, ahol a forrás vize már kiöntött; elérik a boltívet, a medence lépcsőjét. Cynabre már megszokta ezt a veszélyes feljáratot, előreugrik, mintha attól tartana, ha túlságosan közel marad, meggátolja gazdája lépteit. Albert egyik karjában Consuelót fogja, a másikkal a láncba kapaszkodik, és felsiet a csigalépcsőn, amelynek alját már egyre csapdossa az áradó víz. Nem ez volt a legkisebb veszély Consuelo hősi vállalkozásában; de már nem félt. Albert bámulatos ereje még Zdenkóét is felülmúlta, s most valami természetfeletti lendület is serkentette. Már hajnalodott, amikor a kút kávájára tette drága terhét; Consuelo fellélegzett, és még mindig a férfi lihegő mellére támaszkodva, fátylával megtörölte Albert verítékben fürdő, széles homlokát.

- Kedves barátom - mondta néki gyengéd szóval -, ha nem siet segítségemre, a föld mélyében pusztulok el. Megfizetett mindenért, ami keveset önért tettem; de most az enyémmel is jobban érzem fáradtságát, és félek, hogy ön helyett halok meg.

- Édes, kicsi Zingarella - kiáltott szenvedélyesen Albert, és megcsókolta a fátylat, amellyel a leány az arcát törölgette -, épp olyan könnyű voltál a karomban, mint azon a régi napon, amikor Schreckensteinből vittelek a kastélyba.

- Ahonnan már nem távozhat engedélyem nélkül. Ne feledje esküjét, Albert.

- Te sem a tiédet - felelte a fiatal férfi, térdre hullva a leány előtt.

Aztán segített neki, hogy a fátylába burkolózzék, majd Consuelo Albert szobáján át a szobájába lopózott. Már ébredtek a kastélyban. Lentről hallani lehetett a kanonissza éles, száraz köhögését, ami felkelését jelezte. Szerencsére senki sem látta és nem is hallotta Consuelót, igaz, félelmében szinte szárnyai nőttek, hogy minél előbb a szobájába érjen. Izgatottan letépte magáról szakadt, mocskos ruháját, egy ládába zárta, s levette a láda kulcsát. Még maradt annyi ereje és lélekjelenléte, hogy titokzatos útjának minden nyomát eltüntesse. De alighogy kábult fejét a párnára hajtotta, nyomasztó, mély álomba zuhant, amely csupa lidérc és ijesztő látomás volt, és ugyanakkor könnyörtelen, egyre forróbb láz rázta minden tagját.

47

Eközben Wenceslawa asszony, félórás imája után, felment a lépcsőn, és mint minden reggel, aznap is édes öccse volt első gondolata. Az ifjú gróf ajtajához ment, s a zárhoz szorította a fülét, bár már alig remélte, hogy érkezésének valami jelét hallhatja. De micsoda meglepetés és öröm: a jó kanonissza tisztán megfigyelhette az alvó fiatalember egyenletes lélegzését. Keresztet vetett, s még azt is megkockáztatta, hogy halkán elfordítsa a zárat, és lábujjhegyen a szobába osonjon: Albert békésen szunnyadt az ágyában, a Cynabre meg a mellette levő üres karosszékben kuporgott. A kanonissza nem keltette fel őket, hanem Christian grófhhoz szaladt, aki kápolnája kövén térdelve, szokásos megadásával könyörgött Istenhez, adja vissza a fiát, akár az égben, akár itt a földön.

- Bátyám uram - mondta halkan az öregasszony, testvére mellé térdelve -, hagyja már a könyörgést, buzgó hálaimát mondjon inkább. Isten meghallgatta kérését.

Nem kellett többet magyaráznia. Az aggastyán megfordult, látta testvére kicsiny szemében a mély, együttérző öröm csillogását, az oltár felé emelte kiszáradt kezét, és szintelen hangján felkiáltott:

- Istenem, visszaadtad a fiamat.

És mindketten, egyazon ihlet sugallatára és egymást váltogatva mormolták Simeon szép énekének sorait: *Mostan bocsátod el a te szolgádat, Uram, békességgel*, és így tovább, véges-végig.

Elhatározták, hogy nem ébresztik fel Albertot. Behívták a bárót, a káplánt, a szolgákat, és hálaadó misét hallgattak ájtatos szívvel a kastély kápolnájában. Amélie őszintén örült, hogy bátyja visszatért, de méltatlan dolognak tartotta, hogy reggel öt órakor kell felkelnie e szerencsés fordulat megünneplésére, és mise közben alig győzte elfojtani ásítását.

- Miért nem jött barátnője is, a jó Porporina, hogy velünk együtt adjon hálát a Gondviselésnek? - kérdezte Christian gróf a mise végén.

- Fel akartam ébreszteni - felelt Amélie. - Beszoltam hozzá, aztán kiabáltam, még ráztam is, de semmire sem mentem, a szemét sem nyitotta ki. Ha nem forró és vörös, akár a tűz, holtak is vélhettem volna. Biztosan rosszul aludt éjszaka, és most lázas.

- Talán beteg ez a derék teremtés - mondta az öreg gróf. - Nagyon kérem, kedves Wenceslawa nővérem, nézze meg, hogy van szegény, és segítsen rajta. Isten ne adja, hogy e nemes leány szenvedése szomorítsa el e szép napunkat.

- Megyek, kedves bátyám - felelt a kanonissza, aki már egy szót sem szólt, egy lépést sem tett Consuelo dolgában, anélkül, hogy a káplánt ne kérdezte volna tekintetével. - Sose aggódjon, Christian, biztosan semmi baja. Signora Nina nagyon ideges mostanában, de hamarosan rendbe jön.

- Mégis különös - mondta egy pillanattal később, amikor a káplánnal magukra maradtak -, hogy Porporina annyi biztonsággal jósolgatta Albert visszajövetelét, és lám, igaza lett. Talán tévesen ítéltünk róla, káplán úr, s ez a lány talán valami szent, akinek látomásai vannak.

- Egy szent misét hallgatott volna ilyen alkalommal, és nem feküdne lázasan az ágyában - mondta a káplán mély megfontolással.

A kanonissza csak szomorú sóhajjal válaszolt erre az elmés megjegyzésre. Mégis Consuelo szobájába ment, s látta, hogy a leány lázasan, kábultan fekszik. Behívta a káplánt, aki kijelentette, ha a láz nem csillapszik, vendégük nagyon beteg lesz. Megkérdezte Amélie bárókisasszonyt, aki a szomszéd szobában aludt, hallott-e valamit éjszaka.

- Semmit sem hallottam - felelte Amélie -, Porporina meg sem moccan. Pedig annyit jósolgatott, olyan csodás történeteket mesélt már jó néhány napja, hogy azt hittem, valóságos boszorkányszombat lesz a szobájában. De vagy nagyon messzire vitte el az ördög, vagy jól nevelt koboldokkal volt dolga, mert tudomásom szerint nyugodtan feküdt egész éjszaka, és egy pillanatra sem zavarta álmomat.

A káplán ízléstelennek találta ezt a tréfákozást, a kanonissza pedig, kinek szíve mindig jóvátette elméje tévelygéseit, valósággal haragudott, hogy húga ilyen kegyetlenül szól beteg társnőjéről. De nem felelt neki, mivel Amélie keserűségét jogos féltékenységének tulajdonította, és megkérdezte a káplánt, milyen orvosságot adjon Porporinának.

A derék férfi nyugtatót rendelt, de nem tudták beadni a lánynak. Consuelo fogai összeszorultak, sápadt ajka minden italt elutasított. A káplán megállapította, hogy ez rossz jel. De az e házban sajna nagyon ragályos szenvtelenséggel későbbi időkre halasztotta döntését: *Majd meglátjuk, várni kell, még nem lehet határozni.* Ezek voltak a tonzúrás Eszkuláp legkedveltebb aranymondásai.

- Ha nem javul az állapota - ismételte, amikor már elhagyták a szobát -, meg kell *fontolni*, ne hívjunk-e orvost; én nem vállalhatom, hogy a lelki sérülés e furcsa megnyilvánulását kezeljem. Majd imádkozom a kisasszonyért; ebben a lelkiállapotában, amely az utóbbi időben jellemezte, talán csak Istentől várhatunk hathatós segítséget, nem pedig az orvostudománytól.

Egy cselédlányt hagytak Consuelo mellett, és felkészültek a reggelire. A kanonissza saját tudós kezével dagasztotta a süteményt, olyan gondosan, mint még soha életében, és máris repesett a szíve, ha arra gondolt, milyen örömmel eszi majd Albert, hosszú koplalása után, kedvelt tésztáját. A szép Amélie leghódítóbb ruháját vette fel, és azt mondta magában, ha Albert ilyen frissen és ragyogóan látja viszont, biztosan bánja majd, hogy nemrég még bosszantotta és sértegette őt. Mindenki törte a fejét, milyen meglepetéssel kedveskedhet a fiatal grófnak, s közben teljesen megfeledkeztek arról a lényről, akivel tulajdonképpen foglalkozniuk kellett volna, a szegény Consuelóról, pedig neki köszönheték elveszett fiuk hazatérését, és biztosan maga Albert is türelmetlenül várta a pillanatot, amikor viszontláthatja a leányt.

Az ifjú gróf hamarosan felébredt; ez alkalommal nem kellett hiú erőfeszítéseket tennie, hogy felidézze az előző napok eseményeit, mint azelőtt, valahányszor rohama elmúltával föld alatti búvóhelyéről visszatért. Azonnal szerelmére gondolt, meg a boldogságára, amelyet Consuelónak köszönhetett. Gyorsan felkelt, felöltözött, illatszert hintett magára, és már rohant is, hogy megölelje apját és nagynénjét. A jó öregek szíve repesett az örömtől, hiszen fiuk józan eszénél volt, emlékezett hosszú távollétére, tőlük meg buzgó gyengédséggel kért bocsánatot, és váltig ígérte, hogy soha többé nem okoz ilyen bánatot és nyugtalanságot. Albert észrevette, mennyire örülnek rokonai, hogy a valóság fényében látja az elmúlt napok eseményeit. De azt is megfigyelte, milyen tapintatosan titkolják előtte állapotát, s megalázónak érezte, hogy gyermekként kezelik, holott ő megint felnőtt férfinak tudta magát. Mégis elfogadta e büntetését, amely amúgy is enyhe volt vétkéhez képest, és arra gondolt, üdvös figyelmeztetés ez, és ha megérti és megnyugszik benne, Consuelo is meg lesz vele elégedve.

A boldogságtól könnyezve ültek asztalhoz, mindenki cirógatta, dédelgette Albertot, de ő nyugtalan szemmel kereste azt a lényt, akinek életét és boldogságát köszönhette. Látta, hogy üres a helye, de nem merte megkérdezni, miért nem reggelizik velük Porporina. A kanonissza észrevette, hogy valahányszor nyílik az ajtó, öccse megremeg, és felkapja a fejét, hogy nyugtalanságát eloszlassa, megmondta neki, hogy fiatal vendégük rosszul aludt, még pihen, és a nap egy részét ágyában kívánja tölteni.

Albert természetesnek tartotta, hogy szabadítója nagyon kimerült, e hírre mégis döbrent riadalom ült ki az arcára.

- Kedves néném - mondta, mert nem tudta elfojtani izalmát -, ha Porpora fogadott lánya nagyon rosszul volna, gondolom, nem ülnénk és nem étkeznénk ilyen nyugodtan az asztal körül.

- Ne aggódjon, Albert - mondta Amélie, aki elvörösödött bosszúságában -, Nina most biztosan önről álmodik, és sok jóslata után az álom karjaiban várja visszatértét, holott mi már itt ünnepeljük, és igen nagy örömmel.

Albert elsápadt a méltatlankodástól, és villámló szemmel nézett hűgára.

- Ha van itt valaki, aki alva várt engem - mondta -, akkor az éppen nem az ön által említett személy; ellenben kegyed rózsás arca, szép hűgom, azt bizonyítja, hogy távollétemben is mindig jól aludt, semmi szüksége tehát most a pihenésre. Hálás is vagyok érte, és teljes szívemből köszönöm, mert nagyon kínosnak érezném, ha öntől is bocsánatot kellene kérnem, ahogy szégyenkezve és mély fájdalommal követem meg a család többi tagját és barátját.

- Én meg köszönöm, hogy kivételt tesz velem - vágott vissza Amélie, bíborvörösén a méregtől -, a jövőben is igyekezni fogok, hogy e kegyét kiérdemeljem, virrasztásomat és gondjaimat pedig annak tartogatom, aki hálás lesz értük, és nem akar csúfot üzni belőlük.

Ez a szóváltás, nem az első Albert és jegyese között, bár ilyen éles még sosem volt, szomorúvá és feszélyezetté tette a délelőtt hátralevő részét. Mégis igyekeztek Albertot elszórakoztatni. A kanonissza közben többször felszaladt a beteghez, és mindig lázasabbnak és gyengébbnek találta. Amélie személyes sérelmének érezte Albert nyugtalanságát, és a szobájába zárkózott, hogy kisírja magát. A káplán végre kinyilvánította a véleményét: ha a láz nem csillapszik, estére orvost kell hívni. Christian gróf fiával maradt, s igyekezett eloszlatni gondjait, amelyeket nem értett, és betegsége következményének vélt. A jó aggastyán csak hízelgő szavakkal tudott fiához közeledni, s nem is volt miről beszélnie ezzel a lázadó szellemmel, amelyet sosem igyekezett megismerni, mivel attól félt, hogy fia fölényes értelme megzavarja és legyőzi az ő vallásos hitét. Igaz, Christian gróf csak bolondságnak és örületnek vélte azt a vakító fényt, amely Albert legfurcsább szavaiból is előtört, és amelyet az ő mereven katolikus szemlélete nem tudott volna elviselni; ezért mindig ellenállt annak a vágyának, hogy komolyan szóljon vele. Valahányszor megpróbálta, hogy cáfolja Albert eretnek vélekedését, mindig meg kellett hátrálnia fia világos és határozott érvelése előtt. A természet nem tette ékesszólóvá. Nem volt meg benne az az eleven bőbeszédűség, amely megkönnyíti a társalgást, s még kevésbé az a csalárd vitakészség, amely logikája híján tudós nagyképűséggel és magabiztos hetvenkedéssel akar érvényesülni. Ártatlan, szerény lélek volt, gyorsan el lehetett hallgattatni; keserű szemrehányást is tett önmagának, miért nem tanulmányozta ifjúkorában azokat a bonyolult dolgokat, amelyeket Albert állandóan felvet neki, és mivel biztos volt benne, hogy kimeríthetetlen a teológiai tudomány, olyan igazságokat tartalmaz, amelyekkel egy nála okosabb és tanultabb ember szétzúzná Albert eretnokségét, görcsösen megkapaszkodott ingadozó hitében, s hogy felmentse magát az erőteljesebb cselekvés alól, tudatlanságára és egyszerűségére hivatkozott, viszont a gőg, gondolta, a lázadó sajátja, s több bajt hoz rá, mint szerencsét.

Mindketten tartózkodók voltak, s így beszélgetésük hússzor is félbeszakadt, s végül, minden érdeklődésük ellenére, már nem tudták, mit is mondjanak egymásnak. Az öreg Christian elszunnyadt a karosszékében. Albert pedig felment, hogy Consuelo állapota felől érdeklődjék, mert minél jobban titkolóztak előtte, annál nyugtalanabb lett. Már két óra hosszat járkált a kastély folyosóin, egyre a kanonisszát meg a káplánt leste, és ha meglátta, mindjárt faggatni kezdte őket. A káplán kimérten és tartózkodón válaszolt, a kanonissza pedig, mihelyt meglátta öccsét, vidám arcot vágott, és ezer dologról fecsegett, hogy látszólagos nyugalmaival megtévessze. De Albert mindjárt észrevette, hogy nénje már komolyan aggódik, és egyre gyakrabban megy Consuelo szobájába; azt is megfigyelte, hogy minden óvatosság nélkül nyitják és csukják az ajtaját, mintha ez a jövés-menés és lárma nem is zavarná a leány állítólag békés és jótékony álmát. Ő is a szoba közelébe merészkedett, és életét adta volna, ha legalább egy pillanatra benézhet. Consuelo szobája előtt egy másik helyiség volt, így két nehéz ajtó választotta el a folyosótól, és sem látni, sem hallani nem lehetett semmit. A kanonissza észrevette öccse szándékát, s ezért mindkét ajtót becsukta és bereteszelte, ő maga pedig Amélie szomszédos

szobáján át ment a beteghez, mert tudta, hogy Albert csak nagy ellenérzéssel lépne be ide. Amikor aztán látta, hogy a fiatalember teljesen kétségbeesik, s attól tartott, hogy kiújlhat a baja, még hazudott is, és Isten bocsánatát kérve szívében, azt mondta, hogy a beteg sokkal jobban van, és a családdal ebédel majd.

Albert egy pillanatig sem kételkedett e szavakban, mert hiszen néniének tiszta ajkát még sosem hagyta el hazugság. Visszatért az öreg grófhhoz, és nehezen várta az órát, amely visszaadja neki Consuelót és a boldogságot.

De amikor ebédre szólította őket a harang, Consuelo nem jelent meg közöttük. A kanonissza, aki máris gyors haladást tett a hazugság művészetében, azt mondta, hogy a leány felkelt, de még kissé gyengén érzi magát, s ezért a szobájában ebédel. Hogy még jobban megtévessze öccsét, Wenceslawa asszony a legfinomabb ételekből válogatott és Consuelo szobájába küldte őket. A sok ravaszkodás végül is úrrá lett Albert rémületén. Valami nyomasztó szomorúság ült ugyan rajta, s félelmetes balsejtelem gyötörte a szívét, de megadta magát, és nyugalmat erőszakolt arcára.

Este Wenceslawa asszony elégedett arccal jött le, ami nem is volt pusztán színlelés; Porporina, mondta, jobban van, arca nem olyan forró, pulzusa inkább gyenge, s már nem lüktet, biztosan nyugodtan tölti majd az éjszakát. „Miért borzaszt a félelem e sok jó hír ellenére?” - kérdezte magában az ifjú gróf, amikor a szokott órában búcsút vett családjától.

Úgy állt a dolog, hogy a jó kanonissza, aki torz és sovány alkata ellenére soha életében nem volt beteg, nem nagyon értett mások betegségéhez. Csak azt látta, hogy Consuelo már nem lángvörös, hanem kékesen sápadt, hogy az előbb hevesen lüktető vére alig áramlik ereiben, és melle (mivel szíve kifulladt) lélegzés közben nyugodt, szinte mozdulatlan, Wenceslawa asszony azt hitte, hogy betegük meggyógyult, és gyermekes jóhiszeműségével mindjárt közölte is e hírt. De a káplán jobban értett a dologhoz, s látta, hogy a látszólagos nyugalom egy heves roham előjele. Amikor Albert visszavonult, figyelmeztette a kanonisszát, hogy most már valóban orvost kell hívni. A város azonban messze volt, az éjszaka sötét, az utak rosszak, s Hanz, minden igyekezete ellenére, nagyon lassú. Vihar támadt, zuhogott az eső. A vén szolga öreg lova megbokrosodott, hússzor is megbotlott, s végül eltévedt az erdőben; a rémült Hanz minden dombban Schreckensteint, minden villámfényben gonosz szellemek lángszórós reptét látta. Már hajnalodott, amikor ismét megtalálta az utat. Olyan gyorsan, ahogy öreg gebéjét csak nógatni tudta, a városba igyekezett. Amikor felébresztette a még mélyen alvó orvost, a tudós férfi nagy kényelmesen felöltözött, és végre útnak indult. Huszonnégy óra veszett el e sok késlekedéssel és lassúsággal.

Albert nem tudott elaludni. A gyötrő nyugtalanság és a vihar baljós lármája egész éjjel ébren tartotta. Nem mert lemenni, nehogy megbotránkoztassa nagynénjét, aki reggel hosszasan kioktatta, hogy nem illik a kisasszonyok lakosztálya körül sündörögni. Nyitva hagyta az ajtaját, és többször lépteket hallott az alsó emeleten. Ilyenkor a lépcsőhöz szaladt, de mivel nem látott senkit, és nem hallott semmit, igyekezett megnyugtatni magát, és a szél meg az eső számlájára írta ezeket a csalóka, ijesztő zajokat. Hogy Consuelo megkérte rá, türelmesen és következetesen vigyázott értelmére és lelkiállapotára. Küzdött izgalma és szorongása ellen, s szerelme erejével igyekezett szerelme fölé emelkedni. De aztán a mennydörgések süketítő robaja, a vihartól megremegő öreg kastély tompa csikorgása közepette egyszerre hosszú, szívet tépő sikolyt hall, amely nyilként röppen feléje, és egyenesen a szíve közepébe fúródik. Albert, aki felöltözve vetette magát ágyára, hogy így próbáljon aludni, felugrik, kirohan, leszalad a lépcsőn, és kopogtat Consuelo ajtaján. Megint csend volt, senki sem nyitott ajtót. Albert már azt hitte, csak álmodott; de most egy új sikoly, még ijesztőbb, mint az előbbi, dermedti meg a szívét. Nem habozik többé, végigszalad egy sötét folyosón, Amélie ajtajához

ér, megrázza, beszél, hogy ő van künn. Hallja, hogy belökik a reteszt, aztán Amélie-t hallja: parancsoló hangon szól, hogy távozzon. De sikolyokat, hörgést is hall: Consuelo hangja ez, elviselhetetlen gyötrelemlről árulkodik. Albert saját nevét is hallja, a kétségbeesés rettegésével röppen el a szeretett leány ajkáról. A fiatal férfi dühödten veti magát az ajtónak, betöri a zárat és a reteszt, félrelöki Amélie-t - aki damaszt hálóköntösében és csipkés főkötőjében a megsértett szemérmel mimeli, majd heverőjére hanyatlik -, s halálsápadtan, égnek meredő hajjal rohan Consuelo szobájába.

48

Consuelo, borzalmas rohamában, a ház két legerőteljesebb szolgálójának karjai közt vergődik; alig tudja visszatartani, hogy ki ne vesse magát ágyából. Mint agyláz esetében gyakran megtörténik, félelmes látomások gyötörték a szerencsétlen gyermeket, és ő menekülni akart előlük; a segítségére siető cselédlányokban is ellenséget, vesztére törő szörnyeket látott. A döbbszent káplán, aki azt hitte, bármely pillanatban végezhet vele ez a roham, már a halottak imáját mondta felette, s Consuelo őt is Zdenkónak vélte, amint titokzatos énekeit mormolva a halált hozó falat építi. A remegő kanonisszát, aki a maga gyenge erejével is segített, hogy visszatartsa az ágyban, a két Vanda szellemének tartotta, hol Zsiska húgának, hol meg Albert anyjának: a magányos férfi barlangját őrzik a betolakodó elől, akinek semmi joga ide belépni. Kiáltozása, sóhajai, lázas és a hallgatók számára érthetetlen könyörgései, mind-mind azokból a gondolatokból és tárgyakkól fakadtak, amelyek előző éjjel olyan nagy hatással voltak rá, és olyannyira felizgatták. Az áramló víz morgását hallotta, és úszó mozdulatokat tett a karjával. Megrázta vállára hulló, kusza, fekete haját, és látta, hogy örvénylő víz szakad ki belőle. Mindig Zdenkót érezte maga mögött, amint kinyitja a zsilipet, vagy maga előtt, ahogy eltorlaszolja az utat. Folyton vízről meg kövekről beszélt, véget nem érő képek sorában, s a káplán rázta is a fejét:

- Makacs és kínos álom - mondta elgondolkozva. - Nem tudom, miért érdeklődött múltkor olyan nagyon a kút iránt; talán már akkor kezdődött ez a láz, hiszen rohamában is egyre erről beszél.

Amikor Albert eszevesztetten betört a szobába, Consuelo annyira kimerült, hogy már csak vad sikolyokba fulladó, tagolatlan szavak hagyták el ajkát. Akaratereje nem uralkodott többé rettegéseiben, mint amikor először küzdötte le őket, és amelyek újra és fékezhetetlen szenvedéllyel törtek rá. De a leány őrvénylőjében is megmaradt egy tiszta gondolat, ezért szólította Albertot, olyan átható, csengő hangon, hogy aki hallotta, úgy érezte, az egész ház alapjaiban rendül meg tőle; aztán e kiáltások zokogásba fulladtak, bár a leány riadt szeme száraz és ijesztőn fényes maradt.

- Itt vagyok, itt vagyok - kiáltott Albert, a leány ágya felé rohanva.

Consuelo meghallotta, összeszedte minden erejét, és azt képzelve, hogy Albert megint magára hagyja, kitepte magát a szolgálók karjából, azzal a gyorsasággal és lendülettel, amelyre a láz a leggyengébb lényeket is képessé teszi. Már a szoba közepén volt, kócosan, mezítláb, gyűrött, fehér kis hálóköntösében, akár egy kísértet, amely most szabadult sírjából, és amikor vissza akarták tartani, egy vadmacska könnyedségével átugrott a spinéten, az ablakhoz szaladt, s mivel azt hitte, a végzetes ciszterna nyílása előtt van, a párkányra állt, kinyújtotta a karját, és a sötét, viharos éjszakába kiáltva Albert nevét, le akarta vetni magát, ám Albert, aki nála is fürgébb és erősebb volt, átölelte és visszavitte az ágyára. A leány nem ismerte meg; de nem ellenkezett, és nem is kiáltott többé. Albert spanyolul szólt hozzá: kedves szavakat, forró könyörgéseket mondott neki, a leány merev szemmel hallgatta, de nem látta, nem is felelt

neki; de aztán hirtelen felemelkedett, az ágyára térdelt, és Händel *Te Deum*-ának egy strófáját kezdte énekelni (csak nemrég ismerte meg, és nagyon csodálta). Hangja még sohasem volt ilyen kifejező, ilyen csengő, és ő maga sem ilyen szép, mint e rajongó testtartásában, vállára hulló hajával, láztól égő arcával, csillogó szemével, amely az előtte megnyíló ég titkaiban látszott olvasni. A kanonissza annyira megilletődött, hogy könnyekbe törve az ágy mellé térdelt; s a káplán is, ellenszenve dacára, lehajtotta a fejét, és valami vallásos tisztelet fogta el. Amikor Consuelo befejezte a strófát, nagyot sóhajtott; isteni öröm ragyogott az arcán.

- Meg vagyok mentve! - kiáltotta, és vánkosára hanyatlott, sápadtan és hidegen, akár a márvány, tágra nyitott szemében semmi fény, ajka kék, tagjai merevek.

Döbönt csend követte a jelenetet. Amélie, aki mozdulatlanul állt szobája küszöbén, és látta ezt a borzalmas képet, de közelíteni nem mert, most elalélt az iszonyattól, és összeesett. A kanonissza és a két szolgáló odaszaladt, hogy felsegítse. Consuelo halálsápadtan feküdt Albert karján, a fiatalember feje pedig a haldokló lány keblére hanyatlott: mintha a halál ölelte volna át mindkettőjüket. Miután Amélie-t ágyába fektették, a kanonissza visszajött Consuelo szobájába.

- Nos, káplán úr? - kérdezte aggódó arccal.

- Meghalt, asszonyom - felelte a káplán mély hangján, s elengedte Consuelo karját, melynek a pulzusát vizsgálta igen nagy figyelemmel.

- Nem, nem halt meg! esküszöm, nem halt meg! - kiáltott Albert és hevesen felugrott. - Én a szívét kérdeztem, és alaposabban, mint ön a karját. Még dobog, és ő is lélegzik, él. Élni is fog! nem így, és nem most kell elpusztulnia. Ki olyan vakmerő, hogy azt higgye, Isten máris kimondta rá halálos ítéletét? De itt az ideje, hogy gondosan ápoljuk. Adja ide az orvosságos dobozát, káplán úr. Tudom, mit kell neki adni, ön nem tudja. Engedelmeskedjék, maga szerencsétlen! Nem segített rajta; megakadályozhatta volna ezt a borzalmas rohamát, de nem tette meg, nem is akarta. Eltitkolta betegségét, megtévesztett engem. Vesztét akarja okozni? Gyáva óvatossága, fertelmes szenvtelensége béklyót tett a nyelvére és a kezére. Adja ide a dobozt, mondom, s engedje, hogy én próbálkozzam.

És mivel a káplán habozott, mivel attól tartott, hogy e túlfűtött, félbolond fiatalember tapasztalatlan kezében méreggá válhatnak a gyógyszerek, Albert kitépte a kezéből a dobozt, és mit sem törődve nénje intelmeivel, maga válogatta és adagolta a leghatékonyabb nyugtatókat, azokat, amelyek gyorsan segíthetnek. Az ifjú gróf sok dologban képzetesebb volt, semmint gondolták. Élete egy szakaszában, amikor még tudatában volt agya gyakori rendellenességeinek, önmagán próbálta ki a legerőteljesebb szerek hatását. Gyorsan megítélte a helyzetet, bátran, minden fenntartás nélkül határozott, és olyan oldatot készített a betegnek, amelyet a káplán sosem mert volna javasolni. Határtalan türelemmel és szelídséggel szétfeszítette a leány fogait, és a szájába öntött néhány cseppet a hatékony gyógyszerből. Többször megismételte ezt a kezelést, s Consuelo egy óra múlva már szabadabban lélegzett; keze valamelyest megmelegedett, vonásai elvesztették merevségüket. Még nem hallott, és nem érzett semmit, de kábulata már álomhoz hasonlított, és ajka kissé megszíneseedett. Megérkezett az orvos, és látva, hogy komoly betegségről van szó, kijelentette, hogy későn hívták, és nem felel semmiért. Már előző nap eret kellett volna vágni, most viszont veszélyes volna, mivel a vérvesztés újabb rohamot okozhat. Nem tudták, mit tegyenek.

- Talán új rohamot okoz - mondta Albert -, mégis eret kell vágni.

A német orvos, öntelt, nehézkes ember, aki, nem lévén vetélytársa a vidéken, megszokta, hogy orákulumként hallgassák, felhúzta súlyos szemhéját, és pislogva nézegette a vakmerő embert, aki ilyen határozottan mer dönteni.

- Azt mondtam - ismételte Albert határozottan -, hogy eret kell vágni. Akár vág, akár nem, a roham mindenképpen megismétlődik.

- Már engedjen meg - mondta Wetzelius doktor -, a dolog nem olyan biztos, mint ahogy ön hinni véli. Megvető, fölényes mosoly ült ajkán.

- Ha nem ismétlődik meg a roham, minden el van veszve - erősködött Albert. - Ezt önnek is tudni kéne. Ez a kábulat elzibasztja az agy működését, teljes bénulást hoz, és megöli a beteget. Az ön kötelessége, hogy feltárja a bajt, és fokozza hatékonyságát, mivel csak így küzdhet meg vele, mert, értse meg, küzdeni kell a betegért. Nem ezért jött ide? Nem az imádság és a temetés a maga dolga. Vágjon azonnal eret, vagy én teszem meg.

A doktor tudta, hogy Albert helyesen okoskodik, és már meg akarta kezdeni a műveletet; de egy magafajta jelentős személyiség, gondolta aztán, nem dönthet és nem cselekedhet hebehurgyán. Még azt vélhetnék, hogy egyszerű esetről van szó, amelyet egykettőre meg lehet gyógyítani. A mi derék németünk pedig mindig körülményes vizsgáladást, véget nem érő fej-törést szokott színlelni, hogy aztán, mintegy lángelméje villámfényénél, diadalmasan megtalálja a baj okát; így aztán megint elmondhatják róla, amit már ezerszer megállapítottak: „A betegség olyan előrehaladott állapotban, sőt már olyan életveszélyes volt, hogy eleinte Wetzelius doktor sem tudta, hogy mihez fogjon. Más orvos sosem találta volna meg a helyes gyógymódot. A mi doktorunk óvatos ember, nagyon elmés és nagyon tudós. Nincs is hozzá hasonló, még Bécs városában sem.”

Most pedig ellenkeznek vele, és Albert türelmetlensége egyenesen a falhoz állítja.

- Ha ön orvos - mondta végül -, és ön határoz itten, akkor nem tudom, miért hívtak, és már megyek is.

- Ha nem határoz elég gyorsan, nem is tartóztatjuk - mondta Albert.

Wetzelius doktor mélységesen meg volt sértve, hogy egy ismeretlen kartársával együtt hívták ide, s ez a fajankó ráadásul ilyen tiszteletlenül beszél vele; ezért felállt, és átment a másik szobába, mivel Amélie megkérte, hogy foglalozzék beteg idegeivel, és a kanonisszától is el akart köszönni. De Wenceslawa asszony visszatartotta.

- Könyörgök, kedves doktor úr, ne hagyjon magunkra ebben a nehéz pillanatban. Látja, milyen felelősség nehezedik a vállunkra. Öcsém megbántotta, igaz, de ne vegye szívére hirtelenkedését, hiszen tudja, milyen kevéssé ura önmagának...

- Hát Albert gróf volt? - álmélkodott az orvos. - Sosem ismertem volna meg. Annyira megváltozott.

- Persze, persze, hiszen közel tíz éve már, hogy utoljára látta, s közben ő is változott valamit.

- Azt hittem, már teljesen rendbe jött - mondta az orvos némi gonosz éllel -, hiszen egyszer sem hívtak, mióta visszaérkezett.

- Ó, kedves doktor úr, ön is tudja, hogy Albert sohasem akarta alávetni magát a tudomány törvényeinek.

- Pedig, ahogy látom, közben maga is orvos lett.

- Igaz, mindenről van némi fogalma, de forrongó lelkiállapota irányítja minden dolgában. E szerencsétlen leány súlyos betegsége nagyon megzavarta; különben biztosan udvarias és előzőkeny lett volna, hiszen nagyon hálás önnek azért a gondosságáért, amellyel gyermekkorában kezelte.

- Attól tartok, ma nagyobb szüksége volna rá, mint akkor volt - csóválta a fejét a doktor, aki nagyon tisztelte ugyan a családot és a kastélyt, de most inkább megbántotta a kanonisszát e durva megjegyzésével, csak hogy megőrizhesse fölényes magatartását, és Albert esztelenségére célozva mindjárt rajta is bosszút álljon.

A kanonisszának nagyon fájt ez a kegyetlen észrevétel, s attól is tartott, hogy a haragos orvos majd mindenféle elhíreszteli öccse szomorú állapotát, pedig ő mindent megtett, hogy eltitkolja. Hogy lefegyverezze, megalázkodott a tudós férfi előtt, és megkérdezte, mi a véleménye az Albert által ajánlott érvágásról.

- Az a véleményem, hogy ebben a pillanatban rendkívül káros volna - mondta fensőbbsséggel az orvos, aki azt akarta, hogy övé legyen a kezdeményezés, és az ő bölcs ajka mondja ki a végső döntést. - Még várok egy-két órát; figyelem a beteget, és ha elkövetkezik az alkalmas pillanat, talán előbb is, mint gondolom, haladéktalanul cselekszem. De pulzusának állapota miatt most még nem határozhatok.

- Itt marad tehát. Áldja meg az Isten, tudós doktor úr.

- Minthogy a fiatal gróf az ellenlábasm - mondta a doktor fölényesen pártfogó mosollyal -, már semmin sem csodálkozom, és hagyom, hadd beszéljen.

Éppen vissza akart menni Consuelo szobájába, amelynek ajtaját a káplán becsukta, hogy Albert ne hallja a beszélgetést, amikor a szent férfiú sápadt, feldúlt arccal sietett be hozzájuk.

- Jöjjön gyorsan, doktor úr, az ég szerelmére - kiáltotta -, vesse latba tekintélyét, mert az enyém nem elegendő, és Albert gróf most talán Isten szavára sem hallgatna. Az ön tilalma ellenére is eret akar vágni a haldokló leányon, és meg is teszi, ha valami fortéllyal vagy akár erőszakkal meg nem akadályozzuk e meggondolatlan cselekedetében. Nem is tudom, volt-e valaha sebészkes a kezében. Még kárt tesz a szerencsétlenben, ha ugyan meg nem öli ügyetlenkedésével.

- No lám! - mondta a doktor pöffeszkedve, és nehézkesen megindult az ajtó felé, arcán azoknak az embereknek önző és sértő derűjével, akik nem a szívükre hallgatnak. - Szép dolgokat érünk meg, de majd beszélék a fejével, és észhez térítem.

De amikor az ágyhoz lépett, Albert már szájában tartotta a vértől csepegő sebészkeszt: egyik kezével Consuelo karját fogta, a másikkal a tálat. A visszer meg volt nyitva, bőven omlott a leány fekete vére.

A káplán hörgött, kiabált, az eget hívta tanúságul. A doktor tréfálkozni próbált, hogy elterelve Albert figyelmét, legalább ő zárhassa el az eret, és aztán szeszélye és hiúsága kielégítésére megint megnyithassa. De Albert parancsoló tekintetére meghátrált. Amikor már elég vér folyt el, a fiatalember egy sebész ügyességével kötözte be a leány karját, majd egy fiolát adott a kanonisszának és megkérte, hogy tartsa a beteg orra alá, s amikor mindennel végzett, Amélie szobájába hívta a káplánt és a doktort.

- Uraim - mondta -, önök semmi hasznára nem lehetnek a betegnek, akit most én ápolok. Határozatlanság és előítélet bénítja igyekezetüket és tudásukat. Kijelentem, hogy vállalom a felelősséget érte, és nem engedhetem meg, hogy gátoljanak vagy zavarjanak e fontos feladatomban teljesítésében. Arra kérem tehát a káplán urat, hogy mondjon imákat, és a doktor urat, hogy csak húgomnak adagolja csodaszereit. Nem tűrök semmi jósolgatást és kuvikolást betegem ágyánál, mert hamarosan magához fog térni. Mindezt szíveskedjenek tudomásul venni. Ha pedig megsértettem egy tudóst, és kíméletlen voltam egy barátommal, bocsánatot kérek tőlük, de csak akkor, amikor már magamra is gondolhatok.

Miután így szólt, nyugodtan és szelíden a rideg szavak ellenére, visszament Consuelo szobájába, bezárta az ajtót, zsebébe tette a kulcsot, és a kanonisszához fordult: „Senki nem jöhet be, és senki nem mehet ki az én engedélyem nélkül.”

49

A megdöbbszent kanonissza egyetlen szót sem mert mondani. Olyan határozottság sugárzott Albert arcáról és magatartásából, hogy jó néjje megijedt, és gondolkodás nélkül, sietve, hibátlan pontossággal engedelmeskedett neki. Az orvos, látva, hogy nem ismerik el tekintélyét, és, mint később mondotta, nem akarva szembeszállni egy őrzőngő bolonddal, bölcsen úgy határozott, hogy visszavonul. A káplán ugyancsak elment, hogy imádkozzon. Albert pedig néniével és a két szolgálóval maradt, és egy pillanatig sem lankadva, egész nap kedves betegét ápolta. Néhány óras pihenő után a lidérces roham visszatért, csaknem olyan erősen, mint elmúlt éjszaka, de nem tartott sokáig, és amikor az erőteljes ellenszerek hatására véget ért, Albert megkérte néniét, menjen aludni, és csak egy asszonyt küldjön be hozzá, aki majd segít neki, míg a két szolgáló is megpihen.

- Maga is pihenjen egy keveset, Albert - mondta Wenceslawa asszony remegve.

- Nem, nem, kedves néném - felelte az ifjú gróf -, semmi szükségem rá.

- Ó jaj - sóhajtott az öreg hölgy -, hiszen megöli magát, gyermekem. Mennyi bajt okoz nekünk ez az idegen nő - tette hozzá, amikor már eltávolodott, és azt gondolta, hogy Albert nem hallja szavait.

Vacsorát hoztak a fiatal grófnak, el is fogadta, nehogy meggyengüljön, mert érezte, hogy szüksége lesz erejére. Állva evett a folyosón, szeme az ajtón, s mihelyt végzett, ledobta a kendőt, és bement. Bezárta az Amélie szobájába vezető ajtót, s az a néhány személy, akit beengedett, már csak a folyosó felől érkezhettek. Amélie azonban ott akart lenni, és a beteg körül szorgoskodott, de nagyon ügyefogyott volt, s valahányszor Consuelo áttüzesedett a láztól, egyre sápítozott, és mindjárt új rohamot emlegetett; Albert végül elvesztette türelmét, és megkérte hűgát, hogy menjen a szobájába, és ápolja magát.

- A szobámba? - méltatlankodott Amélie. - Ha nem is tiltaná az illendőség, hogy lefeküdjek, amikor csak egy ajtó választ el öntől, s szinte egyazon szobában vagyunk, tudnék-e egyáltalán pihenni, amikor folyton borzalmas sikolyokat és halálhörgést kell hallgatnom?

Albert vállat vont, és azt mondta, van még elég szoba a kastélyban, válassza ki a legjobbat, és aludjon ott, amíg a beteget olyan helyre nem tudják szállítani, ahol senkit sem zavar.

Hiába mérgelődött Amélie, nem tehetett jobbat, mint hogy bátyja tanácsát kövesse. Hiszen, ha ott marad, látnia kell, milyen gondos, szinte anyai szeretettel ápolja Albert a beteget, és ez mindennél jobban fáj neki.

- Ó, drága néném - mondta Amélie, a kanonissza karjába vetve magát, mert az öreg hölgy ágya mellett készítettek neki fekhelyet. - Nem ismertük Albertot. Csak most látjuk, mennyire tud szeretni.

Consuelo több napig élet és halál közt lebegett, de Albert olyan szívósan, olyan leleményesen küzdött betegsége ellen, hogy győznie kellett. Végül is kitepte a leányt e szánalmas állapotából, s amikor a veszély már elmúlt, a kastély egyik tornyába szállította: itt több napfény volt, és a kilátás is szebb és tágasabb, mint a ház bármelyik ablakából. E szoba, régi bútoraival, Consuelo ízlésének is jobban megfelelt, mint az, amelyet neki rendeztek be, és különben is, már azelőtt is szólt arról a vágyáról, hogy szeretne itt lakni. Fiatal társnője sem

zavarta, s bár mindig volt a szobájában egy szolgáló, reggel és este váltogatták őket, a lábadozás szelíd és mélabús napjait szinte egyedül tölthette azzal, aki megmentette. Spanyolul beszéltek, s Consuelo szívesen hallgatta e nyelven Albert szenvedélyének gyengéd, tapintatos megnyilatkozását, mert hazájára, gyermekkorára és anyjára emlékeztette. Erőtlenné tette a sok szenvedés, tudta, csak Albert segítette, gyógyította hatékonyan, mély hála élt hát szívében, és most átadta magát annak az édes nyugalomnak, mely a nagy válságokat követi. Lassan feltámadt emlékezete, de hol sűrűbb, hol lazább fátyol borította. Igaz és jogos örömmel idézte fel például Albert odaadó segítségét együttlétük során, ám elméje tévelygéseit, és iránta érzett nagyon komoly szenvedélyét csak valami sűrű ködön át látta. Néha, zsibbasztó álmok után, vagy csillapítószer hatására, órák hosszat azt gondolta, csak álmában látta mindazt, ami gyanakvást és félelmet ébreszthet benne jótevője iránt. Annyira megszokta jelenlétét és gondosságát, hogy ha Albert néha távol maradt, mivel éppen ő kérte, étkezzék családja körében, izgatott és valósággal beteg volt, míg barátja vissza nem tért. Azt képzelte, a nyugtatók rontó hatással vannak rá, ha nem Albert készíti őket, és adja neki; és amikor a fiatalember maga kínálta őket, Consuelo fáradt és szelíd mosollyal, amely olyan megható volt e haláltól árnyalt szépséges arcon, így szólt hozzá:

- Most már valóban elhiszem, Albert, hogy bűvös erő lakik önben; mert ha akár egy csepp vizet rendel nekem, mindjárt hasznomra van, és az ön erejét és nyugalját hozza meg nekem.

Albert először életében volt boldog, s mivel lelkében éppen annyi erő volt az öröm, mint a fájdalom elviselésére, az elragadtatás és a mámor e korszakában nem volt nála szerencsésebb ember a földön. A szoba, ahol bármikor és alkalmatlan tanúk jelenléte nélkül láthatta szerelmesét, mondhatatlan gyönyörök helye lett számára. Éjjel, amikor látszólag visszavonult, és már mindenki lefeküdt a házban, megint visszalopózott e drága szobába; s miközben az ápolónő mélyen aludt, Albert kedves Consuelójának ágya mögé állt, és elnézte a leányt, amint sápadtan, megtörten fekszik, akár egy virág vihar után. Aztán a karosszékre ült, amelyet távozása előtt mindig az ágy mellé helyezett; itt töltötte az egész éjszakát, s olyan könnyű álommal aludt, hogy a beteg legkisebb mozdulására is felriadt, és a leány fölé hajolt, hogy meglesse suttogó szavait; vagy ha Consuelo valami rossz álomban vergődött, megfogta a kezét, amely máris az övét kereste. Ha az ápolónő felébredt, Albert mindig azt mondta, hogy éppen akkor érkezett, s a derék asszony el is hitte, hogy az ifjú gróf éjjel csak időnként néz be betegéhez, holott alig töltött egy fél órát saját szobájában. Consuelo sem vélekedett másként, mint az ápolónő, még nagyon gyenge volt, és mindent elhitt, amit barátja éjjeli látogatásairól mondott. Ha néha az éjszaka közepén felriadt, és könnyögött Albertnak, hogy ő is feküdjön le, a fiatalember azt válaszolta, hogy már hajnalodik, és ő éppen most kelt fel. Hogy ilyen tapintatosan félrevezették, Consuelo nem nyugtalanzkodott Albert kimerültsége miatt, és mégsem maradt soha magára.

De Albert nem is érezte magát fáradtnak. A szerelem a leggyengébb lénynek is erőt ad, Albertnak viszont kivételesen erőteljes szervezete volt, és soha emberi szívben ilyen határtalan, ilyen éltető szerelem nem lakott. Amikor a nap első sugarai felragyogtak, Consuelo a nyitott ablak előtt álló heverőjéhez vonszolta magát, Albert pedig melléje ült, és a sebesen úszó felhőkben vagy az ég színárnyalataiban igyekezett megragadni azokat a gondolatokat, amelyeket e feltáruuló kép hallgatag barátnőjének sugallt. Néha ujjával érintette a fátylat, amellyel a leány betakarta fejét, és amelynek végét a gyenge szellő a heverőn mozgatta. Albert lehajtotta a fejét, mintha pihenni akarna, és a fátyolra tapasztotta ajkát. Egy nap Consuelo, hogy mellét befedje, magára vonta a fátylat, és csodálkozva érezte, hogy egészen meleg és nedves: gyorsan megfordult, ahogy még sohasem tette, amióta meggyengítette a betegség, s különös izgalmat látott barátja vonásain. A fiatalember arca lángolt, szemében izzó tűz égett, melle zihált... Albert mindjárt leküzdötte zavarát, de látnia kellett, milyen rémület ül Consuelo arcára.

Mélyen elszomorodott. Még a fölényt és szigort is szívesebben látta volna Consuelo szemében, mint ezt a maradék félelmet és gyanakvást. Elhatározta, nagyon ügyel magára, nehogy örületének emléke megzavarja azt a lényt, aki annyi veszélyt vállalva és szinte saját értelmét és életét is kockáztatva szabadította meg őt lelki bajától.

Meg is tette, mert olyan erő volt benne, amelyet egy nyugodtabb alkatú férfi sohasem talált volna. Már régen megszokta, hogy fékezze indulatai hevét, és végsőkéig feszítse akaraterejét, márcsak azért is, mivel betegségének titokzatos lefolyása szinte megbénította önuralmát. Környezete nem is vette észre ezt a harcot, hiszen senki sem tudta, milyen gyakori és vad rohamokat kellett napról napra leküzdenie, hogy végül a kétség és téboly súlya alatt megtörve, ismeretlen búvóhelyére meneküljön, győztesen legyőzöttségében, mivel mindig maradt benne annyi önbecsülés, hogy mások szeme előtt elrejtse bukása látványát. Örült volt, a legszerencsétlenebb és legtiszteletreméltóbb fajtából. Tudott önmaga tébolyáról, érezte, mint növekszik agyában a zavar, hogy aztán teljesen hatalmába kerítse. De rohamai közben is maradt benne valami ösztönös tudat és kusza emlék a valóságos világról, ahová nem akart visszamenni, amíg nem érezte, hogy megint természetes kapcsolatot találhat vele. Mindnyájunkban ott dereng az igaz és jelenlevő élet emléke, valahányszor egy kínos álom a képzelet és őrzöngés világába vet minket. Küszködünk az éjszaka agyrémei és rettenetei ellen, s közben érezzük, csak lidércnyomás az egész, és erőlködünk, hogy felébredjünk; de mintha egy ellenséges hatalom ragadna meg újra és újra, hogy visszalökjön a borzalmas tehetetlenségbe, ahol egyre gyászosabb képek, egyre gyötrőbb fájdalmak ostromolnak és kínoznak.

Ilyen kettősségben vergődött e meg nem értett férfi csodálatos és nyomorult élete, s csak egy tapintatos, okos, hatékony gyengédség menthette meg belső kínjaitól. Ez a gyengédség most végre besugározta létét. Consuelo ártatlan lélek volt, s mintha csak azért formálták volna, hogy megtalálja az utat ehhez a komor lélekhez, amely még a legmaradéktalanabb rokonszenv előtt is zárva maradt. A leány segítőkészségét, amely eleinte regényes rajongásból fakadt, betegsége óta hálás és tiszteletteljes baráti vonzalom tette teljessé, s olyan lágy, olyan megindító volt e két egybefonódó érzés, hogy Isten csak ilyesmit rendelhetett Albert gyógyítására. Nagyon valószínű, ha Consuelo feledi a múltját, és viszonozza a fiatalember szenvedélyét, ez az új rajongás, ez a hirtelen öröm éppen végletessége miatt lett volna káros a fiatalemberre. A leány tapintatos, tiszta barátsága viszont lassú, de hatékony gyógymód volt számára. Jótétemény volt, s ugyanakkor fék is; és ha mámor pezsgett is az ifjú megújult szívében, a kötelesség és az áldozat eszméje is megmaradt, gondolatának más táplálékot, akaratának más célt adva, mint amilyenek addig roncsolták. Egyszerre volt tehát boldog, mivel szeretik, ahogy még sohasem szerették, és boldogtalan, mivel nem úgy szeretik, ahogy ő szeret, s ugyanakkor rettegnie is kellett, hogy mindent elveszít, ha nem elégszik meg e korlátozott szeretettel. Szerelmének e hármasságvetülete annyira megtöltötte lelkét, hogy nem maradt benne hely az álmodozásoknak, mint régi tétlen, magányos életében. Valóságos varázslat volt ez, mert még emléküket is elfelejtette, és szerelmesének benne élő képe távol tartotta lelke zavarait, és mennyei pajzsként védelmezte gyötrelmei ellen.

A beteg leány gyógyulásához szükséges békét és nyugalmat így csak ritkán és nagyon kevéssé zavarta meg orvosának titkos tépelődése. Mint a régi regék hőse, Consuelo is alászállt az alvilágba, hogy kiszabadítsa barátját, de a borzalmat és a tébolyt is magával hozta. A fiatalember most őt igyekezett megszabadítani e gyászos kíséretől, akik a leány nyomába szegődtek, s gondos ápolásával, szenvedélyes tiszteletével el is érte célját. Együtt, egymást támogatva kezdtek most új életet, nem mertek visszatekinteni, és nem éreztek magukban elég erőt, hogy akár gondolatban is újra járják azt a szakadékot, amelyből felemelkedtek. A jövő azonban új szakadék volt, nem kevésbé titokzatos és félelmes, és őt sem merték kérdezni. Ám a jelen az Ég kegyes adományának látszott, és békésen örülhettek neki.

A kastély többi lakója távolról sem volt ilyen nyugodt. Amélie valósággal dühöngött, s még udvariasságból sem nézett be a beteghez. Soha nem szólt Alberthoz, rá sem hederített, és reggeli meg esti üdvözlétére sem válaszolt. Legjobban az fájt neki, hogy Albert észre sem vette bosszúságát.

A kanonissza, látva öccse nyilvánvaló és már nem is titkolt szenvedélyét a *kalandor lány* iránt, egy pillanattig sem tudott megnyugodni. Folyton törte a fejét, hogyan tudná elhárítani ezt a veszedelmet és botrányt, s e célból hosszú megbeszéléseket folytatott a káplánnal. A szent férfi nem nagyon bánta, hogy így állnak a dolgok. Már régen nem kérték ki a tanácsát a család gondjaival kapcsolatban, viszont az újabb izgalmak óta nagyon jelentős szerepet kapott, kedvére kémkedhetett, figyelmeztethetett, híreket közölhetett, tanácsokat adhatott, jósolgathatott, vagyis tetszése szerint avatkozhatott bele a házi ügyekbe, miközben mindig háttérben maradt, az öreg nagynéni szoknyája mögé bújt az ifjú gróf haragja elől. Ők ketten viszont mindig új okot találtak a rettegésre, új alkalmat az óvintézkedésekre, de tulajdonképpen sosem tudták, mit tegyenek. A jó Wenceslawa asszony minden áldott nap szólni akart öccsével, s egy gúnyos mosoly vagy fagyos tekintet mindennap elnémította ajkát, és megghiúsította tervét. Minden pillanatban leste az alkalmat, hogy Consuelóhoz lopakodjék, és keményen, hatásosan megleckéztesse; Albert, mintha valami házi szellem figyelmeztette volna, minden pillanatban a szoba küszöbén volt, s akárcsak az olümposzi Jupiter, csupáncsak összevont szemöldökével lehűtötte a haragot, s hátrálásra bírta az ő drága Ilionjára törő ellenséges isteneket. A kanonissza néha mégis beszélni tudott a beteg lánnyal; de mivel ritkán maradt vele egyedül, úgy próbálta hasznosítani ezeket a pillanatokot, hogy egészen hóbortos, bár szerinte nagyon érthető kijelentéseket tett. De Consuelo olyan távol volt attól a becsvágytól, amellyel gyanúsították, hogy nem fogta fel a dolgot. Ámulata, ártatlan és bizakodó arca mindjárt lefegyverezte a jó kanonisszát, aki sosem tudott ellenállni egy őszinte hangnak vagy szívből jövő cirógatásnak. Ilyenkor zavartan szaladt a káplánhoz, bevallotta vereségét, s a két szövetséges azzal töltötte a nap hátralevő részét, hogy új terveket szövögessen a következő napra.

De Albert kitalálta, hogy miben törik a fejüket, s azt is látta, hogy Consuelo nem érti a dolgot, és nyugtalanzkodni kezd. Ezért elhatározta, hogy véget vet a cselszövésnek. Egy nap megleste Wenceslawa asszonyt, aki azt hitte, hogy korán reggel egymagában találja Consuelót: de amikor éppen a kilincsre tette a kezét, hogy a beteg szobájába lépjen, Albert váratlanul útját állta.

- Kedves jó néném - mondta a fiatal gróf, megfogva és ajkához emelve a kanonissza kezét -, szeretnék halkán mondani valamit, ami biztosan érdekl. Éspedig azt, hogy ennek a lánynak az élete és egészsége drágább nekem, mint saját életem és boldogságom. Tudom, gyóntatója lelkiismereti kötelességévé tette, hogy ellenezzé iránta érzett odaadásomat, és gátolja ápolói tevékenységemet. Ha nem így volna, néném nemes szíve sosem vetemedett volna arra, hogy keserű szavakkal és igazságtalan szemrehányásokkal késleltesse e szegény beteg gyógyulását. De ha egy pap fanatizmusa és kicsinyessége ilyen csodákra képes, s a legtisztább szeretetet, a legőszintébb áhítatot is vak gyűlöletté változtatja, akkor én minden erőmmel szembeszállok e bűnnel, amelynek néném tudatos eszközévé válik. Éjjel-nappal őrizni fogom a beteget, s egy pillanatra sem hagyom magára; de ha minden igyekezetem ellenére is elveszik tőlem, esküszöm mindarra, amit az emberi hit a legfélelmetesebbnek tart, hogy elhagyom őseim házáat, és soha többé nem térek vissza. Ha közli ezt az elhatározásomat a káplán úrral, azt hiszem, nem fogja többé gyötörni, és nem fojtja el anyai szívének nagylelkű ösztöneit.

A kanonissza annyira megdöbben e szavakra, hogy csak könnyekkel tudott válaszolni. Albert a folyosó végére ment vele, nehogy Consuelo meghallja őket. A jó Wenceslawa asszony aztán siránkozni kezdett, hogy Albert lázadó és fenyegető hangon szól hozzá, és mindjárt felhasználta az alkalmat, hogy bebizonyítsa neki, milyen örültség ez a vonzódása egy alacsony származású lány iránt.

- Kedves néném - felelte Albert mosolyogva -, elfelejti, hogy mi a Podjebrádok királyi véréből származunk, és eleink lázadó parasztoknak és kalandor zsoldosoknak köszönheték trónjukat. Egy Podjebrádot tehát csak arra ösztönözheti ősi dicsősége, hogy a szegényekhez és gyengékhez közeledjék, mivel ők alapozták meg erejét és hatalmát, s nem is olyan régen, hogy máris megfélemlenhetnénk róla.

Amikor Wenceslawa asszony beszámolt e viharos beszélgetésükről, a káplán úgy vélekedett, ha tovább ellenkeznek vele, még kétségbeesésbe kergethetik Albertot, ha pedig pártfogoltját bántják, nyílt lázadásra bírhatják.

- Tárja az ügyet Christian gróf elé - folytatta a derék férfiú. - Maradéktalan gyengédsége máris túlságosan felbátorította a fiatal grófot; bölcs magyarázata viszont bizonytalanságot ébreszt az apában, s ő majd megfelelő intézkedéseket tesz e *veszélyes személlyel* kapcsolatban.

- Azt hiszi talán - sóhajtott a kanonissza -, hogy én még nem gondoltam erre a lehetőségre? De, sajna, bátyám húsz évet öregedett Albert kéthetes távolléte alatt. Szellemének ereje annyira megtört, hogy nem is érti célzásaimat. Mintha csak egyetlen gondja volna: hogy vakon és némán elhessegesen minden új bánatot, örül, akár egy gyermek, hogy újra megtalálta fiát, s hogy Albert látszólag józan emberek módján gondolkozik. Azt hiszi, teljesen meggyógyult, és nem veszi észre, hogy a szerencsétlen fiatalember egy új, a réginél is gyászosabb örület prédája lett. Bátyám olyan maradéktalan hittel és olyan ártatlan szívvel örül ennek, hogy még nem éreztem elég bátorságot új boldogságának megrontására, és nem mertem szemét felnyitni. Ha ön teszi, azt hiszem, több megadással hallgatná a szomorú igazságot, és ha vallásos buzdításával kísérné magyarázatát, hatékonyabb volna és kevésbé fájdalmas.

- Egy ilyen magyarázat - felelte a káplán - túlságosan kényes volna egy szegény pap részéről. A testvér szájában azonban természetesen hangzanék, s kegyelmességed a gyengédség szavaival is ellensúlyozhatná keserűségét, amit én nem engedhetek meg magamnak a család tiszteletre méltó fejével szemben.

Több napig vitáztak így, mert a két tiszteletre méltó személy sehogy sem tudta eldönteni, melyikük kösse a csengőt a macska nyakára, s ez a határozatlanság nem is esett rosszul lassú, szenttelen természetüknek. Albert szerelme viszont eközben csodálatosan kivirágzott szívében. Consuelo egészsége szemlátomást javult, s már semmi sem zavarta együttlétük meghitt békéjét; a legádázabb erkölcsbírák vizsgáló tekintete sem tehetett volna tisztábbá és tartózkodóbbá ezt a viszonyt, mint a leány igaz szemérme, a férfi mély szerelme.

Amélie bárókisasszony azonban nem tudta már elviselni megalázó helyzetét, és egyre sürgette apját, hogy vigye vissza Prágába. Friedrich báró, aki jobban szerette az erdőt a városnál, mindent megígért, és mindig másnapra halasztotta utazásuk bejelentését és előkészületeit. A leány látta, hogy erőszakot kell tennie, és váratlan cselhez folyamodott. Miután komornáját, egy elég értelmes és határozott fiatal francia nőt beavatta titkába, egy reggel, amikor apja éppen vadászatra készült, arra kérte a bárót, vigye el kocsiján egy ismerős hölgy kastélyába, ahová már régen elígérkezett. Az öregúrnak sehogy sem volt ínyére, hogy letegye puskáját és tölténytáskáját, ruhát váltson, és udvariaskodással töltsse el napját. De arra gondolt, hogy jó arcot vág a rossz játékhoz, és ezzel lefegyverzi Amélie-t, meg a sétakocsizás öröme is

felvidítja a leányt, s így talán pár napig duzzogás nélkül megmarad az Óriások kastélyában. E derék embernek egy hét az egész életet jelentette, mert távolabbi jövőre sosem gondolt. A Zafir és a Párduc visszament tehát a kutyaólba, az Attila, a sólyom pedig a maga kakasülőjére, de olyan lázadó és elégedetlen képpel, hogy gazdája mélyet sóhajtott bánatában.

Végül is a báró kocsiba száll lányával, s alighogy elindulnak, szokása szerint mindjárt elal- szik. Amélie parancsot ad a kocsisnak, hogy forduljon meg, és hajtson a legközelebbi posta- állomásra. Kétórás gyors ügetés után megérkeznek, és amikor a báró kinyitja a szemét, posta- lovakat lát hintaja előtt, útra készen, hogy Prága felé röpjésék őket.

- Mi történt? hol vagyunk? Hová megyünk? Mi van, Amélie, drága gyermekem? Tréfa ez, vagy valami új szeszély?

Amélie nevetett, és csak gyermeki cirógatással válaszolt apja kérdéseire. Aztán, amikor látta, hogy a postakocsis már a lovon ül, a hintó pedig könnyedén megindul az országút homokján, arca elkomolyodott.

- Kedves apám - mondta nagyon határozottan -, egy pillanatig se aggódjék. Minden holminkat jól becsomagoltuk, az úthoz szükséges dolgok pedig a kocsi ládájában vannak. Csak a fegyverei és állatjai maradtak az Óriások kastélyában, Prágában úgysem látja hasznukat, de ha szüksége volna rájuk, biztosan azonnal elküldenék őket. A reggelinél egy levelet adnak majd át Christian bátyámnak. Úgy van megírva, hogy megértse távozásunk szükségességét, ne szo- morkodjék, de ne is haragudjék, sem apámra, sem rám. Most pedig alázattal megkövetem, hogy félrevezettem, de már közel egy hónapja beleegyezett abba, amit most teszek. Nem akarata ellenére cselekszem tehát, ha visszatérek Prágába, igaz, olyan pillanatban, amikor nem gondolt rá, viszont biztosan örül annak, hogy megszabadult a sok bosszúságtól, ami egy ilyen utazás elhatározásával és előkészületeivel jár. Helyzetem már tűrhetetlenné vált, s ezt nem vette észre. Ez az én mentségem és igazolásom. Legyen jó hozzám, csókoljon meg, s ne nézzen rám ilyen haragos szemmel, mert mindjárt sírva fakadok.

Közben Amélie s komornája is, alig tudta visszatartani nevetését; mert a báró soha senkire nem nézett indulatosan s legkevésbé imádott lányára. Most is inkább döbbenet volt a szemé- ben, mert, valljuk be, egészen elkábult a meglepetéstől. Kissé bosszankodott ugyan, hogy így kijátszottak, s fájt neki, hogy váratlanul s búcsú nélkül hagyta el bátyját és nővérét, de annyira elámult ezen a kalandján, hogy mérge csodálattá változott, s végül így szólt lányához:

- Hogyan tudta ezt ilyen ügyesen megrendezni, hogy az égvilágon semmit se gyanítsak. Teringettét, amikor ledobtam a csizmámat, és visszavezettettem a lovamat, sok mindenre gondoltam, csak arra nem, hogy ma Prágába utazom, és este nem a bátyámmal vacsorázom. Különös történet, esküszöm, és senki sem hiszi majd el, amikor elmesélem... De hová tette az útisapkámat, Amélie, hogyan aludjak a kocsiban paszományos kalappal a fejemen?

- A sapkája? itt van, kedves apa - mondta a kis ravasz, és saját prémes kucsmáját adta az öregnek, aki együgyű örömmel mindjárt a fejére tette.

- És az útiflaskóm? azt biztosan elfelejtette, gonosz kislány.

- Dehogyan felejtettem el - kiáltott a bárókisasszony, és egy hatalmas, orosz bőrrel burkolt, ezüstműves kristályüveget vett elő -, én magam töltöttem meg a legjobb magyar borral, amelyet néném pincéjében találtam. Kóstolja csak meg, ezt szereti legjobban.

- És a pipám? Meg a török pipazacskó?

- Minden itt van - mondta a komorna. - Az útitáskájában mindent megtalál a báró úr; semmit sem felejtettünk el, semmit sem hagytunk el, ami kényelmessé teszi az utazást.

- Nagyszerű! - mondta a báró pipáját tömködve. - De mégiscsak gazság, amit velem művelt, kedves Amélie. Nevetségessé teszi az apját, és most mindenki engem fog ugratni.

- Kedves apa - felelte Amélie -, én volnék nevetségés a világ szemében, ha makacsul ragaszkodnék tiszteletre méltó unokabátyámhoz, aki egyetlen pillantásával sem tüntet ki, és szemem láttára udvarol zenetanárnőmnek. Már éppen elég ideje tart ez a megaláztatás, s gondolom, más rangos, fiatal lányok, különösképpen ha külsejükben is rám hasonlítanak, sokkal komolyabban vették volna a dolgot. És azt is tudom, hogy vannak lányok, akik kevésbé unatkoznak, mint én másfél év óta, és mégis megszöknek vagy elraboltatják magukat. Én viszont megelégedtem azzal, hogy magam szökjek meg, és apámat raboljam el. Ez nem olyan elcsépett, és sokkal becsületesebb megoldás; nem ez a véleménye, kedves apa?

- Az ördög bújt beléd - felelte a báró, megcsókolva leányát, s most már békésen és vidáman utazott, pipázott meg aludt, nem panaszkodott és nem csodálkozott többet.

Az esemény nem keltett olyan nagy feltűnést a családban, mint ahogy a bárókisasszony remélte. Hogy Albert gróffal kezdjük, ő akár egy hétig sem vette volna észre jegyese távollétét, és amikor a kanonissza elmesélte neki, csak annyit mondott:

- Az egyetlen szellemes dolog, amit a szellemes Amélie cselekedett, amióta ide tette a lábát. Ami meg jó nagybátyámat illeti, ő, remélem, hamarosan visszajön.

- Én nagyon sajnálom, hogy öcsém elment - mondta az öreg Christian gróf -, az én koromban már hetekben és napokban gondolkozik az ember. És ha azt mondja, Albert, hogy „hamarosan”, az nekem talán az örökkévalóságot jelenti, mert nem vagyok biztos benne, hogy még viszontlátom békés, gondtalan öcsémet. Mit tegyünk! Amélie akarta így - tette hozzá mosolyogva, majd összehajtotta és félredobta a bárókisasszony hízelgőn gonosz levelét -, a női hiúság sosem bocsát meg. Nem születettek egymásnak, gyermekeim, szép álmaim szétfeszültek.

E szavak közben az öreg gróf mélabús derűvel figyelte fiát, mintha a megbánás nyomait keresné szemében. De semmit sem látott, Albert gyengéden megszorította apja kezét, talán köszönetet akart mondani, hogy lemondott erről a tervéről, amely sehogy sem egyezett a két fiatal hajlandóságával.

- Legyen meg a te akaratod, Uram Istenem - folytatta az aggastyán -, és legyen szabad a szíved, fiam. Jó erőben vagy, nyugodtan, békésen élhatsz közöttünk. Én meg boldogan halok meg, és ha elválunk, apád hálája vezéreljen további utadon.

- Ne beszéljen elválásról, apám - kiáltott a fiatal gróf, és szeme könnybe lábadt. - Nem tudom elviselni ezt a gondolatot.

A kanonissza már ellágyult, de aztán magán érezte a káplán figyelmeztető tekintetét. A szent férfi felállt, és hangsúlyos tapintattal elhagyta a szobát. „Intés és rendelkezés ez, eljött a pillanat, beszélnem kell” - gondolta fájó szívvel és nem kis rémülettel a kanonissza. Behunyta a szemét, mint aki magas ablakból ugrik ki a tűzvész elől, s ahogy dadogva beszélni kezdett, fakó arca még sápadtabb lett.

- Igen, Albert gyengéd szeretettel csüng apján, s biztosan nem akar halálos fájdalmat okozni neki...

Albert felemelte a fejét, s nénje annyira megzavarodott tiszta, átható tekintetétől, hogy elnémult. Az öreg gróf nyilván nem hallotta a különös észrevételt, a szegény Wenceslawa asszony pedig úgy remegett Albert előtt e néma csendben, mint a fogoly a kutya félelmetes, ijesztő tekintete előtt.

De aztán Christian gróf felriadt álmodozásából, és úgy felelt nővérének, mintha a kanonissza tovább beszélt volna, vagy mintha az aggastyán kitalálta volna, mit akar mondani.

- Kedves nővérem, egyetlen tanácsot adhatok: ne gyötörje magát olyan dolgokkal, amelyeket nem ért. Soha életében nem tudta, mi egy szívbeli vonzódás, s a kanonisszák szigorú életrendjét nem fiataloknak találták ki.

- Jóságos Isten - suttogta a kanonissza döbbenet -, vagy nem érti, mit akarok mondani, vagy elhagyta értelme és hite. Lehetséges volna, hogy gyengeségében bátorítaná vagy akár könnyedén venné...

- Mit, drága néném? - mondta Albert határozott hangon és szigorú arccal. - Beszéljen, hiszen így rendelkeztek. Mondja meg világosan, mire gondol. Legyen vége ennek a kényszeredett helyzetnek, és lássuk tisztán egymás véleményét.

- Nem, nővérem, ne beszéljen - szólt közbe Christian gróf. - Tudom, mit akar mondani. Már jó ideje világosan értem gondolatát, de nem akartam szóba hozni a dolgot, mert még nincs itt az ideje, hogy magyarázkodjunk. Ha szükség lesz rá, tudni fogom, mit kell cselekednem.

Azonnal másról kezdett beszélni; a kanonissza döbbenet hallgatott, Albert zavartan és bizonytalanul topogott.

A káplán nagyon megijedt, amikor hallotta, hogyan fogadta a család feje az ő közvetett üzenetét. Bármilyen közönyösnek és határozatlannak is látszott, Christian gróf nem volt gyenge ember. Ha a szükség úgy hozta, álmodozó természete ellenére bölcsen és keményen határozott. A szent férfi nagyon félt, hogy túlságosan messze ment, és felelősségre fogják vonni. Most azon törte magát, hogy minél gyorsabban lerontsa saját művét, és hamarosan meggyőzte a kanonisszát, ne avatkozzék többé a fiatalok dolgába. Két békés hét következett, s Consuelo nem is sejtette, milyen vihart keltett személye a családban. Albert továbbra is odaadóan ápolta, s amikor Amélie távozásáról esett szó, azt mondta, hogy húga csak rövid időre utazott el, s így Consuelo nem gyanította az igaz okot. A leány már kezdett kijárni; és amikor először sétált a kertben, Christian gróf gyenge, remegő karja támogatta a lábadozó gyermek bizonytalan lépteit.

51

Csodálatos nap volt ez Albert számára; Consuelo mintha új életre kelt volna, és ahogy az öreg gróf karjára támaszkodva sétált, egyszerre a fiatalember felé nyújtotta a kezét, s szavakkal ki nem fejezhető mosollyal szólt hozzá az egész család jelenlétében:

- Ő mentett meg engem, úgy vigyázott rám, mintha testvére lennék.

Ám ez a nap, amely a boldogság teljességét hozta Albertnak, egyben meg is változtatta - és sokkal jelentősebben, mintsem számított rá - Consuelóval való kapcsolatát. A leánynak már a család mindennapos életéhez és szokásaihoz kellett alkalmazkodnia, és csak ritkán maradt magára a fiatalemberrel. Az öreg gróf, aki most láthatóan még jobban szerette, mint betegsége előtt, afféle atyai galantériával vette körül, ami mélyen meghatotta a leányt. A kanonissza már semmit sem mondott, de kötelességének érezte, hogy szorgosan vigyázza a leány lépteit, és harmadikként vegyen részt minduntalan a két fiatal társalgásában. Aztán meg, minthogy a fiatal gróf magatartásában már semmi lelki zavar nem mutatkozott, már nem tagadták meg maguktól azt az örömet, hogy vendégeket fogadjanak, és egyre gyakrabban jártak hozzájuk az eddig elhanyagolt rokonok és szomszédok. A két öreg valami gyengéd, gyermekes büszkeséggel szinte hivalkodni akart, hogy lám milyen tökéletes és elragadó társas lény lett megint a

fiatal Rudolstadt gróf; s mivel Consuelo tekintetével és a maga példájával is megkövetelte tőle, hogy tegyen kedvük szerint, Albert kénytelen-kelletlen a nagyvilági ember és a vendégszerető várúr szerepében tetszelgett.

Ez a gyors átváltozás rendkívüli erőfeszítést követelt tőle. Mégis beletörődött, mert engedelmeskedni akart annak, akit szeret. De szerette volna, ha jutalomként több időt tölthet vele egyedül, és őszintébben öntheti ki a szívét. Türelmesen elviselte a hosszú napok kényszerét és unalmát, mert este a leány helyeslése és köszönete várta. De amikor a kanonissza e kései pillanatokban kísértékként állt közójük, és megrontotta ezt a tiszta örömét, Albert úgy érezte, hogy megkeseredik a lelke, és elhagyja az ereje. Gyötrelmes éjszakái voltak, s nemegyszer kiment a kúthoz, amelyet, amióta karjában Consuelóval, utoljára felkapaszzkodott benne, színültig megtöltött a tiszta víz. Komor álmodozásba merült, s szinte átkozta esküjét, hogy nem tér többé vissza remetelakába. Megrémült, hogy szerencsétlennek érzi magát, és nem rejtheti fájaldalmát a föld mélyébe.

Az álmatlan éjszakák után megsápadt az arca, s ha rövid időre is, de mind gyakrabban komor és szórakozott volt. Rokonai és barátnője már aggódni kezdtek, de Consuelo mindig megtalálta a módját, hogy eloszlassa e sötét felhőket, és valahányszor gyengülni érezte, megint megerősítse befolyását. Énekelt a fiatalembernek, Albert odaadóan, bámulattal hallgatta, s e csodálatos művészet vigasztaló könnyeket lopott a szemébe, vagy új lelkesedéssel töltötte el szívét... Csalhatatlan gyógymód volt ez, és ha Albertnak alkalma nyílt, hogy négyszemközt szóljon a lánnyal, így szólt:

- Consuelo, milyen jól ismered a lelkemhez vezető utat. Olyan hatalom van benned, amelyet a köznapi ember nem ismer, és a te hatalmad hatékonyabb, mint bármilyen más lényé a világon. Az istenek nyelvén szólsz, a legfelségesebb érzéseket tudod kifejezni, s ihletett lelked legerőteljesebb indulatait is át tudja adni. Énekelj mindig, ha látod, hogy összetörtem. A szavaknak, amelyeket ének közben kimondasz, alig van értelmük számomra; csak rövid témák, tökéletlen utalások, amelyeken a zenei gondolat szárnyat kap és kibontakozik. Alig hallom őket; viszont amit hallok, hangod árnyalt és ihletett lebegése, szívem legmélyére hatol. A zene a legtitokzatosabb és legemelkedettebb dolgokat is elmondja, amit a lélek érez és megálmodik. Az eszmék és érzések magasabb rendjét fejezi ki, mint az emberi szó. A végtelent tárja fel, és amikor énekelsz, csak az köt az emberiséghez, ami isteni és örök értéket az emberiség a Teremtő lényéből merített. Ami vigasztaló és bátorító szót szád megtagad tőlem az élet mindennapos változásaiban, amit szíved e társadalom kényszere miatt nem tárhat fel előttem, mindezt százszorosan megadja éneked. Ilyenkor lényedet adod nekem, és lelkem maradéktalanul birtokol téged az örömben és a fájdalomban, a hitben és a szorongásban, az elragadtatás ujjongásában és az álmodozás nyugalomában.

Albert néha családja jelenlétében is hasonló dolgokat mondott, de spanyol nyelven. Ám Consuelo látta, hogy az effajta *aparték*³⁶ nagyon fészélyezik a kanonisszát, meg a társadalmi illendőség is bénította, s ezért sosem felelt barátjának. Egy nap azonban egyedül voltak a kertben, és amikor Albert megint arról beszélt, milyen örömet jelent neki a leány éneke, Consuelo így felelt:

- Ha a zene teljesebb és meggyőzőbb beszéd, mint a nyelv, miért nem így szól hozzám, hiszen talán nálam is jobban ismeri.

- Hogy értsem ezt, Consuelo? - kiáltott a fiatal gróf meglepődve. - Én csak akkor vagyok zenész, ha önt hallgatom.

---

³⁶ Itt: bizalmas beszélgetés (félrehúzódva).

- Ne akarjon megtéveszteni - folytatta a leány -; egész életemben csak egyszer hallottam, hogy istentől ihletett emberi hang sír fel egy hegedűből: amikor ön játszott, Albert, a Schrecken-stein barlangjában. Hallottam, mielőtt még láthatott volna. Kilestem a titkát; bocsásson meg, és játssza el nekem még egyszer ezt a csodálatos dallamot, amely a zene ismeretlen szépségeit tárta fel nekem. Néhány frázisát meg is jegyeztem.

Dúdolni kezdte a frázisokat, és bár nem emlékezett pontosan, Albert azonnal felismerte őket.

- Régi népdal ez, huszita szöveggel - mondta. - Egyik ősöm, Hynek Podjebrád, György király fia, hazánk egy költője írta a verset. Sok csodálatos költeményünk van, Strejc, Simon Lomnický és mások művei, de a császári rendőrség valamennyit betiltotta. Vallásos és nemzeti énekek ezek, zenéjüket az ország ismeretlen lángelméi alkották, de nem maradtak fenn maradéktalanul honfitársaim emlékezetében. A nép mégis megőrzött néhányat, és Zdenko, akinek rendkívüli emlékezete és zenei képessége van, a hagyomány révén nagyon sokat ismer közülük, én aztán összegyűjtöttem és feljegyeztem őket. Nagyon szépek, és biztosan öröme lesz bennük, ha hallja őket. De csak a remetelakomban tudom eljátszani. Ott a hegedűm, és a kottáim is ott vannak. Nagyon értékes kéziratgyűjteményem van régi katolikus és protestáns szerzőktől. Fogadni mernék, hogy nem ismeri Josquint, akinek több témáját Luther kórusművei őrzik, sem az ifjabb Claude-ot, se Arcadeltet, Georg Rhawt, Benedikt Dueist vagy Johann Weisst. Érdemes volna meghallgatni őket, ha egyszer megint eljönne a barlangomba, ahonnan már olyan régóta ki vagyok tiltva, s akkor a templomomat is látná, hiszen még nem ismeri.

A fiatal művésznő szívesen meghallgatta volna ezeket az ismeretlen szerzőket, Albert ajánlatára mégis megremegett. A félelmetes barlang nagyon rossz emlékeket ébresztett benne, és bármennyire megbízott már Albertban, valami baljós izgalom vett rajta erőt, ha arra a lehetőségre gondolt, hogy egyedül menjenek oda. A fiatalember észrevette riadalmát.

- Látom, fél ettől a zarándokúttól, pedig megígérte, hogy egyszer együtt megyünk oda. Rendben van, ne beszéljünk többet róla - mondta végül. - Én hű maradok eskümhöz, és nem megyek le többé egyedül.

- Én sem felejtettem el az enyémet - mondta a lány -, és meg is tartom, mihelyt kívánja. De nem gondolja-e, kedves doktorom, hogy előbb meg kéne erősödnöm egy kicsit? Ám addig is bemutatnám nekem ezt az érdekes zenét, mert nagyon szívesen hallanám a csodálatos művészt, aki sokkal jobban hegedül, mint ahogy én énekelek.

- Nem tudom, csúfolódik-e, kedves húgom; de azt tudom, hogy csak a barlangomban hallhat engem. Ott próbáltam meg először, hogy szívem szerint szólaltassam meg a hangszeremet, mert a ragyogó és felületes mester, akit apám drága pénzen szerződtetett, sok év alatt sem tanított meg a lényegre. Csak a barlangomban tudtam meg, mi a zene, és hogy milyen szentségtörést követ el sok ember ezen a címen. Bevallom, én egyetlen hangot sem tudnék hegedűmből előcsalni, ha előbb nem borulok le gondolatban az Istenség előtt. És ha látnám, hogy hideg ésszel figyel csupán, és csak azt vizsgálja, tehetséges vagyok-e, akkor olyan rosszul játszanék, hogy biztosan nem is tudna meghallgatni. Amióta valamennyire is értek hozzá, sosem nyúltam ehhez a hangszerhez (amelynek hitem szerint csak Isten dicsőítésére és buzgó imám kifejezésére szabad megszólalni), hogy ne éreztem volna magam ugyanakkor egy eszményi világban, s ne engedelmeskedtem volna egy titokzatos ihlet fuvallatának, amelynek nem tudok nevet adni, és amely aztán elhagy, mert semmiképp sem tudom megőrizni és tartóssá tenni. Kívánja tőlem akár a legegyszerűbb frázist, ha közönyös vagyok, bárhogy iparkodnék, bármennyire is szeretném elnyerni tetszését, emlékezetem cserbenhagyna, s ujjaim olyan bizonytalanokká válnának, mint a gyermeké, aki első gyakorlatait végzi.

- Nem vagyok méltatlan rá, hogy megértsem a zenének ezt a felfogását - felelt Consuelo, aki figyelmesen, elmélyülten hallgatta barátja szavait. - Remélem, buzgó, áhítatos lélekkel csatlakozhatom imájához, és jelenlétem nem töri meg ihletét. Ó, miért is nem hallhatja mesterem, Porpora, hogyan beszél ön, kedves Albert, a szent művészetről? Biztosan a lába elé borulna. Pedig ez a nagy művész nem gondolkozik olyan végtelenen, mint ön, és úgy véli, hogy az énekesnek és az előadóművésznek a hallgatók rokonszenvéből és csodálatából kell merítenie éltető szellemét.

- Talán csak azért, mivel Porpora, bárhogy vélekedjenek is, zenéjében a vallásos érzést emberi gondolatokkal vegyíti; de talán azért is, mivel katolikus szellemben hallgatja az egyházi zenét, és ha az ő hitén volnék, ugyanúgy okoskodnék, mint ő. Ha együtt éreznék és lélegeznék egy néppel, amely az enyémmel azonos módon tisztelné Istenét, akkor e lelkek vallásos egyezségében keresném azt az ihletet, amelyet a magányban kellett keresnem, és éppen ezért csak tökéletlenül találtam meg. Ha az a boldogság érne, Consuelo, hogy a szívemből kiszakadó imában a te isteni hangodat egyesíthetném hegedűm hangjával, akkor biztosan olyan magasságba emelkednék, mint még soha, és imám méltóbb volna az Istenséghez. De ne felejtsd el, drága gyermek, hogy hitem mindeddig visszataszító volt környezetem számára, és akit nem botránkoztatott meg, legfeljebb mulatott rajta. Ezért rejtettem el, mint valami titkot, amelyet rajtam kívül csak Isten és szegény Zdenko ismer, gyarló tehetségemet. Apám szereti a zenét, és azt kívánná, hogy hangszerem, amely épp olyan szent nekem, mint Eleuszisz misztériumainak lantja, az ő gyönyörködtetésére szolgáljon. Mi lenne velem, jóságos Istenem, ha Amélie egy kavatináját kéne kísérem, és mi lenne apámmal, ha olyan régi huszita dalt játszanék neki, amellyel ajkán annyi cseh vértanú ment a vesztőhelyre vagy kényszermunkára, vagy lutheránus őseink valamelyik modernebb énekét adnám elő, holott ő szégyelli, hogy tőlük származunk? Mert az új darabokat, Consuelo, sajna, nem ismerem. Bizonyára vannak ilyenek, és talán csodálatosak is. Már mesélt Händelről meg a többi mesterről, akiktől olyan sokat tanult, s biztos, hogy ők sok szempontból többet jelentenek, mint amire én taníthatnám. De hogy megismerjem és megtanuljam ezt a zenét, egy új zenei világgal kellene kapcsolatban lennem; erre csak akkor határozhatnám el magam, ha velem tartana, és segítene, hogy megtaláljam azokat a kincseket, amelyeket sokáig nem ismertem, vagy megvettem, maga viszont minden gazdagságukban átadhatja nekem.

- Én pedig - mosolygott Consuelo - egy pillanatig sem hiszem, hogy vállalhatnám zenei nevelését. Amit a barlangban hallottam, olyan szép, nagy és egyedülálló a maga nemében, hogy attól tartok, csak kavicsot szórnék e kristályos, gyémántokból szikrázó forrásba. Ó, Albert, látom, sokkal többet tud a zenéről, mint én. Nem tanítana meg a világi zenére, hiszen nekem is foglalkoznom kell vele? Félek tőle, hogy ebben is, akárcsak az egyházi zenében, alatta maradtam feladatomban, mert nem ismertem meg eléggé, vagy túlságosan könnyen vettem.

- Nincs igaza, Consuelo; én inkább szentnek tartom a szerepét. Nincs fenségesebb hivatás egy nő számára, mint amelyet ön vállalt, és nincs lélek, amely az önénél méltóbban töltené be.

- Várjon csak, gróf úr - szólt közbe Consuelo mosolyogva. - Gyakran meséltem már a zárdáról, ahol zenét tanultam, és a templomról, amelyben az Úr dicséretét énekeltem, s most talán azt hiszi, csak az oltár szolgálata és valami szerény kolostori énekoktatás az én hivatásom. Mi volna, ha megtudná, hogy Zingarella, már származása miatt is, gyermekkorától kezdve sorsa kénye-kedve szerint hanyódot, s nevelése vallásos és világi tanulmányok szövevénye volt, ő pedig egyforma buzgalommal végezte mindkettőt, alig törődve azzal, hogy kolostorba vagy színházba veti-e végül az élet...

- Isten jegyét látom a homlokodon, tudom, szent életre hívtam, amikor még anyád méhében voltál, és mit sem törődöm azzal, mit hozott rád az emberi dolgok véletlenje, mivel meg vagyok győződve, hogy te egyaránt szent vagy a színpad deszkáin és a kolostor falai közt.

- Hogyan! hát elviselné gondolatainak szigorát, hogy egy színésznővel tartson kapcsolatot?

- A vallások pirkadatán - mondta Albert - a színház és a templom egyazon szentély volt. Az első eszmék tisztaságában az istentisztelet szertartása egyben népi látványosság volt; a művészetek az oltár lépcsőin születtek; a tánc, amely ma a tisztátalan gyönyört fejezi ki, az érzékek muzsikája az istenek ünnepein. A zene és a költészet a hit legmagasabbrendű kifejezése, és egy lángeszű, szépségtől ragyogó nő a titkok letéteményese, papnő és szibilla. A múlt e szigorú, erőteljes formáit képtelen és bűnös megkülönböztetések váltották fel: a római vallás száműzte a szépséget istentiszteleteiről, és a nőt ünnepeiről; ahelyett, hogy irányította és megnemesítette volna a szerelmet, kitiltotta és elítélte. A szépség, a nő és a szerelem nem veszíthette el befolyását. A férfiak új templomot emeltek nekik, a színházat, s itt más isten nem uralkodhatott. A maga hibája-e, Consuelo, hogy e csarnok a romlás melegágya lett? A természet egyre ontja csodáit, nem törődve azzal, hogyan fogadják az emberek remekműveit, és magát is azért teremtette, hogy kitűnjön minden nők között, és a tehetség és a lángész kincseit szórja szét a világon. A kolostor és a sír egyazon dolog. Öngyilkosság lett volna, ha elássa a Gondviselés adományait. Szabadabb levegőn kellett keresnie érvényesülését. Vannak életek, amelyeknek létfeltétele a megnyilatkozás, a természet kívánsága kényszeríti őket rá; és Isten akarata e téren olyan határozott, hogy megvonja tőlük adományait, ha nem élnek velük helyesen. A művész megszikad és elsenyved, ha nincs kihez szólnia, a gondolkodó megtéved, és a kétségbe zuhan, ha teljes elzártág veszi körül, s ha magára marad, minden emberi szellem megfakul és tönkremegy. Lépjen tehát színpadra, ha kívánja, fogadja áhítatos lelke megadásával e látszólagos gyalázat: hiába keresi honát e mai világban, mert szenvedésre született, és ugyanakkor menekülnie kell az árnyak elől, amelyek nem az élet elemei, és amelyeknek gyászos birodalmából amúgy is kiveti a Szentlélek fuvallata.

Albert sokáig, hevesen beszélt, s közben gyors léptekkel a vadaskert lombjai közé vezette Consuelót. A leányt is magával ragadta az a lelkesedés, amellyel a fiatal ember a művészet lényegéről szólt, és már nem gondolt olyan iszonyattal arra a lehetőségre, hogy visszamenjenek a barlangba. Láttam, milyen nagyon vágyakozik barátja, hogy egyedül legyenek, és már ő is szerette volna, ha sokáig kettesben maradnak, s ez a lelkes és féltékeny ember elmondhatná mindazt, amiről csak ő mer szólni. Új gondolatok voltak ezek Consuelónak, és talán mindenképpen újak e kor és ország patriciusának szájából. Ugyanakkor a fiatal művésznő e szavakban csak a már benne forrongó érzések őszinte és merész kifejezését látta. Hívó és színésznő volt egyszerre, és nap nap után hallania kellett, hogy a kanonissza vagy a káplán kárhözatra vet minden fajú és rendű komédiást, vagyis az ő sorstársait. Ellenben, hogy egy komoly és mély gondolkozású ember jó hírnevét visszaállítja, amit egyébként egészen jogosnak tartott, úgy érezte, keble kitágul, szíve szabadabban ver, mintha végre élete igazi légkörébe emelkedett volna. Könnyek csillogtak a szemében, élénk és szent pír ragyogott az arcán, ám ekkor egy faszor mélyén megpillantotta a kanonisszát, aki éppen őt kereste.

- Ó, papnőm - mondta Albert, melléhez szorítva a leánynak az övébe kulcsolt karját -, eljön ugye, és imádkozik velem a templomomban?

- Igen, Albert, elmegyek.

- Mikor?

- Amikor akarja. De ítélje meg, lesz-e elég erőm erre az új vállalkozásra?

- Nem lesz semmi baj, mert nappal megyünk Schreckensteinbe, és a ciszternánál kevésbé veszélyes úton. Csak annyi bátorsága legyen, hogy holnap pirkadatkor kel fel, és jöjjön ki a kastélyból, mihelyt megnyitják a kapukat. A domb oldalán várom, ott, látja, a bokroknál, ahol egy kőkereszt áll, ezt könnyen megtalálja.

- Ott leszek, ígérem - felelte Consuelo, bár hevesen megdobbant a szíve.

- Nagyon hüvös az este, nem jó ilyenkor sokáig sétálni - mondta a kanonissza, amikor végre utolérte őket.

Albert nem válaszolt; nem tudott színlelni. Consuelót pedig semmiképp sem zavarta felindultsága, másik karját merészen a kanonisszáéba kulcsolta, és megcsókolta az öreg hölgy vállát. Wenceslawa asszony tartózkodóan akart viselkedni, de ez a nyílt, szeretetteljes lélek akarata ellenére is lenyűgözte. Nagyon sóhajtott, és amikor hazaértek, imát mondott e tévelygő leány megtéréséért.

52

Múltak a napok, de Albert kívánsága nem teljesült. A kanonissza olyan árgus szemekkel őrködött, hogy hiába kelt fel Consuelo már pirkadatkor, az öreg hölgy vagy a káplán már a bástya előtti ligetben sétált, ahonnan szemmel tarthatta a domboldal bokraihoz vezető szabad térséget. A leány így kénytelen-kelletlen a közelükben keringett, és lemondott a találkáról, Albert viszont árnyas búvóhelyéről figyelte az ellenséges őrszemeket, s nagy kerülőt téve a bozótban, észrevétlenül visszament a kastélyba.

- Korai órát választott sétájának, signora Porporina - jegyezte meg a kanonissza reggeli közben -, nem fél, hogy a harmatos nedvesség árt az egészségének?

- Én tanácsoltam signora Porporinának ezeket a korai sétákat, kedves néném - mondta a fiatal gróf -, és biztos vagyok benne, hogy nagyon jót tesznek neki.

- Azt hittem volna - makacskodott az öreg hölgy -, hogy aki az énekművészeteknek szenteli életét, inkább kerüli a reggeli ködöket, de ha ön rendelte így...

- Miért nem bízik meg Albert véleményében? - mondta Christian gróf. - Hiszen máris eléggé bebizonyította, hogy épp olyan jó orvos, amilyen jó fiú és jó barát.

Consuelónak nagyon fájt, hogy mindig pirulnia meg alakoskodnia kell. Szelíden panaszkodott is Albertnak, amikor egyszer magukra maradtak, és kérte, hogy mondjon le a tervéről, vagy legalábbis halasszák arra az időre, amikor a kanonissza ébersége már lecsillapszik. Albert engedelmeskedett neki, de arra kérte a leányt, sétáljon továbbra is reggelenként a park környékén, hogy ő is csatlakozhassék hozzá, ha kedvező alkalom kínálkozik.

Consuelo csak nehéz szívvel engedett barátja kérésének. Szeretett ugyan sétálni, és szükségét érezte annak, hogy mindennap kimeneküljön a falak és árkok e börtönéből, ahol a rabság érzése valósággal megbénította gondolatait, de nagyon szenvedett attól, hogy meg kell tévesztenie ezt a kedves, vendégszerető családot, amelyet őszintén szeretett. A szerelem, ha parányi is, túlteszti magát az aggályokon; de a barátság gondolkozik, és Consuelo sokat gondolkozott. Az utolsó szép nyári napok voltak ezek, mert már sok hónap múlt el azóta, hogy Consuelo az Óriások kastélyába érkezett. Micsoda nyár Consuelo számára! A legsápadtabb olasz őszben is több a fény és a meleg! De a langyos levegő, a parányi, fehér, bolyhos felhőkkel tarkázott ég is szép volt a maga módján, és valami sajátos varázst árasztott. A lány nagyon örült magányos sétáinak, talán azért is, mert még mindig félt tőle, hogy viszont kell látnia a föld alatti helyiségeket. Bár nem akarta megtagadni, érezte, hogy Albert nagy súlyt venne le szívéből, ha

feloldaná ígérete alól, és amikor nem volt a fiatalember könyörgő tekintetének és lelkes szavainak hatása alatt, titokban áldotta a nagynénit, hogy mindennapos akadékoskodásával lehetlenné teszi ezt az utat.

Egy nap a patak partján barangolt, s egyszerre, magasan fölötté, Albertot látta meg, amint erkélye korlátjára támaszkodik. Ha nem is voltak együtt, csaknem mindig magán érezte a férfi nyugtalan, szenvedélyes tekintetét, s szinte teljesen az ő uralma alá került.

„Nagyon különös helyzetben vagyok - mondta magában. - Miközben állhatatos barátom egyre figyel, hogy betartom-e esküvel fogadott ígéretemet, a kastély egy másik pontjáról is biztosan figyelnek, nem kerülünk-e olyan kapcsolatba, amelyet az illendőség és a társadalmi szokások egyaránt tiltanak. Nem is tudom, mire gondol az egyik, és mire a másik. Amélie bárókisasszony nem jön vissza. Wenceslawa asszony szemmel láthatóan bizalmatlan, és egyre hidegbben viselkedik velem. Christian gróf viszont nagyon barátságos, és mintha félne is attól, hogy Porpora egy szép nap beállít, és elvisz engem. Albert pedig, úgy látszik, már elfelejtette, hogy a szerelem reménységét is megtiltottam neki. Mintha mindent tőlem várna, semmit sem kér a jövő számára, és nem tagadja meg szenvedélyét, amely láthatóan boldoggá teszi, jóllehet nem tudom viszonzni. Én pedig minden reggel őt várom, mintha hivatalos szerelmese volnék, holott azt kívánom, bár ne jönne, s közben a család haragját, s talán megvetését is kihívom magam ellen, mert ők nem érthetik meg odaadásomat, sem Alberttal való viszonyomat, hiszen én sem értem, és nem is látom a megoldását. Különös sors az enyém! örök áldozatra ítéltetem-e, hogy ne szeressen az, akit szeretek, én pedig ne szeressem azt, akit becsülök?”

Ahogy így eltűnődött, mély bánat szállt Consuelo szívébe. Szükségét érezte, hogy önmagáé legyen, jogos ellenállhatatlan szükség ez, minden magasabb rendű művész fejlődésének és gazdagodásának igazi feltétele. Láncként nehezedett rá Albert gróf iránt érzett kötelességének tudata. Túlságosan egyhangú, szabályos életének tétlen és magányos napjai, e természetével annyira ellentétes életmód, egyre jobban megerősítette benne azt a keserű emléket, amelyet Anzoletóról és Velencéről őrzött.

Éppen a szikla mellett állt, amelyet Albert gyakran megmutatott neki, mert valami különös végzet parancsából valaha itt pillantotta meg először: Consuelo még gyermek volt, és szíjjal anyja hátára volt kötve, akár egy házaló batyuja, s így kísérte a vándorló komédiásnőt, aki, akárcsak a mese tücsökje, énekelve járta be a hegyeket és völgyeket, nem törődve a másnappal, nem rettegetve a fenyegető öregségtől, sem a könyörtelen nyomortól.

- Szegény anyám - sóhajtott a fiatal Zingarella -, lám, itt vagyok megint, a sors kifürkészhetetlen akaratából, ezen a helyen, amelyről te csak kusza emlékeket és egy megható vendégszeretetet zálogát őrizted. Fiatal és szép voltál, és biztosan sok hajlékra leltél, ahol szeretet várt volna, és kemény, kóbor életed végleges otthont, a jólét és megnyugvás békéjét találhatta volna. De mindig érezted és mondtad is, hogy ez a jólét kényszerrel jelent, a nyugalom pedig unalmat, ami a művészeltek halála. Igazad volt, érzem. Itt vagyok most én is ebben a kastélyban, ahol te csupán egy éjszakát akartál tölteni, akárcsak a többiben; nem szenvedek szükségletet, sem fáradságot, ellátnak, dédelgetnek, egy gazdag nemesúr a lábaimnál... És fojtogat a kényszer, elemészt az unalom.

Consuelo mélyen elszomorodva ült le a sziklára. Nézte az ösvény homokját, mintha anyja mezítelen lábának nyomát találhatná meg benne. A bokrok tüskéin legelésző birkák gyapjának szárait fedezte fel. A rozsdabarna foszlányok arra a durva kelmére emlékeztették Consuelót, amelyből anyja kabátja készült, az a kabát, amely olyan sokáig védte őt a hideg és napsütés, a por és eső ellen. Még emlékezett, hogy a köpeny darabokban szakadt le anyja válláról. „Mi is

szegény kóborló bárányok voltunk - mondta magában -, az út menti bokrok megtépték köntösünket; de mindig velünk volt drága szabadságunk büszke szeretete és maradéktalan öröme.”

Ahogy így álmodozott, Consuelo egyre az ösvény sárga porát nézte: kecsesen kígyózott végig a dombon, majd a völgy lábánál kiszélesedve északnak fordult, s hajlékony vonala zöld fenyők és fekete hangák közt tűnt el.

„Van-e szebb dolog egy útnál? - gondolta Consuelo. - A tevékeny, változatos élet példája és jelképe. Mennyi vidám gondolatom kapcsolódik ennek az ösvénynek szeszélyes kanyargóihoz! Nem emlékszem már a helyekre, amelyeket átszel, pedig annak idején én is végigmentem rajtuk. Mennyivel szebbek lehetnek e fekete erődnél, amely mozdulatlan sziklákon alussza örök álmát. Mennyivel vonzóbbak a szemnek e tompán aranyló kavicsok sápadt rajzai, a sziklák tövét borító rekettyék égő arany színei, mint e gögös, hideg park nyílegyenes fasorai és rideg lugasai. Ha csak meglátom a kert óriás, merev vonalait, máris fáradtság vesz erőt rajtam: miért igyekezne lábam oda, amit tekintetem és gondolatom úgyis átfog? viszont a szabad ösvény, amely egyre menekül, és félig az erdőbe rejtőzik, folyton hív és csalogat, hogy kövessem kanyargásaiban, és felfedjem titkait. Aztán meg az út az emberiség átkelőhelye, és körülfogja a mindenséget. Nem egy kényúr birtoka, aki kedve szerint nyitja meg vagy zárja el. Nemcsak a hatalmas és gazdag járhat virágokkal pompázó szegélyén, nemcsak ő lélegezheti vad illatait. Bármely madár fészket rakhat ágain, bármelyik csavargó megpihenhet kövein. Soha fal vagy kerítés nem rejti a messzi látóhatárt; az ég sosem ér véget előtte; és amíg csak a szem ellát, az út mindig a szabadság földje. Jobb- és baloldalt a mezők, az erdők emberek tulajdonai; az út annak a tulajdona, akinek semmije nincs, s ezért szereti olyan nagyon. A legdurvább koldus is legyőzhetetlen szerelemmel gondol rá. Építsenek neki kórházat, olyan pompásat, akár egy kastély, mégis börtönnek fogja érezni; mindig is az út marad az ő költészete, álma, szenvedélye. Anyám, ó, anyám, te tudtad ezt, s megmondtad nekem! Miért nem kelthetem életre poraidat, amelyek olyan távol, a lagúnák moszatai alatt nyugszanak. Miért nem vehetsz megint erős válladra, hogy magaddal vigyél, oda, ahol fecske röpül kék dombok felé, ahol a múlt emléke és a vesztett boldogság sajkása nem követi a könnyű léptű művészt, mert gyorsabban jár, mint ők, s minden egyes napja új távlatot, új világot ver maga és szabadsága ellenségei közé! Szegény anyám, miért nem dédelgethetsz és szidhatsz, miért nem halmozhatsz el csókjaiddal és ütlegeiddel, akár a szél, amely hol cirógatja, hol megtöri a síkság fiatal gabonáját, hogy aztán szeszélye szerint megint kiegyenesítse és ledöntse. Acélosabb lélek voltál, mint én, kitéptél volna, akár akarom, akár nem, e kötelékekből, amelyek egyre jobban megfűkeznek.”

Mámoros és fájdalmas álmodozása közben Consuelo egyszerre egy hangot hallott, amely úgy érte, mintha izzó vasat szorítottak volna szívére. Férfihang volt, egy elég távoli, mély vízmosásból szállt feléje, s Chiozzetto³⁷ egyik legeredetibb dalát, a *Visszhang*-ot dúdolta velencei tájszóláson. Az énekes nem eresztette ki hangját, s a járás szaggatottá tette lélegzetét. Csak egyetlen részletet énekelt, mintha az út unalmát akarná elűzni, abbahagyta, hogy társához szóljon, aztán ismét énekelt, többször elismételve ugyanazt a modulációt, mintha gyakorolni akarná, majd megint beszélni kezdett, s közben egyre közeledett ahhoz a helyhez, ahol a kővé dermedt Consuelo remegő szívvel, szinte alétan kuporgott. A lány nem hallotta, mit mond az utas társának, még elég messze voltak. Nem is láthatta, mivel egy kiugró szikla eltakarta a vízmosásnak azt a részét, ahol éppen jártak. De ha nem is látta, azonnal felismerte ezt a hangot, ezt a kiejtést, amely még mindig a szívében élt, és ezt a dallamot, amelyre még ő tanította hálátlan tanítványát, és aztán olyan sokszor elismételtette vele.

---

³⁷ Giovanni Croce, Chioggia szülötte, tizenhatodik század.

Amikor a két láthatatlan utas már közelebb járt, Consuelo hallotta az egyiket: ismeretlen hang volt, rosszul beszélt olaszul, cseh kiejtéssel.

- No, no, signor, ne kapaszkodjon fel oda, a lovak nem tudnák követni, s engem is elvesztene szem elől. Menjen csak a patak mentén, hiszen látja, ott az út, előttünk, ahol pedig maga jár, az csak gyalogösvény.

Az ismerős hang mintha megint távolodott és elhalkult volna, de aztán Consuelo hallotta, hogy megkérdi, mi az a szép kastély ott, a patak túloldalán.

Riesenburg, ami annyit jelent, hogy *il castello dei giganti*³⁸ - felelte a vezető, mert ez volt a hivatása.

És Consuelo csakhamar látta is a domb alatt, gyalog, kantárúknál vezetve a lovakat. Az út nagyon rossz állapotban volt, mivel nemrég kiöntött a patak, s a lovasoknak gyalog kellett menniük. Az utas kissé hátramaradt, de amikor Consuelo előrehajolt a sziklán, amely eltakarta, végre őt is meglátta. A fiatalember háttal volt feléje, s útiruhát viselt, ami megváltoztatta külsejét, sőt járását is. Ha Consuelo nem hallja a hangját, nem hitte volna, hogy ő az. Az idegen azért állt meg, hogy megnézze a kastélyt, s most levéve széles kalapját, kendőjével arcát törölgette. Bár a lány csak felülről látta, mindjárt megismerte a göndör, aranyszínű hajfürtöket, és azt a mozdulatot, amellyel homlokáról és nyakáról félresimította, valahányszor melege volt.

- Nagyon tisztos kastélynak látszik - mondta -, s ha volna időm, bekopogtatnék, és megkérném az óriásokat, hívjanak meg ebédre.

- Hiába próbálkozna - mondta a vezető, a fejét rázva. - Nem fogadnak ott senkit, csak koldusokat meg rokonokat.

- Hát nincs bennük semmi vendégszeretet? Hogy az ördög vinné őket!

- Ne ilyen hevesen! Okuk van rá, rejtegetniük kell valamit!

- Valami kincset vagy gaztettet?

- Ugyan! A fiatal grófot, aki bolond.

- Akkor őt vigye el az ördög! Legalább szívességet tesz a családnak.

A vezető nevetett. Anzoleto megint énekelni kezdett.

- No jó! - mondta a vezető, és megállt. - Már vége a rossz útszakasznak. Ha most lóra ül, egyetlen vágásban Taus városába érhetünk. Az út véges-végig kitűnő, nincs más, csak homok. Ott aztán megtalálja a prágai országutat, és jó postalovakat bérelhet.

- Akkor már azt is megmondhatom - szólt Anzoleto kengyelét igazgatva -, hogy téged is vigyen el az ördög, mert torkig vagyok a gebéiddel, hegyi ösvényeiddel és mindenekelőtt veled.

E szavakra könnyedén lovára pattant, sarkantyúját az állat oldalába mélyesztette, és mit sem törődve vezetőjével, aki alig tudta követni, sebes nyilvesszőként szökkent északi irányba, óriási porfelleget hagyva maga után az úton, amelyet Consuelo csak pár pillanattal előbb olyan mélabúsan megcsodált, nem is sejtve, hogy hamarosan és végzetes látványként élete ellenségét, szíve örök gondját pillantja meg rajta.

---

³⁸ Óriások kastélya.

Mondhatatlan döbbenettel az arcán sokáig követte szemével a távolodó alakot. Amíg még közel volt, Consuelo remegve rejtőzött, dermedten az irtózáttól és a félelemtől. De amikor látta, hogy már messze jár, és arra gondolt, hogy hamarosan eltűnik, s talán örökre, rettentő kétségbeesés fogta el. Felszaladt a sziklára, hogy tovább lássa; szinte tébolyultan ébredt fel benne elpusztíthatatlan szerelme a fiú iránt, és kiáltani akart, hogy visszahívja. De egyetlen hang sem hagyta el ajkát; úgy érezte, mintha a halál fagyos keze szorítaná torkát, és szagatná szívét: fátyol borult szemére, a tenger zúgása morajlott fülében; végső kimerültségében már-már lezuhant a szikláról, de egyszerre Albert karjaiban találta magát. Consuelo izgalmában nem vette észre a közeledő fiatalembert, aki most az alélt leányt a hegység egy komorabb, rejtettebb zugába vitte.

53

Consuelo félt, hogy izgalmában elárulja titkát, amelyet sokáig lelke mélyén rejtett, ezért erőt vett magán, és elhitette Alberttal, hogy gyengeségének semmi rendkívüli oka nem volt. Amikor sápadtan és félájultan az ifjú gróf karjaiba hullott, Anzoletto és vezetője már eltűnt a fenyőfák között, s Albert azt hitte, hogy a leány miatta szédült meg a sziklán. Annyira megzavarta az a gondolat, hogy közeledtével megrémíthette a leányt, aki majdnem a szakadékba zuhant, hogy nem vette észre, milyen esztelen válaszokat ad barátnője az ő kérdéseire. Consuelo viszont még mindig szinte babonás félelemmel tekintett reá, s eleinte attól tartott, hogy Albert rendkívüli érzékenységgel legalább részben felfedi titkát. De amióta a fiatalember szerelme erejével a többi ember életét élte, elvesztette azokat a bizonyos értelemben természetfölötti képességeket, amelyek addig birtokában voltak. Consuelo csakhamar leküzdötte izgalmát, és amikor barátja kérte, hogy menjen el vele a titkos rejtekhelyre, már nem hallgatta olyan ellenérzéssel az ajánlatát, mint néhány órával előbb tette volna. Úgy érezte, hogy ennek az odaadó férfinak szigorú lelke és gyászos lakhelye menedék lesz számára, s ott elég nyugalmat és erőt lel, hogy megküzdhessen szenvedélye emlékeivel. „A Gondviselés küldi, megpróbáltatásaim közepette, ezt az embert - gondolta magában -, és a komor szentély, ahová magával akar vinni, valóságos sír, amelybe el kell temetkezniem, hogy ne kövessem rossz szellemem messzeségbe tűnő nyomát. Igen, ó, Istenem, add, hogy a föld nyíljon meg inkább lábam alatt, és soha többé ne lássam viszont az élők világát, semhogy az ő lépteit kövessem!”

- Kedves Vigaszom - esdekelt Albert -, már mondtam, hogy néném ma reggel a bérlők elszámolásait vizsgálja és ellenőrzi, s így nem gondol ránk. Végre szabadok vagyunk, és elindulhatunk zarándokutunkra. De ha mégsem akarja viszontlátni azokat a helyeket, amelyek annyi szenvedésére és rettegésére emlékeztetik...

- Nem, barátom, nem - felelt Consuelo -, inkább érzem, még sosem gondoltam ilyen jó szívvel arra, hogy a templomában imádkozzam, és a szent dallam szárnyain, mert megígérte, ugye, hogy hegedül nekem, lelkem az önével egyesüljön.

Elindultak Schreckenstein felé, az ellenkező irányban, mint amerre Anzoletto ment, s amikor már az erdőben jártak, Consuelo megkönnyebbült, mintha minden lépés, amely távolabb vitte tőle, az előbb érzett végzetes bűvöletet gyengítette volna. Olyan gyorsan és határozottan ment, bár komoly, áhítatos arccal, hogy Albert, ha nem él lelkében valami szorongó gyanakvás önmagával és sorsával szemben, annak tulajdoníthatta volna e gyermekes sietséget, hogy a leány kedvébe akar járni.

Schreckenstein lábánál egy barlangot mutatott neki: buja növényzet zárta el nyílását, s poshadt víz borította fenekét.

- Ezt a barlangot - mondta Albert a lánynak - parasztjaink a Barát pincéjének hívják, s boltozata valóban emberi kéz műve. Egyesek úgy vélik, hogy egy szerzeteskolostor borpincéje volt, még abban az időben, amikor falakkal körülvett városka állt ezen a helyen; mások meg azt mondják, egy bűnbánó haramia vezekelt itt gáztetteiért. Bárhogy legyen is, senki sem mer bemenni, és azt állítják, hogy vize nagyon mély és mérgező, mert réztől fertőzött ereken szivárogoz ide. De nem mély és cseppet sem veszélyes, a feneké meg sziklás, és könnyen átgázolunk rajta, ha megint egyszer megbízik karom erejében és szerelmem tisztaságában.

Miután körülnézett, nincs-e valaki a nyomukban, vagy nem figyelheti-e őket, karjába vette a leányt, hogy ne érje nedvesség a lábát, és térdig vízben gázolva áttört a barlang mélyét eltakaró bokrokon és borostyánfüzéreken. Pár lépés után már sima, száraz homokra tette le kedves terhét. A barlang teljesen sötét volt, s Albert lámpát gyújtott, mert már felkészült erre az útra. Nagy ívekben kanyargó föld alatti folyosókon haladtak, olyasfélén, mint amilyeneken egykor együtt jöttek fel, s csakhamar a cella bejáratához értek, szemben azzal az ajtóval, amelyet Consuelo annak idején Zdenko kulcsával kinyitott.

- Ez a föld alatti építkezés - mondta Albert - eredetileg búvóhely volt, háború idején ide menekülhettek titokban az Óriások kastélyának urai - és a domb falujának lakói is, hiszen a hűbéreseik voltak - azon az úton, amelyet már ismer. Ha igaz, mint állítják, hogy később egy remete húzódott meg a Barát pincéjében, valószínűleg ismerte a búvóhelyet, mert ezt a folyosót, amelyen az imént jöttünk, eléggé rendben találtam, ami azt mutatja, hogy volt, aki gondját viselje; viszont a másik, amely a kastélyba vezet, nem egy helyen földdel és törmeléssel volt eltorlaszolva, és csak nehezen tudtam járhatóvá tenni. Egy ember nyomait is megtaláltam, gyékénydarabokat, korsót, fészületet, lámpát és végül egy csontvázat is, hátán feküdt, összekulcsolt kézzel, mint aki utolsó imáját mondja örök álma előtt: nyilvánvaló, egy remete fejezte itt be békés áhítatban titokzatos életét. Parasztjaink azt hiszik, hogy a remete lelke még mindig itt lakik a hegyek mélyén. Azt mondják, gyakran látták, amint a környéken kóborol, vagy holdfényes éjjeleken a domb csúcsa körül repdes; hallották, hogy sóhajt, nyög, imádkozik, és néha valami alig hallható, különös és érthetetlen zene foszlányai is elérnek hozzánk az éjszaka szárnyán. Még én is, Consuelo, amikor kétségbeesésem heve kísértetekkel és csodákkal telítette körülöttem a természetet, még én is nemegyszer látni véltem a *Huszita* lábához boruló gyászos vezeklőt, azt képzeltem, az ő panaszos hangját, szívet tépő sóhajait hallom előtörni a szakadék mélyéből. De amióta felfedeztem és lakóhelyemül választottam ezt a cellát, rajtam kívül nem láttam más remetét, kísértettel sem találkoztam, hacsak saját arcommal nem, és csupán azokat a sóhajokat hallottam, amelyek az én mellemből törtek elő.

Amióta Consuelo először találkozott Alberttal a föld alatti üregben, sosem hallott tőle értelmetlen szót. Sosem merte tehát emlékeztetni azokra a meghökkentő dolgokra, amelyeket akkor éjjel mondott neki, sem a hallucinációkra, amelyeknek tanúja volt. Csodálkozott, hogy barátja most teljesen megfélemedezik róluk, és mivel nem akarta felidézni őket, csak annyit kérdezett, vajon megszabadította-e a magány nyugalma azoktól az izgalmaktól, amelyekről szólt.

- Magam sem tudom - felelte a fiatalember -, és ha nem ragaszkodik hozzá, nem is szeretném megerőltetni emlékezetemet. Azt hiszem, időnkint valóságos téboly vett rajtam erőt. És mivel palástolni akartam, kétségbeesett erőfeszítéseim csak még nyilvánvalóbbá tették. Amikor Zdenko segítségével, mert ő a szájhagyomány révén ismerte e föld alatti építkezések titkát, végül módját leltem, hogy megszabaduljak szüleim gyámkodásától, és elrejtsem kétségbeesésem háborgásait, egész életem megváltozott. Bizonyos mértékben visszanyertem önuralmam, és mivel tudtam, hogy valahányszor betegségem megint erőt vesz rajtam, mindig elrej-

tőzhetnek az alkalmatlan tanúk elől, lassankint annyira megnyugodtam, hogy csendes, béketűrő emberként éltem családom körében.

Consuelo látta, hogy Albert nem egy kérdésben ábrándokban ringatja magát; de érezte, még nem jött el az ideje, hogy felvilágosítsa, s inkább örült, hogy a fiatalember olyan nyugodtan és fölényesen beszél múltjáról. Körülnézett a cellában, sokkal figyelmesebben, mint első alkalommal, de már nyomát sem látta annak a rendnek és tisztaságnak, amelyet akkor tapasztalt; a nedvességtől csöpögő falak, a fagyos levegő, a penészfoltos könyvek is arról tanúskodtak, hogy mostanában senki sem törődik e helyiséggel.

- Látja, megtartottam a szavam - mondta Albert, miután nagy fáradsággal begyújtott a kályhába -, nem jártam itt, amióta varázsos hatalmával, mert tudja, ugye, hogy mindent megtehet velem, kiszabadított innen.

Consuelo szeretett volna valamit kérdezni, mégis hallgatott. Azt akarta megtudni, hogy Zdenko, a hű szolga és féltékeny őr, hogy ez az odaadó barát is elhagyta-e a remetelakot. De eszébe jutott, hogy Albert mindig nagyon elkomorodott, valahányszor érdeklődött föléle, és megkérdezte, mi lett vele, és miért nem látja többé ama utolsó, félelmetes találkozásuk óta. A fiatal gróf mindig kitért kérdései elől, úgy tett, mintha nem hallotta volna, vagy csak annyit felelt, nyugodjon meg, mert nem kell többé félnie az *ártatlantól*. Consuelo először azt hitte, hogy Zdenko engedelmesen követi barátja parancsát, és nem mutatkozik többé a lány szeme előtt. De amikor megint megkezdte magányos sétáit, Albert, hogy megnyugtassa, halálos sápadtsággal homlokán esküdözött neki, hogy semmiképp sem találkozhat Zdenkóval, mivel a bolond hosszú útra indult. És valóban senki sem látta ez idő óta; az emberek azt gondolták, hogy valamelyik búvóhelyén meghalt, vagy elhagyta az Óriások várának környékét.

Consuelo egy pillanatig sem hitte, hogy Zdenko meghalt vagy elbujdosott volna. Tudta, hogy szenvedélyesen ragaszkodik Alberthez, és semmiképp sem hagyná el barátját. Ha pedig Zdenko haláláról beszéltek, mindig valami szorongó rettegés fogta el, amelyet azonban magának sem mert bevallani; még most is a fülében csengett Albert rettenetes esküje, amelyet határtalan izgalomban tett: életét veszi ennek a szerencsétlennek, ha szerelmese békéjét fenyegeti. De a leány elhessegette magától ezt a borzalmas gyanút, és arra a szelíd emberségre gondolt, amely Albert egész létét áthatotta. A fiatal gróf már több hónapja felhőtlen nyugalomban élt, és annak sem volt semmi jele, hogy Zdenko valami meggondolatlansága megint fellobbantotta volna régi haragját. Egyébként is nyilván megfeledkezett arról a baljós jelenetről, és Consuelo is igyekezett megfeledkezni róla. A föld alatti folyosókon történt események közül Albert csak azokra emlékezett, amelyeknél józan eszénél volt. Consuelo tehát arra a következtetésre jutott, hogy barátja nem engedi Zdenkót a kastély közelébe, a szerencsétlen aztán haragjában vagy fájdalomban önkéntes fogságra ítélte magát a remetelakban. Éjjel talán mégis kijár, gondolta magában a leány, hogy levegőhöz jusson, vagy Alberttal beszélgessen a Schreckenstein csúcsán, mivel a gróf nyilván gondoskodik ellátásáról, ahogy annak idején ő gondoskodott a grófról. Most, hogy ilyen elhanyagolt állapotban találta a cellát, Consuelo csak arra gondolhatott, hogy Zdenko nagyon haragszik barátjára, és ezért nem törődik elhagyott búvóhelyével; és mivel Albert megint biztosította, hogy semmi oka a félelemre, s miközben barátja a templomnak nevezett helyiség ajtajának berozsdásodott zárjával bajlódott, ő maga megpróbálta kinyitni azt az ajtót, amely Zdenko cellájába vezetett, hogy lássa, talál-e benne valami nyomot a bolond új életéről. Az ajtó engedett, mihelyt megforgatta a kulcsot, de a helyiség olyan sötét volt, hogy Consuelo semmit sem látott. A leány megvárta, míg Albert bemegy titokzatos imaházába, hogy elrendezze, és aztán megmutassa neki. Amikor barátja már eltűnt, Consuelo felvette az egyik fáklyát, s óvatosan Zdenko szobájába osont, de közben reszketett félelmében, nem találja-e ott ellenségét saját személyében. Ám nyomát sem látta a

bolondnak. A lombból és báránybőrökből összezsapott ágy eltűnt. A durva széket sem találta ott, sem a szerszámokat, sem a nemezipapucsot, s a falak olyan vizesen csillogtak a fáklya fényében, mintha emberi lény még sosem aludt volna e boltív alatt.

Consuelo szomorúan és riadtan nézett körül. Valami baljós homály fedte e szerencsétlen ember sorsát, és a leány rémülettel gondolt arra, hogy talán ő az oka egy gyászos eseménynek. Albertban két ember lakott: az egyik bölcs volt, a másik örült; az egyik jóságos, gyengéd, emberszerető, a másik hóbortos, szilaj, s talán indulatos és könyörtelen is elhatározásaiban. Az a különös azonosítás közte és a fanatikus, véres kezű Zsiska János között, amelyről nem is olyan régen álmodozott, rajongása a huszita Csehország régi emlékei iránt, Consuelo iránt érzett néma és türelmes, de mély és végletes szenvedélye, és még sok minden, ami most eszébe jutott, mintha csak leggyötrőbb gyanúját igazolta volna. Mozdulatlanul, a rémülettől dermedten állt, s alig mert a barlang csupasz, fagyos kövére nézni, mintha attól tartana, hogy vérnyomokat lát maga előtt.

Miközben e szomorú gondolataival küszködött, egyszerre meghallotta, hogy Albert hegedűjét hangolja, s csakhamar felsírt a régi zsoldár dallama, amelyet annyira szeretett volna újra hallani. Nagyon eredeti zene volt, s Albert olyan tiszta, olyan szárnyaló érzéssel fejezte ki, hogy Consuelo minden bűjút feledte, és mintha valami delejes erő vonzaná, s ugyanakkor el is varázsolná, halkán a hang irányába indult.

54

A *templom* ajtaja nyitva volt; Consuelo megállt a küszöbön, hogy egyszerre láthassa az ihletett művészt és e sajátos szentélyt. Az állítólagos templom tulajdonképpen tágas barlang volt, amelyet a természet keze vésett, pontosabban, tört a sziklába, és amelynek a föld alatti vizek türelmes munkája meghökkentő formákat adott. A hatalmas tömbökre erősített fáklyák kísérteties árnyakat vetettek a szikla zöld falaira, s a homályos háttérben hosszú, fehér cseppkövek remegni látszottak e fényben, mintha kísértetek volnának, amelyek keresik és ugyanakkor rettegik a világosságot. A sok-sok üledék, amelyet a víz régi idők óta a barlang két oldalára hordott, ezernyi szeszélyes formát vett fel. Itt mesebeli kígyók tekeregtek, egymást ölelve és felfalva, ott hatalmas sziklaszirttűk ágaskodtak a köveken vagy csüngtek le a boltozatról, akár egy hatalmas szörny sötéten tatóngó szájának fogai. Másutt meg mintha formátlan szobrok emelkedtek volna, régi idők barbár isteneinek roppant hasonmásai. Sziklákba kapaszkodó növények, sárkánypikkelyekhez hasonló durva, nagy zuzmók, szarvasnyelvek füzéreinek súlyos, széles levelei, fiatal ciprusbokrok, amelyeket csak nemrég ültettek a barlang közepén felhalmozott és sírhantokra emlékeztető földkupacokba - minden olyan gyászos, erőteljes és félelmes volt itt, hogy a fiatal énekesnő valósággal megdermedt. Az első ijedség érzését azonban csakhamar bámulat váltotta fel. Belépett, meglátta Albertot, aki a barlang közepén kibuggyanó forrás mellett állt. Bár bőven fakadt itt a víz, olyan mély medencébe szorult, hogy semmiféle pezsgés nem látszott a felszínén. Sima és mozdulatlan volt, akár egy sötét zafir-tömb, és gyenge remegés sem járta át a szép vízinövényeket, amelyekkel Albert és Zdenko széleit keretezte. A forrás meleget hozott a föld mélyéből, a barlangban is bágyadt hőséget terjesztett, s ez a nedves, langyos légkör nagyon kedvezett a növényeknek. A medencének több lefolyója volt, tompa zuhanással hullottak a sziklák mélyedéseibe, vagy néma, csillogó patakként kúsztak végig a barlangon, hogy aztán sötét nyílásokon át szinte a végtelenbe tűnjenek el.

Amikor Albert gróf, aki eddig csak hegedűjének húrjait próbálgatta, meglátta a közeledő Consuelót, eléje sietett, átsegítette a forrás kanyargóin, amelyekre, mélyebb helyein, már előbb néhány fatörzset tett. Másutt, egy kis gyakorlattal, a víz színéig emelkedő sziklaköveken könnyen át lehetett menni. Albert a kezét nyújtotta, hogy segítsen, és néha a karjába vette a leányt. De Consuelót elfogta a félelem, nem a pataktól, amely komoran és csendesen csörgedezett alatta, hanem titokzatos vezetőjétől, akihez ellenállhatatlan rokonszenv vonzotta, és akitől ugyanakkor valami megmagyarázhatatlan ellenszenv eltávolította. Amikor a forrás széléhez ért, egy széles, néhány láb magasságra emelkedő kővön olyasmit látott, ami nem nagyon nyugtatta meg. Afféle négyszögletes emlékmű volt az, emberi csontokból és koponyákból művészien összerakva, amilyeneket katakombákban látni.

- Ne ijedjen meg - mondta Albert, érezve, hogy a leány megremeg -, vallásom vértanúinak nemes maradványai ezek, valóságos oltár, amely előtt mindig szívesen elmélkedem és imádkozom.

- Milyen valláson van hát, Albert? - kérdezte Consuelo elcsodálkozó mélabúval. - Husziták vagy katolikusok csontjai-e ezek? Hiszen mindkét tábor istentelen kegyetlenséggel gyilkolták, és mindegyik a maga hitének vértanúja. Igaz volna, hogy ön a huszita hitet választotta, ősei vallása helyett, és a Husz Jánosét követő reformot sem tartja elég szigorúnak és elég hatékonynak? Beszéljen, Albert, mondja meg, mit higgyek mindabból, amit hallottam.

- Ha azt mondták, hogy többre becsülöm a husziták reformját, mint Lutherét, hogy nagyobb embernek tartom Prokopot, mint a gyűlölködő Kálvint, s a taboriták harcait igazságosabbnak Wallenstein katonáiénál, akkor igazat mondtak, Consuelo. De miért fontos önnek az én hitem, amikor csalhatatlan intuíciójával amúgy is megérzi az igazságot, és jobban ismeri az Istenséget, mint én? Isten látja lelkemet, nem azért hoztam ide, hogy elmélkedéseimmel és álmaim gyötrelmével megterheljem tiszta szívét, és megzavarjam békés lelkiismeretét. Maradjon meg annak, ami eddig is volt, Consuelo! Jámbornak és szentnek született, s amellet alacsony sorban és szegénynek is született, semmi sem hamisította meg tehát értelme egyeneségét, igazságérzete fényét. Vita nélkül imádkozhatunk együtt, ön, aki semmit sem tanult, és mindent tud, és én, aki nagyon keveset tudok, bár sokat kutattam. Bármely templomban szárnyaljon a hangja, az igaz Isten eszméje lesz mindig szívében, az igaz hit érzése táplálja lelkét. Nem oktatni akartam tehát, hanem az ön igazságát magamba fogadni, amikor arra vágytam, hogy hangunk és szellemünk egyesüljön ez oltár előtt, amely őseim csontjaiból épült.

- Nem tévedtem hát, amikor azt gondoltam, hogy ezek a nemes földi maradványok, ahogy ön nevezi őket, a Schreckenstein kútjába taszított husziták csontjai, és hogy a polgárháború e vérzivataros idejében az ön őse, Zsiska János, rettenetes bosszút állt értük. Azt is mesélték, hogy miután felgyújtotta a falut, elrendelte, hogy fedjék be a kutat. Úgy vélem, egy kőkorongot látok a boltozat homályában a fejem fölött, amiből arra következtek, hogy pontosan az alatt a hely alatt vagyunk, ahol már többször megpihentem, mikor hasztalan kerestem önt. Ez az a hely, Albert gróf, amelyet ön az Engesztelés kövének nevezett el?

- Igen - felelte Albert -, ez az a hely, amelyet borzalmas és kegyetlen vérengzések avattak imáim menedékévé és fájdalom szentélyévé. Látja e hatalmas tömböket, amelyek a fejük fölött függenek, meg azokat ott, a forrás szélén? A taboriták erős keze hajította őket ide, annak a parancsára, akit *félelmetes vaknak* neveztek, de csak arra szolgáltak, hogy visszaszorítsák a vizeket a föld alatti medrükbe, ahonnan ki akartak törni. A kút szerkezete később bedőlt, s a roncsokat az ide ültetett ciprusok alá rejtettem. Egész hegy kellett volna hozzá, hogy az üreget betöltsék. A ciszterna nyakába szoruló tömbök egy csigalépcsőn akadtak meg, amely eléggé hasonló ahhoz, amely az Óriások kastélyába és az én erkélyem kútjába vezet, ahová egyszer

olyan bátor szívvel lemerészkedett. A hegy süppedése azóta egyre jobban összeszorította és megszilárdította a tömböket. Néha leválik ugyan egy-egy darab, de csak a téli éjszakák erős fagyában; most nem kell tehát a kövektől félnie.

- Egészen más dolog aggaszt engem, Albert - mondta a leány, és megint a gyászos oltárra nézett, amelyre a fiatal gróf Stradivariusát tette. - Azon tűnődöm, miért csak ezeknek az áldozatoknak a maradványait és emlékét tiszteli, mintha a másik táborban nem lettek volna vértanúk, és az egyik fél bűnei megbocsáthatóbbak volnának, mint a másikéi.

Consuelo szigorúan beszélt, és gyanakodva nézett Albertra. Zdenkóra gondolt, és szíve mélyén minden kérdést afféle bűnügyi vizsgálattal kapcsolt egybe, amit meg is mondott volna, ha meri.

A gróf hirtelen támadt fájdalmas izgalmát is lelkiismerete vallomásának tartotta. Albert homlokához emelte, majd a melléhez szorította a kezét, mintha szíve ki akarna ugrani a helyéből. Arca borzalmasan eltorzult, s Consuelo most már attól félt, hogy barátja megértette gondolatát.

- Nem is tudja, milyen fájdalmat okoz nekem - kiáltott végül az ifjú, s a csontoltárra támaszkodva a kiszáradt koponyák fölé hajolt, amelyek mintha őt figyelték volna üreges szemükkel. - Nem, nem tudhatja, Consuelo, s hideg szavai azokat a gyötrelmes napokat idézik, amelyeket átéltem. Nem tudja, hogy olyan emberrel beszél, aki évszázadok fájdalmát élte át, és miután a kérlelhetetlen igazság vak eszköze volt Isten kezében, végül elnyerte jutalmát, és elszenvetde büntetését. Annyit szenvedtem, annyit sírtam, annyit vezekeltem kegyetlen sorsom miatt, annyit fizettem a borzalmakért, amelyekbe a végzet sodort, hogy már abban reménykedtem, megfelelkezhetem róluk. Feledni! ez a szükség szaggatta égő szívemet! ez volt a vágyam, minden percem imádsága! ez az emberekkel való együttélésem, Istennel való megbékélésem záloga, s annyi éve könyörögtem már érte, e holttetemekre borulva. És amikor először láttam, Consuelo, reménykedni kezdtem. És amikor megszánt, hinni kezdtem, hogy megmenekültem. Nézze ezt a fonnyadt, széthulló virágkoszorút, amellyel az oltár csúcsán levő koponyát díszítettem. Nem ismer rá; de én annyi keserű, jóleső könnyel öntöztem: maga szedte s adta részemre nyomorúságom társának, sírboltom hú lakójának. Valahányszor könnyeimmel és csókjaimmal borítottam, mindig szorongva kérdeztem, érezhet-e igaz, mély szeretetet egy bűnös iránt, mert az vagyok, egy könyörtelen fanatikus, szívtelen zsarnok iránt...

- Milyen bűnök terhelik lelkét? - szólt Consuelo határozottan: ezer érzés tépte a szívét, de Albert mély levertsége végül is felbátorította. - Ha gyónnia kell, tegye itt, tegye most, előttem, hogy tudjam, feloldozhatom, és szerethetem-e még.

- Hogy feloldozhat-e? igen, megteheti. Mert az, akit ismer, Albert von Rudolstadt, olyan tiszta életet élt, akár egy kis gyermek. De akit nem ismer, kelyhes Zsiska Jánost, igazságtalanságok útjára lökte az ég haragja.

Consuelo csak most döbönt rá, milyen elővigyázatlan volt, amikor felszította a hamu alatt izzó parazsat, és kérdéseivel rögeszméi körébe taszította Albertot. Józan érvekké most nem küzdhetett ellenük, olyan eszközökkel igyekezett hát csillapítani, amelyek barátja örületére hathattak.

- Ne folytassa, Albert - mondta. - Ha mai életét teljesen a megbánásnak és imáinak szentelte, nem kell többé vezekelnie, Isten megbocsát Zsiska Jánosnak.

- Isten nem tárulkozik fel közvetlenül a neki szolgáló alázatos teremtményeknek - felelte a gróf, megrázva a fejét. - Megtöri vagy bátorítja őket, és egyeseket mások jutalmazására vagy büntetésére használ. Az ő akaratának tolmácsolói vagyunk, valahányszor felebarátainkat az

igazság szellemében korholjuk vagy vigasztaljuk. Nincs joga, ifjú leány, hogy a feloldozás szavait mondja ki felettem. Maga a pap sem rendelkezik ezzel a magas hivatással, amelyet az egyház gőgje neki tulajdonít. De Isten kegyelmét közvetítheti felém, ha szeret. Szeretete megbékíthet az Éggel, és feledtetheti velem azokat a napokat, amelyeket az elmúlt századok történetének hívnak... A legvigasztalóbb ígéretek teheti a Mindenható nevében, és én mégsem tudnám elhinni; csak nemes, nagylelkű fanatizmust látnék bennük. Tegye kezét a szívére, kérdezze meg tőle, megtölti-e az irántam való szeretet, és ha azt mondja, *igen*, ez az *igen* lesz feloldozásom szentségi formulája, igazolásom egyezsége, az a bűvölet, amely nyugalmat, boldogságot, *feledést* hoz nekem. Csak így lehet vallásom papnője, csak így teheti, hogy lelkem feloldozást nyerjen az Égben, így adhatja azt, amit a katolikusok gyóntatójuk szájából várnak. Mondja, hogy szeret - kiáltott, és olyan szenvedéllyel fordult a lány felé, mintha át akarná ölelni. De Consuelo rettegve hátrált, mert megrémült az eskütől, amelyet a fiatalember kívánt. Albert a csontokra zuhant, és szívet tépő sóhajjal kiáltott: „Tudtam, hogy nem szerethet, hogy sosem kapok bűnbocsánatot, hogy sosem *felejtetem el* azokat az átkozott napokat, amikor még nem ismertem.”

- Albert, kedves Albert - mondta Consuelo, akit mélyen megindított barátja fájdalma -, hallgasson meg, legyen bátor. Szememre veti, hogy egy csoda ábrándképével akarom hitegetni, s ugyanakkor még nagyobb csodát kíván tőlem. Isten mindent lát, felméri tetteinket, és mindent megbocsáthat. De megérthet, elfogadhat-e egy gyenge, korlátolt lény, és én gyengébb és korlátoltabb vagyok, mint bárki más, csupáncsak gondolkozása és odaadása erejével egy ilyen különös szeretetet, amilyen az öné? Úgy érzem, öntől kell ihletést kapnom e kizárólagos vonzalomra, amelyet kíván, s nem tőlem függ, hogy megadjam, mert hiszen még alig ismerem. Minthogy most az áhítat misztikus nyelvén beszélünk, s erre némileg engem is tanítottak gyermekkoromban, hadd mondjam meg, hogy a kegyelem állapotában kell lennünk, ha meg akarunk tisztulni bűneinktől. Megérdemli-e hát a feloldozást, amelyet szeretetemtől vár? A legtisztább, a leggyengédebb, legszelídebb érzést követeli, s lelke, úgy látom, nem hajlik szelidségre, sem gyengédségre. Nagyon komor eszméket, örök bosszúvágyat forgat benne.

- Mit akar mondani, Consuelo? Nem értem.

- Azt akarom mondani, hogy még mindig baljós álmok, gyilkos gondolatok, véres látomások rabja. Bűnöket sirat, amelyeket véleménye szerint évszázadokkal korábban követett el, ám ugyanakkor dédelgeti emléküket; mert dicső, fenséges tettek, az Ég akaratának, Isten jogos haragjának tartja őket. Rémműlten, de képzeletében büszkélkedve szemléli magát a bosszúálló angyal szerepében. Ha feltételezzük, hogy a múltban valóban a bosszú és rombolás embere volt, azt is hozzá lehetne tenni, hogy ma is él szívében e borzalmas sors ösztöne, kísértése, s talán szeretete is, hiszen mindig túlnéz jelen életén, és úgy siratja önmagát, mint egy bűnös, aki nem tud szabadulni rossz természetétől.

- Nem, hála a lelkek mindenható Atyjának, aki magához emeli és szeretetében fűrészi, hogy aztán megint visszaadja őket a tevékeny életnek - kiáltott Albert, az égnek emelve karját -, nem, szikrája sincs már bennem az erőszak és a kegyetlenség ösztönének. Elég, ha tudom, arra ítéltetem, hogy karddal és fáklyával a kezemben gázoljak végig azokon a barbár időkön, amelyet fanatikus és merész nyelvünkön a *buzgalom és düh idejének* hívunk. De ön nem ismeri a történelmet, nagyszerű gyermek; nem érti meg a múltat; és a nemzetek sorsa, amelyben bizonyára mindig a megbékélés, a vigasztaló angyal szerepét vállalta, megannyi rejtély a szemében. Pedig sok mindent kéne tudnia e borzalmas valóságból, és meg kellene értenie, milyen parancsot ad néha Isten igazsága egyes szerencsétleneknek.

- Beszéljen hát, Albert; magyarázza meg, olyan jelentősek, olyan szentek voltak-e, mindkét fél részéről, e hiábavaló viták az úrvacsora szertartásáról, hogy az isteni Oltáriszentség nevében gyilkolták egymást a nemzetek.

- Helyesen teszi, hogy isteninek hívja - felelt Albert, Consuelo mellé ülve a forrás partján. - Csak így szólhat méltán az egyenlőség e jelképéről, amelynek szertartását isteni lény alapozta meg az emberek között, hogy örök életűvé tegye a testvériség eszméjét; és ön jogosan mondhatja ezt, hiszen egyenrangú a leghatalmasabb és legnemesebb teremtményekkel, az emberi nem legnagyobb büszkeségeivel. Mégis vannak hiú és esztelen lények, akik alsóbbrendűnek vélik önmaguknál, vérét pedig kevésbé értékesnek, mint az e világi királyok és fejedelmek vérét. Hogyan vélekedne rólam, Consuelo, ha, mivel e királyoktól és fejedelmektől származom, önnél magasabbra emelném magam gondolatban?

- Megbocsátanám előítéletét, amelyet kasztja szentnek tart, és amely ellen sosem akartam fellázadni, mivel boldog vagyok, hogy szabadnak születtem, és hasonlónak a kisemberekhez, akiket jobban szeretek, mint a nagyokat.

- Megbocsátana nekem, Consuelo; de talán megvetne; és nem is maradna itt velem, egyedül egy férfival, aki imádja, és mégis nyugodtan, mivel tudja, akkor sem tisztelném jobban, ha a német császári trónuson ülne a születés jogánál fogva. Ó, hadd higgyem, ha nem ismerné jellememet és elveimet, nem élne szívében az a mennyei szánakozás, amely először idehozta. Igen, szeretett húgom, ismerje el szívében, mert hozzá fordulok, és nem elméjét fárasztom filozófikus okoskodásokkal, hogy az egyenlőség szent, ez az emberek atyjának akarata, az emberek kötelessége pedig, hogy igyekezzenek megvalósítani egymás közt. Amikor a népek még komolyan ragaszkodtak hitük szertartásaihoz, az úrvacsora volt az egyenlőség egyetlen formája, amelyet a társadalmi törvények lehetővé tettek. A szegények és a gyengék vigaszt és a vallás ígérését találták benne, ami megsegítette őket, hogy nehéz napjaikat elviseljék, és jobb jövőt reméljenek utódaiknak. A cseh nemzet az oltáriszentségnek ugyanazokat a formáit akarta megőrizni, amelyeket az apostolok tanítottak és gyakoroltak. Ősi, testvéri áldozás volt ez, az egyenlőség lakomája, Isten országának, vagyis a közösség életének jelképe, míg a valóságban is meg nem születik e földön. Egy nap a római egyház, miután zsarnoki és becsvágyó törvénye alá rendelte a népeket és a királyokat, el akarta választani a keresztényt a papjától, a nemzetet a szentségek kiszolgáltatásától, a népet az egyházi rendtől. Szolgái kezébe adta a kelyhet, hogy titokzatos frigszekrénybe rejtse az Istenséget; képtelen szövegmagyarázataikkal a papok bálványként emelték az Oltáriszentséget a hívek felé, akik csak az ő tetszésük szerint részesülhettek benne. A gyónás titkával ugyanezek a papok az emberi lelkiismeret kulcsát ragadták a kezükbe; és a szent kelyhet, a dicsőséges kelyhet, amely táplálékot és lelki megújulást adott a szűkölködőknek, cédrusból készült, arannyal díszített ládába zárták, és ha kiemelték onnan, csak a maguk ajkához érintették. Csakis ők, a papok voltak méltók rá, hogy Krisztus vérét és könnyeit igyák. Az alázatos hívőnek le kellett térdelni előttük, és a kezüket nyaldosni, hogy az angyalok kenyeréből részesüljön. Megérti-e már, miért kiáltott a nép egyetlen hanggal: *A kelyhet, adjátok vissza a kelyhet!* Kelyhet a kicsinyeknek, kelyhet a gyermekeknek, nőknek, bűnösöknek, tébolyultaknak! kelyhet minden szegénynek, minden testi és lelki fogyatékosnak! a lázadásnak és az egységnek ez a kiáltása zúgott végig egész Csehországon. A többit már tudja, Consuelo; tudja, hogy ehhez az első eszméhez, amely vallásos jelképbe egyesítette egy büszke, nagylelkű nép minden örömét és nemes szükségét, az üldözés következtében és a környező népekkel vívott rettenetes harcok során, új eszmék kapcsolódtak: a haza szabadságának és a nemzet becsületének eszméje. A kehely meghódítása lehetővé tette a legnemesebb hódításokat, és új társadalmat teremtett. És ha most a történelem tudatlan és hitetlen magyarázói azt mondják, hogy csak a vérengzés vágya és az arany csábítása gyújtotta fel e gyászos háborúkat, tudja meg, hogy ez hazugság Isten és ember előtt. Igaz,

egyéni gyűlölet és becsvágy is gyakran beszennyezte apáink vállalkozásait, de a gazdagokat és nemeseket mindig is az uralom és a kapzsiság ősi szelleme rontotta meg. Csak ők mocskolták be és árulták el tízszer is a szent ügyet. A barbár, de őszinte, fanatikus, de hívő nép különböző szektákban találta meg igazságát, és ezek neveit ön is ismeri. A Taboriták, Orebiták, Árvák, az Egyesülés testvérei maga a nép volt, mely vértanúságot vállalt hitéért, a hegyekbe menekült, a javak megosztásának és a maradéktalan egyenlőségnek szigorú törvényét követte, a lélek halhatatlanságát vallotta, de e földi világ lakóinak testében, rendületlenül várta Jézus Krisztus eljövetelét és lakomáját, Husz János, Zsiska János, Beretvált Prokop feltámadását, e győzhetetlen vezéreket, akik a szabadságot hirdették és szolgálták. Ez a hit, véleményem szerint, nem üres szó, Consuelo. Földi szerepünk nem olyan rövid, ahogy általában vélik, és kötelességeink sem érnek véget a sírral. Ha a káplán, s talán jó és gyenge rokonaim is szememre vetik, hogy kicsinyes, gyermeki hévvel ragaszkodom a huszita vallás gyakorlatához és formáihoz, ha az izgalom és láz napjaiban néha valóban egybemosztam a jelképet az elvvel, ne vessen meg érte túlságosan, Consuelo. Lelkem mélyén sosem akartam feltámasztani az elfeledett szertartásokat, amelyeknek ma már nincs értelmük. Más formulákra és más jelképekre volna ma szükségük a felvilágosult embereknek, ha hajlandók volnának kinyitni a szemüket, és ha a rabság járma nem akadályozná meg a népeket, hogy megkeressék a szabadság vallását. Szívtelen, hamis magyarázatot adtak tehát rokonszenveimről, vonzalmaimról és szokásaimról. Látva századunk értelmének meddő és hiú voltát, szükségét éreztem annak, hogy egyszerű vagy szerencsétlen emberek társaságában újítsam meg szívemet. Abban leltem örömet, hogy a bolondokkal, a csavargókkal társalogjak, azokkal, akik nem részesültek e föld javaiban és embertársaik szeretetében; hogy az eszteleneknek nevezett emberek ártatlan fecsegésében az isteni logika múló, de gyakran fellobbanó fényét lássam; hogy a bűnösöknek és kitagadottaknak nevezett emberek vallomásában az igazság és ártatlanság bemocskolt, de a lelki-furdalás és megbánás formájában mégis megnyilvánuló mély nyomait találjam. Mivel látták, hogy így cselekszem, hogy a tudatlan asztalához és az útonálló fekhelyéhez is leülök, nemes szívükben mindjárt arra következtettek, hogy eretnek praktikákat, sőt boszorkánymesterséget űzök. Mit válaszolhatok e vádakra? Miután sok könyvet olvastam, és sokat elmélkedtem hazám történetéről, döbbenetem nemegyszer olyan szavakban nyilvánult meg, amelyek tébolyhoz hasonlítottak, és talán valóban azt tükrözték; megrémültek tőlem, mintha az ördög sugallta volna háborgásomat... Az ördög! tudja, mi ez, Consuelo, meg kell-e magyaráznom ezt a titokzatos allegóriát, amelyet valamennyi vallás papja megteremtett?

- Igen, barátom - mondta Consuelo, aki megnyugodva és szinte meggyőzve Albert kezében felejtette a kezét -, magyarázza meg, hogy mi a Sátán. Hogy igazat mondjak, bár mindig hittem Istenben, és sosem lázadtam fel az ellen, amit róla tanítottak, az ördögben sosem tudtam hinni. Ha léteznék, Isten láncre verve tartaná, olyan messze tőle és tőlünk, hogy nem is tudnánk róla.

- Ha léteznék, csak Isten szörnyteremtménye lehetne, pedig a leghitetlenebb szofisták is inkább Isten létét tagadják, mint azt, hogy ő minden tökéletesség, minden tudás és minden szeretet eszménye és megvalósulása. Márpedig hogy adhatna a tökéletesség életet a rossznak, a tudás a hazugságnak, a szeretet a gyűlöletnek és romlottságnak? Az ördög léte csupán mese az emberiség gyermekkoráról, abból az időből, amikor a természet világának rontása és csapásai láttára a föld félénk gyermekei azt hitték, hogy két isten van, két teremtő és mindenható szellem, az egyik minden jónak, a másik minden rossznak forrása; két szinte egyenrangú elv, hiszen Iblisz³⁹ uralmának számtalan évszázadokig kell tartania, és csak az eget magasságában

---

³⁹ Az iszlám vallásban az ördög, aki elpártolt Istentől, és a rossz szellemek, a dzsinnek vezére.

vívott rettenetes harcok vetnek neki véget. Miért merték mégis a papok, Jézus igehirdetése és az evangélium tiszta szelleme után, feltámasztani és megerősíteni a népek szívében legrégebb őseik durva hitét? Csak azért, mivel hiányosan vagy rosszul magyarázták az apostoli hitvallást, s így a jó és a rossz fogalma tökéletlenül és zavarosan él az emberek értelmében. Végletes különbséget tettek a szellem és a test hivatása és jogai között, szentesítették a földi és túlvilági élet ellentétét. A keresztény aszketizmus magasra emelte a lelket, és sárba tiporta a testet. És mivel a fanatizmus lassankint végsőkéig feszítette az anyagi élet megvetését, a társadalom viszont Krisztus tanítása ellenére megőrizte a kasztok ősi rendszerét, az emberek egy maroknyi csoportja továbbra is értelme fényében élt és uralkodott, miközben a többség a babona jármában sínylődött. Így történt, hogy a felvilágosult és hatalmas kasztok, elsősorban a papság, a társadalom lelke lett, a nép pedig a teste maradt. Ki volt tehát ebben az értelemben az eszes lények igazi ura? Isten; és a tudatlanoké? az ördög; Isten élte a lelket, viszont elítélte az érzéki életet, a Sátán pedig éppen ebbe az irányba lökte a gyenge és faragatlan embereket. Egy titokzatos és különös szekta, sok más mellett, valaha arról álmódott, hogy igazolja a test életét, és egyetlen isteni elvben egyesítse e két mesterségesen megosztott elvet. Szentesíteni akarta a szerelmet, az egyenlőséget, az emberek egyezségét, a boldogság elemeit. Igaz és szent gondolat ez. Voltak ugyan túlzások és visszaélések is, de most ne beszéljünk róluk. Ez a szekta arra törekedett, hogy a rossz állítólagos elvét megtisztítsa a gyalázattól, és, éppen ellenkezőleg, a jó segítőtársává és szolgálójává tegye. Ezek a filozófusok megszabadították, és ismét a mennyei szellemek kórusába iktatták a Sátánt; költői magyarázatukkal Mihályt és seregének többi arkangyalát elnyomónak és a dicsőség meg a hatalom bitorlójának ábrázolták. Ezek a figurák tulajdonképpen a főpapokat és az egyház urait jelképezték, mindazokat, akik a pokol elképzelt világába utalták az emberi nem egyenlőségének és boldogságának elvét. A bús és komor Lucifer felemelkedett tehát a mélységekből, ahol az isteni Prométheuszhoz hasonlóan évszázadok óta üvöltözött. Szabadítói nem mertek hangosan szólni hozzá; titokzatos és mély formulákban fejezték ki dicsőségét és eljövendő uralmát az emberiség felett, amelyet, akárcsak őt magát, már annyi ideje megtörtek, megcsúfoltak, megrágalmaztak. De biztosan fárasztom ezekkel a magyarázatokkal. Bocsásson meg, kedves Consuelo. Azt mondták, Antikrisztus vagyok, és a démont imádom, most igazolni akartam magam, és megmutatni, hogy kevésbé vagyok babonás, mint vádlóim.

- Nem fáraszt - mondta Consuelo angyali mosollyal -, inkább nagyon örülök, hogy megtudtam, nem az emberi nem ellenségével kötöttem egyezséget, amikor egy bizonyos éjjelen a lollardisták formuláját használtam.

- Látom, nagyon tudós ezekben a dolgokban - szólta ismét Albert.

Aztán magyarázni kezdte az eretneknek bélyegzett nagy igazságok emelkedett értelmét, mert a katolicizmus rosszhiszemű szofistái vádjaik és tilalmaik sírjába zárták őket. Lassan tűzbe jött, szigorú tanulmányairól, elmélkedéseiről, álmódzásairól beszélt, s arról, hogy ezek őt is az aszketizmus és a babona karjaiba lökték, olyan időben, amelyet valóságnál távolibbnak vélt. Nagy erőfeszítéseket tett, hogy közvetlenül és természetesen valljon életéről, s végül a tisztánlátás olyan fokára emelkedett, hogy őszintén és világosan beszélt önmagáról, mintha egy idegenről szólna, és úgy ítélte értelme nyomorúságáról és zavarairól, mintha már rég kigyógyult volna e veszélyes betegségéből. Eltekintve az idő érzékelésétől (mert jelen életének egyes mozzanatai elhomályosodtak előtte, hiszen töredelmesen beismerte, hogy annak idején Zsiska Jánosnak, Vratislavnak, Podjebrádnak, és a múlt más hőseinek vélte magát, viszont elfelejtette, hogy csak egy félórával ezelőtt ugyanennek a tévelygésnek az áldozata lett), olyan bölcsen fejtegette nézeteit, hogy Consuelo felsőbbrendű embernek látta, akiben átfogóbb ismeretek, nagylelkűbb, s következőleg igazabb eszmék élnek, mint bárkiben, akivel eddig találkozott.

Ahogy a leány roppant figyelemmel, érdeklődéssel és ragyogó értelemről sugárzó tekintettel hallgatta, türelmesen követte, és gyorsan megértette minden fejtegetését, ahogy maradéktalanul magáévá tette e magas ismeretek minden elemét, Albert meggyőződése is egyre mélyebb, ékesszólása egyre lendületesebb lett. Miután Consuelo néhány kérdésére és ellenvetésére szerencsés választ kapott, már nem is arra gondolt elsősorban, hogy kielégítse természetes érdeklődését ez eszmék iránt, hanem teljesen átadta magát a fiatal gróf iránt érzett bámulata mámorának. Feledte a nap sok izgalmát, Anzoletót, Zdenkót s még a szeme előtt felhalmozott csontokat is. Valami igézet vett rajta erőt; és a fáklyák remegő fényében ez a regényes hely, e gyászos oltár, a ciprusok meg az ijesztő sziklák, valósággal elvarázsolt Elíziumnak látszottak, ahol fennkölt és ünnepélyes ködalakok sétálnak. Bár tágra nyitott szemmel nézett maga elé, mintha valami álom zsibbasztotta volna el figyelmét, amelyet művésztermészetéhez képest amúgy is túlságosan megfeszített. Már nem hallotta, mit mond Albert, hanem jóleső eksztázisba merülve ellágyultan gondolt a Sátánra, akiben most meglátta a félreismert nagy eszmét, és akinek szép arcát művészi képzelete máris maga elé idézte: sápadt és fájdalmas, akárcsak Krisztusé, s szelíden feléje hajol, a nép egyszerű leánya, az egyetemes család száműzött gyermeke felé. Egyszerre észrevette, hogy Albert már nem beszél, nem is fogja a kezét, és nem ül mellette, hanem két lépéssel előtte, a csontoltár mellett áll, és hegedűjén azt a különös muzsikát játssza, amely őt valamikor olyan nagyon meglepte és elbűvölte.

55

Albert először néhány régi éneket játszott. Szerzőik ismeretlenek nálunk, s talán már Csehországban is megfélekedtek róluk, de Zdenko hűségesen őrizte az értékes hagyományt, s Albert sok tanulmány és elmélkedés után szövegüket is megtalálta. Szellemét annyira átittatták ezek az első hallásra barbárnak tetsző, de minden komoly és felvilágosult ízlés számára mélyen megható és csodálatos szép dallamok, hogy hosszú ideig tudott improvizálni e motívumokra, saját ötleteivel gazdagította őket, megtalálta és továbbfejlesztette a mű alapvető érzését, s ugyanakkor átadta magát saját ihletésének, anélkül, hogy leleményes és elmélyült játéka meghamisította volna e régi dalok szigorú és szívet tépő eredetiségét. Consuelo nagyon figyelt, hogy megjegyyezze a régi Csehország népművészetének e szenvedélyes és értékes emlékeit. De csakhamar belátta, hogy minden igyekezete hiábavaló, talán mert még mindig kissé kábult volt, meg azért is, mivel csak nehezen értette meg ezt a számára teljesen ismeretlen zenét.

Van muzsika, amelyet természetesnek nevezhetnénk, mivel nem a tudás és az elmélkedés szülte, hanem az ihleté, és nem követi a szabályok és szokások szigorát. Ez mindenekelőtt a népzene, a parasztok zenéje. Hány szép dal születik, él és hal meg velük, anélkül, hogy végleges dallamformát kapna, s hogy bármikor is feljegyeznék. Az ismeretlen művész (és még ma is vannak, akár a legkevésbé festői vidéken is) a nyáj mellett vagy az ekeszarv fölé görnyedve rögtönzi mesterkéletlen balladáját, de nem mindig jegyzi meg és nem is rögzíti futó gondolatait. Balladáját aztán a többi énekmondó is átveszi, akik ugyancsak a természet gyermekei, és így száll a dal viskóról viskóra, kunyhóból kunyhóba, miközben mindenki hozzáad valamit sajátos tehetségéből. Ezért aztán e pásztordalok és románcok, amelyek olyan vonzók közvetlenségükben és olyan mélyek érzéseikben, többnyire elvesznek, és legfeljebb egy évszázadig élnek a parasztok emlékezetében. A művészet szabályain nevelt zenészek nem nagyon fáradnak a gyűjtésükkel. Legtöbbjük lebecsüli, mert nincsen hozzá érzékük, és érzelmeik nem eléggé fennkölték, hogy megértsék őket; mások meg, az első és hiteles változatot keresve, megrettennek a nehézségektől, mivel az eredeti formára talán már a szerző sem emlékszik, és akik éneklük és módosítják, bizonyára egyik változatát sem ismernék el

véglegesnek és megváltozhatatlannak. Némelyek tudatlanságukban megrontják, mások fölényes tehetségükkel cifrázzák, gazdagítják, mivel nem kaptak művészi nevelést, és nem fojtják el ösztöneiket. Ők maguk sem tudják, hogy megváltoztatták az eredeti művet, és bámész hallgatóságuk még kevésbé veszik észre. A paraszt nem vizsgál, és nem hasonlítgat. Ha az Ég muzsikusként teremtette, madarak módjára énekel, főleg úgy, mint a pacsirta, amely állandóan rögtönöz, bár végtelenül változatos énekének elemei mindig azonosak. Különben is a nép tehetségének termékenysége határtalan.⁴⁰ Nincs szükség rá, hogy feljegyezze műveit; pihenés nélkül alkot, ahogy a föld, amelyet megművel; szünet nélkül dallamokat teremt, ahogy a természet, amely megihlette.

Consuelo szívében annyi ártatlanság és költői érzékenység élt, hogy megértette és szenvedélyesen szerette a népzénet. Valóban nagy művész volt, és a tudós elméletek, amelyeknek legmélyére hatolt, nem csökkentették tehetsége frissességét és közvetlenségét, ami mindig az ihlet gazdagságát és a lélek fiatalságát bizonyítja. Mondta is néha Anzoletónak, Porporának persze sosem mert bevallani, hogy jobban szereti az adriai halászok nem egy barcarolóját, mint *Padre Martini* és maestro *Durante* minden tudományát. Anyja bolerói és énekei a költészet forrása volt számára, és mindig szívesen merített e drága emlékekből. Milyen hatással lehetett tehát rá Csehország zenei géniusza, e harcos és fanatikus pásztornép ihlete, amely erőt és mozgalmasságot és ugyanakkor elmélyült derűt is tükrözött, csupa olyan elemet,

---

⁴⁰ Ha figyelmesen hallgatják dudajátékosainkat, akik Közép-Franciaország vidékein a falusi zenészek szerepét töltik be, meglátják, hogy legalább két-háromszáz egyforma nemű és egyforma jellegű dalt ismernek, de ezek mind különböznek egymástól; és azt is megállapíthatják, hogy három éven belül ez az óriási dalkészlet teljesen megújul. Nemrég a következő beszélgetést folytattam egy vándormuzsikussal. „Tanult valami zenét?” „Persze, hogy tanultam; megtanítottak, hogyan kell a bordódudán meg a pásztordudán játszani.” „Hol tanult?” „Bourbonföldön, az erdőben.” „Ki volt a mestere?” „Egy erdei ember.” „Ismeri a hangjegyeket?” „Hogyne ismerném.” „Milyen hangnemben játszott most?” „Hogyhogy milyen hangnemben? Mit jelent ez?” „Nem D-dúrban játszott előbb?” „Nem ismerem a D-dúrt.” „Hát akkor hogy hívják a hangjegyeit?” „Hangjegyeknek, nincs külön nevük.” „Hogyan jegyzi meg ezt a sok különböző dallamot?” „Megfigyelem őket.” „Ki szerzi ezeket a dallamokat?” „Sokan, a jó muzsikusként az erdőben.” „Sokat költenek?” „Csak ezt csinálják, sosem hagyják abba.” „Semmi mást nem csinálnak?” „Fát vágnak.” „Favágók?” „Majdnem mind favágó. Nálunk azt mondják, hogy a muzsika erdőben terem. Ott lehet megtalálni.” „Maga is ott keresi?” „Minden évben odamegyek. A kis muzsikusként nem mennek. Meghallgatják, amit az országutakon énekelnek, és elismélik, ahogy tudják. De az igazi *hangsúlyt* csak Bourbonföld favágóitól lehet megtanulni.” „És ők hogyan tanulják?” „Maguktól, az erdőben járva, vagy amikor este hazamennek, meg vasárnap pihennek.” „Maga is szerez dalokat?” „Valamelyest, nem sokat, nem is nagyon jók. Ehhez erdőben kell születni, és én a síkságról jöttem. A *hangsúlyt* senki sem tudja nálam jobban, de a kitaláláshoz mi nem értünk, és jobb, ha nem is csináljuk.”

Meg akartam tudni, hogy mit ért *hangsúlyon*. De sehogy sem boldogultam vele, talán mert ő nagyon is jól értette, engem meg méltatlannak tartott arra, hogy megértsem. Fialtal volt, komoly, és olyan fekete, mint egy kalábriai vándordudás, ünnepről ünneprégre járt, egész nap játszott, és már három éjjel nem aludt, mivel hat-nyolc mérföldet kellett megtennie napkelte előtt, hogy egyik faluból a másikba érjen. Mégis pompásan érezte magát, teli kannákból védte a bort, és sohasem panaszkodott, mint Walter Scott trombitása, hogy *kifogy belőle a szusz*. Minél többet ivott, annál komolyabb és büszkébb volt. Nagyon jól játszott, és igaza volt, hogy büszkélkedett a *hangsúlyával*. Megfigyeltük, hogy ugyanazt a témát vég nélkül váltogatta játékában. Egyik témát sem lehetett volna leírni, ha nem jegyzünk fel ugyanakkor legalább ötven változatot... Nyilván ebben van a tehetsége és művészete. Válaszaiból azt is megtudtam, mi az eredete a *bourrée* szónak, ahogy a mi vidékünk táncait hívják. *Bourrée* egyben rőzseköteget is jelent, és Bourbonföld favágói így nevezik zenei szerzeményeiket, ahogy Adam mester viszont a *kulcs* nevet adta dalainak. (*A szerző*)

amely éppen újdonságánál fogva rázta meg. Albert e művészetet megteremtő nemzeti szellemnek és erőteljes, áhítatos érzésének mély megértésével fejezte ki ezt a zenét; improvizációiban pedig azzal a mély bánattal és szívet tépő fájdalommal is gazdagította, amelyet szolgasorsa miatt ő is, népe is átélt. A mélabú és dac, merészség és lemondás e keveréke, a hála himnusza, amely a kétségbeesés jajszava is volt, mélyen és maradéktalanul fejezte ki szegény Csehországot és szegény Albertot.

Joggal mondják, hogy a zene célja az érzelmek fölébresztése. Nincs még egy művészet, amely ilyen fennkölt módon keltené életre az érzéseket az emberi szívben; nincs még egy művészet, amely ily maradéktalanul érzékeltetné a természet pompáját, az elmélkedés örömét, a népek jellemét, szenvedélyei viharait, bánatuk csendjét az ember lelki szemei előtt. Sajnálkozás, remény, rettegés, áhítat, döbbenet, szenvedély, hit, kétség, dicsőség, nyugalom - a zene mindezt, és még többet is ad nekünk, és el is veszi tőlünk, géniuszának tetszése és a mi képességeink mértéke szerint. A dolgok képét is megteremti, és anélkül, hogy a hangzatok komolytalan csillogásához vagy a természetes zajok szolgálai utánzásához folyamodnék, valami ködfátyolon keresztül, amely nagyítja és eszményíti őket, megjeleníti és képzeletünkbe idézi a külső tárgyakat. Egyes énekek ősi katedrálisok gigászi szellemképét idézik, s ugyanakkor azoknak a népeknek az érzésvilágát, amelyek felépítették őket, hogy oltáruk előtt leborulva, vallásos himnuszokat énekeljenek. Aki hatalmas erővel és kerestlenül ki tudná fejezni a különböző népek zenéjét, aki illő módon meg tudná hallgatni, annak nem kellene bejárni a földtekét, megismerni a különböző nemzeteket, felkeresni emlékműveiket, elolvasni könyveiket, bejárni mezőiket és kertjeiket, pusztaságaikat és hegyeiket. Egy jól előadott zsidó ének zsinagógába varázsol minket; egy igazi skót dallamban megtaláljuk egész Skóciát, és egész Spanyolországot egy igazi spanyol dalban. Sokszor jártam már így Lengyelországban, Németországban, Nápolyban, Ír földön, Indiában, és jobban ismerem e tájakat és embereket, mintha évekig tanulmányoztam volna őket. Egy pillanat elegendő volt, hogy odasegítsen, és feltárja előttem az ottani élet teljességét. Ennek az életnek a lényegét adta nekem a zene varázsa.

Consuelo már nem hallgatta, és talán már nem is hallotta Albert hegedűjét. Lelke azonban csupa figyelem volt; érzékei bezárulva a közvetlen észlelés elől egy más világra ébredtek, hogy szellemét ismeretlen tájakra és új lények közé repítsék. Kísértetalakokat látott egy ijesztő és ugyanakkor csodálatos ködképben: Csehország régi hősei csatáztak; segínyt hívón csengett a lélekharang a kolostorok tornyában, miközben vérre szomjazó taboríták ereszkedtek le erődjeikből, soványan, félig mezítelenül, vadul és félelmetesen. Aztán a halál angyalait látta felhőkön ülve, kehellyel és karddal a kezükben: felbőszülve a főpapok kapzsiságától, Isten haragjával öntözték e megátkozott földet. Hallani vélte súlyos szárnyuk suhogását, s aztán Krisztus vérét látta: nagy cseppekben hullott le mögöttük, hogy eloltsa a dühük által fellobbantott tüzeket. Hol az árnyak és a borzalom éjszakájában volt, csatamezőkön hörgő és sóhajtozó holttetemek között; hol égő napfényben, amellyel mégis szembe mert nézni, hogy meglátta, mint száguld villámszekerén a félelmetes vak, rozsdás páncélingben, kerek sisakkal a fején, véres kendővel szeme fölött. A templomok megnyíltak közeledtére; a szerzetesek a föld alá menekültek, kámzsájuk alá rejtve ereklyéiket és kincseiket. A győztesek most elcsigázott aggodat, Lázár-sebekkel borított koldusokat vezettek elő; bolondok rohantak mögöttük, énekeltek, nevettek, akárcsak Zdenko. Csöpögő vértől pirosuló hóhérok, tiszta kezű, angyalarcú kisgyermek, lándzsakötegeket és gyantafáklyákat cipelő katonanők, mindenki egy asztal köré ült, s egy sugárzón szép angyal, amilyent Albert Dürer festett apokaliptikus képén, az ajkukhoz közelítette a fakelyhet, a bűnbocsánat, a megigazulás, a szent egyenlőség serlegét.

Sok látomás villant fel Consuelo szeme előtt, s az angyal mindegyikben megjelent. Már megismerte: Sátán volt, a legszebb a halhatatlan Isten után, a legszomorúbb Jézus után, a legbüszkébb a legbüszkébbek közt. Maga után vonszolta széttört láncait, s rőt, megtört, tolla vesztett szárnyán az erőszak és a rabság nyomait. Fájdalmasan mosolygott a büntől szennyezett emberekre, és szívére szorította a kisgyermeket.

Consuelo egyszerre csak meghallotta Albert hegedűjét. A Sátán hangja szólt belőle, és így: „Nem, Krisztus testvérem sem szeretett benneteket jobban, mint ahogy én szeretlek. Eljött az idő, hogy megismerjétek, és ne az emberi nem ellenségének nevezetek, hanem jóbarátnak, aki védelmezte harcotokat. Nem a démon vagyok, hanem a jogos lázadás arkangyala és a nagy küzdelmek pártfogója. Akárcsak Krisztus, én is a szegények, a gyengék, az elnyomottak Istene vagyok. Amikor ő Isten országát ígérte e földön, amikor bejelentette, hogy visszatér hozzátok, azt akarta mondani, hogy miután üldözést szenvedtek, elnyeritek jutalmatokat, és az ő meg az én segítségével meghódítjátok szabadságotokat és boldogságotokat. Együtt kellett vissz térnünk, és együtt is térünk vissza, olyan nagyon eggyé forrtunk, hogy már egyazon személy vagyunk, Ő az isteni elv, a szellem Istene, aki alá szállt az árnyak birodalmába, ahová a tudatlanság vetett engem, és ahol a sóvárgás és méltatlanság lángjaiban ugyanazokat a kínokat szenvedtem, amelyeket ő a kereszten, minden idők írástudóinak és farizeusainak akaratából. Most már itt vagyok, gyermekeitek közt, és mindörökre; mert ő széttörte láncaimat, eloltotta máglyámat, megbékített Istennel és veletek. Ezentúl már nem a hamisság és a félelem, hanem a büszkeség és az akarat lesz a gyenge törvénye és osztályrésze. Ó, Jézus, irgalmas, szelíd, gyengéd, igaz: én is igaz vagyok, de ugyanakkor erős, harcos, szigorú, állhatatos. Ó, nép! nem ismered fel azt, aki, mióta csak létezel, szíved rejtekéből beszélt hozzád, és vigasztalt bánatodban, szólván: Keresd a boldogságot, ne mondj le róla! A boldogság a te osztályrészed, követeld, és megkapod! Nem látod-e homlokomon minden szenvedésedet, felsebzett testemen a téged béklyózó lánc nyomait? Igyál a serlegből, amelyet neked hoztam, az én könnyeimet találod benne, Krisztuséival és a tieiddel keveredve; égetőnek érzed őket, s üdvösségedet iszod!”

A látomás fájdalommal és szánakozással töltötte meg Consuelo szívét. Szinte látta és hallotta, hogy a bukott angyal mellette sír és nyög. Magas volt, sápadt és szép, hosszú haja ziláltan hullott villámsújtotta homlokába, s ő mégis büszkén, felemelt fejjel nézett az ég felé. A leány csodálta, s bár még borzongott benne régi félelme, azzal az áhítatos, testvéri szeretettel szeretete, amelyet a súlyos balszerencsével szemben érzünk. Úgy vélte, egyenesen hozzá szól a cseh testvérek gyülekezetéből, szelíden szemére veti bizalmatlanságát és félelmét, s magához vonzza delejes tekintetével, amelynek nem lehetett ellenállni. Consuelo megigézve, szinte magánkívül, felugrott, tárt karokkal feléje indult, térde megcsuklott. Albert elejtette hegedűjét (amely felsírt, ahogy a földhöz csapódott), és a meglepetés, az öröm ujjongásával szorította magához a leányt. Mert őt látta és hallgatta Consuelo, amikor a lázadó angyalról álmodott: az ő arca, az elképzelt hasonlatos arca vonzotta és igézte; az ő szívéhez szorította mellét, elhaló hangon suttozva: „Tiéd vagyok, tiéd, fájdalom angyala! Tiéd és Istené, mindörökre!”

De alig érintette meg Albert ajka az övét, jéghideg borzongás és forró reszketés dermesztette és tüzelte a leány szívét és agyát. Hirtelen felriadt káprázatából, és olyan szívzaggató fájdalom járta át egész lényét, hogy úgy érezte, azonnal meghal. Kiszakította magát barátja öleléséből, és az oltárra zuhant, melynek csontjai dübörögve omlottak össze felette. Amint ez emberi maradványoktól félig eltakarva Albertra nézett, akit előbb még a karjaiba szorított, s esztelen rajongása pillanatában bizonyos mértékig lelke és szabadsága urává tette, olyan rettentő szorongás és félelem vett rajta erőt, hogy zilált hajába rejtette arcát, és zokogva kiáltotta: „El innen! messze innen! Levegőt, napvilágot, az Ég szerelmére! Jóságos Istenem, szabadíts meg e sírból, add vissza a szabad ég fényességét!”

Albert, látva, hogy félrebeszél, és egyre jobban elsápad, odaugrott hozzá, hogy kivigye a föld alatti üregből. De a rémült leány nem értette meg szándékát, feltápáskodott, és a barlang mélyébe menekült. Csak rohant előre, mit sem törődve az akadályokkal, a forrás egyre kanyargó medrével, amely nem egy helyen igen nagy veszélyt jelenthetett.

- Ne arra, könyörgök - kiáltott Albert -, álljon meg! A halál leselkedik léptei előtt! Várjon meg!

De jajkiáltása csak növelte Consuelo félelmét. A leány egy ős könnyedségével kétszer is átugrott a patakon, anélkül, hogy tudta volna, mit csinál. Végül egy homályos, ciprusfedte helyen földbuckába botlott, s előrenyújtott karral a finom, nemrég felhányt homokra zuhant.

A váratlan ütés lecsillapította idegeit, s most valami döbbenet váltotta fel borzalmát. Zihálva lélegzett, nem értette, mi történt vele, hagyta, hogy a gróf utolérje és föléje hajoljon. Albertban még volt annyi lélekjelenlét, hogy rohanás közben letépjen egy fáklyát a sziklákról: a leány útját akarta megvilágítani a vizek labirintusában, ha mégsem érné utol az előtt a veszélyes hely előtt, amelynek irányába Consuelo szaladt. A szegény ifjú mélyen elszomorodott, s szinte összetört e váratlan és ellentétes érzések súlya alatt; nem mert a lányhoz nyúlni, s még szólni sem mert hozzá. Consuelo a földhalomra ült, amely megállította útjában, és ő sem mert beszélni. Zavartan a földre sütötte a szemét, mereven maga elé nézett. Egyszerre észrevette, hogy e földhalom nagysága és formája sírra emlékeztet, s ő egy nemrég befedett hanton ül, amelyet néhány alig megfonnyadt cipruság és száraz virág díszít. Rémületében felugrott, s mivel nem tudott úrrá lenni új izgalmán, felsikoltott:

- Albert! Kit temetett ide?

- Azt temettem ide, aki a legdrágább volt nekem e világon, mielőtt önt megismertem - felelt Albert fájdalomtól remegő hangon. - Ha szentségtörés volt, Isten megbocsátja, mert az örület napján követtem el, és azzal a szándékkal, hogy szent kötelességet teljesítek. Majd később elmondom, milyen lélek lakott abban a testben, amely itt nyugszik. Most túlságosan megviselt, Consuelo, s szabad levegőre van szüksége. Jöjjön, távozzunk erről a helyről, ahol egy pillanatra a legboldogabb és legszerencsétlenebb emberré tett.

- Igen - kiáltott a lány -, menjünk innen. Nem tudom, miféle gőzök törnek elő a föld mélyéből, de érzem, hogy meghalok, és elhagy értelmem.

Megindultak, és nem beszéltek többé. Albert elöl haladt, minden kőnél megállt, és lehajtotta fáklyáját, hogy társnője meglássa és kikerülje. Amikor ki akarta nyitni a cella ajtaját, Consuelóban olyan emlék támadt fel, amely látszólag távol volt mostani gondjaitól, s amelyet csak a művész aggodalma magyarázhatott.

- Albert - mondta -, a forrásnál felejtette hegedűjét. Ez a csodálatos hangszer eddig ismeretlen élményeket adott nekem, és nem engedhetem, hogy ott pusztuljon el, magára hagyva a nedves helyen.

Albert közönyösen legyintett, mintha azt akarná mondani, hogy semminek sincs már értéke számára Consuelón kívül. De a leány erősködött:

- Sok fájó érzést ébresztett bennem ez a hegedű, mégis...

- Ha csak fájdalmat okozott, hadd pusztuljon - felelt Albert keserűen. - Soha nem veszem már a kezembe. Ne is lássam többé.

- Hazudnék, ha csak ezt mondanám - sóhajtott Consuelo, ámulattal gondolva a gróf zenei tehetségére. - Az izgalom meghaladta erőmet; igen, így történt, s éppen a gyönyörűség érzése kábított el. Menjen vissza érte, barátom, majd én magam zárom gondosan a tokjába, s egyszer

talán lesz annyi bátorságom, hogy megint kivegyem, kezébe adjam, és ismét meghallgassam játékát.

E váratlan remény felcsillanására a gróf olyan hálás pillantást vetett a lányra, hogy Consuelo meghatódott. A fiatalember engedelmesen visszament, s a lány néhány pillanatig magára maradva, már szégyenkezett bolond rémülete és irtózatos gyanúja miatt. Remegve és pirulva emlékezett arra a lázas mozdulatára, amellyel barátja karjaiba vetette magát, s ugyanakkor csodálta e szerelemtől lángoló férfi tisztelettudó szerénységét és tartózkodó félénkségét, hiszen arra sem használta fel ezt a pillanatot, hogy akár egy szerelmes szót suttogjon neki. Szomorú arca, megtört, lassú mozgása eléggé bebizonyította, hogy nem gondol merész reménységgel sem a jelenre, sem a jövőre. A leány hálás volt e finom szívbeli tapintatáért, s elhatározta, édes, szelíd szavakkal búcsúzik majd tőle, ha kiérve az alagútból, el kell válniuk.

De Zdenko emléke mint a bosszú árnyéka véges-végig kíséerte, és a leány akarata ellenére is egyre Albertot vádolta. Az ajtóhoz közeledve, Consuelo szeme egy cseh nyelvű feliratra tévedt; egy kivételével mindegyik szavát értette. Egy kéz, amely csak Zdenkóé lehetett, krétával írta az alacsony, fekete ajtóra: *Akit megtagadtak... neked*. Consuelo nem értette az utolsó előtti szót, és mély nyugtalanság szorította össze szívét. Albert visszajött, kezében a hegedű, de a lánynak nem volt bátorsága, s talán nem is gondolt rá, hogy segítsen neki, ahogy előbb ígérte. Megint türelmetlenül várta, hogy kijussanak e föld alatti birodalomból. Amikor Albert erőlködve forgatta a kulcsot a rozsdás zárban, a lány szinte akarata ellenére kérdő tekintetével Alberthoz fordult, és ujját a titokzatos szóra tette.

- Ez azt jelenti - válaszolt Albert meglehetősen nyugalommal -, hogy a megtagadott angyal, a szerencsétlenek barátja, akiről előbb beszéltünk, Consuelo...

- Igen, tudom, a Sátán; és a szó?

- Hogy a Sátán, mondom, megbocsát neked.

- Mit kell megbocsátania? - kérdezte a lány elsápadva.

- Hogy a fájdalmat megbocsássa - mondta a gróf mélabús derűvel -, ahhoz nekem sokat kell imádkoznom.

Elindultak a folyosón, és nem is szóltak többé, míg a Barát pincéjébe nem értek. De amikor a lombokon áttörő külső fény már az ég minden színében fürdette a gróf arcát, Consuelo látta, hogy hallgatag könnyek kettős árja záporozza arcát. Nagyon megsajnálta; mégis, amikor a fiatalember félénk arccal közeledett hozzá, hogy elvigye a kijáratig, inkább a zavaros vízbe lépett, csak ne kelljen karjára bízni magát. A férfi fáradtságát és kimerültségét emlegette, s finom cipője már az iszapban gázolt, amikor Albert egyszerre csak eloltotta fáklyáját.

- Isten áldja, Consuelo - mondta. - Látom, irtózik tőlem, vissza kell hát mennem az örök éjszakába, s kísértetként visszafeküdnöm a síromba, amelyből egy pillanatra előhívtam, de ahonnan csak félelmet hozhattam önnek.

- Nem, Albert, ne menjen! az élete az enyém - kiáltott Consuelo megfordulva, és visszatartotta a fiatal gróft. - Megesküdött, hogy nélkülem nem megy többé a barlangba, nincs joga megtagadni ígérését.

- Miért akarja az élet terhét kényszeríteni egy ember árnyékára? A magányos csak árnyalakja az élőnek, s akit nem szeretnek, egyedül van mindenütt és minden emberek között.

- Albert, Albert, ne gyötörje a szívemet. Jöjjön, vigyen ki. Érzem, ha a nap világába érünk, végre tisztán látom a sorsomat.

Albert engedelmeskedett; s amikor a Schreckenstein lábánál már az alsó völgyek felé ereszkedtek, Consuelo érezte, barátjának izgalma elcsitult.

- Bocsásson meg, hogy megbántottam - mondta, szelíden a férfi karjára támaszkodva -, most már biztos vagyok benne, hogy valami téboly szállt meg a barlangban.

- Miért gondol ilyesmire, Consuelo? Én sosem szoltam volna róla; tudom, szeretné kitörölni emlékezetéből. Én is igyekezni fogok, hogy elfelejtsem.

- Nem felejteni akarok, barátom, hanem bocsánatát kérni. Ha elmondanám, milyen különös látomásom volt, miközben e cseh dallamokat hallgattam, megértené, hogy nem voltam magamnál, amikor olyan nagy meglepetést és ijedelmet okoztam önnek. Remélem, nem gondolja, hogy józanságát és nyugalját akartam próbára tenni?... Istenem! az Ég a tanúm, hogy akár most is az életemet adnám önért.

- Tudom, hogy nem ragaszkodik az élethez, Consuelo! És én érzem, nagyon szívósan ragaszkodnék hozzá, ha...

- Ha? Fejezze be!

- Ha úgy szeretnének, ahogy én szeretek.

- Albert, én úgy szeretem, amennyire jogom van szeretni. Biztosan érdeme szerint szeretném, ha...

- Ha? Maga is fejezze be.

- Ha legyőzhetetlen akadályok folytán nem volna bűn.

- Miféle akadályok? Hiába keresem őket élete körülményeiben, nyilván csak szíve mélyén és emlékeiben léteznek.

- Ne beszéljünk emlékeimről; gyűlölöm őket, s inkább meghalnék, semhogy újra kezdjem múltamat. De ha az ön nagyvilági rangjára, vagyonára, rokonai felháborodására és ellenkezésére gondolok: honnan merítsem akkor a bátorságot, hogy mindezzel szembenézzek? Nekem semmim sincs e földön, csak büszkeségem és önzetlenségem; mi maradna, ha ezt is áldozatul dobom?

- Megmaradna a szerelmem, és a tied, ha szeretnél. De érzem, hogy nincs így, s csak egy kevés szánalmat kérek tőled. Miért volna megalázó számodra, ha némi boldogság alamizsnáját vetnéd nekem? Melyikünk borulna le a másik előtt? És miért alacsonyítana le a vagyonom? Ha téged is úgy nyomaszt, mint engem, nem oszthatjuk-e szét a szegények közt? Hiszen már rég elhatároztam, hogy hitem és ízlésem szerint használom, vagyis megszabadulok tőle, amikor apám halála gyermeki fájdalmamat az örökség fájdalmával tetézi. Attól félsz, hogy gazdag leszel? Szegénységi fogadalmat tettem. Nevem fényét nem akarod vállalni? Hamis név csupán, az igazin pedig átok ül. Nem veszem fel, mert meggyaláznám apám emlékét, de abban a homályban, amelyben elmerülök, esküszöm, senki nem tartja majd káprázatosnak, és sosem lesz okod, hogy szememre vedd. Ami meg rokonaim ellenkezését illeti... Ó, bár ez volna az egyetlen akadály! Mondd, hogy ez az egyetlen, és meglátod...

- Ez a legnagyobb valamennyi közt, az egyetlen, amelyről legnagyobb odaadásom és hálám mellett sem feledkezhetem meg.

- Hazudsz, Consuelo! Meg mernél esküdni, hogy nem hazudsz? Nem ez az egyetlen akadály.

Consuelo habozott. Sohasem hazudott, mégis jóvá akarta tenni a fájdalmat, amelyet barátjának okozott, annak, aki életét mentette meg, és sok hónap óta egy gyengéd és okos anya szorgosságával vigyáz rá. Azt hitte, enyhíti elutasítása keserűségét, ha az akadályokról szól, amelyeket valóban legyőzhetetleneknek vélt. De Albert egyre ismétlődő kérdései megzavarták, s saját szíve is útvesztő volt, amelyben sehogy sem ismerte ki magát; mert nem állíthatta teljes biztossággal, szereti vagy gyűlöli-e ezt a különös embert, hiszen titokzatos és hatalmas rokonszenv kötötte hozzá, s ugyanakkor valami legyőzhetetlen szorongás, ami már az irtózáttal volt rokon, a kötöttség puszta gondolatát is félelmetessé tette számára.

E pillanatban úgy érezte, hogy gyűlöli Anzoletót. Milyen visszataszítónak találta nyers önzését, alantas becsvágyait, gyávaságát és folytonos ravaszkodásait, ha a nagylelkű, emberséges, tiszta szívű Albertra gondolt, akit olyan kiválónak tartott fennkölt, nemes erényeivel. Egyetlen felhő homályosította el e ragyogó képet, Zdenko erőszakos halálának gondolata, amelynek lehetőségét sehogy sem tudta kiűzni elméjéből. De nem beteg képzeletének szülöttje volt-e ez a gyanú, amelyet néhány magyarázó szó mindjárt eloszlathatna? Elhatározta hát, hogy megpróbálkozik vele, s mintha nem is hallotta volna Albert utolsó kérdését, felkiáltott:

- Istenem! - és hirtelen megállva egy közelben haladó parasztra mutatott -, már azt hittem, Zdenkót látom.

Albert összerezett, elengedte Consuelo karját, amelyet addig az övébe adott, és előresietett. Aztán megállt, visszajött a lányhoz.

- Téved, Consuelo - mondta. - Ez az ember cseppet sem hasonlít...

Nem tudta kimondani Zdenko nevét. Arca eltorzult.

- Pedig egy pillanatig ön is így vélekedett - mondta Consuelo figyelmesen nézve Albertot.

- Elég rövidlátó vagyok, különben is tudnom kellett volna, hogy nem lehet itt.

- Nem lehet itt? Hát olyan messze van?

- Elég messze, hogy ne kelljen félnie a tébolyától.

- Nem mondhatná meg, hogyan támadt benne ilyen hirtelen gyűlölet éniántam, mikor pedig már annyi tanújelét adta rokonszenvének?

- Álmodott, már mondtam, előző éjjel, s álmában ön lejt a föld alá. Zdenko látta, hogy ön az oltár elé lép velem, készen arra, hogy hűséget esküdjön nekem; ott aztán a mi régi cseh himnuszainkat énekelte, olyan erővel, hogy az egész templom beleremegett. Miközben ön énekelt, Zdenko látta, hogy én elsápadok, majd lassan eltűnök a földben, és végül holtan fekszem őseim kriptájában. Akkor ön gyorsan eldobta menyasszonyi koszorúját, lábával egy kőlapot lökött rám, amely teljesen elfedett, táncolt a sírkövön, és szilaj, kegyetlen örömujjongással érthetetlen dolgokat énekelt valami idegen nyelven. Zdenko felbőszült, és önre vetette magát, de ön köddé vált, és kisiklott a kezéből. Szegény bolond csupa veríték volt, amikor felébredt, de még akkor is dühöngött. Engem is felébresztett, mert olyan hangosan üvöltözött és szitkozódott, hogy cellájának falai valósággal visszhangoztak. Nagy fáradtságomba került, míg kiszedtem belőle álmát, és még nehezebb volt meggyőzőm róla, hogy ne jövő sorsomat lássa benne. Nem ment nagyon könnyen, mert engem is valami beteges képzelődés zavart, és amellet még sosem próbáltam Zdenkót arra bírni, hogy ne higgyen látomásainak és álmainak. Az izgalmas éjszakát követő napon mégis azt gondoltam, hogy már nem emlékezik álmára, vagy legalábbis semmi jelentőséget nem tulajdonít neki; mert nem beszélt többé róla, és amikor megkértem, hogy keresse fel és említsen meg engem, cseppet sem ellenkezett. Biztosan nem is gondolt arra, hogy ön lejöhet, hiszen ha akarná, sem tehetné

meg, és tébolya csak akkor lángolt fel, amikor meglátta a föld alatti folyosón. Én csak akkor vettem észre, mennyire gyűlöli, amikor visszafelé menet a föld alatti elágazásnál találkoztunk vele. Ekkor rövid pár szóban cseh nyelven közölte azt a szándékát és elhatározását, hogy megszabadít öntől (ezt a kifejezést használta), és ha egyszer egyedül találja, azonmód *elpusztítja*, mivel ön az én életem csapása, és halálom meg van írva a szemében. Bocsásson meg, hogy elmeséltem tébolyult szavait, de most talán megérti, miért kellett eltávolítanom mindkettőnk közeléből. Ne beszéljünk többet róla, könyörgök; nagyon fáj nekem. Úgy szerettem Zdenkót, mint másik éneket. Tébolya alkalmazkodott az enyémhez, végül teljesen azonosult vele, s gondolatai, látomásai, még testi fájdalmai is hasonlítottak az enyéimhez. Ő ártatlanabb, tehát költőibb lélek volt, mint én; kedélye kiegyensúlyozottabb: az én kísérteteim ijesztők és fenyegetők voltak, az ő gyengédebb, derűsebb természete csupa szelíd, mélabús kísértetet látott. De a legnagyobb különbség az volt, hogy az én rohamaim váratlanul, szabálytalan időközökben ismétlődtek, ő pedig szüntelen valami lelkesültségben élt. Én hol tébolyom bilincseiben vergődtem, hol hideg döbbenettel szemléltem nyomorúságomat, ő viszont folytonosan az álmok révületében élt, s a külső tárgyak mindig jelképes formában mutatkoztak előtte, de olyan szelíd és szeretetteljes világban, hogy józan pillanataimban (ezek voltak számomra, persze, a legfájdalmasabbak) Zdenko békés és leleményes tébolyára volt szükségem, hogy magamhoz térjek, és kibéküljek az élettel.

- Ó, barátom, haragudnia kellene rám, mert én haragszom magamra, hogy megfosztottam ettől az értékes, odaadó barátjától. Nem lehetne véget vetni számkivetésének? Talán meggyógyult, és vad őrjöngése lecsillapodott...

- Meggyógyult... *valószínűleg* meggyógyult - mondta Albert különös, keserű mosollyal.

- Hát akkor - erősködött Consuelo, hogy megszabaduljon Zdenko halálának gondolatától - miért nem hívja vissza? Én, higgye el, minden félelem nélkül találkoznék vele; s ketten elég erősek leszünk, hogy eloszlássuk gyanakvását.

- Ne beszéljen így, Consuelo - mondta Albert leverten. - Zdenko nem jöhet már vissza. Feláldoztam legjobb barátomat, aki társam, szolgálóm, támaszom volt, előrelátó, dolgos anyám, egyszerű, tudatlan, engedelmes gyermekem; aki minden szükségemről, minden ártatlan és szomorú örömről gondoskodott; aki kétségbeesésem pillanataiban önmagammal szemben védelmezett, és ha látta, hogy nem tudnám megőrizni méltóságomat és életemet az élők világában és az emberek társadalmában, erőszakkal vagy csellel akadályozta meg, hogy elhagyjam cellámat. Meghoztam ezt az áldozatot, anélkül, hogy visszatekinttem vagy lelki-furdalást éreztem volna, mert ezt kellett tennem; mivel ön szembeszállt a föld alatti világ veszélyeivel, és visszaadta értelmemet és kötelességeim tudatát, értékesebb, szentebb lett számomra, mint maga Zdenko.

- De hisz ez tévedés, Albert, s talán szentségtörés is. Egy pillanat bátorsága nem hasonlítható egy egész élet odaadásához.

- Ne gondolja, hogy önző és féktelen szeretet diktálta tetteimet. Szívembe rejthettem volna ezt az érzést, s cellámba zárkozhattam volna Zdenkóval, mégis összetörtem a legjobb ember szívét és életét. De Isten hangja világosan szólt. Ellenálltam egyre parancsolóbb vonzalmamnak; menekültem ön elől, nem akartam többé látni, míg meg nem valósulnak azok az álmok és jóslatok, amelyek önben sejtették üdvösségem angyalát. Míg csak az a hazug álom meg nem zavarta áhítatos és szelíd természetét, Zdenko is osztozott vonzalmamban, félelmemben, reményeimben, vallásos vágyaimban. A szerencsétlen éppen azon a napon ismerte félre önt, amikor teljes valóságában megmutatkozott. A mennyei fény, amely addig szelleme titokzatos tájait megvilágította, egyszerre kialudt, s Isten ítélete az eszelősség és harag szellemét küldte

rá. Nekem is el kellett hagynom, mert ön a dicsőség fényében jelent meg előttem, a csoda szárnyain közeledett felém, s olyan szavakat talált, hogy szememet felnyissa, amelyeket józan értelme és művészi nevelése sehogy sem sugallhatott, s így nem is készíthette elő őket. A szájalom és a szeretet adott önnek ihletést, s csodás hatásuk alatt mindent megmondott, amit tudnom kellett, hogy megismerjem és megértsem az emberi életet.

- Miféle bölcs és mély dolgokat mondtam, Albert? Nem is emlékszem, miről beszéltem.

- Én sem, de Isten jelen volt a hangja csengésében, tekintete derűjében, ön mellett egy szempillantás alatt megértettem mindazt, amit egymagamban egész életemen át hiába kerestem volna. Már tudtam, hogy életem csupa vezeklés és vértanúság: és az árnyékban, a magányban, a könnyekben, a méltatlankodásban, a tanulmányokban, az aszketizmusban és az önsanyargatásban kerestem sorsom beteljesedését. Ön más életet, más vértanúságot mutatott nékem, amely csupa türelem, szelídség, elnézés és szolgálat. Addig megfeledeztem kötelességeimről, amelyeket, kezdve családi kötelezettségeimmel, olyan ártatlan, egyszerű szívvel vázolt fel előttem; családom meg csupa jóságból türte, hogy ne tudjak bűneimről. Jóvátettem őket, az ön segítségével; s mindjárt első nap olyan megbékélés szállt lelkembe, hogy tudtam, Isten e pillanatban mást nem kíván tőlem. Tudom, hogy ez nem minden, s várom Isten megnyilatkozását életem további folyásáról. De már bizakodom, mivel megtaláltam az orákulumot, amelytől felvilágosítást kérhetek. Ön ez az orákulum, Consuelo. A Gondviselés hatalmat adott önnek felettem, s én nem lázadok az Ég rendeletei ellen, s nem is menekülök előlük. Egy pillanatig sem habozhattam tehát az én újjászületésemre rendelt felsőbb hatalom és ama szegény, tehetetlen lény között, aki addig is csak bánatom részese, haragom kárvallottja volt.

- Zdenkóról beszél? De hiszen nem tudhatja, nem rendelt-e Isten arra, hogy őt is meggyógyítsam. Mondtam már, hogy volt valami hatalmam felette, hiszen egyetlen szóval meg tudtam győzni, amikor kezet emelt rám, hogy meggyilkoljon.

- Ó, Istenem, való igaz, kishitű voltam, féltem. Ismertem Zdenko esküit. Akaratom ellenére megesküdt, hogy csak értem él, s amióta létezem, be is tartotta, távollétemben csakúgy, mint visszaérkezésem után. Amikor megesküdt, hogy *elpusztítja*, nem remélhettem, hogy meg tudom gátolni szándékában, és ezért elhatároztam, hogy megbántom, száműzöm, összetöröm, őt magát *pusztítom el*.

- Elpusztítja, jóságos Isten! Mit jelent ez a szó a szájában, Albert? Hol van Zdenko?

- Úgy szól hozzám, mint Isten Káinhoz: Mit cselekedtél a testvéreddel?

- Ó, egek! Megölte, Albert?

Ahogy ez a borzalmas szó elröppent ajkáról, Consuelo megkapaszkodott Albert karjában, és rémülten, de ugyanakkor fájdalmas részvétellel nézett rá. Aztán hátralépett, mivel megrettent attól a büszke, hideg kifejezéstől, amelyet e sápadt arcon látott: mintha maga a fájdalom testesült volna meg e vonásokban.

- Nem *ölttem meg* - felelte Albert -, s mégis elvettem életét. De felróhatja-e ezt bűnömül, hiszen önért talán saját apámat is ugyanígy megölném, minden lelkifurdalással szembeszállnék, összetörném a legdrágább kötelékeket, a legszentebb életeteket. Inkább a fojtogató büntudatot és megbánást választottam, csak ne kelljen rettegnem, hogy egy örült meggyilkolja. Az ön szívében viszont olyan kevés szájakozás van, hogy egyre szememre veti ezt a fájdalmamat, s vétkemül rója fel a legnagyobb áldozatot, amelyet önért hozhattam. Önben is élnek hát a kegyetlenség pillanatai! Nincs emberi lény, akinek szívét nem rontaná meg a kegyetlenség?

Olyan emelkedett hangon mondta e szemrehányását, az elsőt, amellyel Consuelót illetni merészelte, hogy a leány lelkében félelem borzongott, s jobban, mint valaha, érezte, milyen rettegéssel tekint barátjára. Valami alázat, gyermekes, de a női szívben természetes érzés követte azt a szelíd büszkeséget, amely akaratlanul erőt vett rajta, amikor Albert szenvedélyes odaadásáról beszélt. Úgy érezte, hogy Albert megleckézteti, s talán félre is ismeri, mert hiszen ő csak azzal a szándékkal, vagy legalábbis azzal a titkos vággyal fürkészte titkát, hogy viszonzhassa szerelmét, ha beigazolódná ártatlansága. Most meg azt kellett látnia, hogy ő maga is bűnös szerelmese gondolatában mert ha barátja meg is ölte Zdenkót, ő az egyetlen lény, aki nem ítélné el maradéktalanul, hiszen az ő életét váltották meg e másik élettel, amely pedig végtelenül értékes volt a szerencsétlen Albert szemében.

Consuelo nem tudta, mit válaszoljon; másról akart beszélni, de valósággal fojtogatta a zokogás. Könnyei láttára Albert megbánta szavait, s most ő akart megalázkodni. De a leány kérte, ne beszéljen többet e fájdalmas kérdésről, és keserű döbbenettel a szívében fogadkozott, hogy soha többé nem mondja ki ezt a nevet, amely olyan gyötrő izgalmat ébreszt mindkettőjükben, Útnak indultak, de kényszer és szorongás kísérte lépteiket. Hiába próbálkoztak más beszédtemával, Consuelo nem tudta, mit mond, és nem értette, amit hallott. Albert viszont nyugodtnak látszott, mint Ábrahám vagy Brutus az áldozat után, melyet a kegyetlen végzet parancsára teljesítettek. E szomorú, de mély nyugalom, amikor ilyen teher szorongatta a szívet, szinte a téboly jelének tűnhetett; s Consuelo csak azzal igazolhatta barátja ártatlanságát, hogy örülnek véli. Ha egy útonállót öl meg nyílt harcban, hogy szerelmesét megvédelmezze, akkor csak újabb oka lett volna a hálára, s talán még csodálta volna is erejét és bátorságát. De ez a titokzatos gyilkosság, amelyet nyilván bűvőhelye homályában követett el; ez a friss sír áhítata helyén és ez a konok hallgatás a válság után; e sztoikus eltökéltség, amellyel szerelmesét bűne színhelyére vezette, hogy ott a zene örömeinek hódoljanak, mindez túlságosan borzalmas volt, s Consuelo érezte, hogy nem tudja szívébe fogadni e férfi szerelmét.

„Mikor követhette el ezt a gyilkosságot? - tündött magában. - Három hónap óta egyszer sem láttam homlokán a lelkifurdalás árnyékát. Pedig volt egy pillanat, amikor vértől szennyezett kezét nyújtotta felém. Ó, borzalom! Kőből vagy jégből van-e a szíve, vagy talán megszállottsághoz hasonló a szerelme? És én mindig arra vágytam, hogy mértéktelenül szeressenek, és keserűen bánkódtam, mivel csak langyosan szerettek! Lám, ezt a szerelmet küldi az Ég kárpótlásul!”

Aztán megint csak azon törte a fejét, mikor követhette el Albert borzalmas tettét. Biztosan az ő súlyos betegsége idején, gondolta, amely közönyössé tette minden külső dolog iránt; s hogy most visszaemlékezett arra, hogy milyen gyengéden és odaadón ápolta őt Albert, sehogy sem tudta megérteni, hogyan lehet két ennyire ellentétes természet egy emberben, aki ráadásul minden más embernek is ellentéte.

E baljós gondolataiba merülve, remegő kézzel és gondterhelt arccal vette át a virágokat, amelyeket Albert útközben szedett, ahogy minden sétájukon is tette, mivel tudta, hogy Consuelo nagyon szereti őket. A lány még arra sem gondolt, hogy elváljanak, s ő egymagában térjen vissza a kastélyba, hogy ne vegyék észre e hosszú együttlétüket. Albert sem szólt róla, talán szórakozottságból, vagy talán azért, mivel már feleslegesnek tartotta, hogy titkolózzék családja előtt. Így történt, hogy a kastély kapuja előtt szembe találták magukat a kanonisszával. Consuelo (s valószínűleg Albert is) most először látta, hogy a harag és a megvetés valósággal eltorzítja az öreg hölgy arcát, amely pedig, éles és szabálytalan vonásai ellenére, a szívbeli jóság sajátos szépségét tükrözte.

- Ideje, hogy haza méltóztatott jönni, kisasszony - mondta a kanonissza a felháborodástól remegő és szaggatott hangon. - Már nagyon aggódtunk Albert gróf miatt. Apja nem akart nélküle reggelizni, mivel fontos beszédje lett volna vele, amit azonban kegyed jönnek vélt megakadályozni. Ami meg a kisasszonyt illeti, van itt egy fiatalember, bátyjának mondja magát, és elég faragatlan türelmetlenséggel toporzékol a szalonban.

E különös szavak után szegény Wenceslawa asszony, megrémülve saját bátorságától, hirtelen sarkon fordult, és a szobájába sietett, ahol aztán egy álló óra hosszat köhécselt és sírdogált.

57

- Furcsa hangulatban van a néném - mondta Albert Consuelónak, amikor felmentek a kapu lépcsőjén. - Én kérek bocsánatot helyette, kedves barátnőm, s higgye el, még ma megmásítja modorát és szavait.

- Bátyám? - álmélkodott Consuelo. Annyira megdöbbsent e hírtől, hogy nem is hallotta a gróf fogadkozását.

- Nem tudtam, hogy bátyja van - folytatta Albert, akit jobban foglalkoztatott nénje neheztelése, mint ez az újság. - Biztosan nagyon boldog, hogy viszontlátja, és én is örülök, Consuelo...

- Ne örüljön, gróf úr - mondta Consuelo, mert máris valami kínos sejtelen gyötörte. - Félek, talán csak bajt hoz rám ez a látogatás, és...

Remegve megállt. Tanácsot és védelmet akart volna kérni, de aztán megijedt, hogy túlságosan Alberthoz köti magát, s mivel sem fogadni, sem elkerülni nem merte azt, aki, lám, egy hazugság révén tör be életébe, egyszerre nagyon gyengének érezte magát, és sápadtan, erőtlenül az utolsó lépcsőfokok korlátjába kapaszkodott.

- Attól fél talán, hogy rossz hírt hall a családjáról? - kérdezte Albert, aki szintén nyugtalankodni kezdett.

- Nincs családom - felelte Consuelo, s összeszedve maradék erejét, megindult a lépcsőn.

Majdhogy mondta, nincs bátyja; de valami meghatározhatatlan félelem megváltoztatta szavait. Amikor végigmentek az ebédlőn, egy csizma csikorgását hallotta a szalonból: a látogató türelmetlenül járt fel s alá. Consuelo akaratlan mozdulattal a grófhhoz simult, belékarolt, magához szorította a karját, mintha az ő szerelmében keresne menedéket máris megsejtett szenvedése elől.

Albert döbbenetesen figyelte a leány viselkedését, és benne is szorongó félelem támadt.

- Ne menjen be nélkülem - mondta halkán -, érzem, s e sejtelseim sosem csalnak meg, hogy az a testvér az ellensége, és az enyém is. Félek, reszketek, mintha gyűlölőm kellene valakit.

Consuelo kiszabadította a karját, amelyet Albert görcsösen a melléhez szorított. A leány most már attól rettegett, hogy Albertban valami végzetes gondolat, hajthatatlan elhatározás születik, olyasmi, aminek Zdenko feltételezett halála adta gyászos példáját.

- Hagyjon magamra - mondta németül, mivel a szomszéd szobában már hallhatták szavait. - E pillanatban még nincs mitől félnem, s ha a jövőben fenyegetne valami, úgyis segítségét kérem, Albert.

Albert csak mondhatatlan ellenérzéssel engedelmeskedett a lánynak. Nem akart tapintatlan lenni, s ezért nem erőlködött többé; arra mégsem tudta elhatározni magát, hogy kimenjen az ebédlőből. Consuelo megértette habozását, s miután a szalonba lépett, mindkét ajtót becsukta, hogy barátja ne láthasson és ne hallhasson semmit.

Anzoleto (mert ő volt az: Consuelo mindjárt kitalálta, amikor merészségéről hallott, s lépteinek zaját is megismerte) arra készült, hogy tanúk jelenlétében találkozni, és majd merészen, testvéri csókkal üdvözli a leányt. Amikor azonban egymagában látta Consuelót, sápadtan, de hideg és szigorú arccal, elvesztette bátorságát, és szóltanul a leány lábához vetette magát. Nem is kellett színlelnie örömét és gyengéd érzelmeit. Régi szenvedélye lobbant fel benne, hogy viszontlátta azt a lényt, akit árulása ellenére mindig is szeretett. Könnyekben tört ki, s mivel Consuelo nem engedte, hogy megfogja a kezét, ruhájának szegélyét borította el csókjaival és könnyeivel. A leány sosem gondolta, hogy így látja majd viszont. Négy hónap óta Anzoleto mindig úgy jelent meg álmaiban, ahogy szakításuk éjjelén látta: keserűn és gúnyosan, a leghitványabb és leggyűlöletesebb emberként minden emberek közt. Még aznap reggel is hetykén, s szinte cinikus arcátlansággal beszélt a vezetőjével. Most meg itt térdel előtte, bánatosan és megalázkodva, könnyeiben fürödve, mint valamikor régen, szenvedélyes megbékéléseik viharos napjaiban; szebb volt, mint valaha, kissé közönséges, de jól szabott útiruha feszült nyúlánk testén, s a szabad ég napsugara megbarnította csodálatos vonásait.

Consuelo pihegett, akár a keselyű karmai közt vergődő galamb; leült, kezébe temette arcát, hogy meneküljön e tekintet igézetétől. Anzoleto szégyenkezésnek vélte mozdulatát, és felbátorodott; feltámadtak aljas gondolatai, s csakhamar megtörték első izgalma ártatlan lendületét. Amikor Velencéből elmenekült, s szabadulni akart csalódásaitól, amelyeket saját hibái okoztak, egyetlen gondolat vezérelte csak: szerencsésjét akarta megalapozni, de ugyanakkor azt a vágyát és reményét is egyre dédelgette, hogy megtalálja az ő drága Consuelóját. Ilyen ragyogó tehetség, gondolta, nem tűnhet el nyomtalanul, és bármerre járt, egyre érdeklődött, a szállodásokat, vezetőket, utasokat faggatta, mindenkit, akivel csak találkozott. Bécsben előkelő honfitársakkal hozta össze a sors, s Anzoleto bevallotta nekik merész kalandját és menekülését. Új ismerősei azt tanácsolták neki, utazzon minél messzebb Velencétől, míg csak Zustiniani gróf el nem felejtí, vagy meg nem bocsátja meggondolatlan tettét. Megígérték, hogy szólnak érdekében, s ugyanakkor ajánlóleveleket adtak neki Prágába, Drezdába és Berlinbe. Amikor az Óriások kastélya mellett járt, Anzoleto nem gondolt rá, hogy vezetőjét kérdezze; de egy órai nyargalás után meglássította az iramot, hogy a lovak kifújhassák magukat, s ekkor megint beszélgetni kezdett a vezetővel, és a környék meg lakói iránt érdeklődött. A vezető természetesen a Rudolstadt-családról is szólt, furcsa életmódjukat, meg Albert bogarait is emlegette, mivel a fiatal gróf örülete már senki előtt sem volt titok, főleg amióta Wetzelius doktor leplezetlen ellenszenvvel beszélt róla. Hogy teljessé tegye a környék botránykrónikáját, a vezető Albert legújabb hóbortjáról sem feledkezett meg, s elmondta, hogy a fiatalember nem akarja feleségül venni nemes húgát, a szép Amélie von Rudolstadt bárókisasszonyt, mert belehabarodott egy közepesen csinos kalandornőbe, akibe egyébként mindenki beleszeret, ha énekelni kezd, mert csodálatos szép hangja van.

Ez a két körülmény annyira illet Consuelóra, hogy utasunk mindjárt megkérdezte a kalandornő nevét; amikor megtudta, hogy Porporinának hívják, már egy pillanatig sem kételkedett a dolgában. Azonnal megfordult, s miután gyorsan ürügyet és jogcímet is talált, hogy bejusson ebbe a jól őrzött kastélyba, vezetőjétől még kipréselt néhány rosszindulatú pletykát. Mindazok után, amit hallott, egy pillanatig sem kételkedett benne, hogy Consuelo a fiatal gróf szeretője, s hamarosan talán a felesége is lesz. Mert, így mesélték, az egész családot megbabonázta, s ahelyett, hogy elkergetnék, amint megérdemelné, valósággal elhalmozzák kegyeikkel, és sokkal jobban dédelgetik, mint Amélie bárókisasszonyt.

Ezek a hírek épp annyira, vagy talán még jobban ösztönözték Anzoletót, mint őszinte vonzalma Consuelo iránt. Már nemegyszer sóhajtozott régi élete után, amelyet a leány tett vonzóvá, nagyon jól érezte, hogy amikor elveszítette Consuelo tanácsait és irányító kezét, saját zenei jövőjét vesztette el, vagy legalábbis hosszú időre kockáztatta; de mindenekfelett valami mély, önző, legyőzhetetlen szerelem kötötte a leányhoz. Hiúsága is tüzelte: meg akart küzdeni e gazdag és nemes nagyúrral, hogy megakadályozza szerelme ragyogó házasságát, s aztán hírül adja a környéknek és az egész világnak, lám ez a tehetséges művész nő inkább a kóbor életet választotta az ő oldalán, mint a várúrnőét a grófi családban. Boldogan hallgatta hát vezetője fecsegését, hogy Porporina valósággal fejedelemasszonyként él Riesenburgban, s gyermekes tetszelgéssel gondolt arra, miket mesél majd ugyanez a vezető az utána érkező utasoknak arról a szép, fiatal idegenről, aki lóháton érkezett az Óriások zord kastélyába, s Julius Caesarral mondhatta: *Veni, vidi, vici*,⁴¹ mivel alig pár órával vagy pár nappal később diadalmasan távozott, oldalán az énekesnők gyöngyével, akit a nagyon tekintélyes és nagyon hatalmas Rudolstadt gróftól rabolt el.

E gondolatra lova vékonyába vágta sarkantyúját, és olyan ördögi módon kacagott, hogy a vezető már azon tűnődött, nem örültebb-e útítársa Albert grófnál is.

A kanonissza gyanakvón fogadta a fiatalembert, de nem merte elutasítani, meg abban is reménykedett, hogy a látogató talán magával viszi állítólagos hűgát. Anzoletó megtudta, hogy Consuelo éppen reggeli sétáján van, ami mód felett bosszantotta. Reggelit szolgáltak neki, az inasokat faggatta. Az egyik tudott valamelyest olaszul, s minden rosszhiszeműség nélkül elmesélte, hogy a hegyen látta a signorát a fiatal gróf úr társaságában. Anzoletó attól tartott, hogy volt jegyese gögösen és hidegen fogadja majd. Ha csak menyasszonya a ház ifjú urának, gondolta, a helyzetére büszke hölgy fölényével beszél vele, de ha már kedvese, akkor talán kevésbé biztos a dolgában, s remegni fog régi barátja előtt, aki sok kellemetlenséget okozhat neki. Ha ártatlan, nehezebb lesz a harc, de dicsőbb a győzelem; ha már elbukott, éppen ellenkezőleg; de bárhogy legyen is, érdemes vállalkozni és reménykedni.

Anzoletó nem volt ostoba, és hamar észrevette, milyen bosszús és nyugtalan a kanonissza a fiatalok hosszú sétája miatt. Christian gróftot nem látta, s így azt gondolhatta, hogy vezetője rosszul ismeri a helyzetet, s a család ellenérzéssel és aggódva figyeli a fiatal gróf szerelmét e kalandornő iránt, s ebből arra következtetett, hogy volt jegyese biztosan bűnbánattal fogadja majd.

Négy halálosan hosszú óra után, mialatt Anzoletónak éppen elég ideje volt további tűnődésekre, s saját erkölceiből következtetve nagyon is egyértelműnek találhatta ezt a különös távollétet, a fiatalember már bizonyosnak vette, hogy Consuelót a leggyengédebb szálak kötik vetélytársához. Ez a gondolat még jobban felbátorította, s elfojtva türelmetlenségét, megvárta a leányt. Amikor végre szemben állt vele, s látva az első pillanat ellenállhatatlan ellágyulása után, hogy Consuelo megzavarodik, s lihegve egy székre rogy, azt hitte, hogy mindent merhet. Egykettőre megoldódott a nyelve. Vádolta magát múltbéli cselekedeteiért, képmutató módon megalázkodott, időnkint könnyekbe tört, máskor meg szenvedéséről és lelkipurdalásáról beszélt, olyan költői képet rajzolva róluk, ahogy alantas szórakozásai közben nem is érezhette; végül egy vérbeli velencei komédiás virágos nyelvén kérte a leány bocsánatát.

Consuelo eleinte meghatódott ettől a hízog hangtól, s már jobban félt saját gyengeségétől, mint Anzoletó csábító szavaitól; ám ő is sokat gondolkozott az elmúlt négy hónap alatt, s már elég világosan látott, hogy ebben az erősködésben és szenvedélyes ékesszólásban keserű

---

⁴¹ Jöttem, láttam, győztem.

emlékeit ismerje fel, mindazt, amit boldogtalan együttélésük utolsó idején olyan sokszor hallott Velencében. Mélyen bántotta, hogy a fiú ugyanazokat az esküket, ugyanazokat a könyörgő szavakat ismételteti, mintha mi sem történt volna régi veszekedéseik óta, amikor ő még nem is gyanította Anzoletto gyűlöletes magatartását. Felháborította ez a sok merészség és szép szónoklat, mikor pedig a szégyenkezés csendjét és a megbánás könnyeit várta, s hogy véget vessen az ömlengéseknek, felállt, és hidegen válaszolt:

- Ne folytassa, Anzoletto; rég megbocsátottam önnek, és nem haragszom többé. Nincs már bennem méltatlankodás, csak szánalom, és hibáiról épp úgy megfeledeztem, mint szenvedéseimről. Nincs már mit mondanunk egymásnak. Köszönöm figyelmét, hogy megszakítva útját, meg akart békélni velem. Látja, máris elnyerte bocsánatát, Isten önnel, s kérem, hagyjon magamra.

- Hogy elmenjek, elhagyjalak, megint elveszítsenek! - kiáltott Anzoletto igaz rémülettel. - Nem, inkább parancsold azt, hogy szemed láttára vessek véget életemnek. Nem, nem élhetek többé nélküled. Nem tehetem, Consuelo. Megpróbáltam, s most már tudom, hogy hiába próbálkoztam. Ha nem vagy velem, nem találom meg az utamat. Nyomorúságos becsvágyam, utálatos hiúságom, amelyért feláldoztam szerelmemet, már csak gyötrelmet okoz, és egy pillanatnyi örömet sem ad nekem. A te képed követ mindenütt. Mindig előttem lebeg tiszta, ragyogó, gyönyörűszerelmes szerelmünk emléke (te sem találhatsz hozzá hasonlót), s hiába menekültem mesterséges ködképekhez, csak undort ébresztettek bennem. Ó, Consuelo, gondolj szép velencei éjszakáinkra, bárkánkra, csillagainkra, véget nem érő énekeinkre, a te jó leckéidre s hosszú csókjainkra! és arra a kis ágyra, amelyben egymagam aludtam, míg te olvasódat morzsoltad az erkélyen! Hát nem szerettelek akkor? Képtelen volna-e igaz szerelemre az a fiatal férfi, aki mindig tisztelettel bánt veled, ha akár aludtál, s egy szobába volt zárva veled? Másokkal talán gyalázatosan viselkedtem, de nem voltam-e angyal mindig melletted? Pedig, Isten látja lelkemet, nem volt könnyű. Ne felejtsd el mindezt. Annyiszor mondtad, hogy szeretsz, és máris elfelejtetted volna? És én, aki pedig hálátlan vagyok, szörnyeteg vagyok, én egy pillanatra sem felejtettem el, s nem is akarok lemondani róla, ahogy te könnyedén és minden sajnálkozás nélkül lemondasz szerelmünkről. De sohasem szeretted, bár szent voltál; én pedig imádtalak, holott démon vagyok.

- Lehet - mondta Consuelo, akit meghatott e szavak őszinte csengése -, hogy őszintén sajnálja az elvesztett boldogságot, amelyet ön mocskolt be. Vállalnia kell büntetését, én nem oldhatom fel alóla. A boldogság megrontotta, Anzoletto, s szenvednie kell, hogy megtisztuljon. Most menjen, és emlékezzék rám, ha ez a keserűség jót tesz önnek. Ha nem, felejtsen el, ahogy én is elfelejtettem, mert nekem nincs mit megbánnom és jóvátennem.

- Vasból van hát a szíved! - kiáltott Anzoletto, akit meglepett s ugyanakkor mélyen sértett ez a rendíthetetlen nyugalom. - De ne gondold, hogy elkergethetsz. Lehet, hogy érkezésem zavarba hozott, s jelenlétem terhes néked. Nagyon jól tudom, hogy a rang és vagyon becsvágyának áldozod szerelmünket. De megakadályozom a tervedet. Nem megyek el innen, és ha mégis elveszítelek, előbb megküzdöm érted. Emlékezetedbe idézem a múltat, s ha kényszerítesz, új barátaid előtt is megteszem. Elmondom esküdet, amelyet haldokló anyád ágyánál tettél, és százszor is megismételtél a sírja felett, meg a templomokban, ahol egymás mellett térdeltünk a tömegben, hogy a szép zenét hallgassuk, s közben szép szavakat sugdossunk egymás fülébe. Most csak téged emlékeztetlek, alázatosan leborulva előtted, olyan dolgokra, amelyeket biztosan meghallgatsz; mert ha nem, jaj mindkettőnknek! Mert akkor új szeretőd előtt mondom el mindazt, amit még nem tud. Mert itt semmit sem tudnak rólad; azt sem, hogy színésznő voltál. Nos, majd én megmondom nekik, s akkor meglátjuk, marad-e még annyi értelem a nemes

Albert grófban, hogy elvitasson egy komédiástól, barátodtól, sorstársadtól, jegyesedtől, szeretődtől. Ne kergess a végső kétségbe, Consuelo, különben...

- Fenyegetőzik! Eldobta álarcát, s az igazi Anzoleto áll előttem - mondta felháborodottan a leány. - Nos, bevallom, jobban tetszik ebben a szerepében, s nagyon köszönöm, hogy végre nyíltan beszél. Igen, hálát adok az Egeknek, mert nem kell többé szánnom és sajnálnom. Végre tudom, mennyi keserűség van a szívében, mennyi aljasság a lelkében, és gyűlölet a szerelmében. Nos, elégítse ki bosszúvágyát. Csak szolgálatot tesz vele nekem; de, ha ugyan nem tetézi rágalommal sértő szavait, aligha mondhat olyasmit, ami miatt pirulnom kellene.

E szavakra az ajtóhoz sietett, felrántotta, és ki akart menni, de Christian gróffal találta magát szemben. A tisztos aggastyán jóságos és méltóságteljes arccal közeledett feléje, megcsókolta a leány kezét, majd Anzoleto felé fordult. A fiatalember, aki, akár kényszerrel, akár jó szóval, de mindenképpen vissza akarta tartani Consuelót, most félénken meghátrált, és elvesztette fölényes biztonságát.

58

- Kedves signora - mondta az öreg gróf -, bocsásson meg, hogy nem fogadtam méltóbban bátyja urát. Megparancsoltam, hogy ne zavarjanak, mivel ma reggel rendkívüli elfoglaltságaim voltak, s szolgálaim olyan hűségesen engedelmeskedtek, hogy nem értesítettek vendégünk érkezéséről, pedig én is, családom is igen nagy szeretettel fogadjuk. Legyen meggyőződve, uram - lépett most Anzoletohoz -, hogy a legnagyobb örömmel köszöntjük a mi drága Porporinánk közeli rokonát. Arra kérem tehát, maradjon velünk, amíg csak kedve tartja. Gondolom, hogy e hosszú távollét után boldogan látták egymást viszont, és sok mindenről akarnak egymásnak beszámolni. Remélem, semmi sem fészélyezi örömüket, amelyben én is teljes szívvel osztozom.

Az öreg Christian szokása ellenére nagyon könnyedén beszélt ezzel az idegen férfival. A szelíd Consuelo mellett már rég elvesztette félénkségét; és azon a napon az életerő fényesebb sugara tündöklött az arcán, mint máskor, ahogy nyugta előtt néha a nap is megújult erővel csillog. Anzoleto meghökkent attól a méltóságtól, ami csak a derűs, egyenes lelkű és tisztos aggastyánok arcát ragyogja be. Nagyurak előtt mindig mélyen meggörnyedt, de magában gyűlölte és kigúnyolta őket. Igaz, abban a világban, ahol addig forgott, éppen elég okot talált, hogy megvesse őket. Eddig még sosem tapasztalt ilyen természetes fenséget és szívélyes udvariasságot, s szinte lelkifurdalásai támadtak, hogy csalárd módon jutott ehhez az atyai jóakarathoz. Különösen attól félt, hogy Consuelo leleplezi, és megmondja a grófnak az igazságot. Érezte, ebben a pillanatban nem volna ereje, hogy arcátlanul válaszoljon, és megbosszulja magát.

- Nagyon köszönöm gróf úr jóságát - mondta Consuelo rövid habozás után -, de bátyám, bármennyire értékeli is szívességét, aligha élhet vele. Sürgős ügyei Prágába szólítják, és éppen most vett búcsút tőlem...

- Hogyan! hiszen alig egy pillanatig látták egymást - mondta a gróf.

- Máris sok időt veszített azzal, hogy várnia kellett rám - folytatta a leány -, nem késlekedhet tovább. Nagyon jól tudja - tette hozzá, jelentőségteljes pillantást vetve állítólagos bátyjára -, hogy egy pillanatig sem maradhat itt.

Ez a hideg makacsság visszaadta Anzoleto természetes bátorságát, és most már ügyesen feltalálta magát.

- Vigye az ördög az ügyeimet... akarom mondani - javította ki magát -, csak megsegít a jó Isten, mert bármit mond is az elővigyázat és a józan ész, mégsem hagyhatom itt ilyen gyorsan az én kedves húgomat: s mivel a gróf úr kegyesen megengedi, köszönettel veszem meghívását. Itt maradok. Legfeljebb várnak egy kicsit ezek a prágai ügyek, más baj nem lehet.

- Nagyon könnyelmű beszéd ez - mondta Consuelo sértődötten. - Vannak ügyek, amelyeket az érdeknél is jobban sürget a becsület.

- A jó testvér beszéde - vágott vissza Anzoletó. - Te pedig, kis húgom, mindig úgy beszélsz, mint valami királynő.

- Jóakarató beszéd - tette hozzá az öreg gróf, és kezét nyújtotta Anzoletónak. - Nincs olyan ügy, amelyet nem lehetne másnapra halasztani. Igaz, sokszor szememre vetették közönyömet; én viszont mindig azt vallottam, hogy több kár származik a sietségből, mint a megfontolásból. Például, kedves Porporina, már jó néhány napja, sőt jó néhány hete szeretnék kérni valamit, és mindig csak halogattam. Azt hiszem, nem cselekedtem helytelenül, mert most jött el a kellő pillanat. Szeretnék beszélni önnel, és éppen kerestem, amikor jelentették, hogy bátyja ura is itt van. Úgy gondolom, nagyon szerencsés véletlen ez, s csak örülnék, ha ő is részt venne abban a megbeszélésben, amelyet javasolok.

- Mindig és bármely órában kegyelmességed rendelkezésére állok - felelte Consuelo -, de attól tartok, testvérem még valóságos gyermek, és meg kell gondolnom, mielőtt személyes ügyeimbe avatnám...

- Tudom - mondta hetykén Anzoletó -, de minthogy a kegyelmes gróf úr hozzájárult, nincs más engedélyre szükségem, hogy bizalmukba avassanak.

- Engedje meg - mondta Consuelo dölyfösen -, hogy én ítéljem meg, mi felel meg önnek és nekem. Gróf úr, szívesen követem lakosztályába, és tisztelettel meghallgatom szavait.

- Nagyon szigorú ezzel a derék fiatalemberrel, hiszen olyan őszinte, vidám képe van - mosolygott a gróf; majd Anzoletóhoz fordulva. - Ne türelmetlenkedjék, gyermekem - mondta. - Hamarosan ön is sorra kerül. Amit húgának mondani akarok, ön előtt sem maradhat titok, s remélem, Porporinánk hamarosan megengedi, hogy, amint mondja, bizalmunkba avassuk.

Anzoletó arcátlanul válaszolt az aggastyán túlaradó jókedvére; nem engedte el a kezét, mintha vele akarna maradni, hogy ellesse a titkot, amelyből Consuelo kizárta. Annyi tapintata sem volt, hogy megértse, neki kellene elhagynia a szalont, s nem az öreg grófot erre kényszeríteni. Amikor aztán magára maradt, dühödten rugdosta a padlót, mivel attól félt, hogy a leány, aki ennyire meg tudta őrizni lélekjelenlétét, végül is megghiúsítja terveit, s minden ügyeskedése ellenére kiutasítja a kastélyból. Arra gondolt, hogy kioson a szalonból, és az ajtóknál leskelődik. Valóban ki is ment, egy ideig a kertben bolyongott, majd a folyosókon fürkészt, s ha egy szolgálóval találkozott, úgy tett, mintha a kastély szép építkezését csodálná. Három különböző alkalommal egy feketébe öltözött, nagyon komor férfival találkozott, s igyekezett elbújni előle: Albert volt, aki látszólag nem sokat törődött vele, de tulajdonképpen nem vesztette el szemé elöl különös vendégüket. Anzoletó látta, hogy a ház fiatal ura egy fejjel magasabb nála, s mivel arcának komoly szépségét is megfigyelhette, hamarosan megértette, hogy Riesenburg bolond grófja nem olyan megvetendő vetélytárs, ahogy eleinte gondolta. Ezért elhatározta, hogy visszamegy a szalonba, s ujjaival szórakozottan ütögetve a csembaló billentyűit, szép hangját próbálgatta e tágas helyiségben.

- Leányom - mondta Christian gróf, miután dolgozószobájába vezette Consuelót, majd egy aranyrojtokkal díszített, vörös bársony karosszéket tolt feléje, ő maga pedig egy kis összehajtható székre ült -, nagy kéréssel kell kezdenem, s nem is tudom, milyen joggal, hiszen nem

ismerheti még szándékomat. Csak abban reménykedem, hogy ősz hajam, ön iránt érzett gyengéd tiszteletem, s nevelőapja, a nemes Porpora mester irántam tanúsított barátsága elég bizalmat ad önnek, hogy tartózkodás nélkül megnyissa előttem a szívét.

Consuelo meghatódott, de kissé meg is rémült e szavaktól. Ajkához emelte az aggastyán kezét, és szíve szerint válaszolt:

- Igen, gróf úr, úgy becsülöm és szeretem, mintha önben tisztelhetném apámat, és minden aggodalom és tartózkodás nélkül felelhetek kérdéseire, amennyiben rám vonatkoznak.

- Mást nem is kérdezek, kedves leányom, és nagyon köszönöm ígérését. Higgye meg, sosem élnék vele vissza, s abban is biztos vagyok, hogy állni fogja a szavát.

- Így lesz, gróf úr. Kegyeskedjék kérdezni.

- Nos, gyermekem - kezdte a gróf ártatlan és bátorító kíváncsisággal -, hogy hívják tulajdonképpen?

- Nincs nevem - felelte Consuelo minden habozás nélkül. - Anyám is csak a Rosmunda nevet viselte. A keresztségben Vigasztaló Máriának nevezték; apámat sohasem ismertem.

- A nevét sem tudja?

- Nem, gróf úr, sohasem hallottam róla.

- Porpora örökbe fogadta? Törvényes végzéssel adta önnek a nevét?

- Nem, gróf úr. Művészek közt ez nem szokás, és nem is szükséges. Nagylelkű mesteremnek nincsen vagyona, tehát nincs mit rám hagyományoznia. Ami meg a nevét illeti, mai helyzetemben mindegy, hogy a szokásjog alapján viselem-e, vagy törvényesen. Ha némi tehetséggel igazolom, jogosan az enyém lesz; ha nem, olyan megtiszteltetésben részesültem, amelyre nem voltam méltó.

A gróf néhány pillanatig hallgatott; aztán megfogta a leány kezét.

- Válaszainak nemes őszintesége - mondta - csak növelték értékét a szememben. Nem azért érdeklődtem e részletek iránt, hogy jobban vagy kevésbé becsüljem születése és rangja szerint. Azt akartam tudni, van-e ereje bevallani az igazságot, és látom, hogy őszintén felelt. Nagyon hálás vagyok érte, és lelkében nemesebbnek tartom, mint amilyenek mi címünkben vagyunk.

Consuelo látta, mennyire meglepődik a gróf, hogy ő könnyen, pirulás nélkül bevallja ezeket a dolgokat, s kissé mosolygott is az öregúr jóhiszeműségén. Christian gróf csodálkozása persze azt is mutatta, hogy maradt még benne valami előítélet, s annál szívósabban, minél nemesebben küzdött ellene. Látszott, hogy még gyötri ez az előítélet, és ki akarja vetni magából.

- Most még kényesebb kérdést szeretnék feltenni, kedves gyermekem - folytatta -, és minden jóindulatára szükségem lesz, hogy megbocsássa merészségemet.

- Egy pillanatig se aggódjon, gróf úr - mondta a lány -, hasonló nyíltsággal válaszolok bármely kérdésére.

- Nos, gyermekem... férjnél van?

- Nem, gróf úr, tudtommal nem.

- És... nem özvegy? Nincsenek gyermekei?

- Nem vagyok özvegy, és nincsenek gyermekeim - felelte Consuelo, majdnem nevetve, mivel sehogy sem értette, mit akar a gróf megtudni.

- Nem is tett ígéretet senkinek? - folytatta az öregúr.
  - Bocsásson meg, gróf úr, haldokló anyám beleegyezésével, sőt egyenes parancsára elígérkeztem valakinek, egy fiúnak, akit gyermekkorom óta szerettem, és akinek jegyese is voltam, míg el nem hagytam Velencét.
  - Kötve van tehát? - mondta a gróf a sajnálkozás és az elégedettség valami különös keverékével.
  - Nem, gróf úr, teljesen szabad vagyok - felelte Consuelo. - Akit szerettem, méltatlanul elárulta esküjét, s én örökre elhagytam.
  - Pedig szerette, ugye? - mondta a gróf kis szünet után.
  - Teljesen lelkemből, így igaz.
  - És... talán még mindig szereti...
  - Nem, gróf úr, nem szerethetem.
  - Nem örülne, ha viszontlátná?
  - Inkább gyötrelmem volna számomra.
  - És sohasem engedte meg neki... nyilván ő sem merte volna... De biztosan azt gondolja, hogy tapintatlan vagyok, és túlságosan sokat akarok megtudni.
  - Értem, gróf úr; mivel azért vagyok itt, hogy mindent megvalljak, s mivel nem akarom becsülését megtéveszteni, a legkisebb részletet sem hallgatom el, hogy aztán dönthessen, megérdemlem-e, vagy sem. A fiatalember sok mindent megengedett magának, de csak azt tette, amit én is megengedtem. Így gyakran ittunk ugyanabból a csészéből, vagy pihentünk ugyanazon a padon. A szobámban aludt, miközben én olvasómat forgattam. Ápolt, amikor beteg voltam. Nem kellett aggályoskodóan vigyáznom magamra. Mindig egyedül voltunk, szerettük egymást, egybe akartunk kelni, tiszteletben tartottuk egymást. Megesküdtem anyámnak, hogy, amint mondják, tisztességes lány maradok. Megtartottam a szavamat, ha ugyan tisztesség az, hogy hiszünk egy férfinak, aki megcsal, s annak adjuk bizalmunkat, szeretetünket, megbecsülésünket, aki semmit sem érdemel mindebből. Amikor nem akart többé testvérem lenni, pedig még nem volt a férjem, védekezni kezdtem. Amikor hűtlenné vált, örültem, hogy megvédtem magam. Ez a becstelen ember könnyen állíthatja az ellenkezőjét; nem jelentős dolog ez egy magamfajta szegény lány életében. Csak ne énekeljek hamisan, mást nem kívánnak tőlem. Csak lelkipurdalás nélkül csókolhassam meg a feszületet, amelyre megesküdtem anyámnak, hogy tiszta maradok, s nem gyöttrődöm azzal, mit gondolnak rólam az emberek. Nincs családom, amelynek pironkodnia kéne miattam, sem testvérem vagy unokatestvérem, akinek helyt kellene állni becsületemért...
  - Nincs testvére? De hiszen...
- Consuelo szerette volna megvallani az igazat, persze a titok pecsétje alatt, az öreg grófnak. De gyávaságnak tartotta volna, ha másnál keres menedéket az ellen, aki olyan gyáván megfenyegette. Arra gondolt, egymagában is elég erősnek kell lennie, hogy védekezzék, és megszabaduljon Anzoletótól. De szívének nemes hajlandósága sem engedte, hogy kiüzzék a házból a fiatalembert, akit ő olyan áhítatosan szeretett. Bármilyen udvariasan utasítaná ki Christian gróf, és bármennyire bűnös is Anzoletó, Consuelo sehogy sem akarta ilyen megaláztatásnak kitenni. Azt felelte tehát az aggastyánnak, hogy esztelennek tartja a testvérét, és mindig úgy bánt vele, mint egy gyerekkel.
- De nem gonosz, ugye? - kérdezte a gróf.

- Talán gonosz is - felelte a lány. - A lehető legkevesebbet érintkezem vele; jellemünk és véleményeink nagyon különbözök. A gróf úr láthatta, hogy nem igyekeztem visszatartani.

- Legyen, ahogy kívánja, gyermekem; megbízom az ítéletében. Most, hogy már mindent elmondott nekem, és olyan nemes őszinteséggel...

- Bocsásson meg, gróf úr - szólt közbe Consuelo -, még nem mondtam el magamról mindent, mivel nem kérdezett többet. Nem tudom, mi az oka, hogy ma életem iránt kegyeskedik érdeklődni. Gondolom, valaki többé-kevésbé kedvezőtlen módon beszélt rólam, s most meg akarja tudni, nem hozok-e szégyent a házra. Mivel eddig csak felületesen kérdeztek beszélgetéseink során, helyzetemmel össze nem férhető szerénytelenségnek tartottam volna, ha engedélyük nélkül a magam személyéről szólok. Mivel azonban gróf úr most alaposan meg akar ismerni, meg kell említenem egy körülményt, amely talán rossz színben fog feltűntetni. Többször kegyeskedett említeni azt a lehetőséget, hogy egyszer talán színpadra lépek; ez nem csupán lehetőség (bár most semmi kedvem ilyesmire), hanem valóság is, mivel a múlt évadban már énekeltem Consuelo néven egy velencei színházban. A közönség Zingarellának hívott, és egész Velence ismeri arcomat és hangomat.

- Hogyan mondja! - kiáltott a gróf, egészen elkábulva ettől az új vallomástól. - Ön volna hát az a csoda, aki körül tavaly olyan lármát csaptak Velencében, és akinek nevét az olasz lapok olyan magasztalva emlegették? A legszebb hang, a legnagyobb tehetség, amely emberemlékezet óta színpadon jelentkezett...

- A San Samuele színházban léptem fel gróf úr. A dicséretekben biztosan sok túlzás volt. De kétségtelen, hogy én vagyok ez a Consuelo, több operában énekeltem, tehát színésznő vagyok, vagy, ahogy elnézőbben mondják, énekesnő. Kegyeskedjék eldönteni, megérdemlem-e ezek után jóindulatát.

- Mily különös dolgok, milyen rendkívüli életsors! - mondta a gróf elgondolkozva. - Beszélte erről... másnak is, gyermekem, vagy csak nekem vallotta be?

- Nagyjában mindent elmondtam az ifjú gróf úrnak, bár nem említettem ezeket a részleteket, amelyeket most kegyeskedett hallani.

- Albert tehát ismeri származását, régi szerelmét, hivatását?

- Igen, ismeri, gróf úr.

- Rendben van, kedves signora. Nem is találok elég hálás szavakat, hogy kifejezzem köszönetemet egyenességéért, s ígérem, sohasem lesz oka megbánni. Most pedig, Consuelo... (igen, emlékszem, Albert is így hívta, már az első pillanatban, amikor spanyolul beszélt önnel) engedje meg, hogy egy kissé összeszedjem a gondolataimat. Szeretnék egy kissé lecsillapodni. Sok mindent kell még egymásnak mondanunk, gyermekem, s meg kell bocsátania, ha kissé zavarban vagyok egy közeledő fontos döntés előtt. Nagyon lekötelezne, ha néhány pillanatig várna rám.

Christian gróf kiment, és Consuelo az arannyal szegélyezett üvegajtókon át követhette lépteit: az aggastyán kápolnájába vonult vissza, s itt térdre vetette magát.

A lány izgatottan tépelődött, hogy milyen következményei lehetnek ennek az ünnepélyesen bejelentett beszélgetésnek. Először arra gondolt, hogy Anzoleto már türelmetlen várakozása közben megtette azt, amivel később fenyegetőzött; talán már beszélt a káplánnal vagy Hanzzal, és olyan dolgokat mondott róla, hogy komoly aggályokat ébreszthetett vendéglátóiban. Ám Christian gróf nem tudott színlelni, s magatartása és szavai inkább megnövekedett rokonszenvéről, nem pedig bizalmatlanságáról tanúskodtak. Egyébként is látszott, hogy Consuelo

őszinte válaszai valóban újat mondtak neki, az utolsó pedig egyenesen villámcsapásként hatott rá. Most meg imádkozik, arra kéri Istent, világosítsa meg, vagy segítse nagy elhatározása végrehajtásában. „Vajon azt kéri-e majd tőlem, hogy én is menjek el innen testvéremmel együtt? - tűnődött magában a leány. - Vagy talán pénzt ajánl fel? Óvjon meg az Úristen ettől a gyalázattól! De nem, hiszen tapintatos, jó ember, és biztosan nem aláz meg. Mit akart kezdetben mondani, és mit fog most mondani? Nyugtalanná tehetette ez a hosszú sétánk, és meg fog szidni. Talán meg is érdemlem, és elfogadom korholó szavait, mivel nem válaszolhatok őszintén azokra a kérdésekre, amelyeket Alberttal kapcsolatban tenne fel nékem. Milyen nehéz nap! Ha sok hasonlót kéne átélnem, nem vitathatnám el többé az énekművészet pálmáját Anzoleto féltékeny szeretőitől. Érzem, hogy szívem lázasan dobog, torkom egészen kiszáradt.”

Christian gróf hamarosan visszajött. Nyugodt volt, sápadt arcán a jó győzelmének fénye ragyogott.

- Leányom - mondta Consuelo mellé ülve, miután visszakényszerítette a pompás karosszékbe, amelyet a leány át akart neki adni, és amelyben most akarata ellenére és félénk arccal trónolt -, ideje, hogy én is olyan őszintén szóljak, ahogy ön beszélt velem. Consuelo, a fiam szereti önt.

Consuelo elvörösödött, elsápadt. Válaszolni akart. Christian gróf félbeszakította.

- Nem kérdés volt ez - mondta. - Nem volna jogom megkérdezni, s talán önnek sem felelni rá, mivel tudom, hogy semmiképp sem bátorította Albert reményeit. Mindent elmondott nekem; hiszek neki, mivel még sohasem hazudott, ahogy én sem hazudtam soha.

- Én sem - felelt Consuelo, s az ártatlan büszkeség kifejezésével az arcán az ég felé tekintett. - Albert gróf bizonyára megmondta önnek...

- Hogy a gondolatát is elutasította a vele való házasságnak.

- Így kellett tennem. Ismerem a világ felfogását és szokásait. Már azért sem lehetek Albert gróf felesége, mivel senkinél sem tartom magam alacsonyabb rendűnek Isten előtt, és senki kegyét vagy jóakarátát nem fogadhatom el a világ szeme előtt.

- Ismerem jogos büszkeségét, Consuelo. Ha Albert teljesen független volna, túlzottnak vélném; de mivel ön azt hitte, hogy semmiképp sem fogadnám el ezt a frigyét, csak úgy válaszolhatott, ahogy tette.

- Most pedig, gróf úr - mondta Consuelo felemelkedve -, már mindent értek, és nagyon kérem, kíméljen meg attól a megaláztatástól, amelytől mindig féltem. Elhagyom a házát; már rég elhagytam volna, ha nem félek tőle, hogy távozásom ártalmára lehet Albert gróf értelmének és életének, mivel nagyobb befolyással vagyok rá, mint magam is kívánnám. Mivel gróf úr tudja, amit nem lett volna jogom feltárni, már vigyázhat rá, megakadályozhatja elválásunk káros következményeit, s nálam több joggal gondolhat vele. Ha talán túlzásba vittem jó szándékomat, Isten biztosan megbocsátja a bűnömet, mivel tudja, milyen tiszta érzéssel cselekedtem mindezt.

- Mindent tudok - felelt a gróf. - Most Isten szólt lelkiismeretemhez, ahogy előbb Albert szívemhez. Maradjon tehát ülve, Consuelo, s ne ítélkezzék ilyen gyorsan szándékaim felett. Nem azért kértem e beszélgetést, hogy kiutasítsam a házamból, hanem hogy összetett kézzel könyörögjek, maradjon itt élete végéig.

- Életem végéig? - dadogta Consuelo, és visszaesett a székére, mert bár örült, hogy büszkesége méltó elégtételt kapott, mégis megrémült ettől az ajánlattól. - Életem végéig! Gróf úr talán nem is tudja, hogy mit mond e szavakkal.

- Nagyon jól tudom - felelt az öreg gróf mélabús mosollyal -, és érzem, sosem kell megbánnom. Fiam mondhatatlanul szereti önt, s önnek teljes hatalma van lelke felett. Ön adta vissza nekem, amikor érte ment egy titokzatos helyre, amelyről fiam nem akar nekem szólni, de ahová, így mondotta, csak egy anya vagy egy szent mert volna behatolni. Ön az életét kockáztatta, hogy megmentse halálos magányától és tébolyától. Önnek köszönhetjük, hogy fiam nem okoz többé gyötrő nyugtalanságot távollétével. Egyszóval, ön adta vissza neki nyugalma, egészségét, értelmét. Mert Albert, ne áltassuk magunkat, örült volt, és bizonyos, hogy már nem az. Csaknem az egész éjjelt azzal töltöttük, hogy ezekről a dolgokról beszéljünk, és ő mélyebb bölcsességgel szólt, mint én. Tudtam, hogy ma reggel együtt lesznek. Én engedtem meg neki, hogy azt kérje öntől, amit ön nem akart meghallgatni... Félt tőlem, kedves Consuelo, azt hitte, hogy a vén Rudolstadt megcsontosodott nemesi előítéleteiben, és szégyellené, ha önnek köszönhetné a fiát. Nos, tévedett, drága gyermekem. A vén Rudolstadt talán csupa gőg és előítélet volt; talán most sem teljesen mentes e hibáktól, s nem is akar a valóságnál szebb arcot mutatni önnek. De megtagadja őket, és a túlradó hála érzésével köszöni önnek, hogy visszaadta utolsó, egyetlen gyermekét.

És Christian gróf, bevégezve szavait, két kezébe fogta, csókjaival borította, könnyeivel öntözte Consuelo kezét.

59

Consuelót mélyen meghatotta az öreg gróf hálálkodása, amely igazolta magatartását, és megnyugtatta lelkiismeretét. Sokszor félt már tőle, hogy túlságosan könnyelműen engedett nagylelkűségének és bátorságának; ezekben a pillanatokban elnyerte a jutalmát. Örömeinek könnyei elvegyültek az aggastyán könnyeivel, és sokáig szólni sem tudtak nagy meghatottságukban.

Consuelo nem értette igazán, mit jelentenek Christian gróf szavai, az aggastyán viszont azt hitte, hogy elég világosan beszélt, s a leány hallgatását és könnyeit a hála és beleegyezés tanúságának vélte.

- Elmegyek a fiamért - mondta végül -, hadd jöjjön ide, hogy lábai elé vesse magát, és velem együtt mondjon köszönetet mérhetetlen boldogságáért.

- Várjon, gróf úr - kiáltott Consuelo megrémülve a sietségtől. - Nem is értem, hogy mit kíván tőlem. Helyesli Albert gróf irántam érzett szeretetét, és azt az odaadást is, amelyet én érzek iránta. Megtisztel bizalmával, és tudja, hogy sosem élnék vissza vele. De hogyan vállalhatnám azt, hogy egész életemet e barátságnak szenteljem, hiszen ez a vonzalmunk olyan bonyolult. Látom, az időre és az én értelmemre hagyatkozik, hogy megóvjuk az ifjú gróf lelkének épségét, és enyhítsük irántam érzett szeretete hevét. De hiszen azt sem tudhatom, tartós lesz-e ez a befolyásom; és ha állandó együttlétünk nem is volna veszélyes egy ilyen túlradó képzeletű fiatalember számára, sehogy sem áll módomban, hogy egész jövőmet e dicső feladatnak szenteljem. Nem vagyok szabad.

- Szent egek! mit hallok, Consuelo? Hát nem értette meg a szavaimat? vagy megtévesztett volna, amikor azt mondta, hogy szabad, hogy nincs szívbeli vonzalma, sem kötelezettsége, sem családja?

- De gróf úr - szólt döbbenetesen Consuelo -, hiszen van életcélom, hivatásom, foglalkozásom. A művészet irányítja életemet, neki szentelem magam már gyermekkorom óta.

- Mit mond, jóságos Isten! Vissza akar térni a színpadra?

- Nem tudom, de igazat mondtam, amikor azt állítottam, hogy nem vágyom oda. Eddig csak borzalmas szenvedéseket éltem át e viharos pályán; mégis érzem, vakmerőség volna tőlem, ha örökre lemondanék róla. Ez lett az életsorsom, s az ember talán nem is másíthatja meg eleve elrendelt jövőjét. Akár visszatérek a színpadra, akár zeneórákat vagy hangversenyeket adok, mindenképpen énekesnő vagyok, és annak is kell maradnom. Mi másra volnék alkalmas? Hol találnám meg függetlenségemet? Mivel foglalkoztathatnám munkára szokott, és a tevékenység izgalmaira szomjazó szellememet?

- Ó, Consuelo, Consuelo! - kiáltott fájdalmasan Christian gróf. - Mindez igaz. De azt hittem, szereti a fiamat, s most látom, hogy nem szereti.

- Mit mondana, gróf úr, ha olyan szenvedéllyel szeretném, hogy akár önmagamról is lemondanék? - kiáltott Consuelo is türelmetlen izgalmában. - Úgy gondolja talán, hogy egyetlen nő sem szeretheti meg Albertot, hiszen azt kéri tőlem, hogy életem végéig vele maradjak?

- Hát olyan érthetetlenül beszéltem volna, hogy teljesen esztelennek vél, kedves Consuelo? Hiszen én szívét és kezét kértem fiam számára, törvényes és kétségtelenül tisztas házasságot ajánlottam fel önnek. Ha szeretné Albertot, ebben az új életében kárpótlást találna dicsősége és diadalai elvesztéséért. De nem szereti, mivel nem tartja lehetségesnek, hogy lemondjon arról, amit életsorsának nevez.

Ez a magyarázat már későn jött, bár a jó Christian gróf ezt nem tudta. Csak rettegve és halálos ellenérzéssel a szívében áldozta fel fia boldogságáért élete minden eszményét, kasztja minden elvét; és miután az Alberttal és önmagával vívott hosszú és gyötrelmes harc után meghozta az áldozatot, a végzetes elhatározást megpecsételő szavak mégsem szakadtak fel könnyen szívéből.

Consuelo érezte vagy talán kitalálta küzdelmét; mert amikor Christian már láthatóan lemondott róla, hogy megnyerje a leány beleegyezését, a kábult döbbenet mellett valami akaratlan öröm is sugárzott az arcán.

A leány egy szempillantás alatt megértette a helyzetet, s talán legyőzhetetlen női büszkesége arra ösztönözte, hogy ne fogadja el a felkínált házasságot.

- Azt akarja, gróf úr, hogy Albert gróf felesége legyek - mondta még kissé kábultan ettől a különös ajánlattól. - Azt akarja, hogy az ön lánya legyek, hogy a nevét viseljem, hogy bemutassanak rokonainak, barátainak... Ó, milyen nagyon szereti a fiát, s mennyire szeretnie kell e fiúnak az apját!

- Csak azért talál mindebben végletes nagylelkűséget, mivel szíve nem tudna ehhez hasonlót átérezni, vagy mert a célt nem véli elég méltónak.

- Gróf úr - mondta Consuelo, miután pár pillanatig kezébe rejtette arcát, hogy elrendezze gondolatait -, mintha álom volna minden. De büszkeségem akaratom ellenére is fellázad, amikor arra gondolok, mennyi megaláztatás érne, ha el merném fogadni ezt az áldozatot, amelyet atyai szíve sugall.

- Ki merné megalázni, Consuelo, ha egyszer az apa és a fiú a házasság és a család védőpajzsával takarná?

- És a nagynéni, gróf úr? A nagynéni, aki itt valóságos anya, ő nem pirulna szégyenében?

- Ő is csatlakozna a kérésünkhöz. Consuelo, ha megcsillogtatná előttünk a reményt. Ne kívánjon többet, mint amit az emberi természet elviselhet. Egy szerelmes, egy apa vállalhatja a visszautasítás alázatát és fájdalmát. Nővérem nem vállalná. De ha biztosak volnánk a sikerben, ő is tárt karokkal jönne ide, leányom.

- Gróf úr - mondta Consuelo remegve -, mondta Albert gróf, hogy szeretem?

- Nem! - felelte az öreg gróf, miután felidézte magában éjjeli beszélgetésüket. - Albert azt mondta, hogy az ön szívében lesz a végső akadály. Ezt százszor is elismételte, de én nem akartam hinni neki. Tapintatával és becsületességével magyaráztam az ön tartózkodását. S azt gondoltam, ha egyszer eloszlatom aggályait, nekem megteszi azt a vallomást, amelyet fiamtól megtagadott.

- És mit mondott reggeli sétánkról?

- Nagyon keveset: „Próbálja meg, apám; csak így tudhatjuk meg, hogy mi zárja el előlem a szívét, a büszkeség-e, vagy az idegenkedés.”

- Ó jaj, gróf úr, hogyan vélekednék rólam, ha azt felelném, magam sem tudom?

- Azt gondolnám, hogy nem szereti, kedves Consuelo. Ó, fiam, szegény fiam! Milyen borzalmas a sorsod! Egyetlen nőt szerettél csak, mást talán soha nem is szeretsz, s ez a nő nem szeret téged. Ez már az utolsó csepp életünk keserű kelyhében.

- Ó, Istenem! biztosan gyűlöl, gróf úr. Nem értheti meg, hogy az én büszkeségem még mindig ellenáll, holott ön feláldozta a sajátját. Egy magamfajta leány büszkeségét biztosan kevésbé tartja indokoltnak; de higgye meg, szívemben most épp oly heves csata dül, amilyen az a küzdelem volt, amelyben ön győzedelmeskedett.

- Értem. Ne higgye, signora, hogy nem becsülöm eléggé szemérmét, egyenességét, önzetlenségét, e páratlan erényeket, amelyek tiszteletre méltó büszkeségét indokolják. De amit az apai szeretet le tudott győzni (látja, teljes őszinteséggel szólok önhöz), azt egy nő szerelme is legyőzheti. Nos, ha akár Albert egész élete, meg az öné és az enyém is, egyetlen harc volna csupán, mert, gondolom, valóban így volna, a világ előítéletei ellen; ha mindhármunknak, és nővéremnek is velünk együtt, sokat és sokáig kellene szenvednünk, nem maradna-e meg nekünk kölcsönös gyengédségünk, tiszta lelkiismeretünk, odaadó segítőkészségünk, s nem tenne-e minket erősebbé az egész világnál? A nagy szeretet könnyűvé teszi a bajokat, amelyeknek nagy a súlya, ha egyedül viseljük el. Saját szívében keresi, Consuelo, izgatottan és aggódva, ezt a nagy szeretetet, de nem találja, mivel nincs mit találnia.

- Ó, igen, ez itt a kérdés - mondta Consuelo kezét görcsösen a szívére szorítva -, semmi más nem számít. Nekem is voltak előítéleteim; az ön példája bizonyítja, hogy nekem is kötelességem legyőzni őket, nekem is meg kell próbálnom, hogy olyan nagy és hősiessé legyek, mint ön. Ne beszéljünk többé az én ellenérzésemről, hiú szégyenkezésemről. Jövőmről és művészetemről se beszéljünk többé - tette hozzá mély sóhajjal. - Művészetemet is meg tudom tagadni, ha... ha szeretem Albertot! Mert éppen ezt kell tudnom. Hallgasson meg, gróf úr. Százszor is megkérdeztem magamtól, de soha azzal a biztonsággal, amelyet csak az ön áldása adhatott volna nekem. Hogyan is fürkészhettem volna szívemben, ha maga a kérdés is örület és bűn volt a szememben? Most azonban, érzem, már megismerhetem magam, és dönthetek. Csak néhány napot kérek, hogy magamba szálljak, és megtudjam, vajon ez a roppant odaadás, amelyet iránta érzek, ez a határtalan tisztelet és nagybecsülés, amelyet erényei táplálnak bennem, ez a hatalmas vonzás, ez a különös varázs, amely szavaiból árad felém, hogy mindez a szerelem vagy a bámulat gyermeke-e. Mert mindez bennem van, de állandó harcban valami meghatározhatatlan rettegéssel, mély bánattal, és hogy semmit sem titkoljak, ó, nemes, nagylelkű barátom, harcban egy kevésbé szenvedélyes, de szelídebb és gyengédebb szerelemmel, amely semmiképp sem hasonlítható emehhez.

- Különös és nemes leány! - felelt Christian gróf meghatottan. - Mennyi bölcsesség és mennyi zavar szavaiban és gondolataiban! Sok vonásában az én szegény Albertomra hasonlít, érzelmeinek nyugtalanító bizonytalansága meg feleségemre, az én nemes, szép, szomorú Vandámra emlékeztet... Ó, Consuelo, nagyon gyengéd és nagyon keserű emléket idéz fel bennem. Azt szeretném mondani önnek: „Küzdje le határozatlanságát, vesse el ellenérzését, ne hallgasson másra, csak erényére, nagylelkűségére, vonzalmára, áhítatos és buzgó irgalmára, és szeresse ezt a szegény fiatalembert, aki imádja, s talán boldogtalanná teszi önt, de aki önnek köszöni majd üdvösségét, és egykor szószólója lehet a mennyei Atyánál.” De ön emlékezetembe idézte anyját, ezt a nagyszerű asszonyt, aki kötelességtudatból és baráti érzésből lett az enyém. Mivel én egyszerű, gyámoltalan, félénk fiatalember voltam, az én drága Vandám nem egyesíthette velem a képzeletében lángoló szenvedélyes lobogást. Mégis hű és odaadó feleségem volt utolsó percéig; de milyen sokat szenvedett. Szeretete, sajna, öröm és fájdalom volt nekem; állhatatossága büszkeséggel és lelkipurdalással töltött el. Elpusztult gyötrelmeiben, és az én szívem örökre összetört. Ne csodálkozzék hát most, Consuelo, hogy jelentéktelen ember vagyok, halott, mielőtt eltemettek volna; szenvedésemet senki sem értette, senkinek sem mondtam el, s most is csak remegve vallom be. Ó, nem kérhetek öntől ilyen áldozatot, nem biztathatom Albertot, hogy fogadja el, inkább zárja le szememet a fájdalom, pusztítsa el fiamat a sors kegyetlen csapása! Nagyon is jól tudom, mi az ára annak, ha erőszakot teszünk a természetén: és megtagadjuk a lélek kielégíthetetlen szükségét. Ne siessen hát döntésével - tette hozzá az öreg gróf, ziháló melléhez szorítva Consuelót, és atyai csókot lehelve e nemes homlokra. - Talán jobb így. Ha mégis visszautasításban lesz részünk, Albertot előkészíti rá nyugtalan várakozása, és nem villámcsapásként éri a rossz hír, ahogy most érné, ha mindjárt közölnénk vele.

E végső és bölcs észrevétel után elváltak, s Consuelo reszketve ment végig a folyosókon, mivel félt, hogy Anzoletoval találkozik. Amikor már a szobájába zárkózott, szinte összeesett az izgalomtól és a fáradtságtól.

Pihenni szeretett volna, hogy kissé megnyugodjon. Érezte, teljesen össze van törve. Az ágyára vetette magát, s csakhamar valami tompa kábultság vett rajta erőt, de nem enyhülést, hanem inkább új gyötrelmeket hozott neki. Albert képével szeretett volna elaludni, hogy ezt a gondolatot érlelje magában, az álom titokzatos megnyilatkozásai során, mivel ezekben néha gyöttrő gondjaink prófétai értelmét véljük megtalálni. Sok órán át kergették egymást álmainak foszlányai, de mindig Anzoleto képe jelent meg, s nem Alberté. Mindig Velence és a Corte-Minelli; mindig első szerelme, e nyugodt, derűs, költői szerelem. És valahányszor felriadt, Albert emléke a sötét barlangéval társult, ahol a hegedű bűgása, e magányos üreg visszhangjaival versengve, a halottakat szólította, és Zdenko frissen hantolt sírján zokogott. Erre a gondolatra a félelem és a szomorúság megtörte szívében a szeretet lendületét. A felkínált jövő csak hideg árnyak és véres látomások zűrzavarában mutatkozott, a múlt termékeny fényei viszont kitágították keblét, megdobogtatták szívét. E múltról álmodva mintha saját hangját hallotta volna: végtelen térségeken száll, betölti a természetet, lebeg és ugyanakkor az ég felé emelkedik; amikor viszont a barlang hegedűjének fantasztikus zenéjét hallotta, üres és tompa lett a hang, és halálhörgésként hullt a föld mélyébe.

Ezek a zavaros álmok annyira kimerítették, hogy felkelt, mert szabadulni akart tőlük; és mivel a harang első csengése már jelezte, hogy félóra múlva ebédhez ülnek, öltözködni kezdett, de még mindig ugyanezek a gondolatok foglalkoztatták. Ám különös dolog! Először életében figyelmesebb volt a tükör előtt, gondosabban foglalkozott hajával és ruhájával, mint azokkal a komoly kérdésekkel, amelyekre választ keresett. Maga sem vette észre, hogy csinosítja magát, csak érezte, hogy szép akar lenni. Nem azért lobbant fel benne e leküzdhetetlen kacérság, hogy felébressze a két vetélytárs vágyait és féltékenységét; csak az egyikre gondolt, csak egyre

tudott gondolni. Albert még egyetlen szót sem mondott neki arcáról. Szenvedélye mámorában talán szebbnek vélte, mint amilyen a valóságban volt; de gondolatai olyan emelkedettek voltak, s szerelme olyan mérhetetlen, hogy szentségtörésnek tartotta volna, ha a szerető mámoros tekintetével vagy a művész kutató elégedettségével szemléli a leányt. Mintha ködfátyol borítaná Consuelót, amelyen szeme nem mert áthatolni, s amelyet gondolatban ragyogó dicsfény is övez. Akár jó színben volt, akár rosszban, Albert mindig ugyanannak látta. Látta már soványan, sápadtan, fonnyadtan, harcban a halállal, kísértetként egy női testben. Ilyenkor a végzetes kór többé-kevésbé ijesztő jeleit kereste vonásaiban, elmélyülten, szorongva, de azt nem látta, hogy rút-e, és sohasem gondolta, hogy irtózáttal vagy utálkozással kell-e e torz arcra nézni. És amikor a leány ismét fiatalsága és életereje fényében ragyogott, megint nem vette észre, hogy szebb-e vagy rútabb, mint betegsége előtt. Neki Consuelo mindig, életében és halálában, a fiatalság, a felsőbbrendű, az egyedülálló és hasonlíthatatlan szépség eszménye volt. Ezért a leány nem is gondolhatott órá, valahányszor tükre előtt csinosította magát.

Mennyire más természet volt Anzoletto. Milyen aprólékos gonddal vizsgálta, figyelte, elemezte képzeletében, amikor Consuelo rútságáról beszéltek előtte. Mennyire számon tartotta minden varázslatos vonását, s legkisebb erőfeszítését is, hogy tessék az embereknek. Mennyire ismerte haját, karját, lábát, járását, arcának ragyogó színeit, ruhájának legjelentéktelenebb redőjét. És milyen túlradó lendülettel tudta dicsérni, milyen borzongó ellágyulással nézni. Az ártatlan leány akkor még nem értette szíve izgatott remegését. Most sem akarta megérteni, pedig még hevesebben érezte, ha arra gondolt, hogy nemsokára megjelenik a fiú szeme előtt. Haragudott önmagára, arca égett a szégyentől és a bosszúságtól, s egyre erőlködött, hogy csak Albert kedvéért szépítse magát; mégis azt a hajviseletet, azt a szalagot, sőt azt a tekintetet akarta megtalálni, amely Anzoletónak tetszenék. „Ó jaj! - sóhajtott, amikor végre elkészült, és elszakadt a tükörtől -, mégis igaz, hogy csak órá tudok gondolni, és elmúlt boldogságom jobban magával ragad, mint mai megvetésem és egy új szerelem ígérete! Hiába tekintek a jövőmbe, nélküle csak félelmet és kétséget találok ott. De mi lenne a sorsom, ha vele maradok? Hiszen sosem jöhetnek már vissza a szép velencei napok, sohasem élhetünk többé ártatlan egyetértésben, Anzoletto lelke mindörökre megromlott, simogató keze bemocskolna, s szégyen, féltékenység, félelem, bánat mérgezné életem minden óráját.”

Consuelo könyörtelenül vizsgálta magát, s el kellett ismernie, hogy nem hisz ábrándos álmoknak, s szívében sem él titkos vonzalom Anzoletto iránt. Nem szerette már a jelenben, feltételezett jövőjükre pedig csak rettegéssel és gyűlölettel gondolhatott, mert tudta, hogy Anzoletto bűnös hajlamai csak erősödni fognak. De ha múltjába tekintett vissza, olyan nagyon szerette a fiút, hogy sem lelke, sem élete nem tudott elszakadni tőle. Úgy látta most volt jegyesét, mint valami arcképet, amely egy szeretett lényre és hajdani boldog napokra emlékeztet. És akár egy özvegyasszony, aki elrejtőzik új férje elől, hogy a réginek a képét csodálja, ő is érezte, hogy ez a halott az élőnél is előbb a szívében.

60

Consuelo nagyon értelmes volt, gondolkodása is emelkedett, és így jól tudta, hogy e két érte lobogó szív közül kétségtelenül Alberté az igazabb, nemesebb, értékesebb. Amikor tehát szembekerült velük, az első pillanatban már azt hitte, hogy legyőzte ellenségét. Ahogy Albert mély, lelkéig hatoló tekintettel nézett rá, s becsületes kezével lassan, erőteljesen megszorította az övét, a leány mindjárt megértette, hogy a fiatal gróf már tudja apjával folytatott beszélgetésük eredményét, és hálával, alázattal várja a döntést. Albert többet kapott, mint amennyit remélt, s mivel benne nyoma sem volt Anzoletto önhittségének, a lány határozatlansága is kedvesebb volt neki, mint a biztosra vett elutasítás. Anzoletto viszont keményen elszánta magát a

végsőkig. Már sejteni kezdte, mi történik körülötte, és elhatározta, hogy körömszakadtáig harcol, ha akár szolgálkkal dobatták is ki a kastélyból. Fesztelen magatartása, merész, gúnyos tekintete mély undort ébresztett Consuelóban; és amikor a fiatalember helykén közeledett hozzá, hogy karját nyújtsa neki, a leány elfordította a fejét, és Albert karjára támaszkodva ment az asztalhoz.

A fiatal gróf szokása szerint Consuelóval szemben foglalt helyet, a leány pedig az öreg Christian balján, Amélie régi helyén, ahol a bárókisasszony távozása óta mindig is ült. Consuelo mellett, a másik oldalon, rendesen a káplán telepedett le, de a kanonissza most az állítólagos testvért ültette kettejük közé; így Anzoleto egyenesen a leány fülébe sugdoshatta csípős megjegyzéseit, s tiszteletlenségével ugyanakkor az öreg papot is megbotrányoztathatta, mivel ez is szándékában volt, és már próbálkozott is vele.

Anzoleto nagyon egyszerű tervet eszelt ki. Mivel sejtette, hogy kik ellenzik a házasságot, az ő szemükben akart gyűlöletes és kibírhatatlan lenni, hogy bárdolatlan modorával, tolakodó viselkedésével, otromba beszédével rossz véleményt ébresszen bennük Consuelo környezete és rokonsága iránt. „Majd meglátjuk - mondta magában -, lenyelik-e azt a testvért, akit én játszom meg nekik.”

Anzoleto tökéletlen énekes volt, s a tragikus szerepekben is eléggé közpszerű, de ösztöneiben kiváló komédiás. Már elég sokat forgott jó társaságokban, hogy utánozni tudja az előkelő emberek választékos modorát és csiszolt beszédét; de ha most ezt a szerepet választja, csak megbékítette volna a kanonisszát a menyasszony póri családjával, s ezért az ellenkező végletbe csapott, ami nem is esett nehezebbre, mivel természetében rejlett a durvaság és közönségesség. Miután megfigyelte, hogy Wenceslawa asszony, aki ugyan csökönyösen németül, vagyis az udvar és a híthű alattvalók nyelvén beszél - minden olaszul mondott szavát érti, hetet-havat összehordott, váltig magasztalta a kitűnő magyar bort, és jóllehet nagyon is megedződött hozzá, mivel rég megszokta már a részegítő italokat, egyre féktelenebbül viselkedett, hogy megrögzött iszákosnak tartsák.

Terve csodálatosan sikerült. Christian gróf először jóindulatúan nevetett a fiatalember bohóckodásán, aztán csak erőltetetten mosolygott, s végül már minden nagyúri fölnyére, sőt apai szeretetére szüksége volt, hogy ne utasítsa rendre fiának jövődjé és izgága sógorát. A felháborodott káplán szinte táncolt a székén, s németül időnkint ördögűzéshez hasonló igéket mormogott. A kanonissza alig leplezett megvetéssel és nyilvánvaló elégtétellel hallgatta vendégük arcátlan megjegyzéseit. Anzoleto minden újabb baklövésére Christian gróf tekintetét kereste, mintha tanúságul hívná; a jó öreg viszont lehajtott a fejét, és mindannyiszor valami ügyetlen megjegyzéssel akarta elterelni a hallgatók figyelmét. Ilyenkor a kanonissza Albertra nézett; de Albert mereven ült a székén, mintha nem is látná és nem is hallaná e vidáman ficánkoló vendégüket.

Mindannyiuk között szegény Consuelo szenvedett legkegyetlenebbül. Eleinte azt hitte, hogy Anzoleto züllött életmódja során szokta meg ezt az eszeveszett féktelenséget és cinikus gondolkodást, mert hiszen még sohasem viselkedett így a társaságban. A lány annyira megdöbbsent és olyan nagyon felháborodott, hogy el akarta hagyni az asztalt. De amikor észrevette, hogy csak hadicsellel van dolga, ártatlanságának és emberi méltóságának tudata visszaadta hidegvérét. Ő sosem kutatta e család titkait, sosem kereste barátságát, és nem cselszövésének köszönhette kiváltságos helyzetét. Mai rangja egy pillanatig sem hízelgett becsvágyának, s tiszta lelkiismerettel nézett szembe a kanonissza titkos vádjával. Láta, tudta, hogy Albert szerelme és apjának bizalma felette áll e nyomorú próbatételnek. Csak megvetéssel gondolt Anzoleto gyáva és gonosz bosszúvágyára, és ez még erősebbé tette. Tekintete csupán egyszer

találkozott Albertével, és mindjárt megértették egymást. Consuelo azt mondta: *Igen*, és Albert így válaszolt: *Mindennek ellenére!*

- Várjuk meg a végét! - ságta a lánynak Anzoletto, aki elleste és a maga nyelvére fordította ezt a tekintetet.

- Nagyon kedves - felelt Consuelo -, szívből köszönöm.

Szinte mozdulatlan ajakkal beszéltek, azon a gyors velencei tájszóláson, amely mintha csak magánhangzókából állna, s olyan hiányosan ejti a szavakat, hogy római vagy firenzei olaszok sem nagyon értik első hallásra.

- Elképzelem, mennyire utálsz ebben a pillanatban - folytatta Anzoletto -, és biztosan azt hiszed, hogy mindig is gyűlölni fogsz. De most a markomban vagy!

- Túlságosan gyorsan leplezte le magát - mondta Consuelo.

- De nem túlságosan későn - vágott vissza Anzoletto. - Csak rajta, *padre mio benedetto*⁴² - fordult most a káplánhoz, aki éppen ajkához emelte a poharát, és úgy meglökte a könyökét, hogy a bor fele a szent férfiú mellfodrára fröccsent -, csak bátran nyakalja ezt a kitűnő nedűt, a szent mise bora sem ad több erőt testnek és léleknek! Kegyelmes gróf úr - emelte poharát az aggastyán felé -, valami sárga kristályflaskót látok ott a szíve oldalán, fénylik, mint a nap, s biztos vagyok benne, ha csak egy cseppet is ihatnék a benne rejtőző nektárból, a félistenek ereje szállna minden tagomba.

- Ne legyen könnyelmű, gyermekem - szólalt meg végre az öreg gróf, gyűrűkkel ékes ujjait a flaskó rovátkolt nyakára téve -, az aggastyánok bora néha elnémítja a fiatalok száját.

- Mérgedben úgy ragyogsz itt, mint egy csinos ábrázatú kobold - szólt most Anzoletto Consuelóhoz, de tiszta, csengő olasz nyelven, hogy mindenki megértse. - Galuppi *Diavolessá*-jára emlékeztetsz, milyen jól játszottad tavaly Velencében. Mert igaz, ami igaz, kegyelmes gróf úr, meddig akarja még itt tartani húgomat, ebben a selyemmel bélelt aranykalitkában? Énekesmadár ő, hadd figyelmeztetem, és egy madár, ha nem engedik énekelni, hamarosan a tollait is elveszti. Nagyon jól érzi magát itt, mi sem természetesebb; de aki egyszer megszédítette a közönségét, azt mindig visszaköveteli a közönség. Én meg azt mondom, akár a nevét adná nekem, meg a kastélyát és pincéjének valamennyi borát, és még a tiszteletre méltó káplán urat is ráadásul, én bizony nem hagynám ott a koturnust meg a rivaldafényt, és még kevésbé szép futamaimat.

- Ön is komédiás? - kérdezte a kanonissza fagyos, fölényes gúnnyal.

- Komédiás, avagy csepűragó, szolgálatára, *illustrissima* - felelt Anzoletto minden zavar nélkül.

- Tehetséges? - kérdezte az öreg Christian Consuelótól szelíd, jóakarató nyugalommal.

- Nem nagyon - felelt Consuelo, és szánakozva nézett Anzoletóra.

- Ha így van, önmagadat vádolod - mondta Anzoletto -, mert a te tanítványod vagyok. De - folytatta velencei nyelven - annyi tehetségem még van, hogy megzavarjam a kártyáidat.

- Csak önmagának árthat vele - felelt Consuelo ugyanabban a tájszólásban. - A rossz szándék beszennyezi a szívet, s az öné többet veszít ebben a játékban, mint amennyit nekem árthat mások szívében.

---

⁴² Szent atyám.

- Örülök, hogy elfogadod a kihívást. A porondra hát, szép harcosom. Hiába engedted le a sisakrostélyt, csak látom a méreg és a félelem villámain szemedben.
- Nem láthat ott mást, sajna, csak mélységes szánalmat. Azt hittem, elfelejthetem, hogy megvetéssel kell önre gondolnom, s most mindent megtesz, hogy emlékeztessen rá.
- A megvetés és a szerelem gyakran édestestvérek.
- Csak romlott lelkekben.
- A legbüszkébb lelkekben is. Ez mindig így volt, és így is lesz.

Így folytatódott a csatározás az egész ebéd idején. Amikor a szalonba mentek, a kanonissza, aki láthatóan a maga céljaira akarta felhasználni Anzoletto arcátlanságát, megkérte vendégüket, hogy énekeljen valamit. A fiatalember nem kérte magát; és miután inas ujjai erőteljesen suhantak végig az öreg csembaló felnyögő billentyűin, egy formás kis dalba kezdett, olyasfélébe, amilyenekkel egykor Zustiniani meghitt vacsoráit vidította. Szövege elég sikamlós volt. A kanonissza nem értette, s csak az énekes ördögi lendületén szórakozott. Christian gróft meglepte Anzoletto szép hangja, bámulatos könnyedsége, s ártatlanul átadta magát a zene élvezetének. Amikor Anzoletto végzett, új dalt kért tőle. Albert Consuelo mellett ült, érzéketlenül, mintha süket volna, és egyetlen szót sem mondott. Anzoletto azt hitte, hogy mérgeződik, mivel most vetélytársa került előnybe. Elfelejtette eredeti szándékát, hogy zenei malacságokkal rémisztgesse hallgatóit, s mivel látta, hogy úgysem értik a szöveget, akár jóhiszeműségük miatt, akár a tájszólás nehézségei okából, már csak azt akarta, hogy csodálják, és teljesen átadta magát az ének örömeinek. Consuelónak is szerette volna megmutatni, mennyit fejlődött utolsó együttlétük óta. Lehetőségein belül valóban gazdagabb lett a hangja: talán elvesztette első frissességét, és a sok mulatozás érdessé tette fiatal, bársonyos színét, de jobban uralkodott a hatásos részekben, és hajlékonyabban győzte le azokat a nehézségeket, amire érzéke és ösztöne mindig is serkentette. Szépen énekelt, s Christian gróf meg a kanonissza valósággal elhalmozta dicséréteivel, sőt a káplán is nagy élvezettel hallgatta Anzoletto futamait, annál is inkább, mivel Consuelo énekét túlságosan egyszerűnek és természetesnek találta, és ezért nem is becsülte.

- Azt mondta, hogy nem tehetséges - fordult most Christian gróf Consuelóhoz. - Nagyon szigorú vagy talán nagyon szerény, mivel tanítványáról van szó. Én inkább tehetségesnek találok, és örülök, hogy van valami, amiben önre hasonlít.

A jó Christian gróf Anzoletto e kis diadalával akarta jóvátenni azt a megaláztatást, amelyet modora állítólagos hűgának okozott. Egyre magasztalta tehát a fiatal énekest, akit már fárasztott hálátlan szerepe, hiszen inkább csillogni szeretett volna, és máris visszaült a csembalóhoz. Albert gróf egyre jobban elgondolkozott. A kanonissza, aki a hosszú zenedarabok alatt kissé elbóbiskolt, egy új velencei dalt kért, s Anzoletto most több ízléssel választott. Tudta, hogy a népdalokat éneкли legjobban. Consuelo sem fejezte ki olyan közvetlen természetességgel a tájszólás sajátos varázsát, mint ő, aki a lagúnák gyermeke és vérbeli énekes-színész volt.

Annyi bájjal és kedvességgel utánozta hol Isztria halászáinak nyers, közvetlen modorát, hol a velencei bárkások derűs, szellemes könnyedségét, hogy mindenki nagy érdeklődéssel figyelte és hallgatta. Csinos, mozgékony, vonzó arca hűségesen kifejezte a nép énekes fiait: hol komoly és büszke volt, hol meg vidám és kedvesen csúfolódó. Kacéran ízléstelen ruhája, amely már messziről elárulta Velence fiát, csak növelte az illúziót, s ebben a helyzetében inkább növelte, semmint rontotta személyes varázsát. Consuelo először hidegen hallgatta, de aztán erőlködni kellett, hogy közönyösnek és gondterheltnek lássék. Egyre jobban erőt vett rajta az izgalom. Velencét találta meg Anzoletóban, és ebben a Velencében a régi Anzoletót,

jókedvével, ártatlan szerelmével, gyermekes büszkeségével. Szeme könnybe lábadt, és ez a vidám arc, amely a többieket megnevettette, mély ellágyulást lopott a szívébe.

A dalok után Christian gróf egyházi énekeket akart hallani.

- Mi sem egyszerűbb - legyintett Anzoletto -, mind ismerem, amit Velencében énekelnek. De ezek kettősök, s ha húgom, aki szintén ismeri őket, nem hajlandó velem énekelni, nem lehetek kegyelmességtek szolgálatára.

Mindjárt kérték Consuelót, hogy ő is énekeljen. A leány sokáig vonakodott, pedig nagy kísértésben volt. Ám a jó Christian gróf, hogy megbékítse bátyjával, maga is teljesen megbékélt a fiatalemberrel, és addig kérlelte Consuelót, míg a leány Anzoletto mellé ült, s remegve belefogott az egyik hosszú, háromsoros strófákra osztott kettős énekbe, amelyeneket az ájtatosság idején egész éjjeleken át hallani Velencében, a keresztutak madonnái előtt. Ritmusuk inkább élénk, mint szomorú; de valami édes mélabú van a refrének egyhangú ismétlődésében, a szöveg kissé pogány csengésű áhítatában, ami egyre jobban meghatja, s végül teljesen hatalmába keríti a hallgatót.

Consuelo szelíd, fátyolos hangon énekelt, ahogy a velencei nők szoktak, Anzoletto pedig az ottani fiatalemberek kissé rekedt torokhangján. Közben halk, egyenletes, friss kíséretet rög-tönzött a csembalón, s a leány úgy érezte, mintha a kőkockákhoz csapódó vizet, a szőlőlevelek közt zizegő szellőt hallaná. Mintha Velencében lett volna, szép nyári éjszakán, egyedül egy magányos kápolna mellett, szeszélyesen tekergő indák árnyékában, s előtte, a csatorna szelíden gyűrűző vizén egy lámpa gyenge, remegő visszfénye. Ó, mennyire más hangulat, mint az a baljós, szívet tépő izgalom, amely reggel gyötörte. Albert hegedűjét hallgatva, egy másik, mozdulatlan, néma, fekete víztükör mellett, kísértetektől körülvéve; most Velencében volt, szelíd dallamok zsongtak körülötte a tiszta égbolt alatt, s a tengeren egymással versengtek a bárkák cikázó fényei és a csillagok örök fényei. Anzoletto adta vissza neki ezt a csodálatos látványt, amelyben az élet eszméje és a szabadság eszméje egyesült. A másik oldalon meg a barlang sötét ürege tátongott, az ősi Csehország furcsa, szilaj énekei zengtek, gyászos fáklyafényben csonthalmazok emelkedtek a víz partján, s talán a mélyében is, s mindennek központjában pedig Albert aszketikus, sápadt, átszellemült arca, egy ismeretlen világ tükre, jelképes látomások áradata, érthetetlen ígézet fájdalmas izgalma - mindez túlságosan súlyos volt Consuelo békés, egyszerű lelkének. Hogy az elvont eszmék e tájaira hatoljon, roppant erőfeszítésekre volt szüksége, s élénk képzelete alkalmassá is tette erre, de ugyanakkor olyan titokzatos szenvedés és fárasztó bűvölet gyötörte, hogy egész lénye összetört. Déli szervezete még megszokásainál is jobban tiltakozott a misztikus szerelem e zord szertartásai ellen. Albert az Észak géniusza volt számára, mély, hatalmas, olykor fenséges, de mindig szomorú, mint a fagyos éjszakák szele, vagy a téli patakok föld alatti morajlása. Álmodó, kutató lélek ő, akinek minden dolog kérdés és jelkép, a viharos éjszakák, az égitestek mozgása, az erdő vad harmóniája, az ősi sírok elmosódott feliratai. Anzoletto viszont maga a déli élet, a napsugarak, a verőfénytől megperzselt és megtermékenyített anyag, aki csak saját pezsgésének erejéből meríti költészetét, saját szervezete gazdagságából büszkeségét. Az *érzelmek* világa ez, a gyönyör mohó vágyával keveredve, a művészek gondtalan, manák élő eszmélése, amely közönyösen szemléli s szinte nem is ismeri a jó és a rossz fogalmát, feledi vagy megveti az elmélkedést, s csak a könnyű boldogságot keresi, vagyis ellensége és ellentéte az eszmének.

A két férfi, s a bennük élő két ellentétes világ közt úgy vergődött Consuelo, akár egy testétől elszakított lélek, mint akinek szinte megbénul cselekvő- és akaratereje, s szinte már élni sem tud. Szerette a szépet, szomjazta az eszményt. Albert ezt tanácsolta, ezt tanította neki. De Albert géniusának fejlődését valami beteges elv törte meg, s így túlságosan nagy jelentőséget

tulajdonított az *értelem* világának. Olyan kevésbé ismerte a való élet szükségleteit, hogy gyakran saját létezésének érzése is kialudt benne. Nem tudta elképzelni, hogy azok a baljós eszmék és tárgyak, amelyekkel lassankint megbarátkozott, a szerelem és az erény hatására más érzéseket is ébreszthetnek jegyesében, nem csupán rajongó hitet és nyugodt boldogságot. Nem látta, nem értette, hogy olyan világba ragadja a leányt, ahol ez az érzékeny teremtés elpusztul, akár egy délszaki növény az északsark örök alkonyában. És azt már sehogy sem értette, milyen erőszakot kéne tennie Consuelónak saját természetén, hogy az övével azonosuljon.

Anzoleto viszont, bármennyire megsebezte Consuelo lelkét, s a leány értelme bármennyire lázadozott is szinte minden kérdésben öellene, a fiatalember magában hordozta, s a Dél termékenyítő szeleitől kitágult, hatalmas melléből egyre árasztotta az élet levegőjét, amelyre éppúgy szüksége volt e *szépséges spanyol virágszálnak*, ahogy a fiú annak idején nevezte, akár a valóságos levegőre. Anzoleto a tudatlan, de gyönyörűséges állati lét szemléletét példázta neki, a természetes, könnyed, vidám dallamok világát, a múltat, amely csupa nyugalom, gondtalanság, mozgás, munka nélküli ártatlanság, erőfeszítés nélküli becsület, tépelődés nélküli áhítat. Hasonló egy madár életéhez. De nincs-e némileg madártermészete minden művészek, s nem kell-e az embernek is innia minden lény közös életének kelyhéből, hogy teljessé váljon léte, és jól sáfárkodják értelme kincseivel?

Consuelo egyre szelídebb és meghatóbb hangon énekelt, s ösztöneiben élte át mindazt, amit most helyette én fogalmazok meg, s nyilván kissé terjedelmesen. Bocsáss meg, jó olvasóm! Mert hogyan érthetnéd enélkül Consuelo érzelmeinek végzetes megváltozását: ez az okos, komoly leány, aki alig egy negyedórája még joggal gyűlölte az álnok Anzoletot, annyira megfeledkezett magáról, hogy most remegő gyönyörűséggel hallgatta a hangját, érintette a haját, lélegezte a leheletét. A szalon nagyon tágas volt, s tudjuk, nem lehetett jól megvilágítani; egyébként is alkonyodott. A kottatartó, amelyen Anzoleto nyitva hagyta a hangjegyfűzetet, eltakarta a fejüket, s a hallgatók elég távol ültek tőlük; a két fej egyre jobban közeledett egymáshoz. Anzoleto már csak egy kézzel játszotta a kíséretét, a másikkal átfogta barátónje hajlékony testét, és észrevétlenül magához szorította. Fél év haragja és fájdalma múltó álomként foszlott szét a leány lelkében. Velencében hitte magát; a Szűzanyához imádkozott, hogy áldja meg szerelmét, szép völegényét, akit anyja adott neki, és aki most vele imádkozik, keze a kezében, szíve a szíve fölött. Albert kiment, Consuelo nem vette észre, de a levegő könnyebb lett, s az alkony szelídebb körülötte. Egyszerre egy strófa végén hajdani jegyese forró ajkát érezte a száján. Még el tudta fojtani sikolyát, de aztán sírva borult a csembalóra.

Albert ebben a pillanatban lépett be, hallotta Consuelo zokogását, látta Anzoleto hivalkodó örömét. A gyors jelenet többi tanúja cseppet sem lepődött meg, hogy a fiatal művésznő elérékenyülése ily gyors véget vetett az éneknek. Senki sem látta a csókot, és mindenki természetesnek vélte, hogy a leány gyermekkorra emlékeit és szeretett művészetét siratja. Christian gróf kissé szomorkodott e miatt az érzékenység miatt, mivel arra következtetett, hogy Consuelo nagyon fájdalmasan ragaszkodik ezekhez a dolgokhoz, amelyekről le kéne mondania. A kanonissza és a káplán viszont örült, mivel azt hitték, hogy a leány nem tudja meghozni ezt az áldozatot. Albert még sosem tette fel magának a kérdést, vajon Rudolstadt grófné megmaradhat-e művészi pályáján, vagy vissza kell-e vonulnia a színház világától. Ő maga mindent elfogadott, mindent megengedett, sőt megkövetelt volna, csak legyen boldog és szabad szíve választottja, akár családi körében, akár a társas élet forgatagában vagy színpadon. Olyan önzetlen volt, annyira ment minden előítélettől, hogy a legegyszerűbb lehetőségeket sem mérlegelte. Sohasem gondolt arra, hogy a leány bármi áldozatot vállalhatna érte, hiszen ő soha semmit nem kívánt. De ha ezt az első mozdulatot nem is látta, mint mindig, most is távolabbra látott. Gondolata a fa szívébe hatolt, és ott észrevette a roncsoló férget. Egy

szempillantás alatt világossá vált előtte Anzoletto jogcíme Consuelóra, az igazi cél, amelyre ez az állítólagos testvér törekedett, az igazi érzelm, amelyet ébresztett. Figyelmesen nézte a fiatalembert, s ellenszenvesnek találta; mindaddig kerülte tekintetével, mivel nem akarta gyűlölni Consuelo testvérét. Egyszerre meglátta benne a merész, erőszakos, veszedelmes szeretőt. A nemes Albert nem gondolt önmagára; szívében nem támadt gyanú, sem féltékenység. Consuelót fenyegeti veszély; mert ez a férfi, akinek tétova pillantása és érzékeny tekintete nem viselte el a napfényt, aki nem látta a formákat és színeket, világos szemmel olvasott a lelkek mélyén, és jövőbe látásának rejtelmes hatalmával a gonosz és agyafürt emberek legtitkosabb gondolatait is kitalálta. Természetes módon nem tudom megmagyarázni ezt a különös adományát, amely nem mindig nyilvánult meg. Egyes képességei (amelyeket a tudomány még nem vizsgált elég alaposan, és nem határozott meg) érthetetlenek voltak hozzátartozói számára, és érthetetlenek annak is, aki most elmondja őket, és e dolgok megítélésében száz év elmúltával sem tudósabb, mint századának nagy szellemei. Albert meglátta vetélytársa önző és hiú lelkét, de nem azt mondta magában: „Ez az én ellenségem”; hanem azt mondta: „Ez az ember Consuelo ellensége.” Senkinek sem szólt felfedezéséről, de elhatározta, hogy vigyáz a leányra, és megóvjá minden bajtól.

61

Mihelyt megtehetette, Consuelo kisietett a szalonból, és a kertbe ment. A nap már lenyugodott, és az első csillagok derűsen, fehérén ragyogtak a nyugaton még rózsaszín, keleten már fekete égen. Szép őszi eleji este volt, s a fiatal művésznő megbékélést keresett a friss tiszta levegőn. Valami kéjes zsidbadás vett erőt rajta, pedig küzdött ellene, és lelkének minden erejét segítségül hívta. Ő is elmondhatta volna: „*Csak tudnám, hogy szívem gyűlöl-e vagy imád.*”⁴³ Egész testében remegett, mert már úgy érezte, hogy bátorsága éppen most, élete legveszedelmesebb válságában hagyja cserben; először történt vele, hogy nem találta meg ösztönösen a helyes cselekvést, nem élt benne az a szent bizalom szándékai iránt, amely eddigi megpróbáltatásaiban mindig megsegítette. Azért szaladt ki a szalonból, hogy Anzoletto csábító ígézetétől meneküljön, de ugyanakkor valami megmagyarázhatatlan vágyat is érzett, bár a fiú is kijönne utána. Lassan hullottak a fák levelei. Ahogy ruhája szegélyével súrolta őket, Consuelo lépteket vélt hallani a háta mögött, nem mert megfordulni, s bár szökni akart, valami mágikus erő valósággal megdermesztette.

Valóban járt valaki mögötte, de nem mert és nem is akart mutatkozni: Albert volt. A fiatal gróf nem ismerte azt a társasági játékot, amit illendőségnek hívnak, s mivel mérhetetlen szerelme felmentette minden hamis szégyenkezéstől, a leány után ő is elhagyta a szalont, hogy tudta nélkül megvédelmezze, és meghiúsítsa a csábító terveit. Anzoletto észrevette az ifjú gróf ártatlan sietségét, de nem nagyon törődött vele. Jól láthatta Consuelo zavarát, és már biztos volt győzelmében. Könnyű sikerei önhitté tették, s ezért elhatározta, hogy nem siettetni a dolgot, nem rémíti meg szerelmesét, és nem botránkoztatja meg a családot. „Lassan járj, tovább érsz - mondta magában. - A harag megkettőzné erejét. Ha viszont fájdalmas, levert képet vágok, azt a kevés mérgét is elfelejti, amit még irántam érez. Szelleme büszke, támadjuk hát érzeikeiben. Biztosan nem olyan vad már, mint Velencében volt; itt nyilván megszelídült kissé. Mit bánom én, ha vetélytársam ma este még boldognak érzi magát. Holnap Consuelo az enyém lesz; talán már ma éjjel! Majd meglátjuk. Ha megrémítem, kétségbeesésében végletekre ragadtathatja magát. Nem árulta el a titkomat. Szánalomból tette-e, vagy

---

⁴³ Racine: *Andromaché*, V. felv. I. jel. (Szabó Lőrinc fordítása).

félelemből, nem tudom, de belement a játékba, és én még mindig a testvére vagyok. A rokonok pedig, bármi bolondságot csinálók is, az ő kedvéért minden eltérnek. Változtassunk hát taktikát. Máris többet értem el, mint amennyit reméltem. Pihenjünk egy keveset.”

Christian gróf, a kanonissza és a káplán nagy meglepetésére Anzoletto egyszerre megváltozott: nagyon udvarias és szerény lett, kedvesen, előzékenyen társalgott. Ravaszul a káplán fülébe súgta, hogy nagyon fáj a feje, mivel nem szokott inni, s ez a magyar bor, amelynek nem ismerte erejét, teljesen megzavarta a gondolatait. Néhány pillanattal később a szent férfi már németre fordította a vallomást, s Christian gróf kegyesen fogadta e bocsánatkérő szavakat. Wenceslawa asszony kissé megmakacsolta magát, de a komédiás olyan ügyesen hízelgett neki, annyi tisztelettel emlegette a nemesség érdemeit, olyan csodálattal szólt a kastély rendjéről, hogy egykettőre lefegyverezte ezt a jóindulatú és haragra képtelen lelket. Az öreg hölgy eleinte csak azért társalgott vele, hogy unalmát elűzze, de aztán érdeklődéssel hallgatta, és végül már megegyezett bátyjával, hogy vendégük derék, elragadó fiatalember. Egy óra telt el, míg Consuelo visszajött sétájáról, és Anzoletto nem vesztegette idejét. Annyira megnyerte a család kegyét, hogy biztos volt benne: a kastélyban maradhat, amíg csak el nem éri a célját. Nem értette, hogy mit mondott az öreg gróf németül Consuelónak, de mivel mindenki ránézett, a leány arcán pedig meglepetés és zavar mutatkozott, kitalálta, hogy a jó Christian maradéktalan dicsérettel szól róla, s talán szelíden korholja is Consuelót, miért nem törődik jobban ezzel a kedves testvérével.

- Kedves signora - mondta a kanonissza, aki, ha neheztelt is Porporinára, mégsem kívánt neki rosszat, s amellet úgy érezte, hogy a vallás parancsát követi szavaival -, ebéd közben haragudott bátyjára, és az igazat megvallva, akkor meg is érdemelte. De mégiscsak jobb lélek ez a fiatalember, mint amilyennek első pillanatban mutatkozott. Nagyon szereti önt, s többször is meleg ragaszkodással, sőt tisztelettel beszélt önről. Ne legyen szigorúbb, mint mi vagyunk. Biztos vagyok benne, ha bátyja visszaemlékezik mámorára, nagyon szégyelli magát, és főleg ön miatt. Mondjon hát neki néhány jó szót, és ne nehezteljen rá, hiszen édestestvére. Én például, bár öcsém, Friedrich báró nagyon izgága volt fiatal korában és nemegyszer felbosszantott, sosem voltam vele haragban egy óránál tovább.

Consuelo nem merte megerősíteni, sem cáfolni a jó Wenceslawa asszony tévedését. Szinte földbe gyökerezett a lába, annyira megrémült Anzoletto új támadásától, amelynek erejét és ügyességét azonnal felismerte.

- Nem érti, ugye, hogy mit mondott a nővérem? - fordult Christian gróf a fiatalemberhez. - Majd pár szóban lefordítom. Szemére veti Consuelónak, hogy túlságosan anyáskodik önnel, és biztos vagyok benne, hogy jó húga szíve mélyén már szeretne megbékélni. Csókolják hát meg egymást, gyermekeim. Nos, fiatalember, önnek kell megtenni az első lépést; és ha vétkezett volna húga ellen, vallja be hibáját, hogy Consuelo megbocsáthasson önnek.

Anzoletto nem kérte magát; megfogta Consuelo remegő kezét, és a lány nem mert ellenkezni.

- Igen - mondta a fiatalember -, sokat vétkeztem ellene, és most olyan keservesen bánom bűneimet, hogy ha olykor igyekszem is megfelekedni róluk, csak a szívem szakad belé. Ő is tudja; s ha nem acélból volna a lelke, ő maga meg gögös, mint a hatalom, könyörtelen, mint az erény, rég megértette volna, hogy már eléggé megbüntetett a lelki furdalás. Bocsáss meg, édes húgom, add vissza szeretetedet; mert ha nem, elbujdosom innen, világgá megyek, de tudom, sosem hagy már el a kétségbeesés, a magány, a fájdalom. Idegen leszek mindenütt, támasz, tanács és szeretet nélkül élek majd. Istenben sem tudok majd hinni, és e sok tévelygésem a te fejedre hull majd vissza.

A szép szavak nagyon meghatották a gróft, és könnyeket csaltak a jó kanonissza szemébe.

- Hallja, Porporina! - kiáltott Wenceslawa asszony. - Milyen szép és igaz dolgokat mond a bátyja! Káplán úr, meg kéne parancsolnia a vallás nevében a signorának, hogy béküljön ki a testvérével.

A káplán már be akart avatkozni, de Anzoletto nem várta meg a szent ígéket, hanem átölelte Consuelót, és a lány ellenállása és rémülete ellenére szenvedélyesen megcsókolta. A káplán bólogatott, mindenki örült, de Consuelo annyira felháborodott ezen az arcátlan színlelésen, hogy nem akart többé cinkosa lenni.

- Hagyja abba! - kiáltotta. - Gróf úr, hallgasson meg...

Mindent be akart vallani, de ekkor bejött Albert. A lány váratlanul Zdenkóra gondolt, és a szó megfagyott ajkán. Ha segítségül hívja, könyörtelen pártfogója talán ettől az ellenségétől is megszabadítja, csendesen és minden habozás nélkül. Consuelo elsápadt, fájdalmas szemrehányással nézett Anzoletóra, de ajka néma maradt.

Hét órakor megint asztalhoz ültek, hogy megvacsorázzanak. Ha e gyakori étkezések elveszik törekeny olvasónőim étvágyát, ne feledjék, hogy a koplalás divatja abban az időben és abban az országban még nem volt érvényes. Azt hiszem, már említettem: Riesenburgban lassan, kiadósan és gyakran ettek. A napnak szinte a fele az asztalnál telt el; s bevallom, hogy Consuelo, aki gyermekkorától megszokta, mert mi mást tehetett, hogy napjában pár kanál vízben főtt rizzsel elégedjék meg, halálosan unalmasnak találta ezeket a homéroszi lakomákat. De először történt meg vele, hogy nem is tudta volna megmondani, egy óráig, egy pillanatig vagy egy évszázadig tartott-e étkezésük. Ő is olyan kevésbé élt, mint a barlangja magányában meghúzódó Albert. Úgy érezte magát, mintha részeg volna, mert teljesen elkábította a szegény, a szeretet, a félelem. Nem is nyúlt az ételhez, semmit sem hallott, sem látott maga körül. Mint aki megretten egy mély szakadék szélén, s érzi, hogy egymás után eltörnek a gyenge ágak, amelyekbe kapaszkodni próbál, hogy megmeneküljön a zuhanástól, Consuelo is balsorsa örvényébe nézett, és a szédület már elhomályosította tekintetét. Anzoletto mellette ült; ujjával a leány ruháját simogatta, könyöke és lába görcsös erőszakkal a leány könyökét és lábát kereste. Szolgálatkész sietségében keze minduntalan a leány kezével találkozott, s egy-egy pillanatra meg is fogta; e gyors és forró szorításban egy egész évszázad heve izzott. Lopva kábító szavakat sugdosott Consuelo fülébe, éhes tekintettel nézte formáit. Egy alkalmas pillanatban villámgyorsan kicserélte poharát a leányéval, hogy ajkával érinthesse a kristályos üveget, amelyet pár perccel korábban a leány ajka érintett. És azt is meg tudta tenni, hogy miközben csupa tűz volt Consuelo mellett, jéghideg márvány maradt a többiek szemében. Tartózkodón viselkedett, udvariasan társalgott, csupa figyelem volt a kanonisszával, tiszteletteljes a káplánnal, akinek a legjobb húsdarabokat kínálta, s maga szeletelte őket, a nagyvilági vacsorákhoz szokott ember kecses gyakorlottságával. Már azt is megfigyelte, hogy a szent férfi nagyon szereti a gyomrát, de féltékenysége miatt ritkán jut jó falatokhoz; s a derék káplán annyira megörült a fiatalember figyelmességének, hogy már azt kívánta, bár maradna náluk élete végéig ez az új éthordó apród.

Mindenki megfigyelhette, hogy Anzoletto csak vizet iszik; s amikor a káplán, hogy viszonzza szolgálatait, borral kínálta, az agyafűrt velencei hangosan hálálkodott, hogy mindenki hallhassa.

- Nagyon köszönöm, de már vigyázok magamra. Ez a kitűnő bor csalfa barát, s előbb nála kerestem vigasztalást. De már nincs okom bánkódásra, s visszatérek a vízhez, mert ez az én megszokott italom és hűsítő társam.

Kicsit tovább maradtak együtt, mint máskor. Anzoletto megint énekelt, és most Consuelónak énekelt. Régi szerzőinek legkedvesebb dalait választotta, azokat, amelyekre a leány tanította; és olyan gondal, az ízlésnek és finom árnyalatoknak azzal a tisztaságával adta elő, amelyet Consuelo mindig megkövetelt tőle. Ezzel is művészetének és szerelmének legdrágább és legragyogóbb emlékeit idézte fel a lányban.

Mielőtt elhagyták a szalont, Anzoletto egy alkalmas pillanatban gyorsan a lányhoz hajolt.

- Tudom, hol a szobád, az enyém is ugyanazon a folyosón van - mondta neki halkán. - Éjfélkor az ajtóhoz térdelek, és hajnalig ott maradok a földre borulva. Ne utasíts el, hallgass meg egy pillanatra. Nem merek már a szerelmedben reménykedni, nem érdemlem meg. Tudom, nem szerethetsz többé, mert boldog vetélytársam van, s el kell mennem. Kétségbeeséssel a szívemben megyek el innen, s egész életemben a fúriák martaléka leszek, de ne üzz el egyetlen szánakozó szó, egyetlen búcsúszó nélkül. Ha nem hallgatsz meg, virradatkor elutazom, s nem lesz többé értelme életemnek.

- Ne mondjon ilyet, Anzoletto. Most kell elválnunk egymástól, és búcsút mondani egy egész életre. Megbocsátok önnek, és azt kívánom...

- Kellemes utat kíván, ugye? - vágott közbe a fiú gúnyosan, de aztán megint képmutató hangján folytatta. - Könyörtelen vagy, Consuelo. Azt akarod, hogy tönkremenjek, hogy egyetlen jó érzés, egyetlen jó emlék se maradjon bennem? Mitől félsz? Nem adtam már ezer bizonyítékát tiszteletemnek, önzetlen szerelmemnek? Aki halálosan szerelmes, rabszolgája szíve választottjának, s te is tudod, hogy egyetlen szavaddal megfékezhetsz, és gúzsba köthetsz. Az Ég szerelmére, ha nem vagy kedvese annak a férfinak, akinek felesége leszel, ha nem ura a szobádnak és elkerülhetetlen társa éjszakáidnak...

- Nem az, és sohasem is volt - felelt Consuelo a büszke ártatlanság hangján.

Jobban tette volna, ha elfojtja önérzetének e jogos kiáltását, amely veszélyesen őszinte volt ebben a pillanatban. Anzoletto nem ijedt meg saját árnyékától, de szerette az életet, és ha azt hiszi, hogy elszánt örre talál Consuelo szobájában, békében maradt volna. Mivel azonban érezte, hogy a leány válasza egyenesen szívéből tört elő, most már végletesen felbátorodott.

- Így nem teszem kockára jövődet - mondta. - Olyan óvatos és ügyes leszek, olyan halkán osonok a szobádhöz, olyan suttogva beszélek, hogy egyetlen folt sem éri jó híredet. Egyébként is testvéred vagyok. Hajnalban kell elutaznom, mi sem természetesebb tehát, mint hogy búcsút mondok neked.

- Nem, nem! ne jöjjön! - mondta rémülten Consuelo. - Albert gróf lakosztálya nincs messze, s ő talán máris mindent tud... Anzoletto, ha kockáztatja... nem állhatok jól életéért. Komolyan beszélek, már e gondolatra is megdermed a vér ereimben.

Anzoletto valóban érezte, hogy a leány keze, amelyet az övében szorongatott, a márványnál is hidegebb lett.

- Ha vitázol, ha akadékoskods az ajtód mögött, csakugyan kockára teszed az életemet - felelt a fiatalember mosolyogva. - De ha nyitva áll az ajtód, ha némák maradnak csókjaink, semmit sem kockáztatunk. Emlékezzél csak arra, hogy egész éjszakákat töltöttünk együtt a Corte-Minellin, s egyik szomszédot sem ébresztettük fel, pedig elég sokan voltak. Ami meg engem illet, ha nincs más akadály, csak a gróf féltékenysége, és más veszély, csak a halál...

Consuelo észrevette, hogy Albert gróf tekintete, amely általában olyan tétova volt, most világosan és hidegen Anzoletóra tapad. A fiatal gróf nem hallhatta, miről beszéltek, de mintha a szemével hallott volna. A leány elvonta kezét Anzoletótól, s fojtott hangon suttogta:

- Ha szeretsz, ne ingereld ezt a rettenetes embert.

- Magadat félted? - kérdezte Anzoletto gyorsan.

- Nem, hanem mindazt, ami közeleg és fenyeget.

- És tedd hozzá, aki imád. Rendben van. Meghalni a szemed láttára, meghalni a lábaidnál, ó, álmodni sem tudnék szebb halálról. Éjfélkor ott leszek; ha ellenállsz, a halálokat sietteted.

- Holnap elutazik, és nem búcsúzik el senkitől? - mondta neki Consuelo, látva, hogy Anzoletto elköszön a gróftól és a kanonisszától, anélkül, hogy távozásáról szólna.

- Nem búcsúzom - mondta a fiatal ember -, mert visszatartanának, és ha egyszer mindenki összeesküszik, hogy minél hosszabbá tegye haldoklásomat, akaratom ellenére is engednék. Majd te kimentesz náluk, és átadod búcsúüdvözleteimet. Parancsot adtam a vezetőnek, hogy reggel négy órakor álljon elő a lovakkal.

Anzoletto most nem hazudott. Már jó néhány órája megfigyelte, milyen különös szemmel néz rá Albert. Elhatározta, hogy vállalja a kockázatot; de a menekülésre is gondolt, ha valami baj érné. Lovai felnyergelve vártak az istállóban, s a vezető parancsot kapott, hogy ne feküdjön le aznap éjjel.

Amikor Consuelo a szobájába ért, valami iszonyat szorongatta a torkát. Nem akarta Anzoletót fogadni, s ugyanakkor félt tőle, hogy nem tud majd eljönni hozzá. Sehogy sem szabadulhatott ettől a kettős, ellentétes érzéstől, amely értelmét gyötörte, szívét pedig szembeállította lelkiismeretével. Még sohasem érezte magát ilyen magányosnak, elhagyatottnak, szerencsétlennek ezen a földön. „Ó, mesterem, Porpora, hol van most? - kiáltotta. - Csak ön menthetne meg; csak ön ismeri balsorsomat és a rám leselkedő veszélyeket. Csak ön elég kemény, gyanakvó, szigorú, egyetlen barátom és jó apám, csak ön tarthat vissza e szakadék szélén, amely egyszerre vonz és taszít... De hisz itt is vannak barátaim. Nem szerető apám-e Christian gróf? Talán a kanonissza is jó anyám lenne, ha volna bátorságom, hogy szembenézzek előítéleteivel, és megnyissam neki szívemet? És nem támaszom és testvérem-e Albert, talán férjem is, csak egy szót kellene mondanom! Igen, ő megmenthet engem, és mégis félek tőle, elutasítom magamtól... Hozzájuk kell sietnem - tette hozzá, s hirtelen felugrott, s izgatottan fel-alá járt a szobában. - Velük kell egyetértésre jutnom, az ő védelmező karjukat keresnem, ez őrangyalok szárnyai alá rejtőzködnöm. Náluk megtalálom a nyugalmat, méltóságot, becsületet; Anzoletto mellett csak iszonyat és kétségbeesés vár rám. Igen, hozzájuk kell mennem, bevallanom e nap minden borzalmát, elmondanom belső harcaimat, hogy pártfogásukba vegyenek, és önmagamtól is megvédjenek. Esküvel kell hozzájuk kötnöm magam, kimondanom azt a rettenetes *igent*, amely áthághatatlan akadályt emel közém és végzetem közé! Megyek is...”

De nem ment, hanem kimerülten egy székre rogyott, és elvesztett nyugalmat, megtört erejét siratta.

„Mit tegyek? - tündött magában. - Újabb hazugságot mondjak nekik? Egy megtévedt lányt, házasságtörő asszonyt mutassak nekik, mert szívemben az vagyok, és e szájon, amely maradéktalan hűséget esküdne a legőszintébb embernek, most is egy másik férfi csókja ég; szívem pedig, ha csak gondol rá, valósággal remeg a tisztátalan gyönyörtől. Ó, nemcsak Anzoletto változott meg, hanem iránta való szerelmem is. Nem nyugodt és szent vonzalom már, amelyben égből letekintő anyám karjainak ringatását éreztem. Inkább gyáva és féktelen szenvedély, amilyen az a lény, aki ihleti. Semmi sem nagy, semmi sem igaz már a lelkemben. Ma reggel óta magamnak is hazudok, másoknak is hazudok. Miért ne hazudnék ezentúl is, életem minden órájában. Akár itt lesz, akár távol, lelkemben mindig Anzoletót fogom látni;

már arra a gondolatra is, hogy holnap el kell válnom tőle, fájdalom tépi a szívemet, s róla fogok álmodni, amikor egy másik férfi keblére hajtom fejemet. Mit tegyek, mit válasszak?”

Az idő rettentő sebesen, rettentő lassan múlt. „Beszélek vele - gondolta. - Megmondom neki, hogy gyűlölöm, megvetem, nem akarom többé látni. De nem, megint hazudok; mert nem mondom meg neki. Vagy ha mégis lesz bátorságom, egy pillanattal később megmásítom szavamat. Érintetlenségemben sem bízhatok többé; ő már nem hiszi, nem is lesz tehát már kíméllettel irántam. És én sem hiszek már önmagamban, semmiben sem hiszek már. Félelmem miatt bukom majd el, sokkal inkább, mint gyengeségem miatt. Ő, inkább haljak meg, csak ne veszítsem el önbecsülésemet, ne engedjem, hogy mások cselszövése és mohó vágya diadal-maskodjon azokon a szent ösztönökön és nemes szándékokon, amelyeket Isten oltott belém.”

Az ablakhoz ment, és valóban a mélységbe akarta vetni magát, hogy halálával tisztuljon meg attól a gyaláztól, amely, úgy érezte, hogy már beszennyezte. Miközben e gyászos kísértéssel küszködött, azon gondolkozott, mi más módon menekülhetne. Voltak még lehetőségei, de mindegyik újabb veszélyeket rejtett magában. Először elreteszelte az ajtót, amelyen keresztül Anzoletto bejöhett. De csak félig ismerte ezt a hideg és önző embert, s bár testi bátorságának nem egy jelét látta már, nem tudta, hogy teljesen híján van annak az erkölcsi bátorságnak, amely, hogy vágyát elérje, a halállal is szembe száll. Consuelo arra gondolt, hogy Anzoletto elég merész lesz, eljön, erősködni fog, hogy meghallgassa, talán lármát is csap; és azt is tudta, hogy Albert a legkisebb zajra idesiet. Szobája mellett kis fülke volt, rejtett lépcsővel, mint a kastély csaknem valamennyi lakosztályában; de ez a lépcső az alsó emeletre, a kanonissza szobájához vezetett. Ez volt egyedüli menedéke Anzoletto arcátlan merészsége ellen; de hogy a lenti ajtó megnyíljon, mindent meg kellene vallani, és tüstént, nehogy botrány törjön ki, mert a jó Wenceslawa asszony első rémületében nehezen értené meg a helyzetet, és csak növelné a bajt. A kertbe is kimehetne, de ha Anzoletto, aki láthatóan nagyon alaposan kifürkészte a kastélyt, éppen ott volna, akkor Consuelo egyenesen a veszébe rohanna.

Ahogy így álmodozott, szobája ablakából, amely egy hátsó udvarra nyílt, fényt látott az istálló közelében. Egy ember szorgoskodott lenn, bement, majd kijött az istállóból, nem keltette fel a többi szolgát, és nyilvánvalóan indulásra készülődött. Consuelo felismerte a ruháját: Anzoletto vezetője volt, a lovakat nyergelte parancsának megfelelően. A kapuórnél is égett a lámpa, s a lány arra következtetett, hogy a vezető szolt távozásukról, amelynek időpontját még nem rögzítették. Ahogy e részleteket figyelte, és ezer lehetőséget meg tervet forgatott az agyában, Consuelo elég különös és nagyon merész elhatározásra jutott. Mivel ez az elhatározás, bármilyen meghökkentő volt is, közbülső megoldást jelenthetett a két egyaránt félelmetes véglet között, s ugyanakkor új távlatot is adhatott élete eseményeinek, Consuelo az Ég valóságos sugallatának is vélhette. Arra nem volt ideje, hogy minden körülményét és következményét megvizsgálja. A körülményeket a Gondviselés adta véletlen alakította, a következményeket pedig, így érezte, ő maga irányíthatja majd. Asztalához ült, és írni kezdett, nagy sietséggel persze, mivel a kastély órája már tizenegyet ütött.

Albert, el kell mennem. Tudja, ugye, hogy teljes lelkemből szeretem? De egész lényem csupa ellentét, fájdalom, lázadás, amit sem önnek, sem magamnak nem tudok megmagyarázni. Ha most itt volna mellettem, azt mondanám, megbízom önben, önre hagyatkozom jövő életem minden gondjában, s beleegyezem, hogy a felesége legyek. Talán azt is mondanám, hogy így akarom. És mégis megtéveszteném, vagy túlságosan merész volna ez az esküm: mert szívem még nem tisztult meg eléggé régi szerelmétől, s nem lehetek már most és félelem nélkül az öné, nem vállalhatom lelkifurdalás nélkül az ön szerelmét. Menekülök; Bécsbe megyek, hogy felkeressem vagy megvárjam Porporát, aki már ott van, vagy hamarosan odaérkezik, ahogy apjához írt levelében nemrég jelezte.

Esküszöm, hogy a feledést és a múlt gyűlöletét keresem mellette, és egy jobb jövő reményét, amelynek ön marad számomra biztos alapja. Ne kövessen; annak a jövőnek a nevében tiltom meg, amelyet türelmetlensége veszélyeztetne, s talán romba is döntene. Várjon meg, s legyen hű esküjéhez, amellyel fogadta, hogy nélkülem nem megy vissza... Tudja, mire gondolok. Számítson rám, így parancsolom, mivel azzal a szent reménységgel szívemben távozom, hogy hamarosan visszajövök, vagy pedig önt hívom magamhoz. Ebben a pillanatban rettenetes álmod látok. De érzem, ha magamra maradok, felébredek, és méltó leszek önhöz. Nem akarom, hogy testvérem velem jöjjön. Meg fogom téveszteni, hogy az enyémmel ellentétes irányban menjen. Mindenre kérem, ami legdrágább a szívének, ne keresztezze semmiképp tervemet, és higgye el, hogy maradéktalanul őszinte vagyok. Ezen fogom lemérni, hogy valóban szeret-e, s pirulás nélkül áldozhatom-e szegénységemet az ön gazdagságának, póri származásomat az ön rangjának, tudatlanságomat az ön szellemi kincseinek. Isten vele! de mégsem: viszontlátásra, Albert. Hogy bebizonyítsam, nem visszavonhatatlanul távozom, azzal bízom meg, nyerje meg kitűnő és kedves nénjét frigyünknek, és őrizze meg számomra apjának, e legjobb és legtisztelietreméltóbb embernek a jóindulatát. Számoljon be neki mindenről, amit tud. Majd Bécsből írok.

Talán merész gondolat volt, de mégsem ésszerűtlen, hogy e halálosan szerelmes férfit levelével meggyőzze és megnyugtassa. Consuelo érezte, hogy írás közben újra életre támad akaraterije és jellemének következetessége. Amit leírt, úgy is gondolta. Amit elmondott, meg is akarta tenni. Erősen hitte, hogy Albert szinte maradéktalanul megérzi a dolgokat, mivel valami delejes erő fejlődött ki benne; egy pillanatig sem remélhette, hogy meg tudja téveszteni; biztos volt benne, hogy Albert hisz neki, s a fiatal gróf jellemét ismerve, arról is meg volt győződve, hogy pontosan engedelmeskedik neki. Ebben a pillanatban minden dolgot, és magát Albertot is, olyan magasságból ítélte meg, ahogy Albert szokta.

Összehajtotta, de nem pecsételte le levelét, vállára dobta úti köpenyét, sűrű, fekete fátyolba burkolta fejét, erős cipőbe bújt, magához vette kevés pénzét, kis csomagba kötötte fehérneműjét, majd lábujjhegyen, hihetetlen elővigyázattal lement a lépcsőn, s amikor Christian gróf lakosztályához ért, besurrant a kis kápolnába, ahol az aggastyán, mint tudta, minden reggel hat órakor imádkozik. Arra a vánkosra tette a levelet, amelyre az öreg gróf imakönyvét szokta helyezni, mielőtt letérdel. Aztán sikerült kijutnia az udvarra, anélkül, hogy bárkit felébresztett volna, és egyenesen az istálló felé tartott.

A vezető kissé szorongva ült a helyén, mert nem érezte magát biztonságban a magányos éjszakában és e sötét kastélyban, ahol már mindenki aludt, s nagyon megrémült, amikor meglátta e kísértetként közeledő fekete női alakot. Nem mert megszólalni, még kiáltani sem, s az istálló mélyébe rejtőzött; Consuelo sem akart egyebet. Amikor biztos volt benne, hogy nem láthatják és nem hallhatják (egyébként is tudta, hogy sem Albert, sem Anzoletto ablakai nem nyílnak erre az udvarra), a vezetőhöz fordult:

- Annak a fiatalembernek a testvére vagyok, akit ma reggel idehoztál. Megszöktet innen. Most beszéljük meg. Tégy gyorsan női nyeret a lovára, találsz itt nem egyet. Kísérj el Tustába, de vigyázz minden szavadra és léptedre, nehogy a kastély lakói szökésemről tudjanak. Kétszeres jutalmat kapsz. Csodálkozol? Inkább siess. Mert mielőtt a városba érkezünk, ugyanezekkel a lovakkal vissza kell jönnöd, hogy testvérem is útnak indulhasson.

A vezető megrázta a fejét.

- Háromszoros jutalmat kapsz.

A vezető beleegyezően bólintott.

- Aztán lóhalálában Tustába siettek, ott várlak benneteket.

A vezető megint megrázta a fejét.

- Az utolsó utadért négyszer annyit kapsz, mint az elsőért.

A vezető engedelmeskedett. Egy pillanat alatt női nyerget tett arra a lóra, amelyre Consuelónak kellett ülnie.

- Ez még nem minden - mondta Consuelo, a lóra ugorva, még mielőtt a vezető a kantárt megerősíthette volna -, add ide a kalapodat, köpenyedet meg dobd az enyémre. Csak pár pillanatra kérem.

- Értem - felelt a vezető -, a kapust kell félrevezetni. Mi sem egyszerűbb. Nem először szöktetek kisasszonyt. Szerelmese biztosan jól fog fizetni, pedig csak a testvére - tette hozzá gúnyos arccal.

- Előbb én fizetlek meg, és busásan. Hallgass már. Kész vagy?

- A lovamon ülök.

- Indulj elsőnek, és mondd meg, hogy engedjék le a hidat.

Végigkocogtak a hídon, majd kis kerülőt tettek, hogy ne a kastély falai alatt haladjanak el, s egy negyedóra múlva már elérték a homokos országutat. Consuelo még soha életében nem lovagolt. Szerencséjére erőteljes, nyugodt lovon ült. Gazdája csak csettintett a nyelvével, s a ló máris puha, egyenletes vágatába kezdett. Alig két óra hosszat nyargaltak erdőkön, mezőkön át, és máris meglátták a várost.

A város kapuja előtt Consuelo megrántotta a kantárt, és leugrott a lováról.

- Nem akarom, hogy meglássanak - mondta, és odaadta a vezetőnek a pénzt, amelyet a maga és Anzoletto nevében ígért. - Gyalog megyek a városba, vannak itt ismerőseim, tőlük kapok kocsit, amellyel Prágába mehetek. Sietni fogok, hogy még virradat előtt elhagyjam a vidéket, mert itt ismernek. Később megállok, és megvárom a testvéremet.

- De hol?

- Nem tudom. Mondd meg neki, hogy az egyik pihenőállomáson. De csak akkor érdeklődjön, ha már tíz mérföldre lesz a várostól. Keresse mindenütt Wolfnét; ezt a nevet mondom majd, ne felejtse el. Csak egy út vezet Prágába?

- Csak egy, egészen...

- Rendben van. Állj meg a külvárosban, hogy a lovak kipihenjék magukat. Vigyázz, hogy ne lássák meg a női nyerget; takard le a köpenyeddal. Ne felelj, bármit is kérdeznek, és aztán indulj vissza. Egy pillanat, még valamit: mondd meg a testvéremnek, hogy ne habozzon, ne késlekedjen, s tűnjön el, anélkül, hogy meglátnák. Halálos veszély fenyegeti a kastélyban.

- Isten áldja, szép leányzó - mondta a vezető, amikor ujjaival kitapogatta a pénzdarabot. - Ha beledöglenek is a szegény lovaim, örülök, hogy szolgálatára lehettem... A fene vinné el - tette hozzá, amikor Consuelo már eltűnt a sötétben -, legalább az orra hegyét mutatta volna. Szeretném tudni, elég csinos-e, s érdemes volt-e megszöktetni. Hogy megrémültem tőle, amikor egyszerre csak elélem toppant, azzal a fekete fátylával meg határozott lépteivel, előtte pedig annyi fura történetet meséltek a konyhában, hogy azt sem tudtam, hol a fejem. Micsoda együgyű, babonás népség ez itt, a kísérteteikkel, meg azzal a fekete emberrel Schreckenstein tölgyfája alatt. Ugyan! én százszor is elmentem alatta, de még sohasem láttam. Pedig jól körülnéztem, és még a vízmosásba is bekukkantottam, valahányszor a hegy lábánál jártam.

E jámbor tünődések után a vezető megabrakolta lovait, ő maga meg, hogy felébredjen, egy nagy korsó méhsört ivott a szomszéd kocsmában, aztán megindult Riesenburg felé, nem nagyon sietve, ahogy Consuelo gondolta és remélte, bár lelkére kötötte, hogy ne késlekedjék. Minél messzebb jutott tőle a derék fiatalember, annál jobban törte a fejét ezen a regényes kalandon, amelyben ő ilyen nagy szerepet játszott. Az éjszaka köde, s talán az a köd is, amelyet az erjesztett ital okozott, még csodásabb színben mutatta neki a kalandját. „Mulatságos volna - mondta magában -, ha kiderülne, hogy ez a fekete nő tulajdonképpen férfi, mégpedig a kastély kísértete, Schreckenstein fekete szelleme. Azt mondják, gyakran megrétfálja az éjjeli utasokat, és az öreg Hanz esküdjözik, hogy tízszer is látta már az istállóban, amikor pirkadatkor megabrakolta az öreg Friedrich báró lovait. Nem is volna olyan mulatságos, hogy az ördög vinné! csak bajt hoz az emberre, ha ilyen alakokkal találkozik. Ha az én szegény almásszürkém magát a Sátánt vitte ma éjjel, biztosan egykettőre elpatkol. Már is látom, hogy lángot lövell orrlukából, csak meg ne bokrosodjon. Az istenit, bár a kastélyban volnék már, hogy lássam, nem száraz falevél van-e a zsebemben a pénz helyett, amelyet ettől a nő formájú ördögtől kaptam. Ha ott meg azt hallom, hogy signora Porpora nyugodtan alszik az ágyában, és nem a prágai országúton menekül lélekszakadtában, akkor kit csaptak be, az ördögöt, vagy engem? Igaz, ami igaz, nyargalt ez, mint a szélvész, és olyan gyorsan tűnt el a szemem elől, mintha a föld nyelte volna el.”

62

Anzoleto pontban éjfélkor felkelt, övébe dugta törét, illatszert hintett magára, és eloltotta gyertyáját. De amikor óvatosan ki akarta nyitni ajtaját (már megfigyelte, hogy a zár könnyen és minden zaj nélkül működik), nagyon csodálkozott, hogy a kulcs nem mozdul. Majd az ujját törte már ki, úgy erőlködött, és még rázta is az ajtót, nem törődve vele, hogy felébrésztheti a szomszédokat. De hiába fáradozott. Szobájának nem volt más kijárata, ablaka a kertre nézett, ötven láb magasságból, a fal teljesen csupasz volt, minden kapaszkodó nélkül: Anzoleto már a puszta gondolattól is szédült, hogy errefelé próbálkozzék.

„Nem lehet véletlen - mondta magában, miután hasztalan igyekezett, hogy kiemelje az ajtót. - Akár Consuelo tette (bár ez jó jel volna, hiszen féltelme gyengeségéről árulkodnék), akár Albert gróf, kegyetlenül meglakol érte mindkettő.”

Elhatározta, hogy megint elalszik. De bosszúságában nem jött álom a szemére, s valami rettegéshez hasonló rossz érzés is furdalta. Ha Albert műve ez az óvintézkedés, akkor ő az egyedüli ember a kastélyban, aki átlátott a testvéri komédián. Amellett Consuelo olyan rémülten kérlelte, hogy óvakodjék ettől a *rettenetes embertől*. Hiába mondta magában Anzoleto, hogy a fiatal gróf bolond, s így nem is cselekedhet következetesen, másrészt meg előkelő származása miatt nem verekedhet meg egy komédiással, hiszen a kor előítéletei ezt nem engedik; a sok okoskodás nem nagyon nyugtatta meg a kalandvágyó fiatalembert. Albert túlságosan kiegyensúlyozott bolondnak látszott, aki ura cselekedeteinek; ami meg az előítéleteket illeti, nem nagyon gondolhatott velük, ha egy komédiásnőt akar feleségül venni. Anzoleto tehát komolyan aggódni kezdett, hogy a fiatal gróffal találja magát szemben, mielőtt még a célját elérné, és végül is hiábavaló bonyodalomba keveredik. De inkább a megszégyenüléstől félt, s nem valami életveszélytől. Elég jól forgatta a kardot, és biztos volt benne, hogy bármelyik nemesúrral szemben is megállja a helyét. Mégsem tudott megnyugodni, és nem aludt el.

Hajnali öt óra felé lépéseket vélt hallani a folyosón, s néhány pillanattal később ajtaja minden zaj és nehézség nélkül kinyílt. Még elég sötét volt, s hogy valaki minden formáság nélkül betör a szobájába, Anzoleto már azt hitte, elkövetkezett a döntő pillanat. Egy párdúc gyorsaságá-

val ugrott ki az ágyból, és megragadta a törét. De vezetőjét ismerte fel a virradat halvány fényében; a jó ember még intett is, hogy beszéljen halkán, és ne csapjon lármát.

- Mit akarsz, te fajankó, és miféle pofákat vágasz? - mondta Anzoletto bosszúsan. - Hogyan tudtál bejönni?

- Hogy jöttem volna, ha nem az ajtón át, jó uram?

- Kulcsra volt zárva.

- De künn hagyta a kulcsot.

- Ostobaság, hiszen itt van az asztalon.

- És aztán? biztosan volt egy második kulcs.

- Ki csinálta velem ezt a rossz tréfát, hogy bezárt a szobámba? Te tetted volna, amikor a bőröndömért jöttél?

- Esküszöm, nem én voltam, nem is láttam a kulcsot.

- Akkor biztosan maga az ördög volt. De minek vágasz ilyen titokzatos, fontoskodó arcot? Nem hívatlak.

- Hogy mondjam el, ha nem jutok szóhoz? De talán elég, ha lát, hiszen biztosan tudja, miért jöttem. A kisasszony minden baj nélkül Tustába érkezett, én meg itt vagyok a lovakkal, ahogy parancsolta.

Pár pillanatig tartott, míg Anzoletto felfogta, miről van szó; de szerencséjére elég gyorsan megértette a helyzetet, különben a vezető, akinek babonás félelme az éjszaka árnyaival együtt oszlott el, megint csak az ördög incselkedésére gondolt volna. A fickó azzal kezdte, hogy alaposan megvizsgálta, majd az istálló kövén is megpengette Consuelo pénzdarabját, és megállapította, hogy nem kötött rossz üzletet a pokollal. Anzoletto meg arra következtetett a vezető szavaiból, hogy a lányt is figyelték, s ezért nem értesítette szándékáról, hogy a féltékeny vőlegény talán megfenyegette, kétségbe kergette, de Consuelo egy alkalmas pillanatban kijátszotta őrzője éberségét, megszökött, és most már messze jár.

„Bárhogy történt is - mondta magában -, világos a dolog, s nincs mit fontolgatni. Consuelo nagyon egyértelmű és pontos tanácsokat üzent ezzel az emberrel, aki a prágai országútig vitte. Győzelem! csak mehessek már utána, anélkül, hogy a kardomat kéne használnom.”

Állig felfegyverkezett, s mialatt gyorsan elkészült, előreküldte a vezetőt, hogy nézze meg, szabad-e az út. Amikor a fickó visszajött, és jelentette, hogy mindenki alszik, csak a kapuőr nem, aki előbb beengedte, Anzoletto nesztelenül lement, hogy lóra üljön. Csak egy lovással találkozott az udvaron, magához intette, egy pénzdarabot dobott neki, nehogy szökésnek véljék távozását.

- Te jószágos Szent Vencel! - mondta a lovasz a vezetőnek. - Hát nem különös? Most jönnek ki a lovak az istállóból, és olyan izzadtak, mintha egész éjjel nyargaltak volna.

- Biztosan a maga fekete ördöge csutakolta meg őket - felelte a vezető.

- Hát ezért hallottam egész éjjel valami borzalmas lármát - hüledezett a lovasz. - Nem mertem idejönni, hogy megnézzem, mi történik; de hallottam, hogy csikorog a kapurács, lecsapódik a függőhíd, olyan igaz, ahogy magát látom. Azt hittem, maga ment el, és sosem gondoltam volna, hogy virradatkor még találkozunk.

A függőhídnál viszont a kapuőr álmélkodott.

- Hát két példány van uraságodból? - mondta szemét dörzsölgetve. - Éjfélkor láttam elmenni, és most megint látom.

- Csak álmodott, jó ember - mondta Anzoletto, és neki is adott valamit. - Hogy mentem volna el, anélkül, hogy megkérjem, igyon egy kortyot az egészségemre?

- Uraságod nagyon megtisztel - felelt a kapuőr, aki kissé törte az olaszt.

- No, mindegy - mondta most anyanyelvén a vezetőnek. - De szent igaz, hogy kettőt láttam belőle ma éjjel.

- Holnap meg próbálj négyet látni - vágott vissza a vezető, s Anzoletto nyomában ő is átnyargalt a hídon. - A fekete ördög játszik így a magadfajta álomszuszékokkal.

Anzoletto mindent pontosan megtudott a vezetőtől, és hamarosan Tusta Taus városába ért, mert azt hiszem, ez a két név ugyanazt a helységet jelöli. Itt elbúcsúzott a vezetőtől, a város másik végén postalovakat bérelt, folytatta útját, de sehol sem kérdezősködött, míg csak tíz mérföldet meg nem tett; e távolság határán aztán megállt, hogy reggelizzen (már nem bírta tovább), és Wolfné iránt érdeklődjék, akinek kocsin kellett ide érkeznie. Senki sem tudott neki felvilágosítást adni, ami persze nagyon érthető.

Élt ugyan a faluban egy Wolfné, de ötven évvel ezelőtt telepedett itt meg, s egy rőfösüzletet vezetett. Anzoletto azt hitte, hogy Consuelo nem állt meg ezen a helyen. Teljesen kimerült, összetörte a hosszú lovaglás, és kocsit akart bérelni, de nem talált. Megint csak lóra kellett ülnie, és tovább nyargalnia a menekülő leány nyomában. Anzoletto lehetetlennek tartotta, hogy ne fedezze fel hamarosan a jótékony kocsit, amelyben végre kinyújtózhat, és kárpótolhatja magát sok szorongásáért és fáradságáért. De nagyon kevés utassal találkozott, és egyik kocsi-ban sem látta Consuelót. Végül már teljesen kimerült, és, mivel sehol sem talált bérkocsit, dühében elhatározta, hogy nem megy tovább; egy városkában állt meg, az országút mentén, s itt akarta megvárni Consuelót, mivel meg volt győződve, hogy megelőzte a lányt. Volt elég ideje, egy egész nap és a rákövetkező éjjel, hogy a nőket, a fogadókat, a féltékenyeket és az utakat átkozza. Másnap arra jött egy postakocsi, s Anzoletto ezen folytatta útját Prága felé, de itt sem volt több szerencséje. Hagyjuk magára, amint éppen észak felé robog, féktelen dühvel, halálos és mégis reménykedő türelmetlenséggel a szívében. Nézzünk be egy pillanatra a kastélyba, hogy lássuk, milyen hatással volt lakóira Consuelo távozása.

Könnyen elképzelhetjük, hogy aznap éjjel Albert gróf sem aludt többet, mint e váratlan kaland két főszereplője. Miután megszerezte Anzoletto szobakulcsának mását, kívülről rázárta az ajtót, s nem törődött többé a fiatalember próbálkozásaival, mivel tudta, hogy csak Consuelo szabadíthatja ki. Ennek a lehetőségnek még a gondolatára is megremegett, de végletes tapintatában nem akarta ellenőrizni a lányt.

„Ha ennyire szereti - gondolta magában -, nincs miért küzdenem: teljesedjék be a sorsom. Hamarosan mindent megtudok, mert Consuelo őszinte lélek, s holnap már nyíltan utasítaná vissza azt az ajánlatot, amelyet ma tettem. Ha pedig csak e veszedelmes ember tolakodásáról és fenyegetéseiről van szó, legalább ma éjjel nem háborgathatja áldozatát. Bármilyen elfojtott neszt hallok tehát a közelben, nem mozdulok, s nem teszem magam gyűlöletessé; ha megmutatkoznék előtte, a szégyen keservével tetézném e szerencsétlen leány szenvedését. Nem, nem játszom a gyáva kém, a gyanakvó féltékeny szerepét, hiszen ő mindig tartózkodó és határozatlan volt velem, és semmi jogom hozzá. Csak egy dolgot tudok, ami megnyugtatja ugyan becsületemet, de a kínok keservét okozhatja szerelmemnek: Consuelo nem fog megcsalni. Szerelmesem lelke, aki egyszerre él a legtökéletesebb nő lelkében és az egyetemes Isten méhében, ha áthatolsz az emberi gondolat titkain és árnyain, és most bennem olvasol, belső érzésed megmondhatja neked: mérhetetlenül szeretlek, s azért nem kételkedhetem szavadban.”

A nagylelkű Albert hűségesen megtartotta önmagának tett ígéretét; s bár Consuelo lépteit vélte hallani az alsó emeleten (a leány éppen akkor menekült), s egy másik, kevésbé érhető zajt is észlelt, a várkapu felől, csak szenvedett, imádkozott, ziháló melléhez szorította két egybekulcsolt kezét.

Amikor megvirradt, hallotta, hogy valaki Anzoletto szobája felé megy, és kinyitja az ajtót.

„A gyalázatos - mondta magában -, minden szégyenkezés és óvatosság nélkül hagyja el a leány szobáját. Mintha csak hivalkodni akarna győzelmével. Ó, mit sem törődnek a nekem okozott szenvedéssel, ha szerelme nem szennyezne egy másik, az enyémnél sokkal drágább, sokkal értékesebb lelket.”

Abban az órában, amikor Christian gróf fel szokott kelni, Albert apja szobájába ment, nem azzal a szándékkal, hogy elmondja neki, mi történt, hanem hogy megkérje, beszéljen megint Consuelóval. Biztos volt benne, hogy a leány nem hazudnék. Arra gondolt, hogy Consuelo maga is kívánja ezt a beszélgetést, ő pedig szerette volna kiségiteni e zavarából, megvigasztalni szégyenkezésében, és azt is elhatározta, hogy színlelt egykedvűséggel könnyít elválásuk keserűségén. Arra egy pillanatig sem gondolt, hogy mi következik e végzetes pillanat után. Érezte, hogy értelme vagy élete összeroppan e csapás súlya alatt, s nem félt az erejét meghaladó fájdalomtól.

Apját kápolnája küszöbén találta. Egyszerre pillantották meg a vánkosra helyezett levelet. Együtt ragadták meg, együtt olvasták el. Az aggastyán megrendült, mivel attól tartott, hogy fia nem tud szembenézni e végzetes esemény következményeivel; de Albert nagyobb bajra készült, s nyugodtan, megadón, szilárd bizakodással nézett apjára.

- Ártatlan - mondta -, és szeretni akar engem. Érzi, hogy szerelmem igaz, és hitem rendíthetetlen. Isten megóvjá minden veszedelemtől. Fogadjuk jó szívvel ígéretét, és ne cselekedjünk. Ne féltsen, apám; erősebb leszek fájdalommannál, s féken tartom nyugtalanságomat, ha gyötörni akarna.

- Fiam - mondta az aggastyán megindult hangon - apáid Istenének képe előtt állunk. Te más hitet fogadtál el, s tudod, hogy ezt sosem vettem szemedre a keserűség hangján, bár szívem vérzett tőle. Most leborulok Isten képe előtt, itt, ahol előző éjjel megígértem neked, hogy mindent megteszek, amit csak tehetek, hogy szerelmed meghallgatásra találjon, és szent kapocs által erősítessék meg. Megtartottam, és most megújítom ígéretemet. Imádkozom a Mindenhatóhoz, hogy teljesítse kívánságodat, és szívem kívánsága nem lesz ellentétben kérelmemmel. Nem imádkoznál velem ebben az ünnepi órában, amely talán döntést hoz az égben földi szerelmed sorsáról? Ó, nemes gyermekem, akiben az örökkévaló minden erényt megőrzött, bár kemény próbára tette első hitedet, aki gyermekkorodban mellettem térdeltél anyád sírjánál, s fiatal angyalként imádkoztál a Mindenhatóhoz, akiben akkor nem kétkedtél, hajlandó vagy-e most hozzá emelni szavad, hogy az enyém se legyen haszontalan?

- Apám - felelt Albert karjaiba szorítva az aggastyánt -, ha hitünk különbözik is formáiban és dogmaiban, lelkünk egységes egy örök, isteni elv felismerésében. Ön a bölcsesség és jóság Istenét szolgálja, a tudás, a tökély, az igazságosság eszményét, akit én is mindig imádtam. Ó, te keresztre feszített isteni lény - mondta apja mellé térdelve és Jézus képéhez fohászkodva -, akit az emberek Igeként imádnak, én pedig az egyetemes szeretet legnemesebb és legtisztább földi megnyilvánulásaként tisztellek, hallgass meg imámat, hiszen gondolatod örökké él Isten és miközöttünk! Áldd meg az igaz ösztönöket és őszinte szándékokat! Szánd a diadalmaskodó romlottságot, és védelmezd a küszködő ártatlanságot! Ne legyen más boldogságom, csak amit Isten ad! De, ó, emberi Isten, vezesd, lelkesítsd a szíveket, akiknek nincs más erejük, nincs más vigaszuk, csak a te földi utad és példád!

MÁSODIK KÖTET

63

Anzoleto hasztalan folytatta útját Prágáig; mert Consuelo, mihelyt elmondta a vezetőnek megtévesztő tanácsait, amelyeket szükségesnek tartott vállalkozása sikeréhez, mindjárt balra fordult, s elindult egy már jól ismert, keskeny úton, mivel kétszer is járt erre kocsin Amélie bárókisasszonnyal, akit a város közelében fekvő kis kastélyba kísért. Ez a kastély volt a legtávolabbi hely, ahová riesenburgi tartózkodása idején, néhány kirándulása során eljutott. Amikor tehát gyorsan végiggondolta és megvalósította szökésének merész tervét, mindjárt felmerült emlékezetében e környék és az odavezető utak képe. Amikor egyszer a kastély teraszán sétáltak, az ott lakó hölgy, Consuelo szinte most is hallja a hangját, megcsodáltatta vele az előttük elterülő földek távlatát, s mindjárt hozzátette: „Az a fákkal szegélyezett szép út ott, amely a végtelenben vész el, a déli országúthoz vezet, s erre szoktunk Bécsbe menni.” Consuelo jól emlékezett erre a megjegyzésre, és érezte, nem tévedhet el: bizonyos idő múlva arra az útra kell érnie, amelyen Csehországba érkezett. Csakhamar meglátta a Biela-kastélyt, végigment a park alatt, és a sötétség ellenére is minden nehézség nélkül megtalálta a fákkal szegélyezett utat. Amire megvilágosodott, légvonalban már három mérföldre került attól a helytől, ahonnan távolodni akart. Fiatal, szívós lány volt, gyermekkorra óta megszokta a gyaloglást, s merész akarata is erősítette, alig érzett tehát fáradtságot. Az ég derűs volt, az utak szárazak, s homokjuk elég kellemes a lábnak. A lovaglás, amihez nem szokott hozzá, meg lehetőségen összetörte, de, tudjuk, ilyen esetekben a járás hasznosabb, mint a pihenés, és erős akaratú lényeknél az egyik fáradtság kiegyensúlyozza a másikat.

De ahogy a csillagok egyre jobban elhalványultak, s az ég végül tiszta verőfényben csillogott, Consuelo egyszerre megijedt magányától. Amíg sötét volt, nem érzett félelmet. Állandóan fülelt, s biztos volt benne, ha üldöznék, elbújhatna, mielőtt észrevennék; de fényes nappal, és e tágas tájakon nem mert a nyílt utakon járni, már azért sem, mivel embereket látott a távolban, kis fekete pontokat a még sötét földek közt kígyózó út fehér szalagján. Még nem volt nagyon messze Riesenburgtól, s bárki felismerhette volna; ezért egy kis ösvényre fordult, amely, gondolta, talán az útját is megrövidíti, mivel egyenesen átvágja azt a kanyart, amelyet az országút egy domb körül megtesz. Közel egy órája ment már itt, anélkül, hogy bárkivel találkozott volna, s mivel egy erdős részhez ért, azt remélte, itt könnyen elbújhat az emberek elől.

„Csak nyolc-tíz mérföldet tehessek meg így, anélkül hogy észrevegyenek - gondolta magában -, s aztán már nyugodtan mehetek az országúton. Ott meg, mihelyt alkalom lesz rá, kocsit és lovakat bérelek.”

Erre a gondolatra a zsebébe nyúlt, kivette az erszényét, hogy megnézzze, elég pénze maradt-e erre a hosszú és nehéz útra, különösen, hogy a vezetőt, aki Riesenburgból idekísérte, olyan busásan megjutalmazta. Eddig még alig volt ideje, hogy ilyesmivel törődjön, s ha mindent végiggondol, amire az elővigyázat figyelmeztet, vállalta volna-e ezt a kalandos menekülést? De most meglepetéssel s döbbenetben látta, hogy erszénye sokkal laposabb, semmint remélte. Sietségében pénzcskéjének csak felét hozta talán magával; vagy a sötétben aranyérmeket adott a vezetőnek ezüst helyett; vagy amikor kinyitotta az erszényét, hogy kifizesse, vagyonának egy részét az út porába hullatta. Hiába számolta meg újra és újra a pénzét, Consuelo belátta, hogy le kell mondania ábrándjairól, s gyalog kell Bécs városáig mennie.

Ez a felfedezés kissé elcsüggesztette, nem a fáradtság miatt, ettől nem ijedt meg, hanem a sok veszély miatt, ami ilyen hosszú gyalogúton egy fiatal nőre mindig is leskelődik. Eddig nem félt, mert azt hitte, hogy hamarosan kocsiba ül, és elkerüli az országút kalandjait, de most olyan rettegés fogta el, amilyenre eddigi izgalmában egy pillanatig sem gondolt. Életében először győzte le nyomorúságának tudata, meggyorsította hát lépteit, és a legsűrűbb bozótokat kereste, hogy támadás esetén elrejtőzhessék.

Nyugtalansága csak még jobban fokozódott, mikor észrevette, hogy már nem kitaposott ösvényen jár, hanem egy erdő egyre sűrűbb mélyébe tévedt. Ez a kietlen magány némi biztonságérzetet is adott ugyan neki, de nem tudhatta, hogy jó irányban halad-e, s már attól félt, hogy talán visszafelé megy, és anélkül, hogy észrevenné, megint az Óriások kastélya felé közeledik. Anzoleto még ott lehet, valami akadály, Albert gyanakvása vagy bosszúvágya visszatarthatta. S nem kell-e magától Alberttől is félnie, hiszen nem tudhatta, mire képes zavara és kétségbeesése első indulatában? Consuelo biztos volt benne, hogy a fiatal gróf aláveti magát rendelkezésének; de ha őt meglátják a kastély környékén, s jelentik fiatal uruknak, hogy itt van a közelben, barátja talán mindjárt odasietne, hogy könnyölgésével és könnyeivel győzze le. Kiteheti-e a nemes fiatalembert, a családot és saját büszkeségét e kezdetében meghiúsult vállalkozás botrányának és szégyenének? Anzoleto is visszajöhet pár nap múlva, s neki megint csak szembe kellene néznie helyzete kibogozhatatlan szövevényével és veszélyeivel, pedig éppen ezt akarta elkerülni merész és hősiességével. Inkább vállal minden megpróbáltatást, s dacol minden bajjal, csak ne kelljen visszamennie Riesenburgba.

Elhatározta, hogy gondosan megkeresi a bécsi irányt, s követi is, bármi történjék vele. Váratlanul sűrű lombsátorral védett titokzatos helyre ért, s a bokrok borította sziklák között friss forrás csörgedezett. A fűvet apró állatok lábai taposták le. Közeli nyájak járnak-e ide, vagy az erdő állatai isznak e rejtett forrás vizéből? Consuelo odament, a nedves kövekre térdelt, és lassan kortyolni kezdte a hideg, tiszta vizet, hogy kezdődő éhségét megtévessze. Aztán, még mindig térden állva, eltűnődött a sorsán.

„Ostoba, léha lány vagyok - gondolta magában -, ha nem tudom megvalósítani, amit akarok. Igaz volna-e, hogy anyám gyermeke szégyenteljesen elpuhult, és nem mer többé szembenézni a napsütéssel, az éhséggel, a fáradtsággal, a veszedelmekkel? Pedig olyan szép álmokat szövögettem a nélkülözésről és a szabadságról, amikor még nyomasztó jólétben éltem, és szabadulni akartam tőle! Most pedig a kezdet kezdetén megtorpanok? Nem erre a mesterségre születtem-e: »futni, túrni, merni«? Mi változott bennem azóta a nap óta, amikor anyám oldalán lépdeltem, és sokszor üres gyomorral? amikor út menti forrásokból ittunk, hogy új erőre kapjunk? Szép kis Zingara, aki csak arra jó, hogy színpadon énekeljen, meleg ágyban aludjon, hintón utazzon? Mitől félttem, amikor anyámmal voltam? Nem mondta-e, valahányszor gyanús külsejű alakokkal találkoztunk: »Ne aggódj; akinek semmije nincs, annak semmitől sem kell félnie, s a nyomorultak nem egymással csatáznak.« Még szép és fiatal volt abban az időben; láttam-e egyszer is, hogy egy járókelő rátámadt volna? A leggonoszabb emberek is tiszteletben tartják a védteleneket. És mit csinál az a sok szegény kolduslány, akik egyre járják az utakat, és csak az Úristen védelmezi őket. Olyan lennék én is, mint azok a kényes kisasszonyok, akik egy lépést sem mernek egyedül tenni, mivel azt hiszik, hogy az egész mindenség az ő bájaikat lesi, és őket akarja megejteni? Hát mindjárt gyaláznak teszi ki magát egy nő, ha egyedül van, és két lábával a földön? Le kell mondania a becsületéről, ha nem veheti magát körül örökkel? Anyám egyébként olyan erős volt, mint egy férfi, s oroszlánszerűen védekezett volna. Nem lehetek-e én is bátor és erős, hiszen jó plebejus vér folyik ereimben? Nem ölheti-e meg magát az ember, ha életénél is nagyobb értéket kell elveszítenie? Aztán meg békés országban vagyok, szelíd és jó emberek közt; ha pedig ismeretlen tájakra érek, nagyon balszerencsés volnék, ha a veszély órájában nem találkoznék egy derék, nagy-

lelkű férfival, amelyet Isten mindenhová elküld, hogy a gyengék és elnyomottak gondviselője legyen. Fel a fejjel, bátorság! Ma csak az éhséggel kell megküzdenem. Csak este kopogtatok be egy konyhába, hogy kenyeret vásároljak, csak amikor besötétedik, és én már messze, nagyon messze járok. Ismerem az éhséget, meg tudok birkózni vele, bár Riesenburgban örökös lakomákra szoktattak. Egy nap hamar véget ér. Ha megmelegszik a levegő, s elzsibbad a lábam, arra a bölcs mondásra gondolok, amelyet olyan sokszor hallottam gyermekkoromban: »Aki alszik, eszik.« Egy szikla odújába húzódok, s megmutatom neked, kedves anyám, aki vigyázol rám, és láthatatlanul velem utazol, hogy pamlag és vánkos nélkül is tudok pihenni.»

Miközben így társalgott önmagával, a szegény gyermek lassankint megfeledkezett szíve gyötrelméről. Érezte, hogy nagy győzelmet aratott önmagán, s már Anzoletto is kevésbé volt félelmetes. Consuelo arra gondolt, hogy mivel kimenekült a csábító hálójából, lelke is kiveti magából e gyászos vonzalmát; valami mélabús jókedvet talált regényes tervezgetésében, s halkán ismételte magában: „Testem szenved, de megmenti lelkemet. A madár védtelen, de van szárnya, hogy elmenekülhessen, s amikor fent repül a magasban, nem fél már a csapdától és kelepcéktől.”

Egész másként gondolt azonban Albert rémületére és fájdalmára; mégis teljes erejével küzdött az ellágyulás ellen, amelyet a fiatal gróf emléke ébresztett benne. Elhatározta, hogy elúzi magától a képét, míg csak le nem küzdi túlságos sajnálkozását és óvatlan gyengédségét.

„Kedves Albert, csodálatos barátom - mondta magában -, mély bánat fog el, ha szenvedésedre gondolok. De csak ha Bécsbe érkeztem, csak akkor osztozom benne, és csak akkor szána-kozom rajtad. Csak Bécsben engedem, hogy szívem megszólaljon, és megmondja, milyen nagyon tisztellek, és mennyire vágyom utánad.”

- Most pedig útra fel! - fejezte be töprengését, és fel akart állni. Kétszer, háromszor is megpróbálkozott, hogy búcsút mondjon e vad és gyönyörű forrásnak, amelynek szelíd csobogása mintha csak egyre csalogatta volna egyhangú muzsikájával. A délre tervezett álom máris elnehezedett szempillái körül repkedett; s az éhség, amelyet már nem viselt el olyan jól, ahogy szerette volna, véglegesen elgyengítette. Hiába próbálta elhessegetni ezt a szükségét. Előző nap szinte semmit nem evett, sok izgalma és szorongása közben nem is nagyon gondolt rá. Egyszerre mintha fátyol borult volna szemére; hideg, gyötrő verejték lankasztotta el a testét. Consuelo nem is vette észre, hogy kimerültsége egyre jobban erőt vesz rajta; és amikor véglegesen elhatározta, hogy feláll és folytatja útját, lába erőtlenül elnyúlt a földön, feje kis úticsomagjára hullott, s ő maga mélyen elaludt. A nap vörösen izzott, mint nemegyszer e rövid csehországi nyarakon, s vidáman emelkedett az égen; a forrás a kavicsokhoz verődve dúdolta egyhangú énekét, mintha el akarná ringatni a szép alvó leányt, fenn az égen pedig röpködő madarak fütyülték csicsergő dallamaikat.

64

Már közel három órája aludt e minden gondjáról megfeledkezett leány, amikor egy másfajta zaj, nem a csobogó forrásé, sem a madaraké, váratlanul felriasztotta kábult álmából. Kinyitva a szemét, hirtelen nem is tudta, hol van: két lépésre tőle egy férfit pillantott meg a sziklák fölé hajolva, amint a forrásból iszik, ahogy ő is tette az elébb, keresetlen természetességgel, csak a szájával hörgölve a vizet. Consuelo első pillanatban nagyon megrémült, és nem volt ereje hozzá, hogy felkeljen; de ahogy másodszor is odanézett, rejtekhelye, új vendégének magatartása hamarosan megnyugtatta. Mert a jövevényt, talán mivel már elég sokáig nézte az alvó leányt, talán mivel nem akart ismeretséget kötni, láthatóan cseppet sem érdekelte a személye. Egyébként is inkább gyermek volt, mint férfi, legfeljebb tizenöt-tizenhat éves, kis növésű,

sovány, sárgás napbarnított, se nem szép, se nem rút arcáról csak valami gondtalan nyugalom sugárzott.

Consuelo ösztönös mozdulattal arcára húzta fátylát, és nem mozdult; arra gondolt, ha az idegen utas valójában nem törődik vele, jobb, ha alvást színlel, s nem teszi ki magát kényessé válható kérdéseknek. Ugyanakkor ismeretlen társa minden mozdulatát megfigyelte fátylán keresztül, s türelmetlenül várta, hogy a fiú végre felvegye a mellette heverő tarisznyáját és vándorbotját, és folytassa útját.

Ám csakhamar azt kellett látnia, hogy az idegen is meg akar pihenni, s talán reggelizni is, mivel kinyitotta kis zarándokbatyuját, elővett egy nagy darab barna kenyeret, felszeletelte, s jó étvágygal enni kezdett. Szeme időnkint félénken az alvó leányra tévedt, s Consuelo azt is megfigyelte, hogy a fiú halkán nyitotta ki és csukta be rugós kését, mintha attól tartana, hogy felébresztheti a leányt. Ez a kedves figyelem véglegesen megnyugtatta Consuelót, a kenyér pedig, amelyből társa olyan jóízűen falatozott, valósággal felkorbácsolta éhségét. A fiú kopott ruhájából, porlepte cipőjéből arra következtetett, hogy valami szegény vándorlegény lehet, aki távoli vidékről érkezett, s most már a Gondviselés küldöttét látta benne, akihez nyugodtan fordulhat segítségért. A kenyér elég nagy volt, hogy a gyermek is jóllakjon, és neki is jusson belőle egy kis darab. Consuelo tehát felkelt, a szemét dörzsölte, mintha abban a pillanatban ébredt volna fel, magabiztosan nézett a fiúra, hogy tiszteletet keltsen benne, ha netán megfeledkeznek eddig tanúsított szerény magatartásáról.

Elővigyázata azonban teljesen fölösleges volt. Amikor a gyermek látta, hogy az alvó nő feláll, kissé megzavarodott, lesütötte a szemét, csak lopva nézett Consuelóra, majd felbátorodva a leány arcától, amely Consuelo minden igyekezete ellenére csak jóságot és rokonszenvet tükrözött, megszólalt, olyan szelíd, dallamos hangon, hogy a fiatal énekesnő egyszeriben szívébe zárta.

- Nos, kisasszony - kezdte a fiú -, felébredt végre? Olyan édesen aludt itt, hogy én is szerettem volna követni példáját, csak attól féltem, hogy udvariatlanságnak vélhetné.

- Ha már olyan udvarias - válaszolt Consuelo anyáskodó hangon -, kis szívességet kérnék magától.

- Bármit kérhet tőlem - mondta a fiatal utas, akit ugyancsak megbűvölt Consuelo kellemes, szívre ható hangja.

- Hadd vásároljam meg reggelije egy részét - folytatta Consuelo -, ha nem túlságosan nagy áldozat magának.

- Hogy megvásárolja! - kiáltott a gyermek meglepődve és elpirulva. - Ha volna is reggelim, nem adnám el, nem vagyok vendéglős. De szívesen felajánlanám és odaadnám.

- Adja hát ide, de azzal a feltétellel, hogy én is adok valamit, amiből jobb reggelit vásárolhat.

- Nem, a világért sem - tiltakozott a fiú. - Csúfolódik velem? Vagy olyan büszke, hogy nem fogad el tőlem egy darab kenyeret? Mert látja, sajnos, mással nem szolgálhatok.

- Rendben van, elfogadom - mondta Consuelo a kezét nyújtva. - Jó szíve nagyon is megszégyenítene, ha tovább makacskodnék.

- Tessék, szép kisasszonyka - kiáltott vidáman a fiú. - Itt a kenyér meg a kés, csak szeljen nyugodtan. De nehogy szerénykedjék. Nem vagyok nagyétkű, s ez a darab egész napra elég lett volna.

- De honnan szerez majd kenyeret a nap hátralevő részére?

- Kenyeret mindenütt talál az ember. Egyen már, nagyon kérem, nekem szerez vele örömet.

Consuelo már nem kérette magát; s érezve, hogy szívtelenül válaszolna vendéglátója testvéri kedvességére, ha nem az ő társaságában fogyasztaná el reggelijét, melléje ült, s nagy harapásokkal ette a kenyeret, amely most ízesebbnek tűnt fel neki, mint a nagyúri asztalok legválogatottabb ételei.

- Jó étvágya van - mondta a gyermek -, öröm nézni, ahogy eszik. Milyen szerencse, hogy találkoztam önnel; igazán boldog vagyok. De ne keresse magát, egye meg az egészet. Majd csak találunk útközben egy házat, bár ez a vidék eléggé elhagyottnak látszik.

- Nem ismerős erre? - kérdezte Consuelo közönyös arccal.

- Először járok itt, bár a Bécs és Pilsen közötti országotat jól ismerem, éppen Pilsenben voltam, onnan jövök, és megyek vissza...

- Hová vissza? Bécsbe?

- Igen Bécsbe, ön is oda megy?

Consuelo zavarba jött. Nem tudta, a fiúhoz csatlakozzék-e, vagy inkább egyedül folytassa-e az útját, s hogy ne kelljen válaszolnia, úgy tett, mintha nem hallotta volna a kérdését.

- No lám, milyen csacsi dolgokat kérdezek - folytatta a fiatalember. - Egy ilyen szép kisasszony nem menne egymagában Bécsbe. Pedig szintén úton van, mert batyut visz magával, akárcsak én, és gyalogszerrel, akárcsak én.

Consuelo elhatározta, hogy nem felel neki, amíg meg nem tudja, megbízhat-e benne, s ezért kérdéssel viszonzta a fiú kérdését.

- Pilsenből való? - kérdezte.

- Nem - felelt nyíltan a gyermek, mert sem természete, sem a körülmények nem intették óvatosságra -, Magyarországon, Rohrau városában születtem; apám bognár.

- És miért került olyan messze szülővárosától? Nem követi apja mesterségét?

- Igen is, meg nem is. Apám bognár, én is az vagyok; de ő ugyanakkor muzsikus is, és én is az szeretnék lenni.

- Muzsikus? Nagyszerű, ez nagyon szép mesterség.

- A kisasszony is muzsikus?

- Csak nem zenét tanult Pilsenben? Hiszen Pilsen, legalábbis így mondják, afféle szomorú katonaváros.

- Nem azért jártam ott. Megbízással küldtek oda, és most visszamegyek Bécsbe, hogy ott valahogy megéljek, és ugyanakkor zenei tanulmányaimat is folytassam.

- Milyen zenével foglalkozik? Énekkel, vagy valamilyen hangszerrel?

- Eddig mind a kettővel foglalkoztam. Elég jó hangom van; itt van velem, látja, a nyomorúságos kis hegedűm, ehhez is konyítok valamit. De nagy becsvágyam van ám, s magasabbra török.

- Talán zenét akar szerezni?

- Jól mondja. Nincs is más a fejemben, csak ez az átkozott komponálás. Még egy másik kedves útitársam is van, mindjárt megmutatom, a batyumban lapul; nagyon vaskos könyv, s ezért feldaraboltam, hogy néhány részletét magammal vihessen, ha úton vagyok. Amikor már

kifáradtam a járásban, leülök egy csendes helyen, s tanulok egy keveset. Nincs ennél jobb pihenés.

- Milyen bölcsen beszél. Fogadni mernék, hogy Fux könyve, a *Gradus ad Parnassum* van a batyujában.

- Eltalálta. De látom, ismeri ezeket a dolgokat, s most már biztos vagyok benne, hogy ön is zenész. Előbb, amikor még aludt, elnéztem az arcát, és azt gondoltam magamban: „Nem német arc, inkább délies, talán olasz; s ami még fontosabb: művésznő arca.” Ezért örültem olyan nagyon, amikor kenyeret kért tőlem; most meg hallom, hogy kiejtése kissé idegenszerű, bár kitűnően beszél németül.

- Talán téved. Önnek sincs német arca, s a színe inkább olaszos, pedig...

- Ó, a kisasszony nagyon kedves. Arcom színe inkább az afrikaiakra emlékeztet, és a Szent István-katedrális kórusában pajtásaim miss mórnak csúfoltak. De hogy visszatérjek arra, amiről előbb beszéltem: amikor itt találtam, egyedül az erdő közepén, kissé csodálkoztam. De aztán, ahogy elnéztem, milyen békésen alszik, sok mindenre gondoltam: talán, mondtam magamban, jó csillagom vezérelt ide, hogy egy jó lélekkel találkozzam, aki segítségemre lesz. Aztán ... mondják el mindent?

- Mondja csak nyugodtan.

- Amikor csinos ruháját meg fehér arcát láttam, tudtam, hogy nem lehet valami szegény kóbor nő, amikor aztán batyuját is észrevettem, azt képzeltem, hogy egy előkelő idegen hölgy kíséretében jött ide, és... hogy művésznő. Igen, nagy művésznő, az, akit már régen keresek, s akinek pártfogása boldogulást és örömet hozna nékem. Jó kisasszony, mondja meg az igazat. Biztosan a szomszéd kastélyban lakik, s valami dolgát ment intézni a környéken, vagy éppen hazafelé tart. Biztosan ismeri, kell, hogy ismerje az Óriások kastélyát.

- Riesenburgot? Riesenburgba megy?

- Legalábbis oda szeretnék menni; mert hiába magyarázták meg Klattauban⁴⁴ az útirányt, úgy eltévedtem ebben az átkozott erdőben, hogy nem is tudom, kikerülök-e belőle valaha. De szerencsére ön ismeri Riesenburgot, és biztosan megmondja nekem, hogy merre kell mennem.

- Mit keres Riesenburgban?

- Porporinával akarok beszélni.

- Porporinával?

Consuelo megijedt, hogy elárulja magát a fiú előtt, s az talán majd beszél róla a kastélyban, ezért közönyös arccal folytatta:

- Ki ez a Porporina, ha szabad érdeklődnöm?

- Nem tudja? Sajna, látom, egészen idegen ezen a vidéken. De ha zenész, és ismeri Fux nevét, biztosan Porporáét is ismeri.

- Miért? Maga ismeri Porporát?

- Még nem, de szeretném megismerni, s ezért keresem híres és kedvelt tanítványának, signora Porporinának pártfogását.

---

⁴⁴ Ma: Klatovy.

- Mondja csak el, hogyan jutott erre a gondolatra. Talán segíthetek, hogy megtalálja a kastélyt, és beszéljen Porporinával.

- Elmondom élettörténetemet. Mint már említettem, egy derék bognármester fia vagyok, és egy kis városkában születtem, Ausztria és Magyarország határán. Apám a templom sekrestyéje és orgonistája; anyám szakácsnő volt az ottani kastélyban. Nagyon szép hangja van, s apám, hogy megpihenjen egész napos munkája után, esténként hárfán kísérté, így én is megszerettem a zenét, s emlékszem, kiskoromban az volt a legnagyobb örömöm, ha részt vehettem ezeken a családi hangversenyeken: elég volt egy fadarab meg egy lécs, és máris azt képzeltem, hegedű meg vonó van a kezemben, és csodálatos dallamokat varázsolok elő a kezdetleges hangszeremből. Igen, még ma is hiszem, hogy e drága fahasábjaim nem voltak némák, s valami isteni hang szólalt meg bennük, amely, ha mások nem is hallották, valósággal körülzsongta és mennyei muzsikával részegítette meg lelkemet.

Unokatestvérünk, Frank, aki Haimburgban volt tanító, egyszer nálunk járt, s látta, hogyan játszom képzeletbeli hegedűmön, önfeledt muzsikálásom nagyon mulattatta. Mindjárt mondta is, hogy biztosan rendkívüli tehetség vagyok, és magával vitt Haimburgba, ahol három évig zenére oktatott, de, mondhatom, elég nyers módszerrel. Pálcája nem egy ferमतát vert ki, ékesítésekkel és futamokkal tetézve, az ujjaimon vagy a füleimen. Mégsem vesztettem el a bátorságomat. Megtanultam írni, olvasni. Igazi hegedűm volt, s megtanultam legegyszerűbb fogásait. Az ének és a latin nyelv alapelemeit is elsajátítottam. Gyorsan haladtam, már amennyire egy ilyen türelmetlen mester mellett, amilyen Frank unokabátyám volt, haladhat az ember.

Körülbelül nyolcéves voltam, amikor a véletlen vagy inkább a Gondviselés, amelyben jó keresztényként mindig hittem, a házunkba hozta Reuter urat, a bécsi katedrális kórusvezetőjét. Csodagyermekként mutattak be neki, s amikor egy darabot első látásra könnyen elénekeltem, barátságába fogadott, magával vitt Bécsbe, és felvett a Szent István-katedrális gyermek-kórusába.

Itt naponkint két órát kellett dolgoznunk; egyébként magunkra hagytak, s kedvünkre csavaroghattunk. De a zene szeretete elfojtotta bennem a gyermekkor léha örömeit és lustaságát. Amikor pajtásaimmal a katedrális előtti téren játszottunk, és én meghallottam az orgonaszót, mindent otthagytam, berohantam a templomba, s önfeledten hallgattam az éneket és a harmóniát. Esténként az utcán feledkeztem, ha egy ablakból egy hangverseny foszlányait vagy akár egy kellemes hang muzsikáját hallottam; kíváncsi voltam, mindent meg akartam ismerni, s érteni is mindent, ami elbűvölte a fületem. Legfőképpen pedig komponálni akartam. Tizenhárom éves koromban, amikor még semmilyen szabályt nem ismertem, egy misét mertem írni, s meg is mutattam mesterünknek, Reuternek. Kinevetett, s azt mondta, hogy tanuljak, mielőtt alkotok. Jó tanácsokat adni persze könnyű. De nekem nem volt pénzem, hogy órákat vegyek valamelyik mestertől, s szegény szüleimtől sem kérhettem annyit, hogy megélhetésem mellett iskoláztatásomra is teljen. Egyszer aztán hat forintot kaptam tőlük, akkor vettem ezt a könyvet, meg Matthesonét is; nagy lelkesedéssel kezdtem tanulni, s igazán sok örömem volt a munkámban. Hangom szépen fejlődött, s lassankint a legszebb lett az egész kórusban. Tudatlan voltam, teli kétségekkel és sok bizonytalansággal, de mivel szorgalmasan dolgoztam, éreztem, mint erősödik értelmem és tisztulnak gondolataim. De egyre jobban közeledett az a félelmetes pillanat, amikor életkorom miatt el kell majd hagynom a kórust, s mivel nem lesz pártfogóm, sem védelmezőm és mesterem, nyolc évi tanulás után vissza kell majd térnem szülővárosomba, hogy magam is bognár legyek. Szomorúságomat még csak tetézte, hogy Reuter mester már nem nagyon érdeklődött irántam, sőt ellenkezőleg: inkább nagyon is keményen bánt velem, s szinte siettetni akarta elbocsátásom végzetes óráját. Nem tudom,

miért gondolt rám ilyen ellenszenvvel, mert semmiképpen sem érdemeltem meg. Néhány társam könnyelműen azt állította, hogy mesterem féltékeny, mivel kezdő próbálkozásaimban rendkívüli zenei tehetséget vélt felfedezni, s mindig is gyűlölte és gáncsolta azokat a fiatalokat, akikben az övénél nagyobb képességeket látott. Távolról sem fogadom el balsorsomnak ezt a hízelt indokolását, mégis azt hiszem, hogy nem cselekedtem helyesen, amikor megmutattam neki kísérleteimet. Biztosan ostoba fajankónak és arcátlan törtetőnek tartott.

- Meg aztán - szólt közbe Consuelo - az öreg mesterek nem szeretik azokat a tanítványait, akik azt is megértik, amit nem magyaráznak nekik. De mi a neve, gyermekem?

- Joseph.

- Joseph micsoda?

- Joseph Haydn...

- Nem felejttem el a nevét, hogy egy nap, amikor mások is ismerik, megítélhessem, hogy vélekedjem mestere ellenszenvéről, és arról az érdeklődésemről, amellyel történetét hallgattam. De folytassa, nagyon kérem.

A fiatal Haydn megint beszélni kezdett, s Consuelo döbbsen hallgatta, mennyi hasonlóság van kettejük sorsában, koldus művészetében. Most még figyelmesebben nézte a gyermek arcát, törékeny vonásait, sárgás bőrét, amely különös fényben ragyogott az emlékezés lázában. Tiszta, kék szeme jóindulatún s ugyanakkor csúfondárosan csillogott, s egész magatartása, minden szava rendkívüli szellemről tanúskodott.

65

- Bármi volt is az oka Reuter mester ellenszenvének, nagyon kegyetlenül bánt el velem egy nagyon kicsi hibáért. Új ollóm volt éppen, és mint afféle iskolás mindenén kipróbáltam, ami kezem ügyébe esett. Egy társam éppen előttem görnyedt, s mivel hosszú copfja, amelyre nagyon büszke volt, minduntalan elmázolta a palatáblámra írt hangjegyeket, gyors és végzetes gondolat született bennem. Egy pillanat műve volt az egész: máris felemelem az ollómat, és nyissz! földre hull a copf. Mesterem keselyűszemmel figyelte minden mozdulatomat. Szegény pajtásom még észre sem vette fájdalmas veszteségét, Reuter máris lehordott, csirkefogónak nevezett, és minden külön formáság nélkül kidobott a kórusból.

Múlt év novemberében történt ez, este hét óra felé, és én ott álltam egymagamban a templom előtt, egyetlen fillér nélkül, s minden vagyonom az a pár szegényes ruhadarab volt, amely testemet fődte. Mérheterlen kétségbeesés szorongatta a szívemet. Annyi haraggal és olyan botrányosan kergettek el, hogy azt hittem, valami végzetes hibát követtem el... Ekkor megláttam azt a pajtásomat, akinek fejékét csúfosan megrövidítettem: ő is sírt. Soha ennyi könny nem hullott, soha ennyi fájdalmat és lelki furdalást nem éreztek egy porosz módi copfért. A karjaiba, a lába elé akartam vetni magam. De mozdulni sem mertem, s szégyenkezve lapultam a sötétben. Szegény fiú, talán nem is a copfját, hanem az én balsorsomat siratta.

Az utca kövén töltöttem az éjszakát; és ahogy másnap az annyira óhajtott és olyan távolinak tűnő reggeli után sóhajtoztam, Keller, a Szent István-kórus parókamestere vetődött az utamba. Éppen Reuter mestert fésülte meg, és a mérges karvezető másról sem tudott beszélni, csak a levágott copf rettenetes történetéről. Ahogy a tréfás kedvű Keller meglátta gyászos ábrázatomat, nagyot kacagott, és ki nem fogyott a csúfolódásból.

„- No lám - kiáltott már messziről, mihelyt meglátott -, itt van hát a parókamesterek réme, esküdt és hitese ellensége mindazoknak, akik, akár csak én, az emberi hajzat felvirágoztatásának szentelik életüket! Gyere csak ide, te copfok hóhéra, hajfürtök megtépázója, hadd vágom le szép barna üstöködet, hogy legyen mivel pótolni a te ádáz vagdalkozásaid alatt megrövidült copfokat!”

Siránkoztam, dühöngtem, kezembe rejtettem arcomat, s mivel már valóságos népitélettől tartottam, menekülni akartam. Ám a jó Keller megállította:

„- Hová szaladsz, te kis szerencsétlen - mondta, most már szelídebb hangon. - Mi lesz belőled kenyér nélkül, barátok nélkül, ruha nélkül, s ráadásul ilyen bűnnel a lelkiismereteden? No, sebj, én bizony sajnállak, főképp szép hangod miatt, amelyet mindig élvezettel hallgattam a templomban; gyere hozzám. Egyetlen szobában, az ötödik emeleten lakom feleségemmel és gyermekeimmel. De ez is több a szükségesnél, mivel a hatodikon is bérek egy padlásszobát, s az most üres. Ott meghúzódhatsz, és velünk ehetsz, amíg nem találsz valami munkát; azzal a feltétellel persze, hogy tiszteletben tartod vendégeim haját, és nem az én parókáimon próbálsz ki félelmetes ollódat.”

Követtem a nagylelkű Kellert, megmentőmet, apámat! Nemcsak lakást és ételt adott, hanem, bár maga is szegény iparos volt, némi pénzt is, hogy folytathassam tanulmányaimat. Egy szüette öreg csembalót béreltem; és nyomorúságos odúmba zárkózva, Fux és Mattheson segítségével teljes lélekkel átadtam magam a komponálás gyönyörűségének. Emanuel Bach hat első szonátája volt egyetlen társaságom ezen a télen, s azt hiszem, jól megértettem őket. Ugyanakkor az ég, megjutalmazva buzgalmamat és kitartásomat, apró munkákhoz juttatott, amiből megélhettem, és kedves gazdámnak is adhattam valamelyest. Minden vasárnap Haugwitz gróf kápolnájában orgonáltam, s előtte, kora reggel első hegedűs voltam a Könyörület templomában. Két pártfogóra is leltem. Az egyik egy abbé, aki olasz verseket ír, mondják, nagyon szépek, és akit Őfelsége meg a császárnő is kitüntet kegyeivel. Metastasio úrnak hívják, s mivel ugyanabban a házban lakik, mint Keller és én, órákat adok egy fiatal teremtsnek, akiről azt mondják, hogy az abbé unokahúga. A másik pártfogóm a velencei követ őkegyelmessége.

- Signor Corner? - kérdezte Consuelo izgatottan.

- Ismeri? - álmétkodott a kis Haydn. - Metastasio abbé vezetett be a házába. Szerény tehetségem elnyerte tetszését, s őkegyelmessége megígérte, hogy megkéri Porporát, adjon nekem órákat. A mester most Mannensdorf fürdőhelyen van Wilhelmine önnagyságával, aki a követ felesége vagy szeretője. Ez az ígéret nagyon boldoggá tett: egy nagy tanárnak, a világ első énekmesterének leszek tanítványa. Zeneszerzést tanulok, megismerem az olasz művészet tiszta, hibátlan elveit. Meg vagyok mentve, gondoltam, áldottam az eget, már magamat is nagy mesternek véltem. De, sajna, őkegyelmessége jó szándéka ellenére sem teljesítheti olyan könnyen ígéretét, ahogy reméltem; s ha nem talállok hatalmasabb pártfogóra, aki megsegíthet Porpora mesternél, attól félek, még a közelébe sem juthatok a maestrónak. Azt mondják, ennek a híres mesternek nagyon különös természete van; egyes tanítványaival szemben csupa figyelem, jóság, odaadás, másokkal meg szeszélyesen, sőt kegyetlenül bánik. Reuter mester állítólag szelíd bárány Porporához képest, s ha csak rá gondolok, már előre remegek. Mégis, jóllehet eddig elutasította a követ velem kapcsolatos kérelmét, és kijelentette, hogy nem vállal több tanítványt, mivel tudom, hogy signor Corner kitart kérése mellett, még mindig reménykedem, s elhatároztam, hogy legszörnyűbb gyalázkodásait is türelmesen elviselem, csak tanuljak valamit szidalmi közben.

- Nagyon bölcs elhatározás - mondta Consuelo. - Cseppet sem túloztak, akik e nagy mester nyers modoráról és félelmetes külsejéről beszéltek. Mégis minden oka megvan a reménységre; mert ha türelmes lesz, ha vakon engedelmeskedik, s mint hiszem, igazi zenei képességei is vannak, ha nem veszi el a fejét az első viharok idején, és sikerül bebizonyítania, hogy jó füle és gyors felfogása van, akkor három-négy óra után a maestro, nyugodt lélekkel állíthatom, a legszelídebb és leglelkiismeretesebb oktatója lesz. Ha pedig szíve, mint gondolom, épp olyan gazdag, mint értelme, akkor Porpora mesterben hű baráttra, igazságos és odaadó apára is lel.

- Ó, milyen boldoggá tesz. Látom, hogy jól ismeri, s biztosan híres tanítványát is ismeri... Porporinát, aki most Rudolstadt grófné.

- De ki beszélt önnek erről a Porporináról? Mit akar tőle?

- Levelet kérek tőle Porporához, és pártfogását is, amikor majd ez a hölgy Bécsbe megy; biztosan elmegy, hiszen Riesenburg gazdag urának a felesége lett.

- Hol hallott erről a házasságról?

- Véletlenül tudtam meg. Azzal kell kezdenem, hogy múlt hónapban Keller barátom egy pilseni rokona meghalt, és némi vagyonkát hagyott rá. Kellert persze mindjárt értesítették, de sem ideje, sem pénze nem volt, hogy odautazzon, s nem is akart útnak indulni, mivel attól tartott, hogy több költséget és időt veszteget el, mint amennyit az egész örökség ér. Én épp akkor kaptam valami pénzt a munkámért. Ezért felajánlottam neki, hogy Pilsenbe megyek, és kezembe veszem az érdekeit. El is mentem, egy hetet töltöttem ott, és szerencsésen elintéztem Keller örökségének ügyét. Nem nagy dolog az egész, de ez a kevés is jól jön neki; egy kis birtok tulajdonlevelét hozom a tarsolyomban, ő aztán tetszése szerint eladhatja, vagy akár bérlőt kereshet rá. Ahogy Pilsenből hazafelé tartottam, tegnap este egy Klattau nevű városkába érkeztem, s ott töltöttem az éjszakát. Aznap éppen vásár volt, s a fogadó tele vendégekkel. Egy kövér férfi ült az asztalom közelében, Wetzelius doktornak szólították, s mondhatom, még sohasem láttam nála falánkabb és fecsegőbb embert. „Hallották a nagy újságot? - mondta szomszédainak. - Albert von Rudolstadt gróf, tudják, az a sült bolond, sőt kötözni való örült, feleségül veszi unokahúga zenetanárnőjét, egy koldusszegény kalandor lányt, aki, mondják, színésznő volt Olaszországban, aztán az öreg Porpora mester megszőktette, de hamar ráunt, és Riesenburgba küldte, hogy ott szülje meg gyermekét. Persze titkolták a dolgot; a kastélyban eleinte sehogy sem értették meg a kisasszony betegségét és görcseit, mert hiszen erényes szépléleknek tartották; végül is engem hívtak, mivel azt hitték, csak valami fertőző rosszindulatú láz gyötri. De épp hogy meg tudtam tapintani a beteg pulzusát, mert Albert gróf, aki nyilván tapasztalásból tudta, hogyan vélekedjék a kisasszony erényéről, dühödten félrelökött, kituszkolt a szobából, és nem engedte, hogy visszamenjek. Minden a legnagyobb titokban történt. Azt hiszem, hogy a derék kanonissza bábáskodott a beteg mellett; szegény, öreg hölgy, nyilván még sosem ministrált ilyen ünnepeken. A gyermek aztán eltűnt. De ami a legcsodálatosabb: a fiatal gróf, akinek, mint tudják, nincs időérzéke, és éveknek véli a hónapokat, azt hitte, hogy ő a gyermek apja, és olyan határozottan erősködött, hogy családja inkább beleegyezett ebbe a furcsa házasságba, csak ne kapjon megint idegrohamot drágalátos gyermekük.”

- De hiszen ez gyalázat, aljasság! - kiáltott Consuelo. - Az egész történet, ahogy elmondta, felháborító rágalmak és hihetetlen képtelenségek sorozata.

- Ne gondolja, hogy akár egy pillanatig is hittem neki - felelt az ifjú Haydn. - Az öreg doktor arca épp olyan ostoba volt, mint amilyen gonosz, és még mielőtt megcáfolták volna, biztos voltam benne, hogy csupa hazugságot és bolond dolgot mesél. De alig fejezte be történetét, öthat jelenlevő fiatalember máris védelmébe vette az ifjú hölgyet; így tudtam meg az igazat.

Egymással versengve magasztalták Porporina szépségét, báját, szemérmességét, szellemét, páratlan tehetségét. Mindenki megértette, hogy Albert gróf szereti, irigyelték boldogságát, és csodálták az öreg grófot, mivel beleegyezett a házasságba. Wetzelius doktort viszont vén fecsegőnek és esztelen tökfilkónak neveztek; és mivel arról is beszéltek, hogy Porpora mester mennyire becsüli ezt a tanítványát, akinek nevét is adta, elhatároztam, hogy Riesenburgba megyek, és a jövődő vagy talán már jelenlegi grófnő lábához vetem magam (mert azt mondják, már megkötötték a házasságot, de még titokban tartják, nehogy felkeltsék az udvar ellenzését), elmondom neki a történetemet, és kegyes közbenjárását kérem jeles mesterénél.

Consuelo pár pillanatig elgondolkozott; ezek az utolsó szavak az udvar ellenzéséről nagyon megdöbbenettk. De csakhamar összeszedte magát:

- Kedves gyermekem - kezdte -, ne menjen Riesenburgba, Porporinát nem találja ott. A fiatal énekesnő még nem Rudolstadt gróf felesége, s a házasság egyáltalán nem biztos. Szó volt róla, igaz, s a jegyesek, azt hiszem, méltók egymásra; Porporina azonban, bár őszinte barátságot, igaz nagyrabecsülést és határtalan tiszteletet érez Albert gróf iránt, nem tudott könnyelműen határozni ebben a rendkívül komoly kérdésben. Egyrészt azt a hátrányt mérlegelte, amely e házasság folytán a családot érné, mert hiszen elveszítené a császárnő kegyét vagy talán pártfogását is, elveszítené a nagyurak barátságát, és azt a tiszteletet, amellyel az egész ország övezi. Másrészt önmagának is bajt okozna, mivel lemondana az isteni művészetről, amelyet annyi bátorsággal vállalt, és annyi szenvedéllyel tanult. Azt mondta magában, hogy mindkét fél túlságos áldozatot vállalna, s mielőtt ő elhatározná magát, Porpora mester véleményét kell meghallgatnia, és a fiatal grófnak is időt adnia, hogy megbizonyosodjék, ellenáll-e szenvedélye a távollétnek. Ezért váratlanul Bécsbe indult, gyalog, vezető nélkül, s szinte pénz nélkül, de azzal a reménységgel, hogy visszaadja a nyugalomát és értelmét annak, aki őt szereti; s minden gazdagságból, amit felajánlottak neki, csak lelkiismerete tanúságát és művészete büszkeségét vitte magával.

- Ó, ha így cselekedett, vérbeli művész, s ugyanakkor gondolkozó fő és nemes lélek! - kiáltott Joseph, s csillogó szemmel nézett Consuelóra. - És ha nem tévedek, éppen vele beszélek, és előtte borulok le.

- Ő meg két kezét nyújtja önnek, s felajánlja barátságát, tanácsait és pártfogását Porpora mesternél; mert, amint látom egy utunk van. És ha a jó Isten védelmébe vesz minket, ahogy eddig is mindig megvédett, és mindenkit is megvéd, aki benne bizakodik, hamarosan Bécsbe érünk, és egy mesternél tanulunk muzsikát.

- Legyen áldott az Úr neve! - kiáltott Haydn, az öröm könnyeivel a szemében, s karját lelkesen az égnek emelve -, mindjárt láttam, ahogy itt aludt, hogy természetfeletti erő lakik önben, s hogy életem, jövőm most már az ön kezében van.

66

Amikor a két fiatal már jobban megismerkedett, s baráti beszélgetésük során mindegyik beszámolt élete sok részletéről, arról kezdtek tanakodni, miféle elővigyázatosságra és segítségre volna szükségük, hogy baj nélkül Bécsbe érkezzenek. Mindenekelőtt kivették az erszényüket, és megszámlálták a pénzüket. Még mindig Consuelo volt gazdagabb kettejük között; és együttes vagyonkájuk csak arra volt elég, hogy éhezés nélkül tehessék meg az utat, s ne kelljen szabad ég alatt hálniuk. Másra nem számíthattak, s Consuelo könnyű szívvel gondolt gyalogútjukra. De Joseph a lány bölcs derűje ellenére is gondterhelten töprengett.

- Mi baj van? - kérdezte Consuelo. - Talán fél, hogy a terhére leszek? Pedig fogadni mernék, hogy én gyalogolok jobban kettőnk között.

- Biztosan mindent jobban csinál, mint én - felelte a fiú. - Nem ez nyugtalanít. De ha arra gondolok, hogy ön szép és fiatal, nagyon félek és elszomorodom: minden szem vágyakozva tekint majd önre, én meg olyan kicsi és gyenge vagyok, hogy hiába adnám az életemet, talán nem lesz elég erőm hozzá, hogy megvédjem.

- Mit nem gondol, szegény gyermekem? Ha olyan szép volnék is, hogy magamra vonjam a járókelők figyelmét, egy illedelmes és tartózkodó nő csak tiszteletet...

- Akár csúnya, akár szép - vágott közbe Joseph -, akár fiatal, akár öreg, akár kihívó, akár szerény, egy nő sosincs biztonságban ezeken az utakon, ahol annyi a martalóc és mindenfajta csavargó, mint fűszál a réten. Amióta megkötötték a békét, az ország tele van katonákkal, akik állomáshelyükre igyekeznek, s főleg kalandvágó önkéntesekkel, akik most, hogy szabadságolták őket, nem tudják, mihez kezdjenek, s megrabolják az utasokat, kifosztják a falvakat, s meghódított tartományként bánnak a környékkel. Tőlünk ugyan nem vehetnek el semmit, hiszen szegények vagyunk, de egy nő mindjárt felébreszti vadállati éhségüket. Arra gondolok, hogy változtassuk meg az útirányt, ne Písek és Budweis⁴⁵ felé menjünk, ott erődök vannak, s ezért sok szabadságolt katona és más jómadár jár arra, hanem kövessük a Moldva folyását, mivel a csaknem néptelen hegyszorosokban ezek az urak vajmi kevés kincset találnak, ami kielégíthetné mohó vágyaikat és rabló ösztöneiket. A folyó völgyében Reichenauig mennénk, innen hamarosan elérjük Freistadtot, és máris Ausztriában vagyunk. A császárság területén nagyobb biztonságban leszünk, ott a csendőrök már nem olyan tehetetlenek, mint Csehországban.

- Ismeri ezt az utat?

- Azt sem tudom, van-e arra út; de magammal hoztam egy kis térképet, s amikor Pilsenből elindultam, elhatároztam, hogy a hegyeken át térek haza, így változatosabb lesz az utam, és új tájakat látok.

- Igaza van, jó gondolat - mondta Consuelo, és megnézte a térképet, amelyet Joseph kiteregetett előtte. - Gyalogösvényt mindenütt találunk, s kunyhókat is, ahol szerény és kevés pénzü utasokat is szívesen látnak. Ez a heglánc itt, ha jól látom, a Moldva forrásánál kezdődik, és végigkíséri a folyót.

- Ez a nagy Böhmerwald. Legmagasabb csúcsai Bajorország és Csehország határán emelkednek. Könnyen megtaláljuk az utunkat, csak mindig a fennsíkon kell maradnunk, mert a völgyek jobbra és balra e két ország felé ereszkednek alá. Mivel, hála Istennek, nem kell már ebbe a megtalálhatatlan Riesenburgba mennem, biztos vagyok benne, hogy jó irányba vezetem, s nem kell majd a szükségesnél többet gyalogolnia.

- Induljunk hát! - mondta Consuelo. - Érzem, már teljesen ki vagyok pihelve. A rövid alvás és az ön jó kenyere visszaadta régi erőmet, és legalább két mérföldet meg tudok még ma tenni. Nem is akarok ezen a környéken maradni, mert félek tőle, hogy valami ismerős arccal találkozom.

- Egy pillanat! - mondta Joseph - különös gondolat motoszkál a fejemben.

- Micsoda?

---

⁴⁵ Ma: České Budějovice.

- Ha nem irtóznék attól, hogy férfiruhába öltözzék, senki sem ismerné meg, s a pihenőhelyeken sem néznék megvető szánakozással a fiatal leányt, aki egymagában jár egy fiúval.

- Nem rossz ötlet, de elfelejtette, hogy nem vagyunk nagyon gazdagok, és nincs elég pénzünk ruhavásárlásra. Egyébként is hol találna ruhát az én méretemre?

- Nem említettem volna a dolgot, ha nem tudnám, hogy segítségére is lehetek. Nagyjában azonos a termetünk, ami inkább önnek válik dicséretére, és nem nekem; a batyumban meg egy rend ruha is van, egészen új, és éppen az ön alakjára illő. Hadd mondok el a ruha történetét: szegény, jó anyám küldte, azt hitte, nagyon hasznos ajándék lesz, s én ebben az öltözékben jelenek majd meg a követségen, amikor órákat adok a kisasszonyoknak; a falu szabójánál csináltatta, nagyon csinosan, a legújabb divat szerint, de persze az ottani ízlés szerint. Elég szép ruha, s a szövete sem rossz; majd meglátja. De könnyen elképzelteti, milyen feltűnést keltettem volna a követségen, s hogy vihogott volna Metastasio úr unokahúga, ha ebben a falusi zubbonyban meg széles, buggyos nadrágban mutatkozom előtte. Hálásan köszöntem szegény anyám jóindulatát, és megfogadtam, hogy egy egyszerű parasztembernek vagy vándorkomédiásnak adom el a holmit. Ezért is hoztam magammal; de szerencsére sosem tudtam megszabadulni tőle. Az emberek itt azt mondják, hogy nagyon régimódi ez a ruha, és csak lengyelek vagy törökök viselnek ilyesmit.

- Most végre megszabadult tőle - nevetett Consuelo. - Kitűnő gondolat, s a vándorkomédiásnő nagyon örül ennek a török módi ruhának, amely már majdnem szoknya. Megveszem öntől, persze hitelbe, vagy inkább azzal a feltétellel, hogy ön lesz pénztárosa a mi *chatouille*-unknak,⁴⁶ ahogy a porosz király nevezi úti pénzes ládáját, és előlegezi bécsi utam költségeit.

- Majd meglátjuk - felelt Joseph, és zsebébe dugva erszényét, elhatározta, hogy egyetlen fillért sem fogad el a ruháért. - Most már csak azt kell megnézni, elég kényelmes lesz-e. Majd én beljebb megyek az erdőbe, ön meg bújjon a sziklák mögé. Keresve sem találhatna biztosabb és kényelmesebb öltözőszobát.

- Menjen csak a színpadra - mondta Consuelo az erdőre mutatva -, én majd a kulisszák mögé vonulok.

Miközben a tisztelettudó fiatalember a fák sűrűjébe vetette magát Consuelo a sziklák mögé rejtőzött, és gyorsan átöltözött. A forrás vizében nézte meg magát, amikor visszatért, s valósággal elgyönyörködött a csinos kis szláv paraszt-fiúban, aki e természetes tükörben feléje mosolygott. Fűzfanyalábhhoz hasonlóan karcsú, hajlékony derekát széles vörös gyapjúkendő övezte, hosszú özikelábát csak bokáig fedte a bő, ráncokban aláhulló nadrág. Fekete haját, amely sosem ismert rizsport, betegsége idején rövidre vágták, s most természetes fürtökkel vette körül arcát. Consuelo még bele is túrt a kezével, hogy falusiasan zilált legyen, már ahogy egy parasztfiúhoz illik; s mivel egy színésznő könnyedségével viselte jelmezét, sőt leleményes arcjátékával valami szilaj egyszerűséget is adott vonásainak, olyannyira megváltozott a külseje, hogy egyszeriben visszatért bátorsága és biztonságérzete. Mint minden vérbeli színész, ha jelmezébe bújjik, Consuelo is teljesen átérezte szerepét, s annyira azonosult vele, hogy egyszeriben gondtalan lett, akár egy önfeledten kóborló suhanc, s fiatal izmaiban is egy iskolakerülő kisfiú könnyed ereje feszült.

---

⁴⁶ A Schatulle (német), azaz ládikó, doboz, elfranciásodott alakja; a XVIII. században így hívták az uralkodó magánpénztárát.

Háromszor kellett füttyentenie, míg végre Joseph visszajött, mivel a fiatalember sokkal messzebb ment, mint kellett volna, talán csak tiszteletézésből, talán azért, hogy ne essen kísértésbe, és ne leskelődjön a szikla hasadécai közt. Ahogy meglátta a leányt, szinte elállt a lélegzete a meglepetéstől és csodálattól, s bár tudta, hogy társnője meg fog változni, első pillanatban alig hitt szemének. Consuelo csodásan megszépült, és teljesen új külseje más irányba terelte az ifjú zenész gondolatait.

Egy kamasz fiú mindig némi szorongással gyönyörködik a női szépségben; s ebben a furcsa félelemben nagy része van a ruhának, amely a kevésbé ártatlanok szemében is valami titokzatos fátyolba rejti a női alakot. Joseph tiszta lélek volt, s bármit mondjanak is egyes életrajzírói, tapasztalatlan, félénk fiatalember. Amikor megpillantotta a forrás mellett alvó Consuelót, mint szép szobrot a napsugarak játékos tűzésében, szinte elkábult a gyönyörűségtől. Amikor aztán beszélt vele, s hallgatta szavait, addig ismeretlen indulatok ébredtek szívében, de ő csak e szerencsés találkozás lelkes örömeinek tulajdonította őket. Ám e negyedóra alatt, amíg Consuelo átöltözött, ő maga pedig az erdőben rejtőzködött, különös izgalom dobogtatta meg a szívét. Megint erőt vett rajta első zavara, s amikor kijött búvóhelyéről, erősen megfogadta magában, hogy gondtalan derűvel leplezi lelke fájdalmas szorongását.

De hogy ilyen jól sikerült az átváltozás, s Consuelo ruhájával együtt szinte nemét is felcserélte, a fiatalember hangulata is egyszeriben megváltozott. Látszólag csak egy friss barátság testvéri örömét érezte, s elégedettséget, hogy ilyen kellemes útitársa lesz. Akárcsak Consuelót, őt is megmámorosította a regényes, új tájak ígérete, ő is bizakodva, sőt mohó jókedvvel gondolt az ismeretlen utak lehető veszélyeire, s olyan könnyedén indultak meg erdőkön, mezőkön át, akárcsak két vándormadár.

Alig tettek meg pár lépést, a kis Haydn máris megfélekedezett arról, hogy útitársa is fiú, és el akarta venni Consuelo batyuját, melyet a gondosan összehajtott női ruha jócskán megdagasztott. A leány egy bot végén, a vállán hordta motyóját, s hiába erősködött a fiú, nem adta neki. A maga batyuja, hegedűje, no meg a *Gradus ad Parnassum* éppen elég neki, vitázott Consuelo, Joseph viszont váltig ismételte, hogy a lány egész holmija könnyen elfér az ő zsákjában, felesleges tehát, hogy bármit is vigyen. Végül is Consuelo engedett; de hogy hitele legyen külsejének, s legalább valami látszólagos egyenlőség kettejük között, a fiú átadta neki hegedűjét, amelyet a lány egy vállszíjon hordhatott.

- Tudja - mondta Consuelo, hogy erre az engedményre bírja a fiút -, úgy kell csinálnunk, hogy a maga szolgájának vagy legalábbis vezetőjének tartsanak. Mert én paraszt vagyok, ez kétségtelen, maga pedig polgárember.

- Szép kis polgárember! - felelt Haydn nevetve. - Legfeljebb Keller parókamester inasának vélhetnének.

A fiatalember kissé bánkódott, hogy nem mutatkozhat Consuelo előtt csinosabb öltözékben, csak ebben a napszíta, esőverte, ócska ruhájában.

- Nincs igaza - mondta Consuelo, hogy megvigasztalja. - Inkább egy előkelő, de elszegényedett család fiának látszik, aki éppen az apai házba tér vissza, miután kertészlegényükkel csavargott.

- Azt hiszem, üdvösebb volna, ha helyzetünknek megfelelő szerepet választanánk - válaszolt Joseph. - Miért ne legyünk szegény vándormuzikusok, amikor én valóban az vagyok, sőt ön is az ebben a pillanatban? A szerencsétlenek nem nagyon válogathatnak, azt öltik magukra, ami kezük ügyébe esik, vagy amit sovány erszényükből meg tudnak vásárolni. Nem egy magunkfajta trubadúrt láttak már márki gúnyában vagy akár katonai uniformisban, miért ne járhatnék hát én egy kis zenetanár kopott fekete kabátjában, ön pedig a magyar parasztok

nálunk ismeretlen népviseletében? Ha kérdéseket tesznek fel, könnyen mondhatjuk, hogy éppen arról a környékről jövünk. Én *ex professo*⁴⁷ beszélek ma id a híres, nevezetes Rohrauról, úgysem ismeri senki, és Haimburg csodálatos épületeiről, úgysem érdekelnék senkit. Mivel pedig önt könnyen elárulja a kiejtése, jobb, ha nem is tagadja, hogy olasz, foglalkozására nézve pedig énekes.

- De akkor művésznevet is kell választanunk, mert ez így szokás. Az öné adva van, ha már olasz vagyok, Beppónak kell neveznem, mivel ez a Joseph becéző formája.

- Hívjon, ahogy akar. Abban a szerencsés helyzetben vagyok, hogy bárminek nevezzenek is, egyaránt ismeretlen maradok. De önnel másként van. Önnek mindenképpen kell valami nevet választania; de mit?

- Valami velencei rövidítést, mindegy: Nello, Maso, Renzo, Zoto... Nem, ezt nem! - kiáltotta, miután megszokásból az Anzoletto név becéző alakját is kimondta.

- Miért nem? - kérdezte Joseph, akit meglepett Consuelo határozott hangja.

- Balszerencsét hozna. Mondják, vannak ilyen nevek.

- Hát akkor minek kereszteljük?

- Bertoni leszek. Ez is olasz név, az Albert kicsinyített alakja.

- Il signor Bertoni! milyen jól hangzik - mondta Joseph, s mosolyogni igyekezett.

De tórdőfészként érezte, hogy Consuelo most is nemes vőlegényére gondolt. Bánatosan nézte, ahogy a leány könnyű, egyenletes léptekkel jár előtte.

„Majd elfelejtettem - gondolta magában, hogy vigasztalódjon -, hiszen ez nem lány, hanem fiú.”

67

Csakhamar egy erdő széléhez értek, és délkeletnek fordultak. Consuelo hajadonfőtt volt, s Joseph szomorúan figyelte, hogyan égeti a nap bársonyos, fehér bőrét, de nem mert szólani. A kalapja nem volt új, nem ajánlhatta fel a lánynak, s mivel nem tudott segíteni, inkább semmit sem mondott; de olyan türelmetlen mozdulattal vágta hóna alá a kalapját, hogy Consuelo elcsodálkozott.

- Különös ötletei vannak - mondta. - Mintha bizony felhős volna az ég, és csupa árnyék a mező. Most jut eszembe, hogy semmi nincs a fejemen; de mivel nem tálcán hozták elém a földi javakat, tudom, hogyan kell segíteni magamon.

És máris néhány vadszőlőágat tépett le az egyik bokorról, ügyesen összefonta, és csinos zöld sapkát csinált magának.

„No lám - gondolta magában Joseph -, most meg valóságos múzsa lett, és megint eltűnt a fiú.”

Egy faluba értek, s amikor a fiú megpillantott egy kis szatócsboltot, besietett, s mielőtt Consuelo felocsúdott volna, már ki is jött, kezében egy, kétoldalt felhajtott karimájú, kis szalmakalappal, amelyet a Duna völgyének parasztjai viselnek.

---

⁴⁷ Hozzáértéssel.

- Ha ilyen fényűző kiadásokkal kezdi - mondta a leány, fejére próbálva új kalapját -, utunk végén kenyérrevalónk sem lesz.

- Hogy nem lenne kenyere? - kiáltott Joseph izgatottan. - Akkor inkább kéregetek, vagy pár garasért cigánykereket hányok az utcákon, mit tudom én! Amíg velem van, mindene meglesz. - S látva, hogy Consuelo kissé csodálkozik lelkesedésén, el akarta titkolni valódi érzelmeit: - Ne feledje, *signor Bertoni*, hogy a jövőm öntől függ, s szerencsém az ön kezében van, saját érdekemet szolgálom tehát, ha épen és egészségesen adom át Porpora mesternek.

Consuelo egy pillanatig sem gondolt rá, hogy útitársa szerelmes lehet belé. Egyszerű és tiszta nők ritkán éreznek ilyet, a kacérok viszont minduntalan, talán mivel egyetlen gondjuk, hogy szerelmet ébresszenek. Egyébként is egy nagyon fiatal nő a vele egykorú férfit legtöbbször gyermeknek tekinti. Consuelo két évvel volt idősebb Haydnnál, s a fiú olyan kicsi és sovány, hogy alig látszott tizenöt évesnek. A leány tudta, hogy ennél idősebb; de arra nem gondolt, hogy a fiú képzeletét és érzékeit máris megérintette a szerelem. Egy alkalommal mégis észrevette a kis Haydn különös izgalmát: megálltak, s a lány a gyönyörű tájat csodálta (e magaslatookról minden fordulóban új szépség tárult eléjük), s egyszerre Joseph rajongó tekintetét érezte magán.

- Mi baj van, Beppo? - kérdezte ártatlanul. - Gondterheltnek látszik, s már arra kell gondolnom, hogy terhére van a társaságom.

- Ne mondjon ilyet! - kiáltott a fiú fájdalmasan. - Mert még azt hiszem, semmire sem becül, s megtagadja tőlem bizalmát és barátságát, pedig életemet adnám, hogy megérdemeljem.

- Akkor viszont ne legyen szomorú, ha ugyan nincs valami gondja, amelyről nem beszélt nekem.

Joseph mogorván elhallgatott; útnak indultak, de a fiú sokáig nem tudott megszólalni. Minél tovább hallgattak, annál jobban növekedett Haydn zavara; attól félt, hogy Consuelo ellesi gondolatait. De semmi közönyös témát nem talált, amivel megkezdhetné a társalgást. Végül, nagy erőfeszítést téve, megszólalt:

- Tudja, mire gondolok?

- Nem tudom - felelte Consuelo, aki közben saját gondjaival volt elfoglalva, és cseppet sem találta különösnek ezt a csendet.

- Gyalogolás közben arra gondoltam, hogy nem taníthatna-e olaszra, ha ugyan nem unalmas magának. Télen már kezdtem tanulni, de csak könyvekből; és mivel senki sem tanított a kiejtésre, egy szót sem mernék ön előtt mondani. Pedig értem, amit olvasok, és ha ön vállalná a fáradságot, hogy utunk közben megszabadít oktalán szégyenkezésemtől, és mindig kijavítana, azt hiszem, jó zenei hallásommal gyorsan elsajátítanám a kiejtést, és munkája nem volna hiábavaló.

- A legnagyobb örömmel - felelt Consuelo. - Én is mindig igyekszem, hogy életem minden pillanatát tanulásra használjam; és mivel tanítás közben tanul is az ember, mindkettőnknek hasznára válik, ha e különlegesen zenei nyelv kiejtését gyakoroljuk. Ön olasznak vél engem, pedig nem vagyok az, bár kiejtésemen alig lehet érezni. De igazán jól csak ének közben ejtem az olasz nyelvet; és hogy jól megértessem önnel a szavak dallamát, mihelyt nehézségei lesznek, eléneklek őket. Meg vagyok győződve, hogy csak az ejti rosszul a szavakat, aki rosszul hallja őket. Ha a füle minden árnyalatot felfog, akkor már csak emlékezet kérdése lesz, hogy jól ismételve őket.

- Akkor ez nem csak olaszóra, hanem éneklecke is lesz - kiáltotta Joseph. („S ráadásul ötven mérföldes lecke - gondolta magában nagy gyönyörűséggel. - Hiába, nincs szebb dolog a művészetnél! Ez a legkevésbé veszedelmes és legkevésbé hálátlan szerelem!”)

A lecke mindjárt el is kezdődött, és ha Consuelo eleinte alig állta meg, hogy ne nevéssen, valahányszor Joseph egy-egy olasz szót kimondott, később már váltig csodálkozott, milyen könnyedén és pontosan javítja a fiú saját hibáit. De a fiatal zenész mindenekelőtt a leány énekét szerette volna hallani, s mivel az alkalom egyre késett, cselhez folyamodott. Úgy tett, mintha nem tudná elég nyíltan és tisztán ejteni az a hangot, és elénekelté Leonardo egy frázisát, amelyben a *felicita* szó többször ismétlődik. Consuelo meg sem állt, menet közben énekelte, nem is egyszer, a frázist, s közben épp oly kevéssé fulladt ki, mintha zongorájánál ülne. Hangjának szárnyaló, gazdag csengése, amelyhez nem volt hasonló abban az időben, annyira lenyűgözte a kis Haydnt, hogy valósággal borzongott, két kezét görcsösen egymáshoz szorította, és lelkesen felkiáltott.

- Most próbálja maga - mondta Consuelo, aki nem vette észre a fiú izgalmát.

Haydn is elénekelté a frázist, olyan tökéletesen, hogy fiatal tanára tapsolt örömeiben.

- Kitűnő - mondta jó szívvvel és nagyon őszintén. - Gyorsan tanul, és csodálatos hangja van.

- Mondhat, amit akar - felelte Joseph -, de én érzem, soha nem mondhatok semmit sem önről, sem a hangjáról.

- Miért nem? - kérdezte Consuelo.

De ahogy visszafordult, látta, hogy a fiú szemében nagy könnycseppek csillognak, s még mindig egybekulcsolt két kezének perceit ropogtatja, ahogy bolondos gyermekek vagy lelkes felnőttek szokták.

- Hagyjuk az éneklést - mondta a lány ijedten. - Lovasok jönnek ott szemben.

- Jóságos Isten, egy hangot sem! - kiáltott Joseph szinte önkívületben. - Nehogy meghallják! mert akkor leugranának a lovukról, s térden állva mondanának köszönetet.

- Nem hiszem, hogy ennyire rajonganának a zenéért. Mészároslegények, látja, borjút visznek nyergük mögött.

- Csak húzza a sapkáját a homlokába, fordítsa el a fejét - jajgatott Joseph egyre esztelenebb féltékenységgel. - Nem szabad, hogy meglássák, hogy hallják a hangját. Senki ne lássa, és ne is hallja senki más, csak én.

A nap hátralevő része komoly tanulással és gyermekes beszélgetéssel telt el. Joseph sok izgalma közben mámoros örömet érzett, s maga sem tudta, hogy Consuelo szépségét imádja-e reszkető indulattal, vagy a művészetért rajong nagy odaadásában. A lány hol tündökletes bálvány volt, s hol kedves pajtás is; varázsa betöltötte egész lényét, s új értelmet adott életének. Estefelé észrevette, hogy társnője már nehezen jár, s jókedvét is megtörte fáradtsága. Bár gyakran megpihentek az útszéli fák árnyékában, Consuelo már jó pár órája teljesen kimerült; de ő maga akarta így; s ha nem is lett volna világos előtte, hogy gyorsan el kell hagynia ezt a környéket, akkor is a mozgás meg a kissé erőltetett jókedv zsibbasztó hatásában keresett volna menedéket szíve sajgó fájdalmával szemben. Az est első árnyai nemcsak a tájat tették mélabússá, de fokozták gyötrelmét is, amely ellen eddig olyan bátran küzdött. Szinte látta a komor estebédet az Óriások kastélyában, és az éjszakát, talán lidérces éjszakát, amely Albertra vár. Ez a gondolat teljesen megbénította, s egyetlen lépést sem tudott többé tenni; éppen egy nagy fakesztr előtt álltak, egy csupasz domb tetején, ahol egykor talán csoda történt, vagy talán valami nagy gaztett.

- Látom, teljesen kimerült, csak nem akarja bevallani - mondta Joseph. - De már végén vagyunk mai utunknak, s a hegyszoros mélyén egy kunyhó csillogó ablakait látom. Biztosan azt hiszi, nem volna elég erőm hozzá, hogy levigyem, pedig ha megengedné...

- Gyermekekem - felelte Consuelo mosolyogva -, nagyon büszke férfi voltára. Mégis kérem, ne vesse meg a nőket, és higgye el, több erő maradt bennem, mint önben, hiszen magát is tudnám vinni. Kifulladtam, ahogy felfelé mentünk, más baj nincs: csak azért pihentem meg, mert énekelni szeretnék.

- Hála a jóságos Istennek - kiáltott Joseph -, énekeljen itt, a kereszt lábánál. Én meg térdre állva hallgatom... De ha még jobban kifárasztaná...

- Nem lesz hosszú - mondta Consuelo. - Kedvem támadt, hogy elmondjak itt egy strófát egy himnusból, amelyet anyámmal énekeltem, este vagy reggel, ha úton voltunk, s egy kápolnát láttunk, vagy akár egy fészületet, négy út kereszteződésén, amilyen ez is itt.

Consuelo szándéka azonban még regényesebb volt, mint ahogy bevallotta. Amikor Albert képe felmerült benne, arra a szinte természetfölötti képességére gondolt, hogy gyakran messze távolságokon át is lát és hall. Biztos volt benne, hogy őrá gondol ebben az órában, s talán látja is; s mivel Consuelo erősen hitte, hogy megkönnyíti jegyese szenvedését, ha rokonszenve énekével szól hozzá éjen és téren át, a fészületet tartó kövekre állt. És abba az irányba fordulva, amerre Riesenburgot sejtette, teljes lélekkel énekelni kezdte a spanyol zsoltósmát:

O Consuelo de mi alma...

- Istenem, Istenem - sóhajtott Haydn, mintegy önmagához szólva, amikor a leány befejezte énekét -, még sosem hallottam énekelni, nem tudtam, mi az ének. Van-e ehhez hasonló emberi hang? Hallok-e még valaha életemben ennyi káprázatos szépséget, mint ebben az áldott pillanatban? Ó, zene, szent zene, ó, művészet géniusza, lánggra lobbantsz és elemésztasz!

Consuelo lelépett a kőről, amelyen karcsú alakja egy madonna finom körvonalát rajzolta az éjszaka áttetsző homályába. Most őt is hatalmába kerítette az Albertéhoz hasonló ihletettség: látni vélte barátját erdőkön, hegyeken, völgyeken túl, Schreckenstein kövén ülve, békésen, nyugodtan, telve reménységgel. „Hallott engem - gondolta -, megismerte hangomat, és ezt az éneket, amelyet olyan nagyon szeret. Megértett, és most visszamegy a kastélyba, megcsókolja apját, s talán békésen elalszik.”

- Már jól vagyok - mondta Josephnek, nem törődve a fiú örjögő lelkesedésével.

Aztán megfordult, s megcsókolta a fészület durva fáját. E pillanatban, s valami különös közelség hatására, talán Albert is delejes ütést érzett, ami enyhítette komor akaratereje feszültségét, s az isteni nyugalom örömét lopta lelke rejtelmes legmélyébe. Talán ebben a pillanatban szállt szemére a mély, jótékony álmom, s nyugtalan, korán kelő apja így látja majd, nagy öröme, másnap, a hajnal első sugaraiban.

A kunyhó, amelynek fényeit az est homályában megfigyelték, tágas tanya volt csupán, ahol szíves vendégszeretettel fogadták őket. A parasztsalád a ház előtt, nyers fából készült asztalnál evett, s őket is leültették, minden vonakodás és túlzott udvariaskodás nélkül. Nem kérdezősködtek, nem is nagyon törődtek velük. E derék emberek kifáradtak a hosszú és forró nap munkájától, és most csendesen ettek, átadva magukat egyszerű, kiadós étkezésük jámbor örömeinek. Consuelo pompásnak találta a vacsorát. Joseph még az evésről is megfélemedezett, mert egyre a leány sápadt, nemes arcát nézte, s mellette a széles, napbarnított paraszti arcokat, amelyek szelídek és ostobák voltak, s kifejezésükben valahogy hasonlítottak a körülöttük legelésző ökrökre, amelyek éppoly egyhangúan és halkán rágszálták ételüket, mint gazdáik.

Aki már teleette magát, csendben keresztet vetett, felállt, és kiment, hogy lepihenjen, s végül már csak a legszívósabbak maradtak ott, hogy még kedvükre falatozzanak. Amikor már mindenki felállt, a nők, akik addig kiszolgálták őket, a helyükre ültek, s most ők vacsoráztak a gyermekekkel együtt. Ők már élénkebbek és kíváncsibbak voltak a férfiaknál, marasztalták fiatal vendégeiket, és kikérdezték őket. Joseph mesélte előre kitervelt történetüket, lényegében az igazat, mivel azt mondta, hogy ő és társa szegény vándorzenészek.

- Milyen kár, hogy nincs vasárnap - felelte egy fiatal asszony -, táncolhatnánk a zenéjükre.

A nők inkább Consuelót nézegették, mivel nagyon csinos legénykének látszott, s ő is hetyke, kihívó tekintettel nézett rájuk, nehogy kiessen szerepéből. Egy pillanatig irigykedve gondolt e patriarkális élet szerény békéjére, amely éppen ellentéte volt az ő tevékeny és változatos mesterségének. De ahogy elnézte e szegény nőt, amint férjük mögött állnak, s alázatosan kiszolgálják őket, hogy aztán vidáman a maradékokra vessék magukat; ahogy látta, hogy egyesek csecsemőjüket szoptatják, mások meg ösztönösen máris fiúgyermekeik rabszolgái, s csak velük foglalkoznak, mielőtt leányaikra vagy önmagukra gondolnának, már csak az éhség és szükség rabjait látta e természetes életet élő emberekben. A férfiak a földhöz láncolva ekéjük és barmaik szolgái; a nők urukhoz, vagyis a férfihoz láncolva, a ház börtönének örökös szolgái, s szakadatlan munkájukat az anyaság szenvedése és gondjai tetézik. Egyik oldalon a földesúr, aki annyira sanyargatja és szipolyozza a parasztot, hogy a szükséges sem marad meg neki kimerítő munkája után; a másikon a kapzsiság és a félelem, amelyben úr és bérlő egyaránt osztozkodik, s amelynek következtében az utóbbi zsarnoki, fősvény szigorral kormányozza családját és önmagát. Consuelo e látszólagos derűben is meglátta a nyomorúság tompultságát, a kimerültség zsidbasztó közönyét; azt gondolta magában, mégis jobb művésznak vagy vándormuzikusnak lenni, mint földesúrnak vagy parasztnak, mivel akár birtoka van egy embernek, akár csak egy kéve gabonája, mindenképpen szívtelen zsarnokká vagy a kapzsiság vak megszállottjává válik. - *Viva la libertà!*⁴⁸ - kiáltott Josephnek, miután olaszul elmondta neki e gondolatait. A nők közben nagy lármával mosták és rakták helyükre az edényeket, egy tehetetlen öregasszony pedig egy gép egyhangúságával forgatta a rokkáját.

Joseph nagyon csodálkozott, hogy egyik-másik parasztasszony meglehetősen töri a német nyelvet. Megtudta tőlük, hogy a családfő, akit paraszti gúnyában látott, nemesi származék, jó nevelést kapott, s fiatal korában némi vagyonnal is rendelkezett. Az örökösödési háború idején azonban koldusbotra jutott, s hogy eltartsa népes családját, földet bérelt a szomszéd apátságtól. Az apátság rettenetesen kiszipolyozta, s éppen most fizette ki a süvegdíjat, vagyis azt az adót, amelyet a császári kincstár az apáti stallum betöltésekor a papi rendekre kivet. Ezt az adót tulajdonképpen a papi birtok hűbéresei és bérlői fizették, persze e bérleti díjakon és természetbeli kötelezettségeiken felül. A tanyán dolgozó béresek jobbágyok voltak, de nem szerencsétlenebbek, mint az őket alkalmazó gazda. Az adóbérlő⁴⁹ zsidó volt; mivel az apátság, amelyet egyre gyötört, a bérlőkhöz küldte, most ezeket gyötörte, és még mohóbban. Aznap reggel több évi munkájuk megtakarított pénzét követelte és vitte el a tanyáról. A szegény parasztnak nem is tudták, kit gyűlöljenek és rettegjenek jobban, a katolikus papokat-e vagy az izraelita harácsolót.

---

⁴⁸ Éljen a szabadság!

⁴⁹ Az a személy, aki az adószedés jogát bizonyos összegért az államtól vagy az uralkodótól bére vette.

- Látja Joseph - sóhajtott Consuelo -, nem megmondtam, hogy csak mi vagyunk gazdagok ezen a földön, mivel nem fizetünk adót hangunk után, s csak akkor dolgozunk, ha kedvünk van rá?

Elérkezett a lefekvés órája. Consuelo olyan fáradt volt, hogy a padon aludt el, a ház előtt. Joseph gyorsan felhasználta az alkalmat, és két ágyat kért a gazdasszonytól.

- Két ágyat, gyermekem? - felelt az asszony mosolyogva. - Már az is sok volna, ha egyet tudnánk adni, s ezzel biztosan meg is elégednének mind a ketten.

E válaszra vér szökött a szegény Joseph arcába. Consuelóra nézett, de mivel látta, hogy a lány semmit sem hallott, leküzdötte zavarát.

- A társam nagyon fáradt - mondta -, és ha adhatnának neki valami kis ágyat, megfizetnénk, amit kérnek. Ami engem illet, én majd meghúzódok a csűr vagy az istálló egy sarkában.

- Hát ha az a szegény gyermek beteg, van bennünk annyi emberség, hogy a közös szobában szorítsunk neki helyet. A három lányunk majd együtt alszik. De mondja meg a pajtásának, hogy maradjon nyugton, és viselkedjék tisztességesen, mert a férjem és vejem ugyanabban a szobában alszik, s ha baj volna vele, hamar ráncba szednék.

- Szelíd, becsületes fiú, kezeskedem érte; csak nem tudom, nem hálna-e szívesebben szalmán, mint abban a szobában, ahol olyan sokan vannak.

A derék Josephnek fel kellett ébresztenie signor Bertont, hogy elmondja neki, miben egyezett meg a gazdasszonnyal. Azt hitte, Consuelo tiltakozni fog, de társnője nem ijedt meg. Ha a lányok ugyanabban a szobában alusznak, mint az apa és a vő, gondolta, akkor ott nagyobb biztonságban lesz, mint bárhol másutt. És miután jó éjszakát kívánt Josephnek, bebújt a négy barna vászonfüggöny mögé, amely a kijelölt ágyat eltakarta, s alighogy levetette magáról ruháját, máris mélyen elaludt.

68

De az első órák ájulásszerű álma után Consuelót végül is felébresztette a szoba állandó lármája. Az egyik oldalán, közvetlenül az ágya mellett, az öreg nagymama köhögött és hörgött éles, szívet tépő hangon; a másikon egy fiatal anya csecsemőjét szoptatta, és énekelt neki, hogy újra elaltassa; a férfiak harsányan horkoltak; egy másik gyermek, négyen aludtak egy ágyban, sírva civődött testvéreivel; az asszonyok felkeltek, hogy elhallgattassák őket, s korholásukkal és fenyegetéseikkel csak még nagyobb lármát csaptak. E sok mozgolódás és gyermeksírás, a tisztátlanság, a sűrű kigőzölgésektől terhes levegő melege és bűze végül is olyan nyomasztóvá vált, hogy Consuelo nem tudta már elviselni. Nesztelenül felöltözött, s egy pillanatban, amikor mindenki újra elaludt, kisurrant a házból, hogy valami zugot keressen, ahol reggelig elalhat.

Abban reménykedett, hogy jobban alszik a szabadban. Mivel előző éjjel folyton mozgott, nem vette észre a hideget; mostani kimerültsége viszont más hatással volt rá, mint távozásának izgalmas lelkiállapota, s amellet e fennsík hőmérséklete is jóval csípősebb, mint Riesenburg környékéé. Alig ért ki a levegőre, Consuelo máris érezte, hogy egész testében reszket, s olyan gyengeség fogta el, hogy attól félt, ha útjuk máris ilyen bajosan kezdődik, nem bírja majd elviselni a fárasztó nappalokat és a pihenés nélküli éjszakákat. Hiába korholta magát, hogy lám *hercegisasszonnyá* puhult a főúri élet kényelmében: akár minden hátralevő napját odaadta volna egy órai jó alvásért.

De nem mert visszamenni a házba, mivel attól félt, hogy felébreszti és megzavarja a családot, s ezért a csűr ajtaját kereste. Mikor látta, hogy az istálló ajtaja félig nyitva van, ide próbált bemenni. Semmi sem mozdult. Consuelo azt hitte, egymagában van, egy szénával púpozott jászolba feküdt, s nagy gyönyörűséggel nyújtózott el a jószagú melegben.

Már majdnem elaludt, amikor forró, nedves leheletet érzett a homlokán; valami ismeretlen lény nagyot fűjt, s mintha elfojtott szitkozódást mormolt volna. Első rémülete után Consuelo egy hosszúkás fejet és két hatalmas szarvat pillantott meg: egy szép tehén hajolt föléje, s miután csodálkozva szaglászta a lányt, ijedten visszahúzódott. Consuelo összekuporodott a jászol sarkában, hogy ne ingerelje az állatot, s végre nyugodtan elaludt. Füle lassankint megszokta az istálló neszeit, a gyűrűikben csikorgó láncokat, az üszök bögését, a jászol rúdján kopogó szarvakat. Akkor sem ébredt fel, amikor a fejőasszonyok bejöttek, hogy kivezessék a teheneket, és a szabadban fejjék meg őket. Az istálló üres volt; és mivel Consuelo egy homályos sarokban húzódott meg, senki sem vette észre; a nap már az égen ragyogott, amikor megint kinyitotta a szemét. Pár pillanatig még pihent a jó meleg szénában, boldogan, hogy megint frissnek, erősnek érzi magát, s minden aggodalom nélkül gondolhat fáradtságos útjára.

Amikor leugrott a jászolról, hogy megkeresse Josephet, szemben találta magát a fiúval, aki a mellette levő jászolban ült.

- Nagyon megijesztett, kedves signor Bertoni - kezdte a kis Haydn. - Amikor a lányok mondták, hogy nincs a szobában, s nem is tudják, hová lett, mindenütt kerestem, s csak végső kétségbeesésben jöttem vissza ide az istállóba, ahol az éjszakát töltöttem, s nagy meglepetésemre magát is itt találtam. Még sötét volt, amikor kimentem, s egy pillanatig sem gondoltam volna, hogy itt van mellettem, a szénába bújva, s az állatok közvetlen közelében, amelyek könnyen megsebezhetők volna. Mondhatom, signora, nagyon vakmerő, s nem gondol a mindenfelől leselkedő veszélyre.

- Miféle veszélyre, kedves Beppo? - kérdezte Consuelo mosolyogva, s kezét nyújtotta a fiúnak. - Ezek a jó tehenek nem vérengző vadállatok, s inkább féltek tőlem, nemhogy bántottak volna.

- De signora - folytatta Joseph, most már halkán -, az éjszaka kellős közepén bemegy az első helyiségbe, amelyet nyitva talál. Más férfi is lehetett az istállóban, nemcsak én, talán valami csavargó, aki nem viselkedett volna olyan tisztelettudón, mint az ön odaadó, hűséges Beppója, talán egy durva jobbágy... Ha nem abba a jászolba feküdt volna, amelyben aludt, hanem az enyémben, s nem engem riasztott volna fel álmomból, hanem valami katonát, vagy más kíméletlen embert...

Consuelo elpirult arra a gondolatra, hogy Joseph mellett aludt, és egyedül voltak a sötétben; de szégyenkezése csak növelte a derék fiatalember iránt érzett bizalmát és barátságát.

- Joseph - mondta végül -, látja, bármilyen könnyelmű vagyok is, a Gondviselés nem hagy magamra, hiszen ön mellé vezetett. A Gondviselésnek köszönhetem, hogy önrel találkoztam a forrásnál, ahol kenyérével, bizalmával, barátságával ajándékozott meg; és ma éjjel is ő bízta ártatlan álmomat az ön testvéri védelmére.

Aztán nevetve elmesélte, milyen rettenetes éjszakát töltött a lármas családi szobában, és milyen nyugodtan, boldogan aludt a tehenek között.

- Hát igaz volna - kiáltott Joseph -, hogy az állatokban több baráti érzés s választékosabb erkölcs él, mint az őket gondozó emberekben!

- Én is ilyesmire gondoltam, amikor ebben a jászolban elaludtam. Nem féltem, nem is iszonyodtam az állatoktól, s szemrehányást tettem magamnak, mivel olyan arisztokratikus szokások alakultak ki bennem, hogy már nem viselem el a hozzám hasonló emberek társaságát, és borzalommal tekintek nyomorukra. Miért van ez, Joseph? Aki maga is szegénynek született, nem érezhet ilyen irtózatot a szegényekkel szemben, ahogy velem is megesett. Ha a gazdaság nem is mételyezi meg a szívet, miért leszünk ilyen kényesek és érzékenyek, miért menekültem én is ijedten abból az orrfacsaró melegből és e szegény emberek lármás együtteséből?

- Talán azért, mivel a tisztaság, a jó levegő és nyugodt házirend jogos és parancsoló követelménye minden kifinomodott szervezetnek - felelte Joseph. - Aki művészeknek született, szereti a jót, a szépet, és elveti, ami durva és csúf. Én is paraszt vagyok, s szalmafedeles viskóban láttam meg a napvilágot. De szüleim művészek voltak: a házuk szegényes és kicsi, de tiszta és rendez. Igaz, a mi szegénységünk nem jelentett nyomort, és talán a végletes ínség a jó reményét is kiöli az emberből.

- Szegény emberek - mondta Consuelo. - Ha gazdag volnék, mindjárt házat építtetnék nekik, ha meg királynő volnék, megszabadítanám őket az adóktól és ezektől a szipolyozó papoktól meg zsidóktól.

- Ha gazdag volna, nem gondolna velünk; ha király volna, nem tenne értünk semmit. Ez a világ rendje.

- Nagyon rossz rend.

- Sajna, így van. Ha nem volna zene, amely eszményi világba emeli a lelket, az embernek végezni kéne magával, ha egyszer átérezte, mi történik ezen a világon.

- Végezni magával? Ez nagyon kényelmes, de csak annak segít, aki megteszi. Gazdagnak kéne lenni, és ugyanakkor emberségesnek.

- És mivel ez nem lehetséges, legalább az kéne, hogy minden szegény művész lehessen.

- Nem rossz gondolat, Joseph. Ha minden szerencsétlen átérezné és szeretné a művészetet, költészetet csíholna szenvedéséből, és megszépítené nyomorát, akkor nem volna többé mocskos és csüggedés, az emberek nem mondanának le önmagukról, és a gazdagok sem engednék meg maguknak, hogy megtiporják és megvessék a szegényeket. A művészeket mindenki tiszteli egy kicsit.

- Lám erre még sosem gondoltam - mondta Haydn. - A művészetnek komoly és hasznos célja is lehet az emberek számára?

- Azt hitte talán, hogy a művészet csupa szórakozás?

- Nem, de azt hittem, hogy a művészet betegség, szenvedély, szívünkben dúló vihar, ereinkben lobogó láz... amit aztán másoknak is átadunk... Ha tudja, mi a művészet, mondja meg gyorsan.

- Megmondom majd, ha magam is jól értem; de nagy dolog, ez kétségtelen, Joseph. Induljunk már, s ne feledje hegedűjét, Beppo barátom, ez egyetlen kincse és eljövendő gazdagságának forrása.

Mindenekelőtt reggelirevalót kértek, amit később valami regényes helyen akartak elfogyasztani. Amikor Joseph elővette erszényét, hogy fizessen, a gazdasszony mosolygott, és minden színlelés nélkül, nagyon határozottan visszautasította a pénzt. Bármennyire erősködött

Consuelo, semmit sem akart elfogadni, s még meg is figyelte fiatal vendégeit, nem csúsztatnak-e a gyermekek kezébe egy-egy pénzdarabot.

- Ne feledje - mondta végül az asszony kissé foghegyről, amikor Joseph is kérlelte -, hogy a férjem nemesúrnak született, és balsorsa nem rontotta meg annyira, hogy áruba bocsátaná vendégszeretét.

- Kissé túlzottnak találok ezt a büszkeséget - mondta Joseph társnőjének, amikor már úton voltak. - Az ilyen nagylelkűségben már több a gőg, mint az emberbaráti szeretet.

- Én csak szeretetet látok benne - felelt Consuelo -, s nehéz a szívem a szegénytől és megbánástól, hogy nem tudtam elviselni e ház kényelmetlenségét, amikor pedig ők olyan szívesen vállalták egy magamfajta kis csavargó jelenlétének a terhét. Ó, milyen csúf dolog, és a jó társaság elkényeztetett gyermekeihez illő ez az átkozott finnyáskodás, ostoba kényeskedés! Betegség tulajdonképpen, hiszen csak mások rovására jelentheti egyesek egészségét.

- Csodálom, hogy nagy művész létére ennyire törődik a földi dolgokkal - mondta Joseph. - Én úgy érzem, hogy egy művésznak kissé közönyösnek kéne lenni, és megfélekedezni mindenről, ami nem a mestersége. A klattai vendégfogadóban, ahol önről és az Óriások kastélyáról beszéltek, azt is mondták, hogy Albert von Rudolstadt gróf, minden különöse ellenére, kitűnő filozófus elme. Ön megérezte, signora, hogy az ember nem lehet egyszerre művész és filozófus, s ezért menekült el onnan. Ne búslakodjon hát az emberek nyomorúságán, folytassuk inkább tegnapi leckéinket.

- Nagyon szívesen, Beppo; de előbb hadd mondok meg, hogy Albert gróf nagyobb művész, mint mi, bár ugyanakkor filozófus is.

- Igazán! Minden jogcíme megvan hát, hogy szeressék - sóhajtott Joseph.

- Minden, az én szememben, csak kettő nem: hogy nem született szegénynek és népi sarjnak.

És mivel Joseph nagyon figyelmesen hallgatta, meg remegő hangon ártatlan kérdéseket is feltett neki, Consuelo nem tudott ellenállni annak az örömeinek, hogy hosszan beszéljen jegyeséről. Minden felelete új magyarázatot tett szükségessé, és részletről részletre haladva, végül is aprólékosan elmesélte Albert iránt érzett szeretetének minden sajátosságát. Más helyzetben talán illetlen lett volna e maradéktalan bizalma egy fiatalember iránt, akit csak előző nap ismert meg. Igaz, ezt a bizalmat csak ilyen furcsa helyzet teremthette meg. Bármi legyen is az oka, Consuelo ellenállhatatlan szükségét érezte annak, hogy felidézze magában és egy baráti szívnek is elmondja jegyese valamennyi erényét, s miközben beszélt, érezte - s ugyanazzal az elégedettséggel, amellyel friss erőnket próbálgatjuk egy súlyos betegség után -, hogy jobban szereti Albertot, mint ahogy maga is remélte, amikor megígérte neki, hogy csakis őt akarja szeretni. Hogy távol volt tőle, képzelete már minden nyugtalanság nélkül lázasan csaponghatott, s mindaz, ami Albert jellemében szép, csodás és tiszteletre méltó volt, csak még ragyogóbb színekben mutatkozott előtte, hiszen most nem kellett félnie tőle, hogy túlságosan gyorsan adja meg neki megmásíthatatlan válaszát. Büszkesége nem szenvedett attól a gondolattól, hogy becsvággal vádolhatják, hiszen elmenekült a kastélyból, és valamiképpen lemondott azokról az anyagi előnyökről, amelyek e friggyel járnának. Minden szorongás és szégyen nélkül átadhatta hát magát lelke uralkodó érzésének. Anzoleto nevét egyszer sem vette ajkára, s örömmel gondolt arra, hogy amikor csehországi tartózkodásáról mesélt, eszébe sem jutott első jegyese.

Ha talán feleslegesek és merészek is voltak ezek az áradó vallomások, nagyon üdvös hatást értek el. Megértették a kis Haydnal, milyen komoly érzelmek tölti be Consuelo lelkét; s mint valami tovatűnő álom, úgy múlt el talán akaratlanul dédelgetett reménykedése, amelynek most

már emlékéiről is meg akart feledkezni. Élénk beszélgetésüket egy-két órás hallgatás követte, s Joseph keményen elhatározta, hogy ezentúl nem szép szírent vagy veszedelmes és rejtélyes társat lát Consuelóban, hanem nagy művészt és nemes lelkű nőt, akinek barátsága és tanácsai egész életének új és jobb irányt adhatnak.

Hogy bizalommal feleljen a bizalomra, s ugyanakkor kettős gátat emeljen saját vágyai elé, megnyitotta lelkét, s elmondta, hogy őt is ígéret köti, s vőlegénynek tekintheti magát. Az ő szívének regénye nem volt olyan költői, mint Consuelóé. A kis Joseph megkedvelte nagylelkű gazdája lányát, s amikor a parókamester észrevette ezt az ártatlan vonzalmat, így szólt a fiúhoz:

- Joseph, megbízom benned, látom, szereted a lányomat, s azt hiszem, te sem vagy neki közömbös. Ha éppolyan hűséges leszel, amilyen dolgos és hálás vagy, és megélhetésedet is biztosítottad, feleségül veheted.

Az ellágyulás és hála első rohamában a fiú mindent megígért, esküdözött... s bár nem szenvedéllyel szerette menyasszonyát, érezte, hogy egész életére lekötötte magát.

Némi mélabúval mesélt erről, mert fájdalmasan érezte a különbséget valóságos élete és mámorító álmai közt, amelyekről most már le kell mondania. Consuelo a Keller lány iránt érzett mély és legyőzhetetlen szerelmének tulajdonította a fiú szomorúságát; s mivel Joseph nem merte megcáfolni, társnője még jobban becsülte hű és egyenes lényét, és még jobban megbízott benne.

Útjukat nem zavarta hát a szenvedélyek robbanásszerű kitörése, amit pedig könnyen feltételezhetnénk, ha két értelmes, szeretetre méltó, egymással rokonszenvező fiatal két hetet tölt együtt, s olyan körülmények között, amelyek teljes büntetlenségüket biztosíthaták. Jóllehet Joseph nem szerette Keller lányát, belenyugodott abba, hogy kötelességszerű hűségét szívbeli hűségnek tartsák; és bár néha még érezte szívében a vihar moráját, olyan jól leplezte, hogy erényes társnője, aki pedig mellette aludt az erdők puha gyepén, miközben ő hűséges kutya-ként őrködött felette, aki mellette járt elhagyatott helyeken, távol minden emberi tekintettől, aki nemegyszer vele töltötte az éjszakát holmi csűrben vagy barlangban, nem is sejtette a fiú belső harcait, és tiszteletre méltó nehéz győzelmeit. Amikor később az agg Haydn Jean-Jacques Rousseau *Vallomásai*-nak első könyveit olvasta, könnyes szemmel mosolygott, mert ama régi útjára kellett gondolnia a Böhmerwaldban, amikor remegő szerelem és áhítatos ártatlanság kísérte lépteit.

Egy alkalommal az ifjú zenész erénye mégis kemény próbának volt kitéve. Ha szép idő volt, az út könnyű és a hold fényes, az igazi, jó gyaloglást választották kétes pihenők kockázata helyett. Nappal aztán valami nyugodt és védett helyen megpihentek, beszélgettek, ettek, muzsikáltak és aludtak. Amikor az est már hűvösebb lett, megvacsoráztak, felszedelőzködtek, és hajnalig folytatták útjukat. Így nem kellett a forró napon járniuk, a kíváncsi tekinteteket és az útszéli fogadók mocskát és költségét is elkerülték. Ha megeredt az eső, ami gyakran megtörténik a Böhmerwald magaslatain, ahol a Moldva is ered, oda menekültek, ahová tudtak, hol egy zsellér kunyhójába, hol egy földbirtokos csűrje alá. A kocsmákat kerülték, pedig ott könnyebben találhattak volna szállást, de féltek a rossz emberektől, a trágár beszédőtől, a durva jelenetektől.

Egy este egy kecskepásztor kunyhójába kergette őket a vihar. A gazda vendégszeretete egyetlen kelleetlen mozdulattal állt; ásítva mutatott az akol felé:

- Pihenjenek meg a szénán.

Consuelo szokása szerint egy sötét zugban húzódott meg, Joseph pedig az ellenkező sarokba igyekezett, de közben egy alvó ember lábába botlott. Az idegen durván rákiáltott, káromkodására újabb szitkok válaszoltak, mire a rémült Joseph Consuelóhoz sietett, és megfogta a karját, hogy senki se furakodhassék közéjük. Első gondolatuk az volt, hogy elmenekülnek, de az eső egyre erősebben kopogott az akol fatetején, s csakhamar mindenki elaludt.

- Maradjunk itt - súgta Joseph -, míg el nem áll az eső. Aludjon nyugodtan, én nem hunyom le a szemem. Maga mellett maradok. Senki sem sejtetheti, hogy egy nő van az akolban. Ha megjavul az idő, felébreztem, és kiosonunk.

Consuelo nem volt éppen nyugodt, de azt gondolta, ha most elmennek, talán nagyobb veszélynek teszik ki magukat, mint ha maradnak. A kecskepásztor és vendégei észrevennék, hogy félnek tőlük, s mindjárt gyanakodnának, hogy egyikük lány, vagy talán pénz van náluk; ha pedig rosszindulatú emberek, utánuk sietnének, hogy megtámadják őket. Ilyesmikre gondolt Consuelo, és nem mozdult; de Josephbe karolt, mivel nagyon félt, s csak a fiú segítségében bízhatott.

Egy pillanatilag sem aludtak, s amikor elállt az eső, gyorsan ki akartak szökni, de hallották, hogy ismeretlen társaik is felkelnek, és valami érthetetlen tolvajnyelven suttogni kezdenek. Súlyos csomagokat vettek fel a földről, egymás hátára kötözték, majd miután néhány német szót váltottak a kecskepásztorral, kimentek az akolból. Joseph a beszédükből arra következtetett, hogy csempészek, és a házigazda is cinkosuk. Még csak éjfél volt, megint világított a hold, s ahogy fénye ferdén az ajtóra hullott, Consuelo fegyverek csillogását látta, pedig az idegenek köpenyük alá igyekeztek őket rejteni. Egy szempillantással később már egymagában volt Haydnal, mert rajtuk kívül senki sem maradt a viskóban; a kecskepásztor is a csempészekkel ment, hogy vezetőjük legyen a hegyi ösvényeken, s egy rejtett átkelőt mutasson nekik a határon, amelyet, mondotta, egyedül ő ismer.

- De ha félrevezetsz minket - dörögte egy komor, erőteljes arcú férfi -, az első gyanús jelre golyót repíték a fejedbe.

Ez volt az utolsó mondat, amelyet Consuelo hallott. Aztán egyenletes lépteiket, az ütemesen csikorgó kavicsot figyelte, de járásuk zaja csakhamar elveszett a távolba, és csupán az esőtől megduzzadt közeli patak csobogása hallatszott.

- Kár volt így megrémülnünk - mondta Joseph, aki továbbra is szívéhez szorította Consuelo karját. - Ezek az emberek még nálunk is jobban félnek idegen tekintetektől.

- Én meg éppen ezért gondolom, hogy nagy veszélyben voltunk - válaszolta Consuelo. - Amikor az egyiket meglökte a sötétben, nagyon helyesen tette, hogy nem felelt káromkodására; az idegen azt hitte, hogy egyik társa botlott a lábába. Mert ha nem, kémeknek tarthattak volna minket, és jól elbántak volna velünk. De most, hála Istennek, már nincs mitől tartanunk, mert végre egymagunkban vagyunk.

- Akkor pihenjen egy keveset - mondta Joseph, s fájdalommal érezte, hogy Consuelo lassan elvonja a karját. - Én majd vigyázok, hajnalkor pedig útnak indulunk.

Consuelót jobban kifárasztotta a félelem, mint a járás; annyira megszokta, hogy barátja védőszárnyai alatt aludjon, hogy csakhamar mély álomba merült. De Joseph, aki az első napok izgalmi után maga is megszokta, hogy a lány mellett aludjon, most nem tudta lehunyni a szemét. Consuelo reszkető keze, amelyet két óra hosszat a melléhez szoríthatott, a félelem és ragaszkodás váltakozó indulatai, amelyek újra lánggra lobbantották szunnyadó szerelmét, s mindenekelőtt a lány utolsó szavai elalvás előtt: „Végre egymagunkban vagyunk” - mindez lángoló gyötrellemmel dobogtatta meg a fiú szívét. Nem vonult a viskó mélyébe, ahogy eddig

tisztelettudón mindig is tette, mivel látta, hogy a lány sem húzódott el tőle. Ott ült mellette, s szíve olyan hevesen vert, hogy Consuelo meghallotta volna, ha nem alszik. Minden felizgatta a fiút, a patak mélabús csobogása, a fenyők közt zizegő szél, a tető hasadékán beszűrődő holdsugarak, amelyek halvány fényben fűrösztötték Consuelo fekete hajjal koszorúzott sápadt arcát; s mindenekelőtt valami szilaj, féktelen nem-tudom-mi, ami a háborgó természet vad erejéből az ember szívébe is átáramlik, amikor minden olyan viharos körülötte. Aztán kissé megnyugodott, és már bóbiskolni kezdett, amikor egyszerre két meleg kezét érzett a mellén. Talpra ugrott harasztágyán, s egy kecskegidát talált a karjában: a kedves kis állat odakuporodott, hogy megmelegedjen. Joseph megsimogatta, s nem is tudva, hogy miért, könnyeivel és csókjaival borította. Lassan pirkadt; s most, hogy jobban látta Consuelo nemes homlokát, komoly és szűzies vonásait, a fiú már szégyellte zavaros gyötrelmeit. Kiment, hogy a patak vizében megmossa arcát és haját: mintha a szívét marcangoló bűnös gondolatoktól akart volna megtisztulni.

Csakhamar Consuelo is kijött, ő is megmosakodott, hogy felfrissüljön az álom zsibbadtsága után, és bátran barátkozzék a reggeli levegővel, amint azt mindig is nagy vidáman cselekedte. Nagyon elámult, hogy a kis Haydnt ilyen ziláltnak és levertnek találta.

- No lám, Beppo testvérem - mondta neki -, látom, kevésbé viseli el a gyalogút fáradságát és izgalmait, mint én; olyan sápadt, akár ezek a kis fehér virágok, amelyek szinte sírdogálnak a víz tükrén.

- Maga meg olyan friss, mint ezek a kis vadrózsák, amelyek a víz partján mosolyognak - felelte Joseph. - Azt hiszem, szembe tudok nézni minden fáradsággal, bármilyen fakó legyen is a képem; de az izgalmakat, igaza van, signora, nehezen viselem el.

Egész reggel szomorú volt; és amikor egy szép, meredek réten egy vadszőlőlugas alá ültek, hogy kenyeret és mogorót egyenek, Consuelo ártatlan kérdésekkel gyötörte társát, hogy vallja be végre rosszkedve okát; a fiú száján végül is olyan válasz csúszott ki, melyből világosan kiderült, milyen elégedetlen önmagával és sorsával.

- Ha mindenáron tudni akarja - mondta -, azon tépelődöm, milyen szerencsétlen vagyok. Mindennap közelebb visz Bécshez, ahol olyan kötelezettség vár rám, amelyben szívem nem osztozik. Nem szeretem szerelemmel a menyasszonyomat; érzem, sohasem fogom szeretni, pedig szavamot adtam, és meg is tartom.

- Hát lehetséges volna? - kiáltott Consuelo nagy meglepetéssel. - Ebben az esetben, szegény Beppo barátom, sorsunk mégsem egyezik annyira, mint gondoltam; mert ön jegyeséhez siet, pedig nem szereti, s én jegyesemtől menekülök, pedig szeretem. Különös végzet! egyeseknek megadja azt, amitől rettegnék, másoktól viszont elveszi, amihez vonzódnak.

Szeretettel szorongatta Joseph kezét, s a fiú látta, hogy Consuelo szavaiban semmi gyanakvás nincs, s mivel nem gondol az ő merész álmaira, nyilván nem is akarja kioktatni. De mégis kemény lecke volt ez. Consuelo sajnálta az ő Beppóját, együtt szomorkodott vele, de azt is megmondta, szíve mély és őszinte indulatával, hogy ő mást szeret, habozás és kétkedés nélkül.

Ez volt Joseph utolsó bolondsága Consuelóval szemben. Elővette a hegedűjét, vad dallamokat csalt ki belőle, s lassankint elfelejtette azt a viharos éjszakát. Mire elindultak, teljesen megtagadta e kilátástalan szerelmét, s útjuk további eseményei során már csak odaadása és barátságára erejét érezte. Valahányszor Consuelo sötét felhőt látott a homlokán, és szelíd szavakkal akarta eloszlatni, a fiú így szólt:

- Ne nyugtalankodjék miattam, ha már az van sorsom könyvébe írva, hogy ne érezzek szerelmet feleségem iránt, legalább barátságot érzek majd iránta, s a barátság megvigasztalhat a hiányzó szerelemért, ezt jobban érzem, semmint gondolná.

69

Haydnnek sosem kellett megbánnia ezt az útját és sok gyötrődését; mert közben kitűnő olasz órákat vett, s a zenéről is többet tudott meg, mint eladdig bármikor. Ha szép idő volt, a két fiatal művész hosszan megpihent a Böhmerwald árnyas ligeteiben, és beszélgetéseik során kicserélték tudásuk és tehetségük minden kincsét. Bár Joseph Haydnnek szép hangja volt, és mindig a kórus egyik erősségének tekintették, s jóllehet kellemesen játszott hegedűn és még néhány hangszeren, mégis mindjárt megértette, amikor Consuelo énekét hallotta, hogy a leány összehasonlíthatatlanul nagyobb virtuóz nála, s Porpora segítségével is kitűnő énekest nevelne belőle. De Haydn becsvágya és képességei nem korlátozódtak erre az egyetlen művészi ágra; s Consuelo látva, hogy a fiú nagyon kevésbé jártas a gyakorlatban, ugyanakkor pedig jól ismeri az elméletet, és egészséges és emelkedett eszméket fejteget, egy nap mosolyogva így szólt hozzá:

- Nem tudom, helyesen cselekszem-e, amikor az ének tanulmányozására ösztönzöm; mert ha megszereti ezt a hivatást, talán olyan képességeit hanyagolja el, amelyek énektudásánál is magasabbrendűek. Vessünk hát egy pillantást a szerzeményeire! Bár sokat és alaposan tanulmányoztam az ellenpontot, s olyan nagy mesterral, mint Porpora, csak annyira jutottam, hogy megértsem a lángeszű alkotók műveit, de nekem, ha volna is bátorságom, már nincs alkalmam nagyobb lélegzetű művek megírására; ha viszont önben van alkotó tehetség, ezt az utat kell követnie, az ének és a hangszerek tanulmányozását pedig csak anyagi eszköznek kell tekintenie.

Amióta Haydn Consuelóval találkozott, csak arra gondolt, hogy énekes legyen. Néhány nap óta egy vágy lelkesítette csupán: a lány közelében élni, minden útján követni, részt venni kóbor életében. Ezért nem szívesen mutatta meg kéziratát, amely nála volt, mivel Pilsenben fejezte be. Félt, hogy Consuelo közepesnek találhatja, de attól is, hogy tehetségesnek, mert akkor nem bátorítaná énekes becsvágyait. Végül mégis engedett, s félig jószántából, félig kényszerből elővette a titokzatos füzetet, egy kis zongoraszonátát, amelyet fiatal tanítványainak írt. Consuelo először csak a szemével követte, s Joseph bámult, hogy a lány első olvasásra éppúgy felfogja a művet, mintha előadását hallaná. Aztán néhány részt eljátszatott a hegedűn, s ahol lehetett, ő is énekelt. Nem tudom, felismerte-e Consuelo, e rögtönzés után, a *Teremtés* és annyi kiváló alkotás szerzőjét; de bizonyos, hogy jó mestert vélt felfedezni benne, s amikor visszaadta kéziratát, így szólt az ifjúhoz:

- Bátorság, Beppo! Kitűnő művész vagy, s ha dolgozol, nagy zeneszerző lehetsz. Merész gondolataid vannak, ez biztos. Akinek pedig gondolatai mellett tudása is van, sok mindent megtehet. Szerezd meg ezt a tudást, majd csak úrrá leszünk Porpora rosszkedvén. Ilyen mesterre van szükséged. De ne gondold többé a dobogóra; nem ott a te helyed, a toll legyen karmesteri pálcád. A te feladatod nem az engedelmesség, hanem az alkotás. Ha az ember a mű lelke lehet, ne a gépezetben keresse a helyét. Egyszóval, fiatal maestro, ne a torkával tanulmányozza a trillákat és a kádenciákat. Azt tanulja meg, hol helyezze el, nem pedig azt, hogyan adja elő őket. Ez utóbbi az ön nagyon alázatos és engedelmes szolgálójának dolga, aki mindjárt igényt is tart egy mezzoszoprán szerepre, s kéri, kegyeskedjék neki mielőbb megírni.

- *O, Consuelo de mi alma!* - kiáltott Joseph, valósággal ragyogva az örömtől és a reménységtől. - Hát írhatok önnek! s megértené és kifejezné, amit írtam! Micsoda becsvágyat, micsoda dicsőséget tár fel előttem! De nem, ez csak álom, örület. Tanítson énekelni. Inkább azt gyakorlom, hogyan fejezhetem ki, az ön szíve és értelme utasításait követve, mások gondolatait, hiszen én magam csak méltatlan dallamokat adhatnék az ön isteni ajkára.

- Hagyjuk már - mondta Consuelo -, elég az udvariaskodásból. Próbáljon rögtönözni hol hegedűjén, hol a hangjával. Így mutatkozik meg a lélek az ajkon vagy az ujjak végén. Akkor megtudom, isteni ihlet él-e önben, vagy csak szorgalmas lélek, amely emlékezetére támaszkodik.

Haydn engedelmeskedett. Consuelo örömmel látta, hogy semmi tudálékosság nincs benne, s gondolatai az ifjúkor friss egyszerűségével szakadnak ki belőle. Egyre jobban bátorította, s mint mondta, ezentúl csak abból a célból tanítja énekre, hogy komponálásában fel tudja használni.

Majd azzal szórakoztak, hogy kis olasz kettősöket énekeltek; Joseph gyorsan elleste őket Consuelo ajkáról.

- Ha utunk végén kifogyunk a pénzből - mondta a lány -, úgyis az utcán kell énekelnünk. Aztán meg a csendőrök afféle csavargó zsebmetszőknek is tarthatnak minket, hiszen olyan sok nyomorult van, aki szégyent hoz hivatásunkra, és még próbára tehetnek minket! Készüljünk hát fel minden eshetőségre. Ha egészen altban énekelek, könnyen elhiszik, hogy fiú vagyok, aki még nem mutál, ön meg tanuljon meg néhány dalocskát a hegedűjén, hogy kísérni tudjon. Nem is rossz gyakorlat, majd meglátja. Ezekben a népi tréfákban csupa lendület és őszinte érzés van; a régi spanyol dal pedig valósággal nyers gyémánt és a zene génusza. Használja egészséggel, maestro: gondolat gondolatot szül.

Ezek a tanulmányok csupa gyönyörűséget jelentettek Haydnnak. Talán már itt fogamzottak meg benne azok a kedves gyermekdarabok, amelyeket később a kis Esterházy hercegek bábszínháza számára írt. Consuelo annyi bájít, jókedvet, lelkesedést és szellemet vitt ezekben a leckékbe, hogy a derék fiatalember megint megtalálta gyermekkor szilaj és gondtalan boldogságát, megfedkezett szerelmes gondolatairól, nélkülözéséről, nyugtalanságáról, és azt kívánta volna, bár sosem érne véget ez a sétáló tanulás.

Nincs szándékunkban, hogy Consuelo és Haydn egész útját leírjuk. Csak kevésbé ismerjük a Böhmerwald ösvényeit, s talán pontatlan leírásukat adnánk, ha már kissé elmosódott emléképeink alapján idéznénk fel őket. Elég, ha annyit mondunk, hogy az út első fele, mindent összevéve, inkább kellemes volt, mint kínos, de aztán fiatal utasaink olyan kalandba keveredtek, amelyet mindenképpen el kell mesélnünk.

A Moldva forrásától kezdve a folyó északi partján haladtak, mivel ez magányosabbnak és regényesebbnek is látszott.

Ezért egész nap a Dunával párhuzamosan lejtő szűk völgykatlanban haladtak, de amikor Schönau magasságába értek, s látták, hogy a hegyek láncolata a síkság felé ereszkedik, már sajnálták, hogy nem a másik partot, s következőleg nem a hegylanc másik ágát választották, mivel az Bajorország irányában húzódott délnek. Ezeken az erdővel borított hegyeken több természetes menedéket és költői szépséget találtak volna, mint a csehországi völgyekben. Amikor napközben megpihentek az erdőben, madarakra vadásztak léppel vagy zsineggel, s ha sziesztájuk végén elég zsákmányt találtak a kelepcékben, néhány kődarabból és száraz gallyból tüzet raktak, és pompás lakomát készítettek. Egyedül a fülemüléknek kegyelmeztek, mivel ezeket az énekesmadarakat valahogy sorstársaiknak tekintették.

Szegény gyermekeink tehát gázlót kerestek, de nem találtak; a magas partok közé szorított folyó gyors és mély volt, s az utóbbi napok esői még jobban megduzzasztották. Végül egy kis öbölhöz értek, ahol egy fiúcska egy csónakot őrzött. De nem mertek odamenni hozzá, mivel látták, hogy több ember közeledik a csónakhoz, és alkudozni kezd. Később az emberek búcsút mondtak egymásnak és elváltak. Hárman megindultak a Moldva északi partján, ketten pedig a bárkába szálltak. Consuelo most végre elhatározta magát.

- Akár jobbra megyünk, akár balra - mondta Josephnek -, mindenképpen emberekbe ütközünk. Akkor már keljünk át mi is a folyón, hiszen ezt akartuk.

Haydn habozott, s azt mondta, hogy ezeknek az embereknek nincs valami bizalomgerjesztő képük, s nagyon hangosan és durván beszélnek. Az egyik férfi azonban, mintha csak meg akarná cáfolni ezt a kedvezőtlen véleményt, megállította a révészt, és Consuelóhoz fordult:

- Hé, gyermekem, jöjjön csak - kiáltotta neki németül, és széles jókedvvel integetett -, van még hely a bárkában, tartsanak velünk, ha szintén át akarnak kelni a folyón.

- Hálásan köszönjük, uram - felelt Haydn -, ha megengedi, élni fogunk szíves engedelmével.

- Csak rajta, gyermekeim - folytatta a férfi, akit társa Mayer úrnak szólított -, egy-kettő, ugrás.

Amikor már megtelepedtek a bárkában, Joseph észrevette, hogy a két ismeretlen férfi nagy figyelemmel és kíváncsisággal nézegeti őt és Consuelót. De Mayer úr arca kedves volt és vidám, hangja kellemes, modora udvarias; Consuelót elsősorban őszülő haja és atyáskodó magatartása nyugtatta meg.

- Zenész, fiacskám? - fordult most Mayer úr Consuelóhoz.

- Szolgálatára, uram - felelt Joseph.

- Ön is zenész? - Majd Consuelóra mutatva: - Biztosan a testvére, ugye?

- Nem, uram, a barátom - mondta Joseph. - Nem vagyunk honfitársak, a barátom csak keveset ért németül.

- Hová való a barátja? - folytatta Mayer úr, még mindig Consuelót figyelve.

- Olasz, uram - felelt megint Haydn.

- Velencei, génuai, római, nápolyi vagy kalábriai? - kérdezte Mayer úr, és minden helység-névnél bámulatos könnyedséggel utánozta az ottani kiejtést.

- Ó, uram, látom, bármelyik olasszal a maga nyelvén tud beszélni - szólalt meg végre Consuelo, aki attól félt, hogy még feltűnést kelthet makacs némasága. - Én magam velencei vagyok.

- Milyen szép város! - mondta Mayer úr Consuelo szívének oly kedves tájszólásban. - Már régen elment onnan?

- Csak fél éve.

- És most hegedűjével járja a világot?

- Nem én hegedülök, ő kísér engem, amikor énekelek - mondta Consuelo Josephre mutatva.

- És maga nem játszik valami hangszeren, oboán, fuvolán vagy tamburán?

- Nem, nincs rá szükségem.

- De ha jó zenész, hamar megtanulná, ugye?

- Biztosan, ha kéne.

- Nem is próbálta?
  - Nem, jobb szeretek énekelni.
  - Igaza van; de mégiscsak rá kell fanyalodnia, legalábbis egy ideig, ha csak nem változtat foglalkozást.
  - Miért, uram?
  - Mert hangja hamarosan mutálni fog, ha ugyan már meg nem kezdte. Hány éves, tizennégy, ugye, vagy legfeljebb tizenöt?
  - Olyasféle.
  - Nos, egy év múlva brekegni fog, mint egy béka, és talán soha többé nem énekel fülemüle módján. Egy fiúnál mindig nagy megpróbáltatás, ha gyermekből ifjúvá serdül. Mire kinő a szakálla, néha elveszíti a hangját. A maga helyében megtanulnék sípon játszani; azzal mindig megkeresi az ember a kenyerét.
  - Majd meglátom, ha így adódik.
  - És maga, derék fiatalember - fordult most németül Josephhez -, maga csak hegedül?
  - Megkövetem, uram - felelt nyugodtan Haydn, mivel látta, hogy a jó Mayer cseppet sem hozta zavarba Consuelót -, több hangszerhez is konyítok valamicskét.
  - Mihez, például?
  - Tudok zongorázni, hárfázni, fuvolázni; hamar tanulok, ha alkalmam van rá.
  - Ha ilyen tehetséges, nem szabad elfecsérelnie erejét; nagyon fárasztó dolog ez az állandó kóborlás. Látom, a társa, aki magánál is fiatalabb és törékenyebb, már nem nagyon bírja a járást; erősen sántít.
  - Észrevette? - kiáltott Joseph, aki már maga is észrevette, holott társnője nem akarta bevallani, hogy lába megdagadt, és nagyon fáj.
  - Láttam, hogy csak nagy fáradtsággal vonszolta magát a csónakhoz - mondta Mayer.
  - Már ez így van, uram - mondta Haydn, hogy filozofikus közönnyel leplezze aggodását. - Nem kényelmes életre születtünk, és ha szenvedni kell, hát szenvedünk.
  - Ha állandó foglalkozást vállalnának, nyugodtabban és boldogabban élnének. Fáj a szívem, ha látnom kell, hogy becsületes, értelmes gyerekek, amilyenek, gondolom, maguk is, csavargásra adják a fejüket. Higgyenek egy derék embernek, akinek magának is vannak gyermekei, s aki nyilván sosem látja többé magukat. Az ilyen kalandos élet, barátocskáim, csak megrontja és tönkreteszi a fiatalokat. Emlékezzenek szavamra.
  - Nagyon köszönjük a jó tanácsot, uram - mondta Consuelo kedves mosollyal. - Talán élni fogunk vele.
  - Bár hallgatná meg Isten a szavát, kedves kis gondolásom - mondta Mayer Consuelónak, aki megragadta az egyik lapátot, és a velenceiek népi szokása szerint gépiesen evezni kezdett.
- A bárka a másik part egy mélyebb pontján kötött ki, mivel elég erős volt a víz sodrása. Mayer úr néhány baráti szóval búcsúzott az ifjú muzikusoktól, jó utat kívánt nekik, hallgatag társa pedig nem engedte, hogy ők is fizessenek az átkelésért. Miután illő köszönetet mondtak, a kis művészek a hegy felé vezető ösvényre tértek, s a két idegen is ugyanebben az irányban ment, de a folyó lapos partján.

- Ez a Mayer úr derék embernek látszik - mondta Consuelo, és megfordult, hogy fentről még egy utolsó pillantást vessen új ismerőseikre. - Biztosan nagyon jó családapa.

- De kíváncsi és fecsegő - szólt közbe Joseph -, s örülök, hogy végre megszabadult a kérdezősködésétől.

- Szeret beszélni, mint mindenki, aki sokat utazik. Kozmopolita, hiszen olyan könnyedén fejezi ki magát a legkülönbözőbb nyelveken. Vajon hová való?

- Szász kiejtése van, bár az alsó-ausztriai tájszólást is jól beszéli. Azt hiszem, Németország északi részéből való, talán porosz.

- Kár. Nem szeretem a poroszokat, Frigyes királyt pedig még kevésbé, mint a nemzetét, mert annyi rosszat hallottam róla az Óriások kastélyában.

- Akkor biztosan jól érzi majd magát Bécsben; ott nincs sok híve ennek a harcias és filozófus királynak, sem az udvarban, sem a városban.

Ahogy így beszélgettek, az erdők mélyébe értek; az ösvények hol a fenyvesek sűrűjében bújtak meg, hol a csipkézett hegyvonulat szegélyét követték. Consuelónak nagyon tetszettek a Hercíniai hegyvonulat magaslatai, de nem csodálta őket; már többször bejárta az Alpokat, s most nem érezte azt a bűvöletet, amelyet Joseph, aki még sohasem látott ilyen fenséges csúcsokat. Ezért egyre lelkesedett, társnője viszont inkább álmodozásra érzett kedvet. Consuelo egyébként aznap nagyon fáradt volt, de nagy erőfeszítéssel titkolta, nehogy megszomorítsa Josephet, aki máris nagyon bánkódott miatta. Néhány órát aludtak, aztán ettek, muzsikáltak, s napnyugtakor megint útnak indultak. Ám Consuelo, bár az idillek hősnőinek példájára sokáig fűrésztötte gyengéd lábát a hegyi források kristályos vizében, fájdalmasan érezte, mennyire feltörték a sarkát az éles kövek, és be kellett vallania, hogy nem vállalkozhat erre az éjjeli menetelésre. Balszerencsájukra éppen néptelen vidéken jártak: egyetlen ház, egyetlen kolostor, de még viskó sem látszott a Moldva meredek partján. Joseph valósággal kétségbeesett. Az éjszaka nagyon hűvös volt, nem lehetett szabad ég alatt pihenni. Végre két domb között, a másik lejtő alján, gyengén pislákoló fényeket láttak. A völgy, amelybe leereszkedtek, már Bajorországban volt; de a város, amelyet megpillantottak, messzebb lehetett, mint gondolták, mert minél közelebb értek hozzá, annál távolabb került tőlük. Hogy teljes legyen balsorsuk, az ég is beborult, s csakhamar finom, hideg eső kopogott a hátukon. A zivatar olyannyira elhomályosította a tájat, hogy a fények is eltűntek, s amikor a két szerencsétlen gyermek ügyelbajjal lebotorkált a hegyoldalról, már nem tudták, melyik irányba forduljanak. De minthogy valami útfélére érkeztek, ezen vonszolták magukat nagy igyekezettel, amikor egyszerre egy szembejövő kocsi zörgését hallották. Joseph egy pillanatig sem habozott, megállította a kocsit, hogy megkérdezze, merre járnak, és hol találhatnak szállást.

- Mit akar? - felelt neki egy erőteljes hang, és ugyanakkor egy pisztolyzávárzat kattánása is hallatszott. - Menjen innen, ha kedves az élete.

- Nem vagyunk útonállók - felelte Joseph, aki nem ijedt meg. - Gyermekek vagyunk, láthatja, és csak felvilágosítást, kérünk.

- No lám! - kiáltott egy másik férfi, s Consuelo azonnal felismerte a derék Mayer úr hangját. - Hiszen ezek a reggeli pajtásaink. A nagyobbik beszélt az előbb, igaz-e? Itt van az én kis gondolásom is? - tette hozzá velencei tájszólásban.

- Itt vagyok - felelt Consuelo ugyanazon a nyelven. - Eltévedtünk, jó uram, és most arra kérnénk, mondja meg, hol találhatunk valami házat vagy istállót, ahol meghúzódhatunk. Biztosan tud valamit, könyörgök.

- Szerencsétlen gyermekek - mondta Mayer úr -, legalább két nagy mérföldre vannak minden lakott területtől. Itt, a hegyek mentén, egy kutyaólat sem találnak. De sajnálom magukat: üljenek csak gyorsan a kocsimba, majd szorítunk helyet, és mi is kényelmesen elférünk. Egykettő, ne kéressék magukat.

- Uram - mondta Consuelo, akit meghatott e derék ember jósága -, aranyból van a szíve, de ön északnak megy, mi meg Ausztria felé.

- Nem, nyugatnak megyek. Legkésőbb egy óra múlva leteszem magukat Biberekben. Ott meghálhatnak, és másnap átmehetnek Ausztriába. Arra rövidebb is az út. Nos, határozzák el magukat, ha ugyan nem abban lelik a kedvüket, hogy ázzanak, minket pedig feltartsanak.

- Hát akkor bátorság és bizalom - súgta Consuelo Joseph fülébe, s felszálltak a kocsiba.

Három embert láttak, ketten elől ültek, az egyik a lovat hajtotta, Mayer úr pedig a hátsó ülést foglalta el. Consuelo az egyik sarokba húzódott. Joseph középen maradt. A kocsis a ló hátára csapott, a hatalmas, erőteljes állat türelmetlenül felkapta a fejét, megcsendültek a nyakán a kis harangok, és azonnálant ügetni kezdett.

70

- Hát nem megmondtam - kiáltott Mayer úr reggeli mondókáját folytatva -, nincs keményebb és fárasztóbb foglalkozás, mint a maguké. Ha süt a nap, az egész világ ragyog; de a nap nem süt mindig, és a maguk sorsa éppolyan változó, mint az időjárás.

- Minden emberi sors bizonytalan és változó - mondta Consuelo. - Ha az ég beborul, a Gondviselés könyörületesen küld segítségünkre: ebben a pillanatban kevésbé panaszkodhatunk, mint bármikor.

- Látom, barátocskám, maga csupa szellem - nevetett Mayer. - De hiszen abból a szép országból való, ahol mindenki magához hasonló. Mégis, higgye meg, ezekben a szomorú osztrák tartományokban sem szelleme, sem hangja nem menti meg az éhhaláltól. A maga helyében egy gazdag, civilizált országban, egy nagy uralkodó védelme alatt keresném boldogulásomat.

- Melyik uralkodóra gondol? - kérdezte Consuelo, akit meglepett ez az ajánlat.

- Nem tudom; van nem is egy.

- De hiszen a magyar királynő nagyon kiváló uralkodó - szólt közben Haydn -, s az ő államaiban ugyancsak védelmet találunk...

- Meglehet - mondta Mayer. - De tudják-e, hogy Mária Terézia Őfelsége gyűlöli a zenét, a csavargókat még jobban, és ha ebben a trubadúr jelmezükben mutatkoznának Bécs utcáin, egykettőre kiteszik a szűrüket.

Ebben a pillanatban Consuelo az út alatt sötétlő völgyben meglátta, és egészen közel, azokat a fényeket, amelyeket már előbb megfigyeltek. Szólt Josephnek, s a fiú mindjárt mondta Mayer úrnak, hogy le akarnak szállni, mivel itt gyorsabban találnak hajlékot, mint Biberek városában.

- Itt? - felelte Mayer úr. - Azt hiszik, fényeket látnak? Valóban fények, de nem házakban világítanak, hanem veszedelmes mocsarakban, ahol már sok utas eltévedt és megfulladt. Még sosem láttak lidércfényt?

- Én már láttam - mondta Consuelo. - Velence lagúnáin nagyon gyakran, és nemegyszer a csehországi kis tavakon is.

- Nos, gyermekeim, ezek is lidércfények itt, lenn.

Mayer úr még sokáig magyarázgatta fiatal barátainak, hogy valahol meg kéne telepedniük, mivel Bécsben nem nagyon tudnak megélni, de egy szóval sem említette, melyik helyre gondol. Joseph eleinte meglepődött ezen a makacsságon, és már azt hitte, hogy jótévőjük felfedezte Consuelo nemét; de a férfi olyan jóhiszeműséggel oktatta az állítólagos fiút (még olyasmit is mondott neki, ha eléri a megfelelő életkort, inkább katonának szerződjön, ahelyett, hogy az utcák sarát dagasztaná), hogy Haydn ebben a vonatkozásban teljesen megnyugodott, s arra gondolt, hogy ez a derék Mayer afféle nehéz felfogású, makacs fejű ember, aki, ha reggel valami ötlete támad, nem tud többé szabadulni tőle. Consuelo viszont iskolamesternek vagy protestáns lelkésznek képzelte, aki mást sem forgat az agyában, csak a nevelés, a jó erkölcsök, a hittérítés kérdéseit.

Egy óra múlva Biberekbe értek, s már olyan sötét volt, hogy semmit sem láttak. A kocsi egy fogadó udvarában állt meg. Két ember jött eléjük, s Mayer úr mindjárt félrevonult velük. Amikor a fiatalok a konyhába mentek, hogy a tűznél megmelegedjenek és megszársítsák a ruhájukat, Joseph felismerte az idegeneket: ők maradtak a folyó bal partján, amikor Mayer úr a bárkába szállt. Az egyik félszemű volt, s a másik, két szeme ellenére, nem kevésbé kellemetlen arcú. Az a férfi is megjelent, aki Mayer úrral átkelt a vízen, s akivel ifjú zenészeink a kocsiban is találkoztak; a negyediket nem látták. Az idegenek valami zagyva nyelven beszéltek, s Consuelo sem értette őket, bár nagyon sok nyelvet ismert. Mayer úr látszott legtekintélyesebbnek közöttük, s nyilván ő döntött vitás dolgaikban. Mert miután fojtott és izgatott hangon beszélgettek, az ő végső szavára ketten kimentek, s csak az maradt Mayerral, aki a kocsiban is velük utazott, s akit Consuelo *hallgatagnak* nevezett.

A fiatalok éppen a konyhaasztal végéhez akartak telepedni, hogy elfogyasszák egyszerű étüket, amikor Mayer úr hozzájuk lépett, s olyan vaskos kedélyességgel invitálta őket vacsorára, hogy nem merték elutasítani. Az ebédlőbe vezette őket, ahol valóságos lakoma várt rájuk; legalábbis annak vélte ez a két szegény gyermek, aki ötnapos fárasztó gyaloglása alatt egyetlen jóízű falatot sem evett. Consuelo mégis nagyon tartózkodón viselkedett; Mayer úr viszont alaposan befalt, egyre ürítgette a poharát, a szolgák is nagy igyekezettel sürgölődtek körülötte, s a lány most már joggal kételkedni kezdett vendéglátójuk presbiteriánusi erényeiben. Különösen azon ütközött meg, hogy Mayer úr őket is le akarta itatni, s valami nyers közvetlenséggel próbálta megakadályozni, hogy vízzel vegyítsék borukat. Még jobban megijedt, amikor látta, hogy Joseph, akár szórakozottságból, akár csak azért, hogy erejét visszanyerje, engedett az erőszakos kínálásnak, s egyre élénkebben és hangosabban viselkedett. Hiába bökdöste a könyökével, hogy hagyja már abba az ivást, Joseph nem is ügyelt rá. Consuelo végül megharagudott, s amikor Mayer úr újra tölteni akart a fúnak, elvette a poharát:

- Ne adjon neki többet - mondta. - Ne vegye rossz néven, de nem követhetjük a példáját; nem nekünk való.

- Szép kis muzsikuskok - kiáltott Mayer úr, és nyílt, gondtalan képpel nevetett. - Ki látott már józan muzsikuskokat? Én nem, annyi szent.

- Ön is muzsikusk volna, uram? - kérdezte Joseph. - Fogadni mernék, hogy szintén zenész. Az ördögnek adom a lelkem, ha nem karmester egy szász hercegségben.

- Meglehet - felelt Mayer mosolyogva. - S talán éppen ezért gondolok ilyen rokonszenven minden kis muzsikuskra, gyermekeim.

- Ha uraságod igazi maestro - mondta Consuelo -, akkor tehetsége túlságosan meghaladja két szegény utcai énekes képességeit, s így nem is nagyon érdekelhetjük.

- Vannak szegény utcai énekesek, akik tehetségesebbek, mint sokan gondolnák - mondta Mayer -, és vannak igen nagy mesterek is, akik utcai énekesként kezdték pályájukat. És most hadd mesélek valamit: ma reggel kilenc és tíz óra közt két elbűvölő hangot hallottam a Moldva bal partján, egy hegycsúcs alatt: egy kedves olasz kettőst énekeltek, s hegedű kísérte őket nagyon hangzatos, sőt szép ritornellókkal. Nos, ez történt velem, miközben barátaimmal egy domboldalon reggeliztem. És akkor később ez a két zenész, aki annyira elbűvölt, lejött a dombról, kit látok magam előtt nagy meglepetéssel: két szegény gyermeket, az egyik parasztfiúnak öltözve, a másik is... nagyon kedves, nagyon közvetlen, de hát eléggé ágrólszakadtnak látszott ő is... Ne restelkedjenek tehát, s főleg ne csodálkozzanak, hogy ilyen jó érzéssel vagyok maguk iránt, kedves kis barátaim; legyenek maguk is jó érzéssel irántam, és emeljék poharukat a múzsákra, közös és isteni pártfogóinkra.

- Uram, maestro - kiáltott Joseph boldogan és teljesen megszedülve -, az ön egészségére iszom. Ó, ön igazi muzsikus, szent igaz, hiszen elbűvölte... a társam... signor Bertoni tehetsége.

- Nem, ne igyon többet - mondta Consuelo türelmetlenül, s kivette a poharat a fiú kezéből. - Én sem iszom többet - tette hozzá, és felfordította a magáét. - Mi a hangunkból élünk, tanár úr, a bor pedig tönkreteszi a hangot; inkább biztasson, hogy józanak maradjunk, és ne részegségre csábítson minket.

- No lám, milyen okosan beszél - mondta Mayer, és megint az asztal közepére tette a vizeskancsót, amelyet előbb már hátratólt. - Igen, kíméljük a hangjukat, helyesen szólt, gyermekem, ön sokkal bölcsebb, Bertoni barátom, mint a korabeli fiatalok, s nagyon örülök, hogy ilyen szép tanúságot tesz jó erkölceiről. Szép jövő vár önre, mivel éppolyan határozott, amilyen tehetséges. Szép jövő vár önre, s szeretném, ha az a tisztesség érne, hogy én is segíthetem boldogulásában.

Az állítólagos tanár most nagyon közvetlen lett, és egy apa meleg, becsületes szavaival szólt a fiatalokhoz; felajánlotta nekik, hogy elviszi őket Drezdába, ahol a híres Hasse adna nekik órákat, s a lengyel királyné és szász választófejedelemasszony pártfogását is kilátásba helyezte.

Ez az uralkodónő, III. Ágost lengyel király felesége Porpora tanítványa volt. A mester és Sassone⁵⁰ vetélkedett is a zenekedvelő hölgy kegyeiért, és éppen ez volt ellenségeskedésük első oka. Ha Consuelo Észak-Németországban kereste volna is boldogulását, semmiképp sem ezt az udvart választja, mivel itt ellentétbe került volna a mesterén diadalmaskodó iskolával és érdekcsoporttal. Porpora a keserűség és harag óráiban elég sokat mesélt neki ottani tapasztalatairól, s a lánynak semmi kedve nem volt hozzá, hogy Mayer tanár tanácsait kövesse.

Joseph egészen másképpen látta a helyzetet. A bőséges vacsora már amúgy is megszedítette, s most hatalmas pártfogót, jövő szerencsésének kovácsát látta Mayer úrban. Arra egy pillanatig sem gondolt, hogy új barátja kedvéért elhagyja Consuelót; de könnyű mámorában abban reménykedett, hogy egy nap megint találkozik a mesterrel. Bizott jóindulatában, és forró szavakkal mondott köszönetet. Lelkes örömeiben elővette hegedűjét, és összevissza húzgálta a vonót. Mayer mégis megtapsolta, talán hogy ne szomorítsa meg a hamis hangok emlegetésével, talán, s ezt gondolta Consuelo, mivel ő maga közepszerű zenész volt. És mert a lány nemét sem vette észre, holott hallotta énekelni, a fiatal művésznő végleg meggyőződött róla, hogy vendéglátójuknak nem lehet nagyon iskolázott füle, hiszen éppúgy meg lehetett téveszteni, akár egy falusi furulyást vagy trombitamestert.

---

⁵⁰ Az olaszok így nevezték a szász származású Johann Adolf Hassét.

De Mayer úr egyre erősködött, hogy menjenek vele Drezdába. Joseph szabódott, mégis megdicsőült arccal hallgatta a csábító ajánlatot, és mivel erősen ígérte, hogy mihelyt teheti, felkeresi a mestert, Consuelo szükségét érezte, hogy eloszlassa Mayer úr reményeit.

- Most nem gondolhatunk ilyesmire - mondta nagyon határozottan. - Maga is tudja, Joseph, hogy ez lehetetlen, hiszen más terveik vannak.

Mayer megismételte csodálatos ajánlatait, és nagyon meglepődött, hogy signor Bertoni nem engedett; Joseph is határozottabb lett, mivel társnője szavai észre térítették.

Ekkor a hallgatag utas, aki csak rövid ideig ült az asztalnál, bejött, és kihívta Mayer urat. Consuelo felhasználta az alkalmat, hogy megmossa a fiú fejét, miért enged ilyen könnyen az első jöttment szép szavainak és a bor csábító erejének.

- Mondtam talán valamit, amit nem kellett volna? - kérdezte Joseph ijedten.

- Nem, semmit - felelte a lány. - De már az is könnyelműség, ha ilyen sokáig idegenekkel maradunk. Ha jól megnéznék, észrevehetik, vagy legalábbis gyaníthatják, hogy nem vagyok fiú. Hiába maszatoltam be a kezem a ceruzámmal, hogy fekete legyen, hiába rejtettem az asztal alá, amikor csak tehettem, biztosan észrevették volna, milyen törekeny, ha ez a két úriember nem olyan szórakozott, s nem részegíti meg egyiket a bor, a másikat meg saját hangja. A legjobb volna, ha mindjárt eltűnnénk, és egy másik fogadóban keresnénk szállást; cseppet sem vagyok nyugodt, mivel ezek az új ismerőseink láthatóan nagyon a sarkunkba szegődtek.

- Ugyan! - felelte Joseph. - Nem tehetjük meg, hogy szégyenszemre elosonjunk, mint két hálátlan kölyök, és köszönetet se mondjunk ennek a derék embernek. Ki tudja, talán mégiscsak egy kitűnő maestróval, vagy magával a nagy Hasséval volt dolgunk?

- Biztos vagyok benne, hogy nem ő volt. Ha nem veszi el a fejét, kedves Joseph, észrevette volna, hogy ez az állítólagos maestro csupa nyomorúságos közhelyet mond a zenéről. Egy igazi mester nem így beszél. Legfeljebb valami zenekari tag lehet, a hátsó sorokból, nagyszájú, kedélyes ember, s ráadásul iszákos. Az arcáról látom, nem is tudom hogyan, hogy legfeljebb rézfúvó volt a szájában; és ahogy félrepislog a tekintetével, mintha fél szeme mindig a karmesteren csüngne.

- Akár *cornó*,⁵¹ akár *clarino secondo*⁵² - nevetett Joseph -, mégiscsak kellemes asztaltárs.

- Maga viszont nem az - felelte Consuelo kissé bosszúsan -, józanodjon már ki; nem bánom, búcsúzzunk el, de menjünk.

- De zuhog az eső, nem hallja, hogy veri az ablakot?

- Remélem, nem itt akar elaludni - mondta Consuelo, és megrázta a fiút, hogy felébressze.

Mayer úr ebben a pillanatban lépett a szobába.

- Képzeljék csak, mi történt! - kiáltott vidáman. - Azt hittem, itt alhatom, mert holnap Chamba akartam menni. De barátaim most arra kérnek, hogy az ellenkező irányba induljak, mivel egy passauai ügyükben szükségük van segítségemre. Mit csináljak? Ha már le kell mondanom arról az örömről, hogy Drezdába vigyem magukat, csak azt a tanácsot adhatom, gyermekeim, hogy éljenek ezzel az alkalommal. Megint felajánlhatok két helyet a kocsimban, mivel ezek az urak

---

⁵¹ Kürtös.

⁵² Másodklarinetos (egy zenekarban).

egy másikon utaznak. Holnap reggel Passauban vagyunk, csak hat mérföldre van innen. Ott aztán jó utat kívánok maguknak. Ausztria határán lesznek, s akár egy dunai hajóval is elmehetnek Bécsbe, olcsón és minden fáradság nélkül.

Joseph hálásan fogadta az ajánlatot, mivel arra gondolt, hogy Consuelo legalább pihenteti szegény lábát. Kitűnő alkalom volt ez valóban, és a dunai hajóút olyan lehetőség, amelyre még nem gondoltak. Consuelo is beleegyezett tehát, annál is inkább, mivel jól látta, hogy Joseph nem értené meg, miért kellene olyan elővigyázattal aznapi szállásukra gondolni. A sötétben, és a kocsi mélyén kuporogva, nem kellett tartania útítársainak figyelő szemétől, s Mayer úr megmondta, hogy napfelkelte előtt Passaubá érnek. Joseph boldog volt, hogy a lány végül így határozott. Consuelóban mégis maradt némi irtózat, s Mayer úr barátainak modora egyre kevésbé tetszett neki. Meg is kérdezte tőle, vajon ők is zenészek-e.

- Igen, többé-kevésbé - válaszolt jótevőjük lakonikusan.

A lovak már be voltak fogva, a kocsisok a bakon ültek, s a fogadó szolgálói, akiket Mayer úr bőségesen megjutalmazott, még mindig körülötte sűrögtek-forogtak, hogy ellessék minden kívánságát. Amikor egyszer pillanatnyi csend állt be e lázas tevékenységben, Consuelo nyögést hallott az udvar közepe felől. Joseph felé fordult, de a fiú nem hallott semmit; s amikor a nyögés másodszor is megisméltődött, a lány érezte, hogy ereiben megfagy a vér. De láthatóan senki sem törődött a furcsa zajjal, s Consuelo már azt gondolta, hogy egy láncra vert kutya vinnogott talán. De bármennyire igyekezett is megszabadulni rossz érzésétől, komor hangulat fogta el. Ez a fojtott jajkiáltás az éjszaka baljós sötétségében, a szél és eső lármájában, s amely részben izgatott, részben közönyös emberek körében hangzott föl, és azt sem tudhatta róla, emberi hang volt-e, vagy riadt képzeletének szülötte, szorongó félelemmel töltötte el a lelkét. Albertra kellett gondolnia; s mintha ő is részesülne e titokzatos látomásokban, amelyeket pedig csak vőlegénye képességének vélt, valami veszélytől rettegett, ami a fiatal gróftól vagy talán őt magát fenyegeti.

Közben a kocsi megindult. Egy új ló, a réginél is erőteljesebb, nagy sebességgel ügetett. A másik kocsi, amely ugyancsak gyorsan haladt, hol előttük, hol mögöttük járt. Joseph megint Mayer úrral fecsegett, Consuelo pedig aludni próbált, s hogy ne kelljen beszélnie, máris úgy tett, mintha aludna.

A fáradság végül is úrrá lett bánatán és nyugtalanságán, és a lány mély álomba zuhant. Amikor felébredt, Joseph is aludt, Mayer úr pedig végre elcsendesedett. Az eső elállt, az ég tiszta volt, s már derengtek a hajnal első fényei. A táj képe egészen új volt Consuelónak. Időnkint egy-egy hegycsúcs bukkant fel a látóhatár mélyén, a Böhmerwaldéhoz hasonló láncolatban.

Amikor Consuelo már teljesen felocsúdott álmából, meglepődve látta, hogy ez a hegység, amelynek baloldalt kellett volna húzódnia, tőle jobbra emelkedik. A csillagok eltűntek, a nap azonban, amelynek keltét szemben várta, még nem mutatkozott. A lány azt gondolta, hogy valami más hegyláncot lát, és nem a Böhmerwaldot. Mayer úr horkolt, csak a kocsis volt ébren, de Consuelo nem mert hozzá fordulni.

Az út meredeken emelkedett, a ló lelassította lépteit, s a kerekek lármája is tompább lett az út nedves homokjában. Consuelo ekkor egészen világosan meghallotta azt a tompa, fájdalmas nyögést, amelyet a Biberek fogadó udvarában is hallott, s amely mintha a háta mögött jajdult volna. Gépiesen megfordult, de csak a bőrtámlát látta, amelyen a háta nyugodott. Azt hitte, valami hallucináció áldozata, s mivel mindig Albert volt első gondolata, hirtelen különös szorongás dermesztette keblét: Albert biztosan haldoklik, s szerelme érthetetlen hatalmával most hozzá küldi utolsó sóhajainak gyászos és szívet tépő leheletét. Ez a kép annyira meg-

zavarta a fejét, hogy szinte elalélt; s mivel attól félt, hogy teljesen elveszti eszméletét, megkérte a kocsist, aki egy pillanatra megpihentette lovát, hogy gyalog tehesse meg az emelkedő utolsó szakaszát. A kocsis beleegyezett, maga is leszállt, és füttyörészve haladt lova mellett.

Ez az ember nem lehetett igazi kocsis, mivel túlságosan jól volt öltözve. Ahogy mellette ment, Consuelo pisztolyokat vélt felfedezni öve mögött. Elhagyott vidéken kocsiztak, s ez az óvatosság nagyon természetesnek látszott; amellett a batár formája azt mutatta - a lány csak most figyelte meg -, hogy árut is szállítanak. A hátsó ülés mögött elég hely volt egy olyan erős, nagy láda számára, amilyenben értéktárgyakat vagy levélkötegeket szoktak elhelyezni. De most nyilván kevés árucikk lehetett benne, mivel egy ló is könnyen elhúzta a kocsit. Consuelo azonban egy másik, sokkal meghökkentőbb dolgot is észrevett: saját árnyékát ön-maga előtt. Amikor megfordult, a nap már teljes pompájában ragyogott, de az ellenkező oldalon, mint ahol látnia kellett volna, ha a kocsi Passau felé robog.

- Merre megyünk? - fordult izgatottan a kocsishoz. - Ausztria mögöttünk van.

- Igen, és egy fél óráig még így is lesz - felelt a kocsis nyugalommal -, meg kellett fordulnunk, mivel a híd, amelyen át akartunk kelni, megrongálódott; most fél mérföldet kerülünk, hogy egy másik hidat találjunk.

Consuelo kissé megnyugodott, visszament a kocsiba, néhány közömbös szót váltott Mayer úrral, aki alighogy felébredt, megint elaludt (Joseph egy pillanatra sem zavartatta magát álmában). Csakhamar az emelkedő tetejére értek, Consuelo lejtős, hosszan kígyózó utat látott maga előtt, s a völgy mélyén a folyót, amelyről a kocsis beszélt, de bármerre nézett, sehol sem volt híd, ők pedig egyre északnak mentek. A meghökkent, nyugtalan lány már nem tudott elaludni.

Csakhamar újabb emelkedőhöz értek, a ló pedig nagyon fáradtnak látszott. Valamennyi utas leszállt, csak Consuelo maradt a kocsiban, mivel még nagyon fájt a lába. Most megint hallotta a nyögést, többször is, és olyan tisztán, hogy már nem gondolhatott érzékei csalódására; csak a kocsi mélyéről jöhetett a jajszó. Alaposan körülnézett, és egy bőrfüggönnyel fedett kis ablakot fedezett fel abban a sarokban, ahol Mayer úr szokott ülni. Fel akarta emelni, de hiába próbálkozott. A függöny zárral volt a támlához erősítve, s a kulcsot nyilván az állítólagos tanár őrizte a zsebében.

Consuelo mindig lelkes és bátor volt ily helyzetekben; most egy erős, éles pengéjű kést húzott ki mellénye zsebéből (talán szemérme sugallatára vette volt magához, amikor e kockázatos útjára indult, olyan veszélyre gondolva, amely elől egy akaraterős nő végső szükség esetén öngyilkosságba menekülhet). Felhasználva azt a pillanatot, amikor valamennyi utas a batár előtt járt, a kocsis is, akinek most nem kellett a lovára vigyáznia, Consuelo gyors és biztos kézzel kiszélesítette a támla és a bőrfüggöny közt levő keskeny hasadékot, majd félrehajtva a függöny szélét, a nyíláshoz szorította a szemét, hogy lássa, mi van ebben a titokzatos poggyásztartóban. A hosszúkás, homályos rekesz a tetején levő nyíláson át kapott némi levegőt és világosságot, s Consuelo döbbsent meglepetéssel egy hatalmas termetű férfit látott maga előtt: véres volt, szája felpeckelve, keze, lába gúzsba kötve, s egész teste természetellenes helyzetben. Rettenetesen szenvedhetett a szerencsétlen. Arca, már amennyire Consuelo láthatta, ónosan sápadt volt, s testének vonaglása a végső tusához hasonló.

Consuelo dermedt rémülettel ugrott ki a kocsiból. Josephhez sietett, titkon megszorította a karját, s előrevezette. Amikor pár lépéssel eltávolodtak a csoporttól, izgatottan suttogta a fiúnak:

- Elvesztünk, ha nem menekülünk azonnal. Tolvajok és gyilkosok közé kerültünk, láttam a bizonyítékát. Siessünk, vágjunk át a mezőn, mert biztosan van valami okuk, hogy így félrevezetnek minket.

Joseph azt hitte, hogy valami rossz álom megzavarta a leány képzeletét. Nem is nagyon fogta fel, hogy mit mond. Ő maga különös bágyadtságot érzett; égett a gyomra, s arra gondolt, hogy a vendéglős mámorító szerekkel kevert hitvány bort szolgált fel nekik előző este, hiszen alig ivott többet, mint amennyit szervezete már megszokott, s mégis álmosnak és levertnek érezte magát.

- Kedves signora - felelte -, biztosan lidérces álmot látott, s talán én is csak rossz álmomban hallom, amit mond. De ha ezek a derék emberek banditák volnának is, ahogy képzeli, miféle gazdag zsákmányt remélhetnek tőlünk?

- Nem tudom, de félek; ha maga is látta volna, mint én, a meggyilkolt embert a kocsiban, abban, amelyen utazunk, akkor...

Joseph nem tudta megállni, hogy el ne nevesse magát; mert amiről Consuelo szólt, valóban csak látomás lehetett,

- Azt sem veszi észre, hogy rossz irányba visznek minket? - folytatta a lány. - Északnyugatnak megyünk, pedig Passau és a Duna mögöttünk van. Nézze csak meg, hol kel föl a nap, meg azt is, milyen pusztaság közepén vagyunk, holott egy nagy városhoz kellene közelednünk.

Josephnek el kellett ismernie, hogy valóban így van, s most már megrendült az a kába biztonságérzete, amely eddig olyan nyugodttá tette.

- Akkor siessünk - mondta -, és ha akarunk ellenére vissza akarnak tartani, véglegesen megbizonyosodunk rossz szándékukról.

- Ha pedig nem tudunk mindjárt egerutat nyerni, hidegvér, Joseph, ne felejtse! Nekünk kell ravaszabbnak lennünk, s meglesnünk a kellő pillanatot, amikor elmenekülhetünk.

Joseph karjába kapaszkodott, egyre jobban sántikált, mintha nagyon gyötörné a lába, mégis mind távolabb kerültek állítólagos barátaiktól. Ám alig tettek meg tíz lépést, máris Mayer úr hangját hallották; először barátságosan szólt utánuk, aztán szigorúbban, s mivel nem álltak meg, a többiek is szitkozódni kezdtek. Joseph megfordult, és rémülten látta, hogy a kocsis pisztollyal a kezében rohan utánuk.

- Meg akarnak ölni - mondta Consuelónak, s meglassította lépteit.

- Elég messze vagyunk már? - kérdezte a lány hidegvérrel, s megfogva a fiú kezét, szaladni kezdett.

- Nem tudom - felelt Joseph, s igyekezett visszatartani a lányt. - Most nem szökhetünk, higgye el. Lelövik.

- Álljanak meg, ha kedves az életük - kiáltott a kocsis, aki gyorsabban szaladt, mint ők, és kinyújtott karral rájuk szegezte a pisztolyát.

- Most fölényesnek kell lenni - mondta Consuelo megállva -, tegyen és beszéljen úgy, mint én, Joseph. No lám - kiáltott visszafordulva, és szívből felkacagott, akár egy vérbeli komédiás -, ha nem fájna a lábam, és még futhattam volna egy keveset, bebizonyítottam volna, hogy minket nem lehet megrézfálni.

És a halálsápadt Josephre tekintve megint kacagott, majd a fiú eltorzult arcára mutatva így szólt a közeledő utasokhoz:

- Elhitte, képzeljék csak, szegény kis pajtásom elhitte. Ó, Beppo - tette hozzá színlelt jókedvvel -, sosem gondoltam volna, hogy ilyen nyúlszívű vagy. Nézze csak, tanár úr, ez a szerencsétlen Beppo valóban azt hitte, hogy az úr golyót akar repíteni a koponyájába.

Consuelo velencei tájszólásban beszélt, s jókedvével zavarba hozta a pisztolyos embert, aki sehogy sem értette a dolgot. Mayer úr kényszeredetten nevetett.

Aztán a kocsishoz fordult:

- Miféle rossz tréfa ez! - mondta neki, de közben kacsintott egyet, amit a lány persze mindjárt észrevett. - Minek rémisztgeted ezeket a szegény gyermekeket?

- Csak azt akartam tudni, helyén van-e a szívük - mondta a férfi, övébe dugva a pisztolyait.

- Sajna - ravaszkodott Consuelo -, az úrnak nem lesz valami nagy véleménye rólad, Joseph barátom. Én viszont egy pillanatig sem féltém, igaz-e, Pisztolyos úr?

- Maga derék fickó - mondta Mayer úr -, csinos kisdobos volna, s egy ezred élén a legnagyobb tűzben is nyugodt szívvel verné a rohamot.

- Ebben nem vagyok olyan biztos - felelt a lány. - Talán én is féltém volna, ha azt hiszem, hogy az úr valóban meg akar ölni minket. De mi, velenceiek, ismerjük a tréfát, és minket nem lehet könnyen beugratni.

- Mindegy, rossz tréfa volt - mondta Mayer úr.

És a kocsishoz fordulva úgy tett, mintha korholná. De Consuelót nem tudta félrevezetni, s a lány párbeszédük hanglejtéséből arra következtetett, hogy magyarázkodásuk eredményeként végül is azt hitték, tévedtek, s a fiatalok nem akartak megszökni.

Amikor megint a kocsiba szálltak, Consuelo nevetve Mayer úrhoz fordult:

- Vallja be, hogy a maga pisztolyos kocsisa nagyon furcsa szerzet. Ezentúl *signor Pistola* néven tisztelem majd. És azt is vallja be, tanár úr, hogy nem nagyon szellemes játék ez.

- Afféle német kedélyesség - mondta Mayer úr. - Velencében szellemesebben szórakoznak, igaz-e?

- Tudja, mit csináltak volna az olaszok a maguk helyén, hogy megrézfáljanak? Az első útszéli bokor mögé hajtották volna a kocsit, és mind elrejtőztek volna. Ha aztán mi megfordulunk, és semmit sem látunk, akkor lett volna nagy ijedelem, hiszen én már alig tudok járni, Joseph pedig, aki olyan gyáva, mint egy böhmerwaldi borjú, azt gondolta volna, itt kell elpusztulnia, ebben a pusztaságban.

Mayer úr nagyot nevetett ezen a gyermekes tréfán, s mindjárt le is fordította *signor Pistolának*, aki ugyancsak jól mulatott a *gondolás* egyszerűségén.

- Ravasz fickó maga - hahotázott Mayer úr -, nem érdemes borsot törni az orra alá.

Consuelo most már jól látta, milyen maró gúny rejtőzik e kedélyesnek látszó férfi atyáskodó szavai mögött, s továbbra is az agyafúrtságával hetvenkedő fajankó szerepét játszotta, aki minden rémdráma szokásos szereplője.

Kalandjuk máris komoly fordulatot vett, s Consuelo érezte, hogy heves láz rázza a testét. De szerencsére a láz cselekvésre ösztönöz, a zsibbadtság pedig megadásra.

A lány eddig tartózkodón viselkedett, de most egyre vidámabb lett, s Joseph, aki már egészen magához tért, ügyesen segítette. Úgy tettek, mintha egy pillanatig sem kételkednének, hogy Passau felé közelednek, és ugyanakkor látszólag érdeklődéssel hallgatták Mayer úr szavait, mert az állítólagos karmester megint csak Drezdát csillogtatta meg előttük. Így megnyerték vezetőjük bizalmát, s arra is lehetőséget adtak neki, hogy őszintén bevallja nekik: akár engedélyük nélkül is ebbe a városba viszi őket. Csakhamar adódott is ilyen lehetőség... Mayer úr nem volt újonc az efféle emberrablásban. Miután a maga nyelvén élénken elbeszélgetett signor Pistolával és a hallgataggal, németre fordította a szót, s mintha csak az előbbi témát folytatta volna:

- Hát nem megmondtam - kiáltotta -, hogy rossz irányba megyünk. Ha nem így volna, látnunk kéne a másik kocsit. Már több mint két órája, hogy magunk mögött hagytuk, de hiába figyelem az emelkedőt, sehol sem veszem észre.

- Én sem látom - mondta a kocsis, miután kidugta a fejét a batárból, majd csüggedt arccal visszabújt.

Consuelo már az első emelkedőnél megfigyelte, hogy a másik kocsi, amellyel együtt indultak Biberekből, titokzatosan eltűnt.

- Biztos voltam, hogy eltévedtünk - jegyezte meg Joseph -, de nem akartam szólni.

- Mi az ördög lehet, hogy nem szólt? - mondta a hallgatag, és nagyon igyekezett, hogy bosszús képet vágjon.

- Mert igen mulattatott a dolog - mondta Joseph, akit megihletett Consuelo ártatlan machiavellizmusa -, olyan izgalmas, ha kocsiban ül az ember, és mégis eltéved. Eddig azt hittem, csak gyalogosokkal fordul elő ilyesmi.

- Engem is mulattat, annyi szent - tette hozzá Consuelo. - Már nem is bánám, ha a drezdai úton volnánk.

- Ha tudnám, hol vagyunk - bölcselkedett Mayer úr -, én is mulatnék, gyermekeim. Mert bevallom, nem nagyon örültem, hogy Passaubá kell mennem barátaim kedvéért, és szeretném, ha most jó messze volnánk, és így nem vethetnék a szememre, hogy cserbenhagytam őket.

- Az ön dolgába, tanár úr, nem merek beleszólni; tegyen úgy, ahogy jónak látja. De ha nem vagyunk terhére, és még mindig hajlandó Drezdába vinni, szíves örömet önnel megyünk, akár oda, akár a világ végére is. Neked mi a véleményed Bertoni?

- Ugyanaz, mint a tiéd - felelt Consuelo. - Jöjjön, aminek jönni kell!

- Derék gyermekek vagytok - mondta Mayer úr, aki színlelt aggodalommal igyekezett palástolni örömét. - Csak tudnám, hol vagyunk.

- Akárhol vagyunk, meg kell állnunk - mondta a kocsis. - Ez a szerencsétlen pára egyetlen lépést sem tud már tenni. Tegnap este óta nem evett, és egész éjjel kocogott. De mi is megérdemeljük, hogy kissé felfrissítsük magunkat. Itt ez a kis erdő. Van még némi készletünk, telepedjünk le.

Behajtottak az erdőbe, kifogták a lovat. Joseph és Consuelo nagy igyekezettel segítettek nekik; minden gyanakvás nélkül fogadták készségüket. A kétkerekű kocsit rúdjaikra támasztották; s mivel e kibillenés következtében a láthatatlan fogoly helyzete nyilván még túrhetlenebb lett, Consuelo hallotta, amint felnyög; Mayer is hallotta, és mereven figyelte Consuelót, hogy lássa, észrevette-e a lány a jajongást. De bármennyire szaggatta is szívét a szánalom, Consuelo elég erős volt hozzá, hogy süketnek és érzéketlennek mutatkozzék. Mayer megkerülte a kocsit, és Consuelo, aki kissé távolabb ment, hogy megfigyelhesse, látta, amint kinyit egy kis hátsó ajtót, a rekesz belsejébe néz, majd megint bezárja az ajtót, és zsebébe teszi a kulcsot.

- *Megromlott az áru?* - kérdezte a hallgatag.

- Minden rendben van - felelt Mayer úr állati közönnyel, és mindjárt rendelkezett is, hogy készítsenek reggelit.

- Most pedig - szólt gyorsan Consuelo odalépve Josephhez - csinálj úgy, mint én, és gyere mindig utánam.

Ő is segített a készülődésben, elrendezte az ételeket a fűvön, kinyitotta az üvegeket. Joseph is egyre sürgött-forgott, nagy vidámságot színelve. Mayer úr elégedetten nézte, hogy gondoskodnak kényelméről ezek az önkéntes inasok. Szeretett jól élni, és társaival együtt nagyokat evett és ivott, sokkal mohóbban és durvábban, mint előző este. Poharát minduntalan odanyújtotta két új apródjának, akik ilyenkor felugrottak, megint leültek, és időnkint jobbra-balra szaladtak, hogy kilessék a menekülés pillanatát, de egyelőre arra vártak, hogy a bor és az emésztés hatása elgyengítse veszedelmes őrzőiket. Mayer úr végül elnyújtózkodott a pázsiton, kigombolta kabátját, és a napnak tárta pisztolyokkal ékesített széles mellkasát; a kocsis a ló után nézett, hogy jól eszik-e, a hallgatag pedig felkerekedett, hogy a mellettük folyó iszapos patakban olyan helyet keressen, ahol megitathatja az állatot. Ez volt a szabadulás jele. Consuelo úgy tett, mintha ő is kutatna, Joseph pedig követte a bokrok közt; mihelyt eltakarta őket az erdő sűrűje, rohanni kezdtek, mint két nyúl a fák között. A lombok elrejtették őket, s nem kellett félniük a golyóktól. Amikor hallották, hogy szólítják őket, megbizonyosodtak, hogy már elég messze járnak, és veszély nélkül folytathatják útjukat.

- Mégis jobb volna válaszolni - mondta Consuelo megállva -, így eltereljük a figyelmüket, és újabb egérutat nyerhetünk.

Joseph kiáltott:

- Itt vagyunk, vizet találtunk.

- Forrás, forrás - kiáltott Consuelo is.

És mindjárt a másik irányba futottak, hogy megtévesszék az ellenséget. Consuelo már nem gondolt beteg, dagadt lábára, s Joseph leküzdötte a kábítószert, amelyet Mayer úr előző este a borába öntött. A félelem valósággal szárnyakat adott nekik.

Már tíz perce futottak, az ellenkező irányban, mint ahogy megindultak, s nem is ügyeltek a hangokra, amelyek két különböző oldalról szölongatták őket. Egyszerre az erdő szegélyéhez értek. Meredek lejtőt láttak maguk előtt, gazdag pázsitján csak néhány cserje és fa, a végén pedig út.

- Ne menjünk ki az erdőből - mondja Joseph. - Biztosan ide jönnek, és erről a magaslatról meglátnak, bármelyik irányba induljunk is.

Consuelo egy pillanatig habozott, gyors tekintettel felmérte a terepet, majd így szólt:

- Az erdő nagyon kicsi, itt nem bújhatunk meg sokáig. Alattunk viszont út van, és ott abban reménykedhetünk, hogy találkozunk valakivel.

- De hiszen ezen az úton érkeztünk - kiáltott Joseph. - Nézze csak, megkerüli a dombot, és jobboldalt arrafelé emelkedik, ahonnan megszöktünk. Ha egyikük lóra ül, utolér, mielőtt leszaladhatunk.

- Nem biztos - mondta Consuelo. - Lefelé gyorsan lehet szaladni. Látok valamit az úton, valami közeledik. Ezt kell elérnünk, mielőtt minket érnek el. Rohanjunk!

Nem volt idő vitára, Joseph megbízott Consuelo ösztönében, s egy szempillantás alatt lerohantak a dombon; már az első facsoportoknál voltak, amikor az erdő széléről megint hallották ellenségeik hangját. Most már nem válaszoltak, a bokrok és fák védelmében futottak tovább, míg csak egy mély patakhoz nem értek, amelyet ugyanezek a fák eddig eltakartak előlük. Egy hosszú palló kötötte össze a két partot, átszaladtak rajta, majd a vízbe lökték a pallót.

A túlsó parton megint csak lefelé siettek, s a sűrű lombok továbbra is eltakarták őket. Mivel már nem szólították őket, azt hitték, üldözőik elvesztették nyomukat, vagy talán már felfedezték igazi szándékukat, és most be akarják keríteni őket. Hamarosan már nem volt növény, amely mögött megbújhattak volna, és a szökevények megálltak, nehogy észrevegyék őket. Joseph óvatosan kidugta a fejét az utolsó lombok között, s látta, hogy az egyik útonálló az erdő szélén figyel, a másik pedig (valószínűleg signor Pistola, akiről már tudták, milyen gyorsan szalad) a domb alatt, a patak közelében őrködik. Miközben Joseph az ellenség helyzetét kémlelte, Consuelo pár lépést tett az út felé, majd visszaszaladt társához.

- Egy kocsi közeledik - mondta -, meg vagyunk mentve. El kell érnünk, mielőtt üldözőink átkelnének a patakon.

Egyenesen az út felé rohantak, nem törődve azzal, hogy már semmi sem rejti el őket: a kocsi nagy sebességgel közeledett.

- Ó, Istenem - mondta Joseph -, és ha ez a másik kocsi, a cinkosokkal?

- Nem - felelte Consuelo -, ez hatlovas hintó, két hajtóval és két csatlóssal, meg vagyunk mentve, ha mondom, csak egy percig bírjuk még.

Ideje volt, hogy az úthoz érjenek; signor Pistola közben megtalálta lábuk nyomát a patak partjának homokjában. Egy vadkan erejével és gyorsaságával mozgott. Csakhamar megfigyelte, hol tűnnek el a nyomok, és a palló tartócövekeit is felfedezte, kitalálta a cselt, átúszott a patakon, a másik parton megint észrevette a lábnyomokat, követte őket, áttört a bokrokon, és meglátta a két menekülő gyermeket... de a hintót is meglátta. Megértette a fiatalok szándékát, és mivel már nem tudta megakadályozni, megbújt a sűrűben, és onnan figyelt.

A hintó nem állt meg a gyermekek kiáltozására, mivel koldusoknak vélték őket. Az utasok néhány pénzdarabot dobtak nekik, s mivel a szökevények nem hajoltak le értük, hanem továbbra is a kocsi mellett futottak, és egyre kiáltoztak, a kíséző csatlósok feléjük nyargaltak, hogy megszabadítsák uraikat az alkalmatlankodástól. Consuelo, aki teljesen kifulladt, és minden erejét elvesztette, ahogy a siker pillanatában gyakran megtörténik, egyetlen hangot sem tudott szólani, csak két összekulcsolt kezét emelte a lovasok felé, Joseph pedig nem törődve vele, hogy elsodorják és széttiporják, a hintó ajtajába kapaszkodott, és lihegve kiáltott:

- Segítség! segítség! el akarnak hurcolni! tolvajok, gyilkosok !

Két utas ült a hintóban, az egyik végre megértette e szaggatott szavakat, és intett a csatlósnak, hogy állítsa meg a kocsit. Consuelo csak most engedte el a másik csatlós lovának kantárát, amelybe eddig erősen megkapaszkodott, bár az állat ágaskodni kezdett, és a férfi korbácsával is fenyegette a lányt. Consuelo Joseph mellé lépett; az utasok csodálkozva nézték a rohanástól égő arcát.

- Mit jelentsen ez? - kérdezte egyikük. - Most már így szokás koldulni? Adtunk nektek, mit akartok még? Mi az, nem tudtok beszélni?

Consuelo majd hogy összerogyott. Joseph szinte fuldokolt, s csak pár szót tudott kinyögni:

- Mentsenek meg, mentsenek meg! - Többet nem is tudott mondani, csak egyre az erdő meg a domb felé mutogatott.

- Olyanok ezek a szerencsétlenek, mint két üzött róka - mondta a másik utas. - Várjuk meg, míg megjön a hangjuk.

A pompásan öltözött urak mosolyogva néztek a gyermekekre. Hidegvérük különös ellentétben volt a szegény szökevények izgalmaival.

Végül Joseph megint ki tudta nyögni: tolvajok, gyilkosok. A nemes utasok azonnal kinyitatták a kocsit, és a hágsóra lépve alaposan körülnéztek, de csodálkozva látták, hogy semmi ok az ijedelemre. A haramiák elrejtőztek, elhagyott és csendes volt a környék. Consuelo végre magához tért, és beszélni kezdett, de minden mondata után megállt, hogy lélegzetet vegyen.

- Szegény vándormuzsikusok vagyunk - mondta. - Ismeretlen emberek elraboltak; jóakaratot színelve és azzal az ürüggyel, hogy egy irányba megyünk, a kocsijukba ültettek. Egész éjjel utaztunk. Reggel láttuk, hogy félrevezettek, mivel északnak haladtunk, és nem Bécs felé. Menekülni akartunk. Fenyegetőztek, pisztolyt szegeztek ránk. Amikor megálltak ebben az erdőben, megszöktünk, és az önök kocsija felé szaladtunk. Ha magunkra hagynak, elvesztünk; az út közelében vannak, az egyik a bokrokban, a másik az erdőben rejtőzik.

- Hányan vannak? - kérdezte az egyik csatlós.

- Barátom - szólt hozzá franciául az az utas, akihez Consuelo beszélt, mivel ő állt mellette a hágsón -, vegye tudomásul, hogy ez nem tartozik önre. Hányan vannak? Micsoda kérdés! Az ön kötelessége, hogy harcoljon, ha így rendelkezem, mert nem azzal bíztam meg, hogy az ellenséget számlálgassa.

- Valóban kedve volna egy kis csetepatéra? - kérdezte a másik, ugyancsak franciául. - Ne feledje, báró úr, hogy sietünk.

- Nem tart sokáig, s legalább mozgunk egy keveset. Velem tart, gróf úr?

- Jó, hadd szórakozzunk egy kicsit. - S a gróf fensőbbes közönnyel nyúlt kardja után, majd kezébe vette két ékköves markolatú pisztolyát.

- Nagyon helyesen cselekszenek, uraim - kiáltott Consuelo, aki szíve túlradó indulatában egy pillanatra megfélemedezett alantas szerepéről, s két kezével meg is szorította a gróf karját.

A gróf meglepődött a kis csavargó bizalmosságán. Megvető undorral nézett ruhájának ujjára, majd fölényes közönnyel Consuelóra emelte szemét; a lány akaratlanul is elmosolyodott, mivel arra kellett gondolnia, milyen alázatos áhítattal igyekezett megcsókolni Zustiniani gróf és annyi velencei előkelőség ezt a kezét, amelynek érintése most olyan viszolygást váltott ki. Talán mivel e pillanatban, s ellentétben nyomorúságos külsejével, valami nyugodt és szelíd büszkeség csillogott vonásain, talán mert látható könnyedséggel beszélt az a nyelvet, amelynek használata akkor a jó modor bizonyosága volt Németországban, a gróf arca egyszerűen

megváltozott, s már nem megvetéssel, hanem jóindulatúan mosolygott a lányra. A gróf fiatal, szép férfi volt, s az ember elálmélkodott volna megjelenése varázsán, ha nincs mellette a báró, aki nála is fiatalabb, csinosabb, délcegebb volt. Koruk két legszebb férfija, mondták róluk, s valószínűleg még sok más férfiról.

Consuelo látva, hogy a fiatal báró csupa érdeklődéssel, s ugyanakkor valami bizonytalanságot is kifejező tekintettel nézegeti kíváncsian, el akarta terelni magáról a figyelmet.

- Induljanak, uraim, vagy inkább menjünk együtt, mert mi leszünk a vezetőik. Ezek a haramiák egy szerencsétlen embert tartanak fogságukban, a kocsi hátsó rekeszébe van zárva. Keze-lába összekötve, pecek a szájában, csupa vér, s talán már haldoklik. Szabadítsák meg; méltó becsvágya lehet ez egy önökéhez hasonló nemes szívnek.

- Kedves gyerek ez, a teringtét - kiáltott a báró -, s látom, gróf uram, nem hiába vesztegetjük az időnket. Talán egy derék nemesurat szabadítunk ki a haramiák karmaiból.

- Azt mondja, ott vannak? - kérdezte a gróf az erdőre mutatva.

- Igen, ott, de nincsenek együtt - mondta Joseph. - Ha nagyságtok meghallgatnák alázatos véleményemet, kétfelől kéne megtámadni őket. Kocsin mennének fel a lejtőn, olyan gyorsan, ahogy csak tudnak, és amikor már megkerülték a dombot, az erdő magasságában lesznek, s ott, a túloldalon, egészen közel, megtalálják a kocsit a fogollyal. Én közben a lovas urakat itt egyenesen felvezetném. A haramiák csak hárman vannak, de állig felfegyverkezve. Ha viszont látják, hogy kétoldaltól támadják őket, nem fognak ellenállni.

- Okos beszéd - mondta a báró. - Gróf uram, maradjon a kocsiban az inasával, én pedig az ő lovára ülök. Az egyik gyerek önökkel megy, hogy megmutassa, hol kell megállniuk. A vadászom velem jön. Siessünk; mert ha a haramiák, ami nagyon valószínű, neszét veszik a dolognak, egykettőre meglépnek.

- A kocsi nem menekülhet el - jegyezte meg Consuelo -, a ló éppen abrakol.

A báró a gróf inasának paripájára ugrott, az inas a kocsi mögé a hátsó ülésre szállt.

- Tessék - mondta a gróf Consuelónak, s maga előtt engedte a kocsiba, anélkül, hogy észrevette volna, milyen udvariasan bánik a fiatalemberrel. Ő maga mégis hátra ült, a leány elöl helyezkedett el. A hajtók nagy sebességre nógatták a lovakat, a gróf pedig, az ajtóra könyökölve, társát figyelte. A báró lovával átgázolt a patakon, mögötte a vadász, aki átkelés közben fölvette maga mögé a lóra Josephet. Consuelo nagyon nyugtalankodott szegény pajtása miatt, hiszen őt érhetik az első golyók; de büszke öröm töltötte el a szívét, hogy barátja ilyen hősiiesen néz szembe a veszéllyel. Látta, amint felmegy a dombon, mögötte a két lovas, akik erőteljesen sarkantyúzták paripájukat, végül mindhárman eltűntek az erdőben. Két lövés hallatszott, majd egy harmadik... A hintó már megkerülte a dombot. Consuelo semmit sem tudhatott, és Istenhez fohászkozott; a gróf pedig, akiben hasonló aggodalom támadt nemes társa miatt, átkozódva sürgette a hajtókat:

- Mindent bele, csibészek, gyorsabban, még jobban, ne kíméljétek a lovakat...

72

Signor Pistola, akinek nem adhatunk más nevet, mint amellyel Consuelo megtisztelte, mivel nem találtuk elég érdekesnek a személyét, hogy ilyen irányú kutatásokat végezzünk, szóval signor Pistola rejtekhelyéről jól látta, hogy a gyermekek kiáltozására a hintó megállt. A másik névtelen, akit, ugyancsak Consuelo nyomán, mi is *hallgatagnak* hívunk, a domb tetején

ugyanazt figyelte meg. Gyorsan Mayer úrhoz szaladt, s arról tanácskoztak, hogyan menekülhetnek. Amikor a báró átgázolt a patakon, Pistola messze járt már, és az erdőben rejtőzködött. Maga elé engedte üldözőit, és hátulról rájuk lőtt. Az egyik golyó kilyukasztotta a báró kalapját, a másik könnyen megsebesítette a vadász lovát. A báró megfordult, meglátta ellenfelét, és egyetlen pisztolylövéssel leterítette. Aztán nem törődve a haramiával, Joseph után sietett. A fiú a gróffal csaknem egyidőben érkezett Mayer úr kocsijához. A gróf kiugrott a hintóból. Mayer és a hallgatag a lóval együtt eltűnt; arra sem volt idejük, hogy elrejtse a kocsit. A győztesek mindjárt feltörték a zárat, amely mögött a fogoly sínylődött. Elvágták a szerencsétlen kötelekeit, megszabadították szájpeckétől, s Consuelo is lelkesen segített ebben a munkában. A fogoly megmentői lába elé borult, és hálát adott az Egeknek. De mihelyt meglátta a bárót, azt hitte, cseberből vederbe jutott.

- Kegyelmes Trenck báró úr! - kiáltotta kétségbeesetten. Ne tegyen tönkre, ne adjon ki. Legyen irgalmas egy szegény katonaszökevényhez. Gondoljon a családomra. Éppolyan kevésbé vagyok porosz, mint kegyelmességed; én is osztrák alattvaló vagyok, akárcsak báró úr, s könyörgök, ne fogasson el. Ó, legyen irgalommal irántam.

- Irgalmazzon neki, Trenck báró úr - kiáltott Consuelo, nem is sejtve, kihez szól és milyen ügyben.

- Megkegyelmezek neked - mondta a báró -, de csak azzal a feltétellel, hogy a legrettenetesebb esküvel megfogadod, senkinek sem mondom el, kinek köszönheted életedet és szabadságodat.

Közben a báró egy kendőt vett ki a zsebéből, s olyan gondosan bekötözte az arcát, hogy csak fél szeme látszott.

- Megsebesült? - kérdezte a gróf.

- Dehogyan - felelte a báró az arcára húzva a kalapját -, de ha találkozunk ezekkel az állítólagos haramiákkal, nem akarom, hogy felismerjenek. Kegyelmes uralkodóm máris rossz szívvel gondol rám; még csak ez hiányoznék!

- Értem, mire gondol - mondta a gróf. - De ne nyugtalankodjék, vállalom a dolgot.

- Ez legfeljebb a katonaszökevényt menti meg a vesszőzéstől és az akasztófától; de engem nem a kegyvesztéstől. Mindegy! Az ember sohasem tudhatja, milyen sors vár rá. Mondd, nyomorult, tudsz a lábadra állni! Látom, nem nagyon. Megsebesültél?

- Nagyon összeverték, igaz, de már nem érzem.

- Maradt annyi erőd, hogy továbbállj?

- Ó, igen, hadsegéd úr.

- Ne szólíts így, mafla, hallgass. Tűnj el innen. És induljunk mi is, gróf uram; szeretnék már távol lenni ettől az erdőtől. A porosz király egy toborzóját terítettem le; lesz itt mulatság, ha őfelsége megtudja... bár, elvégre, nem is nagyon bánom - tette hozzá a vállát vonogatva.

- Sajna - mondta Consuelo, miközben Joseph a kulacsával kínálta a szökevényt -, ha itt hagyjuk, megint elfogják. Lába egészen megdagadt a kötelektől, és a kezét is alig tudja használni. Nézzék, milyen sápadt és erőtlen.

- Nem hagyjuk magára - mondta a gróf, aki le nem vette szemét Consuelóról. - Franz, szálljon le a lováról - szólt az inasának. - Majd a szökevényhez fordult:

- Üljetek erre a lóra, neked adom, és ezt is - tette hozzá odahajítva az erszényét. - Maradt annyi erőd, hogy Ausztriába menj?

- Igen, igen, kegyelmes uram.
- El akarsz menni Bécsbe?
- Igenis, kegyelmes uram.
- Szeretnél megint szolgálni?
- Igenis, kegyelmes uram, csak Poroszországban nem.
- Akkor menj el császári és királyi Őfelségéhez; a hét egyik napján bárkit fogad. Mondd meg neki, hogy Hoditz gróf egy pompás, porosz regulákon nevelkedett gránátost küld neki ajándékba.
- Rohanok, kegyelmes uram.
- De nehogy kiejtsd a báró úr nevét, különben elfogatlak az embereimmel, és visszaküldlek Poroszországba.
- Akkor inkább most haljak meg. Ó, ha ezek a nyomorultak nem kötözik meg a kezem, mindjárt megöltem volna magam, mihelyt elfogtak.
- Indulás!
- Igenis, kegyelmes uram.

Megitta, ami még a kulacsban maradt, visszaadta a flaskót Josephnek, megcsókolta a fiút, nem is sejtve, hogy sokkal nagyobb szolgálatot köszönhet neki, leborult a gróf és a báró előtt, s amikor az utóbbi türelmetlen mozdulattal félbeszakította szavát, keresztet vetett, megcsókolta a földet, majd az inasok segítségével, mivel nem tudta megmozdítani a lábát, lóra szállt; de alig ült a nyeregben, megjött ereje és bátorsága, megsarkantyúzta a paripát, és déli irányban elvágtatott.

- Már csak ez hiányzott - mondta a báró a grófnak -, s ha megtudják, hogy nem akadályoztam meg a szökését, végleg elvesztem. Sebaj - tette hozzá kacagva -, Frigyes gránátosát ajándékozni Mária Teréziának, lehet-e ennél kedvesebb ötlet? Ez a fickó eddig a császárnő ulánusaira vadászott, ezentúl meg a porosz király kadétjait fogja kaszabolni! Ezt nevezem hűségese alattvalónak és kiváló katonának!

- Az uralkodók így is megtalálják számításukat. De most jut eszembe, mi legyen a gyerekekkel.

- Mi is elmondhatjuk, amit a gránátos - felelt Consuelo -, ha itt hagynak, elvesztünk.

- Alig hinném - felelt a gróf, aki minden szavának valami lovagias ízt igyekezett adni -, hogy eddigi magatartásunk alapján kétségbe vonhatná emberséges érzéseinket. Magunkkal visszük mindkettőjüket, s csak ott tesszük le, ahol már semmitől sem kell tartaniuk. Az inasom, akinek a lovát elajándékoztam, a kocsi mögé ül - mondta a báróhoz fordulva, majd halkán hozzátette: - Azt hiszem, ön is szívesebben látja a gyerekeket, mint az inast; valakit mindenképpen a kocsiban kell elhelyezni, de, gondolom, az emberem mégiscsak jobban feszélyezne minket.

- Igaza van - felelt a báró -, egy művész, bármilyen szegény legyen is, mindenütt megtalálja a helyét. Ki tudja, hogy ez a fiú, aki végre megtalálta a bozótban a hegedűjét, és most olyan boldogan szorítja a szívéhez, nem valami süvölvény Tartini-e? Jöjjön csak, kis trubadúr - kiáltott Josephnek, aki a csatamezőn végre megtalálta batyuját, hangszerét és kéziratait -, jöjjön velünk, s első pihenőnkön énekelje meg e dicsőséges harcunkat, amelyben nem volt kivel szembeszállnunk.

- Csak csúfolódjon, ha éppen kedve tartja - mondta a gróf, amikor már a kocsiban ültek, és a fiatalok velük szemben (a hintó pedig sebesen robogott Ausztria felé) -, persze most büszke, hogy leterített egy akasztófavirágot.

- De sajnos nem öltem meg, s egy szép napon még Frigyes ajtaja előtt találkozhatom vele, így hát szíves örömet átengedném önnek ezt a dicsőséget.

- Viszont én, mivel nem is láttam az ellenséget - folytatta a gróf -, őszintén irigykedem e haditettéért. Örültem ennek a kis kalandnak, és szívesen ráncba szedtem volna ezeket a fickókat, ahogy megérdemlik. Ide merészkednek, Bajorországba, amely most Mária Terézia hű szövetségese, hogy elhurcolják katonaszökevényeiket, és mindjárt újoncokat is toborozzanak. Hát nem példátlan arcátlanság!

- És milyen jó ürügy a háború kirobbantására, ha az emberek nem fáradtak volna bele az örökös harcba, és nem kívánnák a békét. Nagyon lekötelezne tehát, gróf úr, ha senkinek sem szólna e kalandunkról, nemcsak az én uralkodóm miatt, aki nagyon rossz néven venné tőlem e hőstetemet, hanem a megbízás miatt is, amellyel a császárnőjéhez küldtek. Nagyon bosszúsán fogadna, ha ugyanakkor megtudná, milyen arcátlanul viselkedik vele a kormányom.

- Miattam nem kell aggódnia - felelte a gróf. - Tudja, hogy nem vagyok buzgó alattvaló, mert nincsen udvari becsvágyam...

- Mi becsvágya lehetne még, kedves grófom? A szerelem és a szerencse egyaránt önre mosolygott. Viszont én... Mennyire különbözik kettőnk sorsa mindmáig, pedig kezdetben hasonlóknak ígérkezett.

A báró ekkor egy gyémántokkal szegélyezett arcképet vett elő a kabátja alól, ellágyult tekintettel nézegette, s közben olyan nagyokat sóhajtott, hogy Consuelónak kedve lett volna nevetni. Kissé ízléstelennek tartotta ezt a hivalkodó szenvedélyt, s gúnyolódott is magában e nagyúri szokáson.

- Kedves báró úr - mondta a gróf halkán (Consuelo úgy tett, mintha nem hallaná, s igyekezett is, hogy ne figyeljen oda) -, nehogy bárki mást is kitüntessen bizalmával, könyörgök, mint ahogy velem tette, és főképpen senkinek se mutassa ezt az arcképet. Tegye csak vissza a dobozába, és ne feledje, hogy ez a gyermek éppen olyan jól érti a franciát, mint ön, vagy én.

- Most jut eszembe - kiáltott a báró, miután megint elrejtette az arcképet, amelyre Consuelo persze egyetlen pillantást sem vetett -, mi az ördögöt akartak toborzó barátaink ezektől a fiúktól? Hadd hallom, miféle ajánlattal kecsegtették önöket, hogy velük menjenek?

- Valóban - mondta a gróf -, én sem gondoltam rá, és most sehogy sem értem szándékukat. Hiszen csak felnőtt férfiakat, s közülük is csupán óriás termetűeket toboroznak; mihez kezdhettek volna két apró gyermekkel?

Joseph elmesélte, hogy az állítólagos Mayer muzsikusnak mondta magát, s folyton Drezdáról beszélt, meg arról, milyen jó dolguk volna a választófejedelem zenekarában.

- Már értem - mondta a báró -, s azt hiszem, ismerem is ezt a Mayert. Ő lehet az az N.... aki katonakarmester volt, s most a porosz ezredek zenekari számára toboroz fiatalokat. Belsőszülötteinknek olyan kemény a fejük, hogy a ritmus nélkül és hamisan játszanának, ha Őfelsége, akinek jobb füle van, mint Istenben boldogult apjának, nem szerezne néhány sípóst, harsonást meg trombitást Csehországból és Magyarországról. A zenebona e kitűnő mestere kettős ajándékkal akart kedveskedni urának: nemcsak az önök területén elcsípett szökevényt tette volna felséges lába elé, hanem két értelmes képű kis muzsikust is. Nem volt rossz ötlet, hogy először Drezdát és az ottani udvar örömeit csillogtatta meg előttük. De még csak nem is

látták volna ezt a várost, gyermekeim, hanem egy szép nap valami porosz ezred zenekarában ébredtek volna fel, és, ha akarják, ha nem, ott is maradnak életük végéig.

- Most már tudom, milyen sors várt volna ránk - mondta Consuelo. - Eleget hallottam a porosz katonai nevelés borzalmairól, meg arról is, milyen erőszakkal és kegyetlen galádsággal toborozzák újoncaikat. A magam szemével láttam, hogyan bántak ezek a nyomorultak a mi szerencsétlen gránátosunkkal, nincs hát semmi túlzás ezekben a történetekben. Ó, ez a nagynak mondott Frigyes...

- Ne feledje, fiatalember - mondta a báró kissé gúnyos ünnepélyességgel -, hogy Ófelsége nem tud ezekről az eszközökről, és csak az eredményt méltányolja...

- Hogy aztán a maga javára használja, és semmi mással ne törődjön - kiáltott Consuelo bíborvörösén a méltatlankodástól. - Ó, tudom, báró úr, a királyoknak mindig igazuk van, ők sosem hibásak abban a rosszban, amit a kedvükért tesznek.

- Nem buta kölyök ez - nevetett a gróf. - De térjen észhez, csinos kis dobosom, és ne feledje, hogy annak az ezrednek a tisztje előtt beszél, amelyben kis híja, hogy nem szolgál.

- Tudok hallgatni, gróf úr, s ezért sosem kételkedem abban, hogy mások is hallgatni fognak.

- Hallja, mit mond, báró uram? Ígéri önnek, hogy hallgatni fog, pedig nem is kérte tőle. Elragadó gyermek, vallja be!

- Teljes szívemmel megbízom benne - mondta a báró.

- De, gróf uram, miért nem alkalmazza? Kitűnő apródja lehetne a Fenséges Asszonynak.

- Szívesen megtenném, ha ugyan beleegyezik - felelt a gróf nevetve. - Elszegődne hozzám? Sokkal szelídebb élete volna, mint egy porosz ezredben. Bizony, fiacskám, nálam nem kéne rézkürtökre fújni, sem riadót verni hajnalban, botozás sem volna, kőkemény cipő sem, amelybe beletörök a foga; csupáncsak egy csodálatosan szép és kecses hölgy uszályát és legyezőjét hordozná, valóságos tündérpalotában lakna, játékokban és multságokban segédkezne, s olyan zenekarban játszana, amely biztosan ér annyit, mint a nagy Frigyesé. Nem csábítja ez az ajánlat? Vagy azt hiszi, talán egy új Mayerrel beszél?

- És ki volna az a kecses és csodálatos fenséges asszony? - kérdezte Consuelo mosolyogva.

- Bayreuth örgrófjának özvegye és a kulmbachi hercegség örököse, jelenleg az én illusztris nejem, s így a morvaországi Roswald kastélyának úrnője - felelt Hoditz gróf.

Consuelo százszor is hallotta Wenceslawa kanonissza ajkáról Németország és a környező országok uralkodói és főúri családjainak genealógiáját, kapcsolatait, történetét; volt olyan életrajz, amely bámolatba ejtette, így Hoditz-Roswald grófé is. Ez a nagyúr gazdag morva családból származott, s kicsapongó élete miatt apja kitagadta, és magára hagyta. A gróf Európa minden udvarában megfordult, majd Bayreuth örgróf özvegyének istálló mestere és szeretője lett; titokban feleségül vette, megszöktette, Bécsbe, majd innen Morvaországba vitte, s mivel apja közben meghalt, ottani kastélyában ragyogó pompában éltek. A kanonissza sokszor visszatért erre a történetre, amelyet rendkívül megbotránkoztatónak talált, mivel az örgrófné fejedelmi ranggal bírt, férje viszont csak egyszerű nemesúr volt; az öreg hölgy mindjárt fel is használta az alkalmat, hogy a rangon alul kötött frigyeket és a szerelmi házasságokat ostorozza. Consuelo viszont, aki meg akarta ismerni és meg is érteni a nemesi kaszt előítéleteit, sokat okult ebből a történetből, és nem felejtette el tanulságait. Amikor Hoditz gróf először mondta meg a nevét, csak kusza emlékkép merült fel a lányban, de most már pontosan fel tudta idézni e híres kalandor életének és regényes házasságának minden részletét. Trenck báró viszont ekkor csak kezdetén volt emlékezetes kegyvesztésének, és nem sejtette

borzalmas jövőjét. Consuelo még sosem hallott róla. A gróft figyelte tehát, amint büszkélkedve ecseteli új gazdagságának csábító képét. Németország kicsiny, de gögös udvarai sokáig csúfolták és megvetették, s afféle szegénylegénynek tartották, aki felesége vagyonából él nagy lábon. Amikor aztán jelentős birtokokat örökölt, úgy érezte, visszanyerte régi becsületét: királyi pompával élt morva grófságában, hetvenkedett új címeivel, hogy a nála sokkal kevésbé gazdag kis uralkodók tiszteljék vagy legalább irigyeljék. Csupa figyelemmel és megkülönböztetett előzékenységgel vette körül örgrófnéjét, de nem érezte kötelességének, hogy mindig hű legyen a nála idősebb asszonyhoz; a hercegnő pedig, talán mivel a kor elveit és ízlését követve, semmit sem akart észrevenni, mert úgy vélte, hogy az a férfi, akit ő emel fel, nem is láthatja szépsége romlását, a hercegnő, mondom, sosem akadályozta szeszélyeiben.

Néhány mérfölddel később egy postakocsi-állomásra értek, s itt új lovak vártak a nemes utasokra. Consuelo és Joseph le akart szállni, hogy búcsút mondjanak; de jótévik nem engedték, mert, mondták, sok a toborzó a környéken, és a fiatalok megint bajba keveredhetnek.

- Nem is tudják - mondta Trenck (és cseppet sem túlzott) -, milyen ügyes és veszedelmes ez a fajta. Bárhol járjanak is a művelt Európában, ha szegények és védtelenek, s ráadásul némi erő vagy tehetség van magukban, mindig rettegniük kell az effajta emberek ravaszságától vagy erőszakától. Mert ezek át tudnak csúszni minden határon, kiismerik magukat minden hegyi ösvényen és keresztúton, otthonosak minden kétes lebuiban, és mindig találnak csirkefogókat, akik szükség esetén nyers erejükkel a segítségükre vannak. Ismernek minden nyelvet és minden tájszólást, mivel minden országot bejártak, és minden mesterséggel megpróbálkoztak. Kitűnően lovagolnak, futnak, úsznak, s úgy másszák meg a szakadékokat, mint a vérbeli haramiák. Csaknem mindig vakmerők, fáradhatatlanok, hazugak, ügyesek és arcátlanok, bosszúszomjasak, rugalmasak és kegyetlenek. Ezek az emberi nem salakja, s ők voltak az elhunyt porosz király, *kövér Vilmos* katonai szervezetének leghasznosabb szállítói, és hadserege fegyelmének legjelentősebb támaszai. Még Szibéria hómezőin is utolérnék a katonaszökevényt, az ellenség golyózáporába is elmennének érte, csak azért, hogy Poroszországba vihessék, és ott a példaadás kedvéért felakasztassák. Egy miséző papot az oltár elől hurcoltak el, mivel öt láb tíz hüvelyk magas volt; a választó fejedelemasszonytól orvosát lopták el, s az öreg Bayreuth örgróft szinte szélütés érte, mert húsz-harminc főből álló hadseregét egy szálíg elemelték, s a szerencsétlen nem is merészelt nyíltan panaszkodni; örökös katonasorsra kárhoztattak egy francia nemest, aki feleségét és gyermekeit látogatta meg Strasbourg környékén; Erzsébet cárnőtől oroszokat, a Szászország marsalljától ulánusokat, Mária Teréziától pandúrokat ragadtak el, de magyar mágnásokat, lengyel főurakat, olasz énekeseket is raboltak, nem is szólva a különböző nemzetiségű nőkről, akiket, mint hajdan a szabin nőket, erőszakkal katonáik feleségévé tettek. Folyton zsákmányra lesnek; mert fizetésükön és bőven számított útiköltségükön kívül jutalékot is kapnak minden fej után, sőt a test térfogata és minden hüvelykje után...

- Igen - mondta Consuelo -, fontjával mérik ki az emberi húst. Ó, az ön nagy királya valóságos emberevő... De legyen nyugodt, báró úr, s gondoljon arra, milyen nemesen cselekedett, amikor visszaadta a szabadságát e szegény katonaszökevénynek. Én meg inkább a neki szánt kínhalált viselném el, de soha egyetlen szó sem hagyja el ajkam, amely önnek árthat.

Trenck heves természete nehezen egyezett az óvatossággal, és amellet máris nagyon elkeseredett Frigyesnek iránta tanúsított érthetetlenül nyers és igaztalan bánásmódja miatt; most tehát valami keserű örömet talált abban, hogy Hoditz gróf előtt leleplezze e rendszer gatzetteit, amelyeknek pedig, szerencséje idején, s amikor gondolkodását nem mindig ily igaz és szigorú elvek irányították, ő maga is tanúja, sőt cinkosa volt. Mivel érezte, hogy titokban üldözik, bár látszólag a király kegyének köszönhette e fontos diplomáciai megbízását Mária

Teréziánál, gyűlölni kezdte urát, s túlságosan is kimutatta érzéseit. Elmondta a grófnak, mennyit szenved, milyen nyomorúságos rabságban él a nagyszámú porosz katonaság, amely a háborúban nagyon értékes ugyan, de béke idején olyan veszedelmessé válik, hogy a barbár megfélemlítés finoman kidolgozott rendszerével tartják féken. Beszél az öngyilkossági járványról, amely már általános lett a hadseregben, a sok bűnről, amelyet egyébként becsületes és vallásos katonák is elkövetnek, csak azért, hogy halálra ítéljék őket, és így szabaduljanak az embertelen fegyelem borzalmaitól.

- Elhinné-e - tette hozzá -, hogy mind többen kíváncsiak az *ellenőrzöttek* soraiba? Ezek az ellenőrzött csapatok idegen újoncokból elhurcolt emberekből vagy fiatal poroszokból állnak, akik, mivel kezdetén vannak katonai életüknek, amely csak halálukkal fog befejeződni, legtöbbször valami határtalan kétségbeesés martalékai. Sorokba rendezik őket, aztán, békében csakúgy, mint háború idején, menetelniük kell, s mögöttük náluk engedelmesebb és elszántabb férfiak csoportja, akiknek az a parancsuk, hogy habozás nélkül lelőjék az előttük menetetlőt, ha a szökés vagy ellenállás legkisebb jelét tapasztalják. Ha ez a második sor pedig habozna a parancs teljesítésében, mögötte is halad egy sor, a legérzékletlenebb és legvadabb katonákból összeállítva (mert sok ilyen van az edzett öreg harcosok meg az önkéntesek közt, akik szinte valamennyien gonosztevők), s ennek a harmadik sornak az a feladata, hogy a másik kettőre lőjön; és így tovább, ha a harmadik sor is megtorpanna a parancs teljesítése közben. Csata idején tehát minden egyes katona ellenséggel áll szemben, és ellenség áll a háta mögött is; sehol egy bajtárs, egy együttérző, segítő lélek. Mindenütt erőszak, borzalom, halál leselkedik rájuk. Így formálják, mondja Nagy Frigyes, a legyőzhetetlen katonákat. Nos, a fiatal porosz katona keresi és valósággal áhítozza ezt az első sort, s mihelyt ott van, s mivel már semmiben sem reménykedik, kiugrik társai közül, eldobja fegyverét, hogy a mögötte haladók golyójától haljon meg. Némelyiket éppen ez a végső kétségbeesés menti meg, mivel mindent kockáztatva és a leküzdhetetlen veszéllyel is szembeszállva, meg tud szökni, s nemegyszer az ellenséghez csatlakozik. A király maga is tisztában van vele, milyen gyűlöletet kelt embereiben ez a szögekkel kivert iga, s talán hallotta, mit mondott egyszer unokaöccsének, Brunswick hercegnek, amikor ez Frigyes egy nagy katonai szemléljén tátott szájjal bámulta a csapatok ragyogó magatartását és szabályos mozdulatait. „Csodálkozok, hogy ennyi pompás férfi van itt együtt, és ilyen rendben? - kérdezte Frigyes. - Nos, én nem ezen csodálkozom legjobban.” „Hát min? - kérdezte a fiatal herceg.” „Azon - felelt a király -, hogy ilyen biztonságban vagyunk közöttük, ön is, én is.”

- Báró uram, kedves, jó báró uram - szólt közbe Hoditz gróf -, ez az érem másik oldala. Szép szóval semmit sem lehet az embereknél elérni. Ha galambelke volna, Frigyes aligha lehetne korának legnagyobb hadvezére. Ne is folytassa. Még arra kényszerítene, hogy pártját fogjam, én, aki valóban ellensége vagyok, és éppen önnel szemben, aki hadsegéde és kegyeltje.

- Kegyeltjeivel is elég furcsán bánik, ha éppen így kívánja szeszélye, gondolhatja tehát, hogyan bánik rabszolgáival - felelt Trenck báró. - Ne beszéljünk többet róla, igaza van; mert ha továbbra is rá gondólnék, pokoli kedvem volna visszamenni az erdőbe, hogy saját kezemmel fojtsam meg ezeket a buzgó emberhús-szállítókat, akiknek ostoba és gyáva óvatosságból kegyelmeztem csupán.

A báró haragos kitörése nagyon tetszett Consuelónak; érdeklődéssel hallgatta a porosz katonai élet eleven leírását, s mivel nem tudta, hogy némi csalódás is megbúvik az erélyes méltatlankodás mögött, a báró nagy jellemének tulajdonította ezeket az emberbaráti szavakat. De Trenck lelkében volt igazi nagyság is. E szép és büszke fiatalember nem arra született, hogy a földön csússzon. E tekintetben nagy különbség volt közte és alkalmi útítársa, a gazdag és gögös Hoditz gróf között. Ez utóbbi, miután gyermekkorában nevelőinek réme és bánata volt,

végül teljesen magára maradt; s bár már túljutott a zajos kicsapongások korszakán, modorában és szavaiban most is megőrzött valami gyermekes vonást, ami ellentmondott herkulesi természetének és még mindig szép, de negyven év fáradtságától és dőzsölésétől kissé megviselt arcának. Eléggé felületes műveltségét, amelyet időnkint megcsillogtatott, regényekből, divatos filozófusokból és színházlátogatásaiból merítette. Művészléleknek vallotta magát, de ezen a téren is, mint minden másban, hiányzott belőle az ítélet és a mélység. Nagyvilági külseje, barátságos, derűs modora, éleselméjűsége mégis nagy hatással volt a fiatal Haydnra, akinek a gróf jobban tetszett, mint a báró, talán azért is, mivel Consuelo láthatóan nagyobb érdeklődéssel csüngött ez utóbbin.

A báró viszont kitűnő iskolát végzett; s ha az udvarok csillogása és fiatalságának forrongása sokszor vakká tette is az emberi nagyság igazi értékeivel szemben, lelke mélyén mégis megőrizte az érzelmeknek azt a függetlenségét, az elveknek azt az egyenességét, amelyet csak komoly olvasmányok és a nevelés révén kibontakozó nemes ösztönök adhatnak az embernek. Büszkesége és merészsége talán kissé eltompult a hatalom cirógatásától és hízelkedésétől; de nem tört meg annyira, hogy az igazságtalanság első ütésétől megint életre ne keljen ellenállhatatlan, heves erővel. Frigyes szép apródja már megérintette ajkával a mérgezett kelyhet; de a szerelem, egy végzetes, merész, lángoló szerelem, újra felgyújtotta merészségét és kitartását. Szíve legérzékenyebb pontjára sújtottak, felemelte hát fejét, és szembenézett a zsarnokkal, aki térdre akarta kényszeríteni.

Elbeszélésünk idején legfeljebb húszévesnek látszott. Homlokát barna hajának sűrű erdeje árnyékolta, s erről az ékességéről Frigyes szigorú rendszabályai ellenére sem akart lemondani. Termete pompás volt, szeme csillogó, bajsza ébenfekete, keze fehér mint az alabástrom, s ugyanakkor erőteljes, akár egy atlétáé; minden friss és férfias volt rajta és benne: arca, hangja, gondolatai és szerelmének reménysége. Consuelo erre a titokzatos szerelemre gondolt, amelynek neve minduntalan felbuggyant a fiatalember ajkán; már nem találta nevetségesnek, mert jó ideje figyelte az ifjú bárót, látta lendületét és tartózkodását, természetes indulatának és indokolt óvatosságának folytonos ütközését, amely újra és újra harcra hívta önmagával és sorsával szemben. A lány akarata ellenére is nagyon kíváncsi lett, szerette volna tudni, ki lehet e szép fiatalember szívének királynője, s egyszerre azon kapta magát, hogy őszintén, valami regényes vággyal kívánja a két szerelmes diadalát. Nem találta hosszúnak a napját, bár eleinte félt, hogy ennyi időt kell töltenie két előkelő ismeretlennel. Velencében megismerte, az Óriások kastélyában pedig megszokta az udvariasságot, a csiszolt modort és válogatott beszédet, vagyis mindazt, ami jó oldala annak, amit abban az időben nagyvilági magatartásnak hívtak. Bár nagyon tartózkodón ült a helyén, s csak akkor szólalt meg, ha kérdezték, mégis jól érezte magát, s magában megjegyzésekkel fűszerezte a beszélgetést. A két úr láthatóan nem vette észre, hogy álruhában van. A báró nem is figyelt a gyerekekre. Ha néha szólt is hozzájuk, utána mindjárt a grófhhoz fordult, de bármilyen hevesen beszélt, talán őt sem látta, s csak saját gondolataival társalgott, mint egy szellem, aki csak saját tüzéből táplálkozik. Ami a gróftól illeti, ő hol komor volt, mint egy uralkodó, hol sziporkázó, mint egy francia márkiné. Füzetet vett ki a zsebéből, és egy gondolkodó vagy diplomata komolyságával jegyezgetett, majd dúdolva olvasta saját sorait; Consuelo látta, hogy gáláns, édeskés franciasággal írja a versikéket. A gróf néha a bárónak is felolvasta őket, s ez egyre ámuldozott, bár oda sem figyelt. A jeles szerző néha jóságos arccal nézett Consuelóra, és tettetett szerénységgel kérdezte:

- Milyennek találja a művemet, barátocskám? Ért franciául, ugye?

Ez a színlelt leereszkedés és valóságos hivalkodás végül is ingerült türelmetlenséget keltett Consuelóban, s a lány nem tudta megállni, hogy legalább két-három hibát ne találjon *A szépséges hölgyhöz* címzett négysoros strófában. Még anyja tanította rá, hogy hajlékonyan

fogalmazzon, és pontosan fejezze ki magát azokon a nyelveken, amelyeken az öregedő énekesnő dalait előadta. Consuelo dolgos teremtés volt, zenei adottsága meg arra ihlette, hogy mindenben harmóniát, mértéket, tisztaságot keressen, és így a különböző nyelvek kulcsát és szabályait is meglelte a könyvekben. Különös gonddal tanulmányozta a prozódíát, gyakorlasként pedig lírai költeményeket fordított, vagy idegen szövegeket alkalmazott különböző népi dallamokra, hogy jól érezze a ritmust és a hangsúlyt. Így kitűnően ismerte több nyelv verselésének szabályait, s könnyen meglátta a morva költő tévedéseit.

Hoditz megbámulta a leány tudását, de nem szívesen engedett a maga igazából, s ezért a báró véleményét kérte. Trenck értett a dologhoz, és a kis zenésznek adott igazat. Ettől a pillanattól kezdve a gróf csak Consuelóval foglalatzkodott, bár nem sejtette igazi korát, sem nemét. Csak azt kérdezte, hol nevelkedett a *fiú*, hogy ilyen jól ismeri a Parnasszus szabályait.

- A velencei énekesiskola ingyenes tanfolyamán - felelt röviden Consuelo.

- Azt mondják, ott alaposabban oktatnak, mint a németországi iskolákban. A barátja hol tanult?

- A bécsi katedrálisban - mondta Joseph.

- Gyermekeim - folytatta a gróf -, értelmes, tehetséges fiataloknak látszanak. Amikor első pihenőhelyünkre érünk, megvizsgálom zenei képességeiket, és ha beváltják mindazt, amit arcuk és modoruk ígér, mindkettőjüket szerződtetem, vagy a roswaldi zenekaromban vagy a színházamban dolgozhatnak majd. Mindenképpen be akarom mutatni önöket nejemnek, a hercegnőnek. No, mit szólnak ehhez? Nagy szerencse volna ez két szegény gyerekeknek.

Consuelo nevetni szeretett volna, amikor hallotta, hogy a gróf őt és Haydnt zenéből akarja vizsgáztatni. Nagyon erőlködött tehát, hogy komoly maradjon, és tisztelettel meghajolt. Joseph valóban úgy érezte, hogy ez az új pártfogó segítségére lehet, köszönte és nem utasította el ajánlatát. A gróf megint elővette jegyzetfüzetét, s egy kis olasz opera szövegét kezdte olvasni; borzalmas téma volt, s tele barbár fordulatokkal. Ő maga írja majd a zenéjét, mondta, s felesége névnapján adatja elő, saját színészeivel, saját színházában, és természetesen saját kastélyában, pontosabban: székhelyén; mert örgrófnéja révén ő is fejedelemnek érezte magát, és nem is beszélt másként.

Consuelo időnkint oldalba lökte Josephet, hogy a gróf baklövéseire figyelmeztesse, és mivel ő maga majd meghalt az unalomtól, azon töprengett, miféle furcsa lény lehet ez a híres szépség, aki ráadásul Bayreuth örökös örgrófnője és a kulmbachi hercegség birtokosa, ha, címeit, lovagias természetét és élemedett korát is figyelembe véve, efféle madrigáloktól hagyta magát megszédíteni.

Miközben fáradhatatlanul olvasott és szavalt, a gróf cukorkákat szopogatott, hogy ki ne száradjon a torka, s a fiatal utasokat is egyre kínálta; a kis muzsikusok nagyon éhesek voltak, mivel előző este óta semmit sem ettek, s jobb híján elfogadták ezt az ételmet, amely inkább megtéveszti és nem csillapítja az éhséget, de közben azt gondolták magukban, hogy ez az édesség sem sokkal ízesebb táplálék, mint a gróf versei.

Végre estefelé, a látóhatár mélyén meglátták Passau bástyáit és tornyait. Consuelo, aki reggel még azt hitte, sosem jut már el ide, most, annyi veszély és rettegés után, csaknem olyan boldogan nézte ezt a várost, ahogy, más időkben, Velencében gyönyörködött volna; amikor átkeltek a Dunán, nem tudta megállni, hogy ne szorongassa Joseph kezét. - Testvérek? - kérdezte a gróf, aki még nem gondolt arra, hogy kapcsolatuk iránt érdeklődjék.

- Igen, kegyelmes uram - felelt vaktában Consuelo, hogy szabaduljon a gróf kíváncsiságától.

- Pedig nem hasonlítanak egymásra - folytatta a gróf.
- Annyi gyerek van, aki az apjára sem hasonlít - vágott vissza vidáman Joseph.
- Nem együtt nevelkedtek?
- Nem, kegyelmes uram. A mi kóbor életünkben ott és úgy nevelkedik egy gyerek, ahogy éppen szerencséje hozza.
- Nem tudom, miért, mégis azt képzelem, hogy ön *jó családból* született - sította a gróf Consuelónak. - Valami természetes előkelőség árad egész lényéből, minden szavából.
- Azt sem tudom, hogyan születtem, kegyelmes uram - felelt a leány nevetve. - De, gondolom, zenész apától és zenésznek, mert csak a zenét szeretem a világon.
- Miért ez a morva parasztgúnya?
- Mert a ruhám tönkrement a sok kóborlásban, és ezt, amit kegyelmességed lát, egy vásáron vettem abban az országban.
- Járt Morvaországban? Roswaldban is volt talán?
- Csak a környékén, kegyelmes uram - felelt a kaján Consuelo. - Láttam is, csak messziről, mert nem mertem közelebb menni, pompás birtokát, szobrait, vízeséseit, kertjeit, hegyeit és még sok csodát, mert valóságos tündérpalota az ott.
- Láta! - kiáltott a gróf, és csak ámult, hogy Consuelo egy szót sem szólt még erről; arra egy pillanatig sem gondolt, hogy a lány két órája mást sem hallott, csak e *székhely* szépségeinek taglalását, és most ő is nyugodt lélekkel beszélhetett róla. - Akkor biztosan szíves örömet térne oda vissza - tette hozzá.
- Más vágyam sincs, amióta az a boldogság ért, hogy kegyelmességedet megismerhettem - csúfolódott Consuelo, mert ellenállhatatlan vágyat érzett, hogy bosszút álljon az unalmas operáért.

Majd, miután átkeltek a folyón, a bárkáról könnyedén a partra ugrott és erőltetetten németes kiejtéssel felkiáltott:

- Köszöntelek, Passau!

A hintó a gróf egy barátjának házához vitte őket; ez a gazdag nagyúr éppen úton volt, de felajánlotta nekik lakását. Várták őket, a szolgák már elkészítették a vacsorát, s mindjárt fel is hordták. A gróf, aki nagyon szívesen csevegett az ő kis muzikusával (így nevezte Consuelót), szeretne volna az asztalukhoz invitálni, de mégsem tette, mivel attól tartott, hogy a báró ezt udvariatlanságnak vélhetné. Consuelo és Joseph viszont örült, hogy a konyhában ehetnek, és nagyon szívesen ültek le a szolgák mellé. A kis Haydn még sosem jutott többre, valahányszor nagyurak ünnepeire meghívták; s bár művész-szíve elég árnyalttá tette gondolkodását, hogy megérezze, milyen sértő az ilyen elkülönítés, minden hamis szégyenkezés nélkül gondolt ilyenkor anyjára, aki a falu földesurának, Harrach grófnak szakácsnője volt. Még később sem, amikor lángesze már maradéktalanul kibontakozott, pártfogói akkor sem becsülték benne az embert, bár egész Európa tisztelte a művészt. Huszonöt évet töltött az Esterházy herceg szolgálatában; és ha azt mondjuk, szolgálatában, nem pusztán művészi szolgálatra gondolunk. Paer nemegyszer látta, hogy kendővel a karján és karddal az oldalán, ura széke mögött állt, s udvarmesterként szolgált, ami akkor és abban az országban az első inas tisztségének felelt meg.

Consuelo gyermekkorában evett utoljára a szolgák asztalánál, azokban a régi időkben, amikor még anyjával, a Zingarával járta az utakat. Most nagyon mulattatta, milyen gögösen viselkednek e nagyúri ház lakásai, akik sértőnek tartották, hogy két kis csepürágó társaságában kell

étkezniük, s ezért az asztal végére ültették őket, és a legrosszabb falatokat vetették nekik. A fiatalok azonban szerények voltak, és nagyon éhesek, és így kitűnőnek találták vacsorájukat; és mivel vidám arcuk végül is lefegyverezte ezeket a fennhéjázó lelkeket, megkérték a kis muzsikusokat, hogy zenéjükkel vidítsák a lakáj urak emésztését. Joseph nemes bosszút állt e fölényes embereken, s készséggel hegedült nekik, Consuelo pedig, aki szinte már elfelejtette reggeli izgalmát és szenvedéseit, éppen énekelni kezdett, amikor jelentették nekik, hogy a gróf és a báró zenét kíván mulattatására.

Nem lehetett ellenkezni. A két nagyúr olyan szívesen segített nekik, hogy Consuelo hálátlanságnak érzett volna minden vonakodást, s fáradtságukra vagy véletlen rekedtségre sem hivatkozhattak, hiszen a dallamok foszlányai a tálalóból a szalonba is beszűrődtek, és az urak is meghallották.

Joseph mindjárt felugrott, Consuelo is követte, s mindketten szívesen vállalták zarándokútjuk e legújabb fordulatát. Egy szép terembe kísérték őket, ahol a két nagyúr, húsz gyertya fényénél, az asztalra könyökölve éppen az utolsó üveg magyar bort ürítette ki. A két fiatal az ajtó közelében maradt, ahogy utcai muzsikuskhoz illik; azokat a kis olasz kettősöket énekelték, amelyeket a hegyekben gyakoroltak.

- Nagyon vigyázz - szólt a lány csúfolódva barátjához, mielőtt megkezdték volna -, ne feledd, hogy a gróf úr most megvizsgálja zenei képességeinket. Igyekezzünk tehát, hogy ne legyen túlságosan rossz véleménye.

A grófnak nagyon hízelgett ez a megjegyzés; a báró felfordított tényérjára helyezte titokzatos Dulcineája képét, s láthatóan nem akart rájuk figyelni.

Consuelo persze távolról sem mutatta meg hangjának bámulatos gazdagságát. Állítólagos neméhez nem illett bársonyos hangja, és abban a korban, amelyről áluhája árulkodott, nem is bontakozhat még ki egy igazi tehetség. Kissé érdes gyermekhangon énekelt tehát, mintha a folytonos kóborlás és a korai erőfeszítések máris megkoptatták volna. Még azzal is szórakozott, hogy azokat a suta ügyetlenkedéseket és rövidre fogott, de merész cifrázatokat is utánozta, amelyeket olyan gyakran hallott a velencei gyermekek ajkáról. Olyan csodálatosan játszotta ezt a zenei paródiát, s annyi természetes ízléssel tréfálkozott, olyan hajlékonyan és egységesen énekelték a kettőst, és ez a népdal olyan friss és eredeti volt, hogy a báró, maga is kitűnő zenész és bámulatosan fogékony a művészetek iránt, megint eltette a képét, felemelte a fejét, izgett-mozgott a székén, majd lelkesen tapsolt, és kijelentette, soha életében nem hallott ennél igazabb és mélyebben átértzett zenét. Hoditz gróf viszont, aki Fuxon, Rameau-n és a klasszikus szerzőkön nevelkedett, már kevésbé élvezte ezt a zenei stílust és előadásmódot. Kijelentette, hogy a báró északról ideszalasztott barbár, pártfogoltjai pedig értelmes növénydékek ugyan, de majd ő ad nekik pár órát, hogy lemossa róluk tudatlanságuk szennyét. Mert egyik szenvedélye éppen az volt, hogy ő maga formálja művészeit, és most is csóválta a fejét.

- Nem rossz - mondta töprengő arccal -, csak éppen előlről kell kezdeni az egészet. De ne csüggedjenek, majd mi helyreüjtjük a dolgot.

Úgy beszélt, mintha Joseph és Consuelo máris a tulajdona és énekkarának tagja volna. Aztán megkérte a kis Haydnt, hogy hegedüljön neki; s mivel a fiatalembernek semmi oka nem volt, hogy titkolja tehetségét, csodálatosan játszotta egyik saját szerzeményét, amelyet hegedűre írt, és amely máris elárulta rendkívüli tehetségét. Ez egyszer a gróf nagyon elégedett volt.

- A te helyed máris biztosítva van - mondta. - Első hegedűsöm leszel, és nyilván kedvem szerint fogsz játszani. De viola d'amorét. Majd megtanítlak, hogyan kell bánni vele.

- Báró úr is meg van elégedve a pajtásommal? - kérdezte Consuelo Trenck bárótól, aki eközben elgondolkozott.

- Olyan nagyon - felelte a báró -, hogy ha egy ideig Bécsben maradok, csak tőle veszek órákat.

- Inkább tőlem vegyen órákat - mondta a gróf -, megtanítom a viola d'amore művészetére.

- Jobb szeretem a hegedűt és ezt a kicsi tanárt - felelt a báró, mert ha valami érdekelte, mindig nagyon őszintén beszélt.

Kezébe vette a hegedűt, s nagyon tisztán, sok kifejező erővel néhány részletet játszott a darabból, amelyet csak most hallott; aztán visszaadta a hangszeret:

- Csak azt akartam megmutatni - mondta őszinte szerénységgel -, hogy legfeljebb tanítványa lehetnék, de nagy figyelemmel és engedelmisséggel tanulnék.

Consuelo megkérte, hogy mást is játsszon, és a báró minden vonakodás nélkül megtette. Sok tehetséggel, ízléssel, értelmesen hegedült. Hoditz fellengzős bókokkal magasztalta a művet.

- Nem nagyon jó - felelte Trenck -, én írtam; mégis szeretem, mivel tetszett a *hercegnőmnek*.

A gróf borzalmas fintort vágott, hogy figyelmeztesse, válogassa meg a szavait. Trenck észre sem vette, gondolataiba mélyedt, egy ideig még a húrokon húzogatta vonóját, aztán az asztalra dobta a hegedűt, felállt, nagy léptekkel járkálni kezdett, és homlokához emelte a kezét. Majd a grófhöz fordulva, így szólt:

- Jó éjszakát kívánok, kedves gróf. Hajnalban kell indulnom, mivel a hintó, amelyet ide rendelttem, három órakor jön értem, ön itt tölti a reggelt, s így valószínűleg csak Bécsben találkozunk. Nagyon boldog volnék, ha megint láthatnám, és még egyszer köszönetet mondhatnék azért a kellemes útért, amelyet az ön társaságában tehettem meg. Tiszta szívemből lekötellezettje maradok egész életemben.

Többször kezét szorítottak, s mielőtt a báró elhagyta a szobát, Josephhez lépett, és néhány aranyat adott neki.

- Egy kis előleg az órákért - mondta -, mert Bécsben feltétlenül tanulni akarok. A porosz követségén megtalál.

Majd Consuelo felé biccentve, azt mondta a leánynak:

- Nehogy az ezredemben lássalak viszont, dobbal vagy trombitával a kezében, mert akkor együtt szökünk meg, érted-e?

Még egyszer köszönt a grófnak, és kiment.

73

Amikor Hoditz gróf magára maradt a zenészeivel, sokkal fesztelenebbül érezte magát, és mindjárt fecsegni kezdett. Az volt a rögeszméje, hogy nagy karmesternek született, és szívesen tetszelgett az *impresario* szerepében. Mindjárt meg is akarta kezdeni Consuelo nevelését.

- Gyere ide - mondta neki -, ülj mellém. Most magunk közt vagyunk, és hogyan figyelnél rám, ha egy mérföldre vagy tőlem. Maga is üljön le - szólt Josephhez -, és nyissa ki a fülét, mert magára is ráfér egy kis tanulás... Fogalmad sincs, hogyan kell trillázni - fordult megint a nagy énekesnőhöz. - Hallgasd csak meg, hogyan csinálom én.

Egy szokványos frázist énekelt, s többször trillákkal ékesítette, de esetlen hangsúllyal. Consuelo mulatni akart, és fordítva énekelte a trillát.

- Nem jó - mennydörgött a gróf az asztalt csapkodva. - Nem jól hallotta.

Megint elénekelt a frázist, s Consuelo most még sutábban, még fülhasogatóbban csonkította meg a dallamot, mint előző alkalommal, de közben komoly maradt, és úgy tett, mintha nagy figyelemmel és akaraterővel próbálkoznék. Joseph majd megfulladt, és köhögni kezdett, hogy elrejtse görcsös nevetését.

- La, la, la, trala, tra, la - utánozta a gróf ügyetlen tanítványa énekét, s szörnyű méltatlankodó kifejezéssel az arcán, felugrott a székéről, bár semmit sem érzett, s csupán jellemének roppant erejét és választékos fennkölségét akarta fitogtatni ezzel a komédiával.

Consuelo jó negyedórát játszott vele, és amikor már megelégtelt, kifogástalan tudásával énekelte el a trillát.

- Bravó! bravisszimó! - kiáltott a gróf hátradőlve a székén. - Végre! Most tökéletes volt! Tudtam, hogy nemhiába fáradoz magával. Állítsanak elem akár egy sült parasztot, én belőle is művészt faragok, és elhiheti, hogy többet tanul tőlem egy nap alatt, mint másoktól egy álló évben. Halljuk még egyszer ezt a frázist, s főleg arra ügyelj, hogy könnyedén, minden erőfeszítés nélkül énekelj minden hangot... Most még jobb, nem is lehetne jobb! Jó énekest faragunk belőled, meglátod!

A gróf megtörölte homlokát, bár egyetlen csepp veríték sem volt rajta.

- Most pedig halljunk egy kádenciát *portamentóval*⁵³ és *grupettóval*⁵⁴ - folytatta, s mindjárt énekelte is, azzal a gépies könnyedséggel, ahogy a kis kóristák szokták, ha már sok nagy művészt hallottak, s mivel ellesték néhány fogásukat, azt hiszik, ők sem kevésbé tehetségesek. Consuelo egy ideig megint azzal szórakozott, hogy bosszantsa a grófot, aki mint mindig, valahányszor e nemes rögeszméjének hódolt, afféle hideg dührohamban tobzódott, de aztán a leány olyan tökéletes, olyan kitarított kádenciát mutatott be, hogy mestere már türelmetlenül kiáltozott:

- Elég, elég! Most jó volt, már megértette! Biztos voltam benne, hogy ezt is a fejébe verem. Nézzünk most egy futamot, mert ön csodálatos könnyedséggel tanul, s szeretném, ha mindig ilyen tanítványaim volnának.

Consuelo egyre jobban érezte, milyen fáradt és álmos, s ezért nagyon lerövidítette a futam tanulását. Mindent elénekelt, amit főúri mestere kívánt, még a legízléstelenebb dolgokat is, s szabadon csillogtatta tehetségét, mivel már nem kellett félnie, hogy elárulja magát, hiszen a gróf a maga érdemének vélte Consuelo hangjának minden szépségét, még azt a szárnyaló ragyogást és mennyei tisztaságot is, amelyet a lány nem tudott mindig leplezni.

- Lám, egyre jobb lesz, csak meg kell mutatnom, hogyan formálja a száját és engedje ki a hangot - fordult a gróf diadalmas arccal Joseph felé. - Világos magyarázat, türelem, példamutatás, e hármas pilléren nyugszik az a módszer, amelynek segítségével rövid idő alatt jó énekeseket és szavalókat formálhatunk. Holnap folytatjuk az órát; mert tíz órát kell vennie, s utána elmondhatja, hogy tud énekelni. Sok dolgunk lesz, mert minden sorra kerül, a *tercsúszás*, a *kettős ékesítés*, a *paránytrilla*, az *előke*, a *kitartott hang*, az *elengedett hang*, a *liturgikus monotónia*, a *könnyű staccato*, és így tovább, és így tovább. Most pihenjenek le; két

---

⁵³ A dallam két hangjának gyors áthidalását jelenti.

⁵⁴ Kettős ékesítés.

szobát nyitattam maguknak a palotában. Holnap délig itt maradok, mert el kell intéznem valamit. Velem reggeliznek, aztán együtt megyünk Bécsbe. Vegyék úgy, mintha máris a szolgálatomban volnának. Mindjárt meg is bízom, Joseph, szóljon a belső inasomnak, hogy jöjjön ide, és vezessen a lakosztályomba. Te pedig - szólt Consuelóhoz - itt maradsz, és megint elénekeled az utolsó futamot, amelyre tanítottalak. Nem voltam teljesen megelégedve.

Alighogy Joseph kiment, a gróf megfogta Consuelo mindkét kezét, és különös kifejezéssel az arcán, maga felé húzta a lányt. Consuelo megakadt a futamában, és csodálkozva nézett, mivel azt hitte, hogy tapsolnia kell az ütemet. De amikor látta, hogy a gróf szeme kigyullad, és kéjes mosoly játszik az ajkán, hirtelen elrántotta a kezét, és az asztal mögé hátrált.

- No mi az, csibém, a megbántott erényt játsszuk? - mondta a gróf, s most már fölényes göggel nézett a lányra. - Talán még arra a tökmag kedvesére gondol? Pedig nagyon csúf a szerencsétlen, s remélem, ezentúl lemond lovagi szolgálatairól. Ha nem ellenkezik, megalapozza a szerencsését, de gyorsan döntsön, mert nem szeretem a késlekedést. Maga kedves lány, csupa értelem és báj; nagyon tetszik nekem, és mihelyt megismertem, láttam, nem arra született, hogy ezzel a kis fajankóval járja az országutakat. De róla is gondoskodom; Roswaldba küldöm, és biztosítom a jövőjét. Maga meg velem marad Bécsben. Szép lakást kap tőlem, s ha okosan és szerényen viselkedik, a társaságomnak is bemutatom. Ha megtanult énekelni, primadonna lesz a színházamban, és valahányszor székhelyemre megyünk, e véletlenhozta barátját is viszontláthatja. Értjük egymást?

- Igenis, gróf úr - felelt Consuelo nagyon komolyan és tiszteletteljes bókkal köszönte pártfogója jóindulatát -, mindent értek.

Ekkor belépett Joseph, mögötte az inas, két gyertyával a kezében, s a gróf már ment is, miután megpacskolta a fiú arcát, s cinkos mosollyal kacsintott Consuelóra.

- Nevetséges figura - mondta Joseph, amikor egyedül maradtak.

- Ha csak nevetséges volna - felelt Consuelo eltűnődve.

- Mindegy; mégis arany szívű ember, s nagy segítségemre lesz Bécsben.

- Bécsben talán igen, ha éppen akarod, de Passauban, figyelmeztetek, Beppo barátom, nem vesszük igénybe a segítségét. Hol a holmink, Joseph?

- A konyhában. Mindjárt lemegyek érte, és felviszem a szobáinkba, mert két szobát kaptunk, még hozzá nagyon csinosakat, mint mondják. Végre kipihenheti magát!

- Derék, jó Beppo - sóhajtott Consuelo vállat vonva. - Hogy is mondjam? - tette hozzá. - Menj csak gyorsan a csomagért, mert le kell mondanod a csinos szobádról meg a jó ágyról, amelyben olyan édesen akartál aludni. Egy pillanatig sem maradunk ebben a házban, érted-e? Siess, mert hamarosan becsukják a kapukat.

Haydn azt hitte, álmodik.

- Hogy értsem ezt? - kiáltotta. - Ezek az urak is toborzók volnának?

- Jobban félek Hoditztól, mint akár Mayertől - felelt Consuelo türelmetlenül. - Gyorsan, siess, ne késlekedj, mert itthagylak, és egyedül megyek el.

Olyan határozottan beszélt, annyi elszántsággal és szigorúsággal, hogy a kis Haydn egészen megzavarodott, és gyorsan engedelmessé vált. Három perccel később már vissza is jött, kezében a balyog, a füzetekkel meg a holmival, s három perccel később észrevétlenül kiosontak a palotából, és a külváros felé indultak.

Egy szegényes vendégfogadót kerestek, két kis szobát béreltek, előre fizettek, hogy hajnalban késedelem nélkül útnak indulhassanak.

- Legalább mondja meg, miért kellett ilyen eszeveszetten menekülnünk - szólt Haydn, miután szobája küszöbén jó éjszakát kívánt Consuelónak.

- Aludj nyugodtan - felelt a leány. - Most csak annyit mondok, hogy már nincs mitől félnünk. A gróf úr sasszeme felfedezte, hogy nem az ő neméhez tartozom, s ökegyelmessége olyan ajánlattal tisztelt meg, amely rendkívül hízelgett önérzetemnek. Jó éjszakát, Beppo barátom; virradatkor indulunk. Majd kopogtatok az ajtódon, hogy felébredsz.

Másnap a kelő nap már a Dunán köszöntötte fiatal utasainkat; ahogy sebesen vitte őket a folyam sodrása, lelkük épp olyan tiszta, szívük épp olyan könnyű volt, mint e szép folyó hullámai. Egy öreg hajós vette fel őket bárkájára némi fizetségért; a derék férfi árut szállított Linzbe, s nem sokat törődött a fiatalokkal, ők meg elégedettek voltak, mert végre kedvükre beszélgethettek. A hajós egy szót sem értett olaszul, s mivel bárkája eléggé meg volt rakodva, nem vállalt több utast; két kis barátunk így végre testben, lélekben egyaránt szabadnak érezte magát, és nyugodtan gyönyörködtek az eléjük táruló csodálatos tájban. Ragyogó szép idő volt. Ha a víz tükrének csillogása kifárasztotta volna Consuelo szemét, lemehetett volna egy csinos kis hajófülkébe; de az előző napokon már eléggé megszokta a friss levegőt és a tűző napot, s így inkább a fedélzeten maradt, a bálákra heveredett, és boldogan nézte, hogyan suhannak el mellette, gyors meneküléssel, a part szikláit és fáit. Kedvére muzsikálhatott a kis Haydnal, és dalolgatásuk közben sokat nevettek a kis Hoditzon, akit Joseph botcsinálta maestrónak nevezett. A fiú csodálatosan utánozta, és csúfolódva emlegette, milyen csalódottan ébredhetett fel a nemes gróf. Kacagásuk és énekük az öreg hajóst is felvidította; nagy gyönyörűséggel hallgatta őket, mivel, mint minden német proletár, ő is szenvedélyesen szerette a zenét. Maga is énekelt a gyermekeknek, akik úgy érezték, hogy a folyó ihlette ezeket a dalokat, s Consuelo meg is tanulta a szöveget és a zenét. De akkor hódították meg igazán az öreg szívét, amikor az első kikötőben ennivalót vásároltak egész napra, és új gazdájukat is megkínálták. Nem volt még ilyen békés, nyugodt napjuk utazásuk kezdete óta.

- Derék, jó Trenck báró - mondta Joseph, amikor aprópénzre váltotta egyik csillogó aranyát, amelyet e nagyúrtól kapott -, neki köszönhetem, hogy az isteni Porporinát megszabadíthatom a fáradtságtól, éhségtől, minden bajtól és veszélytől, ami a nyomorúsággal jár. Pedig eleinte nem szerettem ezt a nemes, jószívű bárót.

- Persze - ugratta Consuelo -, mert a gróft szerettem. Milyen boldog vagyok, hogy ez a zenebolond nagyúr megelégedett ígéreteivel, s nem szennyezte be kezünket adományával.

- Neki tulajdonképpen semmit sem köszönhetünk - tette hozzá Joseph. - Mert ki gondolt arra, és ki határozta el, hogy szembeszáll a toborzókkal? A báró. A gróf nem nagyon törődött velünk, s csak udvariasságból és az illem kedvéért tartott a báróval. Ki vállalt kockázatot, és ki kapott golyót a kalapjába, egészen közel a koponyájához? Megint csak a báró. Ki terítette le, s ki ölte meg talán azt a gyalázatos Pistolát? A báró. Ki mentette meg a katonaszökevényt, talán saját érdeke ellenére, s magára vonva rettenetes ura haragját? És végül ki tartotta tiszteletben önt, és ki tett úgy, mintha nem is látta volna, hogy lány? Ki értette meg olasz dalainak szépségét és előadásának páratlan csodáját?

- És persze Joseph Haydn mester lángeszét is? - tette hozzá Consuelo mosolyogva. - A báró, megint csak a báró!

- Persze hogy a báró - nevetett Joseph, hogy megfizessen a csipkelődő célzásért. - Örülhet is az a nemes és drága távollevő, akiről hallottam egyet s mást, hogy a nevetséges gróf, nem pedig a hősies, elragadó báró tett szerelmi vallomást a mi isteni Porporinánknak.

- Beppo - felelt Consuelo mélabús mosollyal -, a távollevők csak hálátlan és gyáva szívekben vesztik el a játszmát. Bizonyosság maga a báró, aki nagylelkű és őszinte, amellet szerelmes egy titokzatos szépségbe, s így eszébe sem jutott, hogy nekem udvaroljon. Magától is megkérdehetem: feláldozná-e menyasszonya szerelmét és szíve hűségét egy hirtelen támadt szeszélyért?

Beppo mélyet sóhajtott.

- Ön senki számára nem lehet *hirtelen támadt szeszély* - mondta -, és a bárónak is meg lehetne bocsátani, ha önt meglátva, elfelejti minden múltbeli és jelenlegi szerelmét.

- Micsoda édeskés galantéria! Látom, Beppo, hasznára volt a gróf úr társasága, mégis remélem, sosem kell egy grófnét feleségül vennie, mert akkor megtudná, mit jelent a szerelem annak, aki érdekházasságot köt.

Linzbbe érkezve, végre félelem nélkül aludtak el, mert nem kellett szorongva gondolniuk a másnapra. Mihelyt Joseph felébredt, gyorsan elszaladt, hogy cipőt, fehérneműt, s néhány apróbb férfiruhaneműt vásároljon magának és főleg Consuelónak, aki így, mint ő maga tréfálkozva mondta, elég helyre legényke lett, és már gond nélkül járhatott a városban és környékén. Az öreg hajós azt mondta nekik, ha kap valami szállítmányt Melkbe, másnap megint a *fedélzetére* veszi őket, és újabb hűz mérföldet tehetnek meg együtt. Így Linzben töltötték a napot, s azzal szórakoztak, hogy megmásszák a dombot, megnézték az alsó várat meg a felső várat, ahonnan már a termékeny osztrák alföldet is láthatták, a méltóságteljesen kanyargó Dunával. De mást is láttak innen, amin aztán jól szórakoztak: Hoditz gróf kocsiját, amint diadalmasan a városba hajtott. Mindjárt megismerték a hintót meg a libériás embereket, és mulatságból, mert hiszen jó messze voltak, és nem láthatták őket, földig hajolva tisztelgettek a nagyúrnak. Amikor este megint lementek a partra, a hajó már fölvette a rakományt, és felkészült, hogy Melkbe induljon; a fiatalok nagy örömmel egyezkedtek az öreg hajóssal. Még virradat előtt szálltak a bárkára, a fejük felett bágyadtan sziporkáztak a csillagok, s fényük ezüst csíkokkal pásztázta a folyó csendesen fodrozó tükrét. Ez a nap épp olyan kellemes volt, mint az előző. Joseph csak egy dolog miatt bánkódott: hogy hamarosan véget ér közös útjuk, amelynek veszélyeit és szenvedéseit már elfelejtette, és csak gyönyörűséges pillanataira emlékezett.

Melkben el kellett válniuk a derék hajóstól, s ezt bizony megkönnyezték. Nem találtak olyan bárkát, amelyen továbbra is magányosan és biztonságban utazhattak volna. De Consuelo frissnek, kipihentnek érezte magát, és elég edzettnek is, hogy akár újabb kalandokkal is szembenézzen. Azt mondta Josephnek, menjenek gyalog, míg valami új járművet nem találnak. Még hűz mérföldet kellett megtenniük, és az utazásnak ez a módja nem volt éppen gyors. Ám Consuelo - bár azt gondolta magában: szeretne már megszabadulni a férfigúnyától, hogy megint nő módjára élhessen -, szíve mélyén, valljuk be, ugyancsak szorongva gondolt arra, hogy bátor vállalkozásuk hamarosan véget ér. Művész volt minden idegszálával, s mindenekfelett szerette a szabadságot, a kockázatot, a bátorságot és ügyességet igénylő helyzeteket, a természet állandó és változatos képét, amelyet csak a gyalogjáró ismerhet meg teljes gazdagságában, egyszóval, a kóbor *szigetélet* regényes lüktetését.

Azért nevezem szigetnek, kedves olvasóm, hogy valami rejtett, titokzatos benyomást fejezzek ki, amit neked könnyebb megértened, mint nekem meghatároznom. Olyan lélekállapot ez, azt hiszem, amelynek nincs neve nyelvünkön, de amelyre biztosan emlékszel, ha valaha gyalog kóboroltál, messzire és egyedül, vagy egy hasonmásoddal, vagy pedig, mint Consuelo, egy könnyed, kedves, vidám útitársaddal, akivel közösek a gondolataid és érzéseid. Ezekben a percekben, ha már megszabadultál minden közvetlen gondtól, minden nyugtalanító körülménytől, bizonyára, s ebben egy pillanatig sem kételkedem, valami különös, talán kissé önző

örömet éreztél, és azt mondtad magadban: „Most senkinek sem vagyok terhére, és senki sincs teremre. Senki nem tudja, hol vagyok. Akik életemen uralkodnak, hiába is keresnének; nem találhatnak meg ezen a tájon, amelyet senki sem ismer, amely nekem is új, és ahová elmenekültem. Akiket életem befolyásol és nyugtalanít, most megpihennek, és én is pihenek, mert nem kell hatnom rájuk. Csak önmagamé vagyok, úr és rabszolga egy személyben.” Mert nincs senki közöttünk, kedves olvasóm, aki az egyének egy bizonyos csoportjában ne volna kissé rabszolga, kissé úr, váltakozva vagy egy időben, akár akarja, akár nem akarja, ha nem is törekszik rá, és magának sem vallja be.

Senki sem tudja, hol vagyok. A sziget gondolata ez, s megvan a varázsa, kifejezhetetlen varázs, látszólag kegyetlen, de tulajdonképpen jogos és szelíd. Arra születünk, hogy a kölcsönösség életét éljük. Hosszú és meredek a kötelesség útja, s az út végén nincs más, csak a halál, amely talán csak egyetlen éjszaka nyugalma. Járjunk tehát, ne kíméljük a lábunkat. De ha ritka és jótékony körülmények közt, amikor a pihenés ártalmatlan lehet, és a szigetélet sem okoz lelki furdalást, egy zöld ösvény kínálkozik lépteinknek, ne vessük el a magány és az elmélkedés e néhány óráját. A cselekvő, bátor embernek szüksége van az elernyedés ily óráira, hogy visszanyerje maradéktalan erejét; és hozzáteszem, minél forróbb igyekezettel szolgálja szíved Isten házáat (mely nem más, mint az emberiség), annál jobban értékeled a magány e rövid pillanatait, amelyekben megtalálsz önmagadat. Az önző mindig és mindenütt egymagában van. Lelke sosem fárad el szeretettől, szenvedéstől, kitartástól; mozdulatlan és hideg, és, akár egy holttestnek, neki sincs szüksége csendre és alvásra. Aki szeret, ritkán van egyedül, és amikor egyedül van, felfrissül. Lelke megerősödik a cselekvés e szünetjében, amely egy erőteljes test mély álmához hasonlítható. Ez az álom múltbeli fáradságok igaz tanúsága, és új, áhitott próbatételek előkészítője. Nem hiszek azok igaz fájalmában, akik sosem keresnek szórakozást, sem azok teljes odaadásában, akiknek sosincs szükségük pihenésre. Mert akkor a fájdalom végső csüggedtség, amely azt mutatja, hogy aki érzi, megtört és kialudt, és már nem volna ereje, hogy szeresse azt, akit elveszített; az állandó, sosem lankadó odaadás pedig valami szégyenteljes mohóságot, önző és bűnös elégtételt takar, amitől mindenképpen óvakodnék.

Ez a kissé terjedelmes elmélkedés nagyon is helyén van Consuelo élettörténetében, mert nem volt nála cselekvőbb és odaadóbb lélek, mégis azok, akik nem tudták megérteni, nemegyszer önzéssel és könnyelműséggel vádolhatták.

74

Új útjuk első napján fiatal muzsikusaink éppen egy kis folyó fahídján mentek át, amikor egy szegény koldusasszonyt vettek észre: a korlát alatt kuporgott, egy kis lánnyal a karjában, és esdeklően nyújtotta a kezét. A gyermek sápadt és törékeny volt, az asszony fakó arcán a láz rózsái égtek. Ahogy e szerencsétleneket nézte, Consuelót a rokonszenv és szánakozás mély hulláma öntötte el, mert anyjára és a maga gyermekkorára kellett gondolnia.

- Sokszor mi sem éltünk jobban - mondta Josephnek, aki e félszóból is értett, s társnőjével együtt megállt, hogy lássa és kikérdezze a koldusasszonyt.

- Ó, jaj - felelt a szegény nő -, néhány nappal ezelőtt még boldog voltam. Parasztasszony vagyok, Csehországban, Harmanitz környékén élek. Öt éve, hogy férjhez mentem unokabátyámhoz, egy szép, erőteljes fiatalemberhez, aki igen dolgozó ember és nagyon jó élettársam volt. Egyévi házasság után az én szegény Karlom egyszer a hegyekbe ment fáért, de nem jött vissza többé, és senki sem tudta, mi lett vele. Csupa nyomorúság és bánat volt az életem. Azt hittem, uram egy szakadékba zuhant, vagy talán farkasok tépték szét. Bár megint férjhez mehettem volna, sorsának bizonytalansága és iránta érzett vonzalmam miatt sosem tudtam

megtenni. Állhatatosságomért, gyermekeim, gazdagon megjutalmazott az Ég. Egy este, múlt évben történt, kopogtatnak az ajtómon; kinyitok, és térdre hullok, mert uram áll előttem. De micsoda állapotban, te jószágos Isten. Kísértet volt inkább, nem is ember. Kiszáradt, sárga, a tekintete riadt, s jégcsapok zilált hajában; lába pedig, amellyel nem is tudom, hányszor ötven mérföldet tett meg, a legborzalmasabb utakon és legkegyetlenebb télben, szegény, mezítelen lába csupa vér. Mégis boldog volt, mert megtalálta feleségét és szegény kicsi lányát, és hamarosan visszanyerte régi bátorságát, egészségét, jó színét, munkakedvét. Elmesélte, hogy haramiák rabolták el, s messze, egészen a tengerig vitték, eladták a porosz királynak, aki katonát csinált belőle. Három hosszú évet töltött abban a szomorú országban, kegyetlenül nehéz sora volt, ütötték, verték reggeltől estig. Végül, kedves gyermekeim, sikerült megszabadulnia és megszöknie. Kétségbeesetten küzdött üldözőivel, egyet megölt, egy másikat követelte a fél szemét; majd éjjel-nappal gyalogolt, mocsarakban, erdőkben rejtőzködött, akár egy vadállat. Megjárta Szászországot, Csehországot, megmenekült, visszatért hozzám! Ó, milyen boldogok voltunk ezen a télen, szegénységünk ellenére, az évad szigora ellenére. Csak egy dolgotól rettegtünk: hogy megint feltűnnek környékünkön ezek a ragadozó madarak, minden bajunk okozói. Arra gondoltunk, hogy Bécsbe megyünk, a császárnő elé járulunk, elsírnuk neki nyomorúságunkat, hogy segítségét kérjük, katonai szolgálatot a férjemnek, némi támogatást nekem és gyermekemnek. De engem annyira megrendített ez a nem remélt viszontlátás, hogy belebetegedtem, s az egész telet és az egész nyarat hegyeinkben kellett töltenünk. Itt vártunk arra a pillanatra, amikor végre útnak indulhatunk, s közben egyre reszkettünk, éjjel is csak fél szemünket mertük behunyni. Végre megjött a várva várt idő; már elég erősnek éreztem magam a gyaloglásra, beteg kislányomat pedig az uram vitte a karjában. De a hegy lábánál már várt gonosz végzetünk. Egy elég elhagyott úton jártunk, nyugodtan, lassan haladtunk, s nem is ügyeltünk a kocsira, amely már egy negyedórája lépésben követett minket. A kocsi egyszerre megáll, három ember ugrik ki belőle. „Ő az?” - kiáltja az egyik. „Persze hogy ő! - feleli a másik, egy félszemű -, rajta, csípjük el.” E szavakra férjem megfordul, és azt mondja nekem. „Jóságos ég, a poroszok. Ennek vertem ki a fél szemét. Megismerem.” „Szaladj, rohanj, menekülj” - mondom neki. Nekiiramodik, de ekkor az egyik ördögfajzat rám veti magát, a földre lök, fejemnek meg gyermekemre szegezi a pisztolyát. Ha nincs ez a pokoli gondolata, férjem megmenekül; mert gyorsabban szaladt, mint a banditák, és előnye is volt. De ahogy a pisztoly csöve alatt láttam gyermekemet, felsikoltottam. Karl megfordul, könyörg, hogy ne lőjenek, pár lépést tesz felénk. Amikor a haramia, aki lábával a földhöz szorított, látta, hogy Karl már közel van, odakiált: „Add meg magad, vagy mindkettőjüket megölöm. Ha elmenekülsz, azonnal végzek velük.” „Megadom magam, már itt is vagyok” - ordít a szerencsétlen, és hiába könyörgök meg integetek neki, hogy hagyjon minket a sorsunkra, már szalad is felénk, még gyorsabban, mint ahogy menekült. Amikor ezek a tigrisek végre lefoghatták, úgy összeverték, hogy merő vér volt a teste. Meg akartam védeni, mire engem is ütlegelni kezdtek. Amikor láttam, hogy kezét, lábát megkötözik, jajgatni meg sikoltozni kezdtem. A banditák megfenyegettek, ha nem tartom a szám, megölik a kislányt, s ekkor Karl így szólt: „Hallgass, asszony, parancsolom; gondolj a gyermekünkre!” Engedelmeskedtem. De ahogy a szemem láttára megverték, összekötözték, meg a száját is felpeckelték, s ráadásul ezek a szörnyetegek azt is mondták: „Csak sírj, minden okod megvan rá. Sosem látod többé, mert ahová visszük, ott menten felakasztják”, olyan kétségbeesés fogott el, hogy elájultam, és félholtan az út porába zuhantam. Nem is tudom, mennyi ideig fekhettem ott. Amikor kinyitottam a szemem, már sötét volt; szegény gyermekem rajtam feküdt, s úgy zokogott meg vonaglott, hogy a szívem hasadt belé; az úton már csak uram vére és a rablók kocsijának keréknyoma. Még egy-két órát ott maradtam, melengettem, vigasztaltam Mariát, aki egészen megdermedt, s szinte félholt volt félelmében. Amikor kissé összeszedtem magam, arra gondoltam, hogy nem a haramiák után kell szaladnom, amúgy sem érhetem utol őket, inkább

Wiesenbachba, a legközelebbi városba megyek, és ott bejelentem a tiszt uraknak, mi történt. Meg is tettem, aztán elhatároztam, hogy folytatom utamat Bécsbe, ott a császárné lába elé borulok, legalább azt akadályozza meg, hogy a porosz király végrehajthassa a férjemre kimondott halálos ítéletet. Ha nem is tudják feltartóztatni a toborzókat, Ófelsége még mindig igényt tarthat uramra, hiszen az ő alattvalója. A passauai püspök földjén, ahol elmeséltem balsorsomat, kaptam némi alamizsnát, ezen a pénzen taligát béreltem, amely a Dunáig vitt, aztán a folyón lejttem Melkig. Itt azonban már egy fillérem sem maradt. Hiába mesélem kalandomat, az emberek nem hisznek nekem, és olyan keveset adnak, hogy gyalog kell folytatnom utamat. Még boldog lehetek, ha öt-hat nap múlva Bécsbe érkezem, ha ugyan közben meg nem halok a fáradtságtól, hiszen a betegség és a kétségbeesés teljesen kimerített. Most pedig, kedves gyermekeim, ha némi alamizsnát adhattok nekem, ne késlekedjétek, mert nem pihenhetek többet. Elindulok, és egyre megyek, mint a bolygó zsidó, míg meg nem lelem igazságomat.

- Ó, asszonyom, szegény, jó asszonyom - kiáltott Consuelo, és az öröm és részvét könnyeivel a szemében szívéhez szorította a szerencsétlent. - Bátorság, bátorság! Nyugodjon meg, ne veszítse el reménységét, mert ura megszabadult. Máris Bécs felé nyargal egy jó lovon, és zsebében tele erszény.

- Mit nem mond! - kiáltott a szökevény felesége; színe vérvörös lett, ajka görcsösen rángatózott. - Honnan tudja? Látta talán? Istenem, te jóságos Isten, könyörülj rajtam.

- Helyesen cselekszik-e, Consuelo? - fordult Joseph a lányhoz. - Talán csak hamis reményt ébreszt e szegény asszonyban; talán nem is az ő ura az a katonaszökevény, akinek menekülésében segítettünk.

- Ő az, Joseph! Mondom, hogy ő az. Emlékezzél csak a félszeműre, gondolj Pistola módszerére. Meg aztán a szökevény is azt mondta, hogy osztrák állampolgár, és családja van. Egyébként is egykettőre meggyőződhetünk a dologról. Milyen ember az ura, jó asszony?

- Haja vörös, szeme zöld, arca széles, öt láb nyolc hüvelyk magas, orra kissé lapos, homloka alacsony; pompás férfi.

- Persze hogy ő az - mosolygott Consuelo. - Milyen ruhában van?

- Elnyűtt zöld zekében, barna nadrágban, szürke harisnyában.

- Ez is egyezik. És mondja, megfigyelte a toborzókat?

- De mennyire, jóságos Szűzanyám! Sosem felejttem el többé ördögi ábrázatukat.

A szegény asszony most hű leírást adott Pistoláról, a félszeműről, a hallgatagról.

- Egy negyedik férfi is volt ott - tette hozzá -, de ő a lovak mellett maradt, és nem avatkozott a dologba. Dagadt, közönyös képe volt, s társainál is kegyetlenebbnek látszott; mert miközben én sírtam, uramat meg verték, s aztán megkötözték, akár egy gyilkost, az a hájas ördög egyre énekelt, és közben csücsörítette a száját, mintha trombitát fújna: brum, brum, brum, brum. Kőből van a szíve, én mondom.

- Ez nem lehet más, csak Mayer - mondta Consuelo Josephnek. - Még mindig kételkedsz? Nem az ő vesszőparipája-e, hogy folyton úgy énekel, mintha trombitálna?

- Igaza van - mondta Joseph. - Mégiscsak Karlt szabadítottuk hát ki! Adjunk hálát az Úristennek.

- Igen, mindenekelőtt neki adjunk hálát! - mondta a szegény asszony térdre hullva. - Maria - fordult most lányához -, csókold meg velem együtt a földet, hogy köszönetet mondjunk őrző angyalunknak és a szent Szűznek. Apád megszabadult, hamarosan viszontlátjuk.

- Mondja, kedves asszonyom - szólt Consuelo -, Karlnak is az a szokása, hogy megcsókolja a földet, amikor valami öröm éri?

- Igen, gyermekem; ezt sosem mulasztaná el. Amikor megjött a katonaságtól, csak akkor lépett a házba, miután megcsókolta a küszöböt.

- Népszokás ez maguknál?

- Nem, csak az uram cselekszik így; minket is ő tanított rá, s ez a csók mindig szerencsét is hozott.

- Akkor egészen biztos, hogy őt láttuk - mondta Consuelo. - Mert amikor köszönetet mondott szabadítóinak, ő is megcsókolta a földet. Nem figyelted meg, Beppo?

- De igen. Persze hogy ő az. Most már egészen biztos.

- Hadd szorítlak a szívemre, ti két paradicsomi angyal - kiáltott Karl felesége -, hogy ilyen hírt hoztok nekem. De mondjátok csak el, hogyan történt a dolog.

Joseph mindent pontosan elmesélt. Amikor a szegény asszony már eleget sírt örömeiben, és elrebegette háláját az Égnek és a két fiatalnak, akiket joggal ura első szabadítóinak tartott, megkérdezte tőlük, hogyan találhatná meg a férjét.

- Azt hiszem - mondta Consuelo -, helyesen tenné, ha folytatná útját Bécs felé. Ott feltétlenül ráakad, ha ugyan már útközben nem találkoznak. Biztosan az lesz az első dolga, hogy az uralkodónőnél jelentkezzék, és megkérje az igazgatási hivatalt, hogy mindjárt értesítsék, ha valahol látják magát. Biztosan ugyanezt teszi minden nagyobb városban, amelyen áthalad, és kérdezősködik is azon az útvonalon, amelyen maga mehetett. Ha előtte ér Bécsbe, mindjárt jelentkezzék lakóhelye előjáróságán, hogy közölhessék címét Karllal, ha majd ott érdeklődik.

- Miféle hivatalban, milyen előjáróságon? Még sosem hallottam ilyesmiről. Mit csinálok abban a nagy városban? Szegény parasztasszony vagyok, hogy ismerném ki ott magam?

- Igaza van - mondta Joseph. - Nekünk sem volt még dolgunk velük, és mi sem ismerjük ezeket a hivatalokat. De kérje meg az első embert, akivel találkozik, hogy vezesse a porosz követségre, s ott érdeklődjék báró...

- Vigyázz, Beppo, ne folytasd - súgta neki Consuelo, hogy óvatosságra intse. Joseph megértette, hogy a bárót nem szabad ebbe a kalandba keverni.

- Talán Hoditz grófhhoz fordulhat - mondta erre Joseph.

- Igen, a grófhhoz. Ő megteszi hiúságból, amit a másik jóindulatból tett volna. Kérdezze majd meg, hol van Bayreuth örgrófnő és hercegasszony palotája, és adja át férjének ezt az írást.

Egy lapot tépett ki Joseph füzetéből, és ceruzával a következőket írta:

Consuelo Porporina, a velencei San Samuele színház primadonnája, *ex-signor Bertoni*, passai vándorénekes, Hoditz-Roswald gróf nagylelkű figyelmébe ajánlja ezt a szegény asszonyt, annak a Karlnak a feleségét, akit kegyelmesség a toborzók karmaiból kiragadott, és jótéteményeivel elhalmozott. Porporina az örgrófnő öfensége jelenlétében szeretne köszönetet mondani gróf úrnak, ha egyszer abban a megtiszteltetésben részesíti, hogy a fenséges asszony magánlakosztályában énekelhet.

Consuelo gondosan megírta a címzést, majd Josephre nézett: a fiú megértette a tekintetet, és elővette erszényét. A fiatalok nem kérdezték egymást, egy pillanatil sem haboztak, hanem csak szívük hajlandóságát követve, a szegény asszonynak adták azt a két aranyat, amely Trenck báró ajándékából még megmaradt. Így, gondolták, kocsin teheti meg útja hátralevő részét, s el is kísérték a szomszéd faluba, ahol segítettek neki, hogy egy olcsó szekeret béreljen. Miután saját kis vagyonkájuk maradékából megebédeltették pártfogoltjaikat, és pár holmit is vásároltak nekik, a kocsiba ültették a boldog asszonyt, akit visszaadtak az életnek. Amikor egyedül maradtak, Consuelo nevetve kérdezte, hogy mi maradt a bugyelláris mélyén. Joseph megfogta a hegedűjét, füléhez emelte, megrázta, és azt mondta:

- Csupán néhány hang.

Consuelo felemelte a fejét, ragyogó futamot énekelt a friss levegőn, és így felelt:

- Sok hang maradt.

Majd vidáman megragadta társa kezét, barátságosan megszorította, és azt mondta:

- Derék fiú vagy, Beppo.

- Te is jó fiú vagy - felelte Joseph, és miután egy könnyecseppet törölt le az arcáról, hangosan felkacagott.

75

Nem különös baj, ha az embernek az útja végén már nem marad pénze; de ha messze lettek volna is a céljuktól, fiatal művészeink ugyanilyen vidáman viselték volna el a pénztelenség gondját. Amikor egy művész egymagában van, ismeretlen vidéken (ilyen messze Bécestől Joseph szinte éppannyira idegen volt, mint Consuelo), és ráadásul koldussorban, mivel már utolsó garasát is elköltötte, csak akkor tudja meg, milyen változatos és merész ötletnek, mintegy varázsszóra, termékeny tehetsége révén. Addig szinte elsenyvedt szorongásában, félt, hogy nem lesz mit ennie, a nehézségektől, szenvedéstől, megaláztatástól rettegett, de most, az utolsó pénzdarabbal együtt, e sok baja is egyszerre elröppent. A költői lelkek előtt ilyenkor új világ tárul fel, szent bizalom mások jóságában, és sok-sok vonzó ábránd; de ugyanakkor munkakészség is, és valami ellenállhatatlan nyájasság, amely könnyen legyőzi az első akadályokat. Consuelo, aki valami regényes gyönyörűséggel gondolt arra, hogy megint gyermekkorra szűkös életét éli, s boldog is volt, hogy egy szerencsétlen asszonyon segíthetett maradék pénzével, mindjárt meg is találta a módját, hogy mégiscsak legyen vacsorájuk meg éjjeli szállásuk.

- Ma vasárnap van - mondta Josepnek. - Majd táncdalokat játszol az első városban, ahová eljutunk. Két utcát sem kell végigjárunk, s máris elég embert találunk, aki táncolni akar. Mi leszünk a muzsikusok. Nem tudsz tilinkót csinálni? Hamar megtanulnám, hogyan kell fújni, s ha már néhány hangot kicsalogatok belőle, nyugodtan kísérek.

- Én ne tudnék tilinkót készíteni? - kiáltott Joseph. - Mindjárt meglátja, milyen mesteri hangszere lesz.

A folyó partján hamarosan találtak egy sudár nádszálat, megfelelően kilyuggatták, s valóban mesterien szólt. Megtalálták az összhangot, egy kicsit gyakoroltak, s amikor három mérfölddel távolabb egy lakott helyre értek, már valóságos zenekarként vonultak be, és minden kapu előtt hangosan kiáltottak:

- Ki akar táncolni, ki akar ugránozni? Megjött a muzsika, kezdődik a bál.

Gyönyörű fákkal szegélyezett terecskére érkeztek: már vagy negyven gyerek volt mögöttük, ütemes léptekkel mentek a nyomukban, kiáltoztak, tapsoltak. Hamarosan vidám párok tánca verte fel a port, s alig ért véget az első forduló, máris az egész lakosság ott volt, és bámulta ezt a gyorsan és ingyen rögtönzött falusi bált. Miután néhány keringőt játszottak, Joseph hóna alá vette hegedűjét, Consuelo pedig egy székre állva beszédet intézett a néphez, bizonygatván, hogy éhes művészeknek erőtlén az ujjuk, és rövid a lélegzetük. Öt perccel később már dúskálhattak kenyérben, tejben, sörben, süteményben. A fizetségben is hamarosan megegyeztek: gyűjtést rendeznek, és mindenki annyit ad, amennyit akar.

Miután a kis művészek jóllaktak, felléptek a hordóra, amelyet ünnepélyesen a tér közepére gurítottak, és megint megkezdődött a bál. De két órával később a párok egymás után abbahagyták a táncot, egy hír röppent szájról szájra, s végül a muzsikusokhoz is eljutott. A helység cipésze, aki egy türelmetlen megrendelő unszolásának engedve, sebtiben befejezett egy pár lábbelit, árával átdöfte a hüvelykujját.

- Nagy baj ez nekünk, valóságos csapás - mondta nekik egy aggastyán, aki a talapzatul szolgáló hordóra támaszkodott. - Gottlieb, mert így hívják a vargánkat, a falu orgonása, s holnap van védőszentünk ünnepe. Nagy ünnep, szép ünnep, nincs is párja ezen a vidéken. Főleg a misénk csodálatos, és messzi helyekről is eljönnek, hogy meghallgassák. Gottlieb igazi karmester: orgonál, a gyermekek kórusát dirigálja, maga is énekel, meg mi mindent nem csinál, főleg ezen a napon. A lelkét majd kiadja, hogy az ünnep sikerüljön, és ha ő nincs, semmire sem jutunk. És mit mond majd a kanonok úr, a Szent István katedrális kanonokja, mert ő maga mondja ám a nagymisét, és mindig olyan elégedett a zenénkkel? Valóságos bolondja a muzsikának ez a jó kanonok, s nagy tisztesség nekünk, hogy az oltárunk előtt láthatjuk, mert egyébként sosem hagyja el javadalmas földjeit, és ha most megint idefárad...

- Semmi baj - mondta Consuelo -, majd mi mindent eligazítunk. Barátom vagy én, mi vállaljuk az orgonát, a dirigálást, az egész zenés misét. Ha pedig a kanonok úr nem lesz megelégedve velünk, akkor semmit sem kérünk a fáradságunkért.

- Ugyan, ugyan, fiatalember - mondta az aggastyán -, üres beszéd ez. A mi misénket nem hegedűvel meg tilinkóval mondják ám, komoly dolog ez bizony, és mit érhetnek maguk a mise zenéjéhez!

- Még ma este nekiülünk, hogy áttanulmányozzuk - mondta Joseph megvető fölényességgel, ami nagy hatással volt a körjük sereglett báméskodókra.

- Csak vezessenek el a templomba - tette hozzá Consuelo -, s legyen valaki, aki fújja az orgonát; ha pedig nincsenek megelégedve a játékunkkal, még mindig lemondhatnak a segítségünkről.

- De a partitúra, amelyet Gottlieb olyan tökéletesen állított össze!

- Gottliebhoz is elmegyünk, és ha nem bízik meg bennünk, lemondunk a további próbálkozásról. Egyébként is, ha Gottliebnek csak az ujja sebesült meg, kórusát még dirigálhatja, és ő maga is énekelhet.

A falu vénjei, akik közben odajöttek, rövid tanácskozás után elhatározták, hogy vállalják a kísérletet. Véget vetettek a bálnak: a kanonok miséje fontosabb dolog és komolyabb multság, mint a tánc.

Haydn is, Consuelo is játszott az orgonán, együtt énekeltek, külön énekeltek, és a hallgatóság végül úgy döntött, hogy jobb híján ők is megfelelnek. Néhány iparos azt a véleményét is megkockáztatta, hogy a fiatalok talán Gottliebnel is jobban játszanak, és Scarlatti, Pergolese meg Bach művei, amelyeket bemutattak, legalább olyan szépek, mint Holzbauer zenéje, amely

Gottlieb számára a művészet teljessége volt. A plébános, aki maga is eljött, hogy meghallgassa őket, még azt is kijelentette, hogy véleménye szerint a kanonok nagyobb örömmel hallgatja majd ezeket az énekeket, mint a régi, megszokott zenét. A sekrestyés, aki kétkedve hallgatta ezeket a szavakat, szomorúan csóválta a fejét; a plébános pedig, nehogy hívei lázongjanak, maga is kérte, hogy a Gondviselés küldötte kis muzsikuskok Gottliebbal állapodjanak meg a mise kíséretében.

A tömeg a cipész házához vonult; Gottliebnak meg kellett mutatnia dagadt kezét, hogy felmentsék a másnapi orgonálás alól. Sérülése, sajna, valóban lehetetlenné tette játékát. Gottliebnek volt bizonyos zenei érzék, és elég jól játszott orgonán; de mivel a falubeliek magasztaló szavai és a kanonok kissé csipkelődő dicsérete megrontották, mértéktelenül jó véleménye volt zenei és karmesteri tehetségéről. Nagyon megharagudott, amikor hallotta, hogy két jöttment zenésszel akarják helyettesíteni; jobb szerette volna, ha elmarad az ünnepség, vagy akár zene nélkül mondják a misét, csak ne kelljen osztozkodnia a diadal babéraiban. Végül mégiscsak engedett. Sokáig úgy tett, mintha nem találna a partitúrát, s csak akkor akadt rá, amikor a plébános megfenyegette, hogy a fiatal művészekre bízva az egész zene kiválasztását és előadását. Consuelónak és Josephnek megint be kellett bizonyítaniuk képességeiket: lapról énekelték a mise legnehezebbnek vélt részeit. Holzbauer huszonhat misét szerzett; a másnapra kiválasztott mű nem tűnt ki sem szárnyalásával, sem eredetiségével, de jól megírt és könnyen előadható zene volt, főleg Consuelónak, aki már nagyobb nehézségekkel is megbirkózott. A hallgatók egyre jobban álmélkodtak. Gottlieb viszont mind mogorvább és gondterheltebb lett, s végül kijelentette, hogy láza van, és ágyba fekszik, mivel, mint örömmel látja, mindenki meg van elégedve.

Az énekesek és a zenészek ezután a templomba mentek, ahol alkalmi kis karmestereink mindjárt megkezdték a próbát. Minden a legnagyobb rendben ment. A serfőző, a takács, a tanító és a pék hegedült. A gyermekek mellett szüleik is énekeltek, megannyi derék paraszt vagy iparos, akik csupa figyelemmel, hidegvérrel, jóakarattal végezték feladatukat. Haydn Bécsben már hallotta Holzbauer zenéjét, s ott elég jó véleménnyel is voltak róla. Minden nehézség nélkül vezényelte tehát a zenészeket, Consuelo pedig a kórusral foglalkozott, és olyan jól irányította az éneket, hogy a fiatalok és öregek egyaránt felülmúlták önmagukat. A két szólót Gottlieb fiának és unokahúgának kellett előadni; ők voltak a falusi mester legkedvesebb tanítványai és a plébánia legjobb énekesei. De a két csillag nem jött el a próbára, mert, mondták, ők amúgy is tudják a feladatukat.

Joseph és Consuelo a plébánián vacsorázott, s ugyanitt fekvőhelyet is készítettek nekik. A jó plébános szinte ujjongott örömeiben, és látszott, hogy nagyon szívén viseli a mise sikerét, mert el akarja nyerni a kanonok tetszését.

Másnap már virradatkor zsibongott az egész falu. A harangok teljes erővel kongtak-bongtak; az utak szinte feketélltek a környékről érkező hívektől, akik mind részt akartak venni az ünnepségen. A kanonok hintaja méltóságteljes lassúsággal közeledett. A templom legszebb díszébe öltözött, Consuelo nagyon mulatott, hogyan fontoskodnak körülötte az emberek. A hiúságnak és vetélkedésnek szövevényes játékát tapasztalta itt is, szinte hasonlót ahhoz, amit a színház kulisszái mögött már látott. Csak itt éppen együgyűbben folytak a dolgok, és inkább nevetni, semmint méltatlankodni lehetett rajtuk.

Félórával a mise előtt a sekrestyés feldúltan rohant a fiatalokhoz, és elmondta, hogy a féltékeny és alattomos Gottlieb szörnyű cselszövéshez folyamodott. Amikor megtudta, hogy a próba kitűnően sikerült, és a részvevők nagyon megbíznak az új muzsikuskokban, súlyos betegséget színlelt, és megparancsolta húgának és fiának, a két szólóénekesnek, hogy maradjanak az ágya mellett. Így nemcsak Gottlieb fog hiányozni, holott nélküle, így vélte mindenki,

aligha indul meg jól az együttes, hanem a két magánszám is, amelyek pedig e mise legszebb ékességei. Az énekesek és zenészek elcsüggedtek s ő, a sekrestye fáradhatatlan öre, alig tudta egybeterelni őket a templomban, ahol most hevesen vitáznak.

Fiatalszámunk gyorsan odaszaladtak, átismételtették a legkényesebb részeket, kicsiszolták a még meglévő érdekességeket, s lelket és bátorságot öntöttek mindenkibe. Abban is gyorsan megegyeztek, hogy ők helyettesítik a magánénekeseket. Consuelo rövid töprengés után felidézte magában Porpora egyik egyházi énekét, amelynek dallama és szövege eléggé megfelelt a hiányzó szólónak. Térdén gyorsan feljegyezte, sebtiben elpróbálta Haydnal, aki most már minden baj nélkül kísérhette. A fiú számára is talált egy Sebastian Bach darabot, amelyet Joseph már ismert, és ők ketten, úgy-ahogy, a körülményekhez alkalmazták.

Már misére harangoztak, amikor ők még mindig próbáltak, és a nagyharang zúgása ellenére is hallották egymást. Amikor a díszbe öltözött kanonok megjelent az oltárnál, máris felcsendült a kórus hangja, és szárnyalva vitte a német zeneszerző fűgás hangzatait. Jó előjel volt ez. Consuelo boldogan nézte és hallgatta ezeket a derék német polgárokat, komoly képüket, tiszta hangjukat, fegyelmezett együttesüket, féken tartott lendületüket, mert bizony mindig bizonyos korlátok közt maradtak.

- Látod - mondta Josephnek az egyik szünetben -, ilyen emberek valók ehhez a zenéhez; ha bennük az a tűz lobogna, amely a mesterből hiányzott, minden zűrzavaros volna; de nincs itt semmi lobogás, s emberi gépek adják elő a gépiesen elrendezett elme alkotását. Milyen kár, hogy nincs itt Hoditz-Roswald; az illusztris maestro csodálatosan beillene ebbe a gépezetbe. Egyre hadonászna, amit észre se vennének, ő maga meg nagyon elégedett volna.

A férfiszóló nagyon nyugtalanította a hallgatókat, de aztán örömmel hallgatták Josephet. Amikor Consuelo került sorra, eleinte megdöbbenette őket ez az olaszos ének, kissé meg is botránkoztak, de végül mindenki lelkesedett. A leány maradéktalan művészettel énekelt, s szárnyaló, fenséges hangja szinte az egekbe repítette Josephet.

- Alig hiszem - mondta -, hogy valaha is szebben énekelt volna, mint ezen a szegényes falusi misén.

- Egy biztos - felelt Consuelo -, még sosem énekeltem több lelkesedéssel és örömmel. Ez a közönség rokonszenvesebb nekem, mint a színházaké. De engedj csak, hadd nézzek le, hogy meg van-e elégedve a kanonok úr. Igen, pillants csak oda, szinte megdicsőült arccal forgolódik a derék kanonok; és ahogy mindenki az ő fizimiskáján méri le a fáradozása eredményét, látom, az Úristen itt az egyetlen személy, akivel senki sem törődik.

- Kivéve önt, Consuelo. Csak hite és istenszeretete adhatja bámulatos művészetének ihletét.

Amikor muzsikussaink kimentek a templomból, a hívők kis híja, hogy vállukra nem emelték őket, hogy valóságos diadalmenetben vonuljanak a parókiára, ahol már várt a jó reggeli. A plébános bemutatta őket a kanonoknak, aki bókjaival halmozta el mindkettőjüket, s *pohárköszöntőként* megint hallani akarta Porpora szólóját. Ám Consuelo, aki máris joggal csodálkozott, hogy senki sem ismerte fel női hangját, félt a kanonok éles tekintetétől, és váltig szabódott, mivel, mondta, a próbák és tevékeny részvétele az előadás minden hangnemében nagyon kimerítették. Nem fogadták el mentegetőzését, és részt kellett venniük a kanonok reggelijén.

A kanonok ötvenes férfi volt, szép és jóságos arcú, s elég sudár is, bár már kissé pocakos. Modora választékos, sőt előkelő volt; titokban mindenkinek megmondta, hogy királyi vér folyik ereiben, mivel ő II. Ágost szász választófejedelem és lengyel király négyszáz fattyújának egyike.

Kegyessé és barátságos volt, ahogy nagyvilági úrhoz és főpaphoz illik. Joseph egy világi személyt figyelt meg mellette, akivel a kanonok tiszteletteljes hangon s ugyanakkor bizalmasan beszélgetett. A fiú úgy érezte, hogy Bécsben már találkozott ezzel az emberrel; de ahogy mondják, egyetlen nevet sem tudott arcával egyeztetni.

- Micsoda dolog ez, gyermekeim - kezdte a kanonok -, megfosztanak attól az örömtől, hogy másodszor is halljam Porpora szépséges dallamát. Pedig velem van egyik barátom, aki nálam is jobban szereti a zenét, és sokkal jobban ítél róla, s ő is csodálattal hallgatta, ahogy ezt a darabot előadta - mondta Josephhez fordulva. - Mivel fáradt - tette hozzá -, nem akarom tovább gyötörni; csak arra kérem, mondja meg, mi a neve, és hol tanult zenét.

Joseph látta, hogy neki tulajdonítják a szólót, amelyet Consuelo énekelt, s a lány beszédes tekintetéből azt is megértette, hogy meg kell hagynia a kanonokot e tévedésben.

- Joseph a nevem - mondta röviden -, és a Szent István-katedrális énekiskolájában tanultam.

- Én is ott tanultam - szólott most az ismeretlen férfi -, még az öreg Reuter idején, ön biztosan a fiatalabb Reuternál végzett.

- Igen, uram.

- De aztán másnál is, ugye? Olaszországban is tanult?

- Nem, uram.

- Ön ült az orgonánál?

- Hol én, hol meg a pajtásom.

- És ki énekelt?

- Mind a ketten.

- Helyes. De Porpora művét, ugye, nem ön énekelte? - tette hozzá, s közben Consuelóra nézett.

- Ugyan, csak nem erre a gyermekre gondol - mondta a kanonok, s ő is Consuelóra nézett -, még túlságosan fiatal, hogy ilyen jól énekeljen.

- Nem is én voltam, ő énekelte - szólott gyorsan a lány, Haydnra mutatva.

Szeretett volna már megszabadulni ettől a faggatástól, s türelmetlenül nézegetett az ajtó felé.

- Miért hazudik, gyermekem - mondta ártatlanul a plébános. - Tegnap hallottam és láttam is énekelni, Bach szólójában pedig mindjárt felismertem pajtása hangját.

- Ugyan, plébános úr, biztosan tévedett - szólott az ismeretlen férfi finom mosollyal -, vagy ez a fiatalember talán nagyon szerény. Bárhogy volt is, mindkettő a legnagyobb dicséretet érdemlik.

Aztán félrevonva a plébánost.

- Kitűnő füle van - mondta neki -, de a szeme nem nagyon éles, ami csak tiszta gondolkodását bizonyítja. Mégsem látja a teljes igazságot: ez a kis magyar parasztfiú nő, mégpedig kitűnő olasz énekesnő.

- Áruhás nő! - kiáltott a plébános elképedve.

Nagy figyelemmel nézte Consuelót, miközben a lány a kanonok jóindulatú kérdéseire válaszolt, s talán mert mérgelődött, talán mivel valami forró érzés lepte el a szívét, a jó plébános feje búbjáig elvörösödött.

- Úgy van, ahogy mondom - folytatta az ismeretlen férfi. - Hiába töröm a fejem, hogy ki lehet, nem ismerem, ami meg áruháját, meg szűkös helyzetét illeti, csak valami szeszélynek tulajdoníthatom... Biztosan szerelem van a dologban, plébános úr, ehhez pedig semmi közünk.

- Szerelem! igaza van - felelt a plébános szinte reszketve az izgalomtól -, biztosan megszőktették, s most bűnös szerelemben él ezzel a kicsi fiatalemberrel! Milyen csúf dolog! Én meg egyszerűen lépre megyek, s még befogadom őket a házamba. Szerencsére külön szobát adtam mindegyiknek, s remélem, nem gyalázták meg a hajlékomat. Mi nem történik az emberrel! Hogy nevetnének rajtam a plébánia fölényes kételkedői (mert itt is akad belőlük, uram, magam is ismerek jó néhányat), ha megtudnák a dolgot!

- Ha hívei nem ismerték fel a hangjáról, biztosan az arcáról vagy a járásáról sem ismerik fel. Pedig nézze csak, milyen szép keze van, milyen selymes a haja, és kicsi a lába, még ebben a durva cipőben is.

- Látni sem akarom - kiáltott a plébános magánkívül. - Gyalázatos dolog, ha egy nő férfiruhába öltözik. Van egy verzeset a Szentírásban, amely halálos ítéletet mond minden férfira vagy nőre, aki elhagyja nemének ruháját. *Halálos* ítéletet, érti, uram? Ami mutatja a bűn nagyságát. És ez az elvetemült személy még a templomba is bemerészkedik, hogy ott arcátlanul az Úr dicséretét énekelje, pedig teste, lelke ily bűnnel fertőzött.

- Mégis isteni módon énekelte! Könny szökött a szemembe, még sosem hallottam hozzá hasonlót. Különös rejtély! Ki lehet ez a nő? Akikre gondolhatok, mindegyik idősebb nála.

- Persze, hiszen ez még egészen fiatal, szinte gyermek - mondta a plébános, aki nem tudta megállni, hogy ne figyelje nagy érdeklődéssel a leányt, bármennyire tiltakoztak is szívének szigorú elvei. - Ó, a kis kígyó! Nézze csak, milyen szerény, szelíd képpel válaszol a kanonok úrnak. Istenem, elvesztem, ha bárki felfedezi ezt a csalást. Nem maradhatok meg többé ebben a faluban.

- Hát lehetséges volna, hogy sem ön, sem egyetlen híve nem ismerte fel a női hangot? Micsoda fülük van?

- Mit mondjak? Mindjárt hallottuk, hogy valami különös van ebben a hangban; de Gottlieb azt mondta, hogy olasz módon énekel, s ő már hallott ilyet, a Sixtusi-kápolna karában énekelnek így. Nem tudom, mire gondolt, én csak azt a zenét értem, amelyet a miséimen énekelnek, és soha nem gyanítottam volna... Mit tegyek, uram, mondja, mit tegyek?

- Ha senki sem gyanakszik, azt tanácsolnám, ne szóljon semmit. Indítsa útnak a gyerekeket, amilyen gyorsan csak tudja. Ha akarja, szívesen megszabadítom tőlük.

- Ó, nagy szolgálatot tenne nekem. Mindjárt oda is adom önnek a pénzt... mennyi jár nekik?

- Ehhez semmi közöm; mi nagyon bőkezűen fizetjük a művészeket... De az ön plébániája nem gazdag, s a templomnak egyébként sem kell a színházat utánoznia...

- Nem akarok fukarkodni, hat forintot adok nekik; már megyek is... De mit szól majd a kanonok úr? Úgy látszik, semmit sem vett észre. Egészen atyáskodva beszél ezzel a *lánnyal*... a szent ember.

- Valóban azt hiszi, hogy nagyon megbotránoznék?

- Világos, hogy megbotránoznék. De nem is a korholásától félek, hanem a csipkelődéseitől. Tudja, hogy szeret tréfálkozni; olyan szellemes ember. Ó, hogy kicsúfol majd együgyűségem miatt.

- De ha ő sem veszi észre a való tényt, s úgy látszik, eddig még nem vette észre... nem lesz joga gúnyolódni. Fel a fejjel, tegyen úgy, mintha semmit sem sejtene. Most menjünk oda, s ha alkalmas pillanatot talál, küldje el őket.

Kijöttek az ablakmélyedésből, ahol addig beszélgettek, s a plébános Joseph mellé lépve, aki láthatólag kevésbé érdekelte a kanonokot, mint signor Bertoni, a kezébe dugta a hat forintot. Mihelyt megkapta szerény tiszteletdíjukat, a fiú intett Consuelónak, hogy igyekezzék megszabadulni a kanonoktól, és menjen utána. De a kanonok visszahívta Josephet, s mivel, előző válasza után, azt hitte, hogy ő énekelte a női szólót, megkérdezte tőle:

- Mondja, miért Porpora művét választotta, és nem Holzbauer úr szólóját?

- Mert nem volt meg a kottája, és nem ismerjük - felelt Joseph. - Azt a darabot választottam előző tanulmányaimból, amelyre még jól emlékszem.

A plébános gyorsan elmesélte Gottlieb ravaszkodását, és a kanonok jót nevetett ezen a művészi féltékenykedésen.

- Nos - mondta az ismeretlen férfi -, a derék cipész végül is nagy szívességet tett nekünk. Egy rossz szóló helyett egy nagy mester remekét hallottuk. Látom, jó ízlése van - folytatta Consuelóhoz fordulva.

- Nem hiszem, hogy Holzbauer szólója rossz volna - felelt Joseph. - Amit tőle énekeltünk, igaz tehetségre vall.

- A tehetség még nem lángész - mondta az ismeretlen férfi sóhajtván. És továbbra is Consuelóhoz intézve szavait: - Maga mit gondol, fiatal barátom? Azt hiszi, hogy a kettő ugyanaz?

- Nem, uram, nem hiszem - felelt a leány röviden és hidegen. A férfi tekintete egyre jobban zavarta és bántotta.

- Mégis örömmel énekelte Holzbauer miséjét - mondta a kanonok. - Szép mű, ugye?

- Sem örömmel, sem ellenkezéssel - vágott vissza Consuelo, akit türelmetlensége ellenállhatatlan őszinteségre ingerelt.

- Nyilván azért, mivel se nem jó, se nem rossz - nevetett az ismeretlen férfi. - Nos, gyermekem, nagyon értelmesen válaszolt, én is osztozom a véleményében.

A kanonok hangosan kacagott, a plébános láthatóan nagy zavarban volt, Consuelo pedig Joseph után sietett, nem sokat törődve e zenei vitával.

- Nos, kanonok úr - mondta csípősen az ismeretlen férfi, amikor a fiatal muzsikuskok már kimentek -, mi a véleménye ezekről a gyermekekről?

- Elragadók, bűbajosak! Bocsásson meg, hogy ezt mondom, amikor pedig ez a kisfiú olyan keményen felelt önnek.

- Nekem? Én nagyon rokonszenvesnek találom. Milyen tehetséges, és már e zsenge korában! Egyszerűen bámulatos! Micsoda erőteljes, korán érő képességek vannak az olasz lélekben.

- Mit is mondhatnék ennek a fiatalnak a tehetségéről? - felelt a kanonok természetes hangon. - Csak a kórussal együtt hallottam. A másik, ő csodálatos tehetség, pedig a mi nemzetünk fia, s mindjárt cáfolata is az ön olaszimádatának.

- Persze, persze - mondta az ismeretlen férfi, s figyelmeztetőn a plébánosra kacsintott. - Az idősebb fiú énekelte volna Porporát?

- Azt hiszem, így volt - nyögte a plébános zavarodottan, hogy hazugságra kényszerítik.

- Én viszont biztos vagyok benne - szólt a kanonok. - Ő maga mondta nekem.
- És a másik szólót? - fordult az ismeretlen férfi a plébánoshoz. - Azt egyik híve énekelte.
- Valószínűleg - hebegett a plébános, aki már nem tudta, hogyan menthetné meg a látszatot.

Mindketten a kanonokot figyelték, vajon elhiszi-e a dolgot, vagy csak ugratja őket. De úgy látszott, hogy semmit sem sejt. Közönye megnyugtatta a plébánost. Másról kezdtek csevegni. Ám egy negyedóra múlva a kanonok megint csak visszatért a zenére, s mindenképpen beszélni akart a fiatalokkal, hogy, mint mondta, magával vigye, és kedvére meghallgassa őket. A rémült plébános valami érthetetlen ellenvetést dadogott. A kanonok nevetve kérdezte tőle, vajon egyik fazekába dugta-e a kis muzsikásokat, hogy velük tegye teljessé az amúgy is pompás reggelit. A plébános a gyehenna tüzén érezte magát. Az ismeretlen férfi segítségére sietett.

- Majd megkeresem őket - mondta a kanonoknak.

Intett a plébánosnak, hogy számíthat rá, és kiment. De nem volt sok teendője. A cselédlány elmondta, hogy a fiatal művészek már messze járhatnak, mert mindjárt útnak indultak, de előbb bőkezűen egy forintot adtak neki.

- Már elmentek! - kiáltott a kanonok, s egészen elbúsult. - Szaladjon valaki utánuk. Látni akarom őket, hallani akarom őket, akarom...

Úgy tettek, mintha engedelmeskednének, de a világért sem mentek volna a fiatalok nyomába. A muzsikások egyébként is a mezőkön vágtak át, hogy mielőbb megszabaduljanak e fenyegető kíváncsiszkodástól. A kanonok egyre sajnálkozott, s kissé bosszankodott is.

- Semmit sem sejt, hála Istennek - mondta a plébános az ismeretlen férfinak.
- Plébános úr - felelte emez -, emlékezzék csak a hajdani püspök történetére: Egyszer feledékenységből húst evett pénteken, mire helynöke figyelmezteti. „Szerencsétlen! - kiált a püspök -, várhatott volna az ebéd végéig!” Talán hagynunk kellett volna, hogy a kanonok úr kedvére tévedjen.

76

Derűs, nyugodt volt az idő, telihold ragyogott az éjszakai firmamentumon, s egy ősi kolostor órája csengő, s mégis komor hangon ütötte a kilencet, amikor Joseph és Consuelo, miután hiába kerestek csengőt a kerti rácson, körbejárták a csendes épületet, remélve, hogy valahol csak meghallja őket egy vendégszerető lakó. De hiába, mivel minden kapu zárva volt, egyetlen kutya sem ugatott, s a leghalványabb fény sem szűrődött ki a komor ház ablakaiból.

- A Csend palotája ez - mondta Haydn nevetve. - És ha az óra nem ismétli kétszer is, lassú ünnepélyes hangján, C-dúrban, majd a-mollban a negyedeket, és kilenc, egymást követő G-dúrban az órákat, még azt hinném, baglyok és kísértetek lakhelyére érkezünk.

A vidék teljesen elhagyottnak látszott, Consuelo nagyon fáradtnak érezte magát, s ez a titokzatos kolostor egyébként is nagyon vonzotta költői képzeletét.

- Ha akár egy kápolnában kellene is aludnunk - mondta -, itt szeretném tölteni az éjszakát. Próbáljunk valahogy behatolni, talán a falon át, mert, úgy látom, nem nagyon nehéz megmászni.
- Rajta - mondta Joseph -, majd én felsegítem, s ha már a falon van, gyorsan felhúzódkodom, átugrok, maga pedig a vállamra lépve, könnyen lejut.

Így is cselekedtek. A fal alacsony volt. Két perccel később a két kis kalandor merész nyugalommal sétált e szent helyen. Egy szép, gondosan ápolat veteményesbe értek. A legyező formában ültetett gyümölcsfák hosszú ágai valósággal kínálták pirosalmákat, aranyszínű körteiket. Tetszetős ívelő szőlőlugasok levelei közt gazdag fürtök mosolyogtak ínycsiklandón. A terjedelmes veteményágyak is gyönyörködtették a szemet. A karcsú szárú, selymes hajú, az esti harmatcseppektől csillogó virágok liliputi fenyvesként emelkedtek a hold ezüstös fényében; a borsó véget nem érő ívekben kígyózott a karók körül, és a titokzatosan karcsú lombátrák között kis poszáták pityegtek álmukban. Az óriástökök, e zöldellő óceán leviatánjai, pilledten pihentették kövér hasukat széles, fekete leveleiken. A fiatal articsókák, megannyi koronás fő, félénken szorongtak szülőanyjuk, a királyi törzsök körül. A dinnyék harangjuk alá bújtak - vaskos kínai mandarinok gyaloghintójuk mélyén -, és a holdsugarak nagy, kék gyémánszemeket varázsoltak e kristályosan csillogó lombfedélre, s körülöttük szinte tébolyultan surrogtak az éji lepkék.

Egy rózsafasor választotta el a veteményest a virágoskerttől, amely ékköves gyűrűként övezte az épületet. Valóságos elízium volt ez a kert. Csodálatos díszcserjék örködték ritka, különleges illatú növények felett. A homok olyan puhán simult a lábhoz, akár egy szőnyeg; a pázsit, mintha minden fűszálat egyenkint fésültek volna meg, selymes és egyenletes volt. Oly sok virág volt itt, hogy nem lehetett a földet látni, s egyes kerek ágyak óriás kosarakra emlékeztettek.

A külső tárgyak sajátos befolyást gyakorolnak a test és lélek hajlamaira. Mihelyt Consuelo ezt az illatos levegőt belehelte, s a könnyed jólét e szentélyét megbámulta, máris pihentnek érezte magát, mintha ő is e barátok álmát aludta volna.

- Hát nem csodálatos! - mondta Beppónak. - A kertet nézem, és máris feledem az út köveit meg beteg lábamat. Mintha bizony a szememmel pihennék. Mindig irtóztam a jól gondozott, túlságosan ápolat kertektől, mindentől, amit magas fel vesz körül; s most, a múlt napok sok fáradságos gyaloglása után, a kopár, egyenetlen utak után, valósággal a paradicsomban érzem magam. Előbb majd meghaltam a szomjúságtól, de csak ha látom e boldog növényeket, amint kitarulkoznak az esti harmatnak, úgy érzem, mintha velük innék, s máris csillapodott szomjam. Nézd, Joseph, van-e kedvesebb dolog a világon, mint e holdfényben szikrázó virágok? Nézd csak, mondom, és ne neved, azt a nagy fehér csillagkoszorút, ott, a pázsit közepén. Nem tudom, hogy hívják ezt a virágot; az éjszaka szépe, talán. Hogy illenek rájuk ez a név. Szépek és tiszták, akár az ég csillagai. Együtt hajladoznak és emelkednek a könnyű szél fuvallatára, s mintha nevetnének, meg bolondoznának is, hogy szinte azt hiszem, fehérbe öltözött kislányok vidám csoportját látom. Társnőimre emlékeztetnek, s Scuolából, ahogy növendékruhájukban a templom magas falai alatt szaladgáltak. Most meg, nézd, egyszerre megmerevednek a mozdulatlan levegőben, és a hold felé emelik fejcskéküket. Mintha e távoli nagy égtestet bámulnák és csodálnák. A hold is őket figyeli, ott lebeg felettük, betakarja őket, akár egy óriás égi madár. Azt gondolod tán, Beppo, hogy ezek a kis lények nem éreznek? Én erősen hiszem, hogy egyetlen szép virág sem szenved tompa érzéketlenségben, hanem gyönyörűséges benyomások teszik gazdaggá életét. Nem szólok a szegény kis bogáncsról, amely porosan, betegen szomorkodik az árkok szélén, míg az első nyáj fel nem falja. Szegény koldus, egy kis vízért könyörög, s ezt sem kapja meg, mert a szomjas, repedezett föld elissza előle, s egyetlen cseppet sem hagy gyökereinek. De ezek a kerti virágok, amelyeket annyi szeretettel gondoznak, boldogak és büszkék, akár a királynők. Azzal töltik idejüket, hogy kacéran hajlongnak szárukon, és ha megjön a hold, jó barátnőjük, rácsodálkoznak, szelíd álmokat látnak gyenge kábulatukban. Talán azon is eltűnődnek, vannak-e a holdban virágok, ahogy mi meg azt kérdezzük, vannak-e ott emberi lények. Persze, Joseph, te csak nevedsz rajtam, pedig nem pusztán ábránd az a jóleső érzés, amely e fehér csillagok láttára elfog.

Megtisztítják, felfrissítik a levegőt, ellenállhatatlan légkört teremtenek, és én valamiféle kapcsolatot érzek életem és a körülöttem zsongó számtalan élet között.

- Miért nevetnék? - felelt Joseph sóhajtva. - Inkább érzem, hogy benyomásai engem is lenyűgöznek, és minden szava az én lelkemben is felcsendül, akár a hang a hegedű húrjain. De nézze ezt a házat, Consuelo, és magyarázza meg, miért ébreszt bennem szelíd s ugyanakkor mély bánatot.

Consuelo csak most tekintett a kolostorra: kicsi, tizenkettedik századi épület volt, s hajdani oromzatát szürke palatáblákkal fedett, magas tető helyettesítette. Kerek tornyai, amelyeknek csipkézett lőrési már csak díszítésül szolgáltak, óriás kosarakhoz hasonlítottak. Gazdag repkényzuhatagok törték meg a falak egyhangúságát, s a homlokzat csupasz síkjain fiatal nyárfák tovatűnő árnyait mozgatta az esti szél. Vadszőlő és jázminfüzerek keretezték a kapukat, kapaszkodtak minden ablakra.

- Nyugodalmas, mélabús hajlék - felelt Consuelo -, de nekem nem olyan rokonszenves, mint a kert. A növények arra születtek, hogy egy helyen éljenek, az emberek meg arra, hogy mozogjanak, és keressék egymást. Ha virág volnék, ebben az ágyasban szeretnék megtelepedni, mert nagyon jó lehet itt; de mivel nő vagyok, nem akarok cellában élni, s kövek börtönébe zárkozni. Szívesen lennél szerzetes, Beppo barátom?

- Isten őrizze! De úgy szeretnék dolgozni, hogy ne legyen gondom lakásra, sem élelemre. Elvonult, békés életet szeretnék élni, de legyen némi pénzem, hogy ne küszködjek a nyomorúsággal; szívesen tölteném napjaim rendezett körülmények között, akár függő helyzetben is, csak szellemem maradjon szabad, s ne legyen más feladat, más gondom, más kötelességem, csak a zeneszerzés.

- Hát akkor, pajtás, nyugodt zenét alkotnál, mert nagyon nyugodtan alkotnál.

- És miért volna ez baj? Van-e szebb dolog a nyugalomnál? Az ég nyugodt, a hold nyugodt, s maga is éppen most csodálta meg a virágok békés mozdulatlanlanságát...

- Azért bűvöl el mozdulatlanlanságuk, mivel előtte a szellő simogató keze alatt hajlongtak. A tiszta égbolt azért derít jókedvre, mivel sokszor láttuk vihartól terhesen. A hold pedig akkor a legcsodásabb, ha gomolygó, sötét felhőkön tör át a fénye. Lehet-e kedves a pihenés fáradtság nélkül? Ez már nem is volna pihenés, hanem az állandó mozdulatlanlanság állapota, vagyis a semmi, a halál. Ó, ha te is hónapokig éltél volna mint én, az Óriások kastélyában, te is tudnád, hogy a nyugalom nem élet.

- Mit nevez hát nyugodt zenének?

- A túlságosan szabályos, túlságosan hideg zenét. Jól vigyázz, nehogy ilyet alkoss, ha menekülsz az élet nehézségei és bajai elől.

Beszélgetésük közben a kolostor fala alá érkeztek. Egy márványtömböt láttak, aranykeresztel a tetején; kristályos víz fakadt oldalából, fokról fokra, kagylóból kagylóba csordogált, s végül egy nagy gránitmedencébe hullott, amelyben szép kis piros halak ficáncoltak, amilyenekkel gyermekek szórakoznak. Consuelo és Beppo is gyermek volt még; homokszemeket szórtak a halaknak, komoly odaadással, hogy megtévesszék mohóságukat, s közben villámgyors mozdulataikat bámulták. Ám egyszerre egy magas, fehér alak közeledett a kúthoz, korsóval a kezében, afféle *éjféli mosónő*, akinek ijesztő alakját csaknem minden babonás vidék hagyományai őrzik. Gondterheltnek látszott, vagy talán közönyösnek, ünnepélyes, furcsa mozdulattal merítette a vízbe korsóját, és semmi meglepetést, sem félelmet nem mutatott a gyermekek láttára. De hamarosan elvesztette e természetfeletti jellegét, mert felsikoltott, és a medencébe ejtette az edényt. A jó asszonynak ugyanis az idő múlásával megromlott a látása, de mihelyt

észrevette a fiatalokat, szörnyű rettegés fogta el, és a Szűzanyát és minden szenteket hívta segítségül, s a ház felé menekült.

- Mi baj van, Brigide? - kiáltott a házból egy férfihang. - Talán bizony az ördöggel találkozott?

- Kettővel is, vagy talán két tolvajjal, a kút mellett vannak - felelt Brigide asszony. A férfi megjelent a küszöbön, s pár pillanatig kételkedve, bizonytalanul állt.

- Megint ez az oktalan ijedezés - mondta végül. - Csak nem gondolja, hogy tolvajok merészkednének ide ilyen korai órában?

- Esküszöm örök üdvösségemre, hogy két fekete alak áll ott, mozdulatlanok, akár két szobor. Nem látja őket? Nézze csak, még mindig ott vannak. Szűzanyám, máris menekülök a pincébe.

- Valóban látok valamit - mondta a férfi, s igyekezett határozottan beszélni. - Mindjárt csengetek a kertésznek, és az ő két fiával hamarosan nyakon csípjük ezeket a csirkefogókat, akik biztosan a falon másztak be, mert én magam csuktam be este a kapukat.

- De ezt az ajtót most mindjárt csukjuk be - sápirozott az öreg hölgy -, aztán megrángatjuk a vészharangot.

Az ajtó becsukódott, a kis muzsikások megzavarodtak, és nem tudták, mitévők legyenek. Ha menekülnek, maguk bizonyítják rossz szándékukat; ha maradnak, csúfos támadásnak lehetnek kitéve. Ahogy tanakodtak, egyszerre halvány fénysugarat vettek észre az egyik első emeleti ablak redőnye mögött. A fényfolt egyre nagyobbodott, lassan felemelkedett egy karmazsinvörös damasztfüggöny, s mögötte már egy szelíden világító lámpa látszott. Egy fehér, párnás kéz jelent meg a függöny mellett, s a holdfényben a fiatalok azt is láthatták, hogy óvatosan fogja a rojtokat, de a kíváncsian fürkésző tekintetet már nem láthatták.

- Énekeljünk - mondta Consuelo -, mást nem tehetünk. Énekelj velem, mindig azt, amit én mondok. De nem, inkább fogd a hegedűdet, s játssz egy ritornellt, bármilyen hangnemben.

Joseph engedelmeskedett, s Consuelo hangosan énekelt, maga találta ki a zenét, és a szöveget is, egy recitatívókba tagolt, ritmikus német siratót:

„Szegény gyermekek vagyunk, tizenöt évesek, egészen kicsinyek és satnyák, semmivel sem gonoszabbak, mint a fülemülék, amelyeknek szelíd énekét utánozzuk.”

- Rajta, Joseph - súgta a fiúnak -, egy akkordot, hogy alátámasszuk a recitatívót. - Majd így folytatta:

„Kimerülve a fáradtságtól, elszomorodva a bús éji magánytól, megláttuk ezt a házat, távolból üresnek véltük, egyik lábunk a falon, aztán a másik...”

- Egy akkordot a-mollban, Joseph!

„És lám, máris tündéerkertben vagyunk; gyümölcssei csodásak, akár az ígéret földjén. Majd meghalunk a szomjúságtól, majd meghalunk az éhségtől, mégsem nyúltunk egyetlen piros almához, mégsem szakítottunk egyetlen fürt szőlőt. Miért gyaláznak hát minket, miért üznek el szégyenszemre?”

- Egy modulációt, Joseph, hogy visszatérhessek C-dúrba. „Hiába gyanakszanak, hiába fenyegetőznek, nem menekülünk. Rejtőzködni sem akarunk, hiszen nem tettünk semmi rosszat... legfeljebb azt, hogy a falon át jöttünk Isten házába; de ha a paradicsomba tart az ember, bármely utat választhatja, s a legrövidebb talán a legjobb.”

Recitativója végén Consuelo egy szépséges dalt énekelt vulgáris latin nyelven. Velencében *latino di fraténak* nevezik ezeket a dalokat, és a nép estéenként éneklie a Madonna-szobrok előtt. Amikor befejezte, a két fehér kéz, amely közben egyre láthatóbbá vált, lelkesen tapsolt, és egy hang, amely nem tűnt nekik egészen ismeretlennek, lekiáltott az ablakból:

- Múzsák gyermekei, üdvözöllek benneteket! Tiszteljétek meg házamat, meleg vendégszeretet vár itt rátok.

Az ifjú muzsikuskok a házhoz közeledtek, s egy pillanattal később egy piros és lila libériába öltözött inas udvariasan kinyitotta az ajtót.

- Utcakölyköknek véltem magukat, bocsássanak meg, kis barátaim, de maguk a hibásak; miért nem énekkel kezdtek? Ha valaki ilyen hanggal és hegedűvel jelentkezik, a gazdám mindjárt tárt karokkal fogadja. Fáradjanak be; azt hiszem, már ismeri önöket.

És a nyájas inas máris a lépcső felé vezette őket; a feljárt tizenkét enyhén emelkedő fokát szép török szőnyeg borította. Joseph meg sem kérdezhette tőle ura nevét, mert a szolga máris kinyitott egy csapóajtót, amely zajtalanul csukódott mögöttük. Miután végimentek a tágas előszobán, az ebédlőbe értek, ahol a boldog hajlék elragadó gazdája éppen egy sült fécánnal ült szemben, két flaskó aranylő bor között, az első fogást már emésztette, ám fennkölt, jóságos arccal már a másodiknak is nekifogott. Amikor délelőtti útjáról visszatért, belső inasa elvégezte a mindennapos szertartást gazdája csinosítására. Haja rizsponnal volt behintve, arca frissen borotválva. Tiszteletre méltó fejének őszülő fürtjei finom illatot árasztottak, bár csak leheletnyi réteg fedte őket; szép keze ezüstcsatos fekete selyemnadrágján nyugodott; feszes, áttetszőn lila harisnyába bújtatott formás lába, amelyre kissé hiú volt, bársonyvánkoson pihent, s nemesen gömbölyded felsőtestét bolhaszín selyemből készült, tűzött vattával bélelt köntös fedte. A nagyúr egy hatalmas, kárpitozott karosszékben ült, amelynek minden szöglete olyan puhán volt kipárnázva, hogy sehol sem üthette meg a könyökét. Mögötte egy lobogó, szikrázó kandalló, s egy széken Brigide asszony, a házvezetőnő, aki vallásos áhitattal kavargatta ura kávéját. Egy másik inas, éppolyan gondozott külsejű és jámbor képű, mint az első, az asztal mellett állva finom mozdulatokkal szeletelte a fécán szárnyát, s a szent férfiú minden türelmetlenség és nyugtalanság nélkül figyelte. E jóságos házigazdában kis muzsikuskaink mindjárt felismerték a Szent István-katedrális nagytekintetű és jubiláris kanonok urát, ugyanazt, aki előtt reggel énekeltek, és most mély bókokkal köszöntötték a nagyurat.

77

Soha embernek kényelmesebb élete nem volt. Már hétéves korában, nem lévén híján királyi támogatásnak, érett elméjünek nyilvánították; így kívánja az egyház kánonja, amely elismeri ugyan, hogy ebben a korban nem lehet még túlságosan éles az elménk, de virtuálisan már elég képességgel rendelkezhetünk, hogy egy javadalom gyümölcsét birtokoljuk és élvezzük. A határozat követelményeként a fiatal tonzúrát, jóllehet királyi fattyú volt, beiktatták kanonoki tisztségébe; ez is a kánonjog alapján történt, mivel az egyház törvényesnek tételez fel minden gyermeket, akit egy uralkodó javadalmi méltóságra ajánl, holott ugyanez a kánonjog azt is előírja, hogy csak az pályázhat egyházi javadalomra, aki tisztos és törvényes házasságból született, mert ha nem, csökkent jogúnak, sőt szükség esetén *méltatlannak* vagy akár *gyalázatosnak* bélyegezhetik. De az éggel könnyű egyezkedni, s a kánonjog megállapíthatja, hogy bizonyos körülmények világánál egy talált gyermek törvényesnek tekinthető, azon, egyébként nagyon keresztényi elv alapján, hogy ismeretlen szülők esetén inkább a jót, mintsem a rosszat kell feltételezni. A kis kanonok tehát egy pompás javadalom birtokosa lett, mégpedig nagykanonoki címmel, s ötvenéves korában már negyvenévi valóságosnak vélemé-

nyezett káptalani szolgálatra tekinthetett vissza, s így jubiláris, vagyis nyugalmazott kanonoknak nyilvánított, ami azt jelentette hogy szabadon választhatja meg lakóhelyét, és nem kell többé egyházi feladatokat teljesíteni, mégis háborítatlanul élvezi rangjának minden jogát, kiváltságát és jövedelmét. Igaz, derék kanonokunk már zsenge korától kezdve igen nagy szolgálatoakat tett a káptalannak. *Távollevőnek* nyilvánította magát, ami a kánonjog szerint lehetőséget ad a kanonoknak, hogy többé-kevésbé csavaros indokok alapján távol maradjon a káptalantól, s ugyanakkor ne veszítse el a valóságos szolgálattal járó előnyöket... A káptalan székhelyén pusztító pestis a megengedhető *távollét* egyik esete. Törekeny vagy megrongált egészségi állapot is igazolhatja a *távollétet*. De a legtiszteletreméltóbb s egyben legbiztosabb indok a tanulmányokra való hivatkozás. Csak valami nagy művet kellett tervbe venni és bejelenteni a kazuisztikáról, az egyházatyákról, a szentségekről vagy, ami még jobb volt, a káptalan szervezetéről, alapításának elveiről, a hozzá kapcsolódó tiszteletbeli és kézzelfogható előnyökről, más káptalanokkal szemben támasztható igényekről, egy tervezett vagy már folyamatban levő perről egy szomszéd községgel, valami földbirtok, felügyeleti jog vagy javadalmi ház ügyében, mert hiszen ezek a jogi és pénzügyi szörszálhasogatások sokkal érdekesebbek voltak e szent testületnek, mint a hitelvek magyarázata vagy a dogmák taglalása; ha mármost a káptalan egy jeles fia ily kutatásokra vállalkozott, régi pergameneket bújt, s kifogásokat, követeléseket vagy akár gúnyiratokat szerkesztett gazdag vetélytársak ellen, akkor rögvést megkapta azt a kellemes és jól jövedelmező kiváltságot, hogy visszavonuljon a közéletből, nagy utazásokat tegyen, vagy akár javadalmi házában, tűzhelye mellett töltsé napjait. Így cselekedett a mi kanonokunk is.

Szellemes ember volt, jó társalgó, finom tollú író, s megígérte, önmagának is ígérte, és egyre megújította ígéretét, hogy könyvet ír káptalanja jogairól, mentességeiről, kiváltságairól. Poros *in-quarto* kötetekkel vette körül magát, de soha ki nem nyitotta őket, és sosem írta, nem írja, s nyilván sohasem is fogja megírni a magáét. A káptalan költségén fizetett két titkárnak éppen elég dolga volt: gazdájuk étkeit készítették, hiúságát legyezgették. Sok szó esett e híres könyvről; egyre várták, a dicsőség-, a bosszú- és becsvágy ezer álmát szövögették súlyos érvei köré. A nem létező könyv máris szerzője kitartásának, tudományának, ékesszólásának dicsőségét hirdette, és persze szerénységét is, mivel nem sietett e jeles tulajdonságait kézzelfoghatóan bizonyítani; nem mintha a képesség hiányzott volna belőle, hogy kanonoktársai jó véleményét igazolja, hanem, mivel az élet rövid, az étkezések hosszúak, az öltözködés sok időt rabol, a *far niente* pedig olyan édes. Amellett kanonokunkban két ártatlan, de kielégíthetetlen szenvedély lobogott: szerette a kertészetet és a muzsikát. Hol találhatott volna időt ennyi gond és elfoglaltság közepette könyve megírására? És végül, olyan jó dolog beszélni egy könyvről, amelyet még nem írt meg az ember, és olyan kellemetlen hallani arról, amelyet már megírt.

A szent férfi javadalma egy gazdag földbirtokból állt, ahol egy magányos kolostor is volt. Itt töltötte az év nyolc-kilenc hónapját, virágai és gyomra ápolásának szentelve napjait. A ház tágas és romantikus volt, s ő kényelmessé, sőt fényűzővé tette. A főépületet, amelyben valaha szerzetesek laktak, átengedte az idő lassan pusztító kezének, de az ízlésének és kényelmének legjobban megfelelő szárnyat aprólékos gonddal csinósította és díszítette. Az átalakítások valóságos kis kastélyt teremtettek az ódon kolostor helyén, s a kanonok egy vidéki földesúr békés életét élte itt. Az egyház szolgálainak legjobb tulajdonságait örökölte: türelmes volt, s némileg felvilágosodott is, ékesszájú és hithű sorstársaival szemben, derűs, könnyed és tréfálkozó a nagyvilági emberekkel, nyájas, előzékeny, nagylelkű a művészekkel. Szolgái is részesedtek jó életében, amelyet sikerült megteremtenie, s ezért minden képességükkel segítettek. A házvezetőnő kissé zsémbes volt, de olyan kitűnő befőtteket készített, és olyan jól tartósította a gyümölcsöt, hogy a kanonok elviselte rosszkedvét, és nyugodtan tűrte a viharo-

kat, mert, mondta magában, mások hibáit még el lehet viselni, a finom ínyencségekről meg a jó kávéról viszont nem lehet lemondani.

A házigazda elbűvölő kedélyességgel fogadta fiatal muzsikusainkat.

- Önök nagyon értelmes, találékony gyermekek - mondta neki -, tiszta szívemből szeretem önöket. Ráadásul nagyon tehetségesek is, egyiküknek pedig, már nem is tudom, ki volt, olyan kellemes, rokonszenves, megható hangja van, amelyet még sohasem hallottam. Ez a hang valóságos kincs, sőt csoda; és már egészen szomorú voltam ma este, hogy ilyen váratlanul elszöktek a plébániából, mert arra gondoltam, talán sosem látom, és sosem hallhatom többé önöket. Már enni sem kívántam, így igaz, csak búsultam, és törtem a fejem... Egyre bennem zsongott, lelkemben és fülemben, az a szép hang és az a szép zene. De a Gondviselés rám mosolygott, ide vezérelte önöket, és talán jó szívük is ezt sugallta, mivel biztosan kitalálták, hogy megértettem és értékeltem művészetüket...

- Be kell vallanunk, kanonok úr - felelt Joseph -, hogy a véletlen hozott ide minket, és egy pillanatil sem gondoltunk erre a váratlan szerencsére.

- Csak én beszélhetek szerencséről - folytatta a kanonok -, és most énekeljenek nekem... De nem, nagyon önző dolog volna ez részemről; biztosan fáradtak, s talán nem is ettek... Előbb megvacsoráznak, egy kellemes éjszakát töltenek a házamban, holnap pedig egész nap muzsikálnak. Andreas, vezesse a fiatalokat a tálalóba, és lássa el őket minden jóval... De nem, maradjanak itt, terítsen nekik az asztal végén, vacsorázzanak velem.

Andreas gyorsan és látható örömmel engedelmeskedett. Ám Brigide asszony keblében nyilvánvalóan más érzelmek dúltak; egyre csóválta a fejét, vonogatta a vállát, és mérgesen sziszegett a foga közt:

- Szép kis alakokat ültet a hófehér abroszhoz, s illő dolog-e, hogy egy rangos úr ilyen jöttmentekkel vacsorázzék.

- Hallgasson, Brigide - felelt a kanonok nyugodtan. - Maga sosincs megelégedve senkivel és semmivel; ha látja, hogy más örül valaminek egy kicsit, mindjárt haragra lobbán.

- Kanonok úr már nem is tudja, mit ki ne találjon, hogy agyonüsse az idejét - felelte a házvezetőnő, nem is törődve gazdája szemrehányásaival. - Csak kissé hízelkedni kell neki, meg néhány ostoba tréfát vagy elcsépelet dalt megereszteni, s máris az orránál fogva vezethetik, akár egy kisgyermeket.

- Hallgasson végre - mondta a kanonok, kissé felemelve a hangját, de ugyanazzal a derűs mosollyal. - Csak jár a szája, mint egy kerepelő, s ha tovább mérgelődik, egészen megzavarodik, s végül elrontja a kávémat.

- Szép kis élvezet, s főleg nagy tisztesség - makacskodott az öregasszony -, ha az ember ilyen vendégeknek készíthet kávékat.

- Magának persze előkelő emberek kellene! Csak a méltóságot szereti! Csak püspökökkel, hercegekkel, tizenhat őst lobogtató kanonisszákkal érintkezne! Nos, tudja meg, én többre becsülök egy szépen énekelt strófát.

Consuelo csodálkozva figyelte, hogy ez az előkelő külsejű úr ilyen gyermeket élvezettel ugratja házvezetőnőjét; s vacsora közben még jobban meghökkent, mert látnia kellett, hogy a kanonok mindig is ilyen ártatlan örömeiben leli a kedvét. Bármiről esett szó, csupa semmiiséget mondott, hogy eltöltse az időt, neki pedig megmaradjon a jókedve. Minden pillanatban a szolgálkhoz fordult, hol komoly vitát kezdve a hal mártásáról, hol kifogásolva egy bútor elhelyezését, ellentétes rendelkezéseket adott, a háztartás legapróbb részleteiről érdeklődött, s

olyan ünnepélyességgel ítélkezett e semmiségekről, mintha komoly dolgokról tárgyalna, meghallgatta az egyiket, korholta a másikat, szembeszállt Brigide asszonnyal, aki mindenben ellenkezett vele, és sosem mulasztotta el, hogy egy-egy tréfás szóval fűszerezze kérdéseit és feleleteit. Mivel csupán szolgálóival oszthatta meg magányos és semmittevő életének puha fészket, gondolkodásának e higiénikus, és sosem túlságosan komoly, sosem túlságosan könnyed gyakorlásával talán csak szellemét akarta tornáztatni, és emésztését megkönnyíteni.

A vacsora kitűnő és bámulatosan bőséges volt. Amikor már a süteményeket is felszolgálták, a házigazda maga elé rendelte a szakácsot, sok szeretettel magasztalta egyes fogások ízes elkészítéséért, szelíden korholta és bölcsen oktatta azok miatt az ételek miatt, amelyek nem érték el a tökély legmagasabb fokát. A kis utasok csak ámultak, egymásra néztek, azt hitték, tréfás álmodást látnak, mert sehogy sem értették ezeket a finomságokat.

- No rendben van, nem volt éppen rossz - mondta végül a kanonok, elbocsátva szakácsát. - Majd megnevellek, csak legyen benned jóakarát, és szeresd mesterségedet.

„Az ember még azt hinné - gondolta Consuelo -, hogy atyai intelmeket vagy vallásos vigaszt ad...”

A vacsora végén, amikor már a házvezetőnő is megkapta a neki járó dicséretet és dorgálást, a szent férfi végre megfeledezett ezekről a komoly kérdésekről, és zenéről kezdett beszélni. Ekkor legjobb oldaláról mutatta magát a fiatalok előtt; mert a kanonok jó zenei nevelést kapott, elmélyült tanulmányokat végzett, s helyes ítélete és felvilágosult ízlése volt. Elég szépen orgonált; amikor már felkeltek az asztaltól, a csembalóhoz ült, és több régi mester darabjait játszotta, nagyon tisztán és a múlt idők jó hagyományai szerint. Consuelo nagy érdeklődéssel hallgatta; és amikor a csembalón heverő vastag könyvben is ugyanezt a zenét találta, lapozgatni kezdett, és hamarosan feledve fáradtságát és a kései órát, megkérte a kanonokot, hogy játsszon el, a maga határozott, nagyvonalú módján, néhány részt, amely különösképpen felkeltette a leány bámulatát. A kanonok nagyon boldog volt, hogy ilyen figyelemmel hallgatják. A zene, amelyet ő ismert, már eléggé kiment a divatból, és a kanonok csak ritkán talált szíve szerint való hallgatókat. Nagyon megszerette hát Consuelót, de csak őt, mivel Joseph nem tudott megbirkózni kimerültségével, és alattomosan, kényelmes karosszékében csendesesen elszunnyadt.

- Ami igaz, igaz - kiáltott a kanonok lelkesen -, nagyon tehetséges gyerek vagy, s e korai ítélőképességed rendkívüli jövőt ígér. Először életemben sajnálom, hogy szent hivatásom nőtlenségre kötelez.

E bókra Consuelo elvörösödött, megremegett, mivel azt hitte, hogy álruhája alatt is felismerték nemét; de hamarosan megnyugodott, mivel a kanonok ártatlan képpel folytatta:

- Igen, nagyon sajnálom, hogy nincsenek gyermekeim, mert az Ég talán hozzád hasonló fiút adott volna nekem, s most ő lenne életem öröme... még ha akár Brigide asszony szülte volna is. De mondd csak, barátocskám, mi a véleményed erről a Sebastian Bachról, akinek szerzeményeiért a mai tudósok olyan nagyon lelkesednek? Te is azt gondold, hogy bámulatos lángész? Van egy vastag könyvem, amelyben összegyűjtöttem és bekötöttem a műveit, mert jó, ha mindenképp van a háznál... Aztán meg, talán valóban szép... De nagyon nehéz játszani, s bevallom, hogy mivel első próbálkozásra nem ment, már nem volt erőm, hogy újrakezdjem... Egyébként is olyan kevés időm van! Csak néhány ritka pillanatot szentelhetek a muzsikának, és ezt a kevés időt is komolyabb foglalatosságból vonom el... Láthattad, milyen nagyon leköt kis háztartásom kormányzása, de ne gondold, hogy szabad és boldog ember vagyok. Inkább rabszolga, mert egy óriási, ijesztő munkát vállaltam magamra, és ennek vagyok a rabja. Könyvet írok, már harminc éve dolgozom rajta, más hatvan év alatt sem csinálta volna meg;

ez a könyv hihetetlen tanulmányokat, állandó türelmet és mélyreható elmélkedést igényel. Biztos is vagyok benne, hogy ez a könyv elég nagy port ver majd fel.

- És hamarosan elkészül? - kérdezte Consuelo megilletődve.

- Még nem, még nem - felelt a kanonok, aki magának sem akarta bevallani, hogy egy sort sem írt még. - Arról beszéltünk tehát, hogy ennek a Bachnak a zenéje borzalmasan nehéz, s nekem egyébként is nagyon furcsának tetszik.

- Én viszont azt hiszem, ha legyőzi ellenszenvét, végül is felfedezi, hogy Bach csodálatos lángelme, aki a múlt és a jelen minden tapasztalatát egybefogja, kifejezi és élővé teszi.

- Ha így van - mondta a kanonok -, akkor holnap hárman nekiülünk, s megpróbálunk kihámozni belőle valamit. De most itt az ideje, hogy megpihenjenek, én meg tanulmányaimnak szenteljem az éjszakát. De holnap itt töltik ám az egész napot, már megbeszéltük, ugye?

- Az egész napot? Ez sok volna, uram. Nincs sok időnk, mert sürgősen Bécsbe kell mennünk. De reggel rendelkezésére állunk.

A kanonok érvelt, erősködött, s Consuelo végül úgy tett, mintha engedne, de elhatározta, hogy gyorsan végez a nagy Bach adagióival, és tizenegy óra tájban vagy legkésőbb délfelé elhagyja a kolostort. Amikor végre lefekvésre került a sor, a lépcsőházban heves vita kezdődött Brigide asszony és a belső inas között. A buzgó Joseph, aki ura kedvébe akart járni, a frissen restaurált épületben készített a muzsikuskoknak két csinos szobát, ugyanazon a szárnyon, ahol a kanonok és kísérete is lakott. Brigide asszony viszont makacskodott, és a régi kolostor elhagyott celláiba akarta küldeni őket, mivel azt a részt erős ajtók és megbízható zárok választották el emettől.

- Már hogy képzeli ezt! - csattant fel élesen a visszhangzó folyosón. - Mellettünk akarja elhelyezni ezeket a kis csavargókat? Csak rájuk kell nézni, sunyi képükre, kopott ruhájukra meg hangszereikre, hogy mindjárt lássa az ember, cigányfajzat ez meg kalandor népség, s biztosíthatom, hogy ezek a gonosz kis banditák már hajnalban továbbállnak, a mi ezüstnemünkkel a batyujukban. Még jó, ha nem gyilkolnak meg!

- Hogy meggyilkolnának! Ezek a gyermekek? - nevetett Joseph. - Bolond kegyed, Brigide asszony. Bármilyen vén gebe, kegyed is megfutamítaná őket, csak a fogát vicsorítsa rájuk.

- Vén gebe vagy te magad, hallod-e! - kiáltott mérgesen az öregasszony. - Itt nem alszanak, ha mondom, nem és nem! Mert egész éjjel nem hunynám le a szemem.

- Pedig helytelenül tenné, mert biztosíthatom, ezek a gyerekek épp oly kevésbé akarják megzavarni kegyed álmát, mint akár én magam. De hagyjuk a vitát. A kanonok úr megparancsolta, hogy jól gondoskodjam vendégeiről, s nem dughatom őket abba a széljárta romhalmazba, ahol megennék őket a patkányok. Talán a kőpadlóra akarja őket fektetni?

- Már megmondtam a kertésznek, hogy állítson fel ott nekik két tábortábori ágat. Csak nem gondolja, hogy ezek a mezítlábasok pihepárnához vannak szokva?

- Pedig ma azon alszanak, mert a kanonok úr így rendelkezett, s én csak a kanonok úr parancsainak engedelmeskedem, érte-e, Brigide asszony? Ne akadályozzon hát munkámban, mert mindkettőnknek egy kötelességünk van: a kanonok úr akarata szerint cselekedni.

- Bölcsen szólsz, Joseph - kiáltott a kanonok, aki az előszoba félig nyitott ajtaja mögött nevetve hallgatta a vitát. - Hozza a papucsomat, Brigide, és ne fájdítsa már a fejünket. Viszontlátásra, kis barátaim. Joseph majd megmutatja szobáikat, aludjanak jól. Éljen a zene, és éljen a szépséges holnap!

Amikor a kis utasaink már csinos szobáikban voltak, még sokáig hallották a házvezetőnő távoli méltatlankodását, amely téli szél zúgásaként visszhangzott a folyosókon. Amikor a kanonok ünnepélyes lefekvésének szertartásos zajai már elcsitultak, Brigide asszony lábujj-hegyen a fiatal vendégek szobáihoz osont, s gyorsan megforgatta a zárakban a kulcsot, hogy ne tudjanak kijönni. Joseph, aki még soha életében nem feküdt ilyen puha ágyban, már mélyen aludt, s Consuelo is hamarosan követte példáját, de előbb jót nevetett magában Brigide asszony rémüldözésén. Utazása óta ő reszketett csaknem minden éjjel, s lám, most tőle félnek. A nyúl és a békák meséjét idézhette volna; de nem merném állítani, hogy Consuelo ismerte La Fontaine meséit. Ebben az időben a világegyetem legjelesebb szellemei is kétségbe vonták értékét: Voltaire kicsúfolta őket, s a nagy Frigyes, hogy majmolja filozófusát, csak megvetéssel szólt róluk.

78

Consuelo virradatkor ébredt, a nap már hívogatón sütött, és a kertben lakmározó ezernyi madár vidám csicsergése is egyre szólongatta a leányt. De nem tudott kimenni a szobából: még nem ütött a szabadulás órája, Brigide asszony állhatatosan őrizte foglyait. Consuelo már arra gondolt, talán a kanonok rossz ötlete volt ez a komédia: így akarta biztosítani a nap zenei örömeit, s ezért mindenképp a zenészek jelenlétét biztosította. A leányt merésszé és mozgékonyrá tette férfiruhája, megvizsgálta az ablakot, s látta, hogy könnyen lejuthat, mivel egy erős farács tartja a falon kapaszkodó szőlőt. Lassan és óvatosan mászott le, hogy ne tegyen kárt a kolostor szép szőlőfürtjeiben, hamarosan földet ért, a kertbe sietett, s magában jót nevetett Brigide asszony meglepetésén és csalódásán, ha a vénasszony majd észreveszi, hogy kijátszották óvatosságát.

Consuelo most új formájukban látta a bámulatos virágokat és a pompás gyümölcsöket, amelyeket a holdfényben már megcsodált. A reggel lehelete és a mosolygós, rózsaszín nap rézsút aláhulló fénye új költői szépséget adott a föld e szép termékeinek. Bársonyos selyemköntös burkolta a gyümölcsöket, a harmat kristálycseppekben ragyogott az ágakon, s könnyű köd szállt fel az ezüstös pázsitról, a föld lehelete, amely az ég felé igyekszik, hogy egy túlvilági szerelem ölelésében egyesüljön vele. De semmi sem volt hasonlítható az éj nedvességétől még csillogó virágok üde szépségéhez, s éppen a hajnal e titokzatos órájában, amikor frissen kinyílnak, mintha csak a tisztaság kincseit keresnék, és oly bonyolult illatokat árasztának, amelyeket egyedül a nap e legkorábbi és legmakulátlanabb sugarai érzékelhetnek és birtokolhatnak egy pillanatra. Minden növénykedvelő örömmel bámulta volna a kanonok virágoskertjét, Consuelo szemében azonban túlságosan szabályos és túlságosan gondozott volt. Mégis sokáig elnézte a rózsák ötven változatát, a ritka, elragadó hibiszkuszokat, a bíborvörhenyes zsályákat, a muskátlik ezernyi árnyalatát, a balzsamos illatú maszlagokat, amelyek opálos, mély kelyhekhez hasonlítottak, az istenek italával a mélyükben, a sudár méreggyilkokat, amelyek illatos nedvében gyönyörűséges halálba dermednek a rovarok, a csodálatos kaktuszokat, rózsálló csillagvirágaikkal érdes, tüskés szárukon, és még sok-sok furcsa, pompás növényt, amilyet sohasem látott, és még nevüket meg hazájukat sem ismerte.

Miközben kecses vonalaikat vizsgálta, és azt az érzésformát is, amelyet külsejükkel kifejezni látszottak, a zene és a virágok kapcsolatát kutatta magában, és mindjárt azt is fel akarta deríteni, hogyan társul ez a két ösztön vendéglátójuk lelkében. Már régóta sejtette, hogy a hangok harmóniája valamilyen módon a színek harmóniájának felel meg; s e harmóniák harmóniája, legalábbis így gondolta, az illat. Kósza és mélabús álmodozásba merülve, Consuelo most azt képzelte, hogy valami édes hang tör elő e színes szirmokból, s a költészet rejtelméről szól számára eddig ismeretlen nyelven. A rózsza forró szerelméről beszélt, a

liliom égi tisztaságáról; a gögös magnólia egy szent büszkeség romlatlan örömét zengte, a kicsiny májfű pedig az egyszerű, szerény élet örömeit suttogta. Egyes virágok öblösen szóltak, s erőteljes, zúgó hangon ismételték: „Szép vagyok és uralkodom.” Mások alig hallható sóhajjal, de végtelen szelídséggel és szívet tépő bájjal mormolták: „Kicsi vagyok, és szeretnek”; és mind egyazon ütemben hajladoztak a reggeli szél fuvallatában, hangjuk végül egyetlen kórusba olvadt, hogy aztán a meghatott fűszálak, a titkaikra mohón leső lombok közt lassan elenyésszen.

Az eszményi harmóniák és gyönyörűséges elmélkedés hangulatában Consuelo egyszerre csak éles, borzalmas, fájón emberi kiáltást hallott a facsoport mögül, amely a kerti falat eltakarta. E kiáltást, amely a néma tájban veszett el, kocszörgés követte, majd a kocsi nyilván megállt, és most nagy erővel verték a kert alsó részére nyíló rácsos kaput. De talán mivel mindenki aludt még a házban, talán mert senki sem akart válaszolni, hasztalan kopogtak, s most már szívet tépő női sikolyokat lehetett hallani, meg egy segélyt hívó férfihang kétségbeesett káromlásait, de ezek is megtörtek a kolostor falain, s az érzéketlen köveken sem keltettek több visszhangot, mint a mögöttük megbújó emberek szívében. A homlokzat e részén az ablakokat vastag függönyök borították, hogy megvédjék a kanonok álmát, és semmi lárma nem törhetett át a bőrrel szegett, lószőrrel tömött tölgyfa redőnyökön. A szolgák az épület mögött levő udvaron foglalatoskodtak, és nem hallhatták a kiáltásokat; kutya nem volt a kolostorban. A kanonok nem szerette ezeket az alkalmatlan öröket, amelyek tolvajok felderítése ürügyén gazdájuk nyugalma háborgatják. Consuelo be akart menni a házba, hogy szóljon e bajba jutott utasokról; de minden olyan jól le volt zárva, hogy lemondott szándékáról, s szíve sugallatát követve, a lárma irányában, a rácsos kapuhoz szaladt.

Egy postakocsit látott künn, a kert fasorával szemben, rengeteg csomaggal megrakodva, s szinte fehérén a hosszú út porától. A kocsisok leszálltak a lovukról, egyre döngették a rideg kaput, s a kocsiból szüntelen nyögés és jajszó hallatszott.

- Nyissanak kaput - kiáltottak Consuelónak -, ha keresztény ember lakik itt.

- Nyissanak kaput - kiáltott egy nő a kocsiból kihajolva; ismeretlen volt Consuelónak, de a lány nagy megdöbbenésére velencei kiejtéssel beszélt. - Asszonyom meghal, ha nem fogadják be azonnal. Nyissanak kaput, ha emberi szív dobog mellükben.

Consuelo feledve, hogy előbb már hiába próbálkozott, nagyon erőlködött, hogy kinyissa a kaput; de óriási lakat volt rajta, s a kulcs valószínűleg Brigide asszony zsebében. A csengő is ki volt kapcsolva, valami ismeretlen rugóval. Ezen a nyugodt és becsületes vidéken nem gonosztevők ellen védekeztek így, hanem a lárma, meg a túlságosan későn vagy korán érkező látogatók ellen. Consuelo nem cselekedhetett hát szíve szerint, s fájdalommal hallgatta a türelmetlen szobalány szitkait, aki úrnőjéhez fordulva, velencei nyelven folytatta:

- Ez az ostoba kis fajankó a kaput sem tudja kinyitni.

A német postakocsisok már türelmesebbek és nyugodtak voltak, és segíteni akartak Consuelónak; de ők sem boldogultak a lakattal, mire a beteg úrnő maga hajolt ki a kocsiból, és rossz németiséggel kiáltozni kezdett:

- Hogy az ördög vinné el, szedje már a lábát, maga hülye, és hívjon valakit, aki ki tudja nyitni a kaput.

Ez az erőteljes felszólítás kissé megnyugtatta Consuelót, mert látta, hogy nem kell félnie a hölgy hirtelen halálától. „Ha meg kell halnia - gondolta magában -, csak mérgében halhat meg”, s velencei nyelven szólt az ismeretlen nőhöz, akit éppúgy elárult kiejtése, akárcsak szobalányát:

- Nem tartozom ehhez a házhoz - mondta -, csak egy éjjelre fogadtak be; megpróbálom felébreszteni az urakat, de nem megy majd gyorsan, és főleg nem lesz könnyű. Olyan veszélyben van, asszonyom, hogy nem várhat baj nélkül pár pillanatig?

- Vajúdok, te ostoba fickó - kiáltott az idegen hölgy -, egy pillanatig sem várhatok. Rohanj, üvölts, rázd fel az embereket, hogy nyissanak végre kaput, busásan megfizetlek...

Megint sikoltzott, s Consuelo érezte, hogy egész testében megremeg: ez az arc, ez a hang nem volt ismeretlen...

- Hogy hívják az úrnődöt? - kérdezte a szobalányt.

- Mi közöd hozzá? Szaladj már, te nyomorult! - kiáltott izgatottan a szobalány. - Egy fillért sem kapsz, ha tátott szájjal állsz itt...

- Nem is akarok semmit - felelt Consuelo nagyon határozottan -, de tudni akarom a nevét. Ha úrnője muzsikus, tárt karokkal fogadják itt, márpedig, ha nem tévedek, egy híres énekesnő ül a kocsiban.

- Menj már, kisleány - mondta a vajúdo hölgy, aki szaggató fájdalmai szünetében megtalálta hidegvérét és akaraterét -, nem tévedtél. Mondd meg a ház lakóinak, hogy a nagynevű Corilla közel van halálához, hacsak nem szánja meg e siralmas helyzetében egy keresztény- vagy művészlélek. Fizetek... ezt is mondd meg, mindenért bőkezűen fizetek. Ó, jaj, Sofia - fordult most kísértőjéhez -, vegyetek ki a kocsiból, és fektessetek a földre, ott is jobb lesz, mint ezen az átkozott ülésen.

Consuelo máris a kolostor felé szaladt; elhatározta, hogy pokoli lármát csap, és ha kell, akár erőszakkal is betör a kanonokhoz. Nem csodálkozott, és nem is döbbsent meg azon a különös véletlenül, amely vetélytársnőjével, minden balszerencséje okozójával hozta össze; csak egy vágya volt, hogy segítsen rajta. Nem kellett kopognia, mert Brigide asszony, aki végre meghallotta a kiabálást, a kertész és az inas kíséretében éppen kijött a házból.

- Szép kis történet! - mondta keményen, amikor Consuelo elmesélte a dolgot. - Ne menjen oda, Andreas, maga se mozduljon, kertész mester! Nem látják, hogy színjáték az egész, s ezek a haramiák ki akarnak rabolni és meg akarnak gyilkolni minket? Mindjárt gondoltam! A banditák künn leleskelnek, s csak arra várnak, hogy társaik, akiket már befogadtunk, valami tisztességesnek látszó ürüggyel a házba csempésszék őket. Gyorsan a puskákat, uraim, és ha kell, eresszenek golyót ebbe az állítólag vajúdo hölgybe, aki, a fejemet teszem, bajuszt és nadrágot visel. Hogy a hölgy szül? Ha így volna is, kórháznak véli talán a házunkat? Itt nincs bábaasszony, én nem értek ehhez a mesterséghez, a kanonok úr pedig nem tűri a csecsemő-sírást. De miféle hölgy az, aki szülés előtt indul útnak. Ha pedig megteszi, vessen magára. Mi tehetünk róla, hogy szenved? Szülje meg a kölykét a kocsiban, ott sem lesz rosszabbul, mint nálunk, hiszen mi sem vagyunk berendezkedve újszülöttek fogadására.

E hosszú dörgedelmet először Consuelónak szánta, aztán végigmorogta a fason, s a rácsos kapunál, Corilla szobalányához címezve fejezte be. A két olasz nő, miután hiába rimázkodott, szemrehányásokkal, szidalmakkal, sőt átkokkal halmozta el a hajthatatlan házvezetőnőt, Consuelo viszont, a kanonok jószágában és zeneszeretetében bízva, a házba szaladt. De hiába kereste a házigazda szobáját; nem ismerte ki magát ebben a tágas lakásban, s csak bolyongott a folyosók labirintusában. Végül találkozott Haydnal, aki már kereste, és azt mondta neki, hogy a kanonok a narancsligetbe ment. Mindketten odasiettek, s egy jázminbokor mellett találták a szent férfiút, frissen, mosolygósan, akár a szép őszi reggel, amely körülvette őket. Olyan megbékéltnek látszott, amint szép, bélelt köntösében a kerti úton sétált; ahol a finom, frissen gereblyézett homokon egyetlen kő sem sérthette meg érzékeny lábát, hogy Consuelo

egy pillanatig sem kételkedett: e boldog lény, aki derűs lelkiismerettel és vágyaiban megnyugodva szemléli a világot, biztosan örömmel ragadja meg az alkalmat, hogy valami jót cselekedjen. Előadta hát szegény Corilla kérelmét, ám egyszerre megjelent Brigide asszony, a szavába vágott, és maga kezdett beszélni.

- Egy csavargó nőszemély van a kapu előtt, valami színházi énekesnő, aki hírnevesnek mondja magát, de arca és beszéde inkább züllött lányra vall. Azt állítja, hogy vajúdik, kiabál, átkozódik, mintha harminc ördög bújt volna bele; szíveskedjék megtekinteni, kedvére van-e a dolog.

A kanonok utálattal s visszautasítón emelte fel a kezét.

- Kanonok úr - könyörgött Consuelo -, bárki legyen ez a nő, nagyon szenved, s talán élete is veszélyben van, s nemcsak az övé, hanem egy ártatlan teremtményé is, akit Isten e világra hív, s a vallás parancsára talán éppen önnek kell keresztényi és atyai módon fogadnia. Ne hagyja el a szerencsétlent, ne engedje, hogy kapuja előtt jajveszékелjen és haldokoljon.

- Házasszony? - kérdezte hidegen a kanonok, pillanatnyi gondolkodás után.

- Nem tudom; lehet hogy házasszony. De mit számít ez? Isten az anyaság örömét adja neki: csak ő ítélkezhet felette...

- Megmondta a nevét, kanonok úr - erősködött Brigide asszony -, ön is biztosan ismeri, hiszen elég csepürágóval találkozott Bécsben. Corillának hívják.

- Corilla! - kiáltott a kanonok. - Bécsben is énekelt, sokat hallottam róla. Mondják, szép hangja van.

- Már e szép hang kedvéért is nyitassa ki a kaput - mondta Consuelo. - A földön fekszik a szerencsétlen, az út homokjában...

- De rossz erkölcsű nő - folytatta a kanonok. - Valami botrány volt körülötte Bécsben, két évvel ezelőtt.

- És annyi ember irigykedik a javadalmára, kanonok úr, értse meg. Ha ez a feslett nő az ön házában szülne... nem tekintenek véletlennek, és még kevésbé keresztényi cselekedetnek. Herbert kanonok, de hisz ön jobban tudja nálam, szeretné elnyerni a jubiláris kiváltságot, s egy fiatal társát máris kismizte a helyéből, azzal az ürüggyel, hogy elhanyagolja a miséit, s inkább egy bizonyos hölgyet gyóntat az istentisztelet idején. Egy ilyen javadalmat, mint az öné, kanonok úr, könnyebb elveszíteni, mint elnyerni.

Ezek a szavak gyors és megváltozhatatlan hatással voltak a kanonokra. Bár láthatóan alig figyelt rájuk, óvatossága szentélyébe gyűjtötte őket.

- Van a közelben egy vendégfogadó - mondta végül -, alig kétszáz lépésre tőlünk. Vitesse oda magát ez a hölgy. Ott mindent megtalál, amire szüksége van, és jobban és kényelmesebben lesz elhelyezve, mint egy magamfajta agglégénynél. Mondja meg neki, Brigide, de udvariasan, nagyon udvariasan, kérem. Magyarázza meg a kocsisoknak, hol találják a fogadót. Önök pedig, gyermekeim - fordult most a kis zenészekhez -, jöjjenek velem, próbálkozzunk meg Bach egy fűgájával, amíg a reggelit feltálalják.

- Kanonok úr - szólt Consuelo izgatottan -, magára hagyná...

- Ó - sóhajtott a kanonok, és döbrent arccal megállt. - Nézzék csak, éppen a legszebb volkamériám száradt ki. Pedig hányszor mondtam a kertésznek, hogy bőségesen öntözze! A legritkább, legcsodálatosabb növény a kertemben. Micsoda csapás, Brigide, milyen szerencsétlenség. Hívja csak a kertészt, hadd húzom meg a fülét.

- Előbb azt a híres Corillát kergetem el a kaputól - felelt Brigide asszony, és máris rohant.

- Hát megengedi, kanonok úr, s még el is rendeli? - kiáltott Consuelo felháborodva.

- Nem tehetek másként - felelt a kanonok szelíden, de nyugodt hangja világosan mutatta, hogy nem másítja meg döntését. - Szeretném, ha nem említenék többé a dolgot. Most pedig menjünk, ideje, hogy megkezdjük a zenét.

- Számomra itt már szó sem lehet zenéről - mondta Consuelo nagyon határozottan. - Hogyan értené meg Bach muzsikáját igaz emberi érzés nélkül. Ó, bár pusztulna el minden virága és gyümölcse, bár jönne valami rettentő fagy, hogy elhervassza jázminjait, megrepessze szép fáit. Tüskés bozót való ide, ebbe a gazdag földbe, amelyen most annyi kincs terem; mert önnek nincs szíve, és ha másoktól megtagadja, csupán bitorolja az Ég adományait.

Miután így szólt, Consuelo sarkon fordult, s magára hagyta a kanonokot, aki ijedten nézett maga köré, mintha a fejére idézett égi átok máris tönkretette volna drága volkamériáit és szeretett kökörösíneit. A lány a kapuhoz sietett, s mivel még mindig zárva volt, gyorsan átmászott a falon, hogy Corilla után szaladjon, mert a kocsi már a kanonok által nagylelkűen vendégfogadónak nevezett nyomorúságos kocsmá felé robogott.

79

A kis Haydn már beletörődött abba, hogy engedelmesen kövesse barátnője változatos elhatározásait, de nyugodtabb és előrelátóbb természet lévén nála, csak akkor ment utána, amikor már kezében volt tarisznyája, kottafüzete, és főleg a hegedű, amely nehéz utuk során már annyiszor adott nekik kenyeret, vigaszt és jókedvet. Corillát egy rossz ágyon találták, amilyenek német fogadóknak szoktak lenni: olyan kicsi a méretük, hogy az utas válogathat, a fejét vagy a lábát lógassa a padlóra. Balszerencsájukra egyetlen nő sem volt a csárdában: a vendéglősné búcsújáráson volt, hat mérföld messzeségben, a cseléd pedig a legelőre vitte a tehenet. Egy aggastyán és egy gyermek vigyázott a házra; inkább megrémültek, mint örültek, hogy ilyen gazdag utas érkezett, túrték, hogy mindent felforgassanak, nem is gondoltak arra, hogy keressenek ezen a váratlan üzleten. Az öreg süket volt, a fiú azonnal a bábaasszonyért sietett, a szomszéd faluba; és legalább egy mérföld távolságra kellett mennie. A kocsisok lovaik miatt aggódtak, mert nem tudták, mivel etessék őket, és nem sokat törődtek a beteggel. A szerencsétlen így egymagára maradt a szobalányával, aki teljesen elvesztette a fejét, és csaknem olyan hangosan sikoltozott, mint úrnője, s e kettős jajveszékelés oroslánbögésre hasonlított inkább, s nem női panaszkiáltásokra.

Consuelo dermedten a szánakozástól, elhatározta, hogy nem hagyja magára a kétségbeesett nőt.

- Joseph - mondta gyorsan társának -, siess a kolostorba, ha akár rosszul fogadnának is; nem lehetünk büszkék, ha mások számára kérünk. Mondd meg a kanonoknak, hogy küldjön fehérneműt, húslevest, óbort, lepedőt, takarót, mindent, ami egy betegnek kell. Légy alázatos, ha kell, erőszakos, s ígérd meg, hogy elmegyünk hozzá muzsikálni, csak segítsen ezen az asszonyon.

Joseph útnak indult, s Consuelónak borzalommal kellett figyelnie, hogyan várja, csupa szitokkal és istenkáromlással ajkán, egy hitetlen és kemény szívű nő az anyaság szent mártíriumát. A tiszta és áhítatos gyermek remegett e kíngyötrelmek láttán, amelyeket semmi sem enyhíthetett, hiszen fenséges öröm és vallásos reménykedés helyett csupán düh és elkeseredés lobogott Corilla lelkében. Egyre átkozta sorsát, utazását, a kanonokot és házvezetőnőjét, még

a gyermeket is, akinek életet ad. Kísérőnőjével is gorombáskodott, s végül egészen megbolondította a szerencsétlent. Amikor a szegény lány már nem is tudta, hová kapkodjon, gorombán kiutasította a szobából.

- Menj innen - mondta neki. - Én is így gondolok veled, ha te leszel soron; mert te is várandós vagy, jól tudom, de majd kórházba küldelek. Most pedig hordd el magad, csak bosszantasz és felingerelsz.

A dühös, kétségbeesett Sofia sírva kirohant, s Consuelo egymagában maradt Anzoletto és Zustiniani szeretőjével; mindent megtett, hogy segítségére legyen, és megnyugtassa. Corillában gyötrelmei és dührohamai ellenére is maradt valami nyers erő és vad bátorság, ami jól mutatta, hogy már egyetlen magasabb rendű érzést sem őriz féktelen, szívós természetében. Amikor kissé megpihent, sztoikus s szinte derűs lett.

- Szép kis ügy és mulatságos kaland, mondhatom - fordult egyszerre Consuelóhoz, akit nem ismert meg, mivel addig csak messziről vagy színpadon látta, s egészen más ruhában, mint amit a lány most viselt. - Senki sem hiszi majd el, amikor elmesélem, hogy egy kocsmában szültem a gyermekemet, s egy magadfajta orvos segítségével; mert te afféle zingarónak látszol, ezzel a füstös képeddel és nagy fekete szemekkel. Ki vagy te tulajdonképpen, és honnan kerülsz ide? Mit keresel itt, és miért buzgólkodsz mellettem? Jaj, ne is válaszolj, úgysem érteném. Ó, *misera me!*⁵⁵ Csak ne haljak meg. De nem, nem halok meg, nem akarok meghalni. Ne hagyj magamra, zingaro, maradj velem, ne engedd, hogy meghaljak, érted-e?

Megint kiáltozni kezdett, újabb átkokat szórt mindenkire.

- Nyomorult kölyök - mondta -, bár kitephetnék a hasamból, hogy eldobjalak, jó messze tőlem.

- Ne mondja ezt - kiáltott Consuelo dermedten az iszonyattól -, hiszen anya lesz, s ha majd boldogan nézi gyermekét, elfelejti minden szenvedését.

- Én? - mondta Corilla cinikus hidegvérrel. - Azt hiszed tán, hogy szeretni fogom ezt a gyermeket? Nagyon tévedsz! Mintha bizony öröm volna anyának lenni! Az ember szenved, hogy világra hozza a szerencsétlent, aztán dolgozik, hogy elartsa, mert apja persze megtagadja, látja, hogy a gyermek is szenved, nem tudja, mihez kezdjen vele, végül meg azért szenved, mert elválik tőle... hiszen elvégre szereti az ember... de én nem fogom szeretni. Esküszöm az élő Istenre, hogy nem fogom szeretni! Gyűlölni fogom, ahogy apját is gyűlölöm...

Corilla, akinek hideg, keserű kifejezése egyre növekvő lázrohamát palástolta, végső elkeseredésében, amilyenbe a túlságos szenvedés taszítja a nőket, feltárta szíve titkát:

- Legyen átkozott, háromszorosan átkozott e gyermek apja! - kiáltotta.

Egyre sikoltzott, hörgött, darabokra tépte a kendőt, amely a fájdalomtól és dühtől hullámzó hatalmas keblét fedte, s végül Consuelo karjába mélyesztve a gyötrelemtől megmerevedett ujjait, vadállat módjára üvöltött:

- Legyen átkozott, átkozott, átkozott a gonosz, gyalázatos Anzoletto!

Sofia ekkor visszajött, s egy negyedóra múlva, miután sikerült a világra segítenie a gyermeket, gyorsan feltépte az egyik málhát, s az első, keze ügyébe akadó cifra ruhadarabot Consuelónak dobta. Színházi köpeny volt, kopott selyemből, csillogó rojtokkal szegélyezve. Ebbe az alkalmi pólyába burkolta Albert nemes, tiszta jegyese Anzoletto és Corilla gyermekét.

---

⁵⁵ Könyörülj rajtam.

- Nyugodjon meg végre, asszonyom - mondta a szegény szobalány egyszerű, őszinte jósággal hangjában -, megszabadult gyötrelmeitől, és szép kislánya van.

- Akár fiú, akár lány, legalább nem szenvedek többé - mondta Corilla a könyökére támaszkodva, anélkül, hogy egy pillantást vetett volna gyermekére. - Adj egy nagy pohár bort.

Joseph bort is hozott a kolostorból, mégpedig kitűnőt. A kanonok nem fukarkodott, s a beteg hamarosan mindent megkapott, amire szüksége volt. Corilla keze cseppet sem remegett, amikor megfogta az odakínált ezüstkelyhet, s olyan gyorsan kiürítette, akár egy markotányosnő; aztán a kanonok puha vánkosaira hajtotta fejét, s hamarosan elaludt, azzal a gondtalansággal, amilyennel csak vas szervezet és érzéketlen lélek tud. Miközben aludt, gondosan bepólyálták a gyermeket, és Consuelo egy anyajuhot keresett a szomszéd réten; ez a kedves állat volt a csecsemő első dajkája. Amikor az anya felébredt, megkérte Sofiát, hogy emelje fel; s miután még egy pohár bort ivott, egy ideig elgondolkozott. Consuelo, kezében a gyermekkel, az anyai gyengédség felébredését várta, de Corilla más gondolatokat forgatott fejében: nagy figyelemmel énekelni kezdett, a C-dúr skálát két oktávon ismételte. Aztán elégedetten összeverte a kezét, és így kiáltott:

- *Bravó, Corilla!* nem vesztetted el a hangod, most már annyi gyermeket szülhetsz, ahányat csak akarsz.

Aztán felkacagott, megcsókolta Sofiát, levette gyémántgyűrűjét, a lány ujjára húzta, és azt mondta neki:

- Hogy megvigasztaljalak a gorombaságaimért. Hol a kis majmom? Jóságos Isten - kiáltotta, miután alaposan megnézte a gyermeket -, szőke, rá hasonlít! Az ő haja, azé a csirkefogóé, hogy dögölne meg! Ne nyisson ki annyi bőrdöndőt, Sofia! Mit képzelsz! Hogy itt akarok maradni! Ugyan, ostoba kislány maga, látszik, hogy nem ismeri az életet. Már holnap útnak akarok indulni. Ni, a kis zingaro, úgy tartja a gyermeket, mintha nő volna. Mit adjak neked, hogy ennyit törődjél velem, és ilyen sokat fáradoztál? Tudod-e, Sofia, hogy soha ilyen jól nem szolgáltak, és ilyen gondosan nem ápoltak? Velencei fiú vagy, kis barátom? Talán hallottál énekelni?

A lány nem felelt a kérdésekre, az énekesnő nyilván nem figyelt volna válaszára. Consuelo csak iszonyattal tekinthetett volt vetélytársnőjére. Odaadta a gyermeket a közben megérkezett cselédlánynak, aki derék teremtsnek látszott. Aztán szólt Josephnek, és együtt mentek a kolostorba.

- Nem ígértem meg - mondta útközben Haydn -, hogy visszaviszem a kanonokhoz. Láthatóan szegyenkezett magatartása miatt, bár nagyon előzékenyen és vidáman beszélt velem; önző ember, de nem gonosz. Inkább boldog volt, hogy ezt a sok holmit elküldheti Corillának.

- Olyan kemény és kegyetlen lelkeket ismertünk meg, hogy a gyengéket szánnunk kell inkább, és nem gyűlölnünk. Jóvá akarom tenni a hibámat, hogy olyan hevesen beszéltem ezzel a szegény kanonokkal; és minthogy Corilla nem halt meg, az anya és gyermeke pedig, mint mondják, jól vannak, amihez, lehetőségéhez mérten és drága javadalmának veszélyeztetése nélkül a kanonok is hozzájárult, köszönetet akarok neki mondani. Egyébként jó okom van rá, hogy a kolostorban maradjak, míg Corilla el nem utazik. Majd holnap elmesélem.

Brigide asszony egy szomszéd majorságban járt, s Consuelo, aki már félt tőle, hogy ezzel a női Cerberussal találja magát szemben, nagy megkönnyebbülésére, a nyájas, édeskés Andreasba ütközött.

- Végre itt vannak - kiáltott az inas, és sietve bevezette őket gazdája lakosztályába -, a kanonok úr valósággal búskomor. Szinte nem is nyúlt reggelijéhez, és háromszor is megszakította pihenőjét. Két rettenetes csapás érte ma reggel; elvesztette legszebb volkamériáját, és mindjárt utána azt a lehetőséget, hogy kedvére muzsikáljon. Most, hogy szerencsésen megjötték, legalább egyik fájdalomra csillapszik.

- Gazdájával csúfolódik-e, vagy velünk? - kérdezte Consuelo Josephtől.

- Vele is, velünk is - felelt Haydn. - Csak ne haragudjon a kanonok, biztosan jól szórakozunk.

A kanonok cseppet sem haragudott, tárt karokkal fogadta a fiatalokat, megreggeliztette őket, s aztán a zongorához ültek. Consuelo megértette és megcsodáltatta vele Bach csodálatos prelúdiumát, és hogy még jobban kedvébe járjon, repertoárja több szép dalát is elénekelt neki, s nem is változtatta meg a hangját, és azzal sem nagyon törődött, hogy a kanonok kitalálhatja nemét és korát. A kanonok nyilván elhatározta, hogy semmit sem talál ki, csak nagy gyönyörűséggel hallgatja a leány énekét. Szenvedélyesen szerette a zenét, s olyan őszintén, olyan lelkesen bámulta ezt a szép muzsikát, hogy Consuelo akarata ellenére is meghatódott.

- Ó, kedves gyermekem, te nemes, boldog gyermek - kiáltott a kanonok könnyekkel a szemében -, életem legszebb napját köszönhetem neked. Mit csinálok, ha elmégy? Nem, nem tudom elviselni, hogy ne legyen többé ily örömöm, mert elemészt majd az unalom. Zenélni sem tudok már, mert olyan eszmény él lelkemben, amely ízetlenné tesz mindent. Semmit sem szeretek többé, még virágaimat sem...

- Pedig nem volna igaza, kanonok úr - felelt Consuelo -, mert a virágai szebben énekelnek, mint én.

- Mit nem mondasz? Hogy a virágaim énekelnek? Még sosem hallottam őket.

- Mert sosem hallgatta őket. Én hallottam őket ma reggel, ellestem titkukat, és megértettem melódiájukat.

- Különös gyermek vagy, lángeszű gyermek! - kiáltott a kanonok, apás mozdulattal simogatva Consuelo barna fejét. - A nyomor gúnyját hordod, pedig egy diadalmenet élén volna a helyed. Ki vagy te tulajdonképpen, hol tanultad mindazt, amit tudsz?

- A véletlen hozta meg a természet, kanonok úr.

- Becsapsz - mosolygott ravaszán a kanonok, aki mindig szellemeskedni akart - biztosan Caffarelli vagy Farinelli⁵⁶ fia vagy te! De figyeljetelek csak, gyermekeim - folytatta komoly, izgatott arccal -, azt szeretném, ha nem hagynátok el többé ezt a házat. Én mindennel ellátlak benneteket, maradjatok velem. Vagyonom van, nektek is adok. Az leszek számotokra, ami Gravina volt Metastasio számára. Ti lesztek a boldogságom, a dicsőségem, kössétek hozzám életeteket; csak valami kisebb rendbe kell belépnetek. Csinos kis javadalmakat szerzek nektek, és halálom után megtakarított pénzem is a tiétek lesz, mert semmit sem hagyok ennek a hárpia Brigidének.

Brigide éppen ebben a pillanatban lépett be, és hallotta az utolsó szavakat.

- Én pedig - kiáltott csaholó hangon és a düh könnyeivel a szemében - egy pillanatig sem maradok itt. Elegendem van már abból, hogy egy hálátlan gazdának áldozzam jó híreimet és ifjú éveimet.

---

⁵⁶ Köztudomás szerint mind a ketten kasztrált szoprán énekesek voltak.

- A te jó híred? A te ifjú éveid? - csúfolódott a kanonok derűs arccal. - Nagyon elnéző vagy magaddal szemben, lányom, hiszen amit ifjú éveidnek nevezel, az védelmezi jó híredet.

- Jó, jó, csak gúnyolódjon - toporzékolt az öregasszony. - De engem nem lát többet, vegye tudomásul. Elhagyom ezt a házat, mert látom, nem tudom biztosítani a rendet és a tisztességet. Meg akartam akadályozni, hogy bolondságokat csináljon, elherdálja a pénzét, szégyent hozzon a rangjára, de mind hiába. Gyenge jelleme és rossz csillaga vesztébe sodorja, és ha csak két jöttment csepürágó állít be a házába, mindjárt úgy megszedül, hogy akár ki is forghatják a vagyonából. És tudja meg, hogy Herbert kanonok jó ideje alkalmazni akar, mégpedig több fizetéssel, mint amit itt kapok. Már belefáradtam az itteni zűrzavarba. Számoljunk el most mindjárt, mert az éjjelt már nem itt akarom tölteni.

- Hát ide jutottunk? - mondta a kanonok nyugodtan. - Nos, Brigide, nagyobb örömet nem is szerezhettél volna nekem, csak aztán meg ne gondold magad. Soha nem kergettem el senkit, s azt hiszem, ha akár az ördög szolgálna nálam, őt sem dobnám ki, olyan béketűrő vagyok. De ha az ördög elmenne, jó utat kívánnék neki, és a *Magnificat* hálaadó dallamával köszönténém távozását. Csomagolj gyorsan, Brigide; ami meg az elszámolást illeti, állítsd te magad össze, lányom, írd be, amit akarsz, akár az egész vagyonomat, ha kedved tartja, csak ne lássalak többé.

- De kanonok úr - szólt Haydn, egészen megrendülve e családi perpatvartól -, gondolja meg a dolgot, még visszasírja öreg szolgálóját, aki olyan hűségesen ragaszkodik önhöz...

- Csak a javadalmamhoz ragaszkodik - felelt a kanonok -, és én legfeljebb a kávéját sírom vissza.

- Talán nem iszik többé jó kávé - mondta Consuelo határozottan -, de egykettőre megszokja, és jól is teszi. Hallgass, Joseph, ne védelmezd ezt a nőt. Előtte akarom megmondani, mert ez az igazság. Gonosz, és ártalmára van az urának. Gazdája jó ember; a természet nemesnek és nagylelkűnek teremtette. De ez a nő önzővé teszi. Elfojtja szíve minden lendületét; és ha itt marad, ő is csak kemény és embertelen lesz, akár a cselédje. Bocsásson meg, kanonok úr, hogy így beszélek. Olyan sok szép művet énekeltettem velem, lelkesedése engem is olyannyira fellelkesített, hogy kissé elvesztettem a fejem. Szinte mámoros vagyok, s ez az ön hibája; de, higgye meg, az igazság szól e máorból, mert nemes részegség ez, s legjobb indulataimat szabadítja fel. Szívemet ajkamra csalja, s csak a szívem szól ebben a pillanatban. Amikor megnyugszom, tisztelettudóbb leszek, de nem őszintébb. Bízást elhiheti, hogy nekem nem kell az ön vagyona, semmi kedvem, semmi szükségem rá. Ha majd ilyesmire vágyódom, nekem több lesz, mint önnek, és a művészet annyi kockázatnak van kitéve, hogy ön talán tovább él, mint én. Talán én írom az ön nevét végrendeletembe, hálából, mivel rám akart gondolni az önében. Holnap útnak indulunk, s talán sosem látjuk már egymást; de csupa öröm, nagyrebecsülés, tisztelet és hála él majd szívünkben ön iránt, ha elbocsátja Brigide asszonyt, akinek egyébként bocsánatáért esedezem, hogy így gondolkozom.

Consuelo olyan lelkesen beszélt, arcán olyan világosan tükröződtek szívének tiszta indulatai, hogy a kanonok szinte villámsújtottan állt a helyén.

- Menj el, Brigide - mondta végül határozott, méltóságteljes arccal. - Az igazság szól a gyermekek szájából, s e gyermek lelkében valami nagy erő feszül. Menj, mert rosszra bírta ma reggel, s máskor is rossz cselekedeteket sugallna nekem, én pedig gyenge vagyok, s olykor félnék is. Menj, mert szerencsétlenné teszel, s ez nem válik lelked üdvösségére; menj - tette hozzá mosolyogva -, mert újabban túlságosan odaégeted a kávé, és ízetlen minden mártásod, amibe belemártod magad.

Ez az utolsó szemrehányás mélyebben érintette Brigide asszonyt, mint akár a legkeményebb szavak, s válaszolni sem tudott, olyan érzékeny helyen sebeztek meg büszkeségét. Kiegyenesedett, szánakozó, szinte megvető pillantást vetett a kanonokra, s ünnepélyes képet vágva, lassan kivonult a szobából. Két órával később, miután meglehetősen kifosztotta, e trónjavesztett királynő elhagyta a kolostort. A kanonok semmit sem akart észrevenni, s olyan megdicsőült arccal járt-kelt, hogy Haydn végre belátta, Consuelo igen nagy szolgálatot tett vendéglátójuknak. Hogy semmi bánata ne legyen, a lány velencei módra készített neki kávé, aminél jobb nincs a világon. Consuelo felügyelete mellett Andreas is elleste a fortélyát, s a kanonok kijelentette, hogy ilyen jó kávé soha nem ivott. Este még zenéltek, de előbb érdeklődtek Corilla hogylétéről; a fiatal anya, mint hallották, már a kanonok által kölcsönzött karosszékben ült. Később a holdfényes kertben sétáltak; csodálatosan szép este volt. A kanonok Consuelo karjára támaszkodott, s váltig könyörgött neki, lépjen be egy kisebb rendbe, s maradjon vele, mint fogadott fia.

- Vigyázzon - mondta neki Joseph, amikor már szobáikban voltak -, ez a jó kanonok túlságosan megszerette magát.

- Utazás közben csak egyre kell ügyelni: az ember sose veszítse el a fejét - nevetett a lány. - Ne félj, nem leszek csuhás, ahogy trombitás se lettem. Se Mayer úr, se Hoditz gróf, de még a derék kanonok sem számolt a holnappal.

80

Consuelo jó éjszakát kívánva barátjának, visszavonult a szobájába, és egyetlen szóval sem mondta, ahogy pedig Joseph várta, hogy virradatkor útnak indulnak. Megvolt az oka rá, hogy ne siessen, de a fiú nem kérdezte, csak boldogan gondolt arra, hogy még néhány szép órát tölt vele ebben az elragadó házban és ebben a kellemes kanonoki életmódban, ami cseppet sem volt kedve ellenére. Consuelo azt is megengedte magának, hogy sokat aludjon, s csak a második reggelinél jelenjen meg. A kanonoknak ugyanis az volt a szokása, hogy korán kelt, valami könnyű, ínycsiklandozó ételt fogyasztott, ami után breviáriumával a kezében, kertjeiben és üvegházaiban sétált, növényeiben gyönyörködött, majd, a villásreggeli előtt, megint szundított egy keveset.

- Beteg utasunk már jól van - mondta fiatal vendégeinek, mihelyt meglátta őket. - Odaküldtem Andreast, hogy készítsen neki reggelit. A hölgy nagyon hálásnak mutatkozott figyelmességünkért, és mivel még ma Bécsbe akar menni, ami, bevallom, nagy hebehurgyaság, arra kéri önöket, keressék fel mielőbb, hogy meghálálhassa szeretetteljes buzgalmukat, amellyel segítségére voltak. Reggelizzenek hát gyorsan, gyermekeim, és aztán siessenek a hölgyhöz. Biztosan valami szép ajándékkal akarja meglepni önöket.

- Ha megengedi, kanonok úr, inkább kényelmesen reggelizünk, és nem keressük fel a beteget - felelt Consuelo. - Már nincs szüksége ránk, s nekünk sem az ő ajándékaira.

- Különös gyermek! - álmélkodott a kanonok. - Regényes önzetlenséged, lelkes emberszereteted annyira meghódította a szívemet, hogy érzem, már nem tudnék elválni tőled...

Consuelo mosolygott. Az asztalhoz ültek. A villásreggeli pompás volt, s két óra hosszat tartott. Ám a végén más csemegével szolgáltak, mint amit a kanonok várt.

- Főtisztelendő úr - mondta Andreas, az ajtóban megjelenve -, Berta asszony van itt, a közeli kocsmból, egy nagy kosarat hoz a beteg hölgytől.

- Biztosan az ezüsthalmi van benne, amit kölcsönadtam neki. Vegye át, Andreas, a maga dolga ez. Hát mégis elutazik a hölgy?

- Már el is utazott, főtisztelendő úr.

- Már? Hiszen ez örület? Meg akarja magát ölni ez a démoni nő?

- Dehogyan akarja, kanonok úr - mondta Consuelo -, és nem is fogja megölni magát.

- Mi az, Andreas? - nézett a kanonok inasára. - Miért áll itt ilyen ünnepélyes képpel?

- Berta anyó, főtisztelendő úr, nekem nem adja át a kosarat; azt mondja, csak a kanonok úrnak adja át, és egy üzenetet is vele.

- Miféle aggályoskodás ez? Biztosan attól fél, hogy tőle kérünk valamit számon. Jöjjön hát be, hadd végezzünk.

A vénasszony bejött, és nagy hajlongások után egy fátyollal takart kosarat tett az asztalra. A kanonok kérdő tekintetet vetett Berta anyóra, Consuelo pedig gyorsan felemelte, majd megint elengedte a kosáron levő fátylat, s Josephhez fordult:

- Gondoltam - súgta neki -, s ezért akartam itt maradni. Igen, biztos voltam benne: mi mást tett volna Corilla?

Joseph nem látta, mi van a kosárban, s csodálkozva nézett társnőjére.

- Nos, Berta anyó - mondta a kanonok -, a holmit hozza vissza, ugye, amit vendégének kölcsönöztem. Jól van, nagyon jól van. Nem aggódtam a dolgaimért, nem is kell megnéznem, biztosan minden itt van.

- Főtisztelendő úr - felelt az öregasszony -, cselédem már mindent visszahozott, és én magam adtam át a holmit az ön tisztartóinak. Semmi sem hiányzik, s emiatt nem kell aggódnom. De megeskettek, hogy ezt a kosarat az ön kezébe adom, s főtisztelendő úr éppolyan jól tudja, mi van benne, akárcsak én.

- Akasszanak fel, ha tudom - mondta a kanonok, s szórakozottan a kosár felé nyúlt.

De keze egyszerre megdermedt, mintha bénulás sújtotta volna, szája nyitva maradt a meglepetéstől, mert a fátyol megrebbent, s mintha magától szétnyílt volna, egy apró, rózsás kéz bújt ki alóla, bizonytalan mozdulattal keresve a kanonok ujját.

- Hát itt vagyunk, főtisztelendő úr - mondta a vénasszony elégedett, bizalmaskodó mosollyal -, épek és egészségesek vagyunk, kedvesek és frissek vagyunk, és, lám, máris örülünk az életnek.

A kanonok szólni sem tudott a döbbenettől; az öregasszony vígan folytatta:

- Ha egyszer főtisztelendőséged elkérte az anyától, s örökbe akarja fogadni, hogy felnevelje. Szegény hölgyem, csak nehezen határozta el magát; de mi mondtuk neki, jobb kezekben nem lehetne gyermeke, mire ő a Gondviselés segédelmébe ajánlotta, és odaadta nekem, hogy idehozzam: „Mondja meg e derék kanonoknak, e szent férfinak - kiáltotta kocsijába szállva -, hogy nem élek sokáig vissza keresztényi buzgalmaival. Hamarosan eljövök a lányomért, és kifizetem minden költségét, amit rá fordított. Minthogy ragaszkodik hozzá, hogy ő maga keressen egy jó dajkát gyermekemnek, vigye el neki ezt az erszényt is, és kérje meg, hogy a pénz felét a dajkának adja, a másikat meg a kis muzsikusként, aki tegnap oly gondosan ápolt, ha ugyan még nála van.” Ami engem illet, főtisztelendő úr, engem busásan megfizetett, én nem kérek semmit, máris bőségesen kaptam.

- Szóval bőségesen kapott - kiáltott a kanonok tragikomikus hangon. - Nagyon örülök, és kérem, hogy az erszényt meg a kölyköt is tartsa meg ráadásul. Költse el a pénzt, nevelje fel a gyermeket, nekem ehhez semmi közöm.

- Hogy én neveljem a gyereket? Az nem lehet, főtisztelendő úr! Nagyon vén vagyok már én egy újszülöttnek. Az efféle apróság egész éjjel bög, és szegény uram, bármilyen süket, nehezen tűrné a társaságát.

- Én pedig türjem? Nagyon kedves. Erre gondolt talán?

- De hiszen főtisztelendő úr kérte az anyától!

- Én kértem? Honnan az ördögből veszi ezt?

- De hiszen főtisztelendő úr írt neki ma reggel...

- Én írtam? Hol a levelem, jó asszony? Mutassa azt a levelet!

- Én bizony nem láttam, meg aztán nálunk senki sem tud olvasni. De Andreas úr reggel főtisztelendő úr parancsára a betegnél volt, és a hölgy később mondta, hogy levelet hozott neki. Mi meg elhittük, amilyen jámbor lelkek vagyunk. Ki ne hitte volna el?

- Alávaló hazugság, igazi cigánytempó! - kiáltott a kanonok. - Maga meg cinkosa ennek a boszorkánynak. Menjen már, és vigye azt a porontyot is, adja vissza az anyjának, vagy tartsa meg, csináljon vele, amit akar, én mosom kezeimet. Ha pénzt akar kicsikarni, kaphat, amennyit kér. Sosem tagadom meg az alamizsnát, cselszövőknek meg szélhámosoknak is adok, másként úgysem szabadulhatok tőlük. De hogy egy gyermeket vegyek a házamba, azt már nem, erre ne is gondoljanak. És most gyorsan kifelé!

- Márpedig - válaszolt az öregasszony nagyon határozottan -, nem viszem el innen, ha megharagszik is, főtisztelendő úr. Én nem vállaltam a gyereket. Tudom jól, hogy végződnek az ilyen egyezségek. Az ember kap pár csillogó aranyat, s hetet-havat ígérnek ráadásul; aztán mintha a föld nyelte volna el az anyát, a gyermek pedig megmarad. Ráadásul az ilyen rendszerint vézna, dolgozni nem akar, csak egyre páváskodik. Mit kezdjen vele az ember? Ha fiú, útonálló lesz belőle, ha lány, még rosszabb. Hitemre, sem az öregem, sem én nem kívánjuk ezt a porontyot. Nekünk azt mondták, főtisztelendő úr vállalja; elhittük, ennyi az egész. Itt a pénz, és már megyek is. Hogy cinkosa volnék a nőnek? Mi nem ismerjük az ilyen huncutságokat, és főtisztelendő úr, ne vegye rossz néven, nyilván csak tréfál, amikor ilyesmivel vádol minket. Alázatos szolgálója vagyok főtisztelendő úrnak, és már indulok is haza. Zarándokok vannak nálunk, a búcsúról jönnek, és gondolhatja, hogy kiszáradt a torkuk.

Az öregasszony többször meghajolt, és már fordult volna, amikor valami még eszébe jutott:

- Majd elfelejtem - mondta -, a gyermeket Angélának kell hívni, de olaszul. A fenébe is, sehogy sem jut eszembe, hogy mondták.

- Angiolina, Anzoleta? - kérdezte Consuelo.

- Igen, így, pontosan így - mondta az öregasszony, és újabb hajlongások után nyugodtan elment.

- Szép kis ügy - szólt döbbsen a kanonok vendégeihez fordulva.

- Méltó arra, aki kitalálta - felelte Consuelo, és kivette a kosárból a már türelmetlenkedő gyermeket; a kanonok japán csészéjében még maradt egy kevés meleg tej, és most a lány, nagyon óvatosan, néhány kanállal adott belőle a csecsemőnek.

- Az ördög sem lehet gonoszabb ennél a Corillánál! - méltatlankodott a kanonok. - Ismeri?

- Csak hírből; de most már tökéletesen ismerem, s gondolom, kanonok úr is.
- Erről az ismeretségről szívesen lemondtam volna. Mihez kezdünk most ezzel a szegény elhagyott gyermekkel? - tette hozzá a kanonok, szánakozó pillantást vetve a kisdedre.
- Leviszem a kertész feleségéhez - felelte Consuelo. - Tegnap láttam, hogy egy öt-hat hónapos szép kisfiút táplál.
- Menjen csak - mondta a kanonok -, de nem, csengessen, jöjjön az asszony érte. Majd ő keres dajkát az egyik közeli tanyán... csak ne legyen túlságosan közel, mert a jó Isten a megmondhatója, milyen sok baj érhet egy papi személyt, ha túlságos érdeklődést mutat egy égből pottyant gyermek iránt.
- Az ön helyében, kanonok úr, felülemelkednék ezeken a nyomorúságos előítéleteken. Nem törném ilyesmin a fejem, és még tudomásul sem venném a rágalom képtelen feltételezéseit. Úgy élnék az ostoba szóbeszéd közepette, mintha nem is létezne, és mindig úgy cselekednék, mintha engem nem is érinthetne. Mire szolgálna egy bölcs és erényes élet, ha a lelkiismeret nyugalomát és a jótettek szabadságát sem adja meg? Ezt a gyermeket, látja, önre bízták, főtisztelendő úr. Ha rosszul gondozzák, mert távol van öntől, ha senyved és elpusztul, önmagának vetné szemére, és élete végéig.
- Mit nem mondasz? Hogy ezt a gyermeket rám bízták? Talán vállaltam? Vagy róhatna ránk mások szeszélye meg álnoksága ilyen kötelezettséget? Elveszted a fejed, gyerek, nem vagy te ép eszednél.
- Nem, nem, kedves, jó kanonok uram - folytatta Consuelo egyre lelkesebben -, nagyon is józanul gondolkodom. A gonosz anyának, aki elhagyta gyermekét, semmi joga nincs, és nem is követelhet semmit. De van valaki, aki parancsolhat önnek, aki az újszülött gyermek sorsát irányítja, és aki iránt ön is örök felelősséggel tartozik: Isten. Igen, Isten végtelen könyörületében megszánta ezt az ártatlan teremtetést, és ő sugallta az anyának azt a merész gondolatot, hogy önre bizza gyermekét, ő hozta ebbe a házba a körülmények furcsa szövevényében, és az ön akarata és aggályoskodása ellenére az ön karjába helyezi. Ó, kanonok úr, gondoljon Páli Szent Vince példájára, aki a házak lépcsőin szedte össze a szegény elhagyott árvákat, és ne utasítsa el azt, akit maga a Gondviselés küldött ide. Mert ha így cselekszik, hitem szerint csak bajt hoz magára; és a világ, amely gonoszságában is megőriz valami igazságérzetet, a valóság némi látszatával mondhatná, hogy jó oka volt messze küldeni. Ha viszont megtartja házában, csak egy okot tételezhetnek fel, és amely igaz is: az ön könyörületes, jó szívét.
- Te nem tudod - mondta a kanonok, aki kissé megrendült és bizonytalanává vált -, hogy milyen a világ. Te kis vadóc vagy, csak a becsületet és az erényt ismered. Főleg azt nem tudod, mi a papság, s Brigide, a gonosz Brigide jól tudta, mit mond, amikor tegnap azt állította, hogy sokan irigylik az állásomat, és azon dolgoznak, hogy elveszítsem. A boldogult Károly császár pártfogásának köszönhetem javadalmamat, ő segített meg abban, hogy elnyerjem. Mária Terézia császárné is támogatót, neki köszönhetem, hogy idő előtt jubiláris lettem. Nos, amit az egyháztól kaptunk, az sosincs biztonsággal a kezünkben. Az egyház nagyobb úr nálunk, nagyobb úr a minket pártfogoló uralkodóknál is. *Alkalmasnak* nyilvánít, ha nem is vagyunk azok, amikor így van kedvére, és *alkalmatlannak*, ha akár a legnagyobb szolgálatokat tesszük is néki, amikor viszont így véli hasznosabbnak. Az *ordinárius*, vagyis az egyházmegyei püspök, és tanácsa, ha éppen felingerelik vagy ellenünk hangolják, vádat emelhet ellenünk, ítélőszéke elé idézhet, és kicsapongás, erkölcstelenség vagy megbotránkoztatás ürügyén megfoszthat javadalmunktól, hogy aztán másokra ruházza azokat a kiváltságokat, amelyeket egykor nekünk kellett adnia. Az Ég a tanúm, hogy életem épp olyan tiszta, mint azé a gyermeké, aki csak tegnap született. Mégis, ha nem vagyok végtelenül óvatos minden kapcsolatomban,

erényem egymagában nem védelmezett volna meg a rosszhiszemű értelmezésektől. Nem vagyok hízelgő a főpapokkal; közönyöm, s talán születés adta büszkeségem is megnehezíti ezt nékem. A káptalanban is van jó néhány irigyem...

- De ön mellett van Mária Terézia, ez a nagy lélek, nemes szívű asszony és gyengéd anya - folytatta Consuelo. - Ha most itt volna, hogy ítélkezzen, s ön az igazság tisztaságával hangjában, s csak az igazságnak lehet ilyen tiszta csengése, azt mondaná neki: „Felséges asszonyom, egy pillanatig haboztam félelmem közt, merthogy fegyvert adok ellenségeim kezébe, és hivatásom elsőrendű erénye, az emberszeretet közt; látom a rágalmakat, cselszövéseket, amelyek vesztemet okozhatják, de egy szegény gyermeket is láttam, akit az Ég és az emberek egyaránt elhagytak, és aki csak az én szánakozásomban bízhat, az én gondosságomtól remélhet jobb jövőt; és vagyonom, nyugalmam, hírnevem kockáztatását vállaltam inkább, csak hogy hitem és szívem szerint cselekedhessem.” Ó, ha ezt mondaná Mária Teréziának, egy pillanatig sem kételkedem, hogy Mária Terézia, aki mindent tehet, e kolostor helyett palotát, kanonoki rangja helyett püspöki hatalmat adna önnek. Metastasio abbét is kitüntetésekkel, jövedelmekkel halmozta el, pedig csak szép költeményeket ír; mit nem tenne az erényért, ha a tehetséget is így jutalmazza? Fel a fejjel, főtisztelendő úr, fogadja házába a szegény kis Angiolinát; a kertész felesége táplálni fogja, s később ön a vallás és az erény szellemében nevelheti. Anyja mellett a poklok démona lett volna, az ön oldalán mennyei anygallá nemesedik.

- Azt csinálsz velem, amit akarsz - mondta a kanonok ellágyulva, meghatottan, és azt is eltúrte, hogy kedvence ölébe tegye a gyermeket. - Rendben van, holnap megkereszteljük Angelát, te leszel a keresztapja... Ha Brigide itt volna, arra kényszerítenénk, hogy ő legyen a koma-asszonyod, s jót mulatnánk a mérgén. Csengess, hogy hívjuk a dajkát, és legyen Isten akarata szerint! Ami meg az erszényt illeti, amelyet Corilla itt hagyott... (nézd csak, ötven velencei zecchino van benne), arra nincs szükségünk. Vállalom a gyermek eltartásának költségeit, és jövőjéről is gondoskodom, ha anyja nem követeli tőlem. Ez az arany pedig legyen a tiéd; kit illetne meg, ha nem téged, a te szépséges erényedet, nagy szívedet, amelyről mindig új tanúságot teszel.

- Hogy arannyal fizessék erényemet és jó szívemet! - kiáltott Consuelo, és iszonyattal tolta félre az erszényt. - Corilla aranyával! amely hazugságainak, s talán testének is bére. Ó, kanonok úr, ez a pénz a tekintetet is beszennyezi. Ossa szét szegényei közt, talán szerencsét hoz a mi szegény Angelánknak.

81

Életében talán először, a kanonok nem tudott aludni. Különös érzések, sajátos izgalmak gyötörték. Akkordok, melódiák, modulációk zsongtak a fejében, könnyű álma azonban minduntalan félbeszakította őket, de aztán felriadt, s akarata ellenére, sőt, némi bosszúsággal is, megint csak kereste őket, de sosem tudta teljes egészükben felidézni. Jól emlékezett a Consuelo énekelt darabok legjellemzőbb frázisaira; még ott zsongtak, visszhangoztak agyában, rekeszizmában. Aztán, a legszebb helyen, egyszerre megtört emlékezetében a dallam vonala, és hiába kezdte újra, akár százszor is, egyetlen hangjeggyel sem tudott előbbre jutni. És hiába próbálkozott, ha már belefáradt ebbe a képzeletbeli hangversenybe, hogy elűzze őket; mindig visszaröppentek fülébe, és már a tűz fénye is ritmusban táncolt a függönyök vörhenyes selymén. A lángoló hasábok sístergő füttyszavai is mintha ezeket az átkozott frázisokat énekelnék, ám befejezésük mégis áthatolhatatlan titok maradt a kanonok fáradt képzelete számára. Csak egy dallamot lelne meg a maga teljességében, és, biztosan érezte, mindjárt megszaba-

dulna az emlékezés e követelődzésétől. A zenei emlékezés azonban úgy van megalkotva, hogy egyre gyötör és üldöz, míg oda nem vetjük neki, ami után sóvárog, és ami nyugtalanítja.

Soha muzsika így le nem nyugozta a kanonok egész valóját, noha egész életében kitűnő zenebarát volt. Soha emberi hang így el nem varázsolta szívét, mint Consuelóé. Soha emberi arc, beszéd és magatartás így el nem bővölte, mint Consuelo vonásai, viselkedése, szavai már teljes másfél nap óta. Felfedezte-e a kanonok, vagy nem fedezte fel az állítólagos Bertoni igazi nemét? Igen is, meg nem is. Hogy értsük ezt? Mindenekelőtt tudni kell, hogy a kanonok ötvenéves korára, testben-lélekben egyaránt tiszta volt, s erkölcsi akár egy ártatlan kislányé. Ebben a vonatkozásban a mi kanonokunk valóságos szent volt; mindig is így élt, és a legcsodálatosabb az volt, hogy, bár a történelem legkicsapongóbb királyának fattyújaként született, szinte semmi erőfeszítésbe nem került, hogy szüzességi fogadalmát megtartsa. Hűvös természetű volt (ma inkább hidegvérűnek mondanánk), kanonoki tisztségének eszményében nevelkedett, mindig szerette a jólétet és a nyugalmat, s kevésbé hajlott azokra a titkos harcokra, amelyeket az egyházi becsvágy mohó szenvedélyei sugallnak; egyszóval, a békét és a boldogságot áhította mindenekelőtt, s első és egyetlen életelvként azt tűzte maga elé, hogy mindent alárendel javadalma nyugodt birtoklásának: a szerelmet, a barátságot, a hiúságot, a rajongást, s ha kell, még az erényt is. Már régen felkészült arra, és a megszokás is segítette, hogy erőfeszítés, s szinte sajnálat nélkül áldozzon fel mindent. Az önzés e rideg elmélete ellenére is sok vonatkozásban jószívű, emberséges, ragaszkodó és lelkes maradt, mivel természete jó volt, s szinte sosem érezte szükségét, hogy nemes indulatait megfékezze. Független helyzete lehetővé tette, hogy a barátságot, a türelmességet, a művészeteket ápolja; de a szerelem tilos volt, s ő elpusztította magában a szerelmet, mint nyugalma és jóléte legveszedelmesebb ellenségét. De mivel a szerelem isteni természetű, vagyis halhatatlan, s amikor elpusztítani véljük, csak szívünk titkos rejtekébe zárjuk. Sok évig alattomosan meghúzódhat itt, míg csak kedve nem támad, hogy előbújjon. Consuelo e kanonoki élet őszén jelent meg, s a lélek hosszú szenvedélytelenségét váratlanul gyengéd, mély szerelmes vágyódás váltotta fel, amely sokkal szívósabb volt, semmint gondolni lehetett volna. Ez a szenttelen szív nem tudott lángholtni, nem tudott gyötrődni egy szeretett lény miatt, de lassan megolvadt, mint a jég a nap tűzében, megismerte a kitárulkozást, az odaadást, az alázatot s azt a türelmes önmegtagadást, amelyet, nagy meglepetésünkre, néha önző embereknél is tapasztalhatunk, ha a szerelem meghódította szívük erődjét.

A szegény kanonok szerelmes volt tehát; ötvenéves korára először szeretett, s azt szerette, aki sosem viszonzhatta szerelmét. A jó öreg ezt maga is érezte, s ezért igyekezett olyan nagyon, hogy minden áruló jel ellenére is bebizonyítsa magának: nem szerelem szívének ez a lángolása, hiszen nem nő ihleti.

E tekintetben maradéktalanul megtévesztette magát, a lelke ártatlan együgyűségében valóban fiúnak vélte Consuelót. Amikor a bécsi katedrálisban teljesített kanonoki szolgálatot, sok szép kisfiút látott a kórusban; csengő, ezüstös, szinte lányosan tiszta és hajlékony hangokat hallott. Bertonié ezerszer tisztább és hajlékonyabb volt; de olasz hang, mondta magában a kanonok, s emellett Bertoni kivételes természet, korán érő gyermek, akinek zenei érzéke, tehetsége és képességei a csodával határosak. A kanonok ujjongó büszkeséggel gondolt arra, hogy csillogó gyémántot talált az országút porában, s már arról álmodozott, hogy megismerteti a világgal, egyengeti útját, megalapozza szerencsáját és dicsőségét. Az apai szeretet és valami jóleső önelégültség forró érzéseiben fürdött, s lelkiismeretének sem kellett megborzongania; mert a jó kanonok még a gondolatát is elvetette ama bűnös és fajtalan szerelemnek, amelyet, mondják, Gravina érzett Metastasio iránt. Nem tudta elképzelni, tulajdonképpen nem is hitte el, és ártatlan, tiszta szelleme csak gonosz nyelvek furcsa és förtelmes feltevésének tartotta ezeket a vonzalmakat.

Senki sem gondolta volna, hogy a kanonok képzelete ily gyermeken tiszta, mert hiszen csipkelődő, szellemes ember volt, amellettréfálkozó is, és árnyaltan éles elméjű mindenben, ami a társas életre vonatkozott. Mégis létezett egy világ, eszmék, ösztönök és érzések szövevénye, amely teljességgel ismeretlen maradt számára. Most is örömmel a szívében aludt el, ezer tervet kovácsolt fiatal pártfogoltja jövőjéről, ő maga meg, gondolta, a legszentebb zenei gyönyörökben tölti majd életét, s azt is megfogadta magában, hogy gondosan ápolja, de józanul mérsékli is e fiú forró, jóságos lelkének túláradó erényeit. De valami különös izgalom az éjszaka minden órájában felébresztette, egyre kísértette e csodás gyermek képe, hol nyugtalankodott és rettegett, hogy kisiklik máris féltékenyen gyengéd öleléséből, hol meg türelmetlenül várta a reggelt, hogy megint, és nagyon komolyan szóljon javaslatáról, ígéreteiről, s könyörögjön is neki, mert tegnap, úgy látszott, a gyermek nevetve hallgatta csak; egy szóval, a kanonok, maga sem értve, mi megy végbe lelkében, mindenre gondolt, csak a valóságra nem.

„Arra születtem volna - tünődött magában szorongva -, hogy sok gyermekem legyen, és szenvedélyesen szeressem őket, ha csak az a gondolat, hogy egyet örökbe fogadok, ilyen izgalmakat ébreszt bennem? Pedig először támad ilyen érzés szívemben, s lám, elég volt egy nap, hogy szeretet kapcsoljon az egyikhez, rokonszenv a másikhoz, könyörület a harmadikhoz. Bertoni, Beppo, Angiolina! máris népes családom van, pedig mindig szántam a szülőket sok gondjuk miatt, s hálát adtam Istennek, hogy hivatásom a magány nyugalma ítélt. Talán mert annyi szép zenét hallottam ma, azért zsongnak bennem ily váratlan gondolatok?... Vagy a kitűnő velencei kávé teszi, amelyből két csészével ittam egy helyett, mert olyan ízletes volt!... Annyi minden fordult meg a fejemben, hogy volkamériámról is szinte megfeledkeztem, hogy Péter hibájából száradt ki!

*Il mio cor si divide...*⁵⁷

Már megint ez az átkozott frázis cseng bennem! A fene vinné az emlékezetemet!... Mit csináljak, hogy elaludjak?... Már hajnali négy óra, borzalom!... Még belebetegszem a dologba!

Ekkor egy csodálatos gondolat jött a kanonok segítségére; felkelt, tollat ragadott, és elhatározta, hogy híres könyvén dolgozik, amelyet oly régen tervezett, és sosem kezdett meg. A *Kanonjog* gyűjteményét is elő kellett vennie, hogy ihletést kapjon; alig olvasott azonban két oldalt, gondolatai máris megzavarodtak, szemhéja elnehezedett, a könyv a dunyháról szelíden a szőnyegre huppant, a szent férfiú hatalmas mellkasából kitörő boldog sóhaj eloltotta a gyertyát, s ő végre az igazak álmát aludta, reggel tíz óráig.

Ó jaj, milyen keserű volt az ébredés, amikor erőtlenséggel, zsibbadt kezével felnyitotta a levélkét, amelyet Andreas csokoládés csészéje mellé, az asztalára tett!

Útnak indulunk, főtisztelendő kanonok úr; egy fontos ügy Bécsbe szólít minket, s attól tartottunk, nem tudunk ellenállni nagylelkű hívásának. Menekülünk, mintha hálátlanok volnánk, de nem vagyunk azok, és sosem feledkezünk meg megható vendégszeretetéről és az elhagyott gyermek iránt tanúsított nagylelkű jóságáról. Visszajövünk, hogy köszönetet mondjunk; egy hét múlva megint itt vagyunk, s szíveskedjék arra az időre halasztani Angela keresztelőjét.

Tiszteletteljes, ragaszkodó odaadással alázatos pártfogoltjai:

Bertoni, Beppo

---

⁵⁷ Ha szívem meghasad.

A kanonok elsápadt, sóhajtott, csengetett.

- Elmentek? - kérdezte Andreastól.

- Virradatkor, kanonok úr.

- És mit mondtak, amikor elmentek? Legalább reggeliztek-e? Szóltak-e arról, mikor jönnek vissza?

- Senki sem látta, hogy elmentek, kanonok úr. Úgy távoztak, ahogy jöttek, a falon át. Amikor felébredtem, üresen találtam a szobáikat; a levél, amely most kanonok úr kezében van, az asztalon volt, a ház és a fal minden kapuja zárva, ahogy tegnap este hagytam. Egy tüt sem vittek magukkal, egyetlen gyümölcshez sem nyúltak, szegény kicsikék!...

- Meghiszem azt - kiáltott a kanonok, és szeme könnybe lábadt.

Hogy eloszlassa mélabúját, Andreas megkérdezte, mit óhajt ebédre.

- Hozhatsz, amit akarsz - válaszolt a kanonok szívet tépő hangon, és sóhajtva visszahanyatlott párnáira.

Aznap este Consuelo és Joseph az alkonyat oltalma alatt Bécsbe érkezett. A derék parókamestert beavatták titkukba. Keller tárt karokkal fogadta őket, s igyekezett jól elhelyezni a nemes lelkű leányt. Consuelo ezer gyengédséggel halmozta el Joseph jegyesét, de szívében bánkódott, hogy ilyen esetlennék és rútnak találja. Másnap reggel Keller befonta Consuelo zilált haját, leánya pedig segített neki, hogy megint neme ruháiba öltözzön, majd elvezette ahhoz a házhoz, amelyben Porpora lakott.

82

Consuelo első örömét, hogy végre karjába szoríthatja mesterét és jótevőjét, csakhamar valami döbbenet váltotta fel, amit alig tudott elrejteni. Egy év sem múlt el azóta, hogy utoljára látta Porporát, s a bizonytalanság, bosszúság és gond ez éve, a szenvedés és az öregkor mély nyomait véste a maestro borús homlokára. Beteges pocakot eresztett: a lélek szorongó tétlensége puffeszti így meg az elerőtlenedett szervezeteket. Szemében még ott lobogott a tűz, amely azelőtt is éltette, de arcának színe és petyhüdtsége arról a hiábavaló erőfeszítéséről árulkodott, hogy a borban keres feledést bajaira, és a mámorban talál vigasztalást kora és csüggedése következtében elvesztett ihletéért. A szerencsétlen zeneszerző azt remélte, hogy Bécsben új sikerekre és anyagi lehetőségekre lel. Ám hideg tisztelettel fogadták, s a császári kegy és a közönség bámulata szerencsésebb vetélytársainak jutott osztályrészül. Metastasio Caldarának, Predierinek, Fuxnak, Reuternak és Hassénak írt drámákat és oratóriumokat; Metastasio, az udvari költő (*poeta cesareo*), a divatos író, az új Albano, a múzsák és a hölgyek kegyeltje, a legügyesebb valamennyi drámai szakács közül, akinek étkei mindig a legízesebbek, a legkönnyebben emészthetők, a finom, hajlékony, harmonikus, elragadó, isteni Metastasio semmit sem írt Porporának, és nem is ígért neki semmit. A maestrónak talán még voltak elképzelései; megmaradt a tudása, hangjainak csodás egybecsengése, jó nápolyi hagyománya, szigorú ízlése, szárnyaló stílusa, és büszke, erőteljes recitatívóinak hasonlíthatatlanul gazdag szépsége. De nem volt közönsége, és szöveget is hiába keresett. Nem értett a cselszövéshez és hízelkedéshez; nyers őszintesége sok ellenséget szerzett neki, mogorva természete miatt mindenki kerülte.

Ez a zsémbesség még abban az atyai szeretetében is megmutatkozott, amellyel Consuelót fogadta.

- Miért jöttél el ilyen gyorsan Csehországból? - kezdte, miután elérzékenyülten megcsókolta a lányt. - Mit keresel itt, szerencsétlen gyermek? Nincs itt fül, amely meghallgatna, nincs szív, amely megértene; nincs itt számodra hely, leánykám. Öreg mestered a közmegvetés áldozata, és ha sikerre törsz, a többiek nyomdokában kell haladnod, s úgy kell tenned, mintha nem ismernéd, vagy még jobb, ha mindjárt leköpöd, ahogy azok teszik, akik neki köszönhetik tehetségüket, vagyonukat, dicsőségüket.

- Ó jaj, hát bennem is kételkedik? - sóhajtott Consuelo könnyes szemmel. - El akarja utasítani szeretetemet és odaadásomat, és engem is azzal a gyanakvó megvetéssel akar sújtani, amelyet mások magatartása jogosan ébreszthet lelkében? Ó, mesterem! meglátja, nem érdemlem meg ezeket a sértő szavakat. Igen, meglátja! mást most nem mondhatok.

Porpora összevonta szemöldökét, hátat fordított, néhány lépést tett a szobában, majd odalépett Consuelóhoz, látta, hogy sír, s mivel egyetlen szelíd és gyengéd szót sem talált szívében, kivette a lány kezéből a kendőt, apai nyersséggel törölgette a szemét, és azt mondta:

- Nyugodj meg!

Consuelo észrevette, hogy öreg mestere elsápad, s csak nehezen fojtja el széles melle sóhajait. Porpora mégis úrrá lett indulatán, s székét a lány mellé húzva, így szólott hozzá:

- Semmi baj, no, nyugodj meg hát, és - meséld el, hogy ment a sorod Csehországban, és miért jöttél ide ilyen váratlanul. Beszélj már - tette hozzá, most már türelmetlenül. - Ezer dologról kéne beszámolnod. Unatkoztál ott? Vagy rosszul bántak veled a Rudolstadtok? Igen, ők is képesek arra, hogy megsebezzenek és meggyötörjenek. Pedig, Isten látja lelkemet, ők az egyedüliek a világon, akikben még megbízhattam; de Isten a megmondhatója annak is, hogy minden ember hajlamos bármi rosszra.

- Ne mondja ezt, mesterem - felelt Consuelo. - A Rudolstadtok valóságos angyalok, és csak térdre borulva szabad beszélnem róluk. Mégis el kellett hagynom őket, menekülnöm kellett, még csak nem is szólhattam nekik, nem is vehettem búcsút tőlük.

- Mit jelentsen ez? Valami hibát követtél el velük szemben? Pirulnom kell tán miattad, s szégyenkezni, hogy ezekhez a derék emberekhez küldtelek?

- Nem, nem, hála az Égnek, mesterem. Nem kell semmit a szememre vetnem, s önnek sem szégyenkeznie miattam.

- Mi történt hát?

Consuelo - aki jól tudta, milyen gyorsan és röviden kell válaszolni Porporának, valahányszor az öreg mester egy esemény tanulmányozására fordítja figyelmét - pár szóval elmondta, hogy Albert gróf feleségül akarta őt venni, de ő nem mert néki végleges választ adni, mielőtt nevelőapja tanácsát nem kérné.

Porpora arca valósággal eltorzult mérgében.

- Albert gróf! - kiáltotta gúnyos hangon. - A Rudolstadtok örököse, a cseh királyok leszármazottja, Riesenburg ura! ő akarna feleségül venni, és téged, egy kis cigánylányt, a Scuola csúfságát, egy komédiásnőt, akinek se apja, se pénze, se szerződése, és aki valaha meztláb koldult Velence sikátoraiban?

- Igen, engem, az ön tanítványát, engem, az ön fogadott lányát, igen, engem, a Porporinát - felelt Consuelo nyugodt, szelíd önérzettel.

- Meggyőző jogcím, mondhatom, és ragyogó helyzet! No lám - folytatta a maestro keserűen -, erről megfeledkeztem érdemeid felsorolásában. Egy iskola nélküli tanár utolsó és egyetlen növendéke, rongyainak és szégyenének örököse, egy máris feledésbe merült név birtokosa! Nem kis dolgok ezek, s könnyen érthető, hogy a legjelesebb családok fiai is megszédülnek tőlük.

- Nyilván még nem süllyedtünk olyan mélyre a becsületes emberek vélekedésében, mint ahogy mesterem gondolja - felelt Consuelo mélabús, simogató mosollyal -, mert a gróf valóban feleségül akar venni, s azért jöttem, hogy beleegyezését kérjem, ha igent kell mondanom, s védelmét, ha ellen kell állnom.

- Consuelo - felelt Porpora fagyos, szigorú hangon -, nem szeretem ezeket az ostobaságokat. Tudja, hogy mindig gyűlöltem az érzelmes regényeket és a kacér kalandokat. Sosem képzeltem volna, hogy ilyen léhaságokat forgat a fejében, és nagyon szégyellem magam, hogy ilyesmit kell hallanom. Lehet, hogy kissé megszédítette a fiatal Rudolstadt grófot, aki aztán magánya unalmában vagy lelkes zeneszeretében legyeskedett is maga körül; de miféle nevetséges arcátlanság, hogy komolyan veszi ezt a dolgot, és egy regénybeli hercegkisasszony szerepét játssza? Csak szánni tudom; ha pedig az öreg gróf, a kanonissza és Amélie bárókisasszony is értesült e nagyzási hóbortjáról, szégyenkezmem kell, hogy oda küldtem. Igen, pirulok maga miatt.

Consuelo tudta, hogy nem szabad ellentmondani Porporának, amikor szónokol, sem félbeszakítani prédikációja közben. Hagyta tehát, hogy kedvére méltatlankodjék, és amikor az öreg már a legsértőbb és legigaztalanabb vádjait is a fejéhez vágta, pontról pontra, a legaggályosabb hűséggel és az őszinteség ellenállhatatlan csengésével hangjában elmesélte, mi történt az Óriások kastélyában, közte, valamint Albert gróf, Christian gróf, Amélie bárókisasszony, a kanonissza és Anzoletto közt. Porpora, ha egyszer már kiadta a mérgét, és elmondta a szidalmait, figyelni és érteni is tudott, és most is csendben hallgatta a leány történetét; amikor pedig befejezte, még néhány kérdést tett fel, hogy újabb részleteket is megtudjon, és alaposan megismerje a család érzéseit és meghitt életét.

- Hát akkor... - szólt végül - helyesen cselekedtél, Consuelo. Bölcs voltál, becsületes voltál, erős voltál, úgy viselkedtél, ahogy elvártam tőled. Rendben van. Az Ég megvédelmezett, és meg is fog jutalmazni, mert örökre megszabadít a gyalázatos Anzoletótól. Ami meg a fiatal grófot illeti, nem szabad többé rágondolnod. Megtiltom neked. Ez az élet nem neked való. Christian gróf sosem engedné meg, hogy művészi pályádat folytasd, ebben egy pillanatig se kételkedj. Jobban ismerem nálad a nemesurak fékezhetetlen gögjét. Márpedig, ha csak nem táplálsz magadban gyermekes és esztelen ábrándokat, gondolom, egy pillanatig sem habozol a nagyurak élete és a művészetlet közt... Nos, mi a véleményed?... Felelj már! Bacchusra mondom, mintha nem is figyelnél a szavaimra!

- Nagyon is figyelek, kedves mesterem, s látom, nem értette meg, amit mondtam.

- Hogy nem értettem meg, amit mondtál? Úgy látszik, már semmit sem értek meg!

A maestro kis fekete szemében megint kigyulladt a harag fénye. Consuelo, aki testestül-lelkestül ismerte Porporát, látta, hogy nem szabad meghátrálnia, ha azt akarja, hogy mestere megint meghallgassa.

- Nem, nem értett meg - felelte nagyon határozottan -, mert olyan becsvágyat tételez fel bennem, amely ismeretlen előttem. Nem irigylem a nagyurak vagyonát, elhiheti nekem; és ne mondja, mesterem, hogy ennek bármi része van határozatlanságomban. Megvetem az előnyöket, amelyeket nem saját érdemünknek köszönhetünk; ön nevelt ebben a szellemben, és életelvét sosem tudnám megtagadni. De más dolog is van az életben, mint pénz és hiúság, és

ez a bizonyos más dolog olyan értékes, hogy ellensúlyozza a dicsőség mámorát és a művészet örömeit. Egy Alberthoz hasonló férfi szerelme ez, a családi örömök, az otthon boldogsága. A közönség szeszélyes, hálátlan kényúr. Egy nemes férj viszont barát, támasz, önmagunk hasonmása. Ha úgy tudnám szeretni Albertot, ahogy ő szeret engem, nem gondolnék többé a dicsőségre, és talán boldogabb lennék.

- Micsoda ostoba beszéd ez? - kiáltott a maestro. - Megbolondult, vagy talán a német érzékösség zavarta meg a fejét? No lám, a kegyelmes grófné, csak fölényes megvetéssel szól a művészetről! Ön maga mesélte, hogy az Albertja, ahogy hívni merészeli, inkább félelmet ébreszt önben, s nem vágyakozást; hogy majd megdermed a hidegtől és rettegéstől, ha mellette van, és ezer hasonló dolgot, amelyet, ne vegye rossz néven, kivételesen jól hallottam és meg is értettem; most pedig, hogy végre kisiklott fojtogató karjából, és újra megtalálta szabadságát, egy művész egyetlen kincsét, fejlődésének egyetlen feltételét, most azt kérdi tőlem, ne akasszon-e megint kölöncöt a nyakára, hogy a kútba ugorjon, vizionárius barátja mellé? Jól van, tegyen, amit akar, én nem avatkozom többé az ügyeibe, s nincs is már mit mondanom. Nem vesztegethetem az időmet, hogy olyan személlyel cseréljem ki gondolataimat, aki nem tudja, hogy mit mond, sem azt, hogy mit akar. Látom, nincsen józan eszénél, engedje hát meg, hogy rekommendáljam magamat.

E szavakra Porpora csembalójához ült, s erős, száraz ujjával több változatos modulációt improvizált, miközben Consuelo, aki már lemondott róla, hogy aznap megbeszélheti vele fájó gondját, azon tűnődött, hogyan deríthetné legalább jobb kedvre. Végül megtalálta a módját: elénekelt a Csehországban tanult népdalokat, s e dallamok nyers eredetisége bámolatba ejtette az öreg mestert. Aztán észrevétlenül arra bírta Porporát, hogy megmutassa legújabb szerzeményeit, amelyekkel akkor próbálkozott. A leány mindjárt elénekelt őket, s olyan tökéletesen, hogy a mogorva öregben megint feltámadt régi lelkesedése, régi szeretete tanítványa iránt. Ekkor már nem volt tehetséges tanítványa, gyanakvón is fogadott mindenkit, aki csak közeledett hozzá, s így már rég nem volt meg az az öröme, hogy egy szép lélek megértse, egy szép hang megformálja gondolatait. Nagyon megilletődött, hogy az ő csodálatos és mindig engedelmes Porporinája az ő szíve szerint fejezi ki műveit; szeme könnybe lábadt örömeiben, és melléhez szorítva a lányt, így kiáltott:

- Ó, te vagy a világ első énekesnője! Hangod megkettőződött erejében és terjedelmében, s annyit fejlődött egy év óta, mintha mindennap órákat adtam volna néked. Még, még, leányom; énekelj el megint ezt a témát. Ez az első boldog pillanatom hosszú hónapok óta.

Együtt vacsoráztak, nagyon szerényen, egy kis asztalnál az ablak mellett. Porpora szűkösen lakott; szomorú, sötét, mindig rendetlen szobája egy keskeny, elhagyott utcasarokra nyílt. Consuelo, látva, hogy mestere jobb hangulatban van, megkockáztatta, hogy Joseph Haydnról beszéljen. Egy körülményről azonban nem szólt: hosszú, közös gyalogútjukról, s azokról a különös kalandokról, amelyek olyan szelíd, meghitt barátságot ébresztettek bennük. A leány tudta, hogy mestere szokása szerint mindjárt rossz szemmel nézne bármely tanítványjelöltre, akit dicsérnének előtte. Ezért közönyös arccal csak annyit mondott, hogy amikor Bécs felé közeledett, a kocsiban találkozott egy szegény kis ördöggel, aki annyi tisztelettel és oly sok lelkesedéssel beszélt neki Porpora iskolájáról, hogy már-már megígérte neki közbenjárását a mesternél.

- És miféle szerzet ez a fiatalember? - kérdezte a maestro. - Mi akar lenni? Művész, persze, hiszen szegény ördög. Köszönöm az ilyen ügyfeleket. Ezentúl csak gazdag családok gyermekeit tanítom énekre. Ezek fizetnek, semmit sem tanulnak, s büszkék a leckéinkre, mivel azt hiszik, tudnak valamit, amikor szabadjára bocsátjuk őket. De a művészek! mind gyávák,

hálátlanok, hazugok és hitszegők. Ne is szólj többé róla. Át ne lépje ez a fajzat a szobám küszöbét. Ha egy is betenné ide a lábát, nézd, ezen az ablakon hajítanám ki.

Consuelo megpróbálta, hogy eloszlassa előítéleteit, de az öreg annyira megmakacsolta magát, hogy a lány végül is abbahagyta hiábavaló erőfeszítéseit, s amikor mestere hátat fordított neki, az ablak felé hajolva ujjaival jelt adott, majd egy másodikat. Joseph, aki e jelre várva az utcán őgyelgett, az elsőből megértette: véglegesen le kell mondania arról a reményről, hogy Porpora tanítványának fogadja; a második jel pedig arra figyelmeztette, hogy csak egy félóra múltán jelentkeznek.

Majd Consuelo másról kezdett beszélni, hogy az öreg megfeledkezzék arról, amit előbb mondott neki. Egy félóra elteltével Joseph kopogott az ajtón. Consuelo beengedte, úgy tett, mintha nem ismerné, és jelentette a maestrónak, hogy egy szolga érkezett, és állást keres.

- Hadd lássam a képedet! - szólt Porpora a reszkető fiatalemberhez. - Gyere közelebb! Ki mondta neked, hogy szolgát keresek? Semmi szükségem ilyesfélére.

- Elég baj az, ha nincs szüksége szolgára - felelt Joseph, aki kissé elvesztette a fejét, de igyekezett jó arcot vágni, ahogy Consuelo tanácsolta neki -, mert nekem bizony szükségem volna gazdára.

- No nézd csak - fortyant fel Porpora -, én volnék talán az egyetlen ember, aki munkát adhat néked. Látod a lakásomat és a bútoraimat; kell ide lakáj, hogy rendben tartsa ezt a kevés holmit?

- Bizony kéne, uram - felelt Haydn bizalmaskodó együgyűséggel -, elég nagy a rendetlenség itt.

Mindjárt munkához is látott, olyan buzgalommal és látszólagos hidegvérrel kezdett rendezgetni, hogy Porpora nem állhatta meg nevetés nélkül. Joseph egyetlen lapra tett mindent; mert ha igyekezete nem mulattatja a mestert, talán bottal kergette volna el a háztól.

- Furcsa egy figura, mondhatom - szólt Porpora, de nem akadályozta a fiút munkájában -, fejébe vette, hogy kiszolgál, akár tetszik nekem, akár nem. Nincs ám annyi pénzem, te tökkelütött, hogy inast tartsak. No, még mindig buzgólkodsz?

- Ezen ne múljék, uram! Ha nekem adja pár ócska ruháját, meg egy darab kenyeret is naponként, nekem ennyi elég. Olyan nyomorúságos helyzetben vagyok, hogy örülök, ha nem kell koldulnom.

- Akkor miért nem mégy inkább valami gazdag emberhez?

- Mert nem fogadnának be, mindenütt azt mondják, nagyon kicsi vagyok, s ráadásul csúf is. Meg a zenéhez sem értek, s tetszik tudni, az urak ma mind azt kívánják, hogy az inasuk hegedűhöz vagy fuvolához is konyítson valamit, és a kamarazenében is kiszolgálja őket. Próbálkoztam én is, de hiába, egyetlen hangjegyet sem tudtam felfogni ezzel a buta fejemmel.

- No lám, nem értesz a zenéhez? Akkor az én emberem vagy. Ha megelégszel a mindennapos élelemmel, meg a régi ruháimmal, szívesen felfogadlak. Mert látod, a lányomnak is szüksége volna egy szorgalmas fiúra, aki ügyeit intézi. Mihez értesz hát? Tudsz ruhát kefélni, cipőt fényesíteni, söpörni, ajtót nyitni és zárni?

- Mindehhez pompásan értek, uram.

- Hát akkor láss hozzá. Készítsd elő a frakkomat, ott van az ágyon, mert egy óra múlva a követhet megyek. Te is velem jössz, Consuelo. Be akarlak mutatni monsignor Cornernak, akit egyébként már ismeresz. Most érkezett egy fürdőhelyről a signorával. Ott hátul találsz egy kis szobát, azt neked adom. Hozd magad egy kicsit rendbe, közben én is elkészülök.

Consuelo engedelmessé vált, kiment az előszobába, s megkereste a sötét kamrát, amelyet nevelőapja lakóhelyéül szánt. Itt felvette örökös fekete ruháját és hűs, fehér kendőjét, amelyek Joseph vállán tették meg az utat.

„Nem éppen követségre való ruha - gondolta magában. - De így voltam Velencében is, amikor először felléptem, mégis jól énekeltem, és szívesen is hallgattak.”

Amikor elkészült, kiment az előszobába. Joseph éppen komor arccal fésülte Porporának egy botra feszített parókáját. Egymásra néztek, és nehezen állták meg, hogy ne kacagjanak hangosan.

- Csak össze ne kuszáld ezt a szép parókát - mondta Consuelo halkán, hogy a szomszéd szobában öltözködő Porpora meg ne hallja őket.

- Semmi baj - felelt Joseph -, megy ez, mint a karikacsapás. Sokszor megfigyeltem, hogyan dolgozik Keller. Ma reggel meg órát is adott nekem, s még jó néhányat fog adni, hogy hibátlanul fésüljem a sima haját és a göndör fürtöket.

- Ne csüggedj, szegény fiú - felelt Consuelo, megszorítva Joseph kezét. - Az öreg csak beadja a derekát. A művészet útja tövissel van beszórva, de szép virágok is nyílnak rajta.

- Köszönöm a metaforát, kedves testvérem. Légy nyugodt, nem veszítem el a bátorságom, s ha néha, amikor a lépcsőházban vagy a konyhában összeütközünk, egy-egy kedves, biztató, baráti szót is mondasz nekem, meg is kedvelem a mesterségemet.

- Majd segítek a munkádban - mondta Consuelo mosolyogva. - Azt hiszed talán, én nem így kezdtem? Amikor kicsi voltam, nemegyszer Porpora cselédjeként dolgoztam. Szaladgáltam a megbízásaival, megfőztem a csokoládéját, kivasaltam a csipkegallérjait. No, mindjárt el is kezdem, és megmutatom, hogyan kell a frakkot kefélni, mert látom, nem értesz hozzá; még eltöröd a gombjait, és összegyűröd a hajtókát.

Már ki is vette a kefért a fiú kezéből, és ő maga végezte el a munkát, nagyon pontosan és ügyesen, hogy Joseph is tanuljon belőle.

De amikor hallotta, hogy Porpora közeledik, gyorsan visszaadta a kefért, és a mester jelenlétében már komoly arcot vágva így szólt:

- No, fiam, siessen már!

83

Porpora nem a velencei követségre vitte Consuelót, hanem magához a követhet, abba a házba, amelyben a követ szeretője lakott. Wilhelmine asszony szép nő volt, rajongott a zenéért, és abban lelte örömét és elégtételét is, hogy maga köré gyűjtötte, meghitt társaságban, mindazokat a művészeket és zeneértőket, akiket feltűnés nélkül meghívhatott, s anélkül, hogy monsignor Corner diplomáciai rangjának ártott volna. Consuelót először csodálkozva és némi kétkedéssel fogadták, de amikor megbizonyosodtak, hogy valóban ő a Zingarella, a San Samuele színház előző évi csodája, örömmujongással és áradó szívéllyel vették körül. Wilhelmine még gyermekként ismerte, amikor a leány füzeteivel a hónap alatt kölyökkutya módjára kocogva a mestere mögött, nemegyszer járt nála, de később, hogy Consuelót annyi

dicsérettel és hódolattal halmozták el a főúri szalonokban, és annyi koszorúval a színpadon, meglehetősen elhidegedett tőle. Nem mintha ez a szép teremtség gonosz lett volna, sőt azt is méltóságán aluli dolognak tartotta volna, hogy erre a sokáig ijesztően rútú tartott leányra féltékenykedjék.

De Wilhelmine a nagyvilági hölgy szerepében tetszelgett, mint minden nő, aki nem tartozik a nagyvilághoz. Ő már nagy áriákat énekelt Porporával (aki műkedvelőként kezelte, és megengedte, hogy bármivel próbálkozzék), amikor a szegény kis Consuelo még azt a híres kis kartonfüzetet bújtja, amelyben a mester egész énekmódszertanát egybefoglalta, és amelyet minden komoly tanítványának öt-hat évig tanulnia kellett. Wilhelmine sosem gondolta tehát, hogy leereszkedő szánakozásán kívül más érzés is kapcsolhatja a Zingarellához. És mivel annak idején pár cukorkát is adott néki, vagy olykor egy képeskönyvet nyomott a markába, hogy ne unatkozzék az előszobájában, úgy vélte, hogy ő volt e fiatal tehetség egyik leghatékonyabb pártfogója. Különös és nagyon illetlen dolognak tartotta tehát, hogy a diadala fényében ragyogó Consuelo nem halmozta el őt alázatos hálája ezer tanúságával. Arra számított, hogy valahányszor válogatott vendégeinek kis seregét maga köré gyűjti, Consuelo szívesen és minden ellenszolgáltatás nélkül rendelkezésére áll, énekel neki, és vele is énekel, olyan gyakran és olyan sokáig, ameddig csak kívánja, s aztán barátainak is bemutathatja, finoman célozva arra, hogy ő támogatta kezdő korában, sőt zenei tehetségét is ő csiszolta. A dolgok azonban másként alakultak: Porporának inkább arra volt gondja, hogy Consuelo az őt megillető rangra emelkedjék a művészet hierarchiájában, nem pedig arra, hogy pártfogójánál, Wilhelminénél tetszelegjen, s ezért magában csak nevetett az asszony erőlködésén; meg is tiltotta Consuelónak, hogy engedjen e *balkézőről való* követné eleinte inkább bizalmaskodó, később azonban egyre erőszakosabb meghívásainak. Ezer ürügyet talált, hogy ne kelljen a *követné ökegyelmességéhez* kíséernie a leányt, s Wilhelmine asszony persze a kezdő énekesnőre haragudott meg, elmondta, hogy nem elég szép, és sosem lesz igazi sikere, hogy hangja a szalonokban elég jól érvényesül, de a színpadon kifulladás, s itt egyébként sem váltja be azokat a reményeket, amelyeket gyermekkorában joggal ébreszthetett, és még sok efféle, minden időben és minden országban ismert gonoszkodást.

A zajos siker azonban hamarosan megcáfolta ezeket a csipkelődéseket, s Wilhelmine, aki jó ízlésű ítésznek, Porpora tudós tanítványának, s ráadásul jóságos léleknek vallotta magát, már nem merte folytatni ezt az alattomos harcot a maestro kitűnő tanítványa és a közönség bálványa ellen. Ő is csatlakozott az igazi zeneértőkhöz, váltig magasztalta Consuelót, s ha olykor korholta is gögje és becsvágya miatt (mert mi más oka lehetett, hogy nem énekelt a *követné ökegyelmessége* kis estélyein?), a *követné ökegyelmessége* ezt csak nagyon halkán, s csupán néhány bizalmasa fülébe súgta.

Most, hogy Consuelo a régi napok egyszerű ruhácskájában érkezett hozzá, s Porpora hivatalosan is bemutatta néki, amit addig sosem tett meg, a hiú és könnyed Wilhelmine máris mindent megbocsátott, s megint a fölényes jóság szerepét öltötte magára, kétoldalt is megcsókolva a Zingarella arcát.

„Valami baj történhetett vele - gondolta magában -; nyilván holmi bolondságot csinálhatott, vagy talán elvesztette a hangját, mert azóta sem hallott róla senki. Most aztán ki van nekünk szolgáltatva. Mi mást tehetnék, mint hogy sajnáljam, pártfogoljam, próbára tegyem és mindjárt hasznosítsam a tehetségét?”

Consuelo olyan szelíden, békésen viselkedett, hogy Wilhelmine, nyomát sem lelve benne annak a gögös magabiztosságnak, amelyet Velencében feltételezett róla, mindjárt megbarátkozott vele, s elhalmozta figyelmességével. Néhány olasz, a követ barátai, akik jelen voltak, ugyancsak magasztalták Consuelót, s mindjárt kérdéseikkel is elhalmozták, de a lány tréfás

ügyességgel kitért előlük. Ám arca egyszerre elkomolyodott, s némi izgalom is látszott rajta: a szalon mélyén németek beszélgettek, s kíváncsian figyelték őt; Consuelo felismert közöttük valakit, aki egyszer már nagy nyugtalanságot okozott néki, az ismeretlen férfit, a kanonok barátját, aki három nappal azelőtt, amikor a misét énekelte Haydnnal, olyan különös módon vizsgáztatta és faggatta. Az ismeretlen most is nagy kíváncsisággal figyelte a leányt, s látni lehetett, hogy szomszédainál is érdeklődik felőle. Wilhelmine is észrevette Consuelo szorongását.

- Holzbauer urat nézi? - kérdezte. - Ismeri?

- Nem ismerem - felelt Consuelo -, és nem tudom, hogy őt nézem-e.

- A tükrös asztal mellett áll, jobbra az első - mondta a követné. - Ő most az udvari színház igazgatója, felesége pedig első énekesnő ugyanabban a színházban. Visszaél a helyzetével - tette hozzá halkán -, és operáival árasztja el az udvart és a várost, pedig magunk közt, nem sokat érnek. Megismertessem vele? Rendkívül gáláns ember.

- Nagyon köszönöm, signora - felelt Consuelo -, nagyon jelentéktelen személy vagyok, s nem érdemlem meg, hogy ily kitűnő művésznek bemutassanak, amellet alig hinném, hogy a színházához szerződötne.

- Miért nem, szívecském? Talán megkopott Csehországban az a szépséges hangja, amelyhez hasonló nem volt egész Itáliában? Mert hallom, egész idejét Csehországban töltötte, márpedig ez a leghidegebb, legszomorúbb táj a világon. Nincs is rosszabb a tudó számára, s egy pillanatig sem csodálom, hogy önnek is ártalmára volt. De sebjaj, majd csak megjön a hangja a mi Velencénk kék ege alatt.

Consuelo látva, hogy Wilhelmine sietve megállapította az ő hangjának megváltozását, nem cáfolta ezt a véleményt, már csak azért sem, mivel a követné maga adott választ saját kérdésére. Nem ez a nagylelkű feltevés nyugtalanította, hanem az az ellenszenv, amelyet joggal várhatott Holzbauer részéről, kissé nyers, kissé őszinte válasza miatt, amely a plébános ebédjén e mester zenéjével kapcsolatban kissé meggondolatlanul kicsusszant szájából. Az udvari maestro bosszúvágyában biztosan elmeséli, milyen öltözékben és milyen társaságban találkozott vele az országúton, aztán e kaland híre Porpora fülébe is eljut, s Consuelo attól félt, hogy maga ellen, s főleg szegény Joseph ellen haragítja öreg mesterét.

Másként történt: Holzbauer egyetlen szóval sem említette kalandjukat, olyan okból, amelyet később megtudunk; s nem hogy ellenségesen viselkedett volna Consuelóval, inkább ő közeledett hozzá, s csupa jóakarattal tükröződött csípősen derűs tekintetében. A leány úgy tett, mintha semmit sem értene. A világért sem kérlelte volna a mestert, hogy őrizze meg titkukat, s bármi következménnyel járt volna is találkozásuk, túlságosan büszke volt, semhogy meghátrált volna.

Ám ebben a pillanatban egy új esemény kötötte le a figyelmét: egy kemény, fölényes arcú aggastyán nyájaskodva Porporához lépett, hogy beszédbe elegyedjen vele, de a mindig rosszkedvű maestro csak foghegyről válaszolt, s láthatón azon igyekezett, hogy valami ürüggyel szabaduljon társától.

- Ez az úr - mondta Wilhelmine, aki szívesen büszkélkedett Consuelónak szalonja hírességeivel - Buononcini, a hírneves maestro. Most érkezett Párizsból, ahol maga játszotta a gordonkaszólamot abban a motettájában, amelyet a király jelenlétében mutattak be; Londonban pedig annyira rajongtak érte, hogy a hosszú küzdelemben, amelyet két színházban is folytatott Händellel szemben, ő maradt az opera győztese.

- Ne mondja ezt, signora - szólt közbe élénken Porpora, aki végül megszabadult Buononcini-tól, és a két nőhöz közeledve, hallotta Wilhelmine utolsó szavait -, ne mondjon ilyet, mert ez istenkáromlás. Senki sem győzte le Händelt, és senki nem fogja legyőzni. Én ismerem az én Händelemet, ön még nem ismeri. Ő az első közöttünk, ezt nyugodtan bevallhatom, bár bolond ifjúkorom napjaiban magam is merészen szembeszálltam vele; megsemmisültem, ennek így kellett történnie, és így volt helyes. Buononcini, aki szerencsésebb volt, bár nem szerényebb és nem tehetségesebb nálam, csak az ostobák szemében, és a barbárok fülében diadalmaszkodott. Ne higgyen hát azoknak, akik erről a diadalról beszélnek; örök szégyene marad ez Buononcini társamnak, s egy nap Anglia is pirulni fog, hogy jobban kedvelte az ő operáit, mint egy óriás alkotásait, amikor ez az óriás Händel volt. A divat, a *fashion*, ahogy ott mondják, a színház jelentősége, a cselszövés, a baráti kör, Buononcini énekeseinek csodálatos tehetsége, mindez meghozta a látszólagos győzelmet. Ám egyházi műveivel Händel megint csak felülkerekedett, és méghozzá milyen bámulatos sikerrel... Ami meg Buonincinit illeti, róla nincs nagy véleményem. Nem szeretem a szemfényvesztőket, s állítom, csupa szemfényvesztéssel aratja sikereit, akár operáit nézzük, akár kantátáit.

Porpora egy botrányos lopásra célzott, amely az egész zenei világot izgalomban tartotta. Buononcini Angliában magának tulajdonított egy sikeres zeneművet, amelyet Lotti írt harminc évvel korábban; Lotti hosszú és elkeseredett vitába kezdett az arcátlan maestróval, s végül a napnál fényesebben bizonyította igazát. Wilhelmine igyekezett megvédeni Buonincinit, s ez az ellenkezés még jobban felforraltta Porpora epéjét.

- Állítom, és kitartok amellett - kiáltotta, cseppet sem törődve, hogy Buononcini meghallhatja -, hogy Händel az opera-műfajban is felette áll minden múltbeli és mai mesternek. Mindjárt be is bizonyítom. Consuelo, menj a zongorához, és énekelj el a dalt, amelyet mondok.

- Nincs nagyobb vágyam - mondta Wilhelmine -, mint hogy a csodálatos Porporinát halljam, de könyörgök, ne Händellel kezdje, s éppen Buononcini és Holzbauer úr jelenlétében. Nem vennék nagyon szívesen ezt a választást...

- Meghiszem azt - vágott vissza Porpora -, saját gyalázatukat, halálos ítéletüket hallanák.

- Hát akkor - kérlelte Wilhelmine - inkább saját műveiből adasson elő valamit, maestro.

- Persze, mivel ez, gondolja, senkit sem tesz féltékennyé. De én azt akarom, hogy Händelt énekeljen! Akarom!

- Maestro, ne kívánja, hogy ma énekeljek - mondta Consuelo -, nagyon hosszú útról érkezem...

- Igaza van, visszaélnék jóságával, ha erre kérnék - szólt gyorsan Wilhelmine. - Én nem is kérem. Nagyon szigorú bírák vannak itt, s főleg Holzbauer úr, a császári színház igazgatója; vigyázzon, maestro, ne tegye ki tanítványát egy bukás kockázatának.

- Egy bukás kockázatának? Mit nem képzelsz? - fortyant fel Porpora vállat vonva. - Hallottam ma reggel, s tudom, hogy semmit sem kockáztat az ön németjei előtt.

Egy új vendég érkezése szerencsésen félbeszakította a vitát. Mindenki eléje sietett, hogy üdvözlje. Gyermekkorában Consuelo már látta és hallotta ezt a törékeny termetű, nőies arcú, gögös, felfuvalkodott modorú férfit, s bár közben megöregedett, megráncosodott, megcsúfult, s most nevetséges hajzatot viselt és egy élemedett világfi rossz ízlésével öltözködött, azonnal megismerte, olyan mély hatást gyakorolt rá annak idején Majorano, a hasonlíthatatlan, utánozhatatlan szoprán énekes, művésznevén Caffarelli vagy inkább Caffariello, mert Franciaország kivételével mindenütt így hívják.

Nem volt a világon még egy ilyen arcátlanul önhitt ember, mint a jó Caffariello. A nők megrontották hízelgésükkel, a közönség elszédítette viharos tapsaival. Olyan szép, pontosabban olyan csinos volt ifjú korában, hogy Olaszországban női szerepekkel kezdte pályafutását; most, hogy az ötvenhez közeledett (amellett, mint a legtöbb szoprán, jóval öregebbnek is látszott a koránál), nehéz volt nevetés nélkül elképzelni Dido vagy Galathea szerepében. Hogy ellensúlyozza külsejének komikus vonásait, teli szájjal hősködött, s minduntalan felemelte szelíd, csengő hangját, amelynek jellegét persze megváltoztatni nem tudta. De volt valami jó vonás is e sok mesterkélttségben és túlzott hiúságban. Caffariello nagyon is tudatában volt pompás tehetségének, s ezért sohasem szívélyeskedett; de művészi hivatása felsőbbrendűségét is érezte, és sosem lett udvaronc. Merészen, bolondul szembeszállt a legjelentősebb személyiségekkel, magukkal az uralkodókkal is, s ezért nem szerették a talpnyalók, akik elsősorban saját bírálatukat látták a szoprán énekes arcátlanságában. A muzsika igaz barátai viszont mindent megbocsátottak neki rendkívüli virtuóz képességei miatt; s bár az embernek sok gyávaságát vethették a szemére, el kellett ismerni, hogy művészetét nem egy bátor és nagylelkű cselekedet tette ékessé.

Nem akarattal, s nem előre feltett szándékkal volt közönyös, s bizonyos értelemben hálátlan Porporával szemben. Jól emlékezett, hogy nyolc évig tanult nála, s hogy tőle tanulta mindazt, amit tud. Ám még jobban emlékezett arra a napra, amikor mestere így szólt hozzá: „Most már semmire sem taníthatlak. *Va, figlio mio, tu sei il primo musico del mondo.*”⁵⁸ Ettől a naptól kezdve Caffariello, aki (Farinelli után) valóban a világ első énekesé lett, semmivel sem törődött, csak önmagával. „Mivel első vagyok - mondta magában -, nyilván egymagamban vagyok. A világot értem teremtették; az Ég azért adott lánglelket a költőknek és a zeneszerzőknek, hogy Caffariello énekelhessen. Porpora csak azért lett a mindenség első énekmestere, hogy Caffariellót taníthassa. Porpora életműve most befejeződött, hivatása teljessé vált, Porpora dicsősége, boldogsága, halhatatlansága már csak egyetlen feltételtől, Caffariello életétől és énekétől függ.” Caffariello élt és énekelt, gazdag és győzedelmes volt, Porpora pedig szegény és elhagyott; ám Caffariello nagyon nyugodt volt, és azt gondolta magában, elég aranyat és hírnevet halmozott már fel, s így mestere is elegendő jutalmat kapott azért az érdeméért, hogy ilyen csodát adott a világnak.

84

Caffariello csak foghegyről köszönt a vendégeknek, de gyengéden, tiszteletteljesen megcsókolta Wilhelmine asszony kezét; majd fölényes jóindulattal üdvözölte igazgatóját, Holzbauert, s gondtalan kedélyességgel rázogatta Porpora kezét. Az öreg mester felháborodott volt tanítványa nyegle modora miatt, de kímélni akarta (mert ha Caffariello operát kér tőle a színház számára, és maga vállalja a főszerepet, mindjárt kedvező fordulatot adhat a maestro ügyeinek), ezért bókjaival halmozta el, érdeklődött franciaországi sikereiről, és mindezt olyan finom csipkelődéssel tette, hogy az önhitt énekes nem vette észre a gúnyt.

- Franciaország? - felelt Caffariello. - Hagyjuk Franciaországot. A kis zene, a kis zenészek, a kis zeneértők, a kis nagyurak országa ez. Micsoda hitvány ember az a XV. Lajos! Tudja, mit küldött nekem egyik első kamarásával, miután vagy öt-hat egyházzenei hangversenyemet is meghallgatta? No mit? Nem fogja kitalálni, egy vacak dohányszelencét.

---

⁵⁸ Menj, fiam, te vagy a világ első énekesé.

- De aranyból, s gondolom, drága gyémántokkal ékesítve - mondta Porpora, és szándékosan elővette zsebéből a maga fügefá szelencéjét.

- Hát igen - vonogatta a vállát az énekes. - De képzelje csak ezt a szemtelenséget: nincs rajta arckép. Nekem, egy egyszerű szelencét, mintha nem volna elég dobozom, ha tubákolni akarok! Pfuj, micsoda nyárspolgár ez a király! Gondolhatja, hogy felháborodtam.

- Remélem - mondta Porpora, dohánnyal tömködve ravasz orrát -, jó leckét adtál ennek a királynak.

- Meghiszem azt, Isten szentséges testére esküszöm. „Uram, mondtam az álmétkodó első kamarásnak, kinyitva előtte egy fiókot, harminc dohányszelencét lát itt, a leghitványabb is harmincszor értékesebb annál, amelyet ön hozott: és ráadásul azt is megfigyelheti, hogy a többi uralkodó miniatűr arcképével tisztelt meg. Mondja meg urának és királyának, hogy Caffariello, hála Istennek, nem szűkölködik dohányszelencékben.”

- Bacchusra mondom - kiáltott Porpora -, szinte látom, hogy röstelkedett a király.

- Várjon, ez még nem minden! A nemesúrnak volt képe azt válaszolni, hogy ha külföldieket ajándékoz meg, Őfelsége csak nagyköveteknek adja arcképét.

- Lám, micsoda faragatlan tuskó! És te mit válaszoltál?

- Figyeljen a szavaimra, uram, azt mondtam neki: „Vegye tudomásul, hogy a világ valamennyi nagykövete együttvéve nem ér annyit, mint Caffariello!”

- Szép és jó válasz! Méltó az én Caffariellómra! És persze nem fogadtad el a szelencét?

- Hogy fogadtam volna el! - felelt Caffariello, s szórakozottan egy gyémántokkal díszített aranyszelencét vett ki a zsebéből.

- Nem ez volna az, véletlenül? - kérdezte Porpora, közönyös tekintetet vetve a szelencére. - De mondd csak, láttad a mi fiatal szász hercegkisasszonyunkat? Azt, akinek ujjait én igazgattam először a csembalón, még akkor, amikor anyja, a lengyel királyné, pártfogásával tüntetett ki Drezdában? Nagyon kedves hercegkisasszonyka volt!

- Marie-Joséphine-t?

- Igen, őt, a trónörökös feleségét.

- Hogy láttam-e? Budoárjában fogadott. Derék kis teremtés. Kitűnő asszonyka. Nagyon megbarátkoztunk. Nézze csak, mit kaptam tőle!

És egy óriás gyémántot mutatott az ujján.

- De azt is mesélik, jót nevetett, amikor elmondták neki, mit izentél a király ajándékára.

- Igen, úgy találta, hogy nagyon jól válaszoltam, királyi apósa pedig elég faragatlanul viselkedett.

- Ezt mondta neked?

- Csak célzott rá, és átadott egy útlevelet, amelyet magával a királlyal íratott alá.

Akik a társalgást hallgatták, ekkor mind elfordultak, hogy titokban összevessenek. Buononcini már egy órával előbb beszélt Caffariello franciaországi hősködéséről, és elmondta, hogy amikor a trónörökösne átadta az énekesnek a király kézjegyével ékesített útlevelet, mindjárt hozzátette, csak tíz napig érvényes, ami persze azt az egyértelmű parancsot jelentette, hogy rövid időn belül el kell hagynia a királlyság területét.

Caffariello, talán mivel attól félt, hogy erről a kérdéstről faggatják, hirtelen másról kezdett beszélni.

- Hadd hallom, maestro - fordult megint Porporához -, sok tanítványod volt-e most Velencében? És neveltél-e néhányat, akikben reménykedhetsz?

- Ne is beszéljünk róla - felelt Porpora. - Amióta elmentél, az Ég nagyon fősvényen bánt velem, iskolám pedig meddő maradt. Amikor Isten megteremtette az embert, megpihent. Amióta Porpora megformálta Caffariellót, egybekulcsolja két karját, és unatkozik.

- Jó mesterem! - kiáltott Caffariello, elbűvölve a bóktól, amelynek csak hízelgő oldalát hallotta -, nagyon elnéző vagy velem. Mégis, mikor a Scuola dei Mendicantiban meglátogattalak, volt néhány sokat ígérő tanítványod. Akkor formáltad a kis Corillát, akit azóta megszeretett a közönség; gyönyörű teremtés, annyi szent.

- Gyönyörű teremtés, és semmi több.

- Semmi több? Valóban? - kérdezte Holzbauer úr, aki figyelte beszélgetésüket.

- Semmi több, ha mondom - pattogott Porpora ellentmondást nem tűrő hangon.

- Jó, hogy tudom - hajolt most Holzbauer a maestro füléhez. - Tegnap este érkezett ide, nem is nagyon jó bőrben, mint mondják, s ma reggel már ajánlatot kaptam tőle, hogy szerződtessem a császári színházhoz.

- Nem önnök való - folytatta Porpora. - Az ön felesége sokkal... sokkal jobban énekel, mint Corilla. - Majdnem azt mondta, hogy kevésbé rosszul, de még idejében kijavította magát.

- Köszönöm a tanácsát - felelt az igazgató.

- Hát más tanítványa nincs, csak az a dundi Corilla? - makacskodott Caffariello. - Kimerült volna Velence? Pedig oda szeretnék menni jövő tavasszal Vittoria Tesivel.

- Miért ne menne?

- Mert ez a Tesi nem tud elszakadni Drezdától. Már látom, egy macskát sem találok Velencében, aki velem nyávog majd. Nem kívánnék pedig sokat, és a közönség sem, ha egy magamfajta *primo-uomo* az egész operát *megcsinálja* neki. Egy csinos, értelmes, engedelmes hang a kettős áriákban, más nem is kell nekem. De most jut eszembe, maestro, mit csináltál azzal a kis cigányképű lánnyal, akit akkor láttam.

- Sok cigányképű lányt tanítottam.

- De annak csodálatos hangja volt, s emlékszem, mondtam is neked, amikor hallgattam: „Ez a kis csúfság még sokra viszi!” Azt is megtettem, hogy énekeltem neki valamit. Szegény kicsi, valósággal könnyezett bámulatában.

- Haha! - kacagott Porpora, s Consuelóra nézett, aki olyan vörös lett, mint mesterének orra.

- Hogy az ördögbe is hívták? - tűnődött Caffariello. - Valami furcsa neve volt... De biztosan emlékszel, maestro; olyan csúf volt, mint maga az ördög.

- Én voltam - felelt Consuelo. Őszinte, derűs lénye már leküzdötte zavarát, s most vidáman, tiszteletteljesen bókkolt Caffariello előtt.

Caffariellót ily csekélység nem hozta zavarba.

- Maga volna az - válaszolt szaporán, s megfogta a leány kezét. - Hazudik; mert maga nagyon szép lány, s az, akiről beszélek...

- Az is én voltam! - nevetett Consuelo. - Csak nézzen meg jól! Fel kell ismernie. Ugyanaz a Consuelo áll ön előtt.

- Consuelo! persze, ilyen ördögi neve volt. De egyáltalán nem ismerem meg, és nagyon félek, hogy kiforgatták a lényéből. Nagyon szép lett, gyermekem, de ha közben elvesztette a hangját és sokat ígérő tehetségét, jobban járt volna, ha csúf marad.

- Hallgasd csak meg! - mondta Porpora, aki égett a vágytól, hogy növendéke Holzbauer előtt szerepeljen.

És máris a csembaló felé húzta a kissé vonakodó leányt; mert Consuelo már régen nem állt szakértő közönség előtt, s egyáltalán nem számított arra, hogy aznap este énekeljen.

- Becsaptok - mondta Caffariello. - Ez nem az a lány, akivel Velencében találkoztam.

- Majd meglátod - felelt Porpora.

- Maestro, ne legyen kegyetlen, ne kívánja, hogy ma énekeljek, ötven mérföld porával a torkomban - könyörgött félénken Consuelo.

- Mindegy, énekelni fogsz - felelt a mester.

- Ne féljen tőlem, gyermekem - mondta Caffariello -, tudom, megértőnek kell lennem, s hogy megnyugtassam, ha kívánja, én is magával énekelek.

- Ha így lesz, engedelmeskedem - felelt a leány -, mert boldogságomban, hogy önt hallhatom, megfeledekzem magamról.

- Mit énekelhetnénk együtt? - kérdezte Caffariello Porporától. - Válassz te egy duettet.

- Válassz magad - felelt a mester. - Nincs olyan darab, amit el ne énekelne.

- Hát akkor tőled énekelünk valamit, ma kedvedben akarok járni, maestro; egyébként is tudom, hogy signora Wilhelmine minden művedet őrzi, díszes kötésben, fényűző, keleti aranyozással.

- Igen - mormogta Porpora a foga közt -, műveim szebb köntösben pompáznak, mint én magam.

Caffariello elővette a füzeteket, lapozgatott, és az *Eumene* egy kettős áriáját választotta; ezt az operát a maestro Rómában írta Farinelli számára. Caffariello elénekelte az első szólót, olyan csodásan, tökéletesen, annyi *maestriával*,⁵⁹ hogy egy pillanat múlva már mindenki megfeledezett torz külsejéről, s lelkesen, ámulattal hallgatta ezt a nevetséges figurát. Consuelo szinte új életre kelt e rendkívüli férfi varázserejétől, s úgy énekelte a női szólót, ahogy talán még soha életében nem énekelte. Caffariello meg sem várta a végét, s viharos tapsaival félbeszakította.

- Ó, cara!⁶⁰ - ismételte többször is. - Most végre megismerlek. Valóban te vagy az a bámulatos gyermek, akit Velencében hallottam. De most, *figlia mia*,⁶¹ igazi csoda vagy már, s ezt Caffariello mondja neked.

Wilhelmine asszony kissé meglepődött, kissé zavarba is jött, hogy lám ez a Consuelo most még szebben énekel, mint Velencében. Egyrészt örült, hogy egy ilyen tehetség az ő bécsi szalonjában lép fel először, de ugyanakkor kissé megijedt és bánkódott, hogy e csodálatos

---

⁵⁹ Művészettel, hozzáértéssel.

⁶⁰ Drágám.

⁶¹ Lányom.

művésznő után ő már nem énekelhet vendégei előtt; mégis hangos szóval hirdette elragadtatását. Holzbauer csak magában mosolygott, s mivel attól tartott, nincs elég pénz a színházában egy ilyen tehetség megfizetésére, dicséretei közben is megőrizte diplomáciai tartózkodását. Buononcini kijelentette, hogy Consuelo Hasse és Cuzzoni asszonyt is felülmúlja. A követ annyira lelkesedett, hogy Wilhelmine egészen megijedt, különösen, amikor látta, hogy a férfi egy nagy zafírt vesz le az ujjáról, és Consuelo kezére húzza, amit a lány nem mert elfogadni, sem elutasítani. Zajosan követelték a duett megismétlését; de ekkor kinyílt az ajtó, s a lakáj Hoditz grófot jelentette tiszteletteljes ünnepélyességgel: mindenki felállt, s ez az ösztönös hódolat nem a legkitűnőbb, nem is a legméltóbb, hanem a leggazdagabb embernek szólt.

„Nincs nagy szerencsém - gondolta magában Consuelo. - Egyidőben, és anélkül, hogy szólhattam volna velük, két emberrel is találkozom itt, akik Joseph útitársaként láttak, s nyilván rosszul ítélik meg erkölcsömet és a fiúval való kapcsolatomat. Mindegy, bármilyen rágalmat sugalljon is barátságunk, sosem tagadlak meg, derék, becsületes Joseph, sem szívemben, sem szavaimban.”

Hoditz gróf arannyal, hímzéssel pompázó ruhájában Wilhelmine asszonyhoz lépett, s ahogy kezét csókolt néki, Consuelo mindjárt látta, milyen különbséget tesznek egy ilyen kitartott nő s a Velencében megismert büszke patríciusasszonyok között. Wilhelmine mellett gálásabbak, előzékenyebbek, vidámabbak voltak a férfiak; de gyorsabban beszéltek, fesztelenebbül járkáltak, nyugodtan keresztbe vetették a lábukat, könnyedén a kandallóhoz támaszkodtak; egyszerűen másként viselkedtek, mint a hivatalos nagyvilágban. Láthatóan jobban érezték magukat e gondtalan légkörben; de mindennek mélyén volt valami sértő és megvető vonás, amelyet Consuelo mindjárt megérezett, bár a nagyvilági szokások és a követ személye iránt tanúsított figyelem szinte kitapinthatatlanná tették ezt a fölényt.

Hoditz gróf különösen kitűnt választékos fesztelenségével, amelyet azonban Wilhelmine nem sértésnek, hanem a hódolat egy új formájának vélt. Consuelót csak a szegény háziasszony miatt bántotta a dolog, mert nyomorúságosnak tartotta ezt a hamis csillogását. Ő maga cseppet sem érezte sértve magát; Zingarella volt, semmi társadalmi tiszteletre nem pályázott, nem kívánta mások figyelmét, azzal meg egyáltalán nem törődött, hogy pár fokkal mélyebben vagy kevésbé mélyen hajolnak meg előtte.

„Énekesnői mesterségemet teljesítem itt - gondolta magában. - Csak azt kívánom, hogy helyeseljenek, amikor végeztem, aztán legszívesebben magamra maradok egy sarokban. De ez a nő, aki hiúságát vegyíti szerelmébe (ha ugyan némi szerelmet is vegyít e mértéktelen hiúságába), hogy pirulna, ha a gúnyt és a megvetést is látná e gálás, ékes szavú modor mögött.”

Megint kérték, hogy énekeljen; az egekig magasztalták, és Consuelo teljesen osztozott Caffariellóval az est dicsőségében. Minden pillanatban attól tartott, hogy Hoditz gróf megszólítja, és kétértelmű dicséretekkal halmozza el. Hogy ne láthassa arcát, a lány a csembaló felé fordult, mintha a hangjegyfűzetet nézegetné, de, különös dolog! a gróf nem közeledett hozzá, és amikor megkérdezte az énekesnő nevét és korát, akkor sem ismerte fel. Mert az történt, hogy nem kapta meg a levelet, amelyet Consuelo az országutakon fellángoló bátorságával a katonaszökevény feleségének adott. Hoditz grófnak egyébként is nagyon rossz szeme volt, és mivel abban az időben illetlen dolognak tartották, ha valaki szalonokban lornyonozott, csak elmosódottan látta az énekesnő sápadt arcát. Az olvasó talán meglepőnek tartja, hogy a magát zeneértőnek vélő Hoditz nem volt kíváncsi egy ilyen rendkívüli művésznőre. Ám ne feledje, hogy a morva gróf csak saját zenéjét, saját módszerét, saját énekeseit becsülte. A nagy tehetségek nem érdekelték, nem is szerette őket; magában egyre gyalázta őket nagyravágyásuk és igényeik miatt. És ha azt mondták neki, hogy Faustina Bordoni ötvenezer frankot keres évenként Londonban, Farinelli pedig százötvenezer frankot, vállat vont, és azt felelte, hogy ő

Morvaországban ötszáz frankot fizet énekeseinek a roswaldi színházában, de ezeket ő maga formálja, és érnek annyit, mint Farinelli vagy Faustina, és Caffariello is ráadásul.

Ez utóbbi fellengzős modorát különösképpen ellenszenvesnek és túrhetetlennek vélte, egyszerűen azért, mivel a maga módján Hoditz gróf úr éppily nagyképűen és nevetségesen viselkedett. A hetvenkedő nagyzolókat az egyszerű és bölcs emberek sem szeretik, de a többi nagyzoló szinte gyűlölettel és utálattal gondol rájuk. A hiú ember lenézi hasonmását, és kicsúfolja bűnét, amelyet pedig ő is magában hordoz. Miközben Caffariello énekét hallgatták, senki sem gondolt Hoditz gróf vagyonára és zeneértésére. Mikor pedig Caffariello nagyképű szólamait adta elő, Hoditz gróf nem tudta elhelyezni a maga szellemeskedését. Amiből világosan kitűnik, hogy zavarták egymást. Nincs oly nagy szalon, nincs oly figyelmes közönség, hogy magába foglaljon és kielégítsen két embert, akit ilyen *elismerésdüh emészt* (a kifejezést napjaink frenológiai stílusából vettük).

Volt egy harmadik ok is, amely megakadályozta Hoditz grófot abban, hogy az ő passauai Bertoniját közelebről is megnézzék és felismerje; mégpedig az, hogy Passauban sem nagyon nézett rá, most pedig nehezen ismerte volna fel e megváltozott külsejével. Ott egy *elég formás* kislányt látott (így szóltak akkor a még elfogadható nőszemélyekről); könnyed, friss hangot hallott; eléggé nevelhető értelmet sejtett. De semmi mást nem érzett és nem is vett észre, roswaldi színháza számára azonban ez is elég volt. Gazdag lévén megszokta, hogy minden különösebb vizsgálódás és aprólékos vita nélkül megvegye, ami kedvére volt. Úgy akarta megvenni Consuelo tehetségét és személyét, ahogy Châtelleraultban kést, Velencében pedig üvegárut vásárolunk. Az üzlet nem jött létre, s mivel a gróf egy pillanatig sem volt szerelmes, egy pillanatig sem bánkódott. Bosszúsága kissé megzavarta passauai ébredésének felhőtlen derűjét; de az olyan emberek, akiknek nagyon jó véleményük van magukról, nem szenvednek sokáig az effajta kudarctól. Gyorsan megfélelkeznek róla; nem az övük-e a világ, különösképpen, ha gazdagok? „Egy elmulasztott kaland helyett százat találok” - gondolta a nemes gróf. Consuelo utolsó éneke alatt Wilhelminével suttogott, s mivel látta, hogy Porpora dühös pillantást vet rá, hamarosan távozott, mert mi élvezetet találhatott volna e fafejű és neveletlen zenészek társaságában.

85

Amikor Consuelo már kicsi szobájában ült, első gondolata az volt, hogy Albertnak írjon; de gyorsan belátta, hogy nem megy olyan könnyen, ahogy elképzelte. Első fogalmazványában megpróbált beszámolni útja minden részletéről, de aztán megijedt, hogy túlságosan felizgatja barátját, ha kalandos útjának minden fáradságát és veszedelmét elmondja neki. Eszébe jutott, milyen őrjöngő düh vett erőt a fiatal grófon, amikor a föld alatti folyosón arról a sok rettenétségről szólt, amellyel szembe kellett néznie, hogy rejtekhelyéig eljusson. Eltépte hát a levelét, és arra gondolva, hogy ilyen mély léleknek és érzékeny szervezetnek egy uralkodó eszme és egyedülálló érzés megnyilvánulására van csak szüksége, elhatározta, hogy megkíméli a valóság minden izgató részletéről, s csak ígért szeretetéről, esküvel fogadott hűségéről beszél rövid pár szóban. De ez a pár szó nem lehetett határozatlan; ha nem kétségtelen odaadásról szól, csak borzalmas gyötrelmet és szorongást okoz. Hogyan állíthatná, hogy végre felfedezte magában azt a végletes szeretetet, megmásíthatatlan elhatározást, amelyre Albertnak szüksége volna, hogy szabadon lélegezzék várakozásában? Consuelo őszintesége, becsülete nem egyezkedhetett holmi féligazsággal. Amikor szigorúan kérdezte szívét és lelkiismeretét, Anzoletto felett aratott győzelmének erejét és nyugalomát találta benne. Szerelem és odaadás dolgában a legnagyobb közönyt érzett minden emberrel szemben, aki nem Albert; de az a különös szerelem s komoly odaadás, amelyet csak iránta érzett, ugyanaz a vonzalom volt, amely már

akkor is szívében élt, amikor Albert mellett volt. Hiába szabadult Anzoletto befolyásától, hiába lökte ki magából volt jegyese emlékét, mindez nem volt elég, hogy szenvedélyes szerelemre lobbanjon Albert iránt. Nem tehetette, hogy ne gondoljon borzalommal szegény Albert lelki betegségére, az Óriások kastélyának szomorú ünnepélyességére, a kanonissza arisztokratikus előítéleteire, Zdenko meggyilkolására, Schreckenstein gyászos barlangjára, vagyis arra a sajátos, komor életre, amely most szinte álmokképek sorozatának tűnt fel előtte; mert mihelyt a kóbor élet szabad levegőjét szívta magába a Böhmerwald csúcsain, mihelyt a zene világában élt Porpora mellett, Consuelo már csak lidérces álomként látta Csehországot. Bár ellenállt Porpora nyers művészi bölcselkedéseinek, ez az újra megtalált élet annyira megfelelt nevelésének, képességeinek, gondolkodásmódjának, hogy már elképzelni sem tudta magát Riesen- burg várúrnőjének szerepében.

Mit mondhatna tehát Albertnak? Mit bizonyíthatna és ígérhetne neki újra? Nem ugyanaz a határozatlanság, ugyanaz a félelem él-e a szívében, mint a kastélyból való meneküléskor? És ha éppen Bécsbe szökött, és nem máshová, nyilván azért tette, mivel itt védelmet talált az egyetlen törvényes tekintélynél, amelyet életében valaha is elismert. Porpora jótévője volt, apja, támasza és mestere a szó legvallásosabb értelmében. Mellette nem érezte árvának magát, és nem ismerte el azt a jogát, hogy önmaga döntsön sorsáról, pusztán szíve vagy értelme ihletésére. Márpedig Porpora helytelenítette, kicsúfolta, határozottan elutasította e házasság gondolatát: egy nagy tehetség öngyilkosságának tartotta, egy nagy életpálya megrontásának valami regényes képzelgés kedvéért. Riesenburgban is él egy nagy szívű, nemes, gyengéd aggastyán, ő is apja akar lenni Consuelónak; de lehet-e apát változtatni a helyzet szükségletei szerint? És ha Porpora azt mondta, *nem*, elfogadhatja-e Consuelo Christian gróf *igen*-jét?

Nem teheti, nem is szabad megtennie, s meg kell várnia, mit mond Porpora, ha már alaposabban megvizsgálta a körülményeket és az érzéseket. De addig is, míg megismétli vagy meg- másítja első döntését, mit mondhat addig Consuelo a szerencsétlen Albertnak, hogy türelemre bírja, és némi reményt is adjon néki? Ha bevallja Porpora elégedetlenségének első viharát, romba dönti Albert biztonságérzetét; ha eltitkolja, félrevezeti barátját, s Consuelo nem akart színlelni. Ha akár e nemes ifjú élete függ egy hazugságtól, Consuelo akkor sem mondta volna ki ezt a hazugságot. Vannak lények, akiket olyan nagyon becsülünk, hogy sosem tévesztjük meg őket, ha akár üdvösségük függne tőle.

Újra kezdte hát levelét, húsz kezdetet széttépett, mert egyiket sem tudta folytatni. Bárhogy fogott hozzá, a harmadik szó máris túlságosan merész állítás volt, vagy olyan kétkedés, amely- nek gyászos következményei lehettek. Ágyába feküdt, elcsigázva a fáradtságtól, gondtól, félelemtől, sokáig küszködött a hideggel és az álmatlansággal, semmire sem tudta magát elhatározni, semmi tiszta elképzelése nem volt jövőjéről és sorsáról. Végül mégis elaludt, és olyan sokáig maradt az ágyában, hogy amikor felöltözködött, a mindig korán kelő Porpora már rég dolga után járt. A kis Haydn, akárcsak előző este, most is új gazdája ruháit kefélte, és bútorait takarította.

- Jól aludt, szép álomszuszék? - kiáltott, amikor végre meglátta barátnőjét. - Én meg majd meghalok az unalomtól, bánattól s főleg a rettegéstől, ha az én kis őrzőangyalom nem áll mellettem e borzalmas professzorral szemben. Úgy érzem, minden pillanatban felfedezi szándékomat, megghiúsítja az összeesküvést, bezár az öreg csemlalóba, ahol aztán ritmikus lassúsággal fogy el a lélegzetem. Égnek mered a hajam, ha csak látom ezt a vén Porporát; és senki sem hiteti el velem, hogy nem valami öreg olasz ördög bújt belé, márpedig azt mondják, az ottani sátán a miénknél is gonoszabb és agyafúrta.

- Nyugodj meg, barátom - felelt Consuelo. - Mesterünk szerencsétlen, de nem gonosz. Egy igyekezetünk lehet csak, hogy némi boldogságot teremtsünk neki, s meglátod, mindjárt megszélidül, és visszanyeri régi természetét. Gyermekkoromban szívélyesnek, vidámnak ismertem; mindenki álmélkodott szellemes és tréfás megjegyzésein, de akkor még voltak barátai, volt sikere és reménysége. Bár abban az időben ismerted volna, amikor *Polifemó*-ját énekelték a San-Mose színházban: engem is magával vitt, megbújhattam a kulisszák mögött, s onnan bámultam a stálisták és az óriás fejét. Milyen szép és rettenetes volt mindez az én kis rejtek-helyemről nézve. Egy papírszíkla mögött hasaltam, vagy egy lámpaállványra csimpaszkodtam, és lélegzeni sem mertem; ám fejemmel és kis karommal akaratlanul is utánoztam minden tartást, minden mozdulatot, amelyet a színészeknél megfigyeltem. És amikor a mestert a színpadra hívták, és olyan viharosan ünnepelték, hogy hétszer kellett a függöny elé, egészen a rivalda szélére lépnie, már azt hittem, hogy ő maga az isten: mert ezekben a pillanatokban a büszkeség pírja ragyogott arcán, s ő maga is megszépült túláradó érzéseitől. Most sem nagyon öreg, és sajna, máris annyira levert, annyira megváltozott. Lássunk a dologhoz, Beppo, hogy mire hazajön, kissé csinosabbnak találja lakását, mint ahogy elhagyta. Először ruhaneműjét nézem meg, hogy lássam, miben van hiánya.

- Hogy miben van hiánya? Nagyon sokáig tartana, míg számba venné, pedig egyetlen pillanattal felmérheti - felelt Joseph -, mert legfeljebb az én ruhaneműm szegényesebb és kopottabb az övéénél.

- Majd a tiedre is gondolok, Joseph, hiszen tartozom neked; te tápláltál és öltöztettél egész utunk alatt. De előbb Porpora kerül sorra. Nyisd csak ki ezt a szekrényt. Hogyan! ez az egyetlen frakkja van csak, az, amelyikben a követnél járt tegnap?

- Sajna, igen, a gesztenyeszínű frakk metszett acél gombokkal, és ez sem nagyon új; a másikat, amely már teljesen elnyűtt, s szinte rongyos, most vette fel, amikor elment. Háziköntöse talán nincs is, mert már egy órája keresem.

Most már ketten kutattak, s be kellett látniuk, hogy Porpora háziköntöse csak képzeletükben létezik; ugyanígy jártak a mester felöltőjével meg kézmelegítőjével. Amikor az ingeket vették számba, csak hármat találtak, s ezeket is szinte foszlányokban; a kézelők is szárnalmas állapotban voltak, s a többi holmi is.

- Joseph - mondta Consuelo -, nézd, ezt a gyűrűt kaptam tegnap énekelem jutalmául; nem akarom eladni, mert ez feltűnést keltene, s talán kapzsisággal vádolnának azok, akik adták. De zálogba tehetem, s így hozzájuthatunk ahhoz a pénzhez, amelyre szükségünk van. Keller értelmes, becsületes ember: ő biztosan meg tudja mondani, hogy mennyit ér, és talán egy uzorást is ismer, aki csinos kis összeget kölcsönöz erre az ékszerre. Vidd el, és gyere gyorsan vissza.

- Mindjárt itt is vagyok - felelte Joseph. - Keller házában lakik valami zsidó ékszerész, s mivel a parókamester nem egy csinos hölgy titkos üzletét bonyolította le nála, egy óra múlva már le is számolhatja a pénzt. De magamnak semmit sem kérek, érte-e, Consuelo! Magának van inkább szüksége némi frissítésre, hiszen egész ruhatára elfért a vállamon, és össze is gyűrődött a hosszú úton, pedig holnap vagy talán már ma este díszesebb öltözékben kell megjelennie.

- Majd később elszámolunk, Beppo, és úgy, ahogy én akarom. Nem utasítottam el a te szíveskedéseidet, jogom van hát megkövetelni, hogy te se utasítsd el az enyéimet. De most szaladj Kellerhez.

Egy órával később Haydn valóban megérkezett, s vele Keller, ezerötszáz forinttal. Amikor Consuelo megmagyarázta, hogy mit akar, Keller elsietett, s hamarosan egy szabó barátjával jött vissza. Az ügyes, gyors kezű mester mértéket vett Porpora frakkjáról és más ruhadarabjairól, s megígérte, hogy pár nap múlva megint ott lesz, két rend ruhával, egy jól vattázott

háziköntössel, sőt némi fehérneművel és egyéb ruházati cikkel is, amit *megbízható* munkásnőknél rendel majd. - Csak arra kérem - mondta Consuelo Kellernek, amikor a szabó már elment -, hogy mindez a legnagyobb titokban maradjon. Mesterem épp oly büszke, amilyen szegény, és az ablakon hajítaná ki szerény ajándékaimat, ha csak sejtene, hogy tőlem valók.

- De, signora, hogyan akarja ráadni az új öltönyöket a régié helyett, anélkül, hogy észrevenné? - kérdezte Joseph.

- Ismerem az öreget, és biztos vagyok benne, hogy semmit sem vesz észre. Tudom, hogy kell vele bánni.

- Most pedig, signora - folytatta Joseph, aki, ha nem voltak egyedül, mindig nagyon szertartásosan beszélt a lánnyal, mert tapintatos fiatalember lévén, nem akarta, hogy bizalmaskodása rossz fényt vessen barátságukra -, ideje volna, hogy önmagára is gondoljon. Úgyszólván semmit sem hozott magával Csehországból, s ruhája egyébként sem felel meg az itteni divatnak.

- Igazad van, majd elfelejtettem, pedig ez is fontos. A jó Keller urat kérem meg, legyen tanácsadóm és kalauzom.

- Rendben van - felelt Keller -, értek is a dologhoz, és nevezzen akár tudatlan, nagyképű fráternek, ha nem csináltatok önnek egy finom ízlésű ruhát.

- Megbízom magában, Keller uram; csak figyelmeztetem, hogy általában az egyszerű dolgokat szeretem; a feltűnő ruhadarabok és túlságosan élénk színek nem illenek sem halovány arcomhoz, s nem felelnek meg ízlésemnek sem.

- Megsért, signora, ha feltételezi, hogy szükségem van ily figyelmeztetésre. Már mesterségemnél fogva is tudom, milyen színek előnyösek egy-egy arc számára, s az ön vonásaiban jól megfigyelhettem természetje jellegét. Legyen egészen nyugodt, megbízhat bennem, s hamarosan akár az udvarnál is megjelenhet, pedig éppolyan egyszerű, szerény lesz a külseje, mint most. Érvényre juttatni egy személyt, s nem megváltoztatni, ebben van a parókamester és a varrónő egész művészete.

- Még egy szót, s nagyon halkán, kedves Keller uram - mondta Consuelo félrevonva a parókamestert. - Haydn mestert is öltöztesse fel tetőtől talpig, a maradék pénzből pedig a lányát ajándékozza meg nevemben egy szép selyemruhával esküvője napjára. Remélem, hamarosan eljön az ideje, mert ha sikerem lesz itt, hasznára lehetek barátunknak is, és segíthetem abban, hogy az ő nevét is megismerjék. Tehetséges fiatalember, nagyon tehetséges, higgye el.

- Valóban, signora? Nagyon boldog vagyok, hogy ezt mondja. Én magam is gondoltam, sőt már akkor biztos voltam benne, amikor még apró gyermekként énekelt a kórusban.

- Nemes lelkű fiú - tette hozzá Consuelo -, s jó szívvel fogja meghálálni mindazt, amit értett, mert tudom, Keller uram, ön is kitűnő ember és nemes jellem... És most mondja - folytatta hangosabban, Kellerrel együtt a fiatalemberhez lépve -, megtette-e, amiről Joseph pártfogóival kapcsolatban beszéltünk? Az ön ötlete volt, de megvalósította-e?

- Már hogyan tettem volna meg, signora? - felelt Keller. - A szó és a cselekedet egyet jelent az ön alázatos szolgájánál. Amikor ma reggel vendégeimnél jártam, mindenekelőtt a velencei követ úr ökegyelmességének szóltam (nem dicsekedhetem vele, hogy őt magát fésülöm, de titkár urának haját én tartom rendben), azután Metastasio abbé úrnak, akit minden reggel megborotvállok, s végül gyámleányának, Marianne Martinez kisasszonynak, akinek fejét ugyancsak én gondozom. Ez a hölgy, akárcsak gyámaja, a házamban lakik... pontosabban én lakom az ő házukban, de mindegy. Végül felkerestem két-három személyt, akik ugyancsak ismerik Joseph arcát, s akikkel szintén találkozhat Porpora mester házában. Akik nem a

vendégeim, azokhoz valami ürüggyel állítottam be. „Hallom, hogy báróné őkegyelmessége valódi medvezsírt keres kollégáimnál a haja számára, hoztam egy tégellyel, jót is állok érte. Csak minta, díjtalanul ajánlom fel a hölgyeknek, s viszonzásul csupán azt kérem, kegyeskedjenek mindig tőlem vásárolni, ha meg lesznek elégedve.” Vagy pedig: „Egy imakönyvet hozok, a Szent István-katedrálisban találták, s mivel én fészülök a katedrális, akarom mondani a katedrális kórusát, engem bíztak meg, hogy érdeklődjem, nem kegyelmességedé ez a könyv.” Egy aranyozott bőrbe kötött, címeres öreg könyv volt ez, az egyik kanonok padjáról vettem kölcsön, mert tudtam, úgysem vallja magáénak senki. Aztán meg, miután ilyen vagy olyan ürüggyel már beszédbe elegyedtünk, azzal a könnyedséggel meg elmeéllal kezdtem fecsegni, amit az ilyen fodrászfélénél szívesen eltűrnek. „Egy fiatal barátom, bizonyos Joseph Haydn, egyébként kitűnő zenész, sokat beszélt nekem kegyelmességedről, s ez adta a bátorságot, hogy kegyelmességed tiszteletre méltó házában jelentkezzem.” „Igazán - mondták - a kis Joseph? Tehetséges fiú, még sokra viszi.” „Én is remélem - ragadtam meg boldogan az alkalmat, hogy most végre a tárgyra térhetek -, s kegyelmességedet talán mulattatni fogja, ha elmondom, milyen furcsa és hasznos dolgot csinál most.” „Mit csinál hát? Hadd hallom.” „Elképzelné sem lehetne ilyen tréfás és ugyanakkor érdekes dolgot. Inasnak szegődött.” „Inasnak, ő? Ugyan, micsoda szégyen, és milyen megalázó egy fiatal tehetségnek. Ilyen nyomorúságos helyzetben volna? Mit tehetné az érdekében?” „Nem nyomorában tette, kegyelmes uram - felelem. - A művészet szeretete bírta erre a különös elhatározásra. Az volt a legfőbb vágya, hogy a kitűnő Porpora mesternél tanuljon...” „Igen, tudom, de Porpora nem vállalta, és meg sem akarta hallgatni. Lángeszű ember, de kissé hóbortos és mogorva.” „Nagy ember és nagy lélek - feleltem signora Consuelo szándéka szerint, mivel ön akarja, hogy mesterét csúfolják és gyalázzák mindezzel kapcsolatban -, biztos vagyok - tettem hozzá -, hogy hamarosan ő is felismeri a kis Haydn képességeit, s akkor minden igyekezetével segíti. De hogy ne ingerelje zsörtölődő természetét, és ne vadítsa el ajánlkozásával, Joseph azt vélte legokosabbnak, hogy inasnak szegődik hozzá, s úgy tesz, mintha nem is konyítana a zenéhez.” „Kedves, megható gondolat - feleltek elérzékenyülten -, egy igazi művész hősies gondolata; de sietnie kell, hogy a mester kegyébe férkőzzék, mielőtt még felismernék, mert akkor Porpora is megtudja, hogy egy kitűnő fiatal művész szolgál nála; a kis Haydnt máris sokan szeretik és támogatják, s éppen olyanok, akik Porporához is járnak.” „Ezek az urak - mondtam ekkor jelentőségteljes pillantással - jóságos, nagylelkű emberek, s gondolom, nem árulják el Joseph kis titkát, s inkább színlelnek is egy keveset, már amíg szükséges, nehogy Porpora megharagudjon a fiatalemberre.” „Ó! - kiáltották ekkor - én biztosan nem árulom el ezt az ügyes, derék kis muzsikust! Meg is mondhatja neki nevemben, s embereimnek is megparancsolom, hogy egyetlen könnyelmű szó se hagyja el ajkukat a maestro jelenlétében.” Akkor kegyesen elbocsátottak, valami kis ajándékkal, vagy némi medvezsír-rendeléssel. Ami meg a követségi titkár urat illeti, őt nagyon mulattatta a kaland, s megígérte, hogy ebéd közben elmeséli Corner úr őkegyelmességének; a követ úr különösképpen szereti Josephet, s biztosan nagyon ügyel majd, hogy ne ártson kis védencének. Eleget tettem hát diplomáciai küldetésemnek. Meg van elégedve, signora?

- Ha királynő volnék - felelte Consuelo -, azonnal követemnek nevezném ki. De már látom az utcán a mestert. Siessen, Keller uram, hogy ne találja itt.

- Miért siessek, signora? Majd szépen megfészülök; s Porpora úr azt hiszi, hogy fodrászt hívatott az inasával.

- Százszor több esze van, mint nekünk - mondta Consuelo Josephnak, Keller könnyű kezére bízva fekete haját; Joseph szaladt a kötényéért és a tollseprőért, Porpora pedig, új operája egy frázisát dúdolva, nehézkesen felcammogott a lépcsőn.

Porpora természeténél fogva rendkívül szórakozott volt, s most is, hogy homlokon csókolta fogadott leányát, észre sem vette a mellette sürgölődő Kellert, hanem mindjárt papírjaiban kezdett turkálni, hogy megkeresse a fejében motoszkáló frázis kottáját. De mivel a lapok, amelyek szörnyű rendetlenségben szoktak a csembalón heverni, most szabályos halmokban tornyosodtak, az öreg egyszerre magához tért, és dühösen felkiáltott:

- Ez a szánalmas tökfilkó hozzá mert nyúlni az irataimhoz! Ilyenek az inasok! Azt hiszik, rendet csinálnak, ha egymásra rakják a dolgokat! Kellett nekem inas! Most aztán vége a nyugalmanak.

- Bocsásson meg neki, maestro - mondta Consuelo -, olyan zűrzavarban voltak a hangjegy lapjai...

- Én kiismertem magam ebben a zűrzavarban. Ha akár éjjel keltem fel, a sötétben is megtaláltam operám bármelyik részletét. Most már semmiről sem tudok, elvesztem. Legalább egy hónap kell, míg megint kiismerem magam a kottáimban.

- Nem, maestro, meglátja, most is kiismeri magát bennük. Egyébként is én követtem el a hibát, s bár a lapok nincsenek megszámozva, azt hiszem, mindegyiket a maga helyére tettem. Nézze csak, biztosan könnyebben kiismeri magát ebben a füzetben, mint a szétszórt lapokon, amelyeket akár a szél is kisodorhatott az ablakon.

- A szél? Hát azt hiszed, Fusina⁶² lagúnáin vagyunk?

- Ha nem is a szél, hát egy erőteljesebb mozdulat a ronggyal vagy a seprűvel.

- Mit kell neki ebben a szobában seperni vagy porolni? Már két hete itt lakom, és senkit sem engedtem ide.

„Meg is látszik” - gondolta magában Joseph.

- Ne haragudjon, maestro, de meg kell engednie, hogy változtassunk ezen a szokásán. Nem egészséges olyan szobában aludni, amelyet nem szellőztetnek és nem takarítanak mindennap. Szívesen vállalom, hogy miután Beppo kisöpört, és rendet rakott, én módszeresen helyreállítom a rendetlenséget, amelyet megkíván.

- Beppo! Beppo! Mit fecsegsz itt összevissza. Nem ismerek semmiféle Beppót.

- Beppo, ez ő - mondta Consuelo Josephre mutatva. - Olyan keményen ejthető neve van, hogy ha folyton hallania kéne, sértené a maestro fülét. Ezért velencei nevet adtam neki, az elsőt, amely eszembe jutott. Beppo, ez rövid és jól hangzik; énekelni is lehet.

- Bánom is én! - felelt Porpora, aki kezdett megszelídülni, mert operájában lapozva látta, hogy világos rendbe van szedve és egybefűzve.

- Ismerje el, maestro - mondta Consuelo, látva, hogy az öreg már mosolyog -, hogy így kényelmesebb.

- Persze, te mindig azt akarod, hogy neked legyen igazad - nevetett a mester -, nyakas maradsz te egész életedre.

- Reggelizett, maestro? - kérdezte Consuelo, amikor végre kiszabadult Keller kezéből.

- Hát te reggeliztél-e? - felelt Porpora, türelmetlen s ugyanakkor aggódó hangon.

---

⁶² Kis város Velencétől 6 kilométerre.

- Én reggeliztem. És ön, maestro?
  - És ez a fiú, ez a... Beppo, ő is evett valamit?
  - Beppo reggelizett. És ön, maestro?
  - Találtak valamit? Nem is emlékszem, van-e némi ennivaló a házban.
  - Mi nagyon jól reggeliztünk. És ön, maestro?
  - És ön, maestro! és ön, maestro? Menj a pokolba ezzel az örökös faggatásoddal. Mi közöd hozzá?
  - Maestro, te nem reggeliztél - folytatta Consuelo, aki néha megengedte magának, hogy velencei bizalmaskodással tegezze Porporát.
  - Látom, maga az ördög költözött a házamba. Ez a lány most már nem hagy békén! Gyere csak ide, énekelj el nekem ezt a frázist. De vigyázz, nagyon kérlek.
- Consuelo a csemlalóhoz ment, elénekelt a frázist, Keller pedig, aki edzett zeneértő volt, a szoba másik végén, fésűvel a kezében, tátott szájjal hallgatta. A maestro nem volt elégedett a frázisával, harmincszor is elismételtette, hol ezeket a hangokat, hol meg amazokat akarta erőteljesebben hallani, s olyan makacsul kereste a megálmodott árnyalatot, hogy csak Consuelo türelme és odaadása versenyezhetett vele. Közben Joseph, barátnője intésére, kiment a csokoládéért, amelyet a lány mestere távollétében maga készített. Amikor a fiú visszajött, illetve Consuelo szándékát, a kannát óvatosan a kottatartóra tette. A mester semmit sem vett észre, de egy pillanattal később gépiesen megfogta a kannát, megtöltötte a csészét, s jó étvággal megitta a csokoládét. Joseph egy második csészét hozott, most már kenyérral és vajjal, s Consuelo látva, hogy mestere milyen élvezettel eszik, incselkedve megszólalt:
- Mondtam, ugye, maestro, hogy nem reggeliztél?
  - Igazad van - felelt az öreg minden bosszankodás nélkül. - Azt hiszem, megfeledeztem róla. Gyakran megtörténik velem, ha komponálok, és csak délfelé veszem észre, amikor már görcsös fájdalom szaggatja a gyomromat.
  - És akkor persze pálinkát iszol, maestro?
  - Ki mondta ezt neked, te kis bolond?
  - Megtaláltam a flaskót.
  - És aztán, mi közöd hozzá? Csak nem akarsz eltiltani a pálinkától?
  - De igen, ezt akarom. Velencében nem ittál, és nagyon jól érezted magad.
  - Bizony így van - bólogatott Porpora szomorúan. - Azt hittem, hogy minden a lehető legrosszabbul megy, s itt majd rendbe jönnek a dolgaim. De látod, itt még rosszabbul alakul minden. Nincs pénzem, sem erőm, elapadt az ihletem... semmi sem sikerül. - És kezébe ejtette arcát.
  - Megmondjam, miért nem tudsz itt dolgozni? - mondta Consuelo, hogy valami részletkérdéssel foglalkoztassa mesterét, s így küzdjön csüggedése ellen. - Csak azért, mivel itt nincs jó velencei módra készített kávé, amely mindig erőt adott, és jókedvre hangolt. Úgy akarsz izgatni magad, ahogy ezek a németek szokták, sörrel meg pálinkával. S ez nem tesz jót neked.
  - Megint csak igazad van. Bizony, a kitűnő velencei kávé mindig megihletett, s jó ötleteket, nagy eszméket sugallt. Jóleső melege mintha magát az éltető szellemet, az alkotás géniusát lopta volna ereimbe. Amit meg itt iszik az ember, csak megbolondítja és elszomorítja.

- Hát akkor igyál kávé, maestro.

- Kávé? itt? Dehogyan iszom itt kávé. Túlságos bajjal járna. Tüzet kéne rakni, cselédet tartani, aki mosogatna, rakosgatna, törne-zúzna; szép kísérezene, képzelj csak el, az én harmonikus dallamaimhoz! Jobb a flaskó a földön, két lábam közt; gyorsabban hozzájut az ember, meg kényelmesebb is.

- Egy üveget is el lehet törni. El is törtem ma reggel, ahogy a szekrénybe akartam tenni.

- Eltörted az üvegemet! nem is tudom, mi tart vissza, te kis csúfság, hogy én meg a botomat törjem el a hátadon.

- Ugyan! már tizenöt éve ezt ígéretet, s még egy fricskát sem kaptam! cseppet sem félek.

- Folyton szájaskodsz! nem énekelnél inkább? Segíthetnél egy kicsit, hogy megoldjam ezt az átkozott frázist. Fogadok, hogy nem is tudod még, olyan szórakozott vagy ma reggel.

- Majd meglátja, hogy kotta nélkül is el tudom énekelni - mondta Consuelo hirtelen becsukva a hangjegyfüzetét.

És elénekelt, de úgy, ahogy ő értette, vagyis másként, mint Porpora. Már az első próbálkozásánál látta, hogy mestere belezavarodott elképzelésébe, és mert nagyon sokat dolgozott a művén, egyre jobban eltorzította első változatát, de a lány, ismerve rossz természetét, nem mert neki tanácsot adni. Az öreg biztosan elutasítaná, már csak azért is, hogy ellentmondjon; ám ha a maga módján éneklé, mintha csak kihagyna az emlékezete, akkor hatással lehet rá. Alighogy Porpora meghallotta, felugrott a székéről, összecsapta a kezét, és valósággal ujjongott:

- Ez az! ez az! ezt akartam, de nem tudtam így megcsinálni! Hogy az ördögbe jöttél rá?

- Hát nem így írta? vagy csak véletlenül történt?... De hisz mindenképpen az ön frázisa.

- Nem az enyém, a tied, te csaló - kiáltott Porpora, aki ártatlan lélek volt, s bár mértéktelenül, szinte betegesen szerette a dicsőséget, sosem színlelt volna hiúságból -, te jöttél rá! Ismételd csak el. Kitűnő, mindjárt fel is használom.

Consuelo többször elismételte, s Porpora leírta a dallamot. Majd a szívéhez szorította a tanítványát.

- Te vagy az ördög - mondta. - Mindig is gondoltam, hogy te vagy az ördög.

- De jó ördög, higgye meg, maestro - felelt Consuelo mosolyogva.

Porpora szinte a mennyekben érezte magát, hogy az egész délelőtt meddő izgalmi és zenei gyötrődése után végre megtalálta a frázisát, s gépiesen a flaskója után nyúlt; de mivel nem találta, a kottatartón kereste, s mindjárt a szájához is emelte, amit ott lelt; kitűnő kávé volt, amelyet Consuelo a csokoládéval egy időben elmélyült türelemmel készített, s Joseph, barátnője új intésére, frissen felmelegítve, behozott.

- Ó, istenek nektárja, zenészek barátja! - kiáltott Porpora lassan kortyolgatva a kávé. - Melyik angyal, melyik tündér hozott ide Velencéből a szárnya alatt?

- Az ördög hozta - felelt Consuelo.

- Angyal vagy, tündér vagy, szegény gyermekem - mondta halkán Porpora, a csembalószékre rogyva. - Látom, hogy szeretsz, hogy törődsz velem, s boldoggá akarsz tenni. Még ez a szegény fiú is jó szívvel van irántam! - tette hozzá, amikor meglátta Josephet, aki az előszoba küszöbén állva könnyes, csillogó szemmel nézte a mestert. - Ó, szegény gyermekeim, jobbá akarjátok tenni az én nyomorúságos életemet! Könnyelműek vagytok, nem tudjátok, mit

cselekesztek. Én romlásra vagyok ítélve, s ha rövid ideig rokonszenv és jólét lesz osztályrészem is, e szép napok múltával még keményebben érzem majd sorsom minden borzalmát.

- Sosem hagylak el, lányod és szolgálód leszek, amíg csak élsz - mondta Consuelo átölelve öreg mestere nyakát.

Porpora hangjegyfűzetébe rejtette kopasz fejét, és könnyekbe tört. Consuelo és Joseph is sírt, Keller pedig, akit visszatartott a zene szeretete, s aki, hogy mentegesse jelenlétét, a mester parókáját fésülgette az előszobában, a nyitott ajtón át látva az öreg zeneszerző tisztet, szívet tépő fájdalmát, Consuelo gyermeki odaadását, s azt a rajongást is, amely már Joseph szívében is fellángolt e nagy hírű mester iránt, kiejtette kezéből a fésűt, s valami szórakozottsággal zsebkendőnek vélvén Porpora parókáját, arcához emelte, és nedves szemét törölgette vele.

Consuelo megfázott, és néhány napig otthon maradt. Hosszú, kalandos útja alatt bátran tűrte az időjárás minden viszontagságát, az ősz minden szeszélyét, mert aszerint, hogy merre jártak, hol forrón sütött a nap, hol meg jéghideg eső verte őket. Bár könnyen volt öltözve, csupán szalmakalap a fején, sem kabátja, sem váltó ruhája, ha megázott, soha nem rekedt be, még csak fátyolos sem lett a hangja. De alighogy bezárkózott Porpora sötét, nedves, huzatos lakásába, mindjárt érezte, hogy átjárja a hideg, és rossz közérzete megtöri erejét és hangját. Porpora nagyon bosszankodott a lány gyengélkedése miatt. Tudta, hogy sietnie kell, ha tanítványát az Olasz színházhoz akarja szerződtetni. Tesi asszony, aki eleinte Drezdába kíváncszott, most már habozott, mert megszedítette Caffariello könyörgése, Holzbauer pedig ragyogó ajánlattal kecsegtette, hogy a császári színházhoz kösse a híres énekesnőt. Másrészt Corilla, aki szülése miatt még ágyban feküdt, Bécsben találkozott néhány régi barátjával, és most őket küldte az igazgató nyakára, egyre bizonygatva, hogy akár egy hét múlva is felléphet már, ha szükség van rá. Porpora nagyon szerette volna, ha szerződtetik Consuelót, a lány miatt is, meg azért, hogy sikere legyen operájának, amelyet tanítványával együtt akart a színháznak ajánlani.

Consuelo, szegény, nem tudta, hogyan döntsön. Ha vállalja a szerződést, ezzel elodázza Alberttal való házasságának lehetőségét; megdöbbenést és iszonyatot kelt a Rudolstadt-családban, amely nyilván nem gondol arra, hogy ő megint színpadra léphet; biztosan azt hiszik majd, hogy e lépésével Consuelo tudomásukra akarja hozni, lemond a tiszteletre méltó frigről, mert jobban ragaszkodik dicsőségéhez és szabadságához, mint Albert grófhhoz. Ha viszont elutasítja a szerződést, Porpora utolsó reményeit rombolja szét, s a magáéval tetézi a hálátlanságoknak azt a sorát, amely az öreg mestert máris a végső nyomorba taszította, vagyis ő adja meg neki a kegyelemdőfést. Consuelo mindkét lehetőségtől egyaránt rettegett, s mivel látta, hogy bármiképp cselekszik, halálos csapást mér egy szeretett lényre, egyre gyötrődött magában. Erőtéljes szervezete megóvta a komoly betegségtől, ám a szorongás és félelem e napjaiban, amikor a láztól dideregve, bágyadtan és leverten a langyos tűzhely előtt kuporgott, vagy a háztartás gondjaitól űzve egyik szobából a másikba vánszorgott, nemegyszer kívánta már, s búsan remélte is, bár szabadítaná meg egy súlyos kór fonák helyzete minden kötelességtől és szorongó félelmétől.

Porpora, kinek kedélye egy pillanatra felderült, megint borús, ingerült, igazságtalan lett, mivel látnia kellett, milyen lemondón tépelődik Consuelo, reményeinek utolsó forrása, erejének utolsó támasza. Ahelyett, hogy bátorította volna, és gyengédségével új erőt öntött volna bele, beteges türelmetlenségével már szinte megbolondította a szerencsétlen teremtet. A gyengéd és fékezhetetlen aggastyán hol szelíd volt, hol meg erőszakos; ugyanaz a *spleen* emésztette, amely később Jean-Jacques Rousseau-t is elpusztította, mindenütt csak ellenséget, üldözőket, hálátlanokat látott, s nem vette észre, hogy éppen az ő gyanakvása, igazságtalansága és dühkitörései okozzák és indokolják másoknál azt a rossz szándékot és barátságtalan magatartást,

amelyet nekik tulajdonít. Akit megsebzett, első indulatában bolondnak vélte, aztán gonosznak, s végül tartózkodó lett, kerülte, vagy akár bosszút állt rajta. Az arany középutat a gyáva megalkuvás és a vad embergyűlölet között Porpora sosem értette, és nem is tudta megvalósítani.

Consuelo néhány hiábavaló erőfeszítés után, látva, hogy szerencsétlen mestere egyre makacsabban szegül szembe szerelmével és házasságával, már beletörődött abba, hogy nem vitázik vele többé, mert csak még keserűbbé tenné az öreg ellenállását. Nem ejtette ki többé Albert nevét, és felkészült arra, hogy aláírja a rákényszerített szerződést. Amikor magára maradt fiatal barátjával, kissé megkönnyebbült, mert neki kiönthette a szívét.

- Milyen különös sors az enyém - mondta nem is egyszer. - Az Ég tehetséggel áldott meg, s a művészet szeretetét, a szabadság igényét, a büszke és tiszta függetlenség vágyát oltotta lelkembe; de ugyanakkor nem adta meg azt a hideg és kíméletlen önzést, amely elég erőssé teszi a művészeket, hogy az élet nehézségei és kísértései ellenére is megtalálják útjukat; nem, az Ég akarata gyengéd és érző szívet adott nekem, amely csak másokért dobog, s csupán szeretetből és odaadásból táplálkozik. Így két ellentétes erő közt örlődik életem, és sosem érem el célokat. Ha odaadásra születtem, miért nem vonja meg Isten tőlem a művészet, a költészet szeretetét, a szabadság ösztönét, amely halálos gyötrelmévé torzítja odaadásomat? Ha pedig a művészetre és szabadságra születtem, miért nem oltja el szívemben a szánakozás, a segítőkészség, a barátság érzését, amely mindig meg fogja mérgezni diadalom óráit, és meg fog bénítani pályafutásomban?

- Ha tanácsot adhatnék neked, szegény Consuelo - felelt Haydn -, azt mondanám, hallgass géniuszod szavára, s fojtsd el magadban szíved hangját. De már jól ismerlek, és biztos vagyok benne, hogy úgysem tudnád megtenni.

- Nem, nem tehetem, Joseph, s érzem, sosem tudnám megtenni. De nézd, milyen szerencsétlen vagyok, s milyen bonyolult az én különös és nyomorú sorsom. Ha akár az odaadást választom is, olyan akadályokkal, olyan ellentétes erőkkel találom magam szemben, hogy nem mehetek oda, ahová szívem küld, ha nem akarom összetörni ezt a szívet, amely a bal kéznek épp annyira eleget kíván tenni, mint a jobb kéznek. Ha az egyiknek szentelem magam, elhagyom és pusztulásra ítélem a másikat. Van egy választott férjem, ám ha felesége leszek, megölöm választott apámat; ha viszont gyermeki kötelességemet teljesítem, megölöm a férjemet. Az írás azt mondja, hogy az asszony hagyja el apját és anyját, és kövesse férjét: ám én tulajdonképpen sem feleség, sem leány nem vagyok. A törvény nem szól felőlem, a társadalom nem foglalkozik sorsommal. Szívemnek kell választania. Férfi iránt érzett szenvedély nem uralkodik rajta e kettős lehetőség közt, amiben vagyok, a kötelesség és az odaadás szenvedélye sem tudja eldönteni a választásomat. Albert és Porpora egyaránt szerencsétlen, s mind a kettőt az a veszély fenyegeti, hogy elveszti értelmét vagy életét. Mindkettőjüknek szüksége van rám... Az egyiket fel kell áldoznom.

- De miért? Ha a gróf felesége lesz, Porpora is önökkel élhet. Így megszabadítaná a nyomortól, új életre keltené figyelmes szeretetével, s eleget tenne mindkét kötelezettségének.

- Ha így volna, esküszöm, Joseph, lemondanék a művészetéről és a szabadságról, de te nem ismered Porporát. Ő dicsőségre vágyik, nem jólétre vagy biztonságra. Nyomorban él, és észre sem veszi; szenved a nélkülözéstől, de nem tudja, mi okozza baját. S mivel mindig csak a diadalról és az elismerésről álmódott, megalázásnak vélné, ha az emberek szánalmát kéne elfogadnia. Hidd el, hogy nagyrészt rossz természete és gögje okozta nehéz helyzetét. Még van néhány barátja, csak egy szót kéne szólania, máris segítségére sietnének; de ha nem is vesszük figyelembe, hogy maga sem tudja, van-e pénz a zsebében vagy nincs (magad láthattad, hogy azt sem tudja, evett-e, vagy sem), inkább éhen halna, semhogy egy ebédmeghívás

alamizsnáját fogadná el akár a legjobb barátjától. Azt vélné, a zenét alacsonyítaná le, ha sejtetni engedné, hogy egy Porporának másra is lehet szüksége, mint tehetségére, csemlőjára és tollára. Így a követ és a szeretője, akik imádják és tisztelik, egy pillanatig sem gondolnak arra, hogy barátjuk szűkös körülmények között él. Ha látják, hogy ebben a kicsi, rozzant szobában él, azt hiszik, csak azért teszi, mivel szereti a homályt és a rendetlenséget. Hiszen ő maga mondja nekik, hogy máshol nem tudna komponálni. Én pedig állítom, hogy éppen az ellenkezője igaz; láttam Velencében, hogy a tetőkre kapaszkodott, mert a tenger morájában és az ég csillagaiban kereste ihletét. Ha piszkos ruhában, lyukas cipőben, kopott parókával jelenik meg valahol, a háziak csak udvariaskodnak. „Szereti a mocskot - mondják egymás közt. - Ez a bolondsága minden öregnek és művésznek. Csak rongyaiban érzi jól magát, egy új cipő pedig szorítaná a lábát.” Ő maga is ezt állítja; de régen, gyermekkoromban láttam, mindig gondozott, tiszta és illatos volt, frissen borotválva, s kacéran lengette csipke-kézelőjét az orgona vagy a csemláló felett; mert akkor még így járhatott, anélkül, hogy bárkinek tartozott volna. Porpora sosem törődne bele abba, hogy tétlenül és elfeledve éljen, barátai költségén Csehország egy zugában. Három hónap sem múlna el, s máris egyre átkozódna, mindenkinek nekimenne, mert azt hinné, összeesküdtek ellene, és ellenségei csukatták be, hogy ne adhassa ki és ne mutathassa be műveit. És egy szép reggel aztán útnak indulna, lerázná a port a cipőjéről, s megint csak megkeresné a padlásszobáját, patkányrágta csemlálóját, végzetes flaskóját és drága kéziratait.

- Talán azt tehetné, hogy Albert grófot Bécsbe vagy Velencébe, Drezdába vagy Prágába, egyszerűen valami zenei városba csalogatná. Ha gazdag, bárhol megtelepedhet, zenészekkel veheti körül magát, némileg maga is hódolhat a művészetnek, és szabad teret engedhet Porpora becsvágyának, de ugyanakkor ügyelne is rá.

- Már eleget hallottál Albert gróf jelleméről és egészségéről, hogy mondhatod hát ilyesmit? Egy közömbös ember arcát sem tudja elviselni, mit kezdene azzal a sok gonosz és ostoba emberrel, akik a jó társaságot alkotják? Milyen fölényesen, gúnyosan, megvetően bánnának ezzel a szent és fanatikus férfival, aki nem érti törvényeiket, erkölcsüket, szokásaikat. Ha ilyesmivel próbálkoznék, éppolyan veszélynek tenném ki Albertot, mintha el akarnám feledtetni magam vele.

- Pedig higgye meg, bármilyen megpróbáltatást könnyebben elviselne, mint az ön távollétét. Ha valóban szereti önt, mindent szívesen vállal; ha pedig nem szereti eléggé, hogy mindent vállaljon és elfogadjon, előbb-utóbb elfelejti önt.

- Ezért várok, és nem határozok. Segíts, hogy bátor legyek. Beppo, s maradj mellettem, hogy mindig találjak egy szívet, amelynek kiönthetem panaszaimat, és akit arra kérhetek, hogy velem együtt bízson a jobb jövőben.

- Ó, testvérem, légy nyugodt - kiáltott Joseph -, ha az a boldogság ér, hogy akár ezt a csekély vigaszt adhatom neked, szíves örömet elviselem Porpora dühkitöréseit; akár meg is verhet, ha ez könnyít rajta, s kevésbé gyötör és szomorít téged.

Miközben barátjával beszélgetett, Consuelo szüntelen dolgozott, hol a közös étkezéseket készítette elő a fiúval, hol Porpora ruhadarabjait foltozgatta. Egyenkint a lakásba lopta azokat a bútorokat, amelyekre a mesternek szüksége volt. A szalmaszéket csakhamar egy jó széles, lószőrrel kitömött karosszék helyettesítette. Az öreg mester ezen kényelmesen pihentethette a kortól elgyengült tagjait; egy szieszta édes pihenője után el is csodálkozott, s összevont szemöldökkel kérdezte, hogy került ide ez a jó ülőalkalmatosság.

- A háziasszony küldte fel - mondta Consuelo -, útjában volt ez az öreg bútordarab, s megengedtem neki, hogy nálunk helyezze el, míg lenn nincs rá szükség.

Porpora matracait kicserélték: mégsem tett más megjegyzést puha ágyáról, csak azt, hogy néhány éjjel óta megint jól alszik. Consuelo azt felelte neki, hogy ezt a javulást biztosan a kávénak köszönheti, meg annak, hogy már nem iszik pálinkát. Egy reggel, hogy vadonatúj háziköntösébe bújt, Porpora gondterhelten kérdezte Josephet, hol találta meg ezt a kabátot. Joseph, akinek helyén volt az esze, azt felelte, hogy egy öreg málha fenekén, amikor rendet rakott.

- Azt hittem - tűnődött Porpora -, hogy nem hoztam magammal. Pedig ez az én régi velencei köntösöm, a színe legalábbis egyezik.

- Mi más volna? - felelt Consuelo, aki jól emlékezett az ócska velencei köntösre, s gondosan ügyelt, hogy hasonló színben rendelje az újat.

- De hiszen - töprengött Porpora a köntös ujjait forgatva - sokkal kopottabb volt már.

- Meghiszem azt - mondta a lány -, ki is kellett cserélnem az ujjait.

- Honnan vettél anyagot?

- Egy bélést szedtem szét.

- Ezek a nők! mindent fel tudnak használni!

Megérkezett az új frakk, s Porpora már két napja viselte, amikor egyszerre elcsodálkozott, pedig ennek a színe is egyezett a régivel; de a gombok nagyon szépek voltak, s ez ütött szöveget a fejébe.

- Nem az én kabátom - mondta szemrehányó hangon.

- Megparancsoltam Beppónak - felelte Consuelo -, hogy vigye a tisztítóba. Tegnap este bemocskoltad. Ott mindjárt ki is vasalták, ezért látod újnak.

- Mondtam, ugye, hogy nem az enyém - dühöngött az öreg. - Biztosan kicserélték a tisztítóban. A te drágalátos Beppód tökkelütött állat.

- Nem cserélték ki; jelet varrtam bele.

- És a gombok? Ezeket is be akarod mesélni nekem?

- A gombokat én cseréltem ki, én is varrtam fel őket. A régiek már csorbák voltak.

- Női beszéd! Nagyon jó gombok voltak még. Micsoda ostobaság. Piperkőcnek vélsz talán, aki cifra gúnyába öltözik? Hiszen legalább tizenkét zecchinóba kerültek.

- Csak tizenkét forintba - felelt Consuelo. - Alkalmi vétel volt.

- Ez is nagyon sok - morgott a maestro.

Így csempészték rá a többi ruhadarabot is, olyan ravasz füllentésekkel, hogy amikor magukra maradtak, a fiatalok nevettek, akár két gyermek. Volt eset, amikor Porpora semmit sem vett észre, mert teljesen elmerült gondolataiban; a csipke és a fehérnemű apránként került a szekrényébe, s amikor Porpora gyanakodva szemlélte önmagán, Consuelo dicsekedni kezdett, hogy ő gondosan kijavított minden egyes darabot. Hogy valószínűbbé tegye a dolgot, néhány régi rongyot a mester szeme előtt foltozott meg, s aztán a többihez rakta.

- Elegem van ebből a hülyeségből - kiáltott egy nap Porpora, s kitépte a lány kezéből a mellfodrot, amelyet Consuelo varrogatott -, hagyd már abba! Egy művésznő ne legyen háziasszony, s nem akarom többé látni, hogy egész nap túvel a kezében görnyedsz. Rakd el ezt a kacatot, mert mindjárt a tűzbe hajítom. A tűzhely mellett se lássalak többé, a szén füstje

megárt neked. El akarod veszíteni a hangodat? Mosogatólány akarsz lenni? Azt akarod, hogy elpusztuljak?

- Miért pusztulna el? - felelt Consuelo. - A holmija most rendben van, s nekem is megjött a hangom.

- Annál jobb! - mondta a maestro. - Akkor holnap Hoditz grófnénál énekelsz, aki, tudod, mellesleg Bayreuth örökös grófnője is.

87

Bayreuth örökös örgrófnéja, Georg-Wilhelm örgróf özvegye, született Sachs-Weissenfeld hercegisasszony, jelenleg Hoditz grófné „valaha olyan szép volt, mint egy angyal, legalábbis így mondják. De annyira megváltozott, hogy arcán csak hosszas tanulmányozás után lehetett felfedezni régi bája roncsait. Magas volt, s valaha nyilván jó alakú; több gyermekét megölte, születésük előtt vétette el őket, hogy megőrizze szép alakját; arca nagyon hosszú volt, orra is, amely eléggé elcsúfította, mert egyszer lefagyott, s azóta céklavörösen lángolt; parancsoláshoz szokott szeme nagy volt, barna és szép metszésű, ám fénye annyira megtört, hogy sokat vesztett csillogásából; nem lévén természetes szemöldöke, vastag, tintafekete pamacsot viselt szemfelett; szája, bár nagy, finom vonalú, és csupa kellem volt; fogai fehérek, akár az elefántcsont, és nagyon szabályosak; arca, bár sima, sárgás és ólmosan hervadt; arcának kifejezése kellemes, de kissé erőltetett. Ő volt századának Laisza. De csak külsejével lehetett az, mert szellem dolgában sosem tündökölt.”

Ha kissé kegyetlennek és cinikusnak véled ezt az egyetlen vonással megrajzolt arcképet, ne rám haragudjál, kedves olvasóm. Így írta szó szerint egy hercegnő, akit balszerencséje, házias erénye, gőgje és gonoszsága tett híressé Wilhelmine porosz királyi hercegnő, a nagy Frigyes testvére, a Bayreuth örgrófság örökösének, a mi Hoditz grófnénk unokaöccsének a felesége. Nyilván ő volt a leggonoszabb nyelvű teremtés, aki királyi vérből valaha is származott. De arcképei általában mesteri kézzel vannak megrajzolva, s ha olvassa őket az ember, aligha kételkedhet igazságukban.

Consuelo - akit Keller fésült meg gondos igyekezettel s öltöztetett is fel egyszerű választékosággal erre az alkalomra -, mikor megjelent Porpora társaságában az örgrófné szalonjában, mindjárt a sarokban ferdén elhelyezett csembaló mögé bújt, hogy ne zavarja az előkelő társaságot. Pedig még senki sem volt ott, mert Porpora egészen pontosan érkezett, s a lakájok éppen az utolsó gyertyákat gyújtották meg. A maestro kipróbálta a csembalót, de alig ütött le pár hangot, máris egy nagyon szép hölgy lépett a terembe, s szívélyes mosollyal sietett az öreg mester felé. Mivel Porpora igen nagy tisztelettel köszöntötte és hercegnőnek szólította, Consuelo az örgrófnének vélte az ismeretlen hölgyet, s szokás szerint kezét csókolt neki. A halovány hideg kéz olyan szeretettel szorította meg Consuelót, ahogyan ritkán szokták az előkelők, s ez a kedvesség mindjárt meghódította Consuelo szívét. A hercegnő harmincévesnek látszott, alakja nyúlánk volt, de nem hibátlan; olyan torzulásokat is fel lehetett fedezni rajta, amelyeket nyilván nagy testi szenvedés okozhatott. Arca csodálatos volt, de ijesztően sápadt, s valami mély fájdalom nyoma idő előtt feldúlta és elhervasztotta. Ruhája elragadó volt, de egyszerű és szigorúan illedelmes. Jóság, bánat és félnék szerénység áradt egész szépséges lényéből, hangjából pedig annyi megható alázat, hogy Consuelo valósággal ellágyult. Még észre sem vehette, hogy nem az örgrófné áll előtte, amikor a háziasszony egyszerre megjelent. Hoditz grófné abban az időben már elmúlt ötvenéves, s ha a fejezet elején olvasható arckép, amelyet tíz évvel korábban, amikor írták, talán túlzott volt, de most, ahogy Consuelo látta ezt a híres hölgyet, már nem volt annak mondható. Bár keresett kacérsággal festette és

ékesítette magát, csak jóakarattal lehetett észrevenni, hogy valaha ő volt Németország egyik legszebb hölgye. Az előrehaladott kor okozta teltség elnehezítette formáit, pedig az örgrófné most is jóhiszeműen mutogatta őket; meztelen válla és keble olyan göggel hivalkodott, amelyet csak egy antik szobor engedhet meg magának. Hajában, akárcsak egy fiatal nőében, virágok, gyémántok, tollak, a ruhája valósággal szikrázott az ékkövektől.

- Mama - mondta a hercegnő, aki Consuelo tévedését okozta -, itt az a fiatal teremtés, akiről Porpora mester már szólt nekünk, és aki ma este abban az örömben részesít minket, hogy bemutatja mestere új operájának szép zenéjét.

- Ez nem ok arra, gyermekem - mondta az örgrófné, tetőtől talpig végigmérve Consuelót -, hogy így szorongassa a kezét. Üljön csak a csembalóhoz, kisasszony, nagyon örülök, hogy látom, s ha már mindenki megérkezett, énekelni fog. Üdvözlöm, Porpora mester. Elnézését kérem, de nem foglalkozhatom önnel. Most látom csak, hogy ruhám nincs egészen rendben. Leányom, szórakoztassa egy kicsit Porpora mestert. Kitűnő tehetség, nagyon tisztелеm.

Miután mindezt elmondta, s olyan érdes hangon, amely egy gránátosnak is dicsőségére vált volna, a kövér örgrófné nehézkesen megfordult, és visszament a lakosztályába.

Alighogy eltűnt, a fiatal hercegnő odalépett Consuelóhoz, megint megfogta a kezét, oly tapintatos, megható jóakarattal, mintha tiltakozni akarna anyja arcátlansága ellen; majd beszélgetni kezdett a lánnyal és Porporával, s csupa egyszerű, bájos érdeklődés volt szavaiban. Amikor újabb vendégek érkeztek, s Consuelo megfigyelhette, hogy a házikisasszony, nyilván szokása szerint, hidegen, félénk és ugyanakkor büszke tartózkodással fogadja őket, még jobban meghatotta a szívélyessége, amelyet nyilvánvalóan csak iránta és Porpora mester iránt tanúsított.

Amikor a szalon már nagyjában megtelt, Hoditz gróf, aki a városban ebédelt, megjelent pompás öltözékében, s mintha idegen volna a házban, tiszteletteljesen megcsókolta nemes felesége kezét, és mindjárt egészségi állapota felől is érdeklődött. Az örgrófné abban tetszelgett, hogy nagyon törekeny az egészsége; félig feküdt kerevetén, minden pillanatban egy fiolát emelt az orrához, hogy rossz idegeit nyugtassa, s szenvedő arccal, de szemében csupa lenézéssel fogadta a hódolatokat; egyszóval olyan nevetségesen viselkedett, hogy Consuelo, aki eleinte haragudott és felháborodott arcátlansága miatt, már csak mulatott rajta magában, s jólesőn gondolt rá, milyen nagyot nevetnek majd Beppóval, amikor megrajzolja neki e tüneményes háziasszony arcképét.

A hercegnő megint odajött a csembalóhoz, s amikor anyja nem foglalkozott vele, legalább egy szóval vagy mosollyal bátorította Consuelót. A lány így tanúja lehetett egy kis családi jelenetnek, amelyből megértette a házaspár titkát, Hoditz gróf odalépett mostohalányához, megfogta a kezét, ajkához emelte, néhány pillanatig ott is tartotta, s közben sokatmondó tekintettel nézett a hercegnőre. A fiatal nő elvette a kezét, s csak pár hideg, udvarias szóval válaszolt. A gróf nem is hallgatta, s szinte fölfalta a szemével a hölgyet.

- Hogyan, szépséges angyalom, mindig búslakodva, mindig ridegen, mindig talpig páncélban! Már azt hinné az ember, hogy kolostorba kívánczik.

- Talán ott is végzem - felelt a hercegnő halkán. - Nem sok jót kaptam a világtól, és semmit sem remélek örömeitől.

- A világ imádná és lábainál heverne, ha nem tartaná távol folytonos szigorával, ami meg a kolostort illeti, hogy viselhetné el egy ilyen szép, fiatal teremtés azt a szörnyű életet?

- Vidámabb koromban, s amikor még szép voltam, mert most már nem vagyok az - felelt a hercegnő -, egy borzalmasabb fogság szigorát is elviseltem. Elfelejtette volna már? De egy szót se többet, gróf úr, mama figyeli.

A gróf, mintha egy rugó lökte volna el, azonnal eltávolodott mostohalányától, s Consuelóhoz közeledve, nagyon komolyan köszöntötte az énekesnőt; majd, miután néhány fontoskodó szót ejtett a zene szépségeiről, kinyitotta a hangjegyfüzetet, amelyet Porpora a csembalóra helyezett, és mintha keresne valamit, amiről magyarázatot kér, így szólt halkán a leányhoz:

- A katonaszökevény tegnap nálam járt; felesége pedig egy levelet adott nekem. Arra kérem a szép Consuelót, feledkezzék meg egy bizonyos találkozásról; hallgatása fejében én is megfeledkezem egy bizonyos Josephről, akit mellesleg most láttam az előszobában.

- Ez a bizonyos Joseph - felelt Consuelo, aki, hogy felfedezte e házastársi féltékenységet és függést, már nyugodtan gondolt passau-i kalandja következményeire - nagyon tehetséges zenész, aki nem marad sokáig az előszobában. Testvérem, pajtásom és barátom. Nem kell pirulnom iránta érzett vonzalmam miatt, nincs mit rejtegetnem, s csak egy kedvezményt várok kegyelmességed jó szívtől: legyen elnézéssel hangom iránt, és segítse kissé Josephet zenei pályafutása kezdetein.

- Máris jóakarattal gondolok nevezett Josephre, és mély csodálattal vagyok az ön szép hangja iránt; viszont remélem, hogy egy múltbeli tréfámat sosem vették komolyan.

- Sosem voltam ilyen öntelt, gróf úr; egyébként is tudom, hogy egy nőnek nincs oka dicsekedni, ha így tréfálkoznak vele.

- Azt hiszem, megértettük egymást, signora - mondta sietve a gróf, mert észrevette, hogy felesége figyel, s hogy ne vonja magára haragját, gyorsan be akarta fejezni a beszélgetést -, a híres Consuelo biztosan megérti, hogy egy bizonyos dolog csak az utazás fesztelen légkörének tulajdonítható, s hogy a jövőben mindig számíthat Hoditz gróf tiszteletére és odaadására.

Visszatette a füzetet a csembalóra, s mély meghajlással fogadott egy új vendéget, akit nagy ünnepélyességgel jelentettek be. Egy alacsony kis férfi érkezett, akit álruhás nőnek is tarthattak volna, mert csupa rózsás szín, fodor, fűrt, cicoma, törékeny báj és illatfelhő volt; róla mondta Mária Terézia, hogy gyűrűbe szeretné foglaltatni; s ugyancsak róla, hogy diplomatát faragott belőle, mivel másra nem tudta használni. Ez a férfi Ausztria teljhatalmú irányítója, kancellárja, Mária Terézia kegyeltje, s a rossz nyelvek szerint szeretője is volt; egyszóval maga a híres Kaunitz, az államférfi, akinek ezer színben pompázó gyűrűkkel ékes, fehér kezében futottak össze az európai diplomácia összes szálai.

Úgy látszott, komoly arccal hallgat néhány komoly személyt, akik biztosan komoly dolgokról számolnak be neki, ám hirtelen félbeszakította őket, és Hoditz grófhöz fordult:

- Kit látok ott a csembalónál? Ez az a kislány, akiről már beszéltek nekem? Porpora pártfogoltja? Szegény, szerencsétlen Porpora! Szívesen tennék érte valamit, de olyan követelőző és szeszélyes, hogy minden művész gyűlöli vagy fél tőle. Ha csak szóba kerül a neve, mintha Medúza-fejet mutatnának nekik. Az egyiknek azt mondja, hogy hamisan énekel, a másiknak, hogy a zenéje csapnivaló, egy harmadiknak, hogy a cselszövésnek köszönheti sikerét. És ezzel a vadember-beszédével még azt akarja, hogy hallgassák meg, és tegyenek neki igazságot! Az ördögbe is! Nem az erdőben élünk. Az őszinteség már nem divat, s nem az igazsággal irányítjuk az embereket. Elég csinos az a kislány; szeretem az ilyen pofikát. Egészen fiatal, ugye? Azt mondják, nagy sikere volt Velencében. Porpora keressen fel holnap, s a kislányt is hozza el.

- A mester szeretné - mondta a hercegnő -, ha a császárnőnek is bemutatná, s remélem, nem tagadja meg tőle ezt a kegyet. A magam nevében is ezt kérem öntől.

- Mi sem egyszerűbb. Őfelsége szívesen meghallgatja ezt a lányt, elég, ha Fenséged kívánja, és én máris mindent megteszek ennek érdekében. De a színházban van valaki, aki a császárnőnél is hatalmasabb: Tesi asszony. S ha Őfelsége kegyeibe is fogadná ezt a fiatal teremtet, aligha kaphat szerződést Tesi asszony legmagasabb pártfogása nélkül.

- Azt mondják, gróf úr, ön rontja el ilyen borzalmasan ezeket a hölgyeket, s ha nem olyan elnéző velük, nem volnának olyan hatalmasak.

- Mi mást tehetnék, hercegnő? Mindenki úr a maga portáján. Őfelsége belátja, ha császári rendelkezéssel avatkoznék az Operaház ügyeibe, minden ferdén menne az Operában. Márpedig Őfelsége azt kívánja, hogy az Operaházban rend legyen, s a nézők jól szórakozzanak. Mit csinálnánk, ha a primadonna első fellépése napján meghülne, vagy ha a tenorista, a megbékélés nagy jelenetében, nem a basszista karjaiba hullna, hanem jól fültövön vágná? Már azzal is elég bajunk van, hogy Caffariello szeszélyeit csitítsuk. Nagyon boldogok vagyunk, hogy Tesi asszony és Holzbauer asszony végre kijönnek egymással. Ha most valaki a viszály almáját hajítaná a színpadra, kártyáink még jobban összekeverednének.

- De egy harmadik énekesnőre is feltétlenül szükség van - mondta a velencei követ, aki melegen pártolta Porporát és tanítványát -, s ha most egy csodálatos hang jelentkezik...

- Épp az a baj, hogy csodálatos. Féltékennyé teszi Tesi asszonyt, aki szintén csodálatos, s azt akarja, hogy csak ő legyen csodálatos; haragra lobbantja Holzbauer asszonyt, aki szintén csodálatos akar lenni...

- Pedig nem az - vágott közbe a követ.

- De jó családból való, előkelő hölgy - felelt finom mosollyal Kaunitz kancellár.

- Mégsem énekelhet egyszerre két szerepet. El kell túrnie, hogy mezzoszopránt is énekeljenek az operákban.

- Van itt valami Corilla, aki jelentkezett, és akinél szebb nőt még alig láttam.

- Kegyelmességed már látta?

- Mindjárt az első napon, hogy megérkezett. De még nem hallottam. Beteg volt.

- A mienket viszont hallani fogja, s biztos vagyok benne, hogy neki adja a pálmát.

- Lehet. Azt is bevallom, hogy vonzóbbnak tartom az arcát, mint Corilláét, bár kevésbé szép nála. Szelíd, tisztelettudó teremtésnek látszik; de mi haszna van e szegény gyermeknek, ha nekem tetszik. Az kéne, hogy Tesi asszonynak tessenek, s Holzbauer asszony se gondoljon rá viszolygással; márpedig, bármi gyengéd barátság köti is egybe e hölgyeket, eddig mindig az történt, hogy amit az egyik helyeselt, azt a másik mindjárt hevesen ellenezte.

- Súlyos válság, látom, és bonyolult ügy - mondta a hercegnő kissé csúfolódva, hogy a két államférfi ilyen jelentőséget tulajdonít e kulissza-háborúskodásnak. - Kis pártfogoltunkat tehát Corilla asszonnal szemben teszik mérlegre, s fogadni mernék, hogy végül is Caffariello úr dobja kardját az egyik serpenyőbe.

Miután Consuelo énekelt, mindenki egyértelműen kijelentette, hogy Hasse asszony óta sosem hallottak hozzá hasonló hangot. Kaunitz odalépett a lányhoz, és ünnepélyes arccal megszólította:

- Kisasszony, ön jobban énekel, mint Tesi asszony; de csak bizalmasan mondom, s amikor ketten vagyunk; mert ha ez a véleményem szárnyra kelne, ön elveszett, s ebben az évben nem léphetne fel Bécsben. Legyen tehát óvatos - folytatta halkán, a leány mellé ülve -, nagy akadályokkal kell megküzdenie, s csak hajlékony ügyességével győzheti le őket.

Aztán a színházi cselszövés ezer fortélyáról szólt, s miközben a társulat minden kedvteléséről is aprólékosan beszámolt, a nagy Kaunitz kancellár valóságos értekezést adott elő a lánynak a kulisszákra alkalmazott diplomáciai tudományról.

Consuelo az ámulattól tágra nyílt szemmel hallgatta, s mivel társa beszéd közben hússzor is elismételte: „az utolsó operám, az opera, amelyet múlt hónapban adattam elő”, végén már azt hitte, hogy nyilván tévedett, amikor érkezésekor valami nagyúrnak vélte az ismeretlen férfit, s hogy ez a színjátszás titkaiban olyan jártas személy csak operaigazgató vagy divatos maestro lehet. Merevsége mindjárt felengedett, s úgy beszélt vele, ahogy szakmabeliekkel szokott társalogni. Ártatlanul és vidáman fecsegett tehát, s egy pillanatig sem lehetett érezni, hogy a mindenható kancellárral ül szemben: Kaunitz elragadónak találta. Egy álló óra hosszát csak vele foglalkozott. Az örgrófné nagyon felháborodott, hogy ilyen csorba esik az illendőségen. Gyűlölte a nagy udvarok szabadságát, mivel megszokta a kis udvarok ünnepélyes formáit. De már nem játszhatta az örgrófnét; nem volt többé az. A császárnő megtűrte, és elég jól bánt vele, mivel megtagadta lutheránus hitét, és katolikus lett. E képmutató cselekedet ellenében a bécsi udvar minden rangon aluli házasságot, sőt bármilyen bünt is megbocsátott; Mária Terézia ebben apja és anyja példáját követte: szívesen fogadott mindenkit, aki a protestáns Németország erőszaka vagy szigora elől menekülve, a római egyház kebelébe tért. Mégis, bár fejedelemisszony és katolikus, az örgrófné semmi sem volt Bécsben, Kaunitz kancellár pedig minden.

Amikor Consuelo már harmadik darabját is elénekelte, Porpora, aki ismerte a szokásokat, intett, összecsavarta a hangjegyzeteket, s egy rejtett ajtón kiosont a lánnyal, hogy ne zavarja e nagyúri vendégeket, akik kegyesen meghallgatták isteni dallamait.

- Kitűnően megy minden - mondta a kezét dörzsölve, amikor már az utcán voltak, s mögöttük Joseph ment, fáklyával a kezében. - Ez a Kaunitz vén bolond, de tudja a dolgát, és nagyon sokat tehet érted.

- Ki ez a Kaunitz? Nem is láttam - mondta Consuelo.

- Hát nem tudod, te kelekótya? Hiszen egy álló óráig csak veled beszélgetett.

- Csak nem arra a kis mitugrászra gondol, aki ezüst és rózsaszín mellényben büszkélkedett, és annyi pletykával traktált, hogy már azt hittem, valami vén páholynyitogatóval van dolgom?

- Pedig ő az. Mi ebben a csodálatos?

- Én nagyon csodálatosnak tartom - felelt Consuelo -, nem így képzeltem az államférfiakat.

- Mert nem tudod, hogyan kormányozzák az államokat. Ha tudnád, inkább azon lepődnél meg, hogy olyan államférfi is van, aki nem fecsegő vénasszony módjára viselkedik. De hagyjuk, végezzük becsülettel a munkánkat az élet maszkabálján.

- Fájdalom, maestro - mondta elgondolkozva a leány, amikor már a bástyasétányon jártak, hogy innen a külváros felé induljanak, ahol szerény lakásuk volt -, sokszor eltűnődöm, mi lesz a mi mesterségünkben e sok hideg és hazug álarc között?

- Hát mi lenne? - fortyant fel Porpora indulatos, szaggatott hangon. - Nem az a dolga, hogy ilyen vagy olyan legyen. Akár sikerünk van vele, akár nem, akár ünnepelnek, akár kifütyülnek, mindenképpen ez a legszebb, a legnemesebb mesterség a világon.

- Igen, igen - sóhajtott Consuelo, és mesterébe karolva igyekezett meglassítani az öregnek mindig idegesen gyors lépteit -, nagyon jól értem, hogy művészetünk nagyságát és méltóságát nem alacsonyíthatja le, és nem is emelheti föl az a sok léha szeszély és rossz ízlés, amely a világot kormányozza; de miért engedjük, hogy minket is bemocskoljon? Miért szolgáltatjuk ki

magunkat a hozzá nem értők megvetésének, vagy, ami még megalázóbb, jóindulatának? Ha a művészet szent, nem mi vagyunk-e papjai és levitái? Miért nem élünk padlásszobánk mélyén, miért nem egyedüli boldogságunk, hogy értjük és érezzük a zenét, miért megyünk ezekbe a szalonokba, ahol egymással fecseggve hallgatnak minket, másra gondolva tapsolnak nekünk, s pirulnának, ha komédiás szerepünk végeztével akár egy pillanatra is emberszámba vennének?

- Ugyan, ugyan - morgott Porpora, s megállva, az utca kövét csapkodta botjával -, miféle ostoba érzékenykedés ez, s milyen ferde gondolatok kavarnak ma az agyadban? Hát mi más vagyunk mi, ha nem komédiások, és mi másnak kéne lennünk? Ők persze megvetésükben neveznek így. Mit számít az, hogy jókedvünkben vagy hivatásunknál fogva, vagy az Ég szándékából vagyunk komédiások, ahogy ők véletlenül vagy kényszer révén, vagy az ostobák akaratából nagyurak? Hát igen, komédiások vagyunk, de komédiás sem lehet akárki. Próbálják meg csak ők, s majd meglátjuk, hogyan boldogulnak ezek a senkiháziak, akik olyan szépnek vélik magukat. Csak dobja egyszer vállára Bayreuth örökös örgrófnéja a tragika köpenyét, csak dugja vastag lábát koturnusba, s tegyen három lépést a színpadon: micsoda nevetséges látvány lesz ez. Tudod, mit csinált Erlangenben, a maga kis udvarában, amikor azt hitte, hogy uralkodik? Királynőnek maszkírozta magát, s vért izzadott, hogy egy erejét meghaladó szerepet játsszon. Markotányosnőnek született, s a sors különös szeszélyből egy fenség szerepét osztotta rá. Meg is érdemelte, hogy kifütyüljék, mivel rosszul játszotta a fenséget. Téged pedig, ostoba gyermek, királynővé teremtett az Isten; a szépség, az értelem és az erő koronáját helyezte homlokodra. Ha egyszer egy szabad, gondolkodó és érző nemzet körébe visznek (s gondolom, vannak ilyenek), egy csapással királynő leszel, mivel csak megmutatkoznod és énekelned kell, s azonnal bebizonyítod, hogy királynő vagy isteni jogodnál fogva. Márpedig nem így történnek a dolgok! Furcsa világ ez. De olyan, amilyen, mit tehetnél ellene? A véletlen, a szeszély, a tévedés, az örület korlátozza. Ezen nem változtathatunk. Torz, mocskos, ostoba urak hetvenkednek mindenfelé. Mi pedig ebben a világban élünk, alkalmazkodnunk kell hozzá, vagy elpusztulunk. Ha tehát nem lehetünk uralkodók, művészek vagyunk, s így is uralkodunk. Az Ég nyelvén énekelünk, s ezen közönséges halandó nem tud szólni; királyok, nagyurak palástját borítjuk vállunkra, színpadra lépünk, papírtrónusra ülünk, komédiát játszunk, komédiások vagyunk. Az istenit, a világ látja ezt, és semmit sem ért belőle! Nem látja, hogy mi vagyunk a föld igazi hatalmassága, hogy a mi uralmunk az egyetlen valóságos uralom, az ő uralmuk viszont, az ő hatalmuk, az ő tevékenységük, az ő méltóságuk csupán paródia, amelyet ott fenn az angyalok kinevetnek, s itt lenn a népek gyűlölnék, és magukban átkoznak. És a világ legnagyobb uralkodói is eljönnek, hogy minket lássanak, hogy a mi iskolánkban tanuljanak; magukban csodálnak minket, mint az igazi nagyság példaképét, s valahányszor alattvalóik előtt mutatkoznak, hozzánk igyekeznek hasonlítani. Bizony, feje tetején áll a világ; ők is érzik ezt, akik a világon uralkodnak, s ha nem is tudják egészen, nem is vallják be maguknak, mindjárt látni, merthogy olyan megvetéssel tekintenek ránk és mesterségünkre, és hogy ösztönös féltékenység gyötri őket nagyon is kézzelfogható felsőbbrendűségünk miatt. Amikor a színházban vagyok, én ott világosan látok. A zene szelleme megtisztítja a szememet, s valóságos udvart, valóságos hősokeket, igazi lelkeket látok a rivaldafény mögött; a páholyok bársonyszékein viszont valóságos komédiások, nyomorult csepűrágók páváskodnak. A világ csak komédia, ez bizonyos, s ezért mondtam neked előbb: viselkedjünk méltón, nemes szívű leányom, e gonosz maszkabálon, amelyet világnak neveznek... Menj a fenébe, te hülye! - kiáltott váratlanul a maestro, és félrelökte Josephet, aki hallani akarta e lelkes szavakat, s már olyan közel jött, hogy könyökével oldalba bökte az öreget. - A lábamon taposol, befröcsköl sz ezzel a ronda gyantával. Még talán azt hiszi ez a bolond, hogy érti a mi gondunkat, s kitüntet magas helyeslésével?

- Gyere ide, Beppo, tőlem jobbra - mondta Consuelo, titkon intve a fiúnak. - Bosszantod a mestert ezzel az ügyetlenkedéssel. - Majd Porporához fordult:

- Amit mond, barátom, a nemes lelkesültség szavai; de én nem így gondolkodom, s a gőg mámore szívem legparányibb sebére sem ad gyógyírt. Mit bánom én, hogy királynőnek születtem-e, s nincs hol uralkodnom. Minél jobban ismerem a nagyokat, annál jobban szánom szomorú sorsukat...

- Hát nem ezt mondtam én is neked?

- Igen, de én nem ezt kérdeztem öntől. A nagyok egyre csak valami látszatra és uralomra törnek. Ez az örületük és ez a nyomorúságuk. De mi, ha nagyobbak, jobbak, bölcsőbbek vagyunk náluk, miért küzdünk gőggel az ő gőgjük, fensőbbiséggel az ő fensőbbiségük ellen? Ha a mi fölényünk megalapozottabb, ha a mi kincseink kívánatosabbak és drágábbak, akkor mire való ez a kicsinyes harc, amelyet velük vívunk, amely minden értékünket és erónket kiszolgáltatja a szeszélyeiknek, s bennünket is az ő színvonalukra süllyeszt.

- Így követeli a művészet méltósága és szentsége - kiáltott a maestro. - A világ színpada csatatérre aljasodott, a mi életünket meg mártíromságra kárhoztatták. Harcolnunk kell, vért izzadnunk minden pórusunkon, hogy bebizonyítsuk nekik, ha akár belepusztulunk is, ha elhullunk is füttyszavuk és megvetésük csapásai alatt: mi istenek vagyunk, vagy legalábbis törvényes királyok, ők pedig csak szürke halandók, arcátlan, gyáva bitorlók!

- Ó, maestro, mennyire gyűlöli őket! - mondta Consuelo, remegve a meglepetéstől és rémülettől. - És mégis görnyed előttük, hízeleg nekik, kíméli őket, s a szalon félreeső ajtaján oson ki, miután tisztelettel felszolgált nekik lángesze két-három remekét.

- Bizony, bizony - felelt a maestro, keserű nevetéssel dörzsölve a kezét -, mit sem törődöm velük, tisztelgek gyémántjaik és rendszalagjuk előtt, majd három akkordommal eltaposom őket, hogy végül hátat fordítsak nekik, mert örülök, hogy elmehetek, és megszabadulok ostoba társaságuktól.

- Így hát - tűnődött Consuelo - a művészet apostoli hivatása csupa harc volna?

- Igen, harc: dicsőség a harcosnak!

- És az ostobák kicsúfolása?

- Igen, az ostobák kicsúfolása: dicsőség a szellem emberének, aki kíméletlen csapásokat osztogat!

- Összpontosított harag, szűnni nem akaró düh?

- Igen, düh és harag: dicsőség a szívós embernek, aki sosem fárad, és sosem bocsát meg!

- És semmi több?

- Legalábbis ebben az életben. Az igazi lángészt csak halála után övezi dicsőség.

- Nem volna semmi több ebben az életben? Biztos vagy benne, maestro?

- Mondtam már.

- Ez bizony nagyon kevés - sóhajtott Consuelo, a tiszta mély égen ragyogó csillagokra szegezve a szemét.

- Kevés? Azt mered mondani, te nyúl szívű, hogy ez kevés? - kiáltott Porpora, s újra megállva nagy erővel rángatta tanítványa karját. Joseph elejtette a fáklyát rémületében.

- Igen, azt mondom, hogy kevés - felelt Consuelo határozottan és nyugodtan. - Már Velenében is megmondtam, életem egy kegyetlen és döntő pillanatában. Azóta sem változott meg a véleményem. Szívem nem harcra született, s nem tudná elviselni a gyűlölet és a harag súlyát; nincs egyetlen zuga lelkemnek, ahol a rosszakarat és a bosszúvágy meghúzódhatnék. Menjetekek tőlem, gonosz szenvedélyek! égő lázak, menjetekek messze! Ha fel kell nektek tárnom szívemet, s csak e feltétellel örülhetek a tehetségnek és dicsőségnek, távozzatok ti is tőlem örökre, tehetség és dicsőség, övezzetek más homlokot, gyújtsatok lángra más szívet! Én soha nem fogok utánatok sóhajtani!

Joseph azt várta, hogy Porpora most haragra lobban, azzal a rettenetes s ugyanakkor nevetséges indulattal, amelyet a makacs ellenállás mindig is kiváltott benne. Már meg is fogta Consuelo karját, hogy félrevonja és megvédje a mester eszeveszett mozdulatától, amellyel olyan sokszor fenyegette a leányt, és amelynek sosem volt folytatása... legfeljebb egy mosoly vagy egy könnycsepp. Ez a vihar is úgy ült el, mint a többi. Porpora dobbantott a lábával, rekedten morgott, mint egy vén oroszlán a ketrecében, dühödten az égnek emelte összeszorított öklét; aztán mindjárt leejtette a karját, mélyet sóhajtott, lehorgasztotta a fejét, s nem szólt többet, míg haza nem értek. Consuelo bölcs derűje, hajthatatlan jóhiszemősége ösztönös tiszteletet ébresztett benne. Talán keserűen gondolt önmagára, de ezt nem vallotta be, s már túlságosan öreg és fanyar volt, túlságosan megmerevedett művészi gögijében, semhogy megváltoztassa életét. Csak amikor Consuelo esti búcsúcsókját adta neki, csak akkor szólalt meg fakó hangon és végtelen szomorúsággal a szemében:

- Lám, ezt kellett megélnem. Nem vagy többé művész, csak mert Bayreuth örgrófné vén boszorkány, és Kaunitz kancellár fecsegő vénasszony!

- Nem, nem, maestro, nem ezt mondtam - nevetett Consuelo. - Elég erős vagyok, hogy vidáman nézzek szembe a világ arcátlanságával és komédiázásával. Nincs szükségem hozzá sem csalódottságra, sem gyűlöletre, nem kell más, csak a lelkiismeretem és jókedvem. Még mindig művész vagyok, s az is maradok. Ám más célját és feladatát is látom a művészetnek, nem csupán a gög versengését és a megaláztatás bosszúját. Engem más cél lelkesít, s ez mindig is elég lesz.

- Micsoda? - kiáltott Porpora, az előszoba asztalára téve gyertyatartóját, amelyet Joseph hozott neki. - Mondd meg, tudni akarom.

- Az a célom, hogy megértessem és megszerettessem a művészetet, anélkül, hogy félelmet vagy gyűlöletet ébresztenék a művész személye iránt.

Porpora vállat vont.

- Ifjúkori álmok - mondta -, én is ezt gondoltam valaha.

- Ha pedig ez álom - felelt Consuelo -, a gög diadala is csak álom. Ha választani kell, én inkább az enyémet választom. Aztán egy másik célom is van, maestro: hogy neked tessek és engedelmessédjem.

- Ezt már nem hiszem - kiáltott Porpora, és bosszúsan felkapva a gyertyáját, hátat fordított a lánynak. De amikor keze már az ajtó kilincsén volt, visszajött, és megcsókolta Consuelót, aki mosolyogva várta a mester érzékenysége a fellobbanását.

Consuelo szobája mellett volt a konyha, s innen egy rögzített létra a tető aljához, egy hat négyzetláb területű erkélyre vezetett. Amikor a lány kimosta Porpora mellfodrait és kélőit, itt szárította őket. Esténként néha Beppóval is ide ment fecsegni, ha a maestro korán lefeküdt, s neki még nem volt kedve aludni. Minthogy az ő kicsi és alacsony szobájában asztal sem volt, s ott nem tudott dolgozni, meg az előszobában sem mert leülni, attól félt, hogy feléb-

reszti öreg mesterét, gyakran az erkélyre ment, ahol egymagában álmodozott, és nézte a csillagokat, máskor meg a nap kis eseményeit mesélte barátjának, odaadása és szolgálása társának. Aznap este mindkettőjüknek nagyon sok mondanivalójuk volt. Consuelo egy prémben burkolózott, a csuklyát a fejére húzta, nehogy berekedjen, és Beppóért ment, aki már türelmetlenül várta. Ezek az éjszakai beszélgetések a háztetők alatt, gyermekkorára emlékeztették a leányt, a régi időre, amikor még Anzoletóval fecsegett. Nem a velencei hold ragyogott felettük, a tetők is kevésbé voltak regényesek, s szerelem és remény sem perzselte az éjszakát; német éjszaka volt ez, álmodozóbb és hidegebb, német hold, ködösebb és szigorúbb; barátság, szelíd jótéteményeivel, s nem szerelem remegő, fenyegető indulataival.

Amikor Consuelo már elmondott mindent, ami az örgrófnénál felkeltette érdeklődését, szóra-koztatta vagy megsebezte, Josephre került a sor:

- Te ezekből az udvari titkokból - kezdte a fiú - csak a borítékot és a címeres pecsétet láttad; a lakájok azonban olvassák gazdájuk leveleit, s az előszobában én is megismertem a nagyurak életének igazságát. A felét sem mondom el mindannak a szóbeszédnek, amit az örgrófnéről hallottam. Elborzadnál az irtózatból és utálattól. Ó, ha a nagyvilági emberek tudnák, hogyan beszélnek róluk lakájaik! ha hallanák szalonjaikban, ahol olyan méltóságteljesen páváskodnak, mit mondanak jellemükről és erkölcsükről a fal túlsó oldalán! Amikor Porpora ma este a bástyasétányon kifejtette elméletét harcáról és gyűlöletéről e földi hatalmasságok ellen, nem találta meg az igazi méltóság hangját. Keserősége megzavarta ítéletét. Ó, nagyon igazad volt, amikor azt mondtad neki, ha megvetésével akarja eltiporni a nagyurakat, ő maga is az ő színvonalukra süllyed. Igen, ő nem hallotta az inasok beszédét az előszobában, mert ha hallja, megértette volna, hogy a személyes gőg és mások megvetése, ha akár a tisztelet látszatába és a megadás formájába burkolódik is, aljas, romlott lelkek sajátja. Porpora csodálatos volt, eredeti és hatalmas, amikor előbb a botjával verve a követ, azt mondta: Bátorság, gyűlölet, maró gúny, örök bosszú! De a te bölcsességed szebb volt az ő örjöngésénél, és engem azért hatott meg különösképpen, mivel nem sokkal előtte láttam a lakájokat, e reszkető elnyomottakat, e megrontott rabszolgákat, akik ugyanezeket az átkokat ismételték, tompa, mély gyűlölettel: „Érje bosszú, cselszövés, álnokság, örök kártevés, örök gyűlölet az urakat; magasabb rendűeknek érzik magukat, de mi ismerjük feneketlen aljasságukat.” Én sosem voltam lakáj, Consuelo, és mivel most is csak úgy vagyok az, ahogy te fiú voltál utazásunk idején, szabadon gondolkozhattam, amint magad is láthatod, jelenlegi mesterségem kötelességeiről.

- Jól tetted, Beppo - felelt Porporina -, az élet nagy rejtély, s a legkisebb eseményt se hagyjuk elsuhanni, anélkül, hogy magyaráznánk és megértenénk. De mondd, megtudtál-e valamit a hercegnőről, az örgrófné leányáról, aki e sok cicomás, festett, léha személy között egymaga volt egyszerű, jó és komoly?

- Hogy hallottam-e róla? Természetesen, s nemcsak ma este, hanem Kellernél is, aki a társalkodónőjét fésüli, és jól ismeri a körülményeket. Amit most elmondok, nem előszobamese, nem lakájpletyka tehát; igaz és közismert történet. De borzalmas történet, s lesz-e erőd, hogy meghallgasd?

- Igen, mivel érdekel ez a teremtés, aki a balsors pecsétjét hordja a homlokán. Nem egy szavából azt értettem, hogy ő is az előkelő világ áldozata, s valami rettenetes igazságtalanság sújtotta.

- Inkább azt lehet mondani, hogy az aljasság áldozata, s szörnyű kegyetlen gazsággal sújtottak le rá. Kulmbach hercegkisasszonyt (ezt a címet viseli) nagynénje, a lengyel királyné nevelte Drezdában, itt ismerte meg Porpora, adott neki is, unokatestvérének is, a mai francia trónörökösének azt hiszem, néhány órát. A fiatal Kulmbach hercegkisasszony szép és bölcs volt; egy szigorú királyné nevelte, távol feslett anyjától, s úgy látszott, csupa boldogság és tisztesség ragyogja majd be életét. Ám az özvegy örgrófné, a mostani Hoditz grófné, nem akarta,

hogy így legyen. Visszahívta magához, és azt színlelte, mintha férjhez akarná adni, hol egy rokonához, aki ugyancsak Bayreuth örgróf volt, hol egy másik rokonához, aki szintén Kulmbach herceg volt: mert ebben a Bayreuth-Kulmbach hercegségben több a herceg meg az örgróf, mint a falu meg kastély, amely ellátja őket. A hercegisasszony szépsége és szemérmessége halálos féltékenységre lobbantotta anyját; be akarta mocskolni, s megvonni tőle apja, Georg-Wilhelm örgróf (a harmadik ezen a néven) szeretetét és becsülését. Nem az én hibám, hogy annyi örgróf van ebben a történetben, s egy sem jutott a szegény Kulmbach kisasszonynak. Anyja négyezer dukát jutalmat ígért férje egyik kamarásának, bizonyos Vobsernak, ha megbecsteleníti a leányt: ő maga vezette be egy éjjel a nyomorultat a hercegisasszony szobájába. A szolgálkat figyelmeztették és megvesztegették, senki sem felelt a leány kiáltozásaira, az ajtót az anya őrizte... Consuelo, látom, remegsz, s ez még nem minden. Kulmbach hercegisasszony kettős ikreknek adott életet; az örgrófné karjába vette őket, bemutatta az urának, végigvitte a palotán, felemelte a szolganép előtt, s így kiáltott: „Nézzétek, nézzétek, ezeket a gyermekeket szülte a feslett nőszemély!” És e borzalmas jelenet során a kisdedek szinte a nagyanyjuk karjában pusztultak el. Vobser odáig ment arcátlanságában, hogy levélben követelte az örgrófnétől az ígért négyezer dukátot. Megszolgált érte, mondta, megbecstelenítette a hercegisasszonyt. A szerencsétlen apa, aki már akkor sem volt ép eszénél, e katasztrófa után teljesen megháborodott, s nem sokkal később a megrendülés és a bánat elvitte. Vobser elmenekült, mert a család több tagja megfenyegette. A lengyel királyné megparancsolta, hogy a hercegisasszonyt Plassenburg várába zárják. Alig kelt fel a gyermekágyból, a szerencsétlen teremtésnek börtönbe kellett mennie, s több évet töltött ott, a legridegebb körülmények között, s most is cellájában sínylődne, ha katolikus papok, akik bejutottak a várba, meg nem ígérnek neki Amalie császárné pártfogását, azzal a feltétellel persze, hogy megtagadja lutheránus hitét. A hercegisasszony nem tudott ellenállni a rábeszélésnek és annak a vágyának, hogy visszanyerje szabadságát; de csak a lengyel királyné halála után hagyhatta el börtönét, s ekkor mindjárt vissza is tért apái vallására. A fiatal Bayreuth örgrófné, Wilhelmine porosz királyi hercegnő, szívesen fogadta kicsiny udvarában. A hercegisasszonyt itt mindenki szerette és tisztelte erényei és szelíd, bölcs természete miatt. Megtört lélek szegény, de szép lélek, s bár lutheránus hite miatt nem szívesen látják a bécsi udvarnál, senki sem merészeli kicsúfolni balsorsát; senki sem mondhat rosszat életéről, még a lakájok sem. Csak ideiglenesen van Bécsben, nem is tudom, milyen okból; általában Bayreuthban tartózkodik.

- Ezért beszélt hát annyit erről az országról - mondta Consuelo -, s ezért hívott olyan nagyon, hogy menjek oda. Ó, milyen rettenetes történet ez, Joseph, és milyen rettenetes nő ez a Hoditz grófné! Hiába hív Porpora, sosem megyek többé az örgrófnéhoz, sosem énekelek többé neki!

- Pedig az udvar legbecsületesebb, legtiszteletreméltóbb hölgyeivel találkozhat nála. Ilyen a világ, legalábbis így mondják. A név és a vagyon mindent palástol, és ha szorgalmasan jár templomba, minden gazságát elnézik az embernek.

- Ilyen képmutató volna a bécsi udvar? - sóhajtott Consuelo.

- Attól tartok, magunk közt maradjon a szó - folytatta Joseph, most már halkabban -, hogy a mi Mária Teréziánk sem kivétel.

88

Néhány nappal később, miután Porpora minden követ megmozgatott, s a maga módján szötte cseleit, vagyis egyre morgott, fenyegetőzött, s csúfolódó megjegyzéseket tett jobbra is, balra is, Consuelo Reuter vezényletével (ugyanaz a Reuter volt a fiatal Haydn mestere, majd ellensége) a császári kápolnában Mária Terézia előtt Judith szólámát énekelte a *Betulia*

liberata című oratóriumban, amelynek szövegét Metastasio, zenéjét pedig maga Reuter írta. Consuelo csodálatos volt, Mária Terézia legmagasabb meglepedettségének adott kifejezést. Amikor a szent hangverseny véget ért, Consuelót a többi énekessel (Caffariello is köztük volt) a palota egyik termébe hívták, ahol lakoma várt rájuk. Reuter ült az asztalfőn, Consuelo pedig mellette, és Porpora között. Alig fogtak az étkezéshez, valami váratlan és ünnepélyes zaj, amely a szomszédos csarnok felől közeledett, minden vendéget izgalomba hozott, csak Consuelót és Caffariellót nem, akik élénk vitába kezdtek az egyik kóruszám tempójáról, mert a lány élénkebbnek, a férfi pedig lassúbbnak szerette volna. „Csak a maestro döntheti el a kérdést” - mondta Consuelo Reuter felé fordulva. De már nem látta Reutert a jobbján, sem Porporát a balján: mindenki felkelt az asztaltól, s alázatos arccal sorakozott. Consuelo egy harminc év körüli asszonnyal találta magát szemben, aki szinte ragyogott a friss erőtől; mellette hét gyermek, az egyiket kezénél fogva vezette. A trón várományosa volt ez a fiú, a fiatal császár, II. József; s a könnyed járású, kedves, átható tekintetű szép nő: Mária Terézia.

- *Ecce la Giuditta?*⁶³ - kérdezte a császárnő Reuterhez fordulva. - Nagyon meg vagyok elégedve önnel, gyermekem - folytatta, tetőtől talpig végigmérve Consuelót. - Igaz gyönyörűséget szerzett nekem, soha nem éreztem át ilyen mélyen csodálatos költőnk fennkölt sorainak szépségét, mint az ön harmonikus énekében. Kitűnően ejti a szöveget, s ezt mindenekfelett fontosnak tartom. Hány éves, kisasszony? Velencei? Porpora tanítványa? Örülök, hogy ő is itt van. Az udvari színházban óhajt fellépni? Biztosan nagy sikere lesz, s Kaunitz úr is pártolja majd.

Gyorsan tette fel e kérdéseket, nem is várva válaszra, s közben a mellette álló Metastasióra és Kaunitzra tekintett, majd intett egy kamarásának, aki igen értékes karperecet nyújtott át a leánynak. Consuelónak ideje sem volt, hogy köszönetet mondjon, a császárnő már a terem másik végén járt, s a lány nem láthatta többé fenséges homlokát. Mária Terézia a főhercegek és főhercegnők ragyogó seregével a nyomában, egy-egy kegyes elismerő szót mondott minden zenésznek, aki mellett elhaladt, s hamarosan eltűnt, de dicsőségének és hatalmának visszfénye még sokáig a vendégek tágra nyílt szemében ragyogott.

Caffariello volt az egyetlen, aki megőrizte, vagy úgy tett, mintha megőrizné hidegvérét; folytatta a vitát, ahol abba hagyták. Consuelo pedig, a zsebébe csúsztatva a karperecet, anélkül, hogy egy pillantást vetett volna rá, megint csak ellenkezett vele, amin a többi zenész váltig csodálkozott, és meg is botránkozott, mivel a császárnői jelenség ígézetétől megmámorosodva, fel sem foghatták, hogy más dologgal is lehet foglalkozni azon a napon. Mondanunk sem kell, hogy Porpora volt az egyetlen, aki lelke mélyén, ösztönösen és szándéka szerint is, tiltakozott e dühödt magalázkodás ellen. Vigyázott, hogy illően viselkedjék, ő is tiszteletteljesen meghajolt az uralkodónő előtt, de szívében megvetette és kicsúfolta e rabszolgákat. Caffariello most magától Reutertől kérdezte, mi a vitatott kóruszám helyes tempója, de a bécsi mester összeszorította az ajkát, s képmutató arccal hallgatott; majd, amikor már többször megismételték a kérdést, nagyon hidegen válaszolt:

- Bevallom, uram, nem tudtam jól követni szavait. Ha Mária Teréziát látom, mindenről megfeledekzem ezen a világon; s távozása után is még sokáig olyan dült vagyok, hogy nem tudok önmagamra gondolni.

---

⁶³ Ez Judit?

- Úgy látom, a kisasszony nem kábult el attól a rendkívüli megtiszteltetéstől, amelyet neki köszönhetünk - mondta Holzbauer, aki mellettük állt, s akinek megalázkodásában több mértéktartás volt, mint Reuteréban. - Olyan elfogulatlanul beszél koronás főekkel, signora, mintha mást sem tett volna életében.

- Még egyetlen koronás fővel sem beszélgettem - felelt nyugodtan Consuelo, aki nem érezte meg a csipkelődést Holzbauer célzásaiban -, s Őfelsége sem adta meg nekem ezt a kitüntető lehetőséget; mert miközben kérdezett, úgy látszik, nem részesített abban a kegyben, vagy talán megkímélt attól a zavartól, hogy válaszolhassak neki.

- Talán beszélgetni szeretnél volna a császárnővel? - kérdezte Porpora csúfolódó arccal.

- Sosem kívántam ilyesmit - felelte Consuelo ártatlanul.

- Mert a kisasszonyban nyilván több a könnyedség, mint a becsvágy - mondta Reuter fagyos megvetéssel.

- Reuter mester - szólt Consuelo kedves bizalommal -, jónak találta, ahogy a zenéjét énekeltem?

Reuter bevallotta, hogy senki sem énekelte jobban, még a *felséges és sokat siratott* VI. Károly császár idején sem.

- Akkor - folytatta Consuelo - ne mondja, hogy könnyed vagyok. Az a becsvágyam, hogy eleget tegyek mestereimnek, az a becsvágyam, hogy jól végezzem munkámat. Mi más becsvágyam lehetne? Minden egyéb nevetséges és helytelen volna részemről.

- Túlságosan szerény, kisasszony - szólt közbe Holzbauer. - Az ön tehetsége minden becsvágyat jogossá tesz.

- Udvariassága zálogaként köszönöm e bókot - felelt Consuelo -, de csak akkor hiszem el, ha valóban megérdemeltem, ha meghív énekelni az udvari színházba.

Holzbauer, aki most minden óvatossága ellenére kelepcébe szorult, köhögési rohamot színlelt, hogy ne kelljen válaszolnia, s egy tiszteletteljes, udvarias főhajtással igyekezett az ügyet lezárni. Majd megint az előbbi tárgyra terelte a szót.

- Valami példátlan nyugalmat és közönyösséget figyelhettem meg önben, signora - mondta. - Meg sem nézte a szép karperecet, amelyet Őfelsége ajándékozott önnek.

- Igaza van - mondta Consuelo, és kivéve a zsebéből az ékszer, megmutatta szomszédainak, akik látni akarták, hogy megbecsülhessék értékét.

„Legalább lesz miből fát vennem mesterem kályhájába, ha nem kapok szerződést télen - gondolta magában. - Egy kis járandóság nagyobb hasznunkra volna, mint ezek a csecsebecsék.”

- Mily mennyei szépség Őfelsége - szólt Reuter áhítatos sóhajjal, s közben szeme sarkából keményen figyelte Consuelót.

- Azt hiszem, valóban szép - felelte a leány, aki nem értette, miért böki oldalba Porpora.

- Azt *hiszi*? - mondta Reuter. - Kit tart akkor szépnek?

- Csak egy pillanatig láttam. Mindjárt el is ment.

- És elbűvölő szelleme, csodás lángelméje, amely minden szavában megmutatkozik...

- Alig volt időm, hogy halljam, olyan keveset beszélt.

- Látom, kisasszony, kegyedet ércből mintázták, vagy gyémántból faragták. Nem tudom, mi kéne, hogy megilletődjön.

- Amikor az ön Judithját énekeltem, nagyon meg voltam illetődve - felelt Consuelo, aki, ha éppen kellett, csúfolódni is tudott, és már látta a rosszindulatot a bécsi mesterek szavaiban.

- Helyén van az esze, bármilyen egyszerűnek teszi magát - mondta halkán Holzbauer Reuter mesternek.

- Porpora iskolája - felelte Reuter -, csupa gúny és megvetés.

- Ha nem vigyázunk, az ócska recitativo és az *osservato*⁶⁴-stílus még jobban eláraszt minket, mint a múltban - folytatta Holzbauer -, de legyen nyugodt, meg tudom akadályozni, hogy ez a *Porpora-fajzat* itt is befészkelje magát.

Amikor felkeltek az asztaltól, Caffariello Consuelo füléhez hajolt:

- Látod, gyermekem - mondta halkán -, micsoda csibész népség ez. Itt nem boldogulsz. Mindenki ellened van. Engem sem szívelnek, de nem mernek rám támadni.

- Mivel bántottuk meg őket? - kérdezte Consuelo csodálkozva.

- Minket a világ legnagyobb énekmestere nevelt. Ők és híveik a mi született ellenségeink, ellened hangolják Mária Teréziát, s amit itt mondtál, rosszakarató megjegyzésekkel fűszerezve ismétlik meg előtte. Azt mondják majd neki, hogy nem talátd szépnek, és becsmérelted ajándékát. Ismerem a módszereiket. De ne csüggedj; én mindenütt és mindenkivel szemben megvédelek, s azt hiszem, zene dolgában Caffariello véleménye ér annyit, mint Mária Teréziáé.

„Milyen nehéz helyzetben vagyok - gondolta magában Consuelo, amikor elment. - Az egyik oldalon az emberek gonoszságával, a másikon meg örületükkel kell megküzdenem. Ó, Porpora - fogadkozott szívében -, mindent megteszek, hogy megint színpadra lépjek. Ó, Albert, remélem, mégsem fog sikerülni.”

Másnap Porporának a városban volt dolga, s mivel tudta, hogy csak este végez, és Consuelót kissé sápadtnak találta, azt mondta neki, tegyen egy sétát a város környékén, a *Spinnerin am Kreuz* dombján; Kellerné szívesen vele megy, tette hozzá, mert megígérte, hogy bármikor elkíséri a lányt. Alig távozott a maestro, Consuelo Beppóhoz szaladt.

- Bérelj gyorsan egy kis kocsit - mondta neki. - Megnézzük a kis Angelát, és köszönetet mondunk a kanonoknak. Korábbra ígértük látogatásunkat, de meghűlésem majd mentségemül szolgál.

- És milyen ruhában jelentkezik a kanonoknál? - kérdezte Beppo.

- Ebben - felelt a lány. - Azt akarom, hogy valódi alakomban ismerjen meg és fogadjon el.

- Milyen derék ember ez a kanonok. Úgy örülök, hogy viszontlátom.

- Én is.

- Szegény jó kanonok, hogy sajnálom...

- Miért sajnálsz?

- Mert arra gondolok, hogy egészen megzavarodik.

---

⁶⁴ A XVII-XVIII. században a római iskola operastílusa.

- Miért zavarodna meg? Istennő vagyok talán? Sosem gondoltam volna.
  - Consuelo, emlékezzen csak vissza, már akkor is félig örült volt, amikor elhagytuk.
  - Én meg azt mondom, ha megtudja, hogy nő vagyok, és valódi lényemben lát viszont, mindjárt helyreáll kibillent egyensúlya, és újra az lesz, aminek Isten teremtette, vagyis értelmes ember.
  - Igaz, a ruha sokat tesz. Így például én is, amikor megint kisasszonyként láttam itt, miután két hétig megszoktam, hogy fiúpajtásom vagy... valami riadalom, nem is tudom, milyen zavar fogott el, amelyet sehogy sem tudtam megmagyarázni magamnak. Másrészt meg úgy áll a dolog, hogy útközben... ha gondolhattam volna arra, hogy szerelmes vagyok önbe... De biztosan azt gondolod, hogy elvesztettem az eszemet...
  - Bizony, Joseph, esztelenül beszélsz, és felesleges dolgokkal vesztegeted az időt. Tíz mérföldet kell megtennünk, hogy a kolostorba érjünk, és megint visszajöjjünk. Most nyolc óra van, s este hét órakor, amikor a mester vacsorázik, itthon kell lennünk.
- Három órával később a két fiatal zenész a kolostor kapuja előtt szállt le a kocsiból. Szép nap volt; a kanonok mélabús arccal nézegette a virágait. Amikor megpillantotta Josephet, örömkialtással az ajkán eléje szaladt; de hogy kedves Bertoniját nőruhában látta, döbbenet megállt.
- Bertoni, szeretett gyermekem - kiáltott szent ártatlansággal -, mit jelentsen ez a maskara? Miért jössz hozzám álruhában? Nem farsang idején vagyunk...
  - Tiszteletre méltó barátom - felelt Consuelo kezét csókolva a kanonoknak -, nagyon kérem, bocsásson meg, főtisztelendő úr, hogy félrevezettem. Sohasem voltam fiú; Bertoni sohasem létezett, s akkor voltam álruhában, amikor az a szerencse ért, hogy megismerkedhettünk önnel.
  - Azt gondoltuk - mondta most Joseph, aki attól félt, hogy a kanonok döbbenete végül is haraggá változik -, hogy főtisztelendő úr világosan látott a mi kis cselünkben. Egy pillanatig sem akartuk félrevezetni, a körülmények kényszerítettek erre a színjátásra, és azt hittük, hogy kanonok úr mindent tud, csak tapintatában és jóságában szemet huny a dolog felett.
  - Valóban azt hitte? - mondta a kanonok döbbenet, rémült arccal. - És ön is azt hitte, Bertoni... akarom mondani, kisasszony.
  - Nem, kanonok úr - felelt Consuelo -, én egy pillanatig sem hittem. Nagyon jól láttam, hogy főtisztelendő úr nem is sejti az igazságot.
  - Valóban így volt - mondta a kanonok kissé szigorú, de nagyon szomorú hangon. - Én nem alkuszom a hitemmel, s ha tudtam volna, hogy lány, nem erősködtem volna, pedig nagyon kértem, ugye, hogy maradjon velem. A szomszéd faluban ugyan fecsegték egyet-mást, s még az én embereim is tettek gyanakvó célzásokat, de én csak nevettem rajtuk, mert makacsul ragaszkodtam tévedésemhez. Azt mondták, hogy az egyik kis zenész, aki a falusi ünnep miséjén énekelt, álruhás nő. Később azonban hozzátették, hogy csak Gottlieb cipész gonoszkodása az egész mendemonda, mert borsot akar törni a plébános orra alá. Én is nagyon határozottan megcáfoltam a híresztelést. Igazi balek voltam, láthatják, nagyobb nem is lehettem volna.
  - Főtisztelendő úr, igaz, tévedett - felelt Consuelo büszke öntudattal -, de balek nem volt. Azt hiszem, egy tapodtat sem engedtem abból a tiszteletből, amellyel kanonok úrnak tartozom, sem az illendőségből, amelyre a becsület kötelez. Szállás nélkül voltam az országúton, hosszú gyaloglás után, gyötört a szomjúság és a fáradtság. Azt hiszem, egy koldus lánytól sem tagadta

volna meg vendégszeretetét. Engem a zene nevében fogadott, és én zenével fizettem a szállásért. Csak azért nem mentem el mindjárt másnap, s az ön szíves marasztalása ellenére sem, mivel a váratlan körülmények mindennél fontosabb kötelességet róttak rám. Ellenségemmel, üldözőmmel, vetélytársnőmmel találtam magam szemben az ön kapujában, s mivel senki sem segítette, senki sem gondoskodott róla, joggal várhatta az én gondoskodásomat és segítségemet. Főtisztelendő úr biztosan emlékszik, mi történt azután; azt is tudja, ha kértem is jóindulatát, nem magamért tettem. Tudja jól, mihelyt teljesítettem kötelességemet, azonnal távoztam; s ha ma visszajöttem, hogy személyesen köszönjem meg irántam tanúsított sok jóságát, csak azért teszem, mivel a becsület arra kötelez, hogy személyesen világosítsam fel tévedéséről, és megadjam azt a magyarázatot, amelyet mindkettőnk emberi méltósága megkíván.

- Van ebben valami titokzatos és egészen rendkívüli vonás - mondta a kanonok, máris félig meggyőzve. - Azt mondja, hogy az a szerencsétlen nő, akinek gyermekét magamhoz vettem, az ön ellensége és vetélytársa... Hát kicsoda ön tulajdonképpen, Bertoni?... Bocsásson meg, hogy ez a név mindig visszatér az ajkamra, nem is tudom, hogyan kell ezentúl hívnom.

- Porporina a nevem - felelt Consuelo -, énekesnő vagyok, Porpora tanítványa. A színház világához tartozom.

- No lám! - mondta a kanonok mély sóhajjal. - Ezt magam is kitalálhattam volna, hiszen hibátlanul játszotta szerepét, ami pedig bámulatos zenei tehetségét illeti, már ezen sem kell csodálkoznom; nagyon jó iskolát járt. Megkérdezhetem-e, hogy Beppo úr a testvére-e ... vagy a férje?

- Egyik sem. Szívem szerint való testvérem, csak testvérem, kanonok úr; s ha lelkem nem érezné magát oly tisztának, amilyen az öné is, sosem gyaláztam volna meg jelenlétemmel háza szentségét.

Consuelo oly ellenállhatatlan őszinteséggel mondta ezeket a szavakat, hogy a kanonok nem tudott ellenállni nekik, ahogy a tiszta és egyenes lelkek mindig is meghajolnak az őszinteség előtt. Mintha óriási kő hullt volna le szívéből, s miközben lassan sétált két fiatal pártfogoltja között, szelíden, egyre megújuló rokonszenvvel kérdezte Consuelót, és már nem is igyekezett ellenállni szíve érzésének. A lány röviden elmesélte, nevek említése nélkül, élete legjelentősebb eseményeit; eljegyzését Anzoletoval anyja halálos ágyánál, a fiú hűtlenségét, Corilla gyűlöletét, Zustiniani becsúszását, Porpora tanácsait, az ő távozását Velencéből, Albert fellobbanó ragaszkodását, a Rudolstadt-család ajánlatát, az ő habozását és aggályait, menekülését az Óriások kastélyából, találkozását a fiatal Joseph Haydnal, utazását, rémületét és szánalmát Corilla gyötrelmei láttán, hálóját a kanonok iránt Anzoleto gyermekének vállalásáért; végül megérkezését Bécsbe, s ottani életét, addig a napig, amikor Mária Teréziával találkozott. Joseph még nem ismerte Consuelo egész történetét; a lány sosem beszélt neki Anzoleto-ról, s az a pár szó, amelyet e nyomorult iránt érzett régi szeretetéről mondott, nem is érintette nagyon mélyen; de Corilla iránt tanúsított nagylelkűsége és gondoskodása a gyermekről nagyon meghatotta, és elfordította az arcát, hogy elrejtse könnyeit. A kanonok nem is restellte, hogy sír. Consuelo rövidre fogott, határozott, őszinte elbeszélése olyan hatással volt rá, mintha egy szép regényt olvasna, márpedig ő sohasem olvasott regényt, s ez volt az első, amely mások életének érzelmi viharait megmutatta neki. Egy padra ült, hogy jobban figyelhessen, s amikor a leány már mindent elmondott, így kiáltott:

- Ha mindez igaz, pedig így hiszem, s az Ég akaratából így is érzem szívemben, akkor ön szent leány... Szent Cecília, aki visszatért a földre. Őszintén bevallom, sohasem volt bennem előítélet a színházzal szemben - tette hozzá pillanatnyi csend és gondolkodás után -, s az ön

szavai bebizonyították, hogy az ember ott éppúgy megtalálhatja üdvösségét, mint bárhol másutt. Bizonyos, ha továbbra is oly tiszta és nagylelkű marad, mint eddig volt, érdemes lesz a mennyei boldogságra, kedves Bertoni... Úgy mondom, ahogy gondolom, kedves Porporina.

- Most pedig, kanonok úr - mondta Consuelo felállva a helyéről -, mondja meg, hogy van Angela, s aztán elbúcsúzunk.

- Angela kitűnően érzi magát, és szépen fejlődik - felelt a kanonok. - A kertésznő nagy szeretettel gondozza, és a kicsike mindig künn van a szabadban. A virágokkal együtt növekszik, mint egy új virág, s amikor elérkezik az ideje, hogy keresztényi lelket formáljunk belőle, bőven megöntözöm égi harmattal. Legyenek nyugodtak, gyermekeim, mindent megteszek érte. Az Ég volt tanúja ígéretemnek, s szívem minden áhíatával teljesíteni fogom. Úgy látom, anyja nem vitatja el tőlem ezt a kötelességet; mert bár Bécsben van, még egyszer sem érdeklődött lánya iránt.

- Talán közvetett módon tette, s anélkül, hogy ön tudna róla - felelt Consuelo. - Nem tudom elhinni, hogy egy anya ily mértékben közönyös legyen. De Corilla az udvari színháznál szeretne szerződést kapni. Tudja, hogy Őfelsége nagyon szigorú, és sosem pártfogol megesett nőszemélyeket. Érdeke tehát, hogy elrejtse hibáit, legalábbis addig, míg alá nem írják szerződését.

- Amellett az ön vetélytársa - szólt közbe Joseph -, és azt mondják, hogy cselszövéseivel végül is győzni fog. Máris mindenütt rágalmazza a városban; azt híreszteli, hogy ön Zustiniani gróf kedvese volt. A követségen is beszéltek erről. Kellertől tudom... Mindenki felháborodott, de attól tartanak, hogy Corilla már is meggyőzte Kaunitz kancellárt, aki szívesen hallgat ilyen történeteket, és egyre magasztalja Corilla szépségét...

- Ezt mondta volna - kiáltott Consuelo elvörösödve a méltatlankodástól; de aztán nyugodtan folytatta: - Így kellett lennie, mást nem is várhattam tőle.

- Csak egy szót kell szólnia, hogy megcáfolja a rágalmakat - mondta izgatottan Joseph. - Nos, majd én megteszem, elmondom, hogy...

- Semmit sem mondasz, Beppo, alávaló és gyáva dolog volna, ön sem mond semmit, ugye, kanonok úr? És ha én akarnék szólni, megakadályoz benne, igaz-e?

- Szent, evangéliumi lélek! - kiáltott a kanonok. - De gondoljon arra, hogy nem lehet sokáig titkolni a dolgot. Elég, ha egy inas vagy paraszt, mert hiszen itt ismerik a történetét, fecsegni kezd, és két hét múlva már mindenki tudja, hogy az ártatlan Corilla egy apátlan gyermeket szült, s ráadásul el is hagyta.

- Két hét múlva vagy Corilla, vagy én, de egyikünk aláírja a szerződést. Nem akarok alattomos módon győzni. Hallgass tehát, Beppo, különben megvonom tőled tiszteletemet és barátságomat. Most pedig búcsúzunk, kanonok úr. Ismételten kérem, bocsásson meg, tiszteljen meg atyai kézfogásával, és már megyünk is, nehogy az emberei ebben a ruhában lássanak.

- Mondjanak az embereim, amit akarnak, és vesszen a javadalmam, ha ez volna az Ég rendelése. Egy örökséghez jutottam, s most már bátran nézek szembe megyés püspököm haragjával. Ne véljenek tehát szentnek, gyermekeim; belefáradtam az engedelmességbe és a sok kényszerbe. Tisztességesen, ostoba rettegések nélkül akarok élni. Amióta nincs mellettem Brigide asszony kísértet alakja, s főleg, amióta független vagyonnal rendelkezem, egy orosz-lán bátorsága költözött szívembe. Ebédeljünk hát együtt; utána megkereszteljük Angelát, s aztán vacsoráig muzsikálunk.

A kolostorba vezette fiatal barátait.

- Jöjjenek csak, Andreas, Joseph - kiáltotta, amikor már benn voltak. - Nézzék, ez itt a nővé varázsolt signor Bertoni. Csodálkoznak, ugye? Bevallom, én is nagyon csodálkoztam. Ha aztán eleget bámultak, terítsenek gyorsan mindhármunknak.

Az ebéd kitűnő volt, és a fiatalok látták, ha a kanonok gondolkozása nagyon megváltozott is, a jó ételeket nem szereti kevésbé, mint régebben. Aztán a kolostor kápolnájába vitték a gyermeket. A kanonok levetette házi köntösét, reverendába bújt, Karinget öltött, és elvégezte a szertartást. Joseph volt a keresztapa, Consuelo a keresztanya, s a kereszttség is megerősítette az Angela nevet. A délután hátralevő részét a zenének szentelték, majd búcsúzni kezdtek. A kanonok sopánkodott, hogy vendégei nem maradnak nála vacsorára; de engedett érveiknek, s azzal vigasztalódott, hogy Bécsben viszontlátja őket, mivel a tél egy részét ott szokta tölteni, és épp most készül az útjára. Amíg a fiatalok kocsiját befogták, a kanonok az üvegházba vezette őket, hogy gyűjteményének néhány új remekét megcsodálják. Már alkonyodott, ám a kanonoknak érzékeny orra volt, s alig tett pár lépést áttetsző palotájának boltíve alatt, máris felkiáltott:

- Valami különös illatot érzek. Talán a vanília-gladiolusz virágzik? Nem, ez nem a gladioluszom illata. A strelitziának sincs illata... a ciklámenek aromája viszont nem ily tiszta és átható. Mit érzek hát? Ha nem ér az a fájdalom, hogy volkamériám elpusztult, azt gondolnám, az ő illatát lehelem most! Szegény növényem! gondolni sem szeretek rá!

Ám most a meglepetés és csodálat kiáltását hallatta a kanonok: egy csodálatos volkamériát látott maga előtt egy ládában, olyan szépet, mint soha életében; a kicsi, rózsaszínnel tarkált fehér fürtök teljesen beborították, édes aromája megtöltötte az üvegházat, elnyomva maga körül minden kósza, szokványos illatot.

- Csoda történt? Honnan röppent ide a paradicsom ártatlan gyönyöreinek e hírnöke, Beatrice kertjének szépséges virága? - kiáltotta a kanonok költői elragadtatással.

- Mi hoztuk, igen nagy gonddal a kocsinkon - felelt Consuelo. - Engedje meg, hogy felajánljuk, kárpótlásul a rettenetes szitokért, amely egy nap kiszaladt a számon, és amelyet egész életemben sajnálni fogok.

- Ó, drága leányom! milyen csodálatos ajándék, és milyen finom tapintattal adta át! - mondta a kanonok elérékenyülve. - Ó, drága volkaméria, neked is nevet adok, akárcsak gyűjteményem minden pompás példányának; Bertoni lesz a neved, hogy mindig emlékezetembe idézz egy lényt, aki nincs többé, és akit atyai ragaszkodással szerettem.

- Jó atyám - mondta Consuelo megszorítva a kanonok kezét -, most már bele kell törődnie, hogy leányait éppúgy szeresse, mint fiait. Angela nem fiú...

- És Porporina is az én lányom - mondta a kanonok -, igen, az én lányom, igen, igen, az én lányom! - ismételte, s könnyes szemét hol Consuelóra, hol a Bertoni volkamériára emelte.

Hat órákor Joseph és Consuelo már otthon volt. A kocsi a külvárosban tette le őket, és semmi sem árulta el ártatlan szökésüket. Porpora csak azon csodálkozott, hogy Consuelo nem vacsorázik jobb étvággal, mikor pedig nagy sétát tett a főváros környékén pompázó réteken. A kanonok ebédje talán kissé igényessé tette aznap Consuelót. Ám a jó levegő és a mozgás meghozta az állmát, és másnap olyan frissnek érezte a hangját és bátorságát, mint még egyszer sem, amióta Bécsben volt.

E tévova napjaiban, s talán hogy mentséget vagy igazolást találjon szíve bizonytalankodására, Consuelo elhatározta, hogy ír Christian von Rudolstadt grófnak, elmondja neki Porporával kapcsolatos helyzetét, mestere erőfeszítéseit, hogy az udvari színházhoz szerződtesse, és az ő reménykedését, hogy mégsem sikerül a dolog. Őszintén beszélt mindenről, hálájáról, odaadásáról, engedelmességéről öreg mestere iránt, s aggodalmáról is Albert gróffal kapcsolatban, s nagyon kérte az aggastyánt, diktáljon neki egy levelet, amelyet fiának írhatna, és amellyel megerősíthetné a fiatal gróf bizalmát és nyugalomát Így fejezte be levelét: „Némi időt kértem gróf úrtól, hogy magamba mélyedjek, és elhatározásra juthassak. Megfogadtam, hogy állom a szavamot, s elég erőm van hozzá - Isten színe előtt esküszöm -, hogy elzárjam értelmemet és szívemet minden ellentétes szándék és minden új szeretet elől. Mégis, ha újra színpadra lépek, oly megoldást választok, amely látszólag ellentmond ígéretemnek, és véglegesen elvet minden reményt, hogy valaha is beváltsam. Kérem gróf urat, kegyeskedjék ítélni rólam, de mindenekelőtt ítélje meg sorsomat, amely irányít, kötelességemet, amely parancsol nékem. Semmi módot nem látok, hogy büntetlenül vonjam ki magam rendelkezésük alól. Kegyelmességedtől várom tehát a tanácsot, amely világosabb az értelmemnél; de mondhat-e olyasmit, ami ellentétes volna lelkiismeretem szavával?”

Amikor a levelet lepecsételte és átadta Josephnek, hogy vigye a postára, Consuelo valahogy megkönnyebbült; így szokott ez lenni baljós helyzetekben, ha az ember végre módot talál rá, hogy időt nyerjen, és halogassa a válság pillanatát. A lány most már csak arra készült, hogy mestere kíséretében felkeresse Metastasio abbé urat, a hírneves és sokat tapasztalt császári költőt, s Porpora nagyon jelentősnek, sőt döntőnek tartotta a látogatást.

Ez az illusztris személy akkoriban körülbelül ötvenéves volt; arca szép, modora kedves, társalgása vonzó, s Consuelo nagyon rokonszenvesnek találta volna, ha a ház felé igyekezve, amelyben a császári költő, és, egy emelettel feljebb, Keller parókamester is lakott, nem emígy beszélget Porporával.

- Consuelo (Porpora kezdte a szóváltást), egy egészséges külsejű, élénk és fekete szemű, pirosposzgás arcú, friss és mosolygós férfit fogsz látni, de aki körömszakadtáig ragaszkodik ahhoz, hogy ő egy lassú, kegyetlen, életveszélyes kór áldozata; egy férfit, aki jól eszik, alszik, dolgozik, hízik, mint bárki más, mégis egyre jajong, hogy sem aludni, sem enni nem tud, és a mélabú meg senyvedés megfosztja minden erejétől. Ha majd bajait panaszolja néked, ne vigasztald meggondolatlanul, hogy nyilván túloz, mert hiszen nagyon jó színe van, és így tovább, már ahogy ezt szokták. E kitűnő férfi azt akarja, hogy sopánkodjanak, sajnálják, s előre megsirassák. Nagy hibát követnél el akkor is, ha a halálról beszélnél előtte, vagy valakiről, aki meghalt; mert fél a haláltól, és nem akar meghalni. Tapintatlanság volna azonban részedről, ha búcsúzaskor azt mondanád neki: „Remélem, hogy becses egészsége hamarosan megjavul”, mivel azt akarja, hogy haldoklónak tartsák, és legnagyobb öröme az volna, ha meg tudná győzni az embereket, hogy máris meghalt, azzal a feltétellel persze, hogy ő maga ne higgye.

- Hogy lehet egy nagy embernek ily ostoba rögeszméje? - nevetett Consuelo. - Mit mondjak hát neki, ha sem gyógyulásról, sem halálról nem beszélhetek?

- A betegségéről kell beszélni, ezer kérdéssel zaklatni, meghallgatni bajainak és szenvedéseinek minden részletét, és végül azt mondani neki, hogy nem törődik magával, nem ápolja, nem kíméli magát, túlságosan sokat dolgozik. Ha így szólsz vele, kedvezően ítél rólunk.

- Azt mégsem tehetjük, hogy ugyanakkor szöveget is kérjünk tőle, és olyat, amelyhez ön zenét írhat, én pedig elénekelhetem. Hogyan tanácsolhatjuk neki, hogy kímélje magát, egy sort se írjon, amikor pedig éppen sürgetni akarjuk, hogy írjon nekünk valamit, és minél gyorsabban?

- Mindenre sor kerül a beszélgetés folyamán; csak arra kell ügyelni, hogy kellő időben mondjuk a dolgokat.

A maestro azt akarta, hogy tanítványa jó benyomást keltsen a költőben; de csípős természet lévén, sosem tudta megállni, hogy ne gúnyolja ki mások nevetséges vonásait, s ügyetlenségében ő maga ébresztette fel Consuelóban azt a vizsgálódó fürkészést és belső megvetést, amely nem teszi éppen rokonszenvéssé és szeretetre méltóvá az embert azok szemében, akik maradéktalan hízélgésre és csodálatra áhítoznak. Consuelo nem tudott udvarolni, se alakoskodni, és nagyon szenvedett, amikor hallania kellett, hogyan tömjénezi a maestro házigazdájuk vesszőparipáit, s milyen kegyetlenül csúfolódik magában, miközben pedig áhítatos képpel bólogat a képzelte bajok vég nélküli ecsetelésének hallatára. Többször elpirult, s csak arra futotta erejéből, hogy zavartan hallgasson, bármennyire integetett neki mestere, hogy ő is segítsen végre a kedveskedésben.

Consuelo híre már kezdett elterjedni Bécsben; több szalonban énekelt, és zenei körökben arról a lehetőségről is beszéltek, hogy az Olasz színházban fog fellépni. Metastasio mindenható volt; ha Consuelo elég ügyesen legyezgeti hiúságát, és elnyeri rokonszenvét, a költő Porporára bízhatja az *Attilio Regolo* megzenésítését (ezt a drámát már több éve fiókjában őrizte). Az kellett tehát, hogy a tanítvány mestere helyett is szóljon, mivel a mester sehogy sem tetszett a császári költőnek. Metastasio vérbeli olasz volt, s az olaszok csak nehezen tudják félrevezetni egymást. Amellett világos fejű, ravasz ember volt, tudta, hogy Porpora csak mérsékeltlen csodálja az ő drámai művészetét, s nemegyszer szigorúan megbírálta (hol okkal, hol ok nélkül) a költő önzését, aggályos természetét, színlelt érzékenységét. Consuelo fagyos tartózkodása, s az a csekély érdeklődése, amelyet vendéglátója betegsége iránt mutatott, tulajdonképpen valami tiszteletteljes szánakozás zavarából fakadt, ám Metastasio nem így fogta fel a dolgot. Csaknem sértést látott benne, s ha nem köti az udvariasság és a nagyvilági modor, meg sem hallgatta volna Consuelo énekét; de némi kényeskedés után, miközben idegei rossz állapotáról, meg arról a félelemtől szólt, hogy túlságosan felizgatja magát, végül mégis beleegyezett. Már hallotta Consuelót, amikor a leány Judith szolamát énekelte egyik oratóriumában; de Porpora azt akarta, hogy színpadi énekét is ismerje meg.

- Mit tegyek és hogyan énekeljek - súgta Consuelo mesterének -, ha attól kell tartani, hogy felizgatja magát?

- Éppen arra kell törekedned, hogy felizgasd - felelt a mester ugyancsak halk hangon. - Szereti, ha felrázzák zsidbadtságából, mivel azt gondolja, csak nyugtalan állapotában tud írni.

Consuelo az *Achille in Sciro* egyik áriáját énekelte. Ez a mű Metastasio legjobb drámája, zenéjét Caldara szerezte 1736-ban, s Mária Terézia házasságának ünnepségein mutatták be. Akárcsak az oratórium előadásakor, a lány hangja és módszere most is elkápráztatta Metastasiót, de elhatározta, hogy ugyanabba a fagyos és zavart csendbe burkolózik, mint Consuelo tette, amikor a betegségről beszélt. Ám hiába fogadkozott magában, a derék férfi mindennek ellenére művész volt, s ha egy nemes előadó a múzsák hangját és régi diadalok emlékét idézi egy költő lelkében, nincs az a harag, amely meg ne olvadna.

Metastasio abbé védekezni akart e mindenható varázslat ellen. Sokat köhécselt, egyre mozgolódott a székén, mintha betegsége gyötörné, de aztán, hogy dicsőségénél is édesebb emlékek támadtak fel lelkében, kendőjébe rejtette arcát, és zokogni kezdett. Porpora a

házigazda széke mögött állt, kárörvendő arccal dörzsölte a kezét, s intett Consuelónak, hogy cseppet se kímélje a költő érzékenységét.

E bőségesen és őszintén omló könnyek egyszerre kibékítették a leányt a nyúl szívű abbéval. Mihelyt befejezte az áriát, a költőhöz lépett, megcsókolta a kezét, s most már meggyőző remegéssel a hangjában beszélt.

- Ó jaj, uram, milyen büszke és boldog volnék, hogy ennyire meghatottam, ha nem éreznék lelki furdalást. De félek, hogy fájdalmat okoztam, és ez megrontja öröömöm.

- Kedves gyermekem - kiáltott az abbé, akit teljesen megnyertek e szavak -, nem tudhatja, milyen örömet és fájdalmat okozott egyszerre. Eddig még egyetlen hangot sem hallottam, amely az én drága Mariannám hangjára emlékeztetne! Ön pedig nemcsak hangját idézte fel most, hanem ének módját és kifejezését is, olyan tökéletesen, hogy azt hittem, őt magát hallom. Ó, összetörte a szívemet.

Megint zokogni kezdett.

- Ökegyelmessége egy nagyon illusztris hölgyről beszél, akit mindig mintaképednek kell tekintened, a híres, hasonlíthatatlan Marianna Bulgariniról⁶⁵ - mondta Porpora tanítványának.

- *Romanina* asszonyról? - kiáltott Consuelo. - Gyermekkoromban hallottam Velencében. Ő az első nagy emlékem, és sosem fogom elfelejteni.

- Látom, hogy hallotta, és hogy felejthetetlen hatással volt önre - folytatta Metastasio. - Leányom, utánozza mindenben, játékában és énekében, jóságában és nagyságában, erejében és odaadásában. Ó, milyen gyönyörű volt, amikor az isteni Vénuszt játszotta első operámban, amelyet Rómában írtam. Neki köszönhettem első diadalomat.

- Ő pedig kényelmességednek köszönhette legszebb sikereit - mondta Porpora.

- Igaz, mindegyikünk sokat köszönhet a másiknak. De sohasem tettem volna eleget, hogy lerójam adósságom. Sosem volt olyan emberi lélek, amelyben annyi szeretet, hősi kitartás és érzékeny gondosság élt volna, mint benne. Életem angyala, örökké siratlak, s csak arra vágyom, hogy utánad mehessek.

Az abbé most újra sírt. Consuelo nagyon meg volt illetődve, s Porpora is igyekezett, hogy meghatottnak lássék; de arca minden erőfeszítése ellenére, fölényes és gúnyos maradt. Consuelo észrevette, és elhatározta, hogy később szemére veti ezt a hitetlenséget vagy keménységet. Metastasio viszont csak azt a hatást látta, amire törekedett: a jó Consuelo ellágyulását és csodálatát. Igazi költő volt, vagyis szívesebben sírt mások előtt, mint szobája magányában, és sosem érezte olyan mélyen szeretetét és fájdalmát, mint amikor ékes szavakkal ecsetelte. Most is magával ragadta e feltörő emlék, és fiatal éveiről beszélt Consuelónak, arról az időről, amelyben *Romanina* olyan nagy szerepet játszott, a sok szolgálatról, amellyel e nagylelkű barátnője körülvette, gyermeki odaadásáról az ő öreg szülei iránt, anyai önfeláldozásáról, hogy elvált tőle, és Bécsbe küldte szerencsét próbálni; és amikor a búcsújelenetnél tartott, amikor elmondta, a legválasztékosabb és leggyengédebb szavakkal, hogyan kérlelte őt drága Mariannája, halálos fájdalommal szívében és fuldokolva a zokogástól: ne törődjön vele, hagyja magára, és csak saját jövőjére gondoljon, egyszerre felkiáltott:

- Ó, ha megsejti a jövőt, amely tőle távol várt reám, ha látja a sok fájdalmat, küzdelmet, rettegést, félelmet, csapást, s főleg a gyilkos betegséget, ha látja mindazt, ami itt osztályrészemül jutott, biztosan megkímélte volna magát és engem is, e borzalmas áldozattól. Én egy pillanatig

---

⁶⁵ Egyes zenetudósok szerint: Bulgarelli.

sem gondoltam akkor, hogy, sajna, végleges búcsút mondunk egymásnak, és soha többé nem találkozunk e sárteken.

- Hogyan! soha többé nem látták egymást? - mondta Consuelo, s szeme könnyben fürdött Metastasio varázsos hangjától. - Sosem jött Bécsbe?

- Soha! - felelt az abbé tragikus arccal.

- Annyi odaadás után nem volt bátorsága, hogy idejőjjön? - makacskodott Consuelo, hiába meresztett rá Porpora ijesztő szemeket.

Metastasio nem felelt: úgy látszott, hogy gondolataiba mélyed.

- De még eljöhet, ugye? - folytatta Consuelo angyali ártatlansággal. - Biztosan el fog jönni. És ez a boldog esemény visszaadja az ön egészségét.

Az abbé elsápadt, és rémült mozdulatot tett. A maestro teljes erejéből köhögött, s Consuelónak hirtelen eszébe jutott, hogy Romanina már több mint tíz éve meghalt. Csak most vette észre, milyen óriási ügyetlenséget követett el, amikor a halál gondolatát idézte fel e szerető barát előtt, aki, saját szavai szerint, csak arra vágyott, hogy a sírban egyesülhessen szerelmével. Ajkába harapott, s hamarosan távozott mesterével együtt, aki, mint mindig, most is csak sok udvarias szót és bizonytalan ígéretet vihetett magával.

- Mit tettél, te liba? - mondta Consuelónak, amikor már az utcán voltak.

- Nagy butaság volt, belátom. Elfelejtettem, hogy Romanina már nem él. De, maestro, lehetséges volna, hogy ez a kétségbeesett, mély érzésű ember úgy ragaszkodnék az élethez, ahogy az előbb mesélte? Én inkább azt képelem, hogy barátnőjének halála miatt érzett fájdalommal okozza minden baját, s ha valami babonás rettegéssel gondol is utolsó órájára, mégis őszintén, rettenetesen belefáradt az életbe.

- Gyerek vagy te még! - mondta Porpora. - Aki gazdag, egészséges, és ráadásul tisztelet és csodálat is övezi, az sosem fárad bele az életbe; és ha sosem volt más gondja és szenvedélye, csak ez a pótolhatatlannak vélt élet, akkor hazudik és komédiázik, amikor átkozza létezését.

- Ne mondja, hogy sosem volt más szenvedélye. Szerette Mariannát, s ezért adta e drága nevet Marianna Martineznek, keresztlányának és unokahúgának...

Szerette volna hozzátenni, hogy Joseph tanítványának; de hirtelen elhallgatott.

- Fejezd csak be - mondta Porpora. - Keresztlányának, unokahúgának vagy lányának.

- Igen, mondják; de mi közöm hozzá?

- Egy dolgot mégiscsak megvilágítana, éspedig azt, hogy a jó abbé elég gyorsan megvigasztalódott szerelmese távollétében. Amikor megkérdezted tőle (bár bénította volna meg Isten nyelvedet), miért nem jött soha Bécsbe a drága Mariannája, nem válaszolt, és most én válaszolok helyette. Romanina valóban igen sokat tett érte, mindent, amit egy nő egy férfiért tehet. Lakást, ruhát adott neki, kiszolgálta, jól tartotta, támogatta minden ügyében; ő segítette abban is, hogy elnyerje a *poeta cesareo* címet. Cselédlánya volt, barátnője, ápolója, öreg szüleinek támasza. Mindez igaz. Marianna nagylelkű teremtés volt, jól ismertem; de, s ez is igaz, nagyon szeretett volna az udvari színházhoz szerződni, hogy egy városban élhessen az abbéval. Még igazabb azonban, hogy az abbé úrnak nem volt ínyére a dolog, és sohasem is engedte meg. Igaz, rendkívül gyengéd leveleket váltottak. Egy pillanatig sem kételkedem, hogy költőnk valóságos remekműveket alkotott. Majd kinyomtatják őket, mert erre gondolt,

amikor írta. De miközben a *dilettissima amica*⁶⁶ után sóhajtott, s egyre bizonygatta, mennyire vágyódik utána, s minden erejével azon van, hogy siettesse e boldog nap eljövételét, a róka koma úgy megkeverte az ügyet, hogy szerelmese sosem zavarhatta meg hírhedt, de jól jövedelmező viszonyát egy harmadik Mariannával (mert ez a név mindig szerencsét jelentett életében), a nemes és mindenható Althan grófnővel, az elhunyt császár kegyeltjével. Mondják, titkos házasságot is kötöttek. Miért sajnálnám tehát, amikor a haját tépi szegény Romanina miatt, aki a bánattól halt meg, miközben ő madrigálokat szerzett az udvar hölgyeinek karjában.

- Túlzott és kegyetlen cinizmussal magyarázza és ítéli meg ezeket a szomorú eseményeket - mondta Consuelo leverten.

- Csak úgy beszélek, mint a többi ember; nem én találtam ki; a közvélemény hangja ez. Hagyd csak, nem színházakban játsszák a legjobb komédiákat, mondja a régi szállóige.

- A közvélemény nem lát mindig tisztán, s főleg nem éppen elnéző. Mégsem tudom elhinni, maestro, hogy egy ily híres és tehetséges ember csak vásári komédiás legyen. Igaz könnyeket sírt, a magam szemével láttam, és ha lelkifurdalást kell is éreznie, hogy nagyon hamar megfeledkezett első Mariannájáról, ez a gyötrelme csak őszintébbé teszi bánkódását. Hadd higgyem tehát, hogy csak gyenge ember és nem gyáva. Abbét csináltak belőle, jótéteményekkel halmozták el; az udvar ájtatoskodásra hajlik; egy komédiásnővel való szerelme botrányt okozott volna. Nem akarta elárulni és megcsalni Bulgarinit: megrettent, habozott, halogatta a dolgot... az asszony meghalt....

- Ő pedig hálát adott a Gondviselésnek - tette hozzá a könyörtelen maestro. - Most pedig császárnőnk dobozokat és gyűrűket küld néki, s rajtuk briliánsokból kirakott kezdőbetűi; lazúrkőből vésett tollakat, briliáns borostyánlevelekkel; tömör aranytégelyeket, spanyol dohánnyal megtömve, egyetlen óriás briliánsból csiszolt pecsétnyomókat, s ez a sok szép holmi oly vakítón csillog, hogy szegény költőnk szeme mindig könnyben fürdik.

- Megvigasztalhatja-e mindez abban a bánatában, hogy összetörte a Romanina szívét?

- Talán nem. De úgy vágyott e sok csillogó holmi után, hogy mégis megtette.

- Szomorú hiúság! Én mindenesetre nehezen álltam meg, hogy ne nevessek, amikor arany gyertyatartóját mutatta, s rajta az arany cirádát, az elmés felirattal, amelyet a császárnő vésetett rá:

*Perchè possa risparmiare i suoi occhi.*⁶⁷

- Megható, ugye, s nem csoda, hogy költőnk elérzékenyülve tette hozzá: *Affettuosa espressione valutabile più assai dell'oro!*⁶⁸ Szegény!

- Inkább szerencsétlen - mondta Consuelo sóhajtva.

Szomorúan ért haza, mivel akaratlanul is ijesztő hasonlatosságot látott Metastasio viszonyában Mariannához és az övében Alberthoz. „Várni és meghalni - gondolta magában. - Ez volna mindazoknak a sorsa, akik szenvedélyesen szeretnek? Várakoztatni és halált okozni, ezt cselekszi mindenki, aki a dicsőség délibábját hajszolja?”

---

⁶⁶ A legdrágább barátnő.

⁶⁷ Hogy kímélhesse a szemét.

⁶⁸ Szeretetteljes mondás, aranynál sokkalta becsesebb!

- Min töröd a fejed? - kérdezte a maestro. - Úgy látom, rendben mennek a dolgok, és ügyetlenkedésed ellenére is meghódítottad Metastasiót.

- Sovány győzelem az, amelyet gyenge lelken aratunk - felelt a lány -, s akinek nem volt mersze, hogy Mariannát a császári színházhoz szerződtesse, alig hiszem, hogy éppen az én kedvemért találná meg bátorságát.

- Művészet dolgában most Metastasio kormányozza a császárnőt.

- Művészet dolgában Metastasio sem ad más tanácsot a császárnőnek, mint azt az óhajt, amit e felséges szemekből ellesett, s hiába beszélnek nékem az uralkodónó kegyenceiről és tanácsadóiról... Láttam Mária Terézia arcát, és állítom, maestro, Mária Terézia nagyon is nagy politikus, semhogy szeretői legyenek, nagyon is hatalomvágyó, semhogy barátai legyenek.

- Akkor - mondta Porpora gondterhelten - magát a császárnőt kell megnyerned, a magánlakosztályában kell énekelned egy reggel, hogy lásson, és beszélgessen veled. Azt mondják, csak az erényes teremtéket szereti, s állítólag sasszeme van. Ha megismer, biztosan téged választ. Mindent megteszek, hogy a császárnő magánkihallgatáson fogadjon.

90

Egy reggel, miközben Joseph buzgón sikálta Porpora előszobáját, megfélekedett róla, hogy a fal vékony, a maestro álma pedig könnyű; gépiesen egy zenei frázist kezdett dúdolni, az elsőt, amely éppen eszébe jutott, és a dallam ritmusára mozgatta keféjét. Porpora bosszankodik, hogy ily korán felébredtek, izeg-mozog az ágyában, megint el akar aludni, ám egyre üldözi e szép, friss hang, amely egy nagyon kecses és jól formált frázist énekel, tisztán és könnyedén. Felkel, magára veszi háziköntösét, s a kulcslyukra tapasztja a szemét; elbűvöli, amit hall, ugyanakkor a pokolba kívánja a művészt, aki ily arcátlanul éppen nála úzi mesterségét, és ráadásul az ő ébredése előtt. Ám micsoda meglepetés! Beppo énekel és álmodzik, miközben ábrándos arccal, de serényen végzi házi munkáját.

- Mi a csudát énekelsz? - kiáltott a maestro mennydörgő hangon, hirtelen felrántva az ajtót.

Joseph kábán állt, mint akit mély álmából vertek fel, legszívesebben odavágta volna a seprőt és a törülörnyot, hogy lóhalálában elmeneküljön a házból. De ha már rég le is mondott arról a reményéről, hogy Porpora tanítványa lehessen, azt is csodálatosnak tartotta, hogy hallhatta, mint dolgozik Consuelo a mesterével, és hogy a maestro távollétében titkon ő maga is kapott órákat nagylelkű barátnőjétől. Semmiképp sem akarta hát, hogy elűzzék a háztól, s gyorsan füllentett egyet, hogy elterelje magáról a gyanút.

- Hogy mit énekelek? - mondta zavarodottan. - Sajna, nem tudom, maestro.

- Hazudsz. Ha az ember énekel, tudja, hogy mit énekel.

- Esküszöm, maestro, nem tudom, hogy mit énekeltem. Annyira megijesztett, hogy elfelejtettem. Tudom, nagy hibát követtem el, hogy a szobája mellett énekeltem. Szórakozott vagyok, azt hittem, egymagamban vagyok, valahol messze, s azt gondoltam: „Most nyugodtan énekelhetsz; nincs senki, aki rád förmedne: Hallgass, te botfülű, hamisan énekelsz. Hallgass, fajankó, úgysem lehet a fejedbe verni a zenét.”

- Ki mondta neked, hogy hamisan énekelsz?

- Mindenki.

- Én pedig állítom - kiáltotta a maestro szigorú hangon -, hogy nem énekelsz hamisan. És ki akarta a fejedbe verni a zenét?

- Hát... például Reuter mester, Keller barátom borotválja, tetszik tudni, de a mester elkergetett az órájáról, és azt mondta, számár maradok, amíg csak élek.

Joseph tudta, hogy a maestro nem szíveli Reutert, és nincs jó véleménnyel róla; remélte is, hogy a bécsi mester szidni fogja őt, s Porpora aztán csupa ellentmondásból kegyeibe fogadja, ám Reuter, bár többször látta az előszobában, nem vett róla tudomást.

- Reuter mester maga is számár - morogta Porpora a foga közt -, de nem erről van szó - folytatta hangosan -, mondd meg, követelem, honnan halásztad elő ezt a frázist.

És elénekelt a frázist, amelyet a meggondolatlan Joseph előbb tízszer is elismételt.

- Ja ezt? - mondta Joseph, aki most már jobban értette a mester szándékát, de még nem bízott jóakarátában. - Hallottam, amikor a signora énekelt.

- Consuelo? A lányom? Én nem ismerem ezt a dallamot. Szóval hallgatózol az ajtónál?

- Ó, nem, uram! De a zene szobáról szobára terjed, a konyhába is kiér, és az ember akaratlanul is hallja.

- Nem szeretem az olyan inasokat, akiknek hibátlan emlékezetük van, s az utcán éneklük kiadatlan dallamainkat. Csomagoljon össze még ma, s este keressen magának új gazdát.

Ez a rendelkezés villámcsapásként érte Josephet. Szegény fiú a konyhában siránkozott, majd Consuelónak is beszámolt balszerencséjéről; a lány megígérte, hogy elintézi az ügyet.

- Hallom, maestro - mondta Porporának, amikor bevitte a kávé - , ki akarod dobni ezt a dolgos, hűséges fiút, mert egyszer véletlenül tisztán énekelt.

- Én pedig azt mondom neked, hogy ez a fiú arcátlan, hazug, cselszövő. Valamilyik ellenségem küldte ide, hogy ellesse szerzeményeim titkát, és aztán felhasználja, mielőtt kiadhatnám. Fogadni mernék, ez a csibész máris betéve tudja új operámat, és kézirataimat is lemásolja, amikor hátat fordítok neki. Milyen sokszor loptak meg már így! Hány dallamomat hallottam azokban a csinos operákban, amelyekért egész Velence lelkesedett, az enyéimnél pedig ásítoztak, és azt mondták. „Ez a vén, fecsegő Porpora olyan dolgokat talál nekünk újdonságként, amelyeket minden utcasarkon énekelnek!” De várj csak, most elárulta magát a fajankó; a frázis, amelyet énekelt, valószínűleg *meinher*⁶⁹ Hasse tollából való; megjegyeztem, mindjárt le is írom, és bosszúból felhasználom új operámban, hogy ez egyszer én törjek borsot az orruk alá, ők is elég gyakran megtették velem.

- Vigyázzon, maestro! A frázis talán már megjelent valahol. Nem ismerhet betéve minden mai művet.

- De mindegyiket hallottam, és ez a frázis oly kitűnő, hogy biztosan megjegyeztem volna magamnak.

- Hálás köszönet, maestro! Büszke vagyok a bókra; mert ezt a frázist én írtam.

Consuelo hazudott, a kérdéses frázis akkor reggel született Haydn agyában; de a lány már ismerte, meg is tanulta, nehogy zavarba hozzák a mester gyanakvó kérdései. Amikor aztán Porpora ellenőrizni akarta, Consuelo mindjárt elénekelt, és azt mondta, előző nap írta Metastasio egy szép pásztorénekének első strófájára, hogy kedvébe járjon a költőnek:

---

⁶⁹ Uram.

*Già riede la primavera
Col sou fiorito aspetto;
Già il grato zeffiretto
Scherza fra l'erbe e i fior.
Tornan le frondi agli alberi,
L'herbette al prato tornano;
Sol non ritorna a me
La pace del mio cor.⁷⁰*

- Az első frázist nagyon gyakran megismételtem - tette hozzá a lány. - Aztán hallom, hogy Beppo mester, akár a Kanári-szigetek kis madara, utánam csicsergi az előszobában, persze éktelenül hamis hangon. Bosszantott a dolog, és, kértem, hogy hagyja abba. Egy órával később megint csak elénekelt, most már a lépcsőházban, de úgy kiforgatta a dallamomat, hogy nem volt kedvem folytatni.

- Hogy lehet akkor, hogy most tisztán énekel? Talán álmában jött meg a hallása?

- Mindjárt megmagyarázom, maestro. Megfigyeltem, hogy a fiúnak szép és tiszta hangja van, mégis hamisan énekel, mivel nincs jó hallása, és kurta az emlékezete. A fejembe vettem, hogy megtanítom a helyes hangmagasságokra, és a skálát énekeltettem velem a te módszered szerint, hogy lássam, ilyen kezdetleges zenei képesség esetén is hatékony-e.

- Mindig hatékonyak kell lennie - kiáltott Porpora. - Nincs hamis hang, és ha megfelelően gyakoroljuk a hallást...

- Én is ezt gondoltam - vágott közbe Consuelo, aki sietett, hogy céljához érjen -, és valóban így történt. A te első órad módszerével többet értem el ennél a tökfilkónál, mint amit Reuter meg a többi német akár egy életen át belévert volna. Utána elénekelt nekem a frázisomat, és akkor értette meg először igazán jól. És tisztán el is énekelte, amin annyira csodálkozott és álméltkodott, hogy talán aludni sem tudott éjjel: egészen új dolog volt ez neki. „Ó, kisasszony, mondta, ha így tanítottak volna, talán én is együtt haladtam volna a többiekkel. De bevallom, sosem értettem meg, amire a Szent István katedrális kórusában tanítottak.”

- Hát valóban ott tanult?

- Igen, és szégyenszemre elkergették; kérdezd csak meg Reuter mestert. Majd ő elmondja neked, milyen csibész volt ez a kölyök, meg hogy semmi sem ragadt a fejébe.

- Gyere csak ide, igen, te! - kiáltott Porpora Beppónak, aki az ajtó mögött sírdogált. - Állj elém, látni akarom, megértetted-e, amire tegnap tanítottak.

A ravasz maestro most nehézkes, kusza, zavaros módszerrel tanította Josephet a zene elemeire, úgy, ahogy csúfondáros megjegyzései szerint, a német mesterek szokták.

---

⁷⁰ Fénylő, virágos arccal
A tavasz itt van újra,
Lágy szellők könnyű ujja
Becéz szirmot, gyepet.
Megtér a lomb a fára,
A friss fűszál a rétre.
Csupán az én szívembe
Nem tér a béke meg.

Ha Joseph - aki persze már elég sokat tudott, hogy könnyen megértse ezeket az elemeket, amelyeket az öreg tudatosan összezavart - most tanulékonynak mutatkozik, azonnal elveszett volna. De elég eszes volt hozzá, hogy ne essen a csapdába, és olyan ostobának tette magát, hogy a mester miután hosszú ideig makacsul megismételte próbálkozásait, végül teljesen megnyugodott.

- Látom, elég nehéz a fejed - mondta felállva, és tovább játszva szerepét, amely azonban a két fiatal egyáltalán nem vezette félre. - Fogd a seprőt, de ha itt akarsz maradni, ne énekelj többet.

Ám két órával később már nem bírt türelmetlenségével, mivel megint fellobbant benne a vágy régi mestersége után, amelyet már jó ideje elhanyagolt, pedig sokáig egyetlen vetélytársa sem volt ezen a területen. Porpora újra énekmester lett, visszahívta Josephet, hogy megint maga elé ültesse. Ugyanazokat az elveket magyarázta neki, de most értelmesen, azzal az éles, erőteljes és mély logikával, amely minden dolgot megvilágít, és a maga helyére rak, egyszóval, hihetetlen egyszerű módon, ami csak lángeszű emberek sajátja.

Haydn ekkor megértette, hogy már meg szabad értenie a leckét; Porpora nagyon örült diadalának. Bár a mester olyan dolgokra tanította, amelyeket már ismert, és még hozzá a lehető legalaposabban, a fiút mégis nagyon érdekelte az óra, és sok haszna is volt belőle: megtanulta, hogyan kell tanítani. És mivel abban az időben, amikor Porpora nem foglalkoztatta, még adott néhány órát a városban, nehogy elveszítse ezt a kevés tanítványát, elhatározta, hogy mindjárt fel is használja a kitűnő módszert.

- Csuda dolog ez, tanár úr - mondta az óra végén, tovább játszva az ostoba kölyköt -, jobban szeretem ezt a zenét, mint azt a másikat, és azt hiszem, meg is tudnám tanulni; de ha úgy kéne csinálnom, mint az előbb, akkor inkább visszamegyek a kórusba, csak ezzel ne kelljen próbálkoznom.

- Pedig ugyanezt tanították a kórusban is. Te persze azt gondold, tökkelütött, hogy kétféle zene van. Csak egy zene van, ahogy Isten is egy.

- De megkövetem, tanár úr, van Reuter úr zenéje, ami halálosan unalmas, és a tanár úré, amelyet cseppet sem unok.

- Nagyon megtisztel, Beppo úr - nevetett Porpora, de tetszett neki a bók.

Ettől a naptól kezdve Porpora órákat adott Haydnnek, s hamarosan az olasz éneket és a zeneszerzés első elveit tanulmányozták; éppen erre vágyott a nemes ifjú oly lobogó lelkesedéssel, ezt a célt követte fáradhatatlan bátorsággal. Nagyon gyorsan haladt, a mester csodálkozott, örült, s néha megrémült. Amikor Consuelo látta, hogy Porpora megint gyanakodni kezd, jó tanácsokat adott fiatal barátjának, hogyan oszlassa el az öreg mester kételyeit. Olykor szükség volt némi ellenállásra, színlelt értetlenségre, hogy Porporában megint fellobbanjon a tanítás találékony szenvedélye, mert, s ez mindig így van, az akadály és a harc csak határozottabbá és tevékenyebbé teszi a tehetséget. Joseph nemegyszer arra kényszerült, hogy szórakozottságot vagy akár csalódást színleljen, hogy úgy tegyen, mintha terhére volnának ezek az értékes órák, pedig folyton reszketett, hogy a mester unja meg őket. Az ellentmondás szüksége és az uralkodás vágya ilyenkor lecsitította Porpora csúfolódó, harcias természetét, és Beppo soha életében nem tanult olyan sokat, mint azokból a világos, ékes szavú, átértzett leckékből, amelyeket az öreg mester haragjának és gúnyjának köszönhetett.

Miközben Porpora lakásán e látszólag jelentéktelen, következményeikben a művészet története szempontjából mégis nagyon fontos események zajlottak, hiszen a múlt század egyik legtermékenyebb és legjelentősebb zenei géniusza ekkor találta meg művészetének alapjait és

igazolását, a házon kívül oly események történtek, amelyek közvetlenebb hatással voltak Consuelo életregényének folyamára. Corilla egyre tevékenyebb volt érdekei védelmében, egyre ügyesebb érvényesítésükben, s minden nap újabb előnyöket hozott számára; teljesen kiheverte születe következményeit, és már színházi szerződésének feltételeiről tárgyalt. Középes zenész volt, de hatásos virtuóz, és sokkal jobban tetszett az igazgató úrnak és feleségének, mint Consuelo. Érezték, hogy a tudós Porporina fölényesen ítélkezne, ha akár csak szíve mélyén is, Holzbauer mester operáiról és neje önagysága tehetségéről.

Tudták, hogy a nagy művészek, ha nem segítik őket, és szegényes gondolatokat kell kifejezniük, sokszor elveszítik, éppen mivel erőszakot tesznek ízlésükön és lelkiismeretükön, azt a gépies biztonságot, azt az öntudatos lendületet, amelyet közepszerű előadók a legrosszabb alkotások közvetítésében is fölényesen megőriznek, és a társaik által rosszul értelmezett és rosszul tanult művek fájdalmas kakofóniáját is túlharsogják.

Ha pedig a nagy művészek, akaratuk és erejük csodatételével, le is győzik a szerepük és környezetük adta nehézségeket, irigy környezetük cseppet sem hálás nekik; a zeneszerző megsejti belső szenvedésüket, és állandóan remeg, hogy ez a mesterséges ihlet egyszerre megdermed, és darabjának nem lesz sikere, a közönség pedig, amely csak ámul és megzavarodik, maga sem tudja, miért, végül maga is kitalálja, milyen feje tetejére állított szörnyűség, amit lát: egy géniust alsóbbrendű eszmék bilincseibe vernek, s csak vergődik önként vállalt kötelékeiben, ha tapsolnak neki, szomorú szívvel teszik. Holzbauer úr jól tudta, milyen kevéssé értékeli Consuelo az ő zenéjét. Maga a lány mondta meg neki szerencsétlenségére, azon a napon, amikor fiúnak öltözve őszintén beszélt vele, mivel azt hitte, csak egy alkalmi ismerőssel áll szemben, akit először és utoljára lát életében, és nem sejtette, hogy művészpályája, legalábbis egy ideig, ennek az ismeretlen férfinak, a kanonok barátjának jóakaratótól függ. Holzbauer nem felejtette el a dolgot, és nyugodt, tartózkodó, udvarias magatartása mögött vérig sértetten megesküdtött magában, hogy útját állja a lánynak. De mivel nem akarta, hogy Porpora és tanítványa, meg az a kör, amelyet ő az olasz mester cinkos táborának nevezett, gyáva érzékenységgel és kicsinyes bosszúvágygal vádolhassa, csak feleségének mesélte el találkozását Consuelóval és beszélgetésüket a plébános ebédjén. Úgy látszott tehát, hogy az igazgató úr már rég megfeledkezett erről a beszélgetésről, nem ismerte fel a kis Bertonit, és nem is sejtje, hogy a vándorénekes és Porporina ugyanaz a személy. Consuelo nem tudta, hogyan magyarázza Holzbauer tapintatát.

- Olyan megtévesztő lett volna a ruhám utazásom közben - mondta bizalmasan Beppónak -, vagy hajviseletem változtatta meg arcomat, hogy ez a férfi, aki pedig oly éles és átható tekintettel vizsgált, most nem ismer meg?

- Hoditz gróf sem ismerte meg, amikor először látta a követségen - felelt Joseph -, és ha nem kapja meg levelét, később sem ismerte volna meg.

- Igaz, de Hoditz gróf szórakozottan és fölényes göggel néz mindenkire, vagyis senkit sem lát igazán. Biztos vagyok benne, hogy Passauban sem fedezte volna fel, hogy lány vagyok, ha Trenck báró nem figyelmezteti. Holzbauer viszont, amikor Bécsben találkoztunk, és később is, valahányszor látott, ugyanolyan figyelmes, kíváncsi szemmel nézett rám, mint akkor a plébánián. Hogyan magyarázzam nagylelkűségét? Sosem beszél e bolond kalandomról, amely, ha rosszindulatúan magyarázná, nagyon ártana híremnek, és mesteremet is ellenem hangolná, mivel ő azt hiszi, hogy semmi regényes mozzanata nem volt utamnak, és minden baj és nehézség nélkül érkeztem Bécsbe. Ugyanakkor ez a jóságos Holzbauer folyton ócsárolja énekemet és módszeremet, és mindenkit ellenem hangol, csak ne kelljen szerződtenie. Elutasít és gyűlöl, szörnyű fegyver van a kezében, mégsem él velem. Nem értem.

Consuelo hamarosan megtalálta a titok kulcsát, de mielőtt további sorsáról szólnánk, emlékeztetjük az olvasót, hogy egy nagyszámú, hatalmas tábor áskálódott ellene, hogy Corilla szép volt és adakozó, hogy Kaunitz kancellár gyakran találkozott vele, hogy ez a nagy államférfi szerette a kulisszabonyodalmakat, és Mária Terézia, hogy megpihenjen országos gondjai után, szívesen hallgatta minisztere fecsegését; magában csúfolódott ugyan e nagy szellem kicsinyességén, de ugyanakkor élvezte is ezeket a pletykákat, amelyek, mint csepp a tengert, Európa legjelentősebb udvarának képét idézték leplezetlen arcátlanságukkal; e három udvart női cselszövés irányította, az övé, a cárnőé és Pompadour asszonyé.

91

Mária Terézia, mint tudjuk, hetenkint egyszer kihallgatást tartott, s ilyenkor bárki beszélhetett vele; ezt az anyáskodón képmutató szokást fia, II. József, áhítattal megőrizte, és ma is érvényben van az osztrák udvarban. Ezenkívül Mária Terézia szívesen fogadott mindenkit, aki szolgálatába akart lépni, és soha uralkodót ilyen könnyen nem lehetett megközelíteni.

Porpora végül is kivívta a zenei kihallgatást, és azt remélte, hogy a császárnő, közlőrel látva Consuelo becsületes képét, határozott rokonszenvvel viseltetik majd iránta. A maestro tudta, milyen igényes őfelsége a jó erkölcs és a tisztos magatartás dolgában, és azt gondolta, hogy biztosan nagy hatással lesz rá az a tisztaság és szerénység, amely tanítványa egész lényéből áradt. A palota egy kis szalonjába vezették őket, ahol már egy csembaló várta őket, és egy félóra múlva a császárnő is megérkezett. A kihallgatás előtt jelentős személyiségeket fogadott, és még mindig díszruhájában volt, ahogy aranytallérokban látni a képét, brokátban, császári köpenyben, korona a fején, és kis magyar kard az oldalán. Valóban szép volt így, nem a fenséges és eszményi uralkodó, ahogy a tisztelgők szerették ábrázolni, hanem friss, vidám asszony, arca nyílt és boldog, tekintete bizakodó és öntudatos, Az a *király* is volt, akinek a magyar mágnások egy lelkes napon, karddal a kezükben, kikiáltották; de első pillantásra, jó király volt inkább, s nem nagy király. Semmi kacérság a megjelenésében, és közvetlen modora nyugodt lélekről, minden női ravaszság megvetéséről tanúskodott. Ha sokáig nézte az ember, s főleg, ha makacs kérdéseire kellett válaszolnia, valami számítást, sőt hideg ravaszsgot is megfigyelhetett ezen a mosolygó, előzékeny arcon. De ez már férfiravaszsg volt, vagy, ha tetszik, császári ravaszsg, és nem az udvaronc hajlékonysága.

- Majd később bemutatja tanítványa énekét - mondta Porporának -, máris tudom, hogy kitűnő művész, csodálatos hangja van, és nem felejtettem el, milyen örömet szerzett nekem a *Betulia liberata* oratóriumban. De előbb vele magával szeretnék beszélni. Kérdezni akarok tőle egyet s mást, s mivel számítok őszinteségére, remélem, megadhatom neki azt a pártfogást, amelyet tőlem kér.

Porpora gyorsan kiment, mert látta a császárnő szemében, hogy egyedül akar maradni a lánnyal. A szomszéd folyosóra ment, ahol dermesztő hideg volt; az udvar nagyon megsínylette a háború költségeit, szigorú takarékossg uralkodott, s Mária Terézia jelleme nagyon is egyezett ezzel a szükségszerúséggel.

Ahogy Consuelo egymagában maradt Germánia hősnőjével, Caesarok lányával és anyjával, a legnagyobb asszonnyal, aki akkoriban Európában élt, mégsem érzett félelmet vagy zavart. Talán művészi gondtalansága tette közönyössé e fegyveres pompa iránt, amely Mária Terézia környezetében, és még öltözékén is ragyogott, talán nemes, őszinte lelke egyenrangúnak érezte magát bármely erkölcsi nagysággal, mindenképpen nyugodt külsővel, derűs szívvel várta a pillanatot, amikor Őfelsége megszólítja.

A császárnő egy szófára ült, megigazította kövekkel kirakott vállsziját, amely nyomta és sértette fehér, kerek vállát, majd így kezdte:

- Csak megismétlem, gyermekem, hogy nagyon értékelem tehetségedet, s egy pillanatig sem kételkedem, hogy kitűnő tanulmányokat végeztél, és jól érted mesterségedet; de biztosan mondták már neked, hogy az én szememben a tehetség mit sem ér jó magatartás nélkül, és többre tartok egy tiszta, ájtatos szívet, mint akár egy lángelmét.

Consuelo állva, tiszteletteljesen hallgatta e bevezető szavakat, eszébe se jutott, hogy felhívás lehet önmaga dicséretére; és mivel mindig is irtózott attól, hogy a számára nagyon is természetes erényeivel büszkélkedjék, csendben várta, hogy a császárnő közvetlenebbül is érdeklődjék elvei és szándékai iránt. Pedig ez lett volna a pillanat, hogy madrigált zengjen öfelsége angyali ájtatosságáról, fenséges erényeiről, és hozzátegye, hogy ő sem viselkedhet helytelenül, ha ilyen magasztos példa van a szeme előtt. Szegény Consuelo nem is gondolt arra, hogy éljen ezzel az alkalommal. Az érzékeny lelkek attól tartanak, hogy egy nagy jellemet csak megbántának köznap dicséreteikkel; ám az uralkodók, ha nem is szédülnek meg az ily fojtogató tömjénfüsttől, annyira megszokták a dicsőítés légkörét, hogy már az illem és az alattvalói hűség természetes megnyilatkozásának tartják. Mária Terézia csodálkozott is a lány hallgatásán, és most már kevésbé szelíd hangon, és kevésbé bátorító arccal folytatta:

- Márpedig tudom, kedves kislány, hogy a magatartása elég könnyed, s bár nem házasok, valami furcsa meghittségben él egy foglalkozásbeli fiatalemberrel, akinek a neve most nem jut eszembe.

- Csak egy dolgot felelhetek Császári Felségednek - szólalt meg végre Consuelo, aki nagyon felindult e nyers és igazságtalan támadás hallatára -, soha nem követtem el oly hibát életemben, amelynek emléke megakadályozna abban, hogy szelíd büszkeséggel és hálás örömmel tekinthessek Felségedre.

Mária Terézia meglepődve látta, mily öntudatos és határozott arccal beszél a leány. Öt-hat évvel azelőtt biztosan örömmel és rokonszenvvel hallgatta volna; ám Mária Terézia már lelke mélyéig királynő volt, és hatalmának gyakorlása benne is felébresztette azt a higgadt szenvedélyt, amely azt sugallja, hogy mindent meghajlítson, mindent megtörjön maga előtt. Ezért megbotránkozott e büszke gyermeki mosolyon, nyílt tekinteten, a lányt is csak féregnek vélte, vagy inkább afféle rabszolgának, akit azért bírt szóra, hogy egy pillanatig elszórakozzék esetlen beszédén.

- Annak a fiatalembernek a nevét kérdeztem, kisasszony, aki önnel lakik Porpora mesternél - folytatta fagyos hangon -, s ön nem felelt nekem.

- Joseph Haydn a neve - felelt Consuelo minden izgalom nélkül.

- Nos, ez a fiatalember ön iránt érzett vonzalmát követve, Porpora mester inasa lett, Porpora mester nem ismeri a fiatalember magatartásának valódi okát, ön viszont ismeri, és mégis bátorítja.

- Megrágalmaztak Felségednél; ez a fiatalember sosem érzett vonzalmat irántam (Consuelo azt hitte, hogy igazat mond), és azt is tudom, hogy szíve máshoz köti. Ha kissé félre is vezettük kitűnő mesteremet, nagyon ártatlan és talán tiszteletre méltó okból tettük. Csak a művészet szeretete bírta arra Joseph Haydnt, hogy Porpora szolgálatába lépjen; és mivel Felséged legjelentéktelenebb alattvalóinak magatartását is mérlegelni kegyeskedik, s másrészt biztos vagyok benne, hogy egyetlen mozzanat sem kerüli el tisztánlátó igazságszeretetét, tudom, mihelyt abban a megtiszteltetésben részesít, hogy ügyemet megvizsgálja, el fogja ismerni szavaim őszinteségét.

Mária Terézia éles füle azonnal meghallotta az igazság csengését. Még nem vesztette el teljesen ifjúkori heroizmusát, pedig már elindult az abszolút hatalom végzetes és meredek útján, mely lassankint a legadakozóbb lelkekből is kiöli a hitet.

- Leányom, igaznak érzem szavait, és tisztának a lelkét; de valami mértéktelen gögöt sejtek önben, meg bizalmatlanságot anyai jósággal szemben, attól tartok tehát, hogy semmit sem tehetek önért.

- Ha Mária Terézia anyai jósággal gondol rám - felelt Consuelo megindultan, mivel szegény nem tudta, milyen szokványos értelemben szokták használni ezt a szép kifejezést -, kész vagyok lábához borulni, és segítségért könyörögni; de ha...

- Fejezze be, gyermekem - mondta Mária Terézia, aki, bár maga sem tudta, hogy miért szerette volna, ha ez a különös teremtség a lába előtt térdel -, mondja el, mire gondolt.

- Ha azonban Felséged császári igazságtevésével állok szemben, nincs mit bevallanom; egy tiszta száj nem szennyezi be a levegőt, amelyet maguk az istenek is lélegeznek, és én is büszkén állítom, hogy méltó vagyok legmagasabb pártfogására.

- Porporina - mondta a császárnő -, ön értelmes lány, és eredetisége, amelyen más talán megütköznék, nincsen kedvem ellenére. Mondtam, és fenntartom, hogy őszintének vélem, mégis azt hiszem, valamit meg kéne gyónnia. Miért habozik? Szereti Joseph Haydnt, viszonyuk tiszta, ebben már egy pillanatig sem kételkedem. De szereti, hiszen csak azért az örömeért, hogy gyakran láthassa (vagy, tételezzük fel, hogy elősegítse zenei tanulmányait Porporánál) merészen kockára teszi hírnevét, ami a legszentebb, legjelentősebb dolog a mi női életünkben. Talán attól fél, hogy mestere és nevelőapja nem látná szívesen házasságát egy szegény és ismeretlen művésszel. Az is lehet, mert egyetlen állítását sem akarom kétségbe vonni, hogy a fiatalember mást szeret; és ön, mert látom, nagyon büszke, eltitkolja vonzalmát, és nagylelkűen áldozatul veti jó hírét, anélkül, hogy bármilyen személyes elégtételt kapna odaadásáért. Nos, kedves kicsikém, az ön helyében, ha ilyen alkalom kínálkoznék, s amely talán soha többé nem ismétlődik meg, megnyitnám szívemet uralkodónóm előtt, és azt mondanám neki: „Ön mindent tehet, és jót akar, önre bízom sorsomat, hárítsa el az akadályokat. Egyetlen szava elég, és megennyhül nevelőapám szigora, megváltozik szerelmesem szándéka; boldoggá tehet engem, feloldozhat a közvélemény szemében, s oly tisztos körülményeket teremthet számomra, hogy jogosan törekedhetek udvari szolgálatra.” Ilyen bizalommal kellene Mária Terézia anyai jóindulatához fordulnia, és haragszom, hogy nem értette meg.

„Nagyon is értem - mondta magában Consuelo. - Valami furcsa szeszélyből, az elkényeztetett gyermek zsarnoki kényéből, azt akarod, nagy királynő, hogy a Zingarella térden csússzon előtted, mert úgy látod, hogy térde merev maradt előtted, s ez szokatlan látvány neked. Nos, nem lesz meg ez az örömed, hacsak be nem bizonyítod, hogy megérdemled tiszteletemet.”

Ilyesmikre gondolt, és még sok egyébre is, Mária Terézia prédikációja közben. Azt gondolta, hogy most egyetlen kockára, a császárnő szeszélyére teszi fel Porpora boldogulását, és hogy öreg mesterének jövője megér egy kis alázatot. Ám nem akart hiába megalázkodni. Nem akart komédiázni egy koronás fővel, aki nyilván nála jobban ismeri ezt a mesterséget. Arra várt, hogy Mária Terézia igazi nagyságában mutatkozzék meg előtte, és ő őszintén borulhasson a lába elé. Amikor Mária Terézia befejezte unalmas erkölcsprédikációját, Consuelo csak rövid pár szóval felelt:

- Ha parancsolja, Felséged, mindenre válaszolok, amit mondani kegyeskedett.

- Igen, beszéljen, beszéljen nyugodtan - mondta a császárnő bosszankodva e szenvtelen magatartás miatt.

- Azzal bátorkodom kezdeni, Felséges Asszonyom, most először hallom, és e császári ajakról, hogy Joseph Haydn jelenléte mesterem házában ártalmára van jó híremnek. Túlságosan jelentéktelennek vélem magam, és sosem gondoltam volna, hogy magamra vonhatom a közvélemény ítéletét; ha a császári palotába jövet valaki azt mondja nekem, hogy maga a császárnő ítéli el és kárhoztatja helyzetemet, azt hittem volna, csak álmodom.

Mária Terézia félbeszakította; valami gúnyt vélt felfedezni Consuelo szavaiban.

- Nem kell csodálkoznia - mondta kissé fellengzős hangon -, hogy alattvalóim életének legapróbb részleteivel is foglalkozom: Isten előtt vagyok felelős értük.

- Csak azon csodálkozik az ember, amit csodál - felelt ügyesen Consuelo. - És ha a nagy dolgok a legegyszerűbbek, egyben elég ritkák is, hogy első pillanatra meglepetést ne keltsenek.

- Továbbá meg kell értenie - folytatta a császárnő -, hogy önre különös gonddal tekintek, mint minden művészre, akivel udvaromat ékesíteni akarom. Más országokban a színház botrányok színhelye, és csupa ocsmányság tanyája. Az a szándékom, nyilván dicséretes, ha talán nem is megvalósítható szándék, hogy az emberek szemében felemeljem, Isten előtt pedig megtisztítsam a komédiások osztályát, amelyet, sajna, fölényesen megvetnek, sőt sok nemzetnél vallásos tilalakkal is sújtanak. Franciaországban az egyház becsukja előttük kapuit, én viszont azt akarom, hogy az egyház ölelje őket keblére. Én csupán feddhetetlen erkölcsű színészeket tűrtem meg Olasz operámban, francia társulatomnál, és nemzeti színházamban is, vagy legfeljebb olyanokat, akik őszintén változtatni akartak feslett magatartásukon. Biztosan tudja, hogy megházasítom komédiásaimat, én magam tartom keresztvíz alá gyermekeiket, és minden erőmmel elősegítem a házastársi hűséget és a törvényes születéseket.

„Ha ezt tudjuk - gondolta magában Consuelo -, arra kértük volna Őfelségét, hogy ő legyen helyettem Angela keresztanyja.”

- Felséged elveti a jó magot, hogy aztán begyűjthesse a termést - folytatta most már hangosan -, és ha bűn terhelné lelkiismeretemet, boldog volnék, ha gyóntatómul választhatnám, hiszen olyan könyörületes, akár maga az Úristen. De...

- Folytassa csak azt, amit előbb mondani akart - felelt Mária Terézia nagy fensőbbiséggel.

- Azt akarom mondani, hogy mivel nem tudtam, milyen kárt okozhat jó híremnek Joseph Haydn jelenléte házukban, nem tanúsítottam különösebb önfeláldozást, mikor vállaltam az ottlakását.

- Értem - felelt a császárnő -, szóval mindent tagad.

- Hogyan vallhatnék be hazugságot? - folytatta Consuelo. - Nem érzek vonzalmat mesterem tanítványa iránt, és semmi kedvem feleségül menni hozzá. „Ha másként volna is - gondolta -, akkor sem fogadnám el a szívét egy császári rendelkezés erejéből.”

- Tehát leány akar maradni? - mondta a császárnő felemelkedve. - Nos, ki kell jelentenem, hogy ez az állapot nem ad nekem elég biztosítékot egy színésznő becsületes életmódja tekintetében. Egyébként is illetlen dolog, hogy egy fiatal teremtés bizonyos szerepet játsszon, bizonyos szenvedélyeket ábrázoljon, ha nem védi a házasság szentsége és egy férj jelenléte. Csakis öntől függött, hogy önnek adjam a pálmát vetélytársnőjével, Corilla asszonnyal szemben, pedig sok jót mondanak róla, viszont sokkal kevésbé jól ejti az olaszt, mint ön. De Corilla házas asszony, családjában, s ez sokkal előnyösebb állapot az én szememben, mint az, amelyhez ön makacsul ragaszkodik.

- Házas? - suttogta akaratán kívül szegény Consuelo, aki döbbenetlenné látta, milyen „erényes” személyt részesít vele szemben előnyben a nagyon erényes, nagyon éles szemű császárnő.

- Igen, házas - felelt Mária Terézia ellentmondást nem tűrő hangon, mert máris felbőszült, hogy kétségbe merik vonni pártfogoltja jó erkölceit. - Alig pár hete egy gyermeknek adott életet, s egy buzgó, tiszteletre méltó egyházi személyre, *** kanonok úrra bízta a csecsemőt, hogy keresztényi nevelésben részesüljön; és biztos vagyok benne, hogy ez a feddhetetlen férfi nem vállalt volna ily terhet, ha nincs meggyőződve, hogy az anya minden szempontból megérdemli becsülését.

- Egy pillanatig sem kételkedem benne - sóhajtott a leány, akinek csak az a gondolat enyhítette felháborodását, hogy a jó kanonokot megdicsérik és nem kárhozzatják e cselekedete miatt, amelyre éppen ő kényszerítette.

„Lám, így írják a történelmet, így világosítják fel a királyokat - gondolta magában, miután a császárnő egyetlen fejbiccentéssel köszönve, fennhéjázó arccal kiment a szobából. - Nem baj! a legrosszabb dolgokban is van valami jó, és az emberi tévedéseknek szerencsés következményeik is lehetnek. A kanonok nem veszíti el jó kolostorát; Angela nem veszíti el jó kanonokját, Corilla jó útra tér, ha a császárnő így akarja; én pedig nem térdeltem le egy nő előtt, aki nem ér többet nálam.”

- Nos - kiáltott rekedten Porpora, aki dideregve és kezét tördelve várta a folyosón, hol nyugtalanul, hol reménykedően -, remélem, győztünk.

- Nem, jó maestro, elvesztettük a csatát.

- Milyen nyugodtan mondd. Hogy vinne el az ördög!

- Itt nem szabad ilyesmit mondani. Az ördögöt rossz szemmel nézik az udvarnál. Ha a palota utolsó kapuján is kiléptünk, mindent elmondok.

- Nos, mi történt? - szólt Porpora türelmetlenül, amikor már a bástyasétányon jártak.

- Emlékezzen csak, maestro - felelt Consuelo -, mit mondtunk a nagy Kaunitz kancellárról, amikor az örgrófné fogadásáról jöttünk.

- Azt mondtuk, hogy fecsegő nőszemély. Ellenünk dolgozott?

- Biztosan; most pedig azt mondom: császári Ófelsége és Magyarország királynője ugyancsak fecsegő nőszemély.

92

Consuelo csak annyit mondott el Porporának, amennyit szabad volt tudnia azokból az okokból, amelyek miatt hősnőnk elvesztette a császárnő kegyeit. A többi csak elszomorította és nyugtalanította volna a maestrót, talán Haydn ellen is hangolja, és semmiben sem vitte volna előbbre az ügyet. Consuelo fiatal barátjának sem akarta elmesélni azt, amit Porpora előtt elhallgatott. Főlényes megvetéssel gondolt erre a ködös vádaskodásra, s igaza is volt, mivel csak két-három ellensége feketítette be a császárnő előtt, a közönség pedig semmit sem tudott a dolgról. A lány azonban hasznosnak vélte, hogy mindent elmondjon Cornernak; a követ megerősítette véleményét, s nehogy a rosszindulat felnagyítsa a rágalom-morzsákat, bölcs és nagylelkű intézkedéseket tett. Arra bírta Porporát, hogy Consuelóval együtt költözzék az ő palotájába, a fiatal Haydn pedig a követség szolgálatába lépett, és a magántitkárok asztalánál étkezett. Az öreg maestrónak így nem kellett mindennapos gondokkal küszködnie, Joseph továbbra is személyes szolgálatára lehetett Porporának, vagyis gyakran láthatta, és továbbra is órákat vehetett tőle, Consuelo pedig megszabadult a rosszmájú feltevésektől.

Ám hiába történtek ezek az óvintézkedések, Consuelo helyett Corillát szerződtették a császári színházhoz. Consuelo nem tudta megnyerni Mária Terézia tetszését. Ez a nagy királynő, bármily jól mulatott is azokon a színházi cselszövéseken, amelyeket Kaunitz és Metastasio, igaz, sok kímélettel és ragyogó elmeéllel, mesélt neki, a testet öltött és koronával ékesített Gondviselés szerepét akarta eljátszani e csepürágók között, akik viszont a vezeklő bűnös és a megtért bárány szerepét játszották neki. Gondolhatjuk, hogy sem Caffariello, sem Farinelli, sem Tesi vagy Hasse asszony nem alacsonyodott le e képmutatók sorába, akiket kis járadékokkal és kis ajándékokkal jutalmaztak szemforgató ájtatosságukért. A kitűnő virtuózoknak, akik Bécsben is megfordultak, sok mindent elnéztek tehetségük és nagy hírük miatt. A kisebb állásokra azonban olyan emberek pályáztak, akik elszántan hízelegtek öfelsége kegyes és erkölcsnemesítő kedvteléseinek; Öfelsége pedig, aki mindenben érvényesítette a politikai cselszövés iránt érzett hajlamát, valóságos diplomáciai boszorkánykonyhában kotyvasztotta komédiásai házasságát vagy megtérését. Favart *Emlékiratai*-ban (érdekes regény, amelynek igaz története a kulisszák mögött játszódik le) olvashatunk nehéz tárgyalásairól, valahányszor, megbízása értelmében, Bécsbe kellett színésznőket vagy operaénekesnőket küldenie. Azt akarták, hogy olcsók, és ráadásul erkölcsösek legyenek, mint megannyi Vesta-szűz. Azt hiszem, hogy Mária Terézia e szellemes udvari szállítója végül egyetlen érdemes teremtést sem talált Párizsban, ami nagyobb dicséretére válik *operalányaink* (ahogy akkor nevezték őket) őszinteségének, mint erényének.

Afféle szórakoztató játék volt csak ez Mária Terézia életében, amelyhez aztán épületes és jótékony, felséges jelleméhez méltó ürügyet keresett. Az uralkodók mindig valami szerepben tetszelegnek, a nagy uralkodók talán még inkább, mint a többiek. Porpora egyre erősítgette ezt, és nem tévedett. A nagy császárnő buzgó katolikus és példás családanya volt, de minden viszolygás nélkül beszélgetett egy prostituálttal, ha prédikálhatott neki, ha meghökkentő vallomásokra bírhatta, hogy végül bűnbánó Magdolnaként vezesse az Úr lábához. A császári magánkincstár fénye világította meg az utat a bűn és a megbánás között, és a kegyelem csodája bőségesen és csalhatatlanul áradt Öfelsége kezéből. Így a megtört, zokogó Corilla, ha személyesen nem is alázta meg magát (vad természete, gondolom, kevéssé tette volna alkalmassá ily szerep hibátlan eljátszására), hanem Kaunitz kancellár közvetítésével, aki mindjárt kezességet is vállalt friss erényéért, Corilla, mondom, szükségszerűen győzött e büszke, határozott, erős leány, a makulátlan Consuelo felett. Mária Terézia színészi portfóliójában csak azokat az erényeket szerette, amelyeket a maga művének érezhetett. Az önmaga erejéből született és csillogó erény csak kevéssé érdekelte; nem hitt benne, pedig saját erénye éppen erre ösztönözhetne volna. Amellett Consuelo magatartása megborzosolta hiúságát; túlságosan makacsnak és okoskodónak találta a lányt. Amikor Kaunitz kancellár, aki nagyon pártatlannak mutatkozott, holott az egyiket segítette a másik kárára, megkérdezte öfelségét, méltányolta-e a *kislány* kérelmét, Mária Terézia így felelt: „Nem voltam elégedett az elveivel; ne beszéljen többet róla.” Nem is esett több szó a dologról, és mindenki megfélemezett Porporina hangjáról, arcáról, még a nevééről is.

Consuelónak egy mondattal, egyetlen döntő mondattal, mégis meg kellett magyaráznia Porporának, mi okozta, hogy kegyvesztett lett. Végül is elmondta, hogy a császárnő hajadon állapotát kifogásolta.

- És Corilla? - kiáltott Porpora, amikor megtudta, hogy őt szerződtették Consuelo helyett. - Őt talán maga a császárnő adta férjhez!

- Ha jól értettem öfelsége szavait, arra kell következtetnem, hogy Corillát itt özvegynek tartják.

- Igen, valóban az, háromszoros özvegy, tízszeres, százszoros özvegy - mondta Porpora keserűen nevetve. - De mit szólnak majd, ha megtudják az igazat, és Corilla itt újra, és nem is egyszer, özvegyi sorsra jut? És az a gyermek, mert ilyesféléről is hallottam, akit Bécs közelében egy kanonoknál hagyott? Azt is mondják, hogy Zustiniani gróf nyakába akarta varrni a csecsemőt, de Zustiniani gróf azt tanácsolta néki, ajánlja inkább Anzoleto atyai jóindulatába.

- Ő csak nevet ezen barátaival együtt; majd elmeséli a maga cinikus módján, és ágyának függőnye mögött jól mulat a császárnő hiszékenységén.

- És ha a császárnő megtudja az igazat?

- Sohasem fogja megtudni. Az uralkodók, azt hiszem, olyan fülekkel vannak körülvéve, amelyek megszűrlik a híreket. Sok minden kívül marad, és csak az hatol a császári fül szentélyébe, aminek az örök utat engednek.

- Egyébként is - mondta végül Porpora -, Corillának mindenképpen megmarad az a lehetősége, hogy töredelmesen meggyónja bűneit, és nyilván Kaunitz kancellárt bízzák majd meg a penitencia ellenőrzésével.

Szegény Porpora keserű megjegyzésekkel enyhített epés hangulatán, de nagyon gondterhelt volt. Már nem nagyon bízhatott abban, hogy előadják nemrég írt operáját, annál kevésbé, mivel nem Metastasio szövegére írta, és Metastasio egyeduralkodó volt az udvari költészetben. Az öreg maestro azt is sejtette, hogy Consuelo nem lehetett nagyon ügyes, amikor a császárnő kegyeit kellett elnyernie, és nem állhatta meg, hogy ne éreztesse vele neheztelését. Nagyobb baj is történt: a velencei követ egy nap, amikor Porpora valósággal ragyogott az örömtől és büszkeségtől, hogy lám, az ő keze alatt milyen gyorsan fejlődik Joseph Haydn zenei tehetsége, nagy könnyelműen elmondta néki az igazságot a fiatalemberről, és azokat a hangszerekre írt kedves kis kísérleteket is megmutatta a mesternek, amelyeket zeneértők körében máris eléggé ismertek és csodáltak. A maestro éktelen haragra lobbant, és azt mondta, hogy alattomosan félrevezették. Szerencsére nem sejtette, hogy Consuelónak is része volt ebben a cselszövésben, és Corner, látva, milyen vihart kavart, egy kegyes hazugsággal igyekezett eloszlatni a maestro gyanakvását. De azt már nem tudta megakadályozni, hogy Josephet több napra kitiltsák Porpora szobájából; végül is szüksége volt minden tekintélyére, amelyet pártfogása és addigi szolgálatai adtak néki, hogy a maestro ismét kegyeibe fogadja a szerencsétlen fiatalembert. Az öregúr mégis sokáig neheztelt, és, mint mesélik, leckeórái díjául megalázó, és a szükségesnél aprólékosabb és kimerítőbb inasi munkát követelt tanítványától, pedig a követség lakájai is rendelkezésére álltak. Haydn nem keseredett el, s mivel Consuelo, aki szorgos figyelemmel követte óráit, egyre intette és bátorította, szelíd türelmével és odaadásával végül teljesen lefegyverezte érdes mesterét, és a fiú mindent megkapott, amit magába akart és tudott fogadni.

Ám Haydn géniusza új lehetőségekről álmódott, olyanokról, amelyekkel addig még senki sem próbálkozott, és a szimfónia későbbi atyja már akkor sokat beszélt Consuelónak óriási arányokban kidolgozott hangszeres művekről. Ezek az óriási arányok, amelyeket ma oly egyszerűnek és természetesnek vélünk, száz évvel ezelőtt a lángész előtt feltároló új korszak megnyilatkozásának, s ugyanakkor egy örült zeneszerző utópiájának is tűnhettek. Joseph még kételkedett önmagában, és csak szorongva és nagyon halkán vallotta be Consuelónak gyötrő becsvágait. Eleinte Consuelo is megrémült kissé. A hangszeres zenének addig csak másodlagos szerepe volt, vagy, ha elszakadt az emberi hangtól, sosem vett fel bonyolult formákat. De annyi nyugalom és szelíd kitartás volt a fiatalember szavaiban, s oly megalapozott türelem és hidegen lobogó kutatásvágy egész magatartásában, minden véleményében, hogy Consuelo semmiképp sem tarthatta nagyzolónak, s végül maga is helyesnek vélte és bátorította e

terveket. Haydn ebben az időben szerezte azt a három hangszerre írt szerenádját, amelyet két barátjával zeneértők ablaka alatt játszott el, hogy felhívja figyelmüket műveire. Porporával kezdte, aki nem ismerve sem a szerző, sem az előadók nevét, az ablakba állt, élvezettel hallgatta őket, s végül önfeledten tapsolt. A követ, aki szintén ott volt, s ismerte a titkot, most már jobban vigyázott, és nem árulta el a fiatal zeneszerzőt. Porpora nem szerette, ha tanítványai az énekórák mellett mással is foglalkoznak.

A maestro ebben az időben levelet kapott egy híres tanítványától, Hubert alt-énekestől, aki Porporino néven Nagy Frigyes szolgálatában állt. Ezt a kitűnő művészt sikerei nem tették oly önteltté, mint annyi társát, s ő nem feledkezett meg arról, mivel tartozik mesterének. A maestro sajátos képességet fejlesztett ki benne, s Porporino nem is akart ezen változtatni, mivel mindig megújuló sikereket hozott néki: széles, tiszta áradással énekelt, minden cifrázat nélkül, és sohasem távolodott el mestere egészséges hagyományaitól. Az *adagio* részekben különösképpen csodálatos volt. Porpora ezért nagyon szerette, és csak nehezen tudta elrejtetni bámulatát Farinelli és Caffariello fanatikus hívei elől. Elismerte ugyan, hogy e nagy virtuózok ügyessége, csillogó hajlékonysága talán mutatósabb, s könnyebben megszédíti a csodás nehézségekre szomjazó közönséget; de aztán halkán hozzátette, hogy az ő Porporinója sohasem áldoz a rossz ízlésnek, és sosem fárasztja ki hallgatóit, bár mindig egyformán énekel. Poroszország, úgy látszik, valóban sohasem unta meg; ott töltötte egész művészi pályafutását, és miután negyven évig élt Berlinben, ott is halt meg, késő öregkorában.

Hubert levele arról értesítette Porporát, hogy zenéjét nagyon kedvelik Berlinben, és ha a mester hajlandó odamenni, ő, Hubert, ígéri, hogy új szerzeményeit is elfogadják és bemutatják. Nagyon kérte a maestrót, hogy ne maradjon Bécsben, ahol a művészek különböző csoportosulások cselszövéseinek vannak kitéve, s hogy *toborozzon* a porosz udvar számára egy jeles énekesnőt, aki vele együtt énekelne a maestro operáiban. Nagy hangerővel dicsérte királya felvilágosult ízlését, és arról is beszélt, milyen bőkezűen pártfogolja zenészeit. „Ha kedvére volna ez a terv - fejezte be levelét -, írja meg gyorsan, mik az igényei, és ígérem, három hónapon belül olyan feltételeket biztosítok önnek, amelyek lehetővé teszik, hogy nyugodtan éljen. Ami meg a dicsőségét illeti, kedves mesterem, önnek csak alkotnia kell, mi máris el-énekeljük, s oly igyekezettel szolgáljuk hírnevét, hogy, remélem, Drezdát is elhomályosítjuk.”

Erre az utolsó mondatra Porpora úgy felkapta a fejét, mint egy vén csataló a trombitaszó hallatára. Hubert azokra a diadalokra célt, amelyeket Hasse és énekesei a szász udvarban arattak. A maestro úgy megörült annak a lehetőségnek, hogy magában Észak-Németországban küzdhet meg vetélytársával, s annyi keserűség élt jelenleg szívében Bécs, a bécsiek és az itteni udvar iránt, hogy habozás nélkül válaszolt Porporinónak, és meghatalmazást adott néki a kellő lépések megtételére. *Ultimátuma* a lehető legszerényebb volt, hogy ne csalatkozzék reményeiben. Sok dicsőréttel szólt Porporináról, megírta, hogy nemcsak nevében, hanem képzettségében, tehetségében és szívében is édes testvére Porporinónak, és megbízta tanítványát, hogy a legjobb feltételekkel szerződtesse a lányt; Consuelónak nem említette a dolgot, s a lány csak akkor hallott a tervről, amikor a levél már elment.

A szegény teremtés már Poroszország nevéből is megrémült, s reszketett, ha a nagy Frigyesre gondolt. A katonaszökevényvel való kalandja óta embrevőnek és vámpírnak képzelte e sokat magasztalt uralkodót. Porpora korholta, hogy ilyen kevés örömmel gondol erre az új lehetőségre; s mivel Consuelo nem számolhatott be Karl történetéről és Mayer úr hőstetteiről, csak lehajtotta a fejét, és tűrte a vihart.

De ahogy jobban elgondolkozott a dolgon, valami könnyebbséget is érzett nehéz helyzetében: megint időt nyer, nem kell azonnal fellépnie a színházban, talán nem is sikerül a szerződés. Porporino pedig mindenképpen három hónap haladékot kért. Tovább álmodozhat tehát Albert

gróf szerelméről, és olyan elhatározásra is juthat, hogy viszonzza a fiatalember érzéseit. Márpedig akár megérlelődik benne a házasság lehetőségének gondolata, akár végleg elutasítja ezt a megoldást, mindenképpen őszintén és becsületesen állja ígéretét, hogy minden kényszer és külső befolyás nélkül mérlegeli a kérdést.

Elhatározta, hogy csak akkor közli ezt az új hírt Riesenburg uraival, ha Christian gróf már válaszolt első levelére; de nem jött felelet, s Consuelo arra gondolt, hogy az öreg Rudolstadt most már elvetette e rangon aluli házasság tervét, s Albertot is igyekszik lebeszélni, ám egy nap Keller titokban egy rövid levelet adott át neki.

Megígérte, hogy ír nekem - így kezdődött a levél -; közvetve tette, s csak apámnak vallotta be helyzete nehézségeit. Látom, hogy olyan bilincsekkel van megláncolva, amelyekről nincs jogom megszabadítani; látom, jó apám nagyon aggódik, mivel nem tudja, milyen következményei lehetnek számomra Porpora iránt tanúsított engedelmisségének. Én viszont, Consuelo, semmitől sem félek, mivel ön sajnálkozással és aggodalommal szolt apámnak arról a tervről, amelynek elfogadására késztetik; elégséges bizonyítékát látom tehát ama szándékának, hogy ne kárhoztasson könnyelműen örök kétségbeesésre. Nem, ön nem szegi meg szavát, megpróbálja, hogy szeressen. Mit számít akkor, hogy hol tartózkodik, milyen rangra emelkedik az emberi dicsőség vagy előítéletek útján, mit számít az idő és a sok akadály, amely távol tartja tőlem, ha remélhetek, s ön azt mondja, hogy reméljek. Sokat szenvedek, igaz, de mindig lesz erőm a szenvedésre, amíg el nem oltja bennem a reménység szikráját.

Várok, tudok várni. Ne tartson tőle, hogy rettegni fogok, ha sokáig nem válaszol; sose vezesse tollát félelem vagy szánakozás, nem akarom, hogy kímélettel legyen irántam. Mérlegelje sorsomat a szívében, lelkemet a lelkében, és ha elkövetkezik a pillanat, ha biztos lesz önmagában, legyen bár egy apácacellában vagy egy operaház színpadán, csak annyit mondjon, ne zavarjam többé, vagy siessek oda... Én, akarata szerint, máris a lába elé vetem magam, vagy egy életre elnémulok.

Albert

- Ó, nemes Albert - kiáltott a leány ajkához emelve a levelet -, érzem, hogy szeretlek. Lehetetlen volna, hogy ne szeresselek, és mindjárt meg is mondom neked; ígéretem jutalmazza szerelmed állhatatosságát és odaadását.

Mindjárt asztalához ült; ám Porpora szólította, s a lány gyorsan keblébe rejtette Albert levelét és a megkezdett választ. Egész nap nem volt egyetlen szabad és biztonságos pillanata. Mintha az alattomos öreg kitalálta volna a vágyát, hogy egyedül akar maradni, folytonosan keresztezte az útját. Amikor leszállt az éj, Consuelo kissé megnyugodott, és megértette, hogy ily komoly elhatározás előtt alaposan meg kell vizsgálnia érzéseit. Micsoda végzetes csapás volna Albertnak, gondolta, ha neki mégis meg kellene másítania szándékát. Százszor is elolvasta a fiatal gróf levelét, s látta, hogy Albert egyaránt retteg az elutasítás fájdalmától és egy elsietett ígéret kockázatától. Elhatározta, hogy pár napig elmélkedik válaszán; érezte, hogy Albert maga kívánja így.

Consuelo nagyon nyugodtan és rendezetten élt akkor a követségen. Hogy elkerüljék a rosszindulatú feltevéseket, a finom érzésű Corner sosem látogatta meg a leányt lakosztályában, és a magáéba sem hívta, még Porpora társaságában sem. Csak Wilhelmine asszony termeiben találkozott vele, mivel itt nyugodtan beszélhetek, anélkül, hogy csorbát ejtett volna a lány jó hírén. Consuelo szívesen énekelt itt kisebb társaságok előtt. Josephet is meghívták néha, hogy részt vegyen a zenélésben. Caffariello gyakran járt ott, néha Hoditz gróf is eljött, Metastasio csak ritkán. Mindhárman sajnálták, hogy Consuelo kudarcot vallott, de nem volt bátorságuk,

sem kitartásuk, hogy küzdjenek érte. Porpora méltatlankodott is, és csak nehezen titkolta ingerültségét. Consuelo csitítani igyekezett, és azt mondta neki, hogy a maguk valóságában kell elfogadni az embereket: hibáikkal és gyengéikkel együtt. Munkára is biztatta, és a maestro tanítványának köszönhető, hogy időnkint megint felcsillant benne a remény és a lelkesedés. Consuelo csak mestere egy indulatának nem mondott ellent, annak a dühödtt fogadkozásának, hogy sosem viszi többé énekelni nagyvilági társaságokba. Hősnőnk boldog volt, hogy a nagyurak megfélemlítettek róla, hiszen mindig csak iszonyatot és félelmet ébresztettek benne; komoly tanulmányoknak, szelíd álmódásoknak szentelte idejét, örült a jó Haydn megnyugvó, szent barátságának, szeretettel gondozta mesterét, és azt gondolta magában, ha nem is született izgalom és változatosság nélküli életre, a sors legalább nem verte meg gyötrelmes hiúsággal és folytonosan ösztönző becsvágygal. Már sokszor álmódott, és ezek az álmók akarata ellenére mindig visszatértek, mozgalmassabb életről, élénkebb szívbeli örömről, értelmének tágabb, hatékonyabb megnyilvánulásairól; ám mivel a művészet világa, amelyet valamikor oly tisztának, nemesnek, rokonszenvesnek vélt, csupán förtelmes képekben mutatkozott előtte, már csak meghitt, csendes életre vágyott, és szelíd érzelmekre, munkával telített magányos napokra.

Consuelónak nem kellett többé mérlegelni a Rudolstadt-család ajánlatát. Egy pillanatig sem kételkedhetett már e nemes szívekben, a fiú szerelmének változatlan szentségében, az apa elnéző gyengédségében. Már nem értelmét és lelkiismeretét kellett kérdeznie. Mindkettő Albertért szólt. A lány minden erőfeszítés nélkül diadalmaskodott Anzoletto emlékének. Egy szerelmen aratott győzelem erőt ad minden további győzelemnek. Tehát nem félt többé a kísértéstől, védve érezte magát minden ígérettel szemben... Mindamellet nem volt oly szenvedély a lelkében, amely erőteljesen szólt volna Albertért. Megint csak és mindig ezt a szívet kellett kérdeznie, amelynek mélyén azonban tökéletes nyugalom fogadta a maradéktalan szerelem gondolatát. Ablakánál ülve az ártatlan gyermek gyakran elnézte az arra haladó fiatalemberket. Tiszta szívvel és gyermekes komolysággal figyelte a merész diákokat, a nemesurakat, a mélabús iparosokat, a büszke lovasokat.

„No lám - tűnődött magában -, talán bizony csapongó és léha a szívem? Képes volnék-e arra, hogy első látásra örültem és ellenállhatatlanul megszeressem valakit, mint nem egy társnőm dicsekedett vele a Scuolában, vagy vallotta be fülem hallatára a többieknek? Bűvös villámcsapás-e a szerelem, amely váratlanul sújt reánk, hogy kiforgasson lényünkől, eltérítsen boldog tudatlanságunktól, és mi kábán, legszentebb ígéreteinkről is megfélemlítünk? Van-e a férfiak közt, aki néha ablakom felé emeli tekintetét, s megzavarhat, megigézhet-e ez a tekintet? Azt a magas embert ott, aki oly büszkén lépked, vajon nemesebbnek és szebbnek vélem-e Albertnál? Az a másik, akinek oly szép a haja, és oly választékos a ruhája, elmossa-e bennem völegényem képét? És szeretnék-e e cicomás hölgy helyében lenni, ott, abban a hintóban ül, s mellette egy pompás gavallér, aki a legyezőjét tartja, és éppen kesztyűjét nyújtja néki? Van-e valami is e látványban, amitől megremegek, elpirulok, gyorsabban lélegzem vagy álmódózom? Nem... semmi, valóban semmi! Szólj, szívem, beszélj, már szabadjára engedtelek, és most faggatlak. Alig ismerlek, sajna, olyan kevés időm volt, amióta élek, hogy veled foglalkozzam! Nem szoktattalak arra, hogy erőszakot tégy magadon. Hagytam, hogy életemen uralkodjál, és sosem figyeltem, elég óvatos vagy-e vágyaidban, összetörtek, szegény szívem, és most, hogy a lelkiismeret megbéklyózott, nem mersz már élni, nem is tudsz többé válaszolni. Beszélj hát, ébredj fel, és válassz! No lám, nyugodt maradsz, és semmit sem akarsz abból, ami eléd tárulkozik. Nem! Nem akarod már Anzoletót? - Újra nem! - Albertot hívod hát? - Érzem, azt mondod, igen.”

És Consuelo minden áldott nap derűs mosollyal az ajkán, tiszta, szelíd tüsszel a szemében hagyta el az ablakot.

Egy hónappal később válaszolt Albertnak, pihent fővel, nagy lassan, s szinte érverését tapintva minden egyes betűnél, amelyet tolla lerajzolt.

Semmit sem szeretek, csak önt, és majdnem biztos vagyok benne, hogy önt szeretem. Most hagyja, hogy egyezségünk lehetőségéről álmodjam Ön is erről álmodjon; találjuk meg együtt a módját, hogy sem az ön apját, sem az én mesteremet ne szomorítsuk el, és boldogok lehessünk, anélkül, hogy önzők volnánk.

Christian gróf számára is mellékelt egy rövid levelet, elmondta, milyen nyugodt itt az élete, és azt is, hogy Porpora új tervei haladékat adnak néki. Kérte, hogy keressenek és találjanak valami lehetőséget Porpora lefegyverzésére, és őt is értesítsék erről egy hónap múlva. Egy hónapja marad tehát, hogy előkészítse a maestrót, s addig a berlini ügyben sem jöhet válasz.

Consuelo lepecsételte a két levelet, asztalára tette őket, és elaludt. Édes nyugalom szállt a lelkére, és már régóta nem volt ily mély és kellemes álma. Későn ébredt, mindjárt fel is kelt, hogy megkeresse Kellert, aki azt ígérte, hogy nyolc órakor eljön a levélért. Már kilenc óra volt. Consuelo gyorsan felöltözködött, s most rémülettel látta, hogy a levél nincs az asztalon, ahová este tette. Mindenütt kereste, de nem találta. Kiment, hogy megnézzze, nem várja-e Keller az előszobában. Sem Keller, sem Joseph nem volt ott; és amikor a lány megint bement, hogy tovább keresse a levelet, szemben találta magát Porporával, aki épp a szobájából jött ki, és szigorúan nézett rá.

- Mit keresel? - kérdezte az öreg.

- Egy kottalapot, elkeveredett valahol...

- Hazudsz; egy levelet keresel.

- Maestro...

- Hallgass, Consuelo; még nem tudsz hazudni, ne is tanuld meg.

- Maestro, hová tetted a levelet?

- Kellernek adtam.

- És miért... miért adtad neki, maestro?

- Mert érte jött. Te hívtad tegnap. Nem tudsz színlelni, Consuelo, vagy nekem van finomabb fülem, mint gondolnád.

- De maestro - folytatta Consuelo határozottan -, mit csináltál a levelemmel?

- Már mondtam, miért kérdezed újra. Nagyon illetlen dolognak tartottam, hogy egy lány, aki mindig becsületes volt, és, gondolom, az is akar maradni, titokban adjon át egy levelet fodrásának. Hogy ne legyen rossz véleménnyel rólad, én adtam át neki a levelet, nagyon nyugodt arccal, és megkértem a nevedben, hogy adja postára. Legalább nem hiszi, hogy valami bűnös titkot rejtegetsz nevelőapád előtt.

- Igazad van, maestro, helyesen cselekedtél... bocsáss meg.

- Megbocsátok, és ne beszéljünk többet a dologról.

- És... elolvastad a leveletem? - kérdezte Consuelo félénk, hízalgő hangon.

- Kinek vélsz engem? - felelt Porpora félelmetes arccal.

- Bocsáss meg, nagyon kérlek - mondta Consuelo térdre ereszkedve, és Porpora kezét keresve -, engeddd, hogy megnyissam előtted a szívem...

- Egy szót sem - felelt a mester ellökve a leányt.

Bement a szobájába, és dühösen becsapta az ajtót.

Consuelo azt remélte, hogy az első vihar elülte után megbékítheti nevelőapját, és megbeszélheti vele fájó kérdéseit. Elég erőt érzett magában, hogy mindent elmondjon néki, és nagyon bizakodott, hogy meggyorsíthatja tervei megvalósítását. Ám az öreg hallani sem akart magyarázkodásáról, és rendíthetetlenül és változatlanul szigorú maradt ebben a kérdésben. Egyébként éppoly barátságos volt a lánnyal, mint addig, sőt, e naptól kezdve, valahogy vidámabb lett a kedve, és bátrabb a gondolkodása. Consuelo jó jelnek vélte ezt a változást, és bizakodva várta a riesenburgi választ.

Porpora nem hazudott, elégette Consuelo leveleit, anélkül, hogy olvasta volna őket; de a borítékot megőrizte, és ebben küldte el Christian grófnak írt levelét. Azt hitte, hogy e bátor lépésével megmenti tanítványát, és az öreg Rudolstadt grófot is megóvjá egy erejét meghaladó áldozattól. Azt hitte, hogy hű barátként cselekszik vele szemben. Consuelóval pedig úgy, ahogy egy erélyes és bölcs apának kell. Arra egy pillanatig sem gondolt, hogy halálos csapást mérhet Albert grófra. Alig ismerte, azt hitte, Consuelo túloz, és a fiatal gróf nem olyan szerelmes és nem olyan beteg, ahogy a leány képzeli; egyszóval azt hitte, mint minden öregember, hogy a szerelem egy szép nap véget ér, és a bánat senkit sem öl meg.

93

Miközben a válaszra várt (amely azonban sosem érkezett meg, hiszen Porpora elégette a levelét), Consuelo folytatta munkás, nyugodt életét, amely olyan jól egyezett természetével. Jelenléte néhány előkelő személyt vonzott Wilhelmine asszonyhoz, akikkel mindig nagy örömmel találkozott; Friedrich von Trenck báró is gyakran meglátogatta őket, s a lány őszinte rokonszenvvel gondolt rá. Amikor Corner házában először találkoztak, a finom érzésű báró nem régi ismerősként üdvözölte, hanem Consuelo éneke után bemutatatta magát, mintha csak bámolója volna, aki mélységesen csodálja a leány művészetét. Amikor Consuelo meglátta ezt a szép és nagylelkű fiatalembert, aki oly bátran szabadította meg Mayer úrtól és bandájától, első örömeiben kezét nyújtotta neki. A báró azonban, nem akarva, hogy a hálás Consuelo valami elővigyázatatlanságot kövessen el, gyorsan maga ajánlotta fel a karját, és székéhez vezetve a leányt köszönete jeléül gyengéden megszorította a kezét. Joseph később elmondta Consuelónak, hogy a báró, aki tőle vett zeneórákat, minden alkalommal melegen érdeklődött iránta, és nagy csodálattal beszélt róla; ám finom tapintatában sosem kérdezte, miért öltözött Consuelo fiúruhába, miért tették ezt a kalandos utat, és milyen érzelmekkel viseltettek és viseltetnek most is egymás iránt.

- Nem tudom, mi a véleménye minderről - tette hozzá Joseph -, de állítom, nincs nő, akiről több tisztelettel és nagybecsüléssel szólna, mint rólad.

- Ha így áll a dolog - mondta Consuelo -, felhatalmazlak, barátom, hogy mondd el néki egész közös történetünket, s akár az enyémet is, ha akarod, csak a Rudolstadt-család nevét ne említsd. Szeretném, ha maradéktalanul tisztelne ez a férfi, akinek életünket köszönhetjük, és aki mindig oly nemesen viselkedett velem szemben.

Néhány héttel később Trenck bárót, alighogy befejezte bécsi küldetését, hirtelen visszahívták Berlinbe. A báró egy reggel megjelent a követségen, hogy sebtében elbúcsúzzon Corner úrtól. Consuelo, aki éppen sétára indult, az előcsarnokban találkozott vele. Mivel egyedül voltak, a fiatalember a lányhoz lépett, megfogta és gyengéden megcsókolta a kezét.

- Engedje meg - szolt a báró -, hogy először, s talán utoljára életemben elmondjam, milyen érzelmek élnek szívemben ön iránt; Beppo elmondta történetét, de én ennek előtte is mindig mély tisztelettel gondoltam önre. Vannak arcok, amelyek nem csálnak, s csak egyszer kellett látnom, hogy megsejtsem és megérezsem, milyen mély értelem és nagy szív lakik önben. Ha akkor Passauban tudtam volna, hogy a mi kedves Josephünk oly bizonytalanul áll a vártán, megvédtem volna Hoditz gróf könnyelműségétől, amelyet előre láttam, bár mindent megtettem, hogy megértessem vele, nem jó helyen próbálkozik; és csak nevetségessé teszi magát. Egyébként a jó Hoditz maga mesélte nekem, milyen fölényesen adta ki az útját, és most már nagyon hálás, hogy megőrizte ezt a kis titkot. Én viszont sosem felejttem el regényes kalandunkat, amelynek során az az öröm ért, hogy megismerhettem, és ha akár egész vagyonommal és jövőmmel kéne fizetnem érte, mindig életem egyik legszebb napjának fogom tekinteni.

- Azt hiszi, báró úr - kérdezte Consuelo -, hogy ily következményei lehetnek?

- Remélem, hogy nem; de a porosz udvarban minden lehetséges.

- Ha ilyeneket kell hallanom, nagyon félek Poroszországtól; mert tudja-e, báró úr, hamarosan talán az az öröm ér, hogy Poroszországban látom viszont? Arról van szó, hogy Berlinben kapok szerződést.

- Valóban! - kiáltott Trenck, s arca kigyulladt a váratlan örömtől. - Bár adná Isten, hogy sikerüljön a terv. Segítségére lehetek Berlinben, számíton is rám, mintha édestestvére volnék. Igen, Consuelo, testvéri ragaszkodással szeretem önt... és ha szabad lettem volna, talán egy hevesebb érzéstől sem tudtam volna megóvni magamat... de ön sem szabad, és ezek a szent, örök kötelékek nem engedik, hogy irigyeljem a boldog nemesurat, aki az ön keze után esedezik. Bárki legyen is, kedves Consuelo, mindig barátot lel bennem, ha ő is úgy kívánja, és harcos társat is a világ előítéletei ellen vívott küzdelmében... Fájdalom, az én életem is nem kevésbé szomorú: engem is rettenetes akadály választ el a szeretett lénytől; ám aki önt szereti, férfi, és leküzdheti az akadályt; viszont annak a nőnek, akit én szeretek, és aki rangban felettem áll, se hatalma, se joga, se ereje, se szabadsága, hogy átsegítsen ezen az akadályon.

- Nem tehetek semmit érte, vagy önért? - sóhajtott Consuelo. - Most először életemben sajnálom, hogy ily gyengévé tesz alacsony származásom.

- Ki tudja? - kiáltott a báró lelkesen. - Talán többet tehet, mintsem gondolja, és ha nem is egyesíthet minket, olykor enyhítheti szétszakítottságunk borzalmát. Elég bátorságot érez-e magában, hogy veszedelmekkel is dacoljon kedvünkért?

- Épp olyan örömmel tenném, ahogy ön is kockáztatta életét, hogy megmentsen.

- Nos, számítok önre. Ne feledkezzék meg ígéretéről, Consuelo. Egy nap talán váratlanul emlékeztetem rá...

- Életem bármely órájában történjen ez, nem fogok megfeledkezni róla.

- Akkor adjon valami jelet, értéktelen zálogot, amit ha szükség lesz rá, felmutathatok önnek; mert érzem, rettenetes küzdelmek várnak rám, és olyan körülményekre számíthatok, hogy puszta aláírásom vagy akár pecsétem is bajt hozhat *óra* vagy önre.

- Talán ezt a hangjegyfűzetet adnám. Mesterem megbízásából viszem valakinek, de könnyen szerzek egy másikat, erre pedig valami jelet teszek, hogy adandó alkalommal felismerjem.

- Nagyon jó gondolat. Egy hangjegyfűzetet bárhová el lehet küldeni, anélkül, hogy gyanút keltene az ember. S hogy többször is hasznát lássam, majd egyenkint tépem ki belőle a lapokat. Ezért kérem, minden oldalára tegyen jelet.

Consuelo a lépcső korlátjára támaszkodva, a füzet minden lapjára a Bertonni nevet írta. A báró összegöngyölyítette, és miután örök barátságot esküdött hősnőnknek, a füzetet tarsolyába téve, elköszönt.

Ebben az időben Tesi asszony megbetegedett, és mivel ő játszotta a legfontosabb szerepeket, az a veszély fenyegetett, hogy a császári színházban elmaradnak az előadások. Ha éppen kellett, Corilla is helyettesíthette. A velencei énekesnőnek nagy sikere volt az udvarban és a városban. Szépsége és kihívó, kacér természete megszédítette a derék német urakat, és így senki sem akadt fenn kissé nyers hangján és kissé görcsös játékán. Egy ilyen szép teremtésből csak szépség áradhatott, hófehér válla csodás harmóniákat zengett, gyönyört ígérő, kerek karja mindig tisztán énekelt, kéjes mozdulatai a legbonyolultabb futamokat is megoldották. Bármily zenei purizmussal dicsekedtek is Bécsben, ott sem voltak érzéktelenek, akárcsak Velencében, egy epekedő tekintet varázsa iránt; s Corilla asszony budoárjában készített elő néhány izgága embert, hogy megtapsolják és ünnepeleljék az előadáson.

Merészen vállalkozott tehát, hogy Tesi asszony betegsége idején az ő szerepeit éneklje: de így meg őt kellett helyettesíteni azokban a szerepekben, amelyeket addig énekelt. Holzbauer asszonyra fuvolázó hangja miatt nem gondolhattak. Consuelót kellett tehát számításba venni, ha nem akartak valami olcsó megoldásra fanyalodni. Porpora oroszlánként küzdött: Metastasio pedig, aki nagyon visszatetszőnek vélte Corilla lombard kiejtését, és azon is felháborodott, hogy a velencei énekesnő túlzott viharzásával el akarja nyomni a többi szerepet (ami ellentétben állt a szöveg szellemével és a drámai helyzettel), nem is titkolta idegenkedését, és fennen magasztalta az okos, lelkiismeretes Porporinát. Caffariello, aki Tesi asszonynak tette a szépet (maga Tesi asszony is már teljes szívből gyűlölte Corillát, aki, lám, arra merészkedik, hogy az ő *effektusait* bitorolja, és talán még a szépségkirálynő jogarát is el akarja ragadni tőle), szóval Caffariello is merészen felemelte szavát Consuelo érdekében. Holzbauer mindenekelőtt színházi becsületéért aggódott, de ugyanakkor attól is félt, hogy Porpora, ha csak egy lábát is megveti a kulisszák mögött, hamarosan kezébe ragadja a gyeplőt; nem tudta hát, hogy hová kapkodjon. Consuelo feddhetetlen magatartása elég sok párthívet szerzett a lánynak, s így már nem volt nehéz meggyőzni a császárnőt. Ezek voltak az okok, amelyek miatt szerződést ajánlottak Consuelónak; de nagyon kedvezőtlen feltételeket állapítottak meg, abban a reményben, hogy elutasítja őket. Porpora azonban mindent elfogadott, és mint mindig, anélkül, hogy tanítványát megkérdezte volna.

Egy szép nap Consuelo arra ébredt, hogy hat előadást vállalt a császári színházban. Nem mondhatott ellent, nem értette, miért nem kap hírt már hat hete Riesenburgból, engedelmesen túrta, hogy Porpora elvonszolja a színházba. Az *Antigoné*-t próbálták; ezt az operát Hasse írta Metastasio szövegére.

Consuelo Porpora segítségével tanulta szerepét. A maestro biztosan nagyon szenvedett, hogy annak a vetélytársának zenéjét kell tanítania, akit minden ellenségénél jobban gyűlölt, mivel sok hálátlan tanítványa közt ő volt a leghálátlanabb; de hogy később saját műveit is előadathassa, meg kellett járnia ezt a keserves utat, aztán meg Porpora nagyon lelkiismeretes tanár volt, s nagyon becsületes művészlélek, aki odaadó, aprólékos gondnal végezte minden munkáját. Consuelo oly lendülettel dolgozott a keze alatt, hogy valósággal elbűvölte és ugyanakkor megszorította öreg mesterét. Szegény gyermek akarata ellenére is csodálatosnak találta Hasse zenéjét, és lelke több szárnyalást érzett a Sassone gyengéd és szenvedélyes énekeiben, mint Porpora túlságosan egyszerű, sőt néha kissé rideg nagyságában. Eddig, valahányszor nagy mestereket tanult vele, mindig saját lelkesedése is vezette, de most erőt vett magán, mivel látta, mily borús homlokkal és révedező mélabúval néz maga elé mestere a leckék végén. Amikor már a színpadon próbált, Caffariello és Corilla mellett, oly izgatott volt,

hogy bár kitűnően ismerte szerepét, alig tudta megkezdeni Isméne jelenetét Berenicével. Ezt kellett mondania:

*No; tutto, o Berenice,
Tu non apri il tuo cor, és így tovább.*⁷¹

Mire Corilla:

*... E ti par poco,
Quel che sai de' miei casi?*⁷²

E szavaknál Caffariello harsány kacaja szakította félbe Corillát; az énekesnő haragtól villámló szemekkel fordult feléje:

- Mi nevetnivaló van ezen? - kérdezte.

- Jól megmondtad, dundi Berenicém - felelt Caffariello, és még hangosabban kacagott -, nem is mondhattad volna őszintébben.

- A szöveget tartja nevetségesnek? - kérdezte Holzbauer, aki örült volna, ha elmondhatja Metastasiónak, hogy a szoprán énekes mulatott a versein.

- A szöveg nagyon szép - felelt szárazon Caffariello, aki észrevette a cselszövést -, de oly tökéletesen illik a való helyzethez, hogy nem állhattam meg nevetés nélkül.

És a kacagástól fuldokolva, így ismételte el Porporának:

*E ti par poco,
Quel che sai di tanti casi?*⁷³

Corilla végre megértette, mily kegyetlen célzás van e szavakban az ő erkölcsére, s valósággal remegett a dühtől, a gyűlölettől és a félelemtől. Már-már Consuelóra akarta vetni magát, hogy szétmarcangolja az arcát, de hősnőnk oly szelíden és nyugodtan nézett rá, hogy nem merte megtámadni. A gyenge napfény, amely a színpadra is behatolt, megvilágította Consuelo arcát, s Corillát valami kusza emlékezés és megmagyarázhatatlan félelem bénította meg. Velencében sosem látta napvilágban, sem közlőről. Szülési fájdalmaitól gyötörve, nem nagyon figyelte meg a kis Zingaro Bertonit, aki érthetetlen módon egyre körülötte sürgölődött. Szerette volna rendbe szedni emlékeit, s mivel nem sikerült, valami rossz érzés és nyugtalanság fogta el, s nem is hagyta békén, míg véget nem ért a próba. Porporina szívhez szóló éneke csak növelte bosszúságát, Porpora jelenléte pedig, mert volt mestere szigorú bíróként figyelte, s szinte megvető arccal hallgatta, valóságos gyötrelmévé vált számára. Holzbauer úr is nagyon megsértődött, amikor a maestro kijelentette, hogy hibás mozdulatokkal vezényel; amellet nem is cáfolhatta meg, mivel Porpora részt vett azokon a próbákon, amelyeket Hasse, az opera első előadásakor, Drezdában maga vezényelt. Az igazgatónak szüksége volt jó tanácsokra, ezért hallgatott, és magába fojtotta mérgét. Most már Porpora irányította a próbát, mindenkinek megmondta a feladatát, még Caffariellót is kijavította, s a szoprán énekes látszólagos alázattal hallgatta a tanácsokat, hogy nagyobb tekintélyt adjon nekik a többiek szemében. Caffariello csak egy dologgal törődött: vérig akarta sérteni Tesi asszony arcátlan vetélytársát, s e cél érdekében minden áldozatra, még engedelmességre és alázatra is hajlandó volt. Ezért van az,

---

⁷¹ Nem, Berenice, nem nyitod meg őszintén szívedet.

⁷² Oly kevésnek vélnéd, amit kalandjaimról tudsz?

⁷³ Oly kevésnek vélnéd, amit *annyi* kalandomról tudsz.

hogy színészeknél és diplomatáknál, színházakban és uralkodók dolgozószobájában, a legrszebb és legrútabb dolgok végtelenül kicsiny és léha okokból születnek.

Amikor a próba után hazatért, Consuelo valami titokzatos öröm ragyogását látta Joseph arcán; mikor aztán szabadon beszélgethettek, a lány megtudta, hogy a jó kanonok Bécsbe érkezett; első dolga az volt, hogy magához hívja az ő drága Beppóját, kitűnő ebédet adjon néki, s közben ezer gyengéd kérdéssel faggassa az ő drága Bertonijáról. Már ki is eszelték a módját, hogy a kanonok megismerkedjen Porporával, s így becsületesen, minden titkolózás nélkül, szinte családi körben találkozassanak. A kanonok már másnap bemutattatta magát, elmondta, hogy ő Joseph Haydn pártfogója, mély csodálattal van a maestro iránt, s azért jött, hogy köszönetet mondjon a leckéért, amelyeket Porpora az ő fiatal barátjának ad. Consuelo látszólag először életében üdvözölte vendégüket, és este a maestro és két tanítványa már baráti vacsorán volt hivatalos a kanonok házában. Ha nem akar sztoikus pózokban tetszelegni, s ez akkor nem volt divat a zenészeknél, még a legnagyobbaknál sem, nehezére esett volna Porporának, hogy ne szeresse meg ezt a derék kanonokot, aki oly jól megvendégelte őket, és annyi meleg érzéssel szólt műveiről. Vacsora után muzsikáltak, s ettől kezdve szinte mindennap találkoztak.

E meghitt találkozások némiképp enyhítették azt a nyugtalanságot, amelyet Albert hallgatása okozott Consuelónak. A kanonok vidám szellem volt, tiszta, s ugyanakkor szabad gondolkodású, sok szempontból nagyon választékos, és mindenképpen igazságos és felvilágosult. Egyszóval, kitűnő barát és nagyon szeretetre méltó ember volt. Társasága élénkebbé és magabiztosabbá tette a maestrót; így Porpora kedélye szelídebb, s következőleg Consuelo élete kellemesebb lett.

Egy alkalommal, hogy nem volt próba (két nappal az *Antigoné* bemutatása előtt), Porpora pedig vidéken járt egy másik zenésszel, a kanonok azt javasolta fiatal barátainak, látogassanak el a kolostorba. A derék férfi meg akarta lepni ott maradt embereit, hogy bombaként csapva rájuk, meggyőződhesen, vajon jól gondozza-e a kertésznő Angelát, és nem hanyagolja-e el a kertész a volkameriát. A fiatalok örömmel fogadták a tervet. Pástétommal és üvegekkel rakták meg a kanonok kocsiját (hogyne éheznek meg az ember egy négymérföldes úton!), s szerencsésen meg is érkeztek, de előbb kis kerülőt tettek, a hintót pedig a nagyobb meglepetés kedvéért, még érkezésük előtt elrejtették.

A volkameriát pompás állapotban találták; a levegő meleg volt körülötte, gyökerei nedves földbe kapaszkodtak. A hideg évszakkal elhullottak virágai, de szép levelei kecsesen hajlongtak a szabaddá vált törzs fölött. Az üvegházat rendben tartották, a kékeslila krizantémok fittyet hánytak a télnek, és szinte mosolyogtak az üvegfalak mögött. Angela, dajkája karján, szintén mosolygott már, ha tréfálkoztak vele; a kanonok azonban bölcsen kijelentette, hogy nem kell visszaélni a gyermek e jó hajlandóságával, mert ha túlságosan gyakran ingerlik nevetésre a csöppségeket, ideges lesz a vérmérsékletük, ami ártalmukra van.

Telt, múlt az idő, vidáman beszélgettek a kertész csinos házacskájában, a kanonok, prémes köpenyébe burkolózva, száraz gallyakból és tobozokból rakott tűz előtt melengette sípcsontjait. Joseph a szép kertésznő szép gyermekeivel játszott, Consuelo pedig, karjában Angelával a szoba közepén ült, és fájdalmas gyengédséggel nézte a csecsemőt. Éppen arra gondolt, hogy ez a gyermek közelebb áll hozzá, mint bárki máshoz, és valami titokzatos végzet köti e kis lény sorsát az övéhez, amikor hirtelen kinyílt az ajtó, és mintha csak az ő mélabús álmodásaiból lépett volna elő, egyszerre Corilla állt előtte.

Először szülése óta, Corilla, ha nem is parancsoló szeretetet, de valami anyai lelkipurdalást érzett, és titokban idejött, hogy megnézzze gyermekét. Tudta, hogy a kanonok Bécsben tartózkodik; útnak indult tehát, fél órával a kanonok után, s mivel semmi kocsinyomot nem

látott a kolostor környékén (a házigazda, tudjuk, kerülővel érkezett), a kertbe lopakodott, és minthogy senkit sem látott, benyitott abba a kis házba, ahol, mint tudta, Angelát nevelik. Barátaival máris sokat szórakozott a kanonok zavarán, és keresztényi megadásán, de nem sejtette, hogy Consuelónak is része volt a kalandban. Az első pillanatban szinte lélegzete is elállt döbbenetében, hogy vetélytársnőjét itt látja; s mivel nem tudta, kérdezni sem merte, milyen gyermeket ringat az ölében, már-már sarkon fordult, hogy meneküljön. Ám Consuelo, aki ösztönös mozdulattal keblére szorította a gyermeket, ahogy a keselyű közeledtére a fogoly is szárnyai alá rejti csibéit: Consuelo, aki egy színházban dolgozott vele, s már másnap megvilágíthatja a komédiát, amelyet eladdig ő a maga módján beszélt el; Consuelo, mondom, rémült és felháborodott tekintetével a szoba közepére szögezte s szinte megbénította Corillát.

A méltatlan anya azonban méltó komédiás volt, s hamar legyőzte szelleme és nyelve zavarát. Egyszerű taktikát választott: sértéssel előzi meg a megaláztatást, s mindjárt meg is kezdte szerepét, velencei tájszólásban, könnyed, fullánkös hangon:

- No lám, szegény Zingarellám, valóságos lelencház ez a szép kolostor. Hát te is idehoztad, vagy talán most viszed el a gyermekedet? Látom, közös vizeken evezünk, és hasonló a sorsunk. S e két gyermeknek, a tiédnek meg az enyémnek, egy apja van, hiszen mindketten Velencében vétkeztünk, és ugyanabban az időben. Tiszta szívemből szánlak, szegény kicsikém, mert, látom, a daliás Anzoleto nem a te szép szemedért hagyott ott csapat-papot Velencében, s rúgta fel az évad kellős közepén szerződését.

- Asszonyom - felelt Consuelo sápadt, de nyugodt arccal -, ha az a balsors ér, hogy oly belső kapcsolatba kerülök Anzoletóval, mint ön, s e balsors következményeképp az a boldogság, hogy anya lehetek (mivel ez mindig boldogság annak, aki át tudja érezni), az én gyermekem nem itt volna.

- No persze, értem - felelt Corilla sötét tüsszel a szemében -, biztosan Zustiniani villájában volna. Neked több eszed lett volna, mint nekem, s biztosan meggyőzted volna a nemes grófot, hogy becsülete kívánja a gyermek vállalását. Ám neked, mint mondd, nem jutott osztályrészül az a balsors, hogy Anzoleto szeretője légy, s Zustiniani is elég szerencsés volt, hogy nem maradt bizonyítéka szerelmének. Azt mondják viszont, hogy mestered tanítványa, Joseph Haydn vigasztalt e sok szerencsétlenségében, és a gyermek, akit ringatsz, biztosan...

- A gyermek az öné, kisasszony - kiáltott Joseph, aki már jól értette a velencei tájszólást, s olyan elszánt arccal lépett a két énekesnő közé, hogy Corilla meghátrált. - Joseph Haydn tanúsítja ezt, s ő ott volt, amikor ön a világra hozta.

Joseph arca, amelyet Corilla ama szerencsétlen nap óta nem látott, egyszerre felidézte benne azokat a részleteket, amelyekre hiába igyekezett visszaemlékezni, és Consuelo Zingarella vonásaiban most felismerte Bertonit, a kis Zingarót. Meglepetésében felkiáltott, s egy pillanatra még küszködött benne a szégyen és a gyűlölet. Ám hamarosan megint feltámadt szívében a cinizmus, s ajkán a szitok.

- No lám, gyermekeim - kiáltott csúfolódón ájtatos képpel -, eddig nem tudtam, mint vélekedjem rólatok. Nagyon kedvesek voltatok mindketten, amikor kalandos utam során össze-találkoztunk, s mondhatom, Consuelo nagyon csinosan festett legényruhájában. Ebben a szent házban töltötte hát, dagadt kanonokja és kis Josephe társaságában, s persze buzgó imádságok közepette, azt az évet, amely menekülése óta eltelt. Rendben van, Zingarella, cseppet se nyugtalanodj, gyermekem. Már ismerjük egymás titkát, s a császárnő, aki pedig mindent szeretne tudni, tőlünk nyilván semmit sem tud meg.

- Feltéve, hogy volna titkom - felelt hidegen Consuelo -, ön csak ma jutott volna birtokába; én viszont már ismertem az övét, Corilla, amikor három nappal szerződésének aláírása előtt, egy óra hosszat beszélgettem a császárnővel.

- Képzem, mit el nem mondtál neki rólam - kiáltott Corilla elvörösödve a méregtől.

- Ha elmondom neki, amit tudok, nem írták volna alá a szerződést. Ha pedig aláírták, csak azért történt, mivel nem akartam élni az alkalommal.

- És miért nem? Nyilván azért, mert nagyon buta vagy - mondta Corilla, s a romlottságnak ez az őszinte hangja már egyenesen bámulatos volt.

A kis zenészek egymásra néztek, és nem állhatták, hogy el ne mosolyodjanak; Joseph mosolya csupa megvetés volt Corilla iránt, Consuelo mosolya, akár egy angyalé, az Ég felé szállt.

- Igen asszonyom - felelt a lány megszegyenítő szelídséggel -, valóban olyan vagyok, mint mondja, s jól is érzem magam így.

- Nagyon jól nem érezheted magad, szegénykém, mert elvégre engem szerződtettek, nem pedig téged - mondta Corilla, de már kissé gondterhelten és kevesebb biztonsággal. - Már Velencében hallottam, hogy annyi az eszed, mint egy tyúknak, és sohasem fogsz boldogulni az életben. Ez az egyetlen igaz dolog, amit Anzoletto nekem rólad mondott. De mit csináljak? Nem az én hibám, hogy ilyen vagy... Ha a te helyedben vagyok, én bizony mindent elmondtam volna, amit Corilláról tudok, én magam meg patyolatfehér szűznek, valóságos szentnek mutatkoztam volna. A császárnő mindent elhitt volna: hamar bekapja a legyet... és máris kibillenttem volna minden vetélytársnőmet. De nem ezt tetted!... nem nagyon értem, de sajnállak, hogy nem tudod kormányozni a bárkádát.

Megvetésük még méltatlankodásukat is feledtette velük: a fiatal zenészek már csak nevettek, Corilla pedig, érezve vetélytársa tehetetlenségét (ahogy ő Consuelo nagylelkűségét nevezte), lassan megfélemedezett harcos keserűségéről, amellyel a lányra támadt, s egyszerre felvidulva, a tűz mellé húzott egy széket, hogy derűsen folytassa beszélgetésüket, és tüzetesen felfedje ellenfelei erejét és gyengéit. Ám ebben a pillanatban szemben találta magát a kanonokkal, aki, mihelyt Corilla a szobába lépett, valami ösztönös papi óvatossággal intett a testes kertésznek és két gyermekének, hogy álljanak eléje, míg meg nem érti, miről van itt tulajdonképpen szó.

94

A rosszindulatú célzás után, amelyet alig pár perce tett Consuelo és a dagadt kanonok viszonyáról, Corilla szemében valóságos Medúza-főként villant fel most a házigazda arca. Mégis hamar megnyugodott, hiszen velencei tájszólásban beszélt, és most németül köszöntötte a derék férfiút, de a zavar és kihívás valami furcsa keverékével, ami a feslett nők tekintetében és arckifejezésén elég gyakori. Az egyébként nagyon udvarias és előzékeny kanonok azonban nem állt fel vendége üdvözlésére, s még csak nem is viszonzta köszöntését. Corilla már érdeklődött iránta Bécsben, és ott mindenki azt mondta neki, hogy a kanonok rendkívül jó modorú ember, nagyon szereti a zenét, és sosem tartana nagyképu erkölcsprédikációt egy nőnek, s még kevésbé egy énekesnőnek. Elhatározta tehát, hogy meglátogatja, kedveskedik vele, mert nem akarta, hogy a szent férfi rosszat mondjon róla. De, jóllehet ily dolgokban nagyon is megvolt benne az a vállalkozó szellem, amely Consuelóból hiányzott, valami egykedvűség mindig visszatartotta, s közönye mellett szokásainak zűrzavara is, amely rendetlen és lusta természetéből, meg, bármi különösnek látszik, tisztátalanságából fakadt.

Közönséges, durva lényekben egyetlen egységet alkotnak ezek a szegényes vonások. A test és a lélek lágysága és puhasága hatástalanná teszi a cselszövést, és Corilla, bár vérében hordozta az aljasságot, legtöbbször nem volt elég ereje hozzá, hogy hatékonyá is tegye. Ezért napról napra halogatta a látogatást, és most, hogy ily hidegnek és szigorúnak találta a kanonokot, láthatóan elvesztette a fejét.

Egy merész huszárvágással akart tehát segíteni a helyzetén, és látva, hogy Consuelo még mindig karjában tartja a gyermeket, ráförmedt:

- Mit nézel ilyen báván, miért nem adod már a gyermekemet, hogy megcsókolhassam, és a kanonok úr lábához tehessem...

- *Corilla asszony* - mondta a kanonok ugyanazon a száraz és fagyosan csipkelődő hangon, ahogy azelőtt *Brigide asszonyt* szólította -, nagyon lekötelezne, ha békén hagyná ezt a gyermeket.

Majd, nagyon választékosan, bár kissé hangsúlyos lassúsággal beszélve az olasz nyelvet, így folytatta, de közben a sapkát sem vette le a fejéről:

- Már egy negyedórája hallgatom, s jóllehet csak kevésbé ismerem a tájszólását, annyit megértettem szavaiból, hogy kijelenthessem, ilyen arcátlan teremtéssel még soha életemben nem találkoztam. Mégis azt hiszem, ön inkább buta, mint gonosz, s inkább gyáva, mint veszedelmes. Mit sem ért a szép dolgokból, és csak időmet vesztegetném, ha meg akarnám értetni önnel. Csupán egy dolgot akarok mondani: ez a lány, ez a szűz, ez a szent, ahogy előbb csúfolódva nevezte, oly égi lény, hogy beszennyezi, ha csak szól hozzá: ne szóljon hát többé hozzá. A gyermeket pedig, akinek életet adott, már pusztán érintésével is bemocskolná: ne nyúljon tehát hozzá. Egy gyermek mennyei lény: Consuelo mondta ezt, és én mindjárt megértettem. És csupán csak ugyanennek a Consuelónak a közbelépésére, unszolására mertem vállalni leánya nevelését, nem félve többé attól, hogy anyja gonosz ösztöneit örökli, s ezért egy nap meg kell majd bánnom tettemet. Úgy véltük, az isteni jóság minden emberi lénynek megadja a jó megismerésének és gyakorlásának képességét, és megfogadtuk, hogy megmutatjuk neki, mi a jó, és arra is megtanítjuk, milyen vonzó és könnyű a jó gyakorlása. Ha önnel élne, minden másképp volna. Arra kérem tehát, hogy e naptól kezdve ne tekintse e gyermeket sajátjának. Elhagyta, lemondott róla, elajándékozta; már nem az öné. Pénzt is hagyott ott neveltetése költségeire... de...

Intett a kertésznének, s mivel pár pillanattal előbb már szólt neki, az asszony egy összekötözött, lepecsételt zacskót vett elő a szekrényből, ugyanazt, amelyet Corilla gyermekével együtt a kanonoknak küldött, és amelyhez azóta sem nyúltak. A kanonok megfogta a zacskót, Corilla lábához dobta, és így folytatta:

- Nem tudunk mit kezdeni vele, és nincs is rá szükségünk. Most arra kérem, távozzon innen, és soha, semmilyen ürüggyel ne tegye többé ide a lábát. E feltételek mellett, és ha megfogadja, hogy sohasem szól azokról a körülményekről, amelyek arra kényszerítettek minket, hogy kapcsolatba kerüljünk önnel, megígérjük, hogy mi is hallgatni fogunk viselt dolgairól. Ám ha másként cselekszik, biztosíthatom, több lehetőségem van, mintsem gondolná, hogy ő császári Felsőge tudomására hozzam az igazságot, s akkor pár évig a vezeklő nők kolostorában sóhajtozhat csodálói ujjongása és színházi koszorúi után.

Miután így szólt, a kanonok felállt, intett a dajkának, hogy vegye át a gyermeket, megkérte Consuelót és Josephet, hogy menjenek a lakosztály mélyére, majd Corillára nézett, és ki nyújtott karjával az ajtóra mutatott. A sápadt, remegő, rémült énekesnő görcsös, tétova mozdulatokkal hátrált, nem is tudva, merre tart, és nem értve, mi történik körülötte.

A becsületes ember méltatlankodása szólt a kanonok szavaiból, amelyek szinte az egyházi átok ünnepélyességével hatottak, s ugyanakkor különös erőt adtak ennek a szelíd, békés férfinak. A tekintély méltósága, amely papi személyeknél sohasem mosódik el teljesen, és a királyi parancsnoklás megszokása, amely a vérrel öröklődik, s e pillanatban II. Ágost fattyújáról tett bizonyosságot, valami ellenállhatatlan fenséges varázssal vette körül, bár maga talán nem is sejtette, az ítélethirdető kanonokat. Corilla férfi szájából még sohasem hallotta az igazságot ilyen szigorú, megdönthetetlen módon, s jobban remegett és rettegett e hideg szavaktól, mint fékevesztett szeretői dühödt, megvető gyalázkodásaitól. Olasz volt és babonás, valóban megrémült e papi átoktól, s most eszeveszetten menekült a kert bokrai közt, a kanonok pedig, kimerülten az erőfeszítéstől, amely sehogy sem egyezett derűs, jóindulatú természetével, sápadt arccal, szinte ájultan hullott vissza székére.

Consuelo odaugrott, hogy segítsen neki, s ugyanakkor szemével akaratlanul is követte a szegény Corilla bizonytalan, botladozó lépteit. Láta, hogy a faszor végén megtántorodik és a földre zuhan, talán mert zavarában egy gyökérbe ütközött, talán mert nem volt több ereje. Consuelo már csak jó szívére hallgatott, s mivel ő sosem gondolt volna ily kegyetlen büntetésre, Joseph gondjaira bízta a kanonokat, és vetélytársa után szaladt. Corillát heves idegroham tépte, s mivel Consuelo nem tudta megnyugtatni, és a kolostorba sem merte bevezetni, legalább arra vigyázott, hogy a szerencsétlen ne törje össze magát a földön, és ne tépje véresre a kezét a kavicsokon. Corilla szinte tébolyultnak látszott már, de amikor, pár pillanattal később felismerte, hogy ki segíti és igyekszik vigasztalni, arca kékessápadt lett, és megnyugodott; görcsösen összeszorított ajka néma volt, szeme mereven a földre tapadt. Mégis eltúrte, hogy a rácsnál várakozó kocsihoz vezessék, hagyta, hogy vetélytársnője besegítse, de egyetlen szót sem mondott.

- Nagyon rosszul érzi magát? - kérdezte Consuelo, aki megrémült az énekesnő kába arc-kifejezésétől - Ha megengedi, elkísérem egy darabig, s majd gyalog jövök vissza.

Corilla nem válaszolt, durván ellökte a lányt, majd egy pillanattig kifejezéstelen szemmel meredt rá. Aztán felzokogott, kezébe temette arcát, intett a kocsisnak, hogy induljon, és lehúzta a függönyt, hogy ne is lássa nagylelkű ellenfelét.

Másnap, az *Antigoné* utolsó próbáján, Consuelo már a színpadon volt, s Corillát várta, hogy megkezdjék a munkát. De csak az énekesnő inasa érkezett, és jelentette, hogy úrnője egy félórát késik. Caffariello szitkozódott, kijelentette, hogy ő bizony nem vár egy ilyen liba kedvéért, és máris úgy tett, mintha menni akarna. A sápadt, gyengélkedő Tesi asszony, aki részt akart venni a próbán, hogy kinevethesse Corillát, egy heverőt állított az első kulissza mögé, amelyre félig elhúzott, redőzött függöny van festve, s ezért kulisszanyelven *Arlekin köpenyének* hívják; innen figyelte most az eseményeket, váltig csitította barátját, és erősködött, hogy ő bizony megvárja Corillát, magában meg azt gondolta, hogy Corilla az ő jelenlététől fél, és ezért késik. Az énekesnő végül mégis megérkezett, sápadtabban és erőtelenebbül, mint akár maga Tesi asszony, aki viszont, hogy így látta vetélytársnőjét, mindjárt kiszínesedett, és erőre kapott. Corilla most nem dobta fölényes mozdulattal és fennhéjázó arccal az első székre köpenyét és főkötőjét, ahogy mindig tette, hanem a színpad mélyén felejtett fatrónusra roskadva, elhaló hangon szólt Holzbauerhoz:

- Igazgató úr, bejelentem, borzalmas beteg vagyok, nincs hangom, rettenetes éjszakát töltöttem... (Kivel? - kérdezte Tesi asszony fuvolázva Caffariellótól.) Mindezen oknál fogva - folytatta Corilla - ma nem tudok próbálni, sem holnap énekelni, hacsak Isméne szerepében nem, Berenicét pedig más énekelné.

- Hogy képzeli, asszonyom - kiáltott döbbsen Holzbauer, mintha villámcsapás sújtotta volna. - Az előadás előtt egy nappal vonulna vissza szégyenszemre, mikor pedig maga az udvar határozta el az időpontot? Nem, ez lehetetlen, semmiképp sem fogadhatom el.

- Pedig el kell fogadnia - erősködött Corilla, most már természetes hangján, amely cseppet sem volt szelíd -, én a második szerepeket vállaltam, s szerződéselem nem kötelez arra, hogy első szerepeket énekeljek. Most is csak szívességből engedtem a kérelemnek, nehogy signora Tesi betegsége megfossa az udvart az előadás örömétől. Márpedig beteg vagyok, nem tudom megtartani az ígéretemet, s ön sem kényszeríthet arra, hogy akaratom ellenére énekeljek.

- Kedves, jó barátnőm - szólt most Caffariello -, majd *parancsot* kapsz, hogy énekelj, rosszul fogsz énekelni, igaz, de erre amúgy is számítottunk. Egy újabb balszerencse életedben, de hiszen te merészen vállalsz minden bajt; a megbánással pedig már elkéstél. Előbb kellett volna meggondolnod a dolgot. Túlságosan bíztál képességeidben. Fiaskó lesz a szereplésed, igaz, de ez nem a mi bajunk. Én majd úgy énekelek, hogy a hallgatók elfelejtsék, Berenice is van a színpadon. Porporina is örömet szerez majd nekik Isméne kis szerepében, így mindenki jól jár, kivéve téged. Jó lecke lesz ez neked, máskor majd okulsz belőle vagy talán nem okulsz belőle.

- Nagyon téved, ha azt hiszi, hogy félek, s ezért mondom le a szerepemet - felelt Corilla nagyon határozottan. - Ha nem volnék beteg, én talán éppoly jól elénekelném, mint bárki *más*; de mivel nem tudom elénekelni, van itt valaki, aki jobban énekel majd, mint ahogy bárki énekelte Bécsben, éspedig már holnap. Így nem kell elhalasztani az előadást, és én szívesen vállalom Isméne szerepét, amely nem fárasztó.

- Azt gondolja talán - felelt Holzbauer úr meglepődve -, hogy Tesi asszony holnapra meggyógyul, és el tudja énekelni a szerepét?

- Jól tudom - mondta Corilla hangosan, és fel is emelkedett trónusán, hogy a tőle tíz lépésre fekvő Tesi asszony is megértse szavait -, hogy a szegény beteg még sokáig nem énekelhet. Nézzék csak, milyen állapotban van, szinte ijesztő az arca! De mint már mondtam, van itt egy tökéletes, páratlan, mindenkinél jobb Berenice, éspedig ez a lány - folytatta felugorva, és megfogta Consuelo kezét, a körülötte csoportosuló nyugtalan, izgatott énekesek felé húzta a döbbsen lányt.

- Én? - kiáltott Consuelo, aki azt hitte, álmodik.

- Igen, te - felelt Corilla, s görcsös mozdulatokkal a trón felé lökdöste Consuelót. - Királynő vagy te, Porporina, az első hely a tiéd, én vezetek ide, mert ezzel tartozom neked. Ne is felejtse el soha!

Holzbauer, aki már attól tartott, hogy le kell mondania az előadást, és talán állását is elveszíti, nehéz helyzetében örömmel ragadta meg a váratlan segítséget. Consuelo, gondolta, oly tökéletesen énekelte Isméne szerepét, hogy Berenicét is biztosan jól fogja alakítani. Bármennyire idegenkedett tőle és Porporától, most csak egyetlen dologtól félt: hogy a lány nem vállalja a feladatot.

Consuelo valóban komolyan vonakodott; s szívélyesen megszorítva Corilla kezét, halk szóval könyörgött neki, ne hozzon érte ilyen áldozatot, hiszen ő aligha büszkélkedhetne vele, mikor pedig vetélytársnője a lehető legborzalmasabb bűnhődést, legrettenetesebb megalázkodást akarja vállalni. Corilla azonban hajthatatlan maradt elhatározásában. Tesi asszony, aki megremült ettől az új és komoly vetélytársnőjétől, már azon gondolkozott, hogy kipróbálja a hangját, és elénekelje a szerepét, ha akár bele is kell halnia, mert valóban nagyon beteg volt; de aztán mégsem merte vállalni. A császári színházban nem tűrtek olyan szeszélyeket, aminőkre

a mai idők jóságos uralkodója és elnéző közönsége csak türelmesen bólogat. Az udvar újat várt Berenice szerepétől: megígérték neki, és a császárnő számított rá.

- Bátorság, határozd el magad - mondta Caffariello Porporinának. - Corilla először életében szólt okosan: tegyünk a kedve szerint.

- De nem ismerem a szerepet - mondta Consuelo -, sohasem tanultam; hogy énekeljem holnap?

- Hallottad, tehát tudod, és holnap elénekled - szólt végül Porpora mennydörgő hangon. - Csak semmi finnyáskodás, elég a beszédből. Már egy teljes órát elvesztegettünk ezzel az üres fecsegéssel. Igazgató úr, intsen a hegedűsöknek. Te pedig, Berenice, állj a színpadra! Semmi hangjegyfűzet, tedd le azt a hangjegyfűzetet! Ha az ember háromszor próbált, minden szerepet betéve kell tudnia. És tudod is, ezt én mondom neked.

No; tutto, o Berenice

- énekelte Corilla, aki ismét Isméne volt.

Tu non apri il tuo cor.

„Most már - gondolta az énekesnő, aki Consuelo gögjét is a magáé szerint mérlegelte - *bármit tudjon kalandjaimról, jelentéktelennek tartja csak.*”

Consuelo - Porpora jól ismerte a bámulatos emlékezetét és fölényes könnyedségét - valóban hibátlanul énekelte szerepét, a dallamot és szöveget egyaránt. Éneke és játéka annyira megdöbbsentette Tesi asszonyt, hogy a beteg nő még betegebb lett, és az első felvonás próbájának befejezése után lakására vitette magát. Másnap Consuelo ruháját próbálta, szerepének futamait gyakorolta, és este öt órakor még egyszer figyelmesen átnézte a szöveget és a zenét. Oly maradéktalan sikere volt, hogy a távozó császárnő így szólt:

- Csodálatos lány; feltétlenül férjhez kell adnom, majd gondolok rá.

Már másnap megkezdték a *Zenobia* próbáit; ezt az operát Predieri írta Metastasio szövegére. Corilla megint makacskodott, hogy Consuelónak adják az első szerepet. Most Holzbauer asszony énekelte a második szerepet, s mivel ő jobb zenész volt Corillánál, ezt az operát sokkal jobban játszották, mint az előbbit. Metastasio nagyon boldog volt, hogy a háború alatt háttérbe szorult és elfelejtett múzsája ismét megnyerte az udvar tetszését és a közönség rajongó lelkesedését. Már alig gondolt betegségére; Mária Terézia jóakaratótól és tisztsége kötelmeitől sarkallva új drámai költeményeket akart írni. A görög tragédiaírókat és a latin klasszikusokat tanulmányozta, hogy megint oly remekművet alkosson, mint azok, amelyeket a bécsi olaszok és az olaszországi németek habozás nélkül Corneille, Racine, Shakespeare, Calderón tragédiái, egyszóval, mondjuk csak ki kertelés és hamis szégyenkezés nélkül, minden drámai alkotás fölé helyeztek.

E történet kellős közepén, amely máris elég hosszú, és elég zsúfolt is sok apró részlettel, nem élünk vissza az olvasó türelmével, amely talán rég ellankadt már, és nem mondjuk el véleményünket Metastasio tehetségéről. Nyilván nem is érdekli. Csak azokat a szavakat ismételjük meg tehát, amelyeket Consuelo halkán Joseph fülébe súgott.

- Szegény Beppo, el sem képzeled, milyen keserves kinnal játszom ezeket a szerepeket, amelyeket pedig oly felségeseknek és szenvedélyeseknek mondanak. Igaz, a szavak jól vannak elrendezve, és könnyen kínálkoznak a nyelvnek, ha éneklük őket; de ha arra a személyre gondol az ember, aki szól velük, már nem tudom, hogyan adjunk nekik, nem is mondom, hogy valami érzelmet, de legalább komoly csengést. Milyen különös szokás ez, hogy a mi korunk divatja szerint akarják kifejezni az antik világot, s oly cselszövéseket, indulatokat és tanul-

ságokat visznek színpadra, amelyek talán igazak volnának Bayreuth örgrófné, Trenck báró vagy Kulmbach hercegkisasszony emlékirataiban, de felettébb hamisan csengenek Radamisto, Berenice vagy Arsinoe ajkán. Amikor lábadozó beteg voltam az Óriások kastélyában. Albert gróf gyakran felolvasott nekem, hogy elaltasson; de én nem aludtam, hanem csupa fül voltam. Szophoklész, Aiszkhülosz és Euripidész görög tragédiáit olvasta nekem, spanyolul olvasta, lassan, de egyenletesen és akadozás nélkül, bár a görög szöveg volt a szeme előtt. Oly kitűnően ismeri az antik és a modern nyelveket, hogy az ember azt hihette, valami kitűnő fordítás van a kezében. Arra törekszik, mondta, hogy pontosan adja vissza az eredeti szöveget, s hogy aggályos tolmácsolása feltárja előttem a görög génuszt csodálatos egyszerűségében. Micsoda nagyság, Istenem, milyen képek, milyen költészet és milyen tisztaság! Mily óriási alakok, tiszta és erős jellemek, milyen erőteljes helyzetek, mély és igaz fájdalmak, milyen szívet tépő és borzalmas jelenetek tárulkoztak ámuló szemeim elé. Még gyenge voltam, képzeletemben még ott zsongtak a betegségemet okozó heves izgalmak, s annyira feldúlt, amit hallottam, hogy, miközben Albert szavaira figyeltem, hol Antigonénak, hol meg Klütaimnésztrának, Médeának vagy Elektrának véltem magam, és azt képzeltem, én játszom el ezeket a véres és fájdalmas drámákat, nem színpadon, a rivaldafény világában, hanem tátongó barlangok szájában, vagy régi csarnokok oszlopai alatt, sápadt áldozati tűznél, amely mellett halottakat siratnak, és élőkre acsarkodnak. A trójai nők és a Dardania rab asszonyainak szívet tépő kórusait hallottam. Eumenidák táncoltak körülöttem... micsoda különös ritmusra és milyen alvilági modulációkra! Még ma is a gyönyör és rettegés emlékével gondolok minderre, s reszketés fog el, ha felidézem e képeket. S ha a színpadon próbálom megvalósítani álmaimat, sohasem érzem majd többé azt az izgalmat, azokat az indulatokat, amelyek dübörgő erejét akkor szívemben és agyamban éreztem. Akkor éreztem magam először tragikának, s akkor alakítottam ki magamban azokat a formákat, amelyeket egyetlen művésztől sem leshettem el. Akkor értettem meg, mi a dráma, mi a tragikus hatás, mi a színház költészete; és ahogy Albert olvasott, bennem megformálódott az ének, amellyel mindent követtem, és magam is elmondtam, amit hallottam. Néha azon vettem magam észre, hogy arcom kifejezésével, testem minden mozdulatával követem e drámai hősök érzéseit, s Albert ilyenkor rémülten elhallgatott, mert egyszerre Andromakhét vagy Ariadnét vélte maga előtt látni. Bizony, Beppo, ezek az olvasmányok egy hónap alatt többet mutattak és sejtettek velem, mint ha akár egész életemben tanulmányoznám Metastasio úr drámáit; és ha a zeneszerzők nem fejezték volna ki muzsikájukkal azt az érzést és valóságot, amely a cselekményből hiányzik, azt hiszem, megnémítana az undor, valahányszor Zenobia főherceggasszony képében Egle örgróffal társalgok, vagy hallom, hogyan vitázik Radamisto marsall Zopiro csendőr zászlóssal. Mindez hamis, borzalmasan hamis, szegény Beppóm. Hamis, akárcsak kosztümjeink, hamis, akárcsak Caffariello szőke Tiridate-parókája, hamis, akárcsak Holzbauer asszony Pompadour-pongyolája az arméniai pásztorlány szerepében, hamis, akárcsak Demetrius herceg rózsaszín lábszárvánkosai, és mint a körülöttünk pompázó díszletek, amelyek úgy hasonlítanak Ázsiára, ahogy Metastasio abbé hasonlít az öreg Homéroszra.

- Amit mondasz - felelt Haydn -, megérteti velem, miért gondolok annyi ihlettel és reménységgel az oratóriumok műfajára, bár annak is szükségét érzem, hogy, ha egyáltalán lesz erőm hozzá, a színház számára is írjak operákat. Az oratóriumban nincsenek gyermek színpadi fogások, amelyek folytonosan meghazudtolják az érzések őszinteségét, s ebben a szimfonikus keretben, ahol minden csupa zene, s a lélek a fülön, nem pedig a szemem át szól a lélekhez, a szerző, gondolom, szabadjára engedheti ihletét, és magas régiókba ragadhatja hallgatói képzeletét.

Beszélgetésük közben, és arra várva, hogy mindenki kész legyen a próbára, Joseph és Consuelo egy hosszú vászondarab mellett járt fel s alá; ennek a díszletnek este az Arakszész folyót kellett ábrázolnia, de most, a színpad félhomályában, hatalmas indigószín szalag volt csupán, amely óriási sárga foltok, vagyis a Kaukázus hegyei közt kígyózott. Mint tudjuk, az előadásra szánt díszleteket egymás mögé helyezik, s egy távlati illúziót adó hengerrel megmagasítják őket. A közöttük levő folyosókon az előadások alatt színészek járkálnak, stálisták alusznak, vagy tubákkal kínálják egymást, s miközben a porban ülnek vagy fekszenek, észre sem veszik, hogy a rosszul zárt lámpákból időnkint egy-egy olajcsepp hull rájuk. Napközben a színészek e szűk és homályos szorosokban sétálnak, szerepüket ismétlik, vagy ügyes-bajos dolgaikat vitatják egymással; és mert mások gyakran a közelükben egy tengerszoros vagy egy piac mögött beszélgetnek, anélkül, hogy látnák őket, néha apró bizalmasságokat is ellesnek, vagy szétágazó cselszövésekről értesülnek.

Szerencséjére Metastasio nem bújta meg az Arakszész túlsó partján, amikor a tapasztalatlan Consuelo kiöntötte Haydnnak a művészi méltatlankodástól háborgó szívét. A próba közben megkezdődött. A *Zenobia* második próbája volt ez, s oly sikeres, hogy a zenekar tagjai tapsolni kezdtek, ahogy ők szokták, vagyis ütemesen verve vonójukkal a hegedű alsó részét. Predieri zenéje elragadó volt, s Porpora nagyobb lelkesedéssel vezényelte, mint Hasse művét. Caffariello nagy sikert aratott Tiridate szerepében, s egyáltalán nem csodálkozott, hogy Céladon módjára kell turbékolnia, és Clitandre módján beszélnie a vad pártus harcos öltözékében. Consuelo viszont hamisnak és cikornyásnak érezte szerepét egy ókori hősnő jelmezében, de legalább egy tisztán megrajzolt női jellemet ábrázolhatott. Albertra és Anzoletóra gondolva, még bizonyos hasonlatosságot is talált színpadi helyzete és a maga régi határozatlansága között; s teljesen megfeleledkezve arról, amit ma *couleur locale*-nak nevezünk, csak az emberi érzelmek kifejezésére törekedett, s maga is tudta, hogy abban az áriában, amelynek igazságát oly sokszor latolgatta szívében, szinte fenséges magaslatokra emelkedik.

*Voi leggete in ogni core;
Voi sapete o giusti Dei,
Se non puri i voti miei,
Se innocente è la pietà.*⁷⁴

Ebben a pillanatban az igaz megindultság és a jogos diadal kettős tudata élt szívében. Nem volt szüksége Caffariello bátorító pillantására, mert a szoprán énekes, akit most nem zavart Tesi asszony jelenléte, és aki mindig is őszintén csodálta, csak megerősíthette, amit ő maga is érzett: ezzel a bámulatos áriával ellenállhatatlanul lenyűgözi a világ bármely közönségét, és bármilyen körülmények között. És ekkor már megenyhülten gondolt szerepére, az operára, társaira, önmagára, egyszóval a színházra; és bárhogyan átkozta is egy órával azelőtt siralmas helyzetét, nem tudta elfojtani azt az oly váratlan, mély és erőteljes megrendülést, amely (aki nem művészlélek valamilyen vonatkozásban, úgysem érti meg) hosszú évtizedek fáradságát, csalódásait és szenvedését is elmossa egyetlen szempillantás alatt.

---

⁷⁴ Ti olvastok szíveinkben,
Ti látjátok, égi szentek,
Tiszta szándékát szívemnek
S buzgó jámborságomat.

Haydn, aki mohón hallgatott minden zenét, s most, ha csak külsőségeiben is, az opera szerkezetét is tanulmányozni akarta. Porpora tanítványa és félig-meddig még inasa is lévén, engedélyt kapott, hogy a kulisszák mögül hallgassa Consuelo énekét. Két nap óta, mint megfigyelte, Porpora, aki eleinte sehogy sem akarta a színházba engedni, maga is derűsen bízta, járjon csak el az előadásokra, holott a fiú ekkor már kérlelni sem merte. Közben ugyanis az történt, hogy új gondolatok érlelődtek meg a maestro fejében. Mária Terézián, ahogy egyszer zenéről beszélgetett a velencei követtel, megint erőt vett az a szenvedélye, amelyet Consuelo házasság-közvetítési rögeszmének nevezett. Azt mondta Cornernak, nagyon örülne, ha ez a kitűnő énekesnő Bécsben telepedne le, s feleségül menne egy ifjú zenészhez, aki ráadásul mesterének tanítványa is. Mindjárt érdeklődött is Haydn felől, s mivel a követ csupa jót mondott róla, dicsérte szépen bontakozó zenei tehetségét, és főleg azt hangsúlyozta, milyen buzgó katolikus, Őfelsége megbízta, hogy szorgalmazza egybekelésüket, és mindjárt megígérte, hogy majd ő gondoskodik a fiatal házaspár tisztességéről. Az ötlet tetszett Cornernak, aki jó szívvel volt Joseph iránt, és máris havi hetvenkét frank járadékot adott neki, hogy nyugodtan folytathassa tanulmányait. A követ nagyon melegen említette a dolgot Porporának, s a maestro, aki még mindig attól tartott, hogy tanítványa végül is egy nemesúrhoz megy férjhez, és visszavonul a színházról, sokáig habozott, sokáig ellenállt ugyan (legjobban azt szerette volna, ha Consuelo szerelem és házasság nélkül él mellette), de végül beadta a derekát. Hogy teljesen meggyőzze, a követ megmutatta neki Haydn szerzeményeit, és azt is elmondta, hogy a három hangszerre írt szerenád, amely annyira tetszett Porporának, ugyancsak Beppo műve. A maestro elismerte, hogy nagy tehetség bontakozik ki a fiúban, s mindjárt hozzátette, majd ő megmutatja neki a helyes irányt, és énekes művek megírásában is segíti tanácsaival. Végül már azt is nagyon előnyösnek találta, hogy egy énekesnő egy zeneszerző felesége legyen. Fiatal koruk és sovány jövedelmük miatt, gondolta, sokat kell majd dolgozniuk, más lehetőségre nem számíthatnak, s így Consuelo nem hagyhatja el a színházat. A maestro tehát megadta magát. Akárcsak Consuelo, ő sem kapott választ Riesenburgból, s e makacs hallgatás miatt már attól tartott, hogy nem osztják nézetét, s a fiatal gróf valami elhamarkodott cselekedetre készül: „Ha Consuelo nem is felesége, de legalább menyasszonya lesz valakinek - gondolta magában -, semmi sem fenyegetne többé arról a részről.”

A nehézség most már abban volt, hogy Consuelót is megnyerje tervének. Ha rábeszéli, talán csak ellenállást kelt benne. Porpora nápolyi ravaszságával arra gondolt, hogy a körülmények ereje észrevétlen változást hozhat a leány érzéseiben. Consuelo barátsággal volt Beppo iránt, s Beppo, jóllehet már legyőzte szívében a szerelmet, annyi buzgalmat, csodálatot és odaadást tanúsított iránta, hogy az öreg maestro azt képzelte, lángoló szenvedéllyel szereti társnőjét. A furfangos öreg arra gondolt, ha nem fészelyezi baráti kapcsolatukat, a fiatalember ostromolni fogja a leányt; s ha aztán kellő időben a császárnő szándékáról és az ő hozzájárulásáról is felvilágosítja, Beppo biztosan felbátorodik, s elég ékes és tüzes szavakat talál Consuelo meggyőzésére. Tehát nem bánt többé gorombán a fiúval, nem alázta meg, derűsen helyeselte a fiatalok barátságát, és azt remélte, így gyorsabban mennek majd a dolgok, mintha közvetlen beavatkozásával akarná siettetni.

Porpora egy pillanatig sem kételkedett terve sikerében, mégis nagy hibát követett el: a világ számára adta Consuelót. Elég volt, hogy kétszer lássák Josephet Consuelo mellett a kulisszák árnyékában, a színházi népség máris szerelmeskedésükről beszélt, és a szegény lány, aki, mint minden egyenes és tiszta lélek, csupa bizalom és gondtalanság volt, nem sejtette a veszélyt, és így nem is védekezett ellene. A *Zenobia* próbája óta minden szem kíváncsiskodott, minden nyelv beszédes lett. A kulisszák között vagy a díszletek mögött, ahol színészek, kóristák és

mindenfajta alkalmazottak leskelődtek, egyre sokasodtak a csípős vagy tréfás megjegyzések e kezdődő enyelgés botrányáról, vagy e boldog egyetértés vonzó meghittségéről.

Consuelo, aki csupa művészi érzékenység volt, és csak szerepével törődött, nem látott, nem hallott, nem gyanított semmit. Joseph meg egyre révedezett, teljesen lekötötte az opera, amelyet körülötte énekeltek, meg az, amelyet muzsikusképeiben ő maga formált, s bár hallott néhány elejtett megjegyzést, nem értette őket, mivel álmában sem mert volna ily hiú reménysegeket táplálni. Ha elkapott néha egy-egy kétértelmű szót vagy csípős tréfát, felemelte a fejét, körülnézett, vajon melyik társán gúnyolódna, s mivel senkit sem látott, ő maga meg sosem törődött ilyesmivel, megint gondolataiba merült.

A felvonások közt gyakran rövid boházokat játszottak, s aznap is próbáltak egyet, Metastasio egy nagyon vidám és nagyon komikus kis jelenetét, *Impressario delle Canarie* címmel. Corilla egy nagyszájú, szeszélyes, követelőző primadonnát alakított, nagyon élethűen, s e közjátékban olyan sikere volt, hogy kissé megvigasztalódott a *Zenobia* nagy szerepének elvesztéséért. A harmadik felvonás próbája előtt, miközben a közjáték utolsó részét próbálták, Consuelo, kissé felizgatva szerepétől, a kulisszák mögött bolyongott, egyik oldalán az a *hegyekkel és szakadékokkal koszorúzott völgy*, amely az előző díszlet volt, a másikon a jó Arakszész folyó mellett emelkedő *nagyon nyájas hegyek*, amelyek a harmadik jelenetben szerepelnek majd, hogy kellemesen megpihentessék az *érzékeny* néző szemét. A lány gyors léptekkel fel s alá járt, amikor egyszerre megjelent Joseph: a legyezőjét hozta, amelyet Consuelo a sűgőlyuk tetején felejtett, és mindig nagyon szívesen használt. A szív indulata és Porpora tudatos mesterkedése szinte akaratlanul is arra ösztönözte Josephet, hogy egyre barátnőjét keresse; Consuelo meg mindig örömmel fogadta, mert már megszokta e bizalmas találkozásokat, és örült, ha kiöntheti a szívét. E kölcsönös rokonszenv megnyilvánulásából, amely miatt az angyaloknak sem kellett volna szégyenkezniük az égben, a végzet valami különlegesen szerencsétlen sors baljós jelképét és következményeit formálta. Olvasónőink, tudjuk, mindenekelőtt a további eseményeket akarják megismerni, és izgalmas fordulatokat várnak tőlünk; mégis arra kérjük őket, most legyenek kissé türelemmel.

- Nos, barátnőm - mondta Joseph mosolyogva és kezét nyújtotta barátnőjének -, látom, tetszik neked a mi kitűnő abbénk drámája, s az ima áriájával tágra nyitottad az ablakot, amelyen át a benned élő tehetség démona óriási szárnyacsapásokkal indulhat útjára.

- Úgy találod, hogy jól énekeltem?

- Nem látod, milyen vörös a szemem?

- Igen, látom, sírtál. Milyen jó ez! Úgy örülök, hogy könnyeket csaltam a szemedbe.

- Mintha bizony először történt volna! Olyan művészlélek vagy már, jó Consuelóm, amilyenné Porpora akar formálni. A siker láza tüzel szívedben. Amikor a Böhmerwald ösvényein énekelteél, gyakran láthattad, hogy sírok, és te is sírtál, annyira meghatott éneked szépsége. De most másként van: kacagsz boldogságodban, és remegsz a büszkeségtől, ha látod, hogy könnyeznek éneked hallatára. Fel a fejjel, Consuelo, igazi primadonna vagy, a szó legteljesebb értelmében.

- Ne mondd ezt, barátom. Sosem leszek hozzá hasonló.

És Corilla felé mutatott, aki a kulisszák túlsó oldalán, a színpadon énekelte.

- Úgy kell értened - válaszolt Joseph -, ahogy mondom; márpedig azt mondom, hogy immár az ihlet istenének hatalmában vagy. Hideg értelmed, szigorú filozófiád és Riesenburg emléke hasztalan küzdött Püthon szelleme ellen. Már teljesen betölt és eláraszt ez a szellem. Valld be, hogy valósággal fuldokolsz a gyönyörűségtől: érzem, mint remeg a karod a karom alatt; arcod

élnék, s még sosem láttam ily csillogónak a tekintetedet. Nem, akkor sem lehattél izgatottabb, lelkesebb, amikor Albert gróf a görög tragédiákat olvasta neked.

- Ó, hogy gyötörsz - kiáltott Consuelo elsápadva, és kivonta karját Josephéből. - Miért mondd itt ki ezt a nevet. Szent név ez, nem szabad az őrület e templomában kimondani. Rettenetes név, az éjszaka sötétjébe löki vissza, a mennydörgés erejével, az aranyszínű álmok minden kísértését és ábrándját.

- Nos jó, Consuelo, mégis ki kell mondanom - szólalt meg Haydn pillanatnyi habozás után -, sosem határozhatod el magad arra, hogy e férfi felesége légy.

- Hallgass, hallgass már, megígértem...

- Ha megtartod ígéretedet, sosem leszel boldog vele. Hogy elhagynád a színházat, lemondanál a művészetéről? Már lekéstél erről. Oly örömet ismertél meg, amelynek emléke egész életedben gyötörne.

- Megrémítesz, Beppo! Miért mondasz ma ilyen dolgokat?

- Magam sem tudom, akaratom ellenére beszélek így. Az én elmémben is tüzel a láz, amely benned borzong, és érzem, ha hazamegyek, valami csodálatos dolgot vetek papírra. Pedig talán csak lapos ürességeket írok majd, de mindegy: ebben a pillanatban mintha a lángész ereje feszítene bennem.

- Milyen vidám vagy te, és mily nyugodt! Én meg, e büszkeség és öröm lázában, amelyről beszélsz, borzongó fájdalmat érzek csak, s egyszerre volna kedvem sírni és nevetni.

- Szenvedsz, tudom; szenvedned is kell. Amikor érzed, hogy a benned levő erő felszabadul, egy sötét gondolat támad fel benned, és dermedti meg lényedet...

- Igazad van; mit jelent ez?

- Azt jelenti, hogy művész vagy, és mégis kötelezőnek véled azt a borzalmas, Isten és ember előtt egyaránt helytelen fogadalmadat, hogy lemondasz a művészetéről.

- Tegnap még úgy véltem, hogy nem, ma úgy vélem, hogy igen. Mert tudom, betegek az idegeim, és rettenetes, baljós izgalmak tépik szívemet. Sohasem hittem volna, hogy ezek az izgalmak ilyen sodrók és hatalmasak lehetnek. Mindig nyugodtan léptem a színpadra, lelkiismeretes, szerény figyelemmel készültem szerepeimre. Ma már nem tudok uralkodni magamon, és ha ebben a pillanatban kellene fellépnem, azt hiszem, egyaránt képes lennék bámulatos örültségekre és hitvány különködésekre. Akaratom gyepölője kicsúszott a kezemből; holnap, remélem, már nem így leszek, mert ez az izgalom valóságos téboly és szinte haldoklás már.

- Szegény barátnőm, attól tartok, nem, inkább remélem, most már mindig így lesz; mert csakis ennek az izgalomnak a hevében találod meg igaz erődöt. Minden muzsikussal, minden színésszel, akivel csak találkoztam, azt mondta, semmire sem képes e szenvedélyes felindultság nélkül; és a kor és a megszokás sem hoz nyugalmat, inkább még érzékenyebbé teszi őket démonuk ölelésére.

- Nagy titok ez - mondta Consuelo sóhajtva. - Nem hinném, hogy a hiúság, a féltékenység vagy a diadal hitvány szüksége vett volna rajtam erőt és forgatott ki lényemből egyik napról a másikra. Nem, esküszöm, hogy amikor Zenobia imáját énekeltem, vagy kettősömet adtam elő Tiridatéval, s Caffariello szenvedélye és ereje szélviharként sodort magával, egy pillanatig sem gondoltam a közönségre, vetélytársaimra vagy akár önmagamra. Zenobia voltam; az Olümposz halhatatlan isteneire gondoltam, de keresztényi áhítattal, s égő szerelemmel tekin-

tettem a jó Caffariellóra, akit pedig a ritornell után nem nézhetek nevetés nélkül. Mindez nagyon különös, és már kezdem azt hinni, hogy a drámai művészet örök hazugság lévén, Isten valami tébollyal büntet minket, s mi is komolyan vesszük, és elhisszük mindazt, amit a nézők megtévesztésére cselekszünk. Nem, nincs jogunk, hogy így visszaéljünk a valósággal, és játékká silányítsuk szenvedélyeit és érzéseit. Isten azt akarja, hogy az igaz szeretet számára őrizzük meg lelkünk szentségét és erejét, s ha meghamisítjuk szándékát, lesújt ránk, és esztelenségbe kerget.

- Isten! Isten! Isten akarata! valóban itt a rejtély kulcsa, Consuelo. Ki ismerheti Isten szándékát velünk kapcsolatban? Lehetséges volna-e, hogy miután már bölcsőnkben belénk oltotta a művészet ösztönét, elfojthatatlan szükségét, később azt kívánná, hogy megtagadjuk e hivatásunkat? Miért volt, hogy már gyermekkoromban sem érdekelték társaim játékaik? Miért volt, hogy mihelyt magamra maradtam, vadul a zene tanulmányára vettem magam, oly érdeklődéssel, amelytől semmi sem téríthetett el, oly erőfeszítéssel, amely más gyermeket talán elpusztított volna? A pihenés fárasztott, a munka új életre keltett. Veled is így történt, Consuelo. Magad mondtad, ezerszer is, és amikor elmeséltük egymásnak életünket, mindegyikünk a sajátját vélte a másikéban hallani. Istennek keze, bizony, mindenütt jelen van, és minden hajlam, minden tehetség az ő műve, ha nem is értjük a célját. Te művésznek születted, tehát annak is kell lenned, s aki megakadályoz benne, a halálba lök, vagy oly életbe, amely a sírnál is rosszabb.

- Ó, Beppo - kiáltott Consuelo döbbenet, s szinte tébolyultan -, tudom, mit kéne tenned, ha igaz barátom volnál.

- Mit, drága Consuelo? Nem a tiéd-e egész életem?

- Meg kéne ölnöd holnap, amikor legördül a függöny, s miután valóban ihletett, valóban művész voltam, először és utoljára életemben.

- Ó - mondta Joseph szomorú vidámsággal -, inkább Albert grófodat ölném meg, vagy önmagammat.

Ebben a pillanatban szétnyílt a kulissza előttük, s Consuelo felemelve a szemét, mélabús töprengéssel figyelte. Egy nagy színház belseje, ha a napvilágnál nézzük, annyira különbözik attól a képtől, amely este, a lámpák fényében csillog előttünk, hogy elképzelni sem tudjuk, ha még sohasem volt alkalmunk így látni. Nincs szomorúbb, nincs ijesztőbb és komorabb kép, mint ez a homályban, csendben és magányban megdermedt terem. Ha valami emberi arc jelenne meg e sírként lezárt páholyokban, kísértetnek vélnénk, és a legmerészebb komédiás is megremegne borzalmában. A tompa, gyér fény, amely a színpad hátsó részéről, apró nyílásokon át beszűrődik, alig világítja meg az állványokat, a szürke vászonrongyokat, a poros padlódeszkákat. S most, amikor nem kápráztatja el a távlat csalóka képe, az ember csodálkozva szemléli a színpad szűk térségét, ahol annyi személynek és annyi szenvedélynek kell megütköznie, s ráadásul fenséges kézlejtéseket, fékezhetetlen lendületet, óriási tömegmozgást mímelve; mert így látja a néző, holott itt mindent aprólékosan kiszámítanak és elrendeznek, nehogy megzavarodjanak, egymásba botoljanak vagy akár a díszletekbe ütközzenek a szereplők. Am ha a színpad alapterülete ily kicsi és korlátozott is, a magasság viszont, ahol annyi díszletet kell elhelyezni és annyi gépet mozgatni, most szinte végtelennek tűnik, mert nem törik meg azok a felhőket, épületpárkányokat vagy zöldellő ágakat ábrázoló festett vásznak, amelyek a néző szemében zárt arányokat adnak neki. Ez a magasság szinte mindenütt félelmetes az aránytalanságában: a színpadot szemlélve, börtöncellában érzi magát az ember, felfelé tekintve viszont valóságos gótikus templomban, de romba dőlő vagy csak félig befejezett templomban. A minden szimmetria nélkül elhelyezett létrák, a gépmester kellékei,

amelyek indokolatlanul megtörnek, vagy látható ok nélkül más, e szürkés összevisszaságban fel sem tűnő létrák felé ágaskodnak: a furcsa módra kiszabott deszkalapok halmazai, a visszajukra fordított díszletek, amelyek rajza semmi támaszt sem ad a tekintetnek, a hieroglifák módjára egymásba tekergő kötelek; a meg sem nevezhető törmelékek, csigák és fogaskerekek, amelyeket mintha ismeretlen kínvallatásokra készítettek volna elő: itt minden az ébredés előtti álmokra emlékeztet; sehogy sem fogjuk fel őket, és hasztalan erőlködünk, hogy megértsük, hol vagyunk. Minden bizonytalanul lebeg, és mintha darabokra akarna hullani. Egy ember dolgozik nyugodtan a gerendákon, és mintha csupán a pókhálók ereje tartaná ott fenn; matróznak vélnéd a hajó árbocának kötelein, vagy akár óriás patkánynak, amely egyre rágja, porlasztja e rothadó tákolmányt. Szavakat hallani, de nem tudni, honnan. Hirtelen csendülnek fel nyolcvan lábbal a fejed fölött, s a visszhang, amely a fantasztikus kupola minden sarkában elrejtőzik, hol érhetőn, hol meg zavarosan hozza őket a füledbe, mert ha csak egy lépést teszel előre vagy oldalt, máris megváltozik az akusztika. Váratlanul nagy robaj rázza meg az állványokat, majd e borzalmas lárma hosszan tartó füttyszóvá élesedik. A boltív szakadt volna be? Vagy talán az egyik hitvány erkély repedezik és hull alá, romjai alá temetve a szegény munkásokat? Nem, egy tűzoltó tüsszentett, vagy egy macska ugrott zsákmánya után e függőleges labirintus szakadékaiba. Mielőtt megszoknád e sokféle tárgyat és sokféle zajt, egyre rettegsz; nem tudod, miről van szó, s miféle hallatlan tünemények ellen kell hidegvéred segedelmét kérni. Semmit sem értesz; és amit nem fogunk fel tisztán tekintetünkkel vagy értelmünkkel, ami bizonytalan és ismeretlen, mindig is feldúlja az érzékelés logikáját. És amikor először hatolunk egy ilyen káoszba, még azt a feltevést is ésszerűnek vélnénk, hogy egy titokzatos alkimista varázslat boszorkányszombatjára csöppentünk.⁷⁵

---

⁷⁵ Mégis, minthogy minden dologban van szépség olyan szemnek, amely látni tud, a színház e pokoltornáca sokkal megindítóbb a képzeletnek, mint az előadás számára elrendezett és megvilágított színpad ragyogása. Sokszor eltűnődtem már, miben is van ez a szépség, és hogyan tudnám leírni, ha egy másik lélekbe akarnám csempészni titkát. Hát lehetséges volna, vethetik szememre ellenzőim, hogy ezek a színtelen, formátlan, rendetlenül egymásra hányt fakó tárgyak olyan varázsruhába öltözzenek, hogy gyönyörűséget adhatnak a tekintetnek és az elmének? Csak egy festő helyeselhetne nekem: Igen, én megértem. Rembrandt *Elmélkedő filozófus*-ára hivatkozik majd: nagy, homályba vesző szoba; vég nélkül kanyargó lépcső, amely, ki tudja, hová vezet; elmosódó fények, amelyek a kép különböző síkjain, ki tudja, miért, hol felgyulladnak, hol elalszanak; a határozatlan, s mégis egyértelmű jelenet, a mindent elborító erőteljes szín, amely lényegében csak világosbarnával és sötétbarnával ábrázolja tárgyát; a clair-obscur (fény-árnyék) varázslata, a fény játéka a legjelentéktelenebb tárgyakon, egy széken, egy korszón, egy rézedényen, és lám, ezek a tárgyak, amelyeket nézni sem érdemes, nemhogy megfesteni őket, oly érdekesek lesznek, oly szépek a maguk módján, hogy nem tudjuk levenni róluk a szemünket. Életet kaptak, léteznek, és méltók a létezésre, mert egy művész érintette őket varázsvesszejével, mert napsugarakat gyűjtött fel bennük, mert egy áttetsző, titokzatos fátyolt feszített közéjük és közénk, a levegőt, amelyet látunk és lélegzünk, és amelyben bent véljük magunkat, amikor képzeletünkkel a vászon mélységeibe hatolunk. Nos, ha a valóságban fedezünk fel egy ilyen képet, bár még hitványabb tárgyakból, törött deszkákból, mocskos rongyokból, füstös falakból legyen is megszerkesztve, de valami sápadt fény lágy remegést ad neki, a clair-obscur csodája pedig létrehozza azt a nélkülözhetetlen művészi varázst, amely minden létező dolog harmóniájában egymásra gyakorolt hatásában és kapcsolatában van, s ezt a harmóniát nem ember teremti, de meg tudja találni, és ugyanez az ember élvezzi, csodálja és örül is neki, mint valami új hódításának.

Szinte lehetetlen szavakkal megmagyarázni ezeket a titkokat, amelyeket egy nagy mester ecsetje oly érhetőn tár minden szem elé. Ha Rembrandt, Teniers vagy Gerald Dow enteriőrjeit nézi, a legköznapiabb szem is felidézi a valóságot, amelynek költészetét eddig sosem látta. Hogy költői módon lássuk ezt a valóságot, és egy Rembrandt-képet formáljunk benne gondolatunkban, csak a regényes

Consuelo most szórakozott szemmel nézte ezt a különös építményt, s először látta meg e rendetlenségben megbúvó költészetet. Két közfalat jelképező vászon hosszú folyosót alkotott, sötét, mély üreggel két végén, s ahol időnkint árnyként imbolygó alakok tűntek fel. A lány egyszerre csak látta, hogy az egyik alak megáll, mintha várná, sőt hívná is a kezével.

- Porpora volna? - kérdezte Joseph-től.

- Nem hiszem - felelt a fiú -, biztosan azért hívnak, mert a harmadik felvonás próbáit kezdik.

Consuelo az integető férfi felé sietett, de nem láthatta a vonásait, mivel az ismeretlen a falhoz hátrált. Amikor a lány csak három lépésre volt tőle, és meg akarta szólítani, a férfi gyorsan a hátsó kulissza mögé surrant, és a színpad fenekén tornyosodó vásznak árnyékába rejtőzött.

- Mintha utánunk kémkedne - mondta Joseph.

- Most pedig menekülne - tette hozzá Consuelo, aki meglepődve látta, milyen sietve bújik előlük az ismeretlen. - Nem is tudom, miért, de félek tőle.

Visszament a színpadra, elpróbálta az utolsó felvonást, és éneke után megint az a lelkesedés melengette, amelyet azelőtt is érzett. Éppen fel akarta venni kabátkáját, hogy hazamenjen, már kereste is, amikor valami váratlan fény megvakította: egy kerek ablakot nyitottak ki a feje fölött, és a lenyugvó nap sugarai ferdén a szemébe tűztek. E váratlan világosság olyannyira ellentétben volt a környező tárgyak árnyaival, hogy Consuelo tekintete megzavarodott; nem tudta, merre megy, s pár tétova lépés után szemben találta magát azzal a fekete köpenybe burkolt férfival, aki előbb a kulisszák mögött annyira megrémítette. Nem látta jól, mégis úgy vélte, hogy felismeri. Felsikoltott, feléje rohant, ám a férfi már eltűnt, és Consuelo hiába kereste a tekintetével.

- Mi baj van? - kérdezte Joseph, aki közben megtalálta a kabátkát. - Valami díszletbe botlottál? Megsértetted magad?

- Nem - felelt a lány -, Albert grófot láttam.

- Albert grófot, itt? Őt láttad? Nem tévedsz?

- Nem, ő volt - mondta Consuelo, maga után vonva a fiút.

---

iránti érzék kell, ami igen sok emberi természetben megtalálható. De hogy ezt a képet leírjuk, és szavainkkal egy másik ember szellemében is felidézzük, oly találékony erőre volna szükség, hogy amikor megpróbálkozom vele, meg kell mondanom, csak vágyamnak engedek, a siker minden reménye nélkül. Ha meg is van ez az erő egy lángészben, és versekben fejezi ki (ami még csodálatosabb kísérlet), próbálkozása akkor sem mindig sikeres. Pedig századunkban egyetlen irodalmár művész sem közelíti meg azokat az eredményeket, amelyeket e lángész ebben a műfajban elért. Olvassák csak el az *India kútjai* című költemény egy részletét; vagy remekműnek látják majd, vagy a képzelet orgiájának, aszerint, hogy képesek-e együttérezni Victor Hugóval, a költővel, vagy sem. Én magam bevallom, rettentően megütköztem olvasásakor. Sehogy sem tudtam elfogadni ezt a zűrzavart, a leírás féktelen csapongását. Aztán, amikor már becsuktam a könyvet, mást sem láttam elmémben, csak ezeket a kutakat, föld alatti üregeket, lépcsőket, örvényeket, amelyeken a költő átvezetett. Álmodban láttam őket, és amikor ébren voltam, akkor is láttam. Nem tudtam kiszabadulni belőlük, élve el voltam temetve. Szinte megszállottja voltam e költeménynek, és nem akartam újra elolvasni, mivel attól félttem, hogy egy ily nagy festő, amilyen egy ily nagy költő, nem lehet hibátlan író. Mégis sokáig a fejemben őriztem a nyolc utolsó sort, amelyek minden időben és minden ízlés számára mély, fenséges, hibátlan futamok, akár a szívével, a fülével vagy a szellemével hallgatja őket az ember. (A szerző)

Most a kulisszák mögé szaladt, és sietve benézett minden sarokba. Joseph is segített a kutatásban, bár meg volt győződve, hogy a lány tévedett, Porpora pedig türelmetlenül szólította, hogy induljanak végre haza. Consuelo senkit sem talált, aki akár távolról is hasonlított volna Albertra; és amikor mégis követnie kellett mesterét, mindenkit megnézett, aki vele együtt próbált a színpadon, és több köpenyt látott, eléggé hasonlókat ahhoz, amely annyira megdöbbenette.

- Igazad van - felelt halkán Josephnek, aki erre a körülményre figyelmeztette -, de mégiscsak őt láttam; itt volt.

- Csak rémképeket láttál - mondta Joseph. - Ha Albert gróf itt lett volna, beszélt volna veled; és te magad mondtad, hogy kétszer is elmenekült, amikor közeledtél.

- Nem állítom, hogy valóban ő volt, de őt láttam, s most azt hiszem, neked van igazad, Joseph: látomás volt csupán. Biztosan valami baj érte. Úgy szeretnék azonnal útnak indulni, és Csehországba menekülni. Biztos vagyok, hogy veszélyben van, és hív, vár engem.

- Látom, szegény Consuelóm, hogy egyéb tulajdonságai mellett örületét is rád hagyományozta. Az ének nagyon felizgatott, s most hajlamos vagy, hogy álmokat láss. Térj magadhoz, könyörgök, mert egészen biztos, ha Albert gróf Bécsben van, még vége sem lesz a napnak, és máris hozzád siet.

Ez a remény új erőt adott Consuelónak. Szaporán lépegetett barátjával, maga mögött hagyva az öreg Porporát, aki most nem is bánta, hogy nevelt lánya beszélgetése hevében még róla is megfeledkezik. Ám Consuelo éppoly kevésbé gondolt Josephre, mint a maestróra. Rohanni kezdett, egészen kifulladásra ért haza, felszaladt a lakásba, de senkit sem talált. Joseph a szolgálknál érdeklődött, nem kereste-e valaki Consuelót, amíg távol voltak. Senki sem járt ott, sem délben, sem délután. Consuelo hiába várockozott egész nap. Este és még éjszaka is nagyon sokáig figyelte a késői járókelőket, akik az ő utcájukba tévedtek. Nemegyszer úgy látta, hogy valaki a kapujuk felé tart, és megáll. De aztán mindig továbbmentek, az egyik énekelgetve, a másik öreges köhécseléssel, és végül elvesztek a sötétben. Consuelo most már meg volt győződve, hogy csak álmodt, és lefeküdt. Másnap reggel, hogy látomásának emléke már határozatlanabb lett, bevallotta Josephnek, hogy tulajdonképpen nem is látta az ismeretlen arcvonásait. Csak alakja után ítélte meg köpenye szabásáról és redőiről, arca sápadt színéről, meg arról a fekete foltról arca alatt, amely szakáll is lehetett, de a kalap árnyéka is a színház különös fényében, s ezt a bizonytalan hasonlatosságot színezte aztán ki gyors képzelete, és ez hitette el vele, hogy Albertot látja.

- Már elég gyakran leírtad nekem a fiatal grófot - mondta Joseph -, s ha egy ilyen ember kószál itt a sokadalomban, csak feltűnt volna elhanyagolt külsejével, hosszú szakállával, fekete hajával. Márpedig én mindenkinél érdeklődtem, a színház portásait is kérdeztem, ők, tudod, egyetlen ismeretlen embert sem bocsátanak be, ha nincs engedélye, és aznap senki sem látott idegent a színházban.

- Hagyjuk már, biztos, hogy tévedtem. Nagyon izgatott voltam, alig bírtam magammal. Albertra gondoltam, az ő képe volt lelkemben. Akkor aztán láttam valakit, és Albertnak véltem. Annyira meggyengült volna a fejem? Biztos, hogy szívem mélyéből kiáltottam, s valami rendkívüli, szinte képtelen dolog történt bennem.

- Ne gondolj már erre - mondta Joseph -, ne gyötörd magad ily agyrémekkel. Ismételd át a szerepedet, és gondold az esti előadásra.

Másnap Consuelo különös csoportot látott ablakából; a tér felé siettek. Zömök, erőteljes, nagy bajszú, napsütötte emberek voltak, mezítelen lábukon antik koturnusokhoz hasonló, szíjjakkal megerősített saru, fejükön hegyes sipka, övükben négy pisztoly, karjuk, nyakuk csupas, kezükben hosszú albán karabély, s mindez nagy piros köntössel befedve.

- Maszkabálba mennek? - kérdezte Consuelo a kanonoktól, aki látogatóban járt nála. - Pedig ha jól tudom, most nincs farsang.

- Nézze csak meg jól ezeket a férfiakat - felelt a kanonok -, mert nem sokáig látja őket, ha az Úristen megtartja a mi dicsőséges császárnőnkét. Látja, milyen kíváncsian figyelik őket a nép, s ugyanakkor némi irtózattal és rettegéssel is. Bécs a balsors és a félelem napjaiban látta őket először, s akkor vidámabban integetett nekik, mint most, amikor már szégyelli és restelli, hogy nekik köszönheti szabadulását.

- Ezek volnának azok a szlavóniai zsványok, akikről oly sokat hallottam Csehországban, és akik annyit kárt okoztak ott? - kérdezte Consuelo.

- Igen, ők azok - felelt a kanonok -, de már csak roncsai a régi hordáknak, amelyeket a híres Franz von Trenck báró, az ön barátjának, Friedrich von Trenck bárónak unokabátyja horvát jobbagyokból és banditákból szervezett; felszabadította vagy megfélemezte valamennyit, ahogy éppen kellett, s oly merészen és ügyesen, hogy szinte reguláris csapatokként állíthatta őket Mária Terézia szolgálatába. Nézze csak, ott van ő maga, a félelmetes hős, az égett pofájú Trenck, ahogy katonáink hívják, a híres partizán, a legravaszabb és legvakmerőbb harcos, és a leghasznosabb is a közelmúlt szomorú, háborús éveiben; a nagyszájú fosztogató, akihez hasonló nem volt ebben a században, de ugyanakkor a modern idők legbátrabb, legerősebb, legtevékenyebb s legrettenthetetlenebb harcosa, akinek hősi tetteiről máris legendák keringenek. Ő az, Trenck, a pandúr, éhes farkasaival, vérszomjas nyájával, amelynek ő a vad pásztora.

Franz von Trenck porosz unokatestvérénél is hatalmasabb, közel hat láb magas férfi volt. Skarlátvörös köpenye alatt, melyet rubincsat erősített nyakára, valóságos fegyverkészlet díszelgett a mellén, ékkövekkel kirakott török öldöklő eszközök, valamennyi övéhez erősítve. Pisztolyok, hajlott pengéjű kardok és török, amire e nagyon hatékony és nagyon elszánt gyilkosnak csak szüksége lehetett. Fejékként egy kis sarlót viselt a sipkáján, s a négyélű penge csúcsa szinte a homlokát érintette. Arca talán e halálhozó dísz tárgyakkal is ijesztőbb volt. Egy alkalommal egy lőporos hordó robbant fel alatta,⁷⁶ elcsúfította az arcát, s szinte ördögi külsőt adott neki. „Aki csak látta, mindjárt megborzadt tőle” - ismétli róla minden korabeli emlékirat.

- Ez volna az a szörnyeteg, az emberi nem ellensége - mondta Consuelo, s irtózattal fordította el az arcát. - Csehország sokáig nem felejtí el garázdálkodását: a felperzselt és kifosztott városokat, a lemészárolt aggastyánokat és gyermekeket, a megbecstelenített nőket, a vérig sarcolt falvakat, az elpusztított terméseket, az elhajtott vagy kiirtott nyájakat; amerre járt, mindenütt rom és kétségbeesés, halál és tűzvész jelezte útját. Szegény Csehország! harcok örökös áldozata, tragédiák állandó színtere.

---

⁷⁶ Amikor egy cseh városban fosztogattak, Trenck elsőnek ment le egy pincébe, mivel azt hallotta, hogy arannyal töltött hordókat találhat ott. Fáklyája fényénél vizsgálta az értékes zsákmányt, ám az egyik hordóban lőpor volt. A robbanás a boltív törmelékei alá temette a bárót, s szinte haldoklott, amikor kiszabadították, teste borzalmasan megégett, s arcán a mély sebek nyoma sosem múlt el. *(A szerző)*

- Igen, szegény Csehország, minden téboly prédája, minden háború célpontja - mondta szinte visszhangként a jó kanonok. - Trenck báró csak Zsiska János időinek kegyetlen dúlásait ismételte meg. Ő is legyőzhetetlen volt, és ő sem ütött sehol tábor. Olyan nagyon rettegték a nevét, hogy előőrsei egyetlen rohammal vették be a városokat, mikor pedig ő maga még négy mérföldnyi távolságban volt, és más ellenséggel hadakozott. Róla is el lehet mondani, akárcsak Attiláról, hogy ahol az ő lova lépdel, nem nő többé fű. Őt átkozzák a legyőzöttek, még negyedik nemzedékükben is.

Franz von Trenck már elveszett a távolban, de Consuelo és a kanonok még hosszú sorát látta a gazdagon felszerelt, pompás paripáknak, amelyeket óriás horvát huszárok vezettek kantárknál.

- Amit itt lát - mondta a kanonok -, csak kis töredéke mérhetetlen vagyonának. A szlavóniai birtokaira vezető utakon se szeri, se száma a sok öszvérnek és szekérnek, amelyek mind fegyverekkel, képekkel, ékkövekkel, arany- és ezüstrudakkal vannak színültig tele. Annyi kincset halmozott ott össze, hogy három király váltságdíját is könnyűszerrel kifizethetné. Abból az arany étkészletből eszik, amelyet a porosz királytól zsákmányolt, amikor Soraunál kis híja, hogy magát a királyt is el nem fogta. Egyesek azt mondják, hogy csak egy negyedórával később, mások meg, hogy már foglyul ejtette, s Frigyes drága áron vásárolta meg szabadságát. De türelem! Trenck, a pandúr, talán már nem sokáig tobzódik e dicsőségében és gazdagságában. Azt mondják, egy szörnyű bűnper fenyegeti, és maga a császárnő is fél tőle. Azt is mesélik, hogy azokat a horvátokat, akik, ahogy ők mondják, nem léptek meg sipkával a fejükön, vagyis nem szöktek meg, a reguláris csapatokba sorolják, és ott porosz módra fegyelmezik meg őket. Ami meg őt illeti... megfagy ereimben a vér, ha azokra a szép szavakra és jutalmakra gondolok, amelyekkel az udvarnál várják.

- Pedig, mint mondják, ő mentette meg seregeivel az osztrák koronát.

- Ez igaz. A török határoktól Franciaország határáig mindenütt rettegést keltettek, a legjobban védett erődöket is megrohamozták, a legkétségesebb csatákat is megnyerték. Mindig az első sorokban harcoltak, minden hídfőt, minden bástyát megvédtek, minden ellenséget megfutamítottak, minden tábornok csodálatát kivívták. A franciák mindenütt meghátráltak előlük, s mondják, maga Nagy Frigyes is elsápadt, akár egy közönséges halandó, amikor harci kiáltásukat meghallotta. Nincs oly gyors folyó, áthatolhatatlan erdő, ingoványos mocsár, meredek szikla, nincs oly golyózápor és lángtenger, amelyeken át nem törtek, akár az éjszaka óráiban vagy a legkegyetlenebb évszakokban is. Igen, tagadhatatlan, ők mentették meg Mária Terézia koronáját, s nem tábornokaink ósdi haditaktikája vagy diplomatáink simulékony ravaszsága.

- Akkor nyilván nem torolják meg gazságaikat, és utólag fosztogatásaikat is szentesítik.

- Talán éppen hogy túlságosan meglakolnak.

- Miért bántanák őket, amikor ilyen rendkívüli szolgálatokat tettek?

- Már bocsásson meg - mondta a kanonok ravasz módon hunyorítva -, ha egyszer nincs többé szükség rájuk...

- Hát nem kaptak-e szabad kezet, nemcsak az ellenség földjén, hanem magában az osztrák birodalomban is?

- Igen, így volt; mindent megengedtek nekik, de akkor szükség volt rájuk.

- És most?

- Minthogy nincs többé szükség rájuk, most szemükre vetik mindazt, amit akkor megengedtek.

- És Mária Terézia nagy lelke?
- Meggyalázták a templomokat.
- Értem. Trenck elveszett, kanonok úr.
- Pszt! Ezt csak halkán szabad mondani.
- Láttad a pandúrokat? - rohant be lihegve Joseph.
- Láttam őket, de nem nagy örömmel - felelt Consuelo.
- És megismerted őket?
- Először életemben láttam ezeket az ördögi pofákat.
- Nem, nem először látod őket. A Böhmerwaldban már találkoztunk velük.
- Nem emlékszem, hála Istennek.
- Hát elfelejtetted azt a kunyhót, ahol egyszer száraz páfrányon feküdve töltöttük az éjszakát, és hirtelen észrevettük, hogy vagy tíz-tizenkét férfi alszik körülöttünk?

Consuelo most maga előtt látta a kunyhót, és azokat a vad alakokat, akiket mindketten csempészeknek vélték. Josephet akkor más izgalmak gyötörték (amelyekről Consuelo persze nem tudott, és nem is sejtette őket), s ezért vésődött oly mélyen emlékezetébe e viharos éjszaka minden részlete.

- Bizony - mondta a fiú -, ezek az állítólagos csempészek, akik nem vették észre, hogy mellettük töltjük az éjszakát, s virradatkor zsákokkal és nehéz csomagokkal megrakodva elhagyták a kunyhót, tulajdonképpen pandúrok voltak, ugyanazok az arcok, bajszok, fegyverek és köpenyegek, mint most itt az utcán; s a Gondviselés, anélkül, hogy tudtuk volna, utunk legveszedelmesebb kalandjától szabadított akkor meg minket.
- Valóban így van - mondta a kanonok, akinek Joseph már nemegyszer elmesélte utazásuk minden részletét -, ezek a derék férfiak biztosan maguk állították ki szabadságlevelüket, mert így szokták, ha már megtömték a zsebüket, és a határ felé igyekeztek, hogy nagy kerülővel menjenek haza, mivel attól tartottak, hogy a birodalom földjein számon kérhetik tőlük zsákmányukat. De ne gondolják, hogy baj nélkül érnek hazájukba, mert útközben egymást is kirabolják és meggyilkolják, s csak a legerősebb jut el végül erdőjébe és barlangjába, persze jól megrakodva, mivel az is neki marad, amit társai harácsoltak.

Közeledett az előadás ideje, Consuelo a színházba ment, és végre megfélelkezhetett Trenck pandúrjairól. Nem volt öltözője, s eddig Tesi asszony engedte át neki a magáét. De aznap Tesi asszony, akit felbőszített Consuelo sikere, és máris esküdt ellensége lett a lánynak, magával vitte a kulcsot. Szegény kicsi primadonnánk zavartan álldogált, nem tudta, hol húzódjon meg. Színházakban gyakran látni ilyen aljasságokat: bosszantani és nyugtalanítani akarják a vetélytársakat, hogy aztán rosszul énekeljenek. A kárvallott fűhöz-fához kapkod, egy zugot keres, ahol átöltözhet, de nem talál. Az idő múlik, a színészek nem törődnek vele, s csak foghegyről vetnek neki egy-egy szót: „Mi az? még nem öltözött át? Mindjárt kezdünk.” Végül sok futkosás és könyörgés után, sok dühroham és fenyegetőzés árán megnyitnak neki egy öltözőt, de itt semmit sem talál, amire szüksége volna. Ha ellenségei a varrónőket is megnyerik maguknak, a ruha nincs kész, vagy rosszul áll. Az öltöztetőnők pedig mindenkivel foglalkoznak, csak e kicsire szabott kínzópad áldozatával nem. Megszólal a csengő, már visszhangzik a folyosókon az ügyeletes (a *buttafuori*) csaholó kiáltása: *Signore e signori, si va cominciar!*,⁷⁷ s

---

⁷⁷ Uraim és hölgyeim, kezdünk!

e rettenetes szavak jéghideg fuvallatként dermesztik meg színésznők szívét. Nincs kész; kapkod, siet, tépi a szalagjait, felhasítja a ruhaujját, fordítva veszi fel a köpenyét, s alig lép a színpadra, máris leesik a fejéke. Ideges, remeg, méltatlankodik, szeme csupa könny, mégis mennyei mosollyal az ajkán kell megjelennie; torka összeszorul, szíve majd kiugrik a melléből, és mégis friss, tiszta, biztos hangon kell énekelnie... Ó, ezeryi tüske rejtőzik a sok virágkoszorú alatt, amely a diadal pillanatában beborítja a színpadot.

Szerencséjére Consuelo találkozott Corillával, aki megfogta a kezét, és így szólt hozzá:

- Jer az én öltözőmbe; Tesi asszony ugyanazt a tréfát játszotta meg veled, mint velem is, amikor itt először felléptem. De én segítségedre leszek, ha másért nem, hát azért, hogy őt bosszantsam; meg legközelebb te viszonzozhatod majd szívességemet. Igaz, nagy formában vagy, Porporina; s attól tartok, bárhol vet utamba balszerencsém, mindenütt megelőzől. Biztosan elfelejted majd, hogyan bántam itt veled, s csak arra a rosszra emlékezel, amit ellened elkövettem.

- A rosszra, amit ellenem elkövetett? - mondta Consuelo belépve vetélytársnője öltözőjébe. Egy spanyolfal mögé bújt, hogy előkészítse magát, s miközben a német öltöztetőnők felváltva segítettek nekik, a két énekesnő nyugodtan beszélgethetett velencei nyelven, anélkül, hogy értették volna őket. - Mi rosszat tett volna velem? Én semmire sem emlékszem.

- Látod, most is magázol, mintha vérbeli hercegnő volnál, és megvetnél engem, ami csak azt bizonyítja, hogy még mindig haragszol rám.

- Akkor megismétlem: nem emlékszem, hogy bármi rosszat tettél volna velem - mondta Consuelo legyőzve iszonyát, hogy ily közvetlenül szóljon egy nőhöz, akire oly kevésbé hasonlít.

- Igaz, amit mondasz? - álmélkodott Corilla. - Hát teljesen megfeledkeztél a szegény Zotóról?

- Szabad voltam, s tőlem függött, hogy elfelejtsem, hát megtettem - mondta Consuelo, királynői koturnusába bújva, s most azt a bátorságot és szabad szellemet érezte, amelyet mesteriségének varázsa nemegyszer a szívébe lopott; mindjárt el is énekelt egy ragyogó futamot, hogy kipróbálja a hangját.

Corilla egy másik futammal válaszolt, majd így szólt a szobalányához:

- Hogy vinné el az ördög, kisasszony, mit présel ilyen szorosra? Azt hiszi talán, egy nürnbergi babát öltöztet? Azt sem tudják ezek a német libák - folytatta most tájszólásban -, milyen egy szép női váll. Szögletesre préselnének minket, akár az ő aszott grófnőiket, ha engedné az ember. Porporina, te se túrd, hogy a füledig bebugyoláljanak, ahogy a múltkor is tették: borzalmas voltál.

- De kedvesem, a császárnő kívánja így. Ezek a hölgyek is tudják, s minek ellenkezzem ilyen csekélység miatt.

- Csekélység? Talán csekélység a vállunk?

- Nem miattad mondom, neked valóban gyönyörű formáid vannak; de ami engem illet...

- Képmutató - sóhajtott Corilla. - Tíz évvel vagy fiatalabb nálam, és az én vállamat hamarosan csak a hírnév tartja egyben.

- Te vagy a képmutató - válaszolt Consuelo, akit borzalmasan untatott az effajta beszélgetés; és hogy ne kelljen folytatnia, fésülködés közben skálákat és rövid dallamokat énekelt.

- Hagyd abba - kiáltott egyszerre Corilla, aki akarata ellenére is vetélytársnője énekét figyelte.
- Mintha megannyi tört döfnél a torkomba... Ó, jó szívvel odaadnám neked valamennyi szeretőmet, már azért is, mert könnyen találnék újakat. De a hangod és a módszered, ezt, látod, sosem vitathatom el tőled. Hagyd abba, mert ezzel a két kezemmel fojtalak meg.

Consuelo látta, hogy Corilla csak félig tréfál, s igaz fájdalmát rejtí e csúfondáros hízelkedés mögé; abbahagyta hát énekét, de egy pillanattal később vetélytársnője megint megszólalt:

- Hogyan csinálod ezt a futamot?

- Te akarod énekelni? Szívesen átengedem - nevetett Consuelo az ő csodálatos jószívűségével.
- Mindjárt megtanítlak rá, s már ma este beillesztheted a szerepedbe. Én majd találok egy másikat.

- Az még szebb lesz, s így mindenképpen rosszul járok.

- Akkor egészen elhagyom. Porpora nem is szereti az ilyesmit, s legalább kevesebb oka lesz ma este, hogy korholjon. Nézd csak, itt a futam.

Egy összehajtott kis papírlapot vett elő a zsebéből, rajta egyetlen sor, s a spanyolfalon át Corillának adta, aki mindjárt tanulni kezdte. Consuelo segítette, többször elénekelte neki, s Corilla hamarosan meg is tanulta. Közben egyre folyt az öltöztetés.

De mielőtt Consuelo a ruhájába bújhatott volna, Corilla egyetlen mozdulatával félrelökte a spanyolfalat, és megcsókolta új barátnőjét, hogy megköszönje a nagylelkűen átengedett futamot. Nem csupán a hála őszinte érzése bírta hirtelen elhatározására, inkább az az álnok szándék, hogy fűzőben lássa vetélytársnőjét, s aztán később elmesélhesse, milyen fogyatékos-
ságokat figyelhetett meg alakján. Ám Consuelo nem viselt fűzőt. Nádszálkarcsú derekának, szűzies és nemes formáinak semmi mesterkélt támaszra nem volt szükségük. Kitalálta Corilla szándékát és mosolygott.

„Nézheted a testemet, fürkészhatsz a szívemben - gondolta magában -, semmi hamisat nem találsz.”

- Zingarella - szólott most Corilla, s arca akarata ellenére gyűlölködő, hangja kemény volt -, már egyáltalán nem szereted Anzoletót?

- Egyáltalán nem - felelt Consuelo nevetve.

- És ő nagyon szeretett téged?

- Egyáltalán nem szeretett - mondta Consuelo ugyanazzal a határozottsággal és őszinteséggel.

- Ő is ezt mondta nekem - kiáltotta Corilla, s mohón fürkészte a lányt átható, világoskék szemével, mert azt remélte, valami késő bánatot fedez fel rajta, vagy talán egy régi sebet szakít fel.

Consuelo nem szeretett ravaszkodni, de tiszta lelkekben mindig van elég erő, hogy szembenézzenek mások fondorlatos szándékaival. Ő is megértette a játékot, és nyugodtan ellenállt. Nem szerette már Anzoletót, nem ismerte a sértődöttség gyötrelmeit, mosolyogva eltúrta hát, hogy Corilla élvezze ezt a kis diadalát.

- Nem is hazudott - felelte -, sohasem szeretett.

- És te, te sem szeretted? - kérdezte Corilla. Inkább álmélkodott, s nem is örült e válasznak.

Consuelo érezte, hogy nem állhat meg a féligazságnál. Corilla győzedelmeskedni akart, miért ne adná meg neki ezt az elégtételt?

- Én - felelte - nagyon szerettem.
- És ilyen könnyen bevallod; nincs benned semmi büszkeség, szegény kicsikém?
- Annyi mindenesetre volt, hogy meggyógyuljak.
- Vagyis elég bölcs voltál, hogy egy másik férfival vigasztalódj. Ki az? Mondd meg, Porporina. Csak nem a kis Haydn, de hisz neki egy lyukas fityingje sincs.
- Ez nem volna éppen ok. De senkivel sem vigasztalódtam, legalábbis nem úgy, ahogy te gondolod.
- No persze! Majd elfeledtem, te el akarod hitetni... De itt ne beszélj így, szívem, mert nevetéssé válhatsz.
- Nem is mondom, ha nem kérdeznék, s azt sem engedem, hogy bárki kérdezzen. Neked, látod, megengedtem, Corilla; s ha nem vagy ellenségem, ne élj vissza vele.
- Kegyed maszkkal az arcán járja a világot, s ráadásul cseppet sem ostoba, bár megjátssza a ma született bárányt - kiáltott Corilla. - Oly kevéssé ostoba, hogy szinte már én is elhiszem, olyan ártatlan, mint én voltam tizenkét éves koromban. De hisz lehetetlen! Milyen ügyes vagy te, Zingarella. Azt hiteted el az emberekkel, amit akarsz.
- Semmit sem hitetek el velük, mert nem engedem oly közel őket, hogy kérdéseket tehessenek fel.
- Bölcsen cselekszel, mindig visszaélnék bizalmunkkal, s ha egyszer őszintén beszélünk velük, megaláznak szemrehányásaikkal. Látom, érted a mesterségedet. Jól teszed, hogy nem akarsz szenvedélyeket ébreszteni: így elkerülsz minden bajt és vihart, szabadon cselekszel, és senkit sem vezetsz félre. Ha őszintén nézünk szembe a dolgokkal, több szeretőt találunk, és gyorsabban is boldogulunk. De ehhez nagyobb bátorság kell, mint ami bennem van; egy dolog kell: közönyösnek lenni mindenkivel szemben, s azzal sem törődni, hogy szeretnek-e minket, mivel csak sok elővigyázat és hazugság árán élvezhetjük a szerelem veszélyes gyönyöreit. Csodállak, Zingarella! igen, valami tiszteletet is érzek, hogy ily fiatalon le tudad győzni a szerelmet; mert semmi nincs, ami jobban megrontaná nyugalmunkat, hangunkat, szépségünket, szerencsénket, sikereinket, mint ez az átkozott szerelem! Igen, tapasztalatból tudom. Ha megelégedtem volna hideg szerelmi játékokkal, nem szenvedtem volna olyan sokat, nem vesztettem volna el kétezer zecchinót, és ráadásul két hangot is a magasságomból. De látod, hogy megalázkodom előtted; szerencsétlen teremtés vagyok én, balsorsra születtem. Mikor legjobban mennek a dolgaim, mindig elkövetek valami ostobaságot, ami aztán mindent elront, belehabarodok egy szegény ördögbe, és máris vége a szerencsémnek! Volt idő, amikor Zustiniani felesége lehettem volna; igen, el akart venni: halálosan szerelmes volt, és én ki nem állhattam. Uralkodtam a szívéen, de azt a nyomorult Anzoletót akartam... és mindent elvesztettem. Igen, most már a te tanácsaidat követem, te leszel ugye, a barátnóm? Te majd megóvsz a szív gyengeségeitől és szeszélyeitől. És hogy máris elkezdjük... be kell vallanom, most is megperzselődtem kissé: egy hete nagyon tetszik nekem egy férfi, pedig már nem áll valami nagy kegyben, s ismeretsége hamarosan többet árthat, mint használhat az udvarnál; nagyon gazdag, milliói vannak, de egy szempillantás alatt mindenét elveszítheti. Igen, szakítok veled, mielőtt magával rántana a romlásba... A fenébe is, máris meghazudtol az ördög, mert ő maga jön; megismerem a lépteit, és a féltékenység tüze ég az arcomon. Húzd magad elé a spanyolfalat, Porporina, és ne mozdulj; nem akarom, hogy lásson.

Consuelo sietve és nagy gonddal megigazította a spanyolfalat. Nem volt szüksége tanácsra, hogy elbújjon Corilla szeretői elől. Egy vibráló, de már nem nagyon friss hang tiszta énekét hallották a folyosóról, s máris kopogtak az ajtón. Nyilván csak üres udvariasság volt ez, mivel a férfi, meg sem várva a választ, azonnal benyitott.

„Szörnyű mesterség - gondolta Consuelo. - Nem, sosem engedem, hogy megrészegítsen a színpad varázsa. Túláságosan sok a mocok a kulisszák mögött.”

Megbújt egy sarokban, megalázottnak érezte magát, hogy ilyen társaságban van, döbbsenten és felháborodva gondolt arra, hogyan magyarázta Corilla az ő magatartását, s megrémült ettől a feneketlen romlottságtól, amelybe, életében először, most ő is belekeveredett.

97

Miközben gyorsan befejezte öltözködését, nehogy meglephessék, a következő párbeszédet hallotta olasz nyelven:

- Mit keres itt? Nem megtiltottam, hogy az öltözőmbe jöjjön! A császárnő szigorúan megbüntet minket, ha férfiakat fogadunk az öltözőnkben, ha csak színésztársainkat nem, de őket is csak sürgős színházi ügyben engedhetjük be. Látja, milyen ostoba helyzetbe hoz. Nem is értem, miért nem őrzik jobban az öltözőket.

- Aki fizet, az előtt minden út nyitva áll, szépséges királynőm. Csak a nyúlszívűek rettennek meg az ellenállástól és a besúgástól. Fogadjon hát kedvesebben, vagy az ördögre esküszöm, soha többé vissza nem jövök.

- Nagyobb örömet nem is okozhatna. Menjen csak. Nos, még mindig nem ment el?

- Úgy látom, olyan őszintén kívánod, hogy csak azért is itt maradok, hadd dühöngj egy keveset.

- Figyelmeztetem, hogy mindjárt hívatom a rendezőt, majd ő kiteszi a szűrét.

- Csak jöjjön, ha elege van az életből; örömmel várom.

- Megörült? Hányszor mondjam, hogy rossz hírbe kever, hogy maga miatt megszegem azt a szigorú rendelkezést, amelyet csak nemrég hozott Őfelsége, és súlyosan meg fognak büntetni, talán el is bocsátanak.

- Ami a büntetést illeti, majd én fizetem ki az igazgatónak, de pálcával mérve, annak meg egyenesen örülnék, ha elbocsátának, mert akkor velem jönnél a birtokomra, s ott kedvünkre élnénk.

- Hogy egy ilyen vadállattal éljek? Nem, soha! Nos, menjünk ki együtt, ha már semmiképp sem akar magamra hagyni.

- Hogy magadra hagyjalak? Hát egyedül volnál, angyalkám? Nos, megyek, de előbb körülnézek egy kicsit. Ez a spanyolfal például túláságosan sok helyet foglal el a te kis szobádban. Azt hiszem, csak szívességet tennék, ha egy rúgással a falhoz lapítanám.

- Hagyja! Hagyja, uram! Egy hölgy öltözködik mögötte. Egy nőt sebezne meg, talán meg is ölné, maga haramia.

- Egy nőt, akkor nem nyúlok a spanyolfalhoz. De előbb meggyőződöm, nem visel-e kardot a menyecske.

A spanyolfal megmozdult. Consuelo már felöltözködött, s amikor a férfi meg akarta mozdtítani a spanyolfal első szárnyát, gyorsan vállára borította köpenyét, s a másik oldalon, a két lépésre levő ajtón át akart kiosonni. De Corilla, látva szándékát, visszatartotta:

- Maradj, Porporina; ha nem talál itt, még azt hinné, egy férfi menekült ki a szobámból, és talán meg is ölné.

A rémült Consuelo elhatározta, hogy megmutatja magát; ám Corilla a spanyolfal elé állt, s elrejtette a lányt szeretője elől. Talán abban reménykedett, ha fellobbantja féltékenységét, a férfi nem veszi észre vetélytársnője megható szépségét.

- Ha egy hölgy van ott - mondta az ismeretlen nevetve -, válaszoljon kérdéseimre. Felöltözött már, asszonyom? Megengedi, hogy kifejezzem hódolatomat?

- Uram - felelt Consuelo Corilla intésére -, őrizze meg hódolatát mások számára, és ne kívánja, hogy elfogadjam. E pillanatban nem vagyok látható.

- Egy okkal több, hogy megnézzem - mondta Corilla szeretője, és a spanyolfal felé nyúlt.

- Ne hamarkodja el a dolgot - mondta Corilla erőltetett nevetéssel. - Egy pongyolába öltözött pásztorlányka helyett talán egy tiszteleltre méltó matrónát találna a spanyolfal mögött!

- Az ördögbe is!... De nem, hangja nagyon friss, legfeljebb húszéves. Ha pedig nem volna szép, már rég megmutattad volna.

A spanyolfal magas volt, s az idegen férfi nyúlánk termete ellenére is csak akkor tekinthetett volna mögéje, ha lesöpri a székről a sok kacatot, amit Corilla rájuk dobott; de amióta tudta, hogy nem kell egy férfi jelenléte miatt nyugtalanodnia, mulattatta a játék.

- Asszonyom - kiáltotta -, ha öreg és csúf, ne szólaljon meg, s én tiszteletben tartom menhelyét; de ha fiatal és csinos, ne tőrje Corilla rágalmait, s hitemre, egy szempillantás alatt lerontom ezt a válaszfalat.

Consuelo nem felelt.

- Az ördögbe - kiáltott az idegen pillanatnyi várakozás után -, engem nem vezet félre. Ha öreg volna és formátlan, nem ismerné be ilyen nyugodtan; de mivel nyilván földre szállt angyal, csak nevet kétségeimen. Mindenképpen látnom kell tehát; mert ön vagy bámulatos szépség, aki miatt a szép Corilla is nyugtalanodik, vagy túlságosan értelmes, s bevallja csúf voltát, márpedig még soha életemben nem láttam olyan csúf nőt, aki egyszerűen tudomásul venné a dolgot.

Megfogta Corilla karját, s bár csak két ujjával érintette, könnyedén hátragörbítette, akár egy szalmaszálat. Az énekesnő felsikoltott, kiabált, hogy megsebezték, összetörték a karját; a férfi nem sokat törődött vele, hanem félrehúzva a spanyolfal szárnyát, Trenck báró ördögi arcát mutatta a rémült Consuelónak. Most nem marcona hadfi viseletében volt, hanem nagyon gazdag és piperkőc városi öltönyben; de óriási termete, s a napbarnított arcán éktelenkedő fekete-vörös foltok mindjárt elárulták a vakmerő és könyörtelen pandúrvezért.

Consuelo nem tudta elfojtani rémült sikolyát, és sápadtan hullott le a székére.

- Ne féljen tőlem, asszonyom - mondta a báró egyik térdével a földet érintve -, és bocsásson meg merészségemért, amelyet, hogy most látom, nagyon nehéz volna illő módon megbánnom. Inkább hadd higgyem azt, hogy csak irántam való szánalomból (mivel tudta, hogy ha meglátom, mindjárt imádni is fogom) tiltotta meg közeledésemet. Ne bántson meg azzal a feltevésével, hogy fél tőlem; csúf vagyok, elismerem. De ha a háború afféle szörnyeteggé is változtatott egy csinos fiatalembert, azt már ne gondolja, hogy gonosszá is tette.

- Nyilván csak azért nem, mivel már gonosznak született - felelt Consuelo hátat fordítva.

- No, no, kis vadóc - mondta a báró -, biztosan a dajkája traktálta ezekkel a vámpírmesékkal, ahogy vénasszonyok szokták ebben az országban. A fiatal nők viszont méltányosabban bánanak velem; tudják, bármilyen nyersen bánok is el a haza ellenségeivel, ők mindjárt megszéldíthetnek, csak igyekezniük kell egy keveset.

S mivel Consuelo úgy tett, mintha a tükörben nézné magát, a báró is a tükör felé hajolt; vad és kéjes pillantása, amely Corillát annyira lenyűgözte, most valósággal megperzselte a leányt. Consuelo látta, csak úgy szabadulhat tőle, ha felingerli.

- Báró úr - mondta neki -, nem félelmet ébreszt bennem, inkább iszonyatot és utálatot. Ön szeret gyilkolni, én pedig nem félek a haláltól; de gyűlölöm a vérszomjas lelkeket, és ismerem az önét. Csehországból érkezem, ott láttam a lába nyomát.

A báró arca elfehéredett. A rettenthetetlen férfi most vállat vont, és Corillához fordult:

- Miféle ördögfajzat ez? Még Lestock báróné sem támadt rám ily dühödten, pedig ő pisztolyát sütötte rám közvetlen közelből. Talán akaratlanul eltapostam volna a szeretőjét, amikor egy bokron ugrattam át? Nyugodjon meg, kedvesem, csak meg akartam tréfálni. Ha rosszkedvében van, máris ajánlom magam: de belátom, megérdemeltem ezt a leckét, merthogy csak egy pillanatra is megfeledkeztem az én isteni Corillámról.

- Isteni Corillája - felelt az énekesnő - nem sokat törődik az ön szeszélyeivel, és arra kéri, szíveskedjék visszavonulni. Az igazgató ilyenkor körbejár, bármelyik pillanatban benyithat, és ha nem akar botrányt...

- Már megyek is - mondta a báró. - Nem akarlak megszorítani, mert ha megríkatlak, a közönség nem találná elég frissnek a hangodat. Az előadás után a kijáratnál várlak a kocsimban. Rendben van?

És akár tetszett Corillának, akár nem, megcsókolta Consuelo előtt, és már ment is.

Corilla most vetélytársnője nyakába vetette magát, és hálálkodott, hogy visszautasította szeretője ízetlen udvarlását.

Consuelo elfordította a fejét; az úri haramia csókját érezte Corilla arcán, s szinte ugyanúgy undorodott tőle, mint a bárótól.

- Hogy lehet féltékeny egy ilyen visszataszító emberre? - kérdezte.

- Zingarella, te nem értesz hozzá - felelt Corilla mosolyogva. - A báró nálunk előkelőbb nőknek is tetszik, s olyanoknak is, akiket erkölcsösnek tartanak. Csodálatos az alakja, és arca is olyan vonzó sok sebhelye ellenére, hogy te sem állnál ellen, ha fejébe venné, hogy tessék neked.

- De Corilla, nem az arcától irtózom legjobban. Lelke arcánál is visszataszítóbb. Hát nem tudod, hogy kegyetlen a szíve, akár egy tigrisé?

- Éppen ezért vesztettem el a fejem - felelt könnyedén Corilla. - Nem is tudod, mennyire unom már e sok elpuhult férfi bókokba burkolt ízetlen ostromát. Láncra verni egy tigrist, megtörni és pórázon vezetni az erdők oroszlánját; látni, mint sóhajtozik és sír, ordít és reszket az, aki egész seregeket futamít meg egyetlen tekintetével, és kardja mákfejként csapja le a bika fejét, izgalmasabb gyönyörűség ez, hidd meg, mint bármi más, amit eddig ismertem. Anzoletoiban is volt valami mindebből; gonoszsága miatt szerettem, de a báró nála is gonoszabb. Anzoleto képes arra, hogy megverje szeretőjét; a báró arra is, hogy megölje. Ó, őt jobban szeretem!

- Szegény Corilla - mondta Consuelo, és mély szánalommal tekintett vetélytársnőjére.

- Látom, sajnálsz szerelmem miatt, és igazad van; de még jobban tennéd, ha irigyelnél. De inkább sajnálj, mint hogy elvitasd tőlem ezt a férfit.

- Légy nyugodt! - felelt Consuelo.

- *Signora, si va cominciar!* - kiáltott az ügyeletes az ajtónál.

- *Kezdünk!* - kiáltott egy öblös hang a felső emeleten, ahol a kóristák termei voltak.

- *Kezdünk!* - ismételte egy gyászos hang a színház mélyébe vezető lépcső alján; és e két szótag egyre gyengülő visszhangként szállt kulisszáról kulisszára, hogy aztán teljesen elenyésszen a sűgónál, aki már háromszoros kopogással adta tovább a karmesternek. A karmester viszont pálcájával kopogott a pulpituson, és az áhítat és izgalom pillanata után, amely mindig megelőzi a kezdést, felcsendült a szimfónia, és elnémultak a földszint sorai és a páholyok.

Consuelo már a *Zenobia* első felvonásában tökéletes, ellenállhatatlan művészettel énekelt, úgy, ahogy Haydn megjósolta. A színpadon a legnagyobb tehetségek sem aratnak mindennap maradéktalan diadalt; még ha fel is tételezzük, hogy egy pillanatra sem lankad el erejük, nem minden szerep és nem minden helyzet alkalmas legcsillogóbb vonásaik érvényesítésére. Consuelo most először találta meg azt a szerepet és azokat a helyzeteket, amelyekben önmaga maradhatott, teljes ártatlanságában, erejében, gyengédségében és tisztaságában, és nem kellett mesterkéltné erőfeszítéseket tennie, hogy egy ismeretlen személlyel azonosuljon. Megfeledezhetett erről a borzalmas erőfeszítésről, átadhatta magát a pillanat hangulatának, és azokban a szenvedélyes és mély indulatokban talált ihletet, amelyeket nem volt ideje tanulmányozni, és most egy együttérző közönség delejes hatása sugárzott feléje. Kimondhatatlan örömet érzett; és ahogy kisebb mértékben már a próbákon is átélte, ahogy Josephnek is őszintén megmondta, nem a közönség ujjongása adta örömeinek mámorát, hanem az a boldogság, hogy meg tudja valósítani tehetségét, az a győzedelmes biztonság, hogy eszményi teljességre emelkedik művészetében. Eddig mindig nyugtalanul tépelődött, vajon nem hozhatott volna-e ki többet adottságaiból és szerepéből. Most először érezte, hogy teljes erejében megmutatkozott, s szinte nem is hallva a tömeg tombolását, önmagának tapsolt szíve mélyén.

Az első felvonás után, a kulisszák mögött hallgatta a közjátékot, amelyben Corilla elragadó volt, s Consuelo őszinte dicséréteivel bátorította vetélytársnőjét. De a második felvonás után már szükségét érezte, hogy pihenjen egy keveset, és felment az öltözőbe. Porpora másutt volt elfoglalva, és nem kísértc el, Joseph pedig, aki a császárnői kegy titkos közbenjárására hegedűs lett a zenekarban, természetesen a helyén maradt.

Consuelo tehát egyedül nyitott be Corilla öltözőjébe (miután elkérte tőle a kulcsot), egy pohár vizet ivott, és lefeküdt a pamlagra. De aztán Trenck pandúrra gondolva hirtelen megrémült, az ajtóhoz szaladt, és kétszer ráfordította a kulcsot. Igaz, semmi valószínűsége nem volt, hogy megzavarhatná. Amikor megkezdték a darabot, a báró a nézőtérre ment, s Consuelo látta is az egyik páholyban, legfanatikusabb csodálólítól körülvéve. Trenck szenvedélyesen szerette a zenét; Olaszországban született, ott is nevelkedett, éppoly zengzetesen beszélt ezt a nyelvet, akár egy igazi olasz, kellemesen énekelt, és „ha nem lettek volna más képességei, a színpadon is nagy pályát futott volna be”, állítják életrajzírói.

De micsoda rémület dobogtatta meg Consuelo szívét, amikor visszatérve a pamlaghoz, azt látta, hogy egyszerre megmozdul a végzetes spanyolfal, és az átkozott pandúr jelenik meg előtte. A lány az ajtóhoz rohant, ám a báró megelőzte, és a zárhoz támasztotta a hátát.

- Nyugalom, anygalkám - mondta borzalmas mosollyal. - Ha már megosztja Corilla öltözőjét, meg kell szoknia, hogy e szépséges teremts szeretőjével is találkozzék itt néha, s persze azt is gyaníthatta volna, hogy az ő zsebében is van egy kulcs. Most szépen besétált az oroszlán

barlangjába... Ugyan, ne is próbáljon segítségért kiáltani! Senki sem sietne ide. Jól ismerik Trenck lélekjelenlétét, karjának erejét, meg azt a szokását, hogy egykettőre végez az okvetetlenkedőkkel. Ide is beengedték, látja, a császárnő tilalma ellenére, s csak azért, mert egyetlen férfi sincs a maga csepürágói közt, aki elég merész volna, hogy szembenézzen vele. Ugyan mit remeg, mit sápadozik? Oly kevéssé bízik önmagában, hogy pár jó szót sem hallgathat meg anélkül, hogy elveszítené a fejét? Vagy azt hiszi talán, hogy olyan ember vagyok, aki erőszakot tesz a nőkön, és megbecsteleníti őket? Dajkamesék ezek, gyermekem, vénasszonyok rémisztgetik ilyesmivel. Trenck nem olyan gonosz, amilyenek mondják, s hogy ön is meggyőződjön róla, ezért akar egy pillanatig elbeszélgetni.

- Addig nem hallgatom meg, uram, míg ki nem nyitja az ajtót - felelt Consuelo határozottságában reménykedve - Ha megteszi, nyugodtan beszélhetünk. De ha ragaszkodik ahhoz, hogy bezárva maradjunk, azt kellene hinnem, hogy ez a bátor és erős férfi nem bízik önmagában, és nem mer szembenézni az én csepürágó társaimmal.

- Igaza van - mondta Trenck tágra nyitva az ajtót. - Ha nem fél attól, hogy megfázik, én szívesebben vagyok friss levegőn, mint ebben a pézsmailatban, amellyel Corilla ezt a kis szobát bebüdösíti. Nagyon hálás vagyok szívességéért.

Majd megfogva Consuelo két kezét, arra kényszerítette, hogy a pamlagon üljön, ő maga pedig, anélkül, hogy elengedte volna a leány kezét, a padlóra térdelt. Consuelo érezte, hogy gyermekes veszekedés nélkül nem szabadulhat tőle, s hogy vonakodása végzetes lehet becsületére, mivel a báró talán csak várja és maga is elősegíti ezt az ellenállását, amely feltűzelné ösztöneit, és maradék tisztelettudását is feledtetné vele. Consuelo megértette ezt, és beletörődött a kétes próbálkozás szégyenébe. De egy könnycsepp mégis kihullott szeméből, és lassan végigcsorgott sápadt, komor arcán. A báró meglátta, ám nem lágyult meg, inkább valami vad, féktelen öröm öntötte el a sebhelyektől eléktelenített, csupaszra égett arcát.

- Nagyon igazságtalan velem - mondta, s hangjának hízelgő lágysága képmutató elégtételéről tanúskodott... - Gyűlöl, anélkül, hogy ismerne, és nem akarja meghallgatni önigazolásomat. Nem fogadhatom el ostoba módon ezt az ellenérzését. Egy órával ezelőtt nem sokat törődtem vele; de amióta hallottam az isteni Porporinát, amióta imádom, érzem, érette kell élnem, vagy a kezétől meghalnom.

- Kíméljen meg ettől a nevetséges komédiától... - mondta Consuelo felháborodottan.

- Komédiától? - vágott a szavába a gróf. - Nézze csak - s egy töltött pisztolyt vett elő a zsebéből, ő maga húzta fel a kakasát, majd átadta a lánynak -, fogja szép kezével ezt a fegyvert, s ha akaratom ellenére megsértem szavaimmal, ha továbbra is gyűlöletes vagyok önnek, öljön meg, mihelyt kedve tartja. Ami meg a másik kezét illeti, elhatároztam, addig őrzöm a kezemben, míg meg nem engedi, hogy megcsókoljam. De ezt a kegyet csak jóságának akarom köszönni, türelmesen könyörgök és rimáncodom tehát e gyilkos fegyver csöve előtt, s ha terhére lesz állhatatosságom, nyugodtan megcélozhat vele.

Trenck báró valóban Consuelo jobb kezébe adta a pisztolyt, s erőszakosan szorongatva a balját, páratlan önhittséggel az arcán, továbbra is a lány előtt térdelt. Consuelo e pillanattól kezdve nagyon erősnek érezte magát, s úgy helyezte el a fegyvert, hogy veszély esetén mindjárt élhessen vele, majd mosolyogva megszólalt:

- Most beszélhet, figyelmesen hallgatom.

Miközben e szavakat mondta, lépteket vélt hallani a folyosón, sőt egy ember árnyékának körvonalait is látta az ajtó előtt. De az árnyék hamarosan eltűnt, talán mert az ismeretlen leleselkedő megint visszament, talán mert a lány csak rémületében képzelte ezt a dolgot. Mostani

helyzetében, amikor már csak a botrány miatt kellett félnie, inkább rettegett attól, s nem kívánta, hogy egy közömbös vagy akár jóindulatú ember arra járjon. Ha nem szól, s a bárót ott találják, nyitott ajtó mellett s térden állva előtte, mindenki azt hinné, hogy szemérmetlenül hallgatja szerelmes esdeklését; ha viszont sikoltozik és segítségért kiált, a báró biztosan megölné, bárki lépne is a szobába. Vagy ötven hasonló esetről tudnak a pandúr magánéletéből, s szenvedélye áldozatait aztán mindig gyengének vagy bemocskoltnak vélték. E rettenetes helyzetében Consuelo csak azt kívánhatta, hogy minél gyorsabban végezzenek, és csupán saját bátorságában bízhatott, hogy észre térítse Trenck bárót, mielőtt bárki megfigyelné és a maga módján magyarázná ezt a furcsa jelenetet.

A báró sejtette, mire gondol áldozata, s ezért behajtotta az ajtót, de nem csukta be teljesen.

- Higgye meg, asszonyom - mondta, amikor megint visszajött -, bolondság volna, ha az erre járók rosszindulatának tenné ki magát; ennek a vitának csak kettőnk közt kell eldőlnie. Hallgasson meg; látom, hogy vonakodik, és meg is értem aggályait, hiszen Corilla a barátnője. Becsülete s jó híre, hogy semmi áron nem tagadná meg barátságát, még annál az örömömnél is értékesebb számomra, hogy most, pár pillanatig, tanúk nélkül láthatom. Tudom, hogy az a párdúc, akit egy órával ezelőtt még imádtam, mindjárt árulással vádolná, ha most itt találna a lába előtt. De nem lesz meg ez az öröme, jól kiszámítottam az időt. Még legalább tíz percig kell szórakoztatnia a közönséget nyávogásával. Nyugodtan megmondhatom tehát, ha szerettem is, most már csak annyira emlékszem rá, mint az első almára, amelyet életemben ettem. Ne féljen tehát attól, hogy egy szívet ragad el tőle, ez a szív már nem az övé, és semmi sem törülheti ki többé belőle az ön képét. Egyedül ön uralkodik felettem, asszonyom, s ön rendelkezik életemmel. Miért is habozna? Szeretője van, mint hallom, de kezem egyetlen mozdulattal megszabadítom tőle. Egy komor és féltékeny gyám őrzi lépteit, de én könnyűszerrel félretolom. Ezer cselszövés fenyegeti a színházban; a közönség imádja, igaz; de a közönség hálátlan, s csak egyszer legyen fátyolos a hangja, azonnal elfordul öntől. Én mértéktelenül gazdag vagyok, s hercegkisasszonnyá, csaknem királynővé tehetem, egy vad országban, igaz, de ahol egy szempillantás alatt szebb és tágasabb palotákat és színházakat emelhetek, mint amilyeneket Bécsben lát. Ha közönségre van szüksége, a földből varázsolom elő, pálcám egyetlen intésére, s oly lelkeset, oly odaadót, oly hűségeset, amilyen a bécsi közönség sosem lehet. Nem vagyok szép, tudom; de az arcomon éktelenkedő forradások tiszteletre méltóbbak és dicsőségesebbek, mint az a festék, amely az ön bohócainak fakó arcát takarja. Kemény vagyok rabszolgáimmal, és kérlelhetetlen ellenségeimmel; de szelíd hűséges szolgálóimmal, s akit én szeretek, annak csupa öröm, dicsőség és jólét az élete. Azt is bevallom, hogy néha vad vagyok; nem hazudtak önnek. Ám ha az ember bátor és erős, mint én, szívesen él hatalmával, valahányszor bosszúvágy vagy gőg ösztönzi. De egy tiszta, félénk, szelíd és elragadó nő, amilyen ön, leküzdheti erőmet, bilincsbe verheti akaratomat, és engedelmessé tehet, akár egy gyermeket. Próbálja csak meg; bízson bennem, egy ideig csak titokban persze, s ha megismer, látni fogja, hogy nyugodtan a kezembe helyezheti jövőjét, s velem jöhet Szlavóniába. Mosolyog, menyeyi Porporina! úgy véli, rabszolgák országa ez a föld. Nos, királynőm, én leszek a te rabszolgád. Tekints reám, és szokd meg ezt a csúf arcot, amelyet szerelmed megszépíthet. Csak egy szót mondj, s meglátod, hogy az osztrák Trenck vad szeméből a gyengédség és az öröm könnyei hullanak, s tekintete éppoly vonzó, mint a porosz Trencké, e drága unokaöcsémé, akit szeretek, bár ellenséges hadsorokban álltunk szemben egymással, és aki, hallom, neked sem volt közönyös. De az a Trenck még gyermek; aki pedig hozzád szól, bár fiatal (csak harmincnégy éves, noha a robbanástól felszántott arca ennek a dupláját tanúsítja), benőtt már a feje lágya, és hosszú évek boldogságát biztosítja néked. Beszélj, beszélj, mondd, hogy igen, s meglátod, mindjárt átformál a szenvedély, és sugárzó Jupiterré változtatja az égett pofájú Trencket. Nem válaszolsz? Kényes szemérmed hallgatásra bír? Nos, ne mondj semmit,

csak engeddd, hogy megcsókoljam a kezed, s én telve bizalommal és boldogsággal távozom. Látod, nem vagyok vadember, sem tigris, amilyenek leírtak! Csak egy ártatlan kegyet kérek tőled, és térden állva rimáncodom, mikor pedig egyetlen lehelettel leteríthetnék, s gyűlöleted ellenére is oly gyönyört élvezhetnék, amelyet az istenek is megirigyelnének.

Consuelo meglepődve nézte ezt a borzalmas embert, aki már oly sok nőt hódított meg. Várását is figyelte, amely csúf arca mellett is ellenállhatatlan lett volna, ha becsületes és jólelkű emberből árad; de a lány csak egy féktelen kéjenc torz képét látta, s egy önhitt Don Quijote szavait hallotta.

- Mindent elmondott, báró úr? - kérdezte nyugodtan.

Ám egyszerre elvörösödött és elsápadt, mert a szláv despota egy maroknyi nagy briliánst, óriás gyöngyöt és értékes rubint dobott az ölébe. Hirtelen felugrott, az ékkövek a padlóra gurultak, s később Corilla szedte fel őket.

- Trenck - mondta a megvetés és a méltatlankodás erejével -, gyáva vagy, s minden hősiesség ellenére a gyávák közt is a leghitványabb. Csak báránnyokkal és özekkel harcoltál eddig, őket mészároltad le könnyörtelenül. Ha egy igaz férfi állt volna veled szemben, mindjárt megfutamodtál volna, mert farkastestedben egy nyúl szíve dobog. Dicsőséges sebhelyeidet egy pincében szerezted, ahol a legyőzöttek aranyát kerested holttetemek közt. Palotáidat és kiskirályságodat egy nemes nép véréből építetted, miután a zsarnokság egy olyan honfitársukat ültette a nyakukra, mint amilyen te vagy; meg az özvegyek és árvák garasaiból; az árulás aranyából; a kifosztott templomokból, amelyekben aztán leborulsz, hogy képmutatón morszolgasd olvasódat (mert szenteskedő is vagy egyéb jó tulajdonságaid mellett). Unokaöcsédet, a porosz Trencket, akit oly gyengéden szeretsz, őt is elárultad, és meg akartad gyilkoltatni; a nőkön, akiket a dicsőség és boldogság magas régióiba emeltél, erőszakot tettél, miután urukat és apjukat felkoncoltad. Ez a gyengédség, amelyet most előttem megjátszol, csupán egy megcsömörlött kéjenc szeszélye. A lovagi hódolat, amellyel életedet a kezembe helyezted, egy fajankó hiúsága, aki ellenállhatatlannak képzei magát. Ez a kis kegy, amelyért esdekelsz, égő gyalázat volna, amelyet csak önkéntes halálommal moshatnék le. Íme, az utolsó szavam, égett pofájú pandúr. Kotródj a szemem elől, menekülj! mert ha nem engeded el a kezem, amely, hogy egy negyedórája szorongatod, máris jégcsappá merevedett, szétlövöm a fejed, és megszabadítom a világot gyalázatos személyedtől.

- Ez az utolsó szavad, ördögfajzat? - kiáltott Trenck. - Jaj neked! A pisztoly, amelyet bármely pillanatban kiverhetnék remegő kezedből, csak löporral van töltve; és miért félne egy kis tűztől, akit már a pokol lángjai égettek. Rántsd csak meg a kakast, csapj lármát, nem kérek egyebet. Hadd lássák minél többen diadalomat; mert most már semmi sem menthet meg csókajaimtól, és örületedben oly indulatokat lobbantottál fel bennem, amelyeket egy kis elővigyázattal könnyen megfékezhetnél volna.

Trenck most a karjába zárta a leányt, de ebben a pillanatban kinyílt az ajtó; egy férfi - arcán fekete kendő, amely a tarkóján volt megkötve - megragadta a pandúrt, majd, ahogy a szél hajlítja és töri meg a nádszálat, megrázta, a földhöz csapta a haramiavezért. Néhány pillanat műve volt az egész. Trenck megszédült, de aztán kába szemmel, habzó szájjal felugrott, és kardjával a kezében az ajtó felé menekülő férfi után vetette magát. Consuelo is a küszöbhez szaladt, mivel Albert gróf magas termetét, erőteljes karját vélte felfedezni az álarcos férfiban. Látta, hogy a folyosó végére hátrál, ahonnan meredek csigalépcső vezetett az utcára. Itt megállt, megvárta Trencket, gyorsan lehajolt, s miközben a báró kardja a falba ütközött, megragadta a derekánál, és a vállán át, fejfelé, a lépcsőházba dobta. Consuelo hallotta,

mint gurul lefelé a hatalmas test; szabadítójához akart szaladni, nevén szólította, de a férfi már eltűnt, mielőtt ő akár három lépést tehetett volna. Borzalmas csend ülte meg a lépcsőket.

- *Signora, cinque minuti!*⁷⁸ - hallotta most az ügyeletes atyáskodó hangját abból a lépcsőházból, amely a színpadhoz vezetett. - Miért van ott nyitva az ajtó? - folytatta az ügyeletes most már kidugva a fejét, és az ajtó felé mutatott, amelyen át Trencket ledobták. - Nagyságod még megfázhat ezen a hideg folyosón.

Becsukta az ajtót, ráfordította a kulcsot (ez volt az előírás). Consuelo pedig félholtan visszavánszorgott az öltözőbe, kidobta az ablakon a pamlag alatt heverő pisztolyt, lábával a bútorok alá söpörte a szőnyegen csillogó ékköveket, majd lement a színpadra. Corilla már ott volt, pirosan és lihegve a közbjátékban aratott sikere után.

98

Bár valami görcsös izgalom fojtogatta, Consuelo a harmadik felvonásban még jobban felülmúlta önmagát. Nem remélte ezt, nem is számított rá; azzal a kétségbeesett elhatározással lépett a színpadra, ha el is bukik, becsületén nem esett csorba, mert, mondta magában, bár-hogy igyekszik is, biztosan elfullad a hangja, és megtörnek képességei. Pedig nem félt: a füttyorkán semmiségnek tűnt fel szemében, ha arra a veszélyre és szégyenre gondolt, amelytől csak egy csodával határos közbelépés mentette meg. Most új csoda követte az előbbit: mintha csak jó géniusza örködött volna felette, Consuelo hangja gazdagabb volt, mint bármikor; több *maestriával* énekelt, nagyobb erővel és szenvedéllyel játszott, mint az előző felvonásban. Valami páratlan lendület sugárzott egész lényéből; minden pillanatban úgy érezte, hogy elpattan benne valami, mint egy túlfeszített húr; de ez a lázas izgalom valami bűvös szférába emelte: mintha csak álmában cselekedett volna, s ugyanakkor nagy ámulatára, a valóság erőit találta fel.

De meg a boldogság gondolata is mindig új erőt öntött belé, valahányszor össze akart roppanni. Albert biztosan ott lenn van, Bécsben van, legalább egy napja. Figyeli őt, vigyáz rá, követi minden mozdulatát; mert ki másnak tulajdoníthatná e váratlan segítséget, amely a végső szükségből mentette meg, s ki másban lehetett ily természetfeletti erő, amely Trenck bárót, a szlavóniai Herkulest is legyűrte? S ha valami különös rögeszme arra bírta is a fiatal grófot (nem az egyetlen rögeszme, amely lelkében szunnyadt), hogy ne feleljen hívó szavára, ha rejtőzködni is látszott tekintete elől, mégis nyilvánvaló volt, hogy még mindig forrón szereti, hiszen annyi gonddal örökődik felette, oly elszántan vigyázza minden lépését.

„Ha már a jó Isten megengedte - gondolta magában Consuelo -, hogy nem hagy el eröm, hadd lásson ragyogónak e szerepemben, és hadd örüljön a terem valamely zugában, ahol most biztosan engem figyel, e diadalomnak, amely mögött nincs hitvány cselszövés, sem szélhámos ügyeskedés.”

Egész lelkével szerepéhez tapadt, de szemével Albertet kereste, s nem tudta felfedezni. Amikor a kulisszák mögé ment, ott is őt kereste, de ott sem találta. Vajon hol lehet? hol rejtőzködik? Talán megölte a pandúrt, amikor ledobta a lépcsőn, s most menekülnie kell üldözői elől. Nála akar megbújni Porpora segítségével? A lakásán találja-e, ha visszamegy a követségre? E gyötrő találgatások azonnal elenyésztek, mihelyt megint a színpadra lépett: egy különös varázserő hatására megfeledezett magánélete minden részletéről, s csak valami borongó

---

⁷⁸ Öt perc múlva kezdünk.

várakozás maradt meg benne, elvegyítve a rajongás, ijedelem, hála és remény érzésével. És mindez szerepe is volt - amely csodálatosan gyöngéd és őszinte hangjaiban jutott kifejezésre.

Amikor a függöny legördült, visszahívták; a császárnő elsőként dobott neki páholyából egy csokrot, amelyhez értékes ajándék volt erősítve. Az udvar és a város követte a példát, s valóságos virágzáporral árasztotta el a leányt. A sok illatozó bokréta közt Consuelo egyszerre egy zöld ágat látott lábához hullani, s önkéntelenül odanézett. Amikor a függönyt végleg leengedték, felemelte: egy cipruság volt. Most megfedkezett diadala minden koszorújáról, s csak e gyászos jelképet nézte és faggatta: a fájdalom és a rettenet jelképe volt, s talán egy utolsó üzeneté is. Halálos dermedtség követte az izgalom lázát; mondhatatlan rettegés sötétítette el ködfátyolként a világot, a leány megszédült, és aléltan emelték a velencei követ kocsjába. Itt sem válaszolt Porpora kérdéseire, ajka jéghideg volt, s kővé meredt keze egyre szorongatta köpenye alatt a cipruságot, amelyet mintha a halál lehelete dobott volna rá.

A színház lépcsőin nem látott vérnyomokat, s a kitóduló tömeg sem vett észre semmit. De miközben Consuelo baljós gondolataiba mélyedve a követség épülete felé tartott, elég szomorú jelenet játszódott le a színészek társalgójában. Amikor az alkalmazottak, az előadás befejezése után, kinyitották a kapukat, Trenck bárót ájultan találták a lépcső alatt. A színészek társalgójába vitték a vérében fürdő pandúrt, s hogy ne keltsenek feltűnést, sem zavart, csak az igazgatót és a színházi orvost értesítették, meg a rendőrtiszteket, hogy vizsgálják meg az ügyet. A közönség és a társulat így semmit sem tudott az eseményről, viszont néhány együttérző tanú, énekesek és császári tisztviselők, az áldozat körül buzgólkodtak, és tőle akarták megtudni, hogy mi történt. Corilla, miután hiába várt szeretőjének kocsisára, többször is elküldte komornáját, hogy érdeklődjön felőle, s végül bosszús türelmetlenségében elhatározta, hogy elindul, ha akár gyalog is kell hazamennie. A folyosón találkozott össze Holzbauer úrral, aki tudott Trenckkel való kapcsolatáról, s ezért a társalgóba vezette az énekesnőt. Corilla itt látta meg kedvesét, betört fejfelé, és annyi zúzózással a testén, hogy egyetlen tagját sem tudta megmozdítani. Az énekesnő olyan sikongásba és jajveszékelésbe tört ki, hogy Holzbauer gyorsan elküldte a felesleges tanúkat, és becsukta a kapukat. Hiába kérdezték Corillát, semmit sem tudott mondani, még csak nem is sejtett semmit. Végül Trenck, mikor már kissé magához tért, elmondta, hogy engedély nélkül járt a színház belső részében, mert közről akarta látni a táncosnőket, s amikor az előadás vége előtt gyorsan kisietett, nem ismerve e labirintus útvesztőit, az átkozott csigalépcső első fokán megcsúszott, elvesztette egyensúlyát, leesett, és egészen az alsó ajtóig gurult. Elfogadták magyarázatát és hazaszállították. Corilla oly buzgalommal ápolta, hogy elvesztette Kaunitz herceg kegyét, és ennek következtében öfélége jóindulatát is; ám merészen vállalta ezt az áldozatot, és Trenck, akinek vasszervezete keményebb próbákat is megállt, csak egyhetes kínládással és egy újabb forradással a fején fizetett a kalandért. Senkinek sem dicsekedett balszerencséjével, de magában megfogadta, hogy drágán fizet Consuelónak. Ádáz fogadalmát biztosan meg is tartotta volna, ha egy le-tartóztatási parancs hirtelen ki nem szakítja Corilla karjaiból. A katonai börtönbe vetették, bár még alig heverte ki esése következményeit, és valósággal didergett a láztól.⁷⁹ Igaz lett tehát mindaz, amit a kanonok a közvélemény kósza fecsegéséből megtudott. A pandúrvezér gazdagsága gyötrő és olthatatlan szomjúságot keltett néhány befolyásos embernél és ügyes udvaronc-nál, s Trenck ennek a mohóságnak lett emlékezetes áldozata. Miután megvádolták minden bűnrel, amit elkövetett, és azokkal is, amelyeket a vesztére törő emberek neki tulajdonítottak,

---

⁷⁹ A történeti igazság kedvéért el kell mondanunk, hogy elsősorban Trenck kihívó arcátlansága okozta ezt az embertelen bánásmódot. Első nap, hogy Bécsbe érkezett, császárnői rendelettel szobafogságra ítélték. Mégis már aznap este az Operába ment, és az egyik szünetben a földszintre akarta dobni Gossau grófot. (*A szerző*)

megismerte mindazt a szemérmetlen halogatást és gyötrést, a hivatali hatalommal való folytonos visszaélést, a sok agyafúrt igazságtalanságot, ami egy hosszú és botrányos per során annyira mindennapos. Mivel hivalkodása ellenére fősvény, és bűnei ellenére büszke volt, nem akarta megfizetni pártfogói buzgalmát, sem megvásárolni bírái lelkiismeretét. Hagyjuk egyelőre börtönében, ahol néhány hetvenkedő dührohama miatt újabb megaláztatás érte: megláncolták egyik lábát. Szégyen és gyalázat! éppen azt a lábát, amelyet egyik legvitézesebb haditette során ágyúgolyó ért. Akkor ki kellett vágni az egyik elüszkösödött csontot, s Trenck, alighogy jobban lett, megint lóra ült, és hősi elszántsággal folytatta harcát; most pedig vasgyűrűt és súlyos láncot erősítettek erre a borzalmas forradásra. A seb megint felfakadt, Trenck új gyötrelmeket állt ki, de most már nem Mária Terézia szolgálatában, hanem mert valamikor nagyon is jól szolgált. A nagy királynő, aki annak idején cseppet sem bánta, hogy a pandúrvezér lángba borítja és feldúlja Csehországot, amely ősi nemzeti gyűlölködése miatt csak bizonytalan bátyja volt a birodalomnak az ellenség támadásaival szemben, Mária Terézia, a *király*, mivel már megszilárdult a trónja, s nem volt többé szüksége Trenck bűneire és pandúrjai kegyetlenkedéseire, most már égbekiáltónak és megbocsáthatatlannak tartotta ezt a fosztogató hadviselést. Egyesek azt mondják, hogy a császárnő nem tudott erről a barbár bánásmódról, ahogy mások szerint Nagy Frigyes sem tudott azokról a válogatott módszerekről, a folytonos éheztetésről, meg a hatvannyolc font súlyú vasról, amellyel valamivel később a másik Trenck bárót, az ő szép apródját és ragyogó hadsegédét, Consuelo megmentőjét és barátját gyötörték. A hízelgők, akik könnyed leírásaikban számolnak be ezekről a gyalázatos esetekről, alárendelt tiszteknek, ismeretlen hivatalnokoknak tulajdonítják ezeket a gyűlöletes eljárásokat, és mindenképpen tisztára akarják mosni uralkodóik emlékét. Ám ezek az uralkodók, akiket nem tájékoztattak börtöneik kínzókamráiról, olyannyira tudtak mindenről, hogy Nagy Frigyes a maga felséges kezével rajzolta meg azokat a bilincseket, amelyeket a porosz Trenck kilenc évig hordozott magdeburgi kriptájában; s ha Mária Terézia nem is maga rendelte el, hogy az osztrák Trencket, az ő hősi pandúrját sebesült lábán verjék vasba, sosem vett tudomást tiltakozásáról, sosem hallgatta meg jajkiáltásait. Egyébként is az övé volt az oroszlánrész abban a szégyenteljes orgiában, amellyel a legyőzöttet minden vagyonából kiforgatták, és örököseinek sem szolgáltatott soha igazságot.

Ám térjünk vissza Consuelóhoz, mivel egy regényírónak az a kötelessége, hogy gyorsan végezzen a történelemre tartozó részletekkel. Mégsem tudjuk teljesen elválasztani hősnőnk kalandjait azoktól az eseményektől, amelyek az ő korában és szeme láttára játszódtak le. Amikor a pandúr balszerencséről hallott, nem gondolt többé sérelmeire, sem a fenyegetőzésekre, hanem mélyen felháborodva az igazságtalan bánásmód miatt, segített Corillának, hogy pénzt juttasson neki, s éppen amikor minden lehetőséget megtagadtak tőle, hogy enyhítsen fogsága szigorán. Corilla még gyorsabban tékozolta el a pénzét, mint ahogy megszerezte, s éppen egyetlen garas nélkül volt, amikor szeretőjének megbízottja titokban felkereste, hogy a szükséges összeget elkérje tőle. Consuelo volt az egyetlen személy, akiben az énekesnő megbízott, és minthogy valami ösztönös tiszteletet is érzett iránta, hozzá fordult e nehéz helyzetében. A leány mindjárt eladta az ajándékot, amelyet a császárné dobott a lába elé a *Zenobia* előadása után, az árát Corillának adta, s mindenképpen bátorította, hogy ne hagyja magára Trencket nehéz helyzetében. Hogy Corilla annyi bátorsággal és buzgalommal szolgált a szeretőjével, s minden lehetőséget felhasználva, még egy bárónővel, Trenck hivatalos szeretőjével is szövetkezett ez ügyben (bár halálosan féltékeny volt rá), Consuelo már némi tisztelettel tekintett e ledér, de nem romlott nőre, akiben még élt a jóság önzetlen érzése, és nem némult el teljesen a szív hangja.

- Boruljunk le az Úr műve előtt - mondta Josephnek, aki néha szemére vetette, hogy túlságosan engedékeny Corillával. - A lélek még tévelygéseiben is megőriz valami jót és nagyot, amiben az ember tisztelettel érzi, és örömmel leli meg a szent hatást, vagyis az isteni kéz pecsétjét. Akit nagyon kell szánnunk, annak sokat kell megbocsátani, és ha már okot találunk a bocsánatra, hidd el, jó Joseph, szeretetre is találunk okot. Ebben a szegény Corillában, aki állatok módjára él, néha angyali vonások mutatkoznak. Hagyd csak, érzem, ha művész maradok, meg kell szoknom, hogy megvetés és harag nélkül szemléljem e szomorú aljasságokat, amelyek egy feslett nő egész életét kitöltik, mert egyre a mámor és a lelkifurdalás közt hányódik, a jó után sóhajtozik, és a rosszat szomjazza. És azt is be kell vallanom, hogy az irgalmas nővér szerepe jobban megfelel hatékonyságra vágyó erényemnek, mint egy tisztultabb és csendesebb élet, mint a dicsőbb és kellemesebb kapcsolatok, s a boldog, tisztelt, erős lények uralma. Érzem, hogy szívem, akár a gyengéd Jézus paradicsoma, több barátsággal és megértéssel fogad egy megtért bűnöst, mint száz diadalmas igazat. Érzem, arra született, hogy másokéval együtt dobogjon, szánakozzon, vigasztaljon és segítsen. Úgy vélem, hogy a név, amelyet anyám adott nékem a keresztségben, ugyanerre a sorsra és feladatra hív. Más nevem nincs, Beppo. A társadalom nem terhelt meg büszke családi névvel, amelynek érintetlenségén örködnöm kellene; és ha a világ szemében le is alacsonyodom, csak mert a szikrányi aranyat keresem mások rossz erkölcsének mocsarában, legalább senkinek sem kell számot adnom magatartásomról. Consuelo vagyok, semmivel sem több, s ez elég Rosmunda lányának; mert Rosmunda szegény nő volt, akiről még több rosszat mondtak, mint Corilláról, és mégis úgy kellett szeretnem, s úgy szerettem, amilyen volt. Nem tisztelték, mint Mária Teréziát, de ő nem verette volna vasba Trenck lábát, hogy kínhalálba kergesse, s aztán megkaparintsa vagyonát. Corilla sem tenne ilyet; pedig ez a Trenck, akit most bajában megsegít, nem érte verekedett, inkább jó néhányszor megverte. Joseph! Joseph! Isten nagyobb császár, mint a mieink; s mivel Magdolna hercegnői zsámolyon s a makulátlan Szűzanya mellett ül az égi birodalomban, Corilla talán rangosabb lesz abban az udvarban, mint Mária Terézia. Ami engem illet, meg azokat a gyorsan elröppenő napokat, amelyeket még e földön töltök, bevallom, nem érezném magam örök üdvösségem útján, ha el kéne hagynom a bűnös és szerencsétlen lelkeket, hogy az erkölcsi javakban dúskálók asztalához üljek. Ó, az én nemes Albertom sem gondolkozik másként, s ő sosem korholna, mert jó vagyok Corillával.

Amikor Consuelo így szólt Beppóval, két hét múlt el a *Zenobia* estéje és Trenck báró kalandja óta. Már megtartották a hat előadást, amelyre Consuelót szerződtették. Tesi asszony ismét megjelent a színpadon. A császárnő, Corner követ közvetítésével, még egyre makacskodott Porporánál, s Tesi asszony szerződésének lejártá után csak azzal a feltétellel volt hajlandó alkalmazni Consuelót a császári színházban, ha a lány feleségül megy Haydnhoz. Joseph semmiről sem tudott, s Consuelo sem sejtett semmit. Mindig csak Albertra gondolt, de a fiatal gróf nem jelentkezett, és hírt sem adott magáról. Ezer lehetőség és ezer ellentétes szándék kavargott a leány elméjében. A bizonytalanság és a sok izgalom végül is ártalmára volt egészségének. Amióta nem lépett fel a színházban, nem hagyta el szobáját, és egyre a cipruságot nézte, amelyet nyilván Schreckenstein barlangjának egyik sírjáról téptek le.

Beppo, egyetlen barátja, aki előtt megnyithatta a szívét, eleinte egyre bizonygatta, hogy Albert nem járt Bécsben. De amikor a leány megmutatta neki a cipruságot, hosszasan eltűnődött ezen a rejtélyen, és végül már ő is úgy vélte, hogy a fiatal gróf birkózott meg Trenck báróval.

- Figyelj csak - mondta a lánynak -, azt hiszem, már értem, mi történt. Albert valóban Bécsben volt. Látott téged, hallotta szavaidat, követte minden léptedet. Amikor a színpadon, az Arakszész folyó díszlete mellett beszélgettünk, talán a vászon túlsó oldalán volt, s hallotta, mennyire sajnálkozom, hogy dicsőséged első napjaiban el akarod hagyni a színházat. Talán te is mondtál olyasmit, amiről arra következtethetett, hogy művészi pályád csillogását választod

inkább, s nem az ő szerelmének komor ünnepélyességét. Másnap láthatta, hogy Corilla öltözőjébe mégy, s talán, mivel egyre leskelődött, azt is megfigyelhette, hogy néhány pillanattal előtte a pandúr is ebbe az öltözőbe lopózott. Azért nem sietett azonnal a segítségére, mivel azt vélhette, hogy a magad szándékából vagy ott, s csak amikor nem tudott ellenállni annak a vágyának, hogy az ajtónál hallgatózzon, csak akkor értette meg, hogy azonnal cselekednie kell.

- Talán igazad van - mondta Consuelo -, de miért titokban? És miért rejtette el kendővel az arcát?

- Tudod, milyen gyanakvó az osztrák rendőrség. Talán rosszindulatú jelentéseket küldtek róla az udvarnak; talán politikai okai vannak, hogy rejtőzködjék; talán arca nem volt ismeretlen Trenck előtt. Ki tudja, nem látta-e Csehországban az utolsó háborúk idején, nem fenyegette-e meg, nem szállt-e vele szembe? Nem bírta-e meghátrálásra, amikor éppen egy ártatlan áldozatára emelte kezét? Albert gróf titokban bátor és emberséges cselekedetekkel segített hazáján, miközben azt hitték, hogy Schreckenstein barlangjában álmodozik; és ha ilyesmit tett, nyilván nem gondolt arra, hogy neked elmondja, hiszen a te szemedben nincs nála alázatosabb és szerényebb ember. Bölcsen cselekedett tehát, amikor nem fedetlen arccal fékezte meg a pandúrt; mert ha a császárnő most meg is bünteti Trencket, hogy annak idején feldúlta az ő kedves Csehországát, hidd el, nem kegyelmezne annak sem, aki Csehország védelmében nyíltan szembeszállt a pandúrral.

- Mindaz, amit mondasz, Joseph, nagyon ésszerű, s el kell gondolkoznom rajta. Ezer nyugtalanság ébred bennem. Talán felismerték és letartóztatták Albertot, s a közönség erről éppoly kevésbé tud, mint Trenck balesetéről a lépcsőházban. Sajna, talán ő is a katonai börtönben van, s talán éppen Trenck cellája mellett. És miattam jutott e szerencsétlen helyzetébe.

- Ne nyugtalankodj, Albert gróf biztosan azonnal elhagyta Bécset, és hamarosan levelet kapsz tőle Riesenburgból.

- Így érzed, Joseph?

- Igen, így. De ha szabad őszintén beszélnem, azt gondolom, ez a levél egészen más lesz, mint amire számítasz. Meg vagyok győződve, hogy Albert gróf nem vár áldozatot nagylelkű barátságodtól, s nem kívánja, hogy lemondj művészi pályádról, inkább ő vetette már el a házasság gondolatát, s csakhamar visszaadja néked szabadságodat. Ha értelmes, nemes és igazságos, ahogy mondd, lelkifurdalás nélkül nem szakíthat el a színháztól, amelyet... ne is tagadd... szenvedélyesen szeretsz. Én tudom, és amikor a *Zenobiá*-t hallotta, nyilván ő is látta és megértette. Biztosan nem fogadja el tőled ezt az erődöt meghaladó áldozatot, s nagyon kevésre becsülném, ha megtenné.

- De olvasd csak el az utolsó levelét! Itt van, nézd, Joseph! Azt mondja, egyaránt szeret, akár a színpadon vagyok, akár a nagyvilágban vagy egy kolostorban. Nem azt jelenti-e ez, hogy házasságunk után is meg akarja hagyni szabadságomat?

- Beszélni és cselekedni, gondolni és élni nem ugyanaz. A szenvedély álmában minden lehetségesnek látszik; de ha már a valósággal állunk szembe, rémülten meghátrálunk és eredeti felfogásunkhoz menekülünk. Nem tudom elhinni, hogy egy főúri férj a földszint szeszélyeinek és sértegetéseinek szolgáltatassa ki feleségét. Most, amikor nyilván először életében járt kulisszák mögött, Trenck viselkedése máris bebizonyította Albert grófnak, milyen veszélyek és csapások leselkednek egy nőre a színházi életben. Nyilván kétségbeeséssel a szívében menekült innen, de kigyógyult szenvedélyéből, és lemondott hiú álmairól. Bocsáss meg, testvérem, hogy így szólok hozzád. De érzem, ez kötelességem; mert neked is jó, ha Albert elhagy, később te is belátod, bár most könnyes a szemed. Légy igazságos völegényeddel, s ne

érezd magad megalázva, ha megváltozott volna. Amikor azt mondta, hogy nem gondol iszonyattal a színházra, olyan képet látott maga előtt, amelyet a valóság ereje romba döntött. Most biztosan felismerte, hogy szerencsétlenné tesz, ha elszakít hivatásodtól, ha pedig téged követ, önmagát teszi szerencsétlenné.

- Igazad van, Joseph. Úgy van, ahogy mondod, érzem; de hadd sírjak. Nem azért fáj a szívem, mert elhagytak, eldobtak, megaláztak, az eszményt sajnálom, amelyet a szerelemről és a szerelem hatalmáról alkottam, ahogy Albert is egy eszményt formált magában az én színházi életemről. Most nyilván felismerte, ha ezt az utat követem, nem maradhatok méltó hozzá, legalábbis az emberek szemében. Nekem pedig el kell ismernem, a szerelem nem elég erős, hogy minden akadályt legyőzzön, és minden előítéletet elhárítson.

- Légy igazságos, Consuelo, ne kívánj többet, mint amit te is adhattál. Nem szeretted eléggé Albertot, hogy habozás és gyötrődés nélkül lemondj művészetedről. Ne vedd tehát rossz néven, ha ő sem tud döbbenet és félelem nélkül szakítani az ő világával.

- De bármi nagy volt is titkos fájdalmam (most már bevallhatom), elhatároztam, hogy mindent feláldozok érte; ő viszont...

- Gondolj arra, hogy benne lobogott a szenvedély, nem tebenned. Ő hevesen kérelt, te vonakodva engedtlél. Most pedig látja, hogy feláldozod magad, s érzi, nemcsak joga van megszabadítania egy szerelemtől, amelyet nem te kényszerítettél ki, s amelynek szükségét lelked sohasem ismerte el, hanem lelkiismereti kötelessége is, hogy megtegye.

Ez az értelmes következtetés véglegesen meggyőzte Consuelót, hogy Albert bölcsen és nagylelkűen cselekszik. Attól félt, ha enged fájdalmának, csupán sértett önérzetére hallgatna, és elfogadva Joseph feltételezését, megbékült sorsával és megnyugodott. De, lám, mily furcsa az emberi szív, mihelyt szabadnak érezte magát, és gond és lelki-furdalás nélkül követhette művészi pályáját, máris megrémült, hogy egymagára marad a színházi élet romlottságában, meg a sok fáradságtól és küzdelemtől is rettegett, amely ezen a pályán reá vár. A színpad forró aréna; aki padlójára lép, mindjárt átmelegszik, s sápadtnak és hidegnek találja az élet minden más izgalmát, de amint a fáradságtól összetörve elhagyja, utólag megrémül, hogy a lángok e próbatételét kellett megállnia, s ha mindig is oda vágyik, csak borzalommal tud rá gondolni. Gondolom, az akrobata ennek a gyötrelmes, lelkesítő és veszélyes életformának legjobb megtestesítője. Izgató és rettenetes gyönyört érezhet a köteleken és létrákon, amelyeken minden emberi erőt meghaladó csodáit megvalósítja; de mihelyt győzedelmesen leszáll, szinte elalél arra a gondolatra, hogy újra kell kezdenie, megint szembe kell néznie a halállal és a diadallal, e kettős arcú rémmel, amely szüntelenül felette lebeg.

Beteljesedett száműzetése fátylán át Consuelo most már az Óriások kastélyát, sőt a Rémület követ, minden éjszakája e lidércálmát is elveszett édenkertnek tekintette, a béke és ártatlanság honának, amely emlékeiben a fenség és méltóság hasonlíthatatlan színeivel ragyogott. Anyja feszületének lábához erősítette a cipruságot, a huszita barlang ez utolsó visszfényét, utolsó izenetét, és áhítattal nézve a katolikus egyház és az eretnecség egybefonódó jelképeit, szívében az egyetlen örök, abszolút valláshoz emelkedett. Itt talált megnyugvást saját bajaiban, és hitet az isteni Gondviselésben, amely Alberton is örökös, és minden emberen is, a jókon és gonoszokon egyaránt, és az ő életútján is, amelyet már egyedül és vezető nélkül kell megjárnia.

Egy reggel Porpora a szokott időnél korábban hívta a szobájába. Az öreg maestro arca ragyogott, egyik kezében nagy, vaskos levél, a másikban a szemüveg. Consuelo felkapta a fejét, és egész testében remegett, mivel azt hitte, végre megérkezett a válasz Riesenburgból. De csakhamar megtudta az igazságot: Hubert írt, a Porporino. A híres énekes közölte mesterével, hogy Consuelo szerződésével kapcsolatban minden feltételét elfogadták, megküldte a berlini királyi színház igazgatója, Pöllnitz báró által aláírt szerződést, és már csak Consuelo és az ő aláírását kérte. Az irathoz az előbb említett báró nagyon barátságos és nagyon tisztelettudó levelet mellékel, amelyben arra kéri Porporát, pályázza meg a porosz király karmesterének tisztségét, s ugyanakkor maga mutassa be operáit, új fűgáit, bármely művét, amelyet el akar hozni. Porporino pedig már előre örvendezett, hogy hamarosan szíve szerinti és *Porpora szerinti testvérével* énekelhet együtt, és lelkesen biztatta mesterét, ne maradjon Bécsben, hanem jöjjön *Sans-Souciba*, Nagy Frigyes tündéri tartózkodóhelyére.

A levél nagyon boldoggá tette Porporát, de ugyanakkor valami határozatlanság mérgét is a lelkébe lopta. Úgy érezte, hogy a szerencse, amely oly sokáig mostohán bánt vele, végre rámosolyog, s az uralkodói kegy (amely akkor olyan fontos volt a művészek érvényesülésében) váratlanul szerencsés távlatokat nyit meg előtte. Frigyes Berlinbe hívja, Bécsben pedig Mária Terézia kecsegteti szép ígéretekkel. Mindkét helyen csak Consuelo segítségével remélhette diadalát; Berlinben a lánynak kell mestere műveit bemutatnia, Bécsben Joseph Haydn kezét elfogadnia.

Elérkezett tehát a pillanat, hogy fogadott leánya kezébe helyezze jövője sorsát. Beszélt vele, szólt a házasságról meg az utazásról, s megkérte Consuelót, hogy válasszon akarata szerint. De új helyzetében kevesebb lelkesedéssel ajánlotta Beppo szívét és kezét, mint ahogy még előző nap is tette volna. Kissé belefáradt Bécsbe, s az a gondolat, hogy az ellenség udvarában fogadják ily tisztességgel és ünnepléssel, valami ártatlan bosszú örömeivel dobogtatta meg szívét, s nyilván túlzottan is ítélte ennek hatásáról a bécsi udvarban. Aztán meg, minthogy Consuelo már rég nem beszélt neki Albertről, s láthatóan lemondott jegyeséről, Porpora jobban szerette volna, ha fogadott leánya egyáltalán nem megy férjhez. Consuelo hamar véget vetett bizonytalanságának, mert kijelentette, hogy sosem fogadja el ennek a házasságnak a tervét, sok jó oka van rá, mindenekelőtt pedig az, hogy Joseph nem kérte meg a kezét, mivel máris van menyasszonya, mégpedig jótevőjének lánya, Anna Keller.

- Ha így áll a dolog - felelte Porpora -, nincs mit habozni. Szerződésed van a berlini színházhoz, írd alá, és máris készülődhetünk az útra. Mert ha nem engedsz a császárnő házasságközvetítő rögeszméjének, semmi jót nem várhatunk itt. Pártfogásának ez az ára, és ha elutasítod az ajánlatát, az ördögnél is feketébbek leszünk a szemében.

- Kedves mesterem - mondta Consuelo olyan határozottan, ahogy még sosem szólt Porporával -, kész vagyok engedelmeskedni, mihelyt lelkiismeretem megnyugszik egy alapvetően fontos kérdésben. A szeretet és a komoly tisztelet kötelékei kapcsoltak Rudolstadt urához. Nem akarom eltitkolni, hogy e három hónap alatt, amelyet itt töltöttem, hitetlensége, szemrehányásai és gúnyolódásai ellenére sem vállaltam semmi kötelezettséget, amely ellentétes volna ezzel a házassággal. De az óta az elhatározó levél óta, amelyet hat héttel ezelőtt írtam, és ön adott a postára, olyan dolgok történtek, amelyekből arra következtetek, hogy a Rudolstadt család lemondott rólam. Minden újabb nap arról győz meg, hogy visszaadták szabadságomat, s most már teljesen önnek szentelhetem fáradozásaimat és munkámat. Láthatja, maestro, hogy bánkódás és habozás nélkül választom ezt a sorsot. Mégis, miután megírtam azt a levelet, nem

találhatom meg lelke nyugalmát, míg választ nem kapok. Mindennap várom, már nem késhet soká. Engedje meg, hogy akkor írjam alá a berlini szerződést, ha megérkezett a...

- Ugyan, szegény gyermekem - mondta Porpora, aki már tanítványa első szavából értett, és most rég átgondolt tervéhez folyamodott -, akkor sokáig várhatsz. A választ, amelyet kértél, nekem küldték el, s már jó egy hónapja...

- És nem mutatta meg? - kiáltott Consuelo. - Hagyta, hogy e bizonytalanságban gyötrődjem? Nagyon különös vagy, maestro. Hogyan bízzam meg benned, ha így félrevezetsz?

- Miben vezettelek félre? A levelet nekem címezték, és megkértek, csak akkor mutassam meg neked, ha látom, hogy kigyógyultál bolond szerelmedből, és megint a józan ész és az illendőség szavára hallgatsz.

- Ilyen kifejezéseket használtak volna? - mondta Consuelo elvörösödve. - Nem lehet, hogy Christian gróf vagy Albert gróf így szóljon egy nyugodt, tartózkodó, büszke barátságról, amilyen az enyém volt.

- Hagyjuk a kifejezéseket - legyintett Porpora -, a nagyvilági emberek mindig ékesen szólnak, csak éppen érteni kell őket. A lényeg pedig az, hogy az öreg gróf nem a kulisszák világából akarja választani a menyét, s amikor megtudta, hogy megint színpadra léptél, lebeszélte a fiát e megszegényítő házasságról. A jó Albert észhez tért, neked pedig visszaadják a szabadságod. Örömmel látom, hogy te is jó néven veszed a dolgot. Tehát minden a legnagyobb rendben van, és máris indulhatunk Poroszországba.

- Maestro, mutassa a levelet - mondta Consuelo -, és azonnal aláírom a szerződést.

- A levelet, a levelet! Minek neked az a levél? Csak fájna, ha olvasnád. Vannak elmebeli eltévelyedések, amelyeket másoknak is, magunknak is meg kell bocsátani. Felejtsd el az egészet.

- Az ember nem felejthet pusztán csak akarata erejével - mondta Consuelo. - A gondolkodás segít, és az okok világosságát gyűjtanak. Ha a Rudolstadtok megvetéssel utasítanak el, hamarosan megvigasztalódom; ha megbecsüléssel és szeretettel adják vissza szabadságom, másként vigasztalódom, s kevesebb erőfeszítéssel. Mutassa a levelet; mitől fél, hiszen mindenképp engedelmeskedem.

- No jó, megmutatom - mondta az agyafűrt tanár, és kinyitva íróasztalát, kutatni kezdett benne.

Minden fiókot kihúzott, minden papírt felforgatott, de persze nem találta a levelet, amely sosem létezett. Ekkor úgy tett, mintha elvesztené a türelmét. Consuelo valóban elvesztette a türelmét, ő maga is keresni kezdett, a mester meg csak hagyta. A lány felborított minden fiókot, megvizsgált minden papírlapot. A levél csak nem került elő. Porpora megpróbálta, hogy felidézze a szövegét, és udvarias, határozott sorokat rögtönzött. Consuelo csak nem merte feltételezni, hogy mestere ily következetesen színlel, s végül azt hitte, hogy a maestro szórakozottsága egy pillanatában pipáját gyújtotta meg a levéllel. A szobájába ment, imádkozott, a cipruság felett *mindennek ellenére* örök barátságot esküdött Albertnak, majd megkereste Porporát, és nyugodtan aláírta a szerződést, amely az akkor kezdődő hónap végétől számított két hónapra a berlini színházhoz kötötte. Böven volt tehát idejük az előkészületekre és az utazásra. Amikor Porpora látta a friss tintát a papíron, megcsókolta tanítványát, és ünnepélyesen művésznék avatta.

- Felszentelésed napja ez - mondta -, s ha hatalmamban volna, hogy fogadalmra kényszerítselek, azt kérném tőled, mondj le örökre a szerelemről és a házasságról. Most már a harmónia istenének papnője vagy; a múzsák tiszta életet élnek, s aki Apolló szolgálatába szegődik, a Vesta-szüzek esküjével tartozik művészetének.

- Nem akarok esküt tenni, hogy sosem megyek férjhez - felelt Consuelo. - Bár ebben a pillanatban úgy érzem, semmi sem volna könnyebb, hogy megígérjem és betartsam. De megváltozhatik a véleményem, s akkor megbánnám fogadalmamat, amelyet nem másíthatnék meg többé.

- Adott szavad rabja vagy tehát? Igen, úgy látszik, ebben különbözöl a többi embertől, s ha ünnepélyes ígéretet tettél volna életedben, meg is tartanád.

- Azt hiszem, maestro, nem egy tanúságát adtam már ennek, mert amióta létezem, mindig valami fogadalom kötelékében éltem. Anyámnál szinte a fanatizmust megközelítő vallás volt ez, ő oltotta belém elveit, ő mutatta gyakorlatát. Amikor együtt utaztunk, a nagy városokhoz közeledve gyakran így szólt hozzám: Consuelita, ha jól megy itt a sorom, fogadom, légy a tanúm, hogy mezítláb zarándokolok a környék legszentebbnek ismert kápolnájába, és ott két óra hosszat imádkozom. S ha ezzel a szegény lélekkel az történt, amint mondta, és jól ment a sora, ami azt jelentette, hogy pár tallért keresett énekeivel, sosem mulasztottuk el a zarándokut, bármilyen volt is az idő, és bármi messze a divatos kápolna. Nem felvilágosult ájtatosság volt ez, s nem nagyon magasrendű, de én szentnek tekintettem ezeket a fogadalmakat; s amikor anyám halálos ágyán megesketett, hogy csak törvényes házasság után leszek Anzoletóé, tudta, hogy nyugodtan halhat meg, mert sosem fogom megszegni eskümet. Később én is megígértem Albert grófnak, hogy sosem gondolok más férfira, csak órá, s szívem minden erejével próbálkozom, hogy akarata szerint szeressem. Nem szegtem meg szavamat, s ha nem ő maga old fel alóla, életem végéig hű maradtam volna hozzá.

- Hagyd már azt az Albert grófodat, ne gondoldj többé rá. S ha már egy fogadalom kötelékében kell élned, mondd meg, mivel kötöd magad hozzám.

- Ó, maestro, bízzál meg az értelmemben, jó erkölcsömben és irántad való odaadásomban, s ne kérj tőlem esküt; mert rettenetes járom ez, ha egyszer magára veszi az ember. A félelem, hogy megszegjük, megrontja a jó gondolatok és a jó cselekvés örömét.

- Én bizony nem nyugszom meg ebben a vereségben! - mondta Porpora félig szigorú, félig tréfálkozó arccal. - Látom, mindenkinek esküt tettél, csak nekem nem. Arról most nem szólok, amelyet anyád kívánt tőled. Szerencsédre volt, szegény gyermekem, mert nélküle talán a gyalázatos Anzoletó prédája lettél volna. De ha később minden szerelem nélkül és pusztán szívbeli jószágból komoly ígérettel kötötted magad Rudolstadt grófhhoz, aki idegen volt neked, valósággal gonosznak tartanálak, ha ezen a napon, e boldog és emlékezetes napon, amikor ismét meglelted a szabadságodat, és a művészet istenének jegyese lettél, ha ma nem tennél egy parányi kis fogadalmat a te öreg tanárodnak és legjobb barátodnak.

- Igen, legjobb barátomnak, jótevőmnek, támaszomnak és apámnak - kiáltott Consuelo, s könnyezve vetette magát az öreg Porpora karjaiba, aki mindig oly fukarul bánt gyengéd szavaival, hogy addig talán csak kétszer vagy háromszor tárta fel a leánynak gyengéden érző apai szívét. - Minden félelem és habozás nélkül fogadhatom, hogy amíg csak egy lehelete lesz bennem az életnek, az én mesterem boldogságának és dicsőségének szentelem napjaim.

- Az én boldogságom a te dicsőséged, jól tudod, Consuelo - mondta Porpora szívéhez szorítva a leányt. - Más boldogságot elképzelni sem tudok. Nem vagyok afféle öreg német polgár, aki csak egy örömről álmodozik: leányunokáját lássa maga mellett, amint pipáját tömködi vagy süteményét dagasztja. Nincs szükségem, hála Istennek, sem papucsra, sem herbateára; és ha csak ilyesmire lesz szükségem, nem engedem meg, hogy nekem áldozd napjaidat, mint most

teszed, nagyon is túlzott buzgalommal. Nem, te is tudod, hogy én nem ezt az odaadást kérem tőled; azt követelem, hogy minden ízében művész légy! Megígéred, hogy az leszel? hogy leküzdöd azt a tespedtséget, határozatlanságot, azt a különös iszonyatot, amit itt kezdetben éreztél, hogy visszautasítod a nemesúrfiak széptevését, azokét is, akik jó háziasszonnyá akarják alacsonyítani a színésznőt, s ha aztán ellenkező hivatást látnak benne, mindjárt faképnél hagyják, és azokét is, akik már nyakára hágtak vagyonuknak, és mert most egy jól kereső élettárs mellett akarják visszaszerezni hintójukat és dúsan terített asztalukat, megfélekednek arról a szégyenről, amellyel kasztjuk az effajta házasságot sújtja? És azt is ígérd meg, sosem hagyod magad megszedíteni valami öblös hangú és göndör fürtű tenoristától, amilyen ez a fajankó Anzoleto, aki lábikrájában hordja tehetségét, és arcátlanságától várja sikerét.

- Mindezt ígérem, és ünnepélyes esküvel fogadom - felelt Consuelo jóízűen nevetve Porpora lelkes szövegén, amelyek mindig mulatságosak voltak, bármi komolyan mondta is őket a mester, és amelyeket a lány már nagyon megszokott. - Még többet is teszek - folytatta most már komolyan. - Esküszöm, hogy soha egyetlen napja sem lesz életemnek, amely miatt hálátlanságra panaszkodhatna.

- Ennyit még én sem kérek - mondta a maestro keserű hangon -, mert ez több, mint amennyit az emberi természet elbír. Ha majd nagy énekesnőnek ismer Európa minden nemzete, felébred benned a hiúság, a becsvágy, a szív minden bűne, amelytől egyetlen nagy művész sem tud szabadulni. A sikerre törsz majd mindenáron. Nem elégszel meg azzal, hogy türelmesen hódítsd meg, s nem akarod majd kockáztatni a baráti hűség vagy az igaz szépség szolgálata kedvéért. Engedsz a divat jármának, ahogy mindenki teszi; minden városban a divatos zenét énekeled, s meghódolsz a közönség vagy az udvar rossz ízlése előtt. Végül eléred a célot, és mindennek ellenére nagy leszel, mert csak így lehet elnyerni a tömeg kegyét. Csak azt ne feledd, hogy amikor a magamfajta öregek válogatott társasága előtt jelensz meg, akkor válassz és énekelj jól, hogy a nagy Händel vagy az öreg Bach előtt ne hozz szégyent Porpora mód-szerére, sem önmagadra, mást nem várok és nem kívánok tőled. Látod, nem vagyok önző apa, pedig jó néhány hízelgő biztosan ilyesmivel vádol. Semmit sem kérek, ami nem sikeredet és dicsőségedet szolgálja.

- Én meg semmiel sem törődöm, ami csak az én egyéni érdekemet szolgálja - felelt Consuelo bánatos meghatottsággal. - A siker pillanatában elragadhat valami akaratlan mámor; de hideg fővel sosem gondolhatok egy diadalmas életre, amelyet magam építék, hogy végül magam kezével koszorúzzam meg a fejem. Az ön kedvéért vágyom diadalra, maestro, bár nem hiszi, meg akarom mutatni, hogy Consuelo csak az ön kedvéért dolgozik és utazik, és hogy mindjárt bebizonyítsam, mennyire megrágalmazott, és mert hisz eskümnek, fogadom, hogy be is bizonyítom, amit most mondok.

- És mire teszed ezt az esküt? - kérdezte Porpora gyengéd mosollyal, de még némi bizalmatlansággal az arcán.

- Porpora ősz hajára, szent fejére - felelt Consuelo két kezébe fogva ezt az öreg fejet, és áhítattal megcsókolva mestere homlokát.

Egy hajdú érkezése zavarta meg őket; ura, Hoditz gróf nevében kért meghallgatást. Amikor a lakáj előadta a gróf kérését, hogy ura szeretné tiszteletét tenni Porporánál és gyámleányánál, valami különös figyelemmel nézte Consuelót, annyi bizonytalansággal és zavarral a képén, hogy a lány meglepődött, bár sehogy sem tudott visszaemlékezni, hol látta már ezt a kissé furcsa szabású, jóságos arcot. A gróft persze azonnal bebocsátották, mire igen udvarias formában előadta látogatása célját. Hamarosan Morvaországba, roswaldi székhelyére utazik, mondta, és mivel ottani életüket kellemessé akarja tenni az örgrófné öfenségének, meglepetésül pompás ünnepséget készít elő érkezése napjára. Arra kéri tehát Consuelót, énekelne ő is

három egymást követő estén a roswaldi kastélyban, és azt is szeretné, ha Porpora is vele menne, és a hangversenyek, operaelőadások és szerenádok vezényletében segítené a grófot, mindezt persze az örgrófné öfensége mulattatására.

Porpora a szerződésről szólt, amelyet épp most írtak alá, meg arról a kötelezettségükről, hogy meghatározott napon Berlinben legyenek. A gróf látni akarta a szerződést, s mivel Porpora, aki eddig mindig hasznát látta segítségének, megszerezte neki az örömet, hogy bizalmasan szólhasson az ügyről, megjátssza a szakértőt, észrevételeket tegyen, tanácsokat adjon. Mindezek után Hoditz megismételte kérését, s egyre erősítette, hogy bőven van idejük: Roswaldba is ellátogathatnak, és ugyanakkor kötelezettségüknek is eleget tehetnek.

- Három nap alatt végezhet előkészületeivel - mondta -, s aztán Morvaországon át utazhat Berlinbe.

Nem ez a legegyszerűsebb út, folytatta, de az elpusztított Csehországban nagyon rossz a közlekedés, s csak lassan haladnának előre; ő viszont kitűnő fogatot bocsát rendelkezésükre, váltókról is gondoskodik, vagyis mindenféle költséget és fáradságot vállal, és így Porpora és tanítványa nagyon gyorsan és nagyon kényelmesen érkezik Roswaldba. Azt is vállalja, hogy Roswaldból Pardubitzba viteti őket, ha az Elbán akarnak Drezdába menni, vagy Chrudimba, ha Prágán át utaznának. A gróf javaslata nagyon kényelmessé tette s valójában meg is rövidítette útjukat, és a csinos összeg, amelyet felajánlott, még azt is biztosította, hogy a hátralevő szakaszt is kellemesen tegyék meg. Porpora elfogadta a meghívást, bármilyen rossz képet is vágott Consuelo a játékhoz. Megkötötték az egyezséget, és a hét utolsó napjára tűzték ki az indulást.

Miután Hoditz tiszteletteljesen megcsókolta Consuelo kezét, és magára hagyta mesterével, a leány mindjárt szemére vetette Porporának, hogy könnyen engedett. Nem kellett ugyan már a gróf arcátlanságától tartania, mégis némi haraggal gondolt rá, és nem ment szívesen Roswaldba. Passauai kalandjáról nem akart beszélni, de emlékeztette az öreget, milyen sokszor kicsúfolta Hoditz gróf zenei leleményeit.

- Hát nem látja - folytatta -, hogy az ő zenéjét kell ott énekelnem, s önnek nem lesz más feladata, mint hogy nagyúri kantátákat, s talán még operákat is vezényeljen, mégpedig teljes odaadással? Így tartsam meg a fogadalmamat, hogy mindig hű leszek a szépség kultuszához?

- Ugyan - legyintett Porpora nevetve -, nem csinálom én azt olyan odaadással, ahogy te gondold; inkább kitűnően fogok mulatni, anélkül, hogy ez a patrícus maestro észrevenné. Ha komolyan és tiszteletre méltó közönség előtt foglalkoznék ily zenével, ez valóban szégyen volna és igazi szentségtörés. De szórakozni csak szabad, s nagyon szerencsétlen volna a művész, ha munkája közben nem nevetne magában azokon, akik pénzhez juttatják. Egyébként ott találkozol az elragadó Kulmbach hercegkisasszonnyal, akit te is nagyon szeretsz. Ő is velünk nevet majd apósa zenéjén, s szegénykének ritkán van alkalma nevetni.

Consuelónak nem volt mit tenni, csomagolt, búcsúzott. Joseph nagyon elbúsult. De ugyanakkor jó szerencséjére oly művészi öröm érte, amely kissé feledtette vele, vagy legalábbis enyhítette az elválás fájdalmát. A Karintiai-kapu színházában akkor egy kitűnő pantomim-színész játszott, a nagyon szeretetreméltó, értelmes Bernadone; egy alkalommal Haydn az ő ablaka alatt is eljátszotta szerenádját, s mindjárt megnyerte e bámulatos arlekin rokonszenvét és csodálatát. Bernadone a lakásába hívatta, és megkérdezte tőle, ki írta ezt a kellemes és eredeti triót. Mindenki elálmélkodott a szerző fiatal korán és tehetségén. Hamarosan megbízták, hogy írjon zenét a *Sánta ördög* című balett szövegére. Haydn ekkor próbálta megkomponálni azt a vihart, amely annyi fáradságába került, és amelynek emléke még nyolcvanéves korában is megneveltette. Hogy vigasztalja, Consuelo egyre erről a viharról beszélt vele, amelyet Bernadone félelmetesnek kívánt, de Beppo, aki még sosem látta a tengert, sehogy sem

tudta teljes borzalmában megzenésíteni. Consuelo leírta neki a haragvó Adriát, elénekelt a hullámok zúgását, de mindketten nevettek e természetutánzó harmónia effektusain, amelyek a kulisszák között a kézi erővel forgatott kék vásznak hullámcsapásaihoz hasonlítottak.

- Figyelj csak - mondta Porpora, hogy megszabadítsa kínlásától -, akár száz évig dolgozhatsz a világ legjobb hangszereivel, kitűnően ismerheted a hullámverés moráját, a szél zúgását, mégsem tudod visszaadni a természet fenséges harmóniáját. Nem ez a zene dolga. Gyermekek módjára tévelyegne, ha a természetes hangzás változatait és hatásait akarná utánózni. A zene több ennél, az érzelmek az igazi területe. Célja, hogy érzelmeket ihlessen, és maga is az érzelmekben leli forrását. Gondolj inkább egy gyötrődő ember benyomásaira; képzelj el egy ijesztő, rettenetes, s ugyanakkor nagyszerű látványt, valami leselkedő veszélyt: merülj el te magad, a muzsikussal, vagyis az emberi hang, emberi jajszó, élő és remegő lélek, ebben az elemi csapásban, zűrzavarban, védtelenségben, rettenetben; fejezd ki szorongásodat, s a hallgató, akár értelmes, akár nem, veled érez majd. Elképzeli, hogy látja a tengert, hallja a hajó recsegését, a matrózok vezényszavait, az utasok segélykiáltását. Mit szólnál egy költőről, aki egy csata leírása közben, versekbe szedné, hogy az ágyú azt mondta: *bum, bum*, a dob meg így válaszolt: *pam, pam*? Pedig az effajta harmónia pontosabb utánzat volna, mint a nagy képek; csak éppen nem volna költészet. Még a festészet sem utánoz szolgai módon, pedig ez a legsajátosabban leíró művészet. Hiába ábrázolná a művész a tenger sötétzöldjét, a vihar fekete egét, a hullámokon hanyódo hajót. Ha nincs benne érzés, hogy megjelenítse az egész tájat betöltő borzalmat és költészetet, képe színtelen marad, ha akár olyan ragyogó, mint egy sörpince cégére. Csak azt mondhatom tehát, fiatalember, érezd át egy nagy csapás hullámait, így teszed majd érzékletessé hallgatód számára.

Még akkor is folytatta atyai intelmeit, amikor a kocsi begördült a követség udvarára, és felrakták az úti málhakat. Joseph figyelmesen hallgatta a leckét, s ha szabad így mondani, a forrás eredeténél csillapította szomját. De amikor Consuelo úti kabátkájában és prémes sapkával a fején kiszaladt, és a nyakába vetette magát, elsápadt, magába fojtott egy sikolyt, s hogy ne kelljen látnia, mint száll a leány a kocsiba, elmenekült, és Keller hátsó bolthelyiségének mélyén rejtette el zokogását. Metastasio később barátságába fogadta, tökéletesítette olasz tudását, s jó tanácsaival meg nagylelkű szolgálataival némileg ellensúlyozta azt a veszteséget, amely Porpora elutazásával érte; ám Joseph sokáig szomorú és szerencsétlen volt, mert sehogy sem tudott belenyugodni Consuelo távozásába.

A lány is szomorú volt, és sajnálta, hogy el kell hagynia e hű és kedves barátját, de amikor már Morvaország hegyei közt jártak, e költői benyomások visszaadták bátorságát és lelkesességét. Új nap kelt föl élete látóhatárán. Megszabadulva minden köteléktől és befolyástól, amely idegen volt művészetétől, úgy érezte, most már egész lényét a múzsáknak szentelheti. Porpora, aki újra megtalálta ifjúkora derűjét és reményeit, ékes fejtegetésekkel lelkesítette; és a nemes leány, aki úgy gondolt Albertra és Josephre, mint két szeretett testvérére, akikkel Isten országában kell találkoznia, oly könnyűnek érezte magát, mint egy pacsirta, amely verőfényes reggelen énekelve száll az eget felé.

100

Consuelo már a második postakocsi-állomáson felismerte az inast, aki a hintó hátulján ült, kifizette a vezetőket, korholta a kocsisokat lassúságuk miatt: ugyanaz a hajdú volt, aki azon a napon, amikor a roswaldi kirándulást elhatározták, Hoditz gróf látogatását bejelentette. A magas, erőteljes fiatalember időnkint lopva ránézett, mintha szólni akarna hozzá, de ugyanakkor félne is tőle, s végül is felkeltette Consuelo kíváncsiságát. Egy nap, amikor a leány egy

magányos vendéglőben reggelizett, Porpora pedig a lovak pihenőjét felhasználva, a szomszédos hegyekben sétált, hogy a természetben találjon ihletet egy új zenei motívumához, Consuelo a kávé felszolgáló inához fordult, s kissé szigorú, ingerült tekintettel figyelte. A fiatalember azonban olyan szánalmas arcot vágott, hogy a leány akaratlanul is felnevetett. Az áprilisi nap fényesen ragyogott a hegyeket koszorúzó hómezőkön, s a fiatal utasunk nagyon jókedvűnek érezte magát.

- Ó jaj - sóhajtott végül a titokzatos hajdú -, látom, a hölgy nem kegyeskedik megismerni. Pedig én minden körülmények közt felismertem volna, ha akár töröknek vagy porosz káplárnak is van álcázva; pedig csak egyetlen pillanatig láttam, de micsoda pillanata volt ez életemnek.

Így szólva az asztalra helyezte a tálcát, amelyet a kezében tartott; s oda lépve Consuelóhoz, ünnepélyes arccal nagy keresztet vetett, és fél térdre ereszkedve megcsókolta a padlót a leány előtt.

- Ó - kiáltott Consuelo -, Karl, a katonaszökevény, igaz-e?

- Igen, signora - mondta Karl, s megcsókolta Consuelo feléje nyújtott kezét -, mondják, így kell szólítanom, bár sosem értettem igazán, uraság-e tulajdonképpen, vagy hölgy.

- Nem érted? Miért ez a bizonytalanság?

- Mert fiúnak láttam, és aztán, bár mindjárt megismertem, olyan igazi leányképe lett, amilyen kisfiú képe volt akkor. De mindegy: legyen, ami akar, olyan szívességet tett nekem, amit sosem felejtök el; akár azt is megparancsolhatja, hogy vessem le magam arról a sziklacsúcsról ott, ha öröme telne benne, habozás nélkül megtenném.

- Csak egy dolgot kérek tőled, derék Karl, légy boldog, és örülj szabadságodnak. Mert végre szabad vagy, s azt hiszem, most már szereted az életet.

- Szabad vagyok, igaz - rázta a fejét Karl -, de hogy boldog lennék... Elvesztettem szegény feleségemet.

Consuelo szívét mély rokonszenv fogta el, szeme könnybe lábadt, szegény Karl szögletes, kemény arca meg valósággal vonaglott a zokogástól.

- Ó - sóhajtott a férfi, megrázva rőt bajszát, amelyről úgy hullottak a könnyek, mint bokorról az esőcseppek -, túlságosan szenvedett, drága, jó lelkem! Látnia kellett, hogy másodszor is elrabolnak a gaz poroszok, aztán az a hosszú gyalogút, amikor már beteg volt, végül a váratlan öröm, hogy viszontláthat, nagyon is sok volt szegénykémnek. Egy héttel azután, hogy Bécsbe érkezett, már meg is halt. Én hiába kerestem ott, végül ő talált meg azzal a levéllel, amelyet ön adott neki, és Hoditz gróf segítségével. A nagylelkű gróf minden jóval ellátta, orvosát is elküldte, de semmi sem használt. Belefáradt az életbe, szegény lelkem, pihenni vágyott, és megtért a jó Istenhez.

- És a lányod? - kérdezte Consuelo, hogy derűsebb gondolatokat ébresszen a szerencsétlenben.

- A lányom? - mondta Karl, komor, szinte eszelős tekintettel. - Őt is a porosz király gyilkolta meg.

- Meggyilkolta? Mit nem mondasz?

- Hát nem a porosz király ölte meg az anyát, nem ő okozta-e a sok bajt, amely végül sírba vitte? A gyermek is követte az anyját. Akkor este, hogy a toborzók véresre vertek, megkötöztek és elhurcoltak, mindketten sokáig félholtan feküdtek az út porában, s azóta gyilkos láz rázta a kislány vézna testét; a gyalogút fáradsága és nélkülözései csak a kegyelemdőfést adták

meg. Amikor annál a hídnál találkoztak, nem is tudom, melyik osztrák falu előtt, már két napja semmit sem ettek. A signora pénzt adott nekik, elmondta, hogy megmenekültem, mindent megtett, hogy megvigasztalja és meggyógyítsa őket: ők maguk mesélték ezt nekem. De már késő volt. Bár együtt voltunk, állapotuk egyre rosszabbodott; boldogok lehettünk volna, ám ők a temetőt választották pihenőhelyül. Le sem taposták a földet feleségem teste fölött, máris újra fel kellett ásni a sírt, hogy gyermekemet is melléje fektessék; s most, hála a porosz királynak, Karl egymagában van ezen a világon.

- Nem, szegény Karl, nem vagy egymagadban; megmaradtak barátaid, akik ismerik jó szívedet, és mindig megsegítenek balsorsodban.

- Tudom. Vannak derék emberek, s mindenekelőtt a signora. De mire volna szükségem most, hogy se feleségem, se gyermekem, se hazám; mert sosem leszek már biztonságban a falumban. Ezek a haramiák nagyon jól ismerik a környező hegyeket, hiszen kétszer is eljöttek értem. Alighogy magamra maradtam, megkérdeztem, van-e háború, vagy lesz-e nemsokára. Egy vágyam van csak: Poroszország ellen harcolni, hogy minél több porost megölhessek. Igen, maga Szent Vencel, Csehország pártfogója vezetné karomat, s biztos vagyok, valahány golyó kiröppenne puskámból, mindannyi célba találna. Meg azt mondtam magamban: a Gondviselés talán megadja, hogy valami felvonuláson lássam a porosz királyt, s akkor... legyen bár felvértezve, mint maga Mihály arkangyal... vagy oly szívósan kell is követnem, ahogy a kutya követi a farkas nyomát... De megtudtam, hogy béke van, s jó ideig semmi kilátás háborúra. Akkor, minthogy semmihez sem volt kedvem, elmentem Hoditz gróf őkegyelmességéhez, hogy köszönetet mondjak neki, és megkérjem, ne mutasson be a császárnőnek, ahogy szándékában állt. Meg akartam ölni magam; de ő olyan jó volt velem, s mostohalánya, Kulmbach hercegkisasszony, akinek titokban elmesélte történetemet, oly szép szavakat mondott a keresztényi kötelességről, hogy elhatároztam, életben maradok, és a gróf szolgálatába lépek, s most, őszintén mondhatom, még túlságosan is jó sorom és étkem van ahhoz a munkához képest, amit végeznem kell.

- Most azt mondd meg, Karl - mondta Consuelo könnyeit törülgetve -, hogyan ismertél meg.

- De hisz signora egy este új gazdámhoz, az örgrófnéhoz jött, hogy énekeljen. Láttam hófehér ruhájában, s mindjárt megismertem, bár közben kisasszonnyá változott. Mert, tetszik tudni, nem nagyon emlékszem azokra a helyekre, ahol jártam, sem az emberek nevére, akikkel találkoztam; de az arcokat sohasem felejttem el. Már akkor keresztet vettem, amikor láttam a fiatalembert signora kíséretében, s felismertem benne Josephet. Pedig nem ő volt az úr, ahogy szabadulásom pillanatában gondoltam (mert akkor ő volt jobb ruhában), hanem a signora inasa lett, és az előszobában maradt. Nem ismert meg: s mivel a gróf úr megtiltotta, hogy bárkinek megemlítsem, ami velem történt (sosem tudtam, és nem is kérdeztem, miért), nem szólítottam meg ezt a szegény Josephet, pedig legszívesebben mindjárt a nyakába borultam volna. Ő egyébként is mindjárt a másik szobába ment, nekem pedig megparancsolták, hogy ott maradjak, ahol vagyok, egy jó szolga csak a rendelkezésekre hallgat. Amikor aztán már mindenki elment, a kegyelmes úr belső inasa, aki ismeri ura titkait, így szólt hozzám: „Karl, látom, nem beszéltél Porpora kis lakájával, pedig felismerted, és nagyon helyesen cselekedtél. A gróf úr meg lesz elégedve veled. Ami a kisasszonyt illeti, aki ma este énekelt...” „Őt is felismertem - kiáltottam -, és semmit sem mondtam.” „Nos - tette hozzá az inas -, megint helyesen cselekedtél. A gróf úr nem akarja, hogy bárki tudjon közös útjukról Passauig.” „Ez nem az én dolgom - mondtam én -, de megkérdezhetem-e, hogyan szabadított meg a kisasszony a poroszok karmaiból?” Heinrich akkor elmesélte, hogyan történt a dolog (ő is ott volt), hogyan szaladt a signora a gróf úr kocsija után, s azt is, hogy amikor már nem kellett önmaga sorsáért aggódni, egyre kérlelte a gróf urat, szabadítson meg engem is. A signora is

beszélt minderről szegény feleségemnek, és ő mesélte nekem; amikor meghalt, mindkettőjüket a jó Isten kegyelmébe ajánlotta, és így szólt hozzám: „Szegény gyermekek ők, s csaknem olyan szerencsétleneknek látszanak, mint mi vagyunk; mégis mindenüket nekem adták, és úgy sírtak, mintha egy család volnánk.” Ezért aztán, amikor Joseph urat a signora szolgálatában láttam, és pénzt kellett volna neki vinnem a kegyelmes úr részéről, mert egy este nála hegedült, pár dukátot tettem a borítékba, az első összeget, amelyet abban a házban kerestem. Ő nem tudott róla, nem is ismert meg, de ha visszamegyünk Bécsbe, majd úgy intézem a dolgot, hogy sose legyen zavarban, amíg én akár egy garast is keresek.

- Joseph már nem az inasom, derék Karl, inkább jó barátom. Nincs is pénzzavarban, muzsikus, könnyen megkeresi, amire szüksége van. Ne foszd hát meg magad érette kevés pénzedtől.

- A signoráért, sajna, nem sokat tehetek - folytatta Karl -, hiszen nagy énekesnő, mint mondják; de, tetszik tudni, ha valaha is olyan helyzetbe kerül, hogy szüksége volna egy jó inasra, és nem tudná megfizetni, forduljon Karlhoz, és bízson meg benne. Ingyen fogja szolgálni, és boldog lesz, hogy a signoráért dolgozhat.

- Máris bőven kárpótolt becsületes hálád, kedves barátom, s nem kérek tőled áldozatot.

- Látom, Porpora mester már közeledik. Ne feledje, signora, hogy én nem ismerhetem másként, csak mint szolgál, akit gazdája a signora rendelkezésére bocsátott.

Másnap utasaink korán reggel indultak, és délfelé minden nehézség nélkül a roswaldi kastélyba érkeztek. Az épület egy fennsíkron feküdt, Morvaország legszebb hegyeinek oldalán, s olyan jól védve a hideg szelektől, hogy itt máris érezhető volt a tavasz, mikor pedig fél mérföldnyi távolságban még a tél uralkodott. Jóllehet már eléggé előrehaladt az évad, még elég rosszak voltak az utak. Ám a mérhetetlen önbizalmú Hoditz, aki számára a lehetetlen szó tréfa volt csupán, már megérkezett és mindjárt száz földmunkást rendelt ki, hogy egyengessék el az utat, amelyen másnap fenséges neje remek hintójában elhalad. Talán házastársibb és irgalmasabb cselekedet lett volna, ha ő is vele utazik, és segítségére van, hogy a hölgy kezét-lábát ne törje el útközben; de ennél sokkal fontosabb volt ám, hogy ünnepséget rendezzen, s ha az örgrófné holtan vagy élön érkezik meg, csodás szórakozások közepette vehesse birtokába a roswaldi palotát.

A gróf azt sem nagyon engedte, hogy utasaink ruhát váltsanak, máris pompás ebéddel várta őket egy mohával borított sziklabarlangban, amelyet a mesterséges kőhalmazok mögött elrejtett kályha kellemesen befűtött. Első pillanatban Consuelo varázslatosnak tartotta ezt a helyet. A barlang szájából valóban csodálatos tájakat láthatott a szemlélő. A természet nagyon bőkezű volt Roswalddal. Regényes, egyre változó hegyvonulatok, zöldellő erdőrengetegek, bővizű források, véget nem érő távlatok, óriási rétek tették változatossá a tájat, és ha kényelmes házat is építtetett ide valaki, álmodni sem lehetett tökéletesebb tartózkodóhelyről. Consuelo azonban hamar felfedezte azokat a nevetséges túlzásokat, amelyekkel a grófnak sikerült elrontania a természet fenséges művét. A barlang elragadó lett volna, ha nem csúfítják el üvegtáblákkal, hogy meghökkentő ebédlővé alakítsák. Mivel a lonc és a folyondár még nem virágozott, az ajtókat és az ablakok kereteit mesterséges lombokkal és virágokkal burkolták, amelyek nevetséges fintorként hatottak itt. A tél kissé megrongálta a kagylókat és a cseppköveket, s látni lehetett a habarcsot és a gipszet, amelyekkel a sziklafalakhoz erősítették, a kályha melege pedig megolvasztotta a mennyezeten megsűrűsödött nedvességet, amely most mocskos, egészségtelen cseppekben egyre az étkezők fejére záporozott, bár a gróf nem akart róluk tudomást venni. Porporát nagyon felingerelte a dolog, és kétszer-háromszor is a kalapja után nyúlt, de mégsem merte a fejére tenni, pedig szerette volna. Főleg attól félt, hogy

Consuelo megfázik, nagyon gyorsan evett, és ürügyként türelmetlenségéről beszélt, mert már nagyon szeretné látni, mondta, a zenedarabot, amelyet másnap vezényelnie kell.

- Miért nyugtalanodik, kedves maestro? - válaszolt a gróf, aki bőségesen szeretett enni, s főleg hosszasan mesélni arról, hogyan szerezte vagy csináltatta, személyes útmutatásával persze, étkészletének gazdag és eredeti darabjait. - Ön ügyes, kitűnően képzett zenész, egy órára sem lesz szüksége, hogy mindent megismerjen. Az én zeném egyszerű és természetes. Nem vagyok afféle vaskalapos zeneszerző, aki tudós és kiagyalt harmóniai bakugrásokkal szédíti hallgatóit. Vidéken egyszerű zene, pásztorének kell, s én csak a tiszta, könnyed dolgokat szeretem; az örgrófné öfenségének is ez az ízlése. Minden rendben lesz, meglátja. Egyébként sem vesztegetjük az időt. Miközben ebédelünk, majordomusom mindent előkészít, persze rendelkezésemnek megfelelően, és ha végeztünk, a kórusokat és minden zenészt a maga helyén találjuk.

Közben jelentették ökegyelmességének, hogy két idegen tiszt, aki az országot látogatja, engedelmet kér, hogy bebocsátást nyerjen, üdvözölhesse a gróf urat, és kegyes hozzájárulásával megtekinthesse Roswald kastélyait és kertjeit.

Roswaldban gyakran jártak idegenek. A gróf mindig nagy élvezettel fogadta őket, szívesen vállalta a *cicerone* szerepét, és maga mutatta meg a látogatóknak székhelye csodáit.

- Csak jöjjenek, szívesen fogadom őket - kiáltotta -, terítsenek nekik is, és vezessék ide őket.

Hamarosan két idegen tiszt lépett be. Porosz egyenruhát viseltek. Aki elől jött (társa láthatóan a háttérben maradt), alacsony ember volt, elég mogorva arccal. Hosszú, vaskos, cseppet sem nemesi orra csak még jobban kiemelte színtelen száját, tompa, szinte nem is létező állát. Kissé hajlott háta öreges külsőt adott a Frigyes által tervezett, esetlen zubbonyba bújtatott alakjának. Pedig ez a férfi legfeljebb negyvenéves volt; járása magabiztos, s amikor levette csúf kalapját, amely orra tövéig fedte az arcát, látni lehetett, ami szép volt rajta: határozott, értelmes, elmélkedő homlokát, mozgékony szemöldökét, s rendkívül világos, élénk szemét. Tekintete egyszerre megváltoztatta, ahogy a napsugarak a legkomorabb és legkevésbé költői tájat is megszépítik és színessé teszik. Amikor sápadt, beteges, nyugtalan arcán csillogni kezdett a szeme, mintha egy egész fejjel megnőtt volna.

Hoditz gróf inkább szívélyes, mint szertartásos vendégszeretettel fogadta, és nem vesztegetve az időt hosszas udvariaskodásokkal, két terítéket tétetett az asztalra, s igaz patriarkális kedélyességgel maga rakta eléjük a legízletesebb fogásokat. Mert Hoditz nagyon derék ember volt, s hiúsága sem rontotta meg a szívét, inkább bizalomra és nagylelkűsége ösztönözte. Birtokán még rabszolgaság uralkodott, s Roswald minden csodáját dézsmára és robotra köteles jobbágyok építették olcsó áron: de a gróf szép szavak és kedveskedések selyempapirosába burkolta alattvalói béklyóit. A fölösleget adta nekik, hogy feledtesse velük a szükségeset, s mivel meg volt győződve, hogy a gyönyör jelenti a boldogságot, annyi szórakozással traktálta őket, hogy szinte megfeledkeztek rabságukról.

A porosz tiszt (mert valójában csak egy volt ott, a másik valahogy társa árnyékának látszott csupán) eleinte kissé csodálkozott, talán meg is ütközött a házigazda közvetlenségén. Hideg udvariassággal hallgatta tehát Hoditz gróf szavait.

- Kapitány uram, kérem, helyezze magát kényelembe, és érezze magát otthon. Tudom, ön nyilván megszokta a Nagy Frigyes seregeinek rideg szigorát. Csodálatosnak tartom ezt a fegyelmet, de csak a maga helyén. Most vidéken jár, és mi a csudát keresnénk vidéken, ha nem a jókedvet? Látom, önök jól nevelt, kitűnő modorú urak. Ha pedig a porosz király tisztjei, már nem egy bizonyosságát adhatták katonai tudásuknak és rettenthetetlen bátorságuknak. Olyan

vendégeimnek tekintem tehát önöket, akiknek jelenléte megtiszteli házat; rendelkezzenek mindennel tetszésük szerint, s maradjanak itt, amíg jólesik.

A tiszt értelmes embernek látszott, és nem sokat kérette magát. Miután hasonló hangnemben köszönetet mondott a házigazdának, nyakalni kezdte a pezsgőt, de közben egy pillanatig sem vesztette el hidegvérét. Majd a kitűnő pástétomhoz látott, s közben oly szakszerű gasztronómiai észrevételeket és kérdéseket tett, hogy Consuelo, aki mindig mérsékelten evett és ivott, nem volt valami nagy véleménnyel róla. A tiszt tekintetének tüze mégis meglepte, de ez a tűz is inkább bámulatot keltett benne, s nem rokonszenvet. Valami vizsgálódó és bizalmatlan fölényt érzett benne, ami mindig távol állt a szívetől.

Étkezés közben a tiszt elmondta, hogy Kreutz bárónak hívják. Sziléziából való, s most odaküldték, hogy bevásárlásokat végezzen a lovasság számára. Ha már, folytatta, a Neisse partján járt, nem tudott ellenállni annak a vágyának, hogy meglátogassa Roswald sokat magasztalt palotáját és kertjeit; ezért hadnagya kíséretében reggel átlépte a határt, s közben arra is felhasználta az alkalmat, hogy néhány lovat vásároljon. A grófnak is felajánlotta, hogy meglátogatja istállóit, ha volnának eladó lovai. Ő maga is lóháton érkezett, és még este visszaindul.

- Ebbe pedig nem egyezem bele - mondta a gróf. - Sajnos, most nincsenek eladó lovaim. Arra sincs elég lovam, hogy a kertek tervezett felújítását elvégeztessem. De jobb üzletet szeretnék önnel kötni: maradjon itt, amíg csak teheti, hogy minél tovább élvezhessem társaságát.

- Amikor ide jöttünk, hallottuk, hogy Hoditz grófné bármely pillanatban megérkezhet; nem akarunk terhére lenni, és mihelyt jézik jövetelét, azonnal visszavonulunk.

- Csak holnap várom az örgrófné öfenségét - felelt a gróf. - Leányával, Kulmbach hercegkisasszonnyal ékezik. Mert biztosan hallották már, uraim, hogy nagyon előkelő házasságot kötöttem...

- Bayreuth örgróf özvegyével - felelte hirtelen Kreutz báró, aki nem látszott oly megilletődöttnek, ahogy a gróf várta volna.

- Igen, a porosz király nagynénjével - tette hozzá Hoditz kissé fellengzős hangon.

- Persze, persze, tudom - dünnyögött a porosz tiszt, s egy nagy adag tubákot csípett fel a szelencéjéből.

- És mivel az örgrófné elragadóan előzékeny és szeretetre méltó hölgy - folytatta a gróf -, egy pillanatig sem kételkedem, hogy nagy örömmel üdvözölné és szívesen látná vendégül hírneves öccse derék szolgálait.

- Nagyon boldogok volnánk, ha ilyen megtiszteltetésben részesülnénk - mondta a báró mosolyogva -, de, fájdalom, nem lesz időnk, hogy éljünk a szerencsével. Kötelességünk szolgálati helyünkre szólít, s még ma este búcsút kell vennünk kegyelmességedtől. De nagyon örülnénk, ha addig is megcsodálhatnánk gyönyörű székhelyét; a mi urunknak, a királynak sincs ehhez hasonlítható palotája.

E bókkal ismét megnyerte a morva nagyúr szívet. Felálltak az asztaltól. Porpora, aki máris próbájára gondolt, felmentést kért a séta alól.

- Nem, nem - felelt a gróf -, séta és próba, a kettő együtt jár. Majd meglátja, kedves maestro.

Karját nyújtotta Consuelónak, s elsőnek lépve ki a barlangból, így szólt:

- Bocsássanak meg, uraim, ha én foglalom le az egyetlen hölgyet, aki velünk van: földesúri jogom ez. Szíveskedjenek követni, én leszek a kalauz.

- Szabad-e megkérdeznem, uram - s Kreutz báró most először szólította meg Porporát -, ki ez az elbűvölő hölgy?

- Uram - felelt Porpora, aki megint egyszer rosszkedvében volt -, olasz vagyok, elég rosszul értem a németet, a franciát még kevésbé.

A báró, aki eddig franciául beszélt a gróffal, ahogy előkelő emberek ebben az időben szokták, most olaszul ismételte meg kérdését.

- Ez az elbűvölő hölgy - felelt szárazon Porpora -, aki eddig a száját sem nyitotta ki ön előtt, nem örgrófné, sem örökösne, sem hercegné, sem báró- vagy grófkisasszony, hanem egyszerű olasz énekesnő, de van némi tehetsége.

- Akkor még jobban érdekel, s nagyon szeretném tudni a nevét - mondta a báró, s csak mosolygott a maestro hevességén.

- Tanítványom, s Porporinának hívják - felelt Porpora.

- Hallom, nagyon ügyes teremtés - mondta a tiszt. - Berlinben már türelmetlenül várják. Minthogy pedig az ön tanítványa, látom, hogy a hírneves Porpora mesterrel van szerencsém beszélni.

- Szolgálatára - felelt Porpora röviden, és máris visszarakta a fejére a kalapját, amelyet Kreutz báró mély üdvözlétére szellőztetett meg.

A báró látva, hogy a mester nincs beszédes kedvében, előreengedte, ő maga pedig hátul maradt a hadnaggyal. Porpora, aki azt is megérezte, ami a háta mögött történik, tudta, hogy rajta nevetnek, mert egyre őt nézték, és nyilván róla beszélgettek a nyelvükön. Most még jobban megharagudott rájuk, és egyetlen tekintetre sem méltatta őket egész sétájuk alatt.

101

Egy meredek kis lejtőn haladtak lefelé egy parányi folyócska felé, amely eredetileg tiszta vizű, sebes, hegyi patak volt. De mivel hajózhatóvá kellett tenni, kiegyenlítették a medrét, enyhítették az esését, feltöltötték a partjait, s ezek a munkák, amelyeket csak nemrég végeztek, zavarossá tették áttetsző hullámain. Még dolgoztak benne, a sziklákat emelték ki, amelyek télen zuhantak medrébe, és régi szépségének utolsó maradványai voltak, de most sietve eltüntették őket. Egy gondola várta itt a sétálókat, igazi gondola, amelyet a gróf Velencéből hozatott. Consuelo szíve megremegett, ezer kedves és keserű emlék ébredt fel benne. Beszálltak; a gondolások is igazi velenceiek voltak, tájszólásban beszéltek; a bárkával együtt rendelték meg őket, ahogy ma négereket is rendelnek a zsiráffal. Hoditz gróf sokat utazott; és azt képzelte, hogy minden nyelven beszél; de bár nagy magabiztossággal szólt, s hangosan, jól tagolt nyelven adott rendelkezéseket gondolásainak, ezek aligha értették volna meg, ha Consuelo nem tolmácsolja a nagyúr szavait. Azt kívánták tőlük, hogy Tasso verseit énekeljék; de szegény ördögök rekedtek voltak az észak fagyától, emlékeik is megzavarodtak már, meg sehogy sem találták itt a helyüket, s így nagyon szomorú képet adtak tudásukról a poroszoknak. Consuelónak kellett sügnia a strófákat, s a lány megígérte, hogy átismétli velük azokat a részleteket, amelyeket másnap az örgrófné őfensége előtt kell énekelniük.

Amikor már egy negyedórát hajózáztak akkora területen, amelyet akár három perc alatt bejárhattak volna (de hát ezer kacskaringós kitérőre kényszerítették a szerencsétlen patakot), végül megérkeztek a „tengerhez”. Elég nagy medence volt, ciprus- és fenyőligetek mögé rejtve, s váratlanul feltűnő képe valóban kellemes látványt nyújtott a szemnek. De arra már nem jutott idő, hogy megcsodálják, mert azonnal egy zsebcsirkálóra kellett szállni. Árbocok,

vitorlák, kötélzet, semmi sem hiányzott erről a mintaszerű hajóról, amely majd elsüllyedt a legénység és az utasok tömegétől. Szegény Porpora nagyon fázott. A szőnyegek igen nedvesek voltak, s azt hiszem, bármily alaposan vizsgálta is meg a gróf, aki előző nap érkezett, a víz csak beszivárgott a hajóba. Senki sem érezte jól magát, csak a házigazda, aki valami különös kegyelem folytán sosem törődött a gyönyöreit tetéző kis kellemetlenségekkel, meg Consuelo, aki nagyon jól mulatott a gróf rögeszméin. Egy egész flotta, a parancsnoki cirkáló nagyságához méretezve, várta a rendelkezéseket: a gróf hajója farán állva, szócsővel a kezében maga adott utasításokat, és olyan komolyan irányította a hadmozdulatokat, hogy élénk haragra lobbant, és megismételtette a jelenetet, ha valami nem a kedve szerint volt. Aztán az egész raj rézfúvósok zenéjétől kísérve, sétahajózásra indult, de a zenekar oly rettentő hamisan játszott, hogy Porpora végleg elkeseredett.

- Hogy didergünk és megfázunk, még megjárja - morogta a foga közt -, de hogy a fülünket is hasogatják, az már sok.

- Fel a vitorlákat, irány a Peloponnészosz! - kiáltott a gróf, s máris a tulsó part felé haladtak, ahol görög templomokat és antik sírokat ábrázoló apró faépítmények álltak.

Egy sziklával szegélyezett kis öbölbe értek, s csak tíz lépésre voltak a parttól, amikor váratlan puskatűz fogadta őket. Két emberük holtan zuhant a fedélzetre, s egy ürge kis hajósinas, aki a kötélzetbe kapaszkodott, felkiáltott, lemászott, vagy inkább nagyon ügyesen lecsúszott, elterült a földön, s miközben a társaság döbbenet körülvette, egyre jajveszékelt, hogy megsebesült, és kezével fogta a fejét, amelyet állítólag golyó ért.

- Most önre van szükségem - fordult a gróf Consuelóhoz -, mert egy kis próbát tartunk a legénységgel. Szíveskedjék egy pillanatra az örgrófné öfensége személyét képviselni, és parancsolja meg ennek a haldokló gyermeknek, valamint a két halottnak (akik, mellesleg jegyzem meg, nagyon ügyetlenül estek el), hogy álljanak fel, nyerjék vissza azonnal régi erejüket, ragadjanak fegyvert, és védelmezzék meg úrnőjüket a rejtkehelyen megbúvó kalóztól.

Consuelo szívesen vállalta az örgrófné szerepét, és sokkal több nemességgel és természetes bájjal játszotta el, mint ahogy Hoditz grófné tette volna. A halottak és a haldoklók felemelkedtek, térdre hullottak előtte, és megcsókolták a kezét. A gróf most figyelmeztette őket, hogy ne érintsék vazallusi ajkukkal öfensége nemes kezét, hanem miközben szájukkal a hölgy kezéhez közelednek, saját kezüket csókolják meg. Aztán a halottak és haldoklók lelkes üdvívalgásba törve, felkapták fegyverüket; a kis kötéláncos pedig, aki a hajósinas szerepét játszotta, egy macska ügyességével az árbocra mászott, és az öbölben rejtőzködő kalóztól sütötte könnyű karabélyát. A flotta az új Kleopátra köré sereglett, s a kis ágyúk égbontó lármát csaptak.

Consuelót a gróf jó időben figyelmeztette, nehogy komolyan megrémüljön, s a lány csak mosolygott e komédia kissé furcsa megnyitóján. A két porosz tisztet azonban nem méltatták ily gáláns előzékenységre, s amikor az első sortűznél látták, hogy két ember összeesik, elsápadtak, és egymás mellé álltak. A fiatalabb tiszt, aki addig meg sem szólalt, láthatóan féltette társát, s az utóbbi zavara nem kerülte el Consuelo nyugodtan figyelő tekintetét. Pedig nem félelem tükröződött a tiszt arcán, inkább valami méltatlankodás, sőt harag, mintha személyében sértette volna meg a tréfa, s porosz és katonai mivoltának meggyalázását látna benne. Hoditz nem ügyelt rájuk, és amikor megkezdődött a csata, a kapitány és a hadnagy már szívből nevetett, és ők is részt vettek a mulatságban. Kihúzták a kardjukat, a levegőben vagdalkoztak, s mindent megtettek, hogy jól játsszák a szerepüket.

A görög ruhába öltözött kalózok puskaporral töltött muskétákkal és pisztolyokkal a kezükben, kis lélekvesztőiken kihajóztak csinos kis sziklazátonyaik mögül, és oroszán módjára harcoltak. A mieink hagyták, hogy a hajókhoz közeledjenek, de aztán óriás mézárilást végeztek közöttük, hogy a jó örgrófnének legyen kit feltámasztania. Az egyetlen kegyetlenség az volt, hogy néhányukat a tengerbe lökték. A medence vize hideg volt, s Consuelo nagyon sajnálta őket, de aztán látnia kellett, hogy az áldozatok élvezetet találtak a játékban, és nagyon büszkék voltak, hogy megmutathatják hegylakó társaiknak, milyen jól úsznak.

Amikor Kleopátra flottája (mert az a hajó, amelyet az örgrófnének szántak, e pompázatos nevet viselte) legyőzte ellenfelét, ami persze rendjén is volt, maga után vonszolva a foglyul ejtett lélekvesztőket egy recsegő diadalzene hangjai mellett (amely a holtakat sem hagyná nyugodni sírjukban, sziszegte a foga közt Porpora) Görögország partjainak felderítésére indult. Majd egy ismeretlen sziget felé közeledtek, ahol sárkunyhókat és egzotikus fákat láttak. Ügyes utánzat vagy leleményes telepítés? ezt sohasem lehetett tudni, mert itt mindenütt kibogozhatatlanul keveredett az igaz és a hamis. A sziget partján újabb lélekvesztők. A bennszülöttek vad üdvívalgással csónakra szálltak, és az üvegházakban nemrég szedett virággal és idegen gyümölcscsel megrakodva a flotta felé közeledtek. A göndör hajú, borzas, tetovált vademberek ördögökhöz hasonlítottak inkább, s nem emberekhez. Öltözékük nem volt valami jól kiválogatva. Egyesek tollbokrétát viseltek, mint a perui indiánok; mások prémekbe voltak burkolva, mint az eszkimók. A részletekkel itt nem sokat törődtek, csak kócosoknak és ocsmányoknak kellett lenniük, hogy emberevőknek tarthassák őket.

A derék bennszülöttek mindenféle fintorokat vágtak, törzsfőnökük pedig, valóságos óriás, derekáig érő álszakállal, nagy beszédbe kezdett, amelyet maga Hoditz gróf szerkesztett meg vademberi nyelven. Tulajdonképpen megannyi harsány, ropogó szótagból állt, véletlenszerűen vegyítve, hogy egy különös és barbár tájszólás benyomását keltse. Miután a törzsfőnök hibátlanul elszavalta tirádáját, a gróf lefordította a leánynak az ékes üdvözlő beszédet, mert amíg a fenséges asszonyra vártak, mindig Consuelónak kellett a szerepét vállalnia.

- A beszéd - mondta a gróf a vad király szálemalejkumait utánozva - azt jelenti, hogy ez a kannibál nép, amely eddig szokása szerint minden ide vetődő idegent felfalt, most elbűvölve és megszelídülve fenséged bájától, hódolatként lába elé helyezi elmúlt kegyetlenkedését, és felajánlja ezeknek az ismeretlen földeknek a királyságát. Kegyeskedjék aggodalom nélkül partra szállni, s bár most a táj meddő és műveletlen, jóságos léptei nyomán mindjárt virágba fog szökkenni.

Fiatal vad nők énekétől és táncától kísérve szálltak partra. Különös és vérengzőnek látszó vadállatok, szalmával kitömött bábuk, egy rugó segítségével térdre borultak, és így köszöntötték a közeledő Consuelót. Majd a kötéllel megerősített fák és bokrok sorra lehullottak, a kartonból épített sziklák összeomlottak, és virágokkal és lombokkal díszített házacskák emelkedtek a helyükben. Pásztorlánykák valódi nyájakat tereltek (bőven volt belőlük Hoditz birtokain), az Opera legújabb divatja szerint öltözött, bár közelről nézve kissé mocskos falusiak, de még szelíd őzek és szarvasok is tisztelegtek, és hűséget esküdtek az új uralkodónó előtt.

- Ebben a jelenetben holnap egy kis szerepet kell eljátszania öfensége előtt - mondta most Hoditz gróf Consuelónak. - Egy vad istennő ruháiba öltözik, csupa virággal és szalaggal lesz borítva, és a barlangban várakozik. Az örgrófné belép, ön elénekli a zsebemben levő kantátát, amely szerint átadja neki istennői jogait, mert ahol ő kegyeskedik megjelenni, ott csak egy istennő lehet.

- Láthatom a kantátát? - kérdezte Consuelo, mire a gróf átadta neki a művet, amelynek természetesen ő volt a szerzője,

A leánynak nem került nagy fáradságába, hogy első látásra leolvassa és elénekelje az együgyű dalocskát: a szöveg és a zene pompásan illett egymáshoz. Már csak meg kellett tanulnia. Két hegedű, egy hárfá és egy fuvola, amelyeket a barlang mélyén rejtettek el, nagy zenebonát csapott, de sosem tartott lépést az énekkel. Porpora megismételtette a próbát. Egy negyedórával később már minden jól ment. Consuelónak nem ez volt egyetlen szerepe az ünnepségen, s Hoditz gróf sem egy kantátát írt csupán: több is volt a zsebében, szerencsére valamennyi rövid, mert öfenségét nem szabad túlságosan sok zenével fárasztani.

Elhagyták a vadak szigetét, megint kibontották a vitorlákat, hogy a kínai part felé hajózzanak: porcelánt utánzó tornyok, kioszkok, parányira zsugorított kertek, apró hidak, sárkányfarkú bárkák, teaültetvények, itt sem hiányzott semmi, írástudók és mandarinok léptek elő elég jó öltözékben, és kínai nyelven üdvözölték az örgrófnét, Consuelo pedig, akinek az egyik hajófülkéjében át kellett öltöznie, kínai szövegű és zenéjű strófákat adott elő, persze olyanokat, amelyek Hoditz gróf termékeny agyában születtek.

Ping, pang, tiong

Hi, hang, hong

- ez volt a refrén, ami e bámulatos nyelv tömörítő erejénél fogva a következőket jelentette:

„Szép örgrófné, nagy hercegasszony, minden szív bálványa, uralkodj örökké boldog férjeden és a morvaföldi Roswald örömtől ujjongó birodalmán.”

Amikor elhagyták Kínát, nagyon gazdag gyaloghintókba szálltak, és szegény kínai és vad rabszolgák egy kis hegy tetejére vitték őket. Itt volt Liliput városa. Házak, erdők, tavak, hegyek, minden csak a látogatók térdéig vagy bokájáig ért, és le kellett hajolni, hogy a lakások bútorait és konyhaeszközeit is lássák, amelyeket természetesen az épületek arányában méreteztek. A főtéren bábuk táncoltak nádsípok, gitárok és baszk dobok zenéjére. A gépezetet mozgató és a liliputi zenét szolgáltató személyek a föld alá vajt barlangokban rejtőzködtek.

A liliputiak hegyén túl egy száz lépés átmérőjű pusztaságot találtak, amelyen óriási sziklák és háborítatlanul növekvő nagy fák emelkedtek. Ez volt az egyetlen hely, amelyet a gróf nem rontott el, és nem csonkított meg. Megelégedett azzal, hogy úgy hagyja, ahogy a természet megalkotta.

- Sokáig törtem a fejem, mihez kezdjek ezzel a meredek katlannal - mondta vendégeinek. - Nem tudtam, hogyan szabadulhatnék meg ezektől a sziklatömegektől, és milyen formát adhatnék e csodálatos, de szabálytalanul csoportosuló fáknak. Egyszer aztán az az ötletem támadt, hogy itt lesz a pusztaság, a káosz, s arra is gondoltam, kellemes ellentétül szolgálhat, ha e természet adta borzalmat elhagyva, csodásan ápolt és díszített virágágyakon pihenhet meg az ember szeme. Mindjárt meglátják, milyen ötletes újítással fokoztam az illúziót.

E szavakra a gróf megkerült egy sziklát, amely eltorlaszolta az ösvényt (mert persze ebbe a borzalmas pusztaságba is egy szabályosan megrajzolt, homokkal fedett ösvényt kellett vágni), s a szikla másik oldalán Consuelo egy remetebarlant látott, durván ácsolt fakeresztel a tetején. A tébai remete kijött, hogy üdvözölje őket; derék parasztember volt, hosszú fehér álszakállal, amely sehogy sem illett friss, fiatalos színű arcához. Szép beszédet mondott (gazdája tüstént kijavította nyelvi pontatlanságait), áldását adta, és egy fatálon gyökereket és tejet kínált Consuelónak.

- Kissé fiatalnak találok a remetét - mondta Kreutz báró. - Talán jobb lett volna, ha egy igazi aggastyánt állít ide.

- Ez nem lett volna az örgrófné kedvére - felelt ártatlanul Hoditz gróf. - Azt mondja, és igaza van, hogy az aggkor látványa nem vidítja a szemet, és egy örömmünnepségen csak fiatal színészeket szabad szerepeltetni.

Nem untatom az olvasót a séta további ecsetelésével. Sosem érnék a végére, ha sorra le akarnám írni e változatos tájakat. Voltak itt druida oltárok, indiai pagodák, fedett utak és csatornák, őserdők, föld alatti üregek, amelyekben a passió titkait lehetett látni sziklákba vésvé, mesterséges bányák óriási báltermekkel, elíziumi mezők, sírok, zuhatagok, najádok, szerenádot pengető csoportok, és nem kevesebb mint *hatezer* szökőkút - „valamennyit le kellett nyelnem”, mondta később Porpora. És ezernyi más apróság is volt, a korabeli emlékiratok nagy bámulattal szólnak róluk: egy félig homályos barlang, amelybe be kellett szaladni, s aztán halálosan megrémült az ember, amikor a végén elhelyezett tükörben megpillantotta az arcát; egy kolostor, amely örökös rabsággal fenyegette a látogatót, ha nem tesz azonnal fogadalmat, hogy mindig hűségesen szolgálja és imádja az örgrófnét; egy esőt szóró fa, amely egy rejtett szivattyú révén tintával, vérrel vagy rózsavízzel hintette meg a járóelőt, más ezer elbűvölő, találékony, érthetetlen, s főleg költséges titok, amelyeket Porpora a maga nyers szókimondásával ostobának, túrhetetlennek, sőt felháborítóknak tartott. Csak az éjszaka vetett véget a föld körüli sétának, amelynek tartama alatt három mérföldet is megtettek, hol lovon, hol gyaloghintón vagy számárháton, hol meg kocsiban vagy hajón.

Az edzett porosz tiszték jól bírták a hideget és a fáradságot, s bár sokat nevettek a roswaldi látványosságok és meglepetések gyermeteg voltán, mégsem találták oly nevetségesnek e csodás székhelyet, mint Consuelo. Consuelo a természet gyermeke volt, a szabad ég alatt született, s gyermekkor óta megszokta, hogy a maguk természetességében s nem valami fátyolon vagy szemüvegen keresztül lássa Isten alkotásait. Kreutz báró azonban, bár felette állt e drapériákhoz és divatos ékítményekhez szokott arisztokráciának, mégiscsak a maga világának és korának embere volt. Nem vetette meg a barlangokat, remetelakokat és szimbólumokat. Vagyis kedélyesen szórakozott, szellemesen csevegett, s amikor már az ebédlőbe visszatérve, a házigazda sajnálkozott, hogy ily fárasztó és unalmas körútra kényszerítette vendégeit, udvariasan válaszolt:

- Hogy unalmas lett volna? Egy cseppet sem. Jó testmozgás volt inkább, megjött az étvágyam, amellet ezer bolondságot láttam, megpihentem a komoly dolgok adta kimerültség után. Nemhiába vesztegettem tehát az időmet, sem a fáradságomat.

Az ebédlőben, nagy meglepetésükre, csak körben sorakozó székeket láttak, de asztalt nem. A gróf megkérte vendégeit, hogy foglaljanak helyet, majd parancsot adott a szolgálknak, hogy tálaljanak.

- Sajna, kegyelmes uram - felelt az egyik szolga, akit már előre megbíztak e feladattal -, semmink nincs, ami méltó volna ily rangos társasághoz, s nem is terítettünk asztalt.

- Micsoda rossz tréfa - kiáltott a házigazda színlelt haraggal. És miután még egy kicsit eljátszogatott, így folytatta: - Nos, ha nem találok embereket, akik kiszolgálják, a poklot idézem meg, és magát Plutót kérem arra, küldjön valakit, aki méltó vendégeimhez.

E szavakra háromszor dobbantott a padlón, mire a padló egy része lesüllyedt, és orrfacsaró lángok csaptak fel az üregből; majd vidám és különös zenekíséret mellett, egy csodásan megrakott asztal emelkedett a vendégek könyöke alá.

- Nem rossz - mondta a gróf felemelve a terítőt, és az asztal alá kiáltva. - Csak azt nem értem, hogy Pluto uraság, aki pedig tudja, hogy egy csepp ivóvíz sincs a házban, legalább egy korsóval nem küldött.

- Hoditz gróf - felelt az üreg mélyéből egy rekedt hang, amely méltó volt a Tartaroszhoz -, a víz ritka kincs a pokolban, mert mióta az örgrófné őfensége tekintete még a föld mélyét is megperzselte, csaknem valamennyi folyónk kiszáradt. Ám ha kívánja, a Styx partjára küldünk egy Danaidát, ott talán még lel egy keveset.

- Csak siessen - felelt a gróf -, és főleg ne lyukas hordót adjanak vele.

Ugyanebben a pillanatban kristálytiszta víz szökken fel az asztal közepén elhelyezett szép jáspistálból, s a vacsora végeztéig gyémántcseppek csillogásával hullott egyre alá a nagyszámú gyertyák világában. Ez az asztaldísz valóságos remeke volt a gazdagságnak és a rossz ízlésnek, a Styx vize pedig, meg az alvilági vacsora jó alkalmat adott a grófnak, hogy ezernyi célzással, szójátékkal és tréfával szórakoztassa vendégeit; fecsegése sem ért többet, mint asztalának díszei, de gyermekleg lelkesedése mindenkit lefegyverzett. Többé-kevésbé vonzó fiatal nimfák és erdei tündérek szolgálták fel a bőséges vacsorát. Kreutz báró nagyon jól szórakozott, de alig figyelt a házigazda szép rabnőire. A szegény parasztlányok uruk szolgálói, szeretői, kóristái és színésznői voltak egy személyben. Ő maga tanította őket jó modorra, táncra, énekekre és szavalásra. Consuelo már Passauban tapasztalhatta, hogyan csinálja a dolgát; és ha arra a dicsőséges szerepre gondolt, amelyet a gróf akkor felajánlott neki, csak ámult, milyen tiszteletteljes hidegvérrel bánik most vele, s hogy sosem csodálkozik, de nem is jön zavarba akkori tévedése miatt. A leány tudta, hogy másnap, amikor az örgrófné megérkezik, merőben megváltozik a helyzete: a szobájában fog étkezni mestere társaságában, és nem bocsátják őfensége asztalához. Cseppet sem bántotta a dolog, pedig nem is tudott egy körülményről, amely pedig nagyon mulattatta volna; mégpedig arról, hogy az örgrófnénál is jelentősebb személlyel vacsorázik, s hogy ez a nagyúr semmiképp sem akar másnap az örgrófné társaságában étkezni.

Kreutz báró tehát elég hideg arccal mosolygott, amikor a házi nimfák megjelentek, viszont kissé több figyelmet szentelt Consuelónak: megszólította, csevegni kezdett vele, s hamarosan már zenéről beszéltek. A porosz tiszt felvilágosult zeneértő volt, s láthatóan szenvedélyesen szerette ezt az isteni művészetet: legalábbis oly hozzáértéssel beszélt róla, hogy Porpora, akit máris megnyhított a vacsora, a jó fogások sora és a terem kellemes melege, szinte jókedvre derült.

- Már csak azt kellene kívánnom - mondta végül a bárónak, aki, anélkül, hogy megnevezte volna, sok finomsággal magasztalta Porpora stílusát -, hogy uralkodója, akinek szórakoztatására Berlinbe sietünk, éppoly jól ítéljen ezekről a dolgokról, mint ön.

- Azt mondják - felelt a báró -, hogy uralkodóm eléggé felvilágosult ezen a téren, és őszintén szereti a szépművészeteket.

- Biztos ebben, báró úr? - okvetetlenkedett a maestro, aki semmiről és senkivel nem tudott beszélgetni anélkül, hogy ellent ne mondott volna. - Én nem remélek ilyen sokat. Ha alattvalókat hallgatja az ember, a királyok mindenben az elsők; mégis gyakran megesik, hogy alattvalóik sokkal tudósabbak náluk.

- Akár háborúról van szó, akár tudományról vagy bármi más tehetségről, a porosz király mindenben felettünk áll - szólt közbe nagy buzgalommal a hadnagy. - Ami meg a zenét illeti, kétségtelen...

- Hogy ön nem ért hozzá, és én sem - mondta hidegen Kreutz kapitány. - Ebben a kérdésben Porpora mester, csak önmagától kérhet tanácsot.

- Én bizony zene dolgában sosem engedtem a királyi tekintélynek - kezdte újra Porpora. - Amikor az a megtiszteltetés ért, hogy a szász választófejedelem leányának adhattam órákat, éppúgy nem néztem el a hamis hangokat, mint bárki másnál.

- Igaza volt - mondta a báró, gúnyos tekintetet vetve társára. - Elvégre koronás fők is játszhatnak hamisan.

- Akárcsak az egyszerű halandók, báró úr - felelt Porpora. - Mégis meg kell mondanom, hogy amikor velem tanult, a fejedelemkisasszony nem tévelygett sokáig, és csodálatos értelmességgel követte tanácsaimat.

- Akkor nyilván a mi Fritzünknek is megbocsátja arcátlanságát, ha olykor hamis hangot üt meg az ön jelenlétében.

- Csak azzal a feltétellel, hogy kijavítja.

- De nem mossa meg a fejét, ugye? - nevetett Hoditz gróf.

- Megmosom bizony, ha akár le is vágatja az enyémet - felelt az öreg tanár, akit már ez a kevés pezsgő is szókimondóvá és hetvenkedővé tett.

Elutazásuk előtt a kanonok idejében figyelmeztette Consuelót, hogy Poroszország egyetlen nagy rendőrhálózat, és ha akár halkán és csak a határon mondanak is egyetlen szót, titokzatos és hű visszhangok pillanatok alatt Frigyes dolgozószobájába repítik, és hogy sohasem szabad megkérdezni egy porosztól, s főleg hivatalnoktól vagy katonatiszttól nem: „Hogy szolgál becses egészsége?”, csak ha mérlegre tettünk minden szótagot, s ahogy gyerekeknek szoktuk mondani, már jól megrágtuk a szavakat. A leány nem örült tehát, hogy mestere megint enged gúnyos természetének, s kis fifikával akarta jóvátenni Porpora elővigyázatlanságát.

Nem tudta viszont, hogy Frigyes éppolyan büszke volt fuvolaművészetére, mint hadvezéri tehetségére vagy gondolatainak filozofikus mélységére. Kreutz báró kijelentette, ha őfelsége méltónak tartja a zenét, hogy komolyan tanulmányozza, biztosan nagy figyelmet és odaadó munkát szentel neki.

- Ugyan! - legyintett Porpora, aki egyre izgatottabb lett. - Mit ér a figyelem és a munka a művészetben, ha az Ég nem adott hozzá született tehetséget? A zene géniusza nem mindenkinek sajátja, s könnyebb csatákat nyerni, vagy írókat díjazni, mint új életre lobbantani a műzsák szent tűzét. Friedrich von Trenck báró mesélte nekünk, ha a porosz király őfelsége eltéveszti a ritmust, udvaroncától kéri számon. Velem, esküszöm, nem lesz ily könnyű dolga!

- Ezt mondta volna Friedrich von Trenck báró? - csattant fel Kreutz báró, s féktelen, vad harag lobbant fel a szemében. - Nos - folytatta, hirtelen erőt véve magán, és már közönyös hangon -, szegény ördögnek már biztosan nincs kedve tréfálni, mert Glatz fellegvárában kuksol, és ott is marad élete végéig.

- Börtönbe vetették? - kiáltott Porpora. - Mi bűne van?

- Ez államtitok - felelt a báró -, de azt mondják, visszaélt ura bizalmával.

- Igen - tette hozzá a hadnagy -, eladta Ausztriának hazája, Poroszország erődítéseinek tervét.

- Lehetetlen - mondta Consuelo elsápadva; bár egyre jobban ügyelt magatartására és minden szavára, nem tudta magába fojtani e fájdalmas felkiáltását.

- Lehetetlen, és nem is igaz! - ismételte felháborodva az öreg maestro. - Szemérmetlenül hazudtak, akik ezt elhitették a porosz királlyal!

- Feltételezem, hogy nem minket akar meghazudtolni e szavaival - szólt most a hadnagy, aki szintén elsápadt.

- Ostoba érzékenykedés volna, ha így fognánk fel a dolgot - mondta Kreutz báró, kemény, parancsoló pillantást vetve társára. - A dolog nem reánk tartozik, s miért vennénk a szívünkre, hogy Porpora mester ily meleg baráti szeretettel szól arról a fiatalemberről.

- Igen, így szólok róla, és a király jelenlétében sem cselekednék másként; megmondanám a királynak, hogy félrevezették, s nem kellett volna elhinnie a rágalmakat; hogy Friedrich von Trenck báró derék, nemes fiatalember, aki sohasem volna képes ily gyalázatos árusásra.

- Azt hiszem, maestro - szólt közbe Consuelo, akit egyre nyugtalanabbá tett a kapitány arca -, más dolgokat forgat majd a fejében, amikor az a megtiszteltetés éri, hogy a porosz király közelében lehet. Ahogy ismerem, nem akar majd vele másról beszélni, csak zenéről.

- Látom, a kisasszony nagyon óvatos - mondta a báró. - Pedig hallom, Bécsben nagyon szoros kapcsolatban volt a fiatal Trenck báróval.

- Én, uram? - álmétkodott Consuelo jól megjátszott közönnyel. - Alig ismerem...

- De - folytatta a báró átható tekintettel - ha maga a király kérdezné, nem is tudom, milyen véletlen kapcsán, hogy mi a véleménye Trenck báró árusásáról?...

- Báró úr - felelt Consuelo nyugodtan és szerényen állva a kapitány inkvizítori tekintetét -, azt felelném neki, hogy senkinek az árusásában nem hiszek, mivel nem tudom felfogni, hogy mi az árusás.

- Szép mondat, signora - szólt a báró, akinek arca egyszerre felderült -, és szép lélekről tanúskodik.

Aztán más tárgyra tért, és szellemességével és nagy tudásával valósággal elbűvölte a vendégeket. Valahányszor a vacsora hátralevő részén a lányhoz fordult, csupa jószág és bizalom volt tekintetében, amit Consuelo most, először tapasztalt nála.

102

Amikor már az utolsó fogással is végeztek, egy fehér lepelbe burkolt, elfátyolozott arcú árnyék jelent meg, és így szólt a vendégekhez: *Kövessenek!* Consuelónak ebben a jelenetben is az örgrófné szerepét kellett játszania; ő állt fel elsőnek, s nyomában a többi vendéggel, felment a kastély nagy lépcsőjén, amelynek ajtaja a terem végén volt. Az árnyék előttük haladt, s a lépcső végén egy másik nagy ajtót nyitott ki; a látogatók egy hosszú, antik galériába értek: csak a folyosó mélyén láthattak valami gyenge fényt. Ebben az irányban kellett folytatni útjukat, lassú, ünnepélyes, titokzatos zene kíséretében, amelyet, így vélhették, a láthatatlan világ lakói adnak elő.

- A teringtét! - mondta Porpora lelkesen, de némi gúnnyal is a hangjában - a gróf úr nagyon elkényeztet minket! Volt itt török zene, vízi zene, vad zene, kínai zene, liliputi zene, meg Isten tudja, miféle más zene. De amit most hallunk, a többit is túlszárnyalja, és egy pillanatig sem lehet kétségünk, hogy ez valóban a túlvilág zenéje.

- És még nem is hallott mindent - felelt a gróf elbűvölve a lelkes szavaktól.

- A gróf úr leleménye, úgy látszik, kimeríthetetlen - mondta Kreutz báró, nem kevésbé csípősen, mint a maestro. - Bár igazán nem tudom, várhatunk-e még ennél nagyobb csodát.

A folyosó végén valami gongfélére ütöttek, és e gyászos hangra szétnyílt egy nagy függöny: fényárban úszó színházterem volt mögötte, minden csupa dísz, már a másnapi bemutatóra előkészítve. Nem akarom részletesen leírni, bár most valóban el lehet mondani:

Csupa füzér volt ott, meg ékes oszlopfő.

Felgördült a színpad függőnye: magát az Olümposzt lehetett látni, sem többet, sem kevesebbet. Istennők versengtek Párizs pástör szívéért, s a három legjelentősebb istennő civódása volt a magva a darabnak. A szereplők olasz nyelven beszéltek, s Porpora oda is súgta Consuelónak:

- A vadak nyelve, a kínai, a liliputi, semmiség volt ehhez képest, mert ez már valóságos irokéz makogás.

Szöveg és zene - minden a gróf műve volt - a színészek és színésznők pedig méltók szerepükhöz. Miután egy álló negyedóraig rengeteg metafora és *conchetto*⁸⁰ hangzott el a mindenkinél bájosabb és hatalmasabb istennő távollétéről, mert ő méltóságán alulinak tartotta, hogy e szépségversenyben részt vegyen, Párizs végül is Venust jelentette ki győztesnek; ám az istennő, kezében az aranyalmával, lejött a színpad lépcsőjén, s az örgrófné lába elé helyezve diadala jelképét, kijelentette, hogy méltatlan birtoklására, és bocsánatért is esedezett, hogy e mindenkinél szebb hölgy jelenlétében versengésre gondolt. Consuelónak kellett Venust játszania, s mivel ez volt a legjelentősebb szerep, egy hatásos cavatinával a végén, Hoditz gróf egyik színésznőjére sem merte bízni, hanem maga vállalta bemutatását, már azért is, hogy lendületet adjon a próbának, meg Consuelóval is éreztesse a szerep szellemét, szándékát és árnyalt szépségeit. Olyan mulatságos volt, ahogyan komolyan játszotta Venus szerepét, s oly fellengzősen énekelte ezt a divatos, rossz operákból összefércelt, lapos darabot, saját zenei alkotását, mint mondotta, hogy senki sem tudta megőrizni komolyságát. Ám a gróf izgalmasában csak arra gondolt, hogy színészeit igazgassa, s amellet teljesen elkábította az isteni ihlet, amelyet játékában és énekében érzett, és így nem vette észre a hallgatók kuncogását. Végül lelkesen tapsoltak, s Porpora, aki a zenekart vezényelte, de időnkint titokban betömte a fülét, kijelentette, hogy minden csodálatos volt, a szöveg, a zene, a hangok, a zenészek, de mindenkifölött az alkalmi Venus.

Elhatározták, hogy Consuelo és ő még aznap este és másnap reggel alaposan tanulmányozza a remekművet. Nem volt ugyan hosszú, s könnyen meg lehetett tanulni. Két muzsikusként megígérte tehát, hogy másnap este méltók lesznek a darabhoz és a társulathoz. Majd a bálterembe látogattak. Még nem volt kész, mivel a táncokat az előadást követő napra tervezték; így az ünnepség két teljes napig tart majd, és a legváltozatosabb szórakozások szakadatlan sorát nyújtja a vendégeknek.

Este tíz óra felé járt az idő. Az ég tiszta volt, a hold csodálatosan ragyogott. A két porosz tiszt erősködött, hogy még aznap este visszatér, mivel, mondták, legfelsőbb parancs tiltja, hogy idegen országban töltsék az éjszakát. A gróf engedett tehát, és miután parancsot adott, hogy készítsék elő lovaikat, búcsúpohárra hívta vendégeit. Egy választékosan berendezett budoárba mentek, ahol kávé és kitűnő italok várták őket. Mivel Consuelo nem akart velük tartani, búcsút vett tőlük, miután halkán intette Porporát, hogy jobban vigyázzon a szavára, mint vacsora közben, a kastély másik szárnyán levő szobája felé indult.

Ám hamarosan eltévedt ebben az óriási labirintusban, s valami folyosófélébe ért, ahol a lég-huzat eloltotta gyertyáját. Mivel attól tartott, hogy még jobban elvész az épületben, s talán egy *tréfás* csapdába is belezuhan (volt belőlük bőven a kastélyban), elhatározta, hogy tapogatózva

---

⁸⁰ Csillogó, költői ötlet.

visszamegy, és megkeresi a kivilágított termeket. Az esztelen dolgok előkészítésének lázában teljesen megfélemedtek arról a kényelemről, amely minden gazdag lakhelyen megtalálható. Voltak itt vademberek, árnyak, istenek, remeték, nimfák, volt nevetés és játék, de egyetlenegy szolga sem, aki fáklyával világitott volna, egyetlen értelmes lény sem, akitől útbaigazítást kérhettek volna.

Consuelo ekkor mégis halk léptekre lett figyelmes: valaki óvatosan lopakodott a sötétben, ami nem ébresztett bizalmat a lányban, mivel egy férfi nehéz járását és erős lélegzését hallotta. Nem szólította tehát, magát sem nevezte meg, s izgatottan a falhoz lapult, amikor a közelben egyszerre kinyílt egy ajtó, és a keretében felcsillanó holdfény Karl magas alakját és díszes formaruháját világitotta meg.

Gyorsan a nevére szólította.

- Kegyed van itt, signora? - mondta a férfi elfúló hangon. - Ó, már órák óta keresem az alkalmat, hogy egy pillanatra szólhassak kegyeddal, de most talán már késő.

- Mit akarsz mondani, jó Karl, és miért vagy ilyen izgatott?

- Menjünk ki ebből a folyosóból, signora, egy magányos helyen szeretnék kegyeddal beszélgetni, ahol, remélem, senki sem hallhat minket.

Consuelo követte Karlt, s csakhamar a szabad ég alatt, a kastélyhoz épített, alacsony torony teraszán voltak.

- Signora - mondta a katonaszökevény nagyon halkán (most először járt Roswaldban, s ő sem ismerte itt jobban az embereket, mint Consuelo) -, remélem, semmit nem mondott ma, amivel felkelhetné a porosz király elégedetlenségét vagy gyanakvását, és ami ártalmára lehet Berlinben, ha a király pontosan értesül róla.

- Nem, Karl, semmi ilyesmit nem mondtam. Tudom, hogy bármelyik porosz, ha nem ismeri az ember, könnyen ártalmamra lehet, s ami engem illet, figyeltem minden szavamra.

- Ó, milyen boldoggá tesz, hogy ezt mondja; nagyon nyugtalan voltam. Kétszer-háromszor is a közelébe merészkedtem, amikor a tavon hajóztak. Én a kalózzal voltam, akik úgy tettek, mintha megrohannák a fedélzetet; de nyilván nem ismert meg abban a ruhámban. Egyre meregettem a szemem, néha még intettem is, de nem ügyelt rám, s egyetlen szót sem tudtam a fülébe sügni. Az a tiszt pedig mindig a signora mellett állt. Amíg a medence vizén hajóztak, egy pillanatra sem tángított a signora mellől. Mintha csak érezte volna, hogy kegyed az ő skapuláréja, egyre mögéje bújt, ha netán egy igazi golyó is becsúszott volna ártatlan muskétáinkba... „

- Mit jelentsen ez, Karl? Nem értem. Ki ez a tiszt? Nem ismerem.

- Felesleges, hogy megmondjam; úgyis hamarosan megtudja, hiszen Berlinbe megy.

- És most miért titok?

- Mert borzalmas titok ez, s magamban kell őriznem még egy óráig.

- Nagyon feldúltnak látszol, Karl; mi van veled?

- Nagy dolog történt velem: a pokol lángja ég a szívemben.

- A pokol lángja? Csak nem gondolsz valami rosszra?

- Talán.

- Akkor beszélj, akarom. Nincs jogod, hogy hallgass, Karl. Teljes engedelmisséget, odaadást ígértél nekem minden dologban.

- Ó, signora, miért mondja ezt? Valóban így van. Az életemet köszönhetem kegyednek, és még sokkal többet, mert mindent megtett, hogy megmentse feleségemet és leányomat. De ők halálra voltak ítélve, és elpusztultak... meg kell bosszulni a halálukat.

- Karl, feleséged nevében, gyermeked nevében, akik most az Égben imádkoznak érted, parancsolom, hogy beszélj. Valami örült tervet forgatsz a fejedben. Bosszút akarsz állni? Elvesztetted józan eszedet, hogy most megláttad ezeket a poroszokat?

- Haragra lobbanok, megőrülök, csak ha látom őket... De nem, mégsem, nyugodt vagyok, szent vagyok. Látja, signora, Isten, s nem a pokol irányítja kezem. De nincs már időm, közeledik az óra. Isten áldja, signora; talán sosem látom többé. Arra kérem, ha Prágában jár, fizessen értem egy misét Nepomuki Szent János kápolnájában, ő, tudja, Csehország egyik nagy pátrónusa.

- Karl, beszéljen, vallja be, milyen bűnös gondolatok gyötrik, mert ha nem, soha többé nem imádkozom magáért, inkább felesége és leánya átkát hívom fejére, e tiszta lényekét, akik most angyalok, s a könyörületes Jézus keblén pihennek. Miért bocsátanak meg vétkeiket az Égben, ha maga sem bocsát meg ezen a földön? Látom, karabélyt rejteget a köpenye alatt, Karl, és máris lesi, jönnek-e a poroszok.

- Nem, nem itt lesem őket - felelt Karl remegve, feldúltan -, nem akarok vért ontani jó gazdám házában, s kegyed szeme előtt sem, drága, szent leányzó. De ott, ott a hegyen, látja, van egy mély ösvény, már jól ismerem, mert éppen arra jártam, amikor ezek érkeztek... Csak véletlenül voltam ott, nem volt nálam fegyver, s egyébként sem ismertem meg őt mindjárt... Ám hamarosan megint arra megy, és én is ott leszek! A park ösvényein át rohanok oda, és előtte érkezem, bár ő lóháton jön... És ahogy signora mondta, karabély van nálam, jó kis karabély, s csövében jó kis golyó az ő szívének szánva. Elég régen benne van; mert én nem vettem tréfára a dolgot, amikor kalóznak álcázva vízparti rejtekhelyünkön leskelődtem. Jó alkalom volt ez nekem, és többször is megcéloztam; ám mindig a signora mellett állt, és nem lőttem... De most nem lesz mellette, nem bújhat meg gyáván a signora háta mögött... mert gyáva fickó, tudom. Láttam egyszer, hogy sápadozik, és hátat fordít a háborúnak, minket meg ugyanakkor dühödten hajtott a tűzbe, saját honfitársaim, cseh testvéreim ellen. Ó, borzalom, mert én cseh vagyok, cseh vagyok véremben és szívemben, és sosem bocsátok meg neki. Ám ha szegény cseh paraszt vagyok is, aki mást sem tanult az erdőben, csak fejszével bánni, ő porosz katonát faragott belőlem, és hála a káplárainak, már tudok a puskával bánni.

- Karl, Karl, hallgasson már, hisz valósággal őrijong. Biztosan nem ismeri ezt az embert. Kreutz bárónak hívják, s fogadni mernék, hogy a nevét sem tudta, talán összetéveszti valakivel. Nem toborzó, nem bántotta magát.

- Nem Kreutz báró ő, signora, jól ismerem. Százszor is láttam a díszszemléken; ő a legfőbb toborzó, az emberrablóknak, a családok kifosztóinak nagymestere, Csehország átka és az én ellenségem. Egyházunk ellensége, vallásunké és minden szentünké; ő bectelenítette meg, sátáni kacajával, Nepomuki Szent János szobrát a prágai hídon. Ő lopta el a prágai kastélyból a Zsiska János bőréből készült dobot; pedig micsoda nagy harcos volt Zsiska a maga idejében, bőre pedig országának dísze, mentsége, tisztessége. Ó, nem tévedek, ismerem ezt az embert. Egyébként maga Szent Vencel jelent meg előttem, amikor alig egy órája, a kápolnában mondtam imámat; úgy láttam, mint most a signorát, és szólt hozzám: „Ő az, sújts le rá!” Magára a szent Szűzre esküdtem, feleségem sírján, nem szeghetem meg az eskümet... Nézze csak, signora, most vezetik a lovát a kapu elé; csak erre vártam. Megyek az őrhelyemre; imádkoz-

zon érettem; mert előbb-utóbb életemmel fizetek érte... De nem bánom, csak Isten mentse meg lelkemet.

- Karl - kiáltott Consuelo, valami rendkívüli erővel a hangjában -, azt hittem, nagylelkű vagy, érzékeny és hívő szív, de látom, istentelen vagy és gyáva gazember. Bárki legyen az a férfi, akit meg akarsz gyilkolni, megtiltom, hogy kövesd és kezet emelj reá. Az ördög öltötte magára egy szent képét, hogy megzavarja elmédet; és Isten megengedte, hogy a kelepcéjébe csaljon, mivel meg akart büntetni szentségtörő esküedért, amelyet feleséged sírján tettél. Gyáva és hálátlan vagy, mondom; mert nem gondolsz arra, hogy uradat és jótevődöt, Hoditz gróftól vádolják majd e bűnnel, s ő fejével lakol érte; pedig ő oly becsületesen, oly kedvesen, oly nagylelkűen bánt veled. Rejtőzz el egy pince mélyére, mert arra sem vagy méltó, Karl, hogy Isten szép napvilágát lásd. Vezekelj, mert bűnös gondolatokat forgattál a fejedben. Nézd csak, jó feleségedet látom most, itt van melletted, sír, és kérleli őrangyalodat, ne vessen oda a gonosz szellem prédájául.

- Asszony, asszony! - kiáltott Karl tébolyultan, és máris legyőzve. - Nem látlak! Asszony, ha itt vagy, szólj hozzám, mutasd az arcodat, hogy még egyszer utoljára lássalak, és én is meghaljak.

- Nem láthatod, mert a bűn mérge van a szívedben, és az éjszaka sötétje szemed előtt. Borulj térdre, Karl; még jóvátéheted vétkeid. Add csak azt a puskát, mert beszennyezi a kezed, és mondd az imádat.

Consuelo kiragadta a kezéből a karabélyt, és sietve a háta mögé rejtette; Karl nem ellenkezett, hanem térdre borult, és könnyekbe tört. A leány elsietett, hogy valami biztos helyen elrejtse a fegyvert. Valósággal összetört abban az erőfeszítésében, hogy e fanatikus ember képzetén legyen úrrá, s ezért idézte fel azokat az árnyakat, amelyek Karl egyszerű lelkét irányították. Az idő sürgetett, s Consuelo nem gondolhatott arra, hogy egy emberségesebb és felvilágosultabb filozófia igazságáról szóljon. Azt mondta tehát, ami éppen eszébe jutott, s rokonszenve is segítette, amelyet e szerencsétlen szertelen felindultsága iránt érzett; mindenképpen meg akarta akadályozni esztelen cselekedetét, s ezért szólt hozzá színlelt felháborodással, pedig szíve mélyén szánta eltévelyedése miatt, amelyen a szegény ördög nem tudott úrrá lenni.

Gyorsan el akarta rejteni a végzetes fegyvert, hogy aztán visszamenjen Karlhoz, és szóval tartsa a teraszon, míg csak a poroszok már messze nem járnak. De amikor kinyitotta a folyosóra nyíló kis ajtót, Kreutz báróval találta magát szemben; a tiszt éppen a szobájában járt, hogy elhozza köpenyét és pisztolyait. Consuelónak csak annyi ideje volt, hogy a háta mögé, az ajtó szögletébe dobja a karabélyt, majd belépett a folyosóra, és gyorsan Karlra csukta az ajtót. Attól félt, ha a katonaszökevény meglátja ellenségét, megint fellobban régi gyűlölete.

Kreutz báró éles szeme mindjárt észrevette e kapkodó mozdulatokat, s látta, hogy Consuelo most az ajtónak támaszkodik, mintha attól félne, hogy menten elájul. A férfi, gyertyatartóval a kezében, mosolyogva nézte a leányt. Arca teljesen nyugodt volt; Consuelo mégis úgy vélte, hogy a keze remeg, s a gyertya lángja gyengén megmozdul. A hadnagy mögötte állt, arca halálosan sápadt, jobbán kivont kard. E különös magatartásukból, valamint abból a körülményből, hogy - mint Consuelo csakhamar megtudta - az a szoba, amelyben a báró holmiját elhelyezte és később megkereste, a teraszra nyílt, a leány később arra következtetett, hogy a két porosz hallotta beszélgetését Karllal. A báró mégis udvarias, nyugodt arccal üdvözölte; és mivel a leány e suta helyzetben a köszöntésről is megfélekedett, és egyetlen szót sem tudott kinyögni, Kreutz egy pillanatig inkább érdeklődéssel, mint meglepetéssel figyelte, majd megfogva Consuelo kezét, szelíden szólt hozzá:

- Nyugodjon meg, gyermekem. Nagyon izgatottnak látszik. Biztosan mi ijesztettük meg, hogy épp akkor mentünk el az ajtó előtt, amikor benyitott; de mi hűséges hívei és barátai vagyunk. Remélem, viszontlátjuk egymást Berlinben, s talán segítségére is lehetünk egy s másban.

A báró kissé maga felé vonta Consuelo kezét, mintha hirtelen ellágyulásában ajkához akarná emelni. De aztán csak gyengéden megszorította, ismét köszönt, majd elment, s vele társa is, aki talán nem is látta Consuelót, annyira zavart és magánkívül volt. A hadnagy⁸¹ különös lelkiállapota csak megerősítette a leányt abban a véleményében, hogy tudott a veszélyről, amely urát fenyegette.

De ki lehetett ez a férfi, akinek életéért társa végletes felelősséget érzett, halálát viszont Karl teljes bosszúnak vélte? A leány megint kiment, hogy megtudja a katonaszökevény titkát, és továbbra is ügyeljen rá; de ájultan találta a szerencsétlent, és mivel nem tudta megmozdítani ezt a hatalmas testet, lesietett és szolgálkat hívott segítségül.

- Nincs semmi baj - mondták ezek, amikor Consuelo megmagyarázta, hol keressék társukat -, sok méhsört ivott az este, majd az ágyába fektetjük.

Consuelo velük akart menni, mert attól félt, hogy Karl elárulja magát, amikor majd magához tér; ám Hoditz gróf éppen arra járt, a karját nyújtotta, örült, hogy a leány még nem feküdt le, és új látványossággal szolgálhat neki. Vele kellett tehát mennie a nagy lépcsőfeljárathoz, s innen, a park egyik dombja felett, éppen azon a helyen, ahol, mint mondotta, Karl meg akart bújni, Consuelo hatalmas fényívet látott, s benne elmosódó színes üvegbetűket.

- Milyen gyönyörű tűzijáték - mondta szórakozott arccal.

- Tapintatos figyelem ez, tartózkodó, tiszteletteljes búcsú egy vendégtől, aki, sajna, elhagy minket - felelt a gróf. - Egy negyedóra múlva a domb lábánál lesz, egy mélyúton, amelyet innen nem látni, s hirtelen felragyog előtte, mint valami varázslat, a fényes diadalív.

- Gróf úr - kiáltott most Consuelo, egyszerre megfélemedve álmodozásáról -, ki ez a vendég, aki elhagy minket?

- Majd megtudja, gyermekem.

- Ha nem szabad kérdeznem, hallgatok, gróf úr. Mégis gyanítom, hogy nem Kreutz báró az igazi neve.

- Engem egy pillanatig sem vezetett félre - mondta Hoditz gróf, aki most kissé hetvenkedett. - Csak áhítatos tiszteletben tartottam inkognitóját. Tudom, különös szenvedélye ez, és megsértődik, ha az ember nem annak tartja, aminek mutatkozik. Látta, hogy úgy bántam vele, mint valami egyszerű tiszttel, pedig...

A gróf majd meghalt, hogy beszélhessen; de az illendőség tiltotta, hogy ezt a nyilvánvalóan szent nevet kimondja. Valami közvetett megoldást keresett hát, s Consuelónak adta távcsövét.

- Nézze csak - mondta -, milyen jól sikerült ez a rögtönzött diadalív. Csaknem fél mérföldre van innen, s fogadok, hogy a távcsöveimmel, kitűnő távcső, biztosíthatom, el tudja olvasni a feliratot. A betűk húsz láb magasak, s innen mégis parányinak látszanak. De ha jól megnézi...

Consuelo szeméhez emelte a távcsövet, s könnyen kibetűzte a feliratot, amely végre elárulta a komédia titkát:

ÉLJEN NAGY FRIGYES

---

⁸¹ Akkor altisztnek hívták. Történetünkben modernizáltuk a címet, amely félreértésre adhat alkalmat. (A szerző)

- Ó, gróf úr - kiáltott fel szorongva -, veszélyes dolog, ha ilyen nagyúr egymagában jár idegen földön, s talán még veszélyesebb vendégül látni.

- Nem értem, mit akar mondani - felelt a gróf. - Most béke van, senki sem emelne rá kezét a birodalom tartományaiban, és senki sem tarthatja hazafiatlan cselekedetnek, ha tisztelettel fogadnak ily magas vendéget.

Consuelo megint álmaiba mélyedt. De Hoditz gróf ismét megzavarta; alázatos kérelmet kell a hölgy elé terjesztenie, mondta; attól tart, visszaél a jóságával, ám az ügy olyan fontos, hogy kénytelen terhelni vele. Majd sok szóvirág után:

- Arról volna szó - bökte ki végül, komoly és titokzatos arccal -, hogy kegyednek kéne vállalni az árnyék szerepét.

- Miféle árnyékét? - kérdezte Consuelo, aki csak Frigyesre és az est izgalmaira tudott gondolni.

- Azét az árnyékét, aki megjelenik a vacsora végén, hogy a Tartarosz galériájába vezesse az őrgrófné őfenségét és a vendégeket, és ott megmutassa a halottak birodalmát, majd a színháztermet, ahol az Olümposz fogadja őket. Venus nem lép azonnal a színpadra, s így lesz ideje, hogy a kulisszák mögött ledobja az árny leplét, amely addig elrejtí a szerelem anyjának ragyogó ruháját. Meglátja, milyen csodás ruha ez: rózsaszín selyemből készült, sok arannyal szegélyezett ezüst szalag, kis kosárcák, haján semmi rizspor, csak gyöngyök, tollak és rózsák, nagyon illedelmes viselet, s ugyanakkor mondhatatlanul vonzó. Megteszi, ugye? Mert különös méltósággal kell mozogni, s amellet az én kis színésznőim nem memének parancsoló, bár tisztelettudó hangon szólni őfenségéhez: *Kövessenek!* Magát a szót is nagyon nehéz kimondani, s arra gondoltam, hogy nagy tehetsége különös varázst adhat neki. Mi a véleménye?

- Valóban csodálatos szó, s teljes odaadással alakítom majd az árnyék szerepét - felelt Consuelo nevetve.

- Ó, kegyed angyal, valóságos angyal - kiáltott a gróf kezét csókolva a leánynak.

De fájdalom, ez a ragyogó ünnep, ez a szép terv, amelyet a gróf egész télen szövögetett, és amelynek előkészítéséért háromszor utazott Morvaországba, a várva várt nap, a szép álom semmibe foszlott, akárcsak Karl komor, vad bosszúja. Másnap délfelé, minden készen állt már. Roswald népe fegyverben volt; a nimfák, a géniuszok, a vademberek, a törpék, az óriások, a mandarinok és az árnyak fogvacogva várakoztak a helyükön, hogy megkezdjék játékukat. A meredek utat megtisztították a hótól, és mohával meg ibolyával szórták tele. A sok vendég, aki a környező kastélyokból, sőt elég távoli városokból érkezett, máris tiszteletre méltó kíséretet alkotott a házigazda mögött. Ám, fájdalom, egy villámcsapás mindent felforgatott. Hírnök érkezett tajtékozó lován, és jelentette, hogy az őrgrófné hintaja az árokba fordult, őfensége két bordáját törte, Olmützben kell maradnia, és kéri a gróft, hogy azonnal keresse fel. A tömeg szerteoszlott. A gróf megnyergeltette legjobb lovát, s nyomában Karllal, aki közben visszanyerte józan eszét, elvágatott, miután alig pár szót mondott majordomusának.

A Gyönyörök, Patakok, Hórak és Folyók prémes csizmájukba, gyapjúingükbe bújtak, s akárcsak a kínaiak, kalózkodó druidák és emberevők, megint kimentek a földekre. A vendégek kocsira szálltak, és azt a hintót is előkészítették, amely Porporát és tanítványát ide hozta. A majordomus az urától kapott rendelkezéseknek megfelelően átadta nekik a megbeszélte összeget, és kényszerítette őket, hogy fogadják el, bár csak félig szolgálták meg. Még aznap elindultak Prága felé; Porpora boldogan, hogy megszabadult ettől a kozmopolita zenétől és a

gróf soknyelvű kantátáitól; Consuelo Szilézia felé tekintett, és elszomorodott, hogy hátat fordít Glatz rabjának, és semmi reménye, hogy megszabadítsa szomorú sorsától.

Ugyanazon a napon Kreutz báró, aki a morva határ mellett, egy kis faluban töltötte az éjszakát, s reggel indult útnak nagy hintójában, mellette lovas apródjai és mögötte a kincstárnokát és úti pénztárát szállító kocsi, Neisse város közelében hadnagyához, pontosabban hadsegédéhez, Buddenbrock báróhoz fordult (s azt is meg kell mindjárt említeni, hogy Roswaldból való távozásuk óta most először szólította meg, mivel nagyon haragudott előző napi ügyetlensége miatt):

- Mi volt az a kivilágítás a domb tetején, amelyet csak messziről láttam, amikor Hoditz gróf parkját elhagyva, alatta elmentünk?

- Felsőleges uram - felelt remegve Buddenbrock -, semmi kivilágítást nem láttam.

- Elég baj. Aki engem kísér, annak mindent látnia kell.

- Felsőged vegye tekintetbe, mily szörnyű lelkiállapotban voltam, mikor az a gazember...

- Ugyan, azt sem tudta, mit beszél. Nem volt az gazember, inkább egy szerencsétlen fanatikus, buzgó pápista, s nyilván az a sok rágalom kábította el, amit a csehországi plébánosok a háború idején ellenem prédikáltak; meg valószínűleg valami személyes baja is elkeserítette. Talán parasztember, s toborzóink a hadseregünkbe sorozták, egyike azoknak a katonaszökevényeknek, akiket néha elcsípünk, bármennyire féltik is a bőrüket...

- Felsőged biztos lehet benne, hogy holnap őt is kézre kerítjük, és Felsőged magas színe elé állítjuk.

- Parancsot adott, hogy rabolják el Hoditz gróftól?

- Még nem, Felsőg; de mihelyt Neissébe érünk, négy nagyon ügyes és elszánt fickót küldök érte...

- Megtiltom. Inkább tudjon meg mindent erről az emberről, és ha a családja, mint zavaros szavaiból érteni véltem, valóban a háborúban pusztult el, gondoskodjék arról, hogy ezer tallért fizessenek neki, s utasítsa a sziléziai toborzókat, hogy most már hagyják békében. Megértette? Karlnek hívják, cseh, magas növésű, Hoditz gróf szolgálatában áll, ez elég hozzá, hogy könnyen megtalálják, és a vezetéknevét meg a beosztását is megállapítsák.

- Minden úgy lesz, ahogy Felsőged parancsolja.

- Remélem. Mi a véleménye erről a zenetanárról?

- Porpora mesterről? Ostoba, öntelt, mogorva fickónak látszik.

- Én meg azt mondom önnek, hogy rendkívüli ember a maga művészetében, amellet nagyon szellemes, és csúfolódása is mulattató. Amikor tanítványával átlépi a porosz határt, egy jó kocsit küld eléje.

- Meglesz, Felsőg.

- És abba egyedül száll be; *egyedül*, érti? De legyenek nagyon udvariasak.

- Ahogy parancsolja, Felsőg.

- És aztán?

- Aztán Felsőged kívánsága szerint Berlinbe visszük.

- Ma semmit sem ért meg, Buddenbrock. Azt kívánom, hogy Drezdába vigyék vissza, onnan pedig, ha így óhajtaná, Prágába, és ha tovább akar menni, akár Bécsbe is, mégpedig az én költségemen. Ha már megzavartam e tiszteletre méltó férfi nyugalját, oda kell visszaküldenem, ahonnan elhívtam, s úgy, hogy neki ne legyen vele költsége. De azt nem engedem, hogy az én országaimba tegye a lábát. Túlságosan értelmes ember, nem nekünk való.

- És mi történjék az énekesnővel?

- Őt megfelelő kísérettel Sans-Souciba viszik, akár akarja, akár nem, és a kastélyban adnak neki lakosztályt.

- A kastélyban, Felség?

- Persze hogy a kastélyban. Talán megsiketült? Barberini asszony lakosztályát.

- És mi lesz Barberini asszonnal, Felséges uram?

- Barberini asszony már nincs Berlinben. Elutazott. Nem tudta?

- Nem tudtam, Felség.

- Maga semmit sem tud. És mihelyt ez a lány ott van, azonnal értesítsenek, az éjszaka vagy a nappal bármely órájában érkezék is. Megértette? A következő rendelkezéseket írja házi pénztáram örének jegyzékébe, mégpedig az első rovatba: Karlt kártalanítani; Porporát visszaküldeni; Barberini asszony jogait és jövedelmét Porporinának adni. Végre a város kapujában vagyunk. Ne lógasd már a fejed, Buddenbrock, de máskor ne légy ilyen ostoba, ha megint kedvem támad, hogy veled utazzam rangrejtve.

103

Porpora és Consuelo az éjszaka első órájában érkezett Prágába. Elég csípős idő volt, s a hold szelíd fénye alig világította meg az öreg várost, amely még mindig megőrizte történelme vallásos és harcos jellegét. Utasaink a Rosthor nevű kapun hajtottak be, majd a Moldva jobb partjáról minden baj nélkül eljutottak a híd közepéig. De itt a kocsi nagyot zökkent, és megállt.

- Jézus Isten! - kiáltott a postakocsi. - Lovam éppen a szobor előtt botlott meg! Rossz jel ez! Nepomuki Szent János, segíts!

Consuelo látva, hogy a hámos ló az istrángba akadt, s a kocsinak sok dolga lesz, amíg fel-emeli és megigazítja a szerszámot, mert több szíj elszakadt esés közben, azt javasolta mesterének, hogy járjanak egyet, legalább megmelegszenek. A maestro bölintott, kiszálltak, s Consuelo a korláthoz sietett, hogy körülnézzen. Erről a helyről a két sajátos város, amely együtt Prágát alkotja, az úgynevezett *újváros*, amelyet IV. Károly császár építtetett 1348-ban, meg a másik, amelynek eredete a legrégebbi időkbe nyúlik vissza, két kővel halmozott hegynek látszik, s legmagasabb pontjain, itt is, amott is, régi épületek karcsú tornyai és vaskos erődítések csipkézett bástyái emelkednek. E szigorúan megrajzolt híd alatt, amely oly sok tragikus esemény színtere volt Csehország történetében, sötétben, fűgén áramlottak a Moldva hullámai, s a holdsugarak bágyadt fényben fűrosztva a tiszteletre méltó szobrot, valami különös csillogást adtak a szent arcának. Az igaz lelkű doktor s Consuelo sokáig elnézte, mintha mélabúsan figyelné a víz sodrát. Szent Nepomuk legendája nagyon szép, s akinek szent a becsület és a függetlenség, mindenki tiszteli a nevét. A hagyomány úgy tartja, hogy amikor elnyelték a hullámok, őt csillag fénylett az alig elcsendesedő örvényen, mintha a

vértanú koronája lebegett volna ott egy pillanatig. E csoda emlékére öt fémcsillagot erősítettek a mellvéd kövére, azon a helyen, ahonnan Nepomukot letaszították.

Az ájtatos Rosmunda mindig gyengéd szeretettel emlékezett Nepomuki János legendájáról; és a szentek sorában, amelyet minden este elmondott gyermeke tiszta szájával, sosem feledkezett meg róla, az utasok, a veszélyben forgó emberek védőszentjéről, s mindenekelőtt a *jó hírnév* pátronusáról. Ahogy a szegények vagyronról álmodoznak, úgy álmódott Rosmunda öreg napjaiban erről a kincsről, amelynek tallérjait fiatal éveiben nem nagyon gyűjtögette. E késői eszményítés volt az oka, hogy Consuelo a harmatos tisztaság gondolataiban nevelkedett. Most felidézte magában azt az imát, amelyet valamikor az őszinteség apostolához intézett; és tragikus halálának e kőbe vésett tanúitól megigézve, ösztönösen a hívek közé térdelt, akik ebben az évszakban is, és a nappal és az éjszaka minden órájában, a szent képéhez fohászkodtak. Szegény asszonyok voltak ott, zarándokok, öreg koldusok, s talán néhány vándorénekes is, a mandolin e gyermekei és az országutak birtokosai. Ájtatosságuk azonban nem akadályozta őket abban, hogy alamizsnát ne kérjenek. Consuelo bőven adott nekik, és elérzékenyülve emlékezett arra az időre, amikor ő sem volt puccosabb, sem büszkébb, mint ezek a szerencsétlenek. Nagylelkűsége annyira meghatotta őket, hogy miután egymás közt suttoztak, egyikük közölte vele, egy régi himnuszt énekelnek most boldog Nepomuk tiszteletére, hogy a szent hárítsa el róla azt a bajt, amely miatt meg kellett állnia a hídon. A dallam és a szöveg, mondták, még a részeg Vencel idejéből való.

*Suscipe quas dedimus, Johannes beate,
Tibi preces supplices, noster advocate:
Fieri, dum vivimus, ne sinas infames
Et nostros post obitum coelis infer manes.*⁸²

Porpora élvezettel hallgatta őket, ám véleménye szerint a himnusz legfeljebb százéves lehetett. De aztán egy másodikat is előadtak, s a mester szerint ez már a kortársak átka volt a zsarnok Vencel fejére. Így kezdődött:

*Salvus, piger imperator,
Malorum clarus patrator...*⁸³

Bár Vencel bűnei már semmiképp sem befolyásolták életüket, a szegény csehek a zsarnok személyében talán az *imperator* gyűlölt címét átkozták, mivel ez számukra egyértelmű volt az idegennel. A híd két végén egy-egy osztrák gárdista őrizte a kapukat. Parancsuk az volt, hogy a kaputól a híd közepéig meneteljenek; a szobornál találkoztak, hátat fordítottak egymásnak, hogy vég nélkül folytassák szenttelen sétájukat. Hallották az énekeket, de mivel nem ismerték olyan jól az egyházi latint, mint a prágai hívek, nyilván azt gondolták, hogy e kantáták Lotaringiai Ferencnek, Mária Terézia férjének dicsőségét zengik.

Ahogy ezeket az egyszerű dalokat hallgatta, a holdfényben és a világ egyik legköltőibb helyén, mély mélabú fogta el Consuelo szívét. Útja vidám és szerencsés volt eddig, s most, szinte természetes ellenhatásként, a leány egyszerre elszomorodott. A kocsis, aki németes lassúsággal igazgatta a fogatot, időnkint bosszúsán szitkozódott, majd mindig hozzátette: „Nem jó jel

---

⁸² Amit hoztunk, elfogadd, Szent János reményünk,
Szószólónk, az Úrhoz esdj, könyörögve kérünk:
Amíg élünk, ne érjen bűnnek soha szennye.
S lelkünket, ha elmúlunk, vezesd be a mennybe!

⁸³ Hízott lomha imperator
Minden aljasságra bátor.

ez!”, úgyhogy végül Consuelót is elfogta ez a baljós érzés. Minden gyötrő izgalom, minden hosszas álmodozás Albert képét idézte lelkében. Egy este, most már jól emlékezett, amikor hallotta, hogy a kanonissza Szent Nepomuknak, a jó hírnév védelmezőjének segedelmét kéri imájában, a fiatal gróf így szólt nagynénjéhez: „Néném könnyű szívvel fordul ehhez a szenthez, hisz példás élete bizonyítja jó hírét; de nemegyszer hallottam már, hogy bűnnel szennyezett lelkek is az ő csodatételét kérik, mivel azt remélték, hogy így leplezhetik az emberek előtt titkolt gaztetteiket. Kegyed ájtatossága tehát gyakran jobban segíti a durva képmutatást, mint az ártatlanság igyekezetét.” Consuelo ekkor Albert hangját vélte hallani az esti szél susogásában és a Moldva sötét habjainak morajában. eltűnődött, mit gondolna a fiatal gróf, aki talán már romlottnak tartja, ha itt látná, térdre ereszkedve e katolikus jelkép előtt. Ám egyszerre felriadt, mert Porpora hangját hallotta:

- Menjünk már, a kocsik rendben vannak, szálljunk be.

Consuelo felállt, hogy kövesse Porporát, de ekkor egy nehézkes lovas, aki még nehézkesebb lovon ült, megállt előttük, leszállt, a lányhoz lépett, s oly kíváncsian megnézte, hogy Consuelo valami arcátlan tolakodónak vélte.

- Miféle dolog ez, uram - mondta Porpora eltaszítva a férfit. - Hölgyeket nem illik így megbámulni. Prágában talán ez a szokás, de magam részéről akkor sem fogadhatom el.

A hatalmas termetű férfi most kidugta a fejét prémjei alól; gyeplőjénél fogva a lovat, cseh nyelven válaszolt Porporának, s csak észre sem vette, hogy az utóbbi egyetlen szavát sem érti. De Consuelót megdöbbenetette az idegen hangja, előrehajolt, hogy jobban lássa vonásait a holdfényben, majd a két férfi közé vetve magát, így kiáltott:

- Ön volna az, Rudolstadt báró úr?

- Igen, én vagyok, signora - felelt Friedrich báró. - Igen, én vagyok, Christian testvére, Albert nagybátyja, igen, én vagyok. És kegyed a signora, ugye? - tette hozzá mély sóhajjal.

Consuelo döbbenten látta, hogy a báró ily szomorúan és hidegen köszönti. Azelőtt gáláns udvariassággal forgolódott körülötte, most pedig nem csókol kezét, s még arra sem gondol, hogy üdvözlésként megemelje prémkucsmáját. Csak álmétkodó, szinte eszelős tekintettel nézett rá, és egyre ismételte:

- Kegyed az, valóban kegyed.

- Mondja gyorsan, mi újság Riesenburgban - sürgette Consuelo.

- Majd elmondom, mindjárt elmondom.

- Mondja hát, báró úr, hogy van Christian gróf, a kanonissza asszony, és hogy van...

- Mindent elmondok - felelt Friedrich báró, egyre melábban s szinte tompultan már.

- És hogy van Albert gróf? - erősködött Consuelo, mert megrémült a báró magatartásától és arckifejezésétől.

- Igen, igen, Albert, fájdalom - felelt a báró -, majd elmondom.

De semmit sem mondott; hiába kérlelte a leány, néma maradt és mozdulatlan, akárcsak Nepomuk szobra.

Porpora már türelmetlenkedett; fázott, és nyugovóra akart térni. De bosszantotta is ez a találkozás, mert attól tartott, hogy nagy hatással lesz Consuelóra.

- Báró úr - mondta végül -, ha megengedi, holnap tiszteletünket tesszük. Most pedig, ha nincs ellenére, elmegyünk, hogy vacsorázzunk, és egy kicsit megmelegedjünk... Erre van szükségünk, nem szép szavakra - sziszegte a foga közt, a kocsiba ugorva, ahová Consuelót is betuszkolta, bárhogyan ellenkezett a leány.

- De, maestro - kérlelte a leány félénken -, hadd kérdezzem még...

- Hagyj békén - felelt az öreg gorombán. - Nem látod, hogy ez az ember agyalágyult, ha ugyan nem tökrészeg: akár az egész éjszakát a hídon tölthetnénk, mielőtt egy értelmes szót kinyögne.

Consuelo szívét rettenetes szorongás gyötörte.

- Könyörtelen ember maga - mondta, miközben a kocsi végigdöcögött a hídon, és az óvárosba fordult. - Ha még egy pillanatig várunk, megtudtam volna, ami mindennél jobban érdekel a világon.

- No lám, még mindig itt tartunk? - fortyant fel a maestro dühösen. - Sosem tudod már kiverni a fejedből ezt az Albertot? Szép kis családod volna, mondhatom, csupa vidám, jól nevelt ember, ahogy ezt a kövér fajankót elnézem; nyilván a fejéhez nőtt a kucsmája, mert abban a megtiszteltetésben sem részesített, hogy egy kicsit megemelje, amikor meglátott.

- Valamikor olyan jó véleménnyel volt erről a családról, hogy nem talált számomra jobb menedéket, és azt is a lelkemre kötötte, hogy tisztelettel, szeretettel közeledjem minden tagjához.

- Ami az utóbbit illeti, látom, nagyon is engedelmes leány voltál.

Consuelo már válaszolni akart, de ekkor meglátta a bárót, aki lován nyilván őket követte; és amikor leszállt a kocsiról, az öregúr már a kapu előtt állt, és karját nyújtotta, hogy udvariasan a házába vezesse a leányt. Mert még indulásuk előtt megparancsolta a kocsisnak, hogy az ő palotájába és ne a fogadóba vigye utasait. Porpora el akarta utasítani az ajánlatot, de a báró erősködött, és Consuelo, aki mindenekelőtt szorongó kérdéseire várt választ, gyorsan elfogadta a házigazda karját, és bement vele egy nagy terembe, ahol lobogó tűz és jó vacsora várta őket.

- Látja, signora - mondta a báró, a három terítékre mutatva -, számítottam önökre.

- Nagyon csodálkozom - felelt Consuelo -, senkinek sem jeleztük érkezésünket, és két nappal ezelőtt magunk sem tudtuk, hogy ma itt leszünk.

- Kegyed sem csodálkozhat jobban, mint én - mondta a báró mély bánattal az arcán.

- És Amélie bárókisasszony? - kérdezte Consuelo elrestelkedve, hogy még nem érdeklődött volt tanítványa iránt.

- Lányom Szászországban van egy rokonunknál. Nagyon sajnálja majd, hogy nem láthatta.

- És a család többi tagja, báró úr? - folytatta Consuelo. - Nem tudhatnám meg...

- De igen, mindent meg fog tudni - mondta a báró -, mindent meg fog tudni. Most inkább egyen, signora; biztosan megéheztek útközben.

- Nem tudok enni, míg el nem oszlatja nyugtalanságomat. Báró úr, az Ég nevében, csak nem gyászolja egyik rokonát?

- Senki sem halt meg - felelt a báró oly szívet tépő hangon, mintha az egész család pusztulását közölte volna.

És szeletelni kezdte a húst, ugyanazzal az ünnepélyes lassúsággal, mint Riesenburgban tette. Consuelo nem mert már kérdezni. A vacsora mondhatatlanul hosszúnak tűnt. Porpora, aki inkább éhes volt, mint nyugtalan, beszélgetni igyekezett a házigazdával. A báró nagy erőfeszítéseket tett, hogy udvariasan válaszoljon, és még kérdezte is vendégét terveiről meg sikereiről; de ez az érdeklődés láthatóan meghaladta erejét. Sosem válaszolt megfelelően, s ha ő kapott választ, egy pillanattal később ugyanazt a kérdést tette fel megint. Hatalmas adagokat szeletelt magának, bőven megtöltötte tányérját és poharát, de ezt csak megszokásból, mivel nem evett, és nem ivott; sőt, a földre ejtve villáját, merőn az abroszt bámulta, és nyilvánvalóan valami szánalmas gyengeség fogta el. Consuelo megfigyelte és látta, hogy nem részeg. Azon tűnődött, mi lehet az oka ennek a gyors hanyatlásnak: balszerencse, betegség vagy aggkor? Végül, kétórás kinszenvedés után, a báró látva, hogy befejeződött az étkezés, intett embereinek, hogy menjenek ki. Majd kába arccal keresgélve a zsebében, végül egy nyitott levelet vett elő, és átadta Consuelónak. A levelet a kanonissza írta, és a következők álltak benne:

Elvesztünk, jó testvérem, már nem remélhetünk. Superville doktor végre megérkezett Bayreuthból, és miután néhány napig kíméletes volt velünk, ma megmondta nékem, hogy rendbe kell tenni a családi ügyeket, mivel Albert hamarosan, talán már egy hét múlva, nem lesz az élők sorában. Nem volt erőm, hogy Christiannal közöljem a doktor véleményét, s ő még reménykedik, bár egyre csüggedőbben; ám oly borzalmas állapotban van, hogy félek, Albert elvesztése nem lesz az egyetlen csapás, amellyel szembe kell néznem. Elvesztünk, szeretett testvérem; lesz-e erőnk, hogy úrrá legyünk fájdalomkon? Ami engem illet, alig hiszem. Legyen meg az Úr akarata! Csak ennyit mondhatok, de nem érzem magam képesnek rá, hogy szembenézzek vele. Siessen ide, testvérem, e máris gyógyuló házba, és hozzon nekünk némi bátorságot, ha ugyan még maradt lelkiereje borzalmas fájdalom után, amely a mienk is, és újabb átokkal tetézi e szerencsétlen család balsorsát. Mi bünt követtünk el, hogy ily rettentően kell bűnhődnünk? Bocsássa meg az Isten, hogy nincs már bennem elég hit és alázat, ám vannak pillanatok, amikor azt mondom, érdemtelenül sújtott ránk haragja.

Jöjjön, testvérem, várjuk, szükségünk van jelenlétére; mégse hagyja el Prágát tizenegyediké előtt. Egy különös megbízást kell most közölnöm, s azt hiszem, talán esztelen vagyok, amikor megteszem. De már semmit sem értek létezésünkből, és vakon követem Albert akaratát. E hó tizenegyedikén, este hét órakor legyen a prágai hídon, a szobor lábánál. Állítsa meg az első áthaladó kocsit, s hozza Riesenburgba az első személyt, akit benne lát. Ha ez a személy eljőhet Riesenburgba, Albert talán még aznap este megmenekül, örök életét találja meg, legalábbis így mondja, bár nem tudom, mit ért ezen. Egy hét óta azonban a számunkra legváratlanabb eseményeket is meglátta, s ezek oly érthetetlen módon valósultak meg, hogy nem szabad többé kétkednem szavaiban: egy próféta ereje van benne, vagy a rejtett dolgok meglátásának képessége. Egy este az ágyához hívott, és elhaló hangján, mert most mindig így beszél, s szinte ki kell találni a szavait, mivel nem érti az ember, elmondta mindazt, amit előbb pontosan leírtam. Legyen tehát tizenegyedikén, hét órakor a szobor lábánál, és bárkit talál a kocsiban, hozza gyorsan ide.

Amikor végigolvasta a levelet, Consuelo, aki már éppoly sápadt volt, mint a báró, hirtelen felugrott, majd visszahanyatlott a székére, s pár pillanatig merev karral, összeszorított foggal mozdulatlanul ült. De csakhamar visszanyerte erejét, megint felállt, s így szólt a kábán révedező báróhoz:

- Nos, báró úr, készen áll a kocsija? Mert én kész vagyok, indulhatunk.

A báró gépiesen felállt, és kiment. Amikor megkapta a levelet, még volt annyi ereje, hogy mindent előkészítsen: a kocsi és a lovak az udvarban vártak. De a szerencsétlen valóságos gép volt már, csak gombnyomásra működött, s Consuelo nélkül nem gondolt volna az indulásra.

Alighogy kiment a szobából, Porpora gyorsan elolvasta a levelet. Ő is elsápadt, szólni sem tudott, csak fel-alá járt a kályha előtt, s valami borzalmas érzés szorongatta a szívét. Arra gondolt, hogy ő az oka e sok szerencsétlenségnek. Nem látta előre, ám most azt mondta magában, gondolnia kellett volna rá; és a lelkifurdalástól és a rémülettől gyötörtén, megzavarodva is attól a csodás látomástól, amellyel a beteg megtalálta a módját, hogy újra lássa Consuelót, már azt hitte, nem a valóságban, hanem egy különös, iszonyatos álmvilágban él.

De mivel bizonyos dolgokban nem volt az övénél rugalmasabb szervezet, sem szívósabb akarat, hamarosan Consuelo gyors elhatározásának lehetőségeire és következményeire gondolt. Izgett-mozgott, a homlokát verte az öklével, és a padlót a lábával, ujjainak ízeit ropogtatta, kezén számolt, következtetett, tűnődött, bátorságot gyűjtött, majd a lány kitörését is kockáztatva, megrázta Consuelót, hogy szólhasson hozzá:

- Oda akarsz menni; nem bánom, megengedem, de veled megyek. Látni akarod Albertot, s talán a kegyelemdőfést adod meg neki; de már nem lehet meghátrálni, menjünk hát. Van két szabad napunk. Drezdában akartuk tölteni ezt az időt, legfeljebb nem pihenünk meg ott. Ha tizennyolcadikán nem vagyunk a porosz határon, megszegjük szerződésünket. A színház huszonötödikén nyit; ha nem készülsz fel, súlyos bánatpénzt kell fizetnem. Fele sincs a birtokomban ennek az összegnek, és aki Poroszországban nem fizet, a börtönbe vetik. Ha meg a börtönben van az ember, mindenki megfélemezik róla; tíz évig, húsz évig ott marad, és végül elpusztul a bánattól vagy az öregségtől, mert más választása nincs. Ez a sors vár rám is, ha megfélemezdel arról, hogy legkésőbb tizennegyedikén hajnali öt órakor el kell hagynunk Riesenburgot.

- Legyen nyugodt, maestro - felelt Consuelo a határozottság erejével. - Már én is gondoltam minderre. Ne gyötörjön Riesenburgban, mást nem is kérek. Tizennegyedikén, hajnali öt órakor útnak indulunk.

- Meg kell esküdnöd.

- Esküszöm - mondta Consuelo türelmetlenül megvonva a vállát. - Ha életéről és szabadságáról van szó, nem értem, miért van szüksége eskümre.

Ekkor belépett a báró, s mögötte egy odaadó, értelmes öreg szolgája, aki, mintha csak gyermeket gondozna, prémekbe burkolta gazdáját, és a kocsihoz támogatta. Hamarosan Beraunba érkeztek, s hajnalban már Pilsenben voltak.

104

Pilsen és Taus közt, bár a lehető leggyorsabban haladtak, sok időt veszítettek a rossz utak miatt, meg a ritkán látogatott, szinte áthatolhatatlan erdőkben, amelyekben nem egy veszély leselkedett az utasokra. Végül, miután alig egy mérföldet tettek meg óránként, éjfél felé az Óriások kastélyába érkeztek. Consuelónak még sosem volt ily fárasztó és gyászos útja. Rudolstadt báró szinte bénultan ült a helyén, fásultsága és köszvénye egyaránt mozdulatlaná tette. Még egy év sem múlt el azóta, hogy Consuelo megismerte; akkor erős volt, mint egy atléta, de az acélos testben gyenge akarat lakott. A báró mindig csak ösztöneinek engedett, s a váratlan balszerencse első csapása alatt összetört. A leány szánalmát egy új nyugtalanság tetézte. „Így látom-e viszont Riesenburg minden lakóját?” - kérdezte magában szorongva.

A híd leengedve, a rácsok nyitva, s a szolgák fáklyával a kezükben az udvaron várakoztak. Ám egyik utas sem találta ezt különösnek, s egyikük sem érzett elég bátorságot, hogy kérdéssel forduljon a szolgákhoz. Porpora látva, hogy a báró nehezen vonszolja magát, megfogta a karját, hogy segítsen néki, Consuelo pedig a kapu felé sietett, és felszaladt a lépcsőkön.

A kanonissza várta őket a kapubejáratban, s nem vesztegetve az időt felesleges udvariaskodással, megragadta a leány karját, és így szólt hozzá:

- Jöjjön, az idő sürget; Albert máris türelmetlen. Pontosan kiszámította az órákat és a perceket. Mondta, hogy most lép az udvarba, és egy másodperccel később már hallottuk a kocsit robogását. Nem kételkedett érkezésében, de azt mondta, ha valami baleset feltartóztatná, nem volna már rá idő. Jöjjön, signora, és, az Ég nevében, ne vitázzon a gondolataival, ne ellenkezzen az érzéseivel, ígérjen meg mindent, amit kér, színlelje, hogy szereti. Hazudjon, ó, fájdalom, ha szükséges, Albert menthetetlen, utolsó óráit éli. Igyekezzen megkönnyíteni haláltusáját, csak ezt kérjük kegyedtől.

És miközben beszélt, Wenceslawa asszony a nagy szalon felé vezette Consuelót.

- Felkelt? Nem maradt a szobájában? - kérdezte gyorsan Consuelo.

- Már sosem kel fel, és sosem fekszik le - felelt a kanonissza. - Harminc nap óta egy karosszékekben ül, a szalonban, és nem akarja, hogy háborgassák vagy más helyre vigyék. Az orvos azt mondja, nem szabad erőltetni a dolgot, mert halálát okoznák, ha elmozdítanák a helyéről. Signora, legyen erős, mert borzalmas látvánnyal kell szembenéznie.

A kanonissza, kinyitva a szalon ajtaját, így folytatta:

- Siessen hozzá, ne féljen, hogy meglepi; már várja, látta, amikor még két mérföld távolságban volt.

Consuelo sápadt jegyeséhez szaladt; a fiatal gróf egy nagy karosszékekben ült, a kandalló mellett, de inkább kísértet volt már, s nem ember. Arcán, amely a betegség pusztító ereje ellenére is szép maradt, a márvány mozdulatlansága. Semmi mosoly az ajkán, semmi rebbenő öröm a szemében. Az orvos, aki a karját fogta, és pulzusát számolta, ahogy Sztratonike jelenetében látjuk, szelíden elengedte a beteg karját, és a kanonissza felé fordult; tekintetében végső ítélet: „Már késő.” Consuelo Albert mellé térdelt; a fiatalember mereven nézte, és semmit sem mondott. Végül sikerült ujjával jelt adni a kanonisszának, aki minden szándékát kitalálta. Az öreg hölgy megfogta öccsének két karját, mivel maga már nem tudta felemelni, és Consuelo vállára tette; majd a leány fejét Albert keblére hajtotta. Mivel hangját már alig lehetett hallani, a haldokló szerelmese fülébe suttogetta a két szót:

- Boldog vagyok.

Néhány pillanatig kebléhez szorította ezt a kedves fejet, s ajka a leány sötét hajához tapadt. Majd nényjére nézett, s alig észrevehető jelekkel tudomására adta, szeretné, ha ő és apja ugyancsak megcsókolná jegyesét.

- Ó, tiszta szívemből - mondta a kanonissza, és hevesen karjába szorította a leányt.

Aztán felemelte, hogy Christianhoz vezesse; Consuelo eddig nem vette észre az öreg grófot.

Az öreg gróf egy másik karosszékekben ült, szemben a fiával, a kandalló túlsó sarkán, s szinte éppoly erőtlennek és roncsnak látszott, mint Albert. Időnkint mégis felkelt, és pár lépést tett a szalonban; ám esténként be kellett vinni az ágyába, amelyet a szomszéd szobában állíttatott fel. Most éppen öccse meg Porpora kezét fogta két kezével; de felemelkedett, Consuelóhoz lépett, s szívélyesen többször megcsókolta. A kastély káplánja is üdvözölte a leányt, hogy

Albert gróf kedvére tegyen. Ő is valóságos kísértet volt, bár pocakja még jobban megeresz- kedett; de arcának ónos haloványsága szinte a halált idézte már. A semmittevő élet renyhésege annyira elgyengítette, hogy nem tudta elviselni mások fájdalmát. Csak a kanonisszában volt még erő e sok elesett lény között; arca vörösen tüzelt, szemében lázas fény csillogott. Egyedül Albert látszott nyugodtnak; egy szép halál derűje ragyogott a homlokán, s testi gyengesége semmiképp sem korlátozta erkölcsi képességeit. Komoly volt, de nem gyötrődő, mint apja vagy nagybátyja.

E betegségtől vagy fájdalomtól agyongyötört lények közt szinte rendkívülinek látszott a doktor nyugalma és egészsége. Supperville francia volt, s Frigyes szolgálatában állt, amikor ez utóbbi még trónörökös volt. Nagyon hamar felfedezte, mily zsarnoki és gyanakvó szokások rejtőzködnek az ifjú herceg lelkében, s ezért Bayreuthba ment, ahol Frigyes nővérenek, Sophie-Wilhelmine hercegasszonynak szolgálatába lépett. Supperville becsvágyó, féltékeny ember volt, az udvaronc minden képességével; orvosnak inkább középszerű, bármily hírnévre tett is szert ebben a kis udvarban, ám nagyvilági ember volt, s a betegségek erkölcsi okainak jó szemű megfigyelője és elég értelmes ítésze. Arra buzdította a kanonisszát, hogy elégítse ki öccsének minden kívánságát, és sokat remélt annak a lénynek az érkezésétől, aki miatt Albert haldokolt. A leány megjött, ám Supperville most is hasztalan kérdezte a beteg pulzusát és arckifejezését; azt mondta tehát magában, hogy már késő, és arra gondolt, magára hagyja a családot, hogy ne legyen tanúja a fájdalom kitörésének, amelyet megakadályozni amúgy sem tud.

Aztán mégis úgy határozott, hogy ő is részt kér a család szorongató ügyeiből, s ebben a szándékában talán valami hirtelen meglátott érdek vezette, talán csupán a cselszövés vele született hajlama; és mivel látta, hogy a döbönt családban senki sem használja fel a pillanat adta alkalmát, egy ablakmélyedésbe vezette Consuelót, és így szólt hozzá francia nyelven:

- Kisasszony, egy orvos egyben gyóntató is. Így hamarosan megtudtam annak a szenvedélynek a titkát, amely ezt a fiatal embert a sírjába taszítja. Mint orvos megszoktam már, hogy minden dolgot elmélyítsek, és ne higgyek egykönnyen a fizikai világ törvényeinek változhatóságában, s ezért kijelentem, hogy a fiatal gróf különös látomásaiban és természetfeletti sejtéseiben sem tudok hinni. Ami önt illeti, nagyon egyszerű magyarázata lehet a dolognak: biztosan titkos kapcsolatban volt, s a gróf így tudhatott az ön prágai útjáról és közeli érkezéséről.

És mivel Consuelo tiltakozva felemelte a kezét, így folytatta:

- Nem kérdezem, kisasszony, és ne is lásson semmi sértést feltételezésemben. Inkább aján- dékozzon meg bizalmával, és higgye el, hogy teljes szívvel osztozom érdekeiben.

- Nem értem, mit akar mondani, uram - felelt Consuelo ártatlan arccal, amely azonban cseppet sem győzte meg az udvari orvost.

- Mindjárt meg fogja érteni - folytatta Supperville nyugodtan. - A fiatal gróf rokonai mind a mai napig teljes erejükkel ellenezték a tervezett házasságot. De most megtört az ellenállásuk. Albert meghal, s mivel az a szándéka, hogy önre hagyja vagyonát, már ők is belenyugodtak abba, hogy kegyed a vallás szertartásával örökre e vagyon birtokosa legyen.

- Ugyan, mit törődöm én Albert vagyonával? - felelt Consuelo dühödten. - És mi köze mindennek a beteg állapotához? Nem azért jöttem ide, uram, hogy anyagiakkal foglalkozzam; Albertet szeretném megmenteni. Nincs már semmi remény?

- Semmi. Betegsége szellemi eredetű, s e roncsoló bajok erősebbek a mi leleményességünknel, és a legigyekvőbb tudomány sem segít rajtuk. Egy hónapja már, hogy a gróf, kéthetes titkozta- tos távollét után, amelyet senki sem tudott megmagyarázni a családban, hirtelen és gyógyít-

hatalan kórral a testében visszatért házába. Életfunkciói sorra csődöt mondtak. Harminc nap óta semmi ételt nem vesz magához, és azóta napi pár csepp víz és néhány perces alvás tartja életben, amire csak az örültek különleges szervezete adhat magyarázatot. De, mint láthatja, életerői máris elapadtak. Legyen tehát bátor, és ne veszítse el a fejét. Azért vagyok itt, hogy segítsen, és szívesen vállalom a feladat nehezét.

Consuelo csak álmélkodva nézte a doktort, ám ekkor a kanonissza, a beteg intésére, hozzájuk lépett, és Alberthoz vezette Superville-t.

Albert megvárta, hogy a doktor följe hajoljon, majd végletes gyengesége ellenére sokáig sugdosott a fülébe. Superville elvörösödött, elsápadt. A kanonissza szorongva figyelte őket, és nagyon szeretne volna tudni, mi kívánsága lehet öccsének, hogy ily hosszán beszél.

- Doktor - mondta Albert -, mindent hallottam, amit a lánynak mondott. (Superville, aki a tágas szalon mélyén beszélt Consuelóval, és oly halkán, ahogy a beteg most hozzá szólt, megzavarodott, és annyira megingott a természetfölötti képességek lehetetlenségéről vallott fölényes nézetében, hogy azt hitte, mindjárt elveszti az eszt.) Doktor - folytatta a haldokló -, ön nem érti ezt a lelket, és csak árt a szándékomnak, amikor érzékenységében megzavarja. Ő amúgy sem tudja követni az anyagiakkal kapcsolatos gondolatait. Sosem vágyott címemre, sem vagyonomra; nem érzett szerelmet irántam. Legfeljebb szánalomból enged kéresemnek. A szívéhez szóljon tehát. Sokkal közelebb vagyok halálomhoz, mintsem gondolja. Ne vesztegessen tehát az időt. Nem lelhetek új és boldog életre, ha nem az ő férjeként térek végső nyugalomra.

- Mit jelentenek ezek az utolsó szavai? - kérdezte Superville, de csak azért, hogy betegének tébolyát elemezhesse.

- Ön nem értheti meg - mondta Albert erőlködve -, de a leány meg fogja érteni. Csak annyit kérek, tolmácsolja hűségesen szavaimat.

- Gróf úr - mondta Superville, kissé felemelve a hangját -, érzem, én nem tudom értelmesen kifejezni gondolatait. De most több ereje van a beszédhez, mint bármikor egy hét óta, s ezt jó jelnek tartom. Beszéljen ön a kisasszonnyal; egyetlen szavával jobban meggyőzi, mint minden szónoklatom. Már itt is van, foglaljon helyet, kisasszony, és hallgassa meg a gróf urat.

Superville már semmit sem értett mindabból, amiről eddig azt hitte, hogy nagyon jól érti; s mivel egyébként is úgy vélte, máris eleget mondott Consuelónak, hogy, amennyiben a leány a család vagyonára tört, biztosítsa a háláját, visszavonult, miután Albert még a következőket mondta neki:

- Ne feledkezzék meg ígéretéről; eljött a pillanat: beszéljen rokonaimmal. Tegyen meg mindent, hogy ne habozzanak többé, és adják beleegyezésüket. Ismétlem, sürget az idő.

Albert annyira kimerült az erőfeszítéstől, hogy, amikor Consuelo melléje ült, a leány homlokához támasztotta a fejét, és néhány pillanatig így maradt, mintha máris a halálán volna. Fehér ajka egészen elkékült, és a rémült Porpora már arra gondolt, hogy a fiatalember rögtön kileheli a lelkét. Eközben Superville a kandalló másik oldalán Christian gróffal, a báróval, a kanonisszával és a káplánnal beszélgetett, és hevesen bizonygatta Albert igazát. Csupán a káplán tett egy látszólag félnék ellenvetést, amely azonban jól mutatta papos makacosságát.

- Ha kegyelmességtek kívánják - mondta -, papi hatalmamnál fogva megesketem őket. De mivel Albert gróf nincs a kegyelem állapotában, előbb a gyónás és az utolsó kenet szentségében kell részesülnie, hogy megbékéljen az egyházzal.

- Utolsó kenet? - jajdult fel a kanonissza, elfojtva zokogását. - Máris erre kell gondolnunk, nagy Isten?

- Igen, máris erre kell gondolnunk - felelt Supperville, aki mint nagyvilági ember és voltairianus egyként gyűlöletesnek tartotta a káplán ábrázatát és ellenvetéseit -, mégpedig haladéktalanul, ha ugyan a káplán úr ragaszkodik hozzá, és mindenképpen meg akarja gyötörni a beteget ezzel a végső szertartással.

- És azt hiszi-e - kérdezte Christian gróf vallásos érzése és apai szeretete közt vergődve -, hogy egy derűsebb és szándékainak megfelelőbb szertartással visszaadhatjuk az életnek?

- Biztosat nem merek mondani - felelt a doktor -, csak annyit, hogy sokat remélek tőle. Kegyelmséged egyszer már hozzájárulását adta ehhez a házassághoz...

- Mindig is elfogadtam, és sohasem elleneztem - mondta a gróf, szándékosan felemelve a hangját. - Porpora mester, a leány gyámja írta nekem, hogy ő sosem egyezik bele, s egyébként a leány is lemondott már erről a tervről. Fájdalom! halálos dőfés volt ez a fiannak - tette hozzá megint halk hangon.

- Hallja, mit mond az apám? - suttogta Albert Consuelo fülébe. - De ne legyen lelkipurdalása. Elhittem, hogy el akar hagyni, és átadtam magam a kétségbeesésnek. Ám egy hét óta megint megtaláltam értelmemet, amit ők örületnek hívnak: oly világosan olvastam a távoli szívekben, ahogy mások nyitott leveleket olvasnak. Egyszerre láttam a múltat, a jelent és a jövőt. Végre megtudtam, hogy hű maradtál esküdhöz, Consuelo; mindent megtettél, amit csak tehettél, hogy szeress; és pár óráig valóban szerettél. De mindkettőnket félrevezettek. Bocsáss meg mesterednek, ahogy én is megbocsátok néki.

Consuelo most Porporára nézett. A mester nem hallhatta Albert szavait, de Christian gróf kijelentése annyira megzavarta, hogy izgatottan fel s alá járt a kandalló előtt. A leány ünnepléses szemrehányással a szemében figyelte, és a maestro olyan jól megértette, hogy néma küszködésében öklével verte a fejét. Albert intett Consuelónak, hogy vezesse hozzá nevelőapját, és segítse, hogy kezet nyújthasson neki. Porpora ajkához emelte a jéghideg kezet, és könnyekbe tört ki. Lelkiismerete egyre a gyilkosság vádját szegezte neki; ám bűnbánata feloldozást adott meggondolatlan tette alól.

Albert megint intett, hogy hallani akarja, mit felelnek rokonai Supperville-nek, és valóban hallotta is, bár oly halkán beszéltek, hogy a beteg mellett térdeplő Porpora és Consuelo egy szót sem értett.

A káplán az orvos keserű gúnyjával küszködött; a kanonissza a babonás hit és a felvilágosult gondolatok közt vergődve, keresztényi könyörületből és anyai szeretetével a katolikus doktrína egyezhetetlen elveit akarta egyeztetni. A vita egy pusztán formai kérdés körül forgott; mégpedig a körül, hogy a káplán, véleménye szerint, csak abban az esetben részesíthet a házasság szentségében egy eretneket, ha ez megfogadja, hogy ezentúl vallani fogja a katolikus hittételeket. Supperville nem ment a szomszédságba egy kis hazugságért, és kijelentette, Albert gróf megígérte néki, hogy a szertartás után bármit hajlandó hinni és elfogadni. A káplánt azonban nem tudta félrevezetni. Végül Christian gróf vetett véget a vitának, azzal a nyugodt, egyszerű és emberségesen logikus határozottságával, amellyel, legyőzve gyengeségét és bizonytalanságát, mindig is eldöntötte a családi ellentéteket.

- Káplán úr - mondta -, nincs oly egyházi törvény, amely kifejezetten tiltaná egy katolikus nő és egy szakadár férfi házasságát. Az egyház megtűri ezeket a frigyeket. Tekintse tehát Consuelót katolikusnak, a fiamat pedig eretneknek, és adja össze őket azonnal. A gyónás és a jegyesség, ön is tudja, nem szükségszerű feltétel, és sürgősség esetén el lehet tekinteni tőle. A

házasság kedvező változást hozhat Albert állapotában, és ha már meggyógyult, megtéréséről sem feledkezünk meg.

A káplán sosem állt ellen az öreg Christian akaratának; lelkiismereti kérdésekben nagyobb tekintélynek tartotta, mint magát a pápát. Már csak Consuelót kellett meggyőzni. Erre csak Albert gondolt; maga mellé vonta szerelmét, s két nádszállá sorvadt karjával, mások segítsége nélkül sikerült átölelnie a nyakát.

- Consuelo - így szólt hozzá -, a lelkedben olvasok; az életedet adnád, hogy engem új életre kelthess. Ez nem lehetséges többé; ám akaratod egyetlen cselekedetével megmentheted örök életemet. Rövid időre elhagylak, s aztán új alakban, megint visszatérek a földre. Átkozottan és kétségbeesve térek vissza, ha most, ebben az utolsó órámban elhagysz. Tudod, még nem vezekeltek eleget Zsiska János vétkeiért; csak te, Vanda húgom, csak te valósíthatod meg, hogy megszabaduljak bűneimtől, életem e szakaszában. Testvérek vagyunk: hogy szeretők lehessünk, a halálnak megint egyszer el kell választania minket. Mégis házastársakká kell lennünk az eskü erejével; hogy nyugodt, erős embernek szülessek újra, amilyen a többi ember, hogy megszabaduljak elmúlt létezéseim emlékeitől, e sokszázados gyötrelmetől és büntetésememtől, vállalnod kell ezt az esküt: nem ebben az életben köt majd hozzám, hiszen alig egy óra múlva máris elhagyom, az örökkévalóságban köt egybe bennünket. Pecsét lesz, amely megsegít, hogy egymásra ismerjünk, amikor már a halál borult emlékeink világára. Vállald! Katolikus szertartás egyesít majd minket, s én elfogadom, mivel csak ez törvényesíti az emberek szemében összetartozásunkat. Magammal kell vinnem síromba ezt a jóváhagyást. Egy házasság, amelyhez rokonaim nem adnák beleegyezésüket, nem volna teljes érvényű házasság a szememben. Az eskü formájával viszont nem sokat törődöm. A mi eskünk szent szándékunk szerint, s ezért felbonthatatlanul él majd szívünkben. Vállald!

- Vállalom - kiáltott Consuelo, Albert komor, hideg homlokára tapasztva ajkát.

Mindenki hallotta e szót. „Siessünk hát!” - mondta Superville, és máris sürgette a kanonisszát, aki beszólitotta a szolgálkat, és mindent megtett a szertartás előkészítésére. A gróf kissé felélénkült, és Albert és Consuelo mellé állt.

A jó kanonissza oly hálásan köszönte a leány engedékenységet, hogy letérdelt eléje, és megcsókolta a kezét. Friedrich báró csendben sírdogált, és láthatóan nem értett semmit. Pillanatokig sem tartott, és máris oltárt emeltek a kandalló előtt. A szolgálkat kiküldték; ők csak az utolsó kenetre gondoltak, meg arra, hogy lehetőleg kevés lárma és miazma legyen a beteg szobájában. Porpora és Superville volt a két tanú. Albert egyszerre elég erősnek érezte magát, hogy tiszta, csengő hangon mondja ki a döntő *igen*-t és a házasságkötés minden formuláját. A család máris reménykedett, hogy állapota megjavul. Alighogy a káplán elmondta az utolsó imát az új házások fölött, Albert felállt, apja karjába vetette magát, majd rendkívüli erővel és lendülettel megölelte nagynénjét, nagybátyját és Porporát. Aztán visszaült karosszékébe, és szívéhez szorítva Consuelót, felkiáltott:

- Meg vagyok mentve!

- Ez az élet utolsó erőfeszítése, a végső vonaglás - súgta Superville Porporának, mert az orvos az esketés szertartása közben is figyelemmel kísérte, és többször megvizsgálta a beteg vonásait és érverését.

Valóban Albert széttárta két karját, előrelendítette, majd az ölébe ejtette. Az öreg Cynabre, amely a betegség egész ideje alatt egyre gazdája lábánál aludt, felkapta a fejét, és háromszor szívet tépően felvonított. Albert tekintete Consuelóra tapadt; szája megnyílt, mintha szólni akarna; gyengéd pír színezte arcát; majd az a sajátos ködpára, az a meghatározhatatlan, leírhatatlan árnyék, amely a homloktól lassankint az ajak felé húzódik, végül is fehér fátyolként

borította be egész arcát. Egy percig különböző kifejezések váltakoztak rajta, egyre komolyabbak, az áhítattól a megnyugvásig, hogy aztán a fenséges nyugalom és a szigorú béke dermedtségébe merevedjenek.

A rettegés csendjét, amely e figyelmes, reszkető család felett lebegett, a doktor hangja törte meg. Ünnepélyes komorsággal mondta ki a megfellebbezhetetlen mondatot:

- Bekövetkezett a halál.

105

Christian gróf villámsújtottan hullott egy karosszékre; a kanonissza görcsös zokogással Albertra vetette magát, mintha abban reménykedne, hogy életre keltheti cirógatásával; Friedrich báró néhány értelmetlen, összefüggés nélküli szót motyogott, mint aki nincs ép eszénél. Superville Consuelóhoz lépett, mivel a családtagok válságánál is jobban megrémítette a leány döbbenetes mozdulatlansága.

- Ne fáradjon miattam - mondta a leány -, és ön sem, barátom - fordult most Porporához, aki mindjárt aggódó gondossággal hajolt tanítványa fölé. - Vezessék el a szerencsétlen rokonokat. Segítsék őket, csak velük törődjenek. Én itt maradok. A halottaknak csupán tiszteletre és imára van szükségük.

A grófot és a bárót minden nehézség nélkül elvezették. A kanonisszát, aki merev és hideg volt, akár egy holttest, lakosztályába vitték, és Superville is utánament, hogy ápolja a szerencsétlen asszonyt. Porpora, aki maga sem tudta, hogyan vélekedjék cselekedetéről, kirohant, és mint egy örült bolyongott a kertben. Érzékenységet egy inkább látszólagos, mint valóságos ridegség páncélzata burkolta, ám a szokás hatalmából ez már második természete lett. A gyász és a rémület jelei feldúlták fogékony képzeletét, sokáig fel s alá rohant a holdfényben, és fülében egyre egy ijesztő *Dies irae* baljós dallama visszhangzott.

Consuelo magára maradt Albert mellett; mert alighogy a káplán belefogott a végső tisztesség imáiba, máris ájultan összeesett, és őt is el kellett vinni. Szegény ember Albert egész betegségének ideje alatt makacsul a kanonissza mellett virrasztott, és semmi ereje sem maradt már. Rudolstadt grófné, ura teste mellett térdelve, kezében tartotta a halott jéghideg kezét, és fejét e mozdulatlan szívre támasztva, áhítatos gondolatokba mélyedt. Amit Consuelo e válságos pillanatban érzett, nem elsősorban fájdalom volt. Nem a bánat és levertség fájdalma, amelyet akkor érzünk, ha mindennapos boldogságunk részeseit veszítjük el. Albert iránt érzett szeretetében nem volt meg a meghittség e melege, és ez a halál nem hagyott érzékelhető űrt életében. Kétségbeesésünk, amikor elvesztünk egy szeretett lényt, gyakran titkolt ön-szeretetünkől fakad, meg gyávaságból, hogy most oly feladatokkal kell szembenézni, amelyet az ő távozása okozott. E fájdalom egy része jogos, a másik nem, és küzdeni is kell ellene, bármily természetes legyen. Mindez cseppet sem befolyásolhatta Consuelo ünnepélyes bánatát. Albert léte mindenben idegen volt néki, csak egyben nem: kielégítette a csodálat-, a tisztelet- és a rokonszenv-szükségletét. Consuelo már régen belenyugodott, hogy Albert nélkül éljen, s szeretetének megnyilvánulásairól is lemondott, hiszen két nappal ezelőtt még azt hitte, örökre elveszítette Albert ragaszkodását. Most csak egyetlen kötelesség és vágy élt benne: hű akart maradni a szent emlékhöz. Albert egyszer már meghalt számára; most sem halt meg jobban, s bizonyos vonatkozásban talán kevésbé, mivel Consuelo, miután sokáig magával ragadta e felsőbbrendű lélek rajongása, álmódosai, elmélkedései során végül már maga is elfogadta Albert költői hiedelmét a lélekvándorlásról. Szíve örömezt fogadta be e hitet, mivel valósággal gyűlölte azt a gondolatot, hogy Isten a poklok bosszújával sújthat az emberekre haláluk

után, és ugyanakkor minden kereszténnyel együtt ő is a lélek halhatatlanságát vallotta. Az élő Albert, akit a látszat ellene fordított, akit gyötört a gyanakvás, és aki hűtlen lett szerelméhez, már valami ködfátyolba burkolva és egy új létezés távolában tűnt fel előtte, s ez a létezés tökéletlen volt ahhoz hasonlítva, amelyet a fennkölt szerelemnek és rendíthetetlen bizalomnak akart szentelni. Megsemmisült-e így számára az az Albert, aki ismét megtalálta e hitét, e lelkes rajongását, és kedvese keblén lehelte el utolsó sóhaját? Nem élt-e az élet teljességével, amikor egy szép halál diadalíve alatt vonult el, akár egy időleges és titokzatos nyugalom, akár az azonnali ébredés felé egy tisztább, kedvesebb légkörben? Meghalni saját gyengeségével küszködve, és újjászületni csupa friss erővel; meghalni feloldozást adva a gonoszoknak, és újjászületni adakozó szívek befolyása és védelmező pajzsa alatt; meghalni szinte lelkifurdalásuktól megtépve, és megtisztultan, az erény fényében újjászületni: nem isteni jutalom-e ez? Consuelót Albert oktatása vezette e doktrínához, amely a régi Csehország huszitizmusában, és ősi korok titokzatos szektáiban gyökerezett (és amely Krisztus és előfutárai eszméinek elmélyült tolmácsolásához kapcsolódott). Consuelo, aki, ha nem tudatosan, de érzéseiben meg volt győződve róla, hogy urának lelke nem szakadt el egyszerre az övétől, és nem lebeg, megfeledkezve róla, valami fantasztikus égi birodalom elérhetetlen tájain, ezt az új hiedelmét serdülő kora babonás emlékeivel is megerősítette. Mint a nép egyszerű gyermeke, ő is hitt a hazatérő lelkekben; nemegyszer látta maga felett anyja szellemét, amint kitérte karját, hogy őt védje és oltalmazza. És ez bizonyos mértékben már azt a hitet is magában rejtette, hogy a holtak lelkei örök nászt ülnek az élők világával, mert az ártatlan népek e babonája minden időben valami tiltakozás volt a vallásos törvényhozók ellen, akik az ember lényegét örökre a mennyekbe vagy a pokolba utasították.

Consuelo egy holttesthez tapadva, nem azt képzelte tehát, hogy egy halottat ölel, és nem is értette e szó, e látvány, e gondolat borzalmát. Nem hitte, hogy a gondolkodás, az értelem ily gyorsan ellobbanhat, és hogy ez az agy, ez a szív, csak mert közvetlenül nem nyilatkozhat meg, most már örökre megdermedt.

„Nem - mondta magában -, talán még habozik, hogy végleg megpihenjen Isten kebelén, amely magába fogadja, hogy aztán új emberi formában adja vissza az életnek. Talán még van valami titokzatos, ismeretlen élet ebben az alig kihűlt szívben; meg bárhol legyen is Albert lelke, mindent lát, ért, tud, ami teteme körül történik. Talán éppen az én szerelmemben keres táplálékot új tevékenységéhez, az én hitemből meríti azt a mozgató erőt, amellyel Istenben feltámadása lendületét keresi.”

És szívében e kusza gondolatokkal továbbra szerette Albertot, megnyitotta neki lelkét, felajánlotta odaadását, megújította hűsége esküjét, amelyet Isten és családja nevében tett neki; nem halottnak látta gondolataiban és érzéseiben, akit siratunk, mert el kell válni tőle, hanem élőnek, akinek gondosan őrizzük nyugalomát, hogy szeretettel mosolyogjunk majd rá, amikor felébred.

Amikor Porpora végre megtalálta lelke egyensúlyát, rémülten gondolt rá, milyen állapotban hagyta gyámleányát, és besietett a szalonba. Álmélkodva látta, hogy Consuelo oly nyugodtan ül, mintha egy barátja ágyánál virrasztana. Szólni akart hozzá, sürgetni, hogy pihenjen egy keveset.

- Ne szóljon feleslegesen ez előtt az alvó angyal előtt - felelte tanítványa. - Menjen, pihenjen le, jó mesterem; én itt pihenek.

- Meg akarod ölni magad? - mondta Porpora valami kétségbeeséssel a hangjában.

- Nem, barátom, élni fogok - felelt Consuelo. - Teljesítem kötelességemet *vele* szemben és önnel szemben; de ma éjjel egy pillanatig sem hagyom magára.

Mivel a házban semmi sem történt a kanonissza rendelkezése nélkül, és a szolgákban valami babonás félelem élt Alberttal szemben, senki sem merészkedett a szalonba, s Consuelo egész éjjel egyedül maradt Alberttal. Porpora és az orvos hol a gróf ágyához, hol pedig a kanonissza vagy a káplán szobájába sietett. Időnkint bementek Consuelóhoz, hogy tájékoztassák e szerencsétlenek állapotáról, s ugyanakkor a leányt is megnézzék. Sehogy sem értették ezt a végtelen bátorságot.

Végül, a reggel közeledtére minden elcsendesedett. Az ólmos álom legyőzte a fájdalom erőit. Az orvos szinte összetört a fáradtságtól, és lefeküdt; Porpora egy széken szunnyadt el, fejét Christian gróf ágyához támasztva. Csak Consuelo nem érezte szükségét, hogy lepihenjen. Gondolataiba mélyedve, hol áhitattal imádkozott, hol lelkesen álmodozott, s csak a bús Cynabre volt mellette néma virrasztásban; a hűséges kutya időnkint gazdájára nézett, megnyalta a kezét, farkával felkavarta a tűzhely hamuját, de mivel már rég nem kapott simogatást ettől az erőtlen kéztől, végül megadón lefeküdt, s mozdulatlan lábára támasztotta fejét.

Amikor a kert fái mögött fölemelkedő nap bíbor fénnel színezte Albert homlokát, a kanonissza szakította meg Consuelo elmélkedését. Christian gróf nem tudott felkelni az ágyából, de Friedrich báró bejött, és nővére és a káplán társaságában gépies imákat mormolt az oltár előtt, majd mindhárman a temetés formáságairól beszéltek. Ezek a gyakorlati gondok új erőt adtak a kanonisszának, és az öreg hölgy beszólitotta az asszonyokat és a vén Hanzot. Az orvos és Porpora most már sürgette Consuelót, hogy végre pihenjen le, és a leány engedett nekik, de előbb benézett Christian grófhhoz. Az aggastyán mereven nézte, de talán nem is látta. Nem lehetett tudni, alszik-e, vagy ébren van, szeme nyitva volt, lélegzete nyugodt, arcán semmi kifejezés.

Amikor Consuelo pár órával később felébredt, lement a szalonba, s szíve fájdalmasan összeszorult, mert már üres volt a szoba. Albert testét közben egy díszes hordágyra tették, és a kápolnába vitték. Karosszéke üresen állt ugyanazon a helyen, mint előző nap. Csak ennyi maradt belőle ebben a szobában, amely oly sok keserű napon át a család egész életének középpontja volt. Kuttyája sem feküdt már ott; a tavaszi napsütés élénkké tette a szomorú falburkolatot, s a rigók arcátlan vidámsággal füttyörésztek a kertben.

Consuelo csendesen átment a másik szobába, amelynek ajtaja nyitva maradt. Christian gróf most is ágyában feküdt, látszólag nem is érzékelte a borzalmas veszteségét. Nővére most reá pazarolta sok gondosságát, amellyel eddig Albertot vette körül, s odaadón ápolta. A báró kába arccal nézte a kandallóban lobogó fatuskókat; csak az arcán lassan lecsurgó könnyek mutatták (arra sem gondolt, hogy megtörölje őket), hogy az Ég nem volt kegyes vele, s nem vette el emlékezetét.

Consuelo a kanonisszához lépett, hogy megcsókolja a kezét; ám ez a kéz leküzdhetetlen irtózáttal húzódott el tőle. Szegény Wenceslawa asszony azt hitte, hogy a leány okozta öccse pusztulását. Az első időkben iszonyattal utasította el a házasság gondolatát, és mindent megtett, hogy megakadályozza; aztán, amikor látta, hogy Albert a leány távozása ellenére sem mond le róla, s egészsége, értelme, sőt élete függ tőle, ő is beleegyezett, és oly lelkesen siettette megvalósulását, amilyen rémülettel és iszonyattal ellenezte hajdan. Porpora elutasító levele, amelyben az öreg maestro nem átalott Consuelo kizárólagos művészi szenvedélyéről szólni, meg az a sok kegyes és balvégzetű hazugság, amelyekkel Christian grófhhoz intézett leveleit megtűzdelte, soha meg sem említve Consuelo sorait, az aggastyánban mély fájdalmat, a kanonisszában pedig keserű felháborodást keltett. Az öreg hölgy csak gyűlölettel és megvetéssel tudott Consuelóra gondolni, azt még elnézné neki, mondta magában, hogy e végzetes szerelemmel megzavarta Albert értelmét, de azt sosem bocsátja meg neki, hogy szégyentelenszerűen elárulta. Nem tudta, hogy Porpora volt Albert igazi gyilkosa. Consuelo megértette az

öreg hölgyet, s könnyen igazolhatta volna magát; ám inkább vállalta minden szemrehányását, csak mesterét ne érje vád, csak ő ne veszítse el a család tiszteletét és szeretetét. De meg azt is jól látta, ha Wenceslawa asszony előző nap az anyai szeretet erőfeszítésével le is tudta győzni minden ellenszenvét és haragját, most, hogy áldozata hiábavalónak bizonyult, megint fel-támadtak benne ugyanezek az érzések. Szegény nagynéni tekintete mintha egyre ezt ismételte volna: „Te pusztítottad el gyermekünket; nem tudtad neki visszaadni az életet; és most csak e házasság szégyene maradt ránk.”

E néma hadüzenet megerősítette abban az elhatározásában, amelyre már előbb is gondolt, hogy amennyire csak teheti, megvigasztalja a kanonisszát e végső szerencsétlenségében. - Megkérhetem-e kegyelmességedet - szólott hozzá mély alázattal -, hogy jelölne meg egy órát, amikor négy szemközt beszélhetnénk? Holnap hajnalban kell indulnom, s nem mehetek el anélkül, hogy ne számoljak be tiszteletudó szándékaimról.

- Szándékairól? Tudom, mire gondol - felelt a kanonissza keserűen. - Legyen nyugodt, kis-asszony; minden rendben lesz, semmiképpen sem csorbítjuk meg a törvény által biztosított jogait.

- Azt hiszem, asszonyom, nem érti, mire gondolok - válaszolt Consuelo -, és nagyon szeret-ném...

- Ha már az utolsó cseppig ki kell ürítenem a keserű poharat - mondta a kanonissza felállva -, történjék most mindjárt, míg van némi maradék erőm. Jöjjön velem, signora. Bátyám mintha elszunnyadt volna. Superville doktor megígérte, hogy egy napig még itt marad, és foglal-kozik vele, ő helyettesíthet hát egy félórára.

Csengetett, és kérte a doktort; majd a báró felé fordult:

- Jó testvérem - mondta neki -, most nem kell gondoskodnia Christianról, hiszen még nem ébredt balsorsának tudatára. Talán nem is fog többé felébredni, ami néki nagy szerencse volna, nekünk meg új csapás. Ez a kábulat talán már a halál kezdete. És akkor egyedül ön marad meg nekem ezen a világon. Óvja tehát egészségét, hiszen már eléggé megrongálta e komor tétlenség, amelybe beletemetkezett. Megszokta a levegőt, a mozgást; sétáljon egy nagyot, vigye magával a puskáját, majd a vadászmester is követi a kutyáival. Tudom, hogy ez nem feledtetheti fájdalmát; de legalább felfrissíti a testét, ebben biztos vagyok. Tegye meg a kedvemért: az orvos rendelkezése ez, meg testvérenek kérelme is; ne utasítsa el. Ez a leg-nagyobb vigasz, amit nekem ebben a pillanatban adhat, hisz önben van szomorú öregkorom utolsó reménysége.

A báró habozott, s végül engedett. Szolgái körülvették, s az öregúr hagyta, hogy vezessék, akár egy gyermeket. A doktor megvizsgálta Christiant, aki teljesen érzéketlen maradt, bár minden kérdésre válaszolt, s szelíd, közönyös tekintetével láthatóan mindenkit felismert.

- A láz nem nagyon magas - mondta Superville halkán a kanonisszának -, ha este sem növekszik, talán nem lesz semmi baj.

Wenceslawa asszony kissé megnyugodott, a doktorra bízta a beteget, s egy régi divat szerint díszített, pompás, tágas szobába vezette a leányt. Consuelo még sosem járt itt. Egy nagy mennyezetes ágy állt itt, függönyeit húsz év óta senki sem érintette. Ebben az ágyban lehelte ki lelkét Albert gróf anyja, Vanda Prahaltitz, mert az ő szobája volt ez.

- Harminckét nappal ezelőtt - mondta a kanonissza ünnepélyes arccal - itt találtuk meg Alber-tot, miután két hétig távol volt. Ettől a pillanattól kezdve nem lépett többé ebbe a szobába; már sosem hagyta el karosszékét, amelyben tegnap este meghalt.

Keserű hangon tagolta e gyászjelentés száraz szavait, s mindegyik törként hatolt szegény Consuelo szívébe. A kanonissza ekkor lekapcsolta övéről elmaradhatatlan kulcsosomóját, egy faragott tölgyfából készült szekrényhez lépett, s mindkét szárnyát kinyitotta. Consuelo óriási halom ékszert látott, nagyrészt régi darabokat, megfakulva az időtől, és rendkívül értékes gyémántokkal és drágakövekkel kirakva.

- Ezek itt - mondta a kanonissza - sógornőmnek, Christian feleségének családi ékszerei, amelyeket magával hozott a házasságba; amazok nagyanyáméi voltak, testvéreim és én ajándékoztuk őket sógornőmnek; ezeket pedig férje vette neki. Mindez Albert tulajdona volt, most pedig az özvegyéé, vagyis öné. Vigye el őket, s ne gondolja, hogy bárki elvitatja öntől ezeket a kincseket, nem ragaszkodunk hozzájuk, s nem is tudnánk, mit kezdjünk velük. Ami öcsém anyai örökségének birtokleveleit illeti, egy óra múlva azokat is kézhez kapja. Máris minden rendbe van téve, azt hiszem, már említettem, és sajna, gondolom, az apai örökségre sem kell sokáig várnia. Ez volt Albert utolsó kívánsága. Nem írt végrendeletet, mivel bízott a szavamban.

- Asszonyom - felelt Consuelo és valami iszonyattal az arcán becsukta a szekrényt -, a végrendeletet eltéptem volna, kegyedet pedig arra kérem, vegye vissza a szavát. Nekem sincs nagyobb szükségem ezekre a kincsekre, mint önöknek, s ha elfogadnám őket, úgy érezném, hogy örök időkre beszennyeznék életemet. Albert biztosan csak azért hagyta rám ezt a kincset, hogy híven érzelmeihez és szokásaihoz, a szegényeket ajándékozzam meg vele; ám nincs elég szervező tehetségem, sem megfelelő gyakorlatom, hogy hasznos módon osszam szét. Ön, asszonyom, birtokában van e képességeknek, s keresztény lelkiülete éppoly könyörületes, mint Alberté, önnek kell tehát jótékony célokra fordítania ezt a vagyont. Átengedem tehát minden jogomat, ha ugyan valóban van ilyen jogom, mivel én nem tudok és soha nem is akarok tudni róla. Csak egy kegyet kérek jóságától: ne bántson meg többé büszkeségemben ajánlata megisméltésével.

A kanonissza arca megenyhült. Nem tagadhatta meg a lánytól tiszteletét, ám csodálni sem akarta, s ezért tovább erősködött.

- Mihez akar kezdeni? - kérdezte merőn figyelve Consuelót. - Van talán vagyona?

- Bocsásson meg, asszonyom, elég gazdag vagyok. Igényeim egyszerűek, és szeretem a munkámat.

- Vagyis nem akar lemondani arról... amit munkájának nevez.

- Kénytelen vagyok vele, asszonyom, s oly okoknál fogva, amelyeket nem hazudtol meg lelkiismeretem, bármi fájdalom él is szívemben.

- Nem akar hát új rangjának megfelelően élni?

- Milyen rangra gondol, asszonyom?

- Arra, amely Albert özvegyéhez illő.

- Sosem feledkezem meg róla, asszonyom, hogy a nemes Albert özvegye vagyok, és magatartásom mindig is méltó lesz elhunyt férjemhez.

- Rudolstadt grófné mégis színpadra lép?

- Nincs más Rudolstadt grófné, csak ön, asszonyom, és ön után sem lesz más, csak húga, Amélie bárókisasszony.

- Csúfolódní akar talán, hogy így szól? - kiáltott a kanonissza, s megvonaglott, mintha izzó vasként érintette volna Amélie neve.

- Miért mondja ezt, asszonyom? - kérdezte Consuelo oly ártatlan csodálkozással, hogy Wenceslawa asszony nem kételkedett jóhiszeműségében. - És miért nem volt itt a fiatal bárókisasszony? Nem tudhatom meg, az Egekre kérem! Jóságos Isten, csak nem halt meg?

- Nem - mondta a kanonissza keserűen. - Bár adta volna az Ég, hogy így történjék! Ne beszéljünk többé róla, most más dolgunk van.

- Mégis emlékeztetnem kell arra, asszonyom, amire eddig nem gondoltam. Ő egyedüli és törvényes örököse a család címeinek és vagyonának. Ez megnyugtathatja lelkiismeretét a hagyatékkal kapcsolatban, amelyet Albert önre bízott, hiszen a törvény nem engedi, hogy az én javamra rendelkezék vele.

- Semmi sem foszthatja meg özvegyi jogaitól, sem attól a címtől, amelyet Albert utolsó akarata adott önnek.

- Tehát semmi sem akadályozhat meg abban, hogy lemondjak róla, s le is mondok. Albert jól tudta, hogy sem gazdag, sem grófné nem akartam lenni.

- De a világ nem hatalmazza fel, hogy lemondjon róla.

- A világ, asszonyom! Nos, éppen ezért akartam beszélni kegyelmességeddel. A világ sosem értené meg Albert szerelmét, sem a család leereszkedését egy magamfajta szegény lányhoz. Meggyalázná az ő emlékét, és árnyékot borítana az önök életére. Engem pedig nevetségesnek vagy akár szégyentelennek tartana, mivel, ismétlem, a világ semmit sem értene abból, ami közöttünk történt. A világnak tehát sosem szabad tudnia erről, ahogy a szolgák sem tudják, mivel mesterem és a doktor úr, egyetlen bizalmasai és idegen tanúi e titkos házasságnak, senkinek sem szóltak róla, és nem is fognak szólni. A mesteremért én felelek, Superville úr titoktartását pedig önök biztosíthatják, és biztosítaniuk is kell. E dolog felől nyugodt lehet, asszonyom. Csak kegyelmességedtől függ, hogy magával viszi-e a sírjába ezt a titkot, s Amélie bárókisasszony sosem fogja tőlem megtudni, hogy e nagy tisztesség révén unokatestvére vagyok. Felejtse tehát el Albert gróf utolsó óráját; az én dolgom, hogy emlékezzem rá, imáimba foglaljam és hallgassak. Amúgy is bőven kell hullatnia könnyeit, s tudom, ha valaha is csodálatos öccse özvegyeként jelentkeznék, csak feleslegesen növelném bánatát és gyötrelmeit.

- Consuelo, leányom - kiáltott a kanonissza zokogva -, maradjon velünk. Kegyed nagy lélek és nagy szellem! Ne hagyjon el minket.

- Szívemnek, mely odaadón szereti önöket, nem volna hőbb vágya - mondta Consuelo, meghatottan fogadva az öreg hölgy cirógatását -, de nem tehetem, mert akkor az emberek kitalálnák, vagy, ami majdnem ugyanaz, megsejtenék titkunkat, s tudom, kegyelmességednek drágább családjának becsülete, mint akár az élete. Engedje, hogy késlekedés és habozás nélkül kiszakítsam magam karjaiból, mert ez az egyetlen szolgálat, amelyet a családnak tehetek.

A könnyek, amelyeket a kanonissza e jelenet végén hullatott, kissé enyhítettek a borzalmas nyomáson, amely szívét megdermesztette. Most először sírt öccse halála óta. Elfogadta Consuelo áldozatát, s a bizalom, amellyel hallgatta, máris azt mutatta, hogy végre felismerte e nemes jellem értékeit. Majd magára hagyta a fiatal özvegyet, hogy mindent elmondjon a káplánnak, s Superville-lel és Porporával is szóljon, hogy őrizték meg a házasság titkát.

Z Á R Ó S Z Ó

Amikor Consuelo magára maradt, azzal töltötte a napot, hogy bejárja a kastélyt, a kertet és a környéket, s még egyszer, utoljára lássa azokat a helyeket, amelyek Albert szerelmére emlékeztették. Áhítatos buzgalmában még Schreckensteinre is elment, s a kövön ülve, szomorúan nézte e borzalmas pusztaságot, amelyet hosszú időn át Albert halálos fájdalma árasztott el. De nem maradt sokáig, mert úgy érezte, hogy bátorsága elhagyja, képzelete megzavarodik, és már valami tompa nyögést is hallani vél a szikla mélyében. Nem mert arra gondolni, hogy valóban hallotta: sem Albert, sem Zdenko nem létezik többé. Csak valami gyászos, beteges illúzió lehetett. Consuelo elsietett, hogy ne is hallja többé.

Ahogy a leszálló éjszakában a kastély felé közeledett, egyszerre meglátta Friedrich bárót; az öreg úr már biztosabban állt a lábán, s hogy megint e kizárólagos szenvedélyének élhetett, lassan erőre kapott. A körülötte levő vadászok szorgalmasan felhajtották az állatokat, hogy felébresszék benne a vadászszenvédélyét. A báró még pontosan célzott, és aztán sóhajtván szedte fel zsákmányát.

„Ez a derék ember életben marad, és megvigasztalódik” - gondolta magában a fiatal özvegy.

A kanonissza testvére szobájában vacsorázott, vagy inkább mímelte, hogy vacsorázik. A káplán, aki közben felkelt, hogy az elhunyt mellett imádkozzék a kápolnában, szintén asztalhoz ült. De lázas volt, s alig evett egy-két falatot, máris rosszul lett. A doktort kissé bosszantotta a dolog. Éhes volt, s most kihűl a leveze, míg a szobájába kíséri a beteget. Nem tudta hát megállni, hogy fel ne kiáltson: „Nincs ezekben sem erő, sem bátorság. Csak két férfi van itt: a kanonissza és a signora.”

Hamarosan visszajött, elhatározta, hogy nem sokat törődik a szegény pap rosszullétével, s akárcsak a báró, alaposan nekilátott a vacsorának. Porpora nagyon levert volt, bár nem mutatta, de sem beszélni, sem enni nem tudott. Consuelo meg mindig arra az estére gondolt, amikor Albert és Anzoletto közt ülve, utoljára vacsorázott ennél az asztalnál.

Étkezés után mesterével együtt becsomagolt. Reggel négy órára kérték a lovakat. Porpora nem akart lefeküdni; végül mégis engedett nevelt lánya unszolásának és kérelmének. Consuelo attól félt, hogy mestere is megbetegszik, s hogy meggyőzze, azt mondta neki, ő maga is nyugovóra tér.

Mielőtt búcsút mondtak volna egymásnak, bementek Christian grófhoz. Az aggastyán békésen aludt, s Superville, aki szinte égett a vágytól, hogy végre elhagyja ezt a szomorú kastélyt, egyre bizonygatta, hogy már nincs láza.

- Biztos ebben, uram? - kérdezte Consuelo félrevonva a doktort, mert megrémült ettől a sietségtől.

- Esküszöm - felelt Superville. - Most még megmenekült; ám figyelmeztetnem kell, hogy már nem bírja sokáig. Az aggastyánok a válság pillanatában nem nagyon érzik a fájdalmat, de a magányosság érzése hamarosan végez velük: mintha csak erőt gyűjtenének a végső lépéshez. Nagyon vigyázzon tehát, signora, mert, gondolom, nem komolyan mondott le jogairól.

- Nagyon is komolyan, higgye meg, uram - felelt Consuelo. - Csodálkozom, hogy nem tud elhinni egy ily egyszerű dolgot.

- Engedje meg, asszonyom, hogy továbbra is kétkedjem, legalábbis addig, míg apósa meg nem hal. Mindenesetre nagy hibát követett el, hogy nem vette magához a drágaköveket és a birtokleveleket. Mindegy, nyilván megvolt rá az oka, nem kutatom, és meg vagyok győződve, hogy egy olyan komoly teremtés, mint ön, sosem cselekszik könnyelműen. Becsületszavamat

adtam, hogy megőrzöm a család titkát, és addig várok, míg ön fel nem old alóla. Megfelelő helyen és időben még hasznát láthatja tanúságomnak, s mindig számíthat is rá. Bayreuthban megtalál, ha Isten éltet, és ebben a reményben csókolom kezeit, méltóságos grófné.

Superville búcsút vett a kanonisszától, jótállt a beteg életéért, egy utolsó receptet írt, tekintélyes összeget kapott, amely azonban jelentéktelennek látszott a mellett, amelyet Consuelótól várt szolgálatai fejében, és este tíz órakor elhagyta Riesenburgot. Consuelo döbbsenten és felháborodva gondolt a doktor anyagiasságára.

A báró sokkal jobb állapotban tért nyugovóra, mint előző este, a kanonissza pedig Christian gróf mellett vettetett magának ágyat. Két asszony virrasztott ebben a szobában, két férfi a káplánéban, az öreg Hanz pedig a báró mellett.

„Még szerencse, hogy gazdagok - gondolta Consuelo -, s a nyomorúság nem tetézi balsorsukat nélkülözéssel, és magánnyal. De ki virraszt Albert felett e gyászos éjszakában, amelyet a kápolna boltívei alatt tölt el? Én megyek oda, hiszen ez a második és utolsó nászéjszakám.”

Megvárta, míg minden elcsendesedik a kastélyban, s amikor már senki sem mozdult, és az óra tizenkettőt ütött, meggyújtott egy kis lámpát, és lement a kápolnába.

A kápolnához vezető folyosó végén két szolgát látott, akik nagyon megrémültek közeledtére, majd bevallották, miért vannak ott. Azzal bízták meg őket, hogy a gróf úr holtteste mellett őrködjenek éjjel, de annyira féltek, hogy nem maradtak mellette, hanem kijöttek, és az ajtónál imádkoztak.

- Mitől féltek? - kérdezte Consuelo, mivel nagyon bántotta, hogy ez a nagylelkű úr már csak ilyen érzelmeket ébreszt szolgáltaiban.

- Mit csináljunk, signora? - felelt egyikük, aki távolról sem gyanította, hogy Albert gróf özvegyével állnak szemben. - Fiatalkoruk különös praktikái voltak, és nagyon sokat tudott a kísértetek világáról. Halottakkal beszélgetett, s a rejtett dolgokat is látta; sosem járt templomba, cigányokkal étkezett; vagyis nem lehet tudni, mi történik azokkal, akik a kápolnában töltik ezt az éjszakát. Ha akár életünkkel fizetnénk is érte, akkor sem maradnánk ott. Nézze csak a Cynabre-t! nem engedik be e szent helyre, s egész nap az ajtó előtt fekszik, nem mozdul, nem nyöszörög. Tudja, hogy gazdája ott van, és hogy meghalt. Ezért aztán egyszer sem vakkantott néki. De amióta tizenkettőt ütött az óra, egyre izog-mozog, szaglászik, az ajtót kaparja, és remeg, mintha érezné, hogy gazdája már nincs egymagában, és nem is nyugodt odabenn.

- Szerencsétlen bolondok vagytok! - mondta Consuelo méltatlankodva. - Ha több érzés volna szívetekben, nem lenne ily gyenge az elmétek.

Majd a nyúlászívű örök nagy meglepetésére és döbbsenetére a kápolnába lépett.

Nappal nem akarta viszontlátni Albertot. Tudta, hogy a katolikus szertartás jelei veszik körül, és attól tartott, ha ő is részese lesz ennek a gyakorlatnak, amelyet Albert mindig elutasított, félingerli urának az övében tovább élő lelkét. Erre a pillanatra várt; és mivel már előre felkészült arra a gyászos pompára, amellyel a katolikus egyház a halottat körülveszi, nyugodtan odalépett a ravatalhoz, és félelem nélkül felemelte a szemét. Azt gondolta, hogy rettegésével csak megbántaná e drága és szent testet, hiszen ez a félelem kegyetlen látvány volna a halottaknak, ha ugyan láthatnának. Ám ki biztosít arról, hogy a holttestétől elszakadt szellem nem látja-e, és nem érez-e miatta keserű fájdalmat? Félni a halottaktól utálatos gyengeség; s ez a nagyon elterjedt, barbár érzés valóságos halottgyalázás. Anyák nem ismernek ilyet.

Albert brokátágyon feküdt, az ágy négy sarkán a család ékes címere. Feje ezüstgyöngyökkel hímzett, fekete bársonyvánkoson nyugodott, s egy hasonló szemfödő függönyként hullott le testéről. Három sor gyertya világította meg sápadt arcát, amely oly nyugodt, tiszta és férfias volt, mintha békésen aludna. Az utolsó Rudolstadtot a család hagyományai szerint apái ősi díszruhájába öltöztették. Grófi korona volt a fején, kard az oldalán, pajzs a lába alatt és feszület a mellén. Hosszú hajával és fekete szakállával a régi daliákra hasonlított, akiknek fekvő szobrai a körülötte levő sírokon nyugodtak. A kápolna kőkockáit virágok borították, és a ravatal négy sarkán illatos folyadékok lobogtak lassú tűzzel, aranyozott edényekben.

Consuelo három óra hosszat imádkozott uráért, és csodálta fenséges nyugalma. A halál komorabb színt adott vonásainak, de oly kevéssé változtatta meg őket, hogy a fiatalasszony ámulva nézte e szép arcot, s néha már arról is megfeledkezett, hogy nem él többé. Nemegyszer hallani vélte lélegzetét, és olykor, ha egy pillanatra eltávolodott tőle, hogy megigazítsa az egyik edényt vagy az ellobbanó gyertyát, azt gondolta, valami csendes zizzenést hall, vagy azt látja, enyhén megmozdulnak a függönyök és a drapériák. Ilyenkor gyorsan visszasietett, ám hiába kérdezte e jéghideg ajkat, e mozdulatlan szívet, ismét le kellett mondania múltó, esztelen reménykedéséről.

Amikor az óra hármát ütött, Consuelo felállt, és első, utolsó szerelmes csókját lehelte ura ajkára.

- Isten veled, Albert - mondta hangosan, valami vallásos révület lázában -, most minden kétség nélkül olvasol szívemben. Nincs több felhő közöttünk, és tudod, mennyire szeretlek. Tudod, ha a család gondjaira hagyom is megszentelt tested, s ők holnap már gyengeség nélkül lesznek körülöttem, halhatatlan emlékedet és elpusztíthatatlan szerelmed gondolatát soha el nem hagyom. Tudod, hogy nem egy feledésre kész özvegy, hanem egy hű feleség hagyja el hajlékodat, és téged is örökre magával visz lelkében. Isten veled, Albert, te mondtad, a halál elsuhan majd közöttünk, de csak látszólag választ el bennünket, hogy aztán az örökkévalóságban egyesítsen. Hű maradok a hithez, amelyre tanítottál, biztos vagyok benne, hogy megérdemled Istened könyörületét és áldását, nem siratlak tehát, és sosem mutatkozol gondolatomban a halál hamis és istentelen képében. Nincs halál, Albert, igazad volt: érzem szívemben, hiszen jobban szeretlek, mint bármikor.

Ahogy Consuelo befejezte e szavait, érezhetően megrebbent, majd szétnyílt a függöny, amely a ravatalt hátul elfedte, és Zdenko sápadt arca jelent meg mögötte. A fiatalasszony először megijedt, mert mindig legádázabb ellenségét látta benne. Ám a bolond tekintetében most csak szelíd derű csillogott, s amikor a halottas ágy felett feléje nyújtotta durva kezét, Consuelo már nem habozott, és szívélyesen megszorította.

- Kössünk békét az ő pihenő ágyánál, szegény leányom - mondta Zdenko mosolyogva. - Isten jó leánya vagy, s Albert elégedett veled. Nézd, mily boldog most, milyen szépen alszik a jó Albert. Már megbocsátottam neki, látod. Mihelyt megtudtam, hogy alszik, mindjárt visszajöttem, hogy lássam, és sosem hagyom el többé. Holnap elviszem a barlangba, és megint Consuelóról beszélünk. *Consuelo de mi alma!* Menj, pihenj le, leányom. Albert nincs már egyedül. Zdenko vele van, mindig is vele lesz. Semmire sincs szüksége. Nagyon jól megvan a barátjával. A balsors megtört, a rossz megsemmisült; a halál vereséget szenvedett. Megjött a háromszorosan boldog nap. *Akit megtagadtak, üdvözöljön téged!*

Consuelo nem tudta elviselni a szegény bolond gyermekes örömét. Szeretettel búcsút vett tőle; és amikor kinyitotta a kápolna ajtaját, beengedte a Cynabre-t; a kutya régi barátjához rohant, mert hiszen eddig is őt szaglászta, őt hívta.

- Szegény Cynabre, gyere csak, majd elrejtlek gazdád ágya alatt - mondta Zdenko, olyan gyengéden simogatva az állatot, mintha gyermeke volna. - Gyere, gyere, Cynabre, végre együtt vagyunk mi hárman, és sosem hagyjuk el egymást többé!

Consuelo felébresztette Porporát. Aztán lábujjhegyen bement Christian gróf szobájába, s megállt az aggastyán és a kanonissza ágya között.

- Kegyed az, leányom? - mondta az öreg gróf minden meglepetés nélkül, - örülök, hogy látom. Ne ébressze fel nővéremet, hála Istennek, jól alszik. Pihenjen le maga is; én is meggyógyulok.

Consuelo megcsókolta fehér haját, ráncos kezét, és elrejtette könnyeit, amelyek megrendítették volna az aggastyán hiedelmét. A kanonisszát nem merte megcsókolni, mivel az öreg hölgy most először aludt harminc nap óta.

„Isten határt szabott a fájdalomnak - mondta magában Consuelo -, s magával a végzetes fájdalommal... Bár sokáig maradnának e szerencsétlenek a fáradtság üdvös súlya alatt.”

Egy félórával később Consuelo, kinek szíve majd megszakadt, amikor elhagyta e nemes öregeket, Porpora társaságában átlépte a kapuhidat, s egy pillanatig sem gondolt rá, hogy ez a félelmetes kastély, amelyben e sok árok és rács annyi gazdagságot és szenvedést őriz, most már Rudolstadt grófné tulajdona.

Megjegyzés. - Azok az olvasók, akik már kifáradtak, hisz annyi veszély és kaland közt kellett követniük Consuelót, most már megpihenhetnek. Azok viszont (s ők nyilván kevesebben vannak), akikben még maradt némi bátorság, egy további regényben⁸⁴ megismerik majd vándorútja folytatását, és megtudják, mi történt Alberttal halála után.

-&-

---

⁸⁴ George Sand *Rudolstadt grófné* című művében folytatta Consuelo történetét.